THEOLOGIA

MORALIS.

THEOLOGIA
MORALIS
BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ
CURA ET STUDIO
DOMINI RECEVEUR,
PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS PRIMUS,

DE CONSCIENTIA, DE LEGIBUS, DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS,
DE PRÆCEPTIS DECAL. I. DE SIMONIA.

PARISIIS,
APUD GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,
IN VICO NOMINE HAUTE-FEUILLE, N° [illegible];
ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

1835.

AVIS

SUR CETTE NOUVELLE EDITION.

Le succès toujours croissant de la *Théologie morale de Liguori*, l'accueil empressé qu'elle reçoit dans toute la catholicité, ont dû nous imposer de nouvelles obligations. En effet, cet excellent ouvrage, composé à l'étranger, sous l'influence d'une législation bien différente de la nôtre, devait beaucoup laisser à désirer en France, où il est aujourd'hui généralement adopté. Il fallait donc, par des modifications nombreuses, des remarques analogues à chaque traité, ramener les décisions de l'auteur aux principes de notre jurisprudence actuelle et aux usages en rapport avec nos lois. Tel est le but que nous nous sommes proposé, dans cette nouvelle édition, qui au mérite du texte *scrupuleusement respecté*, d'après l'édition de Malines réputée la plus correcte, joint l'avantage d'offrir des notes aussi judicieuses qu'étendues sur tous les points qui ont paru l'exiger, surtout dans les Traités de la *Justice*, des *Contrats* et du *Mariage*. Ce travail important, nous l'avons confié au zèle et au talent bien connus de M. l'abbé Receveur. Le nom de ce professeur distingué suffit pour répondre des soins qui y ont été apportés.

Les notes ont été placées à la fin de chaque volume, soit pour ne pas interrompre le texte de l'auteur; soit pour laisser aux étrangers, chez qui cette théologie est suivie avec un égal empressement, la faculté d'omettre des annotations que la différence des lois et des usages rend pour eux sans objet dans la pratique.

On remarquera que ces notes sont classées par n^{os} d'ordre; que chacune porte en tête l'indication du mot auquel elle se rapporte, par ligne et page; et que la page elle-même renvoie au n° de la note.

PRÆFATIO EDITORIS BELGÆ.

Nemo ferè hodiedùm est in Belgio, qui dubitet non de maximâ modò utilitate, sed et de necessitate operum theologicorum B. Alphonsi DE LIGORIO, respectu præsertim Clericorum, qui artium artem, animarum regimen cupiunt exercere eo, quo par est, doctrinæ moderamine, quod rigorismum inter et laxitatem medium arripiat calcem. Etsi enim, ubi primùm nobis Belgis illuxit lumen illud, THEOLOGIA MORALIS nempè Beati Antistitis Neapolitani, nonnihil conquesti sint viri plures tùm scientiâ, tùm pietate conspicui, praxis confessariorum laxitatem vitiorumque habenarum relaxationem formidantes, brevì tamen et quasi communi intellectu perceperunt prælaudatum opus omnibus maximè profuturum, si cum prudentiâ Christi (non carnis) intelligeretur, ejusque doctrina fidelibus consideratè applicaretur. Non igitur absque admirablli Providentiæ Divinæ consilio factum est, quòd adeò sapientum virorum contra Theologiæ præmemoratæ in hâc regione adoptionem reluctantia tanta fuerit in principio, ut quasi nauseam parere esset, nomen illius fari, tantò magis ipsammet extollere. Quò enim excellentioribus ingeniis insitæ fuerint opiniones adversariæ, eò de his victoria illustrior reportata; quoque scrutantioribus radiis investigata doctrina, eò securiùs, ubi incontaminata reperitur, recepta retentaque. Ast quot et quantis luminaribus explorata fuerat doctrina Beati De Ligorio, cùm in eâ nihil censurâ dignum repertum fuisse declaravit post Sacram Rituum Congregationem Pius VII, 18 maii 1803; cùm S. Pontifex Leo XII, ad Massiliensem Antistitem (qui festum Beati Alphonsi De Ligorio voluit in suâ diœcesi instituere, Apostolico indulto tunc temporis obtento) scribens, non communi elogio celebravit Alphonsum; cum denique Em. S. Cardinalis de Castiglione, major Pœnitentiarius, in suis ad eumdem Massiliensem Episcopum epistolis inter cætera dixit Beatum *nedùm virtutum splendore illustre episcopali ordini decus nostrâ ætate intulisse, sed et* sana ac secundum Deum Doctrina *præ-*

fulsisse suspicimus, *tot editis de re sacrâ voluminibus, in quibus nil dignum censurâ, venerando judicio admonemur.* (*a*)

Hæc satis superque, ut ab omnibus facilè intelligatur quàm raptim editiones operum De Ligorio effluant, itâ quidem, ut undèquaque altera, priori penitùs exhaustâ, à nobis desideretur editio *Theologiæ moralis* : quare theologorum utilitati consulentes, præfatum opus secundò prelo subjecimus.

Porrò in hac nova Editione, Antverpiensem anni 1821 aliquatenus secuti sumus. Siquidem plurimi textus minus accuratè citati, multaque ex Auctoribus loca malè allegata, quæ omnia ab editoribus Antverpiensibus sapienter animadversa fuerunt, in hac præsenti editione etiam reperientur correcta. Ast varias mutationes quas illi perperam fecerunt, reproducere detrectavimus; sed illustrissimi Scriptoris genuina verba et mentem, juxta Bassanensem editionem restituere nobis religioni duximus. Excipe quæ in hac passim occurrunt menda typographica, vel latinitatis regulis apertè repugnantia, quæ quidem emendare non supersedimus.

Insuper in Bassanensi præmittuntur multa *de Romanorum Pontificum Decretis*, atque ad calcem Libri primi habentur quædam Appendices, in quarum secunda quidem *de Privilegiis*, in tertia autem *de prohibitione Librorum* prolixè instituitur sermo; hæc autem omnia ad Tomum nonum rejecimus, ne cursus Theologiæ nimiùm interrumpatur, utque singula volumina paris sint molis : Primam verò inter dictas appendices, qui *de Dispensationibus* tractat, suo loco reliquimus. utpote quæ brevissima, et in qua numerorum ordo ab Auctore servatus fuit. Denique novus *rerum Index* locupletissimus, pro majori utentium commodo, ultimo volumini annectitur, in quo cuncta etiam per libros et numeros accuratè indicantur.

(*a*) *Vide* l'Ami du Roi et de la Religion, n.° 1151.

BEATISSIMO

AC SANCTISSIMO PATRI BENEDICTO XIV,

PONTIFICI MAXIMO,

ALPHONSUS DE LIGORIO.

TUÆ Dignitatis Majestas, Beatissime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ fastigium, ne Tibi hoc meum Opus Morale simpliciori, ac prorsùs humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omninò, aut dubitantem deterrere magnoperè debuissent: summa verò Sanctitatis Tuæ benignitas, ac ferventissimus zelus, qui in Te semper enituit, priùs ut optimi Præsulis singularum Ecclesiarum partes absolveres, et deinde ut Summi universalis Ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissimè satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere, et in publicam edere lucem constitui, Tibi libentissimè dedicarem. Cum enim fuissem Dei beneficio vocatus ad Missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis, iisque potissimùm, qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plusquam mediocris Rerum Moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea, quàm pro Juvenum nostræ Sodalitatis intelligentia, opportunum duxi opiniones probabiliores, utilioresque ad animarum salutem seligere. Cumque plurimis per plures annos relectis Auctoribus tam benignæ, quàm rigidæ sententiæ, alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me facturum credidi, si librum ederem qui mediam viam tenens, sententias magis veritati consonas, magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque, hac arreptâ opportunitate, multa in eo ad praxim pertinentia, quæ Sacrarum Missionum exercitio didiceram, Fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi, et absolvi, et absolutum typis demandavi: quod cum universè fuerit acceptum, rursusque debuerit publici juris fieri, in me-

liorem ordinem redegi, diligentiùs quisbusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus Dissertationibus de infallibilitate Definitionum Pontificiarum, et de earumdem supra Concilia superioritate.

At quià libri omnes, qui ex Theologiæ principiis Fidei, ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur qui et summus es Theologiæ Princeps, unusque Ecclesiæ Moderator, Divinæ Veritatis conservator et vindex, unusque controversiarum Judex, ab ipso Deo singulari providentiâ ad hoc constitutus, proùt dixit Maximianus Episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales) « Omnes » fines terræ, omnesque veram Fidem profitentes in » Romanorum Pontificum potentiam tanquàm in Solem » respicere, quem de cæteris mortalibus ex terrarum Orbe » Conditor Orbis elegit, cui Cathedram magisterii prin- » cipaliter possidendam tenere perpetuo privilegii jure » concessit, ut quisquis divinum aliquod, sive profundum » nosse desiderat, ad hujus præceptionis oraculum, doc- » trinamque recurrat. »

Hinc justè hoc Opus Tibi dicandum existimavi, eoque magis, quod una ex præcipuis caùsis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas Bullas, Epistolasque Encyclicas tuas quæ tantoperè profuerunt, et proderunt usque ad seculorum consummationem, universali morum reformationi cunctorum fidelium; quandòquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mirâ suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis Operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda univeræ Reipublicæ Litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minùs, quàm reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempè morum integritas, admiranda a Propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, et summo Sacerdotio apprimè necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demum si Librorum dedicationes solent testes esse grati animi, ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cum unus ipse sim ex Fratribus

Congregationis SS. Redemptoris, cui Tu nuper Apostolicam Auctoritatem benignissimè accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc Opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, charitatem, per curam illam quam Christianis omnibus enixè et debes, et præstas, per illum ipsum cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro, et præsento, ut modereris, corrigas, deleas quidquid in eo veritati absonum visum fuerit; et si quid boni est, faveas, et tuearis, paternaque, ac Apostolica Benedictione tua prosequi non dedigneris tum Opus ipsum ut animarum prosit saluti, tum me, Sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ cooperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut universo Christiano Orbi Sanctitatem Tuam diu servet incolumem, diuque in terris relinquat, quo tandem aliquandò non sinè Omnipotentis Dei præsidio Catholicæ Religionis hostes, omnesques a vera Fide aberrantes ad ovile, fideliumque cœtum, ad unicum salutis portum felicissimè deducantur.

COPIA DELLA LETTERA

DEL SOMMO PONTEFICE BENEDETTO XIV,

IN COMMENDAZIONE DELL' OPERA.

DILECTO FILIO ALPHONSO DE LIGORIO PRESBYTERO CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS,

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Abbiamo ricevuta una sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secundo Tomo della sua Morale, ed altri pure suoi Libri di minor mole, ma di gran profitto per la salute delle Anime. Noi la ringraziamo del regalo, ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch'è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie); l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie, ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilita. Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo, corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15 Julii 1755. Pontificatûs nostri anno decimo quinto.

AD LECTOREM

QUI ROGATUR LEGERE HANC PRÆFATIONEM PRO INTELLIGENTIA TOTIUS OPERIS.

CUM *præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS. Redemptoris Missionibus vacare, cùmque Missionariorum exercitio necessariò annexum sit munus conscientias Hominum instructionibus, et Confessionibus dirigere : ideo plurimis abhinc annis excogitavi Juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut alii satisfacerem mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cum ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, et utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cùm doctus Augustinus non erubuerit in pluribus se retractare; sicut etiam D. Thomam fecisse testantur Cajetanus, Catharinus, et Capreolus, ac ipse Doctor Angelicus* (3. p. quæst. 9. art. 4.) *sic fassus est;* quamvis alibi aliter scripserim, *Ut enim Tullius dixit* : Sapientis est mutare consilium. *Et alibi* : Nunquam laudata fuit in una sententia permansio.

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cùm etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (ut ait Isaias cap. 30) *dicunt* : Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt : loquimini nobis placentia, *consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis*

miserè conquiescant : Haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cùm major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra verò reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri Canonis (cap. ult. de Transact.) *qui admonet* : In his vrò, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundùm quod personas et causas, loca et tempora videris postulare. *Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii* : Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundùm scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. In Psalm. 118. Serm. 5. *Utraque sanè extremitas maximè periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera (ut ait perdoctus Cabassutius* in Theor. jur. Præf. ad Lect.) *duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cùm plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari salutis suæ curam penitus abjiciunt.*

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facilè legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperies omnes quæstiones, et res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut verò sententias veritati conformiores seligerem in quacumque quæstione, non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidæ quàm benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in doctrinis annotandis D. Thomæ,

quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos juniores consului.

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio annotatos textus tum Canonicos tum Civiles ad rem pertinentes. Item propositiones damnatas, et (quod utiliùs) Decreta recentiora Summorum Pontificum, et præcipuè Bullas, Sanctionesque nuper editas à SS. D. N. Papa Benedicto XIV. Necnon plurima hic exposui, quæ magis Missionum et Confessionum exercitio, quàm librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, Medullam Hermanni Busembaum præmittendam censui, non jam ut omnes ipsius Auctoris opiniones approbarem, sed tantùm ut ejusdem methodum sequerer, quæ inter aliorum Auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit; deinde ut Tironibus nostræ Congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas Appendices studui exarare: In hoc enim maximè incubui, ut potiùs in claritate, quàm in sermonis elegantia abundarem.

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; et priùs quàm meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine exspoliarem : quod satis, benevole Lector, ex eo cognoscere poteris, quòd ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus Operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Cæterùm sategi ut plurimùm meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem Lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantùm referentes, non parum exosos legentibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facilè reprobant opiniones, quas plures et graves Auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (longè ab illis alienus qui eas liberiùs parvipendunt) in

suis elaboratis Operibus, et omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, et sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non parum defert, iisque innixus in multis Christi Fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Cæterùm, benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, et Patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quod cùm aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expressè ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, non audeo damnare, *non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis quodnam systema tenendum ipse censeam circa moralium opinionum electionem, vide* cap. 3. in Tract. altero de Conscientia probabili num. 53. et seq. *Vale.*

THEOLOGIA
MORALIS.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

ADVERTE, Lector benevole, quod primum hunc Tractatum de Conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio a me elucubratum pro faciliori Alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deindè omnes alios Operis Tractatus ab alieno Auctore virgulis signatos invenies, meis tamen Adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius Auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eo quod talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universè a pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid Conscientia, et quotuplex? et quænam sequenda?

1. De Regula Remota, et Proxima Actuum humanorum. — **2.** De Conscientia et Synderesi. — **3.** De Conscientia recta et erronea. — **4.** De eo qui sequitur Conscientiam vincibiliter erroneam. — **5.** De eo qui sequitur Conscientiam invincibiliter erroneam. — **6.** An sic operans meritum acquirat in operando? — **7.** Respondetur objectioni Adversariorum. — **8.** An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia? remissivè ad Tractat. II. de Legib. n. 169. — **9.** De eo qui putat erroneè desiderium malum non esse peccatum. — **10.** De Conscientia Perplexa. — **11.** De Conscientia Scrupulosa. Signa Scrupulosorum. — **12.** Remedia et præsertim obedientiæ. — **13.** De periculo Scrupulosi qui non obedit. — **14.** De Regulis generalibus assignandis. — **15.** Quomodo Confessarius gerere se debet cum Scrupulosis, qui timent assentiri cui-

ab ipsa Conscientia apprehenditur, uti «
» tio humana est regula voluntatis hu
» mensuretur. » 1. 2. q. 19. art. 4. Et «
» tus humanus judicatur virtuosus vel v
» apprehensum, in quod voluntas fertur
» riale objectum actûs. » *Quodlib*. 3. a
regula Proxima, nempe de Conscientia
mirum de Legibus.

2. — Conscientia definitur sic : « Est
» practicum rationis, quo judicamus qu
» ut bonum, aut vitandum ut malum.
scientia *Dictamen practicum*, ad different
cognitio speculativa principiorum unive
dum, scilicet : « Deus est colendus : Quo
» feceris etc. » ut habetur ex S. Thoma.

3. — Dividitur autem Conscientia in R
plexam, Scrupulosam, Dubiam, et Pro
quæ dictat verum ; peccat ideo qui con
dicat Apostolus : *Omne quod non est* ex
tamine Conscientiæ, ut explicant Estius
Rom. 4. Confirmat Innocentius III. in c
Spol. *Quidquid fit contra conscientiam* a
Conscientia verò *Erronea* est ea, quæ di
verum. Hæc autem alia est Vincibilis, ali
est, quæ, cum debeat, et possit vinci ab «
rorem jam advertit, vel saltem dubitat de
mul ad obligationem illum vincendi, tam
cere, ut docent *S. Anton*. 2. *p*. *tit*. 5. c
lud. 9. *n*. 9. *Salm*. *tr*. 20. *c*. 14. *n*. 9. ei
Sect. 8. *n*. 18. cum *Sylvio*, *Cajetano*, alii
S. Thoma *de Verit*. *q*. 15. *ar*. 4. *ad* 10. No
et Castr. *tr*. 2. *de Pecc*. *D*. 1. *p*. 15. *n*. 6.
Bonac. *etc*. et W...

bitur in *Lib. V. Tr. de Peccatis*, ubi agetur de Advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat, enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum : Peccat verò agendo juxta eam, quia, cum errorem debeat et vincere possit; illum non deponendo temerè operatur.

5. — Dicimus 2. Qui Conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solum non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est : Non peccat, quia licet in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solum autem, qui operatur cum Conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabiliùs acquirit meritum, ut rectè sentit *P. Fulgentius Cunillati de Consc. c.* 1. n. 6. cum aliis communissimè. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut charitatis erga Proximum etc. sicut contra demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. Objicit *Franzoja* (*Theol. Mor. l.* 1. *c.* 1. *Ar.* 1.) nunquam malam actionem posse esse causam meriti, affertquè pro se S. Thomam, qui 1. 2. *q.* 19. *art.* 6. sic ait : « Bonum causatur ex » integra causa, malum autem ex singulis defectibus. » Et ideo ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundùm suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quod S. Doctor loquitur hîc de bono absolutè et simpliciter sumpto, non autem de bono respectivè et per accidens, prout a Conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem Angelicus docet (ut supra retulimus) dicèns : « Actus humanus » judicatur virtuosus vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, » in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum » actûs. » *Quodlibet* 3. *art.* 23. juxta quod *P. Conc.* (*Theol. Christ. tom.* 2. *l.* 2. *de Consc. Diss.* 1. *cap.* 5.) quamvis in Argumento dicat opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla prædita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen ibidem *n.* 36. nobiscum sentit dicens : « Potest enim quis, dum exercet opus ma- » terialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempè » bonam Deo placendi. Hos bonos et meritorios dicimus, quam- » vis actus qui per se tunc exercetur sit materialiter malus, non » imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cum » non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non va- » let. » Id fortius confirmatur a S. Bernardo, qui docet (*de Præ-*

cept. et Disc. c. 12. *et* 17.) Subditum Prælato obedientem ex recta intentione, meritoriè agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et *c.* 14. *n.* 35. sic scribit : « Et quidem laude dignam » dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condigna remu- » neratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona vo- » luntas. »

8. — Quæritur 1. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ? Respondetur hîc breviter, quod potest dari circa Conclusiones mediatas et remotas a primis principiis, non verò circa Conclusiones immediatas, et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem, etc. Est communis sententia, quam infra probabimus auctoritate præsertim *S. Thomæ* in *Tr. II. de Legibus n.* 169.

9. — Quæritur 2. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, puta fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmant id ut probabilius *Sanchez, et Cardenas*, dicentes hunc peccare tantum materialiter, quia licet ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem nunquam probabilem censere potui, nunquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberatè actionem exercere, qua scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere, Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, qua certè agnoscit averti a Deo. Sed dices : Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur : Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actûs interni, certò tamen agnoscit malitiam actûs externi : si ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obediendum suo Creatori ; quando igitur quis deliberatè vult agere id quod scit a Deo sibi vetitum, necessariò simul agnoscit, quod malè agit : et quamvis reflexè tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercitè tamen et in facto esse jam peccat, volens negare Deo, tempore quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantùm peccare, cùm peccatum externe consummant. Respondeo : isti potiùs falsò decipiuntur in credendo, quod non tenentur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens Confessarius judicare debet, quod cum consenserunt in peccatum consummandum, verè et formaliter peccaverunt, voluntate prava se à Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis Recentioribus parum probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias Conscientiæ species discutiendas. Conscientia *Perplexa* est ea, qua quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat. ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam Rei, et ex una parte angeretur à præcepto Religionis non pejerandi, et ex alia

(errore ductus) a præcepto Charitatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondetur : si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat Sapientes : si verò suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quàm humani, aut positivi Divini. Si autem non possit discernere quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. — Agamus hîc ultimo de Conscientia *Scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpe formidat de peccato, ubi revera non adest. Signa Conscientiæ scrupulosæ hæc sunt : 1. Pertinacia judicii, qua Scrupulosus Sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in celebratione Missæ, in Horarum recitatione, aut Sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato; et mente hærere contra Sapientum, ac etiam proprium judicium, et ideo nunquam contentum esse una Confessarii assertione, sed sæpius eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis a culpa.

12. — Remedia autem pro hujusmodi Scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam Confessarius ex signis supra allatis jam perceperit Pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei : 1. Ut valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat à lectione librorum scrupulos excitantium, et Scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine Conscientiæ, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat otium, ex quo sæpe mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui Directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imò unicum potest dici remedium hujusmodi Infirmorum esse omnino acquiescere judicio sui Superioris sive Confessarii, ut omnes docent Patres, Theologi, et Spirituales Magistri. Hinc valde proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut Confessarius eis ante oculos exponat has egregias Sapientum auctoritates, quas hîc subdo. Natalis Alexander *Theol. Dogm. mor. l.* 3. *c.* 4. *R.* 1. dicit : « quod autem scrupuli sperni debeant, » accedente prudentis, pii doctique Directoris judicio, et contra » illos sit agendum, constat ex C. Inquisitionis, de sent. exc. ubi » dicitur, quod si quis autem habet conscientiam ex credulitate » levi.... ad sui Pastoris consilium licitè potest agere. » Id confirmat S. Antoninus ex Joanne Gersone, qui (*Tract. de præpar.*

ad Miss.) sic scribit: « Qui renuunt credere Superiorum et prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos, et agendum » contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex » simplicibus, distinguere nescientes inter ea quæ portio Animæ » superior, et ea quæ inferior patitur absque Superioris assensu. » Hinc affert illud B. Bernardi, qui dixit discipulo cuidam scrupuloso; *Vade, et in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi S. Bernardus! nunc verò, dum Superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet S. Antoninus ex eodem Gersone: « Quisquis » ita dicis, erras: non enim commisisti te in manibus hominis, » quia litteratus, quia pius etc. sed quia tibi est præpositus. » Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo... Caveas » ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas » præcipitationis foveam. » Hinc S. Philippus Nerius suis Pœnitentibus (ut in Vita *l.* 1. *c.* 10.) sic aiebat: « Qui proficere in » via Dei cupiunt submittant se Confessario docto, cui obediant » ut Deo. Qui ita operatur, fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse » Confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil » esse securius, quàm in operando voluntati Directoris obtemperare; nihilque periculosius, quàm sui ipsius judicio se dirigere. » Pariter S. Franc. Salesius (*Introd. cap.* 4.) loquens de directione Patris spiritualis, scribit ex V. Joanne Avila: « Nullo meliori modo de Dei voluntate apertè nos certos fieri, » quàm per humilem obedientiam ipsius præceptis. » Hoc etiam confirmat Glossa in *c. ad Aures. de Temp. Ord. lit. f. in fine*, ubi dicitur: *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem dicitur in *c. Quid culpatur.* 23. *q.* 1. S. Bernardus (*de Præcept. et Disc. c.* 12.) ait: « Quidquid vice Dei præcipit homo quod » non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus. » S. Ignatius Loiola (*in Constit. Soc. Jes.*) « Obediendum in omnibus, ubi peccatum » non cernitur, id est (ut in *Declar.*): In quibus nullum manifestum est peccatum. » B. Humbertus (*in l. de Erud. rel. c.* 1.) « nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est ac si » a Deo præciperetur. » B. Dionysius Cartus. (*in* 2. *Dis.* 39. *q.* 3.) « In dubiis an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto » Prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus. » Idem docet S. Bonav. in *Spec. Disc. c.* 4.

13. — Quapropter Confessarius enixè curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quòd omnino tutus incedit qui sui Directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti: « Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, » me spernit. » *Lucæ* 10. 16. Contra verò inculcet, magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui Confessarii

renuit obedientiam præstare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem, devotionem, et in virtute progressum, verum etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiæ non acquiescentes in amentiam ceciderunt!) item corporis valetudinem; imò quod deterius est, etiam Animæ jacturam faciendi, nam eò possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, quà vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14. — Præterea satagat prudens Confessarius hujusmodi Pœnitentibus regulas potius generales, quam particulares præscribere; regulis enim particularibus Scrupulosi fere nunquam se resolvere valent ad operandum; quia semper dubitant, an regula illa præscripta possit valere pro casu occurrenti, qui sæpe videbitur ei differens à casu præterito cum Confessario collato. Hinc recte ait *Concina* (*Compendio Theol. l.* 1. *Diss.* 1. *c.* 6. *n.* 7.) « Acceptis semel regulis directionis, non debent (Pœnitentes) » importune Directorem adire, et molestissimis interrogationibus » vexare : sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere » scrupulos debent. »

15. — Tripliciter autem Scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur. Alii anguntur à pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpe timent. Alii propter Confessiones præteritas, quibus satis nunquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc 1. Pœnitenti, qui pavet cuilibet malæ cogitationi (puta contra Fidem, Castitatem, aut Caritatem) assensum præbere; imponat Confessarius, ut hujusmodi scrupulos omnino despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantum pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula illa a Doctoribus sapienter tradita, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certò sciant se in grave peccatum consensisse, immunes à peccato esse judicandos; nam, ut ait P. Alvarez, impossibile est peccatum in Animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clarè agnoscatur. Qua de re sæpe expediet Scrupulosis expressè imponere, ut a Confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certò sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

16. — II. Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis Confessionibus, quia formidat defecisse in integritate, vel in dolore, si ipse generalem Confessionem jam aliàs expleverit, aut per aliquod notabile tempus Confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat, ne amplius cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit certò peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper nunquam de illis confessum esse. Imo docent *Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman*, et alii, quod aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quod licet ei videatur certò aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur. Confirmat id *Wigandt* appositè scribens : « Minimè audiendum » Scrupulosum, qui vellet repetere Confessiones; nam dato, quod

» aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum, » et ob periculum perpetuò hærendi in tanta anxietate excusatur » ab integritate Confessionis. » In hoc autem vehementer instet Confessarius, ut ei Pœnitens obediat : quod si obedire recuset, eum objurget, Communione privet, et quantum potest duritiem ejus retundat. Cum Scrupulosis obedientibus blandè agendum est; cum iis autem qui in obedientia delinquunt, maximus exercendus est rigor, et austeritas : hac enim obedientiæ anchora destituti nunquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique Scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut liberè agant, scrupulosque despiciant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quia ordinariè ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omnino inutiles ad operandum evadant : et postea de talibus actionibus abstineant in Confessione se accusare; licet enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiæ, quam Confessario præstare debent. Imo sapienter docent *Sanchez Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 81. *cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba etc.* Item *Salmant. tr.* 20. *cap.* 7. *n.* 10. *cum Cajet. Navar. Castrop. Bonac. Filliuc. etc.* dicunt Scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversus scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis.

18. — Nec refert, quod ipse cum conscientia scrupulosa, seu cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi et vera sententia, quam docent. *Conc. Tom.* 2. *l.* 2. *de Consc. diss.* 1. *c.* 8. *n.* 15. *Ronc. eod. tit. c.* 4. *q.* 2. *Anacl. eod. tit. qu.* 5. *n.* 72. *S. Anton.* 1. *p. tit.* 3. *c.* 10. §. 10. *Salm. tr.* 20. *c.* 7. *n.* 8. *cum. Nav. Cajet. Bonac.* et aliis plurimis; Scrupulosus ita agens minimè peccat. Ratio, quia Conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis honestate priùs efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo; nam, ut ait. *P. Concina :* « Dubium suspendit assensum, secus » verò scrupulus, utpote à dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt » quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt » judicium intellectûs, nullo tamen modo illud præfocare valent. » Idque præsertim valet, si urget obedientia Confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex *cap. Inquisitionis* 44. *de Sent. Excom.* ubi securum declarat Pontifex, qui Pastoris sui consilium sequendo scrupulos abjicit; sic enim ibi dicitur : « Ad sui Pastoris consilium conscientia levis, et » temeraria explosa licitè potest, etc. » Nec officit textus ab aliquo allatus *in cap. Per tuas.* 2. *de Simon.* ubi Pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad Ordines superiores, nisi conscientia illa priùs deposita. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verùm etiam de errore, quo tenebatur Ordinandus, ut explicat Glossa : « Conscien-

» tiam habebat erroneam. » Et sic etiam exprimitur in Textu : *Nisi deponat errorem.*

19. — Hinc pro praxi concludendum, Scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens, liberè operetur. Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quod scrupulos contemnere debeat ex præcepto Confessarii; satis enim est, quod ex judicio prius formato contra scrupulum agat; quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit, licet tenebris obscuratum. Tantò magis quod cùm scrupulosus in illa confusione operatur, non certe operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut recte scribit Joannes Gerson (Tract. de Consc. et scrup.) his verbis : « Conscientia » formata est, quando post discussionem et deliberationem ex » definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut » vitandum; et contra eam agere est peccatum. Timor verò seu » scrupulus conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, » nesciens ad quid potiùs teneatur; non tamen vellet omittere » quod sciret esse placitum Divinæ voluntati; et contra istum ti» morem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licet » periculosum valde sit » (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maxime si accedat Directorum consilium; ideo addit Gerson) : « et quantum fieri potest abjiciendus, et extinguendus. » Hinc idem Gerson (Cons. 6.) sic scribit : « scrupulosis contra » scrupulos agendum est, et fixo operis pede certandum. Scru» pulos compescere meliùs, quam per contemptum nequimus, et » regulariter non absque alterius, et præsertim Superioris consi» lio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumptio » præcipitat. » Denique pro Scrupulosis Natalis Alexander ait servandam esse regulam illam a B. Alberto Magno, et a S. Antonino traditam : « Inter duram, et benignam sententiam circa » præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est. » Dicendum remanet de Conscientia Dubia, et Probabili. De his in sequentibus duobus Capitibus seorsim disseremus.

CAPUT II.

De Conscientia Dubia.

20. Quænam sit Conscientia Dubia? Quodnam sit Dubium Positivum et negativum? — **21.** Quodnam Dubium Speculativum, et Practicum? — **22.** Nunquam licet operari cum Conscientia practice dubia. — **23.** De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat an sit grave, aut leve. — **24.** Quid debeat agere, qui est practice dubius? **25.** — An liceat operari cum conscientia speculative dubia? — **26.** De pluribus Principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa. — **27.** De lege dubia, vel dubie promulgata : et de Lege certa dubie abrogata. — **28.** De voto dubie emisso; et de voto

parte emisso, et dubie impleto. — 29. Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum? 30. Quid si quis opus voti jam praestitit, sed voti immemor? — 31. An subditus teneatur obedire Superiori in re, quae est dubie mala? — 32. Dubia de diversis rebus. — 33. Quid in dubio de valore Matrimonii? *Remissive ad lib. VI. n. 903. et 904.* — 34. Quid in dubio de solutione, si debitum est certum? 35. Quid in dubio, de debito si quis rem possidet bona fide? — 36. Quid si contra Possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso? — 37. Quid si Possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem? — 38. An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potûs deglutiverit? — 39. Quid si dubitat an deglutiverit ante vel post mediam noctem?

20. — Conscientia dubia est ea, quae suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, et haesitans. Dividitur autem Conscientia dubia in practice dubiam, et speculative dubiam. Dubium verò dividitur in Negativum, et Positivum. *Negativum* est, quandò ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quandò pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam Conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideò dubium positivum ferè semper coïncidit cum opinione probabili, de qua in *Capite sequenti* loquemur.

21. — Deindè dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an Baptismus cum aqua distillata sit validus, aut nullus, et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi in tali bello dubie justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc Puerum aqua distillata baptizare. Semper itaque distinguendum Verum a Licito; dubium enim Speculativum, licet in obliquo, et potiùs consequenter respiciat Licitum, tamen in recto, et principaliter Speculativum respicit Verum, Practicum autem respicit Licitum.

22. — His positis, dicimus 1. nunquam esse licitum cum Conscientia practice dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccl.* 3. 21. Quare si dubitat an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitat an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter, vel leviter prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita *Vasquez, Sanchez etc.* Alii cum *Azor. Bonac. Castropal. etc.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Navar. Valent. Granad.* et aliis plurimis satis probabiliter tenent tantùm venialiter peccare, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modò objectum non sit

certe per se peccatum grave : adderem, modò etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practice dubius circa aliquam actionem, debet utique priùs dubium deponere per principium certum, ve reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in Dissertatione de Usu opinionis probabilis; modò homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practice certam, et deindè potest operari. Si verò insufficiens sit (puta quia rudis) tenetur Parochum, aut Confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxta consilium agere. Qui verò dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic bene potest (ut recte scribit *Continuator Tournely Tom.* 1. *tract. de Act. hum. c.* 3. *art.* 4. *de Cons. dubia*) dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omnino involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. Licitum esse operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa judicat practice actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur Episcopus Abelly) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempè de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quod bellum hoc sit probabiliter, aut dubie justum : aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante Principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam S. Augustini supra allatam in *cit. can. Quid culpatur.* Quod autem ex principiis reflexis possit benè formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clarè patebit infrà ex Dissertatione Opinionis probabilis, quam in fine hujus Tractatûs afferemus.

26. — Horum principiorum principalissimum est illud, quod « Lex dubia non potest certam inducere obligationem. » Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in Dissertatione mox enunciata probabitur. Vide ibi dicenda. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium : « Melior est conditio possidentis. » Quoties enim lex dubia minimè ligat hominem, homo utique remanet solutus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licite potest uti sua libertate, quam verè possidet, cum lex est dubia; ait enim S. Thomas : « Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. » *In* 4. *sent. Dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad* 2. Hoc autem secundum principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes quod valet tantum pro foro, vel tantum in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantum esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt semper legem possidere; nos verò dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempè cùm lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si verò

possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumptio. Præsumptio verò stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram : « Factum enim non præsumitur, nisi probetur ; » quod est aliud principium approbatum a *l.* 2. *de Probation.* In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si verò factum est certum, puta si Matrimonium certè est initum, et dubitatur, an ritè initum sit, aliud principium servari debet : « In » dubio omne factum præsumitur rectè factum. » Sive : « In du» bio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat. » Sive : « Standum pro valore actûs. »

27. — Ex præfatis infertur 1. Quod si lex est dubie condita, vel dubie promulgata, non obligat, quia possesio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contrà verò, si lex est certè condita, et certè promulgata, et indè oritur dubium an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet, quia præsumendum est eam fuisse receptam ex illo alio principio : « In dubio præsumitur factum, quod de jure facien» dum erat. »

28. — Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto ; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent *Cabassutius Theor. Jur. l.* 1. *c.* 8. *n.* 19. *Suar. in* 3. *p. Disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 15. *Sanch. in Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 36. *Anacl. de Voto q.* 2. *Concl.* 3. *Salm. eod. tit. c.* 1. *n.* 143. cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat an in voto emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat : pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex *cap. Ex parte* 18. *de Sensibus*, ubi, cum aliqui quædam vota emisissent, et posteà dubitarent, an tenerentur ad majus, vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantùm ad minus; ideòque notat ibi Glossa : *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contra verò, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures Auctores, quod si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA., nempè *Roncal. de Præc. Dec. c.* 2. *de Voto q.* 4. *Salm. eod. tit. c.* 1. *n.* 145. *cum Laym. Lugo de Pænit. Disp.* 16. *n.* 60. et alii ; quia (ut aiunt) cum obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis a probabilitate extrinseca, quam intrinseca ; sed re meliùs perpensa, nunc minimè illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam

rum *Concina tom.* 3. *Diss.* 2. *de Voto c.* 4. *n.* 10. *Antoine de Relig. c.* 3. *de Voto q.* 5. *Fill. Leandr.* et aliis. Ratio, quia, cum votum est dubiè emissum, recte dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cum tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certè non sit impletum. Tum tantùm prima sententia admitti posset, cum probabilitas esset talis, quod præsumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis.

30. — Si quis autem votum emisisset, et posteà opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valdè probabiliter non tenetur opus illud iterum præstare, ut docent *Suarez de Rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Bonac. de leg. q.* 1. *p.* 10. *n.* 13 *cum Azor. Less.* et aliis communiter. Hoc tamen procedit semper ac vovens certè judicare potest, quod si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud : quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet priùs oneri ex obligatione debito faciendi satis, proindè opera supererogationis addendi.

31. — Infertur 3. Quod subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare Superiori præcipienti in iis quæ sunt certè illicita, tenetur verò in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro Superiore possidente jubendi potestatem, qua in dubio exspoliari nequit; ita communiter *Cajet. q.* 169. *art.* 2. *ad.* 4. *Contin. Tournely t.* 3. *p.* 89. *q.* 5. *R.* 2. et alii plures cum *S. Antonin. S. Bonavent.*, *Cabassut. Soto, etc.* Limitant verò *Sotus*, *Tournely*, *Less. Sanch. Salmant. etc.* communissimè quoties res præcepta esset valdè difficilis et molesta, nempè si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusius exponemus tractando de Præceptis particularibus *Lib. IV. Cap.* 1. *n.* 47.

32. — Infertur 4. Quod adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans verò, an pervenerit ad annum sexagesimum, qùo completo, probabiliter homo deobligatur a jejunio, ut dicemus *Lib.* 3. *n.* 1036. tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum Ordinem, vel Beneficium suscipiendum, tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in Sabbato, et dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secus verò si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licitè potest edere carnes cum adhuc possideat libertas. Ita *Laym. l.* 1. *c.* 4. *n.* 35. *Sanch. de. Matr. Disp.* 40. *et* 41. *Bussem. ut supr. Dub.* 3. *n.* 4. *et* 5. *et* alii plures.

33. — Infertur 5. Quod si post Matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, antè inquisitionem

veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de Sec. nupt.*, quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post verò inquisitionem dubitans potest etiam petere; ut probabiliùs tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salm. etc.* Vide dicenda *lib.* 6. *n.* 903 *et* 904.

34. — Infertur 6. Quod certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq. Lugo*, et alii cum *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 12. Casu verò, quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Layman. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 2. *Diana p.* 4. *tr.* 3. *R.* 35. *et Sporer de Consc. cap.* 1. *n.* 85. *cum Tamburin.* Debitorem teneri tantùm ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quod non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret.

35. — Sed hîc queritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est æquale pro et contra, communis est sententia cum *Sanch.* in Dec. *l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. adversus paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex Reg.* 65. *de Reg. Jur. in* 6. ubi legitur: « In pari » casu melior est conditio possidentis. » Et Reg. 128. « In pari causa » possessor potior haberi debet. » Sed quid, si rationes contrà possessorem sint validiores? *Prima* sententia dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch. de Matr. l.* 2. *D.* 41. *n.* 19. *cum Con. Val. et. Led.* apud. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 67. *Secunda* tamen communior et probabilior sententia docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus tr.* 1. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 11. *Lugo D.* 17. *n.* 93. *Roncaglia de Rest. c.* 2. *qu.* 3. *R.* 2. *cum Laym. Carden. Dic. Tamb. Dian. Burg. et aliis apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 563. *Mazzot. de Consc. c.* 3. *Sporer de Consc. c.* 1. *sect.* 4. *n.* 66. *cum Moll. et S. Aug. lib. de Fid. et Op. c.* 7. relato in *can. Si Virgo* 34. *q.* 1. qui ait: « Possessor rectissimè dicitur, » quamdiù se possidere ignorat alienum. » Dum autem certò non constat (ait *Sporer*) rem esse alienam, tamdiù possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim a Juristis sic definitur: « Jus insistendi in re non prohibita pos» sideri. » Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut antè diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, et veritate non assecuta, potest illam consumere, et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez, Dec. dict. n.* 9. mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. *Cardinalis* etiam *Sfondratus, in Reg. Sac.* §. 20. *n.* 11. dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id quod hîc addit *Roncaglia lib.* 1. c. 2. *q.* 3. *R.* 2. nempè quod si rationes possidenti faventes

sint tantùm tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contrà possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contrà ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secùs, ad nihil tenetur.

36. — Quæritur II. Quid si contrà possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso? *Prima* sententia tenet, quod si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere. Secùs si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. citans. *Vasquez, Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *Disp.* 3. *p.* 2. *Renzi de* 7. *Præc. c.* 3. *sect.* 2. *q.* 15. *Tamb. Dec. lib.* 1. *c.* 3. 5. 7. *verb. Restitutio n.* 7. *Viva opusc. de Consc. dub. q.* 2. *art.* 1. *n.* 8. *in fin.* ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena. *Secunda* sententia, quam tenet *Salas* 1. 2. *q.* 21. *tr.* 8. *Disp. unic. Sect.* 13. *n.* 231. dicit quod adhuc, quandò rationes pro contraria parte assensum generant; modò non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem, quæ necessario in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime *Palaus, Laym. Sporer, et alii cit.* ut sup. cum *Croix dicto n.* 563. Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quod « possessio bonæ fidei » parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, et non » moraliter certo alterius. » Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt Exam.* 3. *de Consc. et Lugo de just. D.* 17. *n.* 74. Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi a jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, et nullum pro se, sanè est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim verè nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secùs verò, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessariò formidinem includit. Et hoc clarè innuit *Lugo citata D.* 17. *n.* 94. ubi ait, possessionem de se parere præsump-

tionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superantem præsumptionem possessionis. Undè rectè concludit *Croix lib.* 1. *n.* 561. quod licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licitè retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contrà quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de Matrimonio probabiliter nullo. Vide *l.* 6. *n.* 904.

37. — Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus dominus amplius adinveniri? *La Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 564. *Ronc. l. cit. et Salm. n.* 64. *cum Sanch. Less. etc.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra verò *Palaus t.* 1. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 9. *Bonac. de Contr. D.* 1. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *Tamb. de Consc. c.* 3. *v. Restitutio. n.* 9. *cum Dian. et Reb.* probabile putant quod possessor, quamvis peccarit mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cum ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Veriùs autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia cum ipse culpabiliter dominum privarit spe, quam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certè possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, et forte valde minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multò minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, et adhuc favet: possessio enim rei multò quidem majoris æstimatur, quam possessio spei.

Notat autem I. *Tamb. l. c. n.* 7. *cum. Villal. et aliis*, quod si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secùs verò si dubitaret per rationes tantum tenues. Notat II. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 562. *cum Vasq. Lay. Pal. Sanch. Mol. etc.* et non improbabile putat *Ronc. d. q.* 3. *n.* 1. quod cum possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia fit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potûs deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam accipere? Negant *Sanchez. lib.* 2. *de Matr. Disp.* 41. *n.* 40. *Roncaglia de Euchar. c.* 5. *q.* 6. *et Salmant. cod. tit. c.* 7. *n.* 69. cum aliis; tum quia (ut aiunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentia non carere. Alii tamen, ut *de Lugo de Eucharistia Disp.*

15. *n.* 43. *Castrop. Disp.* 3. *punct.* 8. *n.* 9. *Laym. l.* 1. *tract.* 1. *c.* 5. *n.* 36. *Diana tom.* 2. *tr.* 4. *de Sacram. Resol.* 29. *La Croix l.* 6. *part.* 1. *n.* 576. *Busemb. loc. cit. n.* 6. *Sporer de Sacr. Miss. cap.* 6. *n.* 274. *cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss.* et aliis dicunt, in tali dubio bene te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tanquam requisitum absolutè necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad Communionem, si aliquid cibi aut potûs sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loc. cit.* constare ex Conc. Bracharensi II. *Can.* 10. ubi prohibetur, « ne aliquis, quocumque cibo » præsumpto, oblationem consecret in altari. » Item in Conc. Toletano VII. *Can.* 2 habetur : « Nullus post cibum, potumque » quamlibet minimum sumptum Missam facere præsumat. » Item in Concilio Œcumenico Constantiensi *Sess.* 13. §. *In nomine Sanctæ, etc.* dicitur : « Sacrorum Canonum auctoritas, et » approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, et servat, quod hu- » jusmodi Sacramentum non debet confici post cœnam, nec à fide- » libus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius ne- » cessitatis à jure, vel Ecclesia concesso, vel admisso. » Ita apud *Lugo loco cit. n.* 18. *et* 19. Posito igitur, quod lex jejunii est prohibitiva, nempè ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere à Communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumpsisse. Licitè igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat; etenim cum ipsi eo casu tantum vetita esset Communio, quo jejunium fregisset, benè possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis : saltem eo casu lex prohibens Communionem non videtur certa, et tanquam dubia non obligat, juxta dicta *Lib. I. n.* 34 *et seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent non censeri irreverentem, qui utitur jure suæ libertatis, maximè si ex devotione ad Communionem accedit.

30. — An autem idem dicendum, quod possit communicare, qui dubitat an post mediam noctem cibum, aut potum sumpserit? Negat *Lugo*, quia (ut ait) cum quis scit se comedisse, et dubitat an comederit post mediam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quod ratio supra adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quod aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quod sumpserint post mediam noctem. Cæterum affirmativam sententiam tenent alii DD. supra citati,

quibus accedit doctus *P. Eusebius Amort Theol. tom. 2 Disp. 5. qu.* 4. ubi inquirens, an comedens in dubio, utrum jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare? Sic respondet : « Potest communicare, quia melior est conditio possi-
» dentis, quamdiù in contrarium non dantur præsumptiones tam
» fortes, ut operans probabiliùs credat jam sonuisse duodeci-
» mam. »

CAPUT III.

De Conscientia probabili.

40. Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species ? — **41.** Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris ? — **42.** Nunquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius. — **43.** Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei ? — **44.** Quamnam opinionem sequi debeat Medicus ? — **45.** An possit uti remedio minùs tuto ? — **46.** Quid si desperatur de salute infirmi ? — **47.** Quamnam opinionem debeat sequi Judex ? — **48.** Quamnam minister in collatione Sacramentorum ? — **49.** Quid si adsit necessitas ? — **50.** An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum Matrimonium, et quoad jurisdictionem Confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia ? de hoc vide dicenda lib. VI. n. 573. et dicenda de Errore Communi n. 572. — **51.** An quod dicitur de administratione Sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione Sacramentorum ? — **52.** Quid si venator dubitat an animal feriendum sit fera, vel homo ? — **53.** An liceat uti opinione probabili probabilitate juris ? De opinione tenuiter probabili. — **54.** De opinione probabilissima. — **55.** DISSERTATIO de usu moderato opinionis probabilis.

40. — Conscientia probabilis est, quâ quis innixus aliquâ opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licitè operandum. Hîc tamen advertendum diversas dari probabilitatum species : alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. Opinio tenuiter probabilis est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hâc autem opinione nequimus licitè uti ex Propos. 3. proscripta ab Innoc. XI. quæ dicebat : « Generatim dum probabilitate sive
» intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modò a probabi-
» litatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus semper pru-
» denter agimus. » Probabilis est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Probabilior est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur. Probabilissima est, quæ nititur fundamento gravissimo; quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubiè pro-

babilis; hâc autem opinione semper licitè utimur, ut constat ex Propos. damnata ab Alexandro VIII quæ dicebat: « Non licet » sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. » Opinio sive sententia moraliter certa est quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur omninò improbabilis. Opinio demum tuta est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. Tutior verò, quæ magis à tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur.

41. — Deindè advertendum, aliam esse probabilitatem Facti, aliam Juris. Probabilitas *Facti* est quæ versatur circa rei veritatem, sive rei substantiam, nempè an Sacramentum cum tali materia collatum, sit validum, aut nullum : an contractus cum tali pacto initus, sit usurarius, vel ne. Probabilitas autem *Juris* versatur circa honestatem actionis, id est an liceat Sacramentum cum tali materia conferre : an contractum cum tali pacto inire.

42. — His positis dicimus, nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate *Facti* cum periculo damni alterius, aut sui ipsius; quia hujusmodi probabilitas minimè aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam si exempli gratiâ Baptismus cum saliva collatus reverà est nullus, ita ut Infans sinè Baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

43. — Hinc infertur 1. non esse licitum in materia fidei, et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minùs probabilem (ut ineptè dicebat Propos. 4 ab Innoc. XI proscripta) neque probabiliorem; sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus Religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra Catholica; cum enim quævis alia Religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relictâ tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

44. — Infertur 2. Quod Medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora Infirmis profutura, nec potest uti remediis minùs probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori : in medicamentis enim probabilius est, quod est tutius pro sanitate Infirmi.

45. — Sed dubitatur 1. Utrum quandò non apparet medicamentum certum, possit Medicus uti remedio minùs probabili, probabiliori relicto? Affirmant *Azor. Arag. Montes. Salas, etc. apud Salmant. de Præc. V. cap.* 1. *n.* 143. Sed probabiliùs negant ipsi *Salm. Sanch. Dec. l.* 1. *cap.* 9. *n.* 41. et ipsi *Salm. n.* 144. cum *Soto, Suar. et Bonac.* quia Medicus non solùm ex charitate, sed etiam ex justitia, ratione officii, et taciti contractûs, tenetur providere meliori modo saluti Infirmi, à quo stipendium accipit.

46. — Dubitatur 2. An quandò desperatur de salute Infirmi, possit Medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint? Certum est et commune 1. Quod si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imò tenetur illud applicare, quandò certius non habet : Vide *Salman. loco cit. n.* 150.

2.

in fine. Certum est 2. Non licere applicare Infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super Infirmo. Ita communiter *Salm. n.* 148. *cum Navar. Azor. Castrop. Salas. Perez, etc.* Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis Infirmi, vel accelerationis illius. Certum est 3. cum *Sanch. l. c. n.* 42. *et Salm. n.* 143. *in fin.*, quod si remedium est dubiè profuturum, et certò non nociturum, omnino Infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia. *Prima* negat, quia (ut suprà dictum est) nunquam licet exponere Infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita *Salmant. cit. c.* 1. *n.* 150. *cum Azor. Castrop. Sylv. Villal. etc. Secunda* tamen Sententia, quæ satis probabilis est, et fortè probabilior, eamque tenent *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 39. *cum Valent. item Busemb. l.* 4. *infra.* 291. *ad IV. et Bonac. Filliuc. Reginald. Bardi apud Salm. n.* 1. 9. affirmat esse licitum, quia cum de Infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, et voluntati Infirmi (præsertim si ipse expressè in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet *Antoine tract. de Oblig. c.* 7. agens *de Officio Medici.* Notat prætereà *Sanchez n.* 42. *cum Navarro*, quod etsi Medicus non potest contrà suam opinionem auctor esse remedii, si tamen illud ab aliis Doctoribus approbatur, et Infirmus consentit, licitè potest eo uti.

47. — Infertur 3. Quod Judex tenetur judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino et humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab Innoc. XI Propos. 2 quæ dicebat : « Probabiliter existimo Judicem posse judicare » juxta opinionem minùs probabilem. » Rectè verò advertit *Cardenas* cum aliis, quod si Reus est in legitima possessione rei controversæ, et habet pro se rationem probabilem, nequit Judex eum exspoliare, etiamsi Actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus n. 35.) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. Vide dicenda *Lib. IV, n.* 212. Qu. II. ubi id fusè probabitur.

48. — Infertur 4. Quod in collatione Sacramentorum nequit Minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circà eorum valorem, sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex Prop. I ab Innoc. XI proscripta quæ dicebat : « Non est illicitum in Sacra- » mentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sa- » cramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut pericu- » lum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantùm » utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis, » vel episcopalis. »

49. — Dixi, nisi *adsit necessitas;* etenim in extrema necessitate benè uti possumus qualibet opinione non solum probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore Sacramenti, ut rectè dicunt *Holzmann de Bapt. a.* 2. *n.* 97. *Antoine de Bapt. q.* 1. *Cuniliat.*

de Sacr. in gen. c. 1. §. 3. *n.* 3. et alii communiter, modò Sacramentum conferatur sub conditione; quia conditio satis reparat Sacramenti injuriam, si fortè invalidè conferatur, et contrà necessitas sufficiens et justa est causa Sacramenti conditionatè conferendi. Vide dicenda *Lib.* 6. *c.* 1. *de Bapt. n.* 103. *v. Materia autem dubia, et de Pœn. n.* 482. *in fin.*

80. — Dicunt autem plures AA. quod licitè uti possumus opinione probabili, ubi præsumitur Ecclesia supplere; ut evenire potest in Sacramento Matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantùm validum, si fortè contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in Sacramento Pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem Confessarii, si fortè illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam *Viva in Prop.* 1. *damn. ab Innocent. XI. n.* 20. *et La Croix l.* 6. *n.* 117. *cum Suar. Less. Coninch. Regin. etc.* Imò *Sporer de Consc. c.* 1. *n.* 56. *cum Dicast.* vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius Ecclesiæ *De Lugo disp.* 19. *n.* 31. *cum Arriaga, Suar, et Diana apud Carden. in Prop.* 1. *damn. ab Innocent. XI. diss.* 11. *n.* 166. *et seqq.* Sed vide *Lib.* 6. *n.* 573. ubi plura dicentur circa jurisdictionem Confessarii, quomodò et quandò præsumitur ipsa suppleri ab Ecclesia. An autem, stante errore communi, semper Ecclesia suppleat jurisdictionem in Sacramento Pœnitentiæ, vide *ibid. n.* 572.

81. — Quæritur præthereà, an quod dictum est de administratione Sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere Sacramentum cum opinione probabili? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in Prop.* 1. *damn. ab Innoc. XI. Diss.* 2. *c.* 3. *n.* 18. *Viva sup. ead. Prop.* 1. *et La Croix l.* 6. *n.* 105. Ratio eorum, quia specialis reverentia debita Sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc dicunt ex præfata *Prop.* 1. *damn.* quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cum in utraque idem subsit periculum. *Secunda* verò sententia negat, quam tenent *Pontius de Matr. l.* 4. *c.* 25. *n.* 9. *Sanch. Dec. l.* 1. *cap.* 9. *n.* 33. *cum. Vasq. Salon. Syr. Perez,* et aliis *apud Card. n.* 17. Item *Spor. de Cons. c.* 1. *n.* 57. *et Viva in sua Th. Mor. de Pœnit. q.* 3. *art.* 3. *n.* 9. ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim a fidelibus in praxim deducuntur. Ratio, quia nullam censetur injuriam Sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur Sacramenta exposcere majorem reventiam, quàm probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait *Mag. Hozes in eadem Propos.* 1. *apud Carden. n.* 27. non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, Propositionem potiùs proscriptam fuisse respectu reverentiæ ergà Sacramenta, quàm respectu charitatis ergà suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum a prima sententia, saltem quia secunda ferè nunquam poterit deduci in praxim à suscipientibus sinè proprio animæ detrimento.

82. — Infertur 5. et ultimò, quod si quis dubitat, an id quod videt in sylva, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabiliùs existimet, illam esse feram; nam si reverà illud animal esset homo, probabilitas illa, sive major probabilitas, non liberaret hominem à morte. Itaque universè dicendum, nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate facti, ubi est periculum damni, vel injuriæ Proximi.

83. — Secùs tamen dicendum de opinione, quæ est probabilis probabilitate Juris; tunc enim quisque licitè uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis. Explanatâ demum opinionum naturâ, nostrum Systema exponimus. (*V. Not. I, pag.* 319.)

MORALE SYSTEMA

Pro delectu opinionum, quas licitè sectari possumus.

Dico I. Quod si opinio, quæ stat pro lege, videatur certè probabilior, ipsam omninò sectari tenemur; nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licitè operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, et sequi: at ubi veritas clarè inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propiùs ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dico II. Quod si opinio, quæ stat pro libertate, est tantùm probabilis, vel æquè probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eo quod sit probabilis: nam ad licitè operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud D. Pauli ad Rom. 14. 23.: « Omne, quod non est ex fide, peccatum est. » Dicitur *ex fide*, nempè ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quod agendo rectè agat, prout explicant illud *ex fide* S. Chrysost. S. Ambros. et alii cum S. Thoma *qu.* 17. *de Verit. art.* 3. Propterea in præfata Dissertat. falsum reputavi effatum illud commune inter Probabilistas, nimirum : *Qui probabiliter agit, prudenter agit.*

Dico III. Quod, duabus æquè probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minùs tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licitè operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cum æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proindè sufficienter promulgata minimè dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tantò magis quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia D. Thomæ, quam ego sequor, et quæ certa mihi apparet, tum ob auctoritatem Theologorum, ut videbimus, atque Patrum (quorum doctrinæ observari possunt in prædicta Dissert. *n.* 11 et 12. Vide etiam Christian. Lupum *tom.* XI. *Dissert. de Usu ser-*

ten. probab. ubi congerit plures Patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

Theologorum Princeps D. Thomas 1. 2. qu. 90. art. 1. sic docet : « Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundum » quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; » dicitur enim Lex à ligando; quia obligat ad agendum. » Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quod hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. « Lex, ait ibidem, im- » ponitur aliis per modum regulæ et mensuræ : regula autem et » mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulan- » tur et mensurantur. Undè ad hoc quod lex virtutem obligandi » obtineat (quod est proprium legis) oportet, quod applicetur » hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem » applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex » ipsa promulgatione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad » hoc, quod lex habeat suam virtutem. »

Quod autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum : « Leges tunc ins- » tituuntur, cum promulgantur, » scribit Gratianus in Can. *In istis dist.* 4. Ratio patet quia lex tantùm in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non verò constitutio legis, quæ subditos obliget. Hinc a D. Thoma lex definitur : « Quædam rationis ordinatio ad bo- » num commune ab eo, qui curam communitatis habet, promul- » gata. » 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. Nulli dubium, ut scribit Franciscus Henno *tr. de leg.* quod promulgatio sit de essentia legis; nam ut rectè ait Ludovicus Habert *t.* 3. *de leg. c.* 6. *q.* 4. « Ad rationem » legis pertinent promulgatio, et vis obligandi. » Addit Card. Gotti *Theol. tom.* 2. *tr.* 5. *de leg. q.* 1. *dub.* 3. §. 3, *num.* 18. quod promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos: « Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem in- » dispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. » Idem tradit Dominicus Soto *de Just. et Jure lib.* 1. *q.* 1. *ar.* 4. licens : « Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulga- » tionem, sed tunc instituuntur, cum promulgantur. » Statimque subjungit : « Itaque nullam exceptionem conclusio hæc per- » mittit. » Idem scribit Doctor Gallus Duvallius in 1. 2. *S. Th. de leg. q.* 2. dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno. « Quia, ut ait, de ratione legis est, ut promulgetur » subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno. » Idem scribit P. Gonet *Clyp. de leg. D.* 2. *art.* 2. « Legem æternam de- » fectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. » Idem scribit Lorichius *Thesaur. verb.* Lex *n.* 6 « Hominibus au- » tem (lex æterna) promulgatur, quandò eis innotescit. » Idem inquit etiam acer Adversarius meus P. Patuzzius in sua Theolog. Morali *de leg. c.* 5. *n.* 7. « Consentiunt quidem omnes, pro- » mulgationem esse omnino necessariam, ut lex virtutem obli-

in locis eam docet. Signanter in *Opusc. de Verit. qu.* 17, *art.* 3. hoc morale Principium absolutè profert : « Nullus ligatur per » præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » Ab omnibus Philosophis cum D. Thoma docetur distinctio inter Opinionem, et Scientiam : *Opinio* denotat cognitionem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis : *Scientia* verò cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem; et quod S. Thomas nomine *Scientiæ* intelligat præcisè cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum : *Utrum conscientia liget?* ac deindè ait : « Ita se habet imperium » alicujus Gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo » modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet » actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem cor» poralis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, » nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quam agit. Undè » nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium » attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scien» tiam: Undè nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante » scientia illius præcepti...Sicut autem in corporalibus agens cor» porale non agit,nisi per contractum; ita in spiritualibus non ligat, » nisi per scientiam. » Similitudo a D. Thoma hîc allata nequit esse magis lucida, et convincens ad probandam nostram sententiam, sive Principium, nempè quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. Doctor, quod scientia præcepti est instar vinculi quod vel voluntatem ligat; undè sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur; ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit, cum duæ opiniones ejusdem ponderis æquè probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideoque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum Doctor Angelicus eodem loco subdit : « Ad videndum autem, quando (conscientia) liget, sciendum » quod ligatio metaphoricè a corporalibus ad spiritualia sumpta » necessitatem importat ; ille enim qui ligatus est, necessitatem » habet consistendi in loco ubi ligatus est, et aufertur ei potestas » aliò divertendi. » Sicut igitur contra, qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quò vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. Doctor scribit, legem dici a ligando : « Di» citur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum. » 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1

Hanc suam sententiam D. Th. valde confirmat in alio loco, nempè in 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Ibi quærit « Utrum necessarium sit » voluntatem humanam conformari voluntati Divinæ in volito, » ad hoc ut sit bona? » et affirmat; sed et postmodum eodem *art.* 10. *ad.* 1. S. Doctor hoc sibi objicit : « Videtur quod voluntas

» hominis non debeat semper conformari Divinæ voluntati in vo-
» lito; non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid Deus
» velit ignoramus in plurimis; ergo non potest humana volun-
» tas Divinæ voluntati conformari in volito. » Et respondet : « Ad
» primum dicendum, quod volitum divinum secundùm rationem
» communem quale sit, scire possumus; scimus enim, quod Deus
» quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult ali-
» quid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem
» voluntati Divinæ quantùm ad rationem voliti. Sed (*nota sequentia*
» *verba*) in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantùm ad
» hoc non tenemur conformare voluntatem nostram Divinæ volun-
» tati. » Itaque docet S. Th. quod homo semper ac rem aliquam
vult sub ratione boni, voluntati Divinæ jam conformatur : sed mini-
mè tenetur se conformare voluntati Divinæ in rebus particularibus
ignoratis, et signanter in præceptis, ubi hæc Divina voluntas non
est ei manifestata. Id autem distinctiùs declarat P. Gonet, dicens :
« Homo non tenetur conformari voluntati Divinæ in volito ma-
» teriali, nisi quando voluntas Divina nobis præcepto vel prohibi-
» tione manifestatur. » *Gon. Clyp. tom.* 3. *D.* 6. *ar.* 2. *n.* 37. *in fin.* In dubio igitur, ubi nescimus, an Deus aliquo præcepto nobis
aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari
circa tale præceptum voluntati Divinæ, nisi præceptum nobis
manifestetur; etenim, ut tradit Joannes Gerson, ubi Deus non
manifestat nobis suam voluntatem, non potest (ait) nos obligare
ad eam sequendam. Repetamus hîc ejus verba jam alibi supra
relata : « Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac vo-
» luntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest
» Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. » *Gerson. de Vit. Spir. etc. Lect.* 2.

Eamdem sententiam D. Thomas fortius confirmat in alio loco
2. 2. *q.* 104. *art.* 4. ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præ-
ceptis Divinis debetur. Ita quærit : *Utrum Deo sit in omnibus obediendum?* S. Doctor affirmat, sed *ad* 3. sibi objicit : « Qui-
» cumque obedit Deo, conformat voluntatem suam voluntati Di-
» vinæ, etiam in volito; sed non quantùm ad omnia tenemur con-
» formare voluntatem nostram voluntati Divinæ, ut supra habi-
» tum est » (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. ubi habetur textus jam supra
relatus) : « Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire. »
Et sic respondet (attendamus hîc quomodo S. Doctor fuerit
semper firmus et uniformis in hac sua sententia) : « Ad tertium
» dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle quod
» Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum
» velle. Et hoc homini præcipuè (*nota*) innotescit per præceptum
» Divinum. » Homo igitur tenetur Deo obedire, et ipsius voluntati
conformari circa præcepta, non jam in omnibus quæ Deus vult,
sed tantùm in iis quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id quod Deus non solum ipse vult,
sed etiam vult nos velle? sciemus, inquit S. Thomas, cum nobis
id manifestatur per sua Divina præcepta. « Et hoc homini præ-

» cipuè innotescit per præceptum Divinum. » Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tanquam voluntatem Divinam, sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit*. Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cum eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus Moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex : « Dicitur enim lex a ligando, » ait S. Thomas; lex ergo quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quod, ubi præceptum est vere et stricte dubium, non adest obligatio illud servandi, secuti sunt communiter Auctores tam antiqui, quam recentes. S. Raymundus scripsit (*lib.* 3. *de Pœnit.* §. 21.) : Non sis pronus judicare mortalia pec» cata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. » Lactantius scripsit (*lib.* 3. *Instit. c.* 21.) : « Stultissimi hominis est præ» ceptis eorum velle parere, quæ utrum vera, aut falsa sint du» bitatur. » Textus habetur in *c.* 13. *Cum in jure, de offic. et pot. Jud. deleg.* ubi dicitur : « Nisi de mandato certus extiteris, exequi » non cogeris quod mandatur. » Idem scripsit Joannes Nyder (*in Consol. An. par.* 3. *c.* 20.) citans Bernardum de Claromonte : « Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non de» terminavit alteram partem, teneat quam voluerit. » Idem scripsit S. Antoninus : « Secundum Cancellarium non plus nocet ho» mini errare in articulo Fidei, qui non est declaratus adhuc ab » Ecclesia, quod sit articulus de necessitate credendus; quàm nec » esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui » actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ec» clesiæ, quod sit illicitus. Sed constat, quod in materia Fidei li» citum est antè determinationem Ecclesiæ tenere unam vel » alteram partem sine periculo peccati; et ergo a simili licet » unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superiùs, » ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium. » *S. Antonin. Par.* 1. *tit.* 3. *c.* 10. §. 10. *verb. Revertendo.* Juxta igitur S. Antoninum, et Cancellarium (videl. Gersonem) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior non apparet probabilior. Gabriel Biel scripsit (*in* 4. *sent. D.* 16. *qu.* 4. *concl.* 3.) : « Nihil » debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur » evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. » Dominicus Soto scribit, quod lex, cum ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam *intueatur*, nempè quod cognoscat eam ut certam : « Qui » regulâ utitur, eam intueri necesse est. » *De Just. l.* 1. *q.* 1. *art.* 4. Undè scripsit postea (*ibid. l.* 6. *q.* 1. *art.* 6. *circa fin.*) : « Quando » sunt opiniones probabiles inter graves Doctores, utramque se» quaris, in tuto habes conscientiam. » Ita etiam Card. Lambertinus (qui postea ad Pontificatum evectus est sub nomine Benedicti XIV.) scripsit in suis Notificationibus (*Notif.* 13.) : *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga.*

Doctissimus Melchior Canus scribens adversus Scotum, qui

obstringebat peccatores ad eliciendam contritionem in quocumque die festo, dicit: « Jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo » hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus. » *Canus Relect.* 4. *de Pœn. p.* 4. *q.* 2. *prop.* 3. Atque *ibidem n.* 5. sic scribit: « Quoniam ignoro, undè ad hanc opinionem Doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, » negare. » Joseph Rocafull Præpositus Valentiæ scripsit: « Casu » quo factâ diligentiâ non constat, an lex sit imposita, sed res » dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale. » *Lib.* 1. *de Leg. in comm. c.* 4. *num* 65. P. Suarez ita scribit: « Quamdiu est judicium probabile, quod nulla lex sit prohi- » bens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; » undè cum obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec cer- » tiùs de illa constet. » *De Cons. Disp.* 12. *sect.* 6. *et tom.* 5. *in* 3. *par. D.* 40. *n.* 45. Idem scripsit P. Joannes Idelphonsus Dominicanus: « Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis » lex? an sit publicata? an in tali lege comprehendatur iste ca- » sus? factâ sufficienti diligentiâ, et durante dubio, non teneris » te conformare tali legi, vel obligationi. » *Idelf. in* 1. 2. *Disp.* 209. *n.* 1132. Idem tenet Auctor recens P. Eusebius Amort, vir Germanus valdè eruditus, et undique notus ob suam doctrinam, et plura insignia Opera vulgata. Hic in sua Theologia Morali et Scholastica, excusa Bononiæ anno 1753, (quæ priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa a Papa Bened. XIV. prout ipse Auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit: « Quan- » documque existentia legis non redditur credibilior, moraliter » certum est non dari legem, quia ex natura Providentiæ Divinæ » Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem, etc. » *Amort, tom.* 1. *D.* 2. §. 4. *qu.* 20. *pag.* 232. Et alibi *D.* 2. §. 4. *q.* 5. *pag.* 283. ait quod cum adsunt duæ opiniones æque probabiles, « non datur lex directè prohibens, quia hoc casu non datur suffi- » ciens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis. » Idem tenent Vasquez 1. 2. *Disp.* 62. *c.* 9. *n.* 45. Card. de Lugo *de Pœnit. Disp.* 16. *sect.* 3. Manstrius *Theol. Mor. Disp.* 1. *q.* 2. *art.* 3. *n.* 56. Holzman. *Mor. to.* 1. *p.* 29. *ann.* 135. Roncaglia *Theol. Mor. lib.* 2. *c.* 3. Salmant. *tract.* 6. *de Pœn. c.* 8. *n.* 25. *et tract.* 11. *de Leg. c.* 2. *n.* 100. et alii plures, quos omittimus brevitatis causâ.

Posito igitur Principio a D. Thoma tradito, ac satis superque probato, nempe, quòd *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere; necessariò eruitur esse moraliter certum, quòd ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc Monito probatis respondebitur, quia lex dubia non obligat. Et si quærere pergat cur lex dubia non obliget, respondebimus hoc succincto argumento: Lex non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non est sufficienter promul-

gata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex): ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet, vel quod lex etiam non promulgata obligat; vel quod lex dubia est verè promulgata; contra id quod expressè docet S. Thomas et alii communiter, ut vidimus; sed nunquam harum propositionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectata autem vi legis, cùm ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licitè operari potest.

Dixi sub initio, quod ubi opinio pro lege videtur certè probabilior, eam sequi tenemur; secùs verò si est æque probabilis, ac opinio pro libertate. Auctor verò Ephemeridum mihi objecit, quod hæc secunda propositio probat nimis, nam si non teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate est æquè probabilis, quia tunc lex est dubia; nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate esset minùs probabilis; quia etiam opinio minùs probabilis efficit quod lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod cum opinio tutior est certè probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, tamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter etiam lex moraliter sive sufficienter promulgata; et ideo lex nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantùm eo casu aliquod dubium latum, quod non permittit ab opinione tutiore discedere. Cum autem opinio quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omnino dubitatur, an ipsa existat, vel non existat.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod a lege non prohibetur, sicut scribit Heineccius (*Lib. Elementa Jur. Nat. et Gent.*) sic aiens: « Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præcepit, vel prohibuit. » Sic v. gr. cum solâ arbore scientiæ boni et mali hominibus interdixisset Deus, rectè omnino inferebant Protoplasti, licere sibi » fructibus reliquis omnino vesci, *Gen.* 2. 3. Cessante enim legis » obligatione, viget libertas. » Id porro validiùs confirmatur textibus Juris Civilis et Canonici, nam *Instit. de Jure Person.* §. 1. dicitur: *Cuique facere libet, nisi id a Jure prohibetur. Item cap. autem* 13. *Cum in jure, de Offic. et pot. Jud. Deleg.* sic habetur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Quapropter S. Thomas docet id tenendum tanquam commune et certum Axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. In* 4. *sent. Dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad.* 2.

ueptè arguit quidam Auctor dicens : *Ubi dubium est an*
, *consequenter dubium etiam est an adsit libertas.* Male
rguit, nam ubi dubium est an adsit lex, certum est le-
obligare ; docet enim S. Thomas (ut notavimus suprà)
ullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scien-
præcepti. Patet autem scientiam importare cognitionem
le lege : et hujus ratio etiam patet, quia lex donec est
on est sufficienter promulgata ; atqui lex non sufficien-
ulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut
or Angelicus, juxta dicta sub initio hujus ; ubi autem
tit lex ligans, sive prohibens, homo licite operatur, ut
S. Thomas loco mox supra citato.
riusquam finem ponam huic Dissertationi, præterire
ibus oppositionibus respondere, quas invenio objectas à
ano Ricci in Theologia Morali P. Anacleti ab ipso nu-
reformatâ, ubi sic scribit : Omnes Divinæ et humanæ
nt certæ, et sufficienter promulgatæ; controversia ergo
it super existentiam legis, aut super ejus promulgatio-
d super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari
; legem generalem ad illum applicare, et investigare an
e comprehendatur velne à lege. Hinc falsò nobis im-
uod in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis
, judicamus legem certe ad eum casum non extendi;
ὸ Auctor duo supponit eo casu accidere : *Primum*, quod
stra libertas evenit dubia : *Secundum*, tunc tribuendum
um Regulæ Canonum quæ dicit : *In dubiis tutior via*
est : Juxta, ut addit, Scripturam illam : *Qui amat peri-*
illo peribit. Eccli. 3. 27.
ndeo ad *Primum.* Quando dubitatur an casus compre-
r a lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certè
ndi, sed dicimus quod in casu duarum opinionum æqualis
, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occi-
it certa quoad existentiam, et sit sufficienter promulgata ;
tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam,
promulgationem ; ac propterea tunc, quia dubitatur an
asum illum extendatur, certum est non extendi quoad
nem ; nam, ut latè probavimus supra, eo casu cum lex
, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ, donec
it ligata, manet soluta. Id quidem agnovit D. Thomas,
it legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum
ur alicui, hic *habet potestatem divertendi quo vult*, sunt
Doctoris (*de Verit. q.* 17. *art.* 3.) Hinc protulit sen-
illam : « *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi*
nte scientia illius præcepti. » *ibid.*
utem maximè alibi confirmatur à S. Thoma, ubi sic
« Lex quædam regula est et mensura actuum, secundùm
inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur ;
enim lex à ligando, quia obligat ad agendum ; » 1. 2.
t. 1. Mensura autem, ait Card. Gotti, *non mensurat, nisi*

mensurabili applicetur, et ideo addit : « Requiritur indispensabi-
» liter, ut lex subditis promulgatione proponatur. » Quomodo autem poterit quis suas actiones rectè mensurare, nisi mensura illa sit certa, et non ambigua? Nec valet dici, quod ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedum à lege pariter certâ et manifestâ non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certè existat, et certè sufficienter sit promulgata; donec tamen ipsa non est casui particulari applicata, libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad *Secundum*, nempè ad Regulam Canonum à P. Flaviano addúctam, et quæro ab eo : Certumne est quod præfata Regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantum practica, aut dubia de facto? id equidem certum non est, nam communior sententia tradit, Regulam illam duntaxat locum habere in dubiis practicis, et de facto. Ecce quod scribit S. Antoninus : « Quod autem volentes probare contractum esse illici-
» tum, inducunt illud : » In dubiis tutior via est eligenda. « Res-
» pondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate,
» non de salutis necessitate, quoad omnia dubia, alioquin opor-
» teret omnes Religionem intrare, » *part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 31. Idem scribit Christianus Lupus *Diss. de Op. prop. tom.* 11. illud arguens ex doctrinâ S. Augustini : eamdem sententiam sequuntur Navarra, Dom. Soto, Abbas, Nyder, Tabiena, Suarez, Angles, S. Bonavent. Gerson. Isambertus, Jo. Idelfonsus, Salas, Corneio, Jo. à S. Thoma et alii, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam Dissertationem, quam olim diffusiùs de hac materia edidi, ubi evidenter probavi, quod hujusmodi Canonum Regula tantum casus practicos, et de facto spectabat. Saltem igitur prædicta Regula sive lex Canonum est vere dubia extra casus practicos, et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis, rursum peto : Quid dicit lex hæc sive Regula? *In dubiis tutior via est eligenda.* Ergo cum homo est in dubio, nequit agere. Sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium, et extra casum Regulæ, ob Principium illud jam plusquam plenè probatum quod lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis.

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro, hujusmodi Scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ Propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti Magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur Scripturæ contextus; dicitur ibi : « Cor durum
» habebit malè in novissimo, et qui amat periculum, in illo
» peribit. » *Eccli.* 3. 27. En quod casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat, est, cùm ipse in verum se immittit periculum

salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; pariter verum periculum incurrit, et graviter peccat, qui sionem proximam peccandi voluntariè renuit removere; ino differt ergo casus a nostro, in quo, posito, quod lex dubia obligat, nullum est periculum transgrediendi legem: quia, eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet vir- m obligandi.

x hac autem Doctrina S. Thomæ, nempè quod lex non habet utem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo Corol- descendunt, quibus præfata nostra Dissertatio magis solida- primum quod lex dubia non obligat: secundum huic an- um, quod lex incerta nequit certam obligationem inducere. c subdimus.

COROLLARIUM PRIMUM.

Lex dubia non obligat.

x principio autem tam firmiter et multipliciter a D. Thoma bato, nempè quod lex non promulgata non habet virtutem gandi, certa descendit præfata prima Conclusio, quod lex ia non obligat. Hujusmodi Conclusio probatur ex eo, quod um et exploratum communiter est inter omnes Doctores, d certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex ali- certo Principio *directo*, probetur tamen ex alio Principio *re- o* pariter certo, ut probatur primo ex *can.* 4. *Quid culpatur*, *q.* 1. ubi S. Augustinus scribit: « Vir justus, si fortè sub ege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente llare, si vice (aliàs *civicæ*) pacis ordinem servans, quod sibi betur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel rum sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat Regem iquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo rviendi. » Quamvis igitur Subditus sit dubius de belli justitia, est tamen licitè militare ex jussu sui Principis, et qua ratione? xus Principio reflexo quod Princeps habet jus certum, ut per ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur ter ex *cap. Dominus, de Secund. nupt.* ubi dicitur, quod si dubitet de morte prioris Viri suæ Uxoris, nequit debitum ere, sed tenetur reddere Uxori, quæ non dubitans in bona fide t; et cur? ob certum Principium reflexum, quod cum uxor n bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

lanc doctrinam ut certam habet P. Jo. Laurentius Berti in Theologia (*tom.* 2. *lib.* 21. *c.* 13. *prop.* 3. *vers. Patroni*) qui t illicitum esse sequi opinionem minùs tutam, licet sit æquè babilis; sed undè id probat? probat ex falsitate duorum Princi- um, quibus Probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Meritò revera *Berti* ait, Principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum ione tantùm probabili; etenim cum opinio adversa pro lege è sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad rectè ope-

randum necessaria nobis deindè non suppetit. Alterum Principium quorumdam Probabilistarum est hoc, quod cum utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur. Sed justè idem *P. Berti* tale Principium etiàm reprobat; illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cum hujusmodi suspensio judicii sit merè voluntaria, unde excusare non potest, quin ignorantia sit verè vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit *Berti :* posito, quod aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quàm illa sola opinionis benignæ probabilitas, minimè licebit nobis illâ opinione uti. Secùs verò est, scribit ipsemet *Berti*, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ratio, sive Principium certum, quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit : siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed Principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert Religiosi, qui dubitans an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest utique solvere, si urgeat Superioris præceptum, quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bonâ fide possidens, superveniente dubio, licitè potest possessionem prosequi, si a Viro docto tutus reddatur, quod nemo in dubio re legitimè possessâ spoliari tenetur. Hinc sic concludit : « Procul dubio potest hoc pacto ex reflexione » mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter. » Idem scribit P. Wigandt Ordinis Prædicatorum, dicens : « Pro» babilius est non esse peccatum operari cum Conscientia specula» tivè dubia, habente annexum judicium practicum de honestate » operationis. » Ratio, quia qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licitè, et honestè operari : *Tract.* 2. *Ex* 1. *q.* 5. *art.* 2.

Consentiunt Domini *Ballerini* in suo Opere, cui titulus : *Moralium actionum regula, sive Quæstio de opin. probabili*, qui licet strenuè rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrinæ tanquam certæ libenter subscribunt dicendo : « Quod in praxi ex » directis Principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo » Principio, fit omnino certum. » Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox supra a nobis relatum de dubio impedimento Matrimonii contracti, quo casu aiunt, quod licet ob Principia directa incertum sit, an Conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominus ob Principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, securè reddere valet. Unde concludunt : « In his omnibus exemplis observandum est, re» flexa Principia particularem quæstionem non solvere, sed in» certam relinquere ; sola praxis certa est, eo quod Principia re» flexa praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant. » Idem scribit P. Gonet *Manual. t.* 3. *tr.* 3. *c.* 16. *circa fin.* Tandem idem P. Lector Jo. Vincentius Patutius, qui in hac controversia duplici libello strenuè mihi se opposuit, id pro explorato

, nempè quod cum Principium reflexum est certum, jam ctionem certè honestam; sic enim ait in suo Libello, *La lel Probabilismo etc.* §. IV. *pag.* 40. et expressiùs *p.* 45. bit : « Se fosse vero, che nel caso » *d'incertezza della legge non vi fosse, perche non promulgata abbastanza, oh i (come accennai) aoreste un Principio certo, se non dimeno reflesso, onde formar un dettame prudente certo di celebrare lecitamente* (loquitur de quodam contractu duo), *attesoche non essendovi legge che lo proibisca, qual ggio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certaon v'è?* Meliùs dixisset, quæ *certe non obligat;* quod aliàs reducitur, quia lex quæ non obligat, est tanquam non

intelligitur, quomodo judicium speculativè dubium, sive le de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter Sed quis objiciet, quomodo rationes speculativè tantùm les, possunt in praxi moraliter certæ evadere? Hoc eveptimè tradunt Episcopus *Abelly, et P. Eusebius Amort,* eo quod ipsæmet rationes speculativè probabiles alicujus is fiunt in praxi moraliter certæ : sub quia aliæ sunt rapsius opinionis, quæ tantùm probabiles sunt, aliæ verò iones Principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur n moraliter certum ex illo Principio certo; et sic actio eculativè est tantùm probabiliter honesta, in praxi certe er honesta evadit.

go nostram firmemus Conclusionem, nimirum quod lex non obligat, sic certo tramite arguimus : Principium a ma superiùs jam probatum est, quod lex non habet virtuligandi, nisi sufficienter promulgata sit, et innotescat. item quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim suffipromulgatum est dubium an lex existat, sed non est proa lex; ac propterea ipsa non potest obligare.

: sententiam novissimè *Eusebius Amort* Germanus, vir i undique perspicuus, tanquam certam defendit in sua *et Scholastica Theologia,* Bononiæ typis data an. 1753, m Romæ emendata fuit jussu Benedicti XIV, cui ipse supplices preces dedit, ut curaret opus antè ejus publicatioordatis Theologis Romæ revideri, et ubi oportere censeret, ri. Pontifex votis annuit, et transmisit ei aliqua menda in emendanda, salvâ tamen quæstione de opinione æquè li, ut videre est in ipsius Opere. Scribit Auctor, quod aio pro lege evidenter, et notabiliter probabilior non apnoraliter certum est, legem obligantem non existere, diuod Deus juxta suam Divinam Providentiam cum ipse em suam obligare, efficere tenetur ut evidenter et notarobabilior appareat : « Quandocunque (sic loquitur) exislegis non redditur credibilior non ipsâ, moraliter certum n dari legem; quia ex natura Providentiæ divinæ Deus,

» sicut tenetur suam Religionem reddere evidenter credibiliorem
» non ipsâ; ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem,
» seu probabiliorem, non ipsâ. » *Amort, Theol. t.* 1. *disp.* 2. §. 4. *q.* 10. *pag.* 232. Tò *non ipsâ,* intelligit, non ipsâ lege, sed rationibus quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deindè alio loco rationem adducit, quia lex strictè dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex, sive non est lex obligans: « In hoc casu (nempè cum utraque opinio est æquè
» probabilis) non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu
» non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inse-
» parabilis, et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promul-
» gatio quâ lex fit credibilior. » *Loc. c. disp.* 2. *quæst.* 5. *p.* 283. Additque, idem sensisse Patres: « Patres in dubio strictè tali, ubi
» in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt ho-
» mini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod
» generale Principium, quo possit formari prudens judicium con-
» comitans de non existentia legis. » Et revera S. Gregorius Nazianzenus (*Orat.* 39.) de quodam Novatiano loquens, ait: « An juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matri-
» monii potestatem facis? At Paulus hoc facere minimè dubitavit,
» cujus scilicet te Magistrum profiteris. At hoc minimè post
» Baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem
» ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si
» res dubia est, vincat humanitas, et facilitas. » Item S. Leo (*Epist.* 90. *ad Rustic. Narbonens. in Præfat.*) ut habetur in *can. Sicut quædam,* (*fin Dist.* 14). « Sicut quædam sunt, quæ nullâ
» possunt ratione convelli (prout sunt Decalogi præcepta, et Sa-
» cramentorum formæ, sicut explicat Glossa), ita multa sunt,
» quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione æta-
» tum oporteat temperari : illâ consideratione semper servatâ, ut
» in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequen-
» dum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis
» sanctorum Patrum inveniatur adversum. » Dicit, *sequendum,* nam Prælati Subditis permittere debent, ut possint opinionibus minùs rigidis uti, ubi illa nec Evangelio, nec Patrum doctrinis adversantur, juxta illud Chrysostomi documentum : *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus,* ita in *Can. Alligant,* 26. *qu.* 7. Item Lactantius (*lib.* 3. *Instit. c.* 27.) scribit : *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint, an falsa, dubitatur.*

Item S. Augustinus brevibus totum quod dicimus confirmat: « Quod enim contra fidem, neque contra bonos mores esse con-
» vincitur, (nota convincitur) indifferenter esse habendum. » *Serm.* 294. *c.* 11. *col.* 224. *Edit. Paris.* Quælibet igitur actio nobis permissa est, modò convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem, aut bonos mores esse. Item S. Ambrosius scribens ad Januarium improperat animos nimiùm timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quod Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ

ilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba : « Sensi enim sæpè dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam Fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ Sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. » S. Ambros. *Epist. inquis. Januar. Cap.* 11. *n.* 3. His accedit S. Basilius, qui de ibusdam loquens, qui juramentum quoddam a se præstitum validum fuisse autumabant, ita scripsit : « Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus, quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint. » *pist.* 188. *Can.* 1. *Cap.* 10. Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive non audiendos) esse, cum nulla penitus favens benigna ratio eis subesset. Item accedit S. Bernardus, qui, generalè loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad Hugonem Sancti Victoris sic scribit : « Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat. » *Vol. Oper. Cap. n.* 18. *Edit. Maur. Paris, col.* 634. Ait itaque S. Doctor, quemque tutò procedere, eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, t auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere ssit, se non opponunt. His addendus S. Bonaventura, qui de tis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium ducit opiniones, et deindè concludit : « Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire ; et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultiman acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum. » *In* 4. *dist.* 38. *art.* 2. *æst.* 3. Non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet rum sustineri posse, et acceptari.

Audiamus insuper Melchiorem Canum, qui impugnando sententiam *Scoti* obligantis peccatores omnibus diebus festivis ad ntritionis actum producendum, scripsit : « Jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum asseratur ; proferant, et tacebimus. » *Relect.* 4. *de pœn. p.* 4. *quæst.* 2. *Prop. Et. n.* 5. subdit : « Quoniam ignoro unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare. » Idem sensisse Scotum certum vide-, ubi de quadam opinione scripsit : « Cum multis sit probabilior pars negativa, non sinè peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minùs probabilem. » *In.* 4. *Dist.* 11. *st.* 6. Ergo juxta *Scotum*, qui sequitur opinionem æquè probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit Cardinalis Lambertinus, deindè creatus Pontifex sub nomine Benedicti XIV, dicens : « *Non debbono imporsi legami, quando non vi è manifesta legge che l'imponga. Notif.* 13.

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinseras nostræ sententiæ,

pro quibus rem ex suis principiis, Angelico Doctore semper duce, sumamus. S. Thomas sic legem definit : « Lex quædam regula est, » et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agen- » dum, vel ab agendo retrahitur : dicitur enim lex a ligando, » quia obligat ad agendum. » 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 1. Deindè idem S. Thomas docet hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc, ut subditi eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam ; quapropter *art.* 4. quæsitum proponit : *Utrum promulgatio sit de ratione legis ?* Et sic respondet : « Lex » imponitur aliis per modum regulæ, et mensuræ ; regula autem, » et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his qui regu- » lantur et mensurantur. Undè ad hoc quod lex virtutem obligandi » obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur » hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem » applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa » promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod » lex habeat suam virtutem. » Lex igitur antè promulgationem vim obligandi non habet : leges enim, ut scribit Gratianus in *can. In istis in dist.* 4. tunc vim legis acquirunt, et leges tunc propriè nuncupantur, et sunt, cum sunt promulgatæ : *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur*. Hinc a S. Thoma alibi ita lex definitur : *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata*. 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. Notentur verba, *Ordinatio promulgata*.

Hæc autem promulgatio est necessaria omnino ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis et naturalibus, prout idem Sanctus Doctor tradit : nam in citato art. 4. ad primum hoc sibi objicit : « Lex naturalis maximè habet rationem » legis ; sed lex naturalis non indiget promulgatione : ergo non » est de ratione legis, quod promulgetur. » Et sic respondet : « Di- » cendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod » Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscen- » dam. » Itaque Sanctus Thomas non negat legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantùm legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus Cardinalis Gotti ait : « Ad » hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensa- » biliter ut Subditis promulgatione proponatur. » *Theol. cum.* 2. *tract.* 5. *de Leg. quæst.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 21. Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deindè obliget, cum promulgata fuerit ; sed ut in actu secundo, nempè actualiter obliget : requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta, « Actualiter (scribit Sylvius) tunc lex unicuique promulgatur, » quando cognitionem (homo) a Deo accipit dictantem, quid » juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » *In* 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. *in fin.*

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, Dominicus Soto rationem assignat, dicens : « Nulla lex habet vigorem legis

nanifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per
ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest
absolutè creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc
est, ut ei communicet notitiam unius æquè ac alterius. »
de Vita Spirit. etc. *Lect.* 2. *col.* 176. Ex hoc P. Gonet
ntum ducit, bene posse dari ignorantiam invincibilem
præceptorum naturalium, quæ a primis principiis valdè
mota, sicque arguit; « Lex enim vim obligandi non habet,
pplicetur hominibus per promulgationem; sed lex natu-
non promulgatur omnibus hominibus quantùm ad omnia
epta, quæ sunt remotissima a primis principiis; ergo non
it omnes quantùm ad illa præcepta. Subindeque potest
le illis ignorantia invincibilis, et excusans a peccato. » *Gon.*
eo theol. tom. 3. *Disp.* 1. *art.* 3. *n.* 47.
nunc accedamus ad objectiones P. Patutii discutiendas, qui-
ius nostri Principii certitudo clariùs innotescet. P. Lector
L. contra hoc Principium, ad reddendam legem sat pro-
am satis esse notitiam tantùm probabilem, quæ ex opi-
robabili stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico
verbum *Notitia*, juxta omnia Vocabularia idem esse ac
io. Cognitio autem legis, et Opinio probabilis legis omnino
nt. Præterea respondeo quod si admitti vellet, sub verbo
s intelligi Notitiam probabilem, ad summum id solummodo
i potest casu quo Notitia adesset probabilis tantùm, pro
nc enim legi quædam moralis certitudo assisteret; sed
lest ex alia parte opinio æquè probabilis pro libertate, tunc
tra parte aliqua potest superesse probabilitas, seu proba-
tio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum;
: his æqualibus probabilitatibus aliud quàm merum du-
ion resultat, an existat vel non existat lex. Id clarè docet
s Thomas : « Intellectus noster respectu partium contra-

» num, et argumentorum soli dubio est locus. » S. Thom. Vide in *Instruct. de Reg. prox. etc. p.* 1. *c.* 3. *pag.* 48.

P. Berti præterea inquit, quod sicut statera tam in æquilibrio est, cum ei nullum pondus imponitur, quàm cum æqualia imponuntur onera ; eodem modo, cum duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte probabilitas existeret : « In æquilibrio manet lanx, sive » nullam neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur. » *Berti Theol. tom.* 2. *lib.* 21. *c.* 14. *prop.* 3. *pag.* 151. Idem dicunt *P. Gonet, Vasquez, La Croix*, et communiter omnes Probabilistæ et Probabilioristæ, ideinque tandem fatetur idem P. Patutius his verbis (in *cit. Instruct. de Reg. prox. etc.*) « Immota manet libra, in » cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam in- » flectitur partem, nec ad aliam. » Et idem confirmat in Libello (*La Causa del Probabilismo*, *etc. pag.* 48.) ubi dicit : *Essendo evidente, che due opinioni contraddittorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio.* Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æquè probabilibus agitur, dici non valet, probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam ; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantùm ad promulgandum dubium, sive meram hæsitationem an adsit lex vel non : quandoquidem, cum duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

Objicit II. et ait, aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam Subditi de lege recipiunt ; lex enim, cum jam promulgata fuit, sine hac notitia a Subditis acceptâ, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem quod omnes leges sive humanæ, sive divinæ jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens, dicit, hæ ut obligent, sufficere quod Communitati per Banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quod, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est ut Communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat Subditum, requiritur ; sed advertendum, quod id valet tantùm quoad materiale legis objectum, quod a lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico : si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, quâ invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur, tunc Subditus, licet legem ignoret, tenetur tamen, cum de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse uti irritum, aut aliquam pœnam solvendam fore : nam in foro externo, cum lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu verò conscientiæ, profectò minimè peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modò ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus S. Thomæ a P. Patutio adductus : « Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem

» observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, » vel devenire potest, promulgatione facta. » *S. Th.* 1. 2. *q.* 90. *a* 4. *ad* 2. Tò, *vel devenire potest*, intelligitur in quantum legis notitia Subditis pervenire poterat, et ob eorum negligentiam non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minimè peccant. Ita relatum textum recte explicat Cajetanus (*loc. cit.* S. Thomæ) dicens, eos tantùm reos offensæ legis esse, qui eam nesciunt, « vel quia noluerunt, vel quia neglexe- » runt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes » nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod... accusari » nec apud Deum, nec apud homines ignorantiæ possunt. » Idemque scribunt P. Petrus Collet. *de Legib. tom.* 3. *c.* 1. *art.* 2. *concl.... et P. Franciscus Suar. in Opere de Leg. lib.* 3. *c.* 17. *n.* 3. *et seq.* Adduntque idem P. Suarez alibi *tom.* 5. *in* 3. *p. Disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 4. *Araoius in* 1. 2. *q.* 97. *Disp.* 3. *diff.* 3. *Tapia lib.* 4. *q.* 15. *art.* 2. *Castr. tom.* 1. *tract.* 1. *Disp.* 3. *punct.* 7. *num.* 1. *Gregorius Martin. q.* 96. *art.* 4. *Dub.* 5. *Concl.* 3. 4. *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 32. *et* 33. *Villalob. tom.* 1. *tract.* 1. *Diss.* 24. *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 110. non tantum eos reputandos esse nescios, qui legem omnino ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant; lex enim (ut diximus) non ligat nisi Subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem S. Thoma, qui docet : « Nullus ligatur » per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » *De Ver. q.* 17. *art.* Sed de hoc textu infra latiùs disserendum erit.

Sic de humanis legibus ; loquens autem P. Patutius de legibus divinis, dicit, ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem ; priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo, quod lex æterna habet ab æterno promulgationem *Causalem, Virtualem et Eminentem*, quæ deindè in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis S. Thomæ, qui ait : « Dicendum, quod promulgatio fit et verbo et scripto ; » et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte » Dei promulgantis, quia et Verbum divinum est æternum, et » scriptura libri vitæ est æterna ; sed ex parte creaturæ audientis » et inspicientis non potest esse promulgatio æterna. » 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Verumtamen ego assero (idque clarè probabo) quod lex æterna respectu hominum non est propria lex ; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis quæ licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ propriè homines ligat, cum lex naturalis tantùm hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii Theologi loquuntur) quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo, donec fuerit proposita, et per ejus cognitionem creaturis applicata : sicque asseveranter aio a S. Th., et ab omnibus Theologis doceri.

En quomodo loquitur Duvallius : « Postremò dubitabis an

» ipsa lex (*æterna*) semper habuerit, et habeat veram et pro-
» priam rationem legis? Respondeo, in tempore, quando pro-
» ductæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem
» verè et propriè omnibus creaturis tanquam subditis est indita,
» et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est eam
» non esse verè et propriè legem, sed tantùm aliquid quod se habeat
» instar legis. » Deindè rationem assignat : « Tum, quia de ra-
» tione veræ legis est, ut imponatur et promulgetur subditis;
» nulli autem fuerunt subditi ab æterno : tum quia lex essentia-
» liter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit
» imponi Verbo, et Spiritui Sancto, quia ipsimet sunt regula et
» rectitudo ipsa. » *In* 1. 2. *S. Thom. de Leg. q.* 2. *pag.* 293.
Idem scribit Petrus de Lorca : « Si quomodo autem lex æterna
» respicit creaturas, remotè respicit, quatenus a Deo moventur
» et gubernantur, non verò quia sit imperium in creaturas latum,
» aut quia proponatur ipsis ut regula, quâ suas actiones mensurare
» et componere possint... Lex æterna non est principium, et ratio
» agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima
» suarum actionum, sed est ratio agendi ipsi Deo, et regula divi-
» narum actionum, quâ Mundum gubernat; si cui ergo esset lex,
» esset Deo. » *In* 1. 2. *S. Th. Disp.* 5. *membr.* 2. Et loquens de
verbis illis S. Thomæ, *et verbo, et scripto,* dicit : « Expressio
» illa in Verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ fac-
» ta, et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis
» requirit; semper enim promulgatio legis ad subditos refertur. »
Idem scribit Ludovicus Montesino : « Resp. hujusmodi legem
» æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus si-
» bimet est lex, et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi
» promulgare legem. » *De Leg. Disp.* 20. *q.* 4. *n.* 83. *pag.* 494.
Idem scribit Ludovicus Lorichio loquens de lege æterna : « Hâc
» lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud
» ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur, quando eis
» innotescit. » *Thesaur. novus utr. Theol. verb. Lex. n.* 6. Quo-
modo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit P. Pa-
tutius, nempè legem æternam ab æterno perfectam obligandi
habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac co-
gnoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet
ipse S. Thomas, dicens legem æternam non esse propinquam
regulam humanæ voluntatis, sed potiùs esse *rationem Dei*; en
ejus verba : « Regulam autem voluntatis humanæ est duplex. Una
» propinqua, et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia verò
» est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. »
1. 2. *q.* 71. *a.* 6. Nec obstant verba ejusdem S. Doctoris supra
relata : « Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei pro-
» mulgantis. » 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad* 2. Nam ibidem jam subdit
S. Doctor : « Sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non
» potest esse promulgatio æterna. » Nunc quæro, quænam divinæ
legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex*

parte Dei, aut promulgatio *ex parte creaturæ?* Id declarat idem S. Th. loco ubi dixit, quod ut lex « virtutem obligandi obtineat, » oportet quod applicetur hominibus..... Talis autem applicatio » fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promul- » gatione. » 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. Et deindè objiciens sibi (*ad primum*) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet, quod « promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam » mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » Nunc arguo : Si verum esset, quod S. Th. sensisset legem æternam, eo quod æternam promulgationem habet; ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere; sed ipse respondit promulgationem legis naturæ fieri, cum ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat; cum priùs in eodem articulo firmiter statuerit quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id quod tradit S. Th. alio loco, ubi quærens : *Utrum sit in nobis aliqua lex naturalis?* Sic respondet : « Dicendum, quod » lex, cum sit regula, et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, » uno modo sicut in regulante, et mensurante : alio modo sicut in » regulato, et mensurato, quia in quantum participat aliquid de » regula.... sic regulatur..... et talis participatio legis æternæ in » rationali creatura lex naturalis dicitur. » 1. 2. *q.* 91. *a.* 2. Igitur S. Doctor distinguit hîc legem æternam a naturali, et docet, quod lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo « in quantum participat aliquid de regula per » legem naturalem, sic regulatur. » Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgatione innotescit, prout dicit Duvallius : « Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod » idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico eam, ut » est in creaturis tanquam subditis, per alias leges nobis innotes- » cere, cum leges illæ sint illius participationes. » *In* 1. 2. *de Leg. q.* 3. *art.* 3. *p.* 296. Idem scribit Franciscus de Aravio : « Cum » lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege » naturali, vel positivâ divinâ, vel humanâ, ad istarum promul- » gationem illa quoque sufficienter promulgatur. » *In* 1. 2. *q.* 90. *disp.* 1. *sect.* 5. *p.* 525. Lex igitur, quæ hominem ligat, est tantùm lex naturalis, quia ipsa tantùm potest esse homini regula, et mensura, qua reguletur, et mensuretur.

Præterea, quamvis admittamus, legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid indè? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur, et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit Cardinalis Gotti : « Sequi- » tur, quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obli-

» garet, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini.... Ita ab
» æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non
» promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans....
» Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut
» vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum ap-
» plicata, et promulgata. » *Theol. tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13
Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit Honoratus Tournely : « Quia tamen
» lex ante creaturarum existentiam verè obligans non fuit, cum
» nihil esset ad extra, quod eâ obligaretur, palam est, rationem
» completam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cum exti-
» terunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata, aut saltem quæ
» impressione ipsius moveri cœperunt. » *Prælect. theol. tom.* 2.
Cap. 2. *q.* 3. Idemque dixit P. Petrus Collet : « Quia tamen lex
» æterna verè et strictè obligans non fuit, palam est, rationem
» plenam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cum extiterunt
» creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata. » *Tom.* 2. *de Leg. Cap.* 2. *p.* 17. Idem dixit P. Cuniliati : « Legis violatores
» non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. » *Tract.* 1. *de Moral. etc. Cap.* 2.

Instat P. Patutius dicens : Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, verè, priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cum sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat Card. Gotti, qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo, et distinguo : Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfectè obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfectè tantùm in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit; donec verò non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi : « Ad hoc quod lex (docet Angelicus Doc-
» tor) virtutem obligandi obtineat, oportet, quod applicetur ho-
» minibus, qui secundùm eam regulari debent. » 1. 2. *q.* 90. *art.* 2.
Nihil autem obstat quod scribit Card. Gotti dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam S. Thomas loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, Gotti autem loquitur de vi obligandi tantùm in actu primo : hoc quidem importat obligare in actu primo, nempè quod lex apta sit ad actualiter obligandum, cum promulgabitur, sed non antè promulgationem : sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur : En quomodo nos instruit idem Card. Gotti, de lege æterna loquens : « Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta,
» quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in
» actu secundo obligans... Et hoc modo, cum ab æterno non fue-
» rit creatura, quam obligaret, et cui applicaretur, ab æterno actu

» non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis » satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia » nondum applicata, et promulgata. » *Theol. tract.* 5. *q.* 2. *Dub.* 1. *n.* 13.

Nec potest dici, quod lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempè quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantùm lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata, et promulgata esset. Dixerat jam alibi Cardinal. Gotti quod « ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispen- » sabiliter, ut Subditis promulgatione proponatur. » *Quæst.* 1. *Dub.* 3. §. 3. *n.* 31. Idcirco postmodum scripsit ut supra, quod lex æterna fuit ab æterno lex, « quamvis nondum ligat, quia nondum « applicata, et promulgata. » Idemque scripsit, ut vidimus, Tournely, loquens de lege æterna : « Palam est rationem completam » legis tunc tantùm ei competere potuisse, cum extiterunt crea- » turæ, quibus fuit lex promulgata. » *Tom.* 2. *Cap.* 2. *q.* 3. Idem scripsit Sylvius : « Actualiter (lex æterna) unicuique promulga- » tur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta » rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » *In* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *in fin.*

Objicit III. Pater Patutius, et ait : Lex naturalis promulgatur in habitu, cum Deus Animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infert Patutius, hominem ligari a lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cum legem in Anima imprimit, tum illam promulgat. Et hîc citat pro se textum S. Thomæ : « Promulgatio legis naturæ est ex hoc » ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter » cognoscendam. » 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *ad* 1. Respondetur : Ad mentem S. Thomæ indagandam observare oportet id, quod S. Doctor in articuli corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ et mensuræ, undè ait quod, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est ut ipsa « hominibus applicetur, qui se- » cundùm eam regulari debent : talis autem applicatio (subdit) » fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promul- » gatione. » Lex igitur juxta S. Thomam tunc homines ligat, cum eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cum autem dicit promulgationem legis esse « ex hoc ipso quod Deus eam » inseruit naturaliter cognoscendam; » id sinè dubio, ne velimus S. Doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum quod lex tunc revera promulgatur, et virtutem obtinet obligandi, cum actualiter applicatur et cognoscitur. Idcirco idem Angelicus alibi (1. 2. *qu.* 91. *art.* 1. *ad* 2.) dixit : « Sed ex parte creaturæ » audientis, et inspicientis non potest esse promulgatio æterna. » Tunc igitur lex promulgatur, cum creatura legem *audit* per vocem Ecclesiæ; aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc *art.* 2. ait, legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, et quid sit ma-*

lum. Hoc autem lumen, quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit S. Antoninus, non priùs ostendere homini bona et mala, quàm homo usum rationis habet : » Nota » diligenter (*verba S. Antonini*) secundum B. Thomam, quod istud » lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque » perveniatur ad usum rationis. » *Part*. 1. *tit*. 13. *c*. 12. §. 3. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cum ipse ad rationis usum pervenit. Undè concludendum quod proprie et stricte loquendo, in infusione Animæ non jam inseritur lex sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usûs rationis. Et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfectè et verè promulgabitur, eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet S. Thomas legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id quod scribit Dominicus Soto, quod lex « applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui re- » gula utitur, eam intueri necesse habet. » *De Just. lib*. 1. *q*. 1. *art*. 4. *et q*. 3. *art*. 2. Et quod dixit Jo. Gerson notabilibus verbis : « Lex ista sit quædam revelatio, ac propriè dicta declaratio » creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de » certis rebus judicet, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse » creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æter- » nam. » Hinc tali definitione divinæ legis positâ, subjungit : « Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis » Dei; nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam » voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere » obligationem : sed ad hoc opus est ut ei communicet notitiam » unius æquè ac alterius. Ex quo liquet immediatè deducibilis » conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam ami- » citiæ Dei, nec propriè peccato obnoxiam, nisi dum sciens, vo- » lens, ac libera ponit actionem sibi prohibitam, aut omittit rem » præceptam. » *Lib. de Vit. Spir. etc. Lec*. 2. *col*. 176. *edit. Paris*. Ergo ex Gersone nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam prius ipsi non manifestavit.

Nec obest quod dicit S. Thomas 1. 2. *q*. 94. *art*. 1. *ad* 3., nempè, quod lex naturalis inest homini usque a sua pueritia, nam ipsemet S. Doctor ibidem ait, legem esse propriè actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enuntiatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum, et quid fugiendum; ita appositè scribit Sylvius : « Lex naturalis est ac- » tus rationis, actuale scilicet judicium, et dictamen rationis prac- » ticæ. Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis : enun- » tiatio autem est quidam actus. » *In* 1. 2. *q*. 94. *a*. 1. *concl*. 2. Et *art*. 2. *Prob*. 2. ait : « Vis obligationis non est simpliciter ex co- » gnitione, quatenus est talis, aut talis..... Sed ex dictamine ra- » tionis præscribentis ea, quæ secundùm se bona sunt et agenda, » aut prohibentis ea, quæ secundùm se sunt mala et fugienda. » Id explicat diffusiùs Card. Gotti, dicens : « Ex his patet, nos

» loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo
» essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis.
» Quod si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in vir-
» tute, et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis
» actu principia ejus non considerat, cum semper maneat in in-
» tellectu lumen rationis, quod simul cum natura unicuique ra-
» tionali creaturæ Deus indidit : ex quo, si usu rationis polleat,
» potest formare judicium, et dictamen de agendis, vel omitten-
» dis. » *Theol. tr.* 5. *de Lege q.* 2. §. 1. *n.* 9. Itaque C. Gotti distinguit legem naturalem in actu primo, et in actu secundo : et ait quod lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine quod nobis cum natura inseritur.: quo lumine deindè practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro, ubinam propriè inveniatur legis essentia? Fortasse in habitu legis inserto, cum Anima creatur, aut verò in actuali illa denuntiatione legis? Et quidem legem naturalem reddit propriè legem perfectam et obligantem solum lumen illud in creatione insertum, vel actualis denuntiatio, sive intimatio legis. Dicit Gotti (idemque dicit Sylvius, ut supra vidimus, et dicunt omnes. S. Thomas, Gerson, Soto, Gonet, et alii, ut infra videbimus) quod non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit : « Patet nos loqui (repeta-
» mus verba Cardinalis) de lege naturali, ut in actu secundo de-
» nuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per mo-
» dum denuntiationis. » Et ex denuntiatione deindè formatur in homine rationis dictamen eum obligans ad legem.

Nec aliter sentit Sylvius, dum ait 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. juxta verba S. Thomæ legem naturalem inseri in homine, cum Anima in eum infunditur; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin priùs ei lex manifestata fuerit; et propterea subdit : « Ideo ad-
» dendum est legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo
» ipso quod Deus illam mentibus hominum imprimit..... Actua-
» liter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem a
» Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit
» amplectendum, quid fugiendum. » Itaque Sylvius hanc primam legis insertionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu, vocat autem absolutè promulgationem illam, quæ actualiter fit, cum homini innotescit lex, quâ regulari debet. Certè igitur id proferens intendit dicere, quod illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum; quapropter subjungit, *ideo addendum est etc.* Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cum homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens, ac necessaria promulgatio, per quam homo ligatur a lege, quâ mensurandus est. Et quod ita sentiat indubitanter Sylvius,

constat ex eo, quod alibi scribit : « Lex æterna fuit ab æterno lex » materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ra- » tione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis, et » perfecta promulgatio. » 1. 2. *q.* 91. *art.* 1. *ad* 2. Itaque ait Sylvius, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter, et actualiter obligantem, nisi cum aderit actualis promulgatio : quæ tunc efficitur, cum homo discernit quid agere, et quid vitare debet; juxta quod ipse Sylvius antea jam expresserat : « Actualiter tunc unicuique (*lex*) promulgatur, quando cogni- » tionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem » sit amplectendum, quid fugiendum. » 1. 2. *q.* 90. *ar.* 4. *in fin*

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cum homo pervenit ad usum rationis, quâ sibi lex innotescit, et promulgatur. Ita P. Ludovicus Montesino : « Lex naturalis » promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum rationis; » et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm ad » principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim » per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia. » *De Leg. Disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Idem scribit Duvallius : « Quæres, quo » tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. » incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter pro- » mulgatur, quando quisque annos discretionis incipit. » *In* 1. 2. *de Leg. q.* 3. *art.* 3. Idem scribit Petrus de Lorca : « Quemadmodum » promulgatio est intrinseca, et essentialis humanis legibus, sic » rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ. » *In* 1. 2. *Disp.* 6. *de Leg. p.* 386. Nota, *judicium, et cognitio intrinseca est legi;* ergo sinè judicio, et cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit P. Cuniliati : « Legis violatores non sunt illi, quibus non- » dum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, » quandò quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta ra- » tionem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum. » *Tract.* 1. *de Moral. et Cap.* 2. Idem scribit P. Gonet : « Promulgatio legis » naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea quæ lege » naturæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dic- » tamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem. » *In Clypeo theol. t.* 3. *Disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 55. Idem scribit doctus P. Mastrius : « Hoc autem jus (*naturæ*) hominibus intimatur, et » obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, et » per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discer- » nere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis na- » turalis notificatio, et manifestatio. » *Et hoc intendit Paulus Rom.* 7. *illis verbis :* Ego autem vivebam sinè lege aliquando, sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. *Undè Hieronymus (Ep. Ad Aglasiam) sic explicat :* Cum mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala; tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati. *Mastrius Th. Mor. Disp.* 2. *de Leg. q.* 2. *a.* 2. *n.* 34.

Objicit IV. P. Patutius, et sic ait : « Ut aliqua lex sit dubia,

» dubitari debet utrùm talis lex existat an non; hoc autem esse » non potest, cùm leges tam divinæ, quàm humanæ, quas obser- » vare tenemur, omnes sint certæ et sufficienter promulgatæ. » Dubium igitur restat non de Legis existentia, sed de casibus par- » ticularibus, sintne sub lege universali comprehensi vel non: » quapropter, si Principio supposito uti voluerimus, nempe quod » lex dubia non potest obligare, dicere non possumus quod lex » dubia non sit lex, sed tantùm dicere debemus, *Cum ex utraque » parte probabilis opinio habetur, quod lex ad eos casus se extendit » vel non, lex certè non se extendit.* At si hoc dicitur, redit diffi- » cultas Principii, cum enim dubitatur sit vel ne licita talis actio, » uti in lege comprehensa, vel non comprehensa, non potest hoc » tale Principium pro certo statui. » Huc usque præfatus P. Lector, in hoc inhærens illi, quod priùs scripserat P. Daniel Concina in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse P. Concina in Compendio suæ Theologiæ (*t.* 1. *de Leg. Cap.* 2. *n.* 10.) ubi dicit quod licet lex sit certa, nihilominus diversæ, quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt ut lex nunc obliget, et nunc non obliget: siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus et dicimus: Non valet igitur dicere, quod leges sunt certæ: nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, et tunc tanquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat P. Patutius) juxta vestrum Principium quod lex dubia non obligat, concluditis, quod in dubio utrum lex ad illum casum se extendat an non, certè ipsa non extenditur? Sed respondemus retorquendo argumentum: Ergo juxta vestram sententiam, in dubio, an lex ad illum casum se extendat, an non, debemus dicere certè se extendere? hoc autem est, quod negamus. Nos autem, non utique asserimus, quod lex dubia certè ad illum casum non extenditur; sed dicimus: Quoties ex utraque parte sunt opiniones æquè probabiles, cum certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casûs legem reddi dubiam, et uti dubiam, non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat; at cum ex utraque parte æqualis est probabilitas, quod aliquis contractus sit, et non sit usurarius, tunc nulla lex quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur utrum ille contractus sit, an non usurarius, licet adsit opinio, quod ille contractus a lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, quâ ille vetatur. Respectu usuræ, lex eam prohibens est certa: respectu autem illius contractûs lex est incerta. Ad quid igitur objicere (ut opponit Adversarius) quod hîc non agitur utrum lex existat nec ne, dum lex vetans usuram est certa, sed solùm inquiritur an ad casum illum se extendat aut non? Nam patet responsio: Posito, quod verè probabile sit, casum illum a lege non comprehendi, idem est dicere, dubium esse, an ad casum illum lex se extendat, ac dicere, legem

respectu illius casûs esse dubiam, proindèque respectu illius casûs non obligare.

§ II. Alterum Principium : Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anterius ad legis obligationem possidet.

Erit autem lex manifesta, ait S. Isidorus in *can. Erit autem. Dist.* 4. Hinc scripsit Panormitanus (*in Cap. fin. de Const.*) *Ubi lex est dubia, excusatur quis a juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrum existant an non, teneri observantiam, ut habetur in Authentica *Quibus mod. nat. etc.* §. *Natura,* ubi legitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet D. Thomas, dicens, legem (et loquitur de lege divina, et æterna) ut obliget, debere esse certam. 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad* 3. Ibi S. Doctor sibi objicit : « Mensura debet esse certissima, sed lex æterna » est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensu- » ra : ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat. » Et respondet : « Licet lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente » divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem natu- » ralem, quæ ab ea derivatur, ut propria ejus imago, vel per ali- » qualem revelationem superadditam. » Non negat igitur S. Thomas legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat, ait, non opus esse ut illa eodem modo a nobis ac a Deo dignoscatur, sed sufficere, ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliquâ revelatione innotescat.

Sed hoc clariùs, et firmiùs in alio loco statuit Magister Angelicus, ubi quærit : *Utrum conscientia liget.* Et sic sermonem habet : « Ita se habet imperium alicujus Gubernantis ad ligandum » in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere » potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales » necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis nunquam » inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coac- » tionis ipsius ad rem, in qua agit. Undè nec ex imperio alicujus » Domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui im- » peratur. Attingit autem ipsum per scientiam. Undè nullus liga- » tur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præ- » cepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non li- » gatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei ligatur ad præcep- » tum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. Si » autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto » ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, » nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scien- » tiam. » *De verit. q.* 17. *art.* 3. Nota illud, *Undè nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Sed nunc audiamus objectiones P. Patutii ad hoc secundum Principium, et signanter respectu ad hunc D. Thomæ textum.

Objicit I. sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantùm simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro

casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, et dico primo : Quod sub nomine *Scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi Vocabularii nova significatio, dum Philosophi omnes cum eodem S. Thoma distinguunt Opinionem a Scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quod S. Thomas sub voce *Scientiæ* intelligit comprehendi adhuc Notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro : Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit, *et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur*. Sed pariter dico, in omnibus Vocabulariis *Notitiam* pro eodem significari, ac *Cognitionem*, undè *Notitia* legis idem est ac Cognitio legis. Cæterum, dato etiam, quod nomine *Notitiæ* intelligi posset probabilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit Probabilitas illa, quæ tantùm stat pro lege, absque probabilitate in contrarium ; alioquin, cum opinio pro libertate æquè est probabilis, tunc certum est (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec Scientia, nec Notitia dici potest ; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantùm notitiam dubii, sive quæstionis an lex existat vel non. Sed quod S. Thomas dicendo, *mediante scientiâ*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubiâ opinione, sed de verâ Scientiâ, constat a contextu ejusdem articuli dum ait : « Sicut autem in corporalibus agens corporale » non agit, nisi per contactum (*coactionis ad rem*, ut supra dixe- » rat) ; ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per Scien- » tiam. » Et postea subdit : « Ad videndum autem, quando (*con-* » *scientia*) ligat, sciendum quod ligatio metaphoricè a corpora- » libus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat ; » ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco » ubi ligatus est, et aufertur ei potestas aliò divertendi. » Ergo sicut, qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quò vult ; ita, qui non adhuc est ligatus a præcepto, mediante illius præcepti scientiâ, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium ? tunc omnino dicendum quod ille præceptum ignorat, cum dubitat an præceptum adsit vel non.

Præterea objicit super eumdem textum D. Th. P. Patutius verba illa : « Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad » præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. » Ergo (arguit P. Patutius) licet quis notitiâ præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur præcepto ; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minime quidem S. Doctor intelligit, tantùm ibi docet a peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur, et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo, quod in eodem articulo (*ad* 4.) subjungit : « Tunc conscientia erronea » non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat. » Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cum ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam ? prout idem S. Thomas ex D. Augustino in alio loco apertè declaravit. « Ignorantia, quæ est » omnino involuntaria, non est peccatum, et hoc est quod Augus-

» tinus dicit: » *Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris.* (*lib.* 3. *de Lib. arbitr. Cap.* 19.). « Per » hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod » ignorantia habet, quod sit peccatum ex negligentia præcedente, » quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum ad sciendum » ea quæ quis scire debet. » *De Verit. q.* 3. *art.* 7 *ad* 7. Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æquè probabilium hæsitatione inquirit legem, et debitâ diligentiâ adhibitâ, eam omnino dubiam invenit, et ideo non obligantem.

Objicit II. Legis æternæ possessionem, nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque ait, quod in dubiis opinio, quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam supra vidimus, quod Theologi dicunt, legem æternam respectu hominum non esse verè et propriè legem. Sed concesso, quod sit, nequaquam dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem a Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, et concilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominus *prioritate rationis* sive *naturæ* homo in mente divina antè legem contemplatus est; priùs enim a Legislatore considerantur Subditi juxta propriam naturam, et eorum statum, et posteà consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*, siquidem Deus aliam legem statuit pro Angelis, aliam pro hominibus: et pro his aliam pro Sacerdotibus, aliam pro Laicis: aliamque pro Conjugatis, aliam pro Cælibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est D. Thomæ, qui (1. 2. *q.* 91. *art.* 1.) ponit quæsitum: *Utrum sit aliqua lex æterna? Et ad primum* sic sibi objicit: « Videtur quod non sit aliqua » lex æterna; omnis enim lex aliquibus imponitur: Sed non fuit » ab æterno, cui aliqua lex possit imponi, solùm enim Deus fuit » ab æterno; ergo nulla lex est æterna. » Et respondet: « Ad pri- » mum dicendum, quod ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum » existunt, in quantùm sunt ab ipso cognita, et præordinata, se- » cundùm illud » Rom. 4: *Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquàm ea, quæ sunt.* « Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet » rationem legis æternæ, secundùm quod a Deo ordinatur ad » gubernationem rerum ab ipso præcognitarum. Adverte, rerum » ab ipso præcognitarum. » Itaque, *prioritate rationis*, priùs a Deo consideratus fuit Homo tanquam liber, et deindè considerata fuit lex, qua homo ligandus erat. Exempli gratiâ: Deus ab æterno prohibuit homicidium, ergo *prioritate rationis*, priùs consideravit homines, qui interfici possent, et postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit P. Patutius, homo nascitur liber, et independens? Neutiquam, nascitur potestati divinæ subjectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur, et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi à Deo donatam, quæ cum sit certa, nonnisi à præcepto certo

ligatur; et cum lex sit regula, et mensura, quâ homo suas actiones regulare et mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula, et mensura incerta non sit. Falsum autem est id, quod Adversarii autumant, nempè, quod nihil possit homo agere, nisi certò sciat illud sibi fuisse a Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantùm opus fuisset, ut Deus omnia, quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit: « Deus ab initio constituit hominem, et reli-» quit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta » sua: Si volueris mandata servare, conservabunt te, etc. » *Eccli.* 15. 14. Priùs itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id, quod scribit Apostolus: *Potestatem habens suæ voluntatis.* 1. *Cor.* 7. Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit, ac imposuit; et ideo hominis libertas, cum certa sit, possideatque antè legis obligationem, ipsa nonnisi a lege certâ ligatur.

Hinc est quod Auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur Scripturæ textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit S. Raymundus: « Non sis pronus » judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scrip-» turam. » *Lib.* 3. *de Pæn.* §. 21. Idem scribit S. Antoninus dicens: « Si verò non potest (Confessarius) clarè percipere, » utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut » dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc Absolutionem, vel illi » faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad » solvendum, quam ligandum (*c. Ponderet Dist.* 1.) et meliùs » sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quàm de » nimia severitate, ut dicit Chrysostomus C. Alligant, 26. *q.* 7. » potiùs videtur absolvendus. » *S. Anton. part.* 2. *tit.* 4. *Cap.* 5. §. *In quantum.* Idem scripsit Gabriel Biel, qui vixit an. 1480. dicens: « Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de » quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scrip-» turæ. » *In* 4. *D.* 6. *qu.* 4. *concl.* 5. Idem docuit S. Thomas, ubi dixit: « Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra id, » quod publicè tenetur secundùm Ecclesiæ auctoritatem, non » potest ab erroris vitio excusari. » *Quod lib.* 3. *a.* 10. S. Thomas igitur tantùm damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem Ecclesiæ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat Joannes Nyder: « Hæc verba S. Thomæ non possunt intelligi, nisi de » illis, ubi manifestè patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determi-» natione, quod sit contra legem Dei; et non de illis ubi illud non » apparet, aliàs sibi contradiceret in eodem libro. » *In Consol. etc. Cap.* 11. *art.* 3. Idem tradidit alibi S. Thomas scribens: « Omnis » quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expressè ve-» ritas habeatur, periculosè determinatur; quia error quo non

» creditur esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam
» non excusat à toto, licet fortè a tanto. Error verò, quo creditur
» esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad pec-
» catum mortale. » *Quodlib.* 9. *art.* 15. Adverte verba *nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur*. Ergo falsum est Principium Adversariorum, quod in dubio possidet lex, ac proindè in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet P. Patutius : Si possidet libertas, cur S. Thomas scripsit, quod in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur a toto?* Respondetur, S. Doctorem hîc non loqui de ultimo judicio practico, quod certum fieri potest ex aliquo Principio certo reflexo, sed loquitur tantùm de judicio directo, quod dubium est cum utraque opinio dubia sit, et ideo ait non excusari, qui tantùm ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secùs tamen esset, ait S. Antoninus, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo Principio. Audiamus S. Archiepiscopum :
« Notandum est quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de
» Quodlibetis, quod quæstio, in quâ agitur de aliquo actu, utrum
» sit peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas
» expressa Scripturæ sacræ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens
» ratio, nonnisi periculosissimè determinatur. Nam si determinet,
» quod sit mortale, et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens,
» quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehen-
» nam; si autem determinatur, quod non sit mortale, et est, error
» suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur
» sanè intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secùs,
» si ex probabili; putà, quia consuluit peritos in tali materia, a
» quibus dicitur illud tale non esse mortale : videtur enim tunc in
» eo esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et
» hoc quantùm ad ea, quæ non sunt expressè contrà jus divinum,
» vel naturale, vel contra articulos Fidei, et decem præcepta, in
» quibus ignorans ignorabitur... Et si diceretur hîc esse usuram,
» et usura est contra Decalogum; respondetur, sed hunc contrac-
» tum esse usurarium, non est clarum, cum Sapientes contraria
» sibi invicem sentiant. » *S. Anton. p.* 2. *tit.* 1. *Cap.* 11. §. 28. Itaque secundùm D. Thomam, et D. Antoninum, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

Objiciunt III. nostri Adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto S. Thomas docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omnino firmandam. Quærit Angelicus (1. 2. q. 19. *art.* 10.) : « Utrum necessarium sit voluntatem hu-
» manam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit
» bona? » et ait, teneri homines se conformare voluntati Dei in volito *Formali*, scilicet in *volito bonis communis* (quisque enim non potest licitè aliud velle, nisi bonum) sed non in volito *Materiali.* Deindè S. Doctor (ad *primum*) sic sibi objicit : « Videtur,
» quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ
» voluntati in volito, nonenim possumus velle quod ignoramus...

» Sed quid velit Deus ignoramus in plurimis; ergo non potest » humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. » Et respondet : « Ad primum dicendum, quod volitum divinum se- » cundùm rationem communem, quale sit, scire possumus; sci- » mus enim, quod Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et » ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet » voluntatem conformem voluntati divinæ, quantùm ad rationem » *voliti*, » quod est volitum *Formale*, sive Commune. Subdit deindè : « Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; et quan- » tùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divi- » næ voluntati. » Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctiùs declarat P. Gonet dicens : « Homo non tenetur conformari » voluntati divinæ in volito Materiali, nisi quando voluntas divina » nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. » *In Clypeo. t. 3. D. 6. art. 2. n. 37. in fin.*

Sed instat P. Patutius, et ait : *Riguardo al precetto, e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis), *sempre dobbiamo conformarci alla volontà divina, eziandio quanto al volito Materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinchè gli osserviamo, è questi già sono notificati nelle sue leggi.* Sed ego peto : Si aliquod præceptum est dubium, et obscurum prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æquè *probabilium, quomodo dici potest* præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantùm dubium præcepti, prout supra ostendimus, quod ubi duæ opiniones concurrunt æquè probabiles, neutra probabilis, sed tantùm dubia remanet. Quapropter eo casu solummodo potest dici, quod præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et reverà quomodo unquam dici poterit, nos legis cognitionem habere, cum verè nescimus, an lex existat vel non? tunc benè asserere valemus, quod legem nescimus, et ideo non tenemur, juxta S. Thomam, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito Materali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressiùs respectu ad nostrum casum D. Thomas in alio loco (2. 2. *qu.* 104. *art.* 4. *ad.* 3.) ubi quærens : *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmativè, sed postmodum sibi objicit ad *tertium* : « Quicumque obedit Deo, » uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. » Sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem » nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est. » (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. hic est locus jam supra relatus de volito Materiali). *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et ita respondet : « Ad » tertium dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle » quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult » eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina. » En igitur S. Doctor benè explicat, nos non teneri sua præcepta ser-

vare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantùm, *quod Deus vult nos velle*. Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit S. Thomas, cum *præcipuè innotescit per præcepta divina*. Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tanquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa, et manifestata; hoc quidem significat verbum illud, *innotescit*.

Quæro nunc, ut hoc punctum concludamus : Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minimè, ait Angelicus dicens : « Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, » et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nos- » tram divinæ voluntati. » Idque confirmat, ut vidimus, expressè P. Gonet : « Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ » in volito Materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, » vel prohibitione manifestatur. » Clyp. Disp. 6. *art.* 2. *n.* 37. Imò scripsit Joannes Gerson, ut alibi retulimus, quod nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi priùs eam ipsi manifestet : « Necesse est dari manifes- » tationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam » voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere » obligationem. » *Lib. de Vita Spir. Lect.* 2.

Hinc patet, quod S. Thomas semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clarè ostendunt. Dixit ipse, quod lex, ut obliget, oportet *ut per ipsius notitiam applicetur*. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Dixit ibidem *ad primum*, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*. Inquit *naturaliter cognoscendam*, ergo tunc homo tenetur legem servare, cum legem cognoscit, non verò cum dubitat de lege : Dixit legem esse mensuram, quâ homo mensurare se debet, ac proindè dixit, quod hæc *Mensura debet esse certissima*. 1. 2. *q.* 17. *a.* 4. *ad* 3. Dixit, quod sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat, nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit : *Undè nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De Verit. q.* 17. *art.* 3. Dixit, hominem tum tantùm teneri ad obediendum Deo, cum ejus divina voluntas *homini præcipuè innotescit* per præcepta divina, 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Itaque juxta has omnes D. Thomæ doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cum est *cognita*, nisi cum est *certissima*, nisi cum de illa habetur *scientia*, nisi ipsamet *innotescit*.

Quapropter, his positis frustra objicitur a nostris Adversariis, quod, cum opiniones sunt æquè probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem, obligationem probabilem; et ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis

honestate, sinè quo non licet operari. Sed huic pluries supra data est responsio, nempè, quod cum duplex concurrit opinio æquè probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia, juxta omnium Probabilistarum, et Probabilioristarum, ipsiusque P. Patutii sententiam, ut vidimus, benè potest deponi, non tantùm ex directo, sed etiam ex reflexo Principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

Objiciunt IV. Regulam sacrorum Canonum illam : *In dubiis tutior via est eligenda*, ut habetur in *cap. Illud Dominus, de Sent. excomm.*, idemque dicitur in *cap. Ad audientiam, de Homic.*, *et in cap. Petitio tua, eod. tit.*, item in *Clement. Exivit*, §. *Item. quia, de Verb. signif.* et in *cap. Juvenis, de Sponsal.* Dicunt Adversarii : Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, et concedo, quoad generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, et facti, qualia utique erant illa, quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum Canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa, et juris, ut dicunt S. Antoninus, Christianus Lupus, Joannes Nyder, Dominicus Soto, Suarez, Tabiena, Silvester, Angelus, Henriquez, Angles, S. Bonaventura, Gerson, Pelbartus, et alii ferè communiter ut mox videbimus; aiunt enim, Regulam præfatam Canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En quomodo loquitur S. Antoninus : *Inducunt illud*, In dubiis tutior via est eligenda. « Respondetur, hoc esse verum de ho- » nestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad » omnia dubia; alioquin oporteret omnes Religionem intrare. » *Part.* 2. *tit.* 1. *cap.* XI. §. 31. Verba D. Antonini sunt nimis clara, sed P. Patutius ait, S. Archiepiscopum loqui tantùm de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unicè verâ, idque infert ex verbis illis, *alioquin oporteret omnes Religionem intrare*; ergo dicit P. Patutius, S. Antoninus vult hîc loqui de duabus opinionibus æquè tutis, et moraliter certis, et contra prætendit probare, S. Antoninum sentire vi præfatæ Regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hîc præmittendum id, quod præmittit S. Antoninus in §. 28. *loc. cit.* loquens de quodam contractu, circa quem tunc valdè inter Sapientes disceptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus : « Et » si diceretur, hîc esse usuram, et usura est contra Decalogum. » Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est » clarum, cum Sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sen- » tiant. Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excu- » sare, intelligitur de his, quæ expressè per se, vel reductivè sunt » circa jus naturale et divinum, ut contra fidem, vel præcepta » per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sen- » tentiam communem Doctorum; et non de his, quæ per multa me- » dia, et non clarè probantur esse contra præcepta et articulos. »

Deindè §. 31. ait : *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud*, In dubiis tutior via est eligenda. « Res-

» pondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate;
» non de salutis necessitate, quoad omnia dubia; alioquin opor-
» teret omnes Religionem intrare. » S. Antoninus igitur neutiquam sentiebat universalem adesse legem, quod tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cum duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam Canonum Regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quod ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quod alioquin oporteret omnes Religionem intrare nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversus eos, qui dicerent præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter Regulam illam Religionem ingredi; sed respondet ibi directè eis, qui dicebant contractum illum vetitum esse vigore prædictæ Regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam : *Quod autem volentes probare* (repetamus verba jam supra relata) *contractum esse illicitum inducunt illud, In dubiis tutior via est eligenda.* Hîc igitur sermo fit præcisè de contractu illo speculativè dubio, et respondet S. Antoninus, « Hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non » de salutis necessitate quoad omnia dubia. » Undè non valet dici S. Antoninus intendit loqui de eo, qui volens contractum inire reputat illum non dubitanter, sed certè licitum; nam S. Archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habita pro unicè vera, sed de opinione omnino dubia; alioquin ad objectionem eorum, qui probare volebant, contractum esse illicitum, quia Canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, ineptè respondisset, Regulam illam *esse de honestate, et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia;* sed debuisset respondere, Regulam procedere tantùm in dubiis, non verò, cum operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, Regulam Canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia :* quoad omnia enim dicit esse tantùm *de honestate, et meriti majoritate.*

Sicut scribit S. Antoninus, sic etiam sentit Joannes Nyder dicens : *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti. In Consolat. part.* 3 *cap.* 10. Idem sentit Tabiena : « Non valet, quod » in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum » sed consilium. » *In summa verb. Scrupulus.* Idem scripserunt Navarrus *Manual. cap.* 27. *n.* 181. Dom. Soto *de Just. et jure lib.* 7. *part.* 3. *art.* 2. Abbas in *cap. Significasti,* Sylvester *verb Jejunium quæst.* 10. *n.* 27. Suarez *tom.* 3. *in* 3. *p. Disp.* 40. *Sect* 6. *n.* 8. *Angles p.* 1. *de jejun.* 1. *q.* 9. *art.* 1. *Dub.* 2. *Concl.* 3. Henriquez *lib.* 14. *de Irreg. cap.* 3. *n.* 4 *in fin.* Item. S. Bonaventura, Gerson etc. apud Terillum *de Probab. quæst.* 26. *num.* 21

Et revera juxta casus relatorum Canonum omnino servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, et facti; nec haberi poterat Principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem, propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucide hoc dignoscatur, brevibus hîc discutere oportet, qui tunc ac-

ciderunt casus et decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad *cap. Illud Dominus, de Sent. excomm.* ibi casus fuit, quod quidam Episcopus, non obstante famâ publicâ de excommunicatione adversus eum latâ, temerè celebrare maluit, qua de re jure dicimus eum depositione fuisse ab Innocentio III punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque a celebratione desistere debebat. Idcirco meritò dixit Pontifex : « Quia in du-
» biis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubi-
» taret, debuerat tamen potiùs abstinere, quàm Sacramenta in
» Ecclesia celebrare. »

Quoad *cap. Ad audientiam, de Homic.* casus fuit, quod quidam Sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vitâ decessit. Deindè dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. Clemens III decrevit convenire, ut Sacerdos a sacrificando abstineret, et ideo dixit : « Cum in dubiis semitam debe-
» mus eligere tutiorem, vos convenit injungere Presbytero, ut non
» ministret. » Hic primò advertendum, quod non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum, an tali ex vulnere mors accidisset, qua de causa subjungit textus : *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare.* Ideoque sapienter statuit Pontifex, quod interim Sacerdos non celebraret; dicebat enim in tali dubio viam tutiorem eligendam. Advertendum secundò cum Navarro, et Suarez, quod eò casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantùm de quadam convenientia, ut, si deindè coustaret Sacerdotem fuisse homicidam, Populo non esset scandalum eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in *cap. Petitio tua, 24. de Homic.* ubi dictum fuit : *Cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quàm temerè celebrare.* Quis non videt, in his casibus necessariò ad scandalum effugiendum, convenisse, ut via tutior eligeretur, a celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivit* respondemus, quod ibi Fratres Minores Sedem Apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas Religionis Regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit : « In his, quæ animæ salutem respiciunt, ad evi-
» tandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda. »
In primis, ut censet P. Eusebius Amort, cum Papa dixerit, *pars securior est tenenda,* non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sinè dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procul dubio fuisset; at Pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantùm illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi,* nempè ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ.* Cæterum inquit : « Licet Fratres non ad omnium, quæ
» ponuntur in Regula sub verbis imperativi modi sicut ad præ-
» ceptorum, seu præceptis æquipollentium, observantiam tenean-

» tur, expedit tamen ad observandam puritatem Regulæ, et ri-
» gorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se nove-
» rint obligatos, quæ hîc inferiùs adnotantur. » Et post hæc Papa, quæ tanquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam P. Eusebius Amort.

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter à Fratribus fuerat dubitatum, an Regula tantùm ad vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ obligaret; sed Nicolaus III Papa jam declaraverat obligare etiam ad illa Consilia Evangelica, quæ in Regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde Fratres Clementem V supplicarunt, ut eis declararet, *Quæ censeri debeant præceptis æquipollentia?* Idcirco Clemens, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, et ratione gravis materiæ de qua agebatur, præmisit illa verba, *ad vitandos graves remorsus conscientiæ*, pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æquè probabilibus, sed tantùm an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta Regulæ rigorem, et juxta id, quod Nicolaus III jam declaraverat, non tantùm tutior, sed erat unicè tuta, cum jam constabat Regulam ex vi verborum, et gravitatis materiæ obligare ad observanda tanquam præcepta, non solùm principalia tria vota Religionis, sed etiàm Consilia Evangelica, quæ in Regula exponebantur, et ideò ipsa præteriri non poterant sinè gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit Clemens, ad vitandos hujusmodi remorsus, tenendam esse securiorem partem, quæ reipsâ erat unicè vera, et unicè secura; et ex alia parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum Consiliorum à gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad *cap. Juvenis.* 3. *de Sponsal.*, casus fuit, quod Juvenis quidam septennis Puellam quamdam duxit, quâ mortuâ, postea cum Consobrinâ illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, Eugenius III præcepit, ut vir à præfatâ Consobrinâ separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens: « Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existi-
» mamus, tenere debemus, etc. » His positis, dicimus I., Pontificem jure separationem præcepisse, non, quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, adque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II. quòd Papa, proferendo verba, *Quod certius existimamus, tenere debemus;* minimè id dixit respectu Juvenis, qui utique benè conscius erat, si tempore primi Conjugii potens vel impotens esset; sed respectu Judicum qui in Foro, cùm Partium rationes sunt dubiæ, procul dubio, quod certius est, sequi tenentur; proindèque dixit, *certius*, (non tutius) nempè quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potiùs stabat. Quid autem inter hoc, et

em nostram, ubi de Foro interno agitur, et non de dubio
de opinione æquè probabili? Hinc patet, quod omnia
textum casûs pertinentia erant dubia practica, et facti,
ex reflexo Principio deponi poterant.
magis, quod ipsi Pontifices in dubiis speculativis hâc
enendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. Adria-
ut refert *Domin. Soto in 4. Dist. 27. quæst. 1. a. 4.*,
nte quod ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam
nio rato, tantummodo sententiæ Cajetani confisus. Præ-
cap. Laudabilem, de Frigid. et mal. habetur, Pontificem
Conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, conces-
eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est
, ut volunt Adversarii, et tunc dubium vertebat, an Mu-
sset aliena, quomodo Pontifex Viro illi permittere poterat
nium ad eam accedere, et copulam experiri? Adde, quod
esset universalis sequendi in cunctis dubiis, etiam spe-
, tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam qui-
ri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intrà
babilitatis manet; sed hoc dici nequit, cum proscripta sit
ndro VIII Propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opi-
el inter probabiles probabilissimam.* Adde, quod etiamsi
dubia, an præfata Regula Canonum intelligenda sit de
dubiis, et non tantùm de dubiis practicis, rationes ipsæ,
t clarè probatum est, legem dubiam, utpote non satis
tam, non obligare, eædem probant, hanc Canonum Re-
n esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantùm
bia facti, et practica.
iè, ut præsenti puncto finem imponamus, quæro, (et ad
onem quam proferam, ignoro quid responderi possit) :
nones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam
ndam. Dicitur itaque, *in dubiis,* sed si non simus in du-
id obstat Regula illa, si Homo alicui Principio certo in-
tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de
actionis, et a finibus dubietatis egreditur, nec ampliùs
st eum esse in dubiis. Præterea ipsimet Adversarii con-
ræfatam Regulam sequendi partem tutiorem locum non
materia justitiæ; at si regula Canonum sequendi quod
, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitimè
idet, in dubio, an res sit aliena, de illa exspoliari tene-
ed D. Augustinus in *Can. Si virgo 34. q. 1.* contrarium
quiens : « In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei
or rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alie-

unt V. decisionem cujusdam Consessûs Episcoporum
n, ubi fuit decretum, in opinionibus æquè probabilibus
partem esse tenendam. Horum tantorum Præsulum
tem magnoperè veneror, sed omnes docent, auctoritatem
am Sapientum magni non posse esse ponderis, ubi in-
ratio certa videtur, et convincens; tantò magis, cum ipsa

sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quod pro nostra sententia non minor quàm pro opposita extat auctoritas extrinseca, imò valde major. Nec negari potest, nostram sententiam saltem per octoginta, aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ Auctores, quos inter plurimi fuerunt Cardinales, Episcopi, Universitatum Doctores, et signanter plures Magistri Dominicanæ Religionis, in qua super magna doctrina floruit. Hîc brevitatis causâ omitto cunctorum ipsorum nomina, et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo Opusculo seorsim edito, cui titulus: *Dell' Uso Moderato dell' opinione egualemente probabile.*

Nec valet dicere, horum auctoritatem, in hac materia parum æstimandam esse, etiam a me, dum ipsi habentur a me tanquam decepti, cum ad nostram tuendam sententiam innixi sunt Principio illi, quod egomet reprobavi: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio Dissertationis hujus, quod tale Principium solum, et per se directè sumptum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æquè probabilis. Attamen adverte, jam plures Auctores (ut supra vidimus) pro nostra sententia tutanda innixos fuisse eidem nostro Principio, nempè quod lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quod nec etiam illi Auctores solo præfato Principio illo, *Qui probabiliter agit, etc.* utebantur. Et sic rem confero: Auctores illi ex una parte jam fatebantur, quod ad licitè operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contrà verò ipsimet Auctores eadem nostra Principia in suis Operibus in diversis locis jam statuerunt, nempè, quod lex non sufficienter promulgata non obligat: et quod ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo Principio adeò ab ipsis acclamato, quod *In dubio melior est conditio possidentis.* Ergo si de hujusmodi Principiis, loquendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter justè censendum, quod ipsi Dicto illo, *Qui probabiliter agit, prudenter agit,* potiùs utebantur tanquam Corollario quodam, sive consequentiâ, quæ a Principiis reflexis inferebatur. Tantò magis, quod hæc materia opinionum probabilium tunc erat valdè confusa, undè confusè de ea loquebantur, postquam antiquiores Auctores confusiùs de illa locuti fuerant. Cæterum Dictum illud, *Qui probabiliter agit, etc.* dupliciter accipi potest: si accipitur tanquam innixum aliis Principiis reflexis, verè prudens, et certum est; si verò accipitur tanquam Principium directum, seclusâ judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directè sumpto jure merito Gallicani Præsules contenti non extiterunt, tuleruntque Decretum, quod circumfertur, nempè: « In dubiis de salutis nego-» tio, ubi æqualia utrimque animo se offerunt rationum momenta, » sequamur id quod tutius est, sive quod est in eo casu unicè tu-» tum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente » Scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit. » Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo, quod ipsi Præsules locuti

sunt de operante cum dubio practico, nullum habente Principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de Operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo Principio reflexo, aliter quidem puto, quod Præsules illi decrevissent. Quod autem ad plura Episcoporum Edicta in Gallia emanata, quæ a P. Patutio in suo Opere, *La regola prossima delle umane azioni*, afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse Probabilismum, illa perlegi attentè, et consideravi, quod omnia ipsa respiciunt præcisè quemdam librum cui titulus : *Apologia Casuistarum*, qui meritò damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempè teneri posse securè quamcumque opinionem, non tantùm minùs probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundùm quatuor vel trium, atque etiam unius Auctoris auctoritatem. Quamobrem Edicta præfata nihil, aut valdè parum nostram sententiam adversantur. Cæterum quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quàm afferre vis intrinsecæ præsumptionem), judico, et plurimi alii judicant mecum, habere jam convincentem, et evidentem. Quod autem ad extrinsecam Doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut supra ostendi, tenere sufficientissimam. Tantò magis, cum animadvertimus, quod nostri Adversarii nihil adæquatè ad nostras rationes respondent, et ex alia parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique Tutiorismum damnatum necessariò esse tenendum. Loquendo verò de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido Systemate, sed tantùm illud oretenus approbant, omnes ego veneror, et reputo me sapientiores; sed dico, quod tunc hi majorem auctoritatem mihi afferrent, si scirem, ipsos maturè utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valdè dubito, et jure merito, dum video eosdem Scriptores rigidæ sententiæ ab eis probatæ, aut parum nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus, unusquisque intelligens facillimè respondere valet. Addo, Hujusmodi Approbatores ut plurimùm (sicut supra dixi) directa respiciunt motiva, sed parum vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quod hujusmodi reflexio ab iis, qui hodiè Antiprobabilistas se produnt, et jactantur, minimè adhibetur. At progrediamur ultra, quia materia est odiosa, et in ea parum valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam a me nuperrimè edito, plures Episcoporum, Abbatum, et aliarum eruditarum Personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum Systema verum ac certum non dubitant appellare.

Objiciunt VI. textum Ecclesiastici 3. 27. : *Qui amat periculum, in illo peribit;* ergo aiunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hîc advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æquè probabili utitur, Principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant Adversarii,

quomodo non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quando lex est certa, profectò non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: » Cor durum malè habebit in novissimo; et qui amat « periculum, in illo peribit. » Certa est lex charitatis, quam quisque erga seipsum habere debet, non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hîc objiciunt doctrinam illam D. Thomæ, quæ in idem coincidit: « Quicumque committit se discrimini » peccati mortalis, mortaliter peccat. » *Quodlib.* 9. *a.* 15. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scriptura expressum, vel potiùs de operante cum dubio practico, juxta alium textum ejusdem S. Doctoris, ubi dixit: « Qui aliquid com- » mittit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discri- » mini se committit. » *S. Th. in 4. Dist.* 21,. *quæst.* 2. *a.* 3, *ad* 3. Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale;* alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut supra retulimus: « Nullus » ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » *De Verit. quæst.* 17. *a.* 3.

Dicunt igitur Adversarii, quod, cum lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certè peccat ex Scripturâ allatâ: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ergo resumo, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti Tutiorismum, non aliter operando, quàm cum morali certitudine absoluta, et immuni ab omni formidine, quod opinio illa quam quis sequi vult, sit vera. Minimè, ipsi respondent, satis est, quod illa opinio sit probabilissima, cum proscripta jam fuerit ab Alexandro VIII opposita Propositio, quæ dicebat: » Non licet sequi » opinionem vel inter probabiles probabilissimam. » Igitur, dico primò, ex hoc deduci, veram non esse sententiam, quod, cum lex est dubia, peccat qui se exponit periculo eam transgrediendi, nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (et hîc aliquantulum immoremur) quod is, qui credit nunquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, et contra dicit posse opinionem minùs tutam teneri, solummodo quando est probabilissima, difficillimè, et vix unquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit strictè certam, et ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: Opinio probabilissima est illa, quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem Propositionis ut supra damnatæ, quæ dicebat: *inter probabiles probabilissimam;* et ideo, prout communiter Doctores aiunt, opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (largè tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non

cludit, ne sit falsa : ad differentiam opinionis sive sententiæ rictè certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si go opinio probabilissima omnem non excludit prudentem foridinem; opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, æ tenuiter tantùm est probabilis; tenuis enim probabilitas non t probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia, seu vana obabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem oducere potest, sed tantùm aliquam imprudentem formidinem; d imprudens formido non est formido, quæ valeat ullum pecti periculum secum afferre. Ipsimet rigidi, et stricti Tutioristæ mmuniter aiunt, quod hujusmodi imprudentes formidines conmni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia reverà et dicere, quod Deus nobis imposuerit etiam futiles et irratiobiles timores vitare. Itaque propriè loquendo opinio probabilisnæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter obabilis est : et hæc, sicut probabilissima, (ut diximus) non ret omni prudente formidine, quod sit falsa; ita opinio probalissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quod sit ra. Nunc peto; posito, quod opinio stans pro lege, opposita probilissimæ stanti pro libertate, est dubiè probabilis, quomodo i censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi gem, volens probabilissimam sequi, poterit unquam in praxi m tranquilla conscientia induci ad firmiter credendum, quod inio stans pro lege non sit verè probabilis, et sic probabilissima i, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram veniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quod opinio ns pro lege careat quidem tantùm probabilitatis pondere, quod am efficiat probabilem, et sic ipse securè, et a periculo immus operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quod ille, qui edit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minùs tutam, si probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi forare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur utiorismum, quod solummodò ab omni periculo legem transgreendi immune, atque liberum est.

Instant Adversarii, et dicunt : Qui tutiores opiniones amplecur, tutiùs incedit. Respondeo. Nefas quidem est divinarum lem observantiam relaxare plus quàm licet; sed non minus est alum, divinum jugum plus quàm oportet durum aliis reddere; mia enim severitas (scribit Cabassutius in *Præfat. Theor. Ju-, etc.*) « dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos (ut ait D. Bonaventura) damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant, vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter peccent, et damnentur. Rectè ergo D. Bonaventura (*Comp. theol. verit. l. 2. c. 32. n. 3.*) : *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem; item prima sæpe dicit malum bonum, se-*

» cunda e contra bonum malum; item prima sæpe salvat damnan-
» dum, secunda e contra damnat salvandum ». Hinc sapienter
scripsit Jo. Gerson: « Doctores theologi non debent esse faciles
» ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt cer-
» tissimi de re: nam per ejusmodi assertiones rigidas, et nimis
» strictas in rebus universis nequaquam eriguntur homines à luto
» peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, demer-
» guntur. Quid prodest, imò quid non obest coarctare plus justo
» mandatum Dei, quod est latum nimis? » *De Vit. spir. Lect.* 4.
Optimè nos instruit S. Chrysostomus: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*. Ita in *can. Alligant*, 26. *q.* 7. Addit P. Suarez et ait: *Imò potiùs periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur. In* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 7. Idque fusiùs Cardin. Pallavicinus scitè explicat: « Per se
» spectatum effatum illud, *In dubio tutior pars est eligenda*, ve-
» rissimum est si rectè intelligatur: nam vel agitur de electione
» practica, et hæc semper debet esse tutissima, quia debet esse
» evidenter licita: vel de electione sententiæ speculativæ, et circa
» eam quærenda quidem est major securitas sententiæ, non major
» securitas actionis. Si induceretur opinio, quod semper tene-
» remur facere actionem, quæ securior est, etiam a transgressione
» materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maximè exposita
» periculo frequenti transgressionis formalis; quare tutior est op-
» posita. » (*Pallav. in* 1. 2. *disp.* 9. *c.* 4. *a.* 11. *n.* 12.) Idem scripsit P. Bancel Dominicanus: « Multa sunt, quæ tutiùs est
» facere, sed simul etiam tutiùs est non se credere obligatum ad
» ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione. »
Brev. unio. theol. p. 2. *tract.* 6. *q.* 5. *a.* 5. Hinc idem Auctor concludit: « Cum non debeamus formare conscientiam de obliga-
» tione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione,
» non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis con-
» stat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque vo-
» luerimus ex hujusmodi opinionibus. »

Ego, ut sincerè veritatem fatear, cum Theologiæ Moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenuè cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea meliùs rationes hujus controversiæ discutiens, opposita, sententia quæ pro opinione æquè probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit: et quidem inductus ab illo pluries hîc repetito Principio, quod lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cum opiniones sunt æquè probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum nostrâ hâc tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens, ac relegens Auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tanquam

es habui, postea non erubui reprobare; ita, imò tantò
n erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti,
re. Sed quò diligentiùs rationes nostræ sententiæ perpen-
egi, eò magis certæ mihi visæ sunt. Cæterum, si quis ad-
n me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem
ndo duorum Principiorum, quæ hîc exponere curavi, mul-
atias haberem, atque statim etiam per publicam scrip-
ne revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quàm in
iarum sentio, persuasum non erit, dico, quod sinè gravi
tiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam
, cum opiniones æquè sunt probabiles, nisi oppositum
et Ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum
o.
rum protestor, quod sicut Confessarios illos non approbo,
iæ austeritati adhærentes facilè damnant usum plurium
m, quæ gravi fundamento nituntur; ita contra neque
re possum eos, qui de facili opiniones sinè certo funda-
anquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam
opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes
ere, et cum ei occurrit ratio aliqua convincens pro tu-
nione, cui adæquatam responsionem suppetere non as-
nc oppositam minùs tutam amplecti non potest, quamvis
rum Doctorum auctoritas ipsi faveat; modò auctoritas
anti ponderis, ut videatur ei magis quàm rationi appa-
ferendum, juxta id quod docet S. Thomas: « Aliquis par-
entiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo Scien-
quàm de eo, quod sibi secundùm suam rationem videtur. »
g. *a* 8 *ad* 2. Sed iste casus valdè rarus erit.
ro theoria, sed quantùm ad praxim spectat deligendi opi-
quæri solet, an expediat rigidas, an benignas præferre?
leo : Ubi agitur de removendo Pœnitente a periculo pec-
malis, Confessarius debet, generaliter loquendo, et in
n Christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti;
opiniones benignæ proximius reddunt periculum for-
eccati, prout sunt nonnullæ Auctorum opiniones, v. gr.
itandas occasiones proximas, et aliæ id genus; tunc sem-
dit, ut Confessarius utatur, imò dico, quod ipse ut Me-
nimarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ Pœni-
d se servandos in statu Gratiæ conducunt.
o autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri
cè loquendo) quod Pœnitenti, qui ob confessionem sua-
parum peractam jus certum ad Absolutionem jam fuerit
, possit ipsa ei negari, eo quod Pœnitens inter duas æqua-
eris opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille,
nmoderatum et injustum proculdubio reputo, et reprobo,
teritas hæc causa esse potest, ut plures animæ damnen-
n aliàs plures Auctores invenio etiam Probabilioristas,
lernos, quàm antiquos, relatos quidem ab Adversariis uti
ententiæ fautores, qui oppositum docent. En quomodo

loquitur Probabiliorista Pontassus: « Fatendum tamen, quod, s
» Confessario persuasum foret, opinionem sui Pœnitentis es
» probabilem (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etian
» est probabilis) tunc ei Absolutionem posset impertiri, quan-
» doquidem tunc contra conscientiam suam non ageret. » *Pontas verb. Confessarius, cap.* 2. Si autem Confessarius potest Pœni-
tentem absolvere, tenetur, cum ille jus ad Absolutionem habeat
Idem pariter scribit probabiliorista Cabassutius: « Quivis Con
» fessarius absolvere debet eum Pœnitentem, qui non vult a
» opere abstinere, quod secundùm probabilem piorum, et doc
» torum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesia auctoritaten
» est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctorita
» tem, quam ipse sequitur Confessarius, habeatur minùs proba
» bilis (intelligendum, non notabiliter minùs) ut ostendunt Na
» varrus, Sylvius, etc. » Et de hoc rationem dat, « quoniam, est
» Confessarius agat contrà propriam opinionem, non tamen con
» tra propriam conscientiam, cum teneatur absolvere disposi-
» tum. » *Theor. jur. l.* 3. *c.* 13. *n.* 13. Præterea Victoria, qui scrip
sit antè annum 1545, sic ait: « Sed quid faciet (Confessarius
» quandò ambæ opiniones sunt probabiles, et habent suos proprio
» assertores? Respondeo, sivè sit ejus proprius Sacerdos, sivè non
» tenetur eum absolvere in tali casu; ita Paludanus (4. §. 17. q
» 2. *a.* 1.) Probatur apertè, talis enim est in Gratia, et Confesso
» habet probabilitatem, quod sit in Gratia, quia scit esse probabi
» lem ejus opinionem: ergo non debet ei negare Absolutionem.
De Confess. n. 109. Item Adrianus similiter scribit: « Si a pluri
» bus Doctoribus gravioris, seu etiam æqualis auctoritatis con
» trarium teneatur, non debet adeò de se præsumere Sacerdos, u
» totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarc
» tare. » *De Confess. q.* 5. *dub.* 7. Idem scripsit Navarrus: « Si sin
» contrariæ Doctorum opiniones, et Confessarius credit eviden
» se textu, vel ratione niti, Pœnitentem autem dubiâ, non debe
» eum absolvere; at si Pœnitens utitur pari ratione, vel ferè pari
» et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absol
» vere. » Proindè subdit: « Cum dubitatur, an Pœnitens hoc fa
» cere, aut dare debeat, benigniorem opinionem Confessarius eli
» gere debet, » et pro hac sententia citat Angelum, et Sylvestrum
Manual. Cap. 26. *n.* 4. Idem confirmat S. Antoninus pluribu
in locis; in uno scribit: « Idem videtur sentire Goffredus de Fon
» tibus, in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur a
» Ecclesia, ut dictum est et quod debet proponere Confitent
» quod benè studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, e
» quod alii tenent contrariam opinionem, maximè si illius contra
» riæ opinionis Confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absol
» vere. Idem sentit Ricardus claro modo, non distinguendo: utrum
» Confessor ejus sit Ordinarius, vel non ordinarius. » *Part.* 1. *ti*
6. *Cap.* 10. §. 10. In alio loco idem S. Archiepiscopus loquens de ill
contractu (de quo supra sermonem habuimus) Florentiæ discep
tato, ait, consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstineatur; a

postea subdit : « Quod si tale consilium recipere recusaret quis.....
» relinquendus videtur judicio suo, nec condemnandus ex hoc,
» aut deneganda Absolutio. » *Part.* 2. *tit.* 1. *Cap.* 11. §. 29. Alibi
tandem ait : « Si verò non potest (Confessarius) clarè percipere,
» utrum sit mortale, non videtur tum præcipitanda sententia, ut
» dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc Absolutionem, vel illi
» faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra il-
» lam, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne,
» quod est contrà conscientiam, ædificat ad gehennam (28. *q.* 1.
» §. *ex his.*) Et cum promptiora sint jura ad absolvendum, quàm
» ligandum..... potiùs videtur absolvendum, et divino examini
» dimittendum. » *P.* 2. *tit.* 4. *Cap.* 5. §. *In quantum.* Idem, ut
supra notavimus, ait Jo. Gerson : « Doctores Theologi non de-
» bent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia,
» ubi non sunt certissimi de re. » *De Vit. Spir. Lect.* 4. Nota,
ubi non sunt certissimi. Enquomodo hi magni nominis Auctores,
quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore loquuntur. Idem
tandem scribit Domin. Soto : « Postquam opinio Pœnitentis est
» probabilis, excusat eum a culpa, et ideo jus habet absolutionem
» petendi, quam ideo Plebanus tenetur impendere. » *In* 4. *D.* 18.
q. 2. *a.* 5. *ad* 5. Ipsemet autem Soto alibi jam dixit : « Et quando
» sunt opiniones probabiles inter graves Doctores, utramvis sequa-
» ris, in tuto habes conscientiam. » *Lib.* 6. *de Just. et jur. q.* 1. *a* 6.
circa fin. His perspectis, oportet quod sint animi valdè audentis
Confessarii illi, qui Pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita
minùs tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum
reatuum confessionem Absolutionem denegare non dubitant.
Tandem ab omnibus, quæ hîc exposita sunt, firmiter confirmatur
principium a S. Th. nobis traditum, quod lex, nisi sit sufficienter,
ac certè promulgata, non obligat. Deindè concluditur, quod nisi
opinio, quæ stat pro lege, sit aut certa, aut saltem certè proba-
bilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM

In quo exponitur Decretum S. C. Generalis Inquisitionis Romæ con-
ditum an. 1761 circa usum opinionum probabilium.

Quidam Parochus Avisii Tridentinæ Diœcesis an. 1760 Fo-
lium edidit unà cum undecim Thesibus plures continentibus
Propositiones, quæ deindè ab eodem Parocho publicè promul-
gatæ fuere. Folium erat hoc :

Probabilismus publicæ disputationi Ven. Clero Avisiensi exer-
citii gratiâ expositus contra Probabiliorismum strictè talem, ut-
pote *negotium perambulans in tenebris.* Pro die 10. Junii 1760.
in Ædibus Canonicalibus Avisii. « Utinam observaremus man-
» data Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis? »
Celeber P. Const. Roncaglia lib. 12. *cap.* 3.

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria : Licet sequi
æquè probabilem pro libertate, relictâ æquè probabili pro lege.

Licet sequi minùs probabilem pro libertate, relictâ probab pro lege.

II. Usus probabilismi maximè tutus : Usus Probabilio maximè periculosus.

III. Usus genuini Probabilismi minimè in laxitatem de rare potest : Usus Probabiliorismi stricte talis in Rigoris excurrere debet.

IV. Probabilioristas, quâ tales, qui ex consilio probabi sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V. Probabilioristis stricte talibus, qui ex præcepto, quod quam clarè probant, seipsos, et alios ad probabiliora impel meritò Rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad Christianam perfectionem tendere sunt, nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus Probabiliorismi stricte talis, non solùm lice frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio probamus.

VIII. Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec m corruptelam inducit, nec a S. Sede unquam male fuit not origine suâ Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus : utp quo arctatus, emendatus, et a Jesuitis contra Jansenianos rores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi Probabil sub protectione plurimorum ex omnibus Orbis Christiani tionibus præstantissimorum Theologorum commorabitur curus.

Ex Historia Critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota Beni simum etiam vocamus, sed legitimum, quem suadent utraqu Cæsarea, et pontificia; sed Dominicanum, quem Illustris D nicanorum Ordo jam a primis temporibus est amplexus Pium, qui Christianam pietatem fovet, sed Thomisticum, q S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas, et plures opini libertati faventes in suis Sententiarum libris docet; sed C tianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. et V. G.

Pro Coronide. Probabilismus noster stans pro libertate notabiliter probabilior ipso probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem Folium anno sequenti proscriptum fuit a Tride Principe, et Episcopo, et deinde a S. C. Inquisit. Romana 26. Febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit : « Cum » Theses hujusmodi notæque Theologicæ expensæ fuerin » C. Gen. coram Ss. D. N. Clemente Papa XIII, Sanctitas » auditis etc. Folium prædictum, et Theses in illos expo » damnat, et prohibet, *tanquam continentia propositiones,* » *rum aliquæ sunt respective falsæ, temerariæ, et piarum au* » *offensivæ;* illam verò excerptam a *n. X.* nempe *Probabilism* » *qui Christo Domino summe familiaris fuit*, proscribendam

» suit, uti erroneam, et hæresi proximam. Præfatum itaque Fo-
» lium, sivè Theses, ut supra exscriptas, sic damnatas et prohi-
» bitas, Ss. D. N. vetat, ne quis cujuscumque statûs, etc. impri-
» mere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum,
» sivè impressas apud se retinere, et legere, sivè privatim, sivè
» publicè propugnare audeat, etc. »

Rev. P. Jo. Vincentius Patutius in suo Opello inscripto, *La Causa del Probabilismo ec.* sub nomine Adelphi Dositei, contendit, hoc Decreto in prima Thesi integrè Probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantùm opinionem æquè probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injustè contendit; Folium enim illud plura distincta continet: continet diversas Theses, continetque etiam diversas Propositiones, quæ Thesium membra sunt, sivè partes. Cum autem Folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates a sapientibus super hujusmodi Folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solùm omnes Folii Theses, sed insuper omnes Propositiones in Thesibus contentæ. At communiter visum fuit, quod licet pro vero se haberet, omnes Theses proscriptas fuisse, et unamquamque ipsarum, minimè tamen omnes in Thesibus contentæ Propositiones damnatæ erant, sed tantùm illæ, quæ censuram merebantur; nam in Decreto dicebatur : « Sanctitas sua Folium prædictum, et Theses damnat et » prohibet, tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ » sunt respectivè falsæ, temerariæ, etc. » Itaque non fuit damnatum Folium, et Theses quoad omnes propositiones in illis contentas, « sed tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ » sunt respectivè falsæ, etc. »

Harum autem Propositionum proscriptio valdè differt a proscriptione facta ab Alexandro VII Propositionum, respectu quarum dictum fuit : « Sanctissimus decrevit, prædictas Propositio» nes, et unamquamque ipsarum damnandas... ita ut quicumque » illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, etc. incidit, etc. » Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab Innocentio XI et ab Alexandro VIII. Unaquæque igitur Propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere, sivè *conjunctim*, sivè *divisim* fuit vetitum. At Propositiones prædicti Folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur in *globo*, et *respectivè*, nempè illæ tantùm, quæ merebantur ut damnarentur : nec prohibitum fuit docere eas *conjunctim*, aut *divisim*, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus Episcopus in suo Decreto expressit: « Prohibentes, ne iidem Articuli » acervatim sumpti, in disceptationem ususque deducantur. »

Quod ad primam igitur Folii Thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æquè probabili. Difficultas tantùm supererat an tertia Propositio de opinione minùs probabili damnata esset; et quoniam Propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minùs

probabilem amplecteretur, idcircò dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisse ultima Thesis, quæ dicebat: « Probabilismus noster stans pro » libertate est notabiliter probabilior, etc. » ita ut Propositio hæc affirmaret sententiam, quod sequi posset opinio adhuc notabiliter minùs probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorem sententiam, quæ stat pro Lege.

Hoc posito, jam compertum erat, quod licet omnes Theses proscriptæ fuissent, minimè tamen damnatæ erant omnes harum Thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat an damnatis sic *in globo*, et in confuso Folio ac Thesibus, damnatæ essent singulæ Theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim cum in Decreto non dicebatur, *omnes Theses*; verba *quarum aliquæ, etc.* dubitabatur, an referri deberent ad Theses vel ad Propositiones in Thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cum enim proscriptio prædicti Folii deindè jussu ejusdem S. C. inserta fuisset in Indice librorum prohibitorum, non dictum fuit, *Folium et Theses in illo expositæ*, prout priùs dictum fuerat in Decreto sed simpliciter dictum fuit: « Plagula undecim Thesium, cui ti» tulus: Probabilismus disputationi, etc. » Quapropter in præsenti declaravit S. C. esse tantùm præfatam *Plagulam* proscriptam, id est tantùm Chartam, sivè Folium undecim Thesium, non autem omnes, et singulas Theses. Et reverà, cum de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omnino fierem, ad duos S. Inquisitionis Romanæ Consultores, nempè ad Reverendiss. P. M. Thomam Augustinum Recchini Sacri Palatii Magistrum, adque Reverendiss. P. M. Pium Thomam Schiara S. C. Indicis Secretarium; ambo mihi responderunt, minimè prorsùs in Decreto S. C. vetitum fuisse Probabilismum, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propositionem de opinione minùs probabili pro libertate.

Prætereà, ut tutiùs agerem, de hoc epistolam misi etiam ad Eminentiss. Dom. Cardinalem Galli Pœnitentiarium Majorem eum deprecans de faciendo de re hac verbum cum Regnante Pontifice, et ipse Eminentiss. Cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: « Posso accertare V. S. Illustriss. che » nella condanna dell' accennato Foglio, di cui mi scrive, non si è » inteso di condannare veruna delle Proposizioni, che si contro» vertono nelle Scuole Cattoliche, e da molti cattolicamente si » difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le Pro» posizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura » ec. » Censeo, quod hæc sola hujus Eminentiss., et Sapientissimi Cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

Postquam hæc typis mandassem, valdè miratus sum legendo apud novam Theologiam moralem novissimè editam a P. Patutio id, quod ibi P. Sidenius Veronensis ejusdem Patutii vitam de-

scribens, præcipuè ubi illius Opera enumerat, confidenter asserit, quod in controversia inter Patutium et me habita circa usum probabilium opinionum, cum ipse Patutius mihi respondisset secundo Libello, cui titulus : *Osservazioni Theologiche sopra l'Apologia dell' Illustriss. e Reverendiss. Mons. D. Alfonso de Liguori, ec.*; ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod Adversario meo opponerem, ab iterum respondendo abstinui; ne tamen omnino cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset dedecori, omnia ejus adversum me scripta ad S. C. Indicis, ut damnarentur, detuli.

Papæ ! hoc probrum mihi deerat, nomen Accusatoris ! Sed res se ita habet. Brevem quamdam Dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æquè probabilis, illo ductus principio, quod lex incerta nequit certam parere obligationem, eò quòd lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis*, hæc verba sunt *S. Thomæ* 1. 2. *q.* 9. *a.* 1. Quapropter idem S. Doctor protulit deindè celebrem illam sententiam : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De Verit. q.* 17 *a* 5. Hanc meam Dissertatiunculam P. Patutius ann. 1756. suo primo Libello, inscripto, *La causa del Probabilismo richiamata all' esame da Mons. D. Alfonso de Liguori. ec.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quod nomine *scientiæ præcepti*, uti scripsit Doctor angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantùm probabilis, quamvis dubia, præcepti notitia, quæ (ut aiebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æquè probabilibus agitur. Secunda fuit, quod lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *Casuali, Virtuali*, aut *Eminenti*, *et* et ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic Libello copiosè ego respondi in *Apologia* meæ Dissertatiunculæ, in quâ Patutii objectiones omnino mihi et aliis diluisse visum fuit. At deindè adversus hanc meam Apologiam secundus Patutii Libellus prodiit, *Osservazioni Theologiche, etc.* de quo sub initio *Moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius cognoscens primas suas objectiones parum firmas esse, spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit : unam nimirum, in quâ reapse nihil aliud egit nisi anteactam oppositionem in priori Libello scriptam repetere, mutando solummodo epithetum promulgationis; nam ubi hanc *Casualem*, seu *Virtualem* priùs dixerat, in hoc secundo essentialem appellavit : alteram, quod Lex naturalis homini promulgatur in ipsâ Animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori Libro, cui titulus : *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his et aliis Patutii objectionibus feci satis, et plura alia adjeci, quæ magnoperè meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quod sufficit probabilis etsi lubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est su- ra in allatâ Dissertatione, et propriè. Ad secundam verò, et ter- iam, nempè quod Lex Divina jam ab æterno fuit hominibus romulgata promulgatione *Casuali*, aut *Essentiali*, respondi, et stendi ex auctoritate D. Thomæ, ac omnium Theologorum, quos liligenti studio perquisivi, legem Divinam nullo modo homines ob- trinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata uit. En verba S. Thomæ, quem Patutius omnino sequi profitetur in hâc tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, lum S. Doctor nimis apertè, et pluribus in locis nostram senten- iam docet) : « Lex æterna habet promulgationem æternam ex » parte Dei promulgantis... sed ex parte creaturæ audientis, aut » inspicientis non potest esse promulgatio æterna. » 1. 2. *q.* 91. *t.* 1. *ad.* 2. Ergo nulla dici potest facta homini Divinæ Legis romulgatio, donec homo non audit legem, et inspicit, scilicet lonec lex ei intimatur, et ipsi innotescit. Omnes autem reliqui Theologi S. Th. sequentes uno ore docent, quod licet lex divina ab eterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo nunquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi post- quam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. *Syl- ius* ita scribit : « Actualiter tunc (*lex*) unicuique promulgatur, » quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam » rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » *In* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *n fin.* Et alibi ait : « Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, » non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis ac- » tualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta pro- » mulgatio. » *In* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1 *ad* 2. Cardinalis Gotti, etc. sic oquitur : « Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur » equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione propona- » tur. » *Theol. tom.* 2. *tract.* 5. *de legib. q.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 31. Et n alio loco dicit : « Ab æterno (*lex æterna*) fuit in mente Dei, » quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et » promulgata. » *Tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. P. Gonet scribit : Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare » creaturas ab æterno. » *Vide in Clypeo Theol. tom.* 3. *D.* 1. *a.* 3. Joan. Gerson scribit : « Necesse est dari manifestationem vo- » luntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest » Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. » P. Gonet in lio loco scribit : « Promulgatio legis naturalis fit per dictamen » rationis intimantis homini quæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex non obligat. » *Diss. de Op. rob. a.* 6. §. 1. *n.* 172. Idem sentiunt plurimi alii, qui observari ossunt in citato meo Opere : *Dell' uso, ec.* Sed deveniamus ad uartam objectionem Patutii, cui respondendo prædicta hîc vali- iùs confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc, quod lex aturalis homini promulgatur habitualiter, cum Deus animam reat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine

imprimit. Huic fusè in opere citato a me responsum est: hîc satis esse censeo ad Patutium confutandum afferre eadem verba S. Thomæ, quibus ipse utitur: « Promulgatio legis naturæ est ex » hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit natura- » liter cognoscendam. » 1. 2. *q.* 90. *a.* 4 *ad* 1. Patutius uti vult pro se verbo tantùm *inseruit*, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam*: ergo non, cum Anima corpori infunditur, sed cum homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. Doctor alibi confirmat docens: « Etsi non semper teneatur homo » velle, quod Deus vult; semper tamen tenetur velle, quod Deus » vult eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta » Divina. » 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 10. *ad tertium.* Tunc igitur tantùm tenetur homo sequi voluntatem Divinam, cum illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta Divina.* Audiamus, quid dicant in hoc alii Auctores. Joannes Gerson explicans quænam sit lex naturalis, dicit: « Lex ista est propriè dicta declaratio creaturæ » rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus crea- » turam obligare vult. » *Vita Spir. etc. Lect.* 2. *col.* 176. *Edit. Paris.* Duvallius scribit: « Quæres, quo tempore lex naturæ » unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando pro- » mulgatur; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque » annos discretionis attingit. » 1. 2. *de Leg. q.*3. *a.* 3. Card. Gotti scribit: « Lex naturalis est in Anima per modum actûs et quidem » dum actu consideratur... In Amentibus est in habitu, in Pueris » autem est in potentia, qui nondum possunt sibi Divinum præ- » ceptum, in quo consistit lex, intimare. » *De leg. q.* 2. *dub.* 2. *n.* 21. S. Antoninus: « Nota diligenter, quod istud lumen legis » naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque per- » veniatur ad usum rationis. » *Par.* 1. *tit* 13. *c.* 12. *vide* §. 3. P. Cuniliati scribit: « Actualis legis naturalis promulgatio evenit, » quandò quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid fugien- » dum, vel amplectendum. » *Tract.* 1. *de Reg. mor. c.* 2. §. 1. *n.* 5. *et* §. 3. *n.* 1. P. Ludovicus Montesinus scribit: « Lex natu- » ralis promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum ra- » tionis; et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm » ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim » per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia. » *De Legib. Disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Sed omissis aliis Auctoribus relatis in meo Libro *p.* 154. audiamus, quid dicat S. Hieronymus; ipse (*Epist.* 121. *al.* 151. *ad Agasiam q.* 8.) sic scribit: « Hanc legem » (*naturalem*) nescit pueritia, et peccans absque mandato non » tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, parentes verberat, » et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo » peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus in- » telligentiæ (quo Dei mandata cognoscimus) appetentis bona, » et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus » est peccati. » Notentur verba illa: « Cum autem mandatum ve- » nerit, hoc est tempus intelligentiæ; » ita ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur, cum homo illam intelligit. Idem

scripsit priùs S. Basilius (*Homil. in Psalm.* 1. *n.* 5.) : « Post-» quam ratio nostra perfecta est, atque cumulata, tunc fit quod » scriptum est : Ego autem vivebam sinè lege aliquando; sed cum » venisset mandatum, peccatum revixit. »

Hæc omnia in relato meo opere, *Dell' Uso moderato, ec.* repe-riuntur, quod omnibus ferè Italiæ Episcopis et primariis Ordi-num Prælatis mittere curavi, ac propterea cum accepissem, Pa-tutium in lucem edere novam Theologiam Moralem, in hâc aliquid his, quæ scripsi, responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quod autem ipse detulissem ad S. C. Indicis scripta contrà me a Patutio, hoc minimè verum est, nec unquam in mentem mihi venit; imò quoad convicia a Patutio adversum me prolata, potiùs eum excusavi, dicendo quod ipse non jam animo me con-viciandi talia scripserit, sed ut hâc arte legentium mentes imbue-ret de præstantia suæ causæ, et sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret. Cæterum pluries ego in meis Operibus Eruditos ro-gavi; ut si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut, cognito errore, a meâ discederem sententiâ. Nemo tamen us-que adhuc fuit, qui id mihi præstiterit, præter Ephemeridum Gallicarum Scriptorem, qui mihi tantùm objecit, quod ego opi-nionem æquè probabilem admittendo, eò quod in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minùs probabilem admittere deberem, quia, tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in Libro meo præivi, statuens, quod ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori, ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis ve-ritati appropinquat; contrà verò, ubi opiniones sunt æquè proba-biles, lex est verè dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hîc præterire id quod nuper reperi in postremâ editione Theologiæ Moralis P. Fulgentii Cuniliati (*Tract. de Conscien-tia c.* 1. *in fin. ad* §. 6.) allatum nempè in medium Decretum S. R. Inquisitionis, quo Theses quædam a Parocho Avisii Diœ-cesis Tridentinæ exaratæ anno 1761 proscriptæ fuerunt, et quo Adversarii autumant Probabilismum universè damnatum fuisse. Sed ego in pluribus Opellis ostendi, in relato Decreto nec Pro-babilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in Catho-licorum Scholis propugnantur, sed aliquas tantùm, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii Consultores, et ipse Cardinalis Gallus in eo tempore Pœnitentiarius Major, mihi rescripserunt, ut notavi in Dissertatione suprà descriptâ.

Præterea res admiratione digna est videre aliquos, nullum re-putare tutiorem modum salvas faciendi Animas, quàm eas per semitas asperiores ducere; sed non minùs isti errant, quàm alii qui Conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solùm enim rationem Deo reddere tenemur de nimiâ indulgentiâ, verùm etiam de nimiâ rigiditate, quâ conscientiæ Animarum illaqueantur, quod

propriè est (juxta S. Antoninum) *ædificare ad gehennam*. Valdè appositè id explicat doctus Cabassutius ex doctrinâ Sancti Bonaventuræ, postquam enim detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, « dum homines ad » nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvan» dos (ut ait D. Bonaventura) damnat, et conscios propriæ infir» mitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri ho» mines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant vel dubitent inesse » mortalem culpam, ubi nulla est: sed tamen rei difficultate victi, » ex erroneâ conscientiâ mortaliter peccant, et damnantur. » *Cabassut. Theor. Jur. in Præfat.* Deindè subdit ibidem idem Auctor verba D. Bonaventuræ, qui docuit : « Cavenda est conscientia » nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptio» nem, secunda desperationem. Item prima sæpè salvat damnan» dum, secunda è contrà damnat salvandum. » *S. Bonav. Comp. theol. verit. l.* 2. *c.* 32. *n.* 5. Idem validiùs firmat Joannes Gerson dicens : « Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum » aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam » per ejusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam » eriguntur homines a luto peccatorum, sed in illud profundiùs, » quia desperatiùs demerguntur. » *Lib. de Vita Spir. lect.* 4. Hinc scripsit S. Raymundus : « Non sis pronus judicare mortalia pecca» ta, ubi tibi non constat per certam Scripturam. » *Lib.* 3. *de Pænit.* §. 21. Idem dixit Gabriel Biel, qui an. 1480 scripsit : « Ni» hil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non ha» betur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. » *In* 4. *Dist.* 16. *q.* 4. *concl.* 5. Idem scripsit S. Antoninus dicens : « Quæs» tio in quâ agitur, utrùm sit peccatum mortale, nisi ad hoc ha» beatur auctoritas expressa Scripturæ, aut Canonis Ecclesiæ, » vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. » *Par.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. Et alibi scribit loquens de Confessario : « Si verò » non potest clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc » præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter » hoc Absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et » cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum..... » potiùs videtur absolvendus. » *Part.* 2. *tit.* 4. *c.* 5. §. *In quantum.*

TRACTATUS SECUNDUS.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA, ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUBIUM I.

Quid sit Lex, sive Præceptum?

90. Quid sit Lex? — **91.** Quis ad eam teneatur? — **92.** An Lex iniqua obliget? — **93.** An in dubio de justitia teneamur Lege? (Vide etiam *n.* 99.) — **94.** An Leges latæ à Tyrannis obligent? — **95.** An obliget Lex non promulgata? — **96.** Quid notandum circa Promulgationem Legis? — **97.** Quid circa Legem dubiam? Et in dubio an Lex existat? an adsit causa excusans? an Lex sit promulgata? an usu recepta? — **98.** Quid in dubio, an Superior sit legitimus? Et an excedat suam potestatem? — **99.** Quid in dubio an Lex sit justa? Vel an Lex præcipiat? Vel an eam impleveris? — **100.** An Lex humana possit præcipere actus internos? Et an prohibere externos occultos? Vide ibid quær. III. An in dubio, si res sit licita, subditus teneatur obedire?

90. — « Respondeo : Lex et præceptum, prout hîc indistinctè » accipitur, est recta agendorum, aut omittendorum ratio. Interim, cum a Superiore non Communitati, sed alicui tantùm, aut » aliquibus in particulari, aliquid præcipitur, non appellatur Lex, » sed præceptum tantùm. *Suar. Laym. Bonac. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. » Undè resolves.

91. — « 1. Ad Legem, seu Præceptum quis tenetur, non ad » consilium : cum hoc tantùm dirigat, illud verò obliget, *ibid.*

92. — « 2. Cum iniqua Lex est et contra rationem, non obli- » gat : quia deficit a rectitudine. *ibid.*

93. — « 3. Cum dubium est de justitiâ, teneris lege; quia le- » gislator possidet jus præcipiendi; idemque regitur altiore » consilio, ac potest habere rationes subditis occultas. Addit » *Suarez*, etiam obligare, licet contra justitiam legis sint ratio- » nes probabiles, quia aliàs nimia daretur licentia legibus non » parendi, cum vix possint esse tam justæ, quin aliqua apparens

» ratio dubitationem movere possit. *Suar. l.* 1. *c.* 9. *Bon. p.* 8.
» *n.* 11. * (*Vide n.* 99.) *

94. — « 4. Leges, et sententiæ latæ a Tyrannis obligant, si ii » pacificè Regna possideant, et a Republicâ tolerentur. Nec » obstat, quod sententia judicis illegitimi dicatur esse nulla, id » enim verum est de sententiâ, prout est præcisè a Tyranno; » non autem prout est a voluntate, saltem interpretativa, et im- » plicitâ Reipublicæ, quæ dum Tyrannum, et judices ab eo con- » stitutos repellere nequit, tacitè confert iis potestatem guber- » nandi, eorumque leges, et acta ratificat. *Less. l.* 2. *c.* 29. *d.* 9. » *Salm. d.* 10. *sect.* 3. *n.* 14. * (*Idem dicunt Salm. c.* 2. *n.* 10. » *cum Pal. etc.*) *

95. — « 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit, » sivè denuntiata. *S. Th.* 1. 2. *q.* 90. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 3. *Mo-* » *lina, Salas. Suarez,* et alii communiter. »

96. — Circa promulgationem Legis, I. Notandum est id quod docet *S. Thom.* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *Promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et *in c. In istis Dist.* 4. habetur : *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam Communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantùm personis particularibus. Ita *Scotus de Just. l.* 1. *q.* 1. *ar.* 4. *Suar. de Leg. l.* 3. *c.* 17. *a. n.* 5. *Palaus tr.* 3. *D.* 1. *p.* 11. *n.* 6. *et Salm. c.* 1. *n.* 75. *cum Tapia, et Diana.* Hinc infertur quod, si quid sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata : ut *Palaus l. c. p.* 10. *n.* 2. *Salm. n.* 76. *et Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 44. Sufficit autem ad obligandum, quod lex communiter et solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis Communitatis, licet a singulis ignoretur. Vide *Salm. ib.* 77. 78. *et* 79.

II. Notandum circa modum promulgationis, quod leges Cæsareæ, sivè Principum subjectorum Imperatori, debent promulgari in singulis Provinciis, seu Civitatibus Metropolitanis; et non obligant, nisi post duos menses a promulgatione. *Auth. Ut factæ novæ. Coll.* 5. (V. Not. II, pag. 320.)

Sed quæritur I. An Leges Pontificiæ (et aliorum Principum non subjectorum) ut obligent, promulgari debeant, non solùm Romæ (sivè in Curiâ), sed etiam in singulis Provinciis? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent plures graves Auctores, ut *Becanus de Leg. q.* 5. *n.* 5. *Nat. Alex. Theol. lib.* 4. *Art.* 3. *Reg.* 25. *Continuat. Tourn. tom.* 2. *de Legib. sect.* 4. *Cabassut. Theor. Jur. l.* 1. *c.* 4. *n.* 4. *cum Medina, Angel. etc.* et probabilem vocant *Sylvius tom.* 2. *in* 1. 2. *q.* 96. *art.* 4. *Concl.* 3. *Anacletus, Roncaglia,* et alii. Citatur pro hac sententia etiam *Cajetanus,* sed *Cajetanus* aliud non dicit, quàm quod Leges Canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam *Lessius,* sed *Lessius l.* 2. *c.* 22. *n.* 89. loquitur tantùm de Legibus, quæ contractus irritant. Citatur quoque *Dom. Soto,* sed *Soto de Just. l.* 1. *q.* 1. *ar.* 4. potiùs loquitur de legibus inhabilitantibus, aut revoca-

toriis Privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in *Authenticâ* mox supra relatâ, *Ut factæ novæ*, et aiunt quod ubi non adest specialis dispositio Legis Canonicæ, standum Civili, prout infertur ex *c.* 2. *de Nov. Op. nunc.* in quo dicitur : *Sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* Prætereà inquiunt, nimis esse durum Fideles totius Orbis Christiani obstringere ad servandas leges tantùm Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent Bullæ insertæ in Bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt; ut testatur *Cardinalis Petra in Proœmial. c.* 4. *n.* 50 *et* 54.

Secunda verò sententia valdè communis, et probabilior id negat, tenetque Leges Pontificias obligare Fideles solâ promulgatione Romæ peractâ; ita *Suarez de Leg. l.* 3. *c.* 16. *n.* 8. *Bon. eod. tit. D.* 1. *q.* 1. *p.* 4. *n.* 16. *vers. Concedo. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 3. *n.* 4. *Azor. p.* 1. *l.* 5. *c.* 3. *vers. In hac q. Castrop. de Leg. tr.* 3. *D.* 1. *p.* 11. *n.* 4. *Carden. in* 1. *Crisi D.* 9. *c.* 20. *art.* 12. *Ferrar. Bibl. tom.* 4. *verb. Lex. art.* 2. *n.* 5. *Salm. tr.* 11. *de Leg c.* 1. *ex n.* 86. *cum Valent. Navar. Vasq. Menoch. Pontio, Diana, et Salas.* Ratio hæc est : Nulli dubium quod lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, aliàs ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, hoc ab arbitrio et intentione Legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam *Salmanticenses* pro certo testantur) quod inter omnes DD. adhuc inter Adversarios, non est qui neget, opus non esse de natura, ut lex obliget, quod in qualibet Provincia publicetur, sed satis est quod promulgetur in Curiâ Legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem *Salmanticenses*). Leges Regiæ, eò quod Rex ibi non tenetur Cæsareas servare, tantùm Matriti promulgantur. Et sic pariter Bullæ Pontificiæ ut plurimùm juxta usum jam receptum, tantùm Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore hujusmodi Constitutionum deindè omnes causæ Ecclesiasticæ judicantur. Contra autem Sedes Apostolica, cum vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in Provinciis, id exprimit, sicut expressit in Interdicto ab Ecclesia, imposito a Concilio Lateranensi IV adversus Medicos, qui pergunt ad assistendum Infirmis, antequam illi Confessionem expleverint, ut præcipitur in *cap. Cum infirmitas de Pœnit. et remiss.* Et sic etiam expressum fuit a Concilio Tridentino. *Sess.* 24. *c.* 1. circa invaliditatem Matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cum Pontifex statuit, suas Bullas tantùm Romæ publicari, minimè verisimile est, quod ipse non alias Provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantùm Romanos obstringere vult, solet peculiaria Edicta emanare (et hæc Italico idiomate efformat); sed Statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum Clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur omnes Fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facilè est, ut è

Romà ad Provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes ferè Nationes, et omnes Prælati habent ibi suos Procuratores, qui ordinariè satagunt suos principales de novis Bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Præthereà, quod Leges Pontificiæ obligent statim ac solemniter promulgantur, id clarè deducitur ex *c.* 1. *Ad hæc. de Postulat. Prælat.* uti dicitur : « Non sit ne- » cessarium, cum Constitutio solemniter editur, aut publicè » promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale » mandatum inculcare; sed solùm sufficit ut ad ejus observan- » tiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè » promulgatam. » Notetur, *solemniter editam, aut publice promulgatam.* Qui igitur notitiam certam habet de aliquâ Bullâ jam solemniter Romæ promulgatâ, bene tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex *cap. Quia cunctis* 1. §. *Nec obstaret, de Concess. præben. in* 6. ubi habetur : « Lex, seu Constitutio, vel » Mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam per- » venerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod igno- » rari minimè debuissent. » Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cum illæ jam promulgatæ fuerint modo, quo Legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes Fideles ad observantiam Bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet Princeps (prout omnes Auctores admittunt, ut supra vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua Regna per solam publicationem in sua Curia expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ Clausulæ quæ apponi solent in his Bullis, quæ Romæ promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit : « Ut autem » præsentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, et » nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad » valvas, etc. affigi, et publicari, sicque publicatas omnes et sin- » gulos quos illæ concernunt, perindè arctare et afficere, ac si » unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent. » Altera dicit : « Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam » impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo » personæ in dignitate Ecclesiasticâ constitutæ munitis, eadem » prorsus tam in judicio, quàm extra illud ubique adhibeatur ob- » servantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ. » Hæ autem Clausulæ nimis disertè ostendunt, mentem Pontificis esse, velle omnes Fideles obstringere ad hujusmodi Statuta independenter ab eorum publicatione in singulis Provinciis. Et *Sylvius,* ac *Roncaglia,* quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes Bullæ cum præfatis Clausulis Romæ promulgatæ obligent per se absque aliâ promulgatione. Cæterùm, rectè ait *Roncaglia,* quod ex relatis verbis talium Clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas Bullas, ubi prædictæ Clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustra appositum suppo-

nendum, et Clausulæ illæ omnino essent superfluæ, si omnes Bullæ Romæ publicatæ etiam sinè talibus Clausulis obligarent antè quamlibet aliam publicationem in Provinciis; modò (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi Bullas Romæ quocumque modo promulgatas.

Quærit autem *Sylvius* loco supra citato *vers. Petes*, an Episcopi teneantur promulgare, aut satagere, ut alii observent omnia Pontificia Statuta jam Romæ promulgata? Et sic respondet: « Teneri » curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quod » sua lex ubique obliget, etiam absque aliâ promulgatione alibi » factâ. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel » mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judi- » cent, promulgationem in suis Diœcesibus esse necessariam. » Nihilominus qui legis notitiam habent, ad eam obligari viden- » tur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio » desierit. Cæterum, si Pontifex non significet esse opus aliâ pro- » mulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile » est, quod ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut » observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione » in suis Diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari, » mentem Pontificis esse, quod lex in diversis Provinciis tunc » observari, vel promulgari curetur, quandò Ordinarii existima- » verint ita esse pro suis locis expediens et utile. » Idem scribit *Diana in Summâ v. Lex. n.* 18. *cum. Wiggers, et Maldero*, dicens: « Quandò Pontifex non significat opus esse aliâ publicatione, » et non præcipit Ordinariis, ut servari eam (*legem*) faciant, nec » populis ut servent, non tenentur publicare, et observari curare, » nisi pro loco sperent fructum, nam mens Pontificis generalem » legem præscribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur » observari. »

Præstereà probabiliter aiunt *Suarez de lege l.* 2. *c.* 33. *n.* 8. *et Layman eodem tit. c.* 2. *n.* 7. *cum Molina, et Soto*, quod leges pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte naturâ validum (prout fecit Bulla S. Pii. V, quoad contractus censuales) vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in Sacramento Pœnitentiæ, circa has benignè interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in Diœcesibus promulgatæ, alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Secùs autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversus Clericos malè ordinatos, et Episcopos malè ordinantes, prout Sixtus V declaravit (præsertim quoad simoniacè promotos, et promoventes, nam quoad alios Bulla Sixti per aliam Bullam Clementis VIII 40. *Romanum*, fuit reducta ad terminos Concilii Trid.) Sicut etiam secùs procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerant, etiam respectu Ignorantium valent, ut dicunt *Sanchez de Matr. l.* 3. *D.* 17. *et l.* 9. *D.* 32. *n.* 2. *ac Layman l. c. cum Nav. et aliis.*

Quæritur II. An, ut lex obliget, requiratur spatium duorum

ensium a promulgatione? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit statim ligare. Ita *Salas, Vasq. Villal. etc. apud Salm. c.* 1. *n.* 89. atio, quia lex, cum promulgatur, jam in suo esse integro constiitur. *Secunda* dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes Curiâ; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, us minùs juxta distantiam locorum. Ita *Palaus tract.* 3. *D.* 1. *rt.* 11. *n.* 7. *Suar. l.* 3. *c.* 17. *a. n.* 7. item *Montes. Gran. etc. . Salm. n.* 90. *Tertia* sententia probabilior dicit, quandò in lege n determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque Curiâ existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed ansactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, anes obligare. Ita *Soto de Just. lib.* 2. *q.* 1. *ar.* 4. *Bonac, t.* 3. 6. *concl.* 2. *n.* 3. *Sao. Le n.* 8. *Sylvest. eod. verb. q.* 6. *et Salm.* 91. *cum Valent. Reg. Men. Tab. et aliis.* Ratio, quia lex non ligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire ssit, ut eruitur ex *l. Leges C. de leg.* ubi : « Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestiùs intellecto, prohibita declinent. » Et ex *cap. de Conss. præb. in* 6. *v. Nec obstat,* ibi : « Lex, seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minimè debuissent. » Hoc autem tempus quo lex humano modo ervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio pruntum, hocque arbitrium jam taxatum habemus in *Auth. Ut cta, etc.* uti supra dictum est : Ergo illi standum, ubi tempus on est determinatum.

97. — Adduntur hîc variæ quæstiones circa Legem dubiam. Quæritur, an in dubio, si lex existat, lex obliget? Respondetur inimè obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili convenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter *Suarez* 5. *in* 3. *p. D.* 40. *sect.* 5. *n.* 15. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 32 33. *Pal. tr.* 1. *D.* 3. *p.* 7. *n.* 1. *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 110. *cum. ap. Vill. Arao. etc.* Id expressè confirmant *D. Th. Quodlib.* 14. *Verit. a.* 3. ubi : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi ediante scientiâ illius præcepti.* Scotus in 4. *D.* 3. *q.* 4. *Nullus netur ad aliquod præceptum Divinum, nisi per aliquem idoneum authenticum sibi promulgetur.* Item *Glossa in c. Cum sunt, de eg. jur. in* 6. *In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authent. uibus modis.* Item *Glossa in cap. Ex parte de Cens. in dubio berum est sequi quod magis placuerit.* Item N. SS. Bened. XIV *otif.* 13. *ibi : Non si debbono porre legami, quando non v' è una iara legge che gl' imponga.* Id clarè probatur ex *cap. Erit. ist.* 4. ubi S. Isidorus sic ait : *Erit autem lex manifesta.* Item *c. Cum jure* 31. *de Off. et Pot. Jud. del.* ibi : *Nisi de mandato rtus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Item in *cap.* 1. *de Transact. In his verò, ubi jus non invenitur expressum, prodas æquitate servatâ, semper in humaniorem partem declinando.* em S. Leo in *cap. Sicut quædam. Dist.* 14. sic docuit : « In his,

» quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum,
» quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis
» SS. Patrum inveniatur adversum. » Item Lactantius in *lib.* 3.
Inst. c. 21. dixit : « Stultissimi est hominis, præceptis eorum
» velle parere, quæ utrum vera aut falsa sint dubitatur. » Ratio
est, quia Deus sanè donavit homini dominium libertatis ex Apostolo (1. *Cor.* 7.) *Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex
Ecclesiastico (15. 14.) : « Deus ab initio constituit hominem, et
» reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta
» sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te. » Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quidquid vult,
quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait D. Th. (*in* 4. *D.* 15.
q. 2. *a.* 4. *ad* 2 *et* 9.) : *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur,* ex *l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj.* ubi : *Omnia sunt
permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc Melchior Canus (in *Relact.* 4. *de Pœnit. part.* 4. *q.* 2. *prop.* 3. *n.* 5.)
sic impugnat sententiam Scoti et aliorum, qui volunt peccatores
teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo : « Quoniam
» (ait Canus) ignoro, undè ad hanc opinionem DD. illi venerint,
» liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, nega-
» re. » Ac propterea D. Th. *Quodl.* 9. *art.* 15. dixit : *Periculosum
est* (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est,* nempè *si in jure Divino non invenitur determinata expressè.* Et D. Antoninus *part.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. ait : Benè excusari
ignorantiam, utpotè invincibilem, *quantùm ad ea quæ non sunt
expressè contra jus Divinum, vel naturale.*

Et idem dicendum cum *Salm. dicto n.* 110. et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege : seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio;
secùs autem in dubio, an finierit. *Salm. ibid. n.* 120. *cum
Laym. Sanch. Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quidquid dicat *Salas,* veriùs est te teneri
ad legem; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Sanchez, Pal. etc.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare
tenent *Dicast. apud Croix ib. n.* 190. *et Salm. d. cap.* 2. *n.*
110. Excipit tamen *Croix,* si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* tenet tunc legem non obligare, saltem si
sit pœnalis, ut *Azor. t.* 1. *lib.* 2. *c.* 19. *q.* 12. *Salas D. un.
n.* 169. *et Dian. Tab. etc.* apud *Salm. de leg. cap.* 2. *n.* 113. Et
universaliter de omni lege hoc tenent *Nav. Rebell. Felin. Dec.
etc.* apud *Pal. de Consc. disp.* 3. *part.* 7. *n.* 4. et probabile
putant ipse *Pal. Sporer de Consc. c.* 1. *n.* 81. *ac Tamb. de
Consc. c.* 3. §. 7. *verb. Legis.* Ratio, quia tunc, cum dubitetur
de receptione Legis, dubitatur etiam, an Lex unquam obligaverit; et ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt
esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam accep-

tationem Legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam n. 138. *Secunda* sententia, quam tenet *Croix, lib.* 1. *n.* 591. dicit Legem obligare, si sit Ecclesiastica, secùs verò si sit Civilis. *Tertia* tamen sententia sequenda affirmat Legem obligare. Et hanc tenent *Pal. loc. cit. n.* 3. *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 11. *et Salm. loc. cit. n.* 114. Ratio 1. quia cum constet de Lege, pro eâ stat possessio, regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hîc præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia Lex, cum jam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione, uti præfati AA. censent : Saltem, ut rectè dicunt *Croix. lib.* 1. *n.* 591. *et Mazzot. c.* 6. *q.* 6., lex, modò non sit certè abrogata, antè acceptationem jam habet vim obligandi; undè, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n.* 138.

98. — Quid in dubio, an Legislator sit Superior legitimus? Negant *Vasq. Salas, Diana, et Arao. ap.* Salm. c. 2. *n.* 118. *in fin.* quia, cum dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 3. *n.* 29. *Croix l. I. n.* 593. *cum Oviedo, et Salm. loc. cit. cum Tap. et Martin.* semper ac Superior est in pacificâ possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an Superior suam potestatem excedat? Tunc non teneri subditum obedire censent *Adrian. Rodr. Vasq. Salm. ap. Pal. de Consc. D.* 3. *part.* 13. *n.* 1. *et alii ap. Croix lib.* 1. *n.* 594. Sed rectè contradicunt *Nav. de Rest. c.* 3. *d.* 12. *n.* 252. *Palaus n.* 2. *cum Tol. Mol. Az. Sa, etc. communiter, cum Sanch. Dec. lib.* 6. *c.* 3. *n.* 4. quia possessio stat pro potestate Superioris. Limitat tamen *Sanch. ib. et n.* 23 *et* 24. *cum Sot. Lot. Lop. Tap. Salm. etc.* si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valdè difficilis vel molesta.

99. — An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitiâ Legis? Negant *Dicast. et alii apud Croix lib.* 1. *n.* 595. quia tunc non habetur possessio pro jure Superioris. Sed omninò affirmandum cum *Bon. de Leg. D.* 1. *q.* 1. *part.* 7. §. 3. *n.* 11. qui citat *Vasq. Suar. et Salas; Salm. de Leg. c.* 1. *n.* 15. *cum aliis* communiter. Ratio, quia revera in dubio Superior posssidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. Vide dicenda *lib.* 3. *n.* 617. *Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? Aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp. tunc Legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regulâ juris 59. *ff. de Regulis jur. Semper in dubiis benigniora sunt præferenda :* Ita *Croix n.* 596. *cum Nav. Sanch. et contr. Laym.* Contra, in dubio, an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans a lege? ad eam tenemur ex communi. Vide *Spor. n.* 82. *Salm. n.* 112. *Tamb. n.* 2. *ll. cc. Croix n.* 597 *et* 598. Quid in dubio, an ad-

venerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Resp. in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21. non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secùs in dubio præteritionis, v. gr. an in Sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16 ad Professionem, vel an. 25 ad Sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita communiter *Laym. lib.* 1. *tr.* 1. *cap.* 5. §. 4. *Sanch. de Matr. lib.* 2. *D.* 41. *n.* 4. *et Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *n.* 38. *Pal. tract.* 1. *D.* 3. *part.* 8. *a. n.* 6. *et Sal. c.* 2. *n.* 120. *cum Tapia*, *Diana*, *et Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secùs, in positivo. *Carden. et Ills. cum Croix lib.* 1. *n.* 600.

Circa materiam Legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100. — Quæritur 1. An lex humana possit directè præcipere actus internos? Probabiliùs negant. *Salm. cap.* 1. *n.* 66. *cum S. Thom. Caj. Suar. Bon. etc.* contra alios, quia Legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur. 2. An possit lex humana præcipere actus indirectè internos ob connexionem cum actibus externis? Distinguitur : Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tanquam forma constituens actum externum in esse morali actûs virtutis : Sic requiritur consensus internus ad Matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum, etc. Vel tanquam causa cum effectu : Et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa.* §. *Cæterum, de Electione in* 6. obligatur Clericus ad resignationem Beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi intra annum. Ita *Salm. d. c. n.* 69. *cum Tapia, Caj. Pal. etc.*

Si verò actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi a lege humanâ, putà, si præcipiatur dari eleemosyna ex verâ devotione, etc. Ita *Salm. ib. n.* 70. *cum. Suar. Pal. Tapia, etc. contra Caj. et Soto.*

Quæritur 3. An actus exteriores occulti possint a lege humana prohiberi? Affirmat : et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externa, licet occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licet non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *S. Th.* Vide. *ib. n.* 71 *et* 72.

Utrum autem in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest. Ang. Hostiens. etc. apud Sanch. Dec. lib.* 6. *c.* 3. *n.* 19. qui dicunt, tunc eum nec teneri nec posse obedire, nisi priùs inquirat a peritis, quod res saltem non sit certè illicita. Sed veriùs affirmat *Sanch. loc. cit. cum Nav. Val. etc. ex D. Thom. de Verit. q.* 17. *a.* 5 *ad* 4. qui docet non pertinere ad subditos, sed tantùm ad Superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque benè potest et tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. Vide *Croix*

lib. 1. *n.* 439. Cæterum, præcisâ quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur, vel non, priùs inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium Theologorum tam recentium, quàm antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum Superioribus, ubi non est certum peccatum: ita Sanctus Bonaventura *in* 2. *D.* 39. *art.* 1. *q.* 3. *Gerson de Poll. noct. Consc.* 3. *Nyder in Consol. part.* 3. *c.* 17. ubi citat *Raymund. et Henr. Gandens. Halensem part.* 2. *q.* 121. *Membr.* 3. *a.* 2. et sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes Mysticæ Theologiæ Magistri cum S. Ignatio Loyola *in Epist. de Virt. Obed.* ubi: « Est igitur hæc ratio subjiciendi » proprii judicii, non solùm sanctis viris usitata, sed etiam per- » fectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus, quæ » cum peccato manifesto conjunctæ non sunt. » Audiatur præcipuè D. Bernardus (*de præcep. et Dispens. c.* 12.): « Quid- » quid vice Dei præcipit homo; quod non sit certum displicere » Deo, haud secùs omnino accipendum est quàm si præcipiat » Deus. » Deindè sibi objicit: « Sed homines facilè falli pos- » sunt. » Et respondet: « Sed enim quid hoc refert tuâ, qui con- » scius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia labia » Sacerdotis custodiunt scientiam, etc. Ipsum proindè quem pro » Deo habemus tanquam Deum in his, quæ non sunt apertè » contra Deum, audire debemus. » Item Leo X (ut infert *Casarubius v. Declarare, n.* 4 *et* 5.) concessit Fratribus, Minoribus, ut possint in omnibus dubiis secura conscientia stare determinationi suorum Superiorum. Item S. Bernardinus Senensis *in Dialogo de Obed.* ait: « Ubi subditus rationabiliter dubitat » an quod præcipitur sit peccatum, an non, tunc profectò obe- » dire debet. » Item B. Humbertus (*in l. de Erud. Relig. c.* 1): « Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est acsi » a Deo præciperetur. » Item Dionysius Carthusianus (*in* 2. *D.* 39. *q.* 3.): « In dubiis, an sit contra præceptum Dei, stan- » dum est præcepto Prælati, quia, etsi sit contra Deum, atta- » men propter obedientiæ bonum non peccat subditus. » Item Glossa in *c. Ad aures. D. Temp. Ord. lit.* F *in fine*: « Si verò » dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a » peccato, licet in veritate sit malum. » Idem docuit priùs D. Augustinus loquens de obedientia debita Superioribus temporalibus in *c. Quid culpatur.* 3. *Caus.* 23. *q.* 1. ubi: « Ergo vir » justus, si fortè sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte » potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur, vel non esse » contra Dei præceptum, certum est: vel utrùm sit, certum » non est; ita ut fortasse reum faciat Regem iniquitas impe- » randi, innocentem autem militem ostendat ordo servandi. »

Quæro etiam hîc, an tenearis parere legi fundatæ in falsa præsumptione? Universe negat *Rebel. ap. Croix de Rest. n.* 174. Sed *Mol. et alii ibid. ac Mazzot. de Leg. c.* 5. *q.* 7. meliùs affirmant teneri ad legem, puta reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sinè tua culpa: quia finis legis est, non solùm

punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam Judicis. Si verò tuum animal non intulit damnum, sed juridice probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo : et poteris compensare, si solvisti ; quia tunc lex esset certe injusta, falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *c. Veritatem. Dist.* 8. Ita communiter. *Suar lib.* 3. *c.* 23. *et lib.* 5. *c.* 24. *Pal. tr.* 3 *D.* 1. *p.* 4. *n.* 12. *Sotus de Just. l.* 1. *q.* 6. *a.* 4. *Pontius de Matr. l.* 5. *c.* 5. *n.* 6. *Bon. D.* 2. *q.* 1. *q.* 7. §. 3. *n.* 2. *et* 6. *Salm. c.* 2. *n.* 78. cum aliis. Nec obstat dicere, quod Tridentinum irritans Matrimonia clandestina, nititur præsumptione de fraudibus in illis occurrentibus, et tamen nemo dixit valere tale Matrimonium, ubi nulla reverà intervenit fraus : Item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur ; et nihilominus, licet fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit : sed in his et similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, qua lex quærit avertere pericula, quæ facile evenire solent, et tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, a præsumptione facti, quod, si deest, lex meritò cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est Præceptum.

101. Præceptum dividitur 1. In Affirmativum, et Negativum. — **102.** Dividitur 2. In Naturale, et Positivum. — **103.** Præceptum autem Positivum dividitur in Præceptum Divinum, et Humanum. — **104.** Quinam possint ferre Leges ? An Reges, et Respubl ? An Papa ? An Concilia ? An Episcopi, Synodus, et Capitula ? An Abbatissæ ? — **105.** Quid comprehendat Lex Canonica, et Civilis ? — **106.** An Declarationes S. Congr. et Decreta Rotæ habeant vim Legis ? An Leges Civiles obligent in Conscientiâ ? — **107.** De CONSUETUDINE ; Et quæ conditiones requirantur ad statuendam Consuetudinem ? — **108.** De effectu Consuetudinis. Et quid si a Lege reprobetur ? — **109.** Quid si Consuetudo a Lege revocetur ? — **110.** DISSERTATIO de Potestate Pontificis, usque ad *n.* **135.**

101. — « RESPONDEO : Præceptum dividitur 1. universaliter in » affirmativum, et negativum. Illud est quod bonum præcipit, » hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quod Affirmativum obligat quidem semper, sed non ad semper, seu non pro » omni tempore ; v. gr. Honorandi sunt parentes, non semper, » sed suo tempore. Negativum obligat, et ad semper. Vide *Bec. in* 1. 2. *t.* 3. *c.* 1. *q.* 3.

102. — « 2. In Naturale, et Positivum. Præceptum naturale, » seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ rationis, » quo per lumen nobis ab Auctore naturæ impressum statuimus, » quid agendum, et quid vitandum sit ; quale est illud : Bonum » est faciendum, malum fugiendum. Ex quo præcepto generali

» particularia, v. gr. Deum esse colendum, nemini faciendam esse
» injuriam, imò omnia præcepta Decalogi (exceptâ circumstantiâ
» Sabbati) multaque alia derivantur. Præceptum positivum, seu
» juris positivi est, quod liberâ Dei, vel hominum voluntate po-
» situm est, et ex eadem dependet, v. gr. Præceptum de Bap-
» tismo, jejunio quadragesimali, etc.
» Porro quomodo Præcepta positiva mutari, ac variari possint,
» ac soleant, naturalia verò semper maneant, vide apud *Scholas-*
» *ticos, et Less. l.* 2. *de Jure, et Just. c.* 2. *d.* 2.

103. — » Resp. 2. Præceptum Positivum dividitur in Præcep-
» tum juris Divini, quod scilicet a Deo traditum est, et in Juris
» humani, quod ab homine. Positivum Divinum dividitur in
» Præcepta Veteris, et Novæ Legis. Lex vetus continebat
» præcepta moralia, cæremonialia, et judicialia, de quibus vide
» *S. Thom.* 1. 2. *q.* 103. Lex nova continet præcepta supernaturalia
» Fidei, et Sacramentorum. Positivum humanum dividitur in
» præceptum Juris Ecclesiastici, sivè Canonici, quod auctoritate
» Ecclesiæ, scilicet Summi Pontificis, aut Concilii, statutum est:
» et Juris Civilis, seu Politici, quod fundatur in potestate secu-
» lari. »

104. —Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges Civiles a Naturâ nemini competit nisi Communitati hominum, et ab hâc transfertur in unum, vel in plures, a quibus Communitas regatur. Hinc Summus Pontifex nequit leges Civiles ferre, nisi in populos, qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere Leges Civiles aliorum Principum, si opponantur æquitati. Ideo in *c. Cum haberet. De eo qui duxit matr.* abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem et Principes Supremi, qui superiorem non agnoscunt, Leges Civiles ferre possunt in suis ditionibus et ad eas in conscientiâ obligare. Vide dicenda *hoc. l. n.* 156. Circa autem Reginas Regni hæredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si verò sint conjugatæ, etiam, constante Matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, et indè ferendi leges, probabiliùs putant *Salm, c.* 3. *n.* 10. *cum Suar. Pal. etc.* contra aliquos.

Eamdem potestatem habent Respublicæ. Aliæ verò Civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione Principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractûs obligentur Cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua); revocabilia tamen a Principe, quibus subditi teneantur. Vide *Salm. ibid. n.* 12.

Quoad leges autem Ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesiâ postatem eas ferendi immediatè a Christo Domino Ecclesiæ institutore communicatam. Et hanc potestatem certò tenendum est reperiri apud Summum Pontificem, tanquam Caput Universale, Christi Vicarium, et Successorem S. Petri, cui totum Ecclesiæ regimen a Christo fuit commissum independenter a

Conciliis, ut *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 14. *cum Bellar. Caj. Laym. Pal. etc.*

Concilia Generalia etiam possunt ferre leges pro totâ Ecclesiâ, modò sint congregata de licentiâ Summi Pontificis, et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu Definitiones ab Œcumenicis Conciliis editæ robur habeant antè Pontificis confirmationem? affirmant aliqui, si consensus accesserit Pontificiorum Legatorum. Sed omnino dicendum, necessariò requiri expressam Papæ confirmationem, quandò ipse non est Concilio personaliter præsens; Legatis etiam nulla tribuitur facultas confirmandi Synodorum statuta, quæ cæterùm nullam majorem authoritatem habent, quàm illam, quæ ipsis à Pontifice conceditur, ut docet *S. Th. de Potentiâ etc. q.* 10. *art.* 4. *ad* 13. et cum eo communiter nostri DD. ut *Card. Turrecrem. Suarez. Laym. Pal. Tapia. etc.* cum *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 24. contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot Conciliorum Generalium, quæ post confectas Definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere et obtinere; ut factum fuit in Conc. Nicæno, et ultimò in Concilio Tridentino, sicut legitur *Sess.* 25. *in fine.* Hinc meritò ab Alex. VIII proscripta fuit Propos. 29. quæ dicebat; « Futilis et toties convulsa est assertio de « Pontificis Romani supra Concilium Œcumenicum Authoritate, » atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate. »

Hanc falsissimam Propositionem plenè, et ex principiis confutari valdè prodest ad firmanda tam Fidei, quàm morum dogmata; Omnes enim propositiones à Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, etc. tamen, accedente Pontificis Definitione, tenendum est de Fide, quod illæ Propositiones verè sint temerariæ, vel aliâ inficiantur notâ, quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideò esset quidem hæreticus, qui easdem tanquam veras et licitas sequeretur, aut propugnaret; ut benè ait *Viva in Qu. prod. ad Prop. damn. n.* 1. Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam Propositionem Dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus Dubii *n.* 110.

Verum est, quod cæteris Apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi; diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, et ipsorum leges abrogare, ut *Salm. d. c.* 3. *n.* 15 *et* 16. *cum Bull. Suar. Caj. Sot. etc.*

Hinc Episcopi, qui successores sunt Apostolorum, benè ferre possunt leges pro suis Diœcesibus sinè consensu Capituli, *ex c. de Majorit. et c.* 2. *de Const. in* 6. Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium Capituli, vel Cleri, ut in *cap. Quando, de his quæ fiunt a Prælato.* A quonam verò hanc potestatem legislativam Episcopi recipiunt? Alii dicunt recipere immediatè à Christo Domino, quià ab ipso est Dignitas, et Officium Episcopale institutum, ut *Vasq. Victor.*, *etc. apud Salm. d. c.* 3. *n.* 20. Alii dicunt recipere à Pontifice, ut *S. Thom. S. Antonin. Sot.*

etc. apud Salm. ibid. n. 21. Et sic definitum videtur a Gre-
in *cap. Decreto. Dist.* 6. ubi : « Romana Ecclesia vices
s ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ solli-
dinis, non in plenitudinem potestatis. » Cæterum hæc
tio est tantùm de nomine, nam ex unâ parte certum est
Episcopi, licet immediatè recipiant hanc potestatem a
to, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Pa-
Et ex aliâ, licet Episcopi recipiant a Pontifice, possunt
n leges ferre absque ejus licentia, modò non opponantur Le-
Pontificis, et modò potestas circa aliqua non sit Pontifici
vata. Vide *Salm. d. c.* 3. *n.* 18 *et* 19. Archiepiscopi autem
possunt ferre leges in Diœcesibus suffraganeis, nisi ex con-
dine id habeant. Vid. *Salm. ib. n.* 22.
ncilia Provincialia, sivè Nationalia alicujus Nationis : sive
incialia alicujus Metropolis, nempè Episcoporum cum suo
iepiscopo, sivè Synodalia, in quo Episcopus cum suis Paro-
etc. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo
orio. Vide *Salm. d. c* 3. *n.* 25.
pitula autem nequeunt condere leges sinè consensu Episcopi
tantùm circa suos Capitulares, ut probabile putant *Pal.*
., *etc.*) Ita *Salm. d. c.* 3. *n.* 31. *cum. Sylvest. Tapia, etc.* An
mortuo Episcopo, possit Capitulum ferre legem pro totâ
cesi, usquedum revocetur ab Episcopo successore? Rectè
nant *Salm. ib. n.* 33. *cum Laym. Bon. Pal. Suar., etc.* quia,
vacante, Capitulum succedit loco Episcopi.
bbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro rectâ gubernatione
ùs, et adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch.*
l. 6. *c.* 1. *n.* 17. *et Mazzot. tr.* 1. *D.* 1 *Quæst.* 1. *c.* 2. *q.* 4.
lib. 4. n. 52.
5. — Communiter autem lex humana dicitur alia *Canonica*,
Ecclesiastica, alia *Civilis*. Lex *Civilis* divitur in leges Impe-
s, quæ dicuntur Jus Commune, divisum in Digestos, Co-
n, et Instituta; et in leges Regias particulares Regnorum, quæ
ntur Jus Municipale.
ex autem *Canonica* comprehenditur in quinque voluminibus,
um I est *Decretum* Gratiani (quod veriùs vim legis non ha-
, præter illam, quam ex se habent decreta in eâ contenta,
at *Salm. c.* 1. *n.* 43. *cum Caj. Sot. Suar.*, etc. contra aliquos).
Decretales. (*Decretum* citatur per Causas, Quæstiones, Dis-
iones, et Canones; *Decretales* per Capitula, et Titulos.
Sextus Decretalium; qui etiam citatur per Capitula, sed
o in *Sexto*. IV *Clementina*, et *Extravagantes*. V *Bullarium*.
ibri constant sancitis Pontificum, et Conciliorum Statutis,
nè dubio vim legis habent.
6. — Quæritur hîc 1. an Decretalia, sivè Epistolæ, Res-
a, aut Declarationes Pontificiæ non insertæ in corpore juris
obligandi habeant? Respondetur affirmativè ex *c. Si Roma-*
m. 1. *Dist.* 19. Ubi Papa Nicolaus V id expressè declarat.
rtit tamen *P. Suarez* eas non obligare nisi post promulga-

tionem : quamvis enim citatus Auctor *l.* 3. *de Legib. cap.* 14. *n.* 3. dicat : « Ordinariè Epistolæ sive Responsa Pontificia sunt » potiùs non constitutiva, sed declarativa, et habent vim legis ob- » ligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum » antiquum jus secundùm illam interpretationem : « Attamen » *l.* 6. *c.* 1. *n.* 3. hæc addit : « Ut authentica sit interpretatio, oportet » ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promul- » gata, etc. Undè consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alte- » rius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ » sint. » Idem docet *Castr. tr.* 3. *de Leg. Disp.* 5. *Punct.* 3. §. 1. *n.* 2. ubi ait : « Debet autem hæc Declaratio publicari eâ solem- » nitate, quâ lex ; aliàs non erit authentica, quæ legis obligatio- » nem habebit, sed solùm erit Declaratio doctrinalis. » Idem scri- bit *Escobar, tom.* 1. *l.* 5. *de leg. c.* 3. *n.* 21. ubi sic ait : « Hinc » colligo, Epistolas Pontificias non habere vim legis, nisi publi- » centur eo modo, quo epistolæ assolent publicari. « Idem scribit *Bonac. t.* 2. *de legib. Disp.* 1. *q.* 1. *Punct.* 4. *n.* 1. ubi ait : « In- » terpretationem legis factam authoritativè non habere vim legis » nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio ; ita ut » qui interfuerunt publico legis Consilio, non teneantur ad » eam, nisi post promulgationem. « Et citat pro hâc sententiâ *Salas*, et alios. Subditque *n.* 12. sic inquiens : « Ex quo licet in- » ferre, epistolas Pontificias non habere vim legis, nisi publicen- » tur eo modo quo publicari solent leges. » Idque satis etiam con- firmatur ex eodem citato *Can. si Romanorum*, ubi refertur et confirmatur Decretum S. Leonis Papæ, quo sic ille declaravit et decrevit. « Ne quid verò sit, ut quid a nobis prætermissum fortè » credatur, omnia Decretalia constituta tam beatæ recordationis » Innocentii, quam omnium Decessorum nostrorum, quæ de Ec- » clesiasticis ordinibus, e canonum (*nota*) promulgatæ sunt dis- » ciplinis, ita a vestrâ dilectione custodiri mandamus. » Sed hîc sapienter advertit *Ronc. de Leg. Quæst.* 1. *c.* 2. *q.* 7. *Resp.* 11. quod non solùm Constitutiones Pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ, obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam a pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2. an declarationes Sacræ congregationis Cardina- lium vim legis habeant? Nulli dubium, quod pro casibus parti- cularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm.* de Legib. *c.* 3. *n.* 30. *et Croix l.* 1. *n.* 574. Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. n.* 28. *in fin. Prima Sententia* asserit, quod tales Declarationes, si sint munitæ sigillo, et sub- scriptione Eminentiss. Cardinalis Præfecti, robur habent obli- gandi omnes, quia talem potestatem declarandi Cardinales ha- bent a Pontifice, ut eruitur ex Bullâ 74 *Sixti V.* Nec obstat, non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcia, Sa- las, Rodr.* apud *Salm. n.* 28. *Fagnan. Bard. etc.* apud *Croix*

:d dicunt esse necessarium, quod in ipsa Declaratione ex-
eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato
Pontificis, aut saltem Pontifice consulto, nam in Bullâ
sic dicitur : « Interpretandi facultatem (nobis autem
is) impertimur. » Cæterum, sicut dictum est cum
105. *vers. Quærit. hîc* 1. *in fin.* de Declarationibus
is, sic etiam potest dici de Declarationibus Sacr. Congr.
quod illæ Declarationes, quæ ex usu et consensu Eccle-
aribus annis sunt sufficienter promulgatæ per Orbem
num, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.
da verò sententia dicit, quod, licet tales Declarationes
nt ponderis, non obligent tamen universè, nisi sint, non
'apa consulto et mandante editæ, sed etiam sint ejus
speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia, ita ut
t Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tan-
loquitur ut Ecclesiæ Caput, et Doctor; alioquin vide-
i solùm ut Præses illius Congregationis, cui non videtur
nmunicare totam suam auctoritatem, et infallibilitatem.
h. de Matr. l. 8. *D.* 2. *n.* 10. *Bonac. de Leg. D.* 1. *q.* 1.
4. *Pont. de Matr. l.* 5. *c.* 13. §. 2. *n.* 7. *Suar. de Leg.*
. n. 3. *et* 6. *Maz. tr.* 1. *D.* 2. *q.* 1. *c.* 2. *q.* 3. *Croix l.* 1.
216 *et* 217. *cum Carden. et Terril. ac n.* 574. *cum Loth.*
ne, Diana p. 1. *tr.* 10. *R.* 29. *cum Vega, Valer. Serar., etc.*
. c. 3. *n.* 30. *cum Vasquez. Tapia, Lezan et Villal.* Ratio
ntentiæ est quia, ut lex obliget, omnino requiritur solem-
ulgatio legis, juxta dicta *n.* 9. Hinc hujusmodi Declara-
um frequenter non promulgentur solemniter, sunt qui-
gni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, et tantùm
uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum
e petuntur, non verò pro similibus. Nec obstat dicere,
omulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro De-
nibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA.
uod tales Declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in
extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam
nc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio, an ipsæ
vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit,
. 1. *tr.* 4. *c.* 7. §. 7. *in fin.*, ubi sic ait : « Pendet quæstio
x mente Pontificis potestatem ipsis (*Cardinalibus*) tri-
s. Iterum præsumendum non est habere vim legis, præ-
cum authenticè non promulgentur. » Citatque pro hoc
, et *Rodriquez.*

**iones autem Rotæ minorem utique quàm Declarationes
thoritatem habent.** ***Croix l.* 1. *n.* 576. *cum Luca, et Fa-
ud Tamb. Dec. l.* 8. *Tract. de Præsc.* §. 2. *n.* 16.**

**rò Regulæ Cancellariæ obligent ubique? Negat *Less. in
v. Beneficium,* qui ait obligare tantùm in Curia Romana
dhærent *Diana,* et alii. Sed affirmat *Mazzott. l. c. q.* 3.
Gomez, etc. Quia sic fert praxis. Vide *Croix l.* 1. *n.* 575.**

itur 3. an Leges Civiles obligent in conscientia? De

hoc puncto, valdè scitu necessario, oportet aliqua principaliora hîc adnotare. Aliæ Leges Civiles sunt expresse a jure Canonico approbatæ, aliæ expresse correctæ, aliæ verò neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum I. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est Lex Justiniani in *Novel.* §. *per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendum conjugum impotentiam: Hæcque approbata fuit a Cœlestino III in *c. Laudabilem, de Frig. et Mal.* Ita pariter Nicolaus I *in Resp. ad Bulgaros, in c. Ita* 30. *q.* 4. approbavit Leges invalidantes Matrimonium inter Adoptantem et Adoptatum, atque ab hoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam* 55. *ff. de Ritu Nupt.* item inter Adoptatum et filios Adoptantis, ex *l. Per adoptionem.* 17. *ff. eodem tit.* item inter Adoptantem, et uxorem Adoptati, et contra, ex *l. Adoptious.* 14. *ff. eod. tit.* (*V. not.* III. *pag.* 323.)

Dicendum II. Leges Civiles a jure Canonico correctæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in princ. Instit. de Nupt. et in lib. Nuptiæ.* 2. *ff. de Rit. Nup.* ubi invalidantur Matrimonia filiorumfam. inita sinè consensu Parentum: Sed hæ Leges correctæ sunt in *c. Cum locum, de Sponsal. etc. Matr. etc. Licet ac c. Tua, de spons. duor.* et ultimò in Tridentino *Sess.* 24. *c.* 1. *de Reform. Sac. Matr.* Ita etiam in *c. Cum haberet, de eo qui duxit Matr.* abrogatur lex Civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l.* 6. §. 1. *ff. de Adulteriis, et l.* 2. *C. eod. tit.* Conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licet damnetur conjugata solutum admittens; Sic in *c. Nemo* 32. *q.* 4. uterque judicio subjicitur, quia utrimque fides conjugalis adhibenda est. Item *in l. Liberorum* 81. *ff. de His, qui not. infam.* Vidua nubens intra annum luctûs multis subjicitur pœnis: Sed hoc abrogarunt Urbanus III in *c.* 4. *et Innoc. III in c.* 5. *de Secund. Nupt.* Item in *l. Marito ff. ad Legem Jul. de Adult. et l. Gracchus. C. eod. tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, et in *lib. Quod ait ff. eod. tit.* conceditur Patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam. Sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc* 33. *q.* 2. *et* ab Alexandro VII in Prop. dam. 10. Dubitatum autem fuit an fuerit abrogata *l. Uxorem. de Ritu Nup.* quæ invalidabat Matrimonium inter vitricum, et uxorem privigni? Sed S. C. Concilii die 28 Martii anno 1721 (apud *N. S. S. Benedictum XIV in Opere de Synodo p.* 418 *n.* 2.) declaravit validum tale Matrimonium.

Dicendum III. Leges Civiles non reprobatæ videntur tacitè approbatæ a Jure Canonico; nam in *c.* 1. *de Novi oper. nuntiat.* sic dicitur: « Sicuti Leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et Sacrorum statuta Canonum Principum » Constitutionibus adjuvantur: » Item in *c. Super Specula, de Privil.* sic habetur: « Sancta Ecclesia Legum secularium » non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia » imitantur. » Hinc *Fagnanus in c. Cum esses, de Test. n.* 81. et noster Papa Benedictus XVI, *l. c. p.* 420. *n.* 1. *cum*

Abbate, Menoch. et communi, dicunt, Judicem Ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de Jure Canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare Juri Civili. Et Gelasius Papa *Ep. 4. ad Anast. Imperat.* scripsit : « Quantùm ad Ordines » pertinet publicæ disciplinæ, Legibus tuis ipsi quoque parent » Religionis Antistites. »

DE CONSUETUDINE.

107. — *De Consuetudine* hîc tractandum, de qua nihil habetur apud *Busemb.*

Dictum est de Lege scriptâ, nunc aliqua sunt addenda de Consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur : I. quod introducatur non a persona particulari, sed a Communitate ; saltem a majori parte Communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat : nam Consuetudo tunc habet vim legis ex tacito Principis consensu. *Palm. de Leg. c.* 6. *ex n.* 6. *cum S. Th.* Notandum hîc, quod mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versâ ; uti neque Ecclesiastici contra Leges Laicorum, vel è contra, nisi materia sit communis. *Salm. ib. n.* 8 *et* 37. Hinc etiam circa res spirituales Clerici non obligantur ad consuetudinem factam a Laicis. *Salm. ib. n.* 38. *cum Sanch. Pal., etc.* Mercatores tamen, quia distinctam faciunt Communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. *Salm. ibid. n.* 8. *cum Pal. Suar. Bon. Tap.*

II. Requiritur, ut Consuetudo sit rationabilis : quare nulla valet Consuetudo contra legem naturalem, aut Divinam, sed tantùm contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem ; nam etiam peccando potest fieri Consuetudo *Salm. c.* 6. *n.* 11. *cum Suar. Pal., etc.* Consuetudo enim triplicem statum habet. In initio, introducentes Consuetudinem contra legem, omnes peccant. In progressu non peccant illâ jam a majoribus introductâ utentes, sed possunt a Principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illâ jam præscriptâ utentes. *Ita Salm. ib. n.* 13. *cum Pal. Caj. Sot. Laym., etc.*

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet? *Prima sententia* dicit relinqui arbitrio Prudentum, juxta repetitionem actuum, et negotiorum qualitatem, *Vasq. Tap. Vill., etc. apud Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 15. *Secunda sententia* dicit sufficere, et requiri decennium ; hoc enim est longum tempus requisitum a jure ad Consuetudinem introducendam ; nisi aliud sit alicubi sancitum, ex *L. ult., C. de Præscriptione.* Ita *Salm. n.* 15. *cum Laym. Suar. Pal., etc.*, licet doceant primam esse valde probabilem.

An verò hoc decennium sufficiat contra Leges Canonicas, affirmant *Less. Sa, Azor. Pal. Nav., etc.* Negant tamen *Salm. l. cap.* 6. *n.* 17. *cum Laym. Bonac. Suarez, Regin, etc. ex c. de Quarta, et ex c. Ad aures, de Præscriptione.* Sed vide *infra.*

n. 139. Notant autem *Salm. cum Granad. Salas, etc. n.* 18. sufficere dictum eximii Doctoris, etiam moderni, asserentis legem abrogatam esse, ut a Lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum*, nam si interrumpatur etiam per unicum actum a majori parte Communitatis, vel si interim Princeps puniat Consuetudinem introducentes, Consuetudo non præscribitur. Ita *Salm. d. cap.* 6. *n.* 18. *cum Laym. Suar. Bon. Pal. etc.*

Dicitur autem *repetitis actibus*; ad Consuetudinem enim requiritur: 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta Prudentum arbitrium, ut *Salm. ib. n.* 21. *cum Pal. Bonac. Suar., etc.* contra *Less. Reg. Sa, Dianam, etc., n.* 21. qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam positi; puta, si Populus censeat existere Legem, quæ reverà non est. *Salm. d. c.* 6. *n.* 24 *et* 25. *cum S. Thom. Dian. Tap., etc.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm. n.* 27. *cum Pal. Suarez, Bonac. Dian. Basil., etc.* contra aliquos, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententiâ Judicis Consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad Consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel Consuetudinem introducendi. Quare nulla fit Consuetudo, si Populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, et simili; aut si læserit legem animo tantùm non satisfaciendi ex levitate. *Salm. d.* 6. *c. n.* 28. *cum Pal. Laym. Bonac., etc.* Hîc autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempè si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita sentiant communiter homines pii. *Croix lib.* 1. *n.* 571. *et Salm. ib. n.* 30. In dubio autem, an Consuetudo sit ex devotione, vel obligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad culpam, vel pœnam tantùm? Benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de eâ constet. Ita *Salm. d. n.* 30. *cum Pal. Suar. Bon. Dian., etc.* Et ita *Croix lib.* 1. *n.* 592. Qui notat tamen ibi cum *Carden.* quod universales Consuetudines Ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum verò de consuetudinibus propriè ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudinibus jejunandi in Vigilia Pentecostes, et de alia aliqua simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi a lacticiniis in Vigiliis extra Quadragesimam: de qua vide *lib.* 3. *n.* 988. Et aliter dicunt aliqui etiam de consuetudine Monialium recitandi Officium privatim. Sed de hoc vide *lib.* 4. *n.* 122. quid alii communiùs et probabiliùs dicant.

V. Requiritur consensus Principis *ex lib. de quibus. ff. de Leg.* Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis Principis, scilicet approbandi quamcumque legitimam Consuetudinem; quandò illam specialem Consuetudinem Princeps ignorat. Ita *Salm. c.* 6. *n.* 33. *cum S. Thom. Pal. Suar. Sanch. Laym. Bonac. Tapia, etc.* Quandò Princeps resistit, tunc nulla fit Consuetudo. *Salm. ibid. n.* 31. Hinc dicunt *n.* 32. *cum Laym.*

Suar. Barbos. etc. contra alios, nullam dari Consuetudi-
ntra Immunitatem Ecclesiasticam.
— Quod ad effectus autem Consuetudinis pertinet, notan-
quod Consuetudo potest non solùm tollere Legem, sed
pœnam illius, remanente culpâ vel contra. Vide Salm.
. ex. n. 35. Potest etiam Consuetudo validare contractum
um per Legem. Salmant. de Matrim. cap. 11. punct. 2.
etiam introducere nova impedimenta irritantia Matrimo-
Salm. ibid. punct. 1.
quid si a lege prohibeatur contraria Consuetudo? Distin-
si apponatur clausula, non obstante quacumque Consuetu-
intelligitur reprobari Consuetudo opposita præterita, non
futura. Salm. de Leg. c. 6. n. 42. cum Suar. Tapia, Vill.
em clausula reprobat quamcumque Consuetudinem futu-
adhuc Salm. ib. n. 43, et de Matr. d. c. 11. n. 33. cum Suar.
Bonac. etc. dicunt probabiliùs esse posse, Consuetudinem
legem abrogare.
id si reprobetur omnis Consuetudo futura, ut irrationa-
Respondetur, quod, si reprobetur tanquam contraria Legi
ali, seu Divinæ, nulla tunc Consuetudo valere potest. Si
reprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit Lex, tunc
ra causa rationabilis reddi potest, et valere. Salm. de Leg.
. n. 44. cum Suar. Tap. Dian.
est denique Consuetudo Legem dubiam interpretari; et
nterpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpre-
sit nova Lex; vel potest esse probabilis, cum Consuetudo
edat, vel Legem subsequatur; Lex enim non intelligitur
are Consuetudini antecedenti, nec Consuetudo Legi, nisi
ssè opponantur. Et ad hanc Consuetudinem probabiliter in-
etantem minus tempus requiritur, quàm ad Consuetudinem
adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt
Leges interpretandas esse juxta loci Consuetudinem, etsi
Legis minus propriè accipienda sint. Salm. d. cap. 6.
45.
9 — Potest autem Consuetudo per contrariam Legem a Su-
re revocari.
d quæritur 1. An per legem generalem derogetur Consue-
i speciali alicujus loci? Respondetur negativè, nisi in Lege
io fiat illius Consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque
uetudo. Et probatur ex c. 1. de Consuetudine in 6. ubi sic
tur: « Non enim censetur abrogata Consuetudo speciali
ge, quia præsumitur Princeps ignarus talis Consuetudinis. »
Salm. d. c. 6. n. 52. cum Pal. Suar. Bon, etc. Episcopi
n per eorum leges abrogant quamcumque Consuetudinem
cularem, quia præsumuntur ipsi plenam notitiam habere
uetudinum Diœcesium suarum. Salm. Ibid. Nota autem,
prædicta doctrina procedit de Consuetudine jam præ-
tâ, non autem de incœptâ. Salm. n. 54. cum Masc. Gloss. etc.
ra. Suar.

Quæritur 2. An positâ clausulâ revocatoriâ cujusque Consuetudinis, intelligatur revocata etiam Consuetudo immemorabilis? Nega, nisi exprimatur; quia, quando Superior vult etiam illam revocare, id exprimit. *Salm. ibid. n.* 55. *cum Abb. Suar. Bon. Pal. et Garcia*, qui affert plures Declarationes S. C.

Potest autem reliqua Consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut supra, præscribatur. Vide *Salm. d. c.* 6. 56 *et* 57.

DISSERTATIO

Super Proposit. 29 damnatam ab Alexand. VIII quæ dicebat : Futilis, et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Œcumenicum auctoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

110. — Hæc celeberrima quæstio, et hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in eâ aliquantulum immorer. Hinc parcat mihi Lector, si à meo instituto nimis recedere videar. Duo hîc valdè magni ponderis enucleanda occurrunt : primum, an Auctoritas Summi Pontificis extra Concilium in rebus Fidei et morum decernendis sit infallibilis? Alterum, an Auctoritas Papæ sit supra Œcumenicum Concilium.

§ I. De infallibilitate Papæ.

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones. *Prima* est Lutheri et Calvini, qui hæreticè docent, Papam loquentem, etiam ut Doctorem universalem, etiamque unà cum Concilio, esse fallibilem. *Secunda* sententia omnino opposita est Alberti Pighii sentientis Papam non posse errare etiam privatè loquendo. *Tertia* est nonnullorum dicentium Papam esse fallibilem extra Concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum, hanc sententiam amplexatam fuisse Clerum Gallicanum ann. 1682. cum illas quatuor celebres Propositiones emanavit; quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit : « Sic inesse Apostolicæ » Sedi rerum spiritualium Potestatem, ut simul valeant Synodi » Constantiensis Decreta de Auctoritate Conciliorum : nec pro- » bari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum Decretorum ad solum » schismatis tempus Concilii dicta detorqueant.» Quarta autem: « In Fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse » partes, ejusque Decreta ad omnes Ecclesias pertinere : nec » tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus » accesserit.» Et in eodem Gallicanæ Facultatis Decreto demandatum fuit, ut nullus Lauream Doctoratûs reciperet, nisi has Propositiones publicè priùs propugnasset, et exindè ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum Alexander VIII per Bullam quæ incipit : *Inter multiplices*, anno 1690 præfactum Facultatis Parisiensis Decretum irritum declaravit, nul-

lamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed Ludovicus Maimburgus (cui postea se adjunxit alter Ludovicus Dupinus) dimisso habitu Societatis Jesu, imò ab illa meritò expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinatâ morte dignam suæ audaciæ a Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693 iidem Episcopi, qui ad eas quatuor Propositiones emanandas conspiravere in Consessu habito anno 1682, postea per Epistolam ad Innoc. XII. missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque Christianissimus Rex Ludovic. XIV Edictum publicè priùs editum pro observatione antecedentis Parisiensis Decreti, alio publico Edicto revocans, aliam retractationis Epistolam ad Pontificem transmisit. Vide de hoc *Graveson. t. 8. p. 1. fol.* 191. *Roncaglia in Animadvers. ad Nat. Alexand.* §. 11. *sup. Conc. Constant. et Milante loco infra citando.* Hactenus de tertia sententia. *Quarta* verò communis sententia, cui nos subscribimus, est, quod, licet Romanus Pontifex quatenus particularis persona, sive privatus Doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipuè pendent); cum tamen Papa loquitur tanquam Doctor universalis definiens ex Cathedra, nempe ex Potestate supremâ, traditâ Petro docendi Ecclesiam, tunc dicimus, ipsum in controversiis Fidei et Morum decernendis omnino infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecrem. Sotus, Cajet. Alex. de Ales, S. Bonavent. B. August. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Thomass. Ludovic. Bail, Duvallius, aliique innumeri citati a Milante Episcopo Stabiensi in suis doctis Exerc. 18. sup. Proposit. 19. Alexand. VIII, et communiter reliqui Theologi omnes, ut testantur Cardin. Gotti de Ver. Eccles. Jesu Christi tom. 1. c. 11. §. 1. Milante l. c. et Troila in sua Theolog. Dogm. tr. 6. de Pontif. d. 1. §. 2. n. 14. Adsunt aliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantùm, cum in quæstionibus definiendis maturè procedit, Sapientum judicium audiendo : Sed rectiùs alii dicunt, hanc conditionem solùm de congruentia esse, non autem de necessitate : infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui Pontificiam infallibilitatem tuentur, non Consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur : Aliàs Hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto Sectarii in Tridentinum opposuere. Ad providentiam autem Spiritûs Sancti pertinebit (ut rectè ait Suar. 5. De Fide sect. 8.) quòd Pontifex non temerè, nec imprudenter unquam in tantis rebus agat, et decernat.

111. — Nostra conclusio probatur I. Ex Scripturis, et præcipuè ex illa Matth. 16. 8. « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo » Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus » eam. » *Natalis Alexander* pro *Petra* explicat Ecclesiam; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirum (ut ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quod totus sermo dirigitur ad Petrum :

communiter SS. Patres, ut Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius, et Origenes (apud Jos. Baron. contra Piccinin. Diss. 2. cap. 3.) dicunt, nomine *Petræ* intelligi Petrum; et signanter S. Basilius *l.* 2. *contra Eunom.* ait de Petro : « Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in » seipsum recepit. » Et S. Leo serm. 94. de Transfig. « Tantùm » in hac fidei sublimitate complacuit (*Christo*), ut Beatudinis » felicitate donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmita- » tem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legi- » bus prævaleret. » Item S. Cyprianus *l. de Unit. Eccles.* dicit : « Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et Cathedra una » monstretur. » Et alibi adversus Novatianos post verba : « Tu » es Petrus, et super hanc Petram, etc. Et pasce oves meas, sub- » dit : Super illum unum ædificat Ecclesiam, et illi pascendas » mandat oves suas. » Item S. Leo *serm.* 3. *in Annivers. Assumpt.* ita Christum loquentem Petro repræsentat : « Cum ego » sim inviolabilis Petra...tamen tu quoque petra es, qui meâ virtute » solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum » participatione communia. » Et id magis patet ex Concilio Chalcedonensi Action. 3. apud Bellarm. Contr. tom. 1. pag. mihi 540. ubi dicitur : *Appellat Petrum Petram Ecclesiæ Catholicæ.* Hinc addit Bellarm. « Catholici docent hac metaphorâ significari, Pe- » tro esse commissum Regimen totius Ecclesiæ, et præcipuè circa » Fidem; Petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum » ædificium regere, et sustentare. » Accedit S. Cyrillus Alexand. dicens : « Secundùm hanc promissionem Ecclesia Apostolica » Petri ab omni seductione manet immaculata. » Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversus quam inferi prævalere non possunt; ut illa non possit ruere, necesse est basem ejus et fundamentum neque destrui posse, ne, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo Origenes in hoc loco dicit : « Si præ- » valerent inferi adversus Petrum, in quo Ecclesia fundata est, » contra Ecclesiam etiam prævalerent. » Probatur quoque ex Luca 22. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat Maldonatus Auctores collegisse Pontifices esse perpetuò infallibiles.

112. — Probatur II. ex Conciliis Œcumenicis, et I. ex Concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert D. Th. in Opusc. contra errores Græc.) habetur : *Omnia ab eo,* scil. Papa, *definita teneantur tanquam a Vicario Apostolici Throni.* In ejusdem Synodi Act. cum legeretur Epistola D. Leonis dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde ibidem Act. 3. Patres Concilii Pontificis doctrinam ut Beati Petri amplexi sunt, et universa Concilii dogmata petierunt Sedis Apostolicæ Auctoritate firmari. II. Ex Concilio Lugdunensi Œcumenico 2. habetur : « Ipsa quoque » Sancta Romana Ecclesia summum Principatum super univer- » sam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro » cujus Romanus Pontifex est Successor, cum Potestatis plenitu- » dine recepisse recognoscit; sic, si quæ de Fide subortæ fuerint

quæstiones, suo debent judicio definiri. » III. Ex Concilio Florentino, ubi in sess. ult. sic legitur : « Definimus Romanum Pontificem in universum Orbem habere Primatum, et Successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ Caput, et Christianorum Patrem, ac Doctorem existere; et ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam a D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis OEcumenicorum Conciliorum, et in Sacris Canonibus continetur. » Si ergo certum est, Papam esse totius Ecclesiæ Doctorem, certum quoque tenendum, ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia a suo Magistro aliquando decipi possit. Accedit Concilium Viennense XV Generale sub Clem. V ubi sic sancitum fuit : « Dubia Fidei declarare, ad Sedem duntaxat Apostolicam pertinere. »

113. — Probatur III. ex SS. Patribus : S. Irenæus l. 3. c. 3. scribit : « Omnes a Romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tanquam a Fonte, et capite. » S. Athanasius in Epist. ad Fel. Pap. dicit : « Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam ». Et in eadem Epistola, ad Pontificem S. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur : « Tu profanarum Hæresum, atque imperitorum, omniumque infestantium Depositor, Princeps, et Doctor, Caputque omnium Orthodoxæ Doctrinæ et immaculatæ Fidei existis. » Theodoretus Episc. Cyrianus in Ep. ad Leonem P. inquit : « Ego Apostolicæ vestræ Sedis expecto sententiam, et supplico et obsecro V. S. ut mihi opem ferat justum vestrum et rectum appellanti judicium. » S. Cyprianus Epist. 8. l. 1. scribit : « Deus unus est, Christus unus est, et una Ecclesia, et Cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud constitui Sacerdotium novum, fieri præter unum Sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit. » Et idem Cyprian. in lib. de Unitate Eccles. « Qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat. » S. Hieron. in Ep. ad Damasum Papam scribit : Cum successore Piscatoris loquor..... super illam Petram, scilicet Cathedram Petri, ædificatam Ecclesiam scio, quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Arca Noë non fuerit, peribit regnante diluvio... Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. » S. Basilius Ep. 52. ad Athan. scribit, « Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per Concilium definiri non donetur, ipse determinaret. » S. Aug. l. 1. contra Julianum c. 5. « Per Papæ Rescriptum causa Pelagianorum finita est. » S. Thomas quodlib. 10. art. 6. « Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de Fide, quàm quorumlibet sapientum. » Et 2. 2. q. 11. art. 2 ad 5. : « Postquam essent aliqua Ecclesiæ auctoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret; quæ quidem auctoritas principaliter residet in S. Pont. » S. Bon. in summa Theol. q. 1. ar. 3. D. 3. « Papa non potest errare, suppositis duobus : Primum quod determinet quatenus Papa; alterum ut intendat facere dogma de Fide. »

114. — Probatur IV. ex ipsa Schola Gallicana; falsò enim nobis objicit Hottingerus hæreticus, dicens : Gallia universa a nobis dissentit. Quandoquidem asserit Milante Exercit. 19. dict. Prop. 29. Alexand. VIII paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos Nobiliores, qui illam propugnant, præsertim Petrus Matthæi in Sum. Const. Spondanus ann. 1415, n. 16. Disserens in Decr. Const. Bosvinus tom. 4. de Concordia. Idem aliquando docuit Gerson de Pot. Eccl. c. 10. dicens : « Tandem ex his dicere possumus, quod ple- » nitudo potestatis est a Christo collata Petro, sicut Vicario suo, et » suis Successoribus. » Ita scripsit hic Doctor in præfato loco. Cæterum nulli dubitandum, quod Gerson, ut ait P. Victoria in suo Tract. de Auctoritate Papæ et Concilii tr. 5. « per omnia fuit in- » festissimus Auctoritati Summorum Pontificum, et multos alios » infecit suo veneno; parum enim differt a Schismate ejus sen- » tentia de Auctoritate Papæ. » Idem statuere conati sunt Episc. Gallicani antiqui ann. 1626, art. 137, et in Concil. generali Lugd. 2. (ubi præ cæteris numerabantur Episcopi Galli, qui Græcorum confessionem acceperunt : scilicet, quod Sancta Romana Ecclesia plenum Principatum obtineret super Universalem Ecclesiam, etc. ut infra referetur.) Et quamvis Universitas Sorbonica (ortum agnoscens a Roberto Sorbon ex anno 1253. Confessario S. Ludovici, erectaque a Carolo Rege ann. 1290 in Universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantùm ex tempore Concilii Constantiensis operâ Gersonis, et Almaini, qui in eadem Universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum Schisma, ad Concilium, tanquam ad Judicem Superiorem, et in hujusmodi casu necessarium, causam deferendam existimarunt. Novissimi verò Sorbonici non attendentes, quod ipsorum Majores de Papa dubio sint locuti, eorum innixi auctoritati, dixerunt Judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive Generalis Concilii consensus accedat. Cæterum ante Concilium Constantiense et Basileense advertit Raynaldus scriptor Gallus in Opusc. de Rom. Pont. omnes Theologos anteriores unanimiter docuisse, definitiones pontificias, etiam extra Concilia, rem facere de Fide. Imò habetur apud Nauclerum p. 4. lib. 8. c. 6. quod Facultas Parisiensis an. 1320 damnavit tanquam hæreticos articulos Marsilii Paduani dicentis : Romanum Pontificem esse fallibilem. Et an. 1534 (ut apud eumdem Nauclerum) damnavit eumdem errorem contra Joannem Morandum. Item Duvallius Doctor Gallus, qui scripsit circa ann. 1712 de Sup. Pont. p. 1. q. 7. refert, consuetudinem fuisse Facultatis Parisiensis, ut ab ea Laureati protestationem, nunquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi, præmitterent. Idem Author refert, ipsam Facultatem damnasse ut hæreticum Marcum Antonium de Dominis, quia docebat Pontificis auctoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus Duvallius, quamvis ejusdem Sorbonæ Doctor, loco citato non dubitavit sic scribere : « Opinio, quæ Romæ tenetur, vacat » omni temeritate, cum totus Orbis, exceptis pauculis Doctori-

» bus, eam amplectatur, et præterea rationibus validissimis tum » ex Scriptura, Conciliis, et Patribus, tum ex principiis Theolo- » giæ petitis confirmetur. » Et p. 4. q. 7. dicit : « Nemo nunc est » in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter Vigorium et Riche- » rium, quorum si vera esset sententia, totus ferè Orbis Christia- » nus, qui contrarium sentit, in Fide turpiter erraret. » Propterea addit, quod Opinio de prælatione Conciliorum Auctoritati Romani Pontificis, « a temeritate inobedientiæ vix potest excusari ; » fovet enim ut plurimùm inobedientiam et dissidia multa ; mag- » nosque tumultus semper in Ecclesia excitavit. » Hinc videre est apud Troila tr. 6. de Sum. Pont. ar. 6. ex n. 54. et ap. Milante in Exercit. Dogm. 19 super Prop. 29. Alexand. VIII quot Concilia Provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis an. 1626 in ar. 137. ubi Tit. Monita Cleri Gallicani ad Dominos Archiepiscopos Regni, ecce quid sensit : « Hortamur igitur Episcopos omnes, ut Sanctam Aposto- » licam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infalli- » bili Ecclesiarum Matrem.... » Et infra loquens de ipso Romano Pontifice : « Is enim Successor est Petri, super quem Christus » Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves Regni Cœlorum, et » donum infallibilitatis in causis Fidei reliquit.... » Valdè autem notandum id quod Episcopi Galliarum (ut refert Milant. l. c.) in obsequium Bullæ, quam Innoc. X emanavit in confixione Janseniararum Thesium, ad ipsum scripserunt ; et inter cætera verba hæc : « Hujus doctrinæ lucem pristino decori restituit prolatum a » S. V. postulantibus Galliarum Episcopis, Decretum ; » quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum Innoc. I Pelagianam Hæresim damnavit olim, sic Hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innoc. X auctoritate suâ proscripserit. Enimverò vetustæ illius ætatis Ecclesia, Cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in Decretali Epistola Innocentii elucebat, Pelagianæ Hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit. Perspectum enim habebat, non solùm ex Christi D. pollicitatione Petro factâ, sed etiam ex actis priorum Pontificum, et ex anathematis adversus Apollinarium, et Macedonium nondum ab ulla Synodo Œcumenica damnatos, a Damaso paulò ante jactis, judicia pro sancienda regula a Pontificibus lata, « Divinâ æquè, ac » summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti ; cui Chris- » tiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare » teneantur, etc. » Deinde præfati Episcopi Bullam venerantes, eam promulgari permiserunt, sicque ad Innocentium rescripserunt : « Beatissime Pater, optata pervenit ad nos Constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate quid sentiendum sit de controversis quinque Propositionibus excerptis e Cornelii Jansenii Yprensis Episcopi Libris perspicuè decernitur.... » Quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum ad Episcoporum Africæ relationem Innoc. I Pelagianam Hæresim damnavit olim, sic ad Gallicanorum Episcoporum consultationem Hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innoc. X auctoritate suâ proscrip-

serit. Enimverò vetustæ illius ætatis Ecclesia Catholica, soli Cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali Epistolâ Innocentii ad Africanos datâ elucebat; quamque dein Zosimi altera ad universos Orbis Episcopos Epistola subsecuta est, Pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit: perspectum enim habebat, non solùm ex Christi D. pollicitatione Petro factâ, sed etiam ex actis priorum Pontificum et anathematismis adversus Appollinarium et Macedonium, nondùm ab ullâ Synodo œcumenicâ damnatos, a Damaso paulò anteà jactis, « judicia pro sanciendâ regulâ fidei a summis Pontificibus data, super Episcoporum consultatione (sivè suam in actis relationis sententiam ponant, sive omittant, prout illis collibuerit) divinâ æquè, ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti: cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur etc. »

118. — Probatur V. rationibus: Prima ratio est D. Th., qui 3. p. q. 25. art. 1. docet pollicitationem infallibilitatis in rebus Fidei tantùm Successoribus Petri esse factam, et ideò dicit Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: « Ecclesia universalis (verba D. Th.) non potest errare, quia ille qui in omnibus exauditus est pro suâ reverentiâ, dixit Petro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. » Secunda ratio est ejusdem S. Doctoris, qui alibi 2. 2. q. 1. art. 10. ait, quod in Ecclesiâ non posset una Fides servari, nisi per ejus Caput Pontificem quæstiones Fidei definirentur. « Et ratio est quia una Fides debet esse totius Ecclesiæ (secundùm illud 1. ad Cor 1.), quod servari non posset, nisi quæstio Fidei determinaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest: » Ratio tertia est inveterata Ecclesiæ consuetudo. Hâc ratione pro nostrâ sententiâ tuendâ utitur eruditissimus Melchior Canus in suo perdocto Opusculo de Locis Theologicis l. 6. c. 7. ubi ait: « Si nullus itaque (sic Author arguit) legum Christi serior est interpres, quàm perpetuus Ecclesiæ usus; Ecclesia verò in Fidei rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recurrerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit: cur dubitabimus illum Petro in hâc prærogativâ dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur: nam Christi de Petro, et Successoribus vaticinia in Romanâ Ecclesiâ videntur impleta. Cum cæteræ Apostolorum Ecclesiæ, vel ab Infidelibus occupatæ, vel ab Hæreticis affectæ aliquandò fuerint: hæc una tot inter Hostes nec Infidelibus, nec Hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an Hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam Sedem, quemadmodùm et cæteras, a Christi fide deficere? Ei faciant satis Hieronymus perjurum dicens, qui Romanæ Sedis Fidem non fuerit secutus; Cyprianus dicens: Qui Cathedram Petri, suprà quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesiâ esse non confidat; Synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de Fidei Articulis aliter sentit, quàm S. Rom. Ecclesia docet.

...ostremò addam, cum ex Traditionibus Apostolorum ad ...dam Hæresim argumentum certum trahatur; constet ... Romanos Episcopos Petro in Fidei Magisterio succes... ...b Apostolis esse traditum, cur non audebimus assertio... ...versam tanquàm hæreticam condemnare? Sed nolumus ...is judicium antevertere: Illud assero, et fidenter quidem ... pestem eos Ecclesiæ et perniciem afferre, qui negant Ro... ...a Pontificem Petro in Fidei Doctrinæque auctoritate suc... ..., aut certè astruunt Summum Ecclesiæ Pastorem, qui... ...e ille sit, errare in Fidei judicio posse. Utrumque scilicet ...ici faciunt: Qui verò illis in utroque repugnant, hi in Ec... Catholici habentur. Hucusque Canus: Cui valdè favet ... D. Cyprianus sedulò advertit in Ep. 3. l. 2. dicens: » ... enim aliundè Hæreses obortæ sunt, quàm indè, quod ...ti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ Sacer... ...ad tempus Judex vice Christi cogitatur. » Et ratio hu... ...s sententiæ Cypriani est quia Romanæ Sedis Decretis pertinaciter restiterunt, primùm (ut benè advertit cit. ...as Sabiensis) Schismatici facti sunt, deindè Hæretici. ...s omnibus tandem inferunt DD. prout Suar. l. 3. de Fi... ...i. Bannez, et Bellarm. l. 4. de Pont. c. 2. nostram sen... ...esse saltem Fidei proximam: et « contraria (dicit Bel... ... c.) videtur omninò erronea, et hæresi proxima. »

...iam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multùm notatu ...o Summi Pontificis infallibilitate, quæ præsertim adver... ...am Gallicani Cleri Declarationem urgent. Dicitur in ...ec tamen irreformabile esse judicium (nempè Pontificis) ...cclesiæ consensus accesserit. » Nunc quærimus, quo... ...jusmodi consensus accedere debeat? Alii dicunt, tum ...as Definitiones evadere irreformabiles, cum omnium ...n consensus accedit. Alii, cum saltem accedit consensus ... Episcoporum. Alii putant, unius tantùm Provinciæ ...m satis esse. Alii demùm requirunt consensum majoris ...piscoporum in Orbe Christiano degentium; hæc enim ...onformior est consuetudini, quâ Œcumenicæ Synodi ... in dubiis Fidei decernendis. Hoc posito, quæritur, ...endum, si Pontificio decreto pars æqualis Episcoporum ... quid tunc de Pontificis judicio sentiendum? et quid si ...accedat pars ut seculo IV, accidit, cum sententiæ ...hiadis Papæ tantùm 18 Episcopi orthodoxi adhæserunt, ...ra alii 400 eam rejecerunt; prout refert Haunoldus *Ius. ad Canon. p.* 162. In simili casu quis litem dirimet,

Ecclesia Catholica tantùm ad exiguum Gallorum numerum redacta sit.

Prætereà certum est, quod si Gallicani Cleri admitteretur sententia, ità ut Pontificis judicium esset fallibile, donec consensus Ecclesiæ accederet, modus Hæreticos de suis erroribus convincendi ampliùs non suppeteret, etiamsi Generalia Concilia adhiberentur : Hæretici enim judicio Concilii, in quo ipsi non intersunt, nunquam acquiescunt, eò quòd deficiente interventu ipsorum, qui saniorem Ecclesiæ partem constituere præsumunt, quodcumque Concilium irritum esse exclamant. Hinc mos ortum habuit, quod Heterodoxi, cum errores suos ad Romanam Sedem viderint denuntiari, aut ab eâ proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare ad Œcumenicum Concilium consueverunt. Quapropter sapienter scripsit S. Cyprianus, cujus verba hîc juvat repetere : « Non aliundè hæreses » obortæ fuerunt, aut nata schismata, quàm indè, quod Sacer» doti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ ad tempus » judex vice Christi cogitatur; cui si secundùm magisteria divina » obtemperaret fraternitas universa, nemo Ecclesiam scinderet.» Proindè scribit P. Petitdierus Abbas Senonensis *in præfat. ad Tractat. de auctorit. et infallibilitat. S. Pontif.* quòd si hæc S.Cypriani regula servata fuisset, facilè Jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longâ Bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ Gallicani Cleri declarationi sunt innixi, qua infallibilitas Pontificis, antequam Ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideò usque adhuc de acceptatione Bullæ certant, et lis in Galliâ adhuc vivit, et viget.

Fautores Declarationis opponunt, quod Ecclesia est Corpus Christi mysticum, undè dicunt, quod sicut Corpus nequit subsistere sinè Capite, ità Caput nequit subsistere sinè Corpore. Sed huic facilè respondetur. Nulli dubium est, quod nec Corpus postest esse sinè Capite, nec Caput sinè Corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de Corporis constitutione, sivè integritate, sed tantùm de Corporis Ecclesiæ regimine agitur : constitutio quidem corporis importat, ut ipsum non sit sinè Capite, et Caput non sit sinè Corpore : Corporis autem Ecclesiæ regimen importat, ut sicut Corpus humanum a mente hominis gubernatur, sic Corpus Ecclesiæ gubernetur a Papâ tanquam ab ejus Capite. Officium igitur Capitis, id est Pontificis, est docere et regere Ecclesiam; officium Corporis, id est Ecclesiæ, est instrui, et obedire Pontifici.

Id quippè Concilium Florentinum disertè nos docuit, appellando Pontificem *Caput totius Ecclesiæ, omnium Christianorum Patrem, et Doctorem,* ac proindè subjungens, *Et ipsi regendi Ecclesiam plena potestas tradita est.* Idque sanè eruitur ex verbis Christi Domini, cum dixit Petro : *Tu es Petrus et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et aliàs : *Et tu aliquandò conversus confirma Fratres tuos.* Quod autem Dominus Petro dixit, profectò omnibus etiam ejus Successoribus dixit, namque,

ut observat S. Augustinus, potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam; et ideò potestas in Ecclesiam ità Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores pertransiret, et Ecclesia usque ad consummationem seculi permansura rectè regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia nisi consensus Ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quod non Ecclesia fundata sit super Petrum, sed quod Petrus fundatus sit super Ecclesiam. Et sic pariter dicendum, quod non Fratres confirmandi fuissent a Petro, sed Petrus confirmandus a fratribus.

Cæterùm Doctrinam nostram, quod decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur Bellarminus (*Controv. l. 4. de Rom. Pontif.*) fuisse antiquam ferè omnium Catholicorum, Theologorum, et Patrum. Canus *de Loc. theol. l.* 6. *c.* 5. refert pro eâ testimonia Irenæi, Cypriani, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, et Bernardi. Habetur præsertim inter alias auctoritas S. Th. 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens : « Ad illius (id est Pontificis) ergò auctoritatem pertinet finaliter » determinare ea quæ sunt Fidei, ut ab omnibus inconcussâ » Fide teneantur. Et hujus ratio est, quia una Fides debet esse » totius Ecclesiæ : quod servari non posset, nisi quæstio Fidei » determinetur per eum, qui toti Ecclesiæ præest. » Eamdem rationem olim protulit Joannes de Parisiis *lib. de Potest. Regis et Papæ c.* 3. pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet; en ejus verba : « Divideretur Ecclesia, nisi per » unius sententiam unitas servaretur : hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus, Successorque ejus. »

Id etiam plurimi Pontifices expressè declaraverunt. Anacletus (*Epist.* 1. *de Oppress. Episc.*) sic scripsit : « Majores causæ ad » Sedem Apostolicam referantur.... super quam Christus uni» versam construxit Ecclesiam, dicens ad B. Principem Aposto» lorum : Tu es Petrus, et super hanc petram, etc. » Id confirmat idem Pontifex *in Ep.* 3. *de Patriarch.* (ut habetur in *Can. Sacrosanctâ, Dist.* 22.) ibique explicat, quid intelligatur nomine *Sedis Apostolicæ*, dicens : « Hæc sacrosancta Romana, et Apostolica » Ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super » universas Ecclesias. » Idem expressiùs declaravit Nicolaus I ut legitur in *Can. Omnes, Dist.* 22. ubi habetur : *Fidem quippè violat, qui adversùs illam* (scil. Ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei*. Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ Ecclesiæ privilegium negaret Petro concessum, nempè ut ei *terreni simul et cœlestis imperii jura a Christo Domino commissa fuerint*. Hanc que Nicolai sententiam confirmavit Synodus VIII *Act.* 1. 7. adversùs Photium, et Michaelem, qui hujusmodi privilegium Rom. Sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit Innocentius III. *Epist.* 209. *ad Patriarch. Constantin. apud Balbut. l.* 3. ubi loquens de primatu Romanæ Ecclesiæ, et memorans de verbis illis, *Ego rogavi pro te, ut non defi-*

ciat fides tua; sic deindè subdit : « Ex hoc innuens manifestè, » quod Successores ejus a Fide Catholicâ nullo unquam tempore » deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confir- » mandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret » obsequendi. » Idem scripsit Gregorius VII, inquiens : « Ecclesia » Romana nunquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui » huic Ecclesiæ non conjungitur. » Idemque senserunt plures alii Pontifices, Evaristus, Alexander I, Sixtus I, Pius I, Victor, Zephyrinus, Marcellus, Eusebius, et alii quos refert Canus *Lib. 6. Cap. 4.*

Eamdem sententiam de infallibilitate Pontificiarum definitionum, præter Concilia Chalcedonense, Lugdunense, et Florentinum *n.* 112. suprà relata, confirmavit Synodus VIII, ubi loquendo de auctoritate Sedis Romanæ sic Patres fassi sunt : « In quâ est vera, et integra Christianæ Religionis soliditas; » quare non consentientes Sedi Apostolicæ, eorum nomina inter » sacra mysteria non sunt recitanda. » Idem habetur in Concilio Œcumenico Viennensi (ut refertur in *Clem. unic. de Summ. Trinit.*) ubi dictum fuit : *Dubia Fidei declarare ad Sedem Apostolicam duntaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur a Cano *l.* 6. *c.* 6. quibus R. Ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit P. Petitdierus loco supra relato *cap.* 14. historiis satis compertum haberi, quod nullus vel ferè nullus Hæreticus Conciliorum judicio unquam acquievit; contrà verò plures eorum judicio Pontificis acquieverunt, cum ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis Ecclesiæ seculis plures errorum contrà Fidem Satores, semper ac a Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici, nullo expectato Ecclesiæ consensu, ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150, cum Valentinus damnatus fuit ab Hygino, anno 215; Montanistæ a Zephyrino, anno 300; Jovinianus a Siricio, anno 416. Pelagius ab Innocentio I. Undè ipsimet Galliæ Episcopi in litteris ad Innoc. X missis, postquam Pontifex ille Jansenianas Propositiones proscripsit, ità scripsere : « Non solùm ex Christi pollicitatione Petro factâ, sed ex actis » priorum Pontificum, judicia pro sanciendâ regulâ Fidei a » Summis Pontificibus lata super Episcoporum consultatione, » divinâ æquè ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate » niti, cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obse- » quium præstare teneantur. » Definitionibus ergò Pontificis, priusquàm Fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ità igitur firmè tenuerunt omnes Antiqui; sed eadem, scribit Bellarminus loco suprà cit., est hodiè sententia cunctarum Nationum, solâ Galliâ exceptâ. Eamdemque ubique receptam esse scribit Benedictus XIV in Epistolâ datâ ad Inquisitorem Generalem Hispaniarum die 13. Jul. 1748. ut refert *Billuart* 2. 2. *t.* 1. *Diss.* 4. *a.* 5. Quamvis autem (ait *P. Petit d. c.* 15. §. 5.) ob caliginem offusam ex dictis a Gersone, et Cardinali de

se. Sed facili negotio nos ab hac oppositione possemus generaliter respondendo cum Cano, et Bellarmino, quod ces, qui errasse adducuntur, non ut universales Eccle- ores, sed tantùm privatè locuti fuerint, ut ex historiis :monstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim, et , sed nimis discerpta ab Adversariis adducuntur, quis ipiatur, nobis ad singula libet respondere.

- Objiciunt I. quod Liberius Papa Arianæ hæresi non rit subscribere. In hoc autem sciendum, quod cum Li- :imdùm ad Mediolanensi Conciliabulo subscribendum re- in exilium a Constantio Imperatore fuit expulsus, ac in in ab Arianis suffectus fuit Felix II. Indeque Ariani in a Firmiensi novam Fidei formulam prodiderunt, in quâ xerunt Filium Patri similem in substantiâ. Huic Libe- io exilii victus, imprudenter subscripsit: Ob quam rem revocatus Romam devenit, sed a Romanis ob hujusmodi i aversis rejectus fuit, et in ejus locum Felix advocatus; nodùm ob suam constantiam in abjiciendâ Arianorum lamnatus capite plexus est. At Liberius, Felice defuncto, puisset, eamdemque formulam damnasset, denuò Ponti- clamatus. Liberii itaque privatus lapsus, cum ipse non drâ docuerit, nostram non infirmat sententiam.

ant II. Vigilium Papam in Epist. ad Theodoram Impe- anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confi- quo videtur ipse Pontifex Hæresi Eutychetis adhæsisse. notandum, ut refert Baron. ann. 547. n. 40. quod hunc Vigilius professus sit tempore, quo, expulso Imperatricis rio legitimo Pontifice, ipse Papa, potiùs Antipapa, fuit Sed postmodùm, cum idem, mortuo Silverio, legitimè ontificiam est adeptus, nullo modo errorem illum pro- sum, aut simulavit.

- Objiciunt III. in eumdem Vigilium, quod approbasset

rum Auctorum laudabilis mentio facta fuit, plures Episcopi Edictum illud reprobarunt. Deindè Constantinopoli consensu Pontificis Concilio convocato, juxtà Cæsaris Edictum, tria illa Capitula fuerunt confirmata; et Vigilius ad suasionem Imperatoris Edicto clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesiâ scissio orta est. Quâ de re Vigilius decrevit, ut effectus Edicti suspenderetur, et res ad Generale Concilium revocaretur. Deindè idem Vigilius in quodam suo Rescripto, *Constituto* Vigilii vocato, damnavit quidem scripta Theodoreti, et Ibæ, sed personas a censuris immunes reliquit. Verum est, non negamus, quod posteà anno sequenti Imperator a Vigilio revocationem *Constituti*, et Concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hâc revocatione quid aliud inferre possunt Adversarii, nisi ad summum id quod dicit S. Gregorius lib. 3. Epist. 3. *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensûs in culpa est.* Si quis autem dixerit, quod Vigilius in suo *Constituto* in Fide erravit, pariter dicere deberet, quod erravit et Synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac Vigilius in suo *Constituto*. Cæterùm constat rem hanc non ad Fidem pertinuisse; quod enim Theodoretus, et Iba non solùm malè, sed etiam malâ fide descripsissent, et ideò non tantùm scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur Concilia inter se discrepasse, dicendum quod in Chalcedonensi fuit pertractatum de Personis, in Constantinopolitano autem de scriptis. Hinc S. Gregorius monuit : *Scire vos volo, quod in ea,* (scilicet in Synodo Chalcedonensi) *de personis tantùm, non autem de fide aliquid gestum est.*

119. — Objiciunt IV. Maimburgus, et Jueninus, in VI et VII Synodo Honorium Papam ob Epistolas ad Sergium Monothelitarum Principem damnatum ut hæreticum fuisse; in Actione enim 13. VI Synodi sic legitur; « Simulque anathematisare » prævidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eò » quòd invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, » quod in omnibus ejus mentem secutus est, et impia dogmata » confirmavit. » Ac proindè Concilium Romanum II sic de eo declaravit. « Honorium judicatum fuisse post mortem a VI » Synodo, quia de hæresi fuit accusatus. » Hocque asseritur confirmatum a S. Leone Papâ in epistolâ ad Constantinum Imperatorem, in quâ legitur Leo inter Hæreticos enumerasse etiam Honorium.

Resp. I. Non desunt plures Scriptores, qui asserunt epistolas enuntiatas a Græcis fuisse suppositas, et Roncaglia in *Animad. cit. ad Nat.* dicit peritiores Criticos asserere, quod acta præfatæ Synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur. S. Gregor. *l.* 5. *Epist.* 14. Et videtur clarè etiam probari ex eadem Synodo, in quâ alibi tantùm damnati leguntur ii, qui in epistolâ Agathonis Papæ ad imperatorem nominati fuerunt, et in eâ epistolâ nulla mentio de Honorio facta fuit, imò fuit pronunciatum, Romanam Cathedram

nquàm defecisse, et nunquàm deficere posse. Et hoc sanè cre-
ur Agatho pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspi-
nem adversùs Honorium, cujus innocentia anteà discussa, et
sè a S. Maximo propugnata fuerat, et patefacta judicio Joannis
pæ antecessoris Agathonis. Pariter Acta VII Synodi corrupta
sse testatur Anastasius Bibliothecarius *in Præf. Hist. ad*
Synodum. Ad Concilium autem Romanum respondetur, id
res Concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque Actis præ-
tæ VI Synodi, ut suprà ostensum est. Pariter epistolam S. Leo-
suppositam fuisse a Græcis latè multisque validis argumentis
bat Baronius ad annum Christi 683. *n.* 19. *et sequenti.*
ed adhuc admissis pro veris tùm Actis præfatarum Synodo-
n, tum epistolâ Leonis : Resp. II. quod epistolæ Honorii benè
sint explicari in sensu Catholico, ut tenent *Frassen et Tour-*
r, ac id affirmant viri dignissimi, ut S. Maximus, qui in dis-
atione contrà Pyrrhum eodem tempore Honorii eum defendit,
le Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit
astasius Honorii Secretarius. Idem Joannes IV in Apologiâ
Honorio ad Constantinum Imperatorem, ubi asseruit, quod
rrhus festinabat quidem ad sensum suum Honorium attrahere,
Honorius a falso dogmate prorsùs fuit alienus. Honorius enim
s in Christo voluntates, et operationes fassus est, sed prudenti
silio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ
c erant inaudita; tunc enim temporis, cum Monothelitarum
or exsurgeret, et Cyrus Alexandrinus unam in Christo opera-
nem, Sophronius autem Hierosolymitanus duas prædicaret,
norius ad sedandum imminens schisma in suâ primâ epistolâ
ipsit, abstinendum tam a voce unius operationis, ne videretur
n Eutychianis unam in Christo naturam agnosci; quàm a voce
rum operationum, ne cum Nestorio duas personas supponi
areret. Et hoc patet ex epistola II ipsius Honorii, ubi sic
etur : « Referentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ
dinventionis, nos non oportet unam vel duas operationes præ-
icare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione; nos autem
peratorem Christum Dominum in utriusque naturis veridicè
onfiteri. » Ità apud *Frassen t.* 7. *tr.* 1. *Diss.* 2. *a.* 1. *sect.* 2.
3. Nec obstat illud quod Honorius etiam scripsit : « Unam tan-
ùm voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi. » Nam
tantùm de Humanâ Naturâ Christi locutus est, cum dixerit in
mine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alteram
nis, alteram spiritûs, sed unam spiritûs tantùm; in Christo
m caro non concupiscebat adversùs spiritum : « Quia profectò
en ejus verba) a Divinitate assumpta est nostra natura, non
ulpa... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit
el contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis. »
ac prædictus Joannes scripsit : « Secundùm hunc igitur mo-
dum dictus Decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Sal-
vatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius pe-
nitùs non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione

» primi hominis. » Ità apud *Nat. l. c.* qui non dubitavit id confirmare dicens, quod Honorius in suis Epistolis « locutus est mente » Catholica, siquidem absolutè duas voluntates Christi non nega- » vit, sed voluntates pugnantes. »

Resp. III. Dato etiam, quod Honorius verè errasset, ait *Natalis,* dicendum a Fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute quâ debuit Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat, VI Synodum verè Honorium damnasse dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententiâ et pertinaciâ, sed ut Fautorem Hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam Leonis II ad Constantinum Pogonatum pro confirmatione Synodi, ubi Leo scripsit : « Anathematizamus » Theodorum Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon et Honorium, » qui profana proditione immaculatam (*Ecclesiam*) maculari » permisit. » Et quamvis in Canone VI Synodi asseratur « Honorius mentem Sergii in omnibus secutus, et impia dogmata » confirmasse ; » hoc intelligendum, ait *Natalis,* non consentiendo, sed connivendo seu silentium indicendo : Hæreticos enim dicit in eamdem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, Honorium Catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quod licet Honorius hæreticus non fuerit, meritò tamen damnatus fuerit ob negligentiam in damnandâ Monothelitarum hæresi : Sic etiam sentit Auctor anonymus in *lib.* cui titulus : *Gallia vindicata Diss.* 3. 5. *n.* 9. respondens Ludovico Maimburgo : « Quis nescit epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas, » in quibus nihil Honorius definivit, sed tantùm suam privatam » sententiam aperuit? » Concedit enim, errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut Magistros Ecclesiæ, Fideles docendo : « Cum hoc privilegium (*addit*) » infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus » illud personæ, sed officio annecti : Et tunc solùm præsto esse » cum Pontificali Officio fungeretur. »

120. — Objiciunt V. Quod S. Cypr. fortiter restitit Decreto Stephani Papæ, et ad futurum Concilium appellavit. Sed respondetur I, quod S. Martyr nunquàm hoc Dogma putaverit spectare ad Fidem, sed tantùm ad Disciplinam, dum ipsemet scripsit ad Jubajanum Epist. 73. in hâc controversiâ quemlibet Episcopum se gerere posse juxtà suum arbitrium. Stephanus enim nunquàm declaravit hoc esse de Fide, sed tantùm ad ipsum Cyprianum scripsit : « Si quis a quacumque Hæresi venerit ad nos, » nihil innovetur, nisi quod traditum est. » Et quià Cyprianus putabat vetustam traditionem esse, ut Baptizati ab Hæreticis iterùm rebaptizarentur : ideò Concilium Generale expetivit, ut ex testimonio tot Episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Prætereà, esto Cyprianus priùs restiterit, tandem Decreto se subjecit ; ut testantur quamplurimi AA. Cabass. Baron. Thomass. Lud. Bail, et alii apud Milante, et hoc absolutè ex Majorum testimoniis testatus est S. Hieronymus in Dialogo adversùs Lucifer. Sed nolo hîc multus esse, cum altiùs

·ima Conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secundâ;
m nunc veniamus.

§ II. De Auctoritate Pontificis supra Concilium.

. — Prænotandum I. hoc, quod Papa sit suprà concilium,
elligendum de Papâ dubio tempore Schismatis, cum pro-
er dubitetur de legitimâ ejus electione; quia tunc quisque
Concilio subesse, sicut definivit Concilium Constantiense
. 4. Tunc enim Generale Concilium Supremam Potesta-
mediatè habet a Christo, sicut tempore Sedis vacantis, ut
lvertit S. Antonin. p. 3. tit. 23. c. 2. §. 26. Prænotandum II.
alere respectu Pontificis hæretici manifesti et externi, non
occultì aut mentalis. Quamvis alii rectiùs dicant, tunc ne-
m Papam a Concilio, tanquàm a suo superiore, auctori-
ivari posse, sed immediatè expoliari a Christo suppositâ
ne depositionis, proùt ad id requisitâ. Prænotandum III.
Concilium Generale respectu Papæ possit multipliciter
: Primò, cum Concilium sinè Papa consideratur, et tunc
Concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis
natis, et Hæresis: quia Concilium est Episcoporum Con-
o sub Papa uti Capite constituta. Secundò, quandò in
o præsidet Papa, ut Caput a corpore (nempè ab Episco-
cœtu) non divisum; vel quandò Concilium confirmatur a
tunc nequit Concilium intelligi esse suprà Papam, nam
oncilium nullâ indigeret Papæ auctoritate, vel aliàs Papa
isaret contrà seipsum, quod nequit subsistere. Tertiò, cum
ium est congregatum a Papâ, et Papa consideratur ut Ca-
Episcopi ut corpus a Capite divisum, in hoc sensu quæ-
m Papa sit suprà Concilium, vel è converso?

. — Circà hoc quæsitum *prima* Hæreticorum sententia est
oncil. sit suprà Papam, ut Calvinus, et alii. Huic autem
ise adhæserunt Episcopi Conciliabuli Basileensis cum
: Antiocheno: Et tempore Schismatis Joannes Gerson, de
. Victoria: (Ille Doctor per omnia fuit infestus auctori-
ntificum, et multos infecit suo veneno). Et sic etiam te-
Almainus Aliacensis, et alii pauci illius temporis, quorum
iam Fagnanus ait pro nihilo esse habendam, eò quod ex
one ortum habuit in Concilio Basileensi, dùm de eis fuit be-
tus Felix V Antipapa, postquam Eugenium IV deposue-
lerus autem Gallicanus declaravit, ut suprà relatum est
um Concilii Constantiensis de auctoritate Synodi suprà Pa-
iam extrà Schismatis tempus extendendum. Differt tamen
ntentia a sententia Hæreticorum, qui dicunt Papam non esse
Ecclesiæ Caput, sed tantùm Romanæ; Catholici verò dicunt
esse Caput totius Ecclesiæ, non autem in Concilio congre-
collectivè, sed divisivè singularum Ecclesiarum, ut se habet
lis respectu ad Monasteria Religionis. Adest *secunda* sen-
Glossæ in cap. *Nisi competerem*, 2. qu. 7. dicentis, quod
it suprà Concilium; tamen, ut ipse sponte se subjiciat

Concilio, Concilii sententiæ teneatur parere. Hoc verò rectè reprobant S. Antonin. Cajet. Bellarm., etc., quia, cum auctoritas Pontificia sit de jure Divino, non potest Papa ei renunciare, ut declaravit Bonif. VII in Extrav. *Unam sanctam, De Major. et obed.* dicens : *Potestas Suprema a Deo solo, non ab homine poterit judicari.* Secùs verò esset, si ageretur tantùm de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in Concilio discuti voluerunt. *Tertia* tamen sententia, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse suprà Concilium Generale, sivè suprà omnes Ecclesias, etiam collectivè sumptas. Et hanc tuentur S. Th. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joan. a Capist., S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass., Cajet., Gotti, et alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. cit.

123. — Probatur I. ex Scripturis, et 1 ex Lucâ. 22. 31. *Simon, Simon; ecce Satanas expetiOit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : et tu aliquandò conversus confirma fratres tuos.* Observa, quod Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus Fratres confirmare debebat. Ergò, si fides Petri deficere potuisset, Fratres non valuissent confirmari a Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sivè pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente; Dominus enim designavit unam tantùm personam, *Simon, Simon;* Et cum cœpisset loqui in plurali : *Satan expetivit vos, ut cribraret;* deindè mutavit loquendi formam : *Ego autem rogavi pro te.* Certè, si de totâ Ecclesiâ locutus fuisset, multò rectiùs dixisset, rogavi pro vobis. Verba porrò illa, *confirma fratres tuos,* manifestè evincunt, Christum non fuisse Ecclesiam allocutum : Qui enim fingi possunt Ecclesiæ Universalis Fratres? Nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantiâ Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriore illa verba, *confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textûs expositio, ut privilegium Petro, et successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contrà Fidem possent docere. Ità scripsit Agatho Papa in Epistolâ ad Constantinum Imperat. quæ lecta est in VI Synodo, et ibi ab omnibus probata : « Hæc est » vera Fidei Regula (*verba Epistolæ*) quam tenuit Apostolica » Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite Apostolicæ » traditionis nunquam errasse probabitur, quia dictum est Petro : » *Ego autem rogavi pro te, etc.* Hinc Dominus fidem Petri non de» fecturam promisit, et confirmare Eum Fratres suos admonuit, » quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis Prædecessores con» fidenter fecisse semper cunctis est agnitum. » Ità elegantiùs S. Leo etiam monuit in serm. 3. Assumpt. ad Pontif. « In » Petro ergo omnium fortitudo minuitur, ut firmitas, quæ Petro » tribuitur, per Petrum Apostolis conferatur. » Probatur 2. ex Act. Apost. c. 15. 7. ubi Concilio inter Apostolos inito, sic Pe-

trus affatus est : « Viri fratres, vos scitis, quoniàm ab antiquis » diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere. » Quibus verbis sat disertè Petrus significavit Deum tantùm ipsi, et Successoribus suis Potestatem docendi Gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. ex Joann. 21. ℣. 16. et 17. : *Pasce agnos meos..... pasce oves meas.* Hinc D. Cyprianus Ep. 9. lib. 3. ait : « Ecclesia est plebs Sacer- » doti adunata, et grex pastori suo adhærens. » Eusebius Emiss. in serm. Nat. S. Jo. dicit : « Priùs agnos, deindè oves commisit, » quia non solùm Pastorem, sed Pastorem Pastorum eum con- » stituit. » S. Bern. l. 2. de Consid. ad Eug. III addit : « Habent » illi assignatos greges, Tibi universi crediti : uni unus. » Sic loquuntur Patres, probent autem Adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quod oves in Concilio desinant esse oves subjectæ suo Pastori, imò quod oves ibi in Pontificis Pastorem commutentur. E contrario in Scripturâ legitur, quod Pontifex fuit positus ut Pastor, non tantùm ovium, sed totius ovilis, quandò Christus pronunciavit Joan. 10. 16. *Fiat unum ovile, et unus pastor.* Nec obstat dicere, quod Actor. 8. Apostoli miserint Petrum unà cum Joanne in Samariam; nam non miserunt imperio sed consilio tantùm, prout Rex a suis Ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124. — Probatur II. ex Conciliis, et I. ex Concilio Nicæno Can. 18. ubi sancitur : « Omnes Episcopi in gravioribus causis li- » berè Apostolicam appellent Sedem, cujus dispositioni omnes ma- » jores causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit. » De quo Canone Julius I. memoratur : et Nicolaus I. dicit, quod Concilium sic non esset locutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset Potestatem. Rursùsque habetur in Can. 29. ejusdem Nicænæ Synodi (ut apud Fagnan. cap. *Nullus de elec. n.* 49) : « Ille, qui tenet Sedem Romæ, Caput est omnium Patriarcha- » rum, sicut Petrus, ut qui sit Vicarius Christi super cunctam » Ecclesiam Christianam. » Si ergò Papa est suprà Ecclesiam, necessariò supra Concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis synodus in relato Decreto quartæ sess. expressit. II. Ex Concilio chalcedonensi habetur (ut legitur apud D. Thom. opusc. contra Græcos) : « Omnia ab eo (*scilicet a Papâ*) defi- » nita teneantur tanquàm a Vicario Apostolici Throni. » Refert insuper Bellarm. t. 2. lib. 2. p. mihi 87. ex Act. 3. ejusdem Concilii, ibi damnatum fuisse Dioscorum, quià Romanum Pontificem ausit judicare et damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergò benè arguit Bellarm. si Dioscorus cum generali Concilio Papam non valuit judicare, profectò infertur, Concilium non esse suprà Papam. III. Ex Concilio Constantinopolitano IV ubi in sess. V. sic habetur : « Nequè nos sanè novam de illo judicii sententiam » ferimus, sed jam olim a SS. Papa Nicolao pronunciatam, quam » nequaquàm possumus immutare. » Et in Can. 2. : « Itaque » BB. Papam Nicolaum tanquàm organum Sancti Spiritûs ha- » bentes, etc. » Ergò hoc Concilium declaravit sententiam Pon-

tificis esse immutabilem. IV. Ex Concilio Constantiensi, ubi, ut refert Bellarm., approbata fuit Epistola Martini V, in quâ de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur : « Utrùm credant, » quod Papa sit Successor Petri habens supremam auctoritatem » in Ecclesiâ Dei ? » At certè potestas suprema illa est (rectè arguit Bellarm.) quâ nulla est major, et cui nulla æqualis. Deindè habetur, quod idem Concilium Constantiense damnavit propositionem 37. Wiclefi, quæ dicebat : « Papa non est immediatus » et proximus Vicarius Christi : » Si ergò Papa est immediatus Christi Vicarius, necessariò dicendus etiam superior Concilio, aliàs non immediatus, sed vix mediatus Vicarius Christi dici deberet. Valdè etiam nostram sententiam confirmat Concilium Florentinum, proùt relatum est suprà in probatione primæ Conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ Caput, Doctor, et Pastor : Caput enim non pendet a membris, Doctor non instruitur a discipulis, Pastor non regitur ab ovibus. Maximè autem urget Concilium Lateranense V sub Leone X. sess. 11. in quo Decretum Basileensis Conciliabuli fuit reprobatum, et solemniter recepta fuit Constitutio Leonis X *Pastor Æternus*, in quâ perspicuis verbis fuit declaratum : « Solum Romanum Ponti» ficem, tanquàm super omnia Concilia auctoritatem habentem, » Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendo» rum plenum jus et potestatem habere, nedùm ex S. Scripturæ » testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum » sed propriâ eorumdem Conciliorum confessione manifestâ con» stat. » Huic autem expressæ definitioni Potestatis Pontificiæ suprà Concilia, duo tantùm ait Bellarminus objici posse : primum, quod hoc Concilium non fuerit Generale, quia Episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed Bellarm. respondet hoc vix dici posse, dum Concilium legitimè convocatum fuit, omnibus patuit, et in eo verus Pontifex præsedit; et ideò hoc Concilium ut certè legitimum et Œcumenicum communiter habetur, proùt videre est apud Cabass. Grav. Baron. Thomassin., etc. Alterum, quod Concilium non fuerit ab omnibus receptum : Sed hoc parum refert (addit Bellar.), nam constat Conciliorum Decreta approbatione Populi non indigere, cum non ab eo Auctoritatem accipiant. Et si Decreta circà mores aliquandò per desuetudinem derogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in Decretis circà Fidem, quæ postquàm sunt constituta, necessariò immutabilia evadunt : « Quod verò (*subjungit Bellarm.*) Con» cilium hoc rem istam non definivit propriè ut Decretum Ca» tholicâ Fide tenendum, dubium est : Et ideo non sunt propriè » hæretici, qui contrarium tenent, sed a temeritate magnâ ex» cusari non possunt. » Idemque tenent Ludovicus Bail, et alii apud Milant. l. c.

128. — Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideò Novatores ambitionis temeritatisque arguunt). Quamvis enim non videtur probare definitio Judicis illius, qui an Judex sit, in du-

bium revocatur : attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui justè existimantur, quod non ità facilè has Sanctiones emanassent, nisi in Ecclesiâ sat universè hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis Decreta definivit Anacletus. cap. *Sacrosancta Diss.* 22. *c. Facta* 9. *Q.* 3, Gelasius c. *Cuncta* 9. *Qu.* 3. et præcipuè Paschalis II c. *Significasti. Extrav. de Elect.* qui ità decrevit : « Omnia Concilia per Romanæ Ecclesiæ auc- » toritatem robur acceperunt, et in eorum statutis Rom. Pontificis » patenter excipiatur auctoritas. » Bonif. VII in cap. *Sacrosancta, de Major. et Obed.* dicens : « Porrò subesse Romano Pon- » tifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus, et » pronunciamus omninò esse de necessitate salutis. » Leo IX, scribens ad Leonem Acridanum cap. 31. dixit : « Petrus, et ejus » Successores liberum de omni Ecclesia habent judicium. » Idem declaravit Innoc. I in Epist. ad Carthaginenses. Idem Dionysius Papa Ep. 2. ad Severum. Idem Greg. Magnus lib. 4. Ep. 52. Has quidem Sanctiones, licet in causâ propriâ, ut vocitant Galli, editas, Gersoni tamen, et quibuscumque aliis Auctoribus præferendas esse constat. Et quod Potestas Romani Pontificis sit superior omni Concilio magis patet ex irritatione Canonis 28 Concilii Chalcedonensis, quam decrevit S. Leo Papa contra Privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum a Concilio Antistiti Constantinopolitano adversùs Episcopum Alexandrinum: Sic enim S. Pontifex (*Ep.* 53.) scripsit ad Pulcheriam Augustam : « Consentiones verò Episcoporum, Sanctorum Canonum » apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum » vestra Fidei pietate, irritum mittimus, et per auctoritatem » B. Petri Apostoli generali prorsùs definitione cassamus. » Si Concilia Pontifici superiora essent, quomodò S. Leo hujus Synodi Canonem irritare potuisset? Hinc Nicolaus I (*Ep.* 8.) ad ostendendum, omnes Conciliorum Sanctiones nullo robore pollere, nisi a Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de S. Leone, qui non solùm præfatum Canonem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiàm acta Ephesini Concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes Patres illa approbasssent : « Non ergò dicatis non » egisse vos in causâ pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta » Concilia suâ auctoritate firmat. Undè quædam eorum, quia » consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem per- » diderunt. Quomodò non eget quælibet Synodus Romanæ Sedis, » quandò in Ephesino Latrocinio, cunctis Præsulibus probanti- » bus, nisi magnus Leo, divinitùs excitatus, totum orbem, et » ipsos quoque Augustos concuteret, Religio Catholica penitùs » corruisset?

126. — Probatur demùm ex ratione : quia Regimen Monarchicum inter alia est optimum, ut docet D. Thom. in 4. contrà Gentes c. 76. his præstantibus verbis : « Optimum Regimen mul- » titudinis est ut regatur per unum, pax enim, et unitas subdi- » torum finis est Regiminis, unitatis autem congruentior causa est

» unus, quàm multi, undè Christus Jo. 10. 16. dixit : Et fiet » unum ovile, et unus pastor. » Calvinus docuit Christum non instituisse Gubernium Monarchicum in Ecclesiâ; sed communiter oppositum verè docent Catholici cum D. Cypriano; et idem Gerson scripsit : « Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam » aliam politicam constituit in Ecclesiâ Christus præter Monar- » chicam. » Adde, si Regimen in Ecclesiâ non esset Monarchicum, non satis a Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam cum rarò Concilia conveniant, et rarò convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, rarò etiam hoc Regimen existeret. Et ideò D. Antoninus part. 3. tit. 22. c. 2. §. 3. dixit, Christum Dominum Monarchiam in Ecclesiâ instituisse, Pontificem Vicarium suum constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat Bellar. l. 4. de Rom. Pont. c. 3. Pontifices absolutè Hæreses sinè Concilio damnasse, ut Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii, aliorumque multorum, quæ eo ipso, quod a Papâ damnatæ fuerunt, a totâ Christi Ecclesiâ pro veris Hæresibus habitæ sunt. Hinc docet D. Thomas, quod auctoritatem, quam Concilia præ se ferunt, totam a Pontificia auctoritate exhauriunt. Et ideo a Concilio ad Papam benè appellari potest, sed non a Papa ad Concilium. S. Th. qu. X. de Potentia ar. 4. ad 13. sic loquitur: « Sicut posterior Synodus potestatem habet interpretandi Sym- » bolum a priori Synodo conditum.... ita et jam Rom. Pontifex » sua potest, cujus auctoritate sola Synodus congregari potest, et » a quo sententia Synodi confirmatur, et ad ipsum a Synodo ap- » pellatur.» Et in opusc. Contrà Impugn. Relig. c. 4. dicit : « SS. Patres in Concilio congregati nihil statuere possunt, nisi » Auctoritate Romani Pontificis interveniente. » Accedit S. Jo. a Capistrano de Papa, et Concilio dicens : « Patet igitur ex- » pressissimè Papam suprà Concilium, et non Concilium suprà » Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere. Et Con- » cilium quantumlibet Œcumenicum Papæ subjici, et obedire » teneri, a quo salus Fidelium post Chritum pendet. » S. autem Antoninus p. 1. *tit.* 23. *de Appell. Pap. c.* 3. §. 3. non abstinuit a declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his verbis : « Sed nec ad Concilium Generale a Papa appellari potest, quia » Papa omni Concilio superior est; nec robur habet quidquid » agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, et confirme- » tur. Sentire ergò quod a Papa Concilium appellari possit, est » hæreticum.»

127. —Objiciunt Adversarii I. et dicunt : si ergò Pontifex est suprà Concilia, hæc inutilia sunt, et frustrà ipsi Pontifices toties, ut fidei quæstiones decernerentur, Concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet; non enim Pontifices Concilia dicuntur convocasse, quia de Fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, Hæretici validiùs convincerentur, et Dogmata Fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmiùs, ac faciliùs a Fidelibus reciperentur. Et ideò (ut Adversarii opponunt, sed immeritò)

plures Pontifices post suas Definitiones Concilia convocarunt: Sed omnia, quæ in Conciliis sunt unquàm definita circà res fidei, a Pontificia approbatione auctoritatem exhauserunt, proùt declaravit Lateranense Ultimum sess. IX. ubi sic habetur: « Consueverunt antiquorum Conciliorum Patres pro eorum, quæ in » suis Conciliis gesta fuerunt, corroboratione à Romanis Ponti- » ficibus subscriptionem, approbationemque humiliter petere, » et obtinere, proùt ex Nicæna, Ephesina, Chalcedonensi, Sexta » Constantinopolitana, Septima Nicæna, Romana sub Symma- » cho Synodis habitis, eorumque gestis manifestè colligitur.» Ità apud Porrect. in D. Th. 2. 2. q. 1. a. 10.

128. — Objiciunt II. textum Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.... quod si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Ergò dicunt, si correctio a Petro ad Ecclesiam est deferenda, Potestas suprema est in Concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis Innocentii IV in cap. Ad Apostolicæ, de Sent. et re judic. in 6. qui Frederico II scripsit, se paratum esse de concilio Concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quod Christus non direxit Petro verba illa ut suo Vicario, sed omnibus Discipulis et Fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deindè per illa verba, *dic Ecclesiæ*, non fuit designatum Concilium (quod rarò habetur) ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur Superiores jurisdictionem habentes, ut docet Chrysostomus Hom. 61. in Matth. *Dic Ecclesiæ* (explicat) *Præsulibus scilicet ac Præsidentibus.* Ad illud autem Innocentii respondet Bellarm. lib. 2. de Conc. c. 18. posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquàm quod ibi non agebatur de quæstione Fidei decernendâ, sed tantùm de sententiâ punitionis moderandâ, si id pro pace cum Imperatore per Pontificem excommunicato concilianda conveniens visum fuisset. Hinc S. Irenæus *l.* 3. *adv. Hær. c.* 3. loquens de Ecclesiâ Romanâ ait: « Ad hanc enim » Ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem conve- » nire Ecclesiam (*hoc est, eos qui sunt undique Fideles*) in qua » semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab Apos- » tolis est traditio.

Objiciunt III. D. Leonem, Eutychetis Hæresi damnata, judicium illud passum esse denuò in Synodo Chalcedonensi discuti: Ex quo inferunt, ipsum Pontificem sensisse suam Definitionem sinè Concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quod S. Pontifex non ideò permisit Synodum, quia suam Sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio Concilii potuisset aboleri, et omnia exorta dissidia, juxta Imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem S. Leonis Epistola 17. patetque ex ejusdem Synodi subsequenti Decreto, ubi sancitum fuit: « Definitio omnibus placet: per os Leonis lo- » cutus est Petrus: hæc Fides Patrum: qui aliter sentit anathe- » ma est. »

129. — Objiciunt IV. Concilia Constantiense, et Basileense.

De Constantiensi duo Decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit : « Hæc Sacrosancta Synodus Ecclesiam repræ-
» sentans potestatem a Christo immediatè habet, cui quilibet cu-
» jusque Dignitatis, etiamsi Papalis existat, obedire tenetur in
» iis, quæ pertinent ad Fidem, et extirpationem dicti Schismatis,
» et reformationem generalem Ecclesiæ in capite, et in mem-
» bris. » Hoc Decretum editum in sess. 4. fuit posteà confirmatum in sess. 5. Sed antequàm ultrà procedamus, circà Decreta hæc sciendum, ut referunt Milant. l. c. et Troila Tract. 7. §. 8. n. 58. ex Emmanuele Schelstrate de Sensu Decret. Concil. Constant ., quod Sacrum Cardinalium Collegium cum tribus Nationibus (adversùs Germanicam) interfuerunt in Sessione, tantùm ob timorem Sigismundi Imperatoris, sinè animo articulum definiendi : Atque in scriptis Patres sunt protestati de nullitate Sessionis hujus. Verba autem Protestationis Cardinalium, et trium Nationum, factæ die 29 Septemb. anno 1417 hæc fuerunt « Clerus et Populus nonnullorum Regnorum nondum clarè
» et solidè huic Sacro Concilio adhæserunt propter rumores dis-
» cordiarum, quas in eodem Concilio fieri audiunt, fides jam de
» eodem Concilio dicitur vacillare, etc. » Ità ap. Ronc. in Animad. in Nat. tom. 20. p. mihi 115. Insuper testatur Card. Turrecr. lib. 2. de Ecclesia c. 99 et 100. quod, « sicùt apertissimè
» patet ex gestis illius Congregationis, Decreta illa, si ità sunt ap-
» pellanda, facta sunt solùm a Patribus aliquibus obedientiæ Joan-
» nis XXIII. » Cui Patres tantùm ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit Milante l. c.) Concilium definitionem illam emanavit, cum nondùm fuerit Œcumenicum. Et ideò quisque videt, cujus roboris sit illud Decretum tam tumultuariè editum, saltem sinè unanimi suffragio Patrum : Nam, ut scripsit idem Joannes XXIII, Duci Bituricæ apud Troila n. 59. non fuerunt data suffragia per singulos, utì oportebat, sed incongruenter statutum fuit, quamlibet Nationem unum suffragium habere. Et hoc factum confirmat Cardinalis Aliacensis in Tract. de Eccl. Auth. p. 1. c. 4. qui in Concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius Acta deindè in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus Cardinalis Turrecrem. l. c. qui etiàm Synodo interfuit, et Cajet. p. 1. de Auth. Papæ c. 8. absolutè asserunt, Decreta illa nullius fuisse momenti, cum non intervenerit Ecclesia : proùt etiam affirmavit Eugenius IV in Apologia contra Basileenses, affirmans, « Quod ibi actum est universæ Ec-
» clesiæ non debet adscribi.»

Præterea, adhuc præfatis Decretis admissis, respondent Bellarm. Turrecrem. Spondan. et alii, quod Decreta illa fuerunt pro Papâ dubio, et tempore Schismatis tunc grassantis, cum inter tres Pontifices tunc constitutos quisque Pontificiam Dignitatem sibi vindicabat, sed ii omnes a concilio fuerunt depositi, et Martinus V eodem tempore a Cardinalibus Pontifex legitimè creatus. Et hoc benè constat ex ipsius Concilii verbis, ut suprà relatis : « Cui quilibet.... obedire tenetur in iis, quæ per-

» tinent ad Fidem, et extirpationem dicti Schismatis : » Nec officiunt verba subsequentia, « Et reformationem generalem Eccle- » siæ Dei in capite, et in membris. » Nam primò respondet Troila Tr. 7. art. 7. §. 8. n. 54. ex doctissimo Emman. Schelstrate de Sensu Decr. Conc. Constant., quod prædicta ultima verba fuerunt a Basileensibus adulterata in secundo Decreto, ubi eadem verba primi Decreti identicè respondent repetito, additis illis, *et reformationem, etc.* Deindè respondet, quod Decreta illa loquebantur in subjectâ materiâ, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est in præmissis) Suprema Potestas est in concilio tam quoad materias fidei, quàm quoad definiendum, quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni Concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex : Et quamvis legitimus Pontifex esset Joannes XXIII, ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex Historiis (apud Suarez de Fid. l. 3. c. 18.), ipse Joannes ad Ecclesiæ pacem firmandam spontè Pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem Synodi Const. sess. 5. ubi dictum fuit : « Item declarat quod » quicumque qui mandatis hujus S. Synodi, et cujusque alterius » concilii generalis super præmissis seu ad ea spectantibus factis, » vel faciendis, obtemperare contempserit, etc. » Ex quibus verbis sat patet, Synodum locutam esse tantùm de Conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis, etc.* Quæ autem erant illa *præmissa,* nisi Schisma sopiendum. Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus Synodi celebrandæ, nempè eventus Papæ dubii. Cæterum in Congregatione habitâ die 11 Sept. anni 1417 communiter et decisum fuit, quod *Papa ritè et canonicè electus a Concilio ligari non posset.* Si igitur est certum Papam non posse ligari legibus Concilii, certum est etiam Concilium non esse supra Papam, nec a Papa appellari posse ad Concilium.

131. — Nec obstat quod objicit *Juenin. Inst. Theol. Diss. 4. q. 3. art. 16.* scilicet Martinum V (ut in ult. Sessione Concilii legitur) per Advocatum Concilii hæc denuntiari jussisse : « Se » omnia, et singula determinata in materiis Fidei per Concilium » Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic concilia- » riter facta approbare, et non aliter, nec alio modo. » Ergò (dicunt) etiam Martinus confirmavit Decreta quartæ et quintæ Sessionis. Nam respondetur : Per illa verba, *in materiis Fidei,* Martinus tantùm comprehendere voluit Decreta adversùs Wicleffum, et alios Hæreticos in Concilio damnatos, non verò Decreta, de superioritate Concilii; hæc enim Decreta non ad Fidem, sed ad reformationem tantùm spectant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite, et in membris.* Ergò Decreta illa minimè confirmare voluit Martinus. Resp. II. Decreta illa Pontifex non solùm non approbavit, sed expressè reprobavit : Cum enim a Concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus a Joanne Falkemberg editus contra Regem et Nationem Poloniæ, Martinus obstitit, declaravitque

hanc non esse Fidei causam. Et ex hoc, cum Poloni ad futurum Concilium a Martino appellassent, Pontifex Constitutionem edidit, in quâ dixit: « Nulli fas est a Supremo Judice, videlicet apostolicâ Sede, seu Romano Pontifice Jesu Christi Vicario in terris appellare, aut illius judicium in causis Fidei (quæ tanquam majores ad ipsum, et Sedem Apostolicam deferendæ sunt) declinare. » Hujus Constitutionis meminit *Joan. Gerson in Dial. Apolog. pro Conc. Const.* et hujus causa edidit Tractatum: *An liceat a Pontifice appellare?*

132. — Accessit indè Synodus Basileensis, quæ non solùm Decretum Constant. confirmavit, sed etiam Concilium suprà Papam indubium esse definivit; propos uitque tanquàm credendas de Fide sequentes tres impias Propositiones?

« I. Veritas de Potestate Concilii Generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, suprà Papam, et quemlibet alterum, declarata per Constantiense, et hoc Basileense Generalia Concilia, est veritas Fidei Catholicæ.

» II. Veritas hæc, quod Papa Concilium Generale, universalem Ecclesiam repræsentans, actu legitimè congregatum super declaratis in præfatâ veritate, aut aliquo eorum, sinè ejus consensu nullatenùs auctoritativè potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas Fidei Catholicæ.

» III. Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus Hæreticus. »

Tandem usque adeò Basileensium Antistitum audacia pertransiit, ut postquàm Eugenius Concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum a Sede Papali deponere, et hæreticum declarare, ac Amadæum Sabaudiæ Ducem in ejus locum sufficere nomine Felicis; reclamantibus tamen, et a Concilio recedentibus ferè cunctis Episcopis, ut testatur D. Antoninus *Hist. tit.* 22. *c.* 10. §. 4. et Spondanus ad ann. 1431, qui de hâc iniquâ depositione sic scripsit: « Crescente dissensione, adeò diminutus est eorum numerus, ut cum judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, et in ejus depositione septem tantùm Episcopi. » Adeò ut ipse Felix posteà suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papatum se abdicaverit, et Nicolao V Eugenii Successori obedientiam humiliter præstiterit.

133. — Ludovicus Dupinus, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense Conventiculum Œcumenicam Synodum non erubuit appellare, dicens ipsam legitimè a Martino V fuisse indictam, ab Eugenio autem VI ut legitimam confirmatam, et demùm a Nicolao V in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur, sed ne nimis a meo proposito recedam, breviter respondeo, et dico, quod hujusmodi Basileensis Conventus nullo modo Generalis Concilii nomen meretur; et hoc ex ipsis gestis, de quibus dubitari non potest, apertè constat. Primò, quia numerus Episcoporum fuit in eo tam exiguus, ut nulla ratione

potuerit unquàm universalem Ecclesiam repræsentare. In Sessione enim II et III, in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantùm Episcopi adfuerunt; idque habetur ex Responso ipsius Synodi dato 6 Id. Nov. 1640, ubi legitur: « Cum tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis Prælati essent in Concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque » medietas numeri Suppositorum in Concilio haberetur, quæ » præmissis Actibus interfuit, etc. » Et licet, aucto deindè Antistitum numero in Sess. XVIII, fuerint Decreta II Sessionis renovata, refert tamen Cardinalis Turrecremata *in Resp. ad Basileenses* habito in Concilio Florentino, et in *Summ. de Eccl. l.* 2. *c.* 100. quod in illâ Sess. XVIII non omnes consenserunt, sed plures protestati sunt, alii verò consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ vel potiùs violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cum Decreta ederentur non per solos Episcopos, ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, et nullius auctoritatis.* Quod confirmatur ex Oratione Cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud Æneam Sylvium *in Act. Basil.*), qui cum esset præcipuus promotor præstantiæ Concilii suprà Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc Prælatorum dissensu, et ideò præfata Decreta inferioris potiùs Cleri suffragiis, quàm ipsorum, adscripsit, dicens : « Opus Dei hâc vice fuisse autumo, » ut inferiores ad dicendum reciperentur. » Et prædictus Æneas Sylvius in Oratione habita anno 1451 adversus Australes (ut refert Ludovicus Muratorius, *tom.* 2. *in suis Anecdotis*) de relatis Decretis loquens, dixit : « Inter Episcopos vidimus in » Basileâ coquos, et stabularios Orbis negotia judicantes. »

Secundò nequit Concilium Basileense nuncupari œcumenicum, quia ibi non adfuerunt Legati Pontificii, ut oportebat. Quomodò enim Concilium dici potest œcumenicum, ubi Caput suum deest, quandò existit Papa certus? S. Th. *Opusc. contr. Impug. Relig. c.* 4. docet : « Sancti Patres in Conciliis congregati nihil statuere » possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente. » Et Glossa *in Dist.* 17. *verb. et Gener. Con.* ait : « Universale (Con- » cilium) est quod a Papâ, vel ejus Legato cum omnibus Epis- » copis statuitur. » Hinc Nicolaus I *Ep.* 7. ita scripsit : « In uni- » versalibus Synodis, quid ratum, nisi quod Sedes B. Petri pro- » bavit, ut scitis, habetur? Sicut è contrario quod ipsa sola » reprobavit, hoc solummodò constat hactenùs reprobatum. » Si igitur loquimur de Sessione II. ut suprà habita 14. Kal. Mart. ann. 1432. habetur ex *Act. miss. l.* 2. quod Cardinalis Julianus, tunc temporis S. Sedis Legatus, jam anteà die 8. Febr. se præsidentiâ Concilii exoneravit. Adde quod Eugenius post primam Sessionem jam Concilium revocaverat, ut refert Didacus Payva ex Alexandr. *a.* 3. *n.* 1. Ità pariter in Sess. XVIII Legati Pontificii defuerunt; nam alii abfuerunt, alii autem non ut Legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut suprà diximus, et ostendit Roncaglia in *Animadvers. ad Nat. Alex. sup. Conc. Bas.* §. 1.

Tertiò prætereà scitur, suffragia data in præfatâ Synodo minimè fuisse libera, ut refert Cardinalis Turrecr. et ut asseruit Eugenius in suâ Bullâ ad Archiep. Colon. editâ 3. Idus Februar. ann. 1431, dicens : « Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec » vis, nec potestas Concilii Generalis consistit, quorum delibe- » rationes minimè sunt liberæ, cum ab eorum qui compulerunt, » voluntate dependeant. » Quapropter S. Antoninus *p.* 3. *tit.* 22. *cap.* 10. §. 4. vocavit hanc Basileensem Synodum *Conciliabulum viribus cassum, et Synagogam Satanæ*. S. Jo. de Capistrano *de Papæ et Conc. Aut. c.* 3. appellavit illam « Synodum profanam, » excommunicatam, et Basiliscorum speluncam. » Episcopus Meldensis Legatus Caroli VII ad Eugenium (apud Raynald. *ad annum* 1441. *n.* 10.) nuncupavit *Dæmonum cateroam*. Florentinum in Sessione habitâ ann. 1439. prid. Non. Sept. damnavit Declarationes Basileenses tanquàm impias, et scandalosas. Concilium demùm Lateranense V ut legitur in Bullâ Leonis V editâ, præfato Concilio approbante, Synodum Basileensem Conciliabulum schismaticum, seditiosum, et nullius auctoritatis agnovit. Quis ergò modò Concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani, et diabolici grande nomen promeruit? Postquàm igitur Eugenius Basileensem Synodum revocavit, prorsùs quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quod Eugenius deinde dissolutionem illius revocasset, ut Adversarii objicient; nam refert Card. Turrecrem. *dict. l.* 2. *c.* 10. hanc revocationem ab Eugenio metu extortam fuisse, et ipsius Constitutionem revocationis quodammodò ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim S. Athanasius (*Ep. ad Solitar.*) : « Non est censenda ejus sententia, quam » minæ et terrores extorserunt, sed ea, quam protulit, cum li- » beros haberet affectus. » At dato, quod Eugenius liberrimè dissolutionem Concilii revocasset, ipse tamen, ut patet ex ejusdem Epistolis *l.* 15. *p.* 117 et 123. et *l.* 17. *p.* 201, expressè declaravit Decisiones tantùm ad extirpandam Hæresim, et pacem inter Principes statuendam editas, non autem adversùs Pontificiam Potestatem pertinentes, confirmasse. Atque in ipsâ Constitutione revocationis *Dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut Legati ab eo Deputati, *ad Concilii præsentiam cum effectu admitterentur*. Alteram, ut expressit : « Ut omnia et singula contra Aucto- » ritatem nostram facta priùs omninò tollantur. » Sed Patres Basileenses neutrum implevere : Neque enim Decreta abstulerunt, neque Legatos in Sessione XVIII admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactivâ, contra Eugenii intentionem; imò nec etiam Legatorum assensum in Sessione XVIII, ubi Decretum de præeminentia Concilii fuit renovatum, curaverunt obtinêre : Nam testatur Cardin. Turrecrem. in præfata Respons. ad Basileenses in Concilio Florentino, quod in dicta Sess. XVIII, Præsidentes Pontificis « non consenserunt, imò contradixerunt, et protestati » sunt. Licet aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, » et quasi violenter, cum aliter non admitterentur ad præsiden- » tiam, in renovationem illam consenserunt. » Deindè, cum ipsi

Basileenses Patres instanter postmodum ab Eugenio approbationem Decretorum suorum petiissent, illam nunquàm Eugenius concedere voluit, ut ipse Eugenius in Concilio Florentino declaravit, inquiens : « Nos quidem progressum Concilii approbavi- » mus, non tamen ejus Decreta. » Et cum Rex Romanus ac Imperii Electores instassent pro Decretorum confirmatione, Eugenius scribens ad legatos suos in Germaniâ, quamvis Concilia tum Constantiense, tum Basileense in suâ Epistolâ fassus sit venerari, verumtamen ibi expressè protestatus est ea suscipere, « absque » tamen præjudicio juris dignitatis, et præeminentiæ S. Sedis » Apostolicæ, ac potestatis sibi et in eadem canonicè sedentibus » concessæ. » Atque in Synodo Florentinâ ad proscribendas Propositiones Concilii Basileensis; Concilium Pontifici præferentes, Constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in novâ Editione Venetâ Conciliorum *tr*. 18. *n*. 1202.) in quâ habetur : « Quas Pro- » positiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta » demonstrant, velut Scripturæ, et SS. Patrum, et ipsius Con- » stantiensis Concilii sensui contrarias, tanquam impias, scanda- » losas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram... cedentes, » ipso Sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus. » Vide hîc autem, quàm futulis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio Natalis Alexandri dicentis, quod ideò Eugenius Propositiones illas damnavit, quia hæresis notâ inurebantur qui adversùs eas sentiebant: nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ Bullæ relegere, quibus clarè patet, noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solùm qui contrà Concilium sentiebant, sed expressè damnare voluisse et reprobare *tanquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram cedentes* Propositiones illas, *juxtà* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant, Concilium præstare Pontifici etiàm certo : et hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cum Patres Basileenses Eugenium monuerint, citarint, etc.) utique Pontifex improbavit.

Instant Adversarii, et aiunt præfatam Constitutionem *Moyses* postmodùm abolitam fuisse a Nicolao V. Sed reverà in Litteris Nicolai (ut videre est apud ipsum Natalem *art*. 4. *num*. 14.) nihil aliud reperitur, quàm confirmatio possessionum et collationum Beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nullâ penitùs factâ mentione potestatis prætensæ Concilii suprà Papam.

134. — Instat ultimò pro superioritate Concilii Ludovicus Maimburgus, objiciens, eosdem Pontifices aliquandò Conciliorum superioritatem suprà Papam fuisse confessos. Et opponunt I. factum Siricii, qui ab aliquibus Episcopis requisitus super errore Bonosi, nempe, quod B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset; respondit, super hanc controversiam se non posse judicare, cum ejus judicium Concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1. quod hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solùm Generali Concilio inferior esset, sed etiam Provinciali, quale erat Capuense. Resp. 2. quod hæc verba falsò Si-

ricio apponantur; cum tantùm in Epistolâ 79 Ambrosii reperiantur. Resp. 3. quod, dato etiàm, quod sint Siricii, Siricius ibi non declaravit se synodo inferiorem, sed significavit dedignari suâ auctoritate ex declaratione illius Concilii causam judicare: Et patet ex verbis ibi: « Nos quasi ex Synodi auctoritate judicare » non convenit. » Vide Troil. loc. cit. Opponit II. Maimburgus testimonium Sylvestri II quod *si Romanus Episcopus Ecclesiam non audierit, ut Ethnicus habendus sit.* Respondetur, illud testimonium non fuisse Sylvestri, sed Gerberti Monachi qui (ut referunt Baronius anno 992, et Spondanus anno 991, *n.* 2.) dum fuisset illegitimè assumptus ad Rhemensem Archiepiscopatum, Arnulpho injustè deposito, et tunc contendebat sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, Seguino Metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodùm idem Gerbertus, cum favore Otthonis Imperatoris ad Pontificatum assumptus esset, ipsummet Arnulphum in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit III. Maimburgus confessionem Pii II, qui in suâ Bullâ Retractationis fassus est, ipsum anteà in Synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate Concilii tutatum fuisse: Ergò, arguit Maimburgus, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur, opus esse legere Bullam præfatam (apud Troilam Tract. 7. art. 7. n. 9.) et ibi patenter quisque intelliget, quo sensu Pius asseruerit sententiam illam *antiquam;* antiquam, quia ipse priùs, cum non esset Pontifex (tunc temporis dictus Æneas Piccolominus), pro superioritate Concilii contenderat: Sed posteà, veritate perspectâ, adhuc antè Pontificatûs adeptionem se retractavit, ut patet ex Epistolâ ab ipso ad Eugenium IV missâ. Hinc cernitur, quàm fraudulenter miser Maimburgus gestis, verbisque utatur.

138. — Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *Cardinales Cusanum et Alliacensem,* item *Gersonem, Almaynum, Adrianum VI, Panormitanum, Alphonsum, Tostatum, Dionysium Carthusianum, et Driedonem.* Sed operæ pretium est observare cum Roncaglia *in Animadvers.* §. XI. *in Natalem Alex. de Concil. Constant.* quod exceptiones præfatorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus,* licet priùs in *libro de Concordiâ* Concilium Papæ prætulisset, tamen posteà non obscurè oppositum se sensisse ostendit: signanter *in Epist.* 2. *de Usu Calicis ad Bohem.* docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram columnam veritatis, et proindè nunquàm a Fide defecisse, nec alterius sedis correctione indiguisse; ac veritatem certò apud eos inveniendam, qui a Romano Pontifice non separantur. *De Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447, quod ipse ideò Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses Eugenio IV, non fuerunt acceptæ, et repulsæ fuerunt a Cardinali Turrecremata: proindè scripsit *Spondanus,* quod ipse « in Pon- » tificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit, » sed cum non obtinuit quod petiit, non potuit adeò genio im- » perare, ut non acerbiùs rem in contradictores ageret: » Ve-

rumtamen ipse Tostatus, *in c.* 16. *Matth.* sic scripsit : « Voluit » Christus, quod Confessio Fidei esset per Petrum solum, ut in- » nuatur quod talis Fides tenenda est, qualem prædicat Romana » Sedes, quæ est Mater et Caput Ecclesiarum, cui Petrus præ- » fuit. » De *Panormitano* (*in Compendio* gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas a Ciaconio) legitur, quod hic Doctor fuerit a Rege Aragonensi, contrà Eugenium irritato, ad Synodum Basileensem datâ operâ missus, ut Romani Pontificis Auctoritatem impugnaret; proùt jam egisse refert *Panzaroli de Leg. Interpret.* subdens, eumdem *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse.* Cæterùm legens quæ ipse scripsit in *cap. Significasti, de Elect.* circà Potestatem Conciliorum, nunquàm asserere poterit, ipsum infallibilitatem Conciliis tribuisse adversùs Pontificis Potestatem.

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii*, et *Almaini* scribit *Andreas Duvallius* eas non multi faciendas, cum præfati Auctores tempore Schismatis scripserint. Addit *Thomassinus diss.* 15. *in Conc. n.* 24. *Gersonium* scripsisse exasperatum schismatis pertinacis importunitate; « atque ideò plurimum degenerasse a reverentiâ » Pontificum Gallicanorum, qui cum Leone adfuere Romanæ » Synodo. Antiquitas ergò eorum, et numerus anteponi debet » novitati et paucitati per abrupta molienti sese extricare a schis- » mate intricatissimo. » Jactant etiàm habere *Adrianum VI.* Sed reverà hic Pontifex, dum privatus Doctor fuerat in Universitate Lovaniensi, nil aliud scripsit (*Sum. Theol. in* 4. *sent. de Sacr. Confirm.*) quàm posse Pontificem in suâ Decretali hæresim docere, scilicet intelligendum, quatenùs doceat proùt Doctor privatus, non verò ut Doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit, Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiàm *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus Doctoris sententia, valdè dubium est; nam hic expendens in *lib. de Auctoritate Papæ, et Conc. part.* 2. *a.* 4. 48. dicit, Papam intolerabiliter vitiosum subjici Concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens : *Papam, ut summum Ecclesiæ Pastorem,* non posse a Generali Concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est Superior, et Prælatus, et Judex Ecclesiæ.* De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l.* 4. *c.* 4. *in fin.*), ipse nihil aliud sentit, nisi quod Pontifex Concilio subjiciatur, si Doctrinam Evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodò istæ omnes auctoritates ab Adversariis Romanæ Sedis adductæ, aut infirmæ sint, aut dubiæ.

Ex his omnibus deniquè, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, Patrum, ipsorumque Conciliorum, quisque animadvertere potest, nostram sententiam non esse tam nostram, quàm totius Ecclesiæ sententiam, regulam, et sensum. Et ideò non ipsam, sed potiùs oppositam, ut futilem, sæpiùsque convulsam, meritò censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III.

An vis, et substantia Legis positivæ dependeat ab acceptatione Communitatis?

136. An obliget Lex non acceptata? — **137.** Quid si Lex a majore parte Populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur Leges? — **138.** An peccent Legem non acceptantes? Et an Lex pendeat ab acceptatione Populi? Quid circa Leges Pontificias? Quid circà Civiles? — **139.** Quid si lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?

136. — « Resp. Etsi ita sentiant Canonistæ, item *Navar.* » *Azor. etc.* citati à *Laym. lib.* 1. *tr.* 4. *c.* 3., eò quod ponant leges » hac tacita conditione ferri, si a Populo fuerint acceptatæ, alio- » quin vim, seu obligationem non habituras. Verior tamen sen- » tentia est Theologorum, leges absoluti Magistratûs non pen- » dere a Populi acceptatione, et consensu, sed mox ut legitimè » promulgatæ sunt, obligare Populum ad recipiendum. Undè a » *Laym. loc. cit.* resolvuntur hi Casus.

» 1. Episcopis ex officio incumbit novas Leges Pontificias (ut » Principibus Imperatorias) promulgare per suas Diœceses, atque » in usum deducere.

137. — « 2. Si lex in provinciâ promulgata sit, sed a majore » parte Populi non accipiatur, nec observetur; tunc, si Legisla- » tor id sciat, et taceat, censetur hoc ipso legem revocare. Si verò » id sciat et urgeat observationem, quisque tenetur eam servare, » quia potiùs caput suum, quàm reliqua membra, sequi debet.

« 3. Si princeps nesciat non accipi, nec deduci ad usum, durat » legis obligatio, donec elabatur decennium : quo elapso, præ- » scriptum est contra eam, sivè Imperatoria sit, sivè Pontificia, » et tunc non ampliùs obligat. Uti et Lex Ecclesiæ, etsi semel » recepta sit, aboletur per præscriptionem, sed annorum plurium, » nempe quadraginta. *Navarr. Azor. Suarez* * (*Sed vide dicenda* » *n.* 139. *v. Lim.* 2.)*

« 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, et datâ » occasione etiam observes; sed alii plerique e Communitate non » recipiant, nec recepturi videantur, tunc saltem ab eâ excusa- » beris per discretionem.

« 5. Etsi primi Episcopi fortè peccaverint, non recipiendo » legem, nec in usum deducendo, successores tamen eorum, si » post longum tempus videant non observatam, credere possunt » esse sublatam per præscriptionem.

« 6. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumendum est » pro ipsâ : quia factum in dubio præsumitur si de jure facien- » dum erat. Vide *Azor. l.* 5. *c.* 4. *Lay. hic cap.* 3. *Salm. de leg.* » *disp.* 13. *s.* 3. »

138. —Quæritur an Lex obliget de se independenter ab acceptatione populi? Certum est peccare Legem justam non accep-

tantes ex Prop. 28. ab Alex. VIII quæ dicebat : *Populus non » peccat,* etiàm si absque ulla causa non recipiat Legem a Prin- » cipe promulgatam. » Ratio, quia, licet Lex de se non obligaret, nisi Populus eam acceptaret, tamen Princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia Legis pendeat ab acceptatione Populi, ità ut ipsa non liget, donec Populus acceptet? Et hîc distinguendum inter Leges Ecclesiasticas et Civiles. Et quoad leges *Ecclesiasticas*, certum est, quod Summus Pontifex possit obligare ad Leges Populum Christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est, Papam non recipere potestatem legislativam a populo, sed a Christo Domino, qui dixit : *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram, etc.* Et idem dicitur de Episcopis, qui vel immediatè vel mediatè (ut suprà) per Christi Vicarium ab eodem Domino potestatem habent. Vide *Salm. c.* 1. *n.* 94. An autem idem sit quoad Leges *Civiles?* Vide *infrà.*

Quæstio igitur est an lex, ubi non exprimitur, velle Principem obligare independenter ab acceptatione Populi, de se obliget sinè Populi consensu?

Circà leges Pontificum, vel aliorum Prælatorum, *prima sententia* negat ex *c.* 3. *dist.* 4. §. *Legis;* ubi habetur ex *S. Aug. Leges constituuntur, cum promulgantur; confirmantur, cum moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio Populi evitetur. Ideòque multa Decreta Pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita Cabass. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 5. *Et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. et alii apud Salm. c.* 1. *n.* 98.

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia Prælati Ecclesiastici non habent potestatem a Populo, uti prænotatum est a principio. Ad textum *S. Aug.* respondetur, Leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ità *Salm. ib. n.* 99. *et seq. cum Laym. Suar. Pal., etc.* Notatur autem, quod lex tunc dicitur recepta, cum major pars Communitatis eam recipit in totum, vel in partem. *Salm. n.* 97. *cum Bon. et Val.*

Idem, quod dicunt de Legibus Pontificiis, dicunt etiam de Legibus Civilibus *Busemb. cum Pal. Suar. Laym., etc. apud Salm. cit. c.* 1. *n.* 101. (Quamvis negent alii *ib. cum Croix l.* 1. *n.* 591.) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione Populi, sed ex ipsa potestate Principis, quam habet condendi leges independenter a Populo. (*V. Not. IV, pag.* 323.)

139.— Limitant aliqui DD. (sivè lex sit civilis, sivè ecclesiastica) 1. si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini : quod judicatur ex arbitrio Prudentum : Vel si plures ab ea appellent. Ità *Pal. Suar. Salas apud Salm. ib. n.* 104. Contrarium tamen sentiunt *Tap. et Gorgon. ib. n.* 105. *Salm.* adhærent primæ sententiæ quandò lex est adeò dura, ut per epikeiam judicetur, quod si Legislator illas circumstantias advertisset, legem minimè emanasset.

Limitant 2. si lex fuerit abrogata per desuetudinem à majori

parte Populi. Sed dubitatur inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ? Negant *cum Busemb. ut suprà n.* 3. *Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 17. *cum Bon. Laym. Diana*, etc., quia ad præscribendum adversus Ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta, et cap. Ad aures, de Præscript.* Sed *Lessius l.* 2. *c.* 6. *n.* 47. *et Pal. Sa, Gran. Nao. et Azor. apud Salm. loc. cit.* probabiliter dicunt sufficere decem annos, sivè leges sint receptæ, sivè non; quia non major ratio habenda est de consuetudine contrà legem Ecclesiasticam, quàm Civilem, cùm nullum jus inter has distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de Legibus, sed de juribus, et bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quidem Ecclesiæ leges. Quandò verò lex nunquam fuit recepta, certè sufficit decennium pro utraque lege sivè Civili, sivè Ecclesiastica, ut dicit *Bus. hîc n.* 3. Et tunc, licèt primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. *Salm. n.* 106. *cum Suar. Bon. Pal. et comm. cum Busemb. hîc n.* 5.

Limitant 3. Si major, et sanior pars Populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondùm sit præscripta: cæteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur Princeps nolle hoc obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum. Ita *Salm. n.* 107. *cum Suar. Pal. Tap. etc. cum Busemb. hîc n.* 2. *et Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 98.

Quæritur hîc, an si Populus supplicet Principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant *Bon. Villal. Salas, etc., apud Salm. c.* 1. *n.* 111. Sed rectè contradicunt *Salm. cum Suar. et Pal.* At si princeps audiat supplicationem Populi, et taceat, nec instet pro observantia, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm. c.* 1. *n.* 112. *cum Pal. Bon. Salas, et aliis.*

DUBIUM IV.

An Præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali?

140. An Legislatores humani possint præcipere? Et quot conditiones requirantur, ut Lex obliget? — **141.** An Superior possit præcipere rem levem sub culpâ gravi? — **142.** An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptûs? — **143.** An res gravis possit præcipi sub levi? — **144.** Quandò præsumatur Lex obligare sub gravi? — **145.** An lex pœnalis obliget ad culpam? — **146.** Quid de Lege sub pœnâ suspensionis, etc. — **147.** Quid si Lex assignet pœnam, et simul præcipiat? — **148.** An incurratur pœna antè sententiam? — **149.** Quid de pœnis positivis, et inhabilitantibus? — **150.** An pœna conventionalis solvi debeat antè sententiam? — **151.** An Lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientiâ? — **152.** An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni Legis? Sed vide etiam lib. 3. *n.* 1045.

140. — « RESP. : Cum Deus sit Dominus noster, atque etiàm » Superioribus parere nos jusserit, non solùm ipse, sed et illi no- » bis præcipere possunt, et præcipiunt, tum sub pœna, tum etiàm » sub culpa, sivè peccato; eoque gravi, aut levi, proùt et rei præ- » ceptæ ad intentum finem necessitas et materiæ quantitas, et eo- » rum voluntas sese habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis, » aut prudentum æstimatione solet colligi. Ità Theologi commu- » niter. *S. Th. Suar. Salas, etc.* »

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur. I. Ut lex sit pro tota Communitate. II. Ut Legislator habeat publicam potestatem. III. Ut lex sit perpetua. IV. Ut sit ad bonum commune : deindè sit honesta, justa, et possibilis. Vide *Salm. de Leg. c.* 1. *ex n.* 7. Hinc Lex differt a Præcepto, seu Mandato; nam Præceptum fertur pro persona particulari, et etiàm a persona privata. Deindè præceptum est ad tempus, cum cesset morte mandantis; nisi res sit ampliùs integra vel nisi Præceptum sit ad causas pias vel pariter favorabiles. Vide *Croix lib.* 1. *n.* 565 *et* 566. *Salm. d. c.* 1. *n.* 5.

Undè resolvuntur hi Casus.

« 1. Graviter peccat, qui deliberatè, et in materiâ magnâ vio- » lat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ.

141. — « 2. Cùm res levis est, non peccat mortaliter trans- » grediens, etsi Superior sub mortali præceperit : quià id eum » posse negant *Suar. Laym.* et alii communiter; v. gr. ne quis » frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, etc., quia » est res parva, et incapax tantæ obligationis. Nec ipse Deus in » materia parva sub mortali obligat. Vide *Less. l.* 2. *c.* 4. *d.* 9. » *Salas d.* 10. *s.* 7. ° (*Est communissimum apud Salm. de Leg.* » *c.* 2. *n.* 18. *Tenent tamen in Tract.* 15. *de Statu Relig. c.* 6. *ex* » *n.* 85. *cum S. Th. Valent. etc., contra Sanch. Vasq. etc. posse* » *Prælatum regularem præcipere sub gravi, quod a Regula præ-* » *ceptum est tantùm sub levi, si timetur, quod regula aliter non ob-* » *servetur.*)

142. — « 3. Aliud esset, si materia aliàs levis, fieret gravis » ratione circumstantiarum; ut verb. gr. contemptûs, scandali, » magni boni communis, vel finis a Legislatore intenti. Sic abs- » tinentia a pomo in Paradiso, in se quidem parva, gravissima » tamen erat ex circumstantiâ finis. *Suar. l.* 3. *c.* 25. »

Nota, quod in quâcumque materiâ contemptus formalis legis, aut Legislatoris (quod est contemnere legem, vel Legislatorem, seu Superiorem quà Superior est) semper est peccatum mortale. *Salm. c.* 2. *n.* 38. *cum S. Th. Suar. et communi.* Secùs si contemnatur res præcepta, quià parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contrà Superiorem. *Salm. c.* 2. *n.* 35. *cum Sanch. Cajet., etc.* Contemptus enim non quà Superioris, sed quà singularis personæ, v. gr. quia indocti, imprudentis, etc., de se non est culpa mortalis nisi forsàn judicium sit graviter teme-

rarium. Ita *Salm. ib. n.* 40. *cum Pal. Sanch. Less. Bon.* Hinc dicunt rarò contingere peccatum mortale ratione contemptûs.

143. — « 4. Quandò materia est gravis, potest Superior præci-
» pere sub culpâ tantùm levi : quià sicut potest nullo modo obli-
» gare non præcipiendo : ità etiàm potest obligare sub veniali
» tantùm. Ità *Suar. Less. loc. cit. contra Vasq.* »

Quæstio est, an Legislator in materiâ gravi possit obligare tantùm sub levi. *Prima sententia* negat, quià gravitas obligationis non dependet ex voluntate Superioris, sed gravitate materiæ. Ità *Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec. Secunda* tamen *sententia* probabilior affirmat, quià in legibus obligatio taxatur à Legislatore juxtà finem intentum, ad quem aliquandò expedit non imponere obligationem gravem in gravi materiâ. Ità *Lessius l.* 2. *c.* 41. *n.* 46. *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 20. *cum Sanch. Pal. Bon. Val. etc.* Sicut benè quis potest vovere in quacumque materia, etiàm gravissimâ, tantùm sub levi; ut *S. Antonin. Pal. Sanch. etc. apud Salm. ib.*

144. — « 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit an lex
» obliget sub gravi culpâ, sunt hæc. I. Si materia sit gravis, et
» non constet in contrarium de voluntate præcipientis. Undè
» *Cajet. in summ. verb. Cler.* docet Clericos tantùm peccare ve-
» nialiter, dum contrà præcepta juris positivi aves, et canes se-
» quuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim habent, ut
» jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ obedientiæ; vel vi
» voti, aut juramenti, vel graviter mandamus, etc. III. Si pœna
» magna adjiciatur, ut excommunicationis, depositionis, maledic-
» tionis æternæ, exilii perpetui, mortis, etc. IV. Si ità fert
» usus, et consuetudo inter peritos, et timoratos : quià consue-
» tudo est optima legum interpres, ut patet in lege jejunii Ec-
» clesiastici, et abstinentiæ a carnibus; item Communionis an-
» nuæ, quas graviter obligare probant hîc *Tol. Laym. c.* 14. *n.* 4.
» *Bonac. p.* 7. §. 4. »

145. — Docet Auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna ei adjiciatur. Hîc addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ. Et antè omnia est notandum, quod alia est Lex purè pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. Qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientia, etiàmsi pœna sit gravissima, ut *Salm. c.* 2. *n.* 53. *cum Nav. Pal. Tap. Regin. etc.* Hinc leges oppidorum prohibentes sub pœna cæsionem lignorum, sivè herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa, sic enim habet consuetudo. Ità *Salm. ib. n.* 54. *cum Nav. Val. Montes. etc.* Alia est Lex non purè pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, et pœnam imponit, v. gr. Nemo hoc faciat sub pœna, etc. (*V. Not. V, pag.* 323.

Omnes leges sub pœna excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter : Est commune. V. *Salm. c.* 2. *n.* 44.

146. — Quæritur 1. An obliget sub gravi lex quæ præcipit sub pœna Suspensionis, Interdicti vel Irregular.? Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sinè peccato gravi, *Ca-*

jet. Val. Salon. (*et Azor.* quoad Suspensionem) apud *Salm ib. n.* 45. Contradicunt tamen *Salm.* tam quoad Irregularitatem, cum *Sanch. Pal. Tap. etc.*, quàm quoad Interdictum, et Suspensionem, si sint majores, prout Suspensio ab Officio, vel Beneficio ad longum tempus, et Interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sinè peccato gravi. Ità *Salm. de Cens. c.* 1. *n.* 126. *ex Suar. Bon. Con. Pal. etc. ibid. n.* 124. (Vide etiàm de hoc *l.* 7. *de Censur. n.* 313. Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis *dict. n.* 45. *ut sup.*

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant, alii probabiliùs negant, ut *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 46. *cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. etc.* Nisi dicatur, quod censura incurratur *sine alia monitione*, vel nisi de se materia sit gravis.

147. — Quæritur 2. An Leges assignantes pœnam temporalem et simul præcipientes, obligent ad culpam, an solùm ad pœnam? *Prima sententia* negat nisi ipsa Lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ità *Nav. Man. c.* 23. *n.* 55 *et* 60. ubi ait : *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit.* Ità etiàm *Cajet. in Summ. v. Clericus.* §. *Verum.* Item *Mencada, Gomez, Imola ap. Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 47., et probabilem *ibid.* vocant *Val. Bon. Dian. Tap. ac Vill.*, et loquendo de lege civili probabile etiàm putat *Mazzot. de Leg. q.* 2. *c.* 1. *cum Vill.* Ratio, quià, licet Principes benè possint obligare tàm ad pœnam, quàm ad culpam, tamen cum non sint imponenda onera sinè necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quandò sufficit pœna ad eos coercendos : Et ità hujusmodi leges dicunt consuetudine interpretari. Veriùs tamen contradicit *secunda* sententia quam absolutè tenent *Salm. l. c. n.* 49, et probabiliorem *ibi* censent *Val. Bon. Dian. Tap. et Vill.* Ratio, quià hæc est differentia inter legem *purè pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quandò in ea tantùm pœna assignatur; et legem *mixtam*, quæ obligat etiàm ad culpam; et hæc est, quandò ultrà pœnam præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur Superior velle ad culpam obligare, ne frustrà videatur præcipere. Quid si pœna sit magna? vide dicenda *de Rest. l.* 3. *n.* 616.

148. — Quærit. 3. An incurratur pœna antè Judicis sententiam? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, etc. quandò imponuntur ipso facto, non indigent sententia; est certum apud omnes, *v. Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 57. Et patet *ex c. Non dubium de Sent. ex c. Significasti de Hom. et aliis.* Idem dicitur de pœnis privativis, modò reus subire eas possit sinè infamia, sicut esset privatio vocis activæ, et passivæ, ut *Suar. l.* 5. *c.* 9. *n.* 5. *Bon. D.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 10. *et Salm. n.* 58. *cum Tapia, Vasq. Montes., etc.* Et modò alicubi non habeat aliter consuetudo particularis : *Salm. n.* 60. Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, putà in Beneficio, electione, etc.,

tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiàmsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nulla expectata declaratione*, ut docent *Less. l.* 2. *c.* 29. *dub.* 8. *et c.* 34. *dub.* 34. *Mol. de Just. t.* 2. *tr.* 2. *D.* 96. *n.* 8. *Soto l.* 1. *q.* 6. *a* 9. *et l.* 4. *qu.* 6. *a* 6. *Sanch. de Mart. l.* 2. *D.* 53. *n.* 5. *et l.* 7. *D.* 89. *n.* 11. *Pal. tr.* 3. *D.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *et Salm. c.* 2. *n.* 59 *et* 90. *cum Led. Cajet. et Gran.* Cum enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu; verba illa, *nulla declaratione etc.* possunt explicari, scil. nulla expectata declaratione pœnæ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex *c. Secundum, de Hæret. in.* 6. ubi Hæretici, licet priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere antè sententiam, ut in eodem textu habetur.

149. — Quod dictum est de pœnis privativis, a fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter, cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 62. *a* 3. *Sanch. de Ma. l.* 6. *D.* 53. *n.* 1. *Mol. l. c. Soto l.* 1. *q.* 6. *n*..... *ad* 8. *et Salm. c.* 2. *n.* 61 *et* 64. *cum Tap. Sa, Vasq., etc.* Et sic igitùr dicendum de legibus privantibus Beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum Beneficii, etc. ubi semper requiritur declaratio Judicis. *Salm. d. n.* 64. *cum. AA. cit.* Ratio autem omnium horum est, quià nimis ardua, et inobservabilis esset lex illa humana : quod reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant antè Judicis sententiam, ut est pœna imposita a Tridentino non residentibus non lucrandi fructus, et similia. Vide *Salm. ibid. n.* 62. Item quandò pœnæ sunt conditionales, v. gr. ut habens Beneficium curatum, si non ordinetur Sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut *ex Cap. Licet, de Elect. in* 6. Sic etiàm Clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privatur privilegio fori. *Salm. c.* 2. *d.* 63. *cum Sanch. Pal. Bon. etc.*

150. — Quæritur 4. An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi antè sententiam? *Prima sententia* affirmat, quià quisque tenetur antè sententiam pactum observare. Ità *Bonac. Suar. Mol. Sa, ap. Salm. c.* 2. *n.* 66. *Secunda sententia*, quam æquè probabilem vocant *Salm. n.* 67. *et tenent Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. etc.* negat, quià sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam; quàm juxtà dispositionem juris circa Leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profectò tenetur reus post sententiam ad pœnam : Sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur a parte. Et si pœna sit nimis dura, ultrà sententiam requiritur præceptum Judicis, et ministrorum executio. Vide *Salm. c. n.* 70.

Deindè notandum, quod Leges, quæ fundantur in falsâ præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quandò præsumptio certè est falsa. Sic enim hæres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hæreditas reverà non

est solvendo. Vide *Salm. c.* 2. *ex n.* 78. et vide dicta *n.* 100. *v. Quæres.*

151. — An, quandò Lex requirit aliquam conditionem, sinè quâ irritet actum, uti Lex irritans testamentum sinè solemnitatibus, vel Lex irritans alienationem bonorum Ecclesiæ sinè consensu Capituli, obliget in conscientia? *Prima sententia* negat, *ut Nav. Covarr. Tap. Silv. Med. et alii ap. Salm. c.* 2. *n.* 44 *et* 103. Ratio, quia tales Leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest. *Secunda sententia* affirmat, quià tales leges non solùm fundantur in præsumptione fraudis, sed etiàm in periculo illius, quod semper adest. Ità *Salm. cum Sanch. Pal. n.* 104. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152. — Quæritur hîc ultimò, quandò teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni Legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse, quod quis non obligetur a Lege, sivè ab illius obligatione extrahatur: Aliud, quod excusetur a transgressione legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Undè fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione Legis; vel apponendo causam, quâ extraharis a Legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi Sacrum, descendas ad alium, ubi tale præceptum non viget : vel efficiendo opus, quod licet impediat te ab observatione Legis, non te extrahit tamen a Legis obligatione; nempè si die Dominico discedas a loco Sacri ad sylvam, ubi etsi Sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deindè notandum est, quod contrà Leges naturales nunquàm licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis : Secùs autem dicendum de Legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ità sapienter distinguunt *Salm. c.* 2. *n.* 158, 159 et 160.

Hinc inferunt, non peccare excommunicatum, si Sacrum non audiat, et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi Sacrum : Sed vide dicenda *l.* 3. *n.* 325. *v. Excommunicatus*, *et l.* 7. *n.* 161. Inferunt 2. Eum non peccare contrà præceptum jejunii, recitandi Officium, etc. qui suâ culpâ incidit in infirmitatem, etsi præviderit : Nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur indè a jejunio : etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempè ad furandum etc. Ità *Salm. c.* 2. *n.* 161. *cum Sanch. Medin. Henr. etc.* Sed nos omninò oppositum sentimus cum *S. Thom.* Vide dicenda *Lib.* 3. *n.* 1046.

An verò peccet contrà Legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut a Legis obligatione extrahatur, scilicet si se fatiget, ut non jujunet? Affirmant peccare *Pal. Salas. Med. etc. ap. Salm. c.* 2. *n.* 163. quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contrà jejunium *Sanch. Fill. Azor. Vill. etc.* quod satis probabilem sententiam vocat *Salm. ib. n.* 164. quià tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione Legis, in quo nulla est fraus : proùt si quis exeat e suâ Patriâ, ubi est obligatio jeju-

nandi, ut eximat se a jejunio. Sed nos tantò potiùs, juxta sententiam quam mox suprà secuti sumus, omninò primam sententiam sequimur; vide *l.* 3. *n.* 1045.

Peccat verò contrà præcepta naturalia, vel Divina, qui prævidens, se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore Paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter divinum Communionis. Sic etiàm peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi Sacrum, vel recitandi Officium, quià illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones a præcepto extrahitur. Ità *Salm. ib. n.* 162. *cum communi.*

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRÆCEPTUM.

DUBIUM I.

Quæ personæ Præceptis obligentur?

183. An ad Leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, etc.? — 184. An Legislator teneatur ad Legem? — 185. Quando pueri obligentur ad Leges Ecclesiasticas?

183. — « Resp. Soli subditi ratione utentes obligantur, ità ut
» eorum transgressione peccent. Quod addo propter ebrios, et ad
» tempus amentes, qui, etsi verè iis obligentur, eorum tamen vio-
» latione non peccant, defectu advertentiæ rationis, et consensûs.
» Pars prior est communis, et certa *Fil. t.* 21. *cap.* 11. *q.* 10. *Bon.*
» *p.* 6, *etc. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 10. Posterior est eorumdem.
» Cujus ratio est, tum quià præceptum, cum sit directivum, sup-
» ponit usum rationis : tum quià obedientia tantùm est eorum,
» qui ratione, et voluntate utantur. Nequè aliàs transgressio ad
» culpam imputari posset. »

Pro majori claritate notanda est regula, aliud est ad Legem non teneri; sicut non tenentur ad Leges ecclesiasticas Infideles, pueri, amentes. Aliud a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum præbere carnes in die vetito secundis, non verò primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Undè resolves hos casus.

184. — « 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, quoad
» vim coactivam, et pœnam, sivè directè : indirectè tamen, et
» quoad vim directivam, et ex æquitate quâdam tenetur se, tan-
» quàm caput, membris conformare. *Ità S. Th. q.* 96. *a* 5. *ad* 3.
» *Sylo. Suar. Bon. Laym. lib.* 1. *c.* 4. *c.* 9. contra *Azor.* Tenetur
» etiàm in contractibus cum reliquis pari conditione uti. Vide
» *Fill. t.* 21. *c.* 5.

Ità ex communi *Salm. d. cap.* 3. *n.* 37. Num autem Legislator teneatur ad suam Legem sub gravi, vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut Lex alios obligat, ut *Sot. Laym. Vasq. etc. ap. Salm. ib. n.* 38. Sed probabile est, præciso scandalo, tantùm teneri sub levi : quià tantùm ex honestate obligatur ad legem : Ità *Salm. ib. n.* 42. *cum Less. Azor. Bon. Pal. etc.* Limitatur tamen, si Lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractûs; tali legi enim tenetur stare etiàm princeps ad servandam æqualitatem. V. *Salm. ib. n.* 43 *et* 44.

« 2. Infideles non baptizati, etiàm Catechumeni, non obligantur » præceptis Ecclesiæ, obligantur tamen hæretici, et alii, qui » per Baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.

155. — « 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiæ, » quarum materia eorum ætati est conveniens, v. gr. Confessio- » nis annuæ, secundùm *Navarr. Henriq. et Azor.* item abstinen- » tiæ a carnibus, auditionis Sacri, secundùm *Sanch.* etc. obli- » gentur quoad culpam; non tamen quoad pœnas ordinarias, » nisi sint puberes, quales sunt masculi anno 14, puellæ 12 » absoluto. Ità *Sotus, Vasq. de Pœnit. q.* 90 *v. a.* 2. *Sa*, v. *Cen- » sura.* »

Quæritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis teneantur ad Leges Ecclesiasticas audiendi Sacrum, abstinendi a carnibus, vel lacticiniis, et confitendi? Affirmant *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 6. *Laym. c.* 10. *n.* 4. *et Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 52. *cum Pal. Bon. Salas, etc.* Atque peccare dicunt Parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter aiunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen, pueros antè pubertatem non obligari ad pœnas *ib. n.* 50. *in fine;* nec ad Communionem antè decennium, nisi in articulo mortis, si sit usus rationis; ut *Salm. de Euch. c.* 7. *a. n.* 15. Negant verò *S. Anton. Sot. Sa, Henr. March. ap. Salm. n.* 51. dicentes non teneri statim, sed post aliquod tempus. Hoc tempus, *Sa* ait, esse tempus pubertatis : *Sotus* verò *et S. Anton.* dicunt saltem esse decimum annum vel nonum cum dimidio in fœminis. Sed hæc opinio meritò rejicitur communiter, ut ait *Croix l.* 3. *p. n.* 615. An verò obligentur pueri, qui antè septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana, Sanch. Burgh. ap. Croix l.* 1. *n.* 676. qui probabile putat, quià leges positivæ attendunt tantùm ad ea quæ communiter contingunt. Sed probabiliùs *Bosco ibid.* affirmat teneri. Vide dicenda *lib.* 3. *n.* 270 et 1012.

« 4. Infantibus non baptizatis, et perpetuò amentibus licitè » dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera servilia fes- » tis; non tamen ebriis, cum legi maneant subjecti; uti nec licitè » irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum, etc. eò quod » talis actus tribueretur principali agenti, qui alterius operâ ute- » retur, quasi instrumento, ut *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 10. *Bon. p.* 6. » et *Sanch.* 1. *Moral. c.* 12. »

DUBIUM II.

An Peregrini teneantur Legibus suis domicilii, dum ab eo absunt.

156. An Pereginus teneatur ad Leges ubi est? — **157.** An teneatur ad Leges Patriæ? Deindè ponuntur resolutiones plurium casuum. — **158.** An peregrini possint dispensari ab Episcopo loci in legibus, et in votis? (*V, Not. VI, pag.* 234.)

156. — « SUPPONO I. Præceptum aliud esse locale, quod scilicet certo tantùm in loco, urbe v. gr. vel parochiâ obligat; » aliud universale, seu juris communis, quod totam ferè Ecclesiam obligat.

« Suppono II. Peregrinos propriè dici eos, qui aliquo veniunt » animo non manendi, sed tantùm subsistendi, per aliquot dies, » vel ad summum per minorem anni partem, ut mercatores, » viatores, non autem studiosi, nequè ancillæ, quæ veniunt ad » serviendum.

« Respondeo non obligari. Ità *Nav. Sanch. Less. l.* 4. *c.* 2. » *dub.* 8. Ratio, quià præcepta localia per se et directè respiciunt » territorium, eique sunt affixa; atque adeò non obligant, nisi » existentes intrà illud. Lex enim ità fertur; v. gr. Festum illud » tali loco celebretur: ideòque hîc valet illud: *Si fueris Romæ, etc.* Addit *Laym. c.* præceptum locale expirare etiàm intrà » proprium territorium in loco exempto quod is æquiparetur » loco sito extrà territorium. »

Hîc refert antè omnia distinguere domicilium a quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi, animo ibi perpetuò manendi, ut communiter docet *Bonac. de Leg. D.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 39. *Roncag. eod. tit. c.* 1. *p.* 3. *pag.* 44. *et Salm. tr.* 8. *c.* 4. *n.* 48. *cum Palao, Trull. Dicast.* et aliis passim, ex *l.* 2. *C. Ubi Senatores, et l. Heres absens* §. *Proindè, ff. de Judic.* I. Censetur autem hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significatâ voluntate recedendi, vel qui majorem partem bonorum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit, ut habetur in Bullâ *Speculatores* relata *T.* 2. *l.* 6. *n.* 770 *ad n. V*, vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salm. n.* 49.) voluntatem ibi perpetuò manendi expressè significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest. v. Domicilium, n.* 2. *et Sanch. de Matr. l.* 3. *D.* 18. *n.* 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut rectè aiunt *Roncaglia loc. cit. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 1. *v. Quæres, cum Navarro,* et N. SS. P. Benedicto XIV, *Notif.* 33. n. 6. utque eruitur ex citatâ *l. Heres, etc.* His positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur, ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant *Glossa in c. Quæ*

contrà, *Dist.* 8. *Aut peregrini*, et alii, *apud Sanch. loc. cit. n.* 8. Quià advena (ut aiunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuò manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere, quod is contraxerit ibi quasi domicilium: Ità *Suarez tom.* 1. *de Relig. c.* 14. *n.* 5. *et l.* 3. *de Leg. c.* 33. *n.* (qui oppositam putat non esse practicè probabilem) *Sanch. loc. cit. n.* 9. *Salmant. de Legib. c.* 3. *n.* 55. *et Laym. dicto. c.* 12. *n.* 1. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella, etc.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum illius loci, ergò etiàm legibus tenentur; et tenentur a prima die, quâ illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut rectè notat *Sanch. dicto n.* 9. *cum Sylvest. Palud. Rosella, etc.*

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare? *Prima* sententia affirmat; et hanc tenent *Pontius de Matr. l.* 5. *c.* 7. §. 1. *n.* 6. *Suarez de Leg. l.* 3. *c.* 33. *n.* 33. *et l.* 1. *de Rel. c.* 14. *a. n.* 9. *Salas de Leg. D.* 16. *Sect.* 4. *concl.* 4. *Tapia l.* 4. *q.* 16. *art.* 3. *n.* 2. *et Covarr. Gordon. Henr. etc. apud Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 56. et alii plures apud *Sanch. de Matr. l.* 3. *D.* 18. *n.* 4. *et in Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 3. qui vocat valdè probabilem, sicut etiàm putant *Salm. loc. cit. n.* 58. Probant 1. ex *c. Illa, Dist.* 20. ubi refertur illud celebre D. Ambrosii: *Cum Romam venio, Sabbatum jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic et tu ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Probant 2. ratione, tum quià, qui sentit commodum, debet sentire et incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ a quâ abest, ità æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur, et hoc modo advena verè fit subditus superioris loci, quamvis brevi ibi sit; tum quià expedit ad pacem publicam servandam, et ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, uti colligitur ex relatâ doctrinâ D. Ambrosii; et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, Episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas benè regere possit, competit etiàm super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hâc sententiâ adducit *Suarez*. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 37.) *Emmanuël Sa* dicit teneri peregrinum, sit maneat illâ die quâ pervenit *Leonardus*, si integra die: *Sayrus*, si illic accedat multo spatio antè prandium, et totâ die ibi quiescat. Sed meliùs videtur distinguere *Suarez dicto c.* 13. *ex n.* 8. dicens, quod, si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, teneatur ejus legibus, licèt parùm ibi adsit; secùs si ibi sit in via, sivè per transitum ad alium locum; tunc enim, si præceptum sit affirmativum, puta audiendi Sacrum, non tenetur, quià tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenetur verò, si præceptum sit negativum,

nempè abstinendi a carnibus, vel ab opere servili, etiam si ibi moretur ad horam, quià præceptum negativum, cum obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda,* quæ dicit, advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanch. locis cit. de Matr. n.* 6. *et in Dec. n.* 38. cum pluribus aliis, *Bonac. de Legib. D.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 7. *et* 43. *S. Anton. p.* 2. *tit.* 6 *c.* 2. §. 2. *Azor. tom.* 1. *D.* 5. *c.* 11. *q.* 2. *Tolet. l.* 6. *c.* 5. *n. ult. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 4. *cum Sylvest. Ang. et Medina,* item *Sayr. Diana, Granado* et alii *apud Salm. dicto c.* 3. *n.* 58. qui hanc non minùs probabilem vocant. Ratio, tum quià leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minimè subjiciuntur jurisdictioni Superioris loci, ut habetur ex pluries citata *l. Heres absens,* tum quià non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem D. Ambrosii respondetur 1. illum procedere tantùm ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2. S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimæ; sed lex communis utiquè servanda est a peregrinis, quandò absunt a patriâ, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententiâ docent *Suarez cit. c.* 14. *n.* 27. *et Laym. loc. cit. n.* 3. *cum Medina, et Henriq.* Quamvis tamen *Laym.* non improbet oppositam *Sanchezii,* qui *de Matr. loc. cit. n.* 7. ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur verò hæc secunda sententia 1. in Legibus de jure communi, vel circà solemnitates contractuum, aut circà commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma, etc. 2. Limitatur si eædem Leges vigeant in patriâ peregrini, licet *Sanchius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contrà jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti, ex *c. Finali, de Foro compet.* Vide *Salm. n.* 59 *et* 60 *et ut Sanch. Dec. loc. n.* 36.

187. — Non tenentur autem absentes ad Leges Patriæ, ut communissimum est *ex c. Ut animarum, de Const. in* 6. etiamsi Lex sit de jure communi; quandò peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. *Salm. c.* 3. *n.* 6. 2. *cum Pal. Less. etc.* Et hoc etiamsi discederet a Patriâ ad eximendum se a Lege. *Salm. num.* 63. *cum Pal. Bon. Sanch. etc.* (Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio,* posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio Parocho, aliò discedere, ut ab alio absolvatur; quià tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *De Pœnit. l.* 6. *n.* 589.) Et hoc etiàm valet, si ille maneat in suâ Patriâ, sed in loco exempto, ut tenent *Salm. de Leg. d. c.* 3. *n.* 64. *cum Laym. Bon. Pal. Salas. Diana, Tap.* An verò pro locis exemptis intelligantur etiàm Conventus Regularium? Negant *Suar. Con. apud Salm. de Cens. c.* 1. *q.* 114. Sed dicunt intelligi tantùm Oppida, et Ecclesias intrà Dice-

cesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm. ibid. n.* 114. *cum Avil. Henr. Sayr. Candid. et Dian. et id confirmat de Leg. d. c.* 3. *n.* 74. *in fine.* Quia tam loca, quàm personas Tridentinum exemptas appellat *Sess.* 14. *c.* 5. *de Ref. in fin.* Et valdè probabile est. Vide etiàm *l.* 7. *de Censur. n.* 24.

Ex quibus resolves hos Casus :

« 1. Si Episcopus sub pœnâ excommunicationis vetet lusum » aleæ, non obligantur Clerici ludentes in loco exempto a ju- » risdictione Episcopi. *Bon. part.* 6. *Laym. c.* 11. *n.* 5.

» 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non sui ter- » ritorii, aut exempto, ubi nunc non est jejunium, aut festum; » potest ibi comedere, exercere servilia. *Laym. loc. cit. c.* 11. » *Bonac.*

» 3. Idem etiàm habet locum in præceptis juris communis, si » in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel habeatur » privilegium. Quarè potes v. gr. Mediolani primis quatuor » diebus Quadragesimæ vesci carnibus, cum id ibi liceat. Item » in Belgio sabbatis intrà Nativitatem, et Purificationem vesci » carnibus : Item in loco, ubi Tridentinum non est receptum, » validè (etsi non licitè) inire matrimonium clandestinum. » *Suar. Sanch. l.* 1. *c.* 12. *Less. etc.*

» 4. Potest quis discedens manè ex oppido, ubi non est jeju- » nium, vesci carnibus, etsi meridiè rediturus sit domum, ubi » est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur ad ser- » vandum jejunium istâ die, cum illud jam violaverit, ideoquè » servare non possit; tenebitur tamen domi ad abstinentiam a » carnibus, cum illa adhuc possit ibi servari, eò quod sit divi- » dua. Vide *Sanch. l. c. Less. c.* 2. *d.* 8.

» 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque certò » perventurum vesperi ad locum ubi non sit jejunium, tunc » etsi non possit ibi vesci carnibus, undè abit (cum ista absti- » nentia sit dividua); potest tamen ibi manè jentare, et meri- » diè prandere, ut contrà quosdam docent *Less.* et *Sanch.* suprà. » ° (*Et probabile putant Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 70. *cum Suar.*)°

» 6. Probabile etiàm est et in conscientiâ securum, quod do- » cet *Sanch. l.* 3. *de Matrim. d.* 18. *et* 1. *mor. c.* 12. contrà *Na-* » *varrum*, peregrinos, antequàm excedant proprio territorio, non » teneri implere præcepta, quæ ibi deprehendunt, v. gr. non » teneri eum manè audire Sacrum die festo, qui antè prandium » venturus sit aliò, ubi non sit festum; quià si mansisset in loco, » ubi præceptum obligabat, poterat differre ad id tempus; quandò » autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec obstat, » quod prævidens impedimentum teneatur prævenire; quià id » tunc tantùm verum est, quandò, manente vi præcepti, quis est » impediendus; hîc autem ab obligatione præcepti absolvitur, » ° (*Ità etiàm Salm. d. c.* 3. *n.* 67. *cum Pal. Tapia. Salas, etc.* » *Secùs tamen esset, si ibi unum illud Sacrum diceretur, quià tene-*

» retur audire, antequàm discederet, non teneretur autem a
» tare. Salm. n. 66.) *. Contraria tamen sententia, tan
» magis pia, suaderi potest, nisi quid obstet. Sanch. l. 1. n
» c. 12. et l. 3. de matrim. dub. 8. n. 21. »

158. — Hic magna quæstio occurrit disceptanda, an pere
possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tàm in Le
communibus (putà jejunii, vel abstinentiæ ab opere ser
quàm in votis, et juramentis? Adsunt quatuor sententiæ. P
quam tenent Pontius de Matr. l. 8. c. 4. n. 7. Joseph. d
nuar. vide in tract. de Leg. et cui adhæret Tanner. apud
l. 6. p. 3. n. 754. probabilemque meritò putat Palaus de L
3. D. 6. §. 2. n. 5. affirmat universè tàm pro Legibus,
pro votis. Ratio, quià peregrinus per illum accessum, qua
unius diei, fit verè subditus Superioris loci, ubi reperitu
dicunt Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de Leg. D. 1. p
p. §. 3. n. 12. Vide dicta n. 156. et dicenda l. 3. n. 332. a
An autem. Quamobrem sicut peregrinus tenetur ad lege
illius, ità æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis. Secunda
tentia prorsùs opposita, quam tenent Sylvest. Abb. Tab.
apud Pal. de Leg. D. 6. §. 2. n. 5. item Palud. Med. Led.
tiens apud Suar. de Rel. l. c. 2. c. 14. dicit, quod pereg
quoad usquè acquirat alicubi verum domicilium (id est per
mum perpetuò ibi manendi), numquàm subditus est cense
et ideò nec tenetur ad Leges loci, nec potest dispensari in l
bus communibus nequè in votis aut juramentis ab illius l
copo. Ad confirmationem hujus sententiæ Farinacc. et
apud Pal. n. 7. afferunt quamdam Declarationem S. C. Co
approbatam à Gregor. XIII, ubi dictum fuit, posse peregr
recipere beneficium absolutionis a peccatis in loco ubi est
non posse dispensari ab Episcopo illius. Sed Mazzot. de l
D. 4. q. 1. c. 3. dicit, hanc Declarationem non constare au
ticè; saltem, ut infrà videbimus in quartâ sententiâ, com
niter illa non fuit recepta. Tantò magis, quià Henriq. l. 1
Irreg. c. 18. §. 2. affert aliam diversam Declarationem S. l
ubi Pontifex declaravit, Episcopum loci bene posse dispe
in votis Scholasticorum Salmanticæ commorantium. Han
cundam sententiam etiàm putant probabilem Pal. n. 5.
men Suar. loc. cit. improbabilem eam putat, quoad exi
dum peregrinum a servandis legibus loci, si ibi maneat n
parte anni. Tertia sententia, quam tenent Pal. dict. D. 6
et 6. cum Navar. et Menoch. qui plures alios refert, cense
regrinum adhùc transeuntem, benè posse dispensari ab C
nario loci in legibus etiàm communibus, quià ipse quoad
bene subditur jurisdictioni illius Superioris; non autem c
vota et juramenta, quià hæc jurisdictio pendet a consuetu
et a conniventiâ Episcoporum, quæ non habentur pro h
modi dispensationibus, proùt aliàs habentur pro absolu
peccatorum, et censurarum eis annexarum. Quarta sententia
munissima, ut ait Croix l. 6. p. 3. n. 721. et communite

cepta, ut asserunt *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 55. cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solùm in legibus, sed etiàm in votis, et juramentis, modò ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quià ex illâ diuturnâ habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas, et Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, et conniventiæ sui proprii Superioris, sed ex propriâ auctoritate Ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc vere subditur. Ità *Sanch. de Matr. l.* 3. *D.* 23. *n.* 12 *et* 13. *cum Henr. Ang. Arag., etc. Less. l. c.* 40. *n.* 122. *Croix loc. cit. cum Laym. Salm. loc. cit. Sporer de Leg. c.* 1. *n.* 254. *cum Suar. et Manuel. apud Pal. loc. cit. n.* 3. Et idem sentit *Sanch. loc. cit. cum Henr. et Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis a Tridentino in *cap. Liceat.* Atque idem quoad conferenda omnia Sacramenta, præter Ordinem, ut dicunt etiàm *Croix cum Laym. et Salm. ll. cc.* Circà verò Matrimonium, vide *l.* 6. *n.* 1083.

DUBIUM III.

An Peregrini, et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur.

159. — « Resp. Regulariter non tenentur præceptis specia-
» libus illorum locorum. Ità *Laym. Sanch. Azor. Koninch. Less.*
» *Reginald. Fill.* contrà *Navar. Suar. Sa, etc.* Et quoad vagos
» etiam * (ut cum *Busemb. tenent Less. Laym. Sayr. etc. apud*
» *Salm. qui contradicunt c.* 3. *n.* 69. *in fine*) *, contrà *Bonac.*
» *et Sanch.* Ratio est, quià non potest dari ulla ratio hujus obli-
» gationis, cum illi non sint subditi vel locis, vel Superioribus,
» quorum tales leges fuerunt; ideòque sint extrà eorum jurisdic-
» tionem. Nec obstat 1. eos nullius partialium locorum statutis,
» sed solo jure communi teneri; quià id non est absurdum. Nec
» 2. quod vagi, ob delicta admissa, puniri possint : hoc enim
» consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

160. — « Dixi 1. *regulariter*, quià tenentur quibusdam legibus,
» maximè quarum violatio cederet in damnum et injuriam illius
» loci, in quo morantur; ut etiàm iis, quæ sunt de contractibus
» celebrandis.

Undè resolves hos Casus :

» 1. Tales non tenentur audire Missam, et possunt opera ser-
» vilia exercere die istic festo : non tenentur jejunare, nec abs-
» tinere a carnibus, quandò istic est jejunium, et domi suæ non
» est. Intellige utrumque, secluso scandalo, propter quod Epis-
» copus loci punire posset. *Laym. loc. cit. t.* 4. *c.* 4. *c.* 12. *n.* 4.

« 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere suprà
» pretium ibi statutum, noctu arma ferre, etc. si talia ibi prohi-
» bita sunt. *Panorm. Regin. Sanch. n.* 36.

Dixi 2. « *præceptis specialibus*; quià si domi tuæ consuetu-
» dine derogatum sit alicui præcepto juris communis, et aliò
» venias, ubi illud viget, eodum obligaberis. Ratio est, quià lex
» juris communis est universalis, et obligat omnes sinè ordine
» àd locum. *Laym. c.* 12. *n.* 3.

Undè resolvitur hic Casus :

« Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic sabbatis
» inter Nativitatem Christi, et Purificationem abstinere a car-
» nibus, quià privilegium ejus comedendi tunc carnes non est
» personale, sed locale : ideòque expirat extrà locum. *Laym.*
» *loc. cit.*

DUBIUM IV.

An Peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur?

161. — « Resp. Non teneri. Ratio est, quià tunc valet privi-
» legium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco morantur.
» Ità *Sanchez* 2. *mor. c.* 12. *Suar. Laym. etc.*

Undè resolvuntur sequentes Casus :

« 2. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis
» vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, aut Mediola-
» num iter habeat, potest inter Nativitatem Christi, et Purifi-
» cationem, in Belgio sabbatis, Mediolani verò quatuor primis
» diebus Quadragesimæ carnibus vesci. *Sanch. Suar. Bon. p.* 6.
» *n.* 61.

» 2. Si quis ex Diœcesi Catholica, v. g. Hildesio, ubi vetus
» Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum est
» receptum, v. g. Monasterium, potest, si ibi Quadragesima
» præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch. loc. cit. Salas n.* 69.
» *Bon. n.* 49. *Less. l.* 4. *c.* 2. *d.* 8. qui tamen contrariam senten-
» tiam suadet in praxi, licet hæc tuta sit, ut etiàm docet *Laym.*

« Addidi *ex Diæcesi Catholica* : quia si Catholicus veniat in
» terras hæreticorum, ubi alii Catholici non sunt, tenetur ibi
» servare novum Calendarium àd vitandum scandalum, et con-
» temptum Ecclesiæ Catholicæ Vide *Laym. l.* 1. *tom.* 4. *c.* 11.
» *n.* 8. »

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162. — « RESP. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc in » substantia includant, v. g. præceptum dilectionis Dei. Ratio » est, quià tantùm præcipitur substantia actûs inclusi in præ- » cepto, v. gr. ut honorentur parentes; non autem finis, aut » modus præcepti, ut docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 10. Interim » certum est, requiri charitatem in operante, ut impletio præ- » cepti sit meritoria, juxtà illud 1. *Cor.* 13. *Si linguis hominum* » *loquar, etc. S. Th. Suar. Sanch.*

Undè resolvuntur sequentes Casus :

« 1. Si quis jejunet, vel intersit Sacro ob vanam gloriam, vel » etiàm ut furetur, potest nihilominùs implere præceptum, etiàm » per actum ex circumstantiis peccaminosum, quià implet sub- » stantiam illius præcepti, licet peccet contrà aliud, cui finis ille » malus opponitur, ut docet *Sanch.* 1. *mor. c.* 14. *Laym. l.* 1. *t.* 4. » *n.* 6. *Card. de Lugo disp.* 22. *sect.* 2. *n.* 23. ° (*Cum Salm.* » *de Leg. cap.* 2. *num.* 147 *et* 148.)

« 2. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo factum, » pœnitentia Sacramentalis, licet actus ipse sit peccatum, *ibid* » *ll. cc.* ° (*Nota tamen hîc prop. damn. ab Alex VII. n.* 14. : » *Qui facit Confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto* » *Ecclesiæ.*)°

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

163. — « RESP. Quod non ° (*Requiritur tamen intentio fa-* » *ciendi illud quod est præceptum, ut Salm. c.* 4. *n.* 139. *cum Bus.* » *infrà Dub. IV.*) ° Ità sentit *Sanch. Vasq.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. et » alii communiter. Ratio est, quià lex tantum præcipit liberam » operis externi executionem, v. g. auditionem Sacri, non autem, » ut alio peculiari actu quis velit, vel intendat præcepto satisfa- » cere, sivè, ut alii loquuntur, præcepta non obligant ad obe- » dientiam formalem, hoc est, ut illud fiat, quià præcipitur, sed » tantùm ad materialem, sivè, ut fiat, quod præcipitur. Vid. » *infr. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 1. *dub.* 3.

Undè resolvuntur sequentes Casus :

« 1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. gr.
» ignorans esse diem festum, liberè tamen interfuit Sacro, is
» satisfacit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut posteà intel-
» ligens diem festum velit tunc satisfacere per Missam auditam,
» quià implevit substantiam actûs præcepti. *S. Th. Henr. Fill.*
» *t.* 3. *c.* 7. *q.* 7.

« 2. Is votum, juramentum, et pœnitentiam Sacramentalem
» verè implet, qui opera promissa, vel injuncta exequitur, etsi
» non habeat intentionem implendi : modò tamen non applicet
» ea pro aliâ re. Ratio est, quià vota, etc. sunt leges quasi pecu-
» liares, quas homo sibi, vel alteri imponit, undè tantùm obli-
» gant ad substantiam actûs. *Suar. Azor. Less. Laym. n.* 6. »

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere?

104. — « Resp. Satisfacit. Ità *Suar. Val. Vasquez loc. cit. et*
» *Less. l.* 2. *c.* 7. *dub.* 10. contrà *Navar. Azor., etc.* Ratio est,
» quià præcepta tantùm obligant ad substantiam operis injuncti :
» ergò, illâ positâ, non est in potestate operantis ut non satisfa-
» ciat. Nec refert 1. quod actus non operentur ultrà intentionem
» agentis : quià id intelligitur, quandò est in potestate operantis,
» v. g. satisfacere, vel non. Nec 2. quod si debet alteri centum,
» non satisfaciat obligationi, si liberali donatione det ducentos.
» Nec 3. quod voto obligatus ad recitandum Rosarium, si recitet
» animo non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia hæ, et si-
» miles obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui
» sicut ab initio debitorem se liberè constituit, sic in debito liberè
» permanere potest : obligatio autem parendi legi provenit ex
» voluntate Legislatoris, ideòque non extenditur ultrà ejus inten-
» tionem et voluntatem, nempè ultrà substantiam operis præcepti.
» *Kon. n.* 309. *v. Lessius loc. cit. et Laym. hîc. (Et sic tenet sen-*
» *tentia communissima cum Tonrnely, Pontas, Suar. Vasq. Va-*
» *lent. Salm. etc.) Vide l.* 4. *n.* 176. »

Undè resolvuntur sequentes Casus :

« 1. Sacerdos, qui legit Horas non eâ devotione, quâ voluit,
» ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto repetere : etsi
» deindè non repetat, satisfecit tamen præcepto. *Suar. Kon.*
» *Card. de Lugo, etc.*

« 2. Audiens Sacrum die festo, quod scit esse ultimum (vel,
» si non sit ultimum, intendens non audire aliud), licet inten-
» derit non satisfacere, verè tamen satisfecit præcepto de au-
» diendâ Missâ ; etsi peccarit contrà aliud præceptum, quo quis
» tenetur esse subditus Legislatori. *Card. de Lugo, loc. cit.*

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

165. — « Resp. Quod sic. Ratio est, quià, cum lex detur ho-
» minibus, non brutis, ideòque humano modo sit implenda,
» hinc impletio omnis præcepti, sivè humani, sivè divini debet
» esse actus humanus conjunctus cum libertate, et voluntate ope-
» rantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc, quod est præ-
» ceptum, v. gr. audire Sacrum, jejunare, etc. Est communiss.
» Vid. *Vasq.* 1. 2. *q.* 100. *a.* 9. *Suar. Sanch.*

Undè resolvuntur hi Casus :

« 1. Qui audivit Sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos
» suî quomodocumque, aut nescius quid aggrederetur, aut vellet
» facere, tenetur posteà compos suî factus audire aliud Sacrum.
» *Suarez, Sanch. Salas d.* 9. *n.* 32.

« 2. Is, qui audivit Sacrum, jejunavit, etc. prorsùs violenter
» coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu
» voluntarii. *Vasq. Suar. Azor. Fill. n.* 232.

« Dixi *prorsùs violenter*; quià, si famulus, v. gr. metu domini,
» aut puer metu magistri, Sacrum audiat (esto non sit auditurus,
» si magister abesset) is, etsi perversâ voluntàte illâ peccet, præ-
» cepto tamen satisfacit. Ratio est, quia metus non tollit liberta-
» tem. *Sanch. Salm. loc. cit. Laym. l.* 2. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 12.

« 3. Recitans Horas solâ intentione legendi, vel addiscendi
» non satisfacit; utì nec ille, qui vadit ad Sacrum tantùm, ut
» oculos pascat, cum alio colloquatur, vel expectet amicum. *Card.*
» *de Lugo loc. cit. n.* 23.

« 4. Nec satisfacit is, qui tantùm fictè confitetur, v. g. orat, etc.
» quià non ejus fictio, sed opus præceptum est.

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

166. — « Resp. 1. Uno actu diversa præcepta simul im-
» pleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis.
» Patet ex praxi quotidianâ : qui enim obligatur ad Horas ratione
» Ordinis, et Beneficii, satisfacit unâ recitatione. *Sanch. l.* 1.
» *c.* 14. *Salm. Bonac. p.* 10.

Undè resolvuntur hi Casus :

« 1. Cum Dominica, et festum incidunt in eumdem diem, non
» teneris audire duo Sacra.

« 2. Votum, et Pœnitentia in Confessione injuncta plerùmque
» non implentur per actum aliàs debitum : quià hæc plerùmque
» non est mens voventis, et Confessoris. Vid. *Suarez l. 4. in 3.*
» *p. Sanch.* 1. *mor. c.* 14.

« Dixi *plerùmque;* quià subindè Confessarii injungunt opus
» aliàs præceptum.

« 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum, v.
» gr. non satisfacit, si semel dat centum : quià in debitis justitiæ
» attenditur æqualitas rei ad rem; non potest autem unum cen-
» tum æquale esse debitis plurium centum. Undè in his alia est
» intentio, et mens se obligantis. *Sanch. Salas loc. cit.*

« Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus du-
» plici præcepto satisfacere, dummodò unum non impediat al-
» terum. Est communis. Et ratio est, quià plerùmque temporum
» diversitas non præcipitur. *Suar. Az. p.* 1. *l.* 7. *c.* 5. *Sanch.*
» *lib.* 1. *c.* 14.

Undè resolves :

« 1. Potest quis eodem tempore audire Missam in festo præ-
» ceptam, et simul legere Horas, vel alias orationes voto, aliàve
» ratione debitas. *Bonac. p.* 10. *n.* 8.

« 2. Potest item qui tenetur audire duas missas, eas audire si-
» mul, imò etiàm tres, ut docent aliqui, dum simul in pluribus
» Altaribus celebrantur. *Sanch.* 1. *mor. c.* 14. 12. *Major in* 4.
» *dist.* 18.

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

167. — « Resp. Si violet præcepta materialiter tantùm di-
» versa, ità ut, licet sint plurium Legislatorum, habeant tamen
» motivum formale idem, et versentur circà materiam eamdem
» numero cum iisdem circumstantiis, unum tantùm peccatum com-
» mittit; Si verò præcepta sint formaliter diversa, ob motiva proxi-
» ma specie distincta, vel versentur circà materiam numero
» diversam, committet plura peccata : quià sunt obligationes, et
» malitiæ diversæ. Ità *Sanchez lib.* 9. *de matrimo. dist.* 15. *Vasq.* 1.
» 2. *dist.* 19. *Salmant. C. de Lug. d.* 16. *n.* 245. ° (*Vide dicenda*
» *l.* 5. *n.* 3.)°

Undè resolvitur :

« 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadragesimam,
» aut neglexit Sacrum festo incidente in Dominicam, unicum
» commisit peccatum, satisque est confiteri de jejunio, et Sacro
» uno; quià his præceptis unica est ratio formalis, et motivum
» proximum, v. gr. in priore maceratio carnis, in posteriore
» cultus Dei. *Laym. Sanch. Card. de Lugo loc. cit.*

« 2. Qui violat votum, et juramentum, vel votum, et præceptum
» Ecclesiæ de eâdem re, duplicem malitiam committit, ac proindè
» id in Confessione explicandum est : quià voti observatio præ-
» cipitur, ut fides Deo debita servetur; juramenti autem, ne Deus
» vocetur in falsum testem : et sic duæ sunt hîc rationes forma-
» les; utì et sunt in omissione Missæ, quæ et propter festum,
» et ex injunctâ pœnitentiâ audire debet. *Card. de Lugo loc. cit.*

« 3. Si ligatus cum ligatâ adulteretur, duplex peccatum injus-
» titiæ committit, unum contrà propriam uxorem, alterum con-
» trà maritum adulteræ : uti etiàm si quis uno actu occidat plu-
» res, sunt plura homicidia, quià in istis materia est numero
» diversa. *Laym. l.* 1. *t.* 2. *c.* 10. *n.* 3. *Sanch. Card. de Lugo loc. cit.*

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset?

168. An ignorantia invincibilis excuset? — **169.** An detur ignorantia invincibilis etiam circà Præcepta juris naturæ? usque ad **173.** — **174.** An ignorantia excuset a pœnâ annexâ Legi?

168. — « Resp. Si sit invincibilis, excusat; quià nemo pec-
» cat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præsupponit.
» Si autem sit vincibilis, et culpabilis, non excusat; qualis est,
» cum poteras, et tenebaris scire, aut discere, et in mentem ve-
» niebat dubitare; nec studuisti intelligere. *S. August. S. Th.*
» *Sanch.* 10. *mor. c.* 6. *et cæteri communiter,* contrà Palaum.

Undè resolvitur :

« 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, cœnet, aut
» carnes comedat, non peccat : similiter in aliis, ut si occidas
» hominem putans esse feram. *Bonac. quæst.* 8. *p.* 3.

« 2. Si in aliquâ re tantùm advertas malitiam unius generis,
» illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cognoscat fœminam,
» quam scit non esse suam, ignorat autem esse consanguineam,
» is fornicationem tantùm, vel adulterium committit, non inces-
» tum. *Laym. l.* 1. *tom.* 2. *t.* 4. *Bonac. loc. cit.* »

169. — Quæritur indè, an ignorantia excuset a pœnâ Legi annexâ? Respondetur ex *Laym. l.* 1. *Tract.* IV. *cap.* 20. quod, qui ignorat inculpabiliter Legem, excusetur a culpâ, et ab illius pœnâ. E conversò qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minimè excusatur a pœnâ. Ità *Laym. cum communi ib. n.* 6. Excipitur 1. Si pœna sit gravissima excedens meritum criminis. 2. Si sit censura Ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu culpabilis, ut docet *Laym. cum communi de Cens. c.* 5. *n.* 7. Et constat *ex c.* 2. *de Const. in* 6.

Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio Legis. Laym. ib. R
tio est, quià ad incurrendam censuram requiritur contumaci
sivè virtualis contemptus Legis. Vide *l.* 7. *n.* 47.

Imò si censura sit indicta præsumentibus, sivè temerè, co
sulto, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia eti
crassa, non autem affectata (quæ adest, cum quis studiosè neg
git scire legem, ut liberiùs agat); quià hæc scientiæ æquipar
tur. Ità *Laym. d. c.* 5. et alii, sed vide *Tom.* VII. *l.* 7. *n.* 48.

DISSERTATIO

In qua ostenditur dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad nat ralem legem spectantibus.

170. — Exploratæ jam veritatis est, invincibilem ignorantia
dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest, et tenetu
Cum itàque quod scire tenetur ignorat, et ignorantiam, ver
vice *studio superare potest*, ut verbis utar Divi Thomæ 1.
q. 76. *a.* 2. a culpa liberari neutiquàm potest. Quænam verò n
scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba
« Omnes tenentur scire communiter, quæ sunt Fidei, et unive
» salia juris præcepta; singuli autem quæ ad eorum statum, v
» officium spectant. » Eapropter, ubi de naturali jure sermo fi
palàm est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principi
dari non posse, quo pacto sunt : *Deus est colendus : Quod ti
non vis, alteri ne feceris.* Ità etiàm dicimus, neque immediatas
ipsis erutas Conclusiones, seu proximè præfatis principiis co
nexas et cohærentes invincibiliter posse ignorari, quemadmodù
certè sunt Decalogi præcepta. Porrò insuper affirmamus, qu
istiusmodi ignorantia invincibilis nec in obligationibus quide
datur, quæ ad proprium statum, vel officium pertinent; quand
quidem qui cuipiam statui se mancipat, ex. gr. Ecclesiastico, v
Religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum veluti Ju
dicis, Medici, Confessarii, aut id genus munus aliud, tenetur illi
statûs, aut officii obligationes callere, vel in iis instrui, et qui e
ignorat, negligens instrui, aut ob timorem, ne deinceps teneret
eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus ignorant
culpabilis semper erit, atque omnes errores, quos tali negligent
deindè commiserit, omnes culpabiles erunt, etiàmsi in iis com
mittendis actualem eorum malitiæ advertentiam non habea
siquidem ad hoc ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis e
seu interpretativa (ut alii loquuntur) quam initio habuit, cu
proprias obligationes scire neglexit, ut sapienter, et communit
docent *Habert Theol. Dogm. t.* 3. *De Act. Hum. Cap.* 1. §.
quæst. 5. *Collet. Contin. Tournely Comp. mor. t.* 1. *pag.* 520. Sa
Antoine *Theol. Mor. c.* 4. *de Peccat. q.* 7. aliique, Divo Thom
Duce, juxtà quod superiùs prænotatum est, et pro eo, quod e
pressiùs idem S. Doctor *Opusc. de Consc. q.* 17. *a.* 5. *ad* 3.
ad 5. ad hanc rem apposité dicit, ubi docet, excusari non pos

Judicem illum, qui in sententiâ ferendâ errat, proptereà quod leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixi communiter, quia licet alii multi DD. ut *Sylvius*, *Suarez*, *Gammachæus*, *Isambertus*, videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltèm quandò cujusque peccati causa ponitur, tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cum statum quempiam assumit, aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis quæ agere debet, et in quibus necesse est versari ratione muneris, et hoc non obstante negligit; quia tunc in confuso saltèm errores prævidet, quos non informatus, et instructus admittere poterit, et cavere non curat. Si verò quis in suo munere sufficienter anteà se curavit instrui, et nihilominùs in re quapiam erravit quæ munus suum respiciat, aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam, vel invincibilem inadvertentiam ab omni prorsùs culpâ utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quod in primis juris naturalis principiis, æquè ac in proximis Conclusionibus, et certis obligationibus proprii statûs non datur invincibilis ignorantia, quià lumine ipso naturæ talia omnibus nota sunt, præterquàm illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirùm loquitur *D. Th.* 1. 2. *q.* 94. *a.* 6. « Ad legem naturalem pertinent primò quidem quæ- » dam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota; » secundò autem « quædam secundaria præcepta, magis propria, » quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis; » et affirmat, utraque ignorari non posse nisi ex passione, vel ex ignorantiâ culpabili; quoniàm sicuti docet *P. Suarez* : « Natura ipsa, » ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea in- » culpabiliter ignorari. »

171. — Contrà verò unanimis Theologorum sententia est, tum Probabilistarum, tum Antiprobabilistarum, in Conclusionibus mediatis, et obscuris, seu remotis a principiis utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem : ità docet idem S. Thom. 1. 2. *quæst.* 76. *a.* 3. qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam, et culpabilem, vel « directè, sicut cum aliquis studiosè » vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet; vel indirectè, sicut cum » aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit » addiscere id, per quod a peccato retraheretur. Talis enim ne- » gligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et pecca- » tum. Si verò sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, » sivè quià est invincibilis, sivè quia est ejus, quod quis scire non » tenetur, talis ignorantia omninò excusat a peccato. » Affirmans itàque Angelicus : « Si verò ignorantia sit involuntaria, sivè quià » est invincibilis, sivè quià est ejus, quod quis scire non tenetur, » talis ignorantia omninò excusat a peccato, » sanè ostendit, ignorantiam adhuc eorum, quæ scire tenemur, posito, quod sit invincibilis, a peccato excusare. Idem pariter docet luculentiori-

bus verbis *Quodlib.* 8. *art.* 15. ubi hæc reperiuntur verba : « Er-
» ror autem conscientiæ quandòque habet vim absolvendi, sivè
» excusandi, quandò scilicet procedit ex ignorantiâ ejus, quod quis
» scire non potest, vel scire non tenetur ; et in tali casu, quamvis
» factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter,
» peccaret venialiter ; » et consequenter, si nullum peccatum com-
mittere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attentè :
Scire non potest, vel scire non tenetur. Igitur etiàm in casu, quo
quis scire tenetur præceptum ; si illud scire nequeat, ejus igno-
rantia est invincibilis, excusatque a culpâ, prout in suâ naturâ
esset ; sapienter advertendo cum Joanne a S. Thom. 1. 2. *q.* 6.
Disp. 3. *Diffic.* 1. illa verba *scire potest* intelligi non remotè,
sed proximè, et expeditè, ità ut omissio debitæ diligentiæ in ve-
ritate requirendâ sit propriè volita : « Illud axioma : *Qui potest,*
» *et tenetur, et non facit, peccat,* intelligi de eo qui potest proximè,
» et expeditè, non remotè tantùm, et impeditè, quià (*ut suprà*
» *diximus*) Omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsâ
» voluntate. »

Itidem D. Antonius apertè monet, in Conclusionibus remotis
quidem dari ignorantiam invincibilem *p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28.
sic inquiens : « Et si diceretur hîc esse usuram, et usura est
» contrà Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse
» usurarium, non est clarum, cum Sapientes contraria sibi in-
» vicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur ignorantia
» juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expressè
» per se vel reductivè sunt circà jus naturale, et Divinum, et
» contrà Fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel deter-
» minationem Ecclesiæ, vel sententiam communem Doctorum ;
» et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur
» esse contrà præcepta, et articulos. » Idem tuetur *Habert*, di-
cens Theol. *tom.* 3. *De Act. Hum. c.* 1. §. 3. circà fin. « Circà
» conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio
» usuræ, uxorum pluralitas, Matrimonii indissolubilitas, etiàm
» interveniente aliquâ gravi causâ, potest esse ignorantia invin-
» cibilis, quia non deducuntur ex primis principiis, nisi longiori
» discursu. » Et Gersonius *de vitâ Spirit.* qui scripsit : « Concors
» est sententia, nullam in iis quæ legis naturalis sunt cadere ig-
» norantiam invincibilem, » respondet, id dici, et affirmari quoad
prima principia, et primarias conclusiones, secùs verò quoad
remotiores conclusiones : imò addit quandòque adhuc ipsas
primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibi-
liter ignorari posse, ex gr. si quis sibi persuadet errore deceptus,
quod teneatur mentiri, ut Proximum a morte vindicet.

Joannes Baptista Du-Hamel non absimiliter nos certiores facit
(*lib.* 2. *de Act. Hum. c.* 5. *in fin. vers. ad legem.*) sic scribens :
» Quod autem ex eo jure necessariò quidem, sed non ità mani-
» festè deducitur, ut forte Polygamia et alia hujus generis in-
» vincibiliter ignorari posse probabile videtur, adeò ut nullâ vel
» levi suspicione ea esse prohibita his in mentem venerit ; ac

» licet ea vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proin
» voluntaria videantur, et eâ ratione ignorantia sit pœna pe
» cati, hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cum ex i
» peccatis secutura mala prævisa non fuerint. »

P. Laurentius Berti *de Theolog. discipl. t.* 2. *lib.* 21. *c.* 1c
eamdem sententiam sic scribendo defendit : « Verissimam ta
» men puto sententiam oppositam, et circà consequentias juri
» naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse
» admittendam.... Illam tenent omnes fere Ægidiani, ac Tho-
» mistæ, et Sylvius, l'Herminier aliique communiter, cujus As-
» sertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones na-
» turæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque
» discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquàm valent. »
Idque comprobat cum D. Th. in 1. 2. *q.* 100. *a.* 1. ubi dicit :
« Quædam verò sunt, quæ subtiliori consideratione rationis à
» sapientibus judicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege
» naturæ ut tamen indigeant disciplinâ, quâ minores à sapien-
» tibus instruantur. » Quocirca concludit P. Berti, rudem homi-
nem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et
ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia
invincibili operetur; quoniàm nullus reperitur doctissimus, licet
sit, qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale
pertinentibus juxtà inconcussam veritatem; nam eadem veritas,
ut ait D. Th. 1. 2. *q.* 49. *a.* 4. non est omnibus æque nota : « Sed
» quantùm ad proprias conclusiones rationis practicæ, non est
» eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiàm apud quos
» est eadem, est æqualiter nota. » Idem habet P. Gonet, in suo
Clypeo Theolog. t. 3. *disp.* 1. *art.* 4. §. 1. n. 55. ubi loquens de
præceptis remotis a primis principiis, dicit : « Potest dari de illis
» ignorantia invincibilis, et excusans a peccato. » Et in *tract. de
Probabil. circa finem* de eâdem sententiâ loquens, ait contrariam
esse singularem, paucorum, et improbabilem. Idem habet P. Collet,
Continuat. Tournely, *Comp. Mor. t.* 1. *c.* 1. *a.* 1. *sect.* 2. *Concl.*
4. *pag.* 23. hisce verbis : « Non datur ignorantia invincibilis juris
» naturalis, quoad prima principia, et proximas eorum Conclu-
» siones, datur verò quoad magis remotas. » Idem quoque
P. Antoine in *Theolog. Mor. De Peccat. c.* 4. *q.* 9. dicens : « Datur
» in aliquibus ignorantia invincibilis circà quædam præcepta
» juris naturalis valdè abstrusa, et remota a principiis : Est com-
» munis sententia, quià cum aliqua præcepta sint valde abstrusa,
» et remota a primis principiis, a quibus sinè longo, et dif-
» ficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invin-
» cibiliter. » Et insuper refert anno 1685, die 8 Augusti, Romæ
inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse dam-
natum : « Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris na-
» turæ in ullo homine, dum hîc et nunc contrà jus naturæ agit. »
Arrisit mihi fusè, et distinctè horum quos retuli Auctorum re-
ferre verba, quià sunt Antiprobabilistæ. Cæterùm innumeri pene
sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, ut

Sylvius, Sotus, Gammachæus, Isambertus, Cardinalis Aguirr[illegible] Wigandt, Cuniliati, Salm. Scholastici, et Morales, quibus om- nibus adhærent *D. Anselmus, Azorius, Suarez, Tapia, Prad[illegible] Vasq., la Croix, Duvallius, Medina, Maldonatus*, et alii. Nequ[illegible] in aliam sententiam ivit Doctissimus Præsul Julius Torni in su[illegible] notis in Estium, ubi scripsit ejusdem fuisse sententiæ Cajetanu[illegible] (quem perperam pro se stare facit Contensonius) cum hisce co[illegible] ceptis terminis scripserit Cajetanus : « Hominem quantùm in [illegible] » est in opinionum delectu a Divinâ bonitate excusari, si veri » tatem non assequens a rectâ deflectat morum regulâ, non exig » magis Deus ab homine. » Prorsùs idem nuperrimè scriptu[illegible] reliquit Archiepiscopus Parisiensis Beaumont in suâ Pastora[illegible] Catechesi, cujus verba Gallico sermone conscripta sic latinè red dita afferuntur : « Licet invincibiliter ignorari non possint jur » naturalis principia, eorumque proximæ Conclusiones, nihil[illegible] » minus tamen eorum obscuriores, remotioresque consequenti[illegible] » possunt esse, et sæpè sunt invincibilis ignorantiæ materi[illegible] » Hoc punctum cunctis verbis simul congregat celebriorum The[illegible] » logorum suffragia.»

172. — Comprobatur autem magisque firmatur nostra sente[illegible] tia a secundâ Baianâ propositione ab Alex. VII proscripta « Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in stat » naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat a peccato fo[illegible] » mali. » A cujus propositionis proscriptione luculenter infertu[illegible] quod Pontifex idcircò eam damnaverit, quià pro certò habu[illegible] dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus diffic[illegible] libus, reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectan[illegible] Nec dissimile colligitur ab alterius Baianæ propositionis dam natione : « Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non e » prædicatus, peccatum est. » Ulterius apertissimè confirmat[illegible] e Thesi ab eodem Pontifice damnatâ : « Non licet sequi opinio » nem inter probabiles probabilissimam. » Nisi ignorantia i[illegible] vincibilis daretur circà jus naturale, ut aiunt Adversarii, a cuj neque excusaretur quidem qui sequitur opinionem probabili[illegible] simam, quià adhuc probabilissima versatur in discrimine erran quandòquidem hæc non extrà, sed intrà probabilitatis termin[illegible] existit : Ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquandò f[illegible] ciam, quam S. Thomas adducit 1. 2. qu. 19. art. 6. ea cum p[illegible] mis evidens est, « Manifestum est, quod illa ignorantia, qu » causat involuntarium, tollit rationem boni, et mali.»

173. — Sed ad eam Dissertationis partem deveniamus, u audire vacat, quæ contrà nos jaciant duo accerrimi Contradi[illegible] tores, alter nempè P. Jo. Vincentius Patutius, qui se ficto n[illegible] mine appellat Adelphum Dositheum, alter Anonymus, qui libru suum *Regulam morum* inscribit, qui ambo quæ Italico sermo[illegible] scripserunt, latinè hîc redduntur. Absolutè igitur negantes d[illegible] ignorantiam invincibilem circà quamlibet rem, audiamus pr[illegible] mùm Patutium italicè (ut dixi) scribentem in eâ, quam lati traducimus, formâ : « Juxtà ideam quam habemus a Divi[illegible]

» Scripturis, a SS. PP., a Divo Thoma, et a communi Antiquo-
» rum sensu, ac etiàm a modernis primi subsellii Theologis,
» peccata ignorantiæ, quandò tenemur scire legem, ea sunt
» (rigorose, et propriè loquendo) quæ committuntur, et quorum
» coràm Deo rei sumus, tempore, quo ignoramus ea committere,
» quià a propriâ nostrâ culpâ oritur, quod ignoremus, et hâc
» de causâ D. Thomas hâc in re *in c.* 1. *Epist. ad Rom.* claris-
» simum axioma illud, et certum docuit : *Ignorantia, quæ cau-*
» *satur ex culpâ non potest subsequentem culpam excusare;* atque
» hâc ratione peccatur, quanquàm non habeatur, nedum scientia
» a vobis expostulata; cognitio nimirum certa, et evidens (loqui-
» tur hîc mecum circà licitum usum opinionis æque probabilis,
» quem defendo) sed ne incerta quidem, et obscura peccati, quæ
» haberi poterat, quamque habere tenebamur. Et deinde con-
» cludit : *Pauca hæc sint satis, ut instruamini in negotio, cujus*
» *adæquatam non videmini ideam efformasse.* » Sed hic erravit
P. Patutius, existimans, me, ut ipse est, penetrantis, et acris esse
ingenii, sed durâ, obtusâque mente cum ipse sim, fateor hanc
brevem instructionem mihi satis non esse, quoniam intelligere
nunquàm potui, quomodò homo peccet, cum invincibili igno-
rantiâ de peccato laboret, postquàm debitam adhibuerit diligen-
tiam, ut informetur, et ignorantiâ careat.

Auctor verò *Regulæ morum* in universo fere suo libro probare
nititur, nos minime posse sine formali peccato rem quampiam
ignorare; quæ ad jus naturæ spectet, sed videamus quæso, quo-
modò id probet, etenim a responsionibus, quæ suis oppositionibus
reddentur, clariùs patebit nostra sententia : « Non datur, (inquit
» pag. 345.) ignorantia invincibilis juris Naturæ, et Divini, præ-
» terquàm in pueris furiosis, et amentibus. » Deinde *pag.* 354.
sic concludit : « Ignorantia juris naturalis nunquàm illos excusat,
» qui cognitione, et libero rationis usu operantur. » Quæ sane
conclusio reprobat, damnatque cujuscumque probabilis opinionis
usum, etiàm probabilissima foret; omnesque ad amplectendum
Tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimùm intentum suum, affirmans nos teneri,
sequi veritatem, propterea quod veritas est unica morum norma,
et idcircò in *Cap.* 1. ob eam rem multos consarcinat simul Scrip-
turæ textus : *Ego sum via, veritas, et vita.* Jo. 14. 6. *Viam
Dei in veritate doces. Matth.* 22. 16. *Omnes viæ tuæ veritas.
Ps.* 118. 151. *Si Filii tui.... ambulaverint coram me in veritate.*
3. *Reg.* 3. 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus
a Patre.* 2. Joan. 4. *Gentium custodiam veritatem. Isaiæ* 26. 2.
Qui facit veritatem venit ad lucem. Jo. 3. 21. *In veritate non
stetit.* Jo. 8. 44.

Verùm enimverò tanto poterat Auctor labori parcere, nemo
enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere, eam-
que sequi. At petere fas sit, quonam alio pacto possimus nos veri-
tatem noscere, nisi ratione ducti? Dicendum igitur, illam veri-
tatem nobis esse sequendam, ac amplectendam, quæ a ratione

exhibetur, et præter oculos veluti ponitur. Hinc P. Collet *tom.* 1. *cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 1. *Concl.* 2. *pag.* 59. recte distinguit moralitatem objectivam actûs in se considerati a moralitate formal agentis, docetque, quandò ex invincibili ignorantiâ quis operatu contingere posse, ut non solùm non peccet, sed insuper mereatur, operando juxtà rationem, quæ recta videtur, licet ipsa reverà supremæ rationi repugnet. « Sed quià, (*inquit Collet*) re» pugnantia hæc aliquandò involuntaria est, ut in iis, qui invin» cibili laborant ignorantiâ, ideò non semper imputatur ad culpam » sed aliquandò ad meritum ob bonam fidem agentis qui rectan » rationem sibi sequi videtur, dum etiàm ab eâ deficit. » Idqu totum confirmat D. Th. 1. 2. *q.* 19. *a.* 1. *ad* 3. docens, objectun actûs ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantùn cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate boni tatem moralem. En ejus verba : « Ad 3. dicendum, quod bonun » per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, et in quan» tùm cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, et cau» sat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim princi» pium est humanorum, et moralium actuum, ut suprà dictum » est *q.* 18. *a.* 5. » Ubi idem S. Doctor docendo notat voluntati actus bonos, et malos dici, proùt a ratione manifestantur : « I » actibus autem bonum, et malum dicitur per comparationem a » rationem : quià ut Dionysius dicit 4. cap. de Divinis Nomini» bus : » Bonum hominis est secundùm rationem esse, malun autem quod est præter rationem.... *Dicuntur autem aliqui actu humani, vel morales, secundùm quod sunt à ratione.*

Quocircà idem Angelicus Doctor 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. humanan rationem statuit tanquàm proximam voluntatis naturæ regulam dicens, quod lex æterna, licet sit prima Regula, nihilominùs tamen est remota, et potiùs est ratio Dei, quàm nostra : « Regul » autem voluntatis humanæ est duplex, una propinqua et homo» genea, scilicet ipsa humana ratio : alia verò est prima Regula » scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. »

Sed nequaquàm, inquit præfatus Anonymus Auctor *Regulæ bonorum morum;* quandò contrà legem quis operatur, sempe peccat, neque ratio suffit ad excusandum a peccato. Sic ipse *C.* 11 *p.* 168. ubi quod italicè scribebat, sic nos fideliter latinè reddi mus : « Non negatur quod ratio debet esse Regula proximio » nostrarum actionum.... At hoc intelligitur, cum ipsa legi æter» næ submittitur, etc. Sed non semper accidit, quod Ratio a leg » Dei dirigatur : undè non solùm dici non potest, rationem ess » regulam nostrorum morum, et in errorem labi non posse quem » quam ipsam sequentem, sed etiàm veritas est universis i » Scholis receptissima, quod, quandò ratio fallitur, volunta » peccet si eam sequitur : *Ratio humana potest errare, et ide » voluntas concordans rationi humanæ non semper est recta » sed voluntas concordans rationi erranti est mala.* Hæc est con» clusio S. Thomæ, omniumque Theologorum. » Sic Aucto finem facit.

Sed videamus, quæso, quod tradit S. Thomas in loco, ubi hunc articulum proponit : *Utrùm voluntas concordans rationi erranti sit bona ?* 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. Ibi S. Doctor sic ait : « Hæc autem » quæstio dependet ab eo, quod suprà dictum est (*q.* 6. *a.* 8.) » quod ignorantia quandòque causat involuntarium, quandòque » autem non. Et quià bonum, et malum morale consistit in actu, » in quantùm est voluntarius, ut ex præmissis patet (*art.* 2. *hujus* » *quæstionis*) manifestum est, quod illa ignorantia quæ causat » involuntarium tollit rationem boni, et mali moralis, non autem » illa, quæ involuntarium non causat. Dictum est etiàm suprà » (*q.* 6. *a.* 8.) quod ignorantia, quæ est aliquo modo volita, sivè » directè sivè indirectè non causat involuntarium ; et dico igno- » rantiam *directè* voluntariam, in quam actus voluntatis fertur : » *indirectè* autem propter negligentiam, ex eo quod aliquis non » vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio, vel conscien- » tia errat errore voluntario, vel directè, vel propter negligen- » tiam, quià est error circà id, quod quis scire tenetur, tunc talis » error rationis, vel conscientiæ non excusat, quin voluntas con- » cordans rationi, vel conscientiæ sic erranti, sit mala. *Notentur* » *verba :* si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel » directè, vel propter negligentiam, quià est error circà id quod » quis scire tenetur, tunc talis error non excusat. » Quapropter, quandò error non est volitus, neque directè neque indirectè per negligentiam, excusat a peccato.

Nequè obstat dicere, quod cum res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper sit mala, etenim respondet D. Th. *in eod. art. ad* 1. id esse verum propter illud generale axioma : « Bonum causatur ex integrâ causâ, malum » autem ex singulis defectibus, » et ideò S. Doctor subjungit, « ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit » sivè quod secundùm suam naturam sit malum, sivè quod ap- » prehendatur ut malum. » Hoc verò nequaquàm efficit actiones, quæ contrà legem fiunt, esse formalia peccata. Quandò peccatur contrà legem invincibiliter ignoratam, materialiter tantùm, non formaliter peccatur, quià lex non ut in se est, sed prout repræsentatur a Ratione, ità fit regula, et mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit, et scribit Joannes a S. Thoma 1. 2. *q.* 18. *disp.* 11. *art.* 2. *circà finem* dicens : « Et cum instatur, » quod potest ratio proponere contrà legem ex errore invincibili, » dicimus, quod non potest proponere contrà legem formaliter, » sed materialiter, id est contrà legem ut est in se, non contrà » legem, ut existimatam, sub quâ conditione tantùm potest lex » mensurare, non secundùm se precisè ut in re, et nondum ut » manifestatam. » Juxtà id, quod idem Auctor anteà scripserat (cit. *quæst.* 18. *disp.* 9. *art.* 1.) : « Moralitas in actibus liberis » non est aliud, quàm eorum commensuratio, et ordinatio secun- » dùm Regulas Rationis. »

Sed reponit Auctor *Regulæ morum*, D. Th. eodem articulo hæc verba subjungere : « Si ratio errans dicat, quod homo te-

» neatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic » rationi erranti est mala, eò quòd error iste provenit ex ignoran- » tiâ legis Dei, quam scire tenetur. » Igitur, infert, quotiescumque quis operatur contrà Legem Dei, non excusatur a peccato, licet ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (*in Quodlib.* 3. *art.* 27 *ad* 2.) « Si alicui dictat con- » scientia, ut faciat illud, quod est contrà legem Dei, si facit, » peccat, quià ignorantia juris non excusat a peccato, nisi fortè sit » ignorantia invincibilis, sicut est in furiosis, et amentibus, quæ » omninò excusat. » Insuper id confirmat textu Bonifacii VIII de *reg. Juris* 13. *in* 6. *Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verùm textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cum S. Thom. ait : « Ignorantia legis Dei, seu ignorantia juris non » excusat, » loquitur tantùm de ignorantiâ illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, proùt superiùs animadvertimus (1. 2. *qu.* 76. *a.* 2. *et q.* 94. *a.* 6.) quæ ignorari non possunt sinè culpa positivæ negligentiæ, quemadmodùm sunt prima principia legis Naturalis, eorumque proximæ conclusiones, id est præcepta Decalogi, ut communiter docent cum D. Th. alii suprà laudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas Gersonis nobis ab Adversario objectata, uti explanat Habert. Eâdem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates Alberti Magni, et Adriani Papæ, nam in Pastorali epistolâ Archiepiscopi Beaumont pro me hos Auctores stantes citatos reperio, nempè Albertum Magnum in 2. *dist.* 22. *art.* 10. et Adrianum *in* 4. *Sent. tract. de Clav. Eccl. q.* 5. Cæterùm certum est. D. Th. primis principiis exceptis, ac proximis indè Conclusionibus in reliquis abstrusis, et obscuris admittere, pluribus in locis, uti monuimus, ignorantiam invincibilem, siquidem 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. affirmat, quod, cum ignorantia est invincibilis, licet sit de rebus, quas homo scire tenetur, excuset a peccato, illis verbis : « Si » verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sivè quià » est ejus, quod quis scire non tenetur, omninò excusat a peccato. » Accedit, quod alio superiùs allato loco 1. 2. q. 19. a. 6. doceat, tunc esse malam voluntatem, quæ sequitur erroneam rationem, quandò ratio errat sivè directè sive indirectè propter voluntariam negligentiam circà ea, quæ homo scire debet : « Si igitùr » ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel » propter negligentiam, quià error est circà id, quod quis scire te- » netur, tunc talis error non excusat. » Igitur cum error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat a peccato.

Ad textum autem Bonifacii VIII qui contrà nos ponitur : *Ignorantia facti, non juris, excusat,* appositè respondent Sylvius in 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. 9. 7. *concl.* 7. et Antoine *De peccat. Cap.* 4. *q.* 6., id locum habere in Statutis Forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodò aliqua specialis ratio, quâ contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex *c. In tua, tit. Qui matr. accus. etc.*

Opponit deindè Anonymus varias Scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circà jus naturæ : *Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Luc. 12. 48. *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.* Ps. 24. 7. *Misericordiam Dei consecutus sum, quià ignorans feci in incredulitate.* 1. *Tim.* 1. 13. Verùm textus hi omnes, proùt docet Habert *de Act. Hum. c.* 1. §. 3. *circà fin* et ex concordi suffragio Interpretum universorum de ignorantiâ crassâ intelliguntur, quæ cætero qui peccatum diminuit, sed supplicium non effugit, *quià*, ut ait Habert, *est volita saltem indirectè, quatenus qui ea laborat, voluntariè omittit diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam.* » Et ideò, prosequitur idem Auctor, a Concilio Diospolitano damnata fuit propositio Pelagii, hisce terminis concepta : « *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundùm voluntatem evenit, sed secundùm necessitatem.* Fuit igitur damnata, quià nempè ignorantia crassa est vincibilis, adeòque culpabilis.

At insurgit Anonymus : Christum Judæi cruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, proùt idem Salvator noster patefecit, cum dixit : *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* *Luc.* 23. 34. Infideles credunt, honorem se præstare Deo, Apostolos morti tradentes : *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Jo. 16. 2. Ità pariter Hæretici veritatem tueri putant, Catholicos persequendo. Verùm quidquid objicitur, paucis clarè diluit prælaudatus Habert : « Judæi » per miracula, et prophetias potuerunt cognoscere Christum » Dominum, juxtà illud : Si enim crederetis Moysi, crederetis « forsitan et mihi; de me enim ille scripsit. Jo. 5. 46. Si opera non » fecissem in eis... peccatum non haberent. Jo. 15. Hæretici, et » alii Infideles, velint attendere ad notas veræ Religionis eam » in Ecclesiâ Romanâ facilè deprehendissent. »

174. — Sed iterùm instat Anonymus sic dicens : Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur a nobis ipsis, vel quià omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærendâ, vel quià a Deo non postulamus, uti par est, gratias, ut Divinam legem cognoscamus; quoniam (inquit), quemadmodùm Fides nostra Divino elevari debet lumine ad Sancta Mysteria credenda, ità nostra ratio ab eodem lumine elevari debet, ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocircà David Propheta orabat : *Domine, ostende mihi legem tuam, et doce me facere voluntatem tuam.* Hinc p. 253. sic denique concludit : « Non potest sine peccato esse, quod hâc ignorantiâ contrà legem » Dei efficitur. »

Ergò, respondeo, cum videmus tot viros doctos et pios ac etiàm in Sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad legem naturalem spectantibus, dicere fortene debemus alterutros eorum peccasse, et damnationem subiisse? Ità loquitur P. Antoine in *cit. loc.* De

Peccat. c. 4. in hanc rem : « Si S. Th. et S. Bonav. de multi
» ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident; alterute
» ergo erravit; et tamen neuter opinionem ullam ante obitum
» retractavit; ergo si non datur ignorantia invincibilis legis na
» turalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausi
» extremum, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem
» circà præcepta divina, sicque damnatus est. » Et revera, ne
non latet, S. Thomam defendere, Judicem debere damnar
illum, quem in jure constat esse reum, licet ipse Judex sciat illum
esse innocentem; sed S. Bonaventura id negat. Et converso S. Bo
naventura tuetur, peccatorem, nisi statim a commisso peccat
confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat D. Thomas
Atque id genus exempla eruditorum, sanctorumque Virorum
qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manse
runt, ait S. Antoninus *p.* 1. *tit.* 3. *c.* 10. §. 10. sexcenta prop
afferri posse. Idem doctissimus Morinus *part.* 3. *Exercit.* 5. *c.* 9
de Sacram. Ord. docet, cum dicit : « Quicumque annales Eccle
» siæ attenderit, facile animadverteret, Auctores Ecclesiastico
» multà aliquandò opinionum varietate discordes fluctuasse
Insuper Natalis Alexand. *tom.* 3. *disp.* 16. *Sect.* 2. P. Petr
Theol. l. 21. *c.* 12. *n.* 5. affirmant, quamplures etiàm SS. Pa
trum in nonnullos esse lapsos errores : « Fatemur in singulis pen
» Patribus nævos reperiri, in plerisque etiàm errores. » Et qui
de S. Jo. Chrysostomo refert Xistus Senensis *Bibl. Sacr. Ad
not.* 89 ? « Restat tertium, quòd in præmissis Chrysostom
» verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissi
» mùm esse laudandam, atque imitandam, quod servandi ma
» riti causâ barbarorum sese adulterio exposuerit, consentient
» tamen marito in ejus adulterium, imò etiam suadente. » Con
cludendum proinde ex eo foret, Sanctos hosce, vel alios Ecclesias
ticos Auctores ad Tartara esse detrusos, propterea quod erronea
scripserunt opiniones, earumque posteà non curarunt emendatio
nem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper morta
liter peccasse; verùm nescio, an quis reperiendus sit, qui id aude
bit asserere.

Quapropter non valet dici, quòd ille qui, ut convenit, studet, a
orat, cognitionem quidem obtineat veritatis in universis natura
legis dubiis; siquidem opportune respondet P. Collet *l. c. c.* 1
p. 24. præstantiora Ecclesiæ lumina minime neglexisse studium
et orationem, nec propterea ad veritatis notitiam pervenisse, u
eam assequerentur. « Et verò, si quælibet ignorantia juris na
» turalis vinci possit, maxime per orationem, atqui falsum con
» sequens, cum majora Ecclesiæ lumina dies, noctesque orando
» et studendo consumpserint, nec tamen eas quas optabant cogni
» tiones obtinuerint. » Quandoquidem, ut optime idem P. Colle
animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed re
motarum a primis principiis, ne Patres quidem, et Ecclesiæ Doc
tores cum omnibus præsidiis a Naturâ, et a Gratiâ acceptis veri
tatem in pluribus assequi potuerunt : « Atqui multæ sunt con

es a primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum
quidem naturæ, et Gratiæ auxiliis haberi potest, cum
dividantur acutissimi simul et piissimi Patres Ecclesiæ.»
plicatur : Deus est Fidelis, promisit exaudire orantem
e, et accipietis. Si nos lucem suam a Deo debitis condi-
postularemus, eam Ipse non denegaret; quamobrem si
inemus, per nos profectò stat, nosque sumus in culpâ.
sunt distinguenda genera lucis. Altera lux, seu cognitio
alis, vel potiùs naturæ viribus comparata, quâ morales
cognoscimus Divinæ legis circà imperata, et vetita. Al-
lex supernaturalis gratiæ quâ illustramur, ut cognosca-
inæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium,
d eam consequendam, occasiones, quæ ad ejus jacturam
ès nos agere possunt, et id genus alia. Cum autem contrà
rmaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam
scere minimè curavimus, dubium non est, quin ejusmodi
tia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra osci-
t voluntaria; nam si lucem hanc postulavissemus, non de-
tique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti,
bonum esse cognoscit, amplectatur, et quod malum fore
aveat; atque hæc illa lux est, quam petebat David, cum
Da mihi intellectum, et discam mandata tua : Doce me fa-
ntatem tuam. Contrà verò Deus neque dat, neque se da-
romisit omnibus lucem veritates omnes cognoscendi, quæ
lumine cognosci possunt; ideoquè cum quis materialiter
r contra legem, sed invincibiliter, ob hujus naturalis
nis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur
ontentus cum sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta con-
dictamen, quod per rationem nobis exhibetur, et osten-
nquàm rectum. Apostolus ait : *Omne autem quod non*
ide (id est juxtà conscientiam, utì communiter explicant
ius, Chrysostomus, Theodoretus, aliique) *peccatum est.*
ui operatur juxtà propriæ conscientiæ dictamen, non pec-
Joannes quoque tradit : *Si cor nostrum non reprehenderit*
uciam habemus ad Deum. 1. *Jo.* 3. 21. Ut uno verbo di-
Deus non damnat, nisi, illas actiones, in quibus adest
voluntaria, vel voluntaria negligentia; undè eum, qui exis-
vincibiliter se rectè operari, Deus non solùm non punit,
ndoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi
s legi, proùt est in se repugnet, « sed quià repugnantia hæc
it P. Collet, ut superiùs prænotatum est) aliquandò in-
taria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantiâ, ideò
mper imputatur ad culpam, sed aliquandò ad meritum ob
finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur,
tiàm ab ea deficit.»
riter scribit severissimus P. Daniel Concina *Theolog.*
t. 2. l. 2. de Conscientia dissert. 1. ubi licet in argumento
5 dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invin-
eutiquàm bonum esse posse, meritoque dignum : nihilo-

minùs infrà *n.* 36. *p. mihi* 46. expresse sententiæ nostræ adhær
dicens : « Potest enim quis, dum exercet opus materialiter m
» lum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam D
» placendi, hos bonos, et meritorios dicimus, quamvis actus, q
» per se tunc exercetur, sit materialiter malus..... Hæc bona i
» tentio nullâ pravâ circumstantiâ inquinatur, quià opus mat
» rialiter malum cum non sit voluntarium, refundere in ip
» actus malitiam non valet. »

Verùm Anonymus noster contrà id quasi tuba exaltat voc
suam et Caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.) u
magnâ vi nititur probare, quandò actio Divinæ legi est contr
ria, semper hominem peccare, licet rectâ intentione operet
En quomodò italicè loquitur, quod nos latinè vertimus. Primù
inquit : « Est igitur in Evangelio, et in Patrum doctrinâ consta
» axioma, intentionem, et finem communicare eorum bonitate
» aut malitiam nostris actionibus easque bonas, aut malas fac
» re. » Sed paulò post sibimet ipsi adversans aliter loquitur,
inquit : « Quanquàm recta sit intentio, si quod fit, suapte Natu
» pravum est, vel aliquâ aliâ peculiari circumstantiâ, vel si Divi
» lege prohibeatur, hoc non obstante, peccatur ab eo qui facit

Ità sentit noster Adversarius, sed præter P. Concinam sup
riùs laudatum, et præter sententiam communem aliorum Do
torum, D. Th., D. Ambrosius, D. Bernardus, et D. Jo. Chr
sostomus contrarium sentiunt, uti ostendemus : Primum itàq
D. Th. 1. 2. *q.* 18. *a.* 6. proponit quæsitum : « Utrùm act
» habeat speciem boni, vel mali ex fine? Et respondet : Dice
» dum, quòd aliqui actus dicuntur humani in quantùm sunt v
» luntarii ut suprà dictum est. In actu autem voluntario invenit
» duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, et actus exteri
» et uterque eorum actuum habet suum objectum. Finis aut
» propriè est objectum interioris actûs voluntatis. Actus exteri
» accipit speciem ab objecto, circà quod est; ita actus interi
» voluntatis accipit speciem a fine, sicut a proprio objecto.
» autem quod est ex parte voluntatis, se habet ut formale
» id quod est ex parte exterioris actûs.... Neque actus ext
» riores habent rationem moralitatis, nisi in quantum su
» voluntarii, et ideò actûs humani species formaliter conside
» tur secundùm finem, materialiter autem secundùm objectu
» exterioris actûs. » Isthæc Sancti Doctoris verba clariora su
quàm ut explanatione egeant : nam in his luculentissimè doc
actum humanum, bonum aut malum evadere proùt finis est, q
fit : etenim ipse humanus actus, in tantum habet rationem m
ralitatis, id est, ut sit bonus, vel malus, in quantum est volun
rius. Objectum actûs externi est res, proùt est in se ipsâ : obj
tum verò actûs interni voluntatis est intentio, quâ quis operat
undè licet materialiter actus sit in se ipso malus, tamen form
liter bonus est, quandò bonus est finis; hoc tamen semper i
telligendum, cum nempè malitia actûs materialis invincibili
ab operante ignoretur.

Adversarius verò pro se affert longam admodum D. Bernardi periodum de *Præcept. et Disp. Cap.* 12 *et* 18. et deindè dicit : « Ejusmodi Divi Bernardi responsio clarè ostendit, quòd ut oculus » simplex faciat Corpus luminosum, duo continere debet, bonam » nempè intentionem, et veritatis cognitionem. » Hoc ipse italicè, nos latinè dicebamus. Ego autem lego, D. Bernardum duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat : in eodem *tract. c.* 12 *et* 17. Bernardus ait, quòd ille qui obedit Prælato « ex rectâ intentione, meritoriè agit, quamvis materialiter errat » contrà legem, » *et c.* 14. *n.* 35. hæc verba habet : « Et quidem » dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condi- » gnâ remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa » bona voluntas.» D. Ambrosius *l.* 1. *Offic. c.* 30. scribit : « Af- » fectus tuus nomen imponit operi tuo. » Jo. Chrysostom. *Hom.* 19. in op. imperf. similiter scribit : « Ex proposito bono etiàm quod » videtur malum bonum est, quià propositum bonum excusat » malum opus. »

Sed qui contrà legem operatur, instat Auctor, semper peccat ignorantiâ vincibili, quià non orat ; nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo : Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam, sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. « Non deest gratia (scribit P. Collet) quâ peccatum » formaliter devitet, concedo : peccatum etiàm materialiter, » nego. Porrò peccatum, quod ex ignorantiâ invincibili commit- » titur, non est peccatum, nisi materialiter ; nec impedit, quo- » minùs æterna salus obtineri possit. Imò sunt qui credunt, qua- » rumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quià mavult » ut propter cognitionis defectum non peccet, nisi materialiter, » quàm, ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat. »

Vix tamen, imò ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt, ab Alexandro VII damnata, circà peccatum philosophicum, quæ habebat : « Peccatum » philosophicum, seu morale, quantumvis grave in eo qui Deum » vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, » sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens » amicitiam Dei, neque æternâ pœnâ dignum. » Quid ad rem nostram, inquam, pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere Naturam, necessariò offendit etiàm Naturæ auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet : Sed qui operatur ex ignorantiâ invincibili legis naturalis, neque Deum offendit, nisi tantùm materialiter, vel (ut meliùs dicam) in nihilo offendit ; etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tanquàm offensam Dei, aut Naturæ eam apprehenderet.

Nec quidquam suffragatur dicere in sensu Adversarii, quod quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata Mysteria credamus, ità etiam nostra ratio eodem debeat elevari lumine, ut juris Naturæ negotia cognoscamus : quià

quantùm attinet Mysteria, ultrò concedimus; sed ad benè operandum, licet homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola, nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper Divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat quæ facienda sint, quæque cavenda; postquàm verò homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad benè vivendum, et ad omnes morales veritates cognoscendas, proùt in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minimè pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directâ jam a revelatione præceptorum factâ; tantummodò, ùt jam suprà dictum est, eâ eget gratiâ, quâ ipse illuminetur, et confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum quod cognoscit esse vitandum. Optimè admonet D. Th. 1. 2. *q*. 76. *ar*. 2. *ad* 2. non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propriâ diligentiâ rerum scientiam comparare posse. « Homo potest aliquam » scientiam acquirere per suos actus, gratia verò non acquiritur » ex nostris actibus. » Si igitur ità se res habet, non debet homo necessariò expectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet, quià ejusmodi ignorantia propriâ diligentiâ superanda est; et quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum, obscuriorumque præceptorum, invincibilis cùm sit ignorantia, a Deo non imputatur ad culpam.

Atqui Anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim : Duo nobis inflicta vulnera esse, et adhuc residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirùm, ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, et ignorantiam, ex quâ obnubilata remansit ratio; proindeque sic argumentatur italicè loquendo, quod nos latinè : « Si concupiscentia non excusat eum, » qui sequitur concupiscentiæ deordinationes, quarè ignorantia » excusare debet illum, qui sequitur deordinationes ignorantiæ? » Ex quo deindè concludit, quod sicuti peccat operans propter Concupiscentiam, ità peccet operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcircò peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quià cum voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiàm concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter verò accidit in ignorantiâ invincibili, quæ non est volita, neque placet. Manifestum est, nullum esse peccatum, nisi voluntarium; eo fit, ut quemadmodùm sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ità pariter peccamus ignorantiæ vincibilis, et volitæ sequentes deordinationes; e contrario tamen, sicuti operari juxtà concupiscentiam, sed contrà voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxtà quod aiebat Apostolus (*Rom*. 7. 19.) *: Quod nolo malum hoc ago :* ità quoquè peccatum nullum est operari ob ignorantiam invincibilem, cùm non sit volita.

Ulteriùs verò progreditur auctor et culpabilem putat ignorantiam nostram, saltem propter propria peccata à nobis priùs com-

affirmatque, quod quemadmodùm nos propter peccata in morali constituimur impotentiâ operandi bonum, ità in etiam impotentiâ constituimur cognoscendi bonum, quod lum sit, et malum quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti cusat impotentia, quandò malum operamur, quod cogno- esse malum, ità non excusat impotentia, cùm ignoramus quod facimus.
um Du Hamel *l.* 2. *de Act. Hum. c.* 5. *in fin.* respondemus m, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad n ejus, qui talem patitur pœnam; quare licet talis igno- esset pœna aliorum peccatorum quæ anteà admisimus, n hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deindè ittimus ex invincibili ignorantiâ; quoniàm tales errores non nobis voliti, neque prævisi. « Ac licet ea (scribit Duha-) vitia ex peccatis liberè admissis oriantur, ac proindè vo- aria videantur, et eâ ratione ignorantia sit pœna peccati; tamen non sequitur ea esse voluntaria, cùm ex iis peccatis tura mala prævisa non fuerunt. » Insuper respondetur, a te prorsùs alienum esse, quòd sicuti nostra peccata nos tuunt in morali impotentiâ operandi bonum, ità pariter tuant in morali impotentiâ præcepta naturalia cognoscendi; juxtà quod superiùs prænotavimus, ut bonum operemur, itur gratia, ad quam sanè obicem ponit qui peccat; ut impliciter præcepta cognoscantur, necesse non est gratia, tis est naturale lumen; undè neutiquàm dici potest, pec- locare hominem in morali impotentiâ cognoscendi præ-

fortasse dicet : Peccata peccantes excæcant, et cognitionem unt. Libenter annuo peccata a peccatoribus auferre cog- em illam, quæ ad bonum agendum allicit, removetque a patrando; et ut cognitio ista habeatur, requiritur gratia, eam obtinendam orare oportet. De hâc nimirum cogni- loquebatur Augustinus contrà Pelagium : « Dum tamen ùs disputet, quàm, ut oret, et dicat : da mihi intellectum, iscam mandata tua. » Bellarminus hunc Davidis explicans n inquit : « Da mihi intellectum, non significat da mihi intelligendi, sed da mihi lumen divinum, quo mens mea at mandata tua (scilicet) ut sibi persuadeat, optimum esse complere. » Postulabat igitur Propheta gratiam, ut illu- etur, et sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod quendis Divinis præceptis requiritur. Id quoquè expostu- quandò orabat : « Viam justificationum tuarum instrue : id est (idem Bellarminus explicat) doce me quæ sit via ceptorum tuorum, quomodò videlicet debeam in lege tua ulare; » nempè quomodò ambulare debeam juxtà tua præ- . Id insuper, quandò orabat : « Da mihi intellectum, et itabor legem tuam. Petit (Bellarminus) ut scrutari possit utilitates. Id pariter, cùm aiebat : Doce me facere volun- m tuam; » id est, doce me, Domine, ut secundùm volunta-

tem tuam operer; sed, ut suprà dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxtà nostræ conscientiæ dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hâc cognitione gratiæ; sed non cognitione naturali præceptorum, quæ nobis se præstant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut rectè scribit Habert *de Act. Hum. c.* 1. §. 3. *p.* 17. ex D. Thomâ : « Peccatum naturam humanam » prorsùs non corrumpit, alioquin per peccatum desineret esse » homo. »

Multas autem Auctor Divi Augustini opponit auctoritates, et præsertim illam *de Gratiâ, et lib. arb. c.* 3. « Ignorantia quæ non est » eorum, qui scire nolunt, sed qui tanquàm simpliciter nesciunt, » neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat. » Super hanc auctoritatem Auctor sic italicè scribit quod nos latinè : « Mi- » nimè contendit S. Augustinus semper esse reum, qui ignorantiâ » deliquit, quemadmodum qui peccat cum cognitione suæ culpæ... » addit tamen quod hoc non debet aperire asylum ad tenebras igno- » rantiæ, ut in eâ suam inveniat excusationem, quia eadem non sic » excusat, ut quis minime damnetur ad ignem æternum. » Verùm ego non intelligo, quid auctor velit pro rei summâ inferre ab hàc Augustini auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tanquàm simpliciter nesciunt*, inferre vellet, ignorantiam non excusare ab æternâ damnatione, quamvis invincibilis sit, contrà ipsum obstaret propositio secunda ad Alexand. VIII proscripta, et superiùs jam allata, quæ habebat, ignorantiam invinciblem juris naturæ non excusare a peccato formali. Cæterùm Duhamel, et P. Berti rectè huic Augustini textui respondent. Et sic Duhamel (*de Act. Hum. l.* 2. *disp.* 3. *c.* 6. *n.* 6.) : « Hæc intelligenda, ut nescientia simplex non excuset » a peccato, cujus non est causa, sed eximit ab eo cujus est causa. » Undè qui legem Dei nesciunt, nec scire potuerunt, non peribunt, » quòd legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quæ in lege » Naturæ admiserunt. » Eâdemque ratione relato Augustini textui respondet P. Berti *l.* 21. *c.* 10 dicens Augustinum scripsisse, quòd Infideles, qui non crediderunt Jesu Christo, mereantur ignem æternum, « non quià non crediderunt, id enim non imputatur ad » culpam dummodò nescire noluerunt; sed quià legem naturæ » inscriptam cordibus suis liberè transgressi sunt. » Itàque mens Augustini ea profectò est, quòd ignorantia nempe illorum, qui penitùs ignorarunt veram Religionem, licet eos ab incredulitatis peccato excuset, non tamen ab iis peccatis excusat, quæ ipsi talia esse cognoscunt juxtà Naturæ lumen. Quod verò S. Doctor de ignorantiâ culpabili loqueretur, ex verbis jam constat quæ immediatè citato textui subjungit, dicens : « Non enim sinè causâ dic- » tum est : Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt. » Deum non cognoscere, non potest, nisi malitiâ, aut voluntariâ obcæcatione contingere. Idem scribit S. Joannes Chrysostomus *Hom.* 27. *in Ep. ad Rom. n.* 3. « Judæi ignorarunt, sed hæc igno- » rantia non erat digna veniâ. Græci quoque ignorarunt, sed de- » fensionem non habent. » Sed posteà immediatè subjungit : « Quandò enim ea quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpæ ob-

» noxius non eris. Cui conformatur celebris illa S. Augustini doc-
» trina (*l.* 3. *de lib. arb. c.* 19. *n.* 53.) : » Non tibi deputatur ad
» culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod
» ignoras. »

Cæterùm ne longum faciam, et ne ulteriùs tædio Lectorem afficiam, omnibus aliis Augustini textibus, quos Anonymus objicit, unâ tantummodo ejusdem Sancti auctoritate respondemus. Is in *primo lib. retract.* videtur primâ facie sentire nescientem se peccare, adhuc peccare, quandò voluntariè id agit, quod in se peccatum est : « Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens » peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens » tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum.» Sed ut egregiè animadvertit Duhamel *l. c. n.* 5. *in fin.* idem S. Doctor aperit mentem suam, explanatque quod dicere intelligebat : « Quià voluit, ergo fecit; etsi non quià voluit, peccavit » nesciens peccatum esse quod fecit. Ità nec tale peccatum sinè » voluntate esse potuit, sed voluntate facti, et non voluntate pec- » cati. » Id denotat, quod licet factum sit materia peccati, cum tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantùm materiale, sed non formale, seu voluntarium, ut optimè Duhamel, quod nimirum factum ipsum est materia peccati, non formaliter, et reipsa peccatum est.

Id pariter est quod scripsit D. Thomas *Opusc. de Malo q.* 3. *art.* 8. « Si ignoretur deformitas, putà cum aliquis nescit, forni- » cationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, » sed non voluntariè facit peccatum. » Non negatur verò, ut sincerè loquamur, Angelicum, alibi negare fornicationem invincibiliter ignorari posse; et meritò id negat, quià fornicatio prohibetur præcepto proximo, et immediato primis principiis; attamen S. Doctor loco nuperrimè adducto, ut certam, exploratamque rem statuit, quòd quandò quis invincibiliter ignorans operatur etiam contrà aliquid spectans ad jus naturæ, is materaliter tantùm erret, sed nequaquam peccet.

Eadem responsio datur cum Duhamel textui Divi Hieronymi contrà Pelag. *c.* 10. 11. 12. nobis ab Anonymo objectato, ubi S. Doctor ait adversùs Pelagianos, ignorantiam non excusare a peccato, quod intelligitur de peccato facti materialiter, secùs verò de peccato formaliter accepto. Et quidem Sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo in veteri lege etiam victimæ erant offerendæ, non obstante, quòd sinè culpâ voluntatis contingeret.

Item opponit Auctor quamdam Divi Bernardi auctoritatem *tract. ad Hugon. de quæst. c.* 1 *et* 4. ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de quâ ibi ignorantiâ S. Bernardus sermonem fecerit; en de qua ignorantia loquitur : *Multa nesciuntur, aut sciendi incuriâ, aut discendi desidiâ, aut verecundiâ inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam a negligentia se instruendi de propriis obligationibus, aut inqui-

rendi veritatem quis unquàm a peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait S. Doctor *de Præcept. et dipens. c. 14. n. 40.* » *Sivè itaque malum putes bonum quod fortè agis, sivè bonum* » *malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* » Quoniàm scribit P. Berti (*l.* 21. *c.* 14. *prop.* 2. *vers. Præterea*) perperam Vendrochium ab hâc auctoritate colligere, Divum Bernardum negare ignorantiam invincibilem excusare a peccato, nam S. Doctor *n.* 37. jam scripserat : « Et qui bonum diligit, et ma- » lum nescius agit, hujus quidem bonus est oculus, quià pius, » non tamen simplex, quià cæcus. » Et Berti addit : « Igitur est » oculus, qui non est simplex, et tamen non est nequam, scilicet » nescientis ignoratione excusabili. »

En igitur demùm, quomodò nostri Contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium Conclusionum etiàm remotarum, obscurarumque de rebus ad legem naturæ spectantibus, nedùm adversati sint communi sensui Sanctorum Thomæ, Bonaventuræ, Antonini, Anselmi, aliorumque Theologorum tam benignioris, quàm severioris sententiæ, verùm etiàm funditùs everterint firmissima, receptissimaque Theologiæ axiomata: Idque sanè non ad alium finem, quàm ut illicitum facerent usum quarumcumque probabilium opinionum.

DUBIUM II.

An metus excuset.

178. — « Resp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, » peccas quidem; minuitur tamen per metum malitia, quia mi- » nuitur libertas. Interim sæpè fit; ut præcepta quædam non » obligent, cum eorum observatio cederet in grave alicujus in- » commodum : et tunc, si ex metu talis incommodi quis tale » præceptum omittat, non peccat, cum præceptum non liget. » Est communis. »

Undè resolvuntur hi Casus :

« 1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrin- » secè malam, non licet violare, ne ob metum quidem mortis. » °(Et si aliquandò videatur licere violari præceptum negati- » vum, v. gr. non furandi, non occidendi, putà ad defensionem » vitæ propriæ, etc., tunc dicitur præceptum non existere. Vid. » *l.* 2. n. 51.)°

« 1. Metus gravis, v. gr. mortis, etc. sæpè non tantùm excusat » a præcepto positivo, tam Divino, quàm humano; sed quando- » que etiàm ab affirmativo naturali, et sic (ut *Sanchez* 1. *mcr.* » *c.* 18.) non tenetur quis cum periculo vitæ integrè confiteri, » servare depositum, implere votum, succurrere proximo » extremè indigenti. *Bec.* t. 2. *l.* 3. *c.* 6. *Azor.* 1. *p. l.* 1. *p.* 1. *c.* 11. » *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 14. Excipe tamen casum de quo infrà, » *l.* 2. *ad n.* 26.

« 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conservandum bonum, aut avertendum malum commune, quod pluris » sit quàm vita propria, tunc lex illa obligat cum periculo vitæ, » ut v. gr. si dux mandat militi non discedere ex statione; item, » si perituræ sint animæ, nisi Pastor adeat ægros tempore pestis. » *Laym.* ° (*Cum Salmant. c.* 2. *n.* 127.)°

« 4. Alioqui nulla præcepta humana, etiam Ecclesiastica, per » se obligant cum periculo vitæ, aut similis incommodi. *Sanch.* 1 » *mor. c.* 18. ut si v. gr. cogaris metu mortis contrahere cum » consanguineâ in gradu prohibito lege Ecclesiasticâ, posses contrahere (in speciem), non tamen posses consummare; quià, » cum matrimonium esset irritum, fornicareris, quod intrinsecè » malum est. *Sanchez de Matr. l.* 7. *d.* 5. *n.* 4.

« 5. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris naturalis, » aut Divini concurrentis, ut v. gr. quis cogere vellet transgredi » præceptum Ecclesiæ in odium Fidei, vel contemptum Religionis. *Sanchez loc. cit. Com. pag.* 3. *tom.* 2. *d.* 13. *dub.* 12.° » (*Ità etiàm Salm. ibid. n.* 130.)°

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis?

176. — « Resp. 1. Cum ad impossibile nemo teneatur, certum » est quod impotentia excuset, etiàm illa, cui antè causam cum » peccato dedisti, dummodò de hoc doleas : Quarè id præcipuè hîc » dubitatur, an qui non potest implere totum, teneatur ad partem.

« Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commodè possit, aut » soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem » quam potest. Quòd si verò non salvetur ratio præcepti in parte, » neque id commodè possit, aut soleat fieri, tunc qui non potest » totum, hoc est tantum quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt : 1. ex intentione Legislatoris; 2. ex ratione, fine » et materiâ legis. 3. Ex judicio prudentum; 4. ex communi usu. » Ità *Sanch.* 1. *mor. c.* 9. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 19. »

Undè resolvuntur hi Casus :

177. — « 1. Qui non potest legere omnes Horas, debet dicere » eas quas potest; quià dividuæ sunt. *Laym. loc. cit. et Bonac.*

« 2. Qui in Quadragesimâ non potest jejunare, debet abstinere a carnibus, si potest : aut qui non potest omnibus diebus, » tenetur, iis quibus potest. Ità *Laym. l. c.* et *Bonac.*

« 3. Qui potest notabilem partem Sacri (v. gr. usquè post » Consecrationem) audire, aut Horarum dicere, aut commodò » potest cum alio, et solet, tenetur, alioquin non. *Ibid. v. infra* » *de Horis.*

« 4. Si quis carens Breviario pauca ex Horis sciat memoriter,
» non tenetur ea dicere. » *Ibid.*

« 5. Qui obligatur visitare Limina Apostolorum Romæ, et
» scit se eò pervenire non posse, non tenetur ingredi iter; quià
» nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *Ibid.* et *Suarez, Bonac.*
» *d.* 1. *q.* 8. *p.* 1. »

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio?

178. An excuset dispensatio facta ex justà causà? Quid sine justà causà? — **179.** An existente causà teneatur Superior dispensare? — **180.** An valeat dispensatio inferioris? — **181.** An existente justà causà valeat dispensatio facta malà fide Superioris? — **182.** An in dubio dispensatio censeatur valida? — **183.** An quis possit dispensare cum seipso? — **184.** An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum? — **185.** Quid si causa exposita fuerit falsa? — **186.** Vide alios casus. — **187.** An dispensatio strictè accipienda? Et an detur dispensatio tacita? — **188.** De iis qui possunt dispensare de potestate ordinarià? — **189.** Num Papa in Præceptis Divinis? — **190.** Num Episcopi? et in quibus? — **191.** An inferior dispenset in Legibus Superioris, ubi dispensatio non est observata? — **192.** Quid in dubio, an casus egeat dispensatione? — **193.** Quid de potestate delegatà? Et an hæc spiret morte concedentis? — **194.** Quando Prælati Regulares possint dispensare? — **195.** Quot modis cesset dispensatio? — **196.** Quomodo cesset I. per Cessationem causæ? — **197.** Quomodo II. per Revocationem dispensantis? — **198.** Quomodo III. per Renunciationem dispensati? — **199.** An cesset Lex cessante fine Legis? — **200.** II. De interpretatione Legis. An lex extendi debeat de casu ad casum? — **201.** III. de Epikeià Legis. — **202.** Appendix Busembai. De Dispensationibus S. Pœnitentiariæ, usque ad n. 208.

178. — « Resp. In jure humano dispensatio Legislatoris, vel
» parem potestatem habentis, facta ex justà causà excusat
» a transgressione præcepti. Est communis. *Sanch. Azor.* 1. *p.*
» *l.* 5. *c.* 15. *Salas. d.* 20.

« Ratio est, quià, cum sit auctor suæ legis, potest quemvis ex-
» cipere. Dixi. 1. *Ex justâ causâ,* quià, si temerè, et sinè causà
» dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen tam dans,
» quàm petens dispensationem, contrà jus naturale, dictans par-
» tem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset. *Sanch.*
» *l.* 8. *d.* 18. *Suar. Fill. n.* 438. et quidem (ut vult *Suar.*) mor-
» taliter; venialiter, ut *Pontius* apud *Dian. n.* 8. *t.* 3. *R.* 8. 9 *et* 10.
» * (*Idem tenent Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 66. *cum Sanch. Laym.*
» *Pal. etc. præciso tamen scandalo, etc. Utentem autem tali dis-*
» *pensatione commune est non peccare graviter, et probabile nec*
» *etiàm leviter, ut Salm. n.* 76. *cum Suar. Pal. Pont. etc.*) *, quem,
» si dubitet, an causa sit justa, posse dispensare, vult *Sanch.*
» * (*Cum Salm. n.* 75 *Tapia. Gran. Dian. quià possidet potestas*
» *dispensativa. Secus esset, si dubitaret an adsit causa.*) * con-

trà *Bon.* qui dicit peccare. Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, nisi cum vel jus præcipit ex eâ causâ dispensari, vel necessarium est ad commune bonum, vel spirituale pœnitentis : vel ad avertendum grave damnum aut publicum scandalum, et sinè dispendio fieri potest. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 27 *et* 28. contrà *Suar. Sanch. etc.* »

179. — Quæritur, an existente causâ, teneatur Superior ispensare? Distingue : si causa sit tantùm sufficiens, ut dispenstio sit permissa, non autem debita, potest licite Superior eam oncedere, et negare : vel uni concedere, et alteri negare; quià licet xpediat bono subditi dispensatio, expedit verò bono communi egis observantia. Ità *Salm. d. c.* 5. *n.* 80. *cum Conin. Pal. Bonac.*, *anch. Suar. etc.* Si verò causa sit talis, quæ efficiat dispenationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum comune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel agnum particulare (expedit enim aliquandò dispensare, etiàm ro bono particulari, quod indirecte redundat ad bonum comune. Et ideò docet *S. Th.* 1. 2. *qu.* 9. 7. *art.* 4. quod convenit ispensare, quandò aliàs majus bonum privati impediretur. Ità *alm. de Matr. c.* 14. *n.* 20. *cum Con. Sanch. et Aversa*) tunc enetur Superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel levier juxtà materiam. Denegata tamen (etiàm injuste) dispensaione, nequit subditus agere contrà Legem; nisi talis causa rgeat, ut eum extrahat a Lege : quare, si Episcopus injuste neget ispensationem publicationum antè Matrimonium, potest urgente ravi causâ, illud contrahi sinè eis. Ità *Salm. de Matrim. cap.* 8. *n.* 92. *cum Con. Sanch. Pal. Sot. et aliis.*

180. — « Dixi 2. *Legislatoris* : quià dispensatio inferioris in » lege Superioris sine justâ causâ invalida est, ac proinde non » excusat a transgressione præcepti. Ratio est quià qui nomine » alterius sine causâ dispensat dissipat. *Suar. l.* 6. *c.* 19. *Sanch.* » *l.* 8. *de Matr. d.* 17. Valide autem, et licite inferior potestate » ordinariâ dispensat ex justâ causâ in lege Superioris. 1. Circà » levia, hoc est, quæ sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad » Superiorem recursus. 2. Circà ea, quæ frequenter occurrunt. » v. gr. in jejuniis, celebrandis festis, etc. * (*Vide n.* 190. *circà fin.*) * 3. Circà ea, quæ ità sunt propria uni Communitati, ut » non conveniant alii. 4. Quandò recursus ad Superiorem dif» ficilis est, sivè quandò est necessitas, et periculum in morâ. » *Dian. p.* 8. *tr.* 3. *R.* 2. *ex Gran. Sal. Gard. et Pal.* qui addit » 5. Si consuetudo præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian.* » *l. c. R.* 95. 6. Quandò est dubium negativum, an casus egeat dis» pensatione. Quo casu, secundùm Palaum, non opus est dispen» satione, cum præsumptio sit pro libertate, *Barb. Dian. p.* 3. » *t.* 6. *R.* 28. *p.* 4. *t.* 3. *R.* 46. *p.* 8. *t.* 3. *R.* 71 *et* 95. Undè resol» vitur : * (*Vide n.* 192.) *

« 1. Pontifex sinè justâ causâ non potest dispensare in lege » Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ. *Sanch. d.* 17. *n.* 3. *Suar.* » *Vasq.*

« 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sinè justâ causâ, etiàm » à Papâ facta, est invalida, ut *Sanch. Suar. ll. cc.*

« 3. Valida est, si Superior per errorem justam causam arbi» tretur ° (*In bonâ fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor. cum Salm.* » *c.* 5. *n.* 71. *Sed oppositum est tenendum. Vid. de Voto l.* 3. » *n.* 251.) ° Aut (etsi non arbitretur, et temerè dispenset) » reipsa tamen sit. *Sanch. l. c. Azor. Sa, Salas, n.* 81. »

181. — Quæstio est si superior malâ fide dispenset, judicans non subesse causam, et causa revera existat, an valeat dispensatio, et dispensatus illâ uti possit? *Prima sententia* dicit valere, si fiat à Legislatore, non autem si ab inferiore; quià isti data est facultas dispensandi tantùm cum causâ. Ità *Pal. Azor. Covar. apud Salm. c.* 5. *n.* 78. *Secunda sententia* probabilior, et communior dicit, quod, existente causâ, valeat dispensatio, et licitè dispensatus utitur illâ, à quocumque Superiore illa sit impensa. Ratio, quià valor dispensationis non pendet à cognitione causæ, sed ab existentiâ illius, sicùt valet electio capacis ad Beneficium, licet capacitas ignoretur ab Electore, *ex c. Nihil de Electione.* Ità *Salm. d. c.* 5. *n.* 79. *cum Sanch. Suar. Tapia, Basil. Diana, Vill.* Secùs tamen dicendum, si inferior dispenset bona fide, sed sinè causâ, contra *Busemb.* et alios ut suprà, vide *lib.* 3. *num.* 251.

182. — « 4. In dubio de valore dispensationis, validam censeri » eo quod præsumatur in favorem actûs, ne pereat, probabile » putat *Sanch. etc.* cum *Dian. p.* 3. *t.* 6. *R.* 9. *p.* 4. *t.* 3. *R.* 45. » 64. *p.* 8. *t.* 3. *R.* 62. (° *Sum. Salm. n.* 88. *V. l.* 3. *n.* 252.)°

183. — « 5. Habens potestatem generalem dispensandi, potest » etiàm secum dispensare directè, et immediatè. *Sanch. Dian.* » *p.* 8. *t.* 1. *R.* 10. contrà *Suarez.*° (Ita *Salm. c.* 5. *n.* 60 *et* 61. *cum* » *S. Thom. Cajet. Laym. Pal. Bonac. etc. Quià est jurisdictio purè* » *voluntaria, quæ etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene* » *sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio, etc.*)°

184. — « 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum » (modò causa sit justa). Item data sine ullis verbis, solâ mente. » *Turrian. Dian. p.* 8. *tr.* 3. 17. 76 *p.* 4. *t.* 4. *R.* 118. »

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quod, quandò causa dispensationis existit, dispensatio semper sit valida : dummodò non constet Superiorem dispensasse sinè animo dispensandi : metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiàm licita, si justè Prælato metus incutitur; nempè si subditus minatur se conquesturum apud supremum Superiorem : vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus; ideòque dispensatio tunc pro libito à Superiore posset posteà revocari. Ità *Salm. d. c.* 5. *n.* 82. 83 *et* 84. *cum Sanch. Pal. Suar. Bonac.* Quandò verò Superior metu coactus verbis tantùm concedit dispensationem, non autem animo, tunc certè ipsa est nulla. Cæterùm, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm. d. n.* 82. *ex c.* 22. *Quæst.* 5

185. — « 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in impedi-

» mento dirimente matrimonium, et per ignorantiam, vel sim-
» plicitatem expressit causam falsam, eum validè contrahere
» matrimonium dicit *Pon. de Matrim. lib.* 8. *c.* 16. ex *c. Cum*
» *inter.* Sed contrarium tenet *Pal. t.* 1. *t.* 3. *d.* 6. *p.* 16. §. 5. *ex*
» *cap. Sup. litteris. v. Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 69. *) *Vid. de Mart.*
» *l.* 6. *n.* 1131. *Notandum.* 2.)* »

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem? Subreptitia dicitur, quandò veritas reticetur : Obreptitia, quandò mendacium apponitur. Resp. regula sit, quod tunc dispensatio erit nulla, quandò tacetur veritas, quæ de stylo Curiæ debeat necessariò exprimi : vel allegatur falsum, quod de jure taceri debebat. Ità *Salm., de Matr. c.* 14. *n.* 33. *cum Sanch Pal. Con. Suar. etc.* Alia regula est si tacetur, vel exponitur falsò causa tantùm impulsiva, valet dispensatio : secùs verò, si causa esset motiva, ità ut sine ipsa Superior minimè dispensasset. *Salm.* 16. *n.* 35.

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quòd semper ac vera sit una ex illis, quæ sufficiens sit ad dispensandum, valida sit dispensatio. *Salm. de Matr. d.cap.* 24. *num.* 36. *cum Basil. Sanch. Pal. Suar.* Quid autem in dubio, an causa falsò allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cum in dubio jura faveant valori actûs *ex l. Quoties. ff. de Rebus dubiis.* Ità *Salm. ib. n.* 37. *cum Dicast. Basil. Sanc. Pal. etc.*

186. — « 8. Subditus bona fide Dispensationem petens, ra-
» tionibus Superiori allatis, potest, dispensatione impetrata, esse
» securus. V. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 22.* (*Idem dicunt Salm. n.* 712.
» *et* 76. *cum S. Th. Sanch., et Bon.*)*

« 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sinè causâ,
» vel allegatâ falsâ causâ. *Nav. Sanch. l.* 8. *de Matr. d.* 18.
» *n.* 8. *Fill. t.* 10. *n.* 314. *Salas disp.* 20. *s.* 6. *n.* 58. qui addit,
» id verum esse, etsi dispensans excusetur ob bonam fidem.

» 10. Dispensatio potest impetrari non tantùm pro ignorante,
» sed etiam invito, quandò necessitas exigit. *Sanch. Beja* contrà
» *Suar.* vid. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 86. 87. Id tamen locum non ha-
» bet in ea, quæ impetratur ex Pœnitentiaria Romana; nisi im-
» petretur a personis conjunctis, vel consanguineis intrà quartum
» gradum, vel saltem a confessario. *Marcus Leo in praxi p.* 1.
» 34. * (*Ità Salm. de Matr. c.* 14. *n.* 38. *ex. c.* Si motu proprio.
» De Præben. in 6. *A principali tamen, opus est, ut dispensatio*
» *acceptetur, ut Sanch., etc.*)*

» Quæres, An, cessante causa dispensationis, cesset ipsa?

» Resp. pro hoc servient sequentes Regulæ.

» 1. Si tantùm impulsiva, seu minùs principalis causa cesset,
» manet dipensatio.

» 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, manet
» dispensatio, v. *Dian. pag.* 8. *tom.* 3. *R.* 62.

« 3. Si commissâ facultate dispensandi, priusquàm dispensetur,
» cesset omninò causa principalis, nulla est dispensatio.

« 4. Si dispensatione redactâ ad actum irrevocabilem, cesset » tota causa, non ideò cessat, vel vim amittit; v. gr. dispensatum » fuit in impedimento consanguinitatis, propter paupertatem » fœminæ, licet, contracto matrimonio, divitias obtineat, non est » irritum. Idem est, si Beneficium per dispensationem obtinue- » ris, et posteà cesset causa, ob quam dispensatum fuit.

« 5. Si, factâ dispensatione, cesset omninò causa finalis, et » actus possit facilè revocari, v. gr. dispensatum est in voto cas- » titatis propter vehementes tentationes, quæ posteà cessant, » an reviviscat votum? Vel in præcepto recitandi Horas, jeju- » nandi, etc. propter infirmitatem, et posteà convalescit, an » teneatur recitare, jejunare? etc. Affirmant *Sanch. Amicus.* » *Portel. Bonac. etc.*, quià aliàs non esset justa. Negativam tamen » sententiam probabilem, et in praxi tutam esse censet *Dian.* » *p.* 8. *t.* 3. *R.* 24. *ex Salm. Gran. etc.* si quidem dispensatio » fuerit absoluta : quià obligatio legis semel extincta non revi- » viscit : et quod destructum est, non reproducitur, nisi ab eo, » qui producere potest. Vide *Suar. de leg. c.* 22. *Laym. Præ-* » *pos. etc.* qui rectè id concedunt, quandò non est de re dividuâ, » et successivâ; aliàs negant. Undè, suppositâ probabilitate sen- » tentiæ negativæ *Gran. Dian., etc.* sequentes casus (in quibus » tamen alii meliùs contrarium sentiunt) resolvunt : *Vide n.* 196.)

« 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu car- » nium, potest vesci, licet omninò convalescat.

« 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in voto » Religionis, postquàm convaluit, non tenetur. *Dian. p.* 6. *t.* 7. » *R.* 45.

« 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensatum » fuit in onere recitandi Horas, etsi convaluerit, non tenetur » legere. »

187. — Deindè notandum, quod dispensatio, cum sit odiosa, strictè sit accipienda *c.* 1. §. 1. *De Filiis Presb. in* 6. Potestas contrà dispensandi, cum favorabilis sit, latè accipitur, ut *Sanch. Gran. Martin. ap. Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 20.

Benè autem dari potest dispensatio tacita quæ colligatur ex conjecturis, ut si sciens Prælatus, te esse excommunicatum, conferat tibi beneficium, tunc tacitè dispensat. Requiritur tamen ad hoc præsumptio voluntatis præsentis Superioris, vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantùm licentia præsumpta de futuro admittitur, non verò dispensatio, quæ est vulneratio legis. Vide *Salm. de Leg. c.* 1. *ex n.* 11. *cum Suar. Laym. Pal. Sanch.*

Quæritur, an Superior videns subditum agere contrà Legem, et tacens, cum facilè posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant *Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 15. *cum Tap. Sanch. Pal. Suar.* Quià non est tunc præsumendum delictum Superioris, qui aliter ex officio, et ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secùs tamen dicendum, si Superior non posset corrigere sinè incommodo. *Salm. ibid. n.* 17.

De iis, qui possunt dispensare.

188. — Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinariâ potest dispensare in quibuscumque Legibus Canonicis, etiàm sancitis ab Apostolis, tanquàm particularibus Prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium Quadragesimale, observatio Festorum in Dominicis: ità *Salm. c.* 5. *n.* 30. *cum S. Th. et communi.* Non verò in Legibus traditis ab Apostolis, quas ipsi acceperunt a Christo Domino, tanquàm Auctore principali, ut sunt Leges circà formas, et materias Sacramentorum, circà oblationem Sacrificii, etc.

189. — Num autem Papa possit dispensare in aliquibus Præceptis Divinis? *Prima sententia* affirmat ex potestate delegatâ a Deo, quandò expedit dispensatio. Ità *Sanch. Canus, et Bonac. apud Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 25. qui vocant hanc satis probabilem. *Secunda*, quam probabiliorem meritò putant *Salm. n.* 26. *cum S. Th. Pal. Suar. etc.* negat, quià nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta a Deo. Objiciunt, cur dispensare potest, ut Minister Ordinis, et Confirmationis sit simplex Sacerdos? Resp. quòd ex jure Divino Episcopus in his est Minister Ordinarius, non autem necessarius. Ità *Salm. ib. n.* 27. Vide dicenda *de Matr. l.* 6. *n.* 1119. *infra.*

Certum autem est, posse Pontificem, et Prælatos dispensare in votis, cum in his gerant vicem Dei. Ità *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. Vide *Salm. de Voto Tract.* 17. *c.* 1. *ex n.* 84.

190. — Episcopus potestate ordinariâ potest dispensare in omnibus Statutis sivè Episcopalibus, sivè latis a Synodo Diœcesanâ, independenter a Capitulo, et Clero, ut suprà diximus. Et idem potest Capitulum, Sede vacante. Hoc tamen non potest Vicarius Generalis, nisi expressè ab Episcopo ei concedatur. Vid. *Salm. c.* 5. *n.* 31 *et* 32. Episcopi possunt etiàm dispensare in Legibus Concilii Provincialis in suis Diœcesibus; modò non sint Concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm. c.* 5. *n.* 33. *cum Sanch. Suar. Bonac. Palaus, etc.*

Notandum, quòd Legislator non possit dispensare in suâ Lege, si Lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco, etc.* Vide *Salm. ib. n.* 35. Potest autem inferior dispensare in Lege Superioris, si in Lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm. c.* 5. *n.* 37. *cum Cajet. Bon. Suar. Pal. etc.*

Possunt etiàm Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione Festorum, recitatione Officii, votis non reservatis. *Salm. c.* 5. *n.* 38. *cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. etc. cum Bus. hîc.*

Item in Legibus latis a Papâ pro illâ particulari Diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius Prælato *Salm. c.* 5. *n.* 39. *cum Sot. Valent. Cajet. Azor. etc. cum Bus.*

Item potest Episcopus dispensare in Legibus communibus Pontificis, v. gr. in Impedimentis Matrimonii, in Irregularitatibus,

in Votis reservatis, et similibus, quandò non est facilis aditus ad Papam, et periculum est in morâ, quià hoc expedit ad commune bonum. *Salm. d. c.* 5. *n.* 39. *cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, etc.* Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. *Salm. ib. cum Tap. et Martin de Cens. c.* 2. *num.* 65. Parochi possunt etiàm dispensare cum suis ovibus in jejunio, et observatione Festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum, *Suar. et Tap.* Imò ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper Parochos dispensare in his duobus præceptis testatur *Sanch. Gran. Sylo. apud Salm. d. c.* 5. *n.* 40. Vide *lib.* 3. *n.* 288.

Et in his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cum talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuò annexa, *Salm. d. c.* 5. 40. *cum Suar. Pal. Basil. etc.* Et ideò benè possunt eam alicui delegare, ut certum est. Vid. *n.* 193. cum *Salm. de Voto. c.* 3. *n.* 83.

191. — Quæritur 1. An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in Legibus Superioris, in quibus non sit reservata dispensatio? *Prima sententia* affirmat; quià hoc ipso, quòd Superior eam non reservat, videtur eam concedere : aliter ad quid deserviret reservatio? Ità *Sotus in* 4. *D.* 27. *q.* 1. *art.* 4. §. *At quo, Covarr. in c. Alma mater* 1. §. 7. *n.* 8. Et probabilem dicunt *Pal. de Leg. tr.* 3. *D.* 6. *p.* 4. *n.* 7. *ac. Bonac. eod. tit. D.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 27. dum oppositam tantùm probabiliorem vocant, sed expressè docet, vocatque communem *D. Antonin. p.* 1. *tit.* 17. *c. und.* §. 20. dicens : « Episcopi autem dispensare possunt, se- » cundùm communem opinionem Doctorum, in iis quæ non sunt » eis a jure prohibita. » Eamdemque tenet etiàm *Glossa in c. Nuper. de sent. excomm.* ex quo Canone præfati AA. hanc sententiam probant ; cum enim ibi quæsitum fuerit a quodam Episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione latâ a jure? affirmativè respondit Pontifex, sic inquiens : « Quià tamen » conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, » eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi. Et ibi *Glossa* verb. *Retinuit*, sic addit : « Et est hìc argumentum, Epis- » copos posse dispensare, ubi specialiter Dispensatio non est » inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum ex » l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. etc. »

Hanc primam sententiam olim probabilem censui ; sed re meliùs perpensâ omninò tenendam puto secundam oppositam, quam tenent *Suar. t.* 5. *in* 3. *p. D.* 7. *sect.* 4. *Bonac. de leg. D.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *n.* 17. *Castrop. l. c. n.* 8. *Salm. de Censur. c.* 5. *n.* 45. *cum Pontio. et Salas;* item *Bened. XIV. de Synod. l.* 7. *c.* 30. Favetque S. Th. 1. 2. *q.* 97. *art.* 4. *ad* 3. ubi ait : *In lege humana publicâ non potest dispensare, nisi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio est quià inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in *Clem.* 2. *de Elect.* ubi dicitur : *Lex Superioris per Inferiorem tolli non potest.* Nec prorsùs concludit textus citatus in *cap. Nuper* pro primâ sententiâ;

... differt facultas absolvendi à censuris à facultate dis... in legibus Canonicis, prout sapienter scribit *P. Suarez.* ... est, leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges ... commune est apud omnes, et constat ex consuetudine ... quod censuræ non reservatæ, præsertim excommuni... benè possint absolvi ab Episcopis, et à Parochis, et ... approbatis Confessariis; ut probat *Suar. l. c. n.* 9. *cum* ... *Navarro*, et aliis. Undè in hoc benè urget ratio apud textum ... nempè quod, cum Legislator non sibi reservaverit abso... à censurâ, videtur præbuisse facultatem aliis eam absol... Sed quoad Dispensationes in legibus Pontificiis nequa... ... hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ con... ab Episcopis, semper ac non sint expressè Pontifici ...; sed circà ipsas procedit generale et certum axioma, ... ipsa natura rei oritur, quòd inferior nequeat dispensare ... Superioris, prout habetur exemplo expressum in alio ..., nempè *in cap. Dilectus, de Temp. Ord.* ubi dicitur, quod ... Ordinationem Episcopus dispensare non possit, ideò ..., quià id Episcopis minimè est concessum: « Cùm illi ... modi dispensatio à Canone minimè sit permissa, » sunt textûs. Et nota, quod ibi non dicatur, *cum non sit prohi-...* sed *cum minimè sit permissa.* Nec jam anteriùs aderat ali... prohibitio Episcopis dispensandi in tali materia, sed tantùm ..., quòd talis dispensatio ipsis nunquàm permissa fuerat, ... Glossa rectè infert: « Argumentum, quòd Episcopus dis... ... non potest, nisi in casibus sibi concessis à jure. » Nec ... licere, quòd Episcopi immediatè à Deo jurisdictionem ha... ... sententiam *Natal. Alex. Cont. Tournely, Soto, Vasq.* ..., et aliorum; et ideò possunt Dispensationem impertiri ... non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quod li... ... sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat ta... jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Præterea ... adversùs primam opinionem, quòd si ratio illius Fau... valeret, non solùm Episcopi, sed etiam Parochi dispensare ... eodem modo in legibus Pontificis; dum etiam Parochis ... est absolvere à censuris non reservatis, ut loquitur ... in *cap. Nuper* allatus, dicens: « A suo Episcopo, vel a ... Sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinere. » ... quis audebit dicere? Quoad autem Axioma à pluribus admissum, ut referetur *l.* 6. *n.* 980. *vers. sed dubitatur,* ... quod, quidquid potest Papa in totâ Ecclesiâ, possit Epis... in suâ Diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait *P. Sua-...* *c. n.* 5. aut non admittendum, aut admittendum dun... in iis rebus, quæ spectant ad communem directionem ani..., et quæ sunt moraliter necessariæ; sed ad hunc ordinem ... quam pertinere Dispensationes legum Canonicarum. Hoc ... non excludit, ut scribit *Bonacina loco supra citato,* quod ...opi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter oc...nt, et sæpè Dispensatione egent: aut verò (inquit) cum

aliqua gravis urget necessitas, aut gravis utilitas, et tunc non possit commodè Apostolica Sedes adiri, juxtà quæ dicentur in *Append. de Privil. num. XL.* (Tom. IX).

192. — Quæritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp. quod sivè dubium sit positivum, sivè negativum, potest subditus uti suâ libertate. Consultius tamen est tunc adire Prælatum, qui declaret, vel dispenset; cum in tali dubio benè possit etiam Prælatus inferior dispensare sinè concessione Legislatoris. Ità *Pal. n.* 3. *D.* 6. *p.* 5. *n.* 10. *Laym. c.* 2. *n.* 4. *et Salm. d. c.* 5. *n.* 45. *cum Sa, et Diana*. Idem dicunt *ib. Suar. et Sanch.* de dubio circà vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum, *Salm. ib. n.* 46. *cum Cajet. Gran. et Sylv.* Idque asserit *Croix l.* 1. *n.* 804. tenere *Sanch. Gob. et Tap.*, quià potestas dispensandi latè interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infrà dicetur *n.* 194.); et tunc dispensans non obligatur ad examen super plenâ sufficientiâ causæ. Notat autem *Pal. tr.* 3. *D.* 6. *p.* 7. *nu.* 12. *Cov. Sanch. Suar. Bas. etc.* quòd potestas, quam habent Prælati inferiores dispensandi ratione Officii in legibus Superioris, utpotè in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potiùs ordinaria, quàm delegata.

193. — Circà potestatem autem delegatam dispensandi, notandum, quod quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare : et tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, expirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si verò per modum gratiæ, tunc non expirat, ex *regul.* 16. *juris in* 6. Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in Legibus Superioris (ut possunt Episcopi in jejuniis, votis, etc. uti suprà diximus *n.* 190.) potest etiàm delegare potestatem dispensandi; modò hoc ei non sit limitatum. Vide *Salm. c.* 5. *n.* 51. Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit Delegatus a Principe, sivè a Papâ, ut *ex cap. fin.* §. 1. *de Offic. et Pot. De leg.* Vel nisi sit ab inferiore Ordinario delegatus ad universitatem causarum, *ex Leg.* 1. §. *An ab eo ff. quis., et a quo.* Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulò observa, quæ dicentur de *Sacram. Pœnit. Lib. VI. n.* 566. *vers. Generaliter.*

194. — Nota, quòd Prælati Regulares non possint dispensare in Regulâ, nisi iis concedatur a *Privilegio,* vel a *Jure.* Ratione *Privilegii,* quod ex se muneri Prælati adnectitur, possunt Prælati etiàm inferiores dispensare : 1. In rebus levibus, quæ scilicèt sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scilicèt quæ sunt propria illius Conventûs. *Peyrin. Tom.* 2. *q.* 1. *p.* 5. *et Pal. d. p.* 7. *cum aliis.*

Ratione autem facultatis iis concessæ a *Jure,* Prælatus dispensare nequit in votis essentialibus ex *c. Cum ad Monast. de stat. Monac.* In aliis verò regulis benè potest in casu particulari, nisi expressè sit ei interdicta dispensatio. Ità *Peyrin. cum Rod. Angel. Sylv. Turrecr. Miranda.* Talem enim facultatem Prælati

at a jure, ut *Glos. c. Monachum.* 20. *q.* 4. Et ratio est, quià lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit, particularibus Rectores provideant; alioquin non suffier provideretur bono communi. Et ideò *ex S. Thom.* 1. 2. 7. *art.* 4. *in corp.* quisque Rector habet potestatem dispenin lege humanâ ex justâ causâ. Sed adverte dicta *n.* 191. item subditus teneatur obedire Prælato præcipienti aliquid à Regulam? Resp. negativè, si certum sit rem præceptam contra Regulam, atque constet Prælatum in illâ non posse nsare, vel non duci ex causâ justâ, ut *Peyrin. d. l. Sanch. in l.* 6. *c.* 3. *lib.* 8. *Salm. de Stat. Rel. c.* 6. *n.* 72. At *ib. n.* 66 . dicunt Prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, uod non sit certè injustum, justè jubere; aliàs magna conadesset, si jubere nequirent Prælati, nisi evidenter justa. dicta *n.* 24.

autem facultas delegata dispensandi sit latè, vel strictè inetanda? Resp. latè, si concessa sit per modum gratiæ, ut ; strictè, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym. c.* 22. *n.* 6. *Sanch. de Matr. lib.* 8. *D.* 2. *n.* 1 *et* 6. *ac . de Leg. cap.* 5. *n.* 53. *cum Tapia, Basil. etc.* Ipsa verò disitio, cum sit odiosa, semper strictè sumenda est; nisi disitio sit debita: vel sit ex motu proprio Principis: vel sit ta in corpore juris, vel tandem nisi concedatur Communivel ad bonum commune. In his enim casibus latè accipienda Ità *Salm. d. c.* 5. *n.* 54. *cum Tapia.*

8. — Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare t? Ad hoc prænotandum est, quòd, si dispensatio jam sortita um effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua nutatio oneris; tunc etiàm, cessante causâ, dispensatio non t. Vide *Salm. de Leg. c.* 5. *num.* 86 *et* 87.

tandum etiàm est circà causas dispensationum, quòd aliæ e per se excusent a præcepto, putà jejunii, Officii Divini, etc. æ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probar justæ. Aliæ verò sufficiunt ad dispensationem, sed eâ ent: Sufficiens nempè causa est dignitas petentis, aut suris, ut benignum se ostendat: Necnon utilitas communis rivata, et similes. Vide *Salm. c.* 5. *n.* 73 *et* 74. In dispenibus autem impedimentorum in Matrimoniis sufficit pro solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. *Salm. n.* 72. *cùm communi.*

3. — Tribus autem modis dispensatio cessare potest. I. per *tionem causæ;* II. per *Revocationem dispensantis;* III. per *ntiationem dispensati.*

I. per *Cessationem causæ*, si cesset causa motiva, et totalis. autem, si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed otaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat nsatio, ut *Bus. n.* 2. *cum. Salm.* At si dubium sit, an totacessaverit? Standum est pro dispensatione, quæ possidet. *c.* 5. *n.* 88. Vide *lib.* 6. *n.* 1133.

quod cessante fine adæquato, seu totali Legis in communi, cesset Lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum. Ratio, quià Lex cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *D. Thom.* 1. 2. *qu.* 103. *a.* 4. *ad* 3. *in fine, et Salm. de Leg. c.* 4. *n.* 3. *cum communi.* An verò tunc sit expectanda declaratio Legislatoris, vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm. ibid. n.* 4. Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probabile sit (ut *Salm. ibid. cum Palao, et Gran.*) cessàsse in communi finem Legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset Lex, cessante fine adæquato in casu particulari? *Prima probabilior sententia* negat, si tantùm cessat privativè; scil. si Lex tunc redderetur inutilis: Nam si cessat contrariè, quando scilicèt materia Legis redderetur in illo casu nociva vel valdè difficilis; tunc omnes asserunt Legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est quià, licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideò tunc non cessat finis adæquatus. Ità *Salm. d. c.* 4. *n.* 6 *et* 7. *cum D. Th.* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 2. *ac Sot. Suar. Pal. et communiori. Altera* verò *sententia* (quam tenent *Cajet. Sot. opusc. t.* 1. *n.* 12. *q.* 2. *Sylo. verb. Lex, q.* 8 *et* 9. *Ang. ib. n.* 4. *Cas.* 7. item. *Valent. Tiraq. Hurt. et Card. apud Croix lib.* 1. *n.* 867. *Gran. Henr. Castr. ac Dian. apud Salm. l. c. qui n.* 5. dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem sicut probabilem etiàm vocat *Vioa de Leg. q.* 6. *Art.* v. *n.* 5 *cum Panorm. Led. Sa*), tenet, quod cessante fine adæquato, etiàm privativè in casu particulari, cesset obligatio Legis. Quià, ut dicunt, in quocumque casu cessante fine Legis, Lex etiàm cessat; et sicut cessante fine Legis in communi pro uno tempore cessat Lex, licet non cesset pro alio; sic cessante pro uno casu particulari, cessat Lex pro illo, licet non cesset in communi. Sic aiunt evenire etiàm in Legibus naturalibus, Correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiàm tenet *Tamb. in D. lib.* 2. *c.* 1. §. 7. *n.* 38, *cum Abbat. Nao. Com. etc.* Quià (ait *Tamb.*) sicut cessante fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cùm in utroque casu æquè Lex reddatur inutilis, cessante fine Legis. Fornicatio autem semper est mala jure naturæ, licet in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis, imò in illa, ultrà periculum malæ educationis, sunt alia damna, scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui, etc. ideòque ibi nunquàm cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus. Vide *Vioa super Prop.* 48. *Innoc. XI.* Ac ideò non obstat auctoritas *D. Th.* in contrarium adducta a *Salm.*; nam S. Doctor tantùm loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eo quod communiter loquendo fere nunquam in particulari cesset omnino periculum hallucina-

tionis. Si verò aliquandò casus accideret, quod aliquis omninò certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissimè poterit evenire.

Utrùm autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, et scandalo? Affirmant ob eamdem rationem *Felin. Ab Masc. Decian.* et inclinat *Laym. l.* 2. *cap.* 14. *n.* 5. Sed negandum cum *Pal. de Fide D.* 2. qui citat *Tot. Suar. Sanch. etc.* ac *Tamb.* qui dicit, quòd in hoc non cesset omninò periculum, vel non cesset omninò finis prohibitionis, nec etiàm in particulari, cùm finis prohibitionis sit, non solùm ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiàm, ut servetur obedientia Ecclesiæ in materia tam periculosa; et ne detur ansa Hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandandi; Ideò benè inquit *Tamb.* nullo modo aperiendam esse januam impunè legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum. (*V. Not. VII, pag.* 325.)

II. De Interpretatione Legis.

200. — Interpretatio alia est Authentica, alia Usualis, alia Doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, aut a Superiore. *Usualis* est illa, quæ ità ab usu est recepta. *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis Legislatoris, quæ a quocumque Doctore fieri potest.

Hîc dubitatur an Declarationes, quæ fiunt a Pontifice, vel a Principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent? In hoc distinguere oportet Declarationes *purè tales* ab aliis, quæ sunt *non purè tales*, sed potiùs sunt meræ Interpretationes. Declarationes *purè tales* sunt, cùm ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clarè imbibitus in lege: ex. gr. si dubium sit, an sub verbo *Filii* intelligatur solus legitimus aut etiàm spurius, et Legislator declarat intelligi etiàm spurium, tunc verum fit quod sensus in lege erat clarè imbibitus. Interpretatio autem, sive Declaratio *non purè talis* est illa, cujus sensus non est clarè imbibitus in lege, sed circà ipsum variæ sunt opiniones, et tantùm deducitur ex argumentis, v. gr. quòd sub nomine *Patris* intelligatur etiàm Avus, aut quòd sub nomine Mortis intelligatur etiam mors civilis, proùt est carcer perpetuus, aut simile, recurrendo ad quamdam impropriam significationem.

His positis, dicimus cum *Suarez, Castropal. Vasquez, Salas, Salm. Holzman, La Croix. Supplet. Sporer. etc.*, quod Declaratio sensûs clarè imbibiti in lege non requirat promulgationem, sed statim obliget eos omnes qui illum noverint, cùm talis Declaratio non sit nova lex. Interpretatio verò alicujus sensûs non clarè, sed tantùm obscurè, sivè impropriè imbibiti in lege, quæ est declaratio *non purè talis* (ut diximus) hæc, quià habetur tanquam nova lex, ut obliget, necessario promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxtà dicta *n.* 95 *et* 96. Hinc in-

fertur cum *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 1. *n.* 3. *et Castrop. tr.* 3. *sed. tit. D.* 5. *p.* 3. §. 1. *n.* 5. (qui citat pro se *Bon. Salas. et Lorca*) quòd Declaratio, quæ fit a Legislatore alicujus sensus clare in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi et spurii) non requirat promulgationem, ut obliget. Contra verò Declaratio sensûs obscurè imbibiti (juxtà exemplum Avi sub nomine *Patris*, vel Mortis civilis sub nomine *Mortis*) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat priùs clare in lege imbibita. Et idem dicunt *Suar. loc. cit. et Castrop. n.* 2. de illis Declarationibus, quæ fiunt non ab eodem Legislatore, sed ab ejus Successore, aut Superiore, quia Legislatoris mens nequit his esse ità cognita, ut erat ipsi Legislatori; undè tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta, et interpretationes, quæ novam legem constituunt, reddendo certum quod erat dubium; et ideò promulgatio requiritur, aliàs Declaratio nunquam Authentica, sed tantùm Doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem Doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis Legislatoris, a quocumque Doctore fieri potest, modò fiat juxtà regulas, et sensum a Sapientibus magis receptum; cum enim sæpè dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones a Legislatore, necesse fuit, ut Viris peritis hæc facultas interpretandi præberetur, ut eruitur ex *c.* 2. *de Privil. in* 6. An verò possit fieri interpretatio Legis, si in ea omnis interpretatio prohibetur? Negant *Salm. cap.* 4. *n.* 23. *cum Reg. in Henriquez,* etc. Sed affirmant *Pal. tr.* 3. *D.* 5. *p.* 2. §. 2. *n.* 6. *Salas D.* 21. *Sess.* 2. *in fin. Saver. Interpretatio n.* 5. Tunc enim dicunt excludi tantùm interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Trident. *Sess.* 4. *Decret. de Usu sacr. libror.* ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia. Quarè aiunt, quod si quis præter consensum Patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adversatur, ut *dicunt Azor. p.* 1. *l.* 8. *c.* 2. *q.* 3. *Bannez. p.* 1. *q.* 11. *Barbosa in Rom. Concil. l. c. Trid. et Pal. dicto n.* 6. Qui tamen advertit *n.* 7. aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non verò quamcumque, sed quæ typis mandatur, et ex professo fit; nam hæc tantùm videtur vetita a Pio IV in bulla confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ut quis commentarios in præfatum Concilium edere audeat; quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barb. in Remiss. Concil. Sess.* 25. *c.* 2. et idem *Pal. cum Sa, Rodriq., Salas, Regin...* Imò aiunt *Bonac. de Leg. D.* 1. *p.* 7. *n.* 3. *in fin. et Pal. eod. n.* 7. *cum Suar. et Salas,* nec prohibere quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantùm quæ ex professo desumitur, non verò si unum vel alterum Tridentini Decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis Legibus, sunt videl. 1. Ut atten-

datur mens sivè finis intrinsecus Legislatoris : Hinc, si constat de mente Legislatoris, huic magis standum est, quàm verbis Legis. 2. Attendenda est ratio Legis. 3. In dubio mentis Legislatoris verba Legis accipienda sunt secundùm proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actûs. 5. Quod Lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quandò verò Leges sint favorabiles, quandò odiosæ, primarium motivum Legis attendendum est. Vide *Salm. c.* 4. §. 2.

Quæritur hîc, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantùm similis ratio, communiter docent Doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casu exprimatur in lege tantùm causa exempli, putà si lex imponat pænam contrà furantes centum aureos, certè comprehendit etiàm furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio quandò occurrit pro alio casu non tantùm similis, sed eadem adæquata ratio? *Prima* sententia affirmat ex illo trito Dicto : *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio,* ut habet summarium in *l. Illud ff. Ad L. Aquil. et c. Inter de Translat. Episcop.* Et hanc tenent *Laym. l.* 1. *tract.* 4. *c.* 18. *n.* 9. *Roncag. de Legib. c.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *p.* 50. *et Salm. eod. tit. tract.* 11. *c.* 3. *n.* 34. *cum Suar. Gran. Tapia,* et communi ut asserunt. Ratio, quià mens legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideò dicitur anima legis; undè censetur Legislator benè comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur. *Secunda* verò sententia, quam tenent *Palaus de Legib. l.* 1. *tract.* 3. *D.* 5. *p.* 3. §. 4. *n.* 2. *Bonac. eod. tit. D.* 1. *q.* 1. *p.* 8. *n.* 28. *et Mazzotta tract.* 1. *D.* 2. *q.* 1. *c.* 3. *q.* 5. negant fieri extensionem de casu ad casum ob eamdem rationem etiàm in casibus favorabilibus, et tantò minùs in odiosis, et correctoriis : Ratio, quià ratio legis non est lex, et ideò quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit : Potuit enim Legislator unum casum velle comprehendere, et non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quià potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens Principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facilè conciliantur : nam licet fautores primæ sententiæ (a quâ non recedendum cum sit communis, ut idem Palaus fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum quandò eadem currit adæquata ratio : tamen addunt, tunc currere eamdem adæquatam rationem, quandò, nisi lex extenderetur, Legislator argui posset de injustitiâ vel imprudentiâ; tunc enim casus non expressus potiùs dici debet comprehensus in lege, quàm lex extendi ad illum : ità *Suar. de Leg. l.* 6. *c.* 3. *ex n.* 4. *Ronc. d. R.* 2. *et Laym. d. n.* 9. *v. Cæterùm.* Et in hoc conveniunt etiàm Auctores secundæ sententiæ, ut *Bonac. dict. n.* 25. *v. Ad secundam, Palaus loc. cit. n.* 8. *et Mazzotta. v. Excipe.*

Id autem evenire dicunt I. in Correlativis, proùt in viro et uxore; tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etiàm de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim Sponsa potest resilire a Sponsalibus, si Sponsus sinè ejus licentiâ absit, ex *c. De illis de Sponsal.* sic etiam Sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato, ex *c. Quoniàm* 2. *qu.* 3. ità etiàm vir. II. In Æquiparatis, ut sunt Electio, Præsentatio, Provisio ad Beneficium. III. In Connexis, ut sunt Diaconus, et Subdiaconus. IV. In contentis, ut sunt Vicarius Episcopi, et Vicarius Capitularis Sede vacante, Filia et neptis. In his conveniunt omnes, etiamsi lex sit pœnalis, aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*, rectè dicunt *Suar. l.* 6. *c.* 4. *et Bon. loc. cit. n.* 27. *cum Menoch.* procedere, quandò dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut aiunt, non autem quandò extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potiùs adæquata interpretatio legis, quàm extensio.

Advertunt tamen 1. *Sanch. l.* 3. *de Matrim. D.* 20. *n.* 3. *et Mazotta loc. cit. p.* 98. quòd si lex decernat aliquid causâ frequentioris usûs, ipsa etiàm comprehendit casum minùs frequentem. Et ideò lex S. Pii V permittens Monialibus egressum propter incendium, et lepram, aut epidemiam, extenditur etiàm ad ruinam domûs, inundationem, et invasionem hostium, ut communiter DD. docere ait *Mazotta loc. cit.* Advertunt 2. *Laym. n.* 11. *Pal. n.* 14. quòd Judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quià ipsi quantùm fieri potest legibus debent conformari, juxtà *l.* 12. *ff. de Leg.* Cum in aliquâ causâ sententia earum (nempè legum ut suprà exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. De Epikeiâ Legis.

201. — Epikeia, seu Epikia est exceptio casûs ob circumstantias, ex quibus certò, vel saltem probabiliter judicatur Legislatorem noluisse illum casum sub Lege comprehendi. *Salm. c.* 4. *n.* 41. cum *Pal. et Martin.*

Hæc Epikeia non solùm locum habet in Legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis à malitiâ denudari. *Salm. ib. n.* 42 *et* 43.

Ut tamen detur locus Epikeiæ, non solùm debet Lex cessare in causâ particulari negativè, quià nimirum deficiet tunc finis Legis; sed debet cessare contrariè, nempè quod Lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa: quarè potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ità *Salmanticenses ibid. n.* 44. *cum S. Thom.* Sufficit autem, si aliter Lex redderetur nimis dura. *Salm. ib. n.* 45. *cum Arag. Cord. etc.* Hinc excusatur ab auditione Sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiàm excusatur ab observatione Festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum, ut *Suar. et Pal. apud Salm. ib. in fin.* Et super hoc vide dicenda. *l.* 3. *n.* 301.

APPENDIX I

BUSEMBAI.

DE DISPENSATIONIBUS S. PŒNITENTIARIÆ.

202. — « Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispensa-
» tiones (et gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro foro
» conscientiæ, operæ pretium censui quædam circà hujus rei
» praxim pœnitentibus, et confessariis utilia hîc subnectere.
« Et quidem tria potissimùm circà hanc rem requiri possunt.
» 1. Circà materiam, et causas, in quibus nimirùm casibus dis-
» pensationes istæ concedi soleant. 2. Circà formam litterarum
» Pœnitentiariæ, quibus dispensatio Confessario committitur
» quarum verba nonnulla, quæ difficultatem pariunt, explicanda
» sunt. 3. Circà ipsam executionem dispensationis, quæ nimi-
» rùm in ea observanda sint. De quibus ex Bonac. Dian. p. 4.
» t. 4. R. 71 et p. 8. t. 1. R. 103, etc. usque ad R. 111, *et Marci*
» *Pauli Leonis volumine integro ea de re edito.*

203. — « Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate
» diversa quoque est forma) dispensationes, sivè gratiæ istæ con-
» cedi solent.

« *Prima* est in votis, v. gr. ut votum Religionis, ob inopiam
» parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat differre : ut quis
» à voto simplici castitatis, vel etiàm Religionis, postquàm ma-
» trimonium contraxit, absolvatur ad manendum in matrimonio,
» debitumque licitè petendum : ut à voto Religionis (ob debilita-
» tem virium, per quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum
» incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad con-
» trahendum matrimonium.

« *Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sivè ea impe-
» dientia tantùm, sivè etiàm dirimentia, sivè matrimonium cum
» iis publicè contractum sit, sivè contrahendum, dummodò de eo
» privatim fuerit actum, et conclusum, præsertim bona fide, sivè
» etiàm quandò contracto superveniunt. Circà quæ *notandum :*
» 1. Impedimenta occulta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licet
» uni, alterive innotuerint, ad forum tamen contentiosum non
» sunt deducta. ° (Vide l. 6. n. 1115.)° 2. Etsi aliqua impedi-
» menta, v. gr. cognationis spiritualis, naturâ suâ sint publica,
» cum contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest per ac-
» cidens, ut sint occulta, v. gr. 1. Ob diuturnitatem temporis, ex
» quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci à loco contractæ cog-
» nationis. 3. Per mortem eorum, qui fuerunt conscii. 4. Per
» ignorantiam hujus contractionis.

« *Tertia* in variis censuris, ut excommunicationibus, suspen-
» sionibus (item irregularitatibus), præsertim occultis, ad absol-

» vendum ab iis, dispensandum, rehabilitandum, etc. Item ad
» condonandam obligationem restitutionis ob Horas neglectas,
» ad commutandum onus recitationis Horarum, eligendum Con-
» fessarium, etiàm pro reservatis; transeundum ad aliam Reli-
» gionem, sivè Ordinem (pro utroque foro) etiàm post aposta-
» siam à suo.

204. — « Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius Brevis
» Apostolici verba, quæ substantialia continent, et difficultatem
» habent, sunt hæc :

« 1. *Si est ità :* vel *quatenùs si ità est :* Quorum sensus est, ut
» si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum littera-
» rum Apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum narrata-
» rum, principaliter quoad essentialia facti, v. gr. affinitatem
» esse contractam, incestum commissum, et actum, sivè tractatum
» esse de matrimonio (intellige perfectè; ità ut in id uterque
» consenserit), et periculum revelationis, ac scandalum immi-
» nere. Secundariò autem requiritur quòad accidentalia, v. gr.
» bona fide actum esse, et similia, quæ tantùm sunt impulsiva,
» et sine quibus nihilominùs conceduntur tales dispensationes :
» undè, etsi in iis, vel in aliis parvi momenti sit erratum in pe-
» titione, gratia nihilominùs est valida v. M. Leon. p. 2. f. 226
» et p. 3. f. 391. ° (Vide hîc Bullam Bened. XIV, l. 6. n. 1131.)°

« 2. *Si periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, ut sub-
» sistat dispensatio, requiritur, ut sit periculum, ne reveletur
» impedimentum (intellige, quandò id in formula exprimitur)
» si non subsequatur matrimonium, docet Marc. Leo p. 2. f. 230.
» Periculum autem hoc non importare necessariam detectionem,
» sed tantùm probabilem, et moralem credulitatem, futurum, ut
» si resiliatur à matrimonio contrahendo, et hujus causæ assignari
» non possint, ex vehementi suspicione, et curiosa inquisitione
» detegatur. V. l. c. f. 233.

« 3. *Et scandalum.* Quo nomine intelligitur gravis infamia, ex
» qua deindè sequantur contentiones, minæ, pugnæ, etc. Leo
» f. 30 et 317.

« 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensûs certiora-*
» *ta, etc.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirùm, si dispen-
» sandum sit in impedimento dirimente, cum quo matrimonium
» contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux ignorans illud impe-
» dimentum fiat certa de nullitate prioris sui consensûs, et no-
» vum, validumque liberè præstet (ità tamen, ut in cognitionem
» occulti impedimenti non veniat). Leo p. 251. Diana p. 8. t. 3.
» R. 110. Sufficit autem, ut istum consensum præstent inter se
» secretò, nemine præsente, per verba vel signa sufficientia,
» v. gr. copulam maritali affectu. Neque debet Executor dispen-
» sationis eos coram se, et testibus iterùm copulare. Leo p. 552.
» ° (Vide dicenda l. 6. de Matrim. n. 1119.) °

« 5. *Postquàm dicto Sacerdoti, si nondum satisfecerit.* Verba
» hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunicatione,
» v. gr. ob percussionem Clerici : et important conditionem priùs

iendi parti læsæ, quàm possit absolvi, hoc est, compen-
juriam, expensas et omnia damna, quæ ob percussionem
icurrit, quorum æstimatio committitur Executori dis-
onis : neque ab ejus obligatione liberatur percussor per
od percussus injuriam remiserit. Vide Leon. p. 382,
autem non possit in præsenti satisfacere, sufficit, si
promittat se satisfacturum, cum primùm poterit.
« Resp. 3. Circà praxim, sivè executionem hujus dis-
onis, hæc facienda.
teræ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem, hoc
sum, qui dispensationem per se, vel alium petiit, qui non
as resignare, sed eligere Confessarium talem, quali in-
tur, qui eas sibi ab oratore tradita resignet, legat, et
cum eo secundùm commissionem dispenset. Licet verò
que casu ab alio aperiantur, non ideò carent effectu
Dian. p. 8. t. 3. R. 103.
Confessario hoc requiritur : 1. Ut sit approbatus ab
rio territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit Ma-
ivè Doctor in Theologia, vel Jure Canonico; promotus
emia, vel Religiosus habens privilegium, quale conces-
gorius XIII Anno 1582. Confessariis Societ. Jesu, quos
lis, vel alius Superior de ejus licentia ad id designârit.
ecialiter ad hoc sit electus ab oratore, hoc est ab eo, cum
ensandum est : qui tamen semel electum, nisi depre-
ignorantem, mutare non potest. Leo f. 22. Dian. p. 8.
104. Contrarium tamen docent Sanch. et Perez. de
l. 8 sect. 5. n. 7.
« 3. Confessarius ad id electus : 1. Debet dispensare in
fessione, vel saltem immediatè post. Dian. p. 4. t. R. 7.
t. f. 54 et 28. 2. Debet causæ cognitionem, quandò ea in
tigitur, essentialiter præmittere per diligens examen pœ-
, nisi habeat antè perspectam : quia non est merus Exe-
sed Judex, cui delegatur potestas dispensandi. 3. In ea
edere illi, etiàm sine testibus, et juramento nisi aliundè
e falsam; tunc enim dispensare non debet. Leo, Diana
3. R. 108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit
i, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscribantur
rba ad dispensandum, debet tamen servare formam à
Romano probatam, et post verba ista, *Absolvo te à
tuis*, addere : *Et eadem auctoritate declaro te in dicto
nio manere, et debitum conjugale reddere posse, et debe-
non dispenso tecum, ut idem debitum etiàm exigere licitè
In nomine Patris, etc.* Si verò sit absolvendus ab ex-
nicatione, *vide formulam l. 7. n.* 116. Absolutâ dispen-
, debet lacerare litteras præcipuè sigillum, ità ut ad pro-
i servire non possint, aliàs incurrit excommunicationem
n, Leo f. 239. Laceratio tamen ista non est de substan-
a tantùm intenditur, ut non suffragentur in foro externo.
o modo debet attestationem dispensationis factæ, neque

» ipsum Breve, seu diploma reddere cum pro solo foro conscien-
» tiæ debeat servire. 8. Nihil debet accipere, ne viâ quidem
» compensationis pro dispensatione etiam pro foro externo facta:
» ideò enim inscribitur, *gratis ubique*. Aliàs incurrit ipso facto
» excommunicationem majorem. Gavant. Dian. l. c. ex declarat.
» Cardin.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

207. — « 1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non potest
» qui tantùm est Doctor Ordinis, vel Professor, vel Licentiatus
» Theologiæ ; quod enim hìc in favorabilibus veniat nomine Doc-
» toris, tantùm intelligitur de iis, quæ ratione exercitii, non quæ
» ratione dignitatis committuntur. Lev. P. 1. f. 21. Dian. P. 4.
» t. 4. R. 41.

« 2 Ex privilegio Soc. Jesu concesso, alii etiàm Mendicantes
» eligi possunt, ob communicationem. Debent tamen tam hi, quàm
» isti specialem ad hoc habere facultatem à suis Superioribus :
» aliàs dispensatio erit nulla ; ità Auct. cit. Et patet ex dictis.

« 3. Confessor debet ità examinare pœnitentem, ut cognoscat,
» et quidem distinctè, merita causæ, possitque inter ea discernere:
» Ideò enim inscribitur *Viro discreto*. Præcipuè autem debet in-
» quirere, an preces nitantur veritate, quia gratia non conceditur
» simpliciter, sed sub conditione, ideoque solet addi clausula :
» *Quatenùs si ità est :* vel, *si ità esse repereris*. V. Auct. cit.
» ° (Vide de Matrim. l. 6. n. 1131.) °

« 4. Is, qui dispensationem petit, debet Executori ad id electo
» confiteri : nec sufficit antè ei confessum fuisse. Patet ex dictis.
» Leo f. 28. Dian. p. 4. t. 4. R. 71. Reg. Pont. contra Sanch.
» Salm. Perez, Palaum quorum sententiam non ampliùs esse
» probabilem docet Fill. Escob. Lezan. Dian. l. c. et p. 8. t. 5.
» R. 105.

208.— « 5. Commissio hujùs dispensationis non expirat morte
» Pœnitentiarii concedentis, re integrâ; quia est gratia non fa-
» cienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus quæsitum est;
» et Executor est dispensator necessarius, si quidem preces nitan-
» tur veritate. Neque etiàm morte Pontificis , tum ob rationem
» allatam , tum quia officium majoris Pœnitentiarii non expirat
» morte Pontificis. Dian. p. 8. t. 3. R. 89. ex Suar. Sanch. Garc.
» etc. contra Navar. Bon. etc.

N. B. Appendix secunda de *Privilegiis*, item tertia *De Prohibitione Librorum*, remissæ sunt ad Tomum nonum.

LIBER SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS PRIMUS.

DE PRÆCEPTO FIDEI.

CAPUT I.

Quæ Mysteria Fidei necessariò credenda sint?

1. Quæ Mysteria credenda necessitate medii? — 2. An mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis sint credenda explicitè? — 3. Quæ ex præcepto scienda? et an memoriter? — 4. Quale sit objectum fidei materiale, et quale formale?

1. — «Ex iis, quæ fideles explicitè credere tenentur, quædam » necessariò credenda sunt necessitate medii, seu finis; sinè qui- « bus, etiàm inculpabiliter ignoratis finis ultimus obtineri nequit; » alia necessitate præcepti, sinè quibus, inculpabiliter omissis, » finis potest obtineri. *Sanch.* 2. *mor. c.* 2. *Azor. Val.*
« Resp. 1. Necessitate medii necessaria sunt hæc duo : 1. Ex- » plicitè credere, Deum esse, et Remuneratorem bonorum esse, » juxtà illud Apostoli ad *Hebr.* 11. *Credere oportet. Trid. sess.* 6. » *c.* 8. 2. Post sufficientem Evangelii promulgationem, credere » explicitè, ut vult *Mol.* aut saltem implicitè, ut probabiliter qui- » dam docent cum *Con. et Laym.* Christum et Sanctissimam » Trinitatem. Vid. *Escob. ex* 2. *c.* 9. *n.* 20. ubi ex *Vasq. l.* 2. » *d.* 116. *c.* 3. docet culpabilem ignorantiam horum Mysteriorum, » sivè negligentiam ea discendi esse grave peccatum, distinctum » ab eo, cujus est causa. Vid. *Dian. p.* 3. *t.* 5. *R.* 47 *et* 48.
Fides definitur: «Est virtus theologica, a Deo infusa, inclinans » nos ad firmiter assentiendum, ob Divinam veracitatem, omnibus » quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda propo- » suit. » Dicitur 1. *Virtus Theologica*, id est, quæ Deum respicit; fides enim, proùt etiàm Spes, et Charitas, Deum directè spectant, ad differentiam virtutum moralium, quæ indirectè eum respiciunt. 2. *A Deo infusa,* quià Fides est donum supernaturale Divinum. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum,* nam assensus Fidei nequit cum formidine consistere, proùt perperam dicebatur in Propositione 4. ab Innoc. XI proscripta, sed omninò firmus esse debet. 4. *Ob Divinam Veracitatem;* veritas enim infallibilis

(quæ est ipse Deus) est formale objectum Fidei. 5. *Omnibus quæ Deus revelavit* : omnia enim a Deo revelata sunt objectum fidei materiale. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, nam divina Revelatio nobis non patefit, nisi per Ecclesiam, quæ Revelationes proponit; cùm sit aliundè evidens propter signa credibilitatis (qualia sunt Prophetiæ, Miracula, Constantia Martyrum, et similia) quòd Ecclesia nec falli nec fallere potest. Præterquam quod S. Augustinus illud celebre dictum protulit : « Evan- » gelio non crederem nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret » auctoritas. »

2. — Quæritur, an Mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis post promulgationem Evangelii credenda sint fide explicitâ de necessitate medii, vel præcepti? *Prima* sententia, quæ est communior, et videtur probabilior, docet credenda esse de necessitate medii; ità tenent *Sanch. Dec. lib.* 2. *c.* 2. *n.* 8. *Valent.* 2. 2. *D.* 1. *qu.* 2. *p.* 4. *Molina* 1. *part. qu.* 1. *a.* 1. *D.* 2. *Cont. Tournely t.* 3. *tr. de Decal. cap.* 1. *a.* 1. §. 2. *concl.* 1. *Juven. t.* 6. *diss.* 4. *a.* 3. *Antoine de Virt. Theol. cap.* 1. *qu.* 2. *Wigandt tr.* 7. *Ex.* 2. *de Fide n.* 22. *Concina t.* 1. *Diss.* 1. *de Fide cap.* 8. *n.* 7. *cum Ledesma, Serra, Prado, etc. item Salm. tr.* 20. *c.* 2. *p.* 2. *n.* 15. *Cuniliat. tr.* 4. *de* 1. *Dec. Præc. c.* 1. §. 2. *et Ronc. tr.* 6. *c.* 2. *qu.* 2. Sed postremi hi tres dicunt, quod per accidens, et casu raro posset quis justificari fide tantùm implicitâ. Id probant ex Scripturis, quibus (aiunt) clarè probari necessitatem medii. Probant etiàm ratione, quia licet ante promulgationem Evangelii sufficiebat fides implicita Christi, post tamen promulgationem eo quod status gratiæ est perfectior; perfectior requiritur notitia, nempè explicita fides Christi, et SS. Trinitatis. *Secunda* verò sententia satis etiàm probabilis dicit, necessitate præcepti omnes teneri hæc Mysteria explicitè credere, necessitate autem medii sufficere, si credantur implicitè. Ità Dominicus Soto (*in* 4. *sent. t.* 1. *D.* 5. *qu. un. art.* 2. *concl.* 2.) ubi ait : « Quamvis » præceptum fidei explicitæ (scil. SS. Trinitatis, et Incarna- » tionis) absolutè obliget universum mundum, nihilominùs pos- » sunt multi ignorantiâ invincibili ab eâdem obligatione excusari. » Franciscus Sylvius (*t.* 3. *in* 2. 2. *qu.* 2. *art.* 7 *et* 8. *concl.* 6.) scribit : « Post promulgatum sufficienter Evangelium fides In- » carnationis explicita est omnibus ad salutem necessaria necessi- » tate præcepti, ac etiam (ut probabilior est) necessitate me- » dii. » Et in sequenti conclusione idem profert de mysterio SS. Trinitatis. Card. Gotti (*Theol. t.* 2. *tr.* 9. *qu.* 2. *D.* 4. §. 1. *n.* 2.) ait : *Dico* 1. *sententia negans, fidem explicitam Christi, et Trinitatis esse ità necessariam, ut sinè ea nemo justificari, aut salvari queat, valdè probabilis est*. Et asserit *n.* 1. Scotum hanc tenere sententiam. Euseb. Amort recens Scriptor et valdè doctus (tom. 1. D. 3. de Fide quæst. 17.) absolutè eamdem sententiam tuetur. Elbel (t. 1. Conferent. 1. n. 17.) scribit hodie hanc sententiam teneri ab insignibus DD. Castropal. part. 2. tr. 4. D. 1. p. 9. Viva in Prop. 64. damn. ab Innocent. XI, n. 10, Sporer

p. 11. sect. 11. §. 4. n. 9. Laym. lib. 2. tr. 1. cap. 8.
i dicit hanc non esse minùs probabilem, quam primam
hard. Medin. Vega, Sa, et Turriano, Card. de Lugo,
D. 12. n. 91. vocat primam speculativè probabilem, sed
undam absolutè et fusè ut probabiliorem tuetur cum
Zumel, et Suarez D. 12. sect. 4. n. 10. scribitque de
ndem sententiam videri esse S. Thomæ 3. part. qu. 69.
. ubi S. Doctor ait : Antè Baptismum Cornelius et alii
consequuntur gratiam et virtutes per fidem Christi et
m Baptismi implicitè vel explicitè. Undè arguit Lugo,
rnelius gratiam est consecutus per fidem implicitam,
dùm in illâ Religione Evangelium perfectè promulgatum
tà pariter consequi poterit ille qui Mysteria hæc invin-
ignorat ; ipsi enim pariter non satis Evangelium est pro-
m. Dicunt autem repugnare bonitati et providentiæ
t damnet Adultos invincibiliter ignorantes, qui juxtà lu-
ræ honestè vivunt, dum contrà (Actor. 10. 35.) habe-
omni gente qui timet eum, et operatur justitiam acceptus
Respondent verò quòd omnes Scripturæ, et SS. Patrum
ia quæ opponuntur, de facili explicari possint de neces-
ecepti, vel quià ordinariè nullus ferè salvatur sinè fide
horum Mysteriorum, quià post Evangelii promulgatio-
nullus de his laborat invincibili ignorantiâ, vel quià, ait
xplicari possunt de fide implicitâ, sivè explicitâ, in voto.
, ait Laymann, vir adultus si esset mutus et surdus a
e, quamvis baptizatus, non posset alia Sacramenta acci-
optaret ; imò nec salvari, quià hujusmodi homo incre-
t quòd vero conceptu apprehendat, et explicitè credat
a Incarnationis, et præsertim SS. Trinitatis.
t autem *Tannerus in.* 2. 2. *D. Th. d.* 1. *qu.* 7. *dub.* 2.
lvius ibid. qu. 2. *art.* 8. *concl.* 8. *Azor. t.* 1. *lib.* 8. *cap.* 2.
Valent. cum Guillelmo Paris. apud Sanch. Dec. lib. 2.
. 18. quod si quis adeò sit rudis, ut ea mysteria percipere
tunc excusatur ratione impotentiæ, et comparatur in-
, ac fatuis. Attamen *Sanch. loc. cit.* dicit, quod aliud est
aliud scire mysteria, nempè rationem de eis reddere :
set omnes adultos teneri necessitate medii aliquandò hu-
nysteria credere, necessitate verò præcepti ea scire ; a
epto scientiæ excusari mente obtusos ; et sic intelligen-
AA. citatos. Concluditque cum Gabriele, qui dicit :
et eis (scilicèt rudibus) quòd singulos articulos explicitè
dum eis proponuntur. » Quamvis autem sint damnatæ
et 65. *ab Innoc. XI* quæ dicebant : « Absolutionis capax
o, quantùmvis laboret ignorantiâ Mysteriorum Fidei,
nsi per negligentiam culpabilem nesciat Mysterium
nitatis, et Incarnationis D. N. Jesu Christi..... Sufficit
el credidisse. » Dicit tamen *Viva cum March.* probabi-
esse necessariò repetendas Confessiones factas cum
a prædictorum Mysteriorum, cum ex præfata opinione

jam probabile sit fuisse validas, si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale. Prædicta autem Propositio meritò damnata est, quià dicebat capacem esse absolutionis etiàm illum qui tempore Confessionis laborat ignorantiâ prædictorum Mysteriorum. Cæterùm opinio Patris *Viva* mihi non est satis probabilis, quamvis enim Pœnitens probabiliter validam Confessionem expleverit, ità ut videatur deindè possidere exemptionem ab iterandâ Confessione, cum priùs bonâ fide se confessus fuerit, attamen respectu ad eum qui certò graviter peccavit, semper urget, ac possidet antecedenter obligatio explendi Confessionem, non tantùm probabiliter, sed certò validam. Quapropter, cum ipse adverterit, Confessionem suam ob ignorantiam Mysteriorum SS. Trinitatis, aut incarnationis Jesu Christi fuisse probabiliter validam, sed etiàm probabiliter nullam, tenetur, postquàm de illis Mysteriis instructus fuerit, Confessionem iterare.

« Porrò implicitè credere dicitur, qui credit aliquid explicitè, » in quo alterum implicitè est, v. gr. si credas quod credit Ec» clesia. Vid. Schol. et Laym. lib. 2. tr. 1. c. 8.

3. — » Resp. 2. Necessitate præcepti quivis fidelis sub morta» li explicitè credere, et scire, crasso saltem modo, et quoad sub» stantiam, tenetur hæc :

« 1. Symbolum. 2. Orationem Dominicam. 3. Præcepta De» calogi, et Ecclesiæ. 4. Sacramenta maximè necessaria; ut Bap» tismum, Eucharistiam, et Pœnitentiam; reliqua autem tunc, » quandò vult suscipere. *Suar. Sanch. Fill. n.* 39. Quæ omnia » intellige, nisi impotentia, aut invincibilis ignorantia excuset. »

Undè resolvitur :

« 1. Non omnes tenentur sub mortali hæc prædicta scire me» moriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus proponuntur; » sed quoad Orationem Dominicam scire, omnia bona petenda » esse à Deo, quæ est ejus summa : quoad Symbolum verò, » Præcepta et Sacramenta, sufficit, si quis rogatus de singulis » rectè respondeat. Bonac. Laym. l. 2. cap. 9. Sanchez *lib.* 2. » *cap.* 3. ° (*Hoc est conforme illi, quod tradidit S. Carolus Bor*» *romæus in suâ Instruct. ad Confessarios*, ubi docuit *satis esse* » *quod Fideles rudes sciant Credo saltem in substantiâ.*)°

« 2. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ dicendi memoriter » Symbolum, et Orationem Dominicam, et Salutationem An» gelicam, velitque *Barb. p.* 3. *c.* 27. non esse absolvendum, qui » ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non curat; » consuetudo tamen, ut notat *Navar. et Lopez*, exposuit obli» gationem non esse ultrà veniale : ° (*Ità tenet etiam Viva* » *super Prop. I. Alex. VII, cum Azor. Trull. et Villal. apud* » *Salm. de Præc. fidei cap.* 2. *n.* 47. *ex Concilio Rhemensi et* » *Toletano* 4. Vide *Prax. Confess. in fin. tom.* 11. *n.* 22.)° uti » nec est ultrà veniale, nescire facere Crucem, ut docet *Sanch.* » contra *Sylv.* qui docet esse mortale.

« 3. Moraliter nihilominùs necessarium est, ut rudiores me-
» moriâ teneant Symbolum suâ linguâ, quià alioquin non pos-
» sunt habere sufficientem cognitionem articulorum.

« 4. Falsa est opinio quorumdam Canonistarum, rusticis esse
» satis, articulos Fidei, aliaque dicta credere implicitè : cre-
» dendo quidquid credit Ecclesia.

« 5. Excusantur ii, quibus aut defuit doctor, aut nunquàm
» venit in mentem obligatio similia discendi, aut qui nimis sunt
» rudes, ità ut non possint ea comprehendere, aut retinere,
» quod sæpè contingere docent *Azor.* et *Bec.* contrà alios.

« 6. Si Confessarius probabiliter judicet pœnitentem igno-
» rare ex Doctrinâ Christianâ ea quæ scire tenetur (quod de lit-
» teratis, vel frequenter confitentibus præsumendum non esse
» monet *Sanch.* 2, *mor. c.* 3.), debet eum interrogare de negli-
» gentiâ in iis addiscendis, cum per eam plurimi graviter peccent.
» *Led. Azor.* t. 1. *l.* 8. *c.* 8. *Trull. l.* 1. *c.* 1. *d.* 4.

« 7. Possunt absolvi (contrà quosdam) qui ignorant ea quæ
» sub mortali scienda esse dixi. Ratio est, quià licet peccârint
» omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cum propo-
» sito discendi, *Sanch.* ° (*cum Salm. de Præc. Fidei cap.* 2. *n.* 58.
» *Nisi priùs admoniti neglexerint addiscere*) ° Quòd si tamen
» ignorarent ea quæ necessitate medii scienda sunt, deberent
» instrui antè absolutionem. *Bon. d.* 3. *qu.* 2. *p.* 2. *Sanch. l. c.*
» *cap.* 3. *n.* 21.

« 8. Parochus suas oves (sicut parens liberos) tenetur sub
» mortali per se vel alium docere ea saltem, quæ sub mortali
» scire tenentur. *Sanch.* 2. *mor. c.* 3. *Filliuc. Palaus, Trull. l.* 2.
» *c.* 1, *Kon. etc.* »

4. — Notandum, quòd objectum *Materiale* fidei (nimirùm id quod credere tenemur) principaliter sit ipse Deus, et deindè omnia a Deo revelata ; ità *S. Th. qu.* 14. *de Verit. art.* 8. dicens : « Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per » assensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia » verò sicut consequenter adjuncta. » Objectum autem *Formale* (id est motivum propter quod revelata credere tenemur) est Dei veracitas. Disceptatur autem inter Scholasticos, an Revelatio Divina sit etiam objectum *Formale* fidei. Pro sententia affirmativâ sunt *Juenimus et alii*, qui dicunt veracitatem Dei esse objectum formale *Quod*, nempè rationem præcipuam, ob quam credimus : revelationem verò esse objectum formale *Quo*, hoc est medium quo credimus. Sed communior sententia *Habert. Card. Gotti, et Holzmanni cum Scoto, etc.* docet totale objectum formale fidei Veracitatem Dei ; et Revelationem esse tantùm conditionem, sinè quâ non crederemus, sivè medium per quod nobis applicatur notitia eorum quæ credimus.

CAPUT II.

Quomodo obliget Præceptum Fidei.

5. Quos, et quando obliget præceptum Fidei? — 6. Notandæ Propos. damnatæ in hâc materiâ? — 7. Quoties teneamur in vitâ elicere actus Fidei et Spei? — 8. Quoties circa Charitatem? — 9. Quando Hæreticus teneatur suam Sectam ejicere? — 10. An circà Fidem liceat sequi opinionem minùs probabilem? — 11. Quando teneamur Fidem exteriùs confiteri? Et qui teneantur jure Ecclesiastico ad externam Professionem Fidei?

5. —« Resp. 1. Præceptum Fidei internum obligat. 1. Pueros inter fideles educatos, quandò rationis usum perfectè » consecuti Mysteria Fidei audiunt apprehenduntque, quòd illa » credere sit res necessaria ad salutem, peccantque mortaliter » omittendo, *Sanch. Bon. t.* 2. *d.* 3. *p.* 3. addens plurimos eorum » excusari inadvertentiâ, aut invincibili ignorantiâ. 2. Adultos » infideles, quandò ratio incipit dictare, res Fidei sufficienter » propositas esse, et contrariam sectam esse falsam. *Sanch. lib.* 2. » *mor. cap.* 1. *Con. d.* 14. *de Fide Fill. n.* 25. 3. Quandò urget » tentatio contrà Fidem, quæ aliter vinci nequit. Quod tamen » non convenire scrupulosis, rectè monet *Sanch.* quià hi, aver- » tendo mentem ad alia objecta, faciliùs superant. Et in his » duobus casibus præceptum obligat per se, in sequentibus per » accidens. 4. Quandò tentatio urgens contrà alias virtutes aliter » superari nequit. 5. Quandò facienda est professio Fidei exte- » rior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. gr. » Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, quæ Fidem supponat. *Bon. q.* 2. » *p.* 2. His addit *Hurt.* contrà *Sanch.* 6. In horâ mortis, et 7. » Semel quotannis. Vid. *Dian. p.* 5. *t.* 13. *R.* 19. »

6. — Certum est hominem teneri ex lege naturali ad Deum per Fidem, Spem et Charitatem se convertere, et ideò elicere earum virtutum actus, cùm quæque virtus suis actibus vivat. Hinc antè omnia notandæ sunt omnes propositiones proscriptæ super hâc materiâ. Videl.

Prop. 1. ab Alex. VII. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Charitatis ex vi Præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Prop. 16. ab Innoc. XI. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundùm se.*

Prop. 17. ab eod. *Satis est actum Fidei semel in vitâ elicere.*

Prop. 6. ab eod. *Probabile est ne singulis quidem rigorosè quinquenniis pro se obligare Præceptum Charitatis ergà Deum.*

7. — Quæritur autem, quotiès in vitâ teneamur elicere actus Theologales.

Quoad Præceptum Fidei spectat, plures sunt opiniones. *Scotus* censet teneri nos ad eliciendos actus Fidei omnibus diebus Festis. *Nider* quoties Mysteria in Ecclesiâ celebrantur. Sed

Præc. Fid. cap. 2. *n.* 31. *et Croix l.* 2. *n.* 51. horum
minimè approbant : Imò *Oviedo apud Croix ibid.* as-
passim rejici ab aliis. *Lugo apud Croix d. n.* 51. rectè
es Fideles teneri ad repetendos actus Fidei, quoties
ad profitenda Mysteria nostræ Religionis. At quià hæc
t obscura, sat probabiliter putant *Salm. dict. c.* 2. *cum*
rull. Bann. Led. et aliis, teneri saltem semel in anno
ad exercendum actum Fidei, et idem sentiunt Concina
oia cum communi. Advertunt tamen cum *Suar. Prado,*
dixit *Croix l. c.* quòd huic præcepto fiat satis etiam per
m aliarum virtutum, sivè per susceptionem Sacramen-
ivè ex quâcumque aliâ occasione actus Fidei ponantur.
autem teneamur ad eliciendos hos actus Fidei formaliter,
ex motivo Dei revelantis? Affirmant *Viva d. prop. I.*
II. n. VI. Quiquid sit, ut addit, « an semper Fides sit
aturalis, si nitatur huic motivo saltem languidè attacto.»
rò *n.* 7. *in fine*, quod viri timorati nullo modo circà
i sint, cum vix accidat, eos abundè huic præcepto non
re. *Croix d. n.* 51. dicit non esse rationem, cur quis ob
ulosè se divexet, cum huic præcepto fiat satis (ut asserit
audiendo Missam, adorando Crucifixum, formando Cru-
ndo, etc. quamvis hæc non fiant reflexè ex motivo Fidei.
n, ait, sæpiùs posuit Fidem tanquàm regulam suarum
n, quibus ad Deum vult tendere, quidquid posteà boni
eâdem regulâ jàm ad Deum dirigit exercitè, licet non
. Aitque *Hurtad. apud Carden.* in *prop.* 17. *Innocent XI.*
is esse verè actus Fidei, quià radicaliter ex motivo
riuntur. Insuper *de Lugo de Fid. diss.* 13. *n.* 45. sic
Cum materia honestè et inhonestè operandi frequenter
rat, non esse dubitandum, quin homo, qui Fidem Chris-
a semel amplexus est, plusquàm sufficienter satisfaciat
pto Fidei. »
Quod autem pertinet ad actus ergà præceptum Chari-
m adnotavimus suprà damnatam fuisse propos. *Ne sin-*
idem rigorosè quinquenniis hoc præceptum obligare per
ius apud Croix d. l. 2. *n.* 141. dicit esse peccatum grave
actum Charitatis per triennium. Alii, ut *Hurtad. Ills.*
, etc. apud *Croix loc. cit.* dicunt requiri elici actum
tis ergà Deum saltem semel in anno : Et hanc sequuntur
ract. 21. *c.* 6. *n.* 12. *cum Trull. Tapia, Lastra.* Alii verò,
. *Almaia. Tap. ap. Croix n.* 133. aiunt hoc præceptum
quolibet die festivo. *Cardenas* tandem in 2. *Crisi d.* 6.
ui adhæret *Croix n.* 141.) censet non excusari a mortali
mensem actum charitatis differt; hancque sententiam
ego suadendam puto, cum difficulter possit homo diu
a divina servare, nisi dilectionem erga Deum frequenter
quæ nonnisi per actus charitatis fovetur, et nutritur.
utem idem *Cardenas a. n.* 14. quod sufficit elicere actus
, etiamsi eliciantur in ordine ad implenda alia Præcepta,

vel ad aliam virtutem exercendam, putà ad se confitendum, ad vincendam tentationem. Insuper dicit *Croix.* n. *seq.* 143. esse veros actus Amoris quibus benè satisfit huic præcepto, omnia opera meritoria exercitata ad finem placendi Deo, ut eleemosyna, jejunium, et similia. Talis autem rectus finis dicit quod præsumitur in eis, qui jam sciunt sic placere Deo, modò non operentur ex fine pravo. Addit etiàm *Croix*, satisfieri adhuc orando, signanter cum oratione Dominicali, ubi dicitur : *Sanctificetur, etc. Adveniat, etc. Fiat voluntas tua, etc.* Advertatur hic Prop. 10. damnata ab Innocentio XI quæ dicebat : *Non tenemur proximum diligere actu interno, et formali.* Rectè igitur dicit *P. Viva* in *cit. Prop.* 10. *n.* 8 *et* 9. quòd sicut tenemur elicere actus formales charitatis ergà Deum, sic etiàm tenemur ergà Proximum ex motivo supernaturali, nimirùm propter amorem Dei, vel ut præcepto Christi pareamus, qui dixit : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. Jo.* 13. Undè S. Thomas docet : *In dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu. In Epist. ad Rom.* 13. *sect.* 2. Sicut ergò tenemur saltem semel in mense elicere actum amoris ergà Deum, sic etiàm saltem in mense exercere actus charitatis ergà proximum. Cæterùm sapienter scribit *P. Suarez Disp.* 5. *de Charit. sect.* 4. cum aliis ex S. Thomâ 2. 2. *quæst.* 25. *art.* 8. quòd aliquandò hi actus charitatis benè exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleemosynam. Et cùm hujusmodi occasiones frequenter occurrant, hinc ait *P. Viva* esse moraliter impossibile, quòd Fideles christianè viventes huic præcepto abundè non satisfaciant.

Ex iis resolvuntur hi Casus :

9. — « 1. Hæreticus, quamdiù suam sectam judicat esse cre-
» dibiliorem, vel æque credibilem, non tenetur credere; quià
» Fides nondum est sufficienter ipsi proposita, ageretque impru-
» denter. *Sanch.* 2. *mor. c.* 1. *Laym. l.* 2. *t.* 2. *c.* 10 *et* 12.

« 2. Quandò iis, qui in hæresi nutriti sunt, persuasum est à
» pueritiâ, nos abjicere, et persequi Verbum Dei, esse idolola-
» tras, pestilentes deceptores, ideòque, tanquàm pestem fugien-
» dos; non possunt, stante hâc persuasione, salvâ conscientiâ, nos
» audire, et laborant ignorantiâ invincibili, cùm non dubitent se
» esse in bonâ viâ. *Laym. c.* 10. *Sanch. l.* 2. *c.* 1.

« 3. Si talibus oriatur dubium de suâ sectâ, tenentur ulteriùs
» inquirere, et a Deo petere lumen : quòd si negant, peccant
» contrà Fidem, cum non adhibeant media ad implendum præ-
» ceptum Fidei. Quod si deindè nostra Fides eis sufficienter
» proponatur, tenentur amplecti. *Ibid. V. Ferdin. de Castr. Pal.*
» *t.* 4. *d.* 1. *p.* 12. *et d.* 2. *p.* 2.

10. — Notanda est hîc *propos. IV. damnata ab Innocent. XI.* « Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens » ductus opinione minùs probabili. » Ex hâc aliqui non rectè inferunt prohiberi in omni materiâ sequi probabilem relictâ probabiliori : Nam respondet *Viva in dicta propos. n.* 5. et alii

communiter, quòd, etsi liceat sequi opinionem minùs probabilem, nunquàm tamen liceat cum periculo gravis damni, quandò illud vitare non pendeat ab opinionis probabilitate; ut est in collatione Sacramentorum, in medendo, etc. et hoc esset pariter in sequendo sectam minùs probabiliter veram. A probabilitate enim opinionis fit quidem, ut peccatum formale vitetur in aliis humanis actionibus, sed non potest fieri, ut sit vera secta non vera. Et semper ac secta sit falsa, nunquàm cum quâcumque probabilitate vitatur periculum damnationis, cùm non vitetur periculum carendi Fide necessariâ ad salutem, Gratiâ Sacramentorum, etc. Adde, quòd infidelis nunquàm habere possit veram probabilitatem suæ sectæ sinè culpâ: Si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de verâ Religione. Ità *Viva*.

11. — « Resp. 2. Præceptum exteriùs Fidem confitendi jure » naturali obligat, duplici casu, scilicet, cum vel honor Deo » debitus, vel utilitas proximo impendenda, privativè, vel con- » trariè subtraheretur. Dixi *privativè*, ut si ideò cessaret mag- » nus honor in Deum, vel utilitas in proximum redundans. Dixi » 2. *contrariè*, ut si alioquin Deus afficeretur injuriâ, vel proxi- » mus gravi malo; v. gr. si indè penderet aliorum conversio, aut » perversio, contemptus Religionis, scandalum, etc. Ratio » responsionis est, quià actus virtutis tunc videtur præceptus, » quandò est necessarius ad finem præcepti, quod hîc contingit; » quià finis præcepti est Charitas. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 3. *art.* 2. » *Suar. Reg. Fill. tr.* 22. *c.* 2. *quæst.* 1. »

Undè resolvitur :

« Si hæretici conculcent Imagines, aliisque injuriis Fidem » afficiant, tenetur eam suâ confessione tueri Catholicus, si qui- » dem indè prudenter speret profectum.

« Resp. 3. Ad professionem Fidei externam jure Ecclesiastico » tenentur sub mortali, secundùm *Tridentinum*, cum juramento » obediendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet *Fill. t.* 2. *tr.* 22. *c.* 3. » sequentes personæ.

« 1. Provisi de Beneficio curato, idque intrà duos menses à » die possessionis coram Episcopo, aut ejus Vicario Generali, » vel Officiali, *sess.* 24. *c.* 22. *de ref.*

« 2. Provisi de Canonicatu, vel Dignitate in Cathedrali Eccle- » siâ: idque non tantùm coram Episcopo, vel ejus Vicario, sed » etiàm in Capitulo. *ibid.* addita pœna (ad quam non videntur » teneri antè sententiam), ut alioquin fructus non faciant suos. » Vid. *Sanch. l.* 2. *c.* 5. *Barb. de potestate Episc.* 3. *p. ar.* 61. » *n.* 29.

« 3. Primates, Archiepiscopi, Episcopi in prima Synodo pro- » vinciali, cui intererunt, *Trid. sess.* 25.

« 4. Extendit Pius IV hanc legem ad omnes Prælatos Reli- » gionum, etiàm militarium; Pius V autem apud *Rodr. t.* 2. » *q. reg. quæst.* 72. ad omnes promovendos in Doctores, Magistros

» Regentes, Professores, additâ excommunicatione latæ sen-
» tentiæ, et privatione omnium beneficiorum in eos, qui alios
» promovent ad talem gradum, sinè prævia professione. Vid.
» *Fill. t.* 22. *c.* 3. *quæst.* 11. *Barb. remiss. s.* 24. *n.* 12. Verùm,
» ubi hoc decretum non est receptum usu, et non obligare mo-
» net *Sanch. c.* 3. *n.* 4.

Undè resolvuntur hi Casus :

« 1. Non tenentur ad dictam professionem provisi de Canoni-
» catibus in Ecclesiis tantùm Collegiatis, vel de Beneficiis tan-
» tùm simplicibus.

« 2. Etsi probabile sit hanc professionem posse fieri per pro-
» curatorem, ut docet *Azor. Navarr. et Sanch.* probabilius ta-
» men est teneri personaliter, ut docet *Fill.* Ratio est, tum quià
» aliàs non videtur fieri satis juramento, quod personaliter fa-
» ciendum esse docet Glossa apud *Fill.*, tum quià ità decidit
» Rota apud *Garc. l.* 3. *de benef. c.* 3.

CAPUT III.

An aliquando liceat exteriùs Fidem veram negare, aut falsam profiteri.

12. An liceat unquàm positivè Fidem negare? — **13.** An uti verbis ambiguis? An tacere? — **14.** An fugere? Vide alia ibid. — **15.** An uti vestibus, vel signis infidelium. — **16.** An audire conciones Hæreticorum? Vide alia ibidem.

12. — « Resp. Nullo casu licet, sivè voce, sivè alio signo fiat,
» dicente Christo : *Qui negaverit me coram hominibus, etc.* In-
» terim verò etsi licitum non est mentiri, seu simulare, quod non
» est, licet tamen dissimulare quod est, sivè tegere veritatem ver-
» bis, aliisvè signis ambiguis, et indifferentibus, ob justam cau-
» sam, et cum non est necessitas fatendi. Est *comm. S. Thom.*
» *Kon. dis.* 15. *dub.* 2. *n.* 9. *Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 11.

Undè resolvitur :

13. — « 1. Rogatus de fide in odium religionis, sivè à publica
» auctoritate, sivè privata, nullo modo potest utendo restrictione
» mentali, aut verbis ambiguis ità respondere, ut præsentibus
» videatur Fidem negasse; multò minùs, dicere se esse hære-
» ticum, vel Calvinistam, vel non Catholicum. *Azor. Fill. c.* 3.
» *n.* 97.

« 2. Qui rogatus seu à privata, seu publica auctoritate, vel
» tacet, vel respondet obscurè, vel ait, se nolle respondere, se
» jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis dicere quid ipse
» credat, ac simili modo tergiversatur, non videtur negare Fi-
» dem, sed nolle prodere. Undè, si sic potest molesta inquisi-
» tione liberari, licet, ut habet *Roncaglia l. c.* Generatim enim
» verum non est, quòd interrogatus ab auctoritate publicâ te-

» neatur positivè Fidem profiteri, nisi quandò id necessarium est,
» ne præsentibus videatur Fidem negasse. *Kon. d.* 15. *dub.* 2.
» *Navârr. Azor. Sanch. Bec. c.* 9. *quæst.* 4. ° (Hac de re vide
» *Propos.* 8. inter damnatas ab Innocent. XI.) °

14. « 3. Non negat Fidem, sed prodit, qui fugit : quod etsi
» liceat, non tamen Pastori, tunc cum ejus opera oves indigent,
» uti contrà, si eis consultius est, ut ad tempus se subducat, et in
» bonum earum reservat, tenetur fugere. *Reg. l.* 17. *n.* 26.
» *Bec. c.* 9. *Fill. n.* 75, *etc.*

« 4. Si quo casu tacere esset negare, tunc id non liceret; verbi
» gratiâ, si aliis rogatis, an Fidem negare vellent, iisque res-
» pondentibus quod non, tu taceres. *ibid.* Vide *Bonac. l. c. Laym.*
» *l. c. tom.* 1. *c.* 11. *Tol. lib.* 4.

« 5. Si Princeps generali lege mandet fidelibus, ut se prodant,
» gestato signo, vel sistendo se, vel aliter, non tenentur, cum
» nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. Excipe,
» nisi eæ sint circumstantiæ, ut hoc ipso, quod se non prodant,
» videantur Fidem negasse, ut v. gr. si quidem anteà noti essent
» et tunc ex hoc putarentur defecisse. *Sanch. n.* 19. *Bec. Reg.*
» *Fill. n.* 88. *etc.*

« 6. Cum non rogaris de Fide, non solùm licet, sed sæpè me-
» liùs est ad Dei honorem et utilitatem proximi, tegere Fidem
» quàm fateri : ut si latens inter hæreticos plus boni facias; vel
» si ex confessione plus mali sequeretur, verbi gratiâ turbatio,
» neces, exacerbatio Tyranni, periculum defectionis, si torque-
» reris. Undè temerarium plerumque est offerre se ultrò. *S. Th.*
» *Sanch. Laym. c.* 11. *n.* 2.

« 7. Redimere pecuniâ, ne de tuâ Fide fiat inquisitio, licitum
» est, et sæpè magna virtus discretionis est vitam ad Dei gloriam
» servare, ac Fidem tegere modis licitis.

15. — « 8. Talis modus non est uti vestibus, aut signis infide-
» lium, quæ alium usum non haberent quàm quod essent signa
» professiva falsæ Religionis, seu cultûs : uti essent vestes qua-
» rum usus est in sacrificiis : item incensio thuris, aut genuflexio
» coràm idolo; item sumptio cœnæ hæreticæ, etc. *Sanch. l.* 2.
» *cap.* 4. *Fill. n.* 9 *et comm.*

« 9. Licitus autem modus est, quandò subest causa (ut v. gr.
» ad evitandum grave periculum, ad obtinendam victoriam, elu-
» dendos hostes), uti vestibus, et signis infidelium, quæ aliquem
» alium usum habent quàm profitendæ Religionis, quales sunt
» vestes talis Nationis (non Religionis), quibus uterentur, etsi
» converterentur, ut sunt vestes et signa Nationis Turcicæ,
» quod verum est, etsi sint vestes ipsorum Religiosorum, dum-
» modò non habeant peculiare signum profitendi erroris, sed
» sint tantùm indicium nitidioris cultûs, ut saga Prædicantium
» in Germaniâ; vel eminentioris vitæ inter suos, ut togæ Bon-
» ziorum in Japoniâ. Idem dicendum est de signis, quibus Judæi
» utuntur, v. gr. flavo annulo in pallio Francofurti, etc., quià
» hæc sunt signa merè politica, et distinctiva unius generis

» hominum ab alio, et non propriè professiva Fidei. Quæ sen-
» tentia probabilis est. Vid. *Sanch.* 2. *mor. c.* 4. *Bec.* 2. 2.
» *c.* 9. *qu.* 5. *d.* 6. *Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 11. *Covarr.* contrà *Caj.*
» *Nav. Tol.*

« 10. Licitus item modus est, cum Catholicus transit per loca
» hæretica, et periculum grave ei imminet vitæ, v. gr. vel bono-
» rum (non tamen, si derisio tantùm, vel vexatio, ut habet
» *Bec. c.* 9.) ad dissimulandam Fidem, vesci carnibus die pro-
» hibito; quià præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali periculo.
» Nec hoc est Fidem negare, cum esus carnium non sit insti-
» tutus ad professionem Religionis; et Catholici mali, et gulosi
» id faciant. Si tamen ex circumstantiis fieret signum professi-
» vum, ut si v. gr. in odium Fidei convivæ statuerent, ut qui est
» hostis Fidei Pontificiæ, comedat carnes, peccaret contrà Fi-
» dem, qui ederet sinè protestatione; secùs, si protestaretur.
» *Sanch. Azor. Bec. etc. comm. l. c.*

16. — « 11. In Germaniâ audire conciones hæreticorum, de-
» ducere funus, assistere Baptismo pro patrino, non habentur
» signa professiva Fidei, vel communionis cum hæreticorum sacris.
» *Fill. Azor. Sanch. ll. cc.* Undè, seclusis aliis, v. gr. scandalo,
» periculo, prohibitione, et si ex justâ causâ fiant, licent. * (*At*
» *in Synodo Neapolitanâ expressè prohibetur assistere concioni-*
» *bus, catechismis et quibuscumque litibus hæreticorum, ex quo-*
» *cumque prætextu. Estque Casus reservatus cum excommunica-*
» *tione ipso facto. Cæterum Salm. Tract.* 21. *c.* 2. *n.* 522. *tenent*
» *licere, modo absit scandalum, periculum perversionis et com-*
» *municatio impietatis.*)* Imò patrinum fieri talis infantis,
» videtur potiùs optandum, seclusis aliis, quià non est aliud,
» quàm obligare se ad eum olim erudiendum in Fide Catholica.

« 12. Infidelium, et hæreticorum sacris non licet ità interesse,
» ut eis communicare censeris alioquin licet, v. gr. ut quis spec-
» tet tanquàm comœdiam, aut famulatum præstet politicum
» domino suo, exemplo Naaman Syri, de quo vide *Bec. Fill.*
» *Sanch. l. c. Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 11.

« 13. Si Princeps hæreticus mandet sub gravissimâ pœnâ om-
» nibus subditis, adire conciones hæreticorum, etiamsi verbis
» dicat, se hâc re aliud nihil exigere, quàm obedientiam civilem,
» nec velle cogere, ut a Fide discedant, cum tamen reipsa con-
» trarium velle videatur (nam obedientiam suorum aliter exer-
» cere potest, et hæc res ex se apta est Catholicos paulatim per-
» vertere, et insuper conciliare auctoritatem hæresi, ac vilipen-
» sionem veræ Fidei), non licet obedire. Atque ità bis rescrip-
» sit Anglis Pius V apud *Sanch. l.* 2. *c.* 4. *n.* 27. *Fill. et Azor.*
» *ll. cc.*

« 14. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto Ma-
» gistratûs contrahant matrimonium coràm Ministro hæretico,
» peccant contrà Fidem, etiamsi contraxerint antè, vel contrac-
» turi sint posteà coràm Sacerdote Catholico. *Kon. d.* 15. *art.*
» 3. *Pal. tr.* 4. *d.* 1. *p.* 13. *qu.* 12. 13. 14. testaturque contrahens

» cæremoniâ illâ, se illum agnoscere veræ Fidei Ministrum: quæ
» sunt intrinsecè mala. *Mald.* 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 3. quià aucto-
» ritas Ministri et consequenter doctrina ejus augetur, concur-
» riturque ad ritus hæreticos, quos Minister isto actu exercet.
» Licitè tamen contrahunt coràm Magistratu civili, vel potiùs
» testantur *se* contraxisse; modò priùs, vel posteriùs ritu Catho-
» lico contrahant: quià hæc actio est instituta ad finem politicum,
» ut conjuges habeantur, et proles non censeantur illegitimæ.»

CAPUT IV.

DE INFIDELITATE ET VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

DUBIUM I.

Quid, et quotuplex sit Infidelitas?

17. — « Resp. 1. Infidelitas generatim est triplex: *Prima* di-
» citur Negativa, eorum scilicet, qui nihil unquàm de Fide audi-
» verunt. Quæ non tam est peccatum, quàm pœna peccati: quià,
» si fecissent, quòd in ipsis erat, Deus Fidem eis non abscon-
» disset. *Secunda* dicitur Contraria, eorum scilicet, qui Fidem
» sibi sufficienter propositam vel contemnunt, vel ei contradi-
» cunt pertinaciter, ut Hæretici. *Tertia* dicitur Privativa, quòd
» privativè opponatur Fidei, et est culpabilis ignorantia, vel error
» circà res Fidei. *S. Th. Sanch. Vasquez, Laym. c.* 10.

« Resp. 2. Infidelitas Contraria ex triplici modo repugnandi
» Fidei est triplex, scilicet Paganismus, qui Fidei nondum sus-
» ceptæ, Judaismus, qui Fidei susceptæ in typo, et Hæresis, quæ
» Fidei susceptæ veritati repugnat. Apostasia à Fide revocatur
» ad hæresim à quâ tantùm differt, quod Hæresis sit error Fidei
» ex parte tantùm contrarius; Apostasia verò ex toto. *S. Thom.*
» *Laym. loc. cit.*

DUBIUM II.

De Judaismo.

Quæritur hìc tantùm, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis?

18. — « Resp. 1. His casibus, qui colliguntur ex *c. Nullus c.*
» *Omnes. c. Judæi.* 1. Non licet cohabitare. 2. Nec conviviis in-
» teresse. 3. Nec uti communi balneo. 4. Nec medicos adhibere.
» 5. Nec medicinas ab iis datas recipere, emere tamen licebit
» præscriptas. 6. Nec Judæorum filios enutrire in ipsorum
» domibus. 7. Iis non famulari. 8. Nec servitute subjici. 9. Pro-
» hibentur publicis officiis inter Christianos fungi. 10. Vetitum
» est eorum azymis vesci. Quibus addit *Azor.* prohibitum esse,
» accedere ad eorum nuptias, festa, Synagogas * (*Adire Syna-*
» *gogas curiositatis causâ, non esse peccatum grave dicunt Salm.*

» *Tr.* 21. *c.* 2. *n.* 123. *in fine cum Bon. Con. Pal. etc.*) * ; cum
» eis ludere, saltare, etc. Ratio horum est, tum ut conservetur
» dignitas Christianæ Religionis : tum ut caveatur Familiaritas
» cum Judæis, et periculum perversionis. Vid. *Laym. l.* 2. *t.* 1.
» *c.* 12 *et* 17. *Sanch. l.* 2. *c.* 3. *Fill. tr.* 22. *c.* 5. *n.* 128.

« Resp. 2. in decem dictis casibus communicare cum Judæis
» ex genere suo videtur esse mortale. Ratio : quià, si Clericus id
» faciat, incurrit periculum depositionis : Laicus verò excom-
» municationis (*c. Constitutis*, 17. *q.* 2.), quæ nonnisi ob pecca-
» tum mortale imponi solet. Dixi *ex genere suo* : quià probabile
» est, vel ob materiæ parvitatem, vel ob necessitatem, aliamve
» causam rationabilem (si tamen non sit periculum perfidiæ,
» nec familiaritatis cum Judæis) sæpè excusari a mortali, ali-
» quandò etiàm ab omni peccato. Ità communiter. Vid. *Auth.*
» *suprà cit. et Bon. l. c.* item *Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 17. * (*Principes*
» *Christiani possunt permittere Judæis, et Paganis, aut Hære-*
» *ticis libertatem conscientiæ tantùm ob bonum Religionis, et ob*
» *spem conversionis; non autem ob temporale emolumentum. Salm.*
» *Tr.* 21. *c.* 3. *n.* 5. *Benè autem potest Ecclesia, et quicumque*
» *Princeps Supremus compellere Judæos, et Paganos subditos ad*
» *audiendam Fidem nostram. Salm. ibid. n.* 8. *cum Suar. Az.*
» *Bec. Bon. etc.* (*contrà Con. et Val.*); *et constat ex praxi, quæ*
» *viget Romæ.*) *

DUBIUM III.

Quid sit Hæresis.

19. — « Resp. Hæresis est error intellectûs, et pertinax con-
» trà Fidem in eo qui Fidem suscepit. Ità commun. *Suar. Be-*
» *can. c.* 14. *qu.* 2. Undè patet, ad Hæresim, ut et Apostasiam,
» duo requiri, 1. Judicium erroneum, quod est ejus quasi mate-
» riale. 2. Pertinaciam, quæ est quasi formale. Porrò pertina-
» citer errare non est hîc acriter et mordicùs suum errorem
» tueri ; sed est eum retinere, postquàm contrarium est suffi-
» cienter propositum : sivè quandò scit contrarium teneri ab
» universali Christi in terris Ecclesiâ, cui suum judicium præ-
» ferat : sivè id fiat ex vanâ gloriâ, sivè libidine contradicendi,
» aliâve causâ. *Sanch. Vasq. Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 13 et alii com-
» mun. Ratio est, quià tunc putat judicium Ecclesiæ non esse
» sufficiens fundamentum credendi, quæ est vera pertinacia,
» quam cum *Koninck* faciliùs sic explicant alii, eam tunc esse,
» cum, etsi objectum Fidei credibiliter proponatur, ità ut pru-
» denter de eo non possit dubitare, contrarium tamen judicet,
» a quo nolit avelli ullo casu, vel saltem nisi evidenter convic-
» tus. V. *Con. d.* 18.

Undè resolves :

« 1. Non est hæreticus, qui exteriùs tantùm Fidem negat,
» aut adorat idolum. Ratio est, quià non errat; neque talis

» incurrit in foro conscientiæ censuras latas contrà hæreticos,
» etsi in foro externo secundùm externa procedatur. *Fill. t.* 22.
» *c.* 6. *quæst.* 4.

« 2. Est hæreticus, qui affirmativè de aliquo articulo Fidei
» dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *Affirmativè* : quià
» negativè tantùm dubius, hoc est suspendens judicium, per se,
» et simpliciter non est hæreticus, quià non habet judicium,
» ergò nec erroneum : modò tamen non ideò suspendat, quod vir-
» tualiter judicet, non liquere de certitudine objecti. *Sa, Azor.*
» *l.* 8. *c.* 9. *q.* 5. *Tol.* contrà *Sanch. et Mald.* ° (Vide *dicenda*
» *l.* 7. *n.* 302.) °

« 3. Nemo est hæreticus, quamdiu paratus est judicium suum
» Ecclesiæ submittere, aut nescit, contrarium tenere veram
» Christi Ecclesiam, esto ex ignorantiâ etiàm culpabili et crassâ
» sententiam suam mordicus tueatur. *Laym. loc. cit. n.* 2.

« 4. Nec est hæreticus, qui ità dispositus est, saltem habi-
» tualiter, ut a suo errore esset discessurus, si sciret esse contra-
» rium Fidei, dummodò pertinaciam actualem nunquàm habue-
» rit, *ibid. et Kon. loc. cit.*

« 5. Rustici, aliique homines simpliciores in Germaniâ, qui
» hæretici habentur, et tamen pertinaces non sunt, possunt ab-
» solvi a suis Parochis. Ratio est, quià non sunt hæretici formales :
» habent Fidem Catholicam in Baptismo acceptam, quæ non
» perditur, nisi errando pertinaciter. *Laym. loc. cit.*

« 6. Cum hæresis, et quævis infidelitas mortalis sit, peccant quo-
» que mortaliter, qui ejus periculo se exponunt, sivè conversando,
» sivè conciones audiendo, sivè libros legendo ; quæ proindè, si
» cui periculosa sint, illicita sunt jure naturæ : si verò periculum
» absit, lectio librorum hæreticorum nihilominùs illicita est jure
» positivo Ecclesiæ, uti etiàm formalis disputatio Laici de Fide.
» Quod posterius tamen in Germaniâ, locisque similibus, ubi
» Catholici hæreticis sunt permixti, abrogavit consuetudo. *Azor.*
» *Fill. Bec. Sanch. Bonac. disp.* 3. *q.* 2. *p.* 5.

« 7. Matrimonium contrahere cum hæreticâ, etsi per se sit
» illicitum, habeaturque in Hispaniâ, et Italiâ mortale, probabile
» tamen est ob gravium Doctorum auctoritatem, (*Sanch. de Ma-*
» *trim. t.* 2. *l.* 7. *d.* 72. *n.* 5. *Azor. t.* 1. *l.* 8. *d.* 3. *c.* 3. *Reg. tr.* 2.
» *l.* 32. *n.* 196. *Basilii Pontii de Matr. c.* 6. *V. Card. de Lugo Sa-*
» *cramentis in genere, disp.* 8. *sect.* 14. *n.* 120.) in Germaniâ licere
» ex gravi causâ, salvo tamen jure naturali, et semoto periculo tum
» contrahentis, tum prolis : undè de iis initio constitui debet,
» ut Catholicè educentur. Vide *Bec. l.* 5. *c.* 19. *Dian. p.* 3. *t.* 4.
» *R.* 269.

« 8. Eum, qui lapsus est in hæresim, non teneri in Confessio-
» ne explicare, qualis illa sit, eò quòd omnes ejusdem speciei sint
» docent *Reg. Dian. t.* 1. *tr. de circumst. R.* 46. *citans alios*, *et*
» *Escob. Ex.* 2. *c.* 9. Alii tamen contrarium tenent, quos sequi-
» tur *Card. de Lugo de pœnit. d.* 16. *n.* 288 *et n.* 291. ° (Vid.
» *dicenda l.* 5. *n.* 50) °

» per hoc videtur habere voluntatem minùs firmatam ad peccan-
» dum. » Quare secundùm *S. Th.* non est peccatum contrà Spem, velle perseverare in peccato sub spe aliquandò pœnitendi. Verum est tamen, quòd difficulter hic posset excusari a peccato gravi contrà charitatem ergà seipsum; cùm ex communi consensu DD. qui sic proponeret, magno periculo suæ damnationis se exponeret.

Hinc rectè aiunt *Bonac. Spor. de Præc. Spei c.* 4. *n.* 17. *et Croix. l.* 2. *n.* 126., quòd qui differt pœnitentiam sub spe veniæ, non peccat contrà Spem, dum spes illa remissionis tantùm concomitanter se habet ad peccatum, sed non efficitur illi motivum sivè ratio peccandi. Idem dicendum de eo, qui peccat sub spe veniæ. Tunc autem judicandus est aliquis contrà Spem peccare, quandò spei facilitas de venia obtinenda fieret illi ratio, seu motivum ad peccandum influens. Secùs verò dicendum, si ille peccaret ex Passione, sperando concomitanter peccatum illud posteà simul sibi remitti. Qui autem augeret peccata, prætextu quià Deus tam facilè ignoscit decem quàm quinque peccatis, peccat ex præsumptione, ut *Tourn. t.* 3 *p.* 250. *v. Ratio.*

TRACTATUS TERTIUS.

DE PRÆCEPTO CHARITATIS.

CAPUT I.

An, quando, et quomodo obliget Præceptum Charitatis Dei?

22. Quando Deus amandus? — **23.** Quando obligat præceptum Charitatis? — **24.** Resolvuntur Casus.

22. — « CHARITAS Dei est amor amicitiæ, quo Deo benè vo-
» lumus, et omnia bona ipsi cupimus, ob summam et infinitam
» ejus Divinæ Naturæ perfectionem.

« Resp. 1. Præceptum Charitatis Dei præcipit Deum super
» omnia amandum. Patet ex Scripturâ. Ratio est, quià finis ul-
» timus plus est diligendus, quàm omnia media, quæ ad eum
» referuntur : non quidem intensivè (etsi enim hoc etiàm deceat,
» non tamen est in præcepto), sed appretiativè, ità ut nullam
» creaturam pluris facias, quàm Deum; velisque potiùs omnia
» perdere, quàm Deum offendere; et sic illi malè velle. *S. Thom.*
» 2. 2. *quæst.* 27. *art.* 3. *Azor. Sanch. Bec.* 2. 2. *c.* 19. ° (Vide
dicenda Tom. V. l. 6. *n.* 442. *v. Id clarè.*)°

23. — « Resp. 2. Probabile est, præceptum Charitatis Dei
» obligare. I. Quandò homo adeptus est sufficientem cognitionem
» Dei infinitè boni, à quo omnia sua bona habet, et cui omnia
» debet. Ratio est, quià cum teneatur Deo ex filiali amore totâ
» vitâ servire, id non videtur posse fieri, nisi eliciat actum amo-
» ris. ° Hâc de re vide Propositionem oppositam damnatam ab
» *Alexand. VII, Prop.* 1. ° Ità *S. Thom. quæst.* 89. *art.* 6. *Na-*
» *varr. Valent. etc.* communiter (notat autem *Con. disp.* 24. *d.* 3.
» *n.* 50. non statim post talem notitiam peccare mortaliter, sed
» tantùm, si differat notabiliter, v. gr. ultrà annum) contrà *Pa-*
» *laum,* qui dicit probabile esse, quòd non obliget. Si scrupulus
» te angat, an præcepto huic satisfeceris, docet *Escob.* ex *Petro.*
» *Hurt.* 2. 2. *d.* 172. *s.* 1. §. 24. quòd, si positivè non meministi
» te omisisse, tenere possis te satisfecisse. *Trull.* tamen *l.* 1. *c.* 5.
» *dist.* 13. n. 9. monet expedire, ut se in Confessione aliquandò
» accuset sub dubio, si fortè præceptum istud violarit, vel alia
» præcepta affirmativa, de quibus non certò constet, quandò obli-
» gent vel violentur. II. Quandò est periculum labendi in odium
» Dei, nisi actum Charitatis elicias. III. Quandò quis tenetur

» conteri, v. gr. moriturus, aut celebraturus, cui Confess
» deest. Ratio est, quia contritio includit actum Chari
» IV. Si quis gravem tentationem præsertim in articulo m
» putet se aliter vincere non posse. Quibus aliquid addunt
» culum mortis absolutè, eò quòd tunc securissima via eligend
» Vid. *Laym. l. 2. tom. 3. c. 2. Bonac. l. 3. q. 4. part. 2. Hur.*
» *Disp. 174. sect. 6. §. 17.* ● (*Et probabilissimum est, ut S*
» *num. 45. et March. et Tourn. tom. 5. p. 261. n. 2. cum Ant*
» *et communi.*) ●

24. — « 1. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei t
» quandò præceptum obligat.

« 2. Mortaliter peccat etiàm, si quis amet Deum amore a
» tiativè seu æstimativè minore, quàm creaturas.

« 3. Peccat item contrà Charitatem Dei, si quis Deum
» diligat principaliter propter se, tanquàm finem ultimum
» nium rerum ; sed tantùm propter aliud, v. gr. vitam æte
» vel ad evitandum infernum : Quod esse mortale docet Sp
» *et Navar.*, quià scilicet Deus non diligeretur appretiativè
» omnia, si aliud ab illo amaretur, ut finis principalis. A
» *principalis*, quià (ut benè ait *Tolet. l. 4. c. 9.*) Deus pr
» retributionem vitæ æternæ amari potest, sed minùs
» cipaliter, ut scilicet vita æterna, vel alia Dei bona sint
» tùm causa movens, ut faciliùs, expeditiùs, et ferventiù
» ligatur.

« 4. Mortale, et gravissimum omnium est, si quis Deum
» maliter oderit odio inimicitiæ, seu malevolentiæ (amori a
» opposito), v. gr. si optes Deum non esse, non habere scien
» potentiam, etc. De his vid. *Laym. Bon. ll. cc. Sanchez*
» *c. 5. Reg. l. 27.* »

Objectum materiale Charitatis ergà Deum primarium
Deus, secundarium nos et Proximus ; indirectè autem sunt
nia, quæ augent divinam gloriam. Objectum verò forma
Deus, quatenùs est infinita Bonitas, proùt est aggregatio om
perfectionum, sivè infinita perfectio, ut ait *Tourn....* Sed
censet objectum formale Charitatis esse Divinæ Naturæ
tatem, proùt est radix cunctarum perfectionum, sed virtu
distincta à perfectionibus. *Bouvin* autem dicit esse quamlibe
fectionem Divinam, propter quam Deus diligitur. Cæterù
communi sensu Sapientum verus actus amoris est dicere «
» meus, quià es Bonitas infinita, sivè quià es infinitè Bonus
» te super omnia. »

Hic dubitatur 1. an desiderium possidendi Deum sit obje
Charitatis ? Et dicimus affirmandum, quià Charitas (ut
dictum est) tendit in Deum tanquàm ultimum finem, et
desiderium possidendi Dei, qui est ultimus quidem noster
est proprius actus Charitatis, imò perfectior aliis, nam pos
Dei est Charitas consummata. Hinc perfectum Charitatis a
Apostolus emisit, cum dixit : *Desiderium habens dissolvi, e*
cum Christo. Phil. 1. 23. Idque expressè docet S. August

scribens : « Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo » propter ipsum. » Nec obstat dicere, quòd hoc modo objectum Charitatis idem evaderet ac objectum Spei, quod pariter est possessio Dei sperati. Rectè enim respondet *Habert, tom.* 3. *de Spe Cap.* 2. *quæst.* 2. dicens, quod Spes tendit in possessionem Dei uti bonum nostrum, sed Charitas Deum possidere cupit propter ipsius Dei gloriam; dum (ut ait S. Bernardus) « cum Homo Deum » possidet suî obliviscitur, et eum totis viribus diligit. »

Dubitatur 2. an sit Charitatis actus, Divinam diligere Bonitatem, tanquàm nobis convenientem, cum hic actus videatur potiùs esse amoris concupiscentiæ, quàm amicitiæ? Benè respondent *Jueninus, Habert, et Gotis,* quod si in hujusmodi actu respicimus nostrum proprium bonum tanquàm terminum, talis actus revera est amoris concupiscentiæ, qui ad spem tantùm pertinet. Si verò respicimus bonum nostrum ut terminum gloriæ Dei, diligendo Divinam Bonitatem, tanquàm nobis convenientem, eò quòd ipsa nos adjuvat ad Dei voluntatem adimplendam, et consequendum ultimum nostrum finem, qui est diligere Deum, et propter quem *Deus* nos creavit, hic est verus actus Charitatis. Undè S. Augustinus aiebat : « Sic amare debes, ut ipsum (Deum) » pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet. » *In Psalm.* 134.

Diligere autem Deum propter beneficia, non est verus actus Charitatis, sed gratitudinis, ut dicunt *Habert et Croix lib.* 2. *n.* 147. Nisi, ait *Habert,* spectentur beneficia uti communicationes Bonitatis Divinæ : tunc enim in iis amamus non utilitatem nostram, qui accipimus, sed Bonitatem Dei, qui communicat.

Nota hîc propos. damn. 10. ab *Alex. VIII. Intentio, quâ quis detestatur malum, et prosequitur bonum, merè ut obtineat cœlestem Gloriam, non est recta, nec Deo placens.* Tunc tamen (dicit *Laym.* de Charitate *cap.* 2.) quis in hoc pecccaret, quandò actuali intentione nollet amare Deum, nisi propter spem aut timorem.

CAPUT II.

De præceptis Charitatis ergà Proximum.

« Charitas proximi præcipit : 1. Ordinem in eo diligendo. » 2. Dilectionem inimicorum. 3. Eleemosynam. 4. Correctionem » fraternam. Deindè prohibet : 1. Odium proximi. 2. Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, aliudve grave damnum, vel malum inferatur. De quo postremo agetur in Decalogo : de reliquis hîc. »

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

25. Qualis est ordo Charitatis erga seipsum et Proximum? — **26.** An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus? vel se exponere periculo peccandi ob Charitatem? — **27.** Quando teneamur succurrere proximo?

25. — « Resp. 1. Ordine Charitatis quisque tenetur post » Deum diligere 1. Seipsum, secundùm bona spiritualia. » 2. Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad bona cor- » poralia. 4. Proximum, quoad eadem. 5. Denique seipsum, et » deindè proximum quoad bona extrema. Ità *Laym. l.* 2. *t.* 3. » *cap.* 3. ex *S. Thom.* communiter.

Undè resolvuntur hi Casus :

« 1. Peccat contrà Charitatem sui, qui salutem suam spiri- » tualem, vel corporalem negligit : quod grave est, si fiat sinè » causâ, et cum gravi damno, v. gr. mortis, vel gravis morbi : » *Trull. l.* 2. *c.* 6. *d.* 1. »

26. — Nota, quod per se loquendo possit quis privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum Proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere ingredi in Religionem, ad alendos Parentes suos, vel Filios. *Salm. de Præcepto Charitatis, cap.* 6. *n.* 26. Sed vide dicenda, *lib.* 4. *n.* 78.

Pariter licitum est ob salutem spiritualem Proximi se exponere probabiliter periculo peccandi; quià periculum illud, quandò adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntariè suscipi. Ità *Salm. d. lib.* 2. *n.* 27. *cum Sanch. ex S. Basilio.* Imò *n.* 18. *cum Val. Azor. et communi.* dicunt ad hoc teneri, qui dubitat de suo periculo, dum periculum Proximi è contrario est certum; nempè si infans certò sit moriturus sinè Baptismo, si tu non accedas, licet accedere non possis sinè subversionis periculo. Vide *lib.* 5. *n.* 63. *et lib.* 6. *n.* 453.

« 2. Nullius boni consequendi causâ licet peccare, etiàm ve- » nialiter : quià talis vellet sibi malum spirituale. *Laym. ibid.*

27. — « 3. Tenetur quisque proximo in extremâ necessitate » spirituali constituto succurrere, etiam cum certo vitæ peri- » culo : dummodò sit æquè certa spes illum juvandi, neque gra- » vius indè malum immineat; v. gr. teneris cum vitæ periculo » baptizare, vel absolvere moriturum, si alius non adsit, qui » faciat. *S. Augustinus l. de mend. S. Thom. qu.* 20. *art.* 5. » *Regin. cap.* 4.

« Dixi, *in extremâ;* v. gr. quâ certò putetur moriturus in mor- » tali, quià in gravi tantùm obligatur is, qui ex officio alienam » salutem curat, ut Parochus, cui ideò non licet fugere tempore » pestis, nisi substituto æquè idoneo. *Valent. et Laym. loc. cit.*

Tenetur quidem quisque succurrere Proximo in extremâ ne-
essitate spirituali, adhuc cum jacturâ suæ vitæ. Dummodò tria
onstent, 1. Ut sit æquè spes juvandi, ut ait *Bus. cum Laym.*
. Ut Proximus nullum alium habeat à quo sublevetur. 3. Ut
roximus certò damnandus sit, nisi à te adjuvetur; ità ut
addit *Malderus*) tibi constet Proximum aliter non esse conver-
endum contritione, vel aliâ operatione divinæ gratiæ.

Hinc si Proximus sit in necessitate tantùm gravi, non teneris
i succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum, nisi sis
'astor, ut ait cum *Busemb. Tourn. tom.* 3. *p.* 283. vel nisi tuum
amnum temporale esset leve, ut *Salm. Tract.* 21. *cap.* 6. *n.* 34.
linc dicunt *Salm. ib. n.* 32. *cum Suar. Pal. Con. ex. S. Th.* 2. 2.
. 26. *art.* 5. *ad* 3. quòd non teneris retrahere peccatores, cum
ali periculo; nec ad Indos convertendos navigare; cum sint alii,
ui hoc facere possunt, et aliàs fructus sit incertus; ut etiàm
otat *Tamb. Bon. de Char. p.* 4. *n.* 2. *Pal. p.* 9. *n.* 9. *et Tourn.*
. *c. v. Dico.* 2.

Secùs verò te teneri dicunt I. *Salm. d. n.* 32. si Communitas
liqua esset in gravi necessitate spirituali; quià tunc grave dam-
um commune præcavendum est magis, quàm tuum particulare.
linc inferunt teneri cum periculo vitæ ministrare Sacramenta
'opulo, qui aliàs esset in periculo omittendi Fidem; vel si tem-
ore pestis Populus sit omni Sacerdote destitutus, ut *Laym. de*
'har. c. 3. *n.* 3.

Dicunt II. teneri in gravi necessitate, qui ex officio debet sub-
enire, modò speret fructum. Hinc tenentur ex justitiâ Pastores,
cilicet Episcopi et Parochi cum periculo vitæ ministrare ovi-
us Sacramenta necessaria: ut Baptismum et Pœnitentiam,
on verò alia. Nec pastor potest tunc officium renunciare (licet
ossit alios substituere cum justâ licentiâ Ordinarii, ut *Laym.*
x communi cum Valent. de Char. c. 3. *n.* 3. *Pal. p.* 9. *n.* 13.)
tà *cum Bus. Salm. d. c.* 6. *n.* 33 *et* 34. *cum S. Th. Pal. etc.* Et
oc certum esse dicit *Croix l.* 2. *n.* 174. Ubi addit *Suar.* quòd
'astor tenetur etiàm cum magno suo damno temporali procu-
are magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quænam autem sit necessitas spiritualis extrema, et quænam
ravis? *Croix d. l. n.* 175. *cum Carden. Valent. etc.* dicit extre-
nam esse, quandò Proximus est in proximo periculo damna-
ionis, vel peccandi ex vehementiâ passionis: (Sed meliùs di-
cunt *Salm. n.* 32. *et Pal. d. n.* 9. *cum Bonac.* neminem teneri
cum periculo vitæ aut bonorum, extrahere alios à peccatis,
a quibus possunt ipsi se liberare per seipsos, aut per pœniten-
tiam.) Gravem autem esse, quandò ex circumstantiis salus æterna
ei difficilis redderetur.

An autem sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo
vitæ? Affirmandum, si is habituatus sit in peccatis, et sit adeò
rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Ità *Pal. p.* 9. *n.* 6.
Con. D. 13. *dub.* 7. *n.* 90. *Nav. c.* 24. *n.* 9. *Salm. n.* 31. *Mazz.*
c. 2. §. 3. *etc.* Tempore autem pestis censeo cum *Laym.* ut suprà,

contrà *Pal. d. n.* 6. *in fin.* teneri Sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundus cum periculo vitæ, quià in tantâ multitudine morientium nunquàm deficient hujusmodi ignorantes.

Quæritur, an quis teneatur occidere nocentem pro tuendâ vitâ innocentis? Affirmat *Laym. de Char. d. c.* 3. *n.* 5. ut probabilius cum *Nav. Mol. etc.*; nisi non possit occidere sinè gravi incommodo. Sed veriùs negatur; ut infrà de V. præc. *l.* 3. *n.* 390.

« 4. Ordinariè non licet vitam suam postponere alienæ. Addo, » *ordinariè*: quià licet, si sit persona publica a quâ multum pen- » det, uti etiàm pro Republica, pro fide, religione defendenda; » imò etiam pro amico propter Deum dilecto. *Less. l.* 2. *c.* 9. » *d.* 6. *Laym. l. c.*

« Resp. 2. Quoad proximos, inter se servandus est hic ordo: » 1. Qui melior est, magis diligendus est, eâ dilectione, quam comi- » tatur gaudium circà bona possessa, item honor, cultus, et reve- » rentia. Sic v. g. plus diligendus est vir sanctus, quàm parens im- » probus. Ratio, quià est magis conjunctus cum præcipuo objecto » Charitatis, quod est Deus. Item parentes magis quàm filii, vel » uxor, magisque benefactores, quàm ii, quibus benefacimus. » *Laym. l. c. et comm.* 2. Appretiativè, et dilectione eâ, quâ alteri » optamus bonum nondùm possessum, cum beneficientiâ magis » diligendi sunt, qui nobis sunt conjunctiores quoad ea bona, quæ » sunt debita tali conjunctioni, et in quibus hæc fundatur.

Undè resolves:

« 1. In bonis pertinentibus ad naturam, et vitam corporalem » conservandam, succurrendum est (extrà necessitatem extre- » mam); Primo omnium uxori, quià est una caro cum viro. » 2. Filiis * (*In æquali necessitate primò est succurrendum filiis,* » *quàm Parentibus. Salm. de IV. Præc. c. un. n.* 21. *cum S. Th.* » *et communi.*) * 3. Parentibus, et quidem patri præ matre. » 4. Fratribus, sororibus, deindè propinquis, domesticis et familia- » ribus. Dixi *extra extremam necessitatem;* quià in hâc parentes, » eò quòd vitam dederint, præferendi sunt etiàm uxori, et liberis. » *Laym. ib. n.* 5 *et* 6. *(*ità etiàm Tourn. t.* 3. *p.* 287. *et* proba- » biliùs, *contrà Salm. d. n.* 21. *Nota hìc, quòd in extremâ neces-* » *sitate præferendi sint Parentes creditoribus. Salm. n.* 25. *cum* » *Cajet. Soto, contrà Nav. etc.*)*

« 2. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem » præferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in spi- » ritualibus spirituales filii, patres, fratres. *Bannez* tamen pro- » babiliter docet, parentes carnales, etiàm spiritualibus, aliis » omnibus præferendos : quia conjunctio carnalis est fundamen- » tum aliarum conjunctionum, Vid. *Laym. hìc loc. cit.* »

DUBIUM II.

De odio, et dilectione inimicorum.

28. An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis? — **29.** An injuriam remittere? — **30.** An abominatio sit licita. An in Confessione explicanda sit species mali proximo voliti? Et an aliquando liceat proximo velle malum?

28. — « CERTUM est, inimicos aliquo modo diligendos cum » sint proximi, cum *S. Th.* 2. 2. *qu.* 25. *art.* 1. communiter om- » nes. Sed quæritur de modo, et an possint odio haberi.

Resp. 1. « Quilibet homo, saltem privatus, tenetur proximo » etiàm inimico, communia dilectionis signa, et beneficia exhi- » bere ex præcepto, specialia verò ex consilio tantùm, nisi aliundè » ratio obligationis accedat. Ità *comm. cum Laym. c.* 4. *ex S. Th.* » *l. c. q.* 25. *a.* 8 *et* 9. Dixi. 1. *communia*, qualia secundùm *Caj.* » v. *odium*, sunt quæ Christiano debentur a quovis Christiano in » communi, concivi a concive, cognato a cognato. Ratio autem » est, quià ista negare est vindicare injuriam, quod non licet pri- » vato. Dixi 2. *nisi aliunde accedat ratio obligationis*, qualis esset » v. gr. 1. Timor scandali ex omissione. 2. Spes salutis inimici, » vid. *Azor. t.* 2. *lib.* 11. *cap.* 3. 3. Necessitas temporalis, vel » spiritualis. 4. Culpæ deprecatio, et exhibitio specialium signo- » rum amoris. Ratio est, quia his casibus neglectus specialium » signorum esset exterior odii declaratio. *Laym. l. c.*

Undè resolves Casus sequentes :

« 1. Per se loquendo nemo tenetur ad inimicum diligendum » positivo, et peculiari actu, nequè ad eum salutandum, alloquen- » dum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum, hospitio » excipiendum, vel familiariter cum eo agendum, etc., quia hæc » sunt signa specialia amoris. *Fil. tract.* 28. *c.* 1. Dico *per se,* » quià, si omissio scandalosa esset, aut per aliquid horum pos- » ses sinè tuo incommodo inimicum tibi, et Deo reconciliare, id » omittere esset grave : uti etiàm, si inæqualis persona soleret » aliam salutando prævenire; v. gr. subditus Prælatum. *Laym.* » *loc. cit.* ° (*Sic etiàm, si priùs consueveras inimico pecularia* » *signa exhibere, ut Tourn. tom.* 3. *p.* 261. *n.* 5. *cum Suar.* » *Bon. etc. ad hoc tamen non teneris cum gravi tuo incommodo,* » *modò scandalum amoveas.*)°

« 2. Non licet inimicum excludere a communibus orationibus, » v. g. oratione Dominicâ, quæ pro communitate instituitur, nec » a communibus eleemosynis, resalutatione, responsione, exposi- » tarum mercium venditione; quià hæc sunt communia dilectio- » nis signa, ideòque contrà hæc facere, v. g. cognatos omnes invi- » tare, obvios omnes ex viciniâ, vel collegio ex consuetudine » salutare, solo inimico excluso, est ex genere suo, et regulariter » mortale, *S. Th. Nav. Laym. ll. cc.* Addo 1. *ex genere suo,* quià » si levitas materiæ, aut causa rationabilis excuset, v. g. si

» pater, vel superior filio, vel subdito ob correctionem ea
» trahat ad tempus, leve vel nullum erit : quià habet jus pur
» di. Addo 2. *regulariter :* quià, si persona multò majoi
» feriorem non resalutet, v. g. nobilis rusticum, pater filium
» videtur mortale, ut notat *Sa, ver. Charitas. Bon. d.* 3. q
» *p.* 3. *V. Azor.* 3. *p. l.* 11. *c.* 2. 13. *(*Notat autem Tourn.*
» *p.* 266. *Tertiò, quòd si nolis cum inimico conversari, quia*
» *aliud quàm malum ab eo exspectare possis; vel quià (*
» *S. Bern. Sen.) probabiliter times ex hoc pejus evenire, tun*
» *stinendum ab illis amicitiæ signis, modò interiùs diligas, et*
» *alios scandalum repares.)* * »

Quæritur, an tenearis salutare inimicum? Resp. nega regulariter loquendo, quià per se omissio salutationis noi signum odii, nisi anteà solebas eum salutare : vel nisi ex cumstantiis colligatur ex odio te non salutare : vel ille sit Superior; vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est reliquos, eo excepto, salutes. Ità *Palaus de Char. p.* 6. *n.* 5. *Val. et Con. Sal. tr.* 21. *c.* 6. *n.* 21. *Mazz. de Char. c.* 21. *q.* 3. *Bon. de Char. D.* 2. *q.* 2. *Tamb. de Char. c.* 1. *n* *Spor. de I. Præc. n.* 29. Vel etiàm (addendum) si sinè m incommodo salutando inimicum posses eum ab odio et gravi liberare : ad hoc enim benè videtur charitas te obs gere, ut rectè ait *Tourn. t.* 3. *p.* 267. *n.* 4. Omninò autem te eum resalutare, quià aliàs censeris inimicum contemnere, hostilitate velle perseverare, ut communiter cum *AA. cit* cetur. Excipe, nisi esses Prælatus, Parens, vel Judex, ve hoc facias non ex odio, sed justo dolore acceptæ injuriæ, ut *Mazz. et Hurt. ap. Tamb. ll. cc.* Modò (ut benè adve *Ronc. et Mazz. cum Tamb.*) ex brevi tempore injuriam a peris. Religiosus autem, qui renueret per notabile tempus, post hebdomadam, colloqui cum inimico, meritò dicit *n.* 34. non esse absolvendum.

29. — « 3. Etsi quivis teneatur inimico veniam legi
» petenti non tantùm interiùs remittere, sed etiàm externa
» missionis signa ostendere; negat tamen *Trul. l.* 15. *c.* 5.
» *ex Azor. et Fill.* teneri statim postquàm offensio illa illat
» eò quòd sit res violenta, et suprà fragilitatem human
» *(*Ita etiàm probabiliter Spor. de* 1. *Præcept. cap.* 6. *n*
» *cum Tamb. ex comm., quià videtur suprà humanam fragi*
» *tem læsum cogere statim ad reconciliationem faciendam,*
» *dùm sedatâ perturbatione. Undè exspectandum tempus op*
» *tunum; et intereà sufficiet, quòd offensus deponat odium*
» Non tenetur autem remittere satisfactionem pro damno
» eo sit læsus : imò nec eam acceptare, si offerat, sed etiàn
» ridicè post compensationem petere, dummodò in utroque
» deponatur odium, ut docent *Valent. Nav. Laym. l.* 2.
» *c.* 4. Quòd si tamen pœna sit valdè gravis, v. gr. capitis, mu
» tionis, neque læso ex eâ commodum proveniat, non videtu
» deprecante altero, sinè peccato vindictæ posse expeti. Sim

» si satisfaciat quantum potest, ad id, quod non potest, eum
» urgere videtur contrà charitatem, ut docet *Syl. et Fill. tom.*
» 28. *cap.* 11. *qu.* 9. »

Licet quis teneatur inimico injuriam remittere, dicunt tamen *Salm. Tract.* 21. *c.* 6. *n.* 18. quòd nemo teneatur vindictam publicam condonare, cùm pœna cedat in bonum Reipublicæ. Sed ibi fatetur *Bannez* cum *Busemb. ut suprà,* difficile esse tunc non uti livore vindictæ, si pœna sit capitis, vel mutilationis: Et hoc dicendum est de quâcumque pœnâ gravi, quià difficile est, ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjunctè ab amore propriæ vindictæ, ut benè advertunt *Laym. de Charitate c.* 4. *Assert.* 3. *Spor. de I. Præc. c.* 6. *n.* 20. *Viva de Char. art.* 5. *n.* 3. *et Ronc. tr.* 6. *c.* 2. *q.* 2. Hinc adhæreo *Antoin. de Virt. Th. cap.* 2. *qu.* 3. quòd practicè loquendo nunquàm liceat expetere *punitionem inimici, etsi justâ, et legitimâ auctoritate faciendam.* Cæterùm ait *Tourn. t.* 3. *p.* 269. *cum Habert,* benè posse aliquem prosequi coràm judice satisfactionem injuriarum, si aliàs tota sua familia infamiam sit passura. Item *D. Th.* 2. 2. *qu.* 108. *art.* 1. dicit vindicationem posse aliquandò esse licitam, nempè si sumatur *ad consuetudinem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum.* Addit: Et *ad justitiæ conservationem:* sed hoc ultimum (ut dictum est) magis speculativè, quàm praticè verum est, vel saltem rarissimè.

30. — « Resp. 2. Etsi odium inimicitiæ, sivè personæ secun-
» dùm se, et bonorum, quæ in se habet, volendo scilicet illi ma-
» lum, ut sic, sivè quatenùs illi malum est, ex genere suo sit
» mortale; odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non
» hominem, sed ejus malitiam, vel saltem personam tantùm qua-
» tenùs malam, vel nobis noxiam aversamur, sæpè licitum est,
» ut docet *Kon. a.* 29. *dist.* 3 *et* communiter. »

Undè resolves sequentes Casus:

« 1. In Confessione satis esse, si dicas, te grave malum vo-
» luisse proximo: neque opus esse explicare speciem mali, v. gr.
» mortem, infamiam, etc. quod omnia comprehendantur sub unâ
» ratione mali. *Caj. Bon. Turr. Trull. lib.* 1. *cap.* 5. docent pro-
» babiliter: sed contrarium probabiliùs docent *Suar. et Palaus*
» *t.* 6. *dist.* 3. *p.* 1. *(*Prima autem sententia neque probabilis*
» *est, si quis efficaciter proponat aliquod speciale malum alicui*
» *inferre, tunc enim omninò explicanda est species mali, quià tunc*
» *illud pravum propositum sumit speciem ab opere externo, sivè*
» *damno intento.* Vid. *dicenda lib* 5. *n.* 5. *qu.* 5.)*

« 2. Licet proximo velle malum aliquod, v. gr. temporale
» (dummodò non sit justo gravius), quatenùs id illi bonum est,
» v. gr. morbum, vel adversitatem, ut à peccatis emendetur
» *Bon. d.* 3. *qu.* 4. *part. ult* §. 1. *ex multis.* Cavendum tamen
» est, ne fiat ex vindictâ, ex quâ si Psalmum 108. super inimicum
» tuum legas, peccas mortaliter. Generatim verò, ob bonum
» spirituale, proprium, vel alienum, licet mala pœnæ inefficaci

» affectu alii velle : quià, cum in hoc affectu bonum spiri
» præferatur temporali ; non est inordinatus. v. *Less. li*
» *cap*. 47. °(Vide *dicenda lib*. 5. *n*. 21.)°
« Sic licet v. gr. mortem optare hæresiarchæ, vel pa
» pacis turbatori, ob bonum commune, et multorum, juxtà
» *Galat*. 5. *Utinam abscindantur*. Item tristari de eò quòd d
» tates conferantur indignis, vel de sanitate ejus, qui ex ill
» mit occasionem peccandi. Item mortem, egestatem, aut
» bum alicujus desiderare, ut cesset à peccatis, et vitam in m
» mutet. Eâdem ex causâ *Bon. Azor. et Palaus tr*. 6. *p*. 1.
» excusant à peccato matrem, quæ mortem filiarum exoptat,
» ob deformitatem vel inopiam commodè et honestè eas m
» tradere non possit. ° (*Sed hoc minimè admittendum, ut*
» *dicunt Salm. de Pecc. tr*. 20. *c*. 13. *n*. 46. *Roncag. tr*. 2. *c*.
» Etsi verò sibi ipsi optare mortem *Nav*. et cæteri dicant
» mortale, ad evitanda tamen gravia mala, v. gr. afflicti
» internam, id licere volunt *Sanch. Sot. Gran. Dian. p*. 5.
» *R*. 92. °(*Ità etiàm rectè admittit Viva sup. prop*. 14. *I*
» *XI. n*. 3. *si quis vitam expectatur morte amariorem, ex*
» 30. *ubi :* Melior est mors, quàm vita amara. *Sic enim El*
» *Reg*. 9. petivit animæ suæ, ut moreretur, *ad evitandas*
» *belis insidias*)° Ità et *Trull. lib*. 1. *dist*. 2. *n*. 11. excusat fi
» nam, quæ sibi, vel alteri mortem optat ad vitandam gr
» infirmitatem, mendicitatem, vitam acerbam, etc., vel al
» milia mala à marito, v. gr. infligenda. Mulierculæ tame
» minimas molestias mortem optantes *Diana l. c*. mortalis d
» nat, nisi (ut plerumque fit) excuset defectus advertenti
» deliberationis. °(*Et non est improbabile cum Potestate*
» *Præc. n*. 298.)°
« 3. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faci
» eum suo colloquio, et solatio privet, atque ità contristet, et
» illi sit, est odium inimicitiæ, et peccatum ; si verò nihil
» optando tantùm fugias, quià tuæ naturæ est difformis, ve
» solet esse molestus, est odium aversionis, et peccatum,
» sinè ratione ; quale non erit, si sit persona valdè aspera,
» absit contemptus, scandalum, et vindictæ cupiditas
» *Bon. l. c*. »
Nota hîc tres propos. damnat. *ab Innoc. XI*.
« Propos. 13. « Si cum debita moderatione facias, potes ab
» peccato mortali de vitâ alicujus tristari, et de illius mort
» turali gaudere, illam inefficaci affectu appetere, et deside
» non quidem ex displicentiâ personæ, sed ob aliquod temp
» emolumentum. »
Propos. 14. « Licitum est absoluto desiderio cupere m
» Patris, non quidem ut malum Patris, sed bonum cupi
» quià nimirum ei obventura est pinguis hæreditas. »
Prop. 15. « Licitum est Filio gaudere de parricidio Pa
» à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias ind
» hæreditate consecutas. »

DUBIUM III.

De Præcepto eleemosynæ, seu misericordiæ corporalis.

31. An teneamur dare eleemosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis? — **32.** An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus? — **33.** An possumus facere eleemosynam de bonis alienis?

31. — « SUPPONO 1. Hujus præcepti obligationem nasci ex » duplici capite. 1. Ex necessitate proximi egentis. 2. Ex per- » sonâ possidentis bona vel necessaria, vel superflua.

« Suppono 2. Duplicem dari necessitatem proximi. I. Dicitur » *extrema*, ex quâ egenti imminet periculum vitæ, vel etiam » gravis et diuturni morbi, secundùm *Diana p.* 6. *tr.* 8. *R.* 1. » II. *Gravis*, ex quâ imminet periculum gravis mali, ut captivitatis, » infamiæ, gravis jacturæ bonorum, vel statûs, undè fiat, ut dif- » ficulter se possit sustentare; v. gr. si non possit vivere secun- » dùm suum statum, vel si nobilis cogitur alteri famulari, vel » artifex, aut vir honestus mendicare. 3. Dicitur communis, quâ » laborant mendici triviales. *Laym. lib.* 2. *tract.* 3. *cap.* 6.

« Suppono 3. Bona necessaria et superflua dici, vel respectu » vitæ, sivè naturæ, vel respectu statûs, vel decentis conditionis » personæ, quo modo seculares rarò putant se habere superflua, » ut docet *Laym. et Navar. c.* 24. Nam quæ sunt necessaria ad » alendos liberos, famulos, honestas donationes, convivia, hospi- » tum tractationem (qualia tamen non sunt quæ ad quemcum- » que fastum, et pompam quisque sibi requirit), spectatis etiàm » communibus eventibus, heredibus, necessitate futurâ, etc, non » sunt superflua. ° (Nota hîc propos. 12. damn. ab Inn. XI quæ » dicebat : *Vix in secularibus invenies, etiàm in Regibus, super-* » *fluum statui. Et ità, vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quandò* » *tenetur tantùm ex superfluo statui.*)°

« Resp. 1. Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad » vitam necessariis, etsi pauper esset persona talis, ex quâ pen- » deret salus Reipub. Est communis. Et ratio patet ex ordine » charitatis.

« Resp. 2. Probabile est, ex superfluis naturæ, et statui teneri » aliquem, etiàm in gravi necessitate, succurrere proximo, si pro- » babiliter putet alium non subventurum; idque, ut *Azor. t.* 2. » *lib.* 12. *cap.* 7. *Sylv. et Fumus* volunt, sub mortali, contrà *Medin.* » qui vult esse tantùm consilii. Ratio est, quià, cum in Scripturâ » frequenter damnentur homines ob neglecta opera misericordiæ, » hæc non sunt restringenda ad extremam, et raram necessita- » tem. Vid. *Laym. l. c.* ° (*Et hoc tenendum cum Viva in d.* » *prop.* 12. *n.* 8. *et Bonac. tract.* 6. *cap.* 3. *q.* 2. *cum Suar. Pal.* » *ac Azor. et Salm. tr.* 21. *cap.* 7. *n.* 12. *cum comm. ex D. Thom.* » 2. 2. *qu.* 32. *art.* 5. *ad* 3. *Et videtur clarè inferri ex præfatâ* » *prop.* 12. *Notat tamen Viva,* (*et idem dicit Tournely, t.* 3.

» *p.* 296. *in fin. cum Sylvio*) *quòd neque in gravi, neque in extremâ*
» *necessitate pauperibus teneatur dives magnam pecuniam ero-*
» *gare, cum hæc sint media valde difficillia, et ferè moraliter*
» *impossibilia. Tenetur verò Beneficiarius, nisi reliquum velit*
» *aliis operibus applicare.*) *

« Resp. 3. Proximo in extremâ necessitate tenêris succurrere
» ordinariè ex bonis etiàm aliquo modo ad statum necessariis.
» *Suar. Laym. ex communi.* Satisfacis tamen probabiliter, si des
» cum onere restituendi quandò erit ditior. *Vasq. etc.*, contrà
» *Suar. Kon. etc.* Vid. *Dian. p.* 5. *t.* 9. *R.* 5.

» Addo *ordinariè :* quià, si majus damnum æstimaretur, te
» excidere tuo statu, quàm mors pauperis, non teneris. *Azor. l. c.*

« Resp. 4. Probabile est, quòd proximo in gravi necessitate
» constituto quisque teneatur subvenire cum modico detrimento
» proprii statûs : quià parvo suo incommodo tenetur magnum
» incommodum proximi impedire. *Laym. l. c. S. Thom. Bonac.*
» *dist.* 3. *q.* 4. *p.* 6.

Ex dictis collige :

« 1. Homines privati non tenentur inquirere pauperes. *Vasq.*
» *etc.;* si tamen dubitent de extremâ alicujus indigentiâ, tenen-
» tur inquirere veritatem. *Sanch. Dian. pag.* 5. *to.* 6. *R.* 49.

« 2. Nemo tenetur magnam vim pecuniæ dare pauperi, ad
» pretiosissimam medicinam emendam vitæ servandæ necessa-
» riam, vel ad redimendum à periculo mortis. *Sa et Con. disp.* 27.
» *dub.* 135. Et ratio patet ex dictis.

« 3. Si proximus tantùm egeat usu rei, satis est illam com-
» modare, v. gr. si ab hostibus spoliato vestem commodes, vel
» vulnerato equum, donec domum revertatur. *Laym. Bonac. ll.*
» *cc.* *(*cum Tournely*, *p.* 297.) *

32. — « Resp. 5. In communibus pauperum necessitatibus
» tenetur aliquandò dare eleemosynam, qui habet bona naturæ,
» et statui superflua. Ità *communiter S. Thom. Suar. Bellar.*
» contrà *Nav. et Vasq.* qui negant teneri. Ratio est, tum quià
» quisque tenetur diligere proximum sicut seipsum : tum quià
» alioquin pauperes isti inciderent in necessitatem gravem. Vi-
» detur tamen hæc obligatio tantùm esse sub veniali, ut rectè
» *Medina :* idque, si nulla sit justa causa negandi : aliàs sub
» nullo. Vide *Laym. Bonac. loc. cit.* »

Quæritur, an in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis dandi eleemosynam ex superfluis statui? *Prima* sententia negat, et hanc tenet *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *c.* 24. §. *ult.* ubi loquendo de divite obstricto ad eleemosynam, de eo tantùm loquitur qui *de superfluo utriusque necessitatis, naturæ scil. et personæ, non subvenit magnas necessitates patientibus, etsi non extremas;* item *Laym. tr.* 2. *cap.* 6. *nu.* 5. *cum Alensi, Major. et Gabr. Dian. p.* 2. *tr.* 15. *R.* 32 *cum Turria. Abbat. Fernand Victorell. Vasq. et Medina*, item *Sotus et Sylv. apud Croix l.* 2. *n.* 202. item *Covarr. P. Nav. et Malder. apud*

nac. t. 2. D. 3. q. 4. p. 6. n. 7. qui n. 8. probabilem putat n Cardenas apud Croix nu. 203. Ratio, quià communiter ligatio eleemosynæ non oritur ex superfluitate bonorum, sed urgenti proximi necessitate; aliàs non liceret divitibus de perfluis donationes aliis elargiri; saltem (ut Laym.) cum uperum communis miseria soleat esse levis, et tolerabilis, non letur culpa gravis auxilium eis denegare. Secunda verò sententia mmunior, cui adhæreo, affirmat; et hanc tenent Palaus tr. 6. 2. p. 2. nu. 15. Holm. tr. 1. §. 4. num. 177. Viva in Prop. 12. noc. XI. n. 3. Contin. Tour. to. 3. pag. 295. v. Prob. 3. Sanch. ns. l. 1. cap. 5. dub. 6. n. 37. cum Aragon. Led. Bann. bul, etc. Salm. tr. 12. cap. 7. nu. 17. cum Cajet. Tap. et ado ex D. Th. 2. 2. q. 32. art. 5. ubi : Sic ergo dare eleesynam de superfluo est in præcepto, et dare eleemosynam ei i est in extremâ necessitate. Prob. 1. ex Luca cap. 11 ℣. 41. uod superest date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. ob. 2. ratione, tum quià divisio rerum, communi gentium consu facta, nequit esse in præjudicium pauperum; tum quia, si ites absolutam non haberent obligationem subveniendi communiter mendicis, possent isti ab omnibus in suâ necessitate relinqui. Et hîc notandum id quod dicit Navar. c. 24. n. 6. m Cajet. scilicet pertinere ad decentem statum conservandum mnia quæ requiruntur, non solùm ad filios, et famulos, et hostes substentandos, sed etiàm ad honestas donationes, convivia, moderatas magnificentias exhibendas; Et sic respondetur rami primæ sententiæ : Additque Navarr. ib. cum eod. Cajet. et loest. ex D. Th., quòd necessarium ad decentiam statûs non nsistat in individuo, sed habeat latitudinem, et eo majorem o status est major.

Dicunt autem probabiliter Viva l. c. n. 11. Mazzot. Tom. 1. g. 441. quæst. 1. Roncag. de Charit. cap. 3. Reg. in praxi 2. Salm. n. 18. cum Lorca, et Tamb. Dec. lib. 5. c. 1. §. 1. n. 17. m aliis, non esse obligationem omne superfluum hujusmodi uperibus elargiri; hoc enim præceptum non obligat singulos solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli iquid largiantur, satis subvenitur his communibus necessitatis. Undè sic scribit Sylvius : « Tenetur Dives dare, nec omnibus Pauperibus occurrentibus, nec totum superfluum, sed non ità modicum pro quantitate suæ substantiæ, ut si alii Divites sic facerent, Pauperibus deesset subsidium. » Huic consentit nch. l. c. n. 38. cum Ledesma, dicens quòd habens superflua tui non tenetur omnia pauperibus erogare, sed aliquandò et odo morali, ità ut satisfaciat suæ obligationi dives qui habet ram pauperum, aliquandò illis subveniendo, undè concludit, um peccare mortaliter qui statuit nullam dare eleemosynam communibus necessitatibus, vel qui in hoc est notabiliter negens. Idem etiàm sentit Laym. l. c. ubi licet hanc obligationem dicat non esse sub gravi, addit tamen in malo statu veri divitem, qui omnes mendicos à se inhumaniter repelleret.

Verùm subdit quòd Confessarius non facilè tali diviti absolutionem negare debet, cum de hâc obligatione, qualis sit, DD. non consentiant. Cæterùm *Viva, Tamb. Mazzot. et Ronc.* communiori *l. c.* censent satisfacere probabiliter divites erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum redituum, sive duos aureos ex centum, sed non in eâdem proportione, si divitiæ multùm excedant. Ecclesiastici verò tenentur erogare de reditibus Beneficiorum quiquid superest eorum sustentationi; sufficit tamen Episcopis dare pauperibus quartam partem, aliis verò beneficiatis simplicibus quintam vel sextam, ut dicunt *Viva n.* 11. *et Ronc. l. c.* Modò alia applicent in pios usus. Sed meliùs, vide dicenda *lib.* 3. *n.* 491. *Qu. I.*

Undè resolvuntur Casus sequentes :

« 1. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, morbo, etc., videantur ostendere signa extremæ necessitatis, raró quis tenetur » ex præcepto subvenire, etiàm de superfluis : tum quià fingi » movendos spectatores ista necessitas exaggeratur, tum quia ab » aliis juvandi præsumuntur. *Mald. Wiggers, Dian. p.* 5. *t.* » *R.* 17.

« 2. Si quis dives, et abundans diu neget omnes eleemosynas » cum proposito dandi meliore, et commodiore loco, ac tempore » vel egentioribus, vel in alium pium usum convertendi, non » peccat, cum habeat justam causam negandi; si verò talis » rationabili causâ omnes à se pauperes inhumaniter repellat, » eum dicit *Laym. l. c.* versari in malo statu.

« 3. Nulli omninò, quantumvis diviti, omnes pauperes » eleemosynâ repellenti, facilè neganda est absolutio, tum » dubium et dissensum DD. de hâc obligatione; tum quia » reperitur, qui causam saltem apparentem non prætendat, » perflua se habere fateatur. *Laym. ibid.*

« 4. Etsi dicta de eleemosynâ dandâ intelligantur respectu » omnium egentium, etiàm peccatorum, infidelium, et inimicorum; damnandi tamen non sunt Magistratus excludentes » civitatibus, justâ de causâ pauperes peregrinos. *Laym. ib.* » *lench. l.* 1. *c.* 5. *d.* 10.

« 5. Religiosis æquè, ac aliis pauperibus debentur eleemosynæ, quià eorum paupertas, et necessitas est vera, et » tametsi voluntariè contracta, cùm voluntas, et causa fuerit » tionabilis, et grata Deo. *Lorc. Diana p.* 5. *t* 8. *R.* 18. » est de iis, qui sponte suâ culpabiliter sunt pauperes, ut » bundi. *Ibid. R.* 19.

33. — « Resp. 6. Eleemosyna tantùm facienda est ex » propriis, et quorum quis liberam habet administrationem. » Potest tamen fieri ex alienis, quandò proximus est in extrema » vel quasi extremâ necessitate, et aliundè ei succurri non » test : tunc enim omnia sunt communia. ° (*Si verò pe-* » *rem largiri tuam, et dederis alienam, videtur quod tenea-* » *restitutionem; quià non poteras determinare alienam, cu-*

» *propria suppetebat. Ità Croix, lib.* 3. *p.* 2. *n.* 344. *cum Sporer*,
» *quià eo casu præceptum eleemosynæ te obstringebat ad subve-*
» *niendum de tuis.*)° In communi verò necessitate, licet tantùm
» cum consensu domini tacito, vel expresso. Vid. *S. Thom.* 2. 2.
» *q.* 32. *ar.* 7. *Regin. n.* 286. *Fill. Laym. Bon. loc. cit. num.* 11.
» *Less. lib.* 2. *cap.* 12. »

Undè resolves :

« 1. Non licet dare eleemosynam ex bonis obnoxiis restitutioni,
» v. gr. furto ablatis : licet tamen ex acquisitis per opus illicitum
» (sed non cum injustitiâ), v. g. ex lucro meretricum. Ratio est,
» quià hæc sunt propria; priora non. *Bon. ibid.*

« 2. Pueris, filiis-familias, servis, ancillis, uxoribus non licet
» dare eleemosynam, nisi tenuem, in quâ parentum, dominorum,
» et maritorum voluntas præsumitur. Particulares verò Casus,
» in quibus uxor dare potest, vid. suo loco *præcept.* 4 *et* 6. *cap.* 1.
» *d.* 4. v. *Bon. disp.* 3. *quæst.* 4. *p.* 6. *Dian. p.* 3. *t.* 8. *R.* 25.
» ubi ex *Hurt.* notat, si pater nullas det eleemosynas, posse pro
» eo dare filium. °(*Circà uxores vide lib.* 3. *n.* 540.) °

« 3. Tutores, et Curatores qui habent curam bonorum alieno-
» rum, possunt facere modicas eleemosynas ex bonis, quæ ad-
» ministrant, quales nimirum ipsi facere deberent, quorum sunt.
» *Vasq. Azor. Conc. Dian. p.* 5. *t.* 8. *R.* 35. »

DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

34. Ob quale peccatum Proximi teneamur ad correptionem ? — **35.** An ob peccatum leve ? — **36.** An ob peccatum factum ex ignorantiâ ? — **37.** Quid si correptio omittatur ob timorem ? — **38.** An in dubio teneamur corripere ? — **39.** An quando abest periculum relapsûs ? vel si adsit alius idoneus ? Vel non sit spes fructûs ? Vel si exspectetur occasio ? — **40.** Qui teneantur corrigere ? — **41.** Quinam ordo servandus in correptione ? — **42.** Resolutio plurium casuum.

34. — « Correptio fraterna est admonitio, quâ quis proxi-
» mum conatur revocare à peccato. De qua certum est, præceptam
» esse jure tum naturali, quo membra unius corporis se mutuo
» juvare tenentur, tum Divino positivo. *Matth.* 18. *v.* 15. *Si pec-*
» *caverit in te frater tuus... corripe eum. Bec.* 2. 2. *c.* 21. *Laym.*
» *cap.* 7. *Fill. Bon. p.* 7. Quæritur autem, quæ sit ejus materia?
» Et quos, et quomodò obliget?

« Resp. 1. Omne mortale peccatum proximi per se est suffi-
» ciens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali. Ità com-
» muniter. Et ratio est, quià, cum vitam spiritualem tollat, suf-
» ficientem necessitatem correptionis inducit. Dixi 1. *omne mor-*
» *tale*; quià, etsi etiàm veniale sit materia correptionis, non tamen
» graviter obligans, nec nisi facillimè possis. »

35. — Hinc dicit *Laym.* peccati venialis correptionem rariùs esse præceptam; excipitur, nisi esset Prælatus Religionis, qui aliquandò tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno Religionis detrimento. Ità *Tourn. to.* 3. *pag.* 315. *vers. Hæc, Laym. de Charitat. c.* 7. *num.* 3. *cum Bus. infrà nu.* 40. Et vide *lib.* 4. *nu.* 13.

36. — Quæritur hîc, an sit obligatio corrigendi peccata facta ex ignorantia invincibili? Respondetur distinguendo, si peccata sint contrà jus Naturæ, correptio fieri debet : quià tunc illa sunt intrinsecè mala, ut commune est apud *Croix, l.* 2. *n.* 214. Et idem dicit *Oviedo* cum communi de ignorantia juris Divini. Nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur, quòd mala ex materialibus fiant formalia, ut communiter dicunt *Salm. tract.* 21. *cap.* 7. *n.* 53. *et Roncag. de car. cap.* 3. *quæst.* 4. *cum aliis.* Si verò sint contrà Jus Positivum tantùm, probabile est privatis non esse obligationem, saltem non sub gravi, corrigendi; secùs autem Prælatis, Parentibus, Confessariis, Magistris; quià ipsis specialiter incumbit docere subditos. Ità *Salm. d. n.* 53. *cum. Bann. Ledesm.* Item *Bonac. de Car. q.* 4. *p.* 7. *n.* 11. *Nav. n.* 24. *n.* 12. *Viva de* 4 *Præc. q.* 11. *art.* 6. *n.* 11 *Pal. de Car. D.* 3. *p.* 4. *n.* 2. Ratio tum quià proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præceptum correctionis: tum quià ille nil agit intrinsecè malum. Sed probabilius et communius *Pal. n.* 3. *Con. D.* 28. *q.* 4. *n.* 38 *Sanch. de Matr. lib.* 2. *D.* 38. *n.* 5. *Mazz. de Car. cap.* 2. §. 6 *Tourn. to.* 3. *p.* 318. *et Croix lib.* 2. *n.* 214. *cum Burgh. et alii* docent omnes teneri ad correptionem, quià illa transgressio, licet materialis, et non intrinsecè mala, attamen positâ lege, adhuc est mala : et ideò per correptionem tenemur eam impedire.

37. — « Dixi 2. *per se,* quià si quis ob timorem, verecundiam, » pusillanimitatem putet se non ità strictè obligatum, vel minùs » esse idoneum ad corripiendum, videtur tantùm peccare venia- » liter. Vid. *S. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 2. et cæteros supra cit. »

Nota hîc doctrinam *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *art.* 2. *ad* 3. ubi ità docet : « Hujusmodi omissio est peccatum veniale, quandò timor » et cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigenda delicta » fratris : Non tamen ità, quòd si ei constaret, quòd fratrem pos- » set à peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem » omitteret, quibus in animo suo præponit charitatem frater- » nam. Et hoc modò quandoque viri sancti negligunt corrigere » delinquentes. »

38. — « Resp. 2. Præceptum hoc obligat occurrentibus his cir- » cumstantiis : I. Si certò tibi constet de peccato proximi, ° (*vel* » *de proximo periculo peccandi, ut Tourn. pag.* 318. *concl.* 2.) » indagare enim tenetur solus Superior. ° (*ut etiàm Tourn* » *p.* 314.)° »

Ità ut, si non constaret de peccato proximi, nempè si notitia de peccato illius nobis perveniret tantùm per auditum, aut per alia signa dubia, non tenemur corripere. *Salmant. tract.* 21 *cap.* 7. *nu.* 52. *cum Sanch. Dian., etc.* Nisi suspicio sit de homi-

tidio, vel de damno communi, vel nisi quis esset Prælatus, qui in dubio debet corripere, cum is ex officio teneatur peccata subditorum inquirere: licet potiùs tunc expediat, ut correptionem faciat in communi, ut *Salmanticens.* cum aliis *d. num.* 52. *cum Busemb.*

39. — « II. Si probabile sit eum se non emendasse, nec emen- » daturum, vel relapsurum: quià eleemosyna egenti tantùm » danda est. »

Quæritur, utrum, quandò abest periculum relapsûs, sit obligatio corripiendi fratrem non emendatum? *Prima* sententia negat, eamque tenent apud *Salm. Tract.* 21. *c.* 7. *n.* 49. *Sa, Abul. Pal. Regin. Com. Dian. Villal., etc.*, et valdè probabilem vocant *Laym. de Charitat. c.* 7. *n.* 2. *vers. Corripe, cum Sylvest. Turian. et Glossa in c. Si quis.* 24. *qu.* 1. Ratio istorum, quià neque ipse quidem peccator tenetur statim peccatum delere per pœnitentiam; tantò minùs igitur illum à peccato sublevare tenetur alter, cui incertus est emendationis fructus. Ideò ait *Laym.* præcipi in *Ecclesiast. c.* 29. *Corripe proximum, ne fortè iteret.*

Secundam tamen sententiam contrariam meritò probabiliorem putant *Tournel. t.* 3. *p.* 315. *concl.* 2. *et Salm. ibid. nu.* 50. *cum Suar. Bon. Less., etc.* Ratio, quià frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, à quâ teneris illum, si potes, eripere; ideòque Christus Dominus præcepit: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.* Nec officit opposita ratio, nam benè per accidens aliquandò potest esse obligatio major aliena, quàm propria: v. gr. potest quis ob amorem paupertatis non se eripere à gravi egestate, sed alter dives tenetur ei subvenire, si potest.

« III. Si alius æquè idoneus non adsit qui correpturus putetur.
» IV. Si sit spes fructûs; quià desperato fine, cessant media.
» *(*In æquali dubio, an correctio sit profutura vel obfutura, omittendum esse dicunt Concina de Eleem. c.* 3. *n.* 9. *et Tournely t.* 3. *p.* 320. *cum Habert, et Antoine. Rectè autem limitat Tournely* 1. *Si corrigendus sit in periculo mortis.* 2. *Si timeatur ex omissione inficiatio aliorum in fide, aut moribus. Et sic etiàm, si correctio certius sit profutura. Dicit autem idem Tournely* tertiò, *non esse obligationem corrigendi, si probabile sit quod reus per se resipiscat: ex D. Th. dict. quæst.* 33. *art.* 2. *ubi:* » Cadit sub præcepto (*correctio*) secundum quod est necessa- » ria ad istum finem. *Item notat Tourn. p.* 321. *n.* 2 *et* 4. *cum Soto, Bann. et Malder. neminem teneri ad corrigendum in necessitate gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris, vel bonorum: nisi sit Pastor, aut alius cui ex officio incumbat alterius cura*)* V. Si sit bona occasio, locus, et tempus oppor- » tunum, possisque sinè tuo gravi damno facere. Quòd si horum » aliquid desit, præceptum non obligat. Undè patet ejus omissio- » nem in privatis vel nullam esse, vel levem culpam. Vid. *Bon.* » *loc. cit.* *(*Sed ità generice dictum non placet.*)*

40. — « Resp. 3. Etsi hoc præceptum obliget omnes etiàm

» subditos, magis tamen Prælatos. Ratio prioris est, quià om
» sunt commembra, tenenturque sibi externa officia Charit
» præstare. Ratio posterioris est, quià subditi ex Charitate, P
» lati verò etiàm ex officio, et justitia tenentur. Undè pec
» possunt etiàm graviter, veniales culpas non impediendo
» vigor disciplinæ per hoc minuatur. *(Vide lib. 4. nu.
» Eademque ferè est ratio de patrefamilias, præsertim erga l
» ros. *Layrm. l. cit. n.* 5. *Pall. Trull. lib.* 1. *cap.* 5. *d.* 13 *et*
» *et cæteri.* »

Strictiùs ergò tenentur ad correptionem Episcopi, Paro
Prælati, Parentes, Confessarii, Domini, Mariti, Magistri, '
tores et Curatores. Sed dubitatur, an hi teneantur ad co
piendum etiam cum gravi damno proprio? Quod ad Episc
et Parochos pertinet, non est dubitandum quin ipsi tum ex
ficio, tum ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subvenien
subditis, ac propterea ad eos corrigendos, adhuc cum peri
vitæ, in eorum necessitate, non solùm extrema, sed etiàm gr
ut communiter docent *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 185. *art.* 5. *ubi*
ideo ubi subditorum salus exigit personæ Pastoris præsenti
non debet Pastor personaliter gregem deserere.... nequè et
propter aliquod personale periculum imminens, ex illo Jo. 10.
nus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. Suar. D. 9. *sec*
n. 4. *Pal. tr.* 6. *D.* 1. *p.* 9. *n.* 12. *Bonac. D.* 3. *qu.* 4. *p.* 4. *t*
Viva de 4. *Præc. qu.* 11. *art.* 6. *n.* 13. *Mazz. t.* 1. *pag.* 45
Salm. tract. 21. *cap.* 6. *n.* 33. *cum Con. Trull. Tap. et* l
Utrum autem cum periculo damni proprii teneantur ad corr
tionem Parentes, Mariti, et alii ut suprà, qui nullum ad
stipendium recipiunt? Videntur affirmare *Salmanticenses tr.*
cap. 7. *n.* 58. dum dicunt quòd ipsi tenentur ad correptione
officio, ac proindè (addunt) ex justitiâ. Sed huic additioni
doctrinæ minimè acquiesco; nam licet veriùs teneantur Su
riores ex officio magis quàm ex merâ charitate, ut docent *S*
chez, Pal. Cajet. Val. et Dian. (contrà *Suar. Tap. et Lor*
apud ipsos Salm. dicto n. 58. : attamen tale officium, cum ori
habeat ex obligatione sola pietatis, aut charitatis, non videtur
ligare ex justitiâ ad tantum onus; aliud enim est teneri ex jus
ratione stipendii, ut tenentur Pastores, aliud ratione officii.
dunt *Salm. ibid. n.* 67. *in fine* Concionatores teneri peccata pub
reprehendere, etiàmsi ideò damna privata timeantur. Hoc ta
intelligendum, si ex reprehensione aliquis fructus speretur,
majus damnum commune non timeatur.

41. — « Resp. 4. Ordo in correptione servandus est, q
» Christus præscripsit *Matth.* 18, scilicet primò, ut corri
» privatim : deindè coram testibus : tum ad Prælatum Eccle
» sivè Superiorem deferas. Excipe tamen I. Nisi præstet Su
» riori viro probo, et prudenti, quàm aliis testibus innotesce
» proùt cautum est *in Regula. S. Aug.* * (Vide *lib.* 4. *n.* 24
» *seq.*)* II. Nisi peccatum sit publicum, tunc enim potest
» blicè corripi. III. Nisi vergat in grave damnum tertii, aut C

» munitatis, si Superiori non statim innotescat : v. gr. si quis
» proditionem moliatur, hæresim occultè spargat; tunc enim
» immediatè Superiori indicandum, quià commune bonum
» præferendum est privato ; *Fill. t.* 28. *c.* 7. *n.* 149 *et* 155.
» IV. Quandò corripiendus est contentus, ut Superiori statim
» significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri
» suo renunciaverunt. Vid. *Suar. Becan. Laym. Mc. Sanch.*
» *Fill. loc. cit.* »

Ex dictis resolvitur :

42. — « 1. Qui facilè potest impedire peccatum mortale
» proximi, et ob mali temporalis timorem neglexit, peccat mor-
» taliter. Ità *Laym. Suar. Sanch. lib.* 6. *mor. c.* 18. Vid. *Pal. Mc.*
» 2. Si certò constet, fratrem perfectè emendasse peccatum
» occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsûs, vel damni
» ipsi, aut alteri, non licet (etiàm in Soc. Jesu) denuntiare pa-
» tri, vel Prælato, nisi frater expressè in istam denunciationem
» consentiat. *Sanch.* 2. *mor. l.* 6. *c.* 18. *n.* 40 *et* 69. *Pal. de*
» *Char. t.* 6. *disp.* 3. *p.* 12. *Fill. Trull. l.* 1. *c.* 5. *d.* 14. *Suar.*
» *Hurt. disp.* 163, et denique *Card. de Lugo Resp. mor. l.* 4.
» *d.* 46. ubi tamen notat, in Soc. Jesu casum esse rarissimum.
» (Vide *l.* 4. *n.* 245.) » Ratio autem est, quià cessat motivum
» charitatis, atque adeo ratio denunciandi : ideoque est pecca-
» tum, et quidem (ut *Card. Lugo loc. cit.* notat ex *Suar.*) mor-
» tale ex genere suo. Vid. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 71.
» 3. Si Superior immediatus se solo possit delinquentem emen-
» dare, ità ut nullum periculum damni, vel relapsûs ipsi, vel
» alteri, vel Communitati immineat, videtur peccare mani-
» festando Superiori mediato delictum. *Pal. loc. cit. Trull.*
» *d.* 16. *n.*....
» 4. Prælati, et Magistratus tenentur aliquàndò inquirere
» subditorum peccata, ut corripiantur : non tamen multum, et
» curiosè de aliquo in particulari rogare debent; is speciale ejus
» signum dederit : neque facilè admittere accusatores spontaneos ;
» quià illi specie boni communis sæpè se quærunt. *Hurt. etc.*
» *Dian. p.* 7. *tract.* 13. *R.* 10 *et* 12.
» 5. Episcopi, Prælati Religiosorum, Pastores animarum
» tenentur etiàm cum suo incommodo, imò aliquandò cum vitæ
» periculo, adhibere diligentiam, quam possunt, ut peccata pu-
» blica et occulta impediant; quià cum Christo pacti sunt curam,
» et sollicitudinem gregis, pro qua multa ab eo bona accipiunt.
» *Hurt. t.* 2. *d.* 162. *sec.* 7. §. 6. (apud *Dian. p.* 7. *t.* 3. *R.* 28.)
» aitquehanc esse omnium Patrum, et Theologorum doctrinam,
» quam Christus verbo et exemplo docuerat : additque idem
» esse de magistratibus, et concionatoribus. Licet verò hi non
» teneantur ad id ex justitiâ (sicut Prælati et Magistratus),
» tenentur tamen peccata publicâ corripere (sed non facilè Præ-
» latorum et Religiosorum, quorum auctoritas ad bonum

» commune est necessaria), etiamsi non sit spes emendationis:
» *Con. Hurt. Dian.* loc. cit. R. 13.

« 6. Correptio adhibenda est non semper statim, sed cum ma-
» jor fructus speratur. Hinc interdum permitti post reiteratio
» peccati, ut ferventiùs resipiscat. *Dian. p. 7. t. 3. R.* 29 *et* 30.
» ex. *Reg. Fill. Trull.* Neque sufficit semel esse factam correp-
» tionem, sed debet iterum iterumque fieri, quandiu speratur
» fructus. *ibid. R.* 32. »

DUBIUM V.

DE SCANDALO.

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit, et quale peccatum.

43. Quale est scandalum activum, et quale passivum? — **44.** Resolutio plurimorum casuum apud Busembaum. — **45.** Quando scandalum sit speciale peccatum? — **46.** An circumstantia inductionis sit necessario in confessione explicanda? — **47.** An liceat petere aliquando à parato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato?

43. — « RESP. 1. Scandalum dicitur peccatum occasionatum,
» et est duplex; Activum, et Passivum. *Activum* est dictum, vel
» factum (quo nomine etiàm omissio intelligitur) minùs rectum,
» et præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis. Ex *S. Thom.* 2.
» 2. *quæst.* 43. *art.* 1. *Sanch. Azor. Laym. c.* 13. *Bon. d.* 2. *quæst.* 4.
» *p.* 2. Dixi *minùs rectum*, hoc est, quòd vel in se malum sit, ut
» si loquaris turpia coram adolescente; vel mali speciem habeat,
» ut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes
» die vetito. Scandalum Activum aliud est per se tale, aliud per
» accidens. Per se dicitur, quandò directè intenditur alterius rui-
» na; id est, si ideo aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum inducatur:
» v. gr. si adulter alienam sollicitet ad adulterium. *Per accidens*
» dicitur, quandò indirectè, et interpretativè tantùm causatur
» alterius peccatum; ut si quid facias, quod tibi in mentem venit,
» aptum ad inducendum alterum hîc et nunc ad peccatum, et
» nihilominus facis, ut si coram pusillis pecces, vel die vetito
» carnes comedas, non dicendo, quòd habeas veniam: Item,
» si Clericus domi suæ alat mulierem populo suspectam, esto ab-
» sit omne peccatum, et peccandi periculum. Vid. *Sa v. Clericus*,
» *Laym. Bon. l. c.* Scandalum *Passivum* est ipsa ruina, sivè pec-
» catum, in quod labitur proximus, ex occasione alterius dicti,
» vel facti. Quod dividitur in *Datum*, seu *Pusillorum*, quod ori-
» tur ex activo: et in *Acceptum*, quod non oritur ex activo, sed
» ex ipsius sumentis malitiâ: quale erat odium, et invidia pha-
» risæorum in Christum, occasione ejus dictorum, vel factorum:
» undè hoc dicitur *Pharisaicum*. Ex his patet:

« 1. Ad scandalum activum non requiri, ut de facto passi-

» rum consequatur; sed satis esse quòd data sit occasio, ex quâ
» naturâ suâ sequi possit, ut si quem inducere velis ad pecca-
» tum qui tamen non consentiat; sicut etiàm contrà, passivum
» potest dari sinè activo. *Laym. ibid.*
« 2. Scandalum passivum non esse speciale peccatum, neque
» addere circumstantiam aggravantem; verb. gr. qui viso alte-
» rius furto, etiam furatur, non ideo peccat gravius. *Laym. ibid.*
« 3. Non semper esse scandalum si peccas coram aliis, sed tan-
» tùm quandò, attentis circumstantiis tam personæ agentis, quàm
» coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri ne per hunc
» actum trahantur ad peccatum qui aliàs peccaturi non essent.
» *Sanch. Laym. l.* 2. *tr.* 3. *c.* 13.
« 4. Omne scandalum activum, directè intendens ruinam
» proximi, est speciale peccatum contrà charitatem, ut habet
» communis sententia. An verò idem sit, quandò intenditur in-
» directè, controvertunt Scholastici, et parum refert ad praxim.
» *Sanch. l.* 7. *c.* 6 *et* 9 *Azor.* 1. *part. l.* 4. *c.* 7. *Bonac. loc. cit.* »

Undè resolves hos casus :

44. — « 1. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem ruinæ
» mortalis nisi indeliberatio excuset; et sic opus indifferens,
» vel veniale sæpè transit in mortale, ratione scandali v. g. si
» jocosum verbum proferat Religiosus coram fœminis, vel iis,
» qui indè occasionem peccati mortalis sumere possunt. *Laym.*
» *l. c.*
« 2. Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat occasio-
» nem ruinæ venialis tantùm. Quod verum est, etsi directè
» illam intendat, et quidem per actum mortalem. *Sanch. l.* 1. *c.* 6.
» *n.* 11. ex communi contrà *Suar.* Ratio autem est quià ruina est
» parva. Et patet à simili, ut si quis per fornicationem intendat
» furari rem minimam, furtum tantùm erit veniale.
« 3. Scandalizans committit, præter peccatum scandali, etiam
» peccatum ejus speciei, ad quod alterum inducit : ideòque confi-
» teri debet speciem peccati mortalis, per quod et ad quod in-
» duxit, cum numero inductorum, vel qui probabiliter induci
» potuerunt. *Sanch. Azor. Laym. Bonac. l. c. Card. de Lugo de*
» *pœnit. d.* 16. *s.* 4. *Dian. de Sacr. tom.* 2. *tr.* 4. *r.* 11. Excipit
» tamen *Card. de Lugo l. c.* si præter intentionem scandalum
» dederit. *Tamb. de Exped. Conf. l.* 2. *c.* 1. *n.* 9. *cum Lugo* ait,
» quoad inductas, sufficere, si dicas : *Fui multis occasio pec-*
» *candi meo exemplo.* ° (Vid. *lib.* 5. *n.* 46.) °
« 4. Etsi is, qui scandalizavit alios, teneatur illis rursùs dare
» bonum exemplum, ut inquit *Sa*, si quis tamen nudo exemplo suo
» alios ad furtum induxit, neque alio peculiari modo, v. gr. ex-
» hortatione, consilio, mandato est cooperatus, non tenetur ad
» restitutionem, quia talis inductio est tantùm contrà Charita-
» tem, non contra Justitiam, ° (*Ità etiàm Sanch. Dic. l.* 1. *c.* 6.
» 5. *et Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 114. *cum Mol. Bon. Dic. et aliis*
» *communiter cum Roncaglia de Car. c.* 6. *qu.* 2. *qui rectè ait, quòd*

» *licèt is peccet etiàm contrà justitiam, juxtà probabiliorem sen-*
» *tentiam, quam sequemur n. seq.* 45, *non tenetur tamen ad res-*
» *titutionem, quià non est causa, sed tantùm occasio damni. Vide*
» *n. seq. in fine.*) * Idem docet *Less.* si cum *Caio*, v. gr., potaret
» eâ intentione, ut ipse, consumptis pecuniis, furetur. *Vid. Less.*
» *cap.* 9. *d.* 16. *n.* 110.

« 5. Non censetur dare scandalum, qui, licet publicè peccet,
» facit id tamen coram iis, qui vel sunt ità viles, vel infames, aut
» improbi, ut nemo moveatur ad peccatum; vel qui sunt ità
» probi, verb. gr. si quis fornicetur coram aliis, qui sunt parati
» idem facere, nec ejus exemplo moventur; vel si coram man-
» suetis quis contendat, rixetur, vel alium cædat. *Sanch.* 1. *mor.*
» *c.* 6. *n.* 6.

« 6. Non ideò factum aliquod est scandalum quià alius inci-
» pit de tali homine malè suspicari, aut sentire, quià hic non
» peccat, si ob sufficientia indicia suspicetur. Secus tamen est,
» si incipiat malè sentire de Fide Catholicâ, Clero, Ordine Re-
» ligioso, vel minùs ad pietatem affici. Undè patet faciliùs dari
» scandalum ab iis, qui sunt magnâ auctoritate, vel pietatis
» existimatione, quàm ab aliis. *Con. d.* 32. *n.* 33. »

46. — Hîc operæ pretium est ad trutinam revocare tres quæs-
tiones valdè scitu, et ad praxim necessarias. Quæstio I. Quan-
donam scandalum sit speciale peccatum? Adsunt tres sententiæ.
Prima asserit tunc tantùm scandalum esse speciale peccatum
contrà charitatem, quandò directè intenditur spiritualis ruina
proximi. Ità *Sanch. dec. l.* 1. *c.* 6. *n.* 3. *Bonac. tom.* 2. *d.* 2.
de Peccatis quæst. 3. *punct.* 2. §. *unic. n.* 13. *cum Pal. Azor.*
Bann. Trull. etc. apud Salm. tr. 21. *c.* 7. *n.* 51. Ratio horum
DD. quià, ut peccatum aliquod sit specialiter distinctum, requi-
ritur, ut habeat specialem finem contrà virtutem oppositam. At
cùm proximi ruina non intenditur, non specialiter læditur cha-
ritas, sed potiùs illa virtus, ad quam lædendam proximus indu-
citur : ideò tale scandalum ad illam speciem reducitur peccati,
ad quod proximus inducitur; sivè directè, jussu, consilio; sivè
indirectè, verbis, aut exemplo.

Secunda sententia, quam tenent *Lugo D.* 16. *sect.* 4. *ex*
n. 157. *cum Navarr. et Tamb. Meth. exped. Conf. l.* 2. *c.* 1.
n. 105. *cum aliis recentioribus*, distinguit, et dicit posse aliquem
tripliciter inducere alterum ad peccatum. I. Directè et forma-
liter, intendendo illius spiritualem ruinam. II. Directè, sed non
formaliter, quandò scilicet vult, ut alter castitatem violet, non
jàm ut animam perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. III. In-
directè, nempè quandò ex suo exemplo alter accipiet occasionem
peccandi. Hinc aiunt, quòd si scandalum accidat primo et se-
cundo modo, peccat scandalizans, non solùm contrà charitatem
sed etiàm contrà virtutem, ad quam lædendam proximum indu-
cit. Quandò verò tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed
non intendendo peccatum proximi, tunc peccat tantùm contrà
charitatem, non autem contrà virtutem quæ læditur, undè non

tenetur illius speciem explicare. Ratio, quià reliquæ virtutes non obligant, saltem graviter (proùt ait *Lugo*), ut impediamus in aliis vitia opposita, sed tantùm ne positivè intendamus proximum inducere ad eas offendendas.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quòd qui directè vel indirectè inducit proximum ad peccatum, dupliciter peccat, scilicet tàm contrà charitatem, quàm contrà virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quòd peccet contrà charitatem, mihi videtur non posse negari, et nequeo acquiescere primæ sententiæ expositæ. Si enim charitas obligat ad proximum corrigendum, et impediendum, cùm possumus, ne ruat in peccatum; quantò magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo? Nec obstat ratio allata, quòd ad charitatem lædendam requiratur finis eam lædendi specialis; nam generaliter sufficit ponere destructivum cujusvis virtutis, ut illa offendatur, etsi hoc non intendatur; proùt si quis occidit inimicum in Ecclesiâ, etiàmsi non intendat Religionem offendere, tamen non solùm peccat contrà justitiam, sed etiàm contrà Religionem cùm ipso facto illam lædat. Et sic tenent *Lugo l. c. n.* 159. *Tourn. tom.* 3. *p.* 327. *v. Tota, Roncag. de Sanck. c.* 6. *quæst.* 2. *Tamb. l. c. Salm. l. c. n.* 53 *cum Soto, Val. Suar. Tab. Prad.* Et hanc expressè docet *S. Thomas*, quamvis enim *Sanch.* citet ipsum pro suâ sententiâ *in* 2. 2. *q.* 43. *a* 3. verumtamen *a* 1. *ad.* 4. S. Doctor ità loquitur: « Quandò aliquis suo malo verbo, vel facto » intendit alium ad peccandum inducere; vel etiamsi ipse hoc » non intendat, ipsum factum est inductivum ad peccandum; tunc » ille dat occasionem ruinæ, undè vocatur scandalum activum. » Quòd autem is peccet etiàm contrà virtutem, ad quam lædendam proximum (etsi indirectè) inducit, ratio est, quià quælibet virtus non solùm contrarios prohibet actus, sed etiàm prohibet ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum: tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantiâ æquivalet causæ directè inductivæ ad peccatum, cùm sinè eâ proximus non peccaret. Ità *Caj.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 1. *Sanch. l. c. Roncaglia loc. ut sup. Tournely l. c. et Salm. n.* 55. *cum Laym.* Vide dicenda in *quæst. III. n.* 47. *circa fin.* Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licet peccet contrà justitiam duplici peccato, non tenetur tamen ad restitutionem, ut comm. docent DD. *Molina D.* 34. *n.* 2. *Bon. D.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *n.* 14. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 7. *n.* 15. *Roncaglia* (*vide l. c.*) *et Salm. de Rest. tr.* 13. *c.* 1. *n.* 114. (contrà *Tourn. t.* 3. *p.* 329. *in fin. cum Antoine.*) Ratio, quià exemplum illud non est causa directè influxiva, sed tantùm occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis.

48. — Quæstio II. An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in Confessione explicanda? Negant *Lugo de Pœn. D.* 16. *et Tamb. in Meth. Conf. c.* 3. §. 4. *n.* 24. *cum Jo. Sanch. et Vasq.*

Leandr. cum aliis apud *Salm. de Pœn. c.* 8. *n.* 107. qui dicunt sufficere fateri fornicationem, quià malitia inductionis sivè scandali (ut aiunt) jàm habetur, licet non gravis, quandò aliquis non sollicitat, sed consentit; adhuc enim participat cum altero in suo peccato, et est causa cooperans ad ejus ruinam : quare solùm videtur aggravari magis hæc malitia intrà eamdem speciem, quandò quis positivè sollicitat. Et idem ait *Lugo* dicendum de collocutione turpi, et simili. Contradicunt tamen *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 6. *n.* 14. *Pal. tom.* 1. *tr.* 6. *D.* 6. *p.* 3. *n.* 4. *et Sal. cum Diana, Con. Fill. etc.* dicentes, omnino explicandam esse circumstantiam sollicitationis, cùm hæc sit peccatum distinctum à peccato, ad quod proximus inducitur. Hâc tamen ratione non obstante, videtur satis probabilis prima sententia *Lugonis*, cùm etiàm in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum contrà charitatem, benè distinctum à peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis, juxta mox dicta in quæstione antecedenti, et dicenda in quæst. sequenti. Undè infert *Lugo*, inductionem non esse nisi circumstantiam aggravantem intra eamdem speciem, non necessariò explicandam, juxtà sententiam quam referemus *l.* 6. *ex n.* 467.

Ex hâc autem sententiâ *Lugonis*, et aliorum ut suprà, scil. quòd circumstantia sollicitationis sit ejusdem speciei, quàm cooperatio ad fornicationem, infertur, quòd cooperatio ad fornicationem (licet in ipsâ fornicatione necessariò contenta) sit peccatum distinctum tàm contrà castitatem, quàm contrà charitatem; undè qui fornicatur, secundùm hanc sententiam, non unum peccatum committit, sed plura contrà castitatem; et tot (ut arguo) quot peccata tu committeres, si ad invicem cum altero pollutionem faceres; tunc enim unum peccatum ageres, quia te polluis; secundum, quia polluis alterum (idque jam tenet *Tourn. t.* 3. *p.* 337. *v. Ex his,* ubi ait quòd fornicans dupliciter peccet, propter fornicationem propriam, et propter alienam); tertium quia cooperaris, ut alter te polluat; præter duo alia peccata quæ committis contrà charitatem, cooperando ad pollutionem illius; et ad actionem ipsius, ut tu polluaris. Omnia hæc peccata enumerantur etiàm in fornicatione, et pariter in sodomiâ, adulterio, et incestu. Hæc autem diversa peccata non certè sunt explicanda in Confessione ab eo qui fornicatur, nam sufficienter illa exprimit fatendo fornicationem; et ut ipse fornicando jam confusè illa apprehendit, ità etiam in confuso Confessarius ipsa intelliget.

Dici posset cum *Suar. apud. Salm. tr.* 21. *c.* 12. *de Peccat. n.* 60. quòd, cùm plura objecta mala respiciunt unum actum, tunc unum peccatum constituunt, etiamsi per se seorsim divisum unumquodque objectum eorum suam propriam malitiam completè haberet, proùt dicit *Spor. de Pœnit. c.* 3. *n.* 435. de Sacerdote celebrante in mortali, qui licet plures actiones per se malas perpetret, nempè indignè consecrando, sumendo, etc., tamen, ut tenet *Sporer*, quià omnes illæ actiones unum ministerium Sacrificii respiciunt, unum sacrilegium ipse committit. Et sic pariter dici

posset in fornicatione, ubi, quamvis plures actiones pravæ concurrant omnes per se singularem malitiam habentes, quià tamen unum peccatum fornicationis respiciunt, ideò (præciso peccato inductionis) unum peccatum constituunt. Sed regulam, quam ponit *Suar.* ut suprà, negant *Sal. n.* 69. *l. c.* et dicunt, quòd sicut plura objecta prava, specificè distincta in uno actu (putà in occisione Sacerdotis), plura peccata efformant specie diversâ; ita plura objecta ex se propriam malitiam completam habentia, etiàm in uno actu plura peccata numero diversa constituunt. Quòd autem Missa celebrata in mortali sit unum Sacrilegium, hoc negamus cum *Croix* : V. *l.* 5. *n.* 45. *et l.* 6. *n.* 35. His tamen non obstantibus, non improbo opinionem eorum, qui dicunt fornicationem esse unum peccatum; sed magis mihi arridet sententia *Lugonis*, ut suprà, qui in quâcumque fornicatione plura peccata agnoscit. Unusquisque abundet in sensu suo.

47. — Quæstio III. An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non præstabit sinè peccato, si jam paratus sit ad peccandum? Hîc distinguendum : si res quæ petitur sit de se intrinsecè mala, ità ut nullo modo præstari possit sinè peccato, proùt est petere fornicationem à meretrice paratâ, non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali; quià, cum talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ità *Sotus l.* 6. *de Just. quæst.* 1. *art.* 5. item *Henriq. Azor. Valent. Medin. Salon. Manuel, Lop. etc. apud Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 6. *n.* 13. *cum Coninck, et Salas. ap. Bon. de Pœnit. quæst.* 5. *Sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diff.* 3. *n.* 19 *et* 20. Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere à sententiâ contrariâ, quam sequendam censeo, et tenent *Sanch. loc. cit. n.* 14. *cum Cajet. Nav. et Fill.* item *Bonac. de Peccat. D.* 2. *quæst.* 4. *p.* 2. §. 1. *n.* 21. *Ronc. tract.* 6. *de Char. c.* 6. *quæst.* 6. *Tamb. Dec. l.* 5. *c.* 1. §. 4. *n.* 65. *et Spor. in V. Præc. c.* 1. *ex. n.* 45. qui vocat communem et certam. Ratio mihi valdè potens, quià, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certè tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contrà charitatem, tum contrà castitatem, ut mox meliùs patebit ex infrà dicendis.

Si autem res quæ petitur sit indifferens, et benè possit præstari sinè peccato alterius, ut esset petere mutuum ab usurario juramentum à falsum juraturo, Sacramentum à Sacerdote peccatore, et similia; *prima* sententia tenet, non esse peccatum grave, petere prædicta sinè justâ causâ. Ratio, quià, ut aiunt, cùm usurarius ille aut Sacerdos, etc. jam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, quâ exequatur peccatum præter tuam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantùm accidentaliter variat. Ità *Lugo de Just. D.* 25. *ex n.* 234. *Cajet.* 2. 2.

q. 78. *a* 4. *et in Summa v. Usura, Sot, l. c. dub.* 1. *Nav. summa c.* 17. *n.* 262. *Sa v. Usura. n.* 5. *item Arag. Led. et alii ap. Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 8. *n.* 23. et probabilem putant ipse *Sanch. Pall. et Tamb.*

Secunda verò sententia, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tam contrà charitatem quàm contrà virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum Sacramentum, aut juramentum sinè gravi causâ; nam cum adsit gravis causa, petens omninò excusatur, ut docet *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. *cum S. Aug. Elbel de Scand. n.* 366. *et aliis comm. ap Salm. de Contract. c.* 3. *n.* 120. ; quià licitè potest homo, causâ alicujus sui notabilis boni, permittere peccatum alterius, quod provenit tantùm ex illius malitia. Petens autem sinè justa causa peccat primò contra charitatem, quià est causa moralis, ut proximus patiatur grave damnum spirituale; nàm præscindendo à quæstione, an actus externus augeat malitiam actûs interni, ut tenet *Scotus*, et sui Discipuli cum *Dupasq. Theol. tom.* 4. *Disp.* 2. *quæst.* 5.; quià (ut dicunt) integritas seu difformitas actûs externi diversa est ab integritate actûs interni, cum actus externi et interni sint diversæ rationis : Vel an, manente voluntate plenâ erga peccatum, actus externus nihil addat malitiæ actui interno, ut tenent probabiliùs *D. Th. Gonet in Clypeo to.* 3. *diss.* 7. *art.* 1. *Estius l.* 2. *dist.* 42. §. *et alii*, quià tota malitia actûs externi consistit in voluntate. Sed quidquid sit de hoc, etiàm Thomistæ, proùt declarat *Estius*, dicunt, quod, cùm contingit perpetratione operis mali voluntatem magis affici ad rem concupitam, tunc sinè dubio per opus externum additur aliquid malitiæ, quia tunc ipsius voluntatis malitia augetur. Quapropter, quamvis, speculativè loquendo sit probabilior Thomistarum sententia, practicè tamen dicimus, quòd ex communiter contingentibus per actum externum semper augeatur malitia voluntatis, ob ejus majorem complacentiam, conatum, diuturnitatem, etc. ut advertit benè *Habert de Act. Hum. c.* 8. *q.* 2. Hinc *Estius loc. cit. in fin.* sic concludit : « Cæterùm, quoniam » externum opus reverà peccatum est, hinc fit, ut semper dicen- » dum sit plus mali eum fecisse qui peccatum opere perpetravit, » quàm qui in solâ voluntate continuit. » Cum igitur peccator actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert, non potest excusari à peccato gravi contrà charitatem, qui sinè gravi causa cooperatur illi ad opus exequendum, ut ait etiàm *Tourn. tom.* 3. *p.* 427. *ver. Ex his :* Charitas enim nos obligat ad vitandum damnum grave proximi, quotiescumque sinè notabili incommodo id possumus. Cùm autem habemus gravem causam petendi, non possumus sinè gravi incommodo à petendo abstinere; et ideò tunc equidem excusamur : secùs verò, si causa sit levis, et tantò magis si sit illicita, aut vana. Ità *Bus. n.* 49. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 8. *n.* 22 *et* 23. *cum Valent. Arag. et Conrad. Sylvest. v. Usura.* 7. *q.* 1. *Molin. tom.* 2. *de Just. D.* 335. *Concl.* 4. *Ronc. tr.* 6. *q.* 6. *Car. c.* 6. *q.* 6. *Tamb. Dec. l.* 5. *c.* 1.

§. 4. n. 76. *Salm. de Contract. c.* 3. *n.* 123. *et tract.* 21. *c.* 8. *n.* 123. *cum Pal. Bann. et Trull. Bonac. de Pecc. D.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 21. *cum Suar. et Fill.*, et censet *Bon.* rationem primæ sententiæ non videri satis firmam. Item *Sporer. in V. Præc. c.* 1. *n.* 46. *cum S. Antonin. Vasq. Pont. Palud. Aug. et aliis ap. AA. cit.* Et eamdem nostram sententiam sequitur etiàm *P. Elbel, de Scand. n.* 365, asserens hanc esse communem.

Probabiliter tamen *Sporer n.* 47. *cum Less. Hurt. et aliis* excusat, ab hoc peccato contrà charitatem petentem sinè justâ causâ mutuum ab usurario parato, si usurarius ob multitudinem petentium æquè certè ac facilè præstabit alteri pecuniam illam ad usuras; quià tunc non adest obligatio impediendi peccatum, quod ille æquè certè aliàs patraret. Verùm dicimus, quòd petens sinè gravi causâ, etiàm in casu mox posito, non excusatur ab alio peccato gravi contrà virtutem, ad quam lædendam mortaliter inducit proximum. Et hoc, etiàmsi daretur casus, quem practicè jam diximus moraliter impossibile esse evenire, quòd opere externo non augeretur malitia proximi parati ad peccandum. Ratio, quià sinè justâ causâ nunquàm licet cooperari ad actionem objectivè malam: concurrere enim moraliter, etsi permissivè, ad actum objectivè malum sinè justa causa, per se semper est malum; prout certum est, quòd inducere amentem ad pejerandum, fornicandum, etc., etiamsi ille non peccat, est grave peccatum contra virtutes oppositas, ut communiter dicunt *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 49. *et Bus. n.* 155. *cum Laym. Bonac. Pal. Sanch. Gran. etc.* Hinc eodem modo petens sinè gravi causa mutuum ab usurario, Sacramentum à Sacerdote peccatore, quàmvis parato, peccat non solùm contrà charitatem, sed etiàm contrà justitiam, aut Religionem, ut dicunt *Salm. l. c. de Contract. c.* 3. *n.* 123 *et de Sacr. c.* 8. *n.* 36. *Sanch. Bec. l. c. cum Sylvest. Mol. Valent. Pal. Trull. Villal. Ban. Tap. apud Salm. in fine.*

Notant autem *Sporer loc. cit. n.* 75. *et Pontius de Matr. l.* 5. *c.* 18. *n.* 51. *cum Soto et Cajet.* quòd ad mutuum licitè petendum ab usurario non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sivè ad conservationem, sivè ad decentiam statûs, aut familiæ: putà (ut ait *Pon. cum iisdem DD. cit.*) si vir nobilis petat mutuum ad exercenda torneamenta cum suis amicis, et aliàs abstinendo aliquam notam incurreret.

ARTICULUS II.

An, et quando scandalum passivum permitti possit? An ob illud vitandum aliquid omitti debeat?

48. Quandò Scandalum passivum permitti possit? — **49.** An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, et Sacramenta à Ministro excommunicato, vel peccatore? — **50.** An aliquandò teneamur omittere, vel differre bona Spiritualia ad vitandum scandalum alterius? — **51.** An aliquandò teneamur omittere quædam Præcepta? — **52.** An dimittere bona temporalia? An peccet graviter

mulier utens veste virili ? Vide ibid. alios casus. — 53. An puella decenter ornata teneatur se avertere à conspectu alicujus particularis eam concupituri ? — 54. Quid si se ornet ornatu superfluo ? — 55. Quid si putet in genere aliquos scandalizandos ? Et an peccent graviter mulieres pectus ostendentes ? — 56. Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes ? — 57. An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum ? — 58. An aliquando liceat permittere ruinam Proximi ?

48. —« RESP. 1. Permitti non potest absque necessitate, vel utilitate propriâ, vel alienâ. Ratio est, quià tenemur ex Charitate impedire peccata proximi, si facilè possimus. *Laym. c.* 13. ex commun.

Undè resolvuntur hi Casus :

«Absque causâ non licet petere mutuum ab usurario, vel ab » infideli juramentum per falsos Deos, à concubinario adminis- » trationem Sacramenti, vel ut celebret : cum enim absque pec- » cato id non sit facturus, cooperareris ejus peccato. *Suar. Sanch.* » *Trull. l.* 1. *c.* 6. *dist.* 5. *n.* 15.

49. —« Resp. 2. Ex causa necessitatis, vel utilitatis potest » permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sinè peccato fieri » potest ; ideoque licet talia petere ex rationabili causa, etsi alter » ex malitia sit peccaturus. Requiritur autem major necessitas, » ut permittatur scandalum Pusillorum, quàm Pharisaicum. » Item major, si plures sint scandalizandi ; si timeatur peccatum » gravius; et denique, si certè prævideatur, quàm aliàs. *Laym. loc.* » *cit. Bonac. d.* 2. *p.* 4. *p.* 2. °(*Sufficit inde ab usurario, ut Viva* » *ex communi, et Salm. tr.* 21. *c.* 8. *n.* 76. *cum Caj. Nav, Con. etc.* » *Et ad petenda Sacramenta à Ministro peccatore, aut excom-* » *municato tolerato, ut Laym. de Car. c.* 13. *n.* 8. *cum Sanch. et* » *Nav. ex S. Th. vide dicta n.* 47. *Et vide etiàm infra n.* 77. *v.* 4. » *Licitum.*)°

50. —« Resp. 3. Debet permitti, si alioqui propria salus peri- » clitaretur, vel aliis, præsertim Communitati, grave damnum » immineret. Undè bona spiritualia necessaria ad salutem nec » debet nec potest quisquam dimittere ob cujusquam scandalum. » *Fill.* 28. *c.* 8.

« Resp. 4. Bona spiritualia (et secundùm *Lorcam. ap. Dian.* » *p.* 5. *t.* 7. *B.* 24. etiàm temporalia) non necessaria ad salu- » tem non tenetur quis omittere, vel differre, ob scandalum » Pharisaicum, juxta illud *Matth.* 15. *Sinite illos, etc.*, nisi ta- » men ex dilatione fructus speraretur : faciliùs verò, ac sæpiùs » talia bona differenda, vel etiàm omittenda sunt, ob scandalum » Pusillorum : v. gr. ingressus Religionis debet differri ob scan- » dalum parentis, si consensus illius brevi speretur. *Laym.* » *loc. cit.* »

Docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 7. quòd aliquandò tenemur differre bona spiritualia non necessaria ad salutem, ob scandalum Pusillorum, non verò ob Pharisaicum. Attamen notandum hîc

aym. de Char. c. 13. n. 8. cum S. Th. quòd scandalum
um, post monitionem fiat Pharisaicum. Hinc, quamvis
eat differre ingredi Religionem ob scandalum propin-
si illorum consensus brevì speretur, ut ait Bus. potest
ectè ingredi, si ipsi pergant resistere, ut Laym. cum
in. Palud. etc. l. c. n. 8. in fine. Sed quoad hoc punctum
nino dicenda l. 4. n. 68.

præterea notandum, certum esse, ut dicunt Salman-
de IV. Præcepto cap. un. n. 7. posse filios, inscio patre,
em ingredi, aut Clericatum sumere : maximè si sciant,
x affectu carnali impediturum, quod regulariter accidit,
dvertit Pinamon. De Vocation. c. 3. circa initium. Hin
Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6. in corp. quod « rectè
t filii, prætermisso parentum obsequio, Religionem in-
tiam contra præceptum parentum. » Et art. 10. in corp.
d « filii non debent consilium sumere, nisi ab his, de qui-
eratur, quòd prosint et non impediant ex Eccl. 37. Cum
eligioso tracta de sanctitate, et cum injusto de justitiâ. »
cto art. 10. ad 2. affert. S. Cyrillum, qui super illa
i verba : Permitte me renunciare his, qui domi sunt. etc.
ur : « Communicare proximis, indicat adhuc languen-
retrocedentem : propter quod audit à Domino : Nemo
manum ad aratrum, respiciens retrò, aptus est Regno
espicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis con-
. » Vide alia valdè utilia, quæ dicentur super hoc puncto
n. 78. Tunc tantùm filiis non liceret ingredi Religio-
ndo relinquerent parentes in necessitate gravi, vel fratres
ià, ut Salm. de Statu. Relig. c. 3. n. 53. etc. cum S. Thom.
ni. In dubio tamen, an necessitas sit talis, permittitur
; cum in dubio possideat libertas, ut docet Sanch.
4. cap. 25. num. 6. Vide dicenda dict. lib. 4. ex num. 66.
« Resp. 5. Ad vitandum grave scandalum Pusillorum
m præcepta impleri non debent, nisi tamen omissio
agis damnosa omittenti. Vid. Laym. l. 2. t. 3. c. 13.
ujus est, quià tunc, concurrente duplici præcepto, sci-
turali de cavendo scandalo, et positivo, majus et for-
naturale. »

io, est, an ad vitandum scandalum proximi sint omit-
æcepta? Certum est I. Quòd præcepta, quæ omitti non
inè peccato, hæc nunquàm prætermittenda sint ob
scandalum, sive sit Pharisaicum ex illius malitiâ,
illorum ex ejus infirmitate aut ignorantiâ. Hujus-
t præcepta Fidei, et Sacramentorum, quæ sunt neces-
salutem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 7.
ia præcepta naturalia; et quamvis DD. aliqui dicant
posse omitti præcepta naturalia affirmativa, nempè
i peccatores, vel puniendi delinquentes, quandò magis
lamnum, quàm speratur fructus; tamen meliùs dicit
e Charit. t. 6. D. 6. p. 16. num... in fin. tunc veriùs in iis

casibus ipsa præcepta cessare, et non obligare. Certum est II. Quòd alia præcepta positiva nec etiàm omitti possint si scandalum proximi esset pharisaicum, quià tunc potiùs daretur illi occasio bona aliorum malitiosè impediendi, ut ait *Sporer d.* 5. *Præc. cap.* 1. *n.* 29. *ex D. Th. d. q.* 43. *art.* 8.

Dubium autem est, an sint omittenda præcepta positiva, ad scandalum pusillorum vitandum. *Prima sententia* probabilis, quam tenent *Nav. Summ. c.* 24. *n.* 44. *Vasq. quæst.* 43. *art.* 7. *d.* 1. *Palaus d. p.* 16. *n.* 3. *cum Bas. de Leon.* et probabilem putat *Croix l.* 2. *n.* 244. *ac Tamb. Dec. l.* 3. *c.* 2. *n.* 8. negat, quià præcepta etiàm positiva, et humana non cessant obligare, quandò scandalum non est datum, sed acceptum: magis enim tunc obstringit obligatio implendi præcepta tibi injuncta, quàm vitandi omissionem præcepti alteri impositi. Affirmat verò secunda sententia probabilior, quàm tenent cum *Busemb. Laym. de Carit. c.* 3. *n.* 10. qui vocat communem, *Canus in Rel. de Pœn. p.* 5. *Suar. D.* 10. *de Scand. sect.* 4. *n.* 6. *Tournely tom.* 3. *pag.* 332. *Roncaglia de Car. c.* 6. *qu.* 7. *Sporer de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 29. *et Salm. tract.* 21. *c.* 8. *n.* 87. *cum Valent. Sylv. Bann. Led. Hurt. Med. Cord. et Lorca.* Citant etiàm *Salm. S. Thom. in dic. art.* 7. Sed reverà S. Doctor ibi non loquitur de præceptis, sed de bonis spiritualibus, pro quibus veriùs intelligenda sunt consilia. Ratio hujus sententiæ est, quià præceptum generale de vitando scandalo Proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At quià magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere à Missa teneretur, ideò valdè probabiliter dicunt *Laymann de Charit. c.* 13. *n.* 10. *Tournely. loc. cit. et Sporer dict. c.* 1. *n.* 29 *et* 37. quòd illa ad hoc non teneatur, nisi pro unâ vel alterâ vice. Imò tenet *Ebel de Scand. cum Ills. aliisque pluribus*, benè posse illam semel vel iterùm omittere Sacrum, sed ad hoc non teneri, cùm accidat scandalum omninò ex alterius malitiâ.

Ex dictis resolvuntur hi Casus

« 1. Prælati Ecclesiastici non tenentur (imò nec possunt),
» quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria, v. gr. lites,
» etc. omittere ad vitanda scandala Pharisaica, imò etiàm pusil-
» lorum; etsi his priùs reddi debeat ratio rectitudinis. *Dian. part.*
» 5. *t.* 7. *R.* 24. Ex *S. Thom. etc.* »

52. — Quæritur, an ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia? Distinguit *D. Th.*, et docet 2. 2. *quæst.* 43. *art.* 8. quòd si bona sint propria, « tunc vel totaliter dimittenda » vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam mo- » nitionem; » Nam, factâ monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil ampliùs curandum, ut docet idem *D. Thom. eod. loc.* Imò dicunt *Palaus de Charit. tom.* 6. *D.* 6. 17. *Sanchez Dec. lib.* 1. *c.* 7. *n.* 11. *et Sporer. de V. Præcep. c.* 1 *n.* 32. *cum Suarez, Dian., etc.* nunquàm esse obligationem gravem patiendi magnam jacturam in bonis propriis, ne Proximus

patiatur scandalum, etiàm ex infirmitate. Ratio, quià charitas erga Proximum non obligat cum tanto incommodo. Hoc tantò magis procedit, si bona sint commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur Prælatis, et similia : Ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, uti possunt dimitti bona privata. Quamvis ut monent rectè *Laym. de Charit. c.* 13. *n.* 9. *cum S. Antonin. et Palud. ac Spor. loc. cit. d. n.* 32. etiàm pro iis differri debet exactio, donec instruantur debitores de suâ obligatione. Imò dicunt *S. Antonin. Cajet. et Val. apud Laym. ibid.* quòd si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiàm cesset, et magna immineat fructus spiritualis jactura, tunc melius se geret Prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur. Attamen bene ait *Laym.* in hoc pensandas esse circumstantias tam bonorum dimittendorum, quàm scandali eventuri, et ne fortè ex remissione malitia debitorum magis augeatur: Nam *S. Thom.* de eo casu *d. art.* 8. sic loquitur : « Propter scandalum pharisaicum non sunt bona temporalia dimittenda, quia » hoc et noceret bono communi : daretur enim malis occasio rapiendi; et noceret ipsis rapientibus; quià retinendo aliena in » peccato remanerent. »

« 2. Si fœmina utatur veste virili, vel contrà, tantùm ex levitate, sinè pravâ intentione, aut periculo scandali, et libidinis, » veniale tantùm erit; aliàs mortale, nullum verò si necessitate » *Dian. part.* 5. *tr.* 7. *R.* 32. ex *S. Th. Sylv. etc.* »

Si mulier utatur veste virili, ex se non est peccatum grave; sed posset grave esse ex circumstantiis periculi libidinis, vel scandali ut *Laym. de Charit. d. cap.* 13. *in fin. Sylvius ap. Tourn. t.* 3. *p.* 515. *qu.* 3. *et Salm. Tract.* 21. *d. c.* 8. *n.* 62. Et hoc indicat *S. Th.* 2. 2. *q.* 169. *a.* 2. *ad* 3. ubi : « De se vitiosum est quòd » mulier utatur veste virili, aut è converso : et præcipuè, quia » hoc posset esse causa lasciviæ : et specialiter prohibetur in lege » (Deut. 22.), quià Gentiles tali mutatione habitûs utebantur ad » idololatriæ superstitionem. Potest tamen quandòque hoc fieri » sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causâ se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel » propter aliud hujusmodi. » Secùs autem est tantùm veniale; et aliquandò nullum, si adsit justa causa, v. gr. ad se occultandum, ut docet *D. Th. loc. cit. et Laym. ibid. cum Navar. et Cajet.* qui dicit præceptum *Deut. c.* 12. proùt cæremoniale jam cessasse.

« 3. Peccatum, ex quo confessarium in Confessione (ex infirmitate tamen) graviter scandalizandum nosti, debes retinere. » *Laym. loc. cit.* ex *Nav. etc.*

« 4. Uxor semel, vel iterùm debet omittere jejunium, ex quo » maritus graviter offenderetur, et oriretur discordia, *ibid.*

« 5. Si, ituro te ad Sacrum die festo, excitanda sit gravis rixa, » vel cædes, non teneris ire, *ibid.*

« 6. Superior peccata subditi sæpè potest dissimulare ad vitandas turbas, et majora mala quæ alioqui teneretur punire.

53. — « 7. Mulier quæ scit in se, vel in suâ aspectu aliquem, in

» particulari scandalizandum, mortaliter peccat, si datâ operâ,
» ei se conspiciendam offerat : adeoque potest, et debet non tan-
» tùm publico, sed etiàm Sacro abstinere die festo semel, aut
» iterùm, ad peccatum illud evitandum. Dixi 1. *aliquem in parti-*
» *culari*, quià ob timorem scandali alicujus ex Communitate in
» genere vel etiàm plurium, abstinere, nimis esset difficile, et
» plenum scrupulis. Dixi 2. *semel, aut iterùm*, quià sæpè nimis
» esset grave et durum. *Bonac. Sanch. Laym. loc. cit. n.* 10. et
» alii. Vid. *Dian. part.* 5. *tr.* 7. *R.* 21 *et* 22. ubi in contrarium
» citat aliquos Auctores negantes obligationem prætermittendi
» rem præceptam ad evitandum aliorum scandalum. »

Si ergo agitur de omittendis rebus præceptis, nempè Missâ à puellâ, ne se offerat conspectui juvenis, à quo scit turpiter se concupisci, juxtà secundam sententiam relatam n. 51. debet ipsa semel, et iterùm omittere Sacrum : sed probabiliter etiàm juxtà aliam primam sententiam *ibid.* allatam, ut ait *Tamb. Dec. lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 8. benè posset, imò teneretur, non obstante scandalo illius, Ecclesiam adire ad Sacrum audiendum.

Si verò agatur de re non præceptâ, quæritur an peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri? Affirmant cum *Busemb. S. Antonin. Sylo. Nav. Azor. etc. apud Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 6. *n.* 16. qui asserit hoc esse commune, quandò illa se offert, nullam aliam causam habens rationabilem, putà invisendi amicas, eundi ad Ecclesiam, etc. Sed valdè probabiliter negant peccare graviter *Caj.* 2. 2. *qu.* 154. *art.* 4. *in. fin. et qu.* 169. *a.* 2. *ad* 5. *Sanch. loc. cit. n.* 17. *cum. Nav. Med. et Azor.* idem *Sporer de* 5. *Præc. cap.* 1. *n.* 34 *et* 35. *cum Armill. et Pall. Less. lib.* 4. *n.* 113. *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 59. et probabile putat *Croix, lib.* 2. *n.* 247. *cum Bonac et Diana.* Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam saltem à mortali causa, ne ipsa suâ libertate privetur : cum ex unâ parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitiâ viri ; et ex aliâ vice esset res valdè incommoda mulieri, et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. Nequirem autem (ut benè aiunt *Palaus t.* 6. *D.* 6. *part.* 7. *n.* 4. *Sanch. d. n.* 17. *et Sporer n.* 35.) illam excusare à mortali, si ipsa ex vanitate ducta, et si scandalum illius viri non intendat, datâ operâ ejus aspectui se offerret. Hinc rectè dicunt *Spor. n.* 36. *et Dian. p.* 3. *tract.* 7. *R.* 3. *cum Hurt.* teneri mulierem sub gravi scandalum viri determinati vitare, si possit commodè aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, à fenestrâ abstinere, et similia : Hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantùm pro unâ vel alterâ vice, donec alter advertere possit se fugi ab illâ, ut diximus *dict. n.* 51. *in fin.* et asserit *Sporer n.* 37. dicens in hoc omnes consentire. Nequirem etiàm mulierem à mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse, ut rectè advertit *Sporer n.* 35.

84. — « 8. Mulier, quæ ex ornatu, etiàm conveniente suo sta-
» tui, probabiliter prævidet, aliquem in particulari lapsurum

ortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, aut talis
nspectum fugere. Dixi *ad breve tempus* : quià ad longum,
mis illi grave foret V. *Dian. l. c.* »
almant. Tract. 21. *cap.* 8. *n.* 59. *cum Cajet. Trull. Pal. Nav. etc.*
runt nullo modo peccare mulierem se ornantem juxta suam
litionem; si hoc faciat ad placendum viro suo, vel ut sponsum
niat, ut docet etiàm *S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *a.* 2. vel tantùm,
uâ libertate privetur, *Salm. d.* 1 *n.* 60. Sed hoc semper in-
gendum ad diuturnum tempus, aliàs tenetur saltem bis vel
el abstinere à conspectu juvenis eam concupituri, juxta dicta
a. 53.
9. Si verò idem timeretur in particulari ex ornatu superfluo,
mo, et inconvenienti (quem assumere vanitatis, et placendi
usâ, ut videantur pulchræ, et procum faciliùs inveniant,
clusis aliis, non nisi veniale est), teneretur eum omninò di-
ittere, etiàm sub mortali; quià nullum habet jus ad illum
natum, et ex altera parte tenetur vitare peccatum alterius,
iandò commodè potest. Vid. *Sylv. v. ornatus.* (*Idem rectè
ntiunt Salm. tr.* 21. *cap.* 8. *n.* 60. *ac Laym. tr.* 3. *cap.* 13. *in
ne. Lessius autem lib.* 4. *cap.* 4. *n.* 112. *censet tantùm per breve
mpus fœminam teneri abstinere ab illo superfluo ornatu. Nota
ıtem hìc quod docet S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ubi dicit mu-
eres, appetentes placere viris ex vanitate, quandòque peccare
ntùm venialiter. Alibi verò S. Doctor in Epist.* 1. *ad Tim.
ıp.* 2. *in fin. sic ait :* Ornatus simplex, servatâ rectâ inten-
one, consuetudine et conditione statûs, non est peccatum.
e fucato autem semper est peccatum; mulieribus enim non
ermittitur ornari, nisi propter viros, et viri nolunt decipi, ut
catæ eis appareant.) Alii tamen, ut *Caj. Nav. cap.* 23. vi-
ntur docere, eam tantùm teneri sub veniali (sed minus pro-
ibiliter), quandò in particulari lapsus prævidetur, et brevi
mpore abstinendum est : qui etiàm cum *Azor. Less. et Bon.*
cusant a mortali eas, quæ ex consuetudine loci media ubera
tegunt, fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur; dummodò
n aliorum lasciviam, sed tantùm majorem pulchritudinis or-
ıtum intendunt, absque alio fine mortali, aut lege particulari
sub mortali prohibente. Addunt tamen fore grave, et mor-
le peccatum hujuscemodi morem detegendi pectus, vel te-
iiter tantùm tegendi, ubi non est introducere. *Nav. n.* 18.
ess. 112. *Laym. loc. cit. etc.* Vid. *Bon. de matr. quæst.* 4.
9. *n.* 17.
5. — « 10. Si mulier non in particulari, sed in genere tantùm
iquos in se scandalizandos putet; modò eorum lasciviam non
tendat, nec ei placeat (licet ei placeat, quòd laudetur ut for-
osa), non videtur teneri abstinere ab illo ornatu, etiàm su-
erfluo, sub mortali, v. gr. fucando faciem; imò etiàm denu-
ındo ex communi consuetudine pectus : nisi tamen denudatio,
t ornatus esset valdè turpis per se, ac directè ad libidinem
rovocans. Ratio est, tum quià est scandalum potiùs acceptum,

» quàm datum, et ornatus ille, ac pulchritudo remotè tantùm ad
» peccatum provocat, ut docent *Laym. et Bon;* tum quià nimis
» grave esset isti sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuò
» sic abstinere; cum illa occasio sit universalis, et perpetua, nec
» formosiores unquam licitè irent foras cum pulchritudo natu-
» ralis plus noceat, quàm artificialis. Plura de hâc re vide apud
» *Dian. t.* 1. *R.* 37. *Bardel. lib.* 3. *d.* 5. *n.* 13. Interim fœminam
» nudum pectus gerentem non malâ intentione, etsi quidam ex-
» cusent a mortali, ego tamen, inquit *Sa*, difficilè absolverem.
» Et certum est, quòd Confessario incumbat hujusmodi ornatum
» dissuadere, et deterrere ab eo. Vid. *Sa, verb. Ornatus, etc.*
» *ll. cc.*

Quæritur, an peccent graviter mulieres ad suî ornatum ubera ostendentes? Acriter invehunt contrà hunc morem *Natalis Alex. Dec. l.* 4. *a.* 5. *reg.* 8. *de Scandalo, et Roncagl. de Charit. cap.* 6. *qu.* 5. *Resp.* 3. dicentes hoc per se esse peccatum mortale, quià per se aliis grave scandalum affert: Et hoc probari inquiunt ex SS. Patribus, qui hujusmodi consuetudinem magnoperè increpant. Cum ego munus Concionatoris gessi, pluries etiàm hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare; sed cum hîc officium agam scriptoris de scientiâ morali, oportet, ut dicam quod juxta veritatem sentio, et quod a DD. didici. Non nego I. quòd illæ fœminæ quæ hunc morem alicubi introducerent, sanè graviter peccarent. Non nego II. quòd denudatio pectoris posset esse ità immoderata, ut per se non posset excusari a scandalo gravi, tanquàm valdè ad lasciviam provocans, uti benè ait *Sporer de V. Præc. cap.* 1. *n.* 39. Dico verò III. quòd si denudatio non esset taliter immoderata, et alicubi adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omninò damnanda de peccato mortali. Id tenent communissimè *Nav. Caj. Less. Laym. Bon. Salm.* et alii plurimi. *Nav. Summ. cap.* 23. *n.* 19. sic ait: « Nequè etiàm fœminæ mortaliter
» peccant ostentantes pectora nuda, quo pulchriores videantur,
» absque aliâ malâ intentione mortali; quià nullo jure naturali
» Divino, aut humano, saltem ad mortale obligante, vetatur. »
Idem dicit *Cajetanus in* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *qui vers. Secundo* sic ait: « Pectus a mulieribus nudum alicubi defertur, quod juxta
» morem Patriæ non est de se mortale. » Idem docet *Lessius lib.* 4. *cap.* 4. *ex n.* 112. dicens: « Potest esse peccatum morti-
» ferum, si pudenda non satis tegerentur; secùs in nudando pec-
» tore, ut *Cajet. Fum. Nav.*; nam partem illam nec natura, aut
» pudor postulat absolutè tegi. Grave tamen esset hujusmodi
» morem introducere. » Sententiam hanc dicit esse communem *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 13. *in fin. n.* 6. Idem censent *Azor. de* 4. *Præc. c.* 18. *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 6. *n.* 7. *Bonac. de Matrim. quæst.* 5. *punct.* 9. *n.* 17. *et Salm. de* VI. *Præc. c.* 3. *n.* 16. *cum Sylv. Fill. etc.* (contrà *S. Anton. Ros. et Eliz.*) : quià (dicunt) pectus non est pars vehementer provocans ad lasciviam. Videtur etiam huic adhærere *S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. ubi loquens de

ornatu superfluo mulierum (ut patet ex 3. *objectione*), sic ait : « Et si quidem hâc intentione se ornent, ut alios provocent ad » concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quâdam le- » vitate, vel etiam ex quâdam vanitate propter jactantiam quam- » dam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque ve- » niale. » Deindè addit : « In quo tamen casu possent aliquæ a » peccato excusari, quandò hoc non fieret ex aliquâ vanitate, sed » propter contrariam consuetudinem : quamvis talis consuetudo » non sit laudabilis. » Deridet autem *Roncaglia* hanc rationem consuetudinis excusantis, dicens : « Potestne quæcumque con- » suetudo dare jus ad id quod aliis de suâ naturâ præbet gravem » occasionem peccandi? » Sed immeritò deridet; nam patet, quòd consuetudo sic incedendi, non quidem det jus ad id quod est contrà jus naturale, sed benè diminuat vim concupiscentiæ; ubi enim non est mos, majus scandalum dabunt illæ mulieres, quæ brachia aut crura ostendent, quam eæ quæ pectus (modò denudatio sit moderata), ubi talis viget consuetudo, quià assuefactio efficit, ut viri ex tali visu minùs moveantur ad concupiscentiam, proùt experientiâ constat. SS. autem Patres aut modo concionatorio sunt locuti, vel de usu immoderato, ut diximus. Tandem idem *Roncagl. l. c. in fine*, concedit modicam discoopertionem pectoris excusare a peccato gravi. Et idem docet doctissimus *Sylvius* 2. 2. *q*. 169. *a*. 2. Cæterùm non dubito, quin oporteat, ut prudens Confessarius sententiâ suprà relatâ magnâ cum discretione utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ, quæ libidinem involvet, cum piè viventes non sic incedant. Benè enim *Croix lib*. 2. *n*. 248. *cum Eliz*. advertit, quòd ejusmodi fœminæ denudatione pectoris non raro quærunt inhonestè appeti a viris, ut illos sibi irretiant et captivent; et hanc ob causam rectè putat *Eliz*. plures fœminas damnationem pati. Hinc non dubito, quin hujusmodi indecens mos enixè a Prædicatoribus, et Confessariis, quantùm fieri potest, coercendus sit, et extirpandus. Audiatur id quod docet *D. Antonin. p*. 2. *tit*. 4. *cap*. 5. ubi, quamvis detestetur enixè usum mulierum ostendendi ubera, quandò talis usus esset valdè immoderatus, proùt refert adesse in partibus Rheni, his verbis : « Si enim de usu Patriæ est, ut mulieres » deferant vestes versùs collum scissas usque ad ostentationem » mamillarum, ut in partibus Rheni, valdè turpis et impudicus » est talis usus, et ideò non servandus. » Attamen in sequenti §. *In quantùm*, addit : « Si enim mulier ornet se secundùm decen- » tiam sui statùs, et morem Patriæ, et non sit ibi multus exces- » sus, et ex hoc aspicientes rapiantur ad concupiscentiam ejus, » erit ibi occasio potiùs accepta quàm data; undè non mulieri, » sed ei soli qui ruit, imputabitur ad mortale. Poterit autem esse » tantus excessus, quòd erit occasio etiam data. » Sic denique concludit : « Ex prædictis igitur videtur dicendum, quòd ubi in » hujusmodi ornatibus Confessor invenit clarè, et indubitanter » mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali cri- » mine. Si verò non potest clarè percipere, utrùm sit mortale,

» non videtur tunc præcipitanda sententia (ut dicit *Guillelm.*
» specie in quadam simili) scilicet, ut deneget propter hoc abso-
» lutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quià faciendo
» posteà contrà illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mor-
» tale, quià omne quod est contrà conscientiam, ædificat ad
» Gehennam, 28. q. 1. §. Et his. Et cum promptiora sint jura ad
» solvendum quàm ligandum, cap. Ponderet, Dist. 1. et melius
» sit Domino reddere rationem de nimiâ misericordiâ, quàm de
» nimiâ severitate, ut dicit *Chrysost.* cap. Alligant. 26. qu. 7.
» potiùs videtur absolvendum, et divino examini dimittendum.
» Fateor tamen, quòd et Prædicatores in prædicando, et Confes-
» sores in audientiâ Confessionum debent talia detestari, et per-
» suadere ad dimittendum, cum sint nimia et excessiva; non ta-
» men ita indistinctè asserere esse mortalia. »

86. — « 11. Peccant etiàm graviter, qui componunt, descri-
» bunt, repræsentant, vel pingunt turpia, et ad libidinem provo-
» cantia. *Bonac. Sanch. Fill.* »

Procul dubio componentes, sivè repræsentantes comœdias valdè turpes excusari non possunt a peccato gravi. *Sanch de Matr. lib.* 9. *D.* 46. *n.* 42. *cum S. Antonin. Ang. Sylo. etc.* Et ob quodcumque lucrum, ut *Tambur. Decr. cap.* 8. §. 5. *n.* 1.

Pariter graviter peccant pingentes, sivè exponentes publicè imagines obscœnas, scilicet detectis pudendis, sivè tenui velo coopertis, ut *Salm. Tr.* 21. *c.* 8. *n.* 64. *cum Sanch. et Trull.* Secùs, si detectis aliis partibus, pudenda tegantur. *Salm. ib. cum Turr. Dian. et pluribus aliis.*

87. — Utrùm liceat suadere, aut permittere minus malum ad majus evitandum? *Prima sententia* negat, prout tenet *Laym. de Char. c.* 12. *n.* 7. *cum Azor. et aliis.* Ratio, quià comparativum non tollit positivum; undè qui suadet minus malum, verè malum suadet. Limitat verò *Laym. cum Azor.* nisi malum illud sit virtualiter inclusum in illo alio majori. Sic parato aliquem occidere potes suadere, ut manum tantùm amputet; eidem tamen, non alteri designato. Sic etiàm volenti adulterari potes suadere fornicationem cum solutâ in generali, non autem in particulari. Admittunt hoc *Salm. loc. cit.* dummodò ille decreverit utrumque malum patrare, cum *Nav. etc.* At *Laym.* indistinctè loquitur, et *Sanch.* cum secundâ sententiâ, ut mox dicetur, hanc limitationem expressè rejicit: quià (dicit) tunc minus malum proponitur, non ut alter illud perpetret, sed ut a majori retrahatur.

Secunda igitur sententia probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus exequendum. Ratio, quià tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ità *Sanch. de Matrim. lib.* 7. *D. XI. n.* 15. *cum Sot. Mol. Nav. Medin. Sylvest. et aliis pluribus, ac Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 58. *cum Cajet. Sot. Pal. Bon. etc.* probabilem putat *Croix lib.* 2. *n.* 223. Hinc docet idem *Sanch. n.* 19. *cum. Cajet. Sot. Covar. Valent.* parato aliquem occidere, licitè posse suaderi, ut ab eo furetur, vel ut fornicetur.

Et probat ex *S. August. in c. Si quod verius*, 33. *q.* v. ubi : « Si
» enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, et
» non faciat homicidium : et vivente uxore suâ, alteram ducat, et
» non humanum sanguinem fundat. » Ex quibus verbis, *jam faciat adulterium*, probat *Sanch. dict. n.* 15. *cum Soto, Mol. Nav. Abb. etc.* S. Doctorem non tantùm permittendo, sed etiam suadendo locutum fuisse. Et hoc addit *Sanch. n.* 23. *cum Salon* licere non solùm privatis, sed etiam Confessariis, parentibus, et aliis, quibus ex officio incumbit impedire peccata subditorum.

58. — « Resp. 6. Potest aliquandò permitti proximi ruina,
» quandò is paratus est ad malum, et alter non intendit, ut pec-
» cet, sed tantùm, non auferendo occasionem, permittit unum
» peccatum, ne fiant plura ità ut permissio sit impeditiva ma-
» joris mali. »

Unde resolves :

« 1. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, aut fa-
» mulis, cum eos nihilominùs ad furandum propensos, et para-
» tos novit, ut sic deprehensi puniantur, et resipiscant : tunc enim
» rationabiliter permittit furtum unum, ut evitentur plura.
» *Sanch. Laym. Bon.* * (*Et hæc sententia videtur satis communis*
» *cum Sanch. de Matrim. lib.* 10. *d.* 12. *n.* 52. *qui citat pro ea*
» *Sot. Led. Nav. Sa, etc. Et consentit D. Th. in supp.* 3. *part. q.* 62.
» *art.* 3. *ad* 4. ubi : *Quandoque vir uxorem suspectam de adul-*
» *terio habens ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum tes-*
» *tibus in crimine fornicationis, et sic potest ad accusationem pro-*
» *cedere. Idem admittit Tourn. t.* 3. *p.* 337. *cum Antoine.*) *

« 2. Probabile est non licere talia ultrò ponere, aut iis objicere,
» quia positivè concurreret ad peccatum ; et non tam auferret
» occasionem, quàm poneret : *Sa* v. *peccatum*, et *Sanch.* qui ex
» eâdem causâ docet non licere marito dare uxori ansam adulte-
» randi, vel adultero, ut tentet uxorem. Interim probabiliter
» contrarium docet *Laym. lib.* 2. *t.* 3. *c.* 13. Quod confirmari
» potest exemplo Judith, quæ vix aliter videtur fecisse *c.* 9. Cum
» enim sciret permissionem libidinis in Holoferne fore impedi-
» tivam malorum, posuit ei occasionem, nempe ornatum suum,
» alioqui licitum, et tamen communiter censetur in hoc non
» peccasse. Vid. *Bon. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *Palaum. hîc.* »

Et hoc probabile putant etiam *Viva de IV Præc. q. XI. art.* 5. *n.* 12. *vers. Infertur IV. Laym. de Carit. c.* 13. *n.* 5. *cum P. Nav. Item Elbel de Scand. n.* 377. *et Sporer de V. Præc. c.* 1. *n.* 65. *cum Dian. et Tamb.* et probat ex *l. Si quis servus, et de Furtis*, ubi permittitur domino tradere servo sæpè sollicitato à fure res, *ut ad furem deferat, ut sic fur deprehensus cum re furtivâ, et punitus, non amplius sollicitet.* Quem textum dicit *Spor. cum P. Nav. Pal. apud Tamb.* locum habere etiam in foro Conscientiæ. Contradicunt tamen *Sanch. de Matr. lib.* 10. *d.* 12. *n.* 53. *cum Sa, item Bon. de Scand. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 34. *et Spor. loc. cit. n.* 63. vocans hanc probabiliorem, quia (ut dicunt) hæc vi-

detur positiva inductio, sivè ad peccatum cooperatio, quæ est intrinsecè mala. Sed hoc non obstante, satis probabilis videtur prima sententia, quià, cum maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi vel furandi, non verè inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, et permittit peccatum alterius, ex justâ causâ, scil. ut se indemnem servet a periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem. Illud est intrinsècè malum, non autem hoc; alioquin nunquàm liceret, etiàm ex causâ justâ, petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, etc. quod est contrà communem DD. sententiam (quidquid aliquis dicat), et contrà *D. Th. cum S. August.* 2. 2. *q.* 78. *a.* 4. Undè *S. Th.* ibi hanc regulam dat : *Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet : uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est.* Imò S. Doctor videtur *ibid.* etiàm opinioni mox allatæ expressè adherere exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael (*Jer.* 41.) *Noli occidere nos, quià thesauros habemus in agro.* Et hos S. Doctor asserit minimè peccasse.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari.

59. Quando liceat materialiter cooperari peccato proximi ? — **60.** An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis ? — **61.** An reddere debitum eidem ? — **62.** An dare Communionem peccatori occulto ? — **63.** Quid liceat famulis ? Et quæ sit cooperatio Materialis, et quæ Formalis ? — **64.** An comitari Herum ad lupanar etc. Et an comitari concubinam ad herum ? — **65.** An deferre munera meretrici ? — **66.** An aperire ostium meretrici ? An deferre scalam, ut Dominus ascendat ad mulierem ? —**67.** An scribere litteras amatorias ? — **68.** An ministrare carnes in die vetito ? — **69.** An liceat cauponibus dare vinum ebriosis, vel carnes in die vetito ? Vide alia apud Busemb. — **70.** An locare domum meretrici, et usurariis ? — **71.** An vendere aleas, gladios, venena, etc. ? — **72.** An agnum Judæo ? — **73.** An liceat Christianis captivis remigare etc. — **74.** An adjuvare Tyrannum ? — **75.** An vehere annonam ad Hæreticos ? An aurigis vehere meretricem ? — **76.** An accipere munera ab Amasio ? An reddere gladium occisuro ? — **77.** An liceat petere juramentum a pejeraturo ? Et mutuum ab usurario sinè gravi causâ ? — **78.** An adjuvare usurarium ? An dare mutuum abusuro ? — **79.** An petere Sacramenta ab excommunicato, vel a peccatore ; et an a parato ? — **80.** An dare cibos vetitos ?

59. — « Resp. Cooperari tantùm materialiter, subministrando » tantùm materiam, et facultatem peccandi, vel exhibendo objec- » tum, licet, si sequentes conditiones adsint. I. Si tum opus, vel » cooperatio sit secundùm se bona, vel saltem indifferens. II. Si » bona intentione, et rationabili ex causâ fiat, et non ut juves al- » terum in peccando. III. Si alterius peccatum impedire nequeas, » aut saltem non tenearis propter causam rationabilem. Circa » quam notant *Sanch. et Laym.* etsi ejus gravitas certâ regulâ

» definiri nequeat, sed prudentis judicio metienda sit; tantò ta-
» men graviorem requiri. 1. Quantò gravius est peccatum, cu-
» jus occasio datur. 2. Quantò probabilius est, te non cooperante,
» alterum non peccaturum : aut quantò certior est affectus pec-
» cati. 3. Quantò propinquius tua cooperatio peccatum attingit.
» 4. Quantò minùs juris habeas ad tale opus. 5. Denique quantò
» magis peccatum cum justitia pugnat, idque propter damnum
» tertii : *Laym. l. 2. tr. 3. c. 13.* »

S. Antonin. Gabr. Sylvest. etc. apud Sanch. in Decal. l. 1. c. 7. n. 4. videntur sentire, nullo casu licitum esse cooperari ad peccatum alterius : At hoc communiter DD. permittunt, si debitæ conditiones adsint. Vid. *Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4.* Et *Sanch. l. c.* censet Auctores citatos locutos fuisse casu, quo absit justa causa excusans; vel quandò cooperatio est intrinsecè mala. Semper autem est intrinsecè mala illa actio, quæ ex se determinata est ad peccatum : uti esset, quærere domino concubinam, idola fabricare, et quid simile. Secùs, si actio potest fieri sine peccato, putà ministrare mensæ, aperire januam, etc. Hinc ad licitè cooperandum peccato alterius, vide conditiones requisitas apud *Busemb.* ut mox suprà.

Undè resolves hos Casus :

60. — « 1. Hoc modo licitè materialiter cooperatur sponsa
» contrahens cum sponso quem scit Sacramentum accipere in
» peccato mortali : Sciens verò eum habere votum castitatis,
» peccat contrahendo cum ipso, quià ad contractum illicitum
» concurrit. *Laym. l. c. ex Sanch. l. 7. de Matr. d. 11. n. 11.*

61. — « 2. Licitè quoque post matrimonium contractum ma-
» terialiter cooperatur conjux, si conjugi obstricto voto castitatis
» reddat debitum : imò ad id tenetur ex justitiâ, si eum exigen-
» tem non posssit a proposito avocare. *Ibidem.* °(*Et hæc est com-*
» *munissima et probabilior sententia cum Suarez, Lugo, Laym. Bo-*
» *nac. Pal. Sanch. Concina, Holzmann, Boss. etc. Licet opposita*
» *cum Pontio, Croix, Comit. Sylv. etc. etiàm sit probabilis; vide*
» *dicenda l. 6. n. 944.*)°

62. — « 3. Similiter Parochus Eucharistiam licitè potest, et
» debet ministrare peccatori, et excommunicato, et hæretico oc-
» culto, si petat publicè; imò Confessarius præbere debet pe-
» tenti etiàm privatim, si ex solâ Confessione ejus peccatum
» novit. *Ibid.* ° (*Et ità tenendum ex communissimâ sententiâ*
» *cum Spor. de Sacr. Pæn. n. 869. etc. contrà Petrocor. Vide*
» *dicenda l. 6. 658.*)°

63. — « 4. Excusantur a peccato famuli, si ratione sui fa-
» mulatûs præstent quædam obsequia, quæ sinè gravi suo in-
» commodo negare non possint; ut v. gr. vestiant dominum,
» sternant equum, comitentur ad lupanar, meretrici deferant
» munera, eidem venienti aperiant ostium : quià hæc tantùm
» remotè se ad peccatum habent, et sinè iis peccatum fieret.
» Undè tamen non sequitur, alteri cuivis licere ea præstare.

" *Bon. p.* 11. *cap.* 26. *Azor. t.* 2. *l.* 12. *c. ult. q.* 8. *Laym l.* 2.
" *t.* 3. *c.* 13. *Sanch. l.* 1. *mor. c.* 7 *n.* 21.* (*Sed vide n. seq.* 64.)*
Ad distinguendum autem, quandò cooperatio sit materialis, et quandò formalis; alii dicunt ut *Cardenas*, *et M. Milante in prop.* 51. *Innoc. XI*, quòd cooperatio tunc sit materialis, quandò ipsa per accidens et remotè conducit ad peccatum alterius; tunc autem formalis, quandò per se, vel ob aliquam circumstantiam adjunctam, proximè conducit ad executionem peccati, licet per se esset indifferens. Sed melius cum aliis dicendum illam esse formalem, quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse sinè peccato : Materialem verò illam, quæ concurrit tantùm ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis. Hæc autem est licita, quandò per se actio est bona vel indifferens, et quandò adest justa causa et proportionata ad gravitatem peccati alterius, et ad proximitatem concursûs, qui præstatur ad peccati executionem. Ratio, quià, cum tu præstas actionem indifferentem sinè pravâ intentione, si alter illâ abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; et quià charitas non obligat cum gravi incommodo, ideò ponens tuam cooperationem cum justâ causâ, non peccas : tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tuâ, sed ex malitiâ ipsius, qui tuâ actione abutitur. Nec potest dici, quòd tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantiâ pravæ intentionis alterius, evadat mala; nam reverà actio tua non est per se conjuncta cum malâ voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tua; undè tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantùm occasio qua ille abutitur ad peccandum. Vide dicenda *l.* 3. *n.* 571.

64.— Quær. I. An famulus ratione famulatûs possit comitari herum ad lupanar, vel sternere equum? Affirmant *Busemb. Hic. cum Nav. Man. etc. ap. Sanch. Dec. l.* 1. *cap.* 7. *n.* 22. At probabiliùs non sufficit ad id sola ratio famulatûs, etiamsi sinè famuli ope herus adiret; saltem requiritur metus gravis damni. Ità *Sanch. l. c. Viva in prop.* 51. *Inn. XI. n.* 3. *Salm. tract.* 21. *c.* 8. 72. Qui rectè advertunt id nunquam licere, si herus ex comitatu animosior reddatur. An autem liceat famulo deducere concubinam in domum heri? Dicit *Sanch. l. c. n.* 25. *cum Nav. et Man.* quòd si inter dominum et concubinam jam conventum erat, tunc famulus solâ ratione famulatûs excusatur, quandò dominus etiam sinè famulo æquè peccatum committeret. (Aliàs non excusatur nisi ex metu gravis damni, ut *Sanch. n.* 22.) Et idem ait *n.* 25. de famulo deferente concubinam curru vel sellâ. Sed meritò id non admittunt *Carden. et Milant. in dict. proposit.* 51. *et P. Concina t.* 2. *pag.* 284 *et* 285. Idque tantò magis non admittendum de famulo vocante concubinam ad domum heri contrà *Azor.* Et idem dico de Aurigis et Nautis vehentibus meretricem ad amasium, qui tantùm excusari possunt ob metum gravis damni; vide *n.* 75.

68. — Quær. II. An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatûs? Affirmant, loquendo tantùm de esculentis et aliis munusculis. *Bus. et Sanch. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 29. *Spor. de* 5. *Præc. cap.* 1. *n.* 99. *et Pal. de Char. p.* 11. *n.* 4. *cum Nao. et Azor.* Sed verius *P. Conc. t.* 2. *p.* 284. putat hoc esse intrinsecè malum, quià reverà munera per se turpem amorem fovent.

66. — Quær. III. Utrum liceat famulo ostium meretrici aperire? Negat *Croix lib.* 2. *n.* 253. At communiùs affirmant cum *Bus. Salm. d. cap.* 8. *n.* 74. *Laym. de Charit. c.* 13. *Resp.* 5. *Tamb. cum Sanch. Dian. Azor. Sa, Rodr. etc.* Nec officit proposit. 51. *Innocent. XI* dicens : « Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad » stuprandam virginem, et multoties eidem subservit, deferendo » scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non » peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà » ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne » domo expellatur. Nam ly *aperiendo januam* ex ipsomet contextu intelligitur de aperitione per vim confectâ, ut rectè dicunt *Roncagl. de Char. Tract.* 6. *in Reg. pro praxi n.* 4. *post cap.* 6. *Salm. ibid. n.* 74. Modo (aiunt) ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quær. IV. An ex metu mortis vel magni damni liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, et similia? Negant *Viva, et Milante in dict. prop.* 51. *P. Concina t.* 2. *pag.* 280. *Salm. n.* 75. *Croix lib.* 2. *n.* 244 et alii. Quià, ut dicunt, tales actiones nunquàm licent, utpotè intrinsecè malæ. Sed contradicunt *Busemb. infrà n.* 68. *Sanch. dict. c.* 7. *n.* 22. *et Less. l.* 2. *c.* 16. *n.* 59. quorum sententia spectatâ ratione mihi probabilior videtur. Ratio, quià, ut mox suprà diximus, cum tu præstas actionem per se indifferentem, scil., quæ potest esse bona et mala, non teneris, nisi ex charitate ab illâ abstinere, ne alter eâ abutatur ad peccandum; quandò autem aliàs grave damnum metuis, licitè permittere potes peccatum alterius; nam ex unâ parte charitas te non obligat, ut cum gravi damno peccatum ejus avertas; et ex alterâ malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ità ut de indifferenti evadat intrinsecè mala. Et idem mecum sentit doctus Auctor continuation. *Tournely t.* 1. *pag.* 303. dicens : « Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam : ipse sanè malitiam suam sibi imputet. » Nec potest dici, quòd præfatæ actiones sunt per se malæ, quià cooperantur ad peccatum stupri; idque probari ex ipsâ prop. damn ubi dicitur, *aut quid simile cooperando.* Nam respondetur, quod tò *cooperando* non intelligitur de cooperatione formali, sed de materiali, cum de eâ solùm locuti sint AA. propositionis, et in tali sensu certè fuit propositio proscripta. Non autem verbis, *si id faciat metu notabilis detrimenti*, comprehenditur metus mortis; ibi enim declaratur qualis metus non excuset, *putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expella-*

tur : quæ mala certè non comprehendunt damnum mortis. Quià tamen prædictæ cooperationes verè concurrunt ad damnum stupri, quamvis solùm materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto, nullum alium timorem excusare cooperantem, nisi mortis; nam aliàs ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. Vide dicenda *lib.* 3. *n.* 571. ubi dicemus, non licere pariter tibi scalam, vel claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ, cum *Tournely loc. cit.* Tradere autem gladium occisuro nunquàm licet, quià non licet occidi innocentem, ut tu mortem vites, ut benè docent *Conc. tom.* 7. *p.* 168. *et Tourn.* 304. V. *lib.* 3. *n.* 697.

67. — Quær. V. An liceat famulo ob metum gravem scribere vel deferre litteras amatorias concubinæ domini? Quidquid alii dicant, puto cum *Salm. n.* 68. *Sanch. n.* 26. *Viva n.* 5. *Laym. Bonac. Tambur. etc. cum Croix lib.* 2. *n.* 273. hæc nunquam licere, quià formaliter concurrunt ad peccatum heri, fovendo turpem ejus amorem. Et hoc censeo dicendum cum *Sanchez et Salm. n.* 67. (contrà *Pal. et Peb. ap. Tamb. n.* 18.) etiàm in dubio, an litteræ contineant amatoria; quià, cùm constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si verò contineant sola signa urbanitatis, etiàm requiritur ad excusandum famulum causa justa, ultrà obsequium famulatûs, ut dicunt *Salmant. Sanch. et Tamb. ll. cc.*

68. — Quær. VI. An liceat famulo ministrare carnes in die vetito? Negant *Salm. cap.* 8. *n.* 81. *cum Pal. Vasq. Dian. etc.* Advertunt tamen in dubio præsumendum herum justâ causâ excusari. Sed vide *seq. n.* 69. *Qu. VII*

« 5. Ad ea opera, quæ propinquius se ad peccatum habent, aut » juvant, v. g. subjicere humeros, admovere scalas hero per fenes- » tram ascendenti ad concubinam, deferre litteras amatorias ad » meretricem, comitari ad duellum, etc. communis ratio famu- » latûs non sufficit, sed exigunt majorem necessitatem et cau- » sam, ut licitè fiant; v. g. periculum gravis, aut saltem notabilis » damni, si detrectent; *ib.* * (*Sed vide dicta mox suprà ex n.* 66.) *

69. — 6. « Sic enim excusantur caupones vendentes carnes die » jejunii comesturis, et vinum ebriosis, si alii æquè venderent. » *Sanch. Bon. etc.* »

Quær. VII. An liceat cauponibus vendere vinum iis quos ebriandos prævident? Excusat eos *P. Conc. n.* 29. ex metu mortis, aut mutilationis, quià (ut ait) « tam venditio quàm potus sunt » actiones indifferentes, et solâ malitiâ bibentis intemperanter » ebrietas accidit; » undè infert cauponem nonnisi ex charitate teneri impedire ebrietatem illorum. Probabiliùs tamen mihi videtur dicendum cum *Bus. hîc n.* 6. *Bonac. et Sanch. Elb. n.* 383, *Spor. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 82. *Tournely t.* 3. *n.* 335. *v. Secunda. Tamb. n.* 36. *et aliis* satis communiter *apud Croix n.* 261. quòd caupones satis excusentur ob metum cujuscumque gravis damni, puta si aliàs notabiliter læderentur ex diminutione emptorum.

Ratio, quià, cùm nullum eo casu grave damnum temporale obveniat se inebriaturo, charitas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare. Et idem dico cum *Busemb. ut suprà n.* 6. *et Sanch. ib. ac Mazzot. tom.* 1. *pag.* 480. de præbente carnes comesturis in die vetito. Illud autem quod dicunt *Tambur. n.* 37. *cum Sanch. et Pal.* scil. licitum esse vendere vinum eis qui revendent mixtum aquâ, si æquè commodè nequeant aliis vendere, id non admittimus, nisi ob metum mortis, vel infamiæ.

« 7. Ea quæ ad peccatum proximè concurrunt, vel inducunt, » vel cum justitiâ pugnant, etsi ex genere suo sint indifferentia, v. g. hero alterum occisuro gladium dare, ostendere illum, » qui ad necem quæritur, compulsare campanam (sinè scandalo » tamen) ad concionem hæreticam, meretricem, etsi conductam, ac paratam è domo evocare, et ad herum deducere, furi » scalam applicare, gerenti injustum bellum dare mutuas pecunias, pagum hæretico domino vendere, gravissimam causam » requirunt, hoc est, metum tanti mali, quod secundùm leges » charitatis nemo teneatur subire ad evitandum malum alterius, » v. gr. si aliàs occidendus esset. *Laym. cap.* 13. *n.* 4.

70. — « 8. In civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causa » permissum est, licet domum locare usurario (excipit tamen » jus alienigenam), et meretricibus; maximè si alii conductores » desint; nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, » vel ob situm ansam majorem darent peccatis. *Sanch. lib.* 1. » *mor. cap.* 7. *Bon. l. c.* ° (*Ita etiàm Salmant. Tract* 21. *cap.* 8. » *num.* 65. *cum Trull. Vasquez, Prado, Led. et Viva cum Suar.* » *Less. Azor. et aliis communiter.*) °

71. — « 9. Excusantur a mortali, imò etiàm veniali, si causa » adsit, artifices, qui faciunt, aut vendunt res indifferentes, quibus quis benè potest uti, licet plurimi abutantur, v. g. aleas, » fucos, gladios. Ratio est, quià remotè tantùm ordinantur ad peccatum, et simpliciter impediri non possunt. Quòd si tamen abusus esset contrà justitiam, non liceret; v. g. si occisuro dares gladium ob magnum pretium, quod offert. Item, si quis sciat hunc » innocentem non pervertendum, nisi per has suas merces : quià » modicum lucrum certæ saluti alterius est postponendum. » *Sanch. l. c.* Malum non est præsumendum : undè licitè possunt » vendi aleæ, fuci, gladii, venena (scil. ea tantùm, quæ possunt » deservire etiàm ad medicinam) cuicumque, quem iis abusurum » fore non constet. ° (*Ità Salmant. de Contractibus cap.* 2. » *num.* 22. *cum S. Th. et communi.*) ° »

Dubium autem versatur, quandò verosimiliter creditur emptor abusurus? *Busemb. hîc cum Sanch.* dicit non licere illa vendere ob lucrum. At. *Tamb. lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. *n.* 33. *et Salmant. ibid. n.* 33. *cum Bon. Rebell. Tap. Sylvest.* dicunt licere, si venditor non posset sinè damno à venditione recedere : sivè ut loquitur *Tamb.* si jacturam pateretur, res suas non vendendo.

Eodem modo licitum esset vendere ornatus puellæ iis abusuræ si illa ab aliis æquè emeret, ait *Croix lib.* 2. *n.* 263. *cum Navar.*

. *Izor. Sanch. Bon. Dian.* Cum, negando tunc venditionem neque impediretur peccatum. Sed hoc non admittendum, juxta dicta *n.* 47. *vers. Secunda,* nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum.

72. — « 10. Excusantur etiàm, qui ob justam causam vendunt « agnum Judæo vel infideli usuro ad sacrificium. Item qui Ju- » dæorum Synagogas, hæreticorum templa, legitimo Magistratu » permittente, ædificant vel restaurant : præsertim si fieret æ- » què sinè ipsis. *Navar. l.* 5. *cons.* 1. *de Judæis. Laym. l.* 2. *t.* 3. » *cap.* 13. *n.* 4. Venena autem vendere, nisi iis, qui benè his » usuri putantur, v. g. ad confectionem colorum, vel medicinam, » non licet. v. *Sanch.* 1. *mor. c.* 7 ; undè venditio veneni, quod » non servit, nisi ad hominis occisionem, simpliciter est mala.

73. — « 11. Christiani captivi, ex gravi metu, in triremibus » Turcarum, vel Hæreticorum, licitè remigant contrà Catholi- » cos, sarcinas, machinas, arma ad bellum necessaria conve- » hunt, propugnacula ædificant, etc. Ità probabiliter *Less. Sanch.* » *Suar. Laym. lib.* 2. *t.* 3. *c.* 13. contrà *Tol.* et alios, qui docent » peccare mortaliter. Quòd si tamen eo loci res esset, ut hæc ne- » gantes à magno periculo classem Christianam eriperent , vel » victoriam conferrent, tenerentur tantum bonum vitæ suæ an- » teferre. *Suarez, Sanch. loc. cit.*

74. — « 12. Incolæ urbis, vel provinciæ, quam Tyrannus oc- » cupavit, licitè manent inter iniquos possessores, eosque cogente » imperio juvant excubiis, fossione, contributione : idque ex le- » gitimi Principis præsumpto consensu : ex quo etiàm talia obse- » quia licitè promittunt cum juramento, ad majora mala sua et » legitimi Principis declinanda. *Laym. loc. cit. n.* 5.

75. — « 13. Nautæ, et aurigæ Catholici in Hollandiâ, etiam » sinè gravi metu, si absit prava intentio, licitè vehunt anno- » nam ad castra hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus, » facerent : quià, nisi id faciant, excludentur omni lucro tan- » quàm osores boni publici. *V. Less. lib.* 2. *c.* 19. *Sanch. lib.* 1. » *c.* 7. *Fill. t.* 22. *cap.* 5. »

An autem liceat aurigis, aut nautis vehere meretricem ad amasium pro solâ mercede lucrandâ ? Affirmant. *Spor. de V. Præc. c.* 1. *n.* 94. *Salm. dict. cap.* 8. *n.* 72. *cum Morell. et Diana apud Tamb. d. cap.* 1. §. 4. *n.* 30. *ex Croix l.* 2. *n.* 274. *cum Nav. Quià* (ut aiunt) hi sunt causa tantùm remotè cooperans. Sed rectè negant *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 25. *Bon. de Matr. p.* 14. *n.* 6. *Ronc. de Char. cap.* 6. *Reg. in praxi. n.* 2. *et Viva in prop.* 51. *Inn. XI. n.* 5. qui contrariam opinionem ait non esse solidè probabilem ; hi omnes dicunt eos tantùm excusari ob grave damnum vitandum : Imò *Angles apud Sanch.* putat nunquàm licere, utpotè intrinsecè malum.

76. — Adduntur alii casus. 1. Peccat puella acceptans munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit, quià fovet amorem. *Croix lib.* 2. *n.* 264. *cum Spor.*

2. Peccat reddens gladium occisuro, nisi metus gravis incur-

modi excuset. *Croix n.* 265. *cum Sanch. Bonac. etc,* Sed vide *l.* 3. *n.* 571. *v. Secùs circà fin.*

77. — 3. An liceat petere juramentum à pejeraturo? Negant *Vasc. et Sotus ap. Croix l.* 2. *n.* 268; item *Pontius de Matrim. lib.* 5. *c.* 18. *n.* 62. *ex D. Aug. et D. Th.* 2. 2. *q.* 98. *art.* 4. *ad* 4. Ratio, quià (ut ait *S. Th.*) « in juramento ejus, qui falsum » per verum Deum jurat, non videtur esse aliquod bonum quo » uti liceat.» Sed probabilius affirmant *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 78. *Tournely tom.* 3. *p.* 335. *et Bonac. de* 2. *Præc. d.* 4. *p.* 11. *n.* 1. *cum Cajet. Salon. Suar. Reg. Fill. Tamb. et Dian. ap. Croix. loc. cit.* Modò adsit justa causa; nempè si Judex petat juramentum ratione Officii (quod idem *S. Thom. loc. cit. in corp.* etiàm admittit); vel si magni tua interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris : et sic non deest bonum utile petentis : quod sufficit pro justâ causâ. Et ità intelligendus *D. Thom.* ex contextu verborum in *l. c.* Commune autem est licere petere ob aliquod bonum juramentum a juraturo per falsos Deos. Ita *S. Thom. ibid. et Sanch. Dec. lib.* 3 *cap.* 8. *n.* 21. *cum Gabr. Suar. Sayr. etc. contrà Abulens.* Si verò res sit vera, et alter ignoret; vel sit falsa, et alter credat veram, non licet eum inducere ad juramentum, ut rectè dicunt *Salm. c.* 8. *n.* 79 *et* 80.

4. Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum ; est communis sententia cum *S. Th.* qui 2. 2. *q.* 78. *a.* 4. sic docet : « Licet ab eo, qui usuras exercet, mutuum accipere » sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ » necessitatis, vel alterius. » Et alibi, *de Malo quæst.* 13. *art.* 4. *ad* 17, inquit : « Si aliquis propter aliquod bonum utatur » malitiâ Usurarii, accipiens ab eo mutuum ad usuram, non » peccat. Si verò persuaderet, quòd mutuaret ad usuram ei, qui » mutuare ad usuram paratus non esset, absque dubio in omni » casu peccaret. » Idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis; ut dictum est *n.* 49. et ut dicunt *Salm. d. cap.* 8. *n.* 76 *et* 77. *cum Caj. Nav. Sanch. Bon. Pal.* Asserit autem *Lugo D.* 25. *n* 235. communem esse inter DD. sufficere ad excusandum petentem mutuum ab usurario à peccato gravi quamcumque utilitatem etiàm modicam. Sed huic non acquiesco, juxtà dicta *n.* 47. *v. Secunda.* Ratio, quià ad excusandum grave peccatum gravis requiritur causa. Secùs igitur dicendum, si adsit notabilis utilitas, ut aiunt *Croix lib.* 2. *n.* 272. *et Sporer de V. Præc. cap.* 1. *n.* 75. Et tunc licet etiàm offerre ei usuras, conditionatè dicendo : *Si vis usuras, dabo, ut Mol. Sanch. Hurt, Tamb. ap. Croix lib.* 2. *n.* 267. Imò licitum est etiam absolutè eas offerre, dicendo : « Da mihi mutuum, et ego tibi solvam usu- » ras, » ut dicunt *Lugo disp.* 25. *num.* 227. *Sanch. Dec. cap.* 8. *num.* 26. *cum Trull. Bann. Dian. Spor. numer.* 77. *et alii apud Salm. de Contr. cap.* 3. *num.* 111. Et licet *Salm. ibid. cum S. Th. Bon. etc.* oppositum verius censeant, rectè tamen probabilem vocant primam sententiam; quià illa oblatio reverà semper est conditionata, scil.

si nolis dare gratis, offero usuras. Sed hoc nequaquàm admitterem, si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuris; quià aliter, qui sic eum alliceret ad mutuandum, directè induceret ad peccandum. Notant autem *Salm. d. cap.* 3. *de Contr. n.* 122. quòd requiratur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus, nisi sub usuris: requiritur saltem magna utilitas, ut suprà.

78. — 5. Qui adjuvat usurarium tantùm in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari à peccato solâ ratione famulatûs; secùs verò si exigat usuras, quià exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quòd si exigeret per vim aut minas, non solùm peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem; Vide dicenda *lib.* 3. *n.* 789.

6. Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet si aliter illi multum possit nocere. Ità apud *Croix n.* 269. *Azor. et Less.* qui tamen dicit, non excusare causam lucri etiàm justi.

79. — 7. Probabilius licet petere Sacramenta à Sacerdote excommunicato tolerato; quià ipse tunc minimè peccat ea ministrando. *Tamb. lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. *n.* 40. cum *Sanch. et Hurt.* contrà *Suar.* Vide dicenda *lib.* 7. *n.* 139.

Conveniunt etiam DD. licitum esse petere Sacramenta a Sacerdote, qui est in mortali, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas. Sed dubium est, si utilitas non sit magna, an tunc liceat? Affirmant *Azor. Hurt. et Dian. ap. Croix lib.* 2. *n.* 272. Sed negandum cum *Croix*, juxtà dicta *n.* 47, etiamsi Sacerdos sit paratus ad sacrilegè ministrandum.

80. — Volenti autem frangere jejunium, ubicumque inveniet cibos, licet eos præbere, dicendo conditionatè: *Si vis jam comedere, cœna apud me*, ut dicunt *Sporer de V. Præc. n.* 48. *et Less. l.* 4. *cap.* 2. *n.* 24. *cum Navar. Cajetan. ap. Viva de Præc. D. Qu.* 10. *art.* 4. *num.* 6. Ratio, quià peccatum tunc jam est internè patratum, nec impediri potest, ut supponitur. Sed huic opinioni nec acquiesco, et sequor *Salm. Tract.* 21. *cap.* 8. *num.* 81. *et Ronc. de Carit. cap.* 6. qui cum *Pal. Vasq. Dian. etc.* oppositum sentiunt, quià id in iis circumstantiis est objectivè malum, ad quod non licet cooperari nisi tantùm permissivè, modò adsit causa gravis, juxtà nostrum principium positum *n.* 47. *vers. Secunda*, et toties repetitum, nempè quòd ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committet ex occasione à nobis præstitâ, non sufficit, quòd alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilitatis, quæ nos deobliget a præcepto charitatis: Alioquin graviter peccamus tam contrà charitatem, quàm contra virtutem, quæ à proximo læditur.

LIBER TERTIUS.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI, ET ECCLESIÆ.

TRACTATUS PRIMUS.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

« Hujus præcepti, proût est affirmativum, materia propria » sunt actus virtutis Religionis. Est autem hæc Virtus moralis, » quâ interior, et exterior cultus Deo debitus exhibetur. Actus » ejus internus est animi submissio, quâ infinitam Dei excellen- » tiam veneramur. Externus est, quo internum testamur, ut ora- » tio, sacrificium, etc. de quibus vid. *Schol.* 1. 2 *et* 3. *parte.* » Proût verò est negativum, prohibet vitia Religioni opposita : » quæ quià opponuntur virtuti inter morales præcipuæ, sunt » peccata, post ea, quæ contrà virtutes Theologicas committun- » tur, gravissima et ex genere suo mortalia. Sunt autem dupli- » cia : alia quæ opponuntur per excessum, ut Superstitio cum » suis speciebus : alia per defectum, ut Irreligiositas cum » suis. »

Ex hac igitur Religionis virtute tenemur ad orationem, quæ apud *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 83. *art* 1. definitur, ex Damasceno *Petitio decentium a Deo.* Et probabilius est orationem nobis esse necessariam necessitate medii cum *Suar. Laym. Bon. Azor. etc. apud Salm. Tract.* 21. *c.* 9. *n.* 11. *S. Thom. ibid.* contrà *Sylo. Led. Villal. etc.* qui putant, necessitate præcepti. Quandò autem obliget præceptum orationis? *Salm. ibid. n.* 29. *cum Trull. et Villal. contrà alios,* censent obligare per se triplici tempore, scilicet in instanti usu rationis, in articulo mortis, semel saltem in anno. Dicitur *per se :* nam per accidens, certum est obligare, quandò urget magna tentatio, quæ aliàs vinci nequeat : vel quandò urget magna calamitas Populi, aut proximi. *Salm. loc. cit. n.* 15.

CAPUT I.

DE SUPERSTITIONE, ET SPECIEBUS EJUS.

DUBIUM I.

Quid sit, et Quotuplex?

1. Quid est Superstitio? — 2. Quotuplex est Superstitio? — 3. Quis committit Superstitionem falsi cultûs? — 4. Quid superstitio cultûs superflui?

1. — « RESP. 1. Superstitio est falsa religio, seu cultus vitiosus » veri vel falsi Numinis. *Less.* Et convenit cum definitione » communi ex *S. Thom.*, quâ dicit esse vitium, quod religioni » opponitur secundùm excessum. Dicit *per excessum;* non quòd » Deus nimiùm coli possit, aut majore honore, quàm dignus sit: » sed id intelligitur secundùm circumstantias, eò quòd exhibeas » cultum, vel quem non debes, vel eo modo quo non debes, vel » illi cui non debes.

2. — « Resp. 2. Superstitio est duplex; Alia *cultûs indebiti*, sivè » incongrui, quo verus Deus, sed modo indebito, colitur, tri- » buendo ei cultum *falsum*, et perniciosum, vel *superfluum*, qui » nimirùm sit contrà, vel præter Ecclesiæ consuetudinem, ac » præscriptum. Alia est ratione *rei cultæ*, cùm scilicet cultus » Deo debitus falso Deo, vel creaturæ defertur. Et hæc subdivi- » ditur in Idololatriam, Divinationem, et vanam observantiam; » ad quam Magia vel revocatur, vel potiùs quartam ejus speciem » constituit. *Laym. l.* 4. *t.* 10. *c.* 1. *ex S. Th. quæst.* 92. *art.* 2.

Ex quibus resolves :

3. — « 1. Superstitionem *cultûs falsi* committit, I. Qui Deo » tunc offert cultum per cæremonias veteris legis, verbi gratiâ » circumcisionem, immolationem agni, etc., quià hæc significant » Christum adhuc venturum, et nondùm venisse. II. Laicus, » qui Deum colit tanquam publicus Minister Ecclesiæ, verb. gr. » sacrificando, absolvendo. Quod semper esse mortale, docet » *Suar. de rel. l.* 2. *de superstit. c.* 2. III. Is qui suâ auctoritate » proponit aliqua facienda, tanquam ordinata ab Ecclesia ad » Dei cultum. IV. Qui falsas Reliquias proponit; vel miraculum » factum esse per aliquam imaginem; vel se habuisse has, vel » illas revelationes, fingit sivè ad faciendum lucrum, sive ad de- » votionem augendam. V. Qui, ut populum moveat, fingit mira- » culum aliquod, vel historiam reperiri in Scripturâ Sacrâ, etc. » Et hæc superstitio etsi sit de genere suo mortalis, quià primæ » veritati injuriam irrogat, et religionem fundat in mendaciis : » sæpè tamen excusatur ob ignorantiam, vel simplicitatem. *Less.* » *l.* 1. *c.* 43. *Sanch.* 2. *mor. c.* 37. *Nav. c.* 12. *Laym. loc. cit.* » *Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1.

4. — « 2. Superstitio *cultûs superflui* est, v. g. I. Cæremonia » audiendi Missam antè ortum solis cum certo numero, situ, » ordine cereorum, vel Sacerdotis qui dicatur Joannes, vel qui » habeat staturam Christi, etc. quià hic cultus est ex se ipso inanis, » et ad spiritum excitandum inutilis. II. Jejunare die Dominico, » cùm non jejunas aliis diebus. * (*Quamvis ex c. Sacerdos* 26. » *Qu. vetetur jejunare in die Dominico, ad extirpandam hæresim* » *Manichæorum negantium Resurrectionem Christi Domini; qui* » *tamen mortificationis causâ jejunaret, non peccaret, ne leviter* » *quidem, ut ait Viva l.* 2. *Qu.* 2. *Art.* 1. *n.* 3. *imò mereretur, cùm* » *talem hæresim jam Ecclesia aboleverit. Etsi Salm. Tr.* 21. » *c. XI. num.* 8. *dicunt melius esse abstinere a tali jejunio; et ideò*

» *communiter docere. DD. quòd jejunium promissum in die Domi-*
» *nico possit in Sabbato adimpleri: Et si quis voverit jejunare per*
» *mensem, non teneri in die Dominico, nisi expressè intenderit.*)°
» Item in Missâ contra rubricam plures formare cruces, pluriès
» dicere *Alleluia*, dicere *Gloria*, vel *Credo* contrà rubricas, alias-
» que cæremonias demere, vel addere (etsi fiant ex devotione:
» hæc enim corrigenda est), quià sunt præter Ecclesiæ consue-
» tudinem. Hæc tamen, et similia, bonâ intentione facta, venia-
» lia tantùm sunt ordinariè, ut docet *Tol. Less. loc. cit. d.* 1.
» *Nav. et Laym.* quià est materia levis, et actio ex se non mala,
» et multa excusat simplicitas. Quòd si tamen ex se mala esset,
» ut si rem furtivam offeras, turpia in Templo canas, ore vel
» organo notabiliter lascivam vel ad impuritatem provocantem
» vocem edas, est superstitio ferè mortalis, ut *Laym. loc. cit.*
» *ex comm.* »

DUBIUM II.

DE DIVINATIONE.

Quid, et quotuplex sit?

5. Quid est Divinatio? — **6.** Alia est cum expressa invocatione dæmonis, alia cum tacitâ. — **7.** An divinare sit semper peccatum mortale? —**8.** Resolutio casuum. Quid sentiendum de Virgâ Divinatoriâ? — **9.** An liceat divinare per somnia? — **10.** An sit licita Astrologia, et qualis? — **11.** An liceat adhibere sortem divinatoriam?

5. — « Resp. I. Divinatio est, cùm quis opem dæmonis tacitè
» vel expressè invocat, ut noscat res contingentes et liberè futu-
» ras, aliterve occultas, et naturaliter incognoscibiles. Quæ si
» sint tales, quas solus Deus scire potest, involvitur tacita Idolo-
» latria, quod dæmoni tribuatur cultus divinus; si verò sint tales,
» quas Dæmon naturaliter scire potest(nam ex signis, aliisque
» modis occultissima quæque cognoscere potest, etiàm plurimas
» hominum cogitationes, et res futuras, v. *Del. l.* 4. *c.* 2. *q.* 2.
» *Sanch.* 2. *mor. c.* 28.); nihilominùs illicita est, eò quòd com-
» mercium habeatur cum Dei jurato hoste, quod importat
» quamdam proditionem, et apostasiam a Deo, ac fortè etiàm
» (ut vult. *Suar.* contrà *Valent.*) superstitionem. Vid. *Laym.*
» *c.* 3. *Bon. p.* 3. *S. Th.* 2. 2. *qu.* 5. *art.* 2.

6. — « Resp. 2. Divinatio est duplex: una, in quâ est invocatio,
» vel pactum expressum cum dæmone, et generali nomine dicitur
» Necromantia: ut, cum dæmon occulta docet per Pythones,
» arreptitios, præstigias, per personas mortuorum, vel vivorum
» apparentium, aliave signa in aere, aquâ, igne, speculis: Alia
» est, in quâ tantùm est invocatio, vel pactum tacitum, seu inter-
» pretativum, ut cùm ex lineamentis corporis, vocibus, garritu
» avium, et similibus, quibus se dæmon immiscere solet, quæri-
» tur cognitio, ad quam ea sunt improportionata, *S. Thom.*
» *quæst.* 95. Cùm verò utriusque speciei variæ rursùs sint spe-

» cies, eas hîc omitto, quòd secundùm sententiam communiorem
» in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam,
» ideòque in Confessione non sit opus explicare, an v. gr. facta
» sit divinatio ex speculis, aere, mortuo, etc. Exprimendum
» tamen necessariò est, utrum invocatio, sivè pactio expressa, an
» tacita intervenerit; quià, sivè hæc moraliter inter se specie
» differant, sivè non, notabiliter tamen mutant judicium Confes-
» sarii. ° (*Melius, quià invocatio expressa sæpè adjuncta habet*
» *alia peccata, scilicet hæresim, adorationem dæmonis, etc. Cæte-*
» *rum probabile est de se non esse obligationem explicandi, ut*
» *Salm. Tract.* 21. *c.* 11. *n.* 20 et 30. cum *Victor.*) ° Vid. *Laym.*
» *loc. cit. Sanch. loc. cit. Less. l. c. disp.* 5. *Del.* 4. *dis.* 4. *c.* 2.
» *Bonac. q.* 5. *p.* 4. »

Divinatio per expressam dæmonis invocationem dicitur *Oraculum,* si fiat per idola. *Necromantia* specialiter, si per apparentem mortuorum resuscitationem; nam generaliter Necromantia comprehendit alias etiàm species Divinationis. *Oniromantia* si per somnia. *Præstigiæ*, si per fictas figuras. *Haruspicina,* « si per
» signa in extis animalium : *Geomantia*, si per figuram in terrâ.
» *Hydromantia*, si per figuram in aquâ. *Aeromantia,* in aere.
» *Pyromantia,* in igne. »

Per tacitam verò invocationem dicitur *Astrologia,* si fit per situs, et motus astrorum. *Auspicium,* per signa volucrum. *Augurium,* per signa animalium : *Omen,* si fiat per casum, ver. gr. per occursum funeris, etc. *Sortilegium,* si fiat ex sorte, ver. gr. ex aperitione libri, jactu taxilorum.

7. — « Resp. 3. Divinatio, quæ fit per actum expressum, et
» per quam dæmon expressè invocatur, excusari non potest à
» mortali; eam verò, quæ fit per actum tantùm implictum, ali-
» quandò excusari a mortali quidam asserunt; videlicet tunc,
» cùm vel intercedit simplicitas, et ignorantia non crassa, nequè
» affectata : vel fides certa non adhibetur, sed tantùm timor
» quidam, aut suspicio concipitur eventùs futuri. *Laym. l.* 4.
» *tract.* 10. *c.* 3. *Sanch. Less. Suar. Cajet. Bald. tract.* 3. *l.* 4.
» *d.* 3. *n.* 2. *etc.* eò quòd tunc superstitiosa verè non sit, cùm
» intentio non sit talis. Vid. *Suar. Less. Sanch. Laym. Cajet.*
» *Navarr. Sayr. Valent. et Tanner. d.* 5. *de rel. quæst.* 7. *disp.* 1.
» *n.* 21. *et dub.* 2. *n.* 25.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

8. — « 1. Expressè censetur invocare, seu convenire, et pac-
» tum facere cum dæmone, qui vel verbis dæmonem invocat :
» vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit, aut putat dæmo-
» nem cooperari.

« 2. Is verò tacitè paciscitur, qui vanis, et naturaliter impro-
» portionatis utitur ad aliquid cognoscendum vel efficiendum:
» nequè requiritur, ut dæmon aliquandò pactus sit, se ad talis
» vani medii adhibitionem concursurum; eo enim ipso, quo quis
» vanitatibus iis utitur, dæmon se immiscet, licet præter inten-

» tionem utentis sit eum invocare, ut docent *Suar. Less. et.*
» *Sanch. ll. cc.*

« 3. Non excusatur a peccato, qui utendo talibus rebus, quas
» constat esse naturaliter improportionatas, protestatur, se nul-
» lum cum dæmone commercium intendere, quia reipsa facit
» contrà suam protestationem. Cùm enim nec Deus, nec Angeli
» boni talibus se immisceant, dæmon implicitè iis invocatur, ut
» præter citatos docent *Laym.*, *et Bonac. ll. cc.*

« 4. Neque is excusatur, qui talia media utilia credit propter
» experientias, quia has dæmon procurat, ut Homines paulatim
» illaqueet, et ad similia usurpanda inducat. Vid. *Sanch.* 2. *mor.*
» *c.* 38. ° (*Cum Viva loc. cit. n.* 3.)° »

Quæres, quid sentiendum de *Virgâ Bifurcatâ* vocatâ *Divinatoriâ*, cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terra abditos, aquarum, aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, et præsertim fures, ac homicidas? Usum hujus virgæ, aliqui Doctores Medici, et etiàm Theologi conati sunt naturalem probare et innocentem; sed meritò eum reprobat *Contin. Tourn. tom.* 2. *pag.* 268. *cum P. Malebr. P. Lebrum et aliis.* Ratio 1. quià, si talis Virga naturaliter in manu hominis movetur ac volvitur, intentio nihil conferre potest ad motum; Virga tamen remansit immota in manibus eorum, qui protestati sunt nolle aliquid superstitiosum, de quo *P. Lebrum* plura exempla refert: moveri contrà cœpit in manibus aliorum, qui nullam præmiserunt protestationem. Ratio 2. Lapis constitutus pro limite agri nihil differt in materiâ ab alio lapide; ergo impossibile est, ut naturaliter Virga moveatur erga primum lapidem, et non erga secundum. Ratio 3. Quod agit physicè, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non, sed positum in iisdem circumstantiis, eodem modo agit; At Virga Divinatoria movetur juxta mentem ferentis, ita ut si ille quærit metalla, non aquam, Virga non moveatur cùm invenit aquam, sed tantùm si invenit metalla, et sic contrà : patet igitur talem motum non posse esse naturalem.

« 5. Si quis ab astris, somniis, similibusve, ità dependeat, ut
» omnes penè actiones suas et vitam juxtà ea regulare velit,
» eum mortaliter peccare docent *Less. Suar. Sanch. loc. cit.*
» °(*idem Salm. c.* 11. *n.* 64. *cum Nav. Trull. et Pal.*)°

« 6. Ex talium observatione semel, atque iterùm aliquid omit-
» tere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale tan-
» tùm esse censent *Cajet. et Arm.* Vid. *Somnium;* Uti et subinde
» timere leviter, ne ità sit aut eveniat quod portendunt, ut
» notat *Suar. sup. loc. cit.* ° (*Idem dicunt Salm. dict. c.* 11.
n. 64.)°

9. — Quæritur, an divinare futura per somnia, semper sit illicitum? Respondetur, si somnia sint certò, vel probabiliùs a Deo, possumus, imò tenemur eis credere, cùm Deus promiserit aliquandò per somnia loqui, ut *N.* 11. *Per somnia loquar ad illum.* Ità *Salm. c.* 11. *n.* 60. *cum S. Thom. S. Greg. Niss. Suar. Less. etc.*

E converso grave peccatum esset credere somniis diabolicis, ut *in cap. Episcopo.* 26. *qu.* 5. *Salmant. n.* 66. *cum Laym. Less. etc.* Quandòque tamen potest homo rudis excusari a mortali ratione simplicitatis, vel quià solùm tenuiter credit eisdem, ut benè advertunt *Anacl. tract.* 5. *D.* 2. *n.* 22. *et Busemb. mox infrà.* Quid in dubio, an somnia sint a Deo, vel dæmone? Resp. si non constet certò, vel probabiliter somnia esse a Deo, non licet eis credere. Ità *Salm. n.* 61. *cum Suar. Less. Sanch. Pal. etc. ac Spor. de* 1. *Præc. n.* 19. *ex comm.* Ratio, quià Deus, cùm immittit somnia, simul etiàm reddit hominem certum, vel ferè certum, quod ab ipso immittantur. Pro regulâ autem discernendi, an somnia sint a Deo, vel a dæmone, observandum, an somnium impellat ad opus bonum, vel malum, aut præsumptuosum. Item, an post somnium homo se sentiat perturbatum, et minùs promptum ad opera pietatis; vel alacrem, et promptum; tunc enim potest prudenter censere somnium esse a Deo. Ità *Elbel. de* 1. *Præcept. n.* 491. *et Anacl. loc. cit. n.* 23. *ex communi. DD.*

« 7. Communiter, et ut plurimum in similibus, in quibus taci-
» tum tantùm est pactum, venialiter tantùm peccari, docent con-
» sequenter Doctores suprà citati, et mox citandi: quià commu-
» niter ferè aliquid istorum intervenit, quæ a mortali excusare
» dicunt, ut v. gr. quòd si fides integra non adhibeatur. *Sanch.*
» *loc. cit. n.* 13. *Caj. in summ. Armil. etc.* Rectè tamen notat
» *Delrio*, esse semper rem valdè periculosam, juxta illa suas ac-
» tiones dirigere, etiàm non credendo. Vid. *Sanch. loc. cit.*

« 8. Licita est 1. *physiognomia*, quæ ex vultu, dispositione, et
» habitudine corporis, et membrorum: 2. *Chyromantia*, quæ ex
» lineis, et partibus manuum considerat temperiem corporis,
» imò etiàm animi propensiones, et affectus probabiliter conjec-
» tat. *(*Idem Salm. n.* 73. *et* 74. *cum Azor. Bonac. Sanch.*)*
» 3. Item divinatio, quæ ex somniis conjectat hominis complexio-
» nem, et hinc affectiones animi diurnas. 4. Item alia, qua ex
» avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu, aliisve actio-
» nibus naturales aliqui effectus prænuntiantur futuri ut pluri-
» mum, v. g. serenitas, pluvia, etc. 5. Astrologia naturalis, quæ
» effectus corporeos et naturales, ut ventos, eclipsim, fertilitatem,
» salubritatem, morbos, et similia prædicit, quæ ad medicinam,
» vel agriculturam conducunt; imò etiàm, cum ex puncto nativi-
» tatis, sivè horoscopo probabiliter prædicit complexionem corpo-
» ris, et affectiones animi. Quià hæ divinationes omnes naturales
» sunt, et mediis proportionatis utuntur. *Less. l.* 2. *c.* 43. *d.* 7.

10. — « Alia est *Astrologia Naturalis*, quæ conjicit pluvias,
» tempestates, sterilitates terræ, et similia; et hæc non est illi-
» cita, ut ait hîc *Busemb. cum Salm. Tract.* 21. *c.* 11. *n.* 35. »
quamvis ut plurimum sit inutilis, et incerta. Alia est *Judiciaria*, quæ ex signis in astris prædicit futura contingentia, quæ pendent ex hominum voluntate; et hæc, si fiat de persona particulari, illicita est, ut dicunt *Salm. d.* 1. *n.* 46. *cum Trull. Sanch. Salm. etc.* contra *Pal. et alios apud ipsum;* Etiamsi, non

ut certò, sed ut conjecturaliter seu probabiliter fiat, ex *Constit. Sixti V, Moderator Cœli, anni* 1586, ubi damnantur etiàm illi qui id non certò affirmare audent, aut protestantur. Licitam autem esse censent si fiat in generali, putà si prænuncientur bella, seditiones, etc. Ità *Salm. ibid. n.* 48. *ex S. Thom.* Qui *p.* 1. *qu.* 115. *art.* 4. *ad* 3. sic loquitur : « Plures homines sequuntur » passiones, ad quas cooperari possunt corpora cælestia. Pauci » autem sunt sapientes, qui hujusmodi passionibus resistant. » Et ideo Astrologi ut in pluribus, vera possunt prædicere, et » maximè in communi, non autem in speciali. »

Quæritur indè, an licita sit Astrologia, quæ prædicit ex horoscopo, et puncto nativitatis inclinationes, temperamenta alicujus? Distingue, si prædicit ut certa, certò illicita est, cum omnia sint incerta. Ità *Salm. dict. c.* 11. *n.* 10. *cum Sanchez, Trullench. Suarez* et alii communiter; putant tamen esse tantùm peccatum leve, ut *n.* 32. *cum Layman, Suarez, Sanchez etc.* contrà *Fill. et Trull.* Si verò prædicit, ut tantùm probabiliter, seu conjecturaliter, licita est, ut *Salm. num* 53. *cum S. Th. Suar. Pal. Bon.*

« 9. Illicitæ verò sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis » aliquid nosci, aut prænuntiari intendatur circa ea, ad quæ pro- » portionata non sunt, ut circa effectus contingentes, et liberos : » aut quæ a Deo pendent; ut circà statum animæ, dona Gratiæ, » divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ et similia, » quorum electio voluntaria est, et a libera hominum voluntate » pendet : itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscon- » dito. Vide *Less. l. c. et Bonac d.* 3. *qu.* 3. *n.* 11. *Suar. Sanch.* » *loc. cit. Bon. n.* 11. »

Prædicere futura contingentia libera conjecturaliter tantùm ex signis avium etc. dicunt *Salm. n.* 98. *in fine cum Less. Pal. Sanchez, Fill. etc.* non esse illicitum : quià constellatio, quæ potest homines commovere ad bellum, potest etiàm illa signa causare in avibus.

« 10. Peccant, qui Ægyptios de fortuna consulunt, et quidem, » si fiat cum firma fide, vel scandalo, etc. mortaliter : si verò » causâ curiositatis, vel ritûs, ut fit communiter, venialiter tan- » tùm. *Fill. et Sanch.*

« 11. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinato- » rias, ad futurum, vel occultum aliquod cognoscendum, quasi » sortibus vis aliqua divina insit, ut si quis v. g. ex taxilorum pro- » jectione, et dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, » beneficium, etc. Idem ferè est de sortibus consultoriis, quibus » inquiritur, quid in hac, vel illa re sit agendum. Dixi *ferè*, quià » aliquandò hæ licitæ sunt, quandò causæ necessitas, et honestas » exigit : aptiorque modus dubium vincendi non apparet : dum- » modò fiant præmissâ oratione cum debitâ reverentiâ; et indi- » cium non expectetur, nisi a solo Deo : v. g. si quis hærens in » bivio aliter quoad viam se determinare non possit, vel si divino » instinctu, aut jussu fiant : ut 1. *Reg.* 10. in electione Saulis » contigit. *Fill. Sanch. Bon. loc. cit.*

« 12. Sortes divisoriæ sinè superstitione, et plerumque licite » fieri possunt, sivè ad honestum ludum, sivè ad hæreditatis divi- » sionem, sivè ad litis compositionem, dummodò litigantes, qui » æquale jus habent, consentiant, quià nihil aliud continent, » quàm contractum inter eos, qui ad aliquam rem jus habent, ut » illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiàm si plures mortem meriti » sint, nec expediat, omnes puniri, sorte definiri potest, quis ex » iis sit occidendus. Dixi *plerumque :* tum quià in electionibus » Ecclesiasticis sunt illicitæ. ut *Laym. l.* 3. *t.* 4. *et Bon.*, tum » quià officia secularia non sorte, sed secundùm personarum ap- » titudinem sunt dividenda, etsi inter plures æquè aptos, et dignos » sorte agi possit. v. *Less. c.* 43.»

Sortes in electionibus ad Officia secularia licitæ sunt, modò sint inter dignos. *Sporer de* 1. *Præc. c.* 9. *n.* 21. *cum S. Th. q.* 97. *a.* 8. *Sanch. et comm.* Quoad verò Officia, vel Beneficia Ecclesiastica vetantur *c. Ecclesia de Sortilegiis.* An autem talis electio sit nulla? Affirmant *Panorm. et Villal. ap. Salm. c.* 11. *n.* 91. Negant tamen *Salm. n.* 92. *cum Suar. Sanch. Laym. etc.* Et quidem probabiliùs, quià nullibi talis electio sancitur invalida. Excipitur tamen sola electio Prælati habentis jurisdictionem *ex c. Quià propter, de Elect.*

11. — An liceat usus Sortium in decidendis litibus circa Officia, aut Beneficia Ecclesiastica ? Affirmant *Laym. Less. Host. Abb. etc. apud Salm. n.* 85. Negant verò *Felin. Farin. et Salm. n.* 88. *cum Suar. Sanch. etc.* Et quidem verius, nam ex *c. Ecclesia. Extra de Sortil.* universè prohibetur electio Ecclesiastica per sortes. In casu nostro talis electio alterutrius ex litigantibus jam fieret per sortem saltem completivè. Hoc tamen licere dicunt *Salm. ib.* si hæc electio fieret auctoritate Judicis, quià tum vitatur periculum vitiosi ingressûs, cum Judex habendo jurisdictionem ad collationem legitimum titulum conferat.

Ultimò notandum est *ex Salm. ib. n.* 95. *cum S. Th. Suar. Pal. etc.* quod sors divinatoria, etiamsi a Deo expectetur, tunc tantùm licita sit, quandò I. Adsit urgens necessitas salutis. II. Divina non convertantur ad terrena negotia. III. Non mittatur sors in quibuscumque electionibus Ecclesiasticis, quæ fieri debent instinctu Spiritûs Sancti. Hinc raró licitam esse dicunt *Salmant. d. n.* 95.

« 13. Potest excusari a superstitione, qui modo illicito futura » se velle divinare ostendit joci causâ. Ratio est, quià non est actus » superstitiosus nec affectatio cognitionis Dei propriæ, sed tan- » tùm vanitas aliqua. *Suar. et Sanchez. Reg. l.* 17. *n.* 170. *(Cum » Salm. dict. c.* 11. *n.* 38. *Modò credat illa esse falsa.*)* »

DUBIUM III.

Quid, et quotuplex sit Idololatria?

12. — « Resp. 1. Ea est, quandò tribuitur honor creaturæ, si- » cut Deo. *S. Thom. quæst.* 94. *a* 1. Id verò fit, ut docet *Less.* 2.

» c. 43. non tantùm sacrificio, sed etiàm quovis signo honoris, quo
» quis creaturæ, tanquam Deo, se submittere intendit, v. gr.
» genuflexione, suffitu, detectione capitis ad statuam Jovis. »

13. — « Resp. 2. Idololatria est duplex : alia *Materialis*, sivè
» simulata, ut cum quis sinè interno affectu, ex metu mortis,
» cultum idolo exhibet. Alia *Formalis*, ac propria, vel perfecta,
» ut cum quis adorat idolum, quod ex infidelitate putat esse
» Deum; vel imperfecta, cum quis vel ex odio Dei, vel ex affectu
» aliquid a dæmone, aliave creatura obtinendi, ipsi, quasi Deo,
» cultum defert. *Laym. loc. cit. ex S. Aug. et S. Th.*

Unde resolves :

« 1. Idololatria aliquandò conjungitur cum infidelitate, vel
» hæresi, cum scilicet creatura adorata in intellectu habetur pro
» Deo, aliquandò non.

« 2. Idololatria etiàm materialis, et ficta est grave et mortale
» peccatum : quià est saltem mendacium perniciosum, et contrà
» religionem; sæpè etiàm contrà confessionem Fidei externam
» *San. l. 1. c. 37. n. 21. Azor. 1. p. l. 9. c. 11.*

« 3. Idololatria imperfecta ob malitiam voluntatis est pecca-
» tum gravius, quam perfecta. Vid. *Laym. l. 4. t. 10. c. 2. Sanch.*
» *lib. 1.* »

DUBIUM IV.

Quid, et quotuplex sit vana observantia, et undè colligatur?

14. Quæ sit vana Observantia ? Et quotuplex ? — 15. An sit culpa gravis ? — 16. Quomodo cognosci possit ? — 17. Resolutio casuum. — 18. An detur et licita sit virtus in iis qui vocantur Salvatores ? — 19. An arcendi qui faciunt mira supernaturalia ? — 20. Quid in dubio præsumendum ? — 21. An liceant Ensalmi ? — 22. An detur Fascinatio naturalis ?

14. — « Resp. 1. Ea est superstitio, qua medio aliquo impro-
» portionato, et a Deo non instituto procuratur aliquis effectus
» v. gr. sanitas, scientia, etc. *S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 1. Bon.*
» *et alii.* Differt autem a divinatione : quod hæc tantùm ordi-
» netur ad occultorum cognitionem; illa verò ad effectum exter-
» num. Convenit cum eadem, quod utraque nitatur pacto dæmo-
» nis, eique tribuat perfectionem propriam Dei. Undè quæ de di-
» vinatione dicta sunt, proportionaliter huic accommodari debent.

« Resp. 2. Dividitur 1. sicut divinatio in eam, quæ ex pacto
» expresso cum dæmone, et in eam, quæ ex implicito pacto pro-
» cedit. 2. Dividitur communiter in quatuor species. *Prima* dici-
» tur *Ars notoria*, quæ inspectione certarum figurarum, vel certo
» alio jejunio, oratione, etc. utitur ad scientiam repentè ac sine
» labore acquirendam, ut faciunt Anabaptistæ. *Secunda* dicitur
» *Magia* (quod nomen alioqui generale est), quæ versatur circà

» corpora variè immutanda, aliosque effectus miros. *Tertia* est
» *Observatio eventuum*, qua ex consideratione alicujus eventûs
» conjicitur, quid sit futurum; ut v. gr. si ex eo, quod casu oc-
» currat vulpes, canis, aut cadaver, certa imminere credat, et
» inde actiones suas moderetur. *Quarta* dicitur *Observatio sani-*
» *tatum*, cum adhibentur quædam signa, orationes, certus nu-
» merus crucium, sacra verba, etc. velut necessaria, et efficacia
» ad pellendos morbos. Idem est de gestione Reliquiarum cum
» vana circumstantia, v. gr. in tali capsa, tot diebus, cum tali
» herba, etc. *Sanch. c.* 40. *n.* 11. *Fill. t.* 14. *c.* 6. *n.* 157.

15. — « Resp. 3. Vana observantia, sicut divinatio, est pecca-
» tum mortale ex genere suo. Ratio est, tum quià tribuit hono-
» rem divinum creaturæ, expectando ab ea, quod a solo Deo
» expectari debet : tum quià nititur pacto cum dæmone. *Less.*
» *Bon. quæst.* 5. *part.* 4. *et alii.* Nec potest excusari a mortali
» ex parvitate materiæ; quia simpliciter, et omni materiâ usur-
» patur cognitio, aut virtus Dei propria. Aliundè tamen fieri pos-
» se, ut non sit mortale, docent *Auct sup. cit. dub.* 2. *resp.* 3.
» 1. Ratione ignorantiæ, si pactum sit implicitum tantùm. 2. Si
» non adhibeatur fides, licet timeatur ità esse vel futurum. Vide
» dicta de divinatione *n.* 8. *casu* 7. *et Less. dub.* 8. *n.* 53 *et* 66.

16. — « Resp. 4. Vana observantia cognosci potest. 1. Ex insuf-
» ficientiâ causæ adhibitæ ad effectum; si nimirum nec habeat
» naturalem virtutem, nec de supernaturali legitimè constet.
» 2. Ex adjunctione falsæ, vel vanæ circumstantiæ, ut v. g., si
» flagellatio fieri debeat certâ horâ, numero, manu, flagro serico;
» si nomina adhibeantur ignota vel characteres peregrini, verba
» falsa, vel apocrypha, v. gr. Christum habuisse febres, vel spas-
» mum, etc. Item, si ponatur vis in modo scribendi, v. g. Evan-
» gelii S. Joannis a Virgine, oriente sole, etc. 3. Si effectus
» statim evanescat, etc. *Delrio l.* 2. *quæst.* 5. *Sanch. c.* 40. *n.* 43. »

Ex dictis resolves :

17. — « 1. Superstitiosum est : 1. Sumere aliquam potionem,
» vel bolum, vel quidvis aliud usurpare ad scientiam aliquam
» subitò acquirendam. 2. Gestare amuleta, ligaturas, involucra
» falsis characteribus consignata contrà vulnera, vel subitam
» mortem, ne possint lædi, vel ne sanguis effluat, vel ad conci-
» liandam invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem, fortu-
» nam, nocumenta et maleficia. 3. Ex casu fortuito conjicere de
» eventu, v. g. sibi aliquid boni, vel mali eventurum, ut si manè
» egrediens pedem offendat, ideòque domum regrediatur, timens
» aliquid infausti. 4. Dies aliquos habere, tanquàm faustos, ali-
» quos verò infaustos, ideoque negotium omittere, v. gr. die Ve-
» neris nolle ungues præscindere. 5. Fœminarum carminatricum
» benedictiones, et preces ad morbum depellendum adhibere.
» 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen, ut pluat. 7. Si
» putentur Missæ non prodesse Defunctis, nisi legantur septem,
» cum septem certi coloris candelis, et septem eleemosynis.

» 8. Si unguento armario, quo gladius inungitur, absens curetur.
» 9. Si certo festo, v. g. S. Joannis, certæ adhibeantur orationes,
» vel festo S. Mathiæ hederæ folia aquis imponantur, ut cognos-
» catur, cui debeant nubere. 10. Si quibusdam precibus, imagi-
» nibus, aut characteribus, aut crucibus tribuatur certa, et in-
» fallibilis vis, v. g. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non
» moriendi sinè prævia Confessione, non incidendi in infortu-
» nium, etc. Aliud tamen est ea per orationes petere ac sperare.
» *Delr. l.* 3. *p.* 2. *resol.* 4. *sect.* 7. *Suar. c.* 15. *Less. c.* 4. *d.* 3.
» *Sanch. n.* 34 *et* 37. *Fill. n.* 150.

« 2. Superstitiosum non est: 1. Observare lunam, aut tempora
» aptiora colligendis herbis (v. g. die S. Joannis Baptistæ),
» purgandis corporibus, cædendis arboribus, etc. 2. Verba sacræ
» Scripturæ, vel Reliquias gestare ad Dei tantum honorem, et
» sinè dictis vanitatibus. 3. Circà Templum alicujus certi Sancti
» ter jumentum circumducere; die alicujus certi Sancti equis
» venam secare, si scilicet hæc fiant, ut major devotio excitetur,
» et effectus Sanctorum meritis adscribatur. Aliud tamen esset,
» si putarentur tales circumstantiæ infallibiles, aut planè neces-
» sariæ, aut per se efficaces. Vid. *Nav. in man. c.* 11. Addit
» *Laym. ex Caj.* si homines rudes bonâ fide, et ex devotione ali-
» quem ritum ab Ecclesia non receptum observent, aliquandò in
» sua simplicitate relinquendos, dum difficulter abducantur ab
» eo, quod bonâ fide a suis majoribus acceperunt. 4. Nec dam-
» nandæ quædam devotiones, quas vocant novendiales, v. g.
» novem, vel ad exemplum S. Gregorii triginta, vel alium cer-
» tum numerum Sacrorum celebrare, cum certo numero et
» magnitudine candelarum, et similia, si fiant in memoriam ali-
» cujus mysterii, v. g. novem mensium, quibus Christus fuit in
» utero, vel quinque vulnerum, etc. Esset tamen superstitiosum,
» credere eas preces non prodesse in majore, vel minore nume-
» ro. 5. Multi excusant etiàm eos, qui sanant morsos a rabido
» cane, quòd putent illos ad hoc habere gratiam gratis datam: et
» sic tenent *Nav. in man. c.* 11. Vid. *Sanch. Laym. Bon. ll. cc.*

18. — Quæstio est, an detur, et sit licita virtus (vocata magia naturalis) in aliquibus vocatis *Salvatores*, qui medentur quibusdam morbis signo Crucis, aut verbis Sacris, aut inhiatione? Affirmant *Azor. et alii ap. Salm. Tract.* 21. *c.* 11. *n.* 113. et dicunt dari tunc virtutem naturalem. Alii *n.* 114. dicunt non dari talem virtutem neque naturalem, neque gratis datam. *Salm.* tamen ex *n.* 116. *cum Delrio, Nav. Vill. Trull. Pal. Hurt. et aliis:* item *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 40. *a n.* 27. *Suar. de Relig. tr.* 3. *l.* 2. *c.* 15. *n.* 25. *et Less. l.* 2. *c.* 43. *n.* 63. probabiliter dicunt dari in aliquibus hanc virtutem, sicuti notum est Reges Gallos sanare Strumas (ut agnoscit. *S. Th. cum Bonif. VIII. in Canoniz. S. Lud.*) et Reges Hispanos sanare Scrophias. Hanc virtutem tamen aiunt non esse naturalem (etsi hoc aliquibus gravibus DD. satis probabile videtur): nam aliàs omnes homines ejusdem temperamenti eamdem virtutem haberent; sed esse gratis datam

a Deo ad bonum publicum, juxtà *Apost.* 1. *ad Cor.* 12. 9. *Aliis gratia sanitatum, etc.*

Hîc autem notandum illud quod invenitur in *Martyrologio Romano* annotatum sub die 5 *Martii* de miraculosa sanatione a morsibus serpentium eorum, qui credentes januam Templi S. Phocæ Martyris, invocatâ ipsius intercessione, attigerint; « Antiochiæ (verba Martyrologii) Natalis S. Phocæ Martyris, » qui post multas, quas pro nomine Redemptoris passus est in- » jurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodie » quoque Populis eo miraculo declaratur, quod si quispiam a » serpente morsus fuerit, ut januam Basilicæ Martyris credens » attigerit, confestim evacuatâ virtute veneni sanatur. »

19. — Benè verò advertunt iidem *Salm.* arcendos esse, qui carbones contrectant: Qui halitu fornacem tepefaciunt, vel hominem occidunt : Qui madidi vino sanant : Qui, adstante alio Salvatore, virtutem amittunt : Qui talem virtutem ab alio discunt : Qui dicit talem habere virtutem, qui natus est die festâ Parasceves, vel quià est septimus filius (sed in isto *Viva* dicit posse dari aliquam virtutem naturalem) : Qui certis verbis utitur, quibus credit inesse virtutem, cum gratiâ confertur personæ; non autem verbis et signis. Ita *Salm. n.* 118. *cum Suarez, Sanch. Del Rio, Pal. Hurt. etc.*

20. — Advertunt etiàm, quod in dubio præsumendus sit aliquis effectus potiùs provenire a causa naturali, quàm a superstitione. Ita *Spor. de* 1. *Præc. c.* 9. *n.* 31. *cum S. Aug. Sanch. Laym. Elbel n.* 591. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 28. *et Salm. Tract.* 21. *c.* 11. *n.* 112. *cum S. Th.* qui docet 2. 2. *q.* 60. *art.* 4. *in corp.* « Ubi non apparent manifesta indicia de malitiâ alicujus, debe- » mus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, » quod dubium est. » Rectè tamen consulunt *AA cit.* ut tunc præmittatur protestatio, nolendi effectum, si aliqua superstitio subsit. Si verò certè probabiliter constet rem nullam habere vim naturalem ad aliquem effectum, in dubio censetur potiùs provenire a dæmone, quàm a Deo, cum divina promissio de illo non habeatur, ut docet *Sanch. Dec. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 2. *cum Gersone, et Spor. n.* 33. *cum S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 96. *art.* 2. An autem liceat usus pulveris *sympathici?* Respondet *Elbel n.* 516. doctores satis communiter negare, quià incredibile videtur qualitates hujus pulveris in distans habere vim operandi; unde *Elbel* censet hujusmodi usum non facilè approbandum. Attamen in casu urgenti permitti posse, modò vulneratus non nimium distet, v. gr. ultra 300 passus; et modò protestatio præmittatur. Ratio, quià probabile est dari *actionem in distans.* Certùm valde probabiliter mihi videtur hoc esse licitum, si talis pulvis non in magna distantia applicetur; ducor ex iis quæ dicit celebris Philosophus Purchotius in suis *Instit. Phil. t.* 2. *part.* 1. *Physic. sect.* 5. *c.* 11. ubi sic ait : « Pulvis vitrioli calcinati, qui sym- » pathicus appellatur, in sanguinem è vulnere recens emissum » injectus, ipsi vulneri aliquot passibus remoto mederi, ac san-

» guinem sistere observatur. Id verò aliter fieri non concipitur, » quàm per profluvium substantiale, sivè per spiritus vitrioli, » qui calentibus adhuc sanguinis particulis admixit, ad vulnus, » unde expressus est sanguis, feruntur, et tanquam cunei quidam » apertos meatus, quibus effluit sanguis, penitùs obstruunt. » Ungere autem in distans gladium adhuc calentem sanguine vulnerati, superstitiosum esse ait *Croix n.* 29. *cum Burg.* et asserit commune. Sed ex eadem ratione, ut supra, probabiliter id etiàm permittit *Spor. loc. cit.* Adhuc enim in dubio, an effectus proveniat a causâ naturali, jam diximus ex communissima DD. superstitiosum non esse illum procurare, saltem protestatione præmissâ.

Quando autem adhibentur aliqua signa Crucis, vel tot Pater, etc. in dubio, an adsit ibi aliqua superstitio, *Less. l.* 2. *c.* 45. *n.* 26. ea permittit, præmissâ expressâ protestatione. Consentiunt *Spor. n.* 34. *et Tamb. lib.* 2. *c.* 6. §. 1. *n.* 12. si urgeat notabilis necessitas. Damnat verò *Spor. c.* 9. *n.* 32. *cum communi,* tanquàm superstitiosum regulariter, certis festis, horis, etc. herbas, aut fructus colligere, nisi circumstantia temporis conferat ad herbarum virtutem, ut in vere, æquinoctio, etc. Damnat etiàm *Sporer n.* 28. circumducere equos per Templa Sanctorum, nisi expectetur effectus per merita illorum; undè ait, quod ubi adest hujusmodi consuetudo, ipsa sit abroganda; at si non possit sinè offensa Populi auferri, saltem ipse docendus est, quo animo id faciendum.

« 3. Non est illicitum uti virtute rei naturalis, quæ per super» stitionem cognita est, modò ejus observatio, aut operatio non » pendeat ab ope dæmonis. Ratio est, quià licet illa cognitio malè » parta sit, peccatum tamen transit, neque virtus naturalis ex eo » quidquam mali contraxit. Vid. *Sanch.* 2. *mor. c.* 38. *Bon. q.* 5. » *p.* 4. *Laym. l. c. t.* 10. *c.* 4. »

21. — Quid de Ensalmis? Ensalmus dicitur, quià communiter ex verbis Psalmorum componitur, et ordinatur ad morbos sanandos. Si Ensalmus est *Invocativus,* scilicet petens salutem a Deo, quin credatur infallibiliter effectus, licitus est. Secùs si sit *Constitutivus,* scilicet si ei tribuatur virtus infallibilis. Ità *Salm. Tr.* 21. *c.* 11. *n.* 124. *et* 125. *cum Navar. Azor. Bon. S. Anton. Suar* Sanè autem illicitus est Ensalmus (ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 96. *a.* 4.), si in eo invocetur indirectè dæmon, aut nomen inusitatum Angelorum; vel si ei falsa, aut vana misceantúr, vel adhibeatur certus modus scribendi, proferendi, etc.

22. — An detur naturalis Fascinatio? Affirmant *Salm. n.* 104. *cum S. Th.* 1. *p. q.* 117. *art.* 3. *ad* 2. qui dicit : « Oculi autem » inficiunt aerem continuum usque ad determinatum spatium. » Hinc dicunt *Salm. n.* 138. quod talis, qui in se experitur hanc pestiferam qualitatem, tenetur abstinere a nimio consortio hominum non necessario, vel oculos declinare. Dicunt verò *n.* 133. contrà *Azor. l.* 9. *c.* 25. superstitiosam esse fascinationem vulgarem, quæ a vulgo creditur, scilicet quod aspicientes invido animo

noceant; et ideo tanquam superstitiosa vetanda esse oscilla, seu turpicula, quæ contrà fascinationes imponuntur. Sed si adhibeantur adversùs fascinationem naturalem, ut suprà, nescio cur illa sint tam rigorosè damnanda, undè enim certò apparet, quod dicta oscilla nullam naturaliter virtutem habeant ad illum malignum effluvium medendum? Consentit mihi *Spor. de* 1. *præc. c.* 9. *n.* 31. qui, ut suprà retulimus, ait in dubio prudenti, an res applicanda habeat vim naturalem, quod licitè possit adhiberi, cum communissima DD. *ex S. Aug.* Tantò magis, quià communiter cis certa fides non præstatur.

DUBIUM V.

Quid sit Maleficium, et quomodo possit tolli?

23. Quid, et quotuplex Maleficium? — **24.** Quæ remedia liceat adhibere contra Maleficium? — **25.** An liceat petere a malefico parato, ut tollat maleficium cum alio? Et an in dubio, num sciat modum licitum solvendi? — **26.** Quid de Strigibus? — **27.** Quam excommunicationem incurrant Malefici? — **28.** Quomodo Confessarius se gerere debeat cum Magis et Maleficis?

23. — « Resp. 1. Maleficium est vis nocendi aliis, ex pacto et » cooperatione dæmonis. Differt a Magia, quod hæc intendat facere mira, illud autem dirigatur ad nocendum. *Tol. lib.* 4. *cap.* 10. » *Fill. t.* 24. *cap.* 8. *q.* 1.

« Resp. 2. Maleficium aliud dicitur *Amatorium*, seu *Philtrum* » cujus usus est ad carnalem amorem, vel odium excitandum, » dæmone hominis phantasiam commovente, nihil tamen agente » in voluntatem. Undè patet, si maleficio sic infecti labantur, eos » verè peccare; quià libertas non aufertur. Aliud dicitur *Veneficium*, quo alicui personæ vel ejus bonis damnum infertur. *Fill.* » *loc. cit. n.* 183. *Azor. t.* 1. *l.* 9. *c.* 16.

24. —« Resp. 3. Contrà maleficia uti licet 1. Remediis petitis » ex medicina. °(*Plures enim herbæ, ut ruta, salvia, etc. contra* » *maleficia naturaliter prosunt, quià virtute naturali corrigunt* » *pravos humores, ope dæmonis commotos : non verò licet uti* » *virga lupi, pulvere asperso corpori, etc., et similibus, quæ naturaliter conferre nequeunt ad sedandos humores.* Vid. *Salm.* » *c.* 11. *n.* 143 *et* 135.)° 2. Exorcismis et Sacramentis Ecclesiæ, » peregrinationibus, invocationibus Sanctorum, etc. 3. Destructione signorum, per quæ dæmon nocet, absque tamen alio » maleficio : *Navar.* et communiter alii. ° (*Est commune etiam* » *ap. Salm. cap.* 11. *n.* 158.)°

« 4. Si maleficus licito modo potest maleficium tollere, licet » eum ad id accersere, rogare, imò etiàm pecuniâ inducere, vel » verberibus aut tormentis cogere (non tamen interficere) si nolit. *Lugo, Diana part.* 8. *t.* 7. *R.* 53. Idque, etiamsi constet, » eum id facturum per novum maleficium, sicuti ex causa licet » ab usurario petere mutuum ad usuram. Ratio est, quià cum ha-

is petendi, quod ab illo rectè præstari potest, et est in-
ns, imputabitur illius malitiæ si id malè faciat.°(*Ità*
bid. n. 154. *cum Pal. Suar. etc. contrà Cajet.*)° Vid.
lib. 7. *de Matrim. disp.* 94. *n.* 11. *Fill. n.* 192. *Les. lib.* 2.
. d. 6. contrà *Delrium.* 5. Licet etiàm contrarium signum
um apponere, ex se tamen honestum: v. gr. si dæmon esset
cum malefico, se tandiu nociturum, quandiu malefi-
e cruce non signaret, aut lavaret corpus (nam plerum-
cum tali aliqua conditione, v. gr. ut tandiu duret,
i manet aliqua ligatura, aut res aliqua certo loco de-
licebit illi se signare, lavare, etc. *Suar*, *Less. lib.* 2.
. 45. °(*Ità etiàm Elbel n.* 534. *Salm. n.* 161. *Sanch.*
ull. etc.)° Ratio est, quià non est intentio positiva re-
ndi sanitatem eo medio, sed tantùm tollendi signum, et
endi pactum cum dæmone. Undè ulteriùs patet, licere
tere sagam, quæ te tetigit; eâ enim repercussâ solet
ssare: ut habet *Lessius l. c. et Sanch. lib.* 7. *de Ma-*
isp. 95 *et* 96. 6. Si maleficus non potest tollere malefi-
isi per novum, non licet eum ad id inducere, quià id
ducere ad peccatum, et actui intrinsecè malo cooperari,
anch. Less. etc. ll. cc. 7. Si dubitetur, an possit sinè
io novo tollere, non licet ab eo petere, ut habet *Laym.*
r. 10. *cap.* 4. *n.* 9. *Sanch. et Suar.*, quià est pericu-
ccandi. Facilius autem præsumi potest, eum qui signa
posse ea sinè novo maleficio destruere, quàm eum, qui
suit. Undè, si hic suam operam offerat, priùs erit exa-
us de modo solvendi. Vid. *Laym. hîc, Bon. disp.* 3.
5. »

Quæritur 1. An liceat petere a Malefico parato, ut ma-
cum alio maleficio tollat? Affirmant *Angel. et Aureol.*
n. c. 11. *n.* 146. sicut dicunt etiàm licere ad propriam
n petere Sacramenta a Sacerdote sacrilego. Sed tenenda
iva sententia *cum Less. lib.* 2. *cap.* 44. *n.* 35. *et Salm.*
um S. Th. et pluribus. Ratio, quià Sacerdos sacrilegus
nistrare Sacramenta non sacrilegè. Sed Maleficus ne-
icere maleficium sinè dæmonis cooperatione, quod est
è malum, nec officit illum esse ad id paratum, juxta
. 2. n. 47.

tur 2. Utrum liceat petere a Mago solutionem maleficii
an sciat vel ne modum licitum solvendi? Certum est
constet quod magus modum licitum non ignoret, etiàmsi
illicito sit usurus, quià id suæ malitiæ imputatur. Ità
iter cum *Busemb. ut supra n.* 4. *Salm. dict. c.* 11. *n.* 151.
de 1. *Præc. cap.* 9. *n.* 43. *cum Laym. Sanch. et Less.*
ant *Tamb. cap.* 6. §. 3. *n.* 9. *Sporer n.* 42. *Viva Qu.* 5.
4. *cum Sanch. Trull. Fill. et Elbel n.* 532. *cum Suar.*
licere si sit certò probabile, quod Maleficus sciat modum
Sed quid in dubio negativo? Censet *Tamb. n.* 10. et non
Viva n. 3. quod aliquando etiàm liceat petere, quià non

rarò præsumitur ex communiter contingentibus maleficos modum licitum non ignorare. Sed contradicit sententia communis quam tenent *Sanch. de Matrim. lib.* 7. *D.* 95. *n.* 13. *Less. lib. cap.* 44. *n.* 4 *Viva loc. cit n.* 3. *Salm. n.* 152. *cum Pal. Laym. etc.* Rati quià præsumendum, quod Magi non sciant nisi modos illicitos. Cæterùm, si in aliquo casu habeatur justa præsumptio, quod maleficus sciat modum licitum solvendi maleficium, putà per ablationem signi, satis probabilis videtur opinio *Tamburini*; cui tum non obstaret sententia communis opposita, nam (ut ait *Tamburin.*) DD. contrarii loquuntur, quandò dubium aliter non posset deponi. Advertunt autem cum *Busemb. Spor. n.* 42. *Viva loc. cit. et Elbel n.* 533. *cum Laym. Less. et Del Rio.* faciliùs præsumendum, quod sciat solvere maleficium modo licito is qui signa posuit, illa auferendo, quàm alius qui non posuit.

26. — Hinc notandum est, communem esse sententiam cum *Salm. cap.* 11. *n.* 172. *Suar. Less. Del Rio, Palao, Sanch. etc.* adesse Striges, quæ ope dæmonis asportantur de loco in locum corporaliter. Nec obstat *cap. Episcopi*, 26. *q.* 5. ubi prohibetur sub pœna excommunicationis fidem præbere talibus anicularum neniis; nam ibi prohibetur asserere simul, quod ambulent cum Herodiade, vel Dea Diana. Vide *Elbel. n.* 527. qui asserit cum *Del Rio, et aliis*, contrariam opinionem, quam tenuerunt Lutherus, Melancthon, et quidam Catholici, nempè hoc evenire per meram illusionem, et vim phantasiæ, esse valdè perniciosam Ecclesiæ, quià conducit ad eximendas hujusmodi Lamias a pœnis ipsis indictis; quod gravis damni est Christianæ Reipublicæ.

27. — Malefici autem incurrunt excommunicationem ex *cap. Si quis Ariolos*. Hanc autem *Salm. cap.* 11. *n.* 101. *cum Tabiena et Del Rio* tenent esse latæ sententiæ, cum in *dict. cap.* dicatur *Anathema sit*. At *Suar. Sanch. Azor. Less. etc. n.* 200. tenent esse ferendæ sententiæ; et dicunt, quod verba *anathema sit* in materia Fidei significant hæreticum jam ab Ecclesia præcisum. Sed in aliis materiis significant separationem tantùm faciendam.

Incurrunt etiàm excommunicationem Bullæ Cœnæ, si iis conjungatur Hæresis, vel (ut dicunt *Salm.*) vehemens suspicio illius, nempè quandò ineunt pactum expressum cum dæmone, vel quandò miscent res Sacras, vel diabolum adorant, vel consulunt de iis, quæ ipse cognoscere nequit. Ità *Salm n.* 203. *cum Suar. Azor. etc.* Sed hæc intelligenda, quandò adest error Fidei in intellectu, ut ait *Spor. de* 1. *Præc. cap.* 9. *n.* 45. Nam aliàs non datur Hæresis formalis, etiàmsi quis expressè exteriùs Fidem neget, ut certum est *cum Busemb. ut suprà de Præc. Fid. lib.* 2 *n.* 19. Et sinè hæresi formali excommunicatio Bullæ minimè incurritur, ut certum est *apud Laym.*

28. — « Quæres : Quomodò Confessario agendum cum Divinatoribus, Magis, etc.

« Resp. 1. Examinandi sunt, præterquàm de variis superstitionibus : 1. Quo fine tali superstitioni se addixerint, v. gr. an » ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ au

» sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis.
» 2. De apostasia, idololatria et hæresi : abnegant enim Christum et Deum : renunciant Sacramentis : habent dæmonem pro Deo, vel sancto : nec damnatum putant, aut miserum, et consequenter illius asseclas non esse damnandos. 3. De blasphemiis in Deum et Sanctos, de sacrilegiis; abutuntur enim rebus sacris, ut aquâ benedictâ, Eucharistiâ, etc. 4. De luxuria, et commixtione cum dæmone 5. De damnis proximo illatis. *Suar. Sanch. Filliuc. Bonac. loc. cit.*

« Resp. 2. Monendi sunt, se teneri 1. Pactum expressum, si quod habent cum dæmone, aut commercium abjurare, et dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum, si habent : si verò solus dæmon id habeat, non necessariò cogendus est, ut reddat : quià pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam 4. Damna illata resarcire, ad quod proindè etiàm tenetur Fiscus (ubi veneficorum bona confiscantur); uti et hæredes, si ad eos bona deveniant. *Laym. loc. cit, Suar. t. 1. de rel. l. 2. c. 17. Sanch. loc. cit. c. 49. Fill. etc.*

« Resp. 3. A Parochis moneri, et a Confessariis examinari circà hoc præceptum potissimùm debent : 1. Opiliones, qui variis dediti esse solent observationibus, ut gregem suum a lupis vel aliis incommodis tueantur. 2. Fabri ferrarii, qui circà equos sanandos utuntur verbis vel ex psalmis, vel ex oratione dominica desumptis. 3. Rustici, qui ad sananda pecora inanibus, et superstitionis observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium artium. 4. Vetulæ, quæ circà mulieres laborantes in partu vel ex matrice vanas, et superstitiosas adhibent orationes. 5. Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes ad certitudinem, quod in bello, vel duello non sint vulnerandi, nunquam aquâ, igne, vel subitâ morte perituri. »

CAPUT II.

De Irreligiositate, ejusque speciebus.

« Irreligio, quæ Religioni opponitur per defectum, vel tendit directè ad irreverentiam Dei, et est Tentatio Dei, aut Perjurium : vel tantùm tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, et est Sacrilegium, aut Simonia. De Perjurio in secundo præcepto, de reliquis hîc. »

DUBIUM I.

Quid sit Tentatio Dei?

29. Quid est Tentatio Dei ? — 30. An in Tentatione Dei detur parvitas materiæ ? Et quæ sit Tentatio interpretativa ? — 31. An peccet qui petit a Deo miraculum ? — 32. An qui offert se ad martyrium ? Et an qui respuit medicinas ?

29. — « RESP. Tentatio Dei est dictum, vel factum, quo quis » explorat, num Deus sit potens, sapiens, misericors, aut ali» quam aliam perfectionem habeat. *S. Th.* 2. 2. *qu.* 92. *art.* 1. » *Sanch. etc.* Ea est duplex, scilicet vel *formalis,* quandò quis » expressè dubitans de aliqua Dei perfectione, eam experiri » cupit; ut si quis petat miraculum, quo patefiat Fidem catho» licam esse veram : vel det se præcipitem ex turri, ut experia» tur, an Deus sit misericors, eum eripiendo a læsione : Vel est » *implicita, et interpretativa*, quandò quis, etsi expressè non » intendat Deum tentare, id tamen petit, vel agit, quod suapte » naturâ eò referri videtur; ut si quis se committat periculo, a » quo vel nullo modo, vel vix possit eripi, nisi miraculosè; vel si » media naturalia omittat, sperans a solo Deo effectum, v. gr. » in morbo periculoso respuens medicinam, petensque, ac spe» rans a Deo temerè sanitatem. *Nav. c.* 11. *Less. n.* 4. Item si » sinè necessitate et causâ rudis absque præparatione velit con» cionari, sperans a Deo sibi suggerendos conceptus. *Suar. Sanch.* » *Less. Laym. lib.* 4. *t.* 10. *cap.* 5. »

Undè resolves :

« 1. Tentatio Dei *formalis* est peccatum ex genere suo mortale, » in quacumque etiam materia. Ratio est, quià includit dubita» tionem de perfectionibus Dei, quæ in gravem Dei contemp» tum redundat, vel magnam irreverentiam, curiosiùs agendo » cum Deo, quasi cum ludione. *Less. l.* 2. *cap.* 45. *d.* 1. *Sanch.* » *lib.* 2. *cap.* 3. *Suar. etc. comm.*

« 2. *Interpretativa* tentatio, cui dubitatio illa deest, plerum» que est tantùm peccatum veniale ob imperfectionem actûs, » ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. Imò » sæpè nullum est peccatum, quandò scilicet justa causa subest, » v. gr. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas. *Sayr. Tolet.* » *Cajet. S. Th.* 2. 2. *qu.* 92. »

30. — Sed quæstio hæc est, an in tentatione Dei *interpretativa*, ut suprà, detur parvitas materiæ? Affirmant *Busemb. cum Caj.* et *Valent. in* 2. 2. *D.* 6. *qu.* 14. *n.* 2. *Less. lib.* 2. *cap.* 45. *n.* 4. *Sayr. Clav. reg. lib.* 6. *cap.* 7. *n.* 14. *et Tolet. lib.* 4. *cap.* 19. n. 7. Hi dicunt, quod, si quis in re levi, et sinè gravis damni periculo tentaret Deum, ex sola curiositate spectandi aliquod opus supernaturale, hic tantùm venialiter peccaret. Sed probabiliùs *Sanch. Dec. lib.* 2. *c.* 34. *n.* 5. *Suar. t.* 1. *de Rel. tract.* 3. *lib.* 1. *cap.* 3. *n.* 16. *Salm. tract.* 21. *cap.* 12. *n.* 3. eum damnant de mortali, nisi excusaretur ratione ignorantiæ, vel indeliberationis. Ratio, quià gravis est irreverentia velle ut Deus ostendat omnipotentiam suam ad satisfaciendum curiositati ipsius. Hinc *Salm. loc. cit.* dicunt, quod probabilius peccaret graviter qui in levi morbo, rejectis medicinis, speraret a Deo sanitatem, quamvis non peteret miraculum : quià (ut aiunt) videtur hic, respuendo remedia, reipsa miraculum exoptare, cum velit mutari causas naturales. Sed meritò huic doctrinæ contradicunt *Sanch. loc. cit. cum*

Leonardo, Bon. de 1. *Præc. D.* 3. *qu.* 9. *part. unic. n.* 3. *cum Suar. Anacl. ibid. qu.* 1. *n.* 8. *Elbel d. n.* 560. *et Sporer eod. tit. cap.* 10. *cum Laym.* qui in hoc non recognoscunt plusquam venialem culpam. Ratio, quià in hoc non adest gravis deordinatio ; cum enim quis nequaquam miraculum petat curiositatis causâ, justè excusatur a gravi, et aliquando ego puto etiàm ab omni culpa, si speret sinè remediis naturaliter, Deo adjuvante, a tali levi morbo se liberandum, dum sæpè in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operatur.

« 3. Si quis in puteum se conjiciat ad declarandam Dei erga » se providentiam, aut suprà prunas ambulet, ad innocentiam » ostendendam, est interpretativa tentatio Dei ; uti etiàm sunt » eæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, aquam ferven- » tem, vel frigidam» (*Tales probationes sunt vetitæ cap.* 1 *et* 2. » *de Purg. Vulgar. ut communiter Salm. cap.* 12. *n.* 5 *et* 6.) » » etc. de quibus v. *Beinsfeld. et Delrium lib.* 4. *disp.* Licet enim » Deus aliquando tales purgationes miraculosè probarit, id con- » tigit, vel quià Deo inspirante factæ sunt, vel quia innocenter ad » eas compulsi sunt liberati. *Bon. d.* 9. *p.* 1.»

31.—Peccat, qui absolutè petit a Deo, vel offert miraculum ad conversionem Hæreticorum, cùm sufficiant nostræ Fidei testimonia, *Salm. c.* 12. *n.* 7. *cum Suar. Pal. Sanch.* Si verò aliquando sit firmissima spes conversionis, tunc poterit peti a Deo miraculum sub conditione, si ei placuerit, *Salm. ib.* Cæterum *Sporer loc. cit. cum communi* ait satis esse licitum petere a Deo miraculum, quoties adsit utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel Divinam Voluntatem implendam. Et idem clarè docet. *D. Th.* 2. 2. *qu.* 97. *art.* 2. ubi ait non tentare Deum qui signum ab eo petit, *ut aliis demonstret;* vel *ad hoc quòd instruatur, quid circà aliquod factum sit placitum Deo. Ibid. ad* 3.

32. —Item peccat qui periculo mortis, vel mutilationis se objicit ad perferendum martyrium sinè justâ causâ; nam in casu necessitatis, si aliàs Fides aut salus multorum periclitetur, vel ad vitandas blasphemias, in quibus casibus martyrium est in præcepto; vel in casu utilitatis, ad exaltandam fidem, aut Dei gloriam; tunc licet martyrio se offerre, ut docet S. *Th.* 2. 2. *qu.* 144. a. 3. *ad* 1. Vid. *Salm. n.* 9.

Item peccat qui respuit medicinas; nisi faciat ad se mortificandum, modò absit periculum mortis, ut *Viva qu.* 6. *art.* 3. *cap.* 6. *et Salm. n.* 9. *cum Cajet. Nav. et Sanch.*

Quæritur, an Tentatio Dei expressa differat specie ab interpretativa? Affirmant *Suar. et Bon.* At probabilius negant *Salm. num.* 11.

DUBIUM II.

Quid, et quotuplex sit Sacrilegium?

33. Quid et quotuplex Sacrilegium? — 34. Quales species Sacrilegii sint explicandæ? — 35. Quæ sint Sacrilegia Personalia? — 36. Quæ

localia? — 37. An vetentur in Ecclesia Mercatus, Convivia, Judicia, etc.?—38. An sit Sacrilegium extrahere hominem ab Ecclesia, atrio, etc.? — 39. An omne furtum in Ecclesia sit Sacrilegium? An in Sacristià? — 40. Quæ Sacrilegia realia? — 41. An liceat vasa et vestes sacras convertere in usum profanum? — 42. An sit Sacrilegium lædere bona Ecclesiasticorum? — Detinere Legata pia? Decimas non solvere? — 43. An sit Sacrilegium mentaliter peccare in Ecclesia? An omittere Sacramenta tempore debito? — 44. An censuræ contra sacrilegos incurrantur ipso facto? — 45. An sit Sacrilegium furari Reliquias? — 46. An peccare die festo? — 47. An violare vota? —48. Vide alia ibid

33. — « Resp. Sacrilegium est violatio rei sacræ, hoc est di-
» catæ cultui Divino, et peccatum mortale ex genere suo, si opus
» specialiter repugnet cum rei sanctitate; non verò, si generaliter
» tantùm repugnet, quomodò omnia peccata mortalia generaliter
» repugnant sanctitati, v. gr. Templi, ità ut ibi cum veniali pec-
» cato committantur. Est autem Sacrilegium triplex : *Personale*,
» quo persona; *Locale*, quo locus; et *Reale*, quo res aliæ vio-
» lantur. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. et cæteri Theologi. »

34. — Explicanda est in Confessione species Sacrilegii, an fuerit Personale, Locale, aut Reale. *Viva de Præcept. Dec. quæst.* 6. *d.* 1. *n.* 1. *et Salm. cap.* 12. *cum S. Th. et communi.* Quæstio est, an prædictæ species sint subalternæ, vel sint infimæ? *Prima sententia* tenet esse subalternas continentes sub se alias species infimas. Ita *Suar. Pal. Less. etc. apud Salm. c.* 12. *n.* 17. *cum Bus.* (vid. *n.* 48. *infrà ibid. n.* 5.) *et Elbel de Sacril. n.* 565. *cum Fil.* Et ideo dicunt percussionem Clerici specie differre a concubitu cum eo. *Secunda* tamen *sententia* tenet esse infimas, ut *Viva qu.* 6. *art.* 1. *n.* 2. *et Salm. cum Cajet. Trull.* Ità ut, si quis violat Sanctimonialem verberando, aut cum ea concumbendo, unum Sacrilegium formaliter committat. Et sic sentit *Th.* 2. 2. *qu.* 99. *art.* 3 *ad* 2. ubi ait : « Possibile est aliqua duo peccata
» differre specie secundùm materiales actus, convenire autem in
» specie secundùm unam rationem formalem sacrilegii; putà si
» quis Sanctimonialem violaverit verberando, vel concumbendo. »
Et hæc est probabilior. Docet verò *ibid.* S. Doctor præfatas species habere diversos gradus, significans eos constituere quidem circumstantias aggravantes, non autem speciem mutantes.

Undè resolves :

35. — I. « *Personale* sacrilegium est percussio Clerici, pertractio
» ejusdem ad judicium seculare, item luxuriosa violatio personæ
» Deo per votum castitatis sacratæ, de qua v. infra *tr.* 4. *cap.* 2.
» *dub.* 2. *n.* 454.

36. — « II. *Locale* sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia
» polluitur, ut est v. gr. occisio hominis, effusio humani sanguinis,
» vel seminis illicita, et notoria.»(*Ut probabiliter tenent etiàm*
» *Viva Qu.* 6. *Art.* 1. *n.* 11. *et Tamb. cum Vasq. Pont. Dian.*
» *Con. Tol. apud Salm. Tr.* 6. *cap.* 8. *n.* 101. *contrà Salm. ib.*

» *cum Suar. Bon. Lug. Fal. etc. et Elbel n.* 556. *qui probabilius*
» *dicunt etiàm occultam effusionem esse Sacrilegium.* Vide *di-*
» *cenda de VI Præc. n.* 458. *versic. II.* Circà locum, etc.)»
» Item sepultura excommunicati, vel non baptizati; item si actus
» quidam profani fiant in Ecclesia, et repugnantes ejus immu-
» nitati, ut negotiationes, illiciti concubitus, et spurcities, sedi-
» tiones, concilia secularia, stabulationes equorum, incendia,
» effractiones, spoliationes. Item si materia rei sacræ, vel Eccle-
» siæ directè ad profanos usus convertatur; si reus ex Ecclesia,
» velut asylo, extrahatur; nisi tamen sit latro publicus, vel noc-
» turnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiduciâ asyli
» istic commiserit Deniquè si furto auferantur res Ecclesiæ, aut
» ibi depositæ. *Laym. c.* 7. *Bon. quæst.* 6. Si verò res ablata fue-
» rit per accidens tantùm in Ecclesia, v. g. crumena viri divitis,
» probabiliter non committi sacrilegium docet *Dian. p.* 1. *t.* 3.
» *R.* 27. ex *Fagn.* et sex aliis, contrà *Suar. Laym. etc.* »

37. — Similiter violatur locus sacer, si in eo fiant conclamationes, deambulationes, mercatus, strepitus judiciorum secularium, non verò Ecclesiasticorum pietatem spectantium. Aliquandò tamen judicia secularia, aut parlamenta licita sunt in necessitate, v g. ob pluviam, solis æstum: modò fiant sinè strepitu, et desit alius locus opportunus. Pariter non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatio in Ecclesia, aut privata comestio, etiàm sinè necessitate, si absit scandalum, et clamor. Ità *Viva ib. n.* 11. *ex S. Thom. cum Salm. dict. c.* 12. *n.* 25. Hîc obiter advertatur nemini quacumque prædito dignitate, modò non Regali, licere indicere, ut sibi ad Ecclesiam deferatur Stratum; secùs statim cessandum a Divinis, et Ministri Ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, et Ecclesia tanquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit a S. C. Cærem. quæ ait. « Pro-
» posito in S. C. Cærem. quodam abusu inter alios, qui de re-
» centi in Urbe irrepserunt, eadem S. C. ad eum omnino tollen-
» dum die 30 Augusti 1701 decrevit: « Non licere cuicumque etc.
» (Personis Regalibus tantùm exceptis) ad Ecclesias strata sibi
» deferri facere; secùs cessandum immediatè a divinis: Quòd
» nisi servetur, Rectores, cæterosque Ministros *ipso facto* ex-
» communicationem incurrere, eamque Ecclesiam esse pro in-
» terdicta. » (Ità annotatum reperitur in Bullario Clementis XI, *part.* 3. *decr.* 1. *Cær.*) Deindè subjungitur: « Et facta rela-
» tione Sanctitas sua (i. e. præfatus Clemens) Decretum ap-
» probavit, necnon promulgari, atque executioni tradi, et in om-
» nibus Urbis Sacrariis affigi mandavit die 3 Octob. 1701. » Hoc omne refertur a *Ferraris in sua Bibliotheca* (*Ferrar. Biblioth. tom.* 3. *Verbo* Ecclesia *art.* V. *n.* 28 *et* 29.) qui etiàm refert (*ibid.*) vetari pluribus ex Decretis S. R. C. dari intrà Missam Laicis (etsi Præsidibus) Evangelium osculandum, uti etiàm dare illis usum Baldachini, et illos admittere ut assistant in Presbyterio. Ad nostra autem redeuntes dicimus:

38. — Sacrilegium est extrahere violenter hominem ab Eccle-

sia, etiàm interdictâ, vel pollutâ, et ab ejus cæmeterio, atrio, claustro, dormitorio, ambitu contiguo cum Ecclesia : Item a Domibus Religiosorum clausurâ septis. Vide *Salm. Tr.* 18. *cap.* 3. *a. n.* 81. Cæterum, præter hunc usum violatæ Immunitatis, ad incurrendam speciem sacrilegii, nomine loci sacri intelligitur tantùm Ecclesia, non alia loca, cum in odiosis strictè facienda est interpretatio, ut notat *Elbel de Sacril. n.* 566. *cum Laym. Bon. etc.*

39. — Quæritur, an omne furtum in Ecclesia sit Sacrilegium? *Prima sententia cum Lugo D.* 16. *num.* 470. *Tambur. in Math. Conf. lib.* 2. *cap.* 8. *Pal. Azor. Dian. Less. Con. Henriq. etc. apud Salm. Tract.* 6. *c.* 8. *n.* 103. tenent non esse Sacrilegium, nisi furtum sit de re Ecclesiæ commodata, vel commissa ibi custodiæ causâ : nam aliæ res profanæ accipiuntur quidem materialiter *in loco sacro,* sed non *de loco sacro,* dum ad locum sacrum nullo modo pertinent. Excipit tamen meritò *Lugo loc. cit.* furtum de rebus quæ Sacrista fecisset sibi commodari pro Ecclesiæ ornatu. *Secunda tamen sententia* probabilior affirmat ex *C. Quisquis.* 17. *quæst.* 4. ubi absolutè damnatur ut sacrilegus, qui *non sacrum de sacro* furatur; nec id limitatur ad depositum tantùm. *Ità Elbel n.* 587. *cum Fill. Val., et Salm. Tract.* 6. *cap.* 8. *n.* 103. *cum Pal. Dic. Vasq. Bon. Laym. etc.* Rectè tamen *Salm.* Probabilem vocant primam sententiam. An autem sit Sacrilegium Locale furari e Sacristia? Negat *Sanch. de Matr. D.* 15. *n.* 13. contrà aliquos. Certum autem est non esse Sacrilegium furtum in Claustris, nec in Oratorio domûs privatæ. In Oratoriis verò Xenodochiorum, vel Eremitoriorum, licet non benedictis ab Episcopo, justè putat *Sanch.* furta esse sacrilegia. *Vid. Vivam. d. loc. n.* 13.

40. — « 3. *Reale* sacrilegium est indigna tractatio, et administratio Sacramentorum, ut si ministrentur, vel suscipiantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum, et instrumentorum sacrorum : v. g. si quis calice utatur in convivio, ornamenta altarium, vel Sacerdotum ad usus profanos applicet : intellige de iis, quæ consecrari, vel saltem benedici solent : nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imò et manutergium, et cætera, quæ mediatè serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet *Tamb. expedit. Sacrif. lib.* 1. *c.* 2. nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, ut si semper, et indifferenter sic utaris supradictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aquâ, incenso, et similibus benedictis, quòd in modicis istis benedictionibus non agatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus, etc. benedictis. Vid. *loc. cit.* §. 3. Item violatio, vel indigna tractatio sacrarum Imaginum et Reliquiarum. Item abusus Scripturæ sacræ, v. g. ad stabiliendas hæreses, vel res turpes. Item raptura bonorum Ecclesiæ, suppressio piorum legatorum, vel jurium Ecclesiæ defraudatio, etc. Vid. *Fill. tr.* 24. *cap.* 9. *Regin. lib.* 19. *n.* 57. *Suar.* »

Concilium Tridentinum *Sess.* 4. *in fine* vocat temeritatem torquere verba S. Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana, adulatoria, detractoria, etc. Vid. *Salm. cap.* 12. *n.* 82.

41. — Quæritur 1. an vasa, et vestes sacræ possint converti in usum profanum? Affirmant *Salm. tr.* 21. *c.* 12. *n.* 32. si illæ jam amiserint formam et benedictionem. Sed alibi *cap.* 10. *n.* 145. omnino negant cum *S. Th.* 3. p. 3. *quæst.* 83. *art.* 3 *ad* 3. *Et cap.* 39. *dist.* 1. dicit: « Altaris Palla, cathedra, candelabrum « et velum... et alia, quæ in Sacrario fuerint, non debent admitti « in usum laicorum, sed sunt comburenda. » Meliùs autem *Suarez p.* 3. *D.* 18. *sect.* 8. *Pal. t.* 2. *tr.* 3. *D.* 1. *p.* 6. *Bon. D.* 3. *quæst.* 1. *p.* 4. *et. Ronc. de* 1. *Præc. cap.* 1. *quæst.* 7. *cum Barbosa* distinguunt, et dicunt, quod si res ità totaliter immutetur, ut ad communem materiam redeat, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, tunc licet in usum profanum convertere. Ità ipse cum *Bon. Pal. Suar. et Baur.* secùs si totaliter non difformetur. Hinc non licet ex veteri Casula vestes profanas resarcire: et hoc adhæret ei quod dicit *S. Thom.* suprà. Ideò alii dicunt non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere aut oppignorare. Vide *Salm. dict. cap.* 10. *num.* 45.

42. — Quæritur 2. an læsio quorumcumque bonorum Ecclesiasticorum sit sacrilegium? Resp. negativè, sed tantùm bonorum quæ *pertinent ad ornamentum Ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem Ministrorum,* ut loquitur *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. Ly ad sustentationem *Ministrorum,* intellige quà tales sunt ut rectè dicit *Tambur. Dec. lib.* 2. *cap.* 6. §. 3. *n.* 9.

Quæritur 3. an sit Sacrilegium injustè detinere legata relicta Ecclesiæ pro ejus servitio? Affirmat *Less. lib.* 1. *c.* 16. *n.* 30. Sed negant *Tamb. dist. l. n.* 10. *cum Pal. et Salm. c.* 10. *n.* 35. *etc.* Quià, donec dicta bona ab Ecclesia non possideantur, non sunt sacra.

Quæritur 4. an sit Sacrilegium non solvere Decimas? Affirmant *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 18. *Elbel n.* 569. *cum Val. Spor. etc.* Sed negat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 52. *et Tam. d. lib. n.* 11. *cum Pal.* Dicunt tamen esse peccatum gravius irreligiositatis; quià solutio Decimarum est ordinata in recognitionem Divini Dominii.

43. — Notandum, quod per meros actus internos non violetur sanctitas loci, ideòque non committat sacrilegium, qui in Ecclesia habet voluntatem occidendi hominem extrà illam. Secùs, si quis extrà Ecclesiam proponit occidere in Ecclesia. Ità *Salm. cap.* 12. *n.* 28. *cum aliis communiter.*

Palaus Tr. 17. *D.* 2. *p.* 2. tenet omittere Sacramenta tempore debito esse sacrilegium. Probabilius verò negatur, sed esse dicitur peccatum contrà obedientiam Ecclesiæ debitam. *Salm. c.* 12. *n.* 38.

44. — Item notandum est, quod censuræ contrà sacrilegos latæ non incurrantur ipso facto, nisi a percutientibus Clericum. Itemque a violantibus immunitatem ecclesiasticam, imponendo tributa, usurpando bona: et ab effringentibus Ecclesias, et simul

expoliantibus res sacras, ex *c. Conquest.* 22. *de Sent. excomm. Vid. Salm. n.* 24. Incendiarios autem Ecclesiarum probabilius est non esse excommunicatos ipso facto, ut *Salm. n.* 40. *cum Cajet. Sylv. Nav.*

45. — Grave sacrilegium committit, qui furatur Reliquiam etiàm in parva quantitate, si scit dominum ob hoc esse valde contristandum. Ità *Leand. Prad. Nav. Mol. apud Salm. Tract.* 21. *cap.* 10. *n.* 108.

46. — Quæritur 5. an tempus sit objectum Sacrilegii, scilicet si quis peccet die festo etc. Negant *Lugo de Ben. D.* 16. *n.* 523. *et Salm. c.* 12. *n.* 36. *cum Less. et Pal et Tamb. Met. Conf. lib.* 2. *c.* 7. §. 5. *n.* 40. Nisi notabilis irreverentia irrogetur cultui Divino, ut si quis in Parasceve exhiberet comœdias, ludos publicos, etc.

47. — Quæritur 6. an violatio voti sit Sacrilegium? Negant *Tamb. cum Suar. Dec. loc. cit. n.* 12 *et* 13. et *Pal. Tr.* 17. *D.* 2. *p.* 3. §. 2. Dicunt enim esse peccatum perfidiæ, seu contrà fidelitatem Deo debitam, ut *Croix. lib.* 3. *p.* 1. *n.* 55. *cum Tamb. in Dec. loc. cit. n.* 13. Affirmat verò *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3 ad 3. et sequuntur *Salm. cap.* 12. *n.* 22. Qui autem violat votum castitatis, probabilius committit sacrilegium. Vide *Elbel n.* 584.

48. — « 4. Peccatur etiàm Sacrilegio, peccato omissionis v. g. si quæ ad Sacrificium spectant, ut corporalia, et similia sint valdè immunda *Bon. de Euch.* ° (*Qui p.* 9. *n.* 23. *cum Fill. Suar. Reg. etc. dicit esse mortale.* Vid. *lib.* 6. *n.* 384.) °

« 5. In Confessione exprimenda est species, et materia sacrile-
» gii. Ratio prioris est, quià sæpe divisam malitiam habet, v. gr.
» percussio Sacerdotis, et fornicatio cum eodem. Ratio posterio-
» ris est quià etiàm, materia aliquandò auget, et addit malitiam,
» v. g. si sit contrà Eucharistiam, addit, secundùm Gordonum,
» Communi violationi rei sacræ aliud peccatum contrà latriam.
» Attingere autem nuda manu calices, patenas, aras, agnos ce-
» reos, etc. Chrismate delibuta non licet fœminis et laicis ° (*Li-*
» *cet verò Clericis etiàm primæ tonsuræ, ut Tamb. ib. n.* 11. *cum*
» *Suar.*) ° Citra contemptum tamen non mortale, si vacua sint,
» et si causa subsit, nec veniale. *Suar. Tamb. loc. cit.* §. 1. sinè
» causa autem veniale esse docet *Suar. Coninch.* et alii communi-
» ter; licet *Tamb. loc. cit.* ex *Sa*, etc. contrarium censeat proba-
» bile, ° (*Cum Scoto, et Bartol. ab Ang. sed Sa apud Tamb.*
» *et Sot. Henr. Sanch. Fag. et Tamb. apud. Pasq. ut refert Croix*
» *lib.* 6. *p.* 2. *n.* 385. *censet nullum esse peccatum. Pro moniali-*
» *bus vero adest privilegium, ut Salm. cap.* 10. *n.* 132.) ° ut et si
» corporalia, vel purificatoria laventur ab iisdem. Vide *lib.* 6.
» *n.* 385. Cætera autem, quæ Eucharistiam immediatè non con-
» tingunt, nec chrismate unguntur, ut mappas, vestes Sacer-
» dotales immediatè contingere omnibus licet. *Suar. Laym. Tamb.*
» *l. cit.* ubi ex *Palao*, etc, idem concedit de Reliquiis: sicut etiàm,
» ut easdem thecis inclusas penes se habeant, vel laici in publicis
» processionibus gestent. Idem docet cum *Laym.* de pyxide, sivè

io, et lunula benedictis, quandò sacram Eucharistiam non continuerunt. Idem de corporalibus, pallis et purificato- quandò post sacrum usum lota sunt : *ex Laym. et Bonac.* tiàm ante lotionem. *Laym. Tamb. loc. cit.* »

DUBIUM III

DE SIMONIA.

ARTICULUS I.

Quid sit, et quotuplex?

iid sit Simonia, et quotuplex? — **50.** An possit dari par- materiæ in Simonia? — **51.** Quando sit Simonia dare tem- e pro spirituali? — **52.** An sit Simonia dare beneficium i, ut se sustentet; vel solâ ratione amicitiæ, aut precum? **.** An sit Simonia deducere in pactum obligationem antidoralem? **.** An dare spirituale principaliter ob temporale? — **55.** An monia accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? n principaliter ob lucrum temporale ab eis captandum? **.** Quid intelligatur per *Munus a manu?* — **57.** An sit Simonia mutuum ob spirituale? — **58.** An solvere pensionem ob Bene- n? — **59.** An dare aliquid, ut alter præstet quid spirituale eipso accipiente? — **60.** An dare Beneficium cum aliquo onere uali? An resignare, vel præsentare cum onere? — **61.** Quid *Munus ab obsequio?* — **62.** An sit Simonia inservire ob Bene- n? — **63.** Quid per *Munus a lingua?* — **64.** An sit Simonia aliquid Mediatori, ut obtineat sibi Beneficium? — **65.** Quid si ntercessor mediatus? — **66.** Quid si promittas dare elee- nam alicui Monasterio? — **67.** Quæ sit Simonia *Mentalis? Conventionalis?* Quæ *Realis?* — **68.** Quæ juris Divini, quæ ani? — **69.** An detur Simonia tantùm de jure humano? **0.** An vendere beneficia sit simonia de jure divino? — **71**. An imonia vendere Jus patronatûs? Et an de jure Divino? vendere jus sepulturæ? — **72.** An Beneficia possint per- ri? — **73.** Quomodo possit permutari Beneficium cum pen- ? Et cujus auctoritate? Et an Episcopi possint pensiones con- ere? *usque ad n.* 76. — **77.** Quomodo in Beneficiis liceat igere? *usque ad num.* 80. — **81.** Quomodo fieri possint Re- iationes Beneficiorum? *usque ad* n. 84. — **85.** Quotuplex sit nia *Confidentialis*, et quæ ejus pœnæ? *usque ad num.* 90. **1.** Quomodo fiat Simonia pro ingressu ad Religionem? **2.** An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri? **3.** An liceat pro catechizando? etc. — **94.** An pro instruendo o in sacra Doctrina? — **95.** An pro absolvendo, etc. — **96.** An landa dispensatione in Matrimonio? — **97.** An liceat dare aliquid, ter omittat rem spiritualem? — **98.** An ad redimendam vexa- m? — **99.** An possit pecuniâ redimi vexatio circà possessionem ficii? — **100.** Quid si nondum sit acquisitum jus in re? Quid is corrumperet Electores, ne te eligerent? — **101.** Quid si solis precibus impediret? — **102.** An possis dare pecuniam, ter se opponat tuæ electioni? — **103.** An ne eligat indignum, it eligat dignum? — **104.** An, ut non concurrat ad beneficium, l tu cupis? *Vide* alia apud Busemb.

49. — « RESP. Simonia est studiosa voluntas emendi, aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 2. *Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *cap.* 8. *etc.* Dicitur 1. *voluntas emendi, etc.* quibus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis, aut renuntiationis; quià simonia non consistit sinè pactione aliqua tacita, vel expressa, et obligatione ex pacto. Quod addo, quià obligatio naturalis quæcumque, ut gratitudinis, sive antidoralis, non sufficit, v. gr. quando quis sperat, vel intendit tantùm, non tamen obligat. *Sa*, *v. Simonia.* Ratio est, quià non facit contractum. Vid. *Bon de Simon. d.* 1. *quæst.* 6. *p.* 1. *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *d.* 20. ° (*Sed* Vide *dicenda n.* 54.) ° Dicitur 2. *pretio temporali :* sivè illud sit *muneris*, sivè *linguæ*, ut est laus, vituperium, patrocinium : sivè *obsequii* et *famulatûs*. Dicitur 3. *spirituale ;* quo nomine intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, sivè sit formaliter talis, ut Gratia et dona Spiritûs sancti, sivè causaliter, ut sunt Sacramenta, concio, preces et Sacramentalia : sivè sit effectus et usus potestatis supernaturalis, ut consecratio, absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, præsentatio, confirmatio, collatio Beneficii, aliique actus jurisdictionis Ecclesiasticæ. Dicitur 4. *spirituali annexum,* ad comprehendendum ea, quæ non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, iisque sunt annexa, sivè antecedenter, ut jus patronatûs respectu beneficii; vasa et vestes sacræ respectu Sacramentorum : sivè concomitanter, ut labor in administratione Sacramentorum : juxtà sensum infrà dicendum : sivè consequenter, ut reditus beneficiorum, qui dantur propter officium spirituale. Undè patet, malitiam simoniæ consistere in irreverentia, quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium pretio æstimantur, et contractibus subjiciuntur; atque esse peccatum mortale ex genere suo, nec veniale fieri posse ex materiæ levitate; quià nullum donum Gratiæ, licet parvum, potest vendi sinè gravi irreverentia tum ipsiusmet doni, tum etiàm Dei. Potest tamen esse veniale, ob actûs imperfectionem, et ignorantiam. *Suar. t.* 3. *de rel. l.* 4. *cap.* 36. *Azor. Fill. Laym. loc. cit. Less. l.* 2. *cap.* 35. *dub.* 1. »

Simonia autem quadruplex est, Mentalis, Conventionalis, Realis et Confidentialis : *Mentalis* est, cum quis dat temporale cum animo obligandi ad reddendum spirituale (aut e converso) sed absque alio pacto; *Conventionalis* est, cum adest pactum, sed a neutra Parte executum est; *Realis,* autem est, cum pactum jam est impletum; *Confidentialis* tandem tripliciter potest fieri, nempè per accessum, per regressum, et per ingressum. Dicitur *per accessum*, cum renuntias beneficium alteri cum pacto, ut ille deindè illud resignet, et alteri conferatur. *Per regressum,* cum reservas tibi jus reassumendi iterum Beneficium in aliquo casu; *Per ingressum,* si resignes Beneficium tibi collatum, sed nondum possessum cum pacto capiendi possessionem illius in aliquo casu

aut tempore : vide infra num. 85 et 86. ubi fusiùs sermo de hac confidentiali simonia redibit, et de ejus pœnis.

80. — Quæritur I. An possit dari parvitas materiæ in simonia? In simonia de jure naturali est communis sententia negativa *ap. Salm. tract.* 19. *de Simon. cap.* 1. *n.* 8 *et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 195. *cum Suar. Sanch. etc.* contra *Mol. Reg. etc. ib.* Sed in simonia tantùm de jure Ecclesiastico *Navar. Zeroll.* (quibus videtur adhærere *Croix lib.* 4. *n.* 682.) probabiliter docent posse dari parvitatem materiæ. Et disparitatem assignat *Croix*, quià, quandò non accipitur temporale pro pretio rei spiritualis, sed acceptio prohibetur ad cavendum tantùm speciem simoniæ, re ipsa non fit injuria rei spirituali, sed peccatum tantùm contra præceptum Ecclesiæ, in quo potest utique dari parvitas materiæ.

81. — Quæstio II est, an semper ac datur temporale pro spirituali, vel contrà, sit simonia? *Prima sententia* affirmat *cum Azor. Durand. Adrian. etc. ap. Salm. tract.* 19. *de Simonia cap.* 1. *n.* 26. *Secunda sententia*, quam tenent *Salmant. ibid. num.* 32. et vocant communem *cum Caj. Sanch. Suar. Less. Laym. Tol. etc.* negat, quando detur gratis, quamvis cum animo alliciendi, seu obligandi (non rigorosè ex justitia, sed tantùm ex gratitudine, sivè ex benevolentia) alterum ad retribuendam rem spiritualem pro temporali, vel contra; Ità ut obligatio alterius antidoralis, seu gratitudinis principaliter intendatur, et retributio minùs principaliter; Et probant *ex c. Quam pio* 2. *quæst.* 2. Et hoc, etiamsi in eodem actu retributio offeratur, *ex c. Placuit* 1. *et c. Dilectus* 2. *quæst.* 1. Hinc licere dicunt tibi dare aliquid Episcopo, vel ei inservire (cui aliàs non esses serviturus), ut tibi ex gratitudine conferat Beneficium; dummodo absit aliquod pactum, ut dicunt *Salm. dict. cap.* 1. *numer.* 55 *et* 56. *cum Sot. Suar. Valent. et communi.* Et dummodo non inservias, ut Episcopus conferat tibi Beneficium, quasi pretium tui obsequii, ut benè notat doctus *P. Elbel de Simon. numer.* 617. E converso si inservis primario ad captivandam Episcopi benevolentiam, et secundariò ad obtinendum Beneficium, non committis simoniam, etiamsi, amotâ spe Beneficii, non inservires, ut dicunt *Salm. loc. cit. cum aliis.* Et etiamsi talem spem exprimas Superiori, ut addunt *Val. Pal. Sot. Rodr. etc. ap. Salm. n.* 56. *in fin.* quià licitum est, ut aiunt, petere ab alio, quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur : Sed sapienter monet *Mazzot. de Simon. tom.* 2. §. 2. *p.* 219. *et Croix cum Suar. lib.* 3. *p.* 1. *n.* 74. id cavendum ob periculum pactionis, aut saltem scandali, maximè si detur aliquid tempore quo agitur de conferendo Beneficio.

Cæterùm, rectè advertunt *Roncaglia de Sim. c.* 1. *quæst.* 5. *et ipsi Salm. n.* 57. *cum Sanch. Bonac., etc.* quod ubi alius deest titulus, nempè stipendii, tollendæ injustæ vexationis, etc., quando datur aliquid solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, vel contra, præsumenda tunc sit intentio saltem virtualiter simoniaca, scilicet commutandi temporale cum spirituali : nisi constet

de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempè ex parvitate muneris, ex pietate, vel nobilitate dantis, etc. Et hoc constat ex *c. Tua nos de Sim.* ubi Pontifex loquens de illo, qui bona sua Ecclesiæ donabat, rogans ut ad Canonicatum admitteretur, et de Canonicis cum admittentibus, ait: « Si tamen is, » qui talem donationem facit, eà intentione ducatur, ut per tem» poralia bona spiritualia valeat adipisci; et Clerici qui eum in » fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia » perciperent, admissuri; sinè dubio tam isti, quàm ille apud » districtum Judicem culpabiles judicantur. » Vide quæ dicentur *n.* 54. Et maximè nequit excusari a simonia mentali (ut benè sentiunt *Roncaglia loc. cit. Reg. VI. in praxi, et Elbel de Sim. n.* 617.) is qui Episcopo gratis inserviret animo eum obligandi ex gratitudine, etsi non ex justitia, ad retribuendum Beneficium, juxta mox dicenda *n.* 53.

52. — Non autem damnandus de simonia Episcopus, qui Beneficium confert Clerico in recognitionem gratitudinis ob obsequium præstitum, ut dicunt *Elbel n.* 619 *et Croix n.* 75. *cum Suar.* Item si Episcopus conferat Beneficium gratis alicui ut se honestè sustentet, non est simonia; *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 83. *cum Less. Laym. etc.* Imò collatio facta indigno, solà ratione consanguinitatis, amicitiæ, sed gratis, est quidem illicita, sed non simoniaca. Ità *Salm. cap.* 1. *n.* 38. *cum Cajet. Suar. Pal. etc.* Idque docet *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 5. *ad* 2. dicens: « Si » aliquis aliquid spirituale alicui conferat propter quamcumque » carnalem affectionem, est quidem illicita.... non tamen simo» niaca... undè hoc non pertinet ad contractum ... venditionis, » in quo fundatur simonia. »

Utrum autem committat simoniam Episcopus, qui dat Beneficium indigno propter preces alterius? Videtur universè affirmare *D. Th. loc. cit. ad* 3. quià videtur Episcopus hoc facere ad favorem humanum acquirendum; sic enim S. Doctor ait: *Videtur ad hoc* (scilicet ad favorem humanum) *principaliter intendere qui preces pro indigno porrectas exaudit.* Et sic quidem dicendum, si revera det Beneficium ad talem favorem adipiscendum: Imò ut benè addit Angelicus, hoc erit simonia, etiàmsi Clericus sit dignus Beneficio. Cæterùm absolutè loquendo, probabiliter dicunt *Elbel de Simon. n.* 612. *La Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 84. *et Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 26. *cum Less. Suar. Nav. Caj. etc.* non esse simoniacum Episcopum qui ad preces alterius etiàm indigno Beneficium confert, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum, quià revera tunc nulla intervenit venditio spiritualis cum temporali. Illud autem quod dicit *La Croix l. c.*, nempè nec esse simoniam, si conferat ad se liberandum ab aliquo injusto damno, minimè admittendum puto; nam licet damnum sit injustum, semper tamen videtur intercedere aliqua commutatio rei spiritualis cum utilitate spirituali.

53. — Quæritur autem hîc III. An sit simonia, deducere in pactum obligationem antidoralem? Negant *Hurt. Cœlest.*

onc. etc. ap. Dian. part. 6. tr. 7. R. 42. item ipse cum Dian. idal. et Jo. de Soria, quàmvis p. 3. tr. 2. R. 64. in praxi hoc n approbet. Ratio istorum, quià non censetur simonia comitti, quandò pactum fit de obligatione gratitudinis, quæ jam est. Quapropter dicunt, si licet intendere aliquid spirituale ex atitudine obtinere, cùm quis præstat aliquid temporale; licebit iàm id in pactum deducere. Sed omnino affirmandum cum sentia communi, quam tenent Laym. tr. 10. c. ult. §. 2. art. 9. ioa in Propos. 45. Innoc. XI. n. 2. Elbel de Simon. n. 596. et ar. Bon. Fill. Coo. ac alii ap. Salm. tr. 19. c. 1. n. 64. Ratio, ià ex pacto illo novum inducitur onus. Distinguunt autem alm. c. 1. n. 66. 67 et 68. cum Val. Caj. Pal. Less. etc. et dint, quod si pactum novam obligationem non addat præter ntidoralem, putà, si des, aut promittas alteri pecuniam, ut se sit obligatus, ad tibi in genere remunerandum, non est imonia, quià nullum novum onus imponitur. Sic etiàm, si petas iquid spirituale gratis sinè obligatione rigorosa: quemadmodum equenter, dantes eleemosynam, solent a paupere preces pere; et in hoc revera consentiunt omnes, etiam Auctores secundæ ntentiæ. Secùs autem censent, si pactum novam obligationem lderet; et hoc esset, quandò peteretur in specie quid spirituale o re temporali tradita; nisi ibi alius titulus interveniret, mpè stipendii, damni emergentis, etc. ut infra. Sed neque disnctio hæc mihi ullo modo arridet, nam (ut benè arguunt Vioa c. et Ronc. de Sim. c. 1. q. 5. in fin.) pactum semper aliquam vam invehit saltem fidelitatis obligationem, quæ, cum sit iquo pretio æstimabilis, certè pactum simoniacum reddit. Ideò im in c. Qua in pio, c. 1. q. 2. dicitur: Omnis absit pactio, nis conventio cesset. Quoniam in hac materia quodcumque ctum, quomodocumque onerosum, est simoniacum, etiamsi non liget rigorosè ex justitia. Et idem dicendum de hujusmodi cto in contractu mutui, ut probat Vioa in Prop. 42. Innoc. XI. æterea hîc advertendum cum Vioa in præd. Prop. 45. n. 3 S. Th. q. 13. de Malo art. 4. quòd, licet possit mutuator exposre a mutuatario, ut satisfaciat suæ obligationi antidorali (inllige semper sinè pacto, itemque si exposcatur satisfactio illa n verò promissio, quià petitâ promissione, etiàm peteretur va obligatio fidelitatis, ut mox diximus, quòd adhuc in mutuo icitum est) : Ratio, quia mutuator dat quod suum est; hoc men nequit exposcere dans aliquid spirituale, præcisè ob ejus llationem, quià suum non præstat, sed quòd Christi est : ndè, licet possit aliqua gratitudo exerceri erga collatorem rei iritualis ob ejus benevolum animum, non potest tamen exerceri gratuitam compensationem ipsius rei spiritualis.

54. — Quæritur IV. an sit simonia mentalis, dare spirituale incipaliter ob temporale, vel contrà? Negant Sotus, Val. Caj. nch. Less. Laym. etc. ap. Salm. tr. 19. c. 2. de Simonia n. 59. d omninò est affirmandum, et contrariam opinionem rectè serunt Salm. ibid. n. 60. fuisse damnatam ab Innoc. XI in

Propos. 45 quæ dicebat : « Dare temporale pro spirituali, non
» est simonia, quando temporale non datur tanquàm pretium,
» sed dumtaxat tanquàm motivum conferendi, vel efficiendi spi-
» rituale; vel etiàm quandò temporale sit solùm gratuita com-
» pensatio pro spirituali, aut contrà. Et propos. 46. Et id quoque
» locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi
» spirituale, imò, etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut
» illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis.»

Meritò hoc damnatum est, nam, quamvis ibi dicatur ob motivum, non pretium, et certum sit, simoniam non committi, nisi interveniat venditio rei spiritualis; attamen ibi revera motivum idem est quàm pretium. Quandò enim ut rectè notant *Viva in dict. prop. n.* 6. *et Salm. c.* 2. n. 58. datur res merè spiritualis, uti sunt Sacramenta, Beneficia, etc. principaliter propter temporalem rem alicujus magni momenti (secùs si parvi,) quæ apta sit moraliter pervertere voluntatem alterius; tunc spirituale difficile datur omninò gratis, sed practicè datur cum aliquo pacto implicito imponendi alteri novam obligationem ; et sic motivum virtualiter convertitur in pretium. Et hoc patet ex ipsa *dict. Prop.* 46. ubi additur in fine : *Imò etiàm si temporale sit finis ipsius rei spiritualis, sic, ut illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis.*

88. — Quær. V. An liceat accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? Resp. I. Quòd in administratione Sacramentorum, aliarumque functionum spiritualium sit simonia accipere pecuniam, tanquam pretium rei sacræ, vel laboris intrinseci in iis actionibus requisiti. Secùs, si labor sit extrinsecus, putà si Sacerdos deberet celebrare cum cantu, vel tali hora, aut loco, et simili. Ità *Ronc. de Sim. c.* 2. *q.* 2. *p.* 208. *et Salm. c* 2. *n.* 19. *cum Caj. Sot. Less. Sanch. Pal. Tol.* et aliis comm. Resp. II. E converso non est simonia accipere pecuniam, non ut pretium, sed ut stipendium sustentationis, etiàm pro labore intrinseco in talibus ministeriis impendendo. Unusquisque enim, qui in commodum alterius se occupat debet ex justitia ab eo sustentari ex illo *Lucæ* 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Ità comm. etiàm DD. ut *Anacl. de Simon. q.* 3. *n.* 28. *Cabass. Th. J. l. c.* 5. *n.* 14. *et Suar. Less. Tol. Sanch. et alii ap. Salm. n.* 21. cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. qui sic docet. « Vendere quod spirituale est
» in hujusmodi actibus, aut emere, simoniacum est. Sed acci-
» pere, aut dare aliquid pro sustentatione ministrantium spiri-
» tualia, secundùm ordinationem Ecclesiæ, et consuetudinem
» approbatam, licitum est. » Hæc autem consuetudo invenitur approbata ex *c.* 12. *de Præbend.* et *c. Ex his* 22. *causa.* 12. *q.* 1 idque currit, etiamsi Minister aliunde sit locuples ex bonis propriis, vel Ecclesiasticis, ut adhuc comm. dicunt *Roncagl.* et *Sal. ll. cc.* cum *Suar. Less. Sanch. etc.* ac *S. Th.* præcipuè in *Quodl.* 7. *a.* 10. Quia, ut ait *Apost.* 1. *Cor.* 9. *Nemo militat suis stipendiis.* Hinc licitum est etiam de tali stipendio pacisci, dummodo non excedatur taxa, vel consuetudo, prout dicunt *Ronc.*

n *Laym. Pal. Gutt.* et *Salm. n.* 22. cum *Suar. Tol. San.* *passim.* Nec obstant *c. fin. de Pactis* et *c. Si nos de Sim.* libetur quodvis pactum in spiritualibus; nam præfati el explicandi sunt de pactis inhonestis, ut sentit *Ronc.* ss. in *c. ult. de Pactis.* Vel, ut asserit *Less. l.* 2. *c.* 35. *m Sot.* illis per contrariam consuetudinem derogatum it probat ex *c. ult. de Pactis.*

itur VI. An pariter sit simonia celebrare Missas, admi- Sacramenta, assistere in Choro, concionari, et similia liter ob temporale emolumentum? *Prima sententia* pari- nat cum *Viva in dict. prop.* 45. *n.* 7. *et Carden. cum aliis* *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 60. *ex S. Th.* Qui *Quodlib.* 8. *art.* 11. od qui ad Ecclesiam vadit principaliter ob distributiones, ortaliter ob simoniam; nisi principaliter intendat Deum, dariò distributiones. Hinc inferunt ordinariè commit- oniam celebrantes in mortali.

da tamen probabilior quidem sententia, quam tenent *Sim. c.* 1. *n.* 60. *Suar. de Relig. tr.* 3. *l.* 4. *c.* 33. *n.* 11. 17. *D.* 4. *n.* 3. *Coreglia in d. prop.* 45. *cum Sot. Dian. etc.* *ch. Sylv. Con. Mald. et alii apud Croix. l. c. n.* 63. dicit n tunc tantùm intervenire, quando temporale accipitur io spirituali, unum cum alio æquiparando: non verò, ccipitur tanquàm stipendium ad sustentationem Mini- prædicta munera exercet, quod stipendium debetur ex ut *Elbel n.* 621. *cum Laym. et Pal.* Confirmat *Croix.* . rectè sic arguens: Qui dat stipendium principaliter Missam, quæ certè res spiritualis est, numquid dicitur us? Sic vice versa neque simoniam committit, qui dicit principaliter ob stipendium. Illicitum enim non est, ut m *Nav. et Suar.* ordinare rem spiritualem, etiàm prin- , ad finem temporalem honestum.

bstat præfata *prop.* 46. *Ly : Etiamsi temporale sit prin- otivum dandi spirituale.* Ibi enim, ut diximus *in q. præ-* ivum accipitur per idem ac pretium rei spiritualis. At nostro temporale accipitur, ut stipendium non rei, sed occupatæ in gratiam alterius, cui debita est sustentatio, declaratum est. Nec etiam obstat quod ait *S. Th. in dlib.* 8. Nam animadvertere oportet, quod in nostro liciter possit lucrum intendi vel ut finis operis, vel ut finis s. Cum lucrum intenditur ut finis operis, ità ut ipsum ituale intendatur vendi, tunc certè committitur simonia; elligendus S. Doctor (ut dicunt *Salm. n.* 61.) dum ibi Et ideò Simoniam committit qui hujusmodi actum ven- itendit... Si distributiones recepit quasi finem sui operis aliter intentum. » Secùs verò dicendum, quandò lucrum ır ut finis operantis, scilicet ratione operationis personæ e in gratiam alterius, quià tunc lucrum accipitur pro sustentationis, et non est simonia. Hinc dicunt *Salm.* 32. *cum Sanch.* licitè Œconomum accipere stipendium a

Parocho ad vices suas præstandas. Dicunt etiàm *n.* 15. *cum Suar. et Laym.* quod, tametsi sit simonia dare pecuniam pauperi, ut pro te applicet orationis suæ impetrationem, aut satisfactionem, licitum tamen est dare, ut pro te oret, ad modum stipendii. Hoc verò alia ratione admittit *D. Th.* 4. *p. D.* 25. *q.* 3. *art.* 2. *q.* 2. dicens : « Qui dat pecuniam pauperibus, ut pro eo orent, » non emit orationem, sed dat ad alliciendum. » Cæterùm qui sacra Ministeria peragunt principaliter ob emolumentum temporale, non facilè excusari possunt à culpa veniali, cum sit quædam inordinatio dirigere spiritualia ad temporalia, ut aiunt *Salm. n.* 60.

Communiter autem à DD. cum *S. Th.* ea, quæ habent rationem pretii in simonia, tripliciter denominantur, nimirum *Munus a manu*, *Munus ab obsequio*, *Munus a lingua*, *ex c. Sunt nonnulli* 114. 1. *q.* 1. De singulis hîc videndum.

86. — I. Per *Munus a manu* intelligitur pecunia, et quodcumque temporale, quod pretio æstimabile est. Hinc simonia est dare rem spiritualem cum pacto, ut alter remittat debitum; et etiàm, ut solvat pecuniam aliàs debitam, quià spiritualia omninò gratis, et sinè respectu ad temporalia danda sunt. *Salm. c.* 1. *n.* 24. *cum S. Th. Suar. etc.* Simoniacum etiàm esse pactum de præstando mutuo in futurum, ut certum est. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 34.

87. — Sed quæritur 1. an sit simonia dare mutuum, ut eodem tempore beneficium, aut alia res spiritualis retribuatur, vel contrà? Videtur, quod non, pariter ac si mutues cum pacto, ut alter se obliget ad remutuandum in futurum, esset quidem usura; non verò si cum pacto, ut eodem tempore alter aliud tibi remutuet; sicuti quoad mutuum approbant *Salm. de contract. c.* 3. *n.* 62. *cum Less. Vill. Dian. etc.* docet *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 4. Ratio, quià nihil tunc pretio æstimabile percipitur ultra sortem. Sed in casu nostro omninò tale pactum tenendum est, ut simoniacum : Quià hîc simonia est tradere quidquid temporale pro spirituali. Ità *Viva in d. pr.* 45. *n.* 3. *et Salm. c.* 1. n. 36. communiter *cum Laym. Less. Bon. Pal. Nav. Fill. etc.*

88. — Quær. 2. an inter munera a manu computetur pensio, nempè si Episcopus dans alicui beneficium, peccet cum eo conveniendo, ut pensionem alteri solvat. Respondetur affirmativè, cum tale onus sit pretio æstimabile. *Salm. c.* 1. *num.* 39. *cum Suar. Val. Tol.* et communi. Hinc certè simonia est pacisci cum aliquo, ut, si te adjuvet ad obtinendum beneficium, illi pensionem solvas. Vid. *Salm. ibid.*

89. — Quær. 3. an sit simonia dare aliquid temporale sub conditione, ut alter præstet rem spiritualem in commodum tamen sui ipsius, nempè, si promittas dotem puellæ, si ingrediatur in Monasterium : munera adolescenti, si frequentet Sacramenta? Respondetur negativè, quia hæc est simplex donatio, licet sub conditione, quæ tamen non addit onus. *Salm. c.* 1. *n.* 49. *cum Suar. Less. Pall. etc.* Secùs si imponeretur obligatio simpliciter, v. gr. ingrediendi Religionem, etc. ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 10.

art. 2 ad 4. Vel si conditio esset de præstando aliquid in utilitatem dantis, putà, si ingressus illius in Religionem cederet in dantis commodum; tunc enim esset quædam commutatio temporalis cum spirituali. Ità *Salm. ibid. n.* 41. *cum Laym. Pal. et Suar*. Vide dicendum *n.* 91.

60. — Quær. 4. an sit simonia dare beneficium cum pacto, ut alter subeat aliquod onus etiàm spirituale? Respondetur, quod si beneficio de jure, vel ex illius institutione insit onus, v. gr. docendi, canendi, etc. Vel si ab Episcopo cum Capitulo imponatur beneficio vacanti onus aliquod honestum, v. g. infirmis assistendi etc., certè non est simonia, ut *Salm. d. c.* 1. *n.* 42 et 43. ex communi cum *S. Th. ex c. Significatum de Præb.* Dubium est, an a resignante, vel præsentante ad beneficium possit beneficiario imponi aliquod onus spirituale? Affirmant aliqui ap. *Sanch. Cons. tom.* 1. *c.* 3. *Dub.* 15. *n.* 6. Sed dicendum est, quod licet in aliis rebus spiritualibus possit dari commutatio, v. gr. applico pro te Missam, ut manè applices pro me : in beneficiis tamen quodcumque pactum est simoniacum, ex *c. Quam pio.* 1. *q.* 2. Ità *Sanch. loc. cit. et Salm. c.* 1. *n.* 44. *cum Suar. Bon. etc.*

61. — II. Sequitur *Munus ab obsequio*, per quod intelligitur omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, etc. ad finem obtinendi aliquid spirituale. Hinc certè est simonia, conferre beneficium famulo, ut gratis inserviat, vel ut compensetur ei famulatus præstitus. Et sic contrà, si famulus inserviat, ut loco salarii beneficium consequatur. *Salm. c.* 1. *n.* 25 *et* 50. *cum Laym. Less. Suar. et communi.* Hinc rectè inferunt *Salm. in d. n.* 20. *cum Torre*, sinè dubio simoniacos esse Episcopos, qui volunt famulos sibi inservire solâ, vel ferè solâ spe beneficii. Advertunt tamen, in omnibus prædictis casibus non incurri pœnas, nec obligationem restitutionis, nisi pactum expressum intercedat *ex cap. Mandatum, de Sim.* uti infra de pœnis *n.* 106.

62. — Utrum autem sit simoniacus famulus, qui gratis inservit Episcopo, cum spe tamen beneficii, sed sinè ullo tacito quidem pacto? Negant *Laym. Suar. Less. Sanch. etc. ap. Croix, n.* 9. Imò *Sanch. ibid.* contrà *Carden et Pith.* dicit non esse simoniam, licet principaliter ob beneficium famuletur, sed hoc nullo modo admittendum juxta dicta *n.* 51 *et* 52.

63. — III. Sequitur *Munus a lingua*, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces et similia, quæ pretio sunt æstimabilia. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 25. Hinc est simonia, si Episcopus det alicui beneficium, ut illum laudet, ei faveat, etc. Vel si dicas : « Non conferam tibi beneficium, nisi talis persona me » roget. » *Salm. c.* 1. *n.* 31. *cum Less. Laym. Bon. Suar. et communi.*

64. — Quæritur hîc 1. an sit simonia, si des pecuniam Mediatori, ut tibi obtineat beneficium, vel Ordinationem? Dicendum est, quòd si des non pro mediatione, sed pro labore suscipiendo, vel pro damno subeundo, aut lucro amittendo ab eo, et pecunia sit utique cum illis proportionata, non est simonia. Ità *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 46. *Croix n.* 91. *Salm. cap.* 1. *n* 50. *cum Sanch. Suar.*

Pal. etc. Idem ibi dicunt *Sanch. Pal. cum Suar. Mendo etc apud Croix n.* 93. si des pecuniam famulo Episcopi, ut facilem tribuat aditum; vel si des ei gratis, ut factus benevolus obstacula removeat: sed hoc ultimum est valde periculosum. Pariter probabiliter dicit *Croix n.* 54. contrà *Pal.* non esse simoniam dare pecuniam alicui, ut tibi notitiam tribuat de beneficiis vacantibus; quià hæc valde remotè se habent ad consecutionem rei spiritualis.

Nec etiam esse simoniam (licet sit periculosum) dicunt *Salm n.* 51. *cum Bon. Pal. Az. Sanch. Fill. etc.* si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter Episcopo proponat, quià ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis sit immediatus finis præstationis pecuniæ, non autem sufficit, quod sit quasi consequens ex alio immediato, nullam habens connexionem cum illo, ut dicunt *Salm. ibid. cum Suar. Navar. Garcia.* Sed valdè timendum est, ne alter relinquat officium informantis, et officium sumat intercedentis.

E contrario dicendum est veram esse simoniam (etiam de jure Divino, ut tenet *Sal. dict. cap.* 1. *num.* 53. *cum Suar. Bon. Fill. Sot.* contrà *Sanch. et Nav.*), si des pecuniam mediatori, non gratis ad conciliandam illius amicitiam, quâ motus te adjuvet sed cum pacto, ut intercedat ad rem spiritualem obtinendam *extrav.* 2. *de Sim.* ubi : *Simoniam committi, cum pecunia datur pro collatione.... favore seu mediatione.* Vid. *Salm. d. c.* 1. *n.* 5[illegible] *et* 53. Et oppositum puto improbabile, quidquid dicat *Elbel n.* 607. *cum aliis.* Nam, licet detur temporale immediatè pro alia re merè temporali, proùt est illa intercessio: verumtamen *si per pecuniam parares tibi viam ad rem spiritualem obtinendam* ut in simili casu *ait S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 2 *ad* 5. et in nostro particulari *Croix l.* 3. *q.* 1. *n.* 90. *ac Fill. Anacl. etc apud Elbel n.* 608.

65. — Quæritur 2.° an sit simonia dare pecuniam Intercessori mediato, scilicet ut ipse intercedat apud alterum qui tibi obtineat beneficium a collatore. *Sanch. Cons. Tom.* 1. *l.* 2. *c.* 3. *D.* 26 *n.* 7. *Vasq. et alii* putant probabile, non esse simoniam (licet oppositum censeant probabilius): Ratio, quia datur tunc pecunia pro re temporali, quâ non proximè, seu immediatè, sed remotè paratur via ad beneficium: *Diana tamen p.* 10. *Tr.* 4. *Res.* 151 *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 90. meliùs dicunt contrariam esse sequendam et an prima sit probabilis, *Diana* dubitat, cum se remittat judicio Sapientum. Et meritò dubitat, secundùm mox suprà dicta.

66. — Quæritur 3. an sit simonia, si promittas pecuniam alteri ad erogandam illam in eleemosynam alicui Monasterio, vel pauperibus, si ille obtineat tibi beneficium? Negant *Salm. d. c.* 1 *n.* 54. *cum Dian. Soria, et Rocafull.* Intellige, si pecunia datur omninò gratis, et in eleemosynam, quæ jam constituit titulum honestum excusantem a simonia, sicut excusat titulus sustentationis, etc. ut suprà.

67. — « Resp. 2. Simonia est triplex. *Prima* dicitur *Mentalis*

» cùm exteriùs vel nihil datur temporale (et dicitur *Purè Mentalis*), vel cùm aliquid datur (et dicitur *Mixtè mentalis*) » cum intentione obligandi ad reddendum spirituale, sinè ullo » pacto externo. *Secunda* dicitur *Conventionalis*, quæ ad ipsum » pactum exteriùs procedit sinè reali executione, diciturque *Pura*, » si sistat in mutua conventione; *Mixta* autem, si de reali et con- » ventionali aliquid participet, ut v. gr. si ex altera tantùm parte » realiter compleatur, atque hùc reducitur Simonia *Confidentiæ*, » cum quis alteri dat beneficium, ut illud sibi, vel alteri resignet, » vel cum onere dandi certam partem fructuum. *Tertia* dicitur » *Realis*, quæ scilicet utrimque realiter completur. Vid. *Less.* » *l. c. d.* 6.

68. — « 2. Simonia dividitur in eam, quæ est *juris Divini*, » estque prohibita propter malitiam suam; v. gr. Hostiam con- » secratam vendere : et eam, quæ est *juris humani*, estque mala » tantùm propter prohibitionem, et sic ab Ecclesia prohibetur » 1. Venditio beneficiorum, secundùm id, quod in ipsis temporale » est, scilicet quoad jus præcisum percipiendi fructus. 2. Ven- » ditio officiorum extrinsecè tantùm ordinatorum ad res sacras, » v. gr. Sacristæ, Œconomi, Advocati Ecclesiæ, ° (*Scilicet qui* » *specialiter constituitur Advocatus ab Ecclesia. Adde* Vicedo- » mini et Castaldi, *seu* Majordomi, *ex c. Si quis* 1, *et c. Salvator* » *q.* 1. Vide *Salm. c.* 1. *n.* 13.)° Thesaurarii. 3. Obligatio pecu- » niæ alicui facta, ut suadeat alteri, ut det beneficium. 4. Pac- » tio de resignando beneficio, vel solvendâ pensione, si alter bene- » ficium tibi impetret. 5. Permutatio, et resignatio beneficiorum; » item reservatio pensionis ex beneficio resignato, et in casu per- » mutationis beneficiorum æquatio fructuum, etc. si absque Supe- » rioris auctoritate fiant : quæ si accedat, licita erunt. 6. Acceptio » muneris, etiàm sponte oblati, pro examine ad Parochiam, ex » Trid. *sess.* 24. *c.* 18. pro collatione Ordinum, pro tonsura, » litteris dimissoriis, ex *Trid. sess.* 21. *c.* 10. Excipitur tamen » decima pars aurei pro Notario, si salarium non habeat, et » consuetudo permittat. 7. Exactio pecuniæ pro admissione ad » Religionem, non pro statu tantùm (is enim spiritualis est, » ideoque jure divino invendibilis) sed etiàm pro onere susten- » tationis : nisi Monasterii tenuitas, vel consuetudo contraria » excusent. Vide *Laym. c. ult. Bon. d.* 1. *q.* 1 *et* 2. *Less. Azor.* 3. » *p. l.* 12. *c.* 14.

69. — Quæritur, an possit dari simonia de jure humano, quin sit simonia de jure divino? Negat *Gonet in Diss. de Prop. n.* 141. quià homines, ait, minimè possunt rerum naturam immutare, ut sit simonia, quod simonia non est. Communis tamen est sententia opposita *ap. Salm. et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar.* et *Carden.* qui probant rectè posse Ecclesiam efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, sicut hîc Religionis. Vide *Croix, l. c.*

Sed pro majori intelligentia singula discutere satagimus in sequentibus quæstionibus.

70. — Quæstio I. quonam jure simonia sit vendere beneficia. Esse simoniam tantùm de jure Ecclesiastico tenent *Nav. Man. c.* 23. *n.* 108. *Less. c.* 55. *n.* 19. *cum Adrian.* Item *Garcia, Less. Panorm. etc. cum Decio,* qui dicit esse communem sententiam Canonistarum *ap. Salm. c.* 2. *n.* 57. *et Bon.* putat probabilem. Ratio, quià in beneficiis duo dicunt esse jura, unum ad exercendas spirituales functiones Ordinis, vel jurisdictionis; et hoc est certè invendibile jure Divino. Alterum ad reditus temporales, quod mentaliter separare potest, sicut in calice separatur valor argenti et consecrationis; et ideò tale jus est invendibile tantùm jure Positivo.

Probabiliùs tamen *Cajet. tom.* 2. *Opusc. tr.* 9. *q.* 1. *Sotus de Just. l.* 9. *qu.* 7. *art.* 1. *Sanch. Consil. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 24. *n.* 1. *Palaus D.* 7. *p.* 13. *n.* 3. *Azor. p.* 3. *l.* 12. *c.* 11. *q.* 3. *Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 44. *et Salm. l. c. cum Val. Vict. Led. Bon. Con. etc.* dicunt esse simoniam de jure Divino ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 5. qui docet aliud esse temporale in calice, quod est antecedenter annexum ad spirituale : aliud quod subsequenter, ut in beneficiis, in quibus jus ad reditus subsequenter, et ità annexum est cum jure ad Officia Ecclesiastica, ut nullo modo separari possit, cum jus temporale essentialiter detur propter Officium spirituale : ità ut si consideretur jus ad reditus separatum a jure ad Officia sacra, jam amplius dici non possit jus beneficiale, nec beneficium, ut colligitur ex *c. Si quis* 1. *q.* 3. et ex *c. Et diligenti de Simon.* Hinc inferunt *Salm. d. n.* 59. nullam esse dispensationem in venditione beneficii, licet a Pontifice obtineatur. Notant tamen *n.* 63. quòd Papa bene separare possit jus reditûs a jure ad Sacra; et ità concedere possit, ut vendantur reditus tanquàm merè temporales, vel ut aliqua super beneficium pensio imponatur separando tunc partem fructuum illius, et alicui tradendo, et confirmant *c.* 3. *n.* 30. Et idem docent *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 19. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 123.

Nota hîc obiter, beneficiariis concessum esse locare fructus beneficii usque ad triennium, sed non ultra. Locare autem Decimas esset simonia. Vide *Croix n.* 124 *et* 125. Sicut etiàm esset simonia elocare rem spiritualem, putà calicem; licet compensandum sit detrimentum temporale. *Croix n.* 156.

71. — Quæstio II. an sit simonia vendere Juspatronatùs? Loquimur non de Jurepatronatûs Civili, sed Ecclesiastico, quod ab Ecclesia conceditur iis, qui ad Templa construenda, vel dotanda concurrunt. Hoc jus quoad honores et subventiones, quæ Patronis debentur, benè vendi potest : quià quoad illa non dicitur spirituale, ut *Salm. c.* 2. *n.* 75.

Dubium est, an vendi possit jus præsentandi ad beneficium? Respondetur, quod, si tale jus est affixum rei, venditâ re jus transferatur simul cum re in emptorem, ut *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 4. *ad* 3. Sicut etiàm transferri potest donatione, aut titulo hæreditario. Vide *Salm. ibid. n.* 76. Extra hos casus vendi nequit tale jus sine simonia de jure Positivo, *alii. De jure*

et c. *Præterea extra. De Jurepatr.* Hinc est simonia, si patronus vendat pluris rem ratione talis juris, vel imponat præsentato, v. gr. ut suis expensis litiget, et probet jus ad illum Patronum spectare. Secùs verò dicunt *Salmant. ibid.* 77. *in fine*, quando, vertente litigio circà Juspatronatûs, apponitur conditio, ut, si intra tot menses præsentatus præsentationem suam non fuerit prosecutus, Patronus possit alium præsentare; quia tunc ille remanet in sua libertate, nec obligatur ad probandum jus Patroni pro illo, sed pro se, si voluerit consequi beneficium. Ità *Salm. ibid. n.* 77. At in hoc magnum censeo esse periculum, quod virtualiter vendatur talis præsentatio pro expensis, quæ de jure a Patrono fieri debebant.

An autem venditio talis Juris patronatûs sit vetita etiàm jure Divino? Affirmant *Less. Pal. Laym. etc.* apud *Salm. d. c.* 3. *n.* 78. Quià jus tale est quid spirituale, cum procedat a potestate jurisdictionis Ecclesiasticæ. Negant verò *Sanch. Sot. Sil. Nav. Torre. Dec. et alii*, quorum sententiam dicunt *Salm. ibid. n.* 79 *et* 80. non esse minus probabilem. Ratio quià potiùs tale jus est quid temporale, cum sit temporalis favor concessus ab Ecclesia, quatenùs ipsa exercet potestatem non jam jurisdictionis, sed politicam (eminenter in illa contentam), ad quam spectat favores temporales distribuere.

Notandum hîc, quod vendere jus Sepulturæ in loco sacro ob digniorem locum, probabiliter non sit simonia, ut ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 185. *cum Barb. Burg. et Caram.* contra *Suar. etc.*

72. — Quæstio III. an possint permutari beneficia? Certum est, quod in aliis rebus spiritualibus præter beneficia, licita sit permutatio, quando res sunt merè spirituales, v. gr. *Ego dico Missam pro te, ut pro me dicas tot Rosaria, etc.* Quando verò coalescunt ex spirituali et temporali, tunc distinguendum; nam si res temporales sint antecedenter annexæ rebus spiritualibus : ut argentum Calicibus, arculæ Reliquiis, ipsæ benè permutari, aut vendi possunt; modò ratio habeatur solius valoris rei temporalis. Ità *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 4. *Salm. c.* 3. *n.* 18. *Elbel de Sim. n.* 600. *cum Suar. et communi.* Secùs verò dicendum, si res temporales consequenter annectantur, ut fructus beneficiis in quibus quæcumque permutatio est simoniaca sinè auctoritate Superioris, non jam ex jure Divino, sed ex jure Positivo, *ex. c. Quæsitum de Rer. permut.* Hinc Episcopi possunt concedere permutationes beneficiorum existentium in Diœcesibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 1. *ad* 1. *ex c. Universorum. De Rer. permut.* Modò beneficia non pertineant ad Pontificem ut in *Extravag. Dudum. Ben. II.* Et idem possunt Abbates facultatem Episcoporum habentes. *Salm. ex n.* 21. *cum Suar. Bonac. etc.* Hoc tamen non currit, si quis ad beneficium sit tantùm electus; vel si lis vertatur super beneficio. Vid. *Salm. ibid. n.* 26.

Licitum est autem volentibus permutare beneficia antecedenter pacta convenire, et etiam se obligare ad pœnam solvendam a retrocedente, ut *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 104. *in fine*. Dependenter

tamen a consensu Prælati, quià tunc obligatio non est nisi conditionata. *Salm. dict. c.* 3. *num.* 27. *cum Sanch. Pal. Val. Suar. Less. Laym. etc. ex c. Inter. cæt. de Præb.*

Sed quæritur, an permutatione postea effectum non habente, possint propriâ auctoritate redire ad sua beneficia? Negant *Salm. c.* 3. *n.* 18. *cum Panormit. et Gomez*, qui pro hac sententia affert plures Decisiones Rotæ; quià renuncians amittit titulum ac possessionem beneficii; undè ad redeundum eget novâ collatione: meritò dicunt tamen contrariam etiàm esse probabilem, quam tenent *S. Anton. et Sylv.* Ratio, quià renunciatio illa est conditionata, si Prælatus consentiet: undè non accedente postea Prælati consensu, omnino invalida est.

73. — Quæstio IV. an possit beneficium cum pensione permutari?

Prænotandum, quod eo casu ad acquirendam pensionem quatuor requirantur ex *Less. l.* 2. *c.* 34. *Dub.* 38. nempè 1. Ut obtinens sit capax, scilicet legitimus, non excommunicatus, et saltem tonsuratus. 2. Ut adsit justa causa, v. g. ad alendum pauperem, ob bonum Ecclesiæ, ad æqualitatem compensandam; aliàs obtinens non erit tutus in conscientia, etiamsi Papa dispensaverit, ut *Less. ib. n.* 204. *cum Tol. et comm.* Utrum autem requiratur etiàm consensus Patrum? Negat *Less. cum aliis*, nisi beneficium resignetur, quo casu debet fieri mentio Patronatûs. 3. Requiritur, ut pensio sit moderata, ità ut juxta usum non excedat tertiam partem redituum beneficii. 4. Ut interveniat legitima auctoritas, quæ certò est in Pontifice.

74. — His positis, dubitatur 1. utrum Episcopi possint constituere pensiones in beneficiis? Affirmant *ap. Less. d. c.* 34. *n.* 205. *Gigas cum Felin. Imola, Decio, etc.* si adsit justa causa nempè ad alendum Parochum senem et ineptum, ad finiendam litem super beneficio, etc. ut habetur ex *c. Nisi esset*, 21. *de Præb. et c. Audivimus.* 3. *de Collusione.* Item ad compensandam æqualitatem in permutatione beneficiorum, *ex c. Ad quæstiones, de Rer. permutatione.* Alii tamen cum *Less. ibid. et Salm. c.* 3. *n.* 31. dicunt solum Pontificem posse constituere pensiones, quia talis est Curiæ stylus, qui facit jus. Vide *n.* 81. *vers. II. Absolutè.*

Sed notandum hîc 1. quod pensionarii ex *Bulla Pii V* teneantur recitare Officium B. Mariæ Virginis, aliàs non faciunt fructus suos; Vid. *Less. d. c.* 34. *n.* 208. Hoc tamen intelligitur, si pensio sit Clericalis, ita ut requirat primam tonsuram; non verò si sit merè laicalis, ita ut ejus fructus Pensionarius non exigat ut Clericus, sed ut Laicus, proùt tenent *Salm. de Benef. n.* 64. *cum Azor. Nav. et Pal.* Item intelligitur, si Pensionarius non sit Clericus in Majoribus, vel Religiosus; nam si recitet Officium majus, vel alias preces a sua Religione præceptas, ad parvum non tenetur. Ità communiter *Salm. ib. cum Azor. Led. Pal. Bon. etc.*

Notandum 2. quod, cum quis resignat beneficium cum pensione in favorem tertii, non possit exigere hypothecam, vel fidei jussionem, aut anticipatam solutionem a pensionario, nisi hæc

mul a Papa admittantur; quià jura prohibent circa beneficia, mnia pacta, quæ de jure in eis non insunt. Undè censet *Less. ib.* 95. in tali casu non esse obligationem solvendi pensionem, et eneficium vacare.

75. — Dubitatur 2. quomodo possit beneficium permutari um pensione, et cujusnam auctoritate? Distinguendum, si penio est spiritualis, potest fieri permutatio, sed auctoritate Pontificis, non Episcopi : nisi pensio illa spiritualis sit insuper erecta titulum beneficii, utì sunt præstimonia, quæ tunc sunt vera eneficia, et Episcopus rectè potest concedere permutationes eneficiorum, ut *Salm. c.* 3. *n.* 20. et utì diximus supra *quæst. ræced.* Si autem pensio est merè temporalis, neque auctoritate ontificiâ potest fieri talis permutatio, cum sit simonia contrà s Divinum, ut *Salm. c.* 3. *n.* 29. *cum Suar. Bon. Tor. Vill. etc.* ontifex tamen, ut supremus Dispensator, præscindendo a permutatione, sicut potest beneficio plures fructus addere, sic potest b illo partem fructuum detrahere, et alteri dare, ut docet, *Less. c.* 35. *n.* 89 *et* 91. ubi hoc dicit esse certum, cum communi D. Et consentiunt *Salm. cum cit. AA. n.* 30. ut dictum est in *I. n.* 70.

76. — Sed magna quæstio est, quando beneficia permutanda æqualia sunt, an liceat inæqualitatem compensare per aliquam ensionem, seu pecuniam auctoritate Pontificis? Affirmat proabiliter *prima sententia quam* tenet *Less. d. c.* 35. *art.* 101. *cum ajet. Sot. Sylv. Angel. etc.* Ratio, quia tunc nudi tituli benefiiorum simpliciter commutantur, et separantur a proventuum uribus, quæ temporalia sunt, et per alium contractum comensatur excessus, ut loquitur *Less. c.* 35. *n.* 102. *vers.* 3. et robat *ex cap. ad quæs.* 6. *de Rer. permut.* ubi Clemens VIII pprobat permutationem duarum Ecclesiarum parochialium, mpensato per pecuniam excessu ditioris. Negat verò *secunda ntentia* probabilius, quam tenent *Anacl. de Benef. tr.* 11. *D.* 2. 5. *n.* 50. *cum Laym. Covarr. Vasq. et Salm. c.* 3. *n.* 34. *cum av. Sanch. Fill. Suar. Bon.* Quia esset simonia contra jus Diviim, dum emeretur spirituale pro temporali; ille enim excessus nsequenter est annexus titulo spirituali beneficii. Cæterùm icunt *Salm. n.* 35. posse Pontificem approbare contractum, non er modum permutationis, sed separando a beneficio pinguiori artem fructuum, et alteri dando, ut mox supra diximus.

Certum est autem esse simoniam, compensare pecuniâ exceslm, qui sit in re spirituali, puta ob majorem dignitatem, jurisictionem. Contrà verò non est simonia commutare beneficium inguius cum alio digniore, modò nullus habeatur respectus ad mpensandum excessum redituum cum excessu dignitatis. Vid. *alm. n.* 32.

77. — Quæst. V. est, quomodo in beneficiis liceat facere transtionem?

In aliis materiis spiritualibus certum est, quod liceat transtionem facere etiam auctoritate propriâ, *Salm. c.* 3. *n.* 42.

Sicuti licet rem spiritualem cum alia permutare, uti diximus *supra* *q*. 3. Sed in beneficiis requiritur saltem auctoritas Episcopi, etsi transigatur spirituale pro merè alio spirituali, *ex cap. Super eo etc. Statuimus de Trans.* ut *Salm. d. n.* 43. *cum Suar. Pal. etc.* Advertendum tamen, hoc non tollere, quod partes possint acquirere, sua jura cedendo, vel se remittendo Arbitris, qui saltem sint Clerici; modò nulla fiat divisio jurium, aut redituum, et nullum cedenti onus imponatur, *ex d. cap. Super eo, Salm. ibid. n.* 40 *et* 48. *cum Laym. Bon. Fill. Pal. Suar.* Simonia autem est, litem componere interventu sortium sinè consensu Superioris, cum omnis pactio sit illicita in beneficiis, *Croix l.* 5. *n.* 5058. *cum Suar. etc.*

78. — Sed dubitatur 1. an licitè Episcopus possit litem componere cum aliquo onere, ita ut obtinens beneficium solvat aliquid cedenti? De se non videtur licere, cum commutetur spirituale pro temporali; sed ob aliquas causas cohonestari potest, 1. ob bonum pacis, quæ conducit etiàm ad bonum spirituale, *ex c. Nisi de Præb.*; 2. ob æquitatem, ne cedens remaneat sinè alimentis, quibus eget; 3. ob laborem, et expensas, quas cedens sit passus, et alter passurus foret, si ille non cederet. *Salm. c.* 3. *n.* 44. *Pal. Bon. etc.* Quinimmo *Laym. l.* 4. *Tr.* 10. *c.* 8. *p.* 5. n. 58. *cum Suar. et Abb. et Salm. c.* 3. *n.* 48. *cum Pal. Fill. Bonac.* docent datum esse etiàm Arbitris (qui tamen sint Clerici) componere lites cum tali onere, modò non sit annua pensio, et modò non removeatur beneficium a possessore; et constat posse fieri ex *cap. De cætero, de Transact.*

79. — Dubitatur 2. an Episcopus ob bonum pacis in tali commutatione possit imponere super beneficio pensionem solvendam cedenti, ejus vitâ durante? Negant *Salm. c.* 3. *n.* 46. *cum Azor. Bon. etc.* Et sic pluries decisum in Rota testatur *Bon.* quia de Curiæ stylo dicunt hujusmodi transactiones non admitti. Contrarium tamen tenent *Laym. l. c. d. n.* 58. *cum Abb. et Pal. Suar. Torr. Pard. Meno ap. Salm. d. n.* 46. quam ipsi satis probabilem vocant. Ratio, quia, etsi (ut aiunt *Salm. n.* 45.) solus Papa possit imponere perpetuas pensiones beneficiariis, ut supra diximus; in transactionibus tamen ex communi DD dicunt, jura, et usum jam introduxisse, quod Episcopi ob bonum pacis possint pensiones imponere, non utique beneficiariis, sed super eisdem beneficiis pro vita pensionariorum. Et hoc constare ait *Laym. ib. ex cap. Nisi essent de Præb.* Et idem posse ait *Laym. ibid.* Judices Ecclesiasticos.

80. — Dubitatur 3. an possit admitti ab Episcopo talis transactio cum pensione super beneficio, si partes priùs de illa convenerint, sed dependenter ab Episcopi consensu? Negant *Laym. et Reg.* Sed probabilius affirmant *Salm. n.* 47. *cum Bon. et Torrer.*

81. — Quæstio VI. Quomodo Renuntiationes beneficiorum fieri possint?

Renuntiatio beneficii facienda est in manu Prælati illius, qui illud conferre potest; Itemque debet ab eo acceptari, ex *cap.*

Admonet, de Renuntiat. Aliàs nulla est, et beneficium non vacat, ut *Salm. cap.* 3. *n.* 49. *cum Garcia et Covar.* Hoc tamen non currit in beneficiis litigiosis, vel in electionibus ad ea quæ validè renuntiantur propria auctoritate, ex *c.* 2. *de in Integrum restit. et c. Sanè de Renuntiat.*

Pluribus autem modis renuntiatio beneficii fieri potest. I. *Purè, et absolutè,* et in illa nulla intervenit suspicio simoniæ.

II. *Absolutè, sed non purè,* si fiat sinè designatione personæ, sed cum onere pensionis : circa quam, si pensio est temporalis, diximus supra *n.* 75. esse jam nullam renuntiationem hujusmodi factam in manu Episcopi. Sed dubium est, an valeat renuntiatio cum onere pensionis spiritualis? Est duplex sententia utraque probabilis, ut ait *Palaus. D.* 3. *p.* 17. *n.* 13. *Prima* affirmat cum *Malder. Gigas. Felin. Imola, Nav. Rebuff. etc. apud Salm. cap.* 3. *n.* 59. Quià valde probabile est, posse ex justa causa imponi talem pensionem ab Episcopis in beneficiis. Negant tamen *Salm. dict. n.* 59. *cum Azor. Bon. etc.* excepto casu gravissimæ necessitatis, quià dicunt, quod ex *Const.* 5. *Pii. V. Intolerabilis,* fuit adempta talis facultas Episcopis. Idem tenet *Less.* *v. n.* 74.

III. Renuntiatio fieri potest *purè,* sed non *absolutè,* nempè si sit in favorem certæ personæ sine onere : Et hæc non jam prohibetur jure Divino, si finis adsit honestus, sed jure Ecclesiastico, nisi fiat in manu Pontificis. Est communis. Vid. *Sanch. cap.* 3. *n.* 52.

82. — Sed quæritur, an sit simoniaca talis renuntiatio in favorem tertii facta in manu Episcopi? Bene distinguunt *Salm. n.* 53. *cum Sanch. Bon. Sot. Torrer, etc.* si pactum præcedat cum Episcopo, ut, factâ resignatione, beneficium tertio conferatur, certè esset simonia; Secùs verò, si non adsit pactum, quià tunc remanens Episcopus in sua libertate, si postea illi conferret, liberè ageret. Peccaret tamen renuntians tali modo contrà Religionem, et ob id posset ab Episcopo privari beneficio, ut dicunt *Salmantic. d. c.* 3. *n.* 54. *cum Less. Suar. etc.*

83. — Notandum autem, quod valde probabile sit non esse illicitum, si resignans etiam in eadem renuntiatione declaret Episcopo suum desiderium, quod beneficium conferatur certæ personæ : modò absit pactum, ut conditio rigorosa suspendens (sicut intelligendus est *Motus proprius S. Pii V. an.* 1568. *ut dicunt Salm. c.* 3. *n.* 56.) Ratio, quià revera tunc renuntiatio fit simpliciter, et Episcopus liber est ad conferendum beneficium cui vult. Ità *Salm. ibid. n.* 55. *cum Nav. Azor. Pal. Sanch. Torrer et Garcia.*

84. — Sed dubium est, an, factâ resignatione cum conditione in favorem tertii in manu Episcopi, possit hic admittere resignationem, conditione rejectâ? Affirmant *Sanch. cum Soto, S. Anton. et Sylv. ap. Less. lib.* 2. *c.* 35. *n.* 95. *et Covarr. Arag. et Villal. apud Salm. cap.* 3. *n.* 57. Quia talis conditio, tanquam turpis, habetur ut non adjecta. Negat verò *Less. dict. lib.*

et Salm. dict. n. 37. *cum Suar. Pal. etc.*, quià dicunt non posse resignationem pro una parte admitti, et pro alia rejici. Utraque est satis probabilis, ut dicit *Torrer apud Salm. ibid.*

85. — Quæstio VII. quandonam resignatio beneficiorum *confidentialis* sit simoniaca?

Sciendum, quod ex *Constitutionibus Pii IV et S. Pii V in* 7. *Decretal. cap.* 9 *et cap.* 10. *de Benef. collat. juxta Trident. sess.* 24. *cap.* 9 *et* 19. prohibentur omnes resignationes confidentiales factæ cum *accessu*, *regressu*, vel *ingressu* ad beneficium, vel cum confidentia recipiendi fructus ex beneficio resignato; nam si confidentia esset de alia re temporali, præter fructus beneficii, esset quidem simonia, sed non confidentialis, ut benè notat *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 68. *cum Suar. Laym. etc.* Per *accessum* dicitur, si resignes beneficium alicui cum confidentia, ut ipse postea renunciet, et illud alteri conferatur. *Per regressum*, si resignes beneficium, servato jure regrediendi ad illud in aliquo casu. Per *ingressum*, si resignes beneficium tibi collatum, antequam illud possideas, servato jure possessionem ingrediendi, v. gr. *si aliquis moriatur, etc.*

Si quis autem resignat beneficium alteri sinè pacto, sed cum spe, ut ille ex sola gratitudine iterum resignet in tui favorem, vel solvat aliquid ex beneficii fructibus, certum est non esse simoniam de jure divino, nec Canonico antiquo, licet sit valde periculosum, et ut plurimùm simonia, ut *Salm. c.* 3. *n.* 65.

86. — Sed quæritur hîc 1. an ex jure novo *dd. Constit. Pii IV et S. Pii V* reprobetur talis resignatio cum spe sinè pacto? Duplex est sententia satis probabilis, ut dicunt *Salm. ibid. n.* 66. *Prima* affirmat cum *Pal. Suar. Bon. etc.* et probant ex verbis *Bullæ S. Pii V* ubi dicitur : *Si quid.... etiam simplicis donationis titulo perceperit. Secunda* tamen sententia probabiliùs negat. Ratio, quia in iis Constit. renovatur tantùm decretum Tridentini non solùm damnans confidentias, quibus inducitur nova obligatio (cum pacto expresso, vel tacito, ut explicant *Nav. et Rodr. ap. Salm. n.* 69. *in fine.*) Per verba autem allata Pontifex nil aliud præcipit, quàm quòd confidentia simoniaca præsumatur, si probetur donatio posteà facta.Ità tenent, et fusiùs probant *Salm. d. c.* 3. *n.* 67 *et* 68. *cum Suar. Sa. Vill. Nav. Less. Sanch. Azor. etc.*

87. — Quær. 2. Si resignans declaret suam intentionem esse, ut alter remaneat obligatus ad resignandum in futuro, sed sinè alterius promissione, utrùm sit vera simonia confidentialis? Affirmant *Pal. et Diana ap. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 65. Sed probabiliùs negant *Nav. Azor. Less. Suar. et alii ibid.* quià deest tunc pactum ex utraque parte obligatorium. Secùs tamen dicendum, advertit *Croix n.* 66. *cum communi*, si ille resignet, declarans velle ut solvatur alicui pensio ex fructibus, quià hoc est signanter expressum in Bulla.

88. — Quær. 3. an dictis Constitutionibus comprehendatur confidentia, etiàm in permutationibus beneficiorum? Negant

Suar. et Pal. cum Nav. apud Salm. dict. cap. 3. *n.* 47. Cum de permutationibus in iis non fiat mentio. Sed oppositum dicendum esse dicunt *Salm. ib. cum Arav. et Torre.* Et probant ex *Bulla S. Pii V* ubi, ut referunt, expressè dicitur : « At etiam omnes » permutationes, præsentationes, collationes....... et alias dis- » positiones nullius momenti fore. » Sed videndum diligentiùs esset, quomodò præfati Auctores prædicta verba explicent.

89. — Ultimò duo sunt notanda, 1. quod per hanc simoniam, etiamsi fuerit tantùm conventionalis, incurruntur pœnæ, videl. 1. Interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Excommunicatio Papalis ipso facto. 3. Nullitas collationis et obligationis solvendi fructus. 4. Privatio aliorum beneficiorum antea obtentorum. Vid. *Salm. dict. c.* 3. *n.* 79. Hæc tamen ultima non incurritur, nisi post sententiam Judicis, saltem declaratoriam, ut *Salm. ib. n.* 73. *cum Suar. Laym. Sanch. Henr. Torre.* Vide *n.* 112.

90. — Notandum II. quod, si quis resignet beneficium cum confidentia, adhuc cum expresso pacto, sed auctoritate propriâ, minimè impetrando assensum Superioris, peccaret utique, sed non incurreret prædictas pœnas : quia talis resignatio de se est nulla, etiàm quandò illa simoniaca pactio non intervenisset. *Salm. dict. n.* 73. *cum Navar.* Secùs verò dicendum, si pactum valeret, nisi obstaret simonia, quià tunc pœnæ incurruntur, etsi resignatio sit nulla. *Salm. ibid. cum Nav.* Hinc benè inferunt *Elbel n.* 649 *et Croix l.* 5. *n.* 958. *cum Fill. etc.* quod si quis resignet Beneficium in manu Superioris, postquàm convenit occultè, ut resignatarius retribuat ei aliquid, non solùm resignatio est nulla, sed resignans amittit titulum, cum inter alias pœnas simoniæ sit inhabilitas ad idem Beneficium.

91. — Quæstio VIII. qualiter committatur simonia pro ingressu ad Religionem?

Certum est, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. *ad* 4. esse simoniam aliquid dare, et accipere pro ingressu Monasterii *ex c. Quam pio q.* 2. Hinc I. non licet admittere aliquem in Monasterium propter bona quæ offert; esset enim vendere statum Religiosum, nisi ille simpliciter exprimat sinè pacto velle ingredi cum bonis suis. Pariter non licet præstare servitutem Monasterio tanquam pretium admissionis : nisi quis inserviat ad sibi conciliandam benevolentiam Religiosorum, ut eum in illud admittant, ità *Salm. c.* 2. *n.* 47. *cum S. Anton. Sylo. et Sanch.*

II. E converso dicit *S. Th. loc. cit.* non esse simoniam, si quis eleemosynam Monasterio eroget, ut faciliùs ex gratitudine admittatur : Uti nec etiàm, si Religiosi donis inflectant aliquem ad ingressum in Monasterium. Imò, ut dicit *Bon.* nec si Monasterium solvat illius debita, ad removenda impedimenta ingressûs, relictâ tamen ingrediendi libertate. Vel si Monasterium promittat eum admittere, postquàm artem didicerit; quià tunc non imponitur onus; sed conditio declaratur requisita, si cupit admitti. *Salm. n.* 48. *cum Regin. Az. Sylo*

III. Licitum est etiàm, prout communiter docent *S. Thom.* 2. 2.

qu. 100. *art.* 3. *ad* 4. *et Cabass. Theor. Jur. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 12. *cum Bon. Daj. Nav. Tol. Suar. etc.* si Monasterium est egens, pro sustentatione ingressuri accipere aliquid, uti dotes Monialium, et distributiones, quæ solent aliis Monialibus distribui. Notat tamen *Sanch. apud Salm.* vix excusari posse Monasteria, quæ petunt uberiorem dotem propter ignobilitatem personæ, vel alium defectum; nisi ex hoc eveniret Monasterio detrimentum in honore, in bonis, et simili, quià hoc jam esset temporale damnum. Et sic permittitur recipere plus pro admittenda tertia sorore, aut vidua, sene, infirma etc. Vid. *Salm. d. c.* 2. *n.* 50.

92. — Sed quæstio magna est, an liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si Monasterium sit opulentum? *Prima* sententia, quam tenent *Sot. lib.* 9. *q.* 6. *art.* 2. *Pal. D.* 3. *p.* 9. *n.* 4. *Bon. D.* 1. *q.* 4. §. *n.* 2. *Sanch. Conf. c.* 3. *D.* 23. *n.* 1. *Elbel de Sim. n.* 604 *et Salm. dict. cap.* 2. *n.* 53. *cum Lezan. Sylvest. Arag. etc.* affirmant. Ratio, quià, ut dicunt, hæc non est simonia neque de jure naturali, neque positivo. Non de jure naturali, ex eà parte, quià non recipitur temporale, nisi pro temporali sustentatione præstanda; ex alia parte nequit dici, quod ii, qui ingredi postulant, aliquod jus habeant ad bona Monasterii, cum ipsa vel propriâ industriâ a Monasterio sint adepta, vel ei ab aliis liberè sint donata. Neque de jure positivo, nam si aliqua jura videantur id prohibere, nullus tamen textus prohibet expressè aliquid recipi sustentationis titulo. Quod si, aiunt, unquam talis extitit prohibitio, ipsa per contrariam consuetudinem ablata est. Non negant tamen *Elbel et Salm. n.* 4. *cum Sylv. Torre, Vill. etc.* quod hoc saltem excusare non poterit ab avaritiæ labe.

Secunda verò sententia negat, quam sequuntur, et tenent *Cabass. l. c. n.* 3. *cum S. Bon. Suar. l.* 4. *de Sim. Laym. tr.* 10. *c. ult.* §. 4. *n.* 39. *Cajet.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. *Ronc. de Sim. cap.* 2. *q.* 6. *et alii* quibus clarè consentit *D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. *ad* 4. qui docet tunc tantùm licere aliquid exigere, *si Monasterium sit tenue;* (Et *ib.*) *si ad hoc non sufficiant Monasterii opes:* Ratio potissima, et mihi valde urgens est, quià postulans, etsi ante receptionem nullum jus habeat ad bona Monasterii, postquam tamen receptus est, habet quidem jus ad illa pro sua sustentatione. Quapropter, si Monasterium est opulentum, et aliquid pro sustentatione illius temporis exigit, vendit ei jus, quod ille post receptionem jam est adepturus; et quamvis illa sustentatio sit aliquid temporale, est verò quid consequenter annexum ad spirituale; undè, sicut non potest vendi jus ad reditus Beneficii, vel ad Decimas percipiendas, quià hi sunt proventus rei spirituali consequenter annexi : ità nec jus ad alimenta in monasteriis. Hinc ex *c. Quoniam, de Simon.* vetitum fuit aliquibus Monialibus recipere temporalia prætextu paupertatis ab ingressuris ad ipsarum sustentationem. Et in *Extr. de Simon.* prohibetur sub excommunicatione aliquid accipi ad quemcumque finem pro ingressu ad Religionem, nisi quis liberaliter dare voluerit. Et

cum hæc sit simonia de jure Divino, ut probavimus, frustra afferiur ab Adversariis in contrarium consuetudo, de qua tamen valde dubito; exceptis Monasteriis Monialium, ut infra videbimus. Secùs autem dicimus, cum Monasterium est inops: Quandò enim ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem, tunc nihil vendit, cum recipiendus nullum habiturus sit jus ad bona quæ Monasterium non habet. Et in hoc communiter DD. conveniunt. Atque *Cabass. loc. cit. n.* 13. advertit, ad exigendum aliquid a recipiendis non requiri arctam necessitatem, sed sufficere illam, qua Monasterium non posset aliàs commodè eis alimenta subministrare: Tridentinum enim *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reg.* sic providit: « In temporalibus Monasteriorum facultatibus eam ineundam esse rationem, ut monialium numerus » *commodè* sustentari possit. »

Contrà nostram autem sententiam non valet dicere cum *Salm.* quod sicut Sacerdos, etsi opulentus, potest licitè recipere pecuniam ab altero ad celebrandum pro stipendio suæ sustentationis, sic Monasterium a postulante pro eodem sustentationis titulo. Nam respondetur, quod Sacerdos recipiendo eleemosynam pro Missa, licitè eam recipiat tanquàm stipendium suæ sustentationis, quæ ex justitia illi debetur, ut statuimus, supra *n.* 55. Monasterium verò nihil potest exigere pro onere quod assumit sustentandi ingressurum, quià (ut diximus) ingressurus post receptionem habet jus ad sustentationem ex bonis Monasterii, utpote receptioni annexam.

Excipitur tamen I. Si aliquid recipiatur a postulantibus pro alimentis tempore Novitiatûs, id enim expressè permittitur a Trid. *Sess.* 25. *cap.* 17. *de Refor.* Excipitur II. si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio, vel similis, quià tunc Monasterium licitè accipit aliquid temporale ab illo, tum pro carentia servitutis, quam alius sanus vel juvenis præstaret; tum pro incommodo temporali extraordinario, quod pro ipso Monasterium est subiturum: *ita D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *ad* 4. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 187. *cum aliis;* Et hoc est certum apud omnes, ut asserunt *Salm. n.* 51. Excipiuntur III. Monasteria Monialium, quibus Clem. VIII (ut referunt *Nav. Bassæus, Less. et Bon.* apud *Cabass. n.* 17.) indulsit posse pacisci de dote recipiendarum pro earum sustentatione. Ratio hujus indulgentiæ videtur, quià Monasteria Monialium faciliùs sunt obnoxia diversis infortuniis ut experientiâ patet, quàm Monasteria virorum. An autem excommunicatio inflicta in *Extrav. de Simon.* omnibus exigentibus et solventibus pro ingressu Monasteriorum, hodie sit usu abolita? Videntur affirmare *Navar. et Less.*, sed *Cabass. n.* 17. ait illam adhuc posse vigere pro Monasteriis virorum.

Ex dictis resolves:

93. — « Simonia est concionari, catechizare, Missas facere pro » pretio, nisi excusetur ratione laboris non intrinseci (is enim » sacer est et inæstimabilis; scilicet vel ipsâ actione sacrâ vel

» in ea intrinsecè inclusus) sed extrinseci, non annexi rei spiri-
» tuali, ut pro labore itineris; vel cantûs in Missa, vel ratione
» alterius incommodi pretio æstimabilis. Ratio est, quià illæ
» actiones ex natura sua ordinantur ad aliquid supernaturale,
» et ad salutem, non autem ad aliquid temporale, sicut instructio
» quæcumque etiàm Theologica, quæ pretio æstimabilis est. *Bon.*
» *l. c. Suar. Fill. etc. v. infra l.* 6. *t.* 3. 4. *ad.* 1. *Laym. l.* 1. §. 4.
» * (Vide *dicta n.* 55.) * »

94. — Quær. an sit simonia accipere aliquid ad instruendum alios in sacra Doctrina? distinguitur, si instructio tendit ad bonum tantùm spirituale aliorum, est simonia; quià tunc est res merè spiritualis, pro qua nullum potest accipi pretium. Hinc est simonia accipere aliquid pro concione, ut pretium pro labore illius intrinseco, uti pro studio, defatigatione, proùt docent *Less. lib.* 2. *cap.* 34. *n.* 76 *et Salm. c.* 2. *n.* 42. *cum S. Th. et communi;* nisi accipiatur ut stipendium sustentationis, ut dicunt *Less. cap.* 35. *n.* 7 *et Salm. dict. cap. n.* 20. *cum S. Th. Torre. Sanch. Vill. etc.* Vide dicta *n.* 55. Secùs verò, si instructio tendat etiàm ad aliquod bonum temporale alterius, ad utilitatem, honorem, oblectationem, proùt est instructio ad interpretandas Sacras Scripturas, ad edocendos alios Theologicas conclusiones, ad expugnandas hæreses. *Croix n.* 179. *Less. ibid. n.* 80. *cum Sot. Caj. Vict. Salm. ibid. n.* 43. *Elbel n.* 620. *ex. D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. *ad* 2. ubi dicit : *Qui habet scientiam.... potest pretium suæ doctrinæ.... accipere.... quasi operas suas locans.* Hinc licitum est etiàm accipere aliquid pro explicanda Theologia Morali, ut est probabilius, *apud Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 165 *et* 184. Item pro impertienda licentia docendi alios Theologiam cum titulo Magisterii, ut patet ex usu Universitatum, sivè pro dando consilio morali, quià est instructio temporalis, quamvis conducat ad pacem conscientiæ. Secùs autem, si consilium tenderet ad bonum tantùm spirituale alterius : putà, ut moveatur ad pœnitentiam, etc. *Salm. ibib. n.* 45.

95. — « 2. Item Simonia est dare, vel accipere pretium pro
» absolutione a peccatis, et censuris, pro dispensatione in voto,
» juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, etc. Potest
» tamen in his aliquid exigi per modum mulctæ ad causam piam
» applicandæ. *Laym. loc. cit. n.* 10. »

96. — Accipiuntur solutiones in dispensationibus in Matrimoniis, etc. etiàm per modum sustentationis onerum Pontificatûs; Item per modum commutationis, sicut vota commutantur in eleemosynas. Et conceditur etiàm Episcopis in talibus dispensationibus accipere aliquid in eleemosynas distribuendum (modò ipsis, vel suis nihil perveniat) per modum pœnæ, vel commutationis, non autem per modum sustentationis : hoc enim vetitum est illis *ex c. Jacobus, de Simon.* et a *Trid. sess.* 24. *c.* 6. *Salm. cùm S. Th. dict. c.* 2. *n.* 36 *et* 37.

97. — Quær. hîc, an sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem? Distingue, et affirma, si omissio dirigatur a

estate spirituali, ut esset omissio absolvendi, dispensandi, eli-
ndi, etc. *ex c. Presbyter de Simonia*, ubi prohibetur, ne ob
tium negetur pœnitentia, nisi talis absolutio esset sacrilega,
injusta. Vid. *Croix a n.* 174. Secùs autem non est simonia, si
us spiritualis dependeat a libertate, ut esset omissio orandi,
ndi eleemosynam, celebrandi, nisi alter ad ea teneatur ex jus-
a. *Salm. c.* 2. *ex n.* 27. *cum Led. Vill. etc.*

98. — « 3. Non est simonia dare aliquid ad redimendam vexa-
ionem a negante Sacramenta in necessitate. *Suar. Less. Laym.*
Vel ab iniquè impediente electionem, vel possessionem bene-
ficii, ad quod jus in re habes. Quod addo, quià si nondum habes
us in re, etsi possis redimere vexationem ab eo, qui tantùm
otest obesse, non tamen ab eo qui et prodesse, et obesse potest.
Ratio est, quià non datur tanquam pretium æquivalens rei spi-
rituali, sed ut alter ad officium ritè præstandum inducatur »
In hoc sedulò attende duas regulas traditas à *S. Th.* 2. 2. *q.* 100.
. 2. *ad* 3. Prima est, quod, quando jus est certum, et in re
quæsitum, licet tollere injustam vexationem, dando aliquid
nporale, ex comm. cum *Nav. Man. cap.* 23. *n.* 102. *Salm.*
. *n.* 3. *Elbel de Sim. n.* 616. *et aliis.* Dicitur *jus certum*, nam
dubium sit, non licet; quià tunc per temporale acquireretur
certum jus spirituale quod erat dubium. Dicitur per *injustam*
xationem, nam si sit justa, neque licet. Dicitur item *dando*
uid temporale, non enim posset dari spirituale pro redimenda
atione, quià daretur spirituale pro re temporali, qualis est
atio. *Salm. d. n. et* 6. *cum communi.*

99. — Quæstio tamen est, an possit redimi pecuniâ vexatio
cà possessionem beneficii? *Prima sententia* negat, quià talis
sessio est res spiritualis, vel spirituali annexa, cum per pos-
sionem acquiratur jus ad exercenda spiritualia. Ita *Viva de*
. q. 9. *art.* 6. *Bon. Garcia, Abb. etc. ap. Salm. cap.* 3. *n.* 7.
unda tamen *sententia* probabilior, quam tenent *Bus.* hîc, *et*
r. lib. 4. *c.* 50. *n.* 31. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 30. *n.* 11.
. t. 3. *D.* 3. *de Sim. p.* 20. *n.* 3. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 140.
. c. 3. *q.* 4. *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *n.* 109. qui vocat commu-
n, et alii plures, *ap. Salm. n.* 8. affirmat licere, quià jus qui-
ad beneficium spirituale est, non autem possessio. Hanc
è sequuntur *Salm. n.* 9 *et Croix dict. n.* 140. semper ac sit
è acquisitum jus ad possessionem; tum enim vexatio non esset
à jus spirituale, sed circà factum possessionis, quod est tem-
ale, et sic videtur sentire *D. Th. loc. cit. art.* 2. *ad* 5. docens :
postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam
sta impedimenta removere. Secùs tamen dicendum cum *Salm.*
. *in fine*, si jus revocetur in dubium probabile, ut mox supra
mus. Notandum autem hîc in *Trid. sess.* 24. *cap.* 14. præcipi
scopis, ne permittant pro admissione ad possessionem bene-
solutionem ullam, aut promissionem; utpote *simoniacæ labis,*
avaritiæ suspicionem habentes, reprobatâ quacumque con-
tudine in contrarium : tantùm permittit Concilium, si sit

consuetudo, dare aliquid in usus pios convertendum. Sed hæc intelliguntur 1. non de omnibus Beneficiis, sed tantùm de Canonicatibus et Præbendis in Ecclesiis Cathedralibus, aut Collegiatis, ut probabiliter ait *Bonac. de Simon. qu. 7. §. 3. n. 4. et Barb. in dict. l. Conc.* intelliguntur 2. de recipientibus aliquid pro admissione ad possessionem, non verò de dantibus ad tollendum injustam vexationem ut supra; nam Bulla S. Pii V *durum nimis*, edita ann. 1570, pro observantia præfatæ Sanctionis Concilii id explicat, et confirmat tantùm pro recipientibus, his verbis: « Præcipimus Episcopis, Capitulis, etc. ne retineant fructus, » neque alia petant, vel exigant, etc. »

100. — Secunda regula est, quod, si jus non sit in re jam acquisitum, sed ad rem, non licet pecuniâ vexationem tollere, *ex cap. Matthæus de Simon.* ubi damnatur, qui, obtentâ electione, pecuniam obtulit, ne alii electores impedirent confirmationem; cum ad confirmationem nondum haberet jus acquisitum. Hinc simonia est offerre pecuniam Episcopo, qui injustè nollet me præsentatum instituere, vel me dignum eligere: quià tunc per pecuniam non solùm amoverem impedimentum, sed etiàm rem spiritualem adipiscerer. Ità *Bus.* hîc et *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 3. D. 30. num. 3. Salm. d. cap. 3. num. 9. cum Laym. Caj. Sylo. etc.* Et dicunt, quod hæc esset simonia de jure Divino cum *Soto, Suar. etc.* contra tamen *Pal. Laym. Bon. etc. ibid. n. 12.* Notant tamen Bus. hîc, *Croix n. 144. et Salm. n. 11 et 13. cum Less. Soto, Fill. Suar. etc.* quod hæc regula non currit; si aliquis Electorum vi vel fraude alios Electores corrumperet ne me eligant, quia tunc non agit tanquam elector. Imò non currit si vexatio esset ab his qui tantùm obesse possunt; *Suar. de Simon. cap. 50. n. 23. Pal. de Sim. p. 20. n. 4. Anacl. eod. tit. §. 13. n. 310. Elbel de Sim. n. 614.* Secùs verò, si possint, obesse et simul prodesse instituendo, præsentando, vel confirmando; quia tunc, quod datur eis ne obsint, necessariò datur etiàm, ut prosint, consensum non negando; et sic pecuniâ tunc directè sternetur via ad beneficium obtinendum. Ita tenendum omnino censeo cum *Anacl. n. 314. Suar. n. 18. Elbel. l. c. Salm. ibid. cum aliis cit.* quando datur pecunia, ut Elector suum votum non neget etiamsi injustè negaret; quidquid dicat *Pal. l. c. n. 4.* asserens ut probabile non esse simoniam, si detur pecunia tantùm ad removendum pravum illius affectum. Dicunt autem *Sanch. Cons. l. 2. c. 3. d. 30. n. 5. Less. lib. 2. c. 35. n. 17.* simoniam non committi quando datur pecunia Electori, non jam ut prosit præstando votum, sed tantùm ad redimendam iniquam vexationem, qua ille obesset per vim, aut fraudem, vel subornationem aliorum, ut supra. Et satis probabile hoc videtur saltem casu, quo dans pecuniam manifestaret non aliud velle, quàm quod alter non obsit injustè, ut *Mazzot. cap. 3. q. 1. p. 236.*

101. — Sed hîc quær. 1. Si aliquis non vi vel fraude, sed precibus aut muneribus Electores mihi propensos impediret, ne conferant mihi digno Beneficium, propter odium quo in me tenetur, an possim pecuniam illi dare, ut cesset? Negat *Sot. ap. Less.*

. 35. *n.* 109. *Sed Less. loc. cit. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 147.
. *Laym.* item *Salm. dict. cap. n.* 13. *cum Sanch. Val. et*
tè affirmant licere; quia, ut ait *Less.* si licitum est dare
n, ut alter cesset a me vexando contra justitiam, licet
re, ut cesset à vexatione contrà charitatem; cum revera
tio sit res temporalis, quam aliâ re temporali redimo;
parte pecunia mea non nisi valdè remotè sternit viam
icium.

- Quær. 2. an possim dare pecuniam, ut alter se non op-
meam electionem, quamvis nesciam Electores esse mihi
s? Negant *Salm. ib. n.* 14. et citant *Sanch. et Less.* At
n est, quod *Less. d. cap.* 35. *n.* 126. loquitur ibi tantùm
atione facta illi, qui possit prodesse et obesse; sed quoad
ui posset solùm obesse, et iste vellet iniquè se opponere,
saltem contrà charitatem, probabile videtur juxtà eam-
trinam *Lessii* ut suprà, quod liceret dare pecuniam, ut
illa illicita impeditione. Et hoc tenet *Croix l. c. dict.*
ui cum *aliis DD. cit.* asserit, quod semper ac alter sinè
ili causa moveat Electores precibus vel muneribus, ut
faveant, sed alteri; non sit simonia, si dem ei pecuniam,
ab illa vexatione iniqua contra charitatem.

- Quæres 3. an liceat dare pecuniam Electoribus, ne eli-
ignum, vel ut eligant dignum? Respondetur licitum esse
eligatur indignus, si constet Electores paratos, aut sal-
natos esse ad indignum eligendum; quia Ecclesia habet
situm, ne detur ei minister ineptus, ut *Less. dict. cap.* 35.
um communiori, *Croix a n.* 146. Pariter *Salm. d. cap.* 3.
m Caj. Laym. Sot. Suar. etc. dicunt hoc licere, ne eliga-
ùs dignus, et etiam, ut eligatur dignus vel dignior in
i, ut *n.* 16. *cum Caj. et Laym. etc. ac Croix n.* 145. *cum Suar.*
rb. etc. communiter. Non licet verò dare pecuniam, ut
aliquis dignus in particulari, etiàm dignissimus in par-
nisi in casu necessitatis, nempè si inter omnes unus tan-
us inveniatur, quem illi nollent eligere. Et quamvis talis
ecundùm jura esset nulla, posset tamen peti confirmatio
'ontifice. Ità *Less. cap.* 35. *D.* 19.

-Quær. 4. An sit simonia dare pecuniam competitori, ut
concurrentia ad Beneficium, quod tu prætendis? Negant
. *Sim. nu* 609. *et Pasq. apud Croix. lib.* 3. *p.* 1. *num.* 142.
aiunt, hæc abstinentia a concursu ex una parte nequit
tid spirituale, quod ematur; et ex alia parte competitor
itivè confert ad Beneficii collationem sed tantùm negativè
Verùm huic opinioni non assentior, et rectè *Croix loc.*
Diana, et aliis dicit, eam veluti contrà communem non
ittendam. Ratio, quia ut docent communiter *Less. Suar.*
b. etc. ap. Croix ibid. cum S. Th. 2. 2. *q.* 100. *art.* 2. *ad* 5.
ntaxat licet per pecuniam vexationem removere, cum
est injusta: non verò cum est justa: aliàs per pecuniam
pararetur via ad Beneficium, quod omnino est illicitum.

Quær. 5. An liceat, urgente necessitate, dare pecuniam Sacerdoti nolenti sinè illa administrare Sacramenta? Negant *D. Th Alensis. etc. ap. Less. lib.* 2. *c.* 35. *nu.* 37. quia, ut dicunt, emere Sacramenta nunquam est licitum, utpote intrinsecè malum. Sed rectè affirmant ipse *Less. n.* 38 *et* 39. *cum Adrian.* item. *Suar. de Sim. lib.* 4. *cap.* 12. *nu.* 13. *Gerson. de Sim. Rat.* 6. *Cajet. q.* 100. *art.* 2. *Dian. p.* 5. *tract.* 7. *R.* 16. et *Sporet de* 5. *Præc. cap.* 1. *n.* 109. cum *S. Bonav. Vasq. Pont.* et aliis communiter. Ratio, quia hoc non est emere Sacramentum, sed vexationem redimere; vel potiùs (ut ait *Less. n.* 41.) permittere cum justa causa peccatum alterius. Hinc *Diana*, *et Hurt.* dicunt hoc licitum esse non tantùm in Sacramento Baptismatis et Pœnitentiæ, ut plures ex DD. cit. volunt, sed etiàm in aliis Sacramentis, proùt consentit etiàm *Less. dict. nu.* 38. Et non tantùm in casu gravissimæ necessitatis, ut aiunt *Suar.* et *Less.* sed etiàm necessitatis gravis, putà si quis impleturus esset præceptum Paschale Confessionis, et Communionis, vel peteret Viaticum aut Extremam Unctionem, vel esset in peccato mortali, vel etiàm carere deberet frequenti usu Sacramentorum, denique quotiescumque aliquis non posset sinè gravi incommodo aliquo Sacramento carere. Quod videtur sanè cohærere iis quæ diximus de scandalo *n.* 47. *v. Secunda verò*, ubi vidimus cum *D. Th. D. Aug.* et communi, cuique esse licitum causâ cujusdam sui notabilis boni permittere alterius peccatum, quod dumtaxat ex ejus malitia provenit.

« 4. Nec similiter Simonia est, dare stipendium ad sustentationem Clerici etiàm divitis pro Missis, concionibus, aut de eo etiàm pacisci. Ratio est, quià non datur tanquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam occupatæ, nec pro operatione spirituali, ut spiritualis est, sed ut in alterius gratiam suscepta, proindeque non est eleemosyna, sed debitum justitiæ. *Suar. Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *c. ult. etc.* contrà *Rich. Sylo. etc.* ° (Vid. *dict. n.* 55.) °

« 5. Non est Simonia reddere, vel redimere pensionem merè temporalem: quia non fundatur in titulo spirituali, nec refertur ad functionem spiritualem. Dixi *temporalem;* quià spiritualis, quæ datur v. gr. Concionatori, vel Coadjutori Episcopi propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, nec differt a beneficio, nisi quod non sit perpetua, vendi nequit: mixta verò, ut v. gr. quæ datur Parocho seni, vel Clerico pauperi ad sustentationem, non quidem vendi potest; redimi tamen potest, modò obligatio recitandi Officium B. V. imposita non extinguatur. Quod intellige, si in loco, ubi fit venditio, Bulla sit recepta: Ratio est quià qui pensionem redimit, non emit jus spirituale, sed extinguit onus temporale solvendi certam summam pecuniæ. *Less. cap.* 35. *dub.* 21. *Suar. c.* 26. *n.* 5. *Laym. loc. cit. n.* 46.

« 6. Non est Simonia juris divini (etsi quandoque juris humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, v. gr. beneficium pro beneficio Reliquias cum Reliquiis, etc. vel dare tem-

» porale pro temporali, ut si calicem, vel agnos Dei præcisè » ratione materiæ vendas; vel dare temporale pro spirituali, per » modum doni gratuiti, etiàm cum spe, vel intentione excitandi » ad remunerationem doni spiritualis, vel contra : Ratio, quia » gratitudo non respicit pretium, sed beneficium ; nec solvit » debitum justitiæ, sed antidotale quo non excluditur, quin » gratis detur. * (*Sed vide n.* 51 *et* 54.) * Rectè tamen monet » *Suarez*, hujuscemodi dona ob præsumptionem valde cavenda. » Item donare, promittere, vel negare temporale quidpiam, sub » conditione operis spiritualis præstandi, modò non fiat per mo- » dum retributionis, seu commutationis : v. gr. si parens filio » promittat munus, si Sacramenta frequentet : Ratio est, quia » hîc non intervenit contractus onerosus, sed sistitur vel in libe- » rali donatione vel donatione sub tali conditione, et modo. *Suar.* » *lib.* 4. *c.* 45. *Laym. d. cap. n.* 8. * (Vide *n.* 59.) * »

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna Simoniæ?

105. Quænam Simonia inducat pœnas? An incurrantur pœnæ in venditione Sacramentorum, aut Capellaniæ non collativæ, etc. — **106.** An ad incurrendas pœnas, Simonia debeat esse completa ex utraque parte? — **107.** An incurrat pœnas qui obtinet Beneficium per fictam promissionem pecuniæ? — **108.** An incurrantur pœnæ per Simoniam tantùm de jure Ecclesiastico? An ob ingressum in Religionem? — **109.** Quæ sint pœnæ ob simoniacam Ordinationem? —**110.** An etiam ob collationem primæ Tonsuræ? — **111.** Quæ sint pœnæ ob Simoniam in Beneficiis? — **112.** An incurrantur pœnæ in venditione Vicariatûs, vel alius Officii amovibilis : Nec non pensionis, Capellaniæ, aut Sacramentorum, et jurisdictionis? Deindè quatuor quæruntur. Quæstio I. An sint nullæ electiones simoniacæ ad Prælaturas Regularium? Qu. II. An pœnæ ob Beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus? Quæst. III. An Beneficiarius simoniacus ipso facto privetur Beneficiis obtentis, et fiat inhabilis ad futura obtinenda. Qu. IV. An electio Pontificis simoniaca sit nulla?

105. — « Resp. 1. Sola simonia Confidentiæ, et Realis in Or- » dine, Beneficio ecclesiastico, et Religionis ingressu pœnas » juris ipso facto inducit, licet ob ingressum Religionis raró in- » curratur, ut dictum est vel ob tenuitatem monasterii, vel con- » trariam consuetudinem receptam. * (*Sed vide n.* 92.) * *Suar.* » *c.* 56 *et* 57. *Less. decis.* 23. *Laym. loc. cit.* §. 7. »

In venditione igitur aliarum rerum, nempè Sacramentorum, jurisdictionis, pensionis, aut Capellaniæ non collativæ, etsi peccatur, nulla tamen incurritur pœna. *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 23. *et Salm. c.* 4. *n.* 1. *cum communi.* Vide *n.* 112.

106. — Quæritur I. an ad incurrendas pœnas requiratur, ut simonia sit ex utraque parte completa? Duæ sunt sententiæ ambæ probabiles. *Prima sententia* negat, ut tenent ipsi *Salm. cap.* 4. *n.* 9.

cum Sot. Caj. Pal. etc. Dicunt enim sufficere, quod tradatur res spiritualis, nam, re traditâ, venditio perficitur, etiamsi pretium non sit solutum, modò de eo fides præstetur, ut ex *lib.* 2. *ff. de Contrah. emp.* Attamen *secunda* communior et probabilior sententia, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *dub.* 27. *Nav. Man. c.* 23. *n.* 104. *Suar. de Sim. cap.* 56. *n.* 33. *Anacl. a n.* 240. *Croix n.* 112. *Ronc. cap.* 1. *quæst.* 2. *Elbel. numer.* 628. *item Laym. Sanch. Covarr. Moya, etc. apud Salm. n.* 17. qui probabilem vocant cum *Palao et aliis,* dicit requiri impletionem ex utraque parte. Ratio 1. quia non omnino perficitur venditio simul et emptio, nisi traditâ re, et pretio. Ratio 2. quæ mihi magis urget, quia in jure nullibi infliguntur pœnæ contra simoniam non utrimque completam, *et in pœnis benignior est interpretatio facienda,* ut habetur in *cap.* 49. *de R. J. in* 6. Et hunc esse Curiæ Stylum (qui pro lege habetur cum *Elbel et communi*) testantur *Navar. et alii,* nimirum non judicandi pœnas fuisse incursas nisi simonia fuerit ex utraque parte consummata. Hinc inferunt DD. quod accipiens beneficium cum pacto præstandi pecuniam, non teneatur ante solutionem beneficium resignare, nec fructus restituere. Notandum tamen 1. cum *Less. ibid. n.* 15 *et Salm. n.* 6. quod, si pars tantùm promissi solvatur, jam ex utraque parte intelligatur perfecta simonia. Notandum 2. quod ex simoniâ utrimque completâ, quantumvis occultâ, incurrantur pœnæ, *ut in extr.* 2. *de sim.* Vide *Elbel n.* 620. Notandum 3. quod si simonia sit confidentialis, pœnæ incurrantur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scil. ex una parte completam, ex Bulla S. Pii V *Intolerabilis,* §. 3. Vide *Anacl. l.* 5. *Decret. tit.* 3. *n.* 3. *n.* 284. *Elb. numer.* 629 et vide *infra numer.* 111. *circa fin. Resp.* 4.

107. — Quæritur II. An committat simoniam, et pœnas incurrat, qui obtinet Beneficium per fictam pecuniæ promissionem non impletam? Dicunt *Pichler lib.* 5. *tit.* 3. *n.* 13. *et Pontas v. Simonia, cas.* 5. hunc satis simoniam committere, quia ad ipsam incurrendam non requiritur, ut facto res temporalis tradatur, sed sufficit, quod per motivum rei temporalis obtineatur spiritualis. Ego tamen dicendum censeo, quoad culpam hunc non posse excusari a peccato simoniæ, quia saltem cooperatur ad simoniam Collatoris; nam quoad seipsum puto probabilius cum *Elbel n.* 625 *et aliis gravibus DD.* peccare non peccato simoniæ, cum, non interveniente voluntate se obligandi ad promissionem, non adsit vera emptio, quæ ad simoniam requiritur. Quoad pœnas verò simoniæ, puto cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 200 *et* 204. eum illas non incurrere, cum desit simonia utrimque completa, ut mox supra dictum est in præcedenti quæstione.

108. — Quæritur III. an incurrantur pœnæ per simoniam tantùm de jure Ecclesiastico statutam, putà, si quis emat Officium Sacristæ, etc. vel si resignet beneficium cum pensione ex propria auctoritate, ut supra notavimus? Affirmant *Elbel n.* 627. *ac Nav. Sot. Vill. etc. ap. Salm. d. cap.* 4. *nu.* 10. qui dicunt esse valde probabile; sed non minùs probabilem rectè vocant

negativam sententiam *Salm. numer.* 11. *ib. cum Sanch. Rodr. Dian. Aragon. etc.* ac *Ronc. cap.* 4. *q.* 1. *Resp.* 4. Ratio, quia jura, quæ pœnas imponunt, intelligenda sunt communiter de simonia rigorosa, quæ sit etiam contra jus Divinum; et probatur *ex Extravaganti* 2. *de Sim.* quæ incipit : « Cum scelus simoniacæ » pravitatis tam Divinorum, quàm sacrorum Canonum auctoritas » abhorreat, etc. »

Certum est autem, quod ex *Extrav. de Sim.* dantes et accipientes quid pro ingressu in Religionem, incurrant ipso facto excommunicationem Papalem. Sed notandum est 1. *cum Nav. Sanch. Bon. ap. Salm: n.* 12. illam non incurrere nisi præsumentes, ut colligitur ex textu. Hinc ignorantes, etiam culpabiliter, excusantur. Notandum 2. valde probabile esse, non incurri in simplici ingressu, sed in professione, ut *Salm. ib. cum Bonac. Pal. etc.* Notandum 3. cum *Less. d. c.* 3. *n.* 131 *et Nav. Sylv. Pal. ap. Salm. ib.* hanc Extravagantem, ut suprà, saltem quoad hanc excommunicationem, non esse usu receptam. Notandum ultimò, quod professio etiam simoniacè facta, valida certò sit, ut docet *S. Th. q.* 109. *art.* 3. *ad* 5. Si verò accipiens sit integra Communitas, aut Capitulum, intrà excommunicationem (quam verò diximus non esse usu receptam) incurrit suspensionem etiam Papæ reservatam ab officio, executione juris capitularis, et administratione jurisdictionis; Item incurritur ex utraque parte infamia juris, et consequenter irregularitas. Simoniacè autem admissus debet transferri in arctius Monasterium; sed hoc non ante sententiam. *Elbel. n.* 626. *ex ead. Extr.* 2.

109. — « Resp. 2. ob simoniacam collationem, et susceptionem » Ordinum, etiam primæ tonsuræ, incurritur excommunicatio » et suspensio Papalis. *Less. disp.* 24. *Laym. loc. cit.* »

Ultra excommunicationem, et suspensionem Papalem, quas Episcopi simoniacè ordinantes, et ad id mediatores, incurrunt ipso facto, *ex c. Cum detestabile, extr.* 4. incurrunt etiam interdictum ab ingressu Ecclesiæ. Et, si violaverint suspensionem, aut interdictum, suspenduntur a regimine Ecclesiæ, et privantur perceptione fructuum *ex Motu Sixti V.* Vide *Salm. de. c.* 4. *n.* 14.

Ordinati autem, ultra prædictam excommunicationem, et suspensionem ipso facto *ex d. c. Cum detestabile*, et maximè *ex Bulla Sixti V* suspenduntur ab exercitio suorum Ordinum, sed illius tantùm, quem simoniacè Ordinatus suscepit, ut docet *Less. c.* 35. *n.* 135. (*) et probabile putant *Salm. c.* 4. *n.* 15. contrà *Palaum et Rodrig.* Et suspenduntur etiam a spe ascendendi ad Ordines superiores. Notant verò *Less. d. l. num.* 136. *cum communi, et Salm. d. n.* 15. *cum Sot. Laym. Sanch.* non incurri suspensionem hanc, si, Ordinato ignorante, alius simo-

(*) Hæc in Editione Antuerpiensi sic mutata fuere... *suspenduntur ab exercitio suorum Ordinum, vel, ut putat Lessius, ab exercitio illius ordinis tantùm, quem simoniacè ordinatus suscepit.* Videatur ipse Lessius, *De Justitia et Jure*, Lib. 2. Cap. 35, n. 135. pag. 481. edit. Plantin. 1612.

niam commiserit. Deindè notant *Salm. d. n.* 15 *in fine, cum Pal. et Less. ib. n.* 134. quod, licet ex Bullâ Sixti V hujus suspensionis absolutio a Pontifice ipsimet reservetur, et revocentur quoad hoc facultates concessæ Religiosis, et etiàm Episcopis in *Trid. Sess.* 24. *c.* 6. in hac tamen parte dicunt præfati *Less. et Pal.* Bullam non esse receptam; idemque confirmant *Salm. c.* 4. *n.* 34. *in fin. cum Sa et Suar.*

110. — Quæritur, an incurrantur prædictæ pœnæ in collatione simoniaca primæ tonsuræ? Affirmant hîc *Bus. et Covar. ap. Less. c.* 35. *n.* 133. Quia *ex Trid. sess.* 21. *cap.* 1. prohibetur accipi aliquid, etiàm sponte oblatum ab Episcopo, et ejus ministris, adhuc pro collatione primæ tonsuræ, vel pro Litteris Dimissoriis, seu Testimonialibus, et pro sigillo et aliis, et contrà facientes declarantur *in fine* incurrere pœnas de jure inflictas. Negant verò probabiliter *Salm. c.* 4. *n.* 14. *cum Pal.* quià tonsura non est verus ordo juxta dicenda *l.* 7. *n.* 734. Et idem docet *Less. n.* 133. (licet pro se citetur a *Bus.*) dicens, in nullo jure adesse pro his excommunicationem statutam, nec Concilium voluisse novas pœnas injungere. Pariter dicit, durum videri incurrere censuram Episcopos, et Ministros accipientes aliquid sponte oblatum, licet ipsi peccent. Imò id permittit *D. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *a.* 2. *ad* 4. dicens : « Si verò (aliqua) exigantur quasi » quædam stipendia per consuetudinem approbata, non est simo- » nia, si desit intentio emendi, vel vendendi.... et præcipuè » quandò aliquis voluntariè solvit. » Attamen S. Doctor locutus est de simonia Juris Divini; Jure autem Ecclesiastico hoc vetitum est in Tridentino *l. c.* ubi reprobantur quæcumque consuetudines etiàm immemorabiles, utpote quæ potiùs abusus dici debuissent. Cæterùm *Croix l.* 3. *part* 1. *nu.* 167. videtur non improbabiliter censere, ibi reprobare consuetudines tantùm, quæ ante Concilium fuerunt, tanquam fortè immoderatas, non autem quæ nunc sunt dandi aliquid moderatum, et quæ præsumi possunt ex justa causa introductæ, istæ enim benè valere possunt juxta dicta de *Leg. lib.* 1. *n.* 108. *v. Sed quid.* Hinc ait *Mazzot. de Sacr. Ord. cap.* 1. §. 6. *pag.* 239. *cum Nav. et Lop.* Episcopum non committere simoniam, si recipiat aliquid spontè oblatum post (non autem antè) collatum Ordinem, hoc enim expressè permittitur in *can. Sicut* 1. *quæst.* 2. modò Episcopus id non petat; ubi dicitur : « Si ille autem, qui ordinatus fuerit, si non » ex placito, neque exactus, neque petitus, post acceptas cartas » et pallium, aliquid cuilibet ex Clero gratiæ tantummodo causâ » dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quià ejus » oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quià non ex ambientis » petitione processit. » Ità Gregorius *in Epist.* 44. Sic pariter videtur permitti etiàm Notariis, juxta consuetudines locorum approbatas, aliquid pro sua sustentatione exigere, si pro opera sua præstanda, quoad Acta Ordinationum conficienda, nullum salarium sit eis assignatum, ut ex eodem Concilio deducitur.

111. — « Resp. 3. Ob simoniam *Realem* in Beneficio Eccle-

» siastico incurritur I. Excommunicatio Papalis. II. Irrita est
» electio, præsentatio, confirmatio et institutio: Undè talis non
» facit fructus suos. Idque etiàm, licet a tertia persona taliter
» provisus id ignoraverit, ut habetur ex *cap. Nobis fuit, de Simon.*
» Nisi tamen contradixerit. * (*Prout sancitum est in c.* 33. *de*
» *Sim.*) *Hic tamen notandum cum Less. cap.* 35. *n.* 145. *et Elbel*
» *n.* 652. *quod non obstante tuâ contradictione, nec etiàm posses*
» *Beneficium acceptare, si scias pecuniam revera datam fuisse a*
» *tertio pro collatione: nam textus te excusat solo casu, quo*
» contra prohibitionem tuam (*verba textûs*) aliquis te penitùs
» ignorante, promisit et exsolvit. *Nota illud,* te penitùs ignorante;
» *ergo si Beneficium acceperis, sciens tibi per simoniam alte-*
» *rius conferri, nequis illud acceptare, et si illud acceptaveris,*
» nequis retinere. * (Vel nisi a tertio data fuerit pecunia per
» fraudem, ut redderetur inhabilis; vel nisi bonâ fide possiderit
» Beneficium per triennium). * *Ut communiter docent Less. dict.*
» *cap.* 35. *n.* 149. *Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *cap. ult. Bon. l.* 2. *n.* 20.
» *Elbel num.* 640. *cum Suar. Pal. etc. Nec obstat Regula Can-*
» *cellariæ, ubi requiritur absolutè, ut Beneficium obtineatur sinè*
» ingressu simoniaco; *nam intelligitur de eo, qui culpabiliter*
» *ingreditur, Elbel ib. cum Anacl. Hinc non tenetur Beneficiatus*
» *restituere (nec antè triennium) fructus bonâ fide consumptos*
» *si ditior non evaserit, ut S. Thom.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 6. *ad* 3.
» *Salm. cap.* 4. *n.* 18. *ac Elbel n.* 646. *Qui valdè probabiliter*
» *addit, neque esse restituendos fructus perceptos intuitu stolæ,*
» *et aliarum functionum Parochialium, nempe exequiarum, con-*
» *cionum, administrationis Sacramentorum, etc. Ratio, quià*
» *fructus isti non dantur ut reditus Beneficii, sed ut stipendia*
» *Officii; ità ut juxta communem sententiam DD. de illis potest*
» *Parochus liberè dispensare, etiàm ad usus profanos, ut dicunt*
» *Lugo de Just. D.* 4. *n.* 13. *Bon. d.* 4. *p.* 2. *n.* 19. *Bus. Vide lib.* 4.
» *n.* 185. * (*Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *d.* 45. *n.* 4. *qui eam vocat*
» *longè probabiliorem cum Nav. Pan. Host. Sot. Silvest. Cov.*
» *et aliis pluribus, contra solum Innoc.*) * III. Efficitur inhabilis
» ad idem Beneficium, etiàm per dispensationem Episcopi
» obtinendum. Aliis tamen Beneficiis jure ipso non privatur, nec
» ad alia obtinenda fit inhabilis antè sententiam Judicis. *Suar.*
» *cap.* 54. *n.* 7. * (*Si verò quis bonâ fide Beneficium addit, licet*
» *obtinuerit per simoniam tertii, probabiliter potest Episcopus*
» *cum eo dispensare ad idem Beneficium, dummodo priùs illud*
» *Beneficiatus renunciet. Ità S. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 6. *ad* 7. *et*
» *Elbel n.* 642. *ex c.* 59. *de Electionibus.*) *

« Resp. 4. Simonia confidentiæ completa, dato et accepto
» Beneficio, licet accipiens promissionem vicissim non imple-
» verit, inducit I. Excommunicationem Papalem utrique parti
» contrahenti. II. Annullat resignationem, et collationem Bene-
» ficii, in quo est commissa; et inhabilitat ad idem postea obti-
» nendum. III. Privat omnibus Beneficiis et pensionibus antè
» obtentis, non tamen antè sententiam latam. IV. Beneficia sic

» collata soli Pontifici reservantur. *Less. cap.* 35. *n.* 26. *Suar.*
» *cap.* 43. *Laym. n.* 79. »

112. — Hîc ante omnia notandum, quod nomine Beneficiorum et officiorum, ad quæ omnis electio simoniaca est ipsò jure nulla, ut decernitur in *Extrav.* 2. *de Sim.* non veniant Vicariæ amovibiles ad nutum, nec pensiones, nec Capellaniæ non collativæ, nec Officia Inquisitoris, Legati, aut cujusque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus; quià hæc non sunt propriè Officia ecclesiastica : Et licèt illa vendere sit simonia de jure positivo, non tamen incurruntur pœnæ, ut communissimè dicunt *Salm. cap.* 4. *n.* 18. *cum Suar. Pal. Sanch. etc.* item *Viva Opusc. de Benef. q. ult. art.* 3. *num.* 9. *cum Fill. et Reg.* contra *Garciam.* Neque incurritur ulla pœna in venditione Commendarum Equitum, aut Coadjutoriæ beneficii, ut ait *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 114. Neque in venditione Sacramentorum, aut jurisdictionis spiritualis, ut *Less. cap* 35. *n.* 23 *et Salm. cap.* 4. *n.* 1. *cum communi.*

Quæritur I. An autem sint invalidæ electiones simoniacæ Generalatûs, Abbatiæ, Provincialatûs, Prioratûs, Rectoratûs, aliorumque Officiorum spiritualium in Religionibus? Negant *Bonac. quæst.* 7. *p.* 2. *et Viva loc. cit.* Sed veriùs affirmandum, ut docent *Cabass. Theor. Jur. lib.* 5. *cap.* 8. *n.* 5. *Sanch. Cons.* 2. *cap.* 5. *d.* 104. *n.* 5 *et* 11. *cum Sylvest. Cajet Arm. et Lop.* item. *Sess. lib.* 2. *cap.* 35. *n.* 137 *et Elbel n.* 622. qui rectè addit *n.* 638. se non videre qua conscientia excusari possint a labe simoniæ Electores illi, qui eligunt aliquem in Generalem, cum pacto, ut ipsi postea eligantur in Diffinitores, Guardianos, etc. Ratio hujus sententiæ est, quià, licet prædicta Officia reverà Beneficia non sint, expressè tamen comprehenduntur sub nomine Officiorum in præfata *Extravag.* 2. ubi sic dicitur : « Per electiones verò, provisiones, etc. quas simoniâ contigerit labefieri, » et quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, *Monasteriis*, » Dignitatibus, *Prioratibus*, Officiis ecclesiasticis, et quibusvis » Beneficiis, cuique jus nullatenùs acquiratur. »

Quæritur II. An prædictæ pœnæ ob beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus?

Resp. Si ignorantia fuit omnino inculpabilis; certè negandum, ex *c.* 23. *de R. J. in* 6. ubi dicitur : « Sinè culpa, nisi causa » subsit, non est aliquis puniendus. » Hîc tamen notandum cum *Elbel n.* 656. quod, non obstante hac inculpabili ignorantiâ, provisio Beneficii semper erit futura nulla, cum inhabilitas ad idem Beneficium non sit pœna, sed statuatur in jure ad præcludenda mala. Poterit tamen eo casu Episcopus dispensare, post tamen renuntiationem Beneficii, ut suprà dictum est *n.* 111. Quid verò si simoniacus sciverit se committere simoniam, sed ignorarit invincibiliter pœnas? Quoad censuras, certè non eas incurreret, ex sententia communi. Vide *l.* 7. *de Cens. n.* 43. Quoad reliquas tamen pœnas; et probabilius et communius est, eas incurrere, ut ait *Elbel n.* 657. cum *Azor. Laym. etc.*, sed *n.* 658. probabi-

lem putat sententiam negativam, quam tenet *Pichler*; eò quòd pœnæ a jure statutæ non incurrantur ab ignorantibus, ut dicunt *Sanch. Krimer*, *etc*, apud *Pichler*, qui eâ ratione dicit excusari ab impedimento criminis mulierem ignorantem esse conjugatum virum, quocum peccat.

Quæritur III. An Beneficiarius simoniacus incurrat ipso facto privationem Beneficiorum antè obtentorum, et inhabilitatem ad alia Beneficia obtinenda? Quoad pœnam privationis, communissimè docent DD. cum *Bussem. ut suprà*, non privari Beneficiarum beneficiis antea obtentis, nec fructibus eorum ante sententiam Judicis condemnatoriam, quia nulla lex habetur hanc pœnam expressè ipso facto designans. Ità *Sanch. loc. cit. d.* 14. *n.* 16. *Laym. c.* 8. *n.* 75. *Bon. p.* 2. *diss.* 2. *Suar. c.* 58. *n.* 6 *et Salm. c.* 4. *n.* 19. *cum Fill. Pal. Rodriq. etc.* Excipitur 1. simonia commissa ab Examinatoribus Beneficiorum Parochialium in Synodo electis, qui si aliquid occasione examinis recipiant, privantur ipso facto Beneficiis antea ritè obtentis, ante omnem sententiam, ut expressum habetur in Trid. *Sess.* 14. *c.* 18. *de Reform.* Excipitur 2. simonia confidentialis ex *Motu S. Pii V Cum primum*, edito anno 1566, ubi acceptantes beneficium in confidentiam, privantur omnibus Beneficiis, etiàm justè priùs obtentis, et tenentur ante sententiam ea dimittere. Sed ad hanc pœnam incurrendam in his casibus requiritur sententia saltem criminis declaratoria, ut tenent *Suar. c.* 44. *n.* 13. *Sanch. d.* 34. *n.* 13. *Laym. c. ult.* §. 8. *Salm. c.* 3. *n.* 73. *cum Henr. etc.* Ratio, quià omnes pœnæ privantes juribus jam quæsitis non incurruntur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, ut diximus *l.* 1. *n.* 148. et juxta probabilissimam sententiam, quam sequuntur *Sanch. de Matr. l.* 2. *D.* 43. *n.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 29. *d.* 8 *et c.* 34. *d.* 34. *Cajet. in Sum. v. Pœna, not. l.* 1. *q.* 6. *art.* 63 *et Salm. cum Mol. Salas, Pal. Led. Granad. de Leg. c.* 2. *n.* 60. (contrà *Vasq. Bon. etc.* qui volunt non requiri ullam sententiam, si reus potest pœnam subire sinè infamia.) Quià nimis rigidum est, ut reus pœnas ex seipso exequatur, et bonis possessis se privet. At si Examinatores illi vellent absolvi a labe simoniæ, nescio quomodo absolvi possent, nisi Beneficia dimittant, dum dicitur a Trident. *loc. cit. A qua* (id est a simonia) *nequeunt absolvi, nisi dimissis Beneficiis.*

Quoad autem inhabilitatem incurrendam ad alia Beneficia obtinenda, *prima* sententia tenet incurri ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ita *Bonac. D.* 1. *q.* 7. *p.* 2. *diss.* 2. *Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 74. *Fill. tr.* 45. *c.* 13. *q.* 9. *n.* 26. item *Ugol. Henr. Met. Lop. et Rodr.* apud *Salm. c.* 4. *n.* 20. Ratio, quia ita expressè habetur in Motu S. Pii V *Cum primum*, ut supra, ubi sic sancitum fuit : « Qui Beneficium aut Officium ecclesiasticum simoniacè adeptus fuerit, perpetuò sit inhabilis ad ea, et quæcumque alia Beneficia obtinenda. » Ad incurrendas autem pœnas inhabilitantes, nulla requiritur sententia, ut dictum est *l.* 1. *de leg. n.* 149.

Secunda verò sententia communior et probabilior, quam tenent *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *d.* 104. *n.* 14. *Nav. de Sim. Cons.* 92. *Cabass. Theor. Jur. l.* 5. *c.* 8. *n.* 9. *Suar. de Rel. t.* 1. *lib.* 4. *c.* 58. *n.* 11. *Viva Opusc. de Benef. q. ult. art.* 3. *n.* 2. *Elbel de Simon. n.* 627. cum *Anacl. Pichler, Salm. c.* 4. *n.* 21. *P. Nav. l. de Rest. c.* 2. *n.* 43. et probabilem vocant *Less. et Pal. apud Salm.* negat incurri prædictam inhabilitatem ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ratio 1. quia Bulla relata S. Pii reverà intelligenda est tantùm pro foro externo, cum loquatur de convictis; ubi enim sic dicitur : « Quicumque detestabile crimen simoniacæ » pravitatis commisisse convictus fuerit, etc. » Ratio 2. quia esto Bulla intelligatur de foro interno, tamen ipsa non fuit recepta, ut asserunt *Suar. P. Nav. Sanch. Salm. ll. cc.* Saltem ut ait *Viva*, Bulla usu recepta est tantummodò in primo sensu fori externi. Nec huic obstat sententia, quam secuti sumus *l.* 1. *n.* 97. scil. quod in dubio, an lex recepta sit, lex bene obliget : Nam hîc non versamur in dubio, sed in opinione probabili, cum valde probabile sit ex auctoritate DD. ut supra, hanc legem non fuisse receptam. In dubio enim præsumptio stat pro lege, cum delictum, in non recipiendo legem justam, non præsumatur. Quando autem probabile est, quod obligatio legis nunquam inceperit (vel quod lex abolita sit) tunc cessat præsumptio pro lege, et possidet libertas, ut docent *Sanch. Laym. et Pal.* cum *Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 120. Nemo tamen dubitat, quin inhabilitas ad idem Beneficium simoniacè acceptum incurratur ipso facto ante omnem sententiam, cum hoc statutum sit de jure antiquo in *Extrav.* 2. *de Sim.* de cujus receptione non dubitatur. Notat autem *Sanch. l. c. n.* 15. cum *Nav.* et aliis, quod, secutâ sententiâ Judicis condemnatoriâ, simoniacus futurus sit quidem in conscientiâ inhabilis ad quæcumque alia beneficia, cum per sententiam evadat infamis, et consequenter irregularis.

Cùm autem mentionem fecerim de præfata *Extravaganti* 2, hîc annotare censui id, quod in fine illius sancitum inveni : Ibi enim præcipitur « omnibus et singulis Ecclesiasticis, et secula» ribus in virtute sanctæ Obedientiæ, ut eos omnes, quos Simo» niam hujusmodi commisisse, vel procurasse, aut mediatores » esse sciverint, Pontifici per se vel per alios revelare quantò » citiùs non omittant, etiamsi complices fuerint... Quod si non » fecerint, absolvi non valeant, donec prædicta revelent, et com» plices detecti arctiùs punientur.» Sed prædicta Extravagans in hac parte non fuit usu recepta, nec ad id obligatur ullus, nisi sit Curialis Sedis Apostolicæ, ut asserunt plures AA. graves apud *Cabass. Th. Jur. l.* 5. *c.* 8. *n.* 5. qui pro hoc citat *Nav. Cajet. Suar. etc.*

Quæritur IV. An electio Summi Pontificis simoniaca sit invalida? Negant *Suar. de Simon. c.* 57. *ac Fill. etc. apud Viva Op. de Benef. qu.* 10. *art.* 1. *n.* 8. et probant ex *cap. Licèt* 6. *de Elect.* ubi Alex. III statuit, « ut ille absque ulla exceptione ab » universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus

» partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit et recep-
» tus. » Ratio, quia si talis electio esset irrita, posset facile Ec-
clesia esse sine Capite; saltem esset aliquando incerta. Affir-
mant tamen veriùs *Cabass. Th. Jur. l.* 5. *c.* 5. *n.* 17. *Bon. q.* 7.
p. 2. *et Viva l. c.* ex communiori sententia. Probatur clarè ex *cap.
Si quis Dist.* 79. ubi Nicolaus II sic sancivit: « Si quis pecuniâ
» vel gratiâ humanâ, sinè concordiâ et canonicâ electione Cardi-
» nalium et sequentium religiosorum Clericorum fuerit Aposto-
» licæ Sedi inthronizatus, non apostolicus, sed apostaticus ha-
» beatur. » Clariùs confirmatur ex *Conc. Later.* sub Julio II,
Sess. 5. ubi dictum fuit : « Sacro approbante Concilio statuitur,
» ut electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla
» existat; et sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tri-
» buatur facultas. » Ex quibus verbis patet nec Pontificem sic
simoniacè electum posse suam validare electionem. Nec obstat
textus in *cap. Licet* supra allatus, nec ratio adducta quod Eccle-
sia remaneret sinè Capite; nam ut rectè dicunt *Less. l.* 2. *c.* 35.
n. 46. *et Viva ibid.* cum sententia communi : ex vi *l. Barbarius.*
posito communi errore cum titulo colorato, si occulta esset si-
monia, eo casu Ecclesia suppleret jurisdictionem; undè omnes
actus hujusmodi Pontificis benè erunt validi, et ejus definitiones
adhuc infallibilem habebunt auctoritatem, ut declaratur in citato
cap. *Licet.* Secùs si simonia esset publica. Quod autem Bulla
Julii II ut supra non sit recepta, ut ait *Suarez,* dicit *Viva* frivo-
lum esse effugium.

ARTICULUS III.

An, et cui restituendum quod simoniacè acceptum?

113. Nihil spirituale simoniacè acceptum restituendum, nisi Benefi-
cium, et ejus fructus. — **114.** Restituendum est pretium acceptum
pro Beneficio, Ordinatione, etc. — **115.** Cui restituendum ?
— **116.** Cui restituendi fructus Beneficii simoniacè accepti ? —
117. Qui possint dispensare in prædictis pœnis? *Usque ad n.* 120.

113. — « Resp. 1. Nihil spirituale simoniacè acceptum, præter
» Beneficium (sub quo continetur pensio, secundùm *Bon.* ne-
» gante *Less.*) est restituendum. Ratio est, quia cætera vel resti-
» tui non possunt, ut Sacramenta, vel non sunt restituenda ante
» sententiam : cùm Canones aliud non statuerint *ex Less. n.* 68.
» *Suar. Fill. etc.* °(*Idem tenent Salm. c.* 4. *n.* 23. 27 *et* 28 *cum
» Sanch. Soto, Pal.*)° contra *Az. Laym. Bon. d.* 1. *q.* 7. *p.* 5.
» *diss.* 2. Dixi *præter beneficium;* quia hoc retineri non potest,
» etiam ante judicis sententiam, ut patet tum *ex c. Si quis neque tùm
» ex* 2. *Extr. Cum detestabile, de Simonia.* °(*Idem dicendum pro
» pretio accepto pro collatione Ordinum, et ingressu Religionis ex c.
» De hoc, etc. Veniens de Sim.* Vid. *Salm. c.* 4. *n.* 29.)° Vid. *Bo-
» nac loc. cit.* ubi addit, etiàm fructus perceptos esse restituendos,
» tum quià nullo justo titulo possunt retineri, cum adeptio beneficii

» simoniaca sit ipso facto irrita : tum quia sic expressè habetur
» in *Extr. Cum detestabile, de Simonia*, Vid. *S. Th.* 2. 2. *qu.* 100.
» *art.* 6. *Nav. lib.* 5. *Cons.* 62. *Less. l.* 2. *c.* 35. *dub.* 31.

114. — « Resp. 2. Pretium acceptum pro beneficio, collatione
» Ordinum, Sacramentorum, et sacramentalium, si notabiliter
» excedat id quod pro sustentatione exigi poterat, item pro ad-
» missione ad Religionem, jure positivo restituendum est. Hoc
» tamen posterius non nisi post latam sententiam, si admissus in
» Monasterium maneat; quia plerumque ratione alimentorum
» retineri potest, modò in communem usum convertatur. Vide
» *Bonac. loc. cit. Less. l.* 2. *c.* 36. *d.* 30. * (*Cum Pal. Laym.*
» *Sanch. apud Salm. ib. n.* 31. *in fine, et Elbel n.* 635. *ut habetur*
» *in Extr. Sanch. de Sim. ubi dicitur, quod bona simoniacè*
» *accepta pro ingressu ad Religionem,* ad communem usum
» Monasteriorum possint retineri et applicari.) *

» Resp. 3. Acceptum pro beneficio, aliave re spirituali, non
» secutâ collatione, jure naturæ restituendum est ei, a quo est
» acceptum : quia deest titulus retinendi, cum non præstetur id
» pro quo est datum. Si verò res tradita sit, simoniâ utrimque
» completâ, probabilius est, restituendum esse Ecclesiæ et non
» danti, quia Ecclesia utrumque punire intendit, ut *Less. Laym.*
» *hic. loc. cit.* §. 9. »

115. — Quæritur hîc 1. qui rem spiritualem cum simonia jam tradidit, et pretium accepit, cuinam illud restituere debeat? Tres sunt sententiæ, omnes probabiles : *Prima* tenet antè sententiam pretium restituendum esse ei qui dedit; quia, cum recipiens incapax fuerit ex jure positivo illud acquirendi, dominium remansit apud dominum, qui non aliâ ratione intendit illud a se abdicare, nisi quatenus transferret in venditorem. Ità *Sanch. Con. l.* 2. *c.* 3. *Dub.* 114. *n.* 11. *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 171. *cum Val. Sot. Bann. Arag. Rodr. etc. ap. Salm. c.* 4. *n.* 30.

Secunda tenet, esse restituendum Ecclesiæ, in qua est Beneficium, *ex. c. De hoc, et c. Audivimus, de Sim.* Et hoc in pœnam irreverentiæ irrogatæ Ecclesiæ in venditione rerum suarum. Ità *S. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 6. *ad* 3 *et* 5. *Salm. dict. nu.* 31. *S. Antonin. Laym. Suar. Caj. etc. cum Busemb. ut suprà.*

Tertia dicit, ex consuetudine posse restitui etiam pauperibus, ut etiam admittit *S. Th.* 2. 2. *qu.* 32. *art.* 7. *et qu.* 62. *art.* 5. *ad* 2. *cum Pal. Vid. Covar. etc.* et probabilem vocat *Laym. apud Salm. dict. n.* 31. Quare recipiens pretium juxta has sententias, satis omnes probabiles (ut rectè dicunt *Salm. n.* 31.) poterit, prout voluerit, illud restituere vel danti, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, et etiam sibi ipsi, si egens sit, ut *Salm. ibid. cum Sanch.* Pretium verò pro ingressu in Religionem restituendum est ipsi danti, ut afferat ad Monasterium, ad quod transfertur, et quod alere eum debet, ut ex *c. Veniens. de Sim.* Si tamen remaneat, potest Monasterium datum retinere, ut *Sanch. Pal. Suar. et Laym. apud Salm. loc. cit.*

116. — Quær. 2. cui autem sint restituendi fructus Beneficii

per simoniam acquisiti? Restituendos esse Ecclesiæ docet *S. Th. q.* 100. *art.* 6. *ad* 4. Modò commodum non recipiant ex hoc qui simoniam commiserunt. Sed probabile est posse restitui etiàm pauperibus, vel successori in Beneficio; vel etiam eos componere posse cum Pontifice pro dictis fructibus, ut *Salm. ib. n.* 42. *cum Nav. Sylv. et Sanch.*

117. — Videndum hic ultimò, quinam possit in prædictis pœnis absolvere, aut dispensare? Certum est *ex cap. pen. de Sim.* quod ab excommunicatione, et suspensione in Ordine simoniacè suscepto solus Pontifex possit absolvere; nisi dictæ censuræ sint occultæ, a quibus potest tunc absolvere etiàm Episcopus, *ex cap. Liceat* 6. *sess.* 24. *Conc. Trid.* Et etiam Confessarii Mendicantes, ut ex comm. ait *Elbel n.* 645. *cum Suar. Pal.* Dicunt autem *Less. lib.* 2. *c.* 35. *n.* 34 *et Salm. c.* 4. *n.* 34. *in fine*, quod Bulla in contrarium *S. Pii V* in hoc non sit recepta.

Quoad verò suspensionem Ordinum ritè susceptorum, probabile est posse ab illâ absolvere Episcopum, ut *Suar.* 4. *de Sim. c.* 61. *n.* 4 *et Salm. n.* 34. Licet putent probabilius oppositum cum *Pal. et Sylv.* casu quo Clericus scienter cum simonia ordinatus sit, et idem dicunt *ibid.* de suspensione Ordinantis.

Quoad inhabilitatem denique obtinendi alia Beneficia, præter illud simoniacè obtentum, potest Episcopus dispensare ut *Sanch l.* 2. *c.* 3. *d.* 120. *art.* 21. *et Sylv. Imola. Felin.* Excipitur, si fuerit simonia confidentialis, aut si simoniacus expectet sententiam, quia tunc est irregularis ex infamia juris. *Salm. d. n.* 38. *in fine*, *et Elb. n.* 631 *et* 645, *cum Less. Pal. Henr. etc.*

118. — Dubium magnum est, an Episcopus dispensare possit ad habendum ipsum Beneficium simoniacè acceptum? Prænotanda sunt in hoc verba Pontificis *in c. pen. de. Elect.* « Si » alicujus electionem propter simoniam eo ignorante, ac ratam non » habente, commissam, contigerit reprobari, cum eo super præ- » latione, ad quam electus fuerat, illâ vice non poterit Episco- » pus dispensare; quamvis circa eum, qui ignoranter suscepit » simplex beneficium per simoniam post liberam resignationem, » Episcopi dispensatione tollatur. » Hinc ad dubium respondetur I. quod, si Beneficium fuerit simplex (etiàm Canonicatûs, vel Dignitatis, cui non insit cura Animarum, ut *Sanch. et Nav. ap. Salm. c.* 4. *n.* 35.) et fuerit acceptum per simoniam ignoranter (scilicet, quando simonia fuit commissa ab alio, Beneficiario ignorante, ut communiter intelligunt *DD. d. n.* 33. *in. fine*); tunc potest Episcopus dispensare etiam in illa vacatione, dummodò beneficiarius sponte renunciet; ità *Sanch. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 120. *n.* 22. *Pal. D.* 3. *p. ult. n.* 3. *et Salm. d. n.* 33. *cum. Sylv. Nav. et Gloss. in c. A nobis de Sim.* Vide dicta *n.* 111. Respondetur II. quod, si autem Beneficium sit curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vice; sed potest in alia vacatione cum ignorante. *Salm. num.* 37. *cum Panorm. Pal. Sanch. etc.* Respondetur III. quod si scienter simoniacè quis acceperit Beneficium sive simplex, sive curatum, etiamsi sponte renuntiet, nequit Episcopus

cum illo dispensare ad idem Beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice, ut docet *S. Th. q.* 100. *art.* 6. *ad* 7. *et Salm. ibid. n.* 38. *cum Sot. Pal. et Sanch.* Quamvis possit Episcopus dispensare ad alia Beneficia obtinenda, nisi fuerit simonia confidentialis, ut mox suprà diximus *n.* 117. *in fine.*

119. — Quær. 3. An prædictas dispensationes possit imperti-ri etiam Episcopus, quocum commissa est simonia? Negant probabiliter *Panorm. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Salm. ibid. n.* 39. *cum Nav. et Sanch. ex c. Si quis Presbyter, de Reb. Eccl. non alien. et ex cap. penul. de Sim.* ubi facultas Episcopis conceditur indistinctè.

120. — Quær. 4. An Pontifex conferens Beneficium alicui quem scit inhabilem ad illud accipiendum ob simoniam, censeatur dispensare? Affirmant probabiliter *Pal. D.* 3. *p. ult. n.* 9. *Suar. l.* 4. *c. ult. n.* 14. *Sot. l.* 9. *q.* 5. *art.* 2. *et Salm. c.* 4. *n.* 40. *cum Torre.* Et idem dicunt *ibid. cum Sot. et Torre,* si Pontifex Beneficium vendat alicui. Vide *Croix n.* 232. Notandum tamen quod si Papa confirmat electionem, nesciens vitium simoniæ, etiamsi in Bulla dicat se supplere omnes defectus, non valet confirmatio, quia illud intelligitur de aliis defectibus in electione, non de simonia, ut *Croix n.* 234.

FINIS PRIMI VOLUMINIS.

NOTÆ.

DE CONSCIENTIA.

NOTA I.

(Pag. 22, ad tit. *Morale Systema.*)

Cum ea sit humanæ mentis infirmitas ut non possit in omnibus uæ vitæ honestatem respiciunt semper verum et certum claré omnino erspicere, et in scientiâ morali plura sæpè occurrant dubia pluimæque doctorum oppositæ sententiæ, initio exoritur gravis et nter theologos multùm agitata quæstio de regulâ in his casibus teendâ, ut quis minimè culpandus sit in agendo. Opinati sunt olim erplures theologi hominem in rebus dubiis partem quamlibet etiam ninùs tutam absque peccato amplecti posse, et ad prudenter agendum ufficere probabilitatem de licitate actionis, quamvis æquè aut etiam nagis probabile foret eam non esse licitam. Probabilem autem opiionem dixerunt non tantùm quæ gravibus momentis niteretur, sed am insuper quam plures doctores tenuerint, quidquid sit de rationius, quæ tunc ob eorum auctoritatem graves meritò præsumerentur. mò quidam eò usque progressi sunt, ut sufficere dixerint unius docoris auctoritatem. Hinc illi theologi *probabilistæ* nominantur.

Eorum opinionem aliquatenus mitigatam et suo modo propositam efendit et totis viribus propugnat auctor noster in suo de Conscientia ractatu, morale systema exponendo pro delectu opinionum, quas citè sectari possumus. Duplex itaque distinguit dubium, unum scicet *speculativum*, quo quis dubitat de rei veritate, v. gr. an pingere ie festo sit opus servile vel liberale; alterum *practicum*, quo dubiitur de rei honestate, v. gr. an mihi liceat in hâc die festivâ pingere. Ioc autem posito fatetur quidem nunquam esse licitum operari cum ubio practico; negat verò idem esse dicendum de dubio speculativo, ùm illo non obstante operans possit practicè judicare suam actionem sse certè moraliter honestam, per principia reflexa quorum hoc est ræcipuum, nempe ex lege dubiâ nunquam oriri obligationem certam. Duplicem pariter distinguit probabilitatem: unam *facti* quæ versatur irca rei veritatem aut substantiam, v. gr. an contractus cum tali acto initus sit usurarius necne; aliam autem *juris* quæ versatur circa onestatem actionis; id est an liceat contractum cum tali pacto inire. ontendit autem cum omnibus theologis ad licitè agendum non suffiere probabilitatem facti, cùm adest periculum damni vel proximi el suî ipsius, siquidem illa probabilitas minimè damnum auferet, si alsa sit opinio. Secus tamen dicendum putat de probabilitate juris, uia tunc sibi quisque formare potest judicium moraliter certum de onestate suæ actionis.

Rem autem sic fusiùs exponit. Fatetur 1° quod si opinio tutior et uæ stat pro lege, sit etiam certè probabilior, ipsam omninò sectari enemur; nec possumus oppositam quæ stat pro libertate amplecti.

Fatetur 2° quod si utraque opinio sit æquè probabilis, nec etiam sequi licet eam quæ stat pro libertate, ob solam ipsius probabilitatem, ideoque rejicit illud effatum probabilistarum ; qui probabiliter agit, prudenter agit. Dicit tamen 3° quod in concursu duarum opinionum æque probabilium, quarum una stat pro lege, altera pro libertate, cùm existat dubium an lex existat ac proinde sufficienter promulgata minimè dici possit, tunc quisque ex principio reflexo prudenter et practicè judicare potest sibi licitum esse eam opinionem sequi quæ stat pro libertate. Communiter enim à theologis admittitur nullam legem obligare nisi fuerit sufficienter promulgata ; unde auctor noster hæc duo deducit corollaria, nempe 1° legem dubiam non obligare ; 2° ex lege incerta non posse oriri obligationem certam. Primum autem corollarium probat ex eo quòd stante dubio vel concurrentibus opinionibus æqualiter probabilibus, promulgata quidem est quæstio an lex existat, sed lex ipsa non potest dici sufficienter promulgata, ac proindè non est intentio legislatoris ut obliget. Secundum verò corollarium probat ex eo quòd integra manet libertas quamdiu non constat eam lege sive imperante sive prohibente obstrictam esse, ac proinde tunc libertati favet illud juris principium : *melior est conditio possidentis*

Quamvis beatissimi doctoris auctoritatem magnoperè venerer, propter tamen materiæ gravitatem, quædam de illius systemate hic annotare opportunum mihi videtur, tùm ad stabilienda principia hucusque à clero gallicano admissa, tum etiam ad præcavendum ne doctrina probabilistarum ultra limites ab auctore definitos extendatur.

Certum est itaque et ab auctore concessum neminem posse absque peccato id agere quod licitum esse practicè dubitat ; quia tunc evidenter sic dubitans agendo sese exponeret periculo peccandi, quod omninò virtute prudentiæ et lege naturali vetitum est, ut apud omnes constat. Quæstio est autem utrum stante dubio speculativo, dubium practicum quod ex illo nascitur deponi possit aliquando per principia reflexa probabilistarum. Cuique enim patebit quod stante dubio speculativo, v. gr., utrùm die festo pingere licitum sit, statim oritur illud dubium practicum, an mihi liceat hàc die festivà pingere ; proindeque mihi certò illicitum est agere nisi antea dubium hoc posterius altero remanente deposuerim.

Porro certum est etiam stante dubio speculativo practicum aliquando deponi posse ex principio reflexo. Sic, v. gr., subditus qui de belli justitià dubitat, jubente principe militare potest, ex hoc principio reflexo quod obligationi incertæ anteponenda sit obligatio certa. In hujusmodi casibus, pars tutior, ut patet, semper eligitur, nec opinioni quæ stat pro lege dubià præfertur opinio libertati favens, sed alia quæ stat pro lege certà. Nullum ergo hinc deduci potest argumentum nec ulla paritas in gratiam probabilismi.

Semper igitur recurrit quæstio utrùm dubium practicum ex principiis probabilistarum in favorem libertatis deponi possit, seu, quod idem est, utrùm certum sit legem dubiam pro nihilo reputandam esse, nec ullam ex eà oriri posse obligationem. Fatemur enim libenter legem non obligare nisi sufficienter promulgata sit : sed non ita certum est stante dubio, legem omninò habendam esse tanquam minime promulgatam. Et ex hoc tamen puncto tota pendet quæstionis solutio.

Etsi enim concederetur legem dubiam per se non obligare et ex lege incerta non directe oriri obligationem certam nihil adhuc con-

cludi posset in gratiam probabilismi, nisi probetur insuper legem quamlibet, eo ipso quod dubia est, habendam esse quasi non existentem. Nam cùm simul concurrant opiniones æquè probabiles, una pro lege et altera pro libertate, nihil absolute et directis rationibus probatur nec pro lege nec pro libertate, ut per se patet; proindeque semper dubium remanet utrùm existat obligatio necne, ac propterea currit illud principium reflexum, nempe illicitum esse se exponere periculo peccandi, nisi per aliud principium constiterit tunc nullum esse periculum, quod quidem constare non potest, nisi probetur in dubio legem esse quasi non existentem. Uno verbo cùm dubium directe solvi non possit, necessario ex principiis reflexis regula sumenda est, quæ si legi faveat, tunc obligatio ex regulà et principio reflexo, non ex lege nascetur; si vero faveat libertati, tunc etiam ipsa tollet obligationem; in utràque autem hypothesi semper verum remanebit et legem dubiam per se non obligare et ex lege incertà non oriri obligationem certam. Porro dubitanti de legis existentià vel applicatione statim occurrit principium ab omnibus admissum, scilicet non esse licitum sese exponere periculo peccandi; jam ergo probabilistis incumbit probandum stante dubio nullum esse periculum; id autem quomodò probabunt, nisi demonstrent legem tunc habendam esse quasi nullam et non promulgatam?

Contendit auctor noster stante dubio promulgatam esse quidem quæstionem an lex existat, legem verò ipsam dici non posse sufficienter promulgatam, ac proinde legislatoris intentionem non esse ut obliget. Esto id dici posse cum agitur de legibus positivis ac maximè de legibus ecclesiasticis, eò quod Ecclesia non improbando doctores qui legem negant, quandoque etiam opera eorum approbando, censetur legis observationem non urgere vel eam in casibus controversis relaxare: quo jure et fundamento idem diceretur de præcepto legis naturalis? Non enim constat ea lex regulis arbitrariis et ita per articulos distinctis ut nullam inter se relationem habeant, sed una et indivisa lex est, unum et idem rationis dictamen, vetans id omne quod malum et deordinationem involvit; proindeque nullum potest suboriri grave dubium de quadam speciali obligatione, quin simul urgeat generalis obligatio de vitando peccati periculo, cùm hoc sit evidenter et etiam jure naturali illicitum, nec argui potest ex intentione legislatoris cùm divina voluntas semper id jubeat quod recta ratio et jus naturale faciendum dictitant.

Præterea cùm res legibus humanis prohibitæ, ex se indifferentes sint, nec malæ fiant nisi quia prohibentur, indè concipi potest nullum fore peccandi periculum, si semel admittatur legem stante dubio non urgere, quia tunc suam naturam rerum indifferentium retinent. At non ita est de lege naturali. Res enim quas prohibet ex naturà suà malæ sunt et non tantum quia prohibentur. Unde in concursu opinionum æquè probabilium circa legem naturalem, non dubium fit præcisè utrùm adsit lex prohibens necne, sed utrùm res mala sit an non; porro licet probabilitas aliquando sufficere posset ut lex positiva desinat obligare, certè nunquam sufficiet ut rerum natura mutetur et mala esse desinant quæ ex se mala sunt. Ergo sicut non sufficit probabilitas facti cum periculo damni, ut ipse docet auctor, quia damnum non evitabitur ob probabilitatem, si falsa sit opinio probibilis, nec pariter sufficit in dubiis circa jus naturale, quia nihilominus res mala remanebit si falsa sit opinio tantum probabilis; ac proindè semper

a lerit periculum peccandi, cùm sit illicitum rem ex se malam perpetrare. Tunc necessariò dubium remanet practicum, quia semper versatur circa rei honestatem. Nec ad rem pertinet quod dicitur, nempe legem non esse sufficienter promulgatam ; nam lex naturalis non promulgatur per scripturam tantùm et cum solemnitatibus determinatis et necessariis, sed etiam lumine rationis et quolibet medio cognoscendi. Statim verò ac adest opinio probabilis pro lege naturali, eo ipso constat illam satis innotescere et promulgari, non quidem, si velint, ut per se certò obliget, at saltem sufficienter ut oriatur dubium, siquidem revera oritur. Porro certum est non esse licitum aliquid agere de quo dubitatur utrùm malum sit ; ergo nequaquam dici potest insufficientem esse promulgationem.

Non magis urget secundum principium auctoris, scilicet libertatem integram remanere quamdiu non constat de legis existentia, proindeque tunc invocari meritò illud juris effatum : *melior est conditio possidentis*. Nam ubi de lege naturali agitur, libertas semper rationi subjacet ac illius dictamine obstringitur ; nunquam planè possidet nisi ratione priùs omninò consentiente, siquidem voluntas in actibus humanis lumen naturale sequi debet et ante omnia conscientiam interrogare. Priùs ergo et semper possidet conscientia lexque naturalis, libertati verò nihil relinquitur nisi quod certò extra legem est. Aliunde, ut jam patet ex dictis, semper in dubio constat de lege naturali, siquidem semper urget obligatio non agendi quidquam de quo dubitatur an malum sit. Imo etiam idem dicendum de lege positivâ saltem divinâ, quoties non circa illius existentiam sed extensionem versatur dubium ; lege enim certò existente patet illius interpretationem et applicationem fieri debere juxta rationis dictamen et prudentiæ regulas ; porro dictat ratio et prudentia in rebus dubiis partem tutiorem esse tenendam. Id multo magis verum est in omni lege si dubium ex facto incerto nascatur ; nec ullo pacto intelligere fas est cur ille qui dubitat feriâ quintâ utrum hora mediæ noctis transierit, si dubium sit verè fundatum, carnes edere possit, eò quod adhuc possideat libertas, ut ait auctor, de *Conscientiâ dubiâ*, n° 32. Quæ enim relatio esse potest inter factum dubium et possessionem libertatis ? Id a sensu communi adeò alienum est ut seriò dictum fuisse mirandum sit.

DE LEGIBUS.

NOTA II.

(Pag. 79, lin. 34, ad verb. *Promulgatione*.)

Hæc de legis promulgatione in Galliis statuta sunt.

Les lois sont exécutoires dans tout le territoire français, en vertu de la promulgation qui en est faite par le roi. Elles seront exécutées dans chaque partie du royaume du moment où la promulgation en pourra être connue. La promulgation faite par le roi sera réputée connue dans le département de la résidence royale un jour après celui de la promulgation, et dans chacun des autres départemens après l'ex-

du même délai, augmenté d'autant de jours qu'il y aura de myriamètres (environ vingt lieues anciennes), entre la ville omulgation en aura été faite et le chef lieu de chaque départe- *Code civ. art.* 1.)

romulgation des lois et des ordonnances résulte de leur inser- bulletin officiel. Cette insertion est réputée connue dans le ment de la résidence du roi, un jour après que le bulletin a de l'imprimerie royale par le ministre de la justice. *Ordonn. ov.* 1816.

le cas où le roi jugera convenable de hâter l'exécution d'une 'une ordonnance, il la fera parvenir sur les lieux extraordinai . Les préfets prendront incontinent un arrêté par lequel ils eront que ladite loi ou ordonnance sera imprimée et affichée où besoin sera; et cette loi ou ordonnance sera exécutée à r du jour de la publication. *Ordonn. du* 18 *janv.* 1817.

NOTA III.

(Pag. 93, lin. ult. ad verb. *In conscientiâ.*)

s civiles in conscientiâ obligare nemini dubium esse potest, si nt tantùm res temporales et regni gubernationem. Id enim onum commune et ordo reipublicæ. Hinc illud Apostoli : *qui potestati, Dei ordinationi resistit.* Ergo quod apud auctorem , scilicet hujusmodi leges obligare si sint jure canonico appro- ninimè verò si correctæ sint, id tantùm intelligi debet de legi- e res merè ecclesiasticas respiciunt, ut sunt quædam leges juris

NOTA IV.

(Pag. 129, lin. 40, ad verb. *A populo.*)

alliis leges feruntur non à solo principe, sed quasi consentiente per deputatos. Unde lex semel promulgata non amplius pendet eptatione populi. Si vero lex post illius promulgationem non tur ad usum, sciente principe et nullis reclamantibus, per ptionem potest abrogari; sed nullum tempus ad id sufficiens inatur. Hoc pendet ex variis circumstantiis et maximè ex judicio lium.

NOTA V.

(Pag. 132, lin. 44, ad verb. *Sub pœnâ*, etc.)

è disputatur utrùm dentur in Galliis leges merè pœnales, et peccato non obligent; et an ejusmodi sint leges quæ sub certis nonnullarum mercium extra vel intra Galliam translationem nt. Duplicis autem generis distingui possunt hujusmodi leges. lim simpliciter prohibent translationem vel venditionem cer- mercium et transgressoribus pœnas infligi præcipiunt; aliæ ibutum exigunt pro hac translatione aut venditione, et non ibus pœnas pariter assignant.

Quoad priores vix dubium esse potest quin obligent in conscientiâ. Cùm enim non sint verbis merè pœnalibus sed prohibentibus concepta, et aliunde respiciant bonum communitatis, siquidem vel interiori commercio favent vel reditui publico, non magis absque peccato violari possunt quàm quælibet aliæ. Legislator enim prohibere potest quidquid nocet bono communi et utilitati reipublicæ; cùm ergo illud purè et simpliciter prohibet, subditi absque dubio in conscientiâ obligantur. Pœnæ in transgressores latæ, nedum obligationem tollant, illam è contra corroborant. Hinc legum illarum violatores peccatum committunt grave vel leve prout materia gravis vel levis reputatur judicio prudentum, nisi forte aliquâ circumstantiâ excusentur, ut forsitan pauperes qui pro suo tantùm usu merces invehunt vel emunt, quia tunc per epikeiam præsumi potest de intentione legislatoris Utrùm autem et quid restituere debeant ex mox dicendis patebit.

Quantum ad leges posterioris generis pariter certum est eas in conscientiâ obligare. Tributa enim illa eamdem ob causam et eâdem potestate imponuntur quàm alia quæcumque, proindèque eâdem obligatione solvi debent; et tantò magis quòd si plures ea non solvant, majora tributa aliis imponenda sint ut reipublicæ oneribus satisfiat.

Hinc 1° qui tributum fixum et determinatum solvere omiserunt ad illius restitutionem tenentur.

2° Qui damnum reipublicæ intulerunt commercium prohibitum faciendo, plus vel minus restituere debent ratione damni illati.

3° In his casibus restitutio fieri debet vel reipublicæ vel aliis privatis qui damnum passi sunt. Sed cùm id non sæpè facile sit, censent plures in praxi satis esse si restitutio fiat vel hospitiis vel aliis domibus quas sustentat gubernium, et id quidem tenendum si res non sit magni momenti.

An autem vectigalia solvi debeant si non petantur, judicandum est ex usu aut legis tenore.

NOTA VI.

(Pag. 138, ad tit. verb. *Absunt.*)

Quoad obligationem legum civilium tum erga cives qui à regno absunt, tum erga extraneos qui in regno commorantur, sequentia statuuntur in codice civili.

Art. 3. Les lois de police et de sûreté obligent tous ceux qui habitent le territoire.

Les immeubles, même ceux possédés par des étrangers, sont régis par la loi française.

Les lois concernant l'état et la capacité des personnes régissent les Français, même résidant en pays étranger.

Hinc 1° leges quæ majoritatem aut minoritatem, vel jura parentum aut maritorum definiunt, vel etiam qualitates ad matrimonium legitimè contrahendum, etc., Gallos obligant ubicumque commorentur.

2° Extraneus de bonis quæ possidet intra regnum disponere non potest nisi juxta legis gallicanæ præscriptum, proindeque ea donare non potest iis qui declarantur inhabiles, etc. Attamen forma actuum seu instrumentorum conformis esse debet legibus locorum ubi fiunt.

Art. 14. L'étranger même non résidant en France, pourra être cité

devant les tribunaux français pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un Français ; il pourra être traduit devant les tribunaux de France pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français.

Art. 15. Un Français pourra être traduit devant un tribunal de France, pour les obligations par lui contractées en pays étranger, même avec un étranger.

Quantum ad pœnarum applicationem contra Gallos aut extraneos qui crimen bono publico nocivum admittunt extra regnum, vide codicem vulgò *d'Instruct. criminelle*, *Art.* 5 *et suiv.*

NOTA VII.

(Pag. 183, ad tit. *De interpretatione legis.*)

Legum civilium interpretatio *usualis* fit sive per usum sive per praxim tribunalium, quamvis tamen judicia cujuslibet tribunalis, imo etiam curiæ supremæ nunquam vim legis obtinere possint nec alios obligare nisi partes litigantes. Imò judicibus prohibetur ne per dispositionem generalem et quæ sit instar regulæ causas apud ipsos pendentes expediant. Ita Codex civ. *Art.* 5, et Cod. pœn. *Art.* 127.

Quantum ad interpretationem *authenticam* quæ olim à solo principe fieri poterat, ea nunc fieri non potest nisi per quos leges feruntur. Huic autem interpretationi locus est cum à curià supremâ dissentierunt duæ curiæ regiæ circa eamdem causam et propter eadem motiva. Vide legem eâ de re latam die 30 julii ann. 1828.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

QUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA, QUÆ SINGULIS CAPITIBUS ET DUBIIS APPONUNTUR, UT SIMUL HIC PRÆ OCULIS HABEANTUR CUNCTÆ RES ET QUÆSTIONES, QUÆ IN OPERE CONTINENTUR.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

APPENDIX I. BUSEMBAI.

LIBER SECUNDUS

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

DE PRÆCEPTO FIDEI.

TRACTATUS II.

TRACTATUS III.

DE PRÆCEPTO CARITATIS.

LIBER TERTIUS.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI ET ECCLESIÆ.

TRACTATUS PRIMUS.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

THEOLOGIA

MORALIS.

EDITIO NOVA,

CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS,

RÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPTO VII.
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

PARISIIS,

GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,

IN VICO NOMINE HAUTE-FEUILLE, N.° [illegible];

ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

1835.

THEOLOGIA
MORALIS.

LIBRI TERTII
TRACTATUS SECUNDUS.
E SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

ROHIBET hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem ninis Dei, qualis potissimùm fit blasphemando, temerè ando, vovendo, et non servando, de quibus hîc agendum. »

CAPUT I.
Quid et quotuplex Blasphemia.

Quid est Blasphemia ?— **122.** Quotupliciter blasphematur con- Deum ? — **123.** Quando est denuntianda Blasphemia hæreti- s ? — **124** et **125.** Quæ dicteria sunt, vel non, blasphemiæ ? **126.** An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare? **127.** Ad quid teneatur consuetudinarius ? — **128.** Quid, si quis ferat : *o Mors Dei! o Vulnera Christi!* irascens contra homi- ı ? — **129.** An sit blasphemia maledicere creaturis et diebus ? **130.** An maledicere Mortuis ? An maledicere Fidei ? — **131.** An precari aliis, vel sibi Dæmonem ? — **132.** An differant specie sphemiæ contra Deum et Sanctos ?

1. —« RESP. Blasphemia directè opposita laudi Dei, est bum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum, : id fiat attribuendo ei falsa, sive negando vera; sive tri- ndo creaturis, quæ ipsi debentur; sive etiam dicendo vera, quæ ad ejus dehonorationem, seu vilipensionem tendunt it per modum ei indignantis et contemnentis, etc. Ita com- n. *DD. S. Th.* 2. 2. *q.* 13. *Bon. Disp.* 3. *q.* 8. *Sanch.* 2. *mor.* 2. *Laym. l.* 4. *t.* 10. *c.* 6. *etc.* » (V. etiam Inst. pract. conf.)

Unde resolves.

2. —« 1. Blasphemat, qui contra Deum infrendens, ei ma- icit; item, qui ait se aliquid acturum eo invito; item, qui n negat; qui jurat seriò per Deos falsos; qui eum vocat annum, injustum, nolle, aut non posse nos juvare, non cu-

» rare nostra; dæmonem esse fideliorem, et plus posse; nec » omnia bene esse ordinata, meliùs in creatione quædam fieri » potuisse, aut debuisse, etc. Quæ quidem si quis credat ita esse » et non tantùm in ira, aut desperatione effutiat, tunc est blas- » phemia hæreticalis, id est cum hæresi conjuncta; quod in Con- » fessione est addendum, quia specie differt ab imprecativa. » *Hurt.* 2. 2. *d.* 91. *sect.* 12. §. 54. »

123. — Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denuntiari infra sex dies, ut aiunt *Viva de* 1. *Præc. quæst.* 6. *art.* 2. *n.* 11 *et Salm. tr.* 21. *c.* 3 *n.* 129. ex edicto Inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta Inquisitionem Hispaniarum, nam in Edicto Inquisitionis Generalis assignatur mensis. Vide dicenda *lib.* 4. *numer.* 252. *v. Rogabis.* Secus autem, si blasphemia non sit hæreticalis; nam licèt *ex Decr. Julii III, Pii I et Conc. Later.* obligatio sit denuntiandi, (vide apud *Salm. tract.* 21. *cap.* 3. *n.* 119.) attamen *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 32. *n.* 47. *cum Medina, Manuel, et Lopez*, ac *Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. et aliis*, dicunt in his blasphemiis præmittendam esse correptionem, quæ si proficiat, omittendam esse denuntiationem : Imò *Mazotta*, (Vide *Tom.* 1. *pag.* 276.) *Tamb. Dec. l.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 6. *et Viva dict. loc.* dicunt quod propter desuetudinem hæc Decreta non videantur hactenus obligare.

124. — Insuper notandum quòd blasphemia sit dicere : *Velit, nolit Deus, Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego Sacramenta.* Item dicere *dæmonem sanctum, omnipotentem :* non verò, si nominetur *potens, sapiens, etc.* secundùm suam naturam, modò his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphemia, quando verbum mutatum, aut dimidiatum pronuntiatur v. gr. *Nego Di.... Santo Di.... Santo Diana :* probabiliter cum *Viva loc. cit. n.* 8. *Tamb. n* 18. *et Croix n.* 252. *cum Gob. et Tann.*

Neque dicere contra homines : *Sangue di Dio, Corpo di Dio. Viva n.* 9. *ex communi cum Laym. et Tamb. n.* 25. nisi indignatio sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum *Busemb. et aliis infra n.* 128. quidquid dicat *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 248., nempe, quòd hæc verba per se semper præ se ferant vilipensionem Dei.

Neque est blasphemia dicere, *Per vitam Dei*, vel *Sanctorum.* Communiter *Viva ib. et Tamb. n.* 23. *cum Sanch.* contra *Decian.*

Neque dicere : *Denego Deum, si te non percussero.* Ita *Tamb. n.* 22. *cum Salas*, et videtur probabile contra *Sanch. et Pal.*, quia tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum, casu quo non percusserit; sed quia certè vult percutere, ideo dicit Deum esse non credere, si non percusserit; volens tandem sic dicere : sicut certum est quòd Deum non negabo, ita certum habeo quòd te percutiam.

Neque dicere : *Hoc est verum, sicut Deus. Tamb. n.* 16. *cum Azor. Bon. Med.* (*contra Suar. et Sot.*) Et hanc sententiam communem asserit esse *Mazzot. cum Bon. et aliis*, quia tunc com-

muniter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solùm indicatur similitudo quædam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere : *Sic erat à fato destinatum. Tamb. ibid. cum Sanch.* Neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam; modò quis iis non utatur ad turpia, et non fiat tam sæpe, ut contemptum sapiat. *Tamb. cum Vill. ibid. et Gob. apud Croix n.* 251. Neque jurare per membra honesta Christi. *Tamb. n.* 23. *cum Sanch.* Secus, si juretur irrisoriè, vel per membra inhonesta. Ideo vera blasphemia est dicere : *Potta di Christo; Potta di S. Paolo;* si intelligatur per ly *potta,* natura mulieris, quam tale verbum significat, sed talis significatio communiter neque intenditur, neque scitur; ideo communiter loquendo, prædicta blasphemia à mortali excusatur : tantò magis, quia verbum *potta* est æquivocum, dum italicè denotat (etiam de se) non aliud quàm interjectionem furoris, ut observavi in Vocabulario Etruscæ Linguæ recenter edito, et hoc probabile censet *Mazzot. de Blas.* §. 2. *dub.* 2.

Sic quoque excusari possunt à mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo : *Fuori di Dio,* aut *se l'ho fatto io.* Licet enim de se videatur esse vera blasphemia, quia talis conditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cùm bene docent *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 23. *n.* 3. *Sporer de* 1. *Præc. c.* 10. *n.* 22. *Pal. tract.* 17. *disp.* 2. *p.* 3. §. 1. *n.* 3. *cum Suar et Valent.* item *Elbel n.* 180 *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 250. *cum Tamb. et Dic.* ad peccatum blasphemiæ non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad Divini honoris diminutionem, quidquid dicat *Gob.* apud *Croix,* putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantùm fictè verba blasphema. Hinc dicunt *Sanch. n.* 41 *et Sporer loc. cit. cum Tamb.* quòd omnis blasphemia etiam joco prolata sit mortale, nisi jocus tollat omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt raró evenire) prout ait *Sanch.* si quis causa joci vel irrisionis juraret per falsos Deos. Attamen Auctor neotericus libelli, cui titulus (*Istruz. per li Confess. di Terre, e di Villaggi c.* 4. *p.* 141.) *et P. Sarnell.* Auctor libri) *Opera contra la Bestemmia p.* 1. *p.* 52.) item *P. Mazzott. de Blasph. loc. cit. cum Dian. et aliis* probabiliter inquiunt, saltem ob ignorantiam, facilè posse excusari à mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare, quàm addito, *se l'ho fatto io;* intendens sic non blasphemare. Præterquam quod, etiam de se loquendo, probabile sit tale dicterium non esse veram blasphemiam; verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, et ideo rectè dici potest, quòd præfata propositio, *Managgia Santo N. se l'ho fatto io,* simul et completè sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cùm adsit illa conditio, *se l'ho fatto io.* Aliud autem est verba blasphema exteriùs proferre, et interiùs nolle blasphemare, ut supra dictum est, [illegible] prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem expressam, expressè ostendit proferens, se nolle Sancto ull[illegible]

1.

juriam afferre. Secus verò dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphemiæ, sed pœnitentia ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolatam.

125. — « 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa con» tra Deum, licèt verba non adsint; ut spuere in cœlum, infren» dere dentibus, etc. imò etiam sola mente blasphemia interior » committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

« 3. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra contumeliosus » est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem vir» tuali ad Deum, ita ut moraliter hujus etiam honor censeatur » tangi, quia alioqui tantùm erit contra duliam, si nimirum con» tra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur. Quod » veniale est, si joco fiat, v. gr. si sanctos Crispinum et Crispi» nianum voces *sutores*, Joannem et Paulum *eunuchos* : grave » verò erit, si contemptim, vel ex odio, aut indignatione contra » Sanctos hæc dicas. Licèt verò blasphemiæ in Deum non » admittant materiæ parvitatem, multi tamen admittunt in iis, » quæ fiunt contra Sanctos. *Esc. t.* 1. *Extr.*

« 4. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contra Deum, sed » contra alios, aut alia, eadem tamen seriò profert, quæ ex sua » significatione, aut modo loquendi, ac circumstantiis impor» tant imminutionem divini honoris, aut improperii : licèt enim » eam non intendat formaliter, intendit tamen indirectè et vir» tualiter : quamvis id ex subreptione sæpe sit veniale tantùm, si » tantùm materialiter fiat.

126. —« 5. In Confessione exprimendum est, si quis (quod » tamen raro contingit) directè et formaliter Deum inhonorare » intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Laym. l. c.* *(*cum » communi apud Saln. Tr.* 21. *c.* 3. *n.* 123. *cum Less. l.* 2. *c.* 45. » *n.* 23. *Secus, si tantùm ex ira blasphemet.*)*

« 6. Blasphemat item, qui injuriosè usurpat membrum Christi: » v. gr. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, passio, » Sacramenta, chrisma et similia sacra : cùm ea non ad per» dendum, sed ad salvandos nos data sint, et communiter in his » apprehendant homines magnam Dei, earumque rerum vili» pensionem contineri. *Laym. ibid. n.* 12.

127. —« 7. Qui talium verborum consuetudinem habet, tene» tur sub peccato mortali seriò conari eam tollere. Quod si facit, » et tamen labitur, potest excusari aliquando, eò quòd juramenta » ita impetu naturali effusa non sint voluntaria, nec in se, nec in » causa, utpote retractata proposito efficaci. *Laym. l.* 1. *t.* 2. » *c.* 3. *n.* 6. Vid. *Escob. t.* 1. *c.* 3. *n.* 36. Si non conetur, idque » Confessarius notet, neget ei cum discretione absolutionem. » *Layman. loc. cit.* »

Hic advertendum, quòd aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ ; aiuntque quidam DD. quòd isti aliquando ob impetum iræ, vel habitùs contracti possint sine advertentia blasphemare. Sed puto cum Auctore citato (*Istruz. etc. p.* 145.) semper adesse in blasphemando

liquam advertentiam, saltem confusam, de malitia illius prolaonis; ira enim, aut habitus ordinariè non ita intellectum obtecebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licèt sa reflexè non cognoscatur.

« 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod quidam aiunt iis verbis aliud se non intendere, quàm usurpare tanquam interjectiones significativas iræ suæ : tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia iræ, et seriæ voluntatis significativa ; tum quia, tametsi id non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

128. — « 9. Quod si verò quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantùm, nudè nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr. o Dei mors, vulnera, etc. sine scandalo et sine iis circumstantiis, quibus contemptus importatur, non sunt blaphemiæ, sed vana usurpatio Nominis Divini, hoc præcepto prohibita, et peccatum inter venialia grave, *ut Cajet. et Armilla*, V. *Blasphem. et Sanch.* * (Vide *d.* n. 124.) * Quanquam propter periculum incidendi in blasphemias, et quia raro abest scandalum ac nihilominus apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, raro excusantur et meritò absterrentur homines à similibus dictis, ut notat *Laym. loc. cit.* »

129. — Quæritur hîc, utrùm sit blasphemia maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviæ, ventis, ut à Deo imperatis, el addito verbo *Dei*, *v. g. Managgia il fuoco di Dio* (Vid. *amb. et Mazzott.*) , certè blasphemia est. Idem dicendum, si aledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum abet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cœlo et similibus ; vide mox infra. Secus autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Tournely to.* 3. *p.* 339. *iva d. q.* 6. *art.* 2. *n.* 7. *cum Bonac. et Less. ex D. Th.* 2. 2. . 76. *art.* 2. qui docet : « Maledicere rebus irrationabilibus in quantùm sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ ; maledicere autem eis secundùm se consideratis, est otiosum et vanum. » Hinc *ex Viva et aliis* non est grave maledicere simliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Sancto ;* vel nisi e se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies Paschatis, piphaniæ, Nativitatis J. C., Pentecostes, ut dicunt *Salm.* . 21. *c.* 3. *n.* 121. *Elbel de* 2. *Præc. cum Sanch. Laym. Spor.* : expressiùs Auctor *l. c.* (*Instruz. per li Conf. di Terre. etc.* . 142.) Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale relucet, aut cplicatur Sanctitatis, semper, saltem indirectè, ad Deum referur, qui omnis Sanctitatis est Auctor.

Sed hîc quæritur, an sit vera blasphemia maledicere toti Iundo, vulgò : *Managgia tutto il Mondo?* Hunc casum, quanmcumque Morales AA. revolverim, disceptatum non inveni;

tantùm illum vix indicatum reperi apud duos Auctores. Auctor citatus (*Istruz. etc.*) *De* 2. *præc. Dec. pag. mihi* 143. nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum veriùs omnino censeo, et ducor argumento illius communis sententiæ, quam universè doctores tradunt; et dicunt, quòd jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet Bonitas, Sapientia, aut Potentia Divina, nempe per cœlum, per terram et etiam per animam (ut probabiliùs rectè censent *Salm. de Jur. c.* 2. *n.* 28. *cum Suar. Sanch. et Far.*) et similia, sit verum juramentum. Ita in tractatu de Juramento *Busemb. n.* 138. *Laym. c.* 1. *n.* 5. *Spor. c.* 1. *n.* 7. *Pal. D.* 1. *part.* 1. *n.* 5. *Salm. c. n.* 12. *Bonac. q.* 1. *p.* 1. *n.* 4. *Fel. Potest. c.* 2. *n.* 1554. Et hoc clarè probatur ex *Deut. c.* 3 *et* 4. ubi Moyses juravit dicens : *Testes invoco Cælum et Terram.* Et ex *Matt. c.* 5. *Nolite jurare omnino per Cælum... et per Terram.* Ubi *S. August. l.* 1. *de Serm. Dom. c.* 17. ait: « Cùm juras per Cœlum, aut Terram, non te arbitreris non de» bere Domino jusjurandum tuum. » Sicut igitur, dico jurare per prædictas Creaturas, est verum juramentum, quia, cùm in ipsis specialiter resplendeat Dei Potentia, indirectè per eas Deus in testem invocatur, ita ob eamdem rationem maledicere eisdem Creaturis est vera blasphemia, quia in ipsis indirectè Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix à Panormo de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 1540. ubi dicit, convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis Divina Bonitas reluceat, ut in Cœlo, Terra et Anima. Bene tamen excusaretur à peccato blasphemiæ, qui malediceret Mundo, intelligens Mundum illum, qui Deo et Sanctis adversatur, juxta illud *Jo.* 15. 18. « Si Mun» dus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. » Sed ordinariè loquendo, censeo rusticos, qui Mundo maledicunt, ut plurimùm graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem Diabolo rectè putat *Tamb. Dec. l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 11. raro esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici ut auctori malorum, vel ut Dei inimico : quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ibid.* et probabiliter consentit *Mazzot. de* 2. *Præc. q.* 3. *c.* 2. §. 1 *et Elbel n.* 21.

Notant autem *Viva n.* 10. *et Tamb. n.* 18. *cum Bon. Lazar. et Pal.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sit sumenda.

130. — Quæritur etiam hîc, utrùm *maledictio mortuorum*, quæ vulgò dicitur, *Bestemmia de Morti*, sit vera blasphemia? Casus apud Doctores morales non invenitur; tantùm de eo fit mentio apud Auctorem Libelli enuntiati (*Istruz. per li Conf. di Terre, etc.*) Qui libellus dignus habitus est magna laude, et approbatione Illustrissimi et doctissimi Episcopi D. Julii Torni, nimia eruditione, et fama præclari. Et insuper in libro etiam citato : *Opera contra l'abuso della bestemmia;* reviso ab illus-

trissimo et perdocto D. Castrensi Scaia, Uriæ Episcopo, tunc temporis in Academia Napolitana publico et egregio Theologiæ Professore. In utroque dicitur, prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem duntaxat maledictionem. Idemque postea inveni tenere *Mazzott. tom.* 1. *pag.* 338.

Et ita omnino tenendum censeo, quidquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam Dissertatiuncula ad formam Epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi, hîcque subjicio. Tota ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet, neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra Animas Purgatorii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quia vox hæc *Mortui* aliud in se non significat propriè, quàm *Cadavera* (prædictum enim tò *Mortui* ad corpora propriè, non ad Animas pertinet); ad summum significat *Homines vita functos*, qui possunt esse salvi, et faciliùs damnati, juxta communiorem opinionem, quæ vult majorem partem adhuc Fidelium damnari; non autem Animas purgantes, nisi fortè in aliqua circumstantia sermonis, ubi expressa (et sic respondetur Adversariis) de sacris rebus mentio fiat: putà, quando dicitur: *Missa, dies, aut Congregatio Mortuorum*. Cæterùm in aliis locutionibus ordinariè talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *Animas Purgatorii*, uti quando dicitur : *Ille timet à mortuis : Mortuis minimè prodest ornatum sepulcrum*, et similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quòd maledicentes mortuis saltem maledicant reipsa eorum Animabus, quæ separatæ à corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quòd tunc maledicere Animæ alicujus sit futurum mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *Animæ*, connotando excellentiam Divinæ Potentiæ, quæ in Anima relucet, prout dixi *n. antec.* 129. *v. Sed hîc.* Non verò quando maledicitur homini, non facta mentione Animæ : sicut jurare per Animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per aliquem hominem, nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tantò magis, quòd (ut mox dixi) maledictio mortuorum propriùs referatur ad corpora, quæ sola moriuntur, quàm ad Animas, quæ sunt immortales. Et certum est, quòd tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendant eorum Animabus maledicere : præscindunt revera à consideratione Animarum et corporum. Imò, ordinariè loquendo nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideo rectè Auctor citatus libelli (*Istruz. per li Conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis propriè *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet Confessariorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere animabus sanctis, vel saltem animabus mortuorum, cum horrore respondent : *Absit, avertat Deus.*

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam as-

signat *Laym. lib.* 4. *Tr.* 20. *c.* 6. *n.* 12. ubi sic docet; « Si pœni-
» tens neget, effectum indignationis suæ erga Deum directè se
» extendisse, sed solùm adversus hominem, cui iratus fuerat;
» tunc Confessarius attendat ad verba : si enim secundùm se
» Divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda
» est blasphemia, atque mortale peccatum. »

Ad hoc accedit alia regula generalis, quòd ad certò damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debeat. Imò signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bon. Lazar. cum Tamb. lib.* 2. *cap.* 6. §. 4. *n.* 19. *et Viva qu.* 6. *art.* 2. *n.* 10. quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blaphemia sumenda sit. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum, ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur à proferentibus, qui eam proferendo, nec quid dicant intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului Venerabiles et celeberrimas Congregationes Sacerdotum Missionariorum Neapolis, tum Regularium, tum Sæcularium, et uno ore mihi responderunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ pretium puto, ut Confessarii et Prædicatores sedulò curent instruere Populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot Animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis miserè pereant. Nec officit dicere, quòd ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis : nam respondetur, meliùs esse permitti innumera venialia, quàm unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent à dicta maledictione! Malum est, quòd adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistant à vitio, et è converso ob eam ignorantiam damnentur. Sed vide in fine hujus Capitis responsum, quod nuper edidimus circa hanc Mortuorum maledictionem, adversùs quamdam Epistolam ab Anonymo nobis oppositam.

Pariter hîc adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *Fidei* alicujus, modò non exprimat, nec intendat Fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia nomine *Fidei* non significatur de se Fides Christi : intelligi enim potest etiam fides humana. Et revera fidei maledicentes, nunquam intendunt blasphemare Fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrùm autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? Vide dicenda *l. V. n.* 83.

131. — « 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem,
» fulgura, etc. etsi multi confundant cum blasphemiis, non tamen
» est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque (saltem
» quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam com-
» motionem et inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non
» est nisi venialis : quia cum se homines reflectunt, aiunt longè

» aliter se sentire, ac sensisse, ita ut videantur interjectiones tan-
» tùm quædam esse ad significandam iram; tametsi Christianos
» parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l. c. ex.*
» *Nav. Tol. Reg. etc. Bald. dist.* 25. *n.* 10. ubi etiam censet veniale
» tantùm esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eò quòd
» non lædat graviter charitatem. ° (*Sic etiam veniale tantùm est*
» *imprecari alicui sine animo, quòd arripiatur à dæmone. Ita*
» *Escob. ap. Tamb. lib.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 12.) ° Verùm *Molin. etc.*
» non audent id excusare à mortali propter fœditatem, horrorem
» et perversitatem. Grave autem est, si subditi Superioribus, filii
» parentibus (licèt materialiter tantùm) sic maledicant, præser-
» tìm in faciem; quia est grave contra debitam reverentiam.
» *Bald loc. cit.* vide infra *lib.* 5. *cap.* 3. *dub.* 6. »

« 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per
» se peccatum; assidua tamen ejus nominatio non decet christia-
» num; et ratione scandali posset esse gravis. *Laym. l. c.*

« 12. In Confessione exprimenda est gravitas blasphemiæ, vi-
» delicet utrùm contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie
» differre est probabile secundùm *Suar. Sanch. Reg. Azor. Laym.*
» *Dian. R.* 50. *Lug. d.* 16. *n.* 2. contrarium tamen tenent *Trull.*
» *lib.* 1. *c.* 11. *d.* 2. *n.* 5. *cum Dian. p.* 1. *de Circumst. R.* 30. »

132. — An blasphemia contra Deum differat specie à blasphe-
mia contra Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis*; sed
etiam probabiliter negant *Bon. t.* 2. *D.* 3. *Q.* 8. *p.* 4. *n.* 1. *Sanch.*
Dec. lib. 2. *cap.* 32. *n.* 38. *Laym. lib.* 4. *tr.* 10. *cap.* 6. *n.* 10. *Viva*
d. qu. 6. *art.* 2. *n.* 6. *et Salm. dict. c.* 3. *n.* 124. *cum Caj. Bon. Fill. etc.*
Et probabile putat *Viva dict. q.* 6. *art.* 2 *n.* 6. quia communiter
injuria contra Sanctos mediatè ad ipsum Deum refertur. Tenent
tamen *Salm. n.* 425. *cum Bon.* quòd ob aliam rationem debet
exprimi in Confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel
contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra pro-
priam malitiam, continere aliam speciem distinctam contra
latriam, vel duliam. At *Viva dict. n.* 6. *in fin. Tamb. in Meth.*
Conf. lib. 2. *cap.* 3. §. 1. *Holzm. t.* 4. *p.* 281. *n.* 405. *et Elbel de* 2.
Præc. n. 9. *cum Azor etc.* etiam probabiliter hoc negant, dicendo
quòd tantùm peccatur contra Duliam, quando blasphemia
profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque
relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, et sistat. Sed
cùm ii qui blasphemant Sanctos, veriùs (communiter loquendo)
eos injuria afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ip-
sorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediatè referuntur;
ideo juxta primam probabilem *Salmant.* sententiam non contrà
Duliam, sed tantùm contra Latriam peccant, et propterea non
tenentur explicare an Deum vel Sanctos blasphemaverint.

EPISTOLA RESPONSIVA

Adversus Epistolam Apologeticam scriptam in propugnationem Dissertationis, quæ super abusu Mortuis maledicendi prodiit.

« Præ omnibus indicandum esse duxi quòd cùm adversùs ea,
» quæ super hoc puncto scripseram, quædam Dissertatio, cui
» breviùs respondi, priùs prodiisset, pollicitus fui, cùm semel
» atque iterùm iis quæ mihi opponebantur satisfecerim, non
» ampliùs circa hoc verbum me fore facturum, tum ne in infi-
» nitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam à me scripta
» erant repeterem : sed dixi quòd duntaxat respondere volebam
» (prout feci) ad duas S. Thomæ Doctrinas, quas mihi de novo
» objiciebat. Et unà simul significavi in animo mihi statutum esse
» deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum (quia
» mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur) nisi cùm
» ab Adversario meo de veritate prorsus fuissem persuasus; tunc
» enim nihil mihi difficultatis esset à sententia desciscere, et id
» omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem,
» prout animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus
» aliis meis opinionibus, quas ubi eas rationi non consentaneas
» cognovi, libenter revocavi.

» Nihilominus post responsionem à me datam vulgata est alte-
» ra Epistola Apologetica in propugationem præfatæ Disserta-
» tionis, in qua contendebat Auctor probare mortuis maledicere
» per se esse mortale : cui Epistolæ, non obstante consilio,
» quod de non ampliùs respondendo ceperam, alia Epistola nunc
» respondere sum coactus. Et hanc duntaxat hîc subjungo, in
» qua summatim continentur tum responsio, quam ad Disser-
» tationem dederam, tum responsio ad Dissertationis propugna-
» tionem. »

Reverendiss. Abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendiss. Pater, et Domine Colendiss.

Cum Dissertatio quædam super Mortuorum maledictione, ac cùm adversùs eam brevis responsio mea prodiissent, novissimè typis edita est altera Epistola Apologetica pluribus scripta in præfatæ Dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa Epistola pervenit, et accuratè illa à me lecta, diu animi pependi rescriberem necne. Ex una enim parte consilium de non ampliùs respondendo susceptum sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuo respondere, sicut Amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, à quo me retractare intendo, fortuitò excidit, licèt ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera Responsione animadvertes; tum quia in lau-

ta Epistola Apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliquæ de medio tollantur, tera Responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te nc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc to : Primùm, ut omni qua potes animi attentione eam pergas, detrahendo, addendo, corrigendo quidquid tibi visum erit : Secundùm, ut mihi consilium tuum candidè aperias, rùm expedire tibi videbitur, ut hanc typis excudendam curem, m ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus ciis Ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum neror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquot inter ius Ordinis, fortè eis minimè indoctiores, qui meæ adhærent ntentiæ). Ex altera parte à Fidelium cordibus hanc deducere inionem, nimirum quòd præfata maledictio sit mortale, cùm le non sit, ad gloriam Dei, qui sibi Animarum salutem Gloriæ ibet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca quæ in priori Responsione n notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum e censui, nisi ut Lectoris ante oculos omnia simul exponantur, um legit illas animadversiones, quas mihi Adversarius de novo bjicit. In Dissertatione probare agressus est maledictionem in lortuos esse peccatum lethale, et veram Blasphemiam duabus t rationibus : 1. quia corpora fidelium Defunctorum sunt sacra ; . quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas feratur. In responsione ad dissertationem data, dixi, quòd jam lis objectionibus bis responderam ; propterea ne eadem semper nerem, volui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihiloinus duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, ixi me facere non posse quin responderem. Primus Textus esumptus est ex 3. *p. q.* 8. *art.* 2. ubi S. Doctor dicit Christum i fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritûs ancti inhabitationem. Et hoc idem jus Auctor Dissertationis robare intendit aliunde, nempe ex ratione Sacramentalis Communionis, qua Fideles, dum vivunt, reficiuntur ; hincque ex hisce uabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeında esse, adeo ut sacro cultu ex Religionis virtute emanato neranda sint. At si hæ rationes (respondeo) probarent, quòd rpora quorumlibet Defunctorum pro sacris habenda sunt, robarent etiam quòd necessariò corpora fidelium damnatorum ter sacra annumeranda essent ; in iis enim etiam aliquando bitavit Spiritus Sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam incorporata fuerunt. Dicit, quòd illæ qualitates per peccatum stea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico stimonio mihi non constat, Animam illius Gloria æterna frui, etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri tionem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud rpus pro sacro habere. Præterquam quod, si corpora Defunctom Sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et ropter Spiritûs Sancti inhabitationem, necessariò dicendum erit

etiam corpora viventium Fidelium tanquam Sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in Fidelis viventis corpus irrogata peccatum grave Religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem Sacra esse corpora Defunctorum propter Ritus quibus erga illa utitur Ecclesia; quia nempe Sacræ Sepulturæ beneficio donat, processionibus et benedictionibus ea decorat, thure suffit, et etiam ob antiquum Ritum (ut Adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum Sacram Eucharistiam super Defunctorum pectore collocandi. Nescio cur hi ritus actus sacri cultûs dici debeant; cùm compertum sit, sæculis superioribus, etiam tempore quo ab Infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, Defunct. Fidelium corpora sepeliri in Campis et viis, prout testantur Thomassinus et Calmet. Imò plura Concilia prohibuerunt quominus in Ecclesia Cadavera sepulturæ darentur. Quod si posterioribus temporibus usus invectus est ut in loco sacro sepelirentur, hoc, affirmante S. Gregorio, inde processit, ut proximi ex sepulcrorum conspectu recordarentur Defunctorum Animas sæpius suis precibus coadjuvare: « Hoc » prodesse Mortuis (sunt verba Sancti), si in Ecclesia sepelian» tur, quod eorum proximi ipso tumulorum conspectu admoniti, » pro illis frequentiùs exorent; » *lib.* 4. *Dial. c.* 50. 52 *et* 53. Et idem dicit *S. August. lib. de cura pro mortuis*. Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus* et *Durandus* erga Cadavera ideo adhiberi, ut à dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur ut scribit *Innocent. III. lib.* 2. *de Myster. Missæ, cap.* 17. et ob id idem SS. Eucharistia in Defuncti pectore apponebatur, ut idem Sanctus Gregorius asserit *Lib.* 2. *Dial.* 24. quamvis hoc deinde reprobatum fuerit à Conciliis in IV, VI et VII Sæculo, ut refert *P. Vestrini* in suis litteris Theologicis *T.* 3. *Epist.* 53. sicut etiam vetitum fuit Sacram Eucharistiam in Ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad Energumenos, aut ad Infirmorum vulnera admovere, sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos, etc. linire, qui apud antiquos Fideles mos receptus habebatur, referentibus S. Cyrillo et S. Joanne Chrysost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui à simplicitate potiùs quàm à Religione derivarunt) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quod solùm ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant Fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia, communiter in tumulandis Cadaveribus, hæc sunt quæ scribit Spondanus (*Lib.* 1. *p.* 2. *cap.* 15. *sect.* 3. *De Sacr. Cœmeter.*): « Quanta namque sit vis Crucis, qua signantur et ornantur, et » Aquæ benedictæ, qua asperguntur, et thuris, quo suffiuntur, » tum ad alia plurima arcenda mala, tum maximè ad fugandos » dæmones, eorumdemque ac Magorum præstigia dissolvenda, » pronum mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis et exem-

» plis testatissimum reddere. » Et in *Cap. II. Sect. I.* « Fit » suffitus ad Corpora Fidelium defunctorum, quoniam, qui piè » moriuntur, sunt Christi bonus odor; et insuper significetur » Defunctos reliquisse odorem bonorum operum etc. Per Incen- » sum, ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immor- » talitatem. » Insuper *Stephanus Durandus* (*lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 9.): *Porro thurificatio fit ad reverentiam loci et Divini Officii, etc.* Item Joannes Beleto (*in Explicat. Divin. Offic. c.* 101.) : « Ca- » daver ponitur in sepulcrum, et aqua apponitur benedicta, ac » pruna cum thure. Aqua benedicta, ne ad Corpus dæmones » accedant. Thus propter corporis fœtorem removendum. Prunæ » ad designandum quòd terra illa in usus communes redigi ne- » queat. » Præterea Guillelmus Durandus (*in Rationali lib.* 7. *c.* 35.) « Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus acce- » dant. Thus propter fœtorem removendum, seu ut Defunctus » Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur » obtulisse, seu ad ostendendum quòd Defunctis prosit auxilium » orationis. » Ex quo patet omnes præfatos Ritus, quos erga Defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit Cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quòd eos deneget Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam Animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum Defunctis eos Ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritûs Sancti, sed quia communionem inter viventes et Defunctos cupit conservari.

Alter locus S. Thomæ qui mihi objicitur excerptus est ex eadem 3. *p. q.* 25. *art.* 6. ubi dicit Angelicus quòd Sanctorum Reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritûs Sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est: et etiam quia aliquando illa per gloriosam Resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt Corpori. Ex hoc infert Adversarius maledictionem in Defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jamdudum etiam templa et organa fuerunt Spiritûs Sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterum pariter dico) tantò magis valere deberet pro vivis, imò quàm longè fortiùs, viventes enim sunt actu (si in caritate vivunt, prout piè præsumendum est) templa viva, et organa Spiritûs Sancti. Sed S. Thomas 2. 2. *q.* 76. *art.* 3. cum communi Theologorum qui eum sequuntur, *Cajet. Sot. Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen.* et omnes dicunt quòd maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantùm materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quòd truncum retulerim. « Maledictio est, per quam pronunciatur malum » contra aliquem (nota) vel imperando, vel optando. Velle autem, » vel imperio movere ad malum alterius, secundùm se repugnat » caritati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et » ita secundùm suum genus est peccatum mortale, et tantò gra-

» vius, quantò personam, cui maledicimus, magis amare et reve-
» reri tenemur. » *Unde dicitur* (*Lev.* 20. 9.) Qui maledixit Patri suo, et Matri, morte moriatur. « Contingit tamen verbum
» maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem
» mali, quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum
» proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione
» alia verba proferuntur, quia peccata verborum maximè ex
» affectu pensantur. » Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundùm genus suum est peccatum mortale;* sic me alloquens excandescit : *Intende, o non intende?* Ego tamen mihi videor hoc intellexisse, et quidem ita, ut nemo aliter quàm ego intelligo Textum S. Thomæ intelligere debeat, nimirum quòd hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cùm maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cùm quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum, quod imprecatur, aut cùm alios inducit ad illis malum inferendum, sicut se explicat Angelicus in *art.* 1. exemplo Judicis, qui Ministros justitiæ ad pœnam injustam exequendam in Reum injustè movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *Secundùm se* (ut ipse loquitur) *repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius.* Nam sicut caritas nobis imponit, ut Proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo verò S. Thomas de maledictione verbali (de qua duntaxat nos in præsenti casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cùm malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravus affectus, quæ materialis maledictio nuncupatur (proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione). Et hoc denique hac ratione confirmat : *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hoc idem docet *Cajetanus supra cit. q.* 86. *art.* 1. dicens : « Nota ex 1. art. quid sit propriè male-
» dictio, scil. dicere malum, in quantum malum, alicui ex inten-
» tione. Et ex hoc oritur quòd maledictio distinguitur in male-
» dictionem formaliter et materialiter; et quòd quandoque est
» peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio forma-
» liter est ex suo genere mortale ut patet; materialiter autem si
» fit optativè, non est mortale; si verò fieret imperativè posset
» esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem
» optativè maledicens neminem lædit; quia nec ex intentione,
» nec ex opere Ministri obsequentis, quamvis non ex propria in-
» tentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectio-
» nem actûs, sive ex parte objecti, ut si parvum malum optet, vel
» imperet; sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo,
» addit S. Th.) maledicat, quamvis effectus tendat in malum,
» quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit à per-
» fecta ratione peccati, et per hoc non est mortale. » In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ Cajetanus ex una parte ait, quòd maledictio formalis, nempe *ex intentione,* est de genere suo mortalis, et sic venialis vel propter imperfectionem actûs, scilicet

us rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex
t, esse nonnisi venialem maledictionem materialem, ni-
præter intentionem, pronuntiatam *optativè*, id est modo
, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud
adverbialiter ad differentiam *to imperativè*, scilicet im-
modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet
mas loco citato; ibi enim distinguit maledictionem forma-
materiali: nam primo loco loquitur de formali, nempe
entione volendi malum, quod pronuntiatur, dum ait:
autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundùm
ugnat charitati, qua diligimus proximum volentes bonum
. Et ita secundùm suum genus est peccatum mortale. »
itur quod S. Doctor repugnare intelligit caritati, et esse
secundùm suum genus, non est simpliciter pronuntiare
tionem, sed illud *velle, vel imperio movere ad malum*
. Ergo *S. Thom.* tantum in volendo malum quod pronun-
vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem
ecognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictio-
terialem dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel
profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum
ex affectu pensantur, ut supra dictum est n. 72. art.* 21
ato *art.* 2. sic priùs dixerat: « Verba, in quantum sunt
uidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum
cant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori prodiit:
o in peccatis verborum maximè considerandum est ex quo
u aliquis verba proferat. » Aliud itaque est maledicere
, ut loquitur *Cajetanus:* aliud maledicere *optando*, ut
S. Thom.; optativè enim denotat maledicere per verba
præter intentionem; *optando* autem intelligit *S. Doctor*
ere ex vera intentione, sicut perspicuè deinde se expli-
endo: *Velle autem... secundùm se repugnat charitati etc.*
quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpa-
tantùm evadit venialis, ut subdit *Angelicus,* vel ob par-
mali quod optatur, vel ob subreptionem, sive levi motu,
ledictio profertur.
rùm quæstio hæc me inter et meum Contradictorem de
mine est; nam dato quòd *S. Thom.* generaliter diceret
nque maledictionem de genere suo esse mortalem, atta-
Doctor pro certo equidem habet, quòd maledicere homini
avo affectu non est nisi veniale. Et non aliud quàm hoc
bare quæro. Itaque tam *D. Thomas*, quàm *Cajetanus* et
lii Doctores, cum *S. Augustino* apud eumdem *Angelicum*
76. *art.* 4. *Object.* 1. non reputant esse blasphemiam
ere homini, ex eo quòd homo sit templum Spiritûs Sancti,
hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo
esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris,
sit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter
, quòd juxta *Angelicum*, et communem DD. sententiam
nsiderari potest fidelis persona præcisè ab eo quòd sit

templum Spiritûs Sancti. Et deducitur præterea (adversùs id quod etiam innuit meus Adversarius) quòd sicuti non est culpa gravis contra charitatem et pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus, ita non est gravis contra charitatem et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere, quandoquidem juxta ipsum *Sanctum Thomam*, charitas, qua mortui qui in gratia decesserunt prosequendi sunt, non est aliud quàm extensio charitatis, quam vivis præstare debemus: » Caritas (ait Sanctus) quæ est vinculum Ecclesiæ membra » uniens, non solùm ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos » qui in caritate decedunt. »

Sed Adversarius meus dicit, quòd maximum est discrimen inter vivorum et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, à quo qui decessit in gratia immunis est, unde fit (ait) quòd maledictio in vivos potest esse veniale; cùm enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cùm sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ Religioni irrogatur, cùm corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterum principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dicit juxta *S. Thomæ* doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritûs Sancti, et quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur : Quoad illud quod defuncti corpus propter communionem, et quia templum fuit Spiritûs Sancti, pro sacro habendum sit, jam superiùs dixi quòd hæc ratio probat tam defuncti quàm vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritûs Sancti: *Membra vestra templum sunt Spiritûs Sancti;* 1. Cor. 6. 19. Sed in vivo (replicabit) quòd fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo : Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt, ut *hic et nunc* vivens non sit templum Spiritûs Sancti. Tantò magis quòd fomes iste nullum reatum, aut maculam in animam inducit ; nam gratia Redemptoris in baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissimè omnia ejus damna reparat; *Copiosa apud eum redemptio*. Psalm. 127. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.* Rom. 5. 20. *Ego veni ut vitam habeant, et abundantiùs habeant.* Joan. 10. 10. Unde definit Tridentin. (*sess.* 5. *in decr. de Pecc. Original. can.* 5.) per baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imò prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti : « In renatis nihil enim odit Deus.... » innocentes, immaculati, puri ac Deo dilecti effecti sunt, etc. » Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, » hæc sancta Synodus fatetur et sentit : quæ cùm ad agonem » relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui

legitimè certaverit, coronabitur. » Ita ratio, quòd sunt Spiritûs sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; aliàs vivis etiam sine pravo animo maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse Adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si fortè Adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quòd maledicendo vivo potest præscindi, eum non considerando ut Templum Spiritûs sancti, et mentem ad alia motiva peculiaria applicando, v. g. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo : et cur hæc præcisio fieri non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habita alicujus molestiæ qua ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Præterquam quòd (ut scripsimus in prima Epistola) plerumque hæ maledictiones potiùs in vivorum contumeliam quàm in defunctorum effutiuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; sed hîc est quæstio, quia hoc est quod controvertitur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cùm Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ut mox cum *S. Thom.* auctoritate videbimus.

Sed replicabit Auctor quòd juxta eumdem *S. Thomam art. cit. ad* 2. Reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; et quòd propterea defunctorum corpora (ait) licèt cultu Duliæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cùm sint sacra; piè enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur respondeo defunctorum corpora, cùm sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est. Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis exhibendus sit. Adversarius fatetur non deberi cultum Duliæ; sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut à DD. assignetur, nec capere possum quòd alia cultûs sacri species assignari possit, præter Latriæ, Hyperduliæ et Duliæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium et vasorum veneratio? Respondeo quòd reducitur ad cultum Latriæ, nam hæ res per se nullum cultum merentur; dum, cùm execrantur, non ampliùs sacro cultu venerantur, sed *relativè* sive *reductivè;* unde eorum cultus reducitur ad cultum Latriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quòd cùm Defunctorum corpora cultu Latriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (*opusc. defensor. fid. Cath. adv. Ang. Sect. errores lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 14. *circa fin.*) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum Reliquiis, dicit : « Imò insuper addo, hanc ipsam consuetudinem (nempe » venerandi uti sacras Reliquias Sanctorum) ostendere, longè » altiori modo Ecclesiam de sanctorum Reliquiis sentire, quàm » vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari. » Occurrit mihi quòd etiam S. Gregorius Nyssenus, loquendo de

corporibus Sanctorum, et cæterorum Fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis; nam subjungit quòd corpora aliorum defunctorum omnes horreant, et ab illis fugiant; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore Sancti Theodori affert (*in Orat. S. Theod.*); « Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi et vulgari » morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est.... nam » cæteræ quidem Reliquiæ abominabiles plerisque sunt; ac » nemo lubenter sepulcrum præterit, aut si ex inopinato oper- » tum offendit, prætercurrit. At si venerit in aliquem locum si- » mile huic, ubi hodie noster Conventus habetur, ubi memoria » Justi, Sanctæque Reliquiæ sunt, primum quidem earum rerum » quas videt magnificentia oblectatur.... cupit deinceps ipsi Con- » ditorio appropinquare, Sanctificationem ac benedictionem con- » trectationem ejus esse credens. » Hinc notandum quàm alia sit veneratio quam Ecclesia, et Fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia qua aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus, quorum animæ Deo fruuntur, respondemus quòd ratio S. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantùm Angelicus loquitur; Sanctus enim Thomas ex ratione quòd animæ Sanctorum Deo fruantur, procedit ad demonstrandum quòd eorum corpora veneranda sint. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, qua nos scimus, et credimus animam alicujus Deo frui, humana una, superhumana, et Divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur S. Thomas, debitam non posse applicari, nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem Defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur, ut Ecclesia authenticè nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cœlis regnare. Audiamus verba S. Thomæ *Quodlibet* 9. *Articul.* 16. Ibi ad objectionem quam præmittit, quòd non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit : « Dicendum quòd Pontifex, » cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus » per inquisitionem vitæ, et attestationem miraculorum; et » præcipuè (nota) per instinctum Spiritûs sancti, qui omnia » scrutatur profunda Dei. » Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam et naturalem, nos non debemus, nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora,

nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritûs sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum et Divinum. Idem apparet expressum in Decretis Urbani VIII spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum, aut beatificatorum (vide apud *Benedictum XIV De Canonizat. SS. libro 2. cap. XI.*); in quibus præcipuè statutum fuit, ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio Auctoris præmitteretur : « Profiteor me haud alio » sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo » velle, quam quo ea solent quæ humana dumtaxat auctoritate, » non autem Divina Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, aut Sanctæ » Sedis Apostolicæ nituntur; » notentur hæc verba, *Quæ humana auctoritate, non Divina Ecclesiæ etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quàm humana; sed cùm eos Ecclesia Sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad Divinam extollitur, propter Ecclesiæ Divinam auctoritatem. Hinc est quod, ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur Sacer, qui superhumanus est, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione Divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cùm Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantùm eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ etc. quibus ii usi sunt, et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contra de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licèt qualemcumque de eorum cœlesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum est.

Quamquam concedimus quod cum veneratione possumus Reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultûs sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat Religionis actus (non autem civiles) qui, ut dicit P. Joann. à S. Thoma, auctoritatem cujus mihi Adversarius objicit, et ut etiam docet Bellarminus (*Contr. 4. lib. 1. c. 10. n. 4 et 7.* et Benedict. XIV *De Canon. SS. lib. 2. c. 2. et n. 4. 7.*) adhiberi possunt æquè erga defunctos ac erga vivos. Imò ex hoc infert Bellarminus licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, qui vivis licitè præstari possunt : « Si licet (sic ille concludit) » honorare viventes, quos credimus Sanctos, cur non mortuos? » Et cùm nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quòd venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quòd ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat. Apud Benedict. *loc. cit. c. 9. n. 1.* Dixi *actus Religionis*, quia alius est actus Religionis, alius est cultus sacer : deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem Religionis actus, quia è Religione manant; non sunt

autem cultus sacri, cùm erga res sacras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, Reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac Religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profectò cæremoniæ sacræ dicuntur, et verè sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt prout ab Ecclesia præceptæ; sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus objectum erga quod abhibentur respicit; ideoque nunquam dici potest cultus sacer cùm objectum sacrum esse non constat. Præterea sunt utique actus Religionis: et hîc fateor quòd in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit, nam cùm dicere deberem thurificationes et benedictiones, et alias cæremonias, quæ erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus Religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus Religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quòd propter præfatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tanquam sacra adhibenda sint, atque ideo possint ea cultu sacro venerari. Propterea Alex. III *cap.* 1. *de Reliq. et SS. venerat.* absolutè prohibuit venerari pro Sancto aliquem, nisi Ecclesiæ auctoritas accedat: « cùm etiamsi per eum » miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque » auctoritate Ecclesiæ Romanæ venerari. » Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed sola populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet Bellarm. *loc. cit.* (*cap.* 8. *in fin.*) quòd hoc ex tacita Papæ approbatione licebat: « Sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito » consensu Principis, ita Sancti alicujus cultûs, ex consuetudine » introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa » Pontificis. »

Repono igitur: Ergo non dubito quin Ritus, quos adhibet Ecclesia erga defunctos, sint cæremoniæ sacræ, et Religionis actus, non autem cultus sacer; prout revera Rituale Romanum loquendo de Exequiis, Ritus qui adhibentur in sepelitione Mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantùm « Mysteria » Religionis, et Signa Christianæ pietatis, sic dicens: Sacras » Cæremonias ac Ritus, quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum » Exequiis uti solet, tanquam vera Religionis Mysteria, Christianæque pietatis Signa, et Fidelium mortuorum saluberrima » suffragia, Parochi summo studio servare debent. » Addo duas alias animadversiones ex quibus hoc fit clarius. Primò, si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille à publico ministro Ecclesiæ exhibetur; et hoc certum est quòd fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet, ne cultus publicus cuivis ab ea pro Sancto aut Beato non declarato exhibeatur. Præterea, dicit S. Franciscus Salesius quòd cultus sacer defunctis non præstetur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio hujus excellentiæ certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quòd Ritus qui erga defunctos exercentur sint cultus sacer, cùm de defunctis (communiter loquendo) non habetur

hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imò pro comperto habetur, quòd inter fideles defunctos non pauci sint, qui æterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset : si ergo conceditur quòd mortuos venerari sit actus Religionis, eis maledicere procul dubio erit Religioni actus oppositus. Respondetur priùs per instantiam; si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis; nam venerari servos Dei viventes actibus superiùs descriptis, ut ostendimus, etiam est actus Religionis sive cultus Religiosus : unde maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus Religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum Religioni adversans, et est sacrilegium; sed si actus honoris procedit à pietate Religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia à motivo religionis procedit ; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in Dissertatione admiratur, et imprudentes (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos, qui in Confessionario, aut in Suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecùm admiramur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolutè prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quòd actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur quòd tale non sit, quemadmodum omnes fatentur : intelligo illam quæ fundamento non tenui innititur, talem esse, ut tutò (juxta sententiam communem, seposita quæstione de probabiliori, et minùs probabili) possit teneri, et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi Adversarius opponit, S. Augustini unam : « Graviter peccaret in rebus » ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta » præponeret, » *lib.* 1. *de Bapt. cap.* 3 *et cap.* 5. « Si incertum est » esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum? » Nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Præterquam quòd ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cùm certus esset in Catholica Ecclesia ritè, et rectè Baptismum conferri, contra dubius erat an rectè in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo : « Si dubium » haberet non illic rectè accipi quod in Ecclesia Catholica rectè » accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem » animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præpone- » ret. » Et deinde : « Accipere itaque in parte Donati, si incertum » est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi

» potiùs accipere, ubi certum est non esse peccatum? » Quis dubitat quin iste Donatista certè peccaret? Sed non dicebat Sanctus Augustinus, quòd qui ex vera et solida probabilitate operatur, cùm dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, prout est baptismus, et cum actio non est certè illicita; lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodl.* 14. *de verit. art.* 3. « Nullus » ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientia illius » præcepti. » Et idem probatur ex *cap. Cum jure* 31. *de Offic. et Pot. Judicis deleg.* « Nisi de mandato certus extiteris, exequi non » cogeris quod mandatur. » Idem in *can. Sicut quædam, dist.* 14. ubi S. Leo hæc scribit: « In his quæ vel dubia fuerint, vel obscu- » ra, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis » contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum. » Hoc locum habet in quantum asseri potest, quòd aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolutè, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior; nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quòd lex non remaneat dubia, et quod opinio opposita non possit esse vera, si verè probabilis est; quapropter cùm agatur de Sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem, cùm opposita est probabilis, licèt minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib.* 3. *de Pœnit.* §. 21.) scripsit: « Non sis nimis pronus judicare mortalia » peccata, ubi non constat per certam scripturam. » Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale, ubi non constat tale esse; et cùm dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tanquam excessum, asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*P.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 28.) quòd sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur: « Quæstio in qua agitur (sunt » verba Sancti) de aliquo actu, utrùm sit peccatum mortale vel » non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa scripturæ aut » Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determi- » natur. Quia (ut subjungit) qui determinat sine aliquo ex præ- » dictis momentis, ædificat ad gehennam, » conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissimè Benedict. XIV, in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopos monet, quàm ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ uti probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eò progressus est, ut conclusionem Theologicam suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad dicendum utrùm ejus opinio pondere, et quo pondere probabilitatis fulciatur; sed nescio an *Conclusio Theologica* dici possit, cùm nullus scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio exstet, nec ratio evidens, nec DD. communis

auctoritas, imò nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum S. Isidori Pelusiot. (*lib.* 5. *Epistolarum*, *Epist.* 491.) « Vivi incessunt etiam mortuos; et hostes » fœdus ineunt! Cur igitur, et naturæ leges, et inimicitiarum » superas terminos, vita functo maledicens? Videris enim in » cinerem ac favillam linguam acuere; sed primò violas sancti- » moniam, cui omnes mortales studeant oportet. Deinde habet » immortalem animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil. » Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ an. 1620, reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (p. 370.) sic enim ibi legitur: « Vivi solent calumniis incessi, cùm » jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur » igitur ipse, et naturæ et inimicitiarum terminos transgrederis, » dum vita jam functum calumniaris et lacessis? num putas qui- » dem te solum adversùs cinerem et pulverem linguam stringere; » sed heus primum ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, » quod tamen nemo non ambit, et habere studet: deinde habet » ejus animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper » excubans vindex est. » Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat Adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tanquam sacra veneranda esse contendit. S. Isidorus sacrum appellat Jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea, Adversarius sibi assentatur omnia sibi favere Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt: *Neque maledici regnum Dei possidebunt*, 1. *Cor*. 6. 10. (*Maledici* explicat Calmet, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant.) Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam qua ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quòd Moralistæ ideo de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ utique sunt, quas ipse in sua Dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed Sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterùm loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres Auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc à multis examinandam, et præsertim ab omnibus Congregationibus Missionariorum Civitatis Neapolis in quibus, quia Missionariorum Theologiam Moralem præcipuè, omnes profitentur, et ibi (ut omnibus compertum est) selectiores Cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic Adversarius meus Socratis quemdam Textum in medio afferens innuit quòd non omnes ea sunt solertia præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quòd non omnes sunt magistri; sed cùm mihi præfatæ Congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non à minùs sapientibus, sed à sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam priùs scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato Benedicti XIV

discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin nunquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex Cathedra) quæstio resoluta fuit, quòd peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quòd non tenetur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eò unquam meus appulit animus, ut cogerem eum ad id credendum : sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tanquam testis ex propria scientia, et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam Sacerdos, Religiosus, Doctus, et in hac controversia minimè affectus; proptereaque existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin quantùm ad me, tantò certiùs hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem Opere Morali à me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et præsentandum curavi, scribere, et rem uti mihi ille testatus fuit exponere. Quod reliquum est, si meus Adversarius bono fine ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo me non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsione, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tutò animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quòd ad damnationem eam conduceret, et cur? ut inanem gloriam, meliùs dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!) sed fine recto et bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui non obstante quod credant (erroneè, meo judicio) esse peccatum grave prout eis assertum erat, prosequebantur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quòd autem meus Adversarius voluerit me appellare *obstinatum, et falso zelo impulsum*, hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est*, 1. Corinth. 4. 4.

« Ad hæc subjungo Epistolam responsivam ad me rescriptam » à Reverendiss. Abbate D. Bartholomeo de Marco Basiliano, » (cui hanc Epistolam meam perpendendam misi) viro quidem » maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius Religionem, » quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quo- » quoversum Neapoli, et Romæ, etc. Magistro in Sacra Theo- » logia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, » et 30 aut 40 annos in excipiendis confessionibus exercitato. » Ego animi pendebam utrùm hìc referre deberem nec ne sequen- » tem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus » ex motivis id efficerem, 1. ut omnibus notum fiat me, ut cau- » tiùs agerem, et ne proprii sensus adhæsione deciperer, prout » jam me deceptum autumat meus Adversarius, semper solitum » fuisse aliorum Doctorum consilium exposcere : 2. ut patefa- » ciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, cæteri præ- » stantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens. »

Reverendiss. Padre, Sig. e Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita Dissertazione sopra l'imprecazione de Morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, è delle personne più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la Risposta fatta ad un suo Contradittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, è aggiungendo ragioni l'ha resa quasi demostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo Centraddittore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di nium momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' Morti: dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo Contradittore, moralmente falsa, e di debole, e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo Contraddittore, e di alcuni pochi Compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendissima intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata Apologetica Risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.
Umiliss. Servitore obligat. e divotiss

Bartolomeo di Marco Abate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas Reverendissimus, ut scribit, videtur supponere à me opinionem meam duntaxat uti probabilem haberi. Hoc à me dictum non est; dixi tantùm quòd ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens est quòd probabile sit non esse gravem. Cæterùm nolui judicium ferre utrùm mea sententia sit nec ne moraliter certa, cùm hoc sapientum judicio committam; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi et duco.

Nuper alia prodiit epistola Adversarii, cui respondere opus esse minimè censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem fortè putat Adversarius in controversiis, eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter ei concedimus.

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

133. Quid sit Juramentum? — **134.** **Quæ sint vera Juramenta? — 135.** An dicere per conscientiam meam, vel Animæ meæ? — **136.** An dicere: Juro ita esse? — **137.** An dicere: Tam verum est, quàm sol lucet; vel verum sicut Evangelium? — **138.** An jurare per creaturas?

133. — « Resp. Juramentum est invocatio tacita, vel expressa » Numinis Divini, tanquam primæ et infallibilis Veritatis, in » testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quòd » jurans, quantùm in se est, cupiat ac velit Deum id quod jurat » testari et manifestare (si et quando nimirum illi placuerit, » sive in hac vita, sive in altera), tanquam quod ab ipso Deo sit » cognitum et verum. Ita communiter DD. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 89. » *a.* 1. *Bon. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *Sanch.* 3. *mor. c.* 1. *Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* 1.»

Unde resolves:

134. — « 1. Quoad forum internum jurat, quisquis interiùs » intentionem habet sive formalem, sive virtualem, et invocat » Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam » nullis usus sit: ita ut, si quis utatur verbis nullo modo impor- » tantibus juramentum, et is tamen ea putet esse juramenta, verè » juret: et è contra; *Suar. l.* 1. *c.* 1. *Sanch. l.* 3. *c.* 1. *Laym.* » *l.* 4. *t.* 3. *c.* 1. Quoad forum autem externum, quænam formulæ » jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licitè usurpari » in conversatione possint, patet ex sequentibus.

« 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet » secundùm communem acceptionem verborum, quibus est usus.

« 3. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ: testor » Deum, vel invoco Deum testem. Item, *auffmeinem eid: bey* » *meinem eid,* nisi aliud de usurpantis intentione constet, quia » multi ita loquuntur, v. g. *ich schwere dir ein eid*, vel *her mei-* » *nem eid*, hoc vel illud faciam; quorum tamen mens non est » seriò id jurare, sed tantùm iracundè, et graviùs affirmare. » *Laym. l.* 2. *l. c. c.* 2.

« 4. Fides à Sacerdotibus loco juramenti exigi solita per eorum » consecrationem, uti et formula illa Principum, *bey Unser Fur-* » *stlicten Ehren, oder Trewen*, etsi non sint juramentum, tamen » in foro fori accipiuntur loco juratæ promissionis; uti et si à » personis illustribus, vel nobilibus dicatur, *bey meiner Adlichen* » *Ehren, Trewen, und Glauben.* V. *Laym. loc. cit. c.* 2.

« 5. Formulæ hæ, Deus novit, Deus testabitur suo tempore, » coram Deo loquor, Deus novit omnia, Deus videt meam con- » scientiam, censentur tantùm narrativè proferri, non invocativè

(atque adeo non sunt juramenta), nisi aliud constet, aut circumstantiis probetur. *Laym. loc. cit. n.* 4. *Bonacia q.* 8. *p.* 2. *ex Suarez, Lessius, Sanchez, etc.* »

Pariter dicere : *Vivit Deus, Deus est Veritas*, non est Juramentum, si renuntiativè profertur, ut *Cajet. Led. etc. apud Salm.* *ract.* 17. *c.* 3. *num.* 25. At *Salmantic. cum Azor. Fagund. Sot.* *rull.* dicunt talia verba ex usu communi accipi ut prolata invo- itio, et ut vera juramenta.

« 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum sponsionis; verb. gr. expono caput meum, amputentur mihi aures, ni ita sit, etc. Vid. *Sanch. l. c. n.* 42. ° (Vid. *n.* 43.) °

« 7. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit se jurare per omne id per quod potest; quia cùm res nulla sit, per quam absque necessitate jurare licitè possit, censetur per nihil jurare intendisse.

« 8. Non sunt juramenta (quòd Confessarii et Catechistæ moneant, ne ex erronea conscientia peccetur), *verè, certè, in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fine boni Christiani, vel Sacerdotis, vel Regis.* ° (*Ita Salm. tract.* 17. *c.* 6. *n.* 23. *cum Soto, Suarez, Sanchez, Less. Villal.*) °

135. — « Nec per *conscientiam meam, super conscientiam meam, etc.* ut habet *Less. c.* 42. *d.* 1. *Bonac. loc. cit.* quia tantùm significant illum loqui ex dictamine conscientiæ et notitia veritatis; nec in testem adducitur Deus. Esset tamen juramentum dicere, per *Fidem Catholicam, per sanctum Evangelium*, quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei et Evangelii Auctor : Vid. *Laym. loc. cit.* ° »

Dicere igitur *Per conscientiam meam, super meam conscientiam, in conscientia,* non est juramentum, ut docent *Less. l.* 2. . 42. *n.* 4. *Elbel de* 2. *Præcept. n.* 47. *ac Salm. dict. c. n.* 28. *um Led. et Villal.* quia nullus in testem adducitur, et sensus st : *Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea.* Idem videar tenendum, cum Auctore ut sup. (*Istruz. etc. p.* 152.) si licas *Per conscientiam Animæ meæ ;* nam conscientia principaiter ibi, non Anima nominatur et intenditur. Secus, si dicas : *Per Animam meam :* probabiliùs hoc esse verum juramentum licunt *Salm. ibid. cum Suar. Fag. et Sanch. Elbel. dict. n.* 47. *Renzi de Jur. q.* 17. *p.* 125. *et Bus. n.* 150. Quia in Anima singuariter resplendet Deus qui in testem tunc censetur adduci. Vide licta *n.* 129. *vers. Sed hîc.*

136. — Item dicere : *Juro ita esse,* non est verè juramentum, quia tunc nec explicitè, nec implicitè Divinum testimonium mploratur. *Ita Salm. c.* 2. *n.* 24. *cum Suar. Sanch. Bon. etc.* Nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum uramentum.

137. — « 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est quàm sol » lucet, quàm hîc sedeo, ambulo, etc. Unde, etsi comparatio falsa » sit, tantùm est mendacium, cùm nullus in testem invocetur.

» Idem est, si dicas, quod dico, est Evangelium, est instar fidei,
» est de fide, etc. *(*Dicere, est verum hoc, sicut Evangelium,*
» *non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. n. 27. cum Sanch.*
» *et Pal. Et idem tenet Auctor libelli cit.* (*Istruz. etc. p.* 153.)
» *quia hæc verba denotant potiùs assimilationem, quàm invocatio-*
» *nem, ut mox infra subdit Bus.*)*

« 10. Quamvis hæ, et similes comparationes : tam verum est,
» quàm Deus est, quàm Christus est in venerabili Sacramento,
» quàm verum est Evangelium : item, tam sum innocens, quàm
» B. Virgo, vel S. Franciscus, etc. communiter videantur con-
» tinere juramentum cum blasphemia ; id tamen non satis appa-
» ret, quia nullus in testem invocatur. Neque videtur esse blas-
» phemia, si sit verum, et animus proferentis sit significare
» tantùm similitudinem, ut sensus sit : hoc verum esse suo
» modo, sicut alterum est verum suo modo. Tunc verò esset
» blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse
» (secundùm æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta
» est in ea veritate Fidei. *Sanch.* 2. *mor c.* 31.

138. — 11. « Non est juramentum, cùm quis jurat per creaturas,
» in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet : quia tunc
» non censetur adduci cum relatione ad Deum : ut si dicas :
» *Juro per hanc herbam, vestem, etc.* Censetur autem juramen-
» tum, cùm fit per creaturas nobiliores ; cùm per eas tunc acci-
» piatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet, ac
» relucet : sic v. gr. dum juratur *per cœlum*, intelligitur istius
» habitator : dum *per terram*, is cujus hæc est scabellum, dum
» *per templum*, is qui ibi colitur : dum per *aliquod Sacramentum*,
» is qui illud instituit ; dum per *Crucem*, is qui in ea fixus est :
» dum *per Evangelia*, ea tangendo, aut nominando, is cujus ea
» verba sunt, *Bon. q.* 1. *p.* 1. *n.* 4. *Suar. Sanch. ll. cc.* »

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum.

139. Quotupliciter dividatur juramentum ? usque ad n. **141.** — **142.** An omnia juramenta sint ejusdem speciei ? — **143.** An sit juramentum : Puniat me Deus, si mentior ?

139. — « Resp. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed
» tantùm accidentales ; quæ speciem non mutant, ut in Confes-
» sione distinguere non sit opus. *Suar. Less. Bon. p.* 2. Itaque
» dividitur.

« Primò in *Verbale, Reale et Mixtum*, cùm videlicet vel verbis
» fit, vel actione aliqua, ut erectione digitorum, contactu Crucis,
» Sceptri, Evangeliorum, vel et verbis simul, et actione corpo-
» rali, unde et vocatur juramentum corporale. Vid. *Bon. p.* 2.

140. — « Secundò in *Invocatorium*, seu Contestatorium, et in
» *Execratorium*, seu Imprecatorium. Illud est, quo Deus sim-
» pliciter, ut testis, invocatur ; hoc autem, quo non solùm vocatur

» ut testis, sed etiam ut vindex, cùm jurans se, vel alium dilec-
» tum, vel aliquid sui, aut suorum subjicit Deo puniendum, si
» falsum dicat : ut, *ita me Deus amet, adjuvet; puniat me Deus,*
» *faciat Deus, ut hinc nunquam sanus surgam; nec conjugem, nec*
» *liberos vivos hodie intuear : tollat me Deus subitanea morte;*
» *in æternum damnet; super animam meam, etc.* in quibus,
» quando falsò juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ
» contra charitatem sui, aut proximi, Scholastici controvertunt.
» Negant *Suar. Val. etc.* quia non solet quis etiam amico suo
» tale malum ex animo imprecari; sed potiùs cogitat Deum non
» facturum esse. Vid. *Bon. d.* 4. *q.* 1. *p.* 2. »

141. — « Tertiò in *Assertorium et Promissorium :* Illud est,
» quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur : hoc
» autem est, quo aliquid futurum promittitur. Addunt aliqui
» *Comminatorium*, ut v. gr. per Deum ego te cædam. Sed hoc
» referri potest ad promissorium. In confessione non opus est
» explicare utrùm per Deum an Sanctos juraveris, quia est
» ejusdem speciei malitia, cùm jurans semper intendat Deum ad-
» ducere in testem. *Suar. Less. c.* 42. *Lugo dist.* 16. *num.* 286. »

142. — Quæritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negat *Pal.* Sed meliùs affirmat sententia communis cum *Salm. tract.* 17. *c.* 1. *n.* 18 *et* 19. *cum Sot. Less. Sanch. etc.*

143. — Notandum autem, quòd prædicta verba : *Occidar, si hoc non est*, et similia, quamvis sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, quia significant : *Deus, quem in testem invoco, me occidat si hoc non est verum;* cæterùm communiter non continent, nisi quamdam sponsionem, seu pœnæ obligationem, et significant : *Si non est ita, spondeo meam vitam, vel pœnæ mortis me submitto.* Ita *Salm. tr.* 17. *c.* 2. *n.* 26. *cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. D.* 1. *n.* 6. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 2. *n.* 256. *Elbel. n.* 52. Secus verò, si Deus ibi expressè nominetur, dicendo : *Deus me perdat si mentior;* quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll. cc. cum Busemb.* mox supra *n.* 140. Dicere autem : *Habear ut hæreticus, si hoc est falsum,* non est verum juramentum : Sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere : *Tot Angeli tollant Animam meam, quot vicibus hoc feci.* Vel : *Ita faveat mihi Deus, sicut etc.* Ita *Salm. n.* 27. *cum Pal. et Sanch.* Neque est juramentum dicere : *Juro per istam Crucem*, Cruce tamen non demonstrata, vel signata. *Sal. n.* 24. *cum Sanch. Fag. et Vill.*

DUBIUM III.

An, et quando sit licitum jurare.

144. An liceat jurare? Et quæ requirantur ad licitè jurandum? — **145.** Quid de Judicio requisito? — **146.** Quid de Justitia? An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio? Quid de dicentibus, per Deum te occidam? — **147.** Quid de Veritate requisita?

— **148.** Quæ certitudo requiratur ad jurandum? — **149.** An liceat petere juramentum à pejeraturo? — **150.** An excusentur à mortali rustici pejerantes? Et quomodo admonendi?

144. — » RESP. Juramentum, si debito modo fiat, licitum » esse, est de Fide. Et quidem est actus Religionis, ut omnes » docent. Tunc autem debito modo fit, cùm in eo observantur » hæc tria : 1. Est *Judicium*, quod exigit, ut cum discretione, » prudentia, consideratione ac reverentia, non sine necessitate, » aut gravi causa fiat; 2. Est *Justitia*, quæ exigit ut, quod jura- » tur sit res justa, licita et honesta; 3. Est *Veritas* ut nimirum » sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur esse vera, » ita ut prout ex defectu alicujus horum minor, aut major in » Deum injuria, aut irreverentia redundare censeatur, ita quo- » que majus aut minus committatur peccatum. »

Unde resolves :

145. — « 1. Quoad *Judicium*, si hoc solùm desit, ut plurimùm » est veniale tantùm; ut si quis absque necessitate juret, sive ex » levitate quadam animi, sive ex consuetudine. V. *Sanch. l.* 3. » *c.* 6. *n.* 22. *Less.*

« 2 Mortaliter tamen etiam hîc, aut venialiter peccari potest, » juxta quantitatem negligentiæ quam jurans admittit in inves- » tigatione veritatis, vel tollenda consuetudine, *Sanch. n.* 10.

« 3. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consue- » tudinem jurandi sine intentione, sit ne verum hoc an falsum » quod jurare solent.

146. — « 4. Quod ad *Justitiam* spectat, peccat mortaliter, » qui jurat se facturum rem mortaliter malam, ut se aliquem » interfecturum; quia est gravis irreverentia, divina auctoritate » se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hîc duæ mali- » tiæ concurrant : una, quod velit malum, altera, quod ad hoc » abutatur auctoritate Dei, odio habentis omne malum. *Bon.* » *Loc. cit. p.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 42. *d.* 3. »

Hoc certum est in juramento promissorio, sed quæstio est an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactet de aliquo peccato? *Prima sententia* affirmat *cum Tolet. l.* 4. *c.* 21. *n.* 10 *et* 11 *ac Sot. Less. etc. ap. Salm. c.* 2. *n.* 46. Sed probabiliùs dicendum non esse nisi veniale contra Religionem, ut *Suar. tom.* 2. *de Rel. l.* 1. *c.* 3. *n.* 6. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 4. *n.* 33 *et Salm. n.* 47. *cum Pal. Tamb. et Leand.* Ratio, quia ideo in juramento promissorio id est mortale, quia juramentum tum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; in tali verò assertorio non assumitur ad confirmandam complacentiam sed tantùm pronuntiatur, ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi levitas venialis. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Salm. ib. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur ut medium ad infamiam alterius certiorem reddendam.

Notandum autem hîc, quòd ex ira proferentes verba, videlicet *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccent graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimùm excusantur. Ita mecum sentit Auctor. cit lib (*Instrut. etc. p.* 154.)

« 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter » malam, aut vanam, aut inutilem, aut frivolam, cùm ibi levis » tantùm irreverentia censeatur. *Bon. ibid. Less. l. c.* ° (*ita » etiam tenent Tann. Spor. Sanch. etc. Sed magis mihi arridet » sententia opposita, quam tenet Elbel n.* 97. *cum March. Turr. etc. » quia non levis, sed gravis irreverentia videtur, invocare Deum » in testem ac fidejussorem peccati, quamvis levis.*)°

« 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia » Evangelica; ut se non ingressurum Religionem, non daturum » eleemosynam, aut mutuum. *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

147. — « 7. Quod ad *Veritatem* spectat: cùm hæc deest, pec» catur mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreveren» tia; quippe cùm adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse » veritatem nesciat, vel velit, aut possit decipere testando fal» sum. Nec hîc excusat levitas materiæ; quia, sive hæc sit gravis, » sive levis, seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo » testificari falsum; et tale juramentum dicitur Perjurium » *S. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 2. *Less. Sanch. Bon. loc. cit.* ° (Hac de » re lege *Propos.* 24 inter damnatas ab Innoc. XI.) ° An au» tem, et quando perjurium possit esse veniale per accidens? » ° (*Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Salm. » Tract.* 17. *c.* 2. *n.* 28 *et* 29.)° Vid. *Escob. tom.* 1. *cap.* 3. *n.* 6.

« 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse » falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitat, etsi à » parte rei verum sit. *Sot. Nav. Bon. l. c.*

148. — Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omnino infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. c.* 2. §. 1. *n.* 6. Imò *Sanch. lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 10. *cum Val. et Suar. ac Salm. cap.* 2. *n.* 42. *cum Pal. Less. Bon. Azor. etc. cum communi, et eod. c. n.* 49. expressiùs aiunt, sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ, modò non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidem affirmari cum juramento quod auditum est à persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. d. c. n.* 44. *cum Sanch. Pal. Bon. etc.* Vide *Bus. num.* 144.

149. — « 9. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit jura» mentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe nisi justa causa » et necessitas exigat: ° (*Dicunt verò Pal. tr.* 14. *D.* 1. *p.* 10. » n. 9 *et Elbel de Jur. n.* 110. *sufficere causam utilem honestam,* » Vid. *dicta lib.* 2. *n.* 77.)° quia tunc perjurium ex sola pejerantis » malitia sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cùm

» utatur suo jure. Quod tamen extra judicium rarò habet locum in
» privatis personis. *S. Thom. q.* 89. *Suar. l.* 3. *c.* 13 *et* 14. *Sanch.*
» *lib.* 3. *c.* 8.

« 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsa falsum, quod
» ipse bona fide, et cum ratione putavit esse verum.

150. — « 11. Excusari subinde quidam simplices à mortali
» perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cùm usur-
» pant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam, pu-
» niat me Deus. Etsi enim sciant id vocari juramentum, non
» tamen apprehendunt quod jurare sit aliquid grave, et invo-
» care Deum in testem, sed tantùm apprehendunt confusam
» aliquam rationem mali, non tanti momenti. Vid *Bon. loc. cit.*
» *Laym. c.* 14. »

Imò notandum quòd communiter rustici non apprehendant gravitatem perjurii, dum se confitentes de juramentis, parum, vel minimè distinguunt juramenta vera à falsis; et hoc ex praxi in Missionibus jamdudum intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter pejerandi habent, Confessariis potiùs censeo abstinendum esse ab instruendis talibus de peccato gravi, quod revera est in perjurio, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; ex regula generali, ut docet *Bus. de Sacr. Pœn. cum Lug. Sanch. et Laym. etc.* Vide *lib.* 6. *n.* 610. Bene tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Cæterùm non semper expedit monere hujusmodi rudem Pœnitentem de gravitate perjurii, si monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione.

151. An liceat jurare cum Amphibologia? — **152.** An verò cum restrictione mentali? — **153.** Resolvuntur casus, dè Confessario affirmante, se nescire peccatum confessum. — **154.** De Reo, vel Teste non legitimè interrogato. — **155.** Quid si legitimè rogetur, et æquivoce juret? — **156.** Et an reus capitalis teneatur crimen confiteri? — **157.** De Pœnitente interrogato de peccato confesso. — **158.** De paupere indigente re aliena. — **159.** De debitore qui aliàs non tenetur. — **160.** De rogato à judice, an sit locutus cum Reo, et similibus? — **161.** De creditore asserente nihil sibi solutum. —**162.** De adultera negante crimen. —**163.** De requisito ad mutuandum. — **164.** De mercatore, etc. —**265.** De famulo asserente Dominum non esse domi. — **166.** De assumendis ad Doctoratum. — **167.** De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit. — **168.** De asserente falsum, addendo submissè aliquid verum. — **169.** An liceat alicui non rogato æquivoce jurare? — **170.** Vide alios casus apud Busemb. — **171.** An liceat jurare sine animo jurandi? (*Sed de hoc vide fusiùs n.* — **172.** *Dub.* 5.) Quær. an simulatio sit aliquando licita?

151. — « Resp. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa
» est, et ipsa æquivocatio licèt, non est malum; quia ubi est jus

» occultandi veritatem, et occultatur sine mendacio, nulla ir-
» reverentia fit juramento. Quòd si sine justa causa fiat, non erit
» quidem perjurium, cùm saltem secundùm aliquem sensum
» verborum, vel restrictionem mentalem verum juret: erit tamen
» ex genere suo mortale contra religionem, cùm sit gravis irre-
» verentia, ad alterum in re gravi decipiendum, usurpare jura-
» mentum. Ita communiter DD. *Sanch. lib.* 3. *cap.* 6. *Bon. p.* 12.
» *Laym. cap.* 13. »

Ad majorem claritatem pro hîc dictis, et dicendis in hac materia tam difficili, plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *Amphibologiam*, sive æquivocationem; aliam *Restrictionem mentalem*.

Amphibologia triplici modo esse potest. I. Quando verbum habet duplicem sensum, prout *Volo* significat velle, et volare. II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr *Hic liber est Petri*, significare potest, quòd Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minùs, vel unum litteralem, alium spiritualem, ut verba illa quæ dixit Christus de Baptista: *Ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias.* Quo sensu viri spirituales cibos delicatos dicunt eis nocere, id est mortificationi; doloribus afflicti dicunt bene valere, id est quoad robur spiritûs. *Cardenas Diss.* 19. *n.* 47. Sic etiam quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondere, *dico non*, id est dico verbum *non*. *Card. n.* 52. de hoc dubitat, sed, salvo meliori consilio, videtur immeritò, cùm verbum *dico* verè duplicem sensum habeat; significat enim proferre, et asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero*.

His positis, certum est et commune apud omnes, quòd ex justa causa licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et eam juramento firmare. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 41. *n.* 47. *Card. Diss.* 19 *n.* 35. *Salm. Tr.* 17. *de Juram. cap.* 2. *n.* 115. *ex S. Hieron. c.* 22. *q.* 2. qui dicit: *Utilem simulationem, et in tempore assumendam;* quod explicans *S. Th.* 2. 2. *q.* 111. *art.* 1. *ad.* 2. *ait. S. Hieronymus utitur largè nomine simulationis pro quacumque fictione.* Ratio, quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse decipiatur, et ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ibid. n.* 109. *cum Val. Sanch. Pont. et Leand.*

Utrùm autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non purè mentali, ut infra, sine justa causa, sit peccatum mortale? Affirmat *Viva in prop.* 27. *damn. ab Innoc. XI*, item *Tol. Ang. Arm. Nav. etc. ap. Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 2. Idemque tenet *Bus. cum Laym. Sanch. et communi,* ut asserit. Sed immeritò citat *Sanch.* et vocat suam sententiam communem: dum oppositam sequitur *Sanch. loc. cit.* Et eamdem tenent *Lugo de Fide D.* 4. *n.* 64. *Caj.* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 6. *ad* 4. *dub.* 2. *Salm. c.* 2. *n.* 108. *cum Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. etc.* item *Less. lib.* 2.

cap. 42. *n.* 48. *Pal. tr.* 14. *D.* 1. *p.* 7. *n.* 3. et probabilem putat *Bus.* n. 170. 3. Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt Veritas et Justitia; deficit tantùm judicium sive discretio, cujus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat quod ait *Viva,* scilicet, quòd taliter jurans exercitè invocet Deum ad testificandum falsum; nam reipsa invocat ad testificandum verum, juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen *cum Salm. loc. cit. et aliis communiter,* nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia infertur, quòd ad sic jurandum (præterquam in judiciis, et contractibus) non requiratur causa absolutè gravis, sed sufficiat quævis rationabilis causa, putà ad se liberandum ab importuna et injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. n.* 109. *cum Val. Sanch. Bon. Pal. etc. Roncag. de Jur. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *Elbel n.* 129. Hìc tamen notandum 1. cum *Ronc. loc. cit.* majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quàm sine illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n.* 109, quòd, quo verba majorem occasionem præbent errandi, eò major causa exigatur: unde dicunt, quod, quando verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æque habentia, tunc levissima causa excuset.

152. — *Restrictio* autem *mentalis* alia est *purè mentalis*, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia *non est purè mentalis*, quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *purè mentalis* nunquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab In. XI in quibus prima *n.* 26. dicebat : « Si quis vel solus, vel coram » aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis » causa, sive quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid, » quod revera fecit; intelligendo intra se aliquid aliud, quod non » fecit; vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus. »

Secunda *n.* 27. dicebat : «Causa justa utendi his amphibologiis » est, quoties id necessarium, aut utile est, ad salutem corporis, » honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet alium virtu» tis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens » et studiosa.»

Tertia *n.* 28. « Qui, mediante commendatione, vel munere, » ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit » cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de man» dato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem » exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.»

E contrariò licitum est, justa causa, uti restrictione *non purè mentali,* etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur *ex Joan.* 7. Ubi Christus dixit : *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quòd postea ascenderit : *Non ascendo*, subintellexit, *manifestè*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occultè*. Pariter ex *Matth.* 24. ubi Dominus

dixit : *De die illa nemo scit... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut Discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. P. 6. in Prol.* Sic etiam sentit S. Th. 3. p. q. 10. art. 2. ad 2. inquiens : *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Id est, ac si dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt S. Jo. Chrysost. S. Hieron. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilius, S. Hilarius etc. ut testatur Suarez Tom. 3. in 3. p. q. 10. a. 2. Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. t. 5. tr. 8. c. 2. §. 3. Laym. tr. 3. l. 4. c. 13. n. 7. v. Interim, Palud. in 4. D. 9. q. 3. a. 3. Concl. 1. Adrian. in 4. de Sacr. Confess. D. 6. §. Ad Argum. Major. in 4. D. 15. q. 18. q. 1. Soto de secreto, membr. 3. Wigandt. tr. 10. Exam. 4. n. 61. Resp. 3. Cardenas in 2. Crisi Diss. 19. n. 81.* (qui in Prop. In. XI, *Diss. 19. n. 48.* cum *Suar. et Lugo* ait, idem dicendum, si respondeatur ad mentem interrogantis) *La Croix l. 3. p. 1. n. 287. Holz. t. 1. de Juram. p. 273. n. 490. Elbel eod. tit. t. 2. p. 52. n. 144. Sporer tr. 3. c. 1. n. 115. Viva in prop. 27. Innoc. XI, n. 4. et Sal. tr. 17. c. 2. n. 117.* ubi dicunt hanc sententiam esse communem ferè omnium DD. Idem sentit *Continuator Tournely t. 1. p. 689.* cum *Varroi et Bourdad.* dicens etiam strictiores Theologos has restrictiones latè mentales (quod idem est ac non purè mentales) negare, esse illicitas, ex D. August. qui *in lib. contra mendac. c. 10.* ait : « Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod » verum est, non tamen omnis qui vult quod verum est celare, » mentitur. » Consentit etiam rigidissimus *Contensonius t. 4. Diss. 2. c. 1. in Resp. ad Instabis;* nam explicando illud Joannis 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facilè interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut rectè ait *Wigandt*) 2. 2. *q.* 69. *art.* 2. ubi : *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere.* Item *q.* 110. *art.* 5. *ad* 4. dicit : « Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis » alium à quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem » occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus » dicit in lib. contra mendac. » Ratio autem hujus sententiæ est, quia si non liceret uti restrictione non purè mentali, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis nequiret id aperire sine damno, vel incommodo; quod utique esset æquè perniciosum commercio humano, quàm mendacium. Damnatio autem peracta à Pontifice restrictionis mentalis, rectè intelligenda est de restrictione purè et strictè sumpta; illa enim tantùm vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantùm in mente fit, et ita occulta remanet, et nullo modo ex circumstantiis externis agnosci valet.

153. — Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest etiam juramento se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo, *ut hominem*, non autem ut *Ministrum Christi*, ut docent *S. Th. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 1. Lug. Disp. 22.* (qui tamen n. 75. explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*). Item *Sporer de Præc. n. 119. et Elbel*

3.

de Jur. n. 149. cum aliis communissimè. Ratio quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa Confessarii. Et hoc etiam si aliter interroget, an audierit ut Minister Christi. *Lug. n.* 66. *Viva in prop.* 17. *Innoc. n.* 3 *et* 13. *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *Reg. prax. n.* 2. *et Elbel de Jur. n.* 130. *cum aliis.* Quia Confessarius semper censendus est respondere ut homo, ut Minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt *Card. Diss.* 19. *n.* 39. *in fine, et* 67. *ac Fel. Pot. de Jur. n.* 1734. quòd, quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licitè dicat, *nescio*, scilicet, *non habeo scientiam utilem ad respondendum:* sive *non scio tanquam manifestabile*, ut *Card. cum Lugo d. loc. n.* 43 *et* 44. Et si quis temerè petat à Confessario, an audierit tale peccatum in Confessione, bene potest respondere : *Non audivi*, scilicet, *ut homo, vel ad manifestandum, Card. cum Lug. n.* 66.

154. — II. Reus, aut testis, à Judice non legitimè interrogatus, potest jurare se nescire crimen quod revera scit ; subintelligendo, nescire crimen, *de quo legitimè possit inquiri*, vel nescire *ad deponendum*. Ita *Caj. Opusc. tom.* 1. *tr.* 31. *R.* 5. *Sporer de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 120 *et* 121. *Azor. to.* 1. *l.* 11. *c.* 4. *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 6. *n.* 23 *et* 26. *cum Nav. Tolet. Val. etc.* ex eodem *D. Thom.* 2. 2. *q.* 69. *a.* 1. Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpa, ut *Salm. d. c.* 2. *n.* 259 *et Elbel n.* 145. Vel si sciat crimen, sed sub secreto, cùm nulla præcesserit infamia, ut *Card. ibid. n.* 51. Reus tamen, vel testis, vel legitimè à judice interrogatus, nequit ulla æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto Superioris parere. Est communis, *Salm. c.* 2. *n.* 146. *cum Sot. Less. Sanch. etc. cum Bus. n.* 2. Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia aliàs injuria alteri irrogaretur. *Salm. ibid.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omnino occultum; tunc enim potest, imò tenetur testis dicere reum non commisisse. *Tamb. c.* 4. §. 2. *n.* 4. *cum Card. et Pot. ut sup.* Et idem potest reus, si non adest semiplena probatio, etc. *Tamb.* §. 3. *n.* 2. cum communi, quia tunc Judex non legitimè interrogat.

155. — Sed quæritur hîc 1. an si talis reus, vel contrahens æquivocè jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiliter, sed probabiliùs affirmant *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 7. *n.* 8 *et Salm. c.* 2. *n.* 147. *cum Philiarch.* Quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, et obedientiam Judici debitam, cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solùm, dum Judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid.* de teste mentiente. Et ideo uterque absolvi potest, quin veritatem revelet. Tenentur verò ambo alteri satisfacere, si possunt alia via. At si non possint, dicunt *Salm.* teneri eos denuo in judicio detegere debitum. Sed etiam excusarem, si omnino essent impotentes ad satisfaciendum in præsenti et in futuro.

186. — Quæritur 2. an reus legitimè interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negant *Elbel n. 44. et D. Thom. d. art. 1. ad 2.* et quidem probabiliùs, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter *Lugo de Just. D. 40. n. 15. Tamb. lib. 3. c. 4. §. 3. n. 5. cum Sanch. Viva q. 7. art. 4. n. 2. Sporer de Præc. c. 1. n. 13.* item *Elbel dict. n. 144. Card. in Prop. Innoc. XI, Diss. 19. num. 78.* cum *Nav. Less. Sa et Fill. et aliis plurib.* dicunt, posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium bonorum, triremium, et similis, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi,) subintelligendo, *se non commisisse, quatenus teneatur illud fateri*, modò sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel* hanc sententiam, licèt minùs probabilem, insinuandam tamen esse reis, et Confessariis, ut liberentur illi à culpa gravi, in quam facillimè incident, si ad confessionem criminis obstringentur. Vide dicenda *lib. 4. n. 274.*

187. — III. Pœnitens, interrogatus à Confessario de peccato confesso, potest jurare se non commisisse, subintelligens *illud, quòd confessus non sit.* Ita *Carden. Diss. 19. n. 48. Salm. n. 118. in fin. Sanch. lib. 3. cap. 6. n. 14. Sporer de 2. Præc. cap. 1. n. 105.* Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius justè interroget ad noscendum statum pœnitentis, *ex Prop. 58. damn. ab Inn. XI.*

188. — IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere. *Salm. n. 140.* Pariter hæres, qui sine inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultasse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur. Salm. loc. cit. et Ronc. c. 4. Reg. 2. in praxi.*

189. — V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare se accepisse mutuum, subintelligens, *ita ut debeat solvere. Salm. n. 140 et Spor. de 2. Præc. c. 1. n. 122. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. et aliis.* Sic pariter, si quis fuerit coactus ad matrimonium, potest Judici asserere etiam cum juramento, *se non contraxisse*, scil. *liberè*, ut par erat, *Tol. lib. 4. c. 21. Laym. c. 14. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures 22. q. 5. et Spor. loc. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita Sponsalia inivit. Pariter qui Matrimonium promisit, sed inde non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet, *ut ex illa teneatur, Salm. n. 140.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere, nihil ferre, scilicet *ex quo gabellam debeat. Card. n. 77. Salm. n. 140. Spor. loc. cit. n. 121. cum Led.* Qui venit de loco falsò putato infecto, potest negare se venire ex illo, scilicet *ut pestilenti*, quia hæc est mens custodum. *Salm. n. 141. Less. c. 42. n. 47. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 6. n. 35. et Sporer loc. cit. n. 140. cum Tol. Nav. Suar. Henr. Rod. etc.* Imò hoc admittunt *Tol. Less. et alii plures ap Spor.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modò sit certus nil se luis contraxisse, quia possit intelligi non

venisse eum, ut ab ipso periculum sit timendum : Sed huic ego non omnino acquiesco. Admittunt etiam *Salm. dict. loc. cum Bus.* quòd, si quis à fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, possit subintelligere : *Dabo, si tibi debuero, secluso juramento;* quia dicunt promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter Uxor, cui constet Matrimonium esse nullum, potest Judici, vel Confessario, qui aliàs non vellet eam absolvere, promittere cum juramento se cohabitaturam cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm. dict. n.* 141.

160. — VI. Rogatus à Judice an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens se non locutum fuisse, ad cooperandum crimini. Canonicus, obligatus ad secretum, potest jurare se nihil manifestasse, si verè nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. n.* 142. qui asserunt hæc omnia passim obvia esse apud omnes Auctores. Pariter *Less. c.* 52. *n.* 48. *cum Alex. Bart. etc.* Qui eligendus est in officium, interrogatus, an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si revera illud non sit tale, quod impediat.

Pariter, si quis invitatus interrogetur an sit bonus cibus, qui revera sit insipidus, potest respondere esse bonum, scilicet *ad mortificationem. Cardenas diss.* 19. *n.* 74. Sic etiam dicunt *Card. n.* 76 *et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 302. licitè proferri cæremonias : *Osculor manus, etc. Offero me famulum etc.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantùm ad honorem. Licitum est etiam celare veritatem cum causa; v. gr. si quis petat à te pecuniam, potes respondere : *Utinam haberem!* Vel *gauderem habere, etc. Card. Diss.* 19. *n.* 53.

161. — Sed quæritur 1. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento, nihil sibi solutum, si revera sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodo non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, ne aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. cap.* 2. *n.* 143. *cum Sanch. Pal. Leand. etc.*

162. — Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens ut illi revelet? Potest æquivocè asserere, se non fregisse matrimonium, quod verè persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere : *Innocens sum ab hoc crimine,* quia per Confessionem est jam ablatum. Ita *Card. Diss.* 19. *n.* 54. Qui tamen hîc advertit, quòd nequeat id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur quòd ad jurandum sufficiat certitudo moralis, ut diximus *supra Dub.* 3. *n.* 147. *cum Salm. c.* 2. *n.* 44. *Less. Sanch. Suar. Pal. et communi.* Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis bene moraliter dispositus recepit Pœnitentiæ Sacramentum.

Ad quæsitum verò dicunt *Salm. n.* 144. *cum Soto.* non posse

fœminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *n.* 60. admittit, in periculo mortis licere uti metaphora, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria, ut ex *Ezech.* 23. 27. *Quia adulteratæ sunt... et cum* idolis. fornicatæ sunt. Imò si crimen est verè occultum, probabiliter cum *Bus. infra art.* 4. *et Less. Trull. ibid. ac Sanch. lib.* 3. *Dec. c.* 2. *n.* 42. *cum Sot. Sayr. et Arag.* potest mulier negare cum juramento, et dicere : *non commisi;* eodem modo, quo reus potest dicere Judici, non legitimè interroganti, *crimen non commisi,* intelligendo se non commisisse ita, ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. c.* 4. §. 3. *n.* 1 *et* 2. *Et Viva q.* 7. *art.* 4. *n.* 2.

163. — Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare se non habere pecuniam, quam revera habet, intelligendo se non habere *ut ad mutuum præstet?* Negant *Salm. n.* 145. *cum Sot. Henr.* Ratio, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentiæ mutuatarii, bene posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ita *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *Reg.* 2. *in praxi, Viva q.* 7. *a.* 4. *n.* 2. *cum Sanch. Bon. Sylv. etc. Card. Diss.* 19. *n.* 48. *cum Suar. et Lug. de Pœnit. Disp.* 23. *sess.* 4. *n.* 74. qui sic docent : (Qui habet unum panem sibi necessarium, verè respondet, se nullum habere ei, qui petit panem commodatum; quia nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat.) Et idem dicit *Carden. n.* 73. de pecunia petita, si domino sit necessaria.

164. — Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem cariùs ipsis constare, intelligendo *cum alia merce?* Affirmant aliqui, sed meritò negant *Salm. dict. n.* 143. Probabiliter tamen posse ait *Croix. l.* 3. *p.* 1. *n.* 301. *cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca, etc.

165. — Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare ipsum esse domi? *Card. Diss.* 19. *n.* 75. admittit ipsum posse figere pedem in lapidem, et respondere, *non est hîc;* quia non restrictio mentalis : sed huic non assentior, si alter nullo modo possit id advertere. Potiùs concederem, eum posse dicere, *non est hîc,* scilicet non in hac janua, vel fenestra (ut ait *Tourn. Mor. tom.* 1. *p.* 689.) *Non est hîc,* quatenus videri possit. Item ait *Card.* posse eum respondere, *egressus è domo est,* intelligendo *in præterito;* non enim tenemur, ait cum *Less. ut supra,* respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secus, si ille rogetur an hoc mane dominus egressus sit, ut *Croix lib.* 1. *p.* 1. *n.* 184. Sic etiam *Card. n.* 72. ait de viro nobili, qui est in lecto; posse respondere famulum, eum esse foris, scilicet, eum esse remotum à consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

166. — Quær. 6. an assumendi ad gradum Doctoratûs possint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram,

scilicet, vacasse se tot annis illi scientiæ etc. si tales sint æquè idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. lib.* 8. *cap.* 2. §. *ex n.* 11. qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo Matriculas: *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc.* cum revera id non sit. Ratio, quia verbum illud *giuro*, sive *dico con giuramènto*, ut supra diximus *Dub.* 1. *n.* 136. *cum Salm. c.* 2. *n.* 24. *Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento; sed hæc interrogatio Neapoli vel omnino non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantùm de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167. — Quær. 7. an possit quis licitè coram Notario asserere se accipere pecuniam, quam verè non recipit? Affirmat posse *Tamb. ibid. n.* 20 et 23. sensum impropriando, scilicet jurando, pecuniam se pro accepta habere, vel accipere, qui certus sit moraliter alterum brevì pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

168. — Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo tamen submissa voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. et Prado cum aliis ap. Salm. c.* 2. *n.* 136. *contra Torrer*, qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat ut exteriùs concordet conceptui mentis, sivè nutibus, sive voce submissa explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At meliùs *Salm. n.* 138. id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licèt ejus sensus non percipiatur; secus si omnino alterum lateat.

169. — « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando » non rogatus, sed sponte sua jurat : quia tunc tenetur uti vocabulis secundùm communem significationem, inquit *Tolet. lib.* 4. » *c.* 21. eò quòd non habeat rationem æquivocandi. »

170. — Probabiliùs tamen *Salm. c.* 2. *n.* 142. *in fine* cum communissima contrarium dicunt, nempe, quòd, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando » juramentum justè exigitur, ut à judice vel superiore in re gravi. » *Bon. loc. cit.*

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, et » citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantùm » veniale, ut probabiliter docet *Sanch. l.* 3. *c.* 5. contra alios : » quia sola discretione, sive judicio caret. Vid. *Bon. loc. cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigatur injustè, » ut v. gr. si quis exigat juramentum, qui jus non habet, v. gr. » Judex incompetens, vel si non servet ordinem juris. Item si » exigatur per vim, injuriam, metum, v. g. si vir exigat juramentum ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigant à et » lytrum cum juramento. *Sayr. l.* 4. *c.* 5. *et lib.* 1. *c.* 17. *Less.* » *Trull. lib.* 2. *cap.* 1. *d.* 15.

171. — « 5. Qui exteriùs tantùm juravit sine animo jurandi, » non obligatur, nisi fortè ratione scandali; cùm non juraverit, » sed luserit. In foro tamen externo potest cogi ut servet juramen- » tum. *Sanch.* 7. *Mor. cap.* 10. *num.* 11. *Trull. lib.* 2. *c.* 1. *d* 10. » *(Sed de hoc vide mox dicenda Dub. seq. n.* 172. *v. Quæritur.)* » Quæritur hîc ultimò, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cùm quis intendit per factum externum aliud significare, quàm in animo habet; hæc nunquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th.* 2. 2. 111. *art.* 1. Simulatio verò *materialis*, scilicet cùm quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem; hæc est licita cum justa causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali *n.* 152. Sic Josue *c.* 8. licitè fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe *Hai*, et reliqui milites irruerent in Urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luc.* 24. apud Emmaus *finxit se longiùs ire*, non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se revera iturum fuisse longiùs, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 298.

DUBIUM V.

Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172. Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget? — **173.** An peccet graviter non implens promissum in re parva? — **174.** An obliget juramentum metu extortum? — **175.** Quid, si sit errore, vel dolo extortum? — **176.** An obliget juramentum de re mala, aut vana? — **177.** Quid de juramento in favorem tertii? — **178.** An Juramentum non ludendi excludat ludum moderatum? — **179.** An obliget juramentum factum contra primum? — **180.** An juramentum sequi debeat conditionem promissionis? — **181.** Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii. — **182.** De juramento Medicorum non visitandi etc. — **183.** De juramento servandi secretum, dicendi veritatem et solvendi debitum. — **184.** An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam? — **185.** An promissio prodiga cum juramento obliget? — **186.** An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento parentum ac Dominorum puniendi filios, aut famulos?

172. — « Resp. 1. juramento promissorio duæ affirmantur » veritates: una de præsenti primaria, quòd scilicet jurans habeat » animum implendi quod promittit; altera secundaria de futu- » ro, quòd scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit: » sive promittat Deo, et est votum cum juramento; sive homini, » et est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi » si rationabiliter possit. Ita communiter DD. *Laym. lib.* 4. » *tom.* 3. *cap.* 6. *Bon. p.* 7.

Unde resolves :

« 1. Defectu primæ veritatis jurans verè peccat mortaliter,
» si vel non habeat animum implendi, sive materia sit parva
» sive magna, licita, sive illicita; vel si dubitat an facturus
» sit necne quod jurat; vel si putet sibi moraliter impossibile
» ut impleat quod promittit; quia quoad istam veritatem præ-
» sentem, promissorium ab assertorio non differt; unde nec
» parvitas materiæ excusat. » * (*Peccat quidem graviter qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile ut impleat. Ita hîc Busemb. Sed addendum cum Salmant. c. 2. n. 49. cum Azor. Suar. Fag. Leand. etc. secus esse, si probabilem rationem habeat implendi.*)

Quæritur quale peccatum sit juramentum promissorium fictum, et ad quid obliget? Distinguo : tripliciter potest quis fictè promittere cum juramento; I. sine animo jurandi; II. sine animo se obligandi; III. sine animo implendi. I. Si quis juret *sine animo jurandi,* peccat quidem, et ex prop. 25 damn. ab Innoc. XI quæ dicebat : « Cum causa licitum est jurare sine animo juran-
» di, sive res sit levis, sive sit gravis. » Ratio, quia tunc illudit Divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affirmativè, si juret sine animo implendi promissionem, si verò cum animo implendi, peccat tantùm venialiter ut communissimè dicunt *Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 10. *Ronc. de Juram. c.* 4. *q.* 1. *R.* 3. *Tamb. de Juram. lib.* 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 4. *Elbel de Jur. n.* 129. *Mazzott. eod. tit. c.* 3. *q.* 3. Rectè verò excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice; quia tunc, licèt non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat *sine animo se obligandi*, sed cum animo implendi, *Caj.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 6. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 2. 9. item *S. Antoninus*, *Navarr. Scotus*, *Tambur.* et alii communiùs apud *Sanch. loc. cit. num.* 5. tenent hunc peccare mortaliter, tum quia sic jurans, falsò significat se habere intentionem se obligandi quam verè non habet; tum quia, ut sentit *Croix* tanquam probabiliùs videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter idem *Sanch. n.* 7. *Tamb. n.* 6. *Elbel n.* 21. *Renzi de Juram. p.* 125. *et Ant. a. Spir. S.* cui adhæret *Ronc. loc. cit. R.* 4. tenent hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, cùm habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate præsenti, ex alia parte, cùm hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem Religionis, revera non jurat, ut ex communi dicunt *Salm. tract.* 17. *cap.* 1. *n.* 19. *Elbel loc. cit. Sporer in* 2. *Præc. cap.* 1. *n.* 134. *etc.* et ideo juramentum hoc idem est, ac si factum sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, quando verum asseritur, ut supra dictum est.

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo obli-

adi, teneatur ad servandum juramentum? *Prima* sententia gat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut su- a; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi ita jurantium intentionem, *ex c. Humanæ aures qu.* 5. ubi di- ur: *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia intimis proferuntur.* Ita *Pal. tract.* 24. *D.* 1. *p.* 8. *n.* 7. *Salm. c.* 1. *n.* 15. *Ronc. R.* 4. *Tamb. n.* 7. *Mazzot. loc. cit. Elbel* 125 *et Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 8. cum *S. Bonav. Anton. Scoto. Sylv. Nav. Arm. Gabr. Ang.* et alii cum com- mi, ut asserit *Azor.* Et clarè favet *D. Thom. n.* 3. *D.* 39. *qu.* 1. *t.* 3. *qu.* 3. ubi ait: « Si autem simpliciter juret absque dolo, tunc in foro conscientiæ non obligatur, nisi secundùm suam inten- tionem. » Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. art. 7. ad 4.: « Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundùm inten- ionem jurantis. » Is autem jurat sine dolo (ut dicit *Elbel n.* 218. *in Illis.*) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem omissam. *Secunda* tamen sententia affirmat eum teneri ad ser- ndum juramentum. Hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 42. *n.* 37. (licèt cet oppositam valde probabilem) *Cajet.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *uarez cap.* 7. *Sot. lib.* 8. 7. 1. *art.* 7. item *Valent. Sayr. Fill. rag. apud Bonac. tom.* 2. *D.* 4. *quæst.* 1. *pag.* 7. *num.* 3 *et Ren- de Juram. Pag.* 125. *quæst.* 5. Ratio, quia, qui jurat cum ani- o jurandi, jam verum juramentum emittit, et ideo tenetur ficere, ad servandam reverentiam Divini Nominis, ut verum adat, quod jurat; nec potest à juramento separare obligatio- em implendi promissum, cùm obligatio oriatur ex ipso jura- ento, de cujus natura est ut effectum habeat, quod juratur, : vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differen- a inter votum, seu contractum et juramentum, nam in illis bligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in jura- ento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est pro- abilis, sed prima est probabilior: nam ratio hujus secundæ ntentiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se bligandi emissum, esse verum juramentum; Attamen probabi- is est, et commune, ut asserunt *Salm. cap.* 1. *n.* 19. *cum aliis supra,* et etiam *Viva in prop.* 25. *Innoc. XI. n.* 13. (contra *ess. dict. n.* 37.) quòd hujusmodi juramentum non sit verum ramentum, tum quia caret conditione necessaria ad naturam ramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia ramentum sequitur naturam promissionis, quam confirmat, certum est *ap. Bus. n.* 280. *cum Less. Bon. etc.* At promissio e tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex pro- ositum; ergo, evanescente promissione, evanescit etiam jura- entum, et habetur ut factum sine animo jurandi, quod certè, vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum illa existit obligatio illud implendi.

III. Si demum quis jurat *sine animo implendi*, sed cum animo randi, et se obligandi, certè peccat mortaliter, quia tunc etiam præsenti deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum

promissum? Respondetur affirmativè, quia viget tunc essentia et obligatio juramenti. *Tamb. n.* 6. *Mazzot. l. c. et Sanch. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 6. cum *S. Bonav. Leon. et Suar.* qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut *Sanch. n.* 6. *Tamb. ibid. et Mazot. loc cit.* Qui etiam rectè advertit, quòd is, qui habet verum animum jurandi, et nihil cogitat de juramenti obligatione, verè obligetur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, et qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignorat obligationem juramenti, sed huic probabiliùs contradicunt *Salm. dict. c.* 1. *n.* 23. loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicunt, quòd, si quis ignoret, votum trahere secum obligationem, et cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligetur, quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. Vide dicenda *de Voto n.* 201. *vers. Sed quær. I.* Et vide mox supra dicta, ubi vidimus cum *D. Th.* juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injustè cogatur, putà à latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licitè intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Croix lib.* 1. *p.* 3. *num.* 278. *cum Suar. Sanch. et Diana.*

173. — « 2. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is, qui
» quod promisit postea non implet, si rationabiliter implere
» possit. Id solùm hîc dubitatur, an qui promisit rem exiguam
» cum juramento, v. gr. dare alteri unum pomum, vel nummum
» pro eleemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum
» nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occu-
» pare, aut præcedere in ingressu portæ, etc. an, inquam, sub gravi
» peccato teneatur hæc servare? Ubi speculativè quidem videtur,
» quòd sic, quia verè adductus est Deus ut testis, quòd hæc sit
» facturus: ergo si sine causa non facit, quantùm in se est facit
» Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib.* 4. *c.* 44. Nihilomi-
» nus probabiliter alii tenent contrarium, ut *Sanch.* V. *Laym.*
» *sup. c.* 4. »

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstet, tantùm leviter peccet? Prima sententia valde probabilis negat. Hanc tenent *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *Dub.* 1. *Tol. lib.* 4. *cap.* 22. *Less. c.* 42. *n.* 23. *Bonac. t.* 2. *Disp.* 4. *quæst.* 1. *p.* 14. *num.* 2. item *Vall. Reg. Medin. Cand. etc. apud Salm. tract.* 17. *cap.* 2. *n.* 52. Ratio, quia tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minimè datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. ubi ait quòd si quis compellatur invitus aliquid promittere sub juramento, licèt postea in judicio poterit repetere quod solvit, tenetur tamen interim solvere promissum: « Quia magis debet dam-
» num temporale sustinere, quàm juramentum violare. »

Secunda verò sententia, non minùs probabilis, imò fortè probabilior, affirmat, et hanc tenent *Suar. de Relig. lib.* 3. *de Juram. c.* 16. *n.* 9. *Soto. de Justit. lib.* 8. *q.* 1. *art.* 7. *Dub.* 1. *Az. lib.* 5. *cap.* 27. *quæst.* 2. *Castro. tr.* 14. *Disp.* 1. *p.* 6. *n.* 8. *S. Antonin. part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 4. §. 1. *Nav. Man. c.* 12. *n.* 10. *Sylv. v. Juram.* 4. *q.* 1. *Laym. lib.* 4. *tr.* 3. *cap.* 14. *n.* 6. *et Salm. loc. cit. cap.* 2. *n.* 53. *cum Arag. Sanch. Jo. a S. Thoma, Rodriq. Trull. etc.* Ratio, quia in juramento promissorio Deus non propriè ut testis adducitur, (nam alioquin perjurium committeretur, etiamsi deinde promissio ex justa causa non impleretur) sed solùm tanquam auctoritatem præbens obligationi, quæ oritur ex promissione coram Deo facta, prout si quis aliquid promitteret coram Principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quòd, cùm postea promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tum tantùm patratur, cùm invocatur Deus in testem mendacii; abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulum gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cùm res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam aiunt *Salm. cit. c.* 2. *n.* 88. *cum S. Antonin. Navarr. Castrop.* et aliis supra relatis, quòd, si quis jurat servare secretum, et postea non servet, haud graviter peccet, nisi illud manifestet, cum gravi læsione proximi, vel communitatis.

« 3. Illud certum est, quod, si ex eo quòd jurasti, tantummodo » parum aliquid non serves, non est grave : v. gr. si jurasti te » non bibiturum vinum, non peccas mortaliter parum bibendo. » *Sanch. t.* 1. *lib.* 4. *c.* 32. *n.* 21. quia tunc excusat parvitas » materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare statuta alicujus » Capituli, Collegii, Universitatis, etc. si postea parvum aliquod » statutum violent. Et idem dic de tabellionibus juratis, et aliis » ministris justitiæ; ut et de eo qui ex summa, quam alteri se » daturum jurasset, parum tantùm detraheret. *Navar. Suar.* » *Sanch.* Vide *Laym. Bon. p.* 13.

174.—« 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, etsi » extortum à te sit per injuriam, ac metum, ut si oblitus uti » æquivocatione, jurasti prædonibus dare lytrum, usurario » usuram. *Bec.* 2. 2. *quæst.* 82. *etc.* Negat tamen *Azor. p.* 1. » *lib.* 1. *cap.* 21. *quæst.* 13. in materia matrimonii, quia matri» monium coactum metu cadente in constantem virum, nullum » est : hinc etiam juramentum extortum de eo contrahendo vide» tur relaxatum ipso jure. *Caj. v. Perjurium. Suar. cap.* 9. *Sanch.* » *Bonac. p.* 9. »

Quæstio magna est, num obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia,* quia in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum, *ex c. Verum de Jurament.* Quoad forum autem

internum, *prima* sententia negat obligare *cum Azor. S. Antonin. Sylv. Lop. Angel. Panorm. et aliis apud Sanch. de matrim. lib. 4. D.* 20. *n.* 3. qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta c. Si adversùs venditionem:* ubi dicitur talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt quòd promissio sic jurata vel irrita sit, vel rescindibilis à metum passo. *Secunda* tamen sententia longè probabilior, quam tenent. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. *Salm. de Contract. cap.* 1. *n.* 26. *cum Bonac. Sot. Less. Sanch. Suar.;* item *Elbel n.* 57. (qui vocat communissimam) *et Viva de Juram. q.* 7. *Art.* 4. *n.* 7. (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit, quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo *ex cap. Cùm contingat. de Jurejur. in* 6. *et aliis ut infra*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expressè revocatam fuisse à *c.* 8 *et* 15. *de jurejur.* Notandum autem, quòd metum passus tempore, quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel à quocumque, qui possit juramenta commutare, ut *Salmant. loc. cit. n.* 65. *cum Lug. Villal. et Ledesm.* Et, si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare, *ut Viva loc. cit.* Vide *de Contr. lib.* 3. *n.* 717. *vers. Quær.* 2.

175. — « 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, aut » dolo extortum, si dolus, vel error versetur tantùm circa circum» stantias accidentales non magni momenti; nam si versetur circa » substantiam, ut v. g. si annulum te daturum alteri jures, putans » esse ferreum, cùm sit aureus, vel circa circumstantias magni » momenti, quibus cognitis non jurasses, non obligaris. Vid. » *Sanch. lib.* 3. *cap.* 11. *n.* 11. *Suar. etc.*° (*Hanc doctrinam circa » qualitates accidentales probabilem putant Salm. de Contract. » cap.* 1. *n.* 21. *Sed oppositam censent probabiliorem. At vide » n.* 187. *v. Sed dubium, et de Voto hoc lib.* 3. *n.* 198. *vers. Certum » est. Et n.* 225.) ° »

176. —« 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem ma» lam, aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet *Cajetan.*) indiffe» rentem, quæ nec ex fine, nec ex circumstantiis cohonestatur; » quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, aut » vanarum rerum, ac otiosarum, ad quas Deus non vult nos » obligari. *Bonac.* et alii communiter. Ubi nota ex *Laym. sup.* » *cap.* 6. juramentum non convalescere, etsi talis res illicita et » vana, posteà, mutatis circumstantiis, fiat honesta, cùm juxta » reg. 18. juris in 6. non firmetur tractu temporis, quod initio » non subsistit.°(*cum Salm. cap.* 1. *ex n.* 55. *Hinc etiam adde » cum Elbel n.* 60. *Pal. et Tamb. quod, si juramentum sit de » servando aliquo à lege prohibito, non valet, etiamsi lex prohi» beat tantùm sub pœna; secus, si sit de aliquo à lege per» misso.*)°»

177. — Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri potest sine peccato, implendum est, etiamsi sit contra consilia

Evangelica. *Salm. c.* 2. *n.* 69. *cum Pal. Less. Sanch. Suar. etc.* Et etiamsi promissio facta irrita sit à jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex c. Debitores, de Jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes asserit *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 11. *n.* 3. Vel promissio facta meretrici, licèt tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. de juram. c.* 2. *n.* 69. Intellige, si meretrix jam opus suum præstiterit; secus, si non *Spor. c.* 1. *n.* 55. *Laym. c.* 6. *n.* 2. *Elbel n.* 88.

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita à jure, quia esset contra bonum commune; Ratio, quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideo non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori Ecclesiastici, si sit Clericus: Item super donatione à Clerico, vel à milite facta concubinæ. Ita *Salm. de Contr. c.* 1. *n.* 67. *ex c. Diligenti de Foro compet. cum Bus. n.* 174.

Quæritur autem, cùm contractus est irritus à jure in favorem tantùm promittentium, utrùm tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor. Sanch.* et alii. Sed probabiliter negant *Elbel n.* 61. *ac Spor. c.* 1. *n.* 53. *cum Tamb. Potest. Pichler, etc.* Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum; non ex se, quia solùm obligat virtute Religionis; non ex jure positivo; nam, licet ex *c.* 28. *de Jurejur. etc.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur, servandos esse ex justitia; Et ideo hæc obligatio non transit ad heredes jurantis : et ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. Vide *Elbel n.* 64.

« 7. Nec obligaris implere, si quid jurasti contra consilia » Evangelica, ut non ingredi Religionem, non dare eleemosy- » nam, etc. *Mol. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* 6. Et licèt peccares » talia jurando, non tamen peccas non implendo. *Cajet. V. Perju-* » *rium.* * (*Ita Salm. c.* 2. *n.* 58. *Nisi juramentum fiat in favorem* » *tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. etc. ut mox supra, et eod.* » *Bus. mox infra.*) *

« 8. Teneris implere, nec potest commutari in aliquod opus » melius, ut v. g. religionem, si aliquid jurasti in utilitatem, aut » gratiam alicujus hominis, aut aliquorum; dummodo sit hones- » tum, et sine peccato impleri possit. Unde, v. gr., alumnus, » qui juravit se serviturum Principi, aut huic, vel isti Eccle- » siæ, etc. non potest ingredi religionem sine relaxatione. Excipe » tamen, si jurasses Titiæ eam ducere : nam eo casu potes, ea » relicta, ingredi religionem; quia juramentum sortitur naturam » actûs, cui apponitur; promissioni autem matrimonii hæc tacita » conditio inest, *nisi ingrediar religionem.* Vide *Laym. c.* 6. *Bon.* » *d.* 4. *q.* 1. *p.* 3. »

178. — Quær. 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum etiam à ludo licito, et modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes, hoc non obligare ad abstinendum à lusu honesto et moderato.

Vid. *Salm. c.* 2. *n.* 95. Dubium est, si juramentum expressè et specialiter factum sit abstinendi etiam à ludo licito et moderato, an obliget? Negant *Dic. Nav. Rodr. et Bassæus apud Salm. n.* 94. quia talis ludus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est *cum Salm. n.* 96. *Tamb. Pal. Bon. Sanch. et communi*; quia actus majoris virtutis est abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc, si jurans majus bonum expressè intenderit in abstinendo à ludo, putà, ut Deo vacet, se mortificet, etc. tenetur implere; secus, si sine tali fine juraverit. *Salm. n.* 95 *et* 100. *in fin.* In hoc autem ludo bene potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxta finem intentum à jurante. Vide *Salm. n.* 98. Potest etiam talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et etiam adjuvare, quia hoc propriè non est ludere. *Sanch. l.* 3. *Dec. c.* 18. *n.* 4. *Bon. t.* 2. *D.* 4. *q.* 1. *p.* 16. *n.* 5. *Palaus tr.* 16. *D.* 2. *p.* 7. *n.* 5. *et Salm. n.* 99. *cum Cand. Trull. Fag. etc.*

179. — Quær. 2. an obliget juramentum factum contra prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponatur in *actu jurandi*, putà, si jurasti non ampliùs te juraturum, et postea jures, v. gr. te observaturum jejunium, teneris ad jejunium; quia secundum juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccasti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in *materia jurata*, quia tunc esset de materia illicita: Hinc si jurasti matrimonium Caiæ (imò etiam si simpliciter promisisti, ut docet *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 50. *n.* 2.) et postea jures Titiæ, hoc secundum non obligat, etiamsi postea Caia remittat promissionem, ex regula : *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de Reg. Juris in* 6. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 323. *cum Sanch. Pal. Tamb. et Salm. c.* 1. *n.* 102 *et* 103. *cum Suarez, etc.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. et communi,* quòd, si contractus posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per juramentum non invalidatur actus, qui aliàs validè fieri poterat.

An autem valeat votum contra aliud votum? Vid. *infra de Voto n.* 210. *v. Notandum.*

180. — « Resp. 2. Juramentum promissorium eamdem habet » conditionem, eodemque modo explicandum est, quo promissio, » vel propositum, cui est annexum. Ratio est, quia accessorium » sequitur principale ; ideoque, quando non obligat promissio, nec » obligat juramentum oppositum. *Less. l.* 2. *c* 42. *d.* 2. *Bonac.* » *d.* 4. *q.* 1. *p.* 16. *Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 17. »

Unde resolves :

« 1. Titius, qui cum juramento promisit nuptias Bertæ diviti, » sanæ, virgini, bonæ famæ, etc. , non tenetur stare juramento, » postquam Berta incidit in paupertatem, infirmitatem, fornica- » tionem, vel infamiam, quia promissio ipsa non obligat eo casu. » (*Et hoc habetur in c.* 25. *de Jurejur.*) »

« 2. Qui urbanitatis causa juravit, se ante alterum non sessu-

» rum, bibiturum, vel ingressurum domum, etc. non peccat » contra juramentum, si coactus ab altero priùs sedeat, bibat, vel » ingrediatur; tum quia promissio illa, vel propositum habet » tacitam conditionem adjunctam, nisi me cogeris, qua sublata, » non obligat, et consequenter, nec juramentum; tum quia relaxa- » tur ab altero, cedente juri suo. *Bon. loc. cit. Sanch. Less. Trull.*

« 3. Qui juravit se servaturum decreta et regulas, vel statuta » alicujus Congregationis, Universitatis, vel Capituli, tantùm » tenetur servare ea quæ sunt in vigore, et quatenus sunt in usu, » vel servantur à majore parte Capituli; nisi tamen aliud constet » de mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independenter à » statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa non aliter » obligat. *Trull. l. c. Azor. Less. Dian. p.* 2. *tr.* 6. *R.* 39. • (Vide » *dicenda n.* 181.) • »

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacitè subintelliguntur sequentes conditiones: I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer c.* 1. *n.* 77. *Laym. c.* 9. *num.* 4. *Elbel n.* 70. II. *Salvo jure Superiorum*, ex *c.* 19. *de Jurejur.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat*: hæc enim est promissionis natura, quam sequitur juramentum. *Elbel ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata*. Vid. *n.* 187. *v. Non tenetur*. V. *Si et altera pars fidem servaverit*: intellige, si promissio fuerit mutua *c.* 75. de *R. J. in* 6.

181. — Quæritur quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus Collegii, Congregationis etc.? Attende quatuor regulas communiter à DD. in hoc puncto traditas. I. Quòd tale juramentum intelligatur de statutis editis, non edendis. *Salm. c.* 2. *n.* 72. II. Quòd juramentum intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantùm ad pœnam, vel tantùm sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel n.* 91. *Salm. n.* 78. *cum Pal. Sanch. Bonac. etc.* III. Quòd tale juramentum non obliget ad statuta quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta, etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. n.* 79. *cum Suar. Bon. Sanch. Prad. etc.* IV. Quòd neque etiam obliget, si aliquod statutum à majori parte Communitatis non observetur. *Salm. n.* 80. *cum Sa, Sanch. Azor. etc.* Hinc inferunt *Salm. num.* 83. *cum Sanch. Pal. Trull. etc.* quòd Officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccent aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficiens.

182. — Quæritur ultra, qualiter obliget juramentum, quod præstant Medici in Collegiis ex præcepto *S. Pii V in Motu proprio anni* 1566, *Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de Confessione infirmi per rescriptum Confessarii? Dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 91. *cum Sanch. Cajet. Prad. Trud. Leand.*, *etc.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testantur (sicut nec etiam receptum est Neap). Hinc dicunt ibi, tunc Medi-

cum tantùm teneri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis, et simul probabiliter credit eum esse in mortali, vel necessarium esse ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites, etc. Ita *Salm. ibid. n.* 92 *et P. Elbel de Jur. n.* 91; in Diœcesi autem Neapolitana per ultimam Synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; ibi enim *n.* 4. sic dicitur: « Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies à visita» tione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo » Confessario confiteantur, aut aliàs non deseruerunt, secundùm » terminos Constit. S. Pii V et Innocentii XI. » Sed, ut dixi, hujusmodi Constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures Sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est: dum verò periculosa est, viget Constitutio et reservatio. Hinc *Mazzott. de Sacram. Pœnit. tom.* 3. *p.* 287 *et p.* 560. loquens de prædicto Casu reservato, ait Constitutionem S. Pii à consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantùm de morbis periculosis. Excusaretur tamen Medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certè censeret monitionem non profuturam. Dicitur *certè*, nam in dubio tenetur monere. Ita *Elbel dict. n.* 89. *cit. Sanchez, Bonacina, Tamb. etc.* Idem ait *Mazzott. dict. p.* 287. qui addit sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de Confessione recenter peracta, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facilè ut suspectos habendos. Vide dicenda fusiùs de hoc puncto in *Tom. VI. de Sacrament. Pœnit. n.* 664. *et in Praxi Confessar. n.* 53.

183. — « 4. Qui juravit se servaturum secretum, non peccat » contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud » celari absque gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio » secreti non videtur obligare, nisi hac conditione, *si non noceat.* » *Sylv. Bonacina, Sanch. Trull. loc. cit.* ° (*Quoad revelandum* » *secretum,* vide *dicenda l.* 3. *n.* 971. *v. Hoc.*)° »

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in Congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum quod afferre possunt. Ita *Elbel n.* 90. *cum Henno,* quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr.* 3. *c.* 1. *n.* 42. *Croix. l.* 3. *p.* 1. 329. *etc.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex caritate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cùm juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit Judici se dicturum quæ novit, non tenetur » revelare occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

« 6. Qui juravit se soluturum debitum intra mensem, non » tenetur intra illum vi juramenti solvere, si à creditore termi» nus solutionis prorogetur; quia cùm hic cedat juri suo, cessat » obligatio promissionis, et consequenter juramenti. *Azor. Bon.* » *Trull. l. c. n.* 18. »

184. — Quæritur 1. utrùm qui promittit concubinæ cum juramento, se aliam non cogniturum, teneatur ad illud? Negant *Dian. cum Fag.* Quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, et quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabiliùs *Salm. c. 2. cum Sanch. et Prad.* Quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri possit sine peccato; occasio autem illa venit per accidens.

185. — Quæritur 2. utrùm promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant *alii ap. Salm. v. ib. n.* 71. Sed probabiliùs negant *Salm. dict. loc. Sot. Suar. Trull. etc.* Quia talis promissio saltem est leviter mala, et ideo juramentum, cùm non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. Non est, juris in* 6. *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. n.* 78. Vide dicenda *de Matr. l.* 6. *n.* 851. *v. Cùm autem.*

186. — Quæritur 3. utrùm qui promisit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti? *Prima sententia* negat, quia esset actio mala sponte morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c.* 11. *n.* 18. *et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. c.* 2. *n.* 74. *Secunda sententia* multò probabilior affirmat quia, posita promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l.* 4. *c.* 22. *n.* 2. *Suar. l.* 2. *c.* 10. *n.* 14 *et* 15. *Less. l.* 2. *c.* 42. *n.* 28 *et Salm. n.* 75. (licèt primam vocent probabilem) *cum Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut Domini, jurantes se punituros filios, vel famulos, rarò peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promiserunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potiùs de vindicta inordinata. Ita *Laym. n.* 9. *c.* 14. *Anacl. D.* 2. *n.* 22 *et Elbel n.* 87. cum *Gob.* aliisque satis communiter. Additque *Elbel* plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantùm terrendi; vide dicenda *n. seq.* 187 *ad* IV.

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit.

187. An excuset mutatio circumstantiarum? — 188. An excuset cessatio causæ finalis?

187. — « Resp. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus » colliguntur, à *Tol. et Caj.* recensentur isti. I. Si, quod bonum » erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat » illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel meliùs » sit omitti quàm impleri. *Sanch. c.* 14. ° (*cum Salm. c.* 2. » *n.* 65.) ° II. Si juramentum mutes in opus aliquod apertè » melius et Deo gratius; id enim quisque per se potest, ut habet » *Tol. c.* 13. Excipe tamen semper, si quid in hominis commo- » dum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si

» notabiliter mutetur status rei, ut si verb. grat. jurasses aliquem » punire justa punitione, is autem supplex veniam peteret, et » ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare; quia » juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo eum non » pœniteret. *Laym. c.* 9. * (*Vide mox infra v. Non tenetur.*)* » IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magis » illius destructiva; ut si verbi gratia ex correctione impœni- » tentis filii notaretur is magis destruendus quàm emendandus, » aut sit turbanda familia, sint seculuræ rixæ cum uxore, et sic » præstet non corrigere. *Regin. l.* 18. *c.* 56. *Bon. l. c.* 14. * (*Hinc,* » *si pœna quam minatur pater, parùm conducat ad correctionem,* » *ipse non tenetur implere rem juratam, saltem non sub gravi. Salm.* » *n.* 63. *cum Soto, etc. Sanch. Excusatur autem ab implendo jura-* » *mento, qui jurat comminatoriè ex ira, vel non seriò, ut solent* » *pueri. Salm. n.* 61 *et* 63. *cum Bon. et Cajet. Vide dicta n.* 186 *in* » *fine.*) * V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis pro- » missorio juramento tacitè subintelligi natura et DD. docent. » Tales autem sunt, ut *Laym.* dicit (*sup. c.* 9.) 1. si potero; » 2. salvo jure Superioris; 3. nisi res notabiliter mutetur. » * (*Quid si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta* » *n.* 180. *v. In omni :*) * 4. nisi obligatio tollatur. De quo sequens » Dubium. »

Non tenetur quis implere juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cùm per mutationem tunc res sit diversa à promissa. In dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palaus tr.* 15. *D.* 1. *p.* 20. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 34. *et Salm. de Jur. c.* 3. *n.* 20. *cum Trull. Leand. etc.* Vide *de Voto n.* 225.

Sed dubium est num sit de se sufficiens illa mutatio, etiam non notabilis, qua tamen prævisa, ille juramentum non emisisset? *Prima sententia* affirmat *ex S. Thom. in* 4. *dist.* 48. *q.* 1. *art.* 3. *q.* 1. *ad* 1. qui sic docet: *Id liberare à voti, vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navarr. Man. c.* 18. *n.* 7. *Sylvestr. v. Votum,* 2. *q.* 17 *in fin. Molina to.* 2. *de Just. D.* 272. *coll.* 2 *et* 7. item *S. Anton. Henr. etc. ap. Salm. d. c.* 3. *n.* 21.

Secunda sententia tenet eam non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa quæ jam facta est. Ita *Suar. l.* 4. *c.* 9. *n.* 8. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 22. *Pal. tr.* 15. *D* 1. *p.* 20. *n.* 3 *et Salm. ib. n.* 22. *cum Sot. Cajet. Val. etc.* Meritò tamen dicunt non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet cum *Salm. c.* 1. *n.* 152. censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. Vide *de Voto n.* 226.

188.— Adde quod cesset obligatio juramenti, aut voti, si cesset causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleemosynam,

ed ille postea fit dives; promisisti non ingressurum te talem locum ob periculum, sed illud cessat: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moritur, et similia. Ita *Sanch.* l. 42. *Suar.* 2. *de Voto c.* 18. *n.* 3. *Bon. D.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 10. *Pal. tr.* 15. *D.* 9. *p.* 20. *n.* 1 *et Salm. c.* 3. *n.* 16. *cum Prado, Trull. Tamb. etc.* Secus verò, si cessat causa tantùm impulsiva. *ibid.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem et remissionem.

189. Quis possit irritare juramenta? Et quis dispensare? — **190.** An dispensans in votis possit et in juramentis? — **191.** De Commutatione et Relaxatione juramenti? — **192.** Quid, si juramentum sit factum in favorem tertii? — **193.** An possit remitti ab ipso tertio? Appendix de adjuratione, et præcipuè de adjuratione Dæmonum.

189. — « Resp. De hoc ex conditionibus jam positis, et potes-
» tate Superiorum in suos, ac suorum vota, à *Laym.* hîc *c.* 11.
» et aliis communiter hæc traduntur.

« 1. Quod spectat ad irritationem, irritare et annullare potest
» juramentum omnis Superior, maritus, aut dominus, qui, et
» quomodo irritare possit suorum vota, habet *Sanch. c.* 69. *n.* 7.
» *Suar. Azor. Fill. l.* 25. *c.* 9. *p.* 17. *dub.* 6. V. Caput sequens ex
» *n.* 227.

« Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta in gra-
» tiam hominis, quotiescumque ipsam promissionem, seu con-
» tractum infirmare iis concessum est.

« 3. Quoad dispensationem, quicumque habet potestatem
» ordinariam, vel delegatam, vel privilegium dispensandi in votis,
» potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint. »

190. — Quæritur hîc, an qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima sententia* probabilis negat, quia vinculum voti et juramenti diversum est; et ideo ex stylo Curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. l.* 2. *c.* 42. *n.* 6. *et Sanch. Bon. Azor. ac Led. ap. Salm. de Juram. c.* 3. *n.* 3. *Secunda verò sententia* non minùs probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licèt sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *l. Tantum. ff. de Servo corrupto,* ubi: *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex Stylo Curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n.* 4. *cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. etc.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omnino est tenenda, nam obligatio juramenti jam contracta, cùm sit certa et prævaleat, auferri non valet per dispensationem tantùm pro-

babiliter validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsunt bono communi; imò hujusmodi juramenta sunt per se nulla : vide dicta *n.* 177.

191. — « 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ de » dispensatione.

« 5. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, juramentum factum in favorem hominis, non potest relaxari, nisi ab » eo cui factum est, aut cui is, et promissa materia subjecta est.

« 6. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei juratus » esset propter Deum, v. gr. si quis per Deum jurasset pau» perculæ eam ducere, potest ipsa juramentum illud relaxare, ut » habet *Navarr.* et alii, contra *Sotum* et *Sylv.* quia, licèt juramen» tum principaliter factum sit propter Deum, quia tamen executio » est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

« 7. An etiam civilis potestas relaxare possit juramenta suorum » subditorum in temporalibus, quando justa causa subest, v. gr. » quia metu vel alia injuria extorta sunt, controvertitur. Alii » negant, alii aiunt apud *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch.* » *l.* 3. *c.* 12. *cum Suarez,* non posse eam relaxare directè, sicut po» testas Ecclesiastica, quando dispensat, sed tantùm indirectè, » v. gr. ratione materiæ, vel supplendo vicem ejus cui juratum est, » et qui remittere debebat. Plura ad forum externum spectantia » circa juramentum vide apud *Laym. supra c.* 11. *Bon. l. c.* »

192. — Pro majori claritate dicendum I. quòd, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non sit obligatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium, et sequitur naturam promissionis; secus autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est : Vide *Salm. de Juram. c.* 2. *n.* 56. *cum Suar. Less. et fusius de contract. c.* 4. *n.* 70.

Dicendum II. quòd, si talis promissio sit acceptata à tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam à pontifice relaxari possit. Est adhuc commune *ap. Laym. de Jur. c.* 11. *n.* 25. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 9. *ad* 3. *Tamb. l.* 3. *c.* 7. §. 3. *n.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 68. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya, etc.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam vide dicenda *c.* 3. *de Voto num.* 255.

Limitatur tamen Dictio II. mox lata in tribus casibus. I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circa ea quæ Superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Th. l. c.* Ideo pontifex irritare potest omnia juramenta circa Beneficia, Officia Ecclesiastica, etc. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non verò puberum circa res proprias ipsorum; Tutores pupillorum; Superiores Religiosorum; viri uxorum circa bona dotalia; Domini Servorum. Vide omnia *ap. Salm. c.* 3. *ex n.* 4. *cum Bus. num.* 2. (V. Not. I, p. 395.)

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, prout esset juramentum non denuntiandi, non accusandi, etc. vel super contractu à lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat à sponsalibus; quod prohibetur *cap. Gemma. de spons.* (An etiam solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm.* Vide dicenda de *Ludo tract.* 5. *de Cont. Dub.* 13.) Talia juramenta veriùs relaxatione non indigent cùm de se sint nulla, juxta dicta *n.* 177. *v. Aliter.* Esto tamen essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n.* 6. *cum Sanch. Pal.* et *Guttier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solùm Pontifex, sed etiam Episcopi, Capitula Sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem Episcopalem habentes, ut *Salm. n.* 7 *et* 8. et etiam Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n.* 3 *et Salm. n.* 9. *cum Rodr. et Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut supra, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. n.* 7. *cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imò hoc currit, etsi promissio non est indebita, putà de solvendo debito vero ; sed juramentum injustè sit extortum ; et etiamsi extorqueatur juramentum *metu levi,* saltem pro foro interno, ut *Salm. n.* 8. *cum Sanch. Suar. et Pal. ex c. Scilicet, et c. Accepta de Restit. spol.* ubi solum juramentum omnino spontaneum relaxari nequit.

193. — Certum autem est quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 9. *ad* 2. Sed quæstio est an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi apposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei cui promittitur; Et idem tenent *Salm. c.* 3. *n.* 10. generaliter loquendo cum *Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. etc.* E converso *Busemb.* hîc *n.* 6. *cum Nav. et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. *cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent cessare obligationem. Ratio, quia licèt promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter à voluntate hominis, cui juratum est, scilicet, si ille non remittat executionem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. n.* 14. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. etc.* contra *Scot. Sylv. etc.* semper ac, licèt juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, putà, si quis intuitu pietatis juret huic Ecclesiæ Calicem se daturum, huic pauperi eleemosynam, hanc Religionem se ingressurum. An autem juramentum, vel Votum *Perseverantiæ,* quod emitti solet in aliquibus Congregationibus, possit relaxari, vel in eo dispensari ab Episcopis, sine Congregationis consensu? Vide dicenda n. 255. *infra.*

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. Adjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 1. Alia autem est *Solemnis*, quæ fit à Ministris, et modis ab Ecclesia constitutis; alia *Privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *Deprecativa*, prout fuit illa Principis Sacerdotum : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, etc. Matth.* 26. Alia *Imperativa*, quæ competit tantùm Superioribus erga subditos, et Exorcistis erga Dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi quod petit, et vera sit causa ob quam petit; Carentia autem hujus veritatis rarò erit plusquam venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleemosynam, ut dicunt *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 42. *n.* 5. *Sporer de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 163. *Elbel Conf.* 6. *n.* 153. II. *Justitia*, ex cujus carentia certè graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid, si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salm. de* 2. *Præc. c. un. n.* 4. *Sporer n.* 165. *cum Suar. Bonac. Sanch. et Tab.* Sed meliùs *Elbel n.* 97. dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta *n.* 146. *v.* 5. *Venialiter. III. Judicium*, id est debita discretio, cujus carentia certè non est nisi venialis.

III. Tantùm creaturæ intellectuales possunt directè adjurari, ut Homines et Dæmones. Indirectè autem etiam irrationales, ut sal, nubes, locustæ, etc. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel Dæmones, ut per eas desistant nocere, prout docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 3. *cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantùm Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressa licentia. Ita communiter *Salm.* cum aliis, *ex Luc. c.* 10. *v.* 19. « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra » serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. » Et ex *Marc. c.* 16. *v.* 17. *In nomine meo Dæmonia ejicient.*

V. Præsertim autem circa *Adjurationem Dæmonum*, duo præcipuè hîc sunt notanda. I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. II. Ut fiat tantùm ad amovenda damna et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem; hinc dicunt DD. communiter cum *Salmanticens. de* 2. *Præc. cap. un. num.* 55. non posse excusari à peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere à Dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quia tunc Exorcista potiùs videtur deprecativè quærere, quàm imprecativè. Sed probabiliùs est tantùm veniale, si revera adjuratio fiat imperativa

modo. Ita *Sanchez, Dec. l.* 2. *c.* 42. *n.* 25. item *Cajet. Suar. Nav. Sot. communiter cum Salm. n.* 55 *et* 56.

Quæritur 2. de quibus liceat Exorcistis Dæmonem interrogare? Licet quidem interrogare de omnibus, quæ ad ejus expulsionem conducant. *Salm. n.* 51. *cum S. Thom. et communi.* Hinc possunt quærere numerum et nomina eorum qui in obsesso habitant, et à quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano: item causam sui ingressûs, item signum sui egressûs, ut communissimè contra *Sotum* permittunt *Sanch. n.* 28. *Salm. cum Pal. Del Rio, Trullench. etc.* An autem liceat quærere imperativè à Dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Elbel Conf.* 6. *n.* 156. quia (ut ait) non videntur Ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantùm de iis quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabiliùs et communissinè affirmatur licere, si id conducat ad Divinam gloriam. Ita *Sanch. n.* 24. *ac Cajet. Sot. Con. Tab. etc. cum Salm. n.* 59. Atque expressè hoc docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 95. *art.* 4. *ad* 1. ubi ait: « Aliud » autem est inquirere aliquid à dæmone sponte occurrente, quod » quandoque licet propter utilitatem aliorum, maximè quando » Divina virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est » dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam » ab ipso, quod certè malum est. »

Quid, si dæmon assignaret pro causa sui ingressûs, obsessum invalidè fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia dæmon ex vi Exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. n.* 6. hunc non esse rebaptizandum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti baptismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel muliercula parùm instructa, vel acer inimicus Parentum baptizandi, qui dixerit, se velle ulcisci, et similia.

Exorcista autem, ut obsessus verè liberetur, sedulò curet, ut sequentia observet. 1. Priùs bene exploret, an ille revera obsideatur à dæmone. 2. Muniat se Fide, fiducia et Charitate; insuper et oratione, et jejunio, et maximè humilitate; aliàs parùm proficiet. Dicunt tamen *Salm. n.* 7. Exorcismum suam vim habere, etiamsi fiat ab eo, qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam et orationem. 4. Utatur Exorcismis in Ecclesia Romana, vel saltem in sua Diœcesi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesu, Mariæ, et item signo Crucis ac Reliquiis Sanctorum; aut Aqua benedicta, Agno Dei, etc. 5. Caveat, ne cum dæmone jocetur, sed potiùs pauca proferat, et non permittat ei plura loqui, sed imperet tacere. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum dæmonis confugiat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium; et ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*) ut fiat domi.

8. Excludat mulieres, pueros et viros otiosos, quorum modica fides expulsioni obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem et verba, quibus observat dæmonem magis argi, semper augendo pœnam. Demum advertat, nulla adesse signa infallibilia egressûs; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit à molestiis immunis; item dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valde fœtidus: item magni clamores, qui ibi audiantur; item si obsessus remaneat in terram dejectus et quasi mortuus, ac similia. Probabiliùs autem non licet concedere dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n.* 167. *cum Bonac. Tamb. et aliis* contra *Pal. etc.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habere vim infallibilem expellendi dæmones tanquam ex opere operato. Ita *Sporer de* 2. *Præcept. n.* 167. *Sanch. dict. c.* 42. *n.* 16. *Pal. p.* 4. *n.* 19. *Elbel n.* 160. *et Salm. n.* 17 *et* 22. *cum Cajetan. Sot. Trullench. etc.* Nec obstat, quòd plures Exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non completè, saltem imperfectè, vires dæmonum attenuando. Vide alia apud *Del Rio*, fusè de hac materia tractantem.

CAPUT III.

DE VOTO.

DUBIUM I.

Quid sit Votum, et quotuplex.

194. Quid est Votum? — **195.** Quotuplex est Votum?

194. — « Resp. 1. Est promissio facta Deo, deliberatè, de » bono possibili et meliori. *S. Th.* 2. 2. *q.* 86. Vid. *Sanch. et* » *Laym. l.* 4. *t.* 4. Unde patet, quòd Votum sit actus latriæ » soli Deo debitus. Quare, dum vovemus quædam Sanctis, sensus » est voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum * (*Ut ex com-* » *muni acceptione Ecclesiæ, Salmant. de Voto, c.* 1. *n.* 29.) *, » sicut templa et altaria ædificamus Deo in eorumdem honorem. » Porro ex singulis particulis datæ definitionis multi casus resol- » vuntur, quos, ut vitetur confusio, et consulatur memoriæ, » separatis dubiis proponam.

195. — « Resp. 2. Dividitur Votum I. in *Absolutum* et *Con-* » *ditionatum.* Illud est quod fit sine ulla conditione; ut voveo » eleemosynam: hoc autem quod fit cum conditione, ita ut, » nisi hac posita, non exurgat obligatio; ut voveo eleemosynam, » si sanitati restituar, vel (quod dicitur Pœnale) voveo facere » disciplinam, si hoc fecero. II. In *Solemne et Simplex.* Illud » est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, et sunt hæc duo: » votum castitatis quod majoribus Ordinibus annexum est, et

» votum professionis religiosæ. Simplex autem votum est omne
» aliud, quod talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum,
» quòd votum solemne reddat personam jure inhabilem ad con-
» tractus, vel actus contra votum, ut ad matrimonium, vel do-
» minium bonorum habendum. Vide infra *l.* 4. *c.* 1. *in tract.*
» *de statu relig.* Simplex autem tale votum v. g. castitatis (exci-
» pio quod in Societate JESU emittitur post Novitiatum) aut
» ingrediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v. g. matri-
» monii, illicitum, non tamen invalidum. Vide infra *lib.* 6. *de*
» *Matrimonio.* III. In *Reale et Personale.* Illud est, cùm pecunia,
» vel alia res externa pretio æstimabilis promittitur, ut calix, elee-
» mosina: hoc autem, cùm aliqua hominis actio, vel cessatio ab
» actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ à lusu.
» His aliqui adjungunt Mixtum ex utroque, ut si voveas peregri-
» nationem cum oblatione alicuius rei Vide *Lessium l.* 2. *cap.* 40.»

DUBIUM II.

Quæ requiratur Voti deliberatio, et intentio.

196. Quæ Deliberatio requisita ad Votum. — **197.** De Voto emisso ex metu. — **198.** De Voto emisso ex errore. — **199.** An obliget simplex propositum? — **200.** An ad votum sufficiat promissio implicita?—**201.** Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura requiruntur, et I. An teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negativè noluit se obligare sciens obligationem voti? Qu. I. Quid, si nesciens? Qu. II. Quid, si quis voluerit promittere, et positivè noluerit se obligare? Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare, vel an noverit obligationem voti? Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?

196. — «Resp. Cùm voti obligatio sit gravissima, requiritur
» intentio, deliberatio et libertas perfecta, qua quis liberè et
» directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ita
» Doctores communiter. *Less. Bon. d.* 4. *q.* 2. *p.* 1. »

Unde resolves:

« 1. Ætas et usus rationis ad vovendum, ea sufficit, quæ
» satis est ad peccatum mortale perfecto actu humano et directo
» in se volitum. Excipe tamen votum solemne Religionis, quod
» invalidum est ante certam ætatem.

« 2. Non obligat votum factum cum semiplena animadver-
» sione, vel deliberatione: v. gr. ex repentino animi motu, vel
» consuetudine, lingua mentem præveniente, vel ex calore ira-
» cundiæ rationis usum auferente. *Azor. Sanch. Trull. l.* 2. *c.* 2.
» *d.* 1. Ubi notat non esse sufficiens indicium, quòd defuerit præ-
» fata ratio, vel deliberatio, si voventem, facto voto, mox pœni-
» teat: item motum iræ raró, et vix unquam impedire usum
» rationis. * (*Hinc videndum, an adsint aliæ circumstantiæ ad-*

» *junctæ*. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 11. *Peccat autem, saltem venia-*
» *liter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis,*
Salm. n. 13. *Licèt inde ad ea sit obligatus n.* 14.)*

» 3. Quod, si is qui scit se vovisse, dubitet an cum sufficienti de-
» liberatione, et usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem
» voverit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de
» sufficienti rationis usu; quia eum in tali ætate non vovisse jus non
» præsumit, et possessio stat pro libertate. Si verò post septennium
» voverit, obligat; quia possessio est pro voto, cùm præsumatur
» usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrùm
» ante, an post septennium voverit, eum teneri voto vult *Salm.*
» *et Pal. negat Diana etc.* * (*Sed probabiliùs Sanch.*) * »

In quocumque autem dubio, an defuerit plena deliberatio, valet votum, *Sanch. c.* 1. *n.* 147. *cum Suar. Sanch. Pal. etc.* Item in dubio, an vovens emiserit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis. *Salm. ib. cum Bon. et Trull.* Secus in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet locum; *ibid. cum Pal. Sanch. et Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam ante prævisa, et sic volita in causa, non sunt valida, cùm non sint volita in seipsis, nec directè; bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirectè et in causa. *Laym. l.* 4. *t.* 4. *c.* 1. *n.* 4.

197. —« 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, ut
» votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter volun-
» taria et deliberata.* (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex*
» *metu intrinseco, aut justè incusso. Salm. c.* 1. *n.* 161. *ex c.* 1 *et*
» 2. *de Adult.*)* Facta autem in metu injustè incusso, ad ipsum
» votum extorquendum, invalida sunt ex *communi*, non quia non
» sunt voluntaria, sed quia vel Jus ea irritat, vel Deus non
» acceptat, ne det vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit
» gravis, sive levis; dummodo quis formaliter ex solo tali metu
» voveat. *Suar. de Voto lib.* 1. *c.* 8. *Fill. t.* 26. *c.* 1. »

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi, injustè incusso, sit invalidum, saltem ex jure Ecclesiastico? *Prima sententia* negat cum *Suar. tom.* 3. *de Relig. lib.* 6. *c.* 14. *n.* 6 *et t.* 2 *de Voto c.* 8. *n.* 5. *Sylv. v. Metus.* 8. *fin. et v. Votum* 2. *q.* 12. *Pontius lib.* 7. *c.* 19. *Pal. t.* 3. *tract.* 15. *D.* 1. *p.* 8. *n.* 13. et probabiliter *Pal. Bas. Sylv.* et meritò probabile vocat *Bon. et Trull. apud Salm. c.* 2. *n.* 63. Excepto tamen voto solemni emisso in Professione Religiosa, quod certè est nullum ex *c. Prælatum. De iis, quæ vi, etc. Secunda* probabiliter affirmat, ut *Busemb. et Sanch. lib.* 4. *c.* 3. *n.* 11. *Less. l.* 2. *cap.* 40. *n.* 18. *Azor. p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 56. *quæst.* 6. *Nav. cap.* 12. *n.* 52. *ac Salm. ibid. n.* 164. *cum Trull. Bon. Val. Sot. etc. ex c. Ad audientiam de iis, quæ vi, etc.* Ubi dicitur: *Debere carere robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex *cap. Cùm locum de Spons.* ubi: *Cùm locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus justè illatus fuerit, ex *cap.* 1 *et* 2. *de Adul.* Vide *Salm. n.* 161.

Utrùm autem votum, ex metu levi injusto emissum, sit invalidum? Affirmat hîc *Busemb. cum Suar. et Fill.* Item *Nav. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib.* 4. *c.* 3. *n.* 24. Ratio (ut dicunt) quia ideo metus irritat votum eò quòd plenam consensûs libertatem auferat: Ergo metus quoque levis irritabit, quando eamdem libertatem aufert, et causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet *Sanch. n.* 24. cum *Sot. Val. Sa. Azor. etc. ac Salm. c.* 1. *n.* 161. qui vocant communem, et probant ex *c. Prælatum de iis quæ vi etc.* Ratio, quia non censetur causa rei tam gravis, prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de Contract. n.* 718.

198. —« 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit circa » substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem substan- » tialem, vel circa finem, sive rationem formalem, ac motivum » vovendi, votum nullum est* (*Cum Salm. cap.* 1. *n.* 155.)* ut » v. gr. 1. Circa *substantiam,* si quis voveret certum aliquem » suum calicem, quem putat argenteum, cùm sit aureus : vel se » ingressurum certum Monasterium, putans esse Ordinis Sancti » Benedicti, cùm sit Cartusianorum. 2. Circa *conditionem sub-* » *stantialem :* si quis v. gr. voveret se ingressurum Monaste- » rium, ubi putaret religiosam disciplinam et essentialia reli- » gionis servari accuratè, et tamen non ita esset : vel si voveret » peregrinationem ad limina Apostolorum putans, ea tantùm » distare centum milliaribus, cùm tamen distarent trecentis. » 3. Circa *causam finalem :* si quis v. g. voverit aliquid in gratiarum » actionem pro sanitate parenti reddita, et is re ipsa non fuisset » ægrotus, vel esset mortuus. *(*cum Salm. c.* 1. *n.* 158 *et c.* 3. » *n.* 15 *et* 16.)* Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hîc » deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum, et nihil » tam est contrarium consensui, quàm error. *Fill. t.* 25. *c.* 1. »

Certum est, quòd error circa substantiam invalidet votum, etiamsi fuerit concomitans, id est, non dans causam voto : putà, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de Matr. lib.* 7. *D.* 18. *n.* 6 *et Dec. l.* 3. *c.* 11. *n.* 43. Et etiamsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch. ibid. de Matr. n.* 7. Et certum est etiam, quòd invalidet votum error circa circumstantias substantiales, id est, quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxta exempla à *Busemb.* hîc posita. Secus verò, si error, licèt dederit causam voto, sit circa conditiones, quæ substantiam rei non afficiunt, putà, si quis voveat dare eleemosynam pauperi putato probo, amico, tenetur dare, etsi postea cognoscat improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antea non vovisset. Ita *Salm. de Voto c.* 1. *n.* 156. Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot Professiones, quot Ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales, præter substantiam non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sot. Less. cum Sanch.* At non bene, quia *Sanch. loc. cit. Dec. lib.* 4. *c.* 2. *n.* 11. Adhæret *Busembao,* qui *supra,*

n. 175. dicit probabiliter cum *Suar.* quòd invalidet juramentum (et idem est de Voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de contract. c.* 1. *n.* 21. Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. Vide dicenda *n.* 226

« 7. Vota, quæ emittuntur post Novitiatum, in quocumque » approbato Ordine, instar matrimonii carnalis, non sunt irrita » ob ullum errorem, nisi solum substantialem circa substan- » tiam.

« 8. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi » momenti, non redditur votum irritum : ut si iter peregrina- » tionis, quam quis vovit, sit paulo longius, quàm putabatur, » quia parum reputatur pro nihilo. Item si error sit tantùm circa » causam impulsivam, valet votum *(*Salm. cap.* 1. *num.* 158.)*, » quia illa est tantùm causa secundaria, qua seposita, actus est suf- » ficienter voluntarius secundùm substantiam. Neque talis error » in cæteris contractibus actum vitiat : v. gr. vovit aliquis pere- » grinationem Romam studio colendi Deum, et simul etiam » habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem » quem putavit esse Romæ, quem etsi intelligat deinde isthic » non esse, non ideo desinit obligari voto. Et ex his patet, quo- » modo intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra » intentionem voventis. *Sanch. lib.* 4. *c.* 2. *Less. c.* 4. *d.* 2.

199. — « 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, licèt » firmissimum : quia, qui tantùm proposuit, non tenetur sub » peccato præstare : qui autem promisit, obligatur sub peccato, » et nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. *Bon. p.* 1. *Laym.* » *loc. cit.* »

An negligens propositum bonum, peccet venialiter saltem? Affirmant *Less. Pal. etc. apud. Salm. de Vot. cap.* 1. *n.* 17. ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen *Busemb. Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 21. *cum Sot. Arag. Azor et Salm. n.* 18. *cum Dic. Pal. Suar. Tol. etc.* quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

200. — « 10. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita, » ut patet in susceptione Ordinum sacrorum, ubi, licèt non dica- » tur, voveo, vel promitto castitatem, votum tamen hoc fit im- » plicitè, hoc ipso, quo sciens, Ecclesiam annexisse iis Ordinibus » istud votum, eos suscipis. An verò, si quis planè id ignoraret, » adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est. » Aliqui aiunt, aliqui probabiliùs negant, dicuntque talem teneri » ad castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch.* » *de matrim. l. c. d.* 87. *n.* 23. *Bon. c.* 2. *p.* 1 *et commun.**(*Sed* » *censet Laym. probabilius teneri ex præcepto Ecclesiæ ad votum* » *emittendum. Sed vide de hoc dicenda de Sacr. Ord. lib.* 6. *ex* » *n.* 809.)*»

201. — « Si quis haberet intentionem promittendi quidem,

» sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundùm
» *Nav. Sylv. Sanch. n.* 27. *Less. l.* 2. *c.* 40. *dub.* 1. *n.* 6. *Bon.* et
» alios contra *Caj.* quia talis non vult vovere, cùm apponat con-
» ditionem contra substantiam actûs. Unde *Lugo d.* 24. *de Just.*
» *sect.* 1. et alii contendunt, talem non posse dici promittere.
» Verùm videtur esse quæstio de nomine. Si verò haberet ani-
» mum vovendi, et se obligandi, non tamen implendi, tunc etiam
» graviter peccaret, et votum esset validum. *Sanch. Fill. Bon.*
» *p.* 1. *n.* 14. *Laym. etc.* »

Plura hîc distinguere oportet, et I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certè votum est nullum, ut *Salm. tract.* 17. *c.* 1. *n.* 19. *cum S. Thom. et communi.* II. Si vovens habeat animum promittendi, et se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est teneri eum ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 23. *et Salm. n.* 21. *cum Suar. Caj. Azor. Bon. etc.* contra *Valent.* Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed à voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habeat animum promittendi, et implendi, sine tamen animo positivo se obligandi, tunc si iste satis sciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cùm votum emittit, et negativè se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem, tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicitè) ejus obligationem consequentem. Ita communiter *Sanch. de Matrim. lib.* 1. *D.* 9. *n.* 11. *Palaus t.* 3. *tr.* 15. *D.* 1. *part.* 3. *n.* 2. *Tamburin. l.* 3. *c.* 12. §. 1. *n.* 6. *Salm. loc. cit. n.* 23 et alii passim.

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, et negativè se habet, non explicitè neque implicitè intendens illam suscipere. Affirmat *Pal. l. c. n.* 2 *et Suar. de Voto. cap.* 3. *n.* 9. quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum, et intentionem, quam habent alii ritè voventes. Sed veriùs negant *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 9. *n.* 2. cum *Led. Arag. et Man.* item *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 365. *Tamb. l. c. n.* 8. *et Salm. n.* 23. qui asserunt, hanc esse fere omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cùm erret in substantia, judicando, talem obligationem non esse voto annexam. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Sanch. et Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovere modo ordinario, quo alii vovent, quia tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui vult promittere, et scit obligationem voti, sed non vult ad votum se obligare? *Prima* sententia, quam tenent *Sot. de Just. l.* 7. *q.* 1. *art.* 2. *ac Prad. Arag. Gutt. etc.* apud *Salm. c.* 1. *n.* 24. dicit, eum obligari, quia, posita voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto. *Secunda* verò sententia communior, et probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 27.

Less. l. 2. *c.* 40. *Pal. tract.* 15. *D.* 1. *p.* 3. *n.* 2. *et Salm. n.* 25. *cum Suar. Azor. Bon. Val. Trull.* Ratio, tum, quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractûs, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quòd is, qui promittit sponsalia, vel sacros Ordines accipit, aut Religiosam Professionem emittit, animo non se obligandi, non teneatur ad sponsalia, neque ad votum. Sed vide de hoc dicenda *de Ord. l.* 6. *n.* 809. *Dub.* 2. Quale autem peccatum sit sic vovere sine animo se obligandi? Dicunt *Sanch. n.* 38. *Pal. n.* 5. *et Salm.* cum *Suar. Bon. Trull. Regin. et Vill.* ordinariè non esse nisi veniale, propter quamdam inordinationem. Dicitur *ordinariè*, quia in Professione Religiosa, et susceptione sacrorum Ordinum proculdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. Vide dicta *de Jur. n.* 172. *v.* II. *Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile, eum non obligari; sed dicendum oppositum cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 384. *Gob. Dian.* et aliis *ibid.* communiter; quia, donec constet de invaliditate actûs, præsumptio est pro illius valore; ut *Menoch. etc. ib.* communiter docent. Idem dicendum, ut rectè ait *Croix, n.* 386. contra *Gobat.* si quis dubitet, an noverit, vel animadverterit obligationem voti, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire et advertere, quòd omne votum obligationem parit illud implendi. Quid, si quis dubitet, an fecerit votum, vel propositum, sed meminerit, se credidisse, graviter se peccaturum, si promissionem non implevisset? Censet *Croix n.* 366. hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cùm plures rudes, adhuc nudum propositum facientes, censeant erroneè, se ad illud sub peccato teneri. Sed huic non consentio, et puto hunc censendum verè vovisse, et voti contraxisse obligationem; cùm enim jam apprehenderit, se peccare non implendo promissum, rectè arguitur, illam revera agnovisse, et sibi imposuisse.

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia Voti.

202. An teneat votum de re impossibili? — **203.** An votum vitandi omnia venialia? Quid si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectivè? — **204.** An valeat votum de re vana? — **205.** An sit mortale vovere malum veniale? — **206.** An valeat votum factum ex malo fine? — **207.** An votum impeditivum majoris boni? — **208.** An valeat votum non petendi dispensationem? — **209.** An votum nubendi? — **210.** An votum non vovendi?

202. — « RESP. Ea debet esse possibilis (cùm impossibile » nec efficaciter intendi possit, nec ad illud sit obligatio): et non » solùm bona, sed etiam melior, quàm oppositum, sive ejus omis» sio: quippe finis intrinsecus voti est honorare per hoc Deum;

autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum: um autem esse non potest, ut quis obligetur ad relinquen- n id quod est melius, *Sanch. l. 9. c. 7. Laym. Nav. etc.* id, si quis voveat de re possibili simul et impossibili? Res- tur, teneri eum ad partem possibilem, si est divisibilis, si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita valet votum, si principale illius est possibile, licèt accesso- sit impossibile. Secus, si è converso. V. *Salm. cap.* 1. *ex* 75. Quid, si votum sit disjunctivum? Vid. *n. seq. v. Pariter.*

Unde resolves:

6. — « 1. Invalidum est votum nunquam peccandi venia- r, cùm id moraliter et ordinariè sit impossibile. Aliqui en volunt, sic voventem teneri isto voto ad vitanda mortalia enialia graviora, de quo Scholastici *Nav. c.* 12. *n.* 65. *Suar.* . *c.* 3. *Sanch. de Matrim. l.* 9. *d.* 35. »

lm. cap. 1. *n.* 80. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad.* asserunt, n de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plenè ratis, omnino invalidum esse, prout de re moraliter impos- *ex can.* 23. *Sess.* 6. *Trid.* Quoad votum autem S. Theresiæ, li quidquid perfectius intelligeret, respondet, illud ex spe- instinctu Spiritûs sancti emissum fuisse. Vide *Salm. n.* 3. eriùs dicit *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 401. *cum Suar.* bene valere n de vitandis venialibus deliberatis, cùm hoc revera non sit sibile, et personæ perfectionis amantes illa satis evitent. m autem abstinendi à venialibus in aliqua materia deter- a, communiter validum est, maximè in personis magnæ is; in aliis verò modicæ virtutis erit materia impossibilis; n aliquibus materiis, putà cogitationum inhonestarum, otio- , etc. cùm sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. *lm. n.* 81. *cum Caj. Sanch. Suar. etc.*

riter nullum est votum de vitandis mortalibus, et venialibus tivè. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divi- quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est et pars inepta, et vovens de neutra voluit determinatè se ire: putà, si voveas te aut oraturum, aut lusurum, votum est nullum. *Salm. n.* 83. *et* 141. *cum Sanch. Trull. Vill. et l.* Ita etiam *Pal. p.* 8. §. 1. *n.* 8. *et Croix l. c. n.* 401. Qui n rectè advertunt, quòd, si ad tale votum quis se obligaverit, antum potest, teneatur quidem ad fugam saltem mortalium. neri etiam eum censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta diximus supra.

7. — « 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel ifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine fiat bona: * (*Modò umstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum m conducat. Salm. c.* 1. *n.* 57.)* quia Deo displicet stulta missio, et hinc eam non acceptat; ac peccat venialiter talia ens, ut v. g. si quis, decidens ex equo, voveat non ampliùs

» equum se ascensurum. *Nav. c.* 12. *Sanch. mor.* 7. * (*cum Salm.*
» *n.* 55.)*

205. — « 3. Invalidum est vovere mala, et qui vovet mortale,
» peccat mortaliter; qui autem veniale, eum venialiter tantùm
» peccare dicunt *Sa, Sylo. etc.* V. *Juramentum :* licèt mortaliter
» peccare velit *Cajet.* Vide *votum et Less. lib.* 2. *cap.* 4. *d.* 5.
» quod videtur probabilius. »

Probabilius etiam mihi est vovere malum, etiam veniale, de se esse culpam gravem; cùm de blasphemia sit velle, ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut bene notant *Salm. c.* 1. *n.* 71. *in fine.* Idem diximus de Juramento *n.* 146. *v.* 5. *Venialiter.*

206. — « 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia
» circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ : ut v. g. vovet
» quis eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, aut impe-
» trandam per eam victoriam injustam, felicem successum furti,
» adulterii, etc. aut in gratiarum actione pro successu talis pec-
» cati; quia datio eleemosynæ ad talem finem est actio blas-
» phema, quasi Deus peccata promoveat; ideoque non potest
» esse materia voti. *Caj. Nav. cap.* 12. *Sanch. c.* 6. *Laym. lib.* 4.
» *t.* 4. *cap.* 2. *n.* 6. *Fill. t.* 26. *cap.* 5.

« 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia cir-
» cumstantia mala, tenens se tantùm ex parte voventis : ut v. g.
» si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum mendicum,
» voveat ei se daturum eleemosynam : quia tunc res ista bona est,
» quam vovet, licèt ipse voveat malè et cum peccato. *ibid.* »

Nota igitur hîc differentiam inter finem pravum ex parte *rei votæ*, et ex parte *voventis :* Nam finis ex parte *rei votæ* est, quando res promissa dirigitur ad pravum finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo plausus captes; et tunc votum est nullum, ut communiter docent cum *Busemb. Laym. lib.* 4. *Trac.* 4. *cap.* 2. *n.* 7. *Salm. c.* 1. *n.* 67. Et idem tenendum dicunt *Salm. n.* 68. cum aliis, etiamsi finis pravus voti non sit primariò, sed tantùm secundariò motivus, seu sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel merè temporalis; unde, si quis voveat jejunium, ut parcat sumptibus; eleemosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valet autem votum emissum ad obtinenda à Deo temporalia, vel ad gratias ei agendas, quia bonum est hæc à Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ita *Laym. ibid. num.* 10. *et Salm. n.* 70. *cum Sanch. Pal. Trull. Bon. etc.* Notant tamen *Laym. n.* 7. *et Salm. n* 69. *cum Cajet. Sanch. Bon. et communi,* quòd, si opus pravum non ponatur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si inimicum occidat, si furtum faciat; tunc valet votum, quia impleta conditione posita, honestum est in se votum implere.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quando finis pravus est ex parte *voventis,* scilicet quando non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad

pravum finem, putà si quis externè voveat jejunium, ut ex illa emissione voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit rectè *Busemb. n.* 5. *seq. cum communi apud Laym. ibid. et Salm. n.* 67. Hinc dicit *ibid. Laym.* quòd, qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet se ingressurum ordinem Carthusianum, teneatur ad votum. Sed hoc minimè mihi probari videtur, si comestio piscium, et non quidem bonum spirituale Religionis sit finis illius voti; nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio statûs Religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut supra dictum est cum communi.

« 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem » bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala : ut si » quis voverit eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, si non » capiatur in furto; si filius sibi nascatur ex adulterio quod » parat, etc. licèt enim duellum, furtum, adulterium velle malum » sit; tamen his positis non lædi, non infamari, prolem gigni, » mala non sunt, sed Dei dona; et votum non cadit supra ista » mala, sed super hæc bona, considerata (ut suppono) qua- » tenus in se bona sunt. *Nav. Laym. loc. cit.*

207. — « 7. Invalidum est et veniale peccatum, vovere bo- » num quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt » vota contra consilia Evangelica, ut v. g. manere in sæculo, » ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. *Nav.* » *n.* 29. *Suar. Fill. cap.* 1. *q.* 7. *n.* 58. *Sanch. etc.* * (*Idem* » *dicunt Salmant. n.* 37. *cum S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. » *ad* 2.) *

« 8. Si tamen aliquod bonum, per se et absolutè minus, fieret » per accidens majus bonum, tunc talia vovere valet : ut v. gr. si » quis videret susceptionem Ordinum sibi fore damnosam. Vide » *Bon. p.* 1. »

208. — Ita etiam *Salm. n.* 37. Quæstio autem vertitur, an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem aut irritationem, etiam cum justa causa (nam sine justa causa, certum est quod valeat) ; *Prima sententia* negat *cum Sot. Trul. Tamb. Sanch. etc. Secunda* verò affirmat cum *S. Anton. Bon. Suar. Fill. etc. apud Salm. cap.* 1. *n.* 49 *et* 50. Et hæc videtur probabilior; advertendo, quòd casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obliget, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper à Superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. n.* 51. *cum Sanch. Pal. Suar.* Notandum autem, quòd vovens non petere dispensationem, possit petere commutationem, et è converso. Vid. *Salm. n.* 52.

209. — « 9. Matrimonium ordinariè invalidè vovetur, quia » ordinariè melior est cœlibatus. Dixi *ordinariè*, quia validè » vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur; aut quia sine injuria aut » gravi infamatione sponsæ, vel liberorum ex ea conceptorum à » sponsalibus non potest recedere. 2. Si id Reipub. valde utile » futurum existimetur, ut quia, v. gr. ex eo speratur pax inter

» Principes, conversio hæreticorum, regni tranquillitas. 3. Si » quis ob fragilitatem, et inveteratam consuetudinem peccandi » adeo sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum » ei esse, ut nubat : in quo tamen ultimo *Laym.* et alii dissen- » tiunt. Vide *Bonacina loc. cit. Fill. num.* 61. *Nav. Suar. loc. cit.* » *Laym. n.* 12. »

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper cœlibatus est Deo gratior. Est commune *apud Salm. d.* 1. *n.* 38 *et* 39. *cum Sanch. Leand. Pal. Torrer, Prad.* Secus, si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum; vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quod vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. n.* 38. *in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum? *Prima sententia* negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi Religionem, aut servandi cœlibatum? Deinde, quia tale votum esset inutile, cùm, tali voto non obstante, vovens liberè posset Religionem ingredi; maximè, dum matrimonium est infirmum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 4. *n.* 44 *et Pal. Sot. Prado, et alii ap. Salm. c.* 1. *n.* 40.

Secunda tamen *sententia* certè et longè probabilior, quam tenent *cum Bus. Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 8. *n.* 53. *Viva de Spons. quæst.* 1. *art.* 3. *ex n.* 3. *Salm. de Voto c.* 1. *n.* 41 et 42. *cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. etc.* dicit votum esse validum, supposito, quòd talis uti aliis nolit remediis; quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cùm ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideo matrimonium à Deo concessum sit. De his enim ait Apostolus : *Melius est nubere, quàm uri.* Maximè, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quòd nollet aliis remediis uti. Dices : ergo Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cùm nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quod hîc ob bonum commune expediat magis votum in suo robore manere, quàm ille sic consulat suæ fragilitati. Vide *Salm. n.* 45. Dicunt autem *Salm.* teneri ad Matrimonium eum, qui nollit vel *non possit* alia remedia adhibere. Sed meliùs dicunt *Laym. l.* 4. *tract.* 4. *c.* 2. *n.* 12. citans SS. Hieronymum et Ambrosium, ac *Sporer de Voto n.* 61 *et* 62. quòd teneatur ad Matrimonium qui aliud remedium adhibere *nolit,* non autem, qui *non possit :* Nullus enim, qui velit opportunis remediis uti, dici potest non posse ea adhibere; quis cæterùm prohibetur uti saltem oratione, qua procul dubio potest omnes concupiscentias superare, ex illo *Luc.* 1. *Omnis qui petit accipit?*

210. — Quæritur hîc, an si quis nimis pronus ad vovendum, voveat, non ampliùs vovere, nisi cum licentia Confessarii : si autem postea voveat, verbi gratia jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 2. *n.* 3. et dico 1. Quod

primum votum est quidem validum, cùm sit de meliori bono. 2. Quod peccavit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quòd primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quod cùm habeat objectum bonum, satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit, se nolle futura vota valere, nisi accesserit Confessarii consilium, tunc enim nullum erit secundum votum, modò non retractetur expressè, vel virtualiter, scilicet, si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quòd, qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trull. et Bus. n.* 225. 2. contra *Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem, contra aliud juramentum, vide *dicta supra n.* 179.

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio Voti.

211. An votum de re levi aliquando graviter obliget? — **212.** Quid si negligas votum de re levi per annum? — **213.** Vide alia apud *Busemb.* — **214.** An Hæres teneatur ad vota defuncti? — **215.** An Pater possit per vota lædere legitimam filiorum? — **216.** De votis de facto alieno.—**217.** An vota possint impleri per alium?—**218.** An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto? **219.** Notanda circa conditiones in votis. — **220.** An transacto die promisso, tenearis ad votum? **229.** An votum indeterminatum semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis? — **222.** Quid, si quis voveat Religionem se ingressurum, sinè certo loco, vel certa Religione? — **223.** Quid, si quis voveat se non lusurum sub pœna? — **224.** Plura notabilia advertenda circa vota, et præsertim an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?

211. — « Resp. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ » permittit, tum intentio voventis qua se vel multùm, vel parùm, » vel absolutè, vel cum certa conditione, restrictione tem- » poris, qualitatis obligare velit, designat: ita ut etsi obligatio » voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate et » facto hominis tanquam prævia conditione, ut tantum, vel tan- » tum obliget. Ita *Commun.* Vide *Laym. c.* 3. *Bon. p.* 5. »

Unde resolves:

« 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia » id non permittit. • (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare,* » *Salm. c.* 1. *n.* 106.) • *Nav. n.* 40. *Sanch. lib.* 4. *c.* 12. *Laym.* » *loc. cit.* Verbi gratia, vovisti recitare quotidie *Salve Regina:* » omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter, quia mate- » ria est parva. *Sanch. lib.* 4. *c.* 12. *Laym. loc. cit. Azor. lib.* 21. » *cap.* 15. »

Quæritur an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. et Cord. ap. Salm. c.* 1.

n. 112. eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt), qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. et Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 56. *Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. n.* 113. Quia votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. n.* 115. *cum aliis,* ut diximus supra *n.* 173.

Hinc infertur, quòd votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem : putà, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantùm leviter, sed dupliciter, contra veracitatem, et contra votum. *Salm. n.* 116. *cum Sanch. Trull. Nao. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valde indecens esset personæ in dignitate constitutæ : vel nisi per illud peccatum multùm quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm.*

212. — « Imò, etsi toto anno omittas, esse tantùm veniale, eo » quòd materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, probabiliter » docet *Dian. t.* 5. *misc. n.* 24. *ex Soto, Arag. et Tann.* 2. 2. *d.* 4. » *dub.* 3. contra *Valent. etc.* »

Sicut etiam dicunt *Salm. cap.* 1. *n.* 115. *cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contra, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultra obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quare, si quis voveat se daturum quotidie parvam eleemosynam, peccat graviter, si quotidie omittat, voto facto per modum unius. Ita *Salm. cap.* 1. *d. num.* 115. *cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quòd circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et ideo materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. num.* 131. *cum Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis, ut supra.* Vide *dicenda n.* 220. *v. Utrum.*

213. — « 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tan» tùm leviter. ° (*ut fusè probant Salm. c.* 1. *n.* 100. *cum Molin.* » *Suar. Pal. Vill. etc. cum communiori et probabiliori contra* » *Sotum, Pont. Cord. etc.*) ° communiter tamen censetur vo» luisse se obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans » tale votum peccat graviter ex genere suo. Vide *ibid.*

« 3. Qui, postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde dolet, » quod fecerit, non peccat graviter, modò retineat animum im» plendi. Vide *Sa, v. votum.*

« 4. Qui violat votum de re jam ante præcepta, v. g. qui post » votum castitatis fornicatur, debet in Confessione addere, quòd » votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, si Confessarius » nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati, *Suar cap.* 6.

» *Less. c. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* ° (*ex communi*
» *enim bene valet votum de re aliàs præcepta. Salm. c. 1. n. 32.*
» *cum S. Th. contr. Gers. S. Anton. etc. n. 30.*)°

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde si qui
» Canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum
» teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris
» semel ratificaverit. *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.*
» °(*Salm. c. 1. n. 118.*)°

« 6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non te-
» netur vi voti, sed ex justitia : sicuti tenetur alia illius debita,
» legata, etc. solvere. *ibid.* »

214. — Certè Hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. secunda, ff. de Pollic. et ex c. Lites de Voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ *Salm. art. 1. n. 125.* (V. Not. II, pag. 395.)

215. — Quæritur hîc, an Pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum? *Prima sententia* affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. ap. Salm. cap. 1. n. 126.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest Pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis. Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim Pater in vita sua votis moderatis minuere aliqualiter legitimam filiorum, vel ascendentium : non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccl. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. n. 127. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si Communitas aliquid voverit, in
» quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti,
» sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis.
» Vid. *Laym.* hîc *c. 3.*

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum
» id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo,
» vel etiam præcipiendo, si sit Superior; vel etiam aliquando
» paciscendo, et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium
» devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam
» filio persuadere : sic qui Missas, vel peregrinationem alterius
» curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit,
» non tenetur alium substituere novis sumptibus, si prior non
» præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.* »

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voven-
» tem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr. non
» satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse non
» possit. *ibid.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit
» ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo,
» et tamen alius, sive rogatus, sive sponte, pro ipso velit solvere,
» id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius : non autem actio
» alterius personæ potest fieri alterius. *ibid.* »

Imò bene satisfacit voto, aut juramento eleemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cùm noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cap.* 1. *num.* 122. *cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo bene satisfieret promissioni alteri homini factæ, sic etiam satisfit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante condi-
» tione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non pone-
» retur; dummodo id non impediverit dolo, vi, aut malitia : ut
» v. gr. vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet : deinde
» submittis, qui persuadeat, ut non approbet : illo igitur non
» approbante, non teneris. Imò, etsi malitiosè, fraude, dolo, etc.
» impediveris, adhuc probabile est, te voto non teneri, ut habet
» *Laym. cap.* 8. ex *Suar.* et aliis. ° (*Et hæc est probabilior ex*
» *Salm. n.* 173. *cum Pal. Fill. etc. contra Azor. Bonac. etc. quia*
» *jam non impletur conditio, licèt culpa voventis.*) ° Interim *Laym.*
» rectè hîc advertendum monet ad intentionem voventis : ut v. gr.
» si filius vovet se ingressurum religionem, nisi pater contra-
» dixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se,
» sua sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impedias, peccas : Vovisti v. gr. Religionem, si Pater approbet : si tu precibus, vel rationibus impedias consensum Patris, non peccas ; secus, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali : si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secus, si studiosè pecces, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. cap.* 1. *n.* 171. *cum Laym. Palaus, Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. cap.* 1. *n.* 165. Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat impleri specificè, v. g. vovisti Religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n.* 169.

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc cali-
» cem, si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cùm id non soleat
» intendi : si autem eam rem vendiderit, probabiliùs videtur esse,
» teneri eum dare pecuniam, quam accepit : quia, qui vovet rem,
» censetur promittere omnem ejus utilitatem.

220. — « 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut
» jejunare hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine
» culpa sua, ad nihil tenetur, et neque, si præviderit impedi-
» mentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire,
» cùm hæc non soleat intentio voventis esse. *Suar. Nav. lib.* 1.
» Vid. *Bon. p.* 5. »

Sed eadem regula, quam diximus *supra n.* 212. currit hîc, ex communi cum *Salm. c.* 2. *n.* 120 *et* 130. Ad nihil enim teneris, transacto die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Sot. Pal.*

Laym. Dian. etc. Salm. cap. 1. infra n. 115. Vid. Infertur 1. cum Trull. Suar. Sanch. etc. Secus, si diem apposuisti tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. n.* 133. *cum Suar. Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut supra.*

Utrùm autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian. p.* 3. *tract.* 5. *R.* 26. quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cùm strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD. cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de* 2. *Præc. n.* 109. *et Salm. cap.* 1. *n.* 132. *cum S. Thom. Sanch. Pal. Trull. Azor. et Bon.* Rationem dant *Salm.* quia, cùm votum sit certum, et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei responderi, quòd hîc dubitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideo votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *n.* 198. Hinc mihi rectiùs distinguendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere pro diebus transactis; secus autem in votis realibus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb.* (Vide *lib.* 1. *n.* 74. *v. Porro*) *Croix l.* 1. *n.* 509. *Sanchez, Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *n.* 13. *cum Sot. Mol. Arag. et Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut supra prænotatum est, in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. cap.* 1. *n.* 131. *cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Laym. Sot. et Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, putà, si voluisses dare eleemosynam in Hebdomada Jubilæi, vel in Sabbatis per annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n.* 106. *et Salm. n.* 120. *cum aliis.* Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum eleemosynam in Sabbatis per annum, nulla habita ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n.* 106. *in fine.* In votis contra personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. cap.* 1. *n.* 115. *et Croix loc. cit. cum aliis ut supra allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideo implendum etiam pro diebus transactis. Secus verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *dict. c.* 1. *n.* 115. ut certum asserunt, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221— « 14. Qui vovit aliquid sine certo tempore, verbi gra-
» tia peregrinationem, tantùm tenetur implere, cùm commodè
» primùm potest, quia sic moraliter quisque censetur intelligere
» suam promissionem, ut habita commoditate non nimis diu dif-

» ferat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quàm » ad omittendum. *Fill. cap.* 4. *quæst.* 10. *Suar. Laym. cap.* 3. » *Bonac. etc.* »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejunio in Sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. c.* 1. *n.* 140. *communiter*. Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. n.* 146. *cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c.* 18. *de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implere? Certum est, quòd, si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putà ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodriq. et Ledesm. apud Salm. de Statu Relig. tr.* 15. *c.* 2. *n.* 32. differre votum Religionis per duos vel tres annos non esse mortale; sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de* 2. *Præcept. n.* 117. *Salm. loc. cit.* Sanch. *Dec. l.* 4. *c.* 14. *n.* 22. Alii verò, ut *Sanch. loco citato et Croix cum Pal.* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n.* 32. *cum Trull. et Garcia*, putantes mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer*, si vovens excedat ætatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quatuor annos; quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ : sed huic omnino non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emoliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis aut corporalis sororum vel fratrum. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 446. *cum Pal. et Gob. Bonac. de Voto q.* 2. *p.* 5. *n.* 3. *cum Arag. et Tabien. Sanch. dict. l.* 4. *c.* 14. *n.* 5 *et* 6. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 32. *cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Bene tamen advertunt *Spor. et Salm.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum nunquam implendi; quod periculum non rarò adest in votis Religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant dissidia et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de* 2. *Præc. n.* 11. *cum Tamb.* quamcumque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l.* 4. *c.* 14. *n.* 21. referens *S. Antonin.* qui dicit « illam esse moram mortalem, quando fit di- » latio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum » oblivionis, vel impotentiæ implendi. Sed veriùs dicendum peccare mortaliter eum, qui sine justa causa notabiliter votum differt implere, nempe ultra duos vel tres annos; ut rectè sentiunt *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 44. *et Salm. de Statu Rel. c.* 1. *n.* 32. *cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix. cum Diana,*

quòd, si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — « 15. Qui vovit aliquid sine certo loco v. gr. ingressu-
» rum se religionem S. Benedicti, satisfacit intrando quodcumque
» Monasterium illius Ordinis, in quo servetur substantia regulæ.
» Neque tenetur pro admissione peragrare provinciam, sed sa-
» tis est adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfacit voto, si,
» postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem
» cum justa causa, qualis est v. gr. gravis ac diuturna tristitia, et
» anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata: *Escob. ex Sanch.*
» *t.* 1. *l.* 4. *c.* 16. *n.* 100. ante professionem. Vide *Trullench. l.* 2.
» *c.* 2. *d.* 20. *n.* 7 *et* 8. ° (*Et vide l.* 4. *ex n.* 72.) °

« 16. Qui vovit aliquid sine certa qualitate, v. gr. se ingressu-
» rum religionem in genere, potest ingredi quamcumque, etiam
» laxiorem, modò serventur essentialia, et sit approbata. Simi-
» liter, si quis voverit triticum, etc non tenetur dare optimum
» quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut
» det quod non sit plane ineptum. ° (*idem Salm. c.* 1. *n.* 140.
» *cum Laym. Suar. Bonac. etc. Qui vovet se daturum Calicem,*
» *ædificaturum Ecclesiam, debet implere vota juxta usum commu-*
» *nem.*) °

« 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quantitate,
» v. gr. eleemosynam, pecuniam, frumentum, etc. satisfacit dan-
» do quantùm voluerit ° (*Salm. ibid. cum cit. DD.*) ° modò
» non det tam parum, ut videatur potiùs irridere suum votum
» quàm implere. Ratio horum omnium petitur ex intentione
» voventis, qua nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod com-
» modè potest dare et communiter est decens. *Suar. Sanch. l.* 4.
» *c.* 13.

« 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio se-
» cundùm verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potiùs
» communem et usitatam acceptionem. *Fill. t.* 26. c. 2. *Laym.*
» *c.* 3. ° (*Salm. ex n.* 134.) °

223. — « 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum decem
» imperiales, tenetur secundùm *Sanch.* dare toties decem, quo-
» ties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen hoc
» negare *Laym. l.* 41. *tract.* 4. *c.* 5. *n.* 4. Vide *Trull. Dian. p.* 5.
» *t.* 9. *R.* 60. »

Bene distinguunt *Salm.* c. 1. *n.* 177. Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cum *Sanchez*, *Bon. Sa*, *Diana.* Et satis probabile vocat *Laym. et Pal.* Secus, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: Tunc, quoties transgreditur votum solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleemosynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trul. Dian. etc.*

Hîc advertendum, quòd in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. c.* 1. *n.* 176. *cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum

deinde, quòd qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur V. *Salm. ibid. n.* 175 *et* 177.

224. — Plura ultimò hîc pariter sunt notanda, et I. quòd vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. cap.* 1. *num.* 148. *cum Laym. Caj.* et aliis communiter. Notandum II. quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. c.* 2. *n.* 101. Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. n.* 102. probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabiliùs tenendum cum *Salm. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantùm fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quòd, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. c.* 1. *n.* 141. Si verò utraque pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tua culpa res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n.* 141 *et* 142. *cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hîc, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis. ap. Salm. de Voto c.* 3. *n.* 107. Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc. requiritur dispensatio Papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minùs probabile meritò vocant *Salmant. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione facta, votum adhuc remanet disjunctivum nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditurum Sacrum, probabiliter non tenetur in Festis audire duo. Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur à Confessario pro pœnitentia. *Salm. c.* 1. *n.* 136 *cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de* 2. *Præc. c.* 2. *n.* 96. *ac Croix de Pœnit. n.* 281.

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. c.* 1. *n.* 136. *cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm. ib. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiam satisfacit dividendo Decades, *ib. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lacticinia, ut *Salm. c.* 1. *n.* 137. *cum Sanch. et Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare

um in Sabbato, *ibid. cum Bonac. Trull. Dian .etc.* Si vovens um comedit carnes, non tenetur ad jejunium : ad differen-ejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit unium et abstinentiam à carnibus, juxta *Salm. ib. cum* . *Azor. Sylo. etc.* et prout declaravit regnans Pontifex l. XIV. vide *l.* 4. *n.* 992. An vovens jejunium singulis Sab-teneatur ad votum, si in Sabbato cadat Natalis Domini? biliter negant *Molin. Azor. Fag. Dian. Rodr. Vill. apud c.* 1. *n.* 138; et probabilem vocant *Bon. de Voto p.* 6. *n.* 9. *ab. de Voto* §. 6. *n.* 13. Nisi expressè intenderit adhuc eo velle obligare, quia tunc procul dubio tenetur. Affirmant *Salm.* ut probabiliùs *n.* 139. *cum Suar. Sanch. Vasq.* mox dicenda n. 226.

uis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc. præstet ebitum, bene satisfacit voluntate generali, quam quisque tur habere satisfaciendi priùs obligationibus; ita *Sporer tract. onsc. n.* 50. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 14. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 37. *n.* 11. . *l.* 4. *tract.* 2. *c.* 11. *n.* 9. Si quis autem est certus de voto, abet probabilem rationem, quòd illi satisfecerit, dicunt AA. voventem ad nihil teneri. Sed huic opinioni jam us *tract. de Consc.* non esse adhærendum, quia obligatio erti sola probabili satisfactione nequaquam impletur

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio Voti.

Tollitur obligatio voti. 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auc-tatem humanam. *Vide resolutiones.* — **226.** An sit obligatio lendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid de votis simplicibus castitatis et Religionis, et quid de solem-s? *Vide l.* 4. *n.* 50.

. — « Resp. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate rveniente : idque vel materiæ mutatione; ut, si materia honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris i, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel fiat ossibilis absolutè aut moraliter, vel cessatione conditionis, à pendebat. 2. Interventu auctoritatis humanæ : idque tri-iter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de qui-in sequentibus dubiis. Est communis, *Sanch. l.* 4. *c.* 24. *s.* 2. *l.* 2. *c.* 24. *Suar. Fill. t.* 26. *c.* 8.»

Unde resolves :

Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inutilis, etc. en, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, et sufficit itere de culpa.

. Si concurrat obligatio duorum votorum incompossibilium, lendum est id, quod est præstantius, et Deo gratius, et rum cessat. Quod si verò utrumque sit æquale, aut nescias,

» utrum sit melius, implendum est quod priùs vovisti, et ruit poste-
» rius; si et hoc nescis, libera est electio. V. *Trull. l.* 2. *c.* 2. *d.* 9.

« 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantùm,
» tunc, si commodè talis materia dividi non potest, aut non solet,
» ad nihilum teneris: verb. grat. vovisti, te ædificaturum tem-
» plum, si totum non potes, non teneris ad partem.

« 4. Si verò dividi commodè potest, et solet, manet obligatio ad
» illam partem, quæ impleri potest, ut v. gr. 1. Qui non potest
» jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc
» tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, et consummavit post
» votum castitatis, tenetur non petere debitum: cùm eatenus
» votum adhuc sit possibile (reddere enim debet). Vide *Bon.*
» *p.* 7. §. 1.

« 5. Quod si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit
» principale, reliqua verò accessoria tantùm, non per se seorsim
» intenta, sed dependenter à priori tanquam illius appendices,
» et modi; tunc, si principale fiat impossibile, ruit etiam obli-
» gatio accessorii, non autem contra: ut v. gr. vovisti peregri-
» nationem Romam in cilicio, et ibi certi aliquid offerre; si
» peregrinatio impossibilis fiat, non teneris cilicium ferre, nec
» oblationem mittere. Vide *Sanch. l.* 4. *c.* 10. *Bon. d.* 4. *c.* 2.
» *p.* 4. §. 4. *Trull. l.* 2. *c.* 1. *n.* 10. »

226. — Hîc quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, qua prævisa, quis votum non emisisset? Est communis sententia apud *Salm. in tract. de Juram. c.* 3. *n.* 20. *cum Sanch. Pal. Trull. etc.* (vide dicta *n.* 187. *v. Sed dubium*), quòd in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiæ de se notabilis, obligationem aufert. Ratio, quia per mutationem res fit diversa ab ea, quæ est promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, putà, si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de* 3. *Præc. c.* 2. *n.* 104. *cum Nav. Vasq. Sylv. aliisque cum Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 11. *n.* 61. (Sed notandum, quòd *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso casu jejunii, quia censet circumstantiam Festi non efficere notabilem mutationem: Verùm circa nostrum quæsitum oppositam tenet sententiam, ut infra). Ratio, ut dicunt, quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset, sed potiùs ad id, quod actu promisit. Et probant ex *c. Explicari de Obs. Jejun.* ubi Honorius III dixit: « Qui nec voto, nec regulari observantiæ sunt
» adstricti, in feria sexta, si festum Nativitatis Dominicæ die
» ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci
» possunt secundùm consuetudinem Ecclesiæ generalis. » Negant verò teneri ad votum *Molin. tom.* 2. *de Just. disp.* 272. *Azor.* 8. *p.* 1. *l.* 11. *c.* 2. *q.* 3. item *Fagund. Dian.* et alii apud *Salm. loc. cit. de* 3. *Præc. n.* 103. loquendo de prædicto casu jejunii (de quo vide etiam dicta *n.* 224. *circa fin.*); et loquendo generice de

omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton.* *Nav. Sylv. Henr. etc. in tract.* ut supra *de Juram. c.* 3. *n.* 21. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. in 4. dist.* 38. *q.* 1. *art.* 3. *ad* 1. ubi sic docet: « Id liberare à voti vel juramenti obligatione, quod, si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.» Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur. Et huic sententiæ dicunt *ibid. Salm. n.* 22. non posse denegari probabilitatem; Imò ipsimet *Salm.* c. 1. *n.* 152. censent illam esse notabilem mutationem, quæ, si à principio fuisset cognita, quis non se obligasset. Hæc secunda sententia mihi videtur non minùs probabilis, imò fortè probabilior, quàm prima. Ratio generalis, quia, superveniente circumstantia non prævisa, qua votum onerosius redditur, materia voti fit diversa à promissa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quia vovens teneretur ad plus, quàm promisit. Respondetur autem ad definitionem Honorii III ut supra, quòd ibi Pontifex non explicat, an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit vel non prævisa; quare textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius l. c.*) de iis, qui expressè voverint servare jejunium etiam die Natalis J. C., quo casu certè tenentur ad votum, ut diximus *supra n.* 224. *circa fin.*

DUBIUM VI.

DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio Voti per directam irritationem?

227. Quis possit vota irritare? — 228. An liceat irritare vota sine causa? — 229. Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus, Tutor, etc. — 230. Quæ possit irritare Mater? — 231. An vota subditorum valeant, donec irritentur? — 232. Quid, si quis per errorem æstimabatur Pater, Maritus, etc.? — 233. Quis possit irritare vota Religiosorum, et Monialium? An Abbatissa? —234. An vir possit irritare omnia vota uxoris? — 235. An uxor vota viri? — 236. Quid si mutuo consensu voveant castitatem? — 237. An Superior possit irritare vota facta ante subjectionem? Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem? — 238. An autem vota, facta tempore subjectionis, possint post illud irritari? — 239. Quid, si Superior ea ratificaverit? — 240. Quæ vota servorum, aut famulorum possint à Domino irritari?

227. — « Resp. Cùm non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti sua libertate, hinc, si potestati dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint, ad suum libitum, sine ulla causa validè irritare, directè; hoc est, potest velle, et pronuntiare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu

» obligatio postea reviviscat (etsi peccent, si absque causa irri-
» tent, ut docent *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 75. *Nav. Suar. Fill.*)
» Porro hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legi-
» tima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita commu-
» ter DD. Vide *Sanch. l.* 4. *c.* 24. *n.* 30 *et* 31. * (*Sed provenit*
» *etiam ex jure naturali, ut Salm. c.* 3. *n.* 27. *cum S. Thom.* 2. 2.
» *q.* 185. *art.* 5.) * »

228. — Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? Certum est pro valore irritationis nullam causam requiri : Et commune est, quòd non sit mortale, ut *Salm. de Vot. c.* 3. *n.* 29. et *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 69. cui videtur id certum, cum *Palud. Sylv. et Aug.* Dubium est, an sit veniale. *Prima sententia* affirmat cum *Bus. Less. etc.* quia dissonum est, superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est, nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensûs Superiorum emittuntur, unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. n.* 30. *cum S. Anton. Sylv. Cajet. Azor. Tambur. etc.* Dixi *de se loquendo*, quia difficulter aliunde poterit excusari à veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut rectè ait *Less. loc. cit. n.* 70. Sufficit verò quævis causa rationabilis ad excusandum à veniali, ut *Elbel n.* 254. *ac alii.* Et idem tenet *Spor. de* 2. *Præc. n.* 34. *cum Sot. Val, Med. etc. communiùs* non peccare graviter Superiorem, qui dederit permissivè licentiam, et postea revocaverit : Imò probabile putat, ne veniale quidem esse, nisi promiserit, se non revocaturum. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum, ac etiam renuente subdito. *Salm. cum Pal. etc. n.* 34 *et* 35.

Unde resolves :

229. — « 1. Quivis pater, et, in ejus defectu, avus paternus,
» tutor, imò etiam mater, non tantùm, si tutrix sit, sed etiam in
» priorum defectu, et secundùm quosdam, reliquis deficientibus,
» etiam magister, vel herus, ut *Suar. Less. d.* 10. *n.* 78. contra
» *Sanch.* potest directè irritare vota liberorum impuberum, ut
» colligitur ex *c. Mulier.* 32. *q.* 2. *c.* 1 *et* 22. *q.* 1. *etc. Si quis de reg.*
» Impubertas autem secundùm jura finitur in masculis anno de-
» cimo quarto completo : in fœminis, duodecimo completo, à die
» nativitatis computando, ut *Sanch. loc. cit. Laym. t.* 4. *c.* 7. *n.* 10.
» *Bonac. disp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. §. 2. »

Clariùs singula explicanda. Pater, sive Avus paternus, in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sive personalia, sive realia, adhuc castitatis et Religionis, etiamsi filius sit doli capax, et etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. c.* 3. *n.* 45. *ex S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 9. *cum Caj. et Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. etc. ex c.* 1. 20. *q.* 1 *et* 2. Et ratio est, ut ait *Sanch. l.* 4. *c.* 18. *n.* 5. quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante, vel

post pubertatem, adhuc potest Pater id irritare, quia prævalet ejus potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n.* 251. Qui rectè idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt Parentes irritare vota personalia, putà castitatis, frequentiæ Sacramentorum, etc.; nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, etc. Ita *Salm. n.* 46. *cum S. Th. Less. Pal. Sylv. Tamb. Pal. etc.* Bene autem possunt irritare (indirectè tamen, ut *Busemb. cum Laym. Art. seq.* 242.) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ib.* 47. *cum S. Thom. Sanch. Trull. etc.* Excipe, si votum sit de peculiò castrensi, vel quasi; vel si filius exierit è patria potestate. *Salm. n.* 48. Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum de Sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet Pater erga filios legitimos, eamdem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l.* 4. *c.* 35. *n.* 82. *cum Pal. et Tamb. et est commune apud Salm. dict. c.* 3. *n.* 33. *infra.* Notandum hîc, quod dictum est de Patre, dici etiam de Tutore respectu pupilli, et de Curatore respectu minoris. Et si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet eamdem potestem habet. *Salm. c.* 3. *n.* 49. *cum Sacr. Sanch. Bon. Trul.*

230. — Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata nutrix, aut curatrix, certè potest, quod tutores, et cæteri, ut supra, possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, et filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. etc. apud Salm. c.* 3. *n.* 50. putant, tunc filium esse sui juris: Sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet, quòd in eo casu incumbat matri esse curatricem, ut probabiliùs tenent *Salm. ib. cum Tamb. Prad. Leand,* quia rationabile est, ut mater, vel avia minori provideat; et ideo bene potest eorum vota, ut curatrix, irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsente patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et dicit, quòd, solùm, deficiente patre, et tutore, possit mater irritare vota impuberum, et deficiente matre, idem possit avus, et avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. etc. apud Salm. c.* 4. *n.* 51. *Secunda* non minùs probabilis, ut meritò aiunt *Salm. n.* 52. (quam tenent *Prad. et Philiarch. ac Ronc. de Voto c.* 5. *q. R.* 3.) asserit, matrem, etiam præsente patre, vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis et Religionis; et etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domûs : non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licèt non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre : sed non sic mater, contradicente patre; et probatur ex *S. Th. Op.* 17. *c.* 13. *art.* 10. qui parentibus indistinctè præbet facultatem irritandi vota filiorum.

231. — Quæritur ultra, an vota filiorum, et aliorum subditorum, velut Religiosorum, uxorum, etc. ut infra, donec irritentur, sint valida in iis, quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant? Negat *Prima sententia*, et proinde ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu Superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes Superiores. Ita *Val. Angel. March. Rioc. Rosell. et alii;* et probabilem vocant *Leand. Torres. et Peyr. ap. Salm. c.* 1. *n.* 128. Et sibi favere aiunt *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad* 5. qui sic dicit: *Nullum votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati.* Et idem dicit de voto uxoris, etc. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam omnino tenendam dicunt *Salm. ibid. n.* 183. *cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor. Sanch. Suar. et aliis pluribus,* affirmat, valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur; quia subditi revera non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quàm tale votum non esse *firmum;* quia, ut dicit *in resp. ad* 1 *et* 4. *In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis Superioribus placuerit, vel non renitantur.* Quare sufficit, quòd illi non renitantur, ut impleatur conditio voti, et votum sit firmum.

232. — Quæritur denique hîc, utrùm, si per errorem communem cum titulo, quis existimaretur Prælatus, Maritus, Pater, etc. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius ff. de Offic. Præl.* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. et alii apud Salm. c.* 3. *n.* 71. quia differt actus dominii ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid. cum Prado,* quia in his eadem ratio currit.

233. — « 2. Vota Religiosorum ° (*quæcumque, etiam interna,* » *ut Salm. n.* 27. *cum Sot. Sanch. Laym. et Ronc. q.* 2. *quia* » *Relig. transtulit in Prælatum totum suum velle et nolle.*) ° » (non tamen Novitiorum) ° (*Licèt vota personalia Novitiorum* » *suspendantur.* Vide *Salm. c.* 3. *n.* 42 *et* 43.) °, etiam sub » prædecessoribus emissa, irritare possunt directè, præter » Papam ° (*Papa omnia quidem potest directè irritare vota* » *Religiosorum : et Episcopus Monialium subjectarum Salm.* » *n.* 33.) ° Abbates, Guardiani, Priores, et Rectores ° (*etiamsi* » *Prælati secundarii, absentibus primariis. Salm. n.* 40.) °; » ac probabiliter etiam Abbatissæ ° (*Cum Salm. n.* 41.) °, » ut habet *Suar. l.* 7. *de Voto, c.* 7. *n.* 19. *Regin. l.* 18. *n.* 242. » *Fill. Bon. loc. cit. n.* 79. Excipitur tamen votum transeundi » ad Religionem strictiorem. V. *Binsfeld.* 3. *p. Ench. c.* 9. » *Less. n.* 73. *Sanch. c.* 24. *n.* 3. *Bon. l.* 4. ° (*Hoc votum nec* » *Papa potest irritare. Salm. c.* 38.) °

234. — » 3. Idem potest, secundùm *Sanch. l.* 9. *de Matr.* » *d.* 39. Maritus respectu votorum Uxoris : licèt probabiliùs id » alii limitent ad ea vota, quæ Mariti juri præjudicant. *Laym.* » *hîc c.* 7. *Fill. tract.* 26. *c.* 8. *qu.* 8. *Less. d.* 19. *n.* 83 *et d.* 15. »

Sed probabilior, saltem extrinsecè, videtur contraria sententia, quòd vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licèt non præjudicent usui Matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantùm concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. c.* 3. *n.* 57.) Et maximè probatur ex *Num. c.* 30. *v.* 7 *et* 9. ubi dicitur : « Si maritum habuerit, et voverit » aliquid... (si vir)... audiens statim contradixerit, et irritas » fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus. » Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70 Interpretes : et S. Ambr. *ap. Salm. n.* 58. sic dicit : « Evidentissimè apparet, ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota » abstinentiæ, vel Religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus » licentia Deo offerre. » Pariter *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 8. *ad* 3. docet, votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum Religiosi sine consensu Prælati : « Nullum votum Religiosi (verba S. Thom.) est firmum, nisi sit de consensu Prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de con- » sensu Patris ; nec uxoris, nisi sit de consensu viri. » Et ratio est quia expedit valde ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quòd uxor voluntatem totaliter à viro dependentem habeat, et sic impetus fœminarum retundantur. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 39. *n.* 4. *cum Soto, Sa et Salm. l. c. cum Sanch. Prado, Lamb. Dian. Rodr. Fag. Vil. Ledesm. Leandr. Arag. etc.* contra *Sporer. de Voto c.* 3. *n.* 27. *cum Nav. Sylv. Az. etc.* Sed etiam isti contrariam sententiam probabilissimam vocant *ap. Salm. ib.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis, et Religionis uxoris, exequenda post mortem viri. *Salm. n.* 59. *cum Sot. Arag. Leand. Fag. etc.* item *Sanch. l. c. n.* 16 *et Disp.* 40. *n.* 17. *cum Pal. Led. et Vega,* contra *Navar. Cajet. etc.*

235. — E converso notandum I. quòd uxor nequeat irritare vota viri, nisi sibi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi se habitu Eremitæ, et similia. *Salm. cum Bus. art. seq. n.* 242. *inf.* 2. Et etiam votum non petendi debitum, ut probabiliùs tenent *Sporer l. c. n.* 28. *cum Laym. Trull. Henr. Fag. etc.* (contra *Less. Sanch. Basil. etc.*) *ap. Salm. n.* 56, quia valde grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda : At potiùs videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n.* 55.

236. — Notandum II. quòd si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut Religionem se ingressuros, nequeunt vota invicem irritare : quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune ; ita *Salmanticenses cum Sanchez, Suarez, etc. n.* 56. *et Bus. art. seq. n.* 7. qui bene addit, secus esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n.* 239. *v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum, mutuo consensu emissum, revocent pactum, et coeant, licèt non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi à gravissima causa excusentur. *Salm. n.* 59. *cum Suar. Pal. Bon. Sanch. etc.*

6.

« 4. Qui semel votum irritavit, si postea nolit, non ideo revalidatur, ut vult *Sa*, Vid. *irritatio voti.* °(*Sic Salm. n.* 70. *cum Soto, Sanch. Trull. contra aliquos.*)°

237. — « 5. Nullus supradictorum potest directè irritare vota » emissa ante subjectionem, v. g. ante matrimonium : facta verò » intra tempus subjectionis, de re implenda post tempus subjec- » tionis, v. gr. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irri- » tare. *Bonac. l. cit.* °(*cum Salm. c.* 3. *n.* 74. *Val. Dian. Tamb.* » *etc. ac Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 39. *n.* 16 *cum Sot. etc. Vide* » *dicta n.* 234.)° »

Non potest vir directè irritare vota, ab uxore emissa ante matrimonium, sed bene potest illorum suspendere executionem, quatenus præjudicant suæ potestati. *Salm. c.* 3. *n.* 35. *cum Sanch. Val. Pal. Suar. etc.* Vota autem Religiosorum certum est quòd per professionem extinguantur, ut habetur ex c. *Scripturas de Voto.* Vid. *Elbel n.* 253. *et Salm. ibid.*

« 6. Votum, de quo dubium est utrùm emiseris illud tempore » libertatis, an subjectionis, non posse irritare Superiorem, docet » *Salas. t.* 2. *q.* 21 *et Caram. l.* 3. *c.* 1. *d.* 1. Sed contrarium » tenent *Suar. Sanch. Bon. etc. cum Bard. l.* 6. *c.* 1. §. 28.»

Quæritur igitur, utrùm vir, vel Prælatus possit directè irritare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa ante vel post subjectionem? Affirmant *Sanch. Dic. l.* 1. 4. *c.* 32. *n.* 7. *ex Suar.* (cum aliis *apud Busemb. ut supra.*) Ratio quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cùm certum sit, illam esse uxorem, vel hunc Religiosum ; at exceptio quoad illa vota est dubia ; quare, usquedum probetur exceptio, scilicet quòd vota sunt emissa ante subjectionem, prævalet certa possessio Superioris. Sicut à pari conjux dubitans de valore Matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de Sec. nuptiis.* Ita *Sanch.* Sed pace tanti Doctoris oppositum sentio. Non dubito (ut diximus *n.* 229.) quin Pater possit irritare vota filii, quando dubium est an filius pertigerit, vel non, ad pubertatem, quia eo casu possessio stat pro potestate Patris, ut diximus *dict. n.* 229. Secus verò è converso dico tenendum hîc, cùm vota sint certa, et possessio viri, vel Prælati sit dubia, eò quòd dubitatur an vota sint, vel non emissa tempore, quo jam incœperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum ; nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, et ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel Prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut religiosi. Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam. Et ideo prædicti non possunt directè irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen directè juxta dicenda *Art. seq. n.* 241.

238. — « 7. Vota facta tempore subjectionis, possunt adhuc » irritari post illud, v. g. quando filius jam est pubes. Quod

» verum est etsi in pubertate ratificasset, putans ex errore esse
» firma : secus tamen, si infirma esse novisset, et independenter
» à prioribus ratificasset, ut *Less. l. 2. c. 40. d. 19.* * (*Et Elbel*
» *n. 252. cum Spor. Tamb.*)* »

Et hæc est probabilior, scilicet, quòd vota facta tempore subjectionis, etiam post illud irritari possint à Patre, ut tenent contra alios *Salm. c. 3. n. 73. cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. etc.* Modò filius non confirmet votum in pubertate; et ut probabiliter addit *Bus. cum Less.* modò sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare, postquam ipsi emancipati sunt. *Salm. dict. n. 74.* Nec Prælatus vota Religiosi, si iste non sit ampliùs illi subjectus : nec vir vota uxoris, facto divortio formali. Vide *Salm. n. 72.*

239. — « 8. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare
» vota, etsi semel ea ratificaverint, quia non privarunt se domi-
» nio, et potestate sua. Vide *Suar. de voto l. 6. c. 6*, si tamen
» id sine causa fiat, erit secundùm quosdam peccatum mortale,
» licèt probabiliùs id negent *Suar. loc. cit. c. 4. et Laym. hîc.* »

Quòd validè possint Superiores irritare vota subditorum, tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 4. c. 27. n. 9. Elbel de Voto n. 259 et Salm. c. 3. num. 66. cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado, etc.* Et hoc valet non tantùm pro Patre respectu filii, et Prælato respectu Religiosi : sed etiam pro Viro respectu uxoris, ut valde probabiliter tenent *Sanch. de Matr. l. 9. D. 40. n. 17. cum Sot. Ledesm. Arag. et Vega,* item *Tamb. Dec. l. 3. c. 16. §. 3. n. 48. et Salm. l. c. ex n. 64.* cum aliis cit. (contra *Elbel. n. 259. et Sporer de 2. Præc. c. 3. n. 32. etc.*) Ratio, quia vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiam castitatis et Religionis, ut dictum est *n. 234.*

Certum contra est quòd omnes præfati Superiores, si sine justa causa irritant vota subditorum; postquam positivè illa approbaverint, peccent tam ipsi, quàm subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positivè approbaverint,* nam secus esset, si tantùm permiserint subditos vovere, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. n. 69. cum Sanch. et Pal.*) Sed dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* asserit, quòd peccarent graviter ex *Num. c. 30.* ubi de viro consentiente de uxoris voto, et postea irritante dicitur : *Portabit ipse iniquitatem ejus.* Ratio, quia, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ita, *Salm. n. 67. cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. etc. Secunda* tamen *sententia*, fortè probabilior, asserit quòd peccarent leviter, secluso scandalo, aut contemptu, quia Superior utitur jure suo, et irritando votum non est causa violationis illius, cùm subditus nec ipse tunc violat votum. Ita cum *Busemb. hîc* tenent *Suar. l. 6. c. 4. Bonac. q. 7. §. 2. n. 29. Sotus, de Just. l. 7. q. 3. art. 1. Tambur. loc.*

cit. n. 37. *et Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. n.* 67. Eamdemque tenent *Sporer loc. cit. n.* 34. *cum Val. Med. et communiori.* Verumtamen idem *Sporer n.* 32. *et Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 95. *ac Elbel n.* 258. *cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbasset, maximè si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit jure suo; unde nec validè irritare posset, et si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam, quam ipsi tenent, scil. quòd vir tantùm ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare. Aiunt enim in hoc differre Prælatum respectu Religiosi à Marito respectu uxoris, quia Prælatus, cùm habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renuntiare; potest tamen Maritus, ad quem spectat potestas tantùm indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatam *dict. n.* 234. dicimus cum *S. Th.* eamdem potestatem dominativam, quam habet Prælatus ad Religiosum, habere virum in uxorem; unde, sicut non potest Prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundùm supra dicta *Tamb. l. c. n.* 53. quòd vir, sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positivè approbaverit, non peccet plus quàm venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. d. D.* 40. *n.* 20. nec virum posse votum uxoris irritare, et eum sequuntur *Salm. n.* 59. *et alii comm.* At ego non invenio rationem certam, qua damnare possim *Palacium et alios apud Sanch. l. c. n.* 19. qui contradicunt; nam, si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest validè irritare votum uxoris, ipso approbante, emissum, cur non poterit, arguit *Palacius,* si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cùm hæc opinio sit contra communem, et *Tamburinus,* huic difficultati involutus, dubium indecisum reliquerit; ita et ego sapientibus decernendum remitto.

« 9. Prælatus potest irritare votum subditi à prædecessore » æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen à Superiore. V. de » his *Bonac. loc. cit.* §. 3. *Laym. cap.* 7.° (*Et hoc validè, et licitè,* » *Salm. cum Sanch. Pal. Suar. Tamb. etc.*)° »

240. — Si loquamur de mancipiis, Dominus potest irritare quæcumque eorum vota realia, nisi illi aliquod de proprio habeant, et personalia, quæ Domino præjudicant, prout Religionis, longæ peregrinationis, etc. Non verò castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii etc. Ita *Salm. cap.* 3. *n.* 62 *et* 63 *cum aliis.*

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantùm suspendi possunt pro tempore famulatûs, quatenus debitis obsequiis præjudicant. *Salm. dict. n.* 63. *cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare?

241. — « Resp. Si alicui non quidem voluntas voventis, sed » voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum » potest irritare irritatione indirecta, hoc est ejus obligationem » suspendere, in quantùm suo juri præjudicatur; idque ex lege » naturæ, docente, quòd nemo possit alteri promittere aliquid in » præjudicium tertii. *S. Th. in* 4. *d.* 38. *Suar. Less. etc. ll. cc.* » (V. N. III, p. 395.)

Unde resolves :

242. — « 1. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, » Pater respectu filiorum puberum, quandiu manent in domo » paterna, nec sunt emancipati : item tutor puberis, usque ad » annum vigesimum quintum; in iis, quæ eorum potestati offi- » ciunt. *Laym. cap.* 7. ° (Vide *Art.* 1. *antec. n.* 229. °)

« 2. Item potest uxor respectu mariti, v. g. si is voverit lon- » giorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ » derogant vitæ sociali, et usui dominii, quod habet in corpus » mariti. *Less. n.* 83. *Fill. n.* 275. ° (*V. sup. Art.* 1. *n.* 235.)°

« 3. Item Dominus, et Domina respectu famulorum, ut, si ii » voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia Domini : » quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. n.* 86.

« 4. Item non tantùm Pontifex respectu omnium fidelium, sed » etiam Episcopi, et Principes respectu subditorum, quando ma- » teria illis præjudicat. Denique Superiores respectu novitiorum » in iis, quæ impediunt novitiatûs exercitia. *Less. d.* 13. *n.* 8.

« 5. Non possunt irritari indirectè vota de re aliàs præcepta, » v. gr. non furandi, quia nemini præjudicant. Item neque vota » implenda tunc, quando materia voti non erit ampliùs subjecta : » v. gr. vota servi implenda, cùm erit liber, et conjugis, cùm alter » erit mortuus, ° (*Sed probabiliùs hoc negatur de viro quoad vota » uxoris, ut supra Art.* 1. *Antec. n.* 234.) °

« 6. Potest quis etiam indirectè irritare vota longiùs ante facta, » quàm sibi materia subjiceretur, v. gr. facta à conjuge longè » ante matrimonium. ° (*Salm. cap.* 3. *n.* 75. *ut supra n.* 237.) °

« 7. Potest quis etiam vota à se vel antecessore concessa et » confirmata indirectè irritare, ut patet ex articulo superiore. » Excipe tamen, nisi suo jure cessisset, et hanc concessionem sub- » ditus acceptasset, ut v. gr. in voto castitatis mutuo mariti, et » uxoris consensu facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, vel » uterque independenter ab altero vovisset. ° (*Vide supra art.* 1. » *n.* 239.) °

« 8. Vota, indirectè tantùm irritata, reviviscunt, et obligant, » quando alteri desinunt præjudicare. V. de his *Bon. p.* 7. *Laym.* » *c.* 8. ° (*Vota autem directè semel irritata nunquam reviviscunt,* » *ut Elbel. n.* 266. *cum Sanch. Val. et Fill.*) ° »

DUBIUM VII.

Quid sit Commutatio Voti.

243. Quando possint commutari vota? — **244.** An possit quis commutare sibi votum in opus æquale? — **245.** An valeat commutatio in minus, sine justa causa? — **246.** Vide alia notanda. — **247.** An habens facultatem possit commutare in aliquantulum minus? — **248.** An, facta commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem? — **249.** An, facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam? — **250.** An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur?

243. — « Resp. Commutatio est substitutio alterius operis » honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obli» gatione. Circa quam, ut licitè fiat, traduntur hæ regulæ: *Prima*, » ad commutationem voti requiritur auctoritas Ecclesiastica. » 1. Quando commutatio fit in paulo minus bonum: quod si no» tabiliter minus sit, dicetur dispensatio. 2. Quando dubium est » de æqualitate boni. ° (*Cum Salm. c.* 3. *n.* 130.) ° 3. Quando » fit in bonum æquale: licèt aliqui tunc putent sufficere auctori» tatem propriam: hæc tamen sufficit ad commutationem in » melius, quia in meliori minus continetur. ° (*Est commune cum* » *Salm. n.* 132. *exceptis tamen votis reservatis.*) ° Voco autem » *melius*, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem voventis, » et Deo gratius ° (*cum Salm. n.* 142.) ° *Tutior est commutatio* » *in frequentiam Sacramentorum, Sanch. Tamb. Bardi, Bassius* » *ap. Salm. loc. cit.* »

244. — Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia. *Prima* probabilior negat ex *S. Thom. in* 4. *Dist. q.* 1. *art.* 4. *q.* 4. qui rationem profert: « Quia commutatio est quidam contractus, qui » perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in » terris, scilicet Prælati. » Deinde quia, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando potius rem promissam, quàm aliam æqualem. Ita *Sanch. in Dec.* ubi, licèt antecedente *lib.* 3. *c.* 19. *n.* 9. *in fine, et lib.* 4. *c.* 5. *n.* 28. contrarium censuerit, se revocat tamen *lib.* 4. *cap.* 49. *n.* 12 *et* 21. *cum Caj. Covar. Sot. Azor. et Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. etc. cum Salm. c.* 3. *n.* 134. Qua posita sententia, alii dicunt, talem commutationem esse tantùm peccatum leve, ut *Sanch. Ledesm. Dian. Mendo et alii ap. Salm. n.* 135. quia, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quòd vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissa. Alii tamen sentiunt, esse peccatum grave, ut *Salmanticenses cum Pal. Suar. Azor. Prad. etc.*, quia de tali commutatione, prout irrita, nulla ratio habenda est. De hoc vide *num. seq.* 245.

Secunda tamen *sententia*, quam satis probabilem vocant *Salm. ibid. n.* 133. et tenent *Elbel n.* 304. *Henr. Medin. Major. apud Sanch. loc. cit.* item *Tamb. Dec. lib.* 3. *c. ibid.* §. 5. *n.* 14. *cum Sa, Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal.* et probabilem vocant *Suar. Arag. apud Sanch. et Trull. Less. etc. apud Salm. ibid.* affirmat, cuique licere commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æquè acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilariùs ei oblatio præstetur; qua supposita præsumptione, ratio promissionis, ut supra, cessat. Doctrina autem, et ratio allata à *S. Th.* intelligenda est de opere minori; nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quàm valere non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut *Salm. cap.* 3. *numer.* 132. *cum Sanch. Azor. Val. Suarez. Laym. et aliis contra paucos*, et probatur *ex cap. Super his de Voto.* Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quòd, si materia sit certò æqualis, et probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propria auctoritate rectè fit commutatio. Ita *Salm. cap.* 3. *n.* 134. *in fine, cum Sanch. Suar. Pal. etc.* quia tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ibid. n.* 144. *in fine.* Sed his non obstantibus, puto, non recedendum à prima sententia, ratio enim allata à S. Thoma valde urget. Saltem ratio illa concludit pro opere æquali.

« *Secunda* regula. Ad commutationem voti in æquale requi-
» ritur causa, licèt minor quàm ad dispensationem, quia dispen-
» satio plane liberat ab obligatione voti, commutatio verò aliud
» subrogat. Unde, si fiat in melius, nulla causa requiritur; si
» in æquale cum auctoritate Superioris, sufficit major in illud
» propensio. * (*ut Salm. n.* 145. *cum Laym. Cajet. etc. vel minus
» periculum transgrediendi, ut Elbel. num.* 306. *cum Sanch. Pal.
» et Croix.*) * Si verò dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis
» molestia in implendo. Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 40. »

248. — Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sine justa causa, sit non solùm illicita, sed etiam invalida? *Prima sententia cum Sanch. l.* 4. *cap.* 51. *n.* 8. *et Dian. Candid. etc. ap. Salm. cap.* 3. *n.* 147. *et Tamb. de Voto* §. 5. *n.* 9. dicit esse validam, modò suppleatur defectus, quia, si non esset major obligatio erga homines, quàm supplendi, tantò magis erga Deum, quocum mitiùs agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione, relata supra *n.* 244. *Secunda* verò *sententia* dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 12. Ratio, quia Prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi à Deo delegatam, scilicet commutandi tantùm cum causa justa. Ita *Salm. n.* 148. *cum Mar. Pal. Trull. etc.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non, docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 2. posse voventem acquiescere judicio commutantis.

Unde resolves :

246. — « 1. Quamvis oratio absolutè sit melior jejunio, non li-
» cet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare, quia
» hic et nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius
» ad bonum spirituale hujus hominis. *Less. d.* 16. *Sanch. cap.* 56.
» ° (*Asserit Lohn. in instruct. etc. unam Confessionem, vel*
» *Communionem valere pro Rosario totius hebdomadæ. Sed huic*
» *generaliter loquendo, non acquiesco.*) °
« 2. Omnia vota personalia propria auctoritate commutari
» possunt in votum religionis : imò ipso jure omnia vota realia
» sic mutantur in professione. ° (*Sic S. Th. apud Salm. cap.* 3.
» *n.* 129.) °
« 3. Qui habet votum religionis, non potest illud propria
» auctoritate commutare in susceptionem Episcopatûs ; tum,
» quia hic non efficit hominem perfectiorem, quàm religio, li-
» cèt perfectiorem esse supponat : tum, quia non constat, quòd
» illud hîc et nunc sit Deo gratius ; tum quia sic respondit Inno-
» centius III, *ap. Bon. in secundum præceptum d.* 4. *q.* 2. *p.* 7.
» Idem docent *Less. lib.* 2. *cap.* 4. *d.* 16. *art.* 103. *Azor. Sanch.*
» *Laym. l.* 4. *t.* 5. *cap.* 6. *n.* 15. *Pal. d.* 3. *t.* 16. *n.* 2. *Fag. p.* 6.
» *t.* 6. *R.* 62.
« 4. Qui habet facultatem dispensandi, ° (*etiam delegatam,*
» *ut veriùs Laym. Less. Pal. Suar. cum Salm. cap.* 3. *n.* 81. *contra*
» *Nav. Sanch. etc.*) ° habet etiam commutandi ; non tamen con-
» tra : quia commutatio est pars dispensationis ; qui autem potest
» majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem com-
» mutandi tantùm, non potest mutare, nisi in æquale : quod mo-
» raliter, et non scrupulosè æstimandum est, ut monet *Laym.*
» *cap.* 8. In qua æstimatione, ait *Cajet.* non negligenda sunt
» concomitantia : v. gr. in voto peregrinationis habenda ratio non
» tantùm laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar.*
» *Less.* Vide. *Bon. p.* 7. §. 3. ° (*Et c. Magna, de Voto.*) ° »

247. — Quæritur, an, habens facultatem tantùm commutandi, possit commutare in opus aliquantulum minus ? *Prima sententia* (quam satis probabilem rectè vocant *Salm. cap.* 3. *n.* 138.) affirmat, modò excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, ideo inutilis, cùm difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde, quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propria in æquale, probabile etiam esse debet, quòd, habens facultatem commutandi, possit commutare in aliquid minus ; aliter talis potestas nihil operaretur. *Ita Sa, Bon. Trullench. Dian. Leand. Medin.* Et probabile vocat *Less. ap. Salmant. dict. n.* 138. *Secunda* verò *sententia* tenet, faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematica, ita ut parva credatur esse differentia, et nullius excessus manifestè appareat. Ita *Salm. n.* 139. *cum Caj.*

Pal. Suar. etc. cum Bus. Hîc et Laym. Et sic sententia hæc revera cum prima conciliatur.

Notandum hîc, quòd rectè potest opus personale commutari in reale, et è converso, et perpetuum in temporale. *Salm. cap.* 3. n. 140. *cum Less. Suar. Laym. Pal. etc.* Rectè autem *Elbel* n. 308. *in fin. cum Gob. et Tamb.* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia et non nimis difficilia.

248. — « 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit deinde » implere primum, id potest: tum, quia id est melius, vel æquale, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita conditione » si ei placuerit. *Less. n.* 97. *Sanch. Fill. n.* 289. »

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune *apud Salm. cap.* 3. *n.* 167. *cum Sanch. Pal. Suar. etc.* dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, et acceptatum: Tunc *Suar. Fill. Regin. etc. ap. Salm. n.* 68. negant posse voventem redire ad primum. Sed probabiliùs id concedunt communiter *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 111. *Sanch. lib.* 4. *cap.* 35. *n.* 26. *Elbel n.* 318. *et Salm. n.* 169. *cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. etc.* Quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n.* 27. si talis commutatio fieret consultò, et in majorem Dei cultum. At veriùs dicunt *Salm. n.* 170. *cum Pal. Præd. et Villal.* neque adhuc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum: quia quodcumque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, et animo se obligandi, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *ad* 2. Ex his omnibus infertur, quòd vovens, etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Et præterea, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcumque malit. *Salm. ibid. n.* 169. *in fine, et* 171. *cum Trull. Dian. et Vil.* Si quis tamen post acceptionem rei subrogatæ iterum voveat rem commutatam: tunc tenetur ad utramque præstandam si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quòd habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. et Bon.* At *Salm. n.* 171. putant etiam probabile esse oppositum, et sic eum teneri tantùm ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabiliùs, quia votum dubium non obligat, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 76.

249. — « 6. Si voti legitimè à Superiore commutati materia, » sive opus fiat impossibile, vel indifferens, non tenetur redire » ad prius, quia obligatio extincta est. Vid. *Laym. Bon. ll. cc.* »

Facta voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpa voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam; verbi gratia pro eleemosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non teneris ad eleemosynam, quia per commutationem prima obligatio extinguitur; ita *Sanch. lib.* 4. *cap.* 56. *n.* 15. *et Salm. cap.* 3. *n.* 65. *cum Laym. Pal. Trull. Suar. et Elbel n. ac Sporer*

c. 5. *n*. 136. *cum communissima*. Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate propria, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; et hoc certum est. *Salm*. *n*. 166. *cum Tamb*. *Leand*. *etc*.

Ultimò, pro complemento hujus Dubii, quæritur 1. an, habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmativè, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch*. *de Matr*. *lib*. 8. *D*. 3. *n*. 8 *et* 9. *Dec*. *l*. 4. *c*. 18. *n*. 42 *et* 45. *Bonac*. *p*. 7. §. 4. *n*. 31. Ita *Salm*. *c*. 3. *n*. 128. *cum Tamb*. *Suar*. *Trull*. *Azor*. *Dian*. *Prad*. *Leand*. *Rodr*. *etc*. et probant ex *S*. *Thom*. 2. 2. *q*. 18. *art*. 8. ubi docet, posse Prælatum secum dispensare. Quær. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, in posterum liberetur? Vide *dicta n*. 204. *circa fin*. et dicenda de *Rest*. *n*. 700. *Quæst*. *II*. *v*. *Limitant*.

DUBIUM VIII.

Quid sit Dispensatio, et quis possit dispensare in votis.

250. Quæ causa requiratur ad dispensandum? — **251.** Quid, si dispensatio sit facta bona fide, sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa? — **252.** Quæ causæ sufficiant ad dispensandum? —**253.** An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas.—**254.** Vide alia notanda.—**255.** An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento *perseverantiæ*, quod præstatur in quibusdam Congregationibus? — **256.** Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare? An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis? — **257.** An Prælati Regulares possint dispensare in omnibus votis Religiosorum? An Novitiorum? An Secularium? — **258.** De votis reservatis plura notabilia. — **259.** An juramentum Castitatis, aut Religionis sit reservatum sicut votum? — **260.** An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? — **261.** An etiam sint reservata vota Castistatis, et Religionis conditionalia, aut pœnalia? — **262.** An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus? *Remissivè ad lib*. 1. *n*. 158.

250. « Resp. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti con-
» donatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa
» requiritur: qualis v. gr. est 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune
» Reip. ° (*et etiam Familiæ; vel major profectus voventis*.
» *Salm*. *cap*. 3. *n*. 125. *cum S*. *Th*. *Suar*. *Sanch*. *Et etiam in*
» *dubio: de hoc Palaus, et Suar*. *ibid*) ° 2. Notabilis difficultas
» in observatione voti. 3. Imperfectio actûs, vel levitas, ac faci-
» litas, ex qua processit votum. *Suar*. *l*. 4. *c*. *c*. 17. *Fill*. *n*. 260.
» *Sanch*. *l*. 4. *c*. 25. Vide *Bon*. *p*. 7. *n*. 47. *Laym*. *c*. 8. *n*. 5.

» * (*Hinc monet Innoc. III, c. Magnæ, de Voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum.* 1. Quid liceat secundùm » æquitatem. 2. Quid liceat secundùm honestatem. 3. Quid » expediat secundùm utilitatem; *ex quo ait Elbel n.* 177. *cum* » *Spor. c.* 3. *n.* 43. *tum dipensandum in voto, quando illud verge-* » *ret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem; vel quando* » *speratur major utilitas spiritualis.*) * »

281. — Quæritur hîc, an valeat dispensatio, si bona fide creditur adesse justa causa, quæ revera, non sit? *Prima* sententia, (quam tenent *cum Busemb.* (*lib.* 1. *n.* 3. *ibid. in fin.*) *Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 48. *n.* 10. *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 119. *Salm. de Voto tr.* 17. *cap.* 3. *n.* 119. *cum Tamb. et Leand. ac tract.* 11. *de Leg. cap.* 5. *n.* 71. ubi citant etiam *Laym.* sed non bene, ut infra videbimus) affirmat valere dispensationem; quia talis censenda est Voluntas divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, sed permaneant firmæ determinationes Pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. *Secunda* verò sententia, quam tenet *Pal. de voto tract.* 15. *D.* 2. *p.* 9. *n.* 4. *cum Basilio et Salas,* contradicit : Et hanc sequimur, si postea certum comperiatur, non adfuisse causam, vel non sufficientem; primæ enim sententiæ, licèt à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in Lege Superioris invalidè dispensat Inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens : tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; et cùm hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè detegitur nullitas causæ, rectè ait *Pal.* quòd minimè præsumitur Deus favere velle errori manifesto(quidquid dicat *Diana p.* 1. *tract.* 10. *R.* 33.) Et sic revera loquitur *Laym. tract.* 4. *de Leg. cap.* 22. *n.* 12. ubi dicit, posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, *donec veritas non appareat in contrarium,* citans *Sot. Nav. Suar. etc.* Et consentit nobis *Palaus,* qui ait, casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. Vid. *lib.* 1. *n.* 182. Valde autem probabile est cum *Salm. de Legib. cap.* 5. *ex num.* 75. validam esse dispensationem, etiamsi mala fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si revera adesset justa causa, ut diximus *lib.* 1. *de Legib. n.* 181.

282. — Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solùm, si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* sed etiam, si prævisa fuerit, ut censent *Salm. c.* 3. *n.* 124. *cum Leand. et Tamb.* Tum, quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tum, quia res multò difficilior apprehenditur dùm instat executio, quàm dum deliberatur. Et

etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiam, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. et Tamb.*

253. — Præterea, etiamsi absit periculum transgressionis, et magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quòd votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate. *Sanch. lib.* 4. *cap.* 6. *n.* 28. *et Caj. Pal. Suar. etc. cum Salm. cap.* 3. *n.* 121. Ob hanc rationem in votis impuberum sine alia causa potest absolutè dispensari sine aliqua commutatione, ut *Sanch. ibid. n.* 30. *et Tamb. Pal. Caj. Suar. etc. cum Salmant. num.* 125. Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem, incussum ab extrinseco. *Sanch. n.* 32. *et Pal. cum Salm.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive ira, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali, quia tunc immaturè vota fieri solent, et ideo potest in eis dispensari sine commutatione. Si autem constaret, maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem c.* 23. *cum Pal. Sanch. et Tamb.*

254. — « 1. Cùm causa non sufficit ad integram dispensatio-
» nem, partim dispensari in voto, partim id commutari potest.
» *Bonac. loc. cit.*

« 2. Prælatus, videns, (ac cùm facilè possit) non contradicens,
» videtur dispensare, ait *Sa.*

« 3. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit se
» etiam ad vota jurata, et juramenta pia, soli Deo facta. Vide
» *Suarez l.* 6. *de Voto, Sanch. lib.* 8. *de Matrim. dub.* 4. * (*ut*
» *diximus supra n.* 190. *An autem juramenta Religionis, casti-*
» *tatis etc. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut*
» *dicemus infra n.* 259. *v. Quæritur* 1.) *

« 4. Ante voti acceptationem à certa persona, aut Ecclesia,
» non censetur ei jus acquisitum, ideoque sine ejus injuria potest
» in eo dispensari, vel id commutari. »

255. — Sed hîc fusiùs discutienda est quæstio, an in voto, redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sine ejus consensu? Resp. 1. quòd, si votum nondum à tertio est acceptatum, communissima est sententia, posse id commutari, ut *Elbel num.* 309. *et Sanch. Dec. l.* 4. *cap.* 41. *num.* 7. *cum Caj. Sa, Nav. Sylv. Azor. Suar. etc.* Etiamsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter etiam in personam directa fuerit, putà, si vovens dixerit : *Promitto cum voto me daturum tali pauperi, etc.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. n.* 10 *et* 11. *cum Suar. Sylv. Armill. etc.* Et etiamsi promissio facta sit in honorem Sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius Rectore, ut commutatio non ampliùs fieri possit. *Sanch. n.* 12. *cum Caj etc.* Respondetur 2. quòd, si promissio fiat soli

æo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus postea manifestetur, et ab illis acceptetur, ut *Sanch. ibid. n.* 14. *cum Suar.* *Lugo de Just. D.* 29. *n.* 93. *Tamb. lib.* 2. *cap.* 7. §. 6. *n.* 3. *cum al.* Respondetur 3. quòd, si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenus sine ejus consensu revocari potest, ut diximus supra *c.* 2. *D.* 7. *n.* 192.
Dubium magnum est, utrùm votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundariò, seu minùs principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, putà talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num.* 309. *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 90. *Sanch. ib. n.* 18. *Salm. cap.* 3. *n.* 156. *cum Suar. Moya, etc.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simul in voto ratio habita est, verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de* 1. *Præc.* *cap.* 3. *n.* 113. *cum Henr. Viva de Jubilæo quæst.* 12. *art.* 1. *n.* 3. *Fagund. Trull. Leand. apud Salmant. n.* 155. dicunt, satis esse probabile, quòd bene potest tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propria, etiam post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj.* (*apud Sanch. ibid. n.* 27.) qui loquens *de cap. Licet de Regular.* ubi disponitur, quòd professus in Religione, licèt ejus Prælatus illum acceptaverit, possit in meliorem transire; *Caj.* reddit rationem, quia illic propter Deum, non propter Prælatum se Religioni donavit, et ideo potest suum votum propria auctoritate, etiam post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiam *Navar.* (*apud eumdem Sanch. ibid.*) qui hæc ait : « Cùm quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiam postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quòd principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum. » Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis Prælatis, ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. apud Tamb. lib.* 3. *cap.* 17. §. 2. *n.* 15. est, quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum, in finem *cujus* : et pauper est solùm finis *cui*, minùs principalis, sive accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio fiat peculiariter ad hunc pauperem, at tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, et per accidens se habet, quòd acceptaverit pauper, qui, si adhuc aliquod jus acquisierit, acquisivit tamen dependenter à beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hîc 1. quòd talis simplex promissio, facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valde probabilem sententiam *Salmanticensium de Contr. cap.* 4. *n.* 82. *cum Cajet. Bann. etc.* utì fusiùs dicemus *de Contract. n.* 720. Notandum 2. quòd idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. l.* 2. *cap.* 8. §. 6. *n.* 3. *et c.* 17. §. 2. *n.* 15. *cum Fagundez,* quòd possit relaxari ab Episcopo, sine

consensu partis. Sed notandum 3. quòd hoc intelligitur de sola promissione gratuita; secus verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cùm intercedat ibi contractus onerosus utrimque obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in juramento *Perseverantiæ,* quod præstatur in V. Congregatione PP. Missionis S. Vincentii à Paulo, necnon in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris, ubi Oblati, licèt principaliter in obsequium Dei juramento promittant perseverare in Congregatione; attamen, quia eodem tempore Congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos et instruendos, atque ad non dimittendos sine justa et gravi causa (de qua autem Superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideo cùm intercedat hîc contractus; ultro citroque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quàm ab ipsa Congregatione vel à Sum. Pontifice, prout supremo bonorum Ecclesiasticorum Domino. Id patet ex Monito SS. Domini nostri Benedicti XIV, sive Bulla *Convocatis* edita 25 Novem. 1749, §. 32, pro anno Jubilæi 1750 ubi dicitur : « Denique quoad vota noverint » (Confessarii) sibi abstinendum ab eorum (votorum) commu- » tatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod » pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu Perseverantiæ, seu » alia emitti solita in aliqua Congregatione vel communitate, et » in vota obligatoria à tertio acceptata, non se ingerant. » Ita præfatus Pontifex Noster apud *F. Theodorum à Spir. S. in Tract. de Jubil.* novissimè edito anno 1750. Qui *cap.* 11. §. 2. *n.* 10. quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi emissum in Congregationibus à Sacerdotibus, sive Mulieribus Oblatis possit commutari in vim Jubilæi? Respondet negativè, hanc rationem adducens : (« Nec quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractûs onerosi ultro citroque obligantis. Numquam enim Summus Pontifex confert facultatem commutandi votum, ubi læditur jus aliorum, *ex cap. Cùm sit, de Rescriptis.* Nec obstat, quòd votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundariò in Congregationis obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, et Congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, et proinde quin jus Congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur, commutari non posse votum, ab Alumnis collegiorum emissum pro Missionibus ad Infideles, etc. cùm de tertii præjudicio tractatur etc. ») Ita prædictus Auctor. Et idem SS. Pontifex Benedict. XIV in Bulla *Inter præteritos* (edita die 3 Decemb. 1749.) §. 5. n. 66. sic ait : « Quod verò attinet ad » commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, » quæ quidem Pœnitentiariis interdicitur, apposité sanè scribit » Suar. t. 2. de Relig. lib. 6. c. 5. n. 7. circa vota Perseverantiæ, » quæ à quibusdam fiunt, dum aliquam Congregationem ingre-

» diuntur, quæque naturam assumunt contractûs et reciprocæ
» obligationis inter ipsos et Congregationem, quæ eosdem reci-
» pit, in quibus Pœnitentiarii dispensare non possunt. »

256. — « Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus
» Prælatis, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel privi-
» legium. *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 12. *Sanch. cap.* 47. et com-
» muni. Unde dispensare possunt sequentes : I. Papa respectu
» omnium fidelium in omnibus votis. II. Episcopus respectu
» suorum subditorum; non autem Parochus, quia tantùm habet
» jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c.* 12. III. Prælati
» Regulares exempti respectu suorum Religiosorum, et novi-
» tiorum : idque circa vota, quæ vel in seculo, vel etiam in no-
» vitiatu fecerunt, *Less. n.* 8 *et* 107. *Sanch. lib.* 9. *de Matr. d.* 29.
» non autem Prælati non exempti neque Abbatissæ. * (*No-*
» *que Pœnitentiarii, neque Vicarii Episcopi, nisi facultas specia-*
» *liter eis delegetur. Salm. c.* 3. *n.* 84.) * *Suar. Less. ll. cc.*
» IV. Ex privilegio Papæ, Confessarii Ordinum Mendicantium
» secundùm concessionem, et moderationem suorum Superiorum,
» ut notat *Less. d.* 13. *n.* 108. »

Quæritur an Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad Clericos in sacris, bene probabiliter potest in voto castitatis, cùm satis probabiliter hoc votum sit jure Ecclesiastico tantùm sacris Ordinibus annexum. (Vide *lib.* 6. *n.* 807.) Ita *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 11. *et Salm. de Ordin. cap.* 6. *n.* 11. *cum aliis*, *contra Gon. etc.* Majus dubium est an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sot. Syvl. Arag. Turr. etc. apud Salm. de Statu Relig. c.* 1. *n.* 41. quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed probabiliùs et communiùs affirmant *S. Thom. in* 4. *T.* 33. *quæst.* 1. *art.* 4. *q.* 1. *ad* 3. *et Salm. ibid. n.* 42. *cum S. Ant. Pal. Suar. Less. Sanch. Ponc. Cajet. Lez. Pell.* Et licèt videatur *S. Thom.* se revocasse 2. 2. *dict. quæst.* 88. *art.* 11. Verùm *Caj. ibid. ac Salm. dict. cap.* 1. *n.* 41. *cum Az. et Basil.* non ineptè S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantùm sensu non posse dispensare cum Monacho, ut simul sit conjugatus, et Monachus remaneat. Cæterùm in primo *loc. cit.* expressè docuit, bene posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirum ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus Regni, aut Provinciæ. Ratio, quia rectè censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, et Episcopos in non reservatis. Qua verò ratione possint? Vide dicenda de *Matrim. lib.* 6. *n.* 1117. Certum etiam est quòd omnes Prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possint eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de Voto cap.* 3. *n.* 83. Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam, nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, ut certum est cum *Sanch. Pal. et Croix l.* 3. *p* 1. *n* 483.; bene tamen

possunt in eis secum dispensare, cùm sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 116. *Croix loc. cit. et L.* 1. *n.* 799. *cum Laym. Suar. Sanch. Bon. Fill. etc. Elb. n.* 278. *cum Ills.* qui asserit esse communem sententiam contra *Henno*, et alios aliquos.

287. — In votis autem Religiosorum dispensari potest à suis Prælatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utiliùs noscatur Religiosum manere in sua. Vide *Salm. c.* 3. *n.* 90 *et* 91. Sicut posset etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem Religionem, voto Religionis quoad substantiam relicto; cùm nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ita *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 107. *et Sotus, Sanch. Arag. Led. etc. cum Salm. c.* 3. *n.* 91. Facultas autem dispensandi potest à dictis Prælatis delegari etiam simplici Clerico tonsurato. Vide *Salm. cap.* 3. *n.* 85. In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, prout voto non edendi carnes, renuntiandi dignitatibus, etc. quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequit dispensari, nisi à Pontifice. Est commune *cum Salm. n.* 29. Præterea in votis Novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tum à Prælatis Religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. c.* 3. *n.* 89.

Imò ex communi DD. cum *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 154. *et Nav. Sanch. Pal. Tamb. et quamplurimis cum Salm. c.* 3. *n.* 79. Omnes Confessarii Regulares possunt dispensare in votis quorumcumque Fidelium intra, et extra Confessionem (nam minimè requiritur, ut qui facultatem habet, dispenset in Confessione) : et hoc ex diversis privilegiis Pontificiis, quæ afferunt *Salm.* d. 94. *Elbel n.* 280.

Eamdem facultatem habent legati à latere, et Nuncii in Provincia sibi commissa : Item Capitulum, Sede vacante, et Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. Vide *Salm. n.* 88.

288. — « Resp. 3. Supradicti omnes Papa inferiores possunt » dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reser» vatis, scilicet voto Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, » Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Com» postellam, et Ultramarina, sive in terram sanctam. Vide *Bon.* » *Less. Laym. ll. cc.* »

Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quòd facultas dispensandi in his non intelligatur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici.* 2. *de Pœnit. et Remis.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, *Nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra.* Atque *in c. Si Episcopus eod. tit.* dicitur : « In generali » concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter » concessurus.» Et est commune. Vide *Salm. cap.* 3. *n.* 116. Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur, si nullum votum excipiatur : *Suar. Pal. etc. cum Salm. ib.*

Notandum II. quòd Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possint rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, putà, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirum gravis infamiæ mulieris, et similium. Ita *Less. lib.* 2. *cap.* 40 *n.* 126 *et* 127. *Sanchez. lib.* 4. 44. *et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. et alii cum Salm. c.* 3. *n.* 96. An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam Confessarii Mendicantes? Negant communiùs *Tambur. Croix, Sanch. Spor. etc.* Sed *Elbel. n.* 279. *cum Ana. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valde probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. et Sot.* Vide dicenda *lib.* 6. *de Matrim. n.* 1129. *v. Quæritur.* Adverte autem hîc, quòd prædicta procedant, quando dispensatur in voto reservato, putà castitatis, ad contrahendum Matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si Matrimonium sit jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut et Confessarii Mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. Vide *de Matr. lib.* 6. *n.* 989. 990 *et* 1129.

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non concedatur Confessariis in Jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam, quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur Confessariis in Jubilæo. Ita rectè ait *F. Theod. à Spir. S. De Jub. cap.* 11. §. 2. *n.* 21. Advertendum etiam, quòd dispensatio præfata non sit concedenda, nisi quatenus necessitas obliget; unde, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari : item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n.* 40 *et Salm. in fine, cum Laym. Suar. Pal. Tamb. etc.*

Notandum III. quòd prædicta vota minimè sint reservata : I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 47. *et Salm. dict. cap.* 3. *n.* 103. *cum Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Bassæo, et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideo non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantùm conservatio illius; secus, si abstinentia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore, neque votum emittendi votum castitatis aut Religionis, vel suscipiendi Ordines Sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm.*

7.

n. 140. Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ib. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum Religionis non approbatæ. Nec votum peregrinationis Romam etc. si non sit emissum sola devotionis causa, et præcisè illorum locorum; unde, si quis voveat Romam ire ad visitandam Imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n.* 77. *et Pal. Fag. etc. cum Salm. n.* 105. V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, putà peregrinandi mendicando, ingrediendi Religionem arctiorem; potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem, item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. n.* 74. *et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. n.* 106. VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, putà Religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch. num.* 46. *Less. n.* 124. *et Pal. Laym. etc. cum Salm. n.* 107. Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus*, juxta dicta *n.* 224. V. *Quæritur hîc.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis emisso à conjuge? Vide dicenda *de Matrimon. lib.* 6. *n.* 989 *et* 990. ubi probabile est cum *Sanch. et aliis*, eum posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse Confessarios Mendicantes, dicitur *ibid. n.* 1129. Sed plures hîc remanent quæstiones resolvendæ.

259. — Quæritur 1. an juramentum Castitatis, sive Religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor. apud Viva de Jub. quæst.* 12. *n.* 12. quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, *ex c. Postquam, de Elect. in* 6. Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantùm ex reverentia, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 8. et ideo talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p.* 4. *Tract.* 4. *Resp.* 69. *cum aliis. Secunda sententia*, cum *Sanch. de Matrim. lib.* 8. *D.* 13. *n.* 4 *et Sot. Caj. Azor. Val. et Salm. cap.* 3. *n.* 108. cum aliis, distinguit : si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit illud esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui; nam, quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum. *Tertia* igitur *sententia*, cum *Viva, et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz etc.* quam probabilem vocat *Sporer de* 2. *Præc. cap.* 3. *n.* 97. *cum Tambur.* congruentiùs loquitur, et tenet, quòd minimè sit reservatum tale juramentum; et si fortè in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse, vel non, in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num.* 4. *Diana, et Viva dict. loc. cit.* putant, ut plurimùm tali juramento includi etiam votum; maximè, ait *Sanch.* quando offertur res Divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, putà, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret Religionem se ingressurum. Sed propriùs loquendo, dicendum esse censeo, quòd, si talis jurans intenderit se obligare ad Religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, et ampliùs vinculo juramenti, tunc, licèt dispensetur à juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed, si intenderit se graviter obligare tantùm vinculo juramenti; ita ut emittat juramentum Religionis, non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantùm ex vinculo juramenti, à qua obligatione per relaxationem juramenti omnino liberatur: quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc rectè loquitur *Sanch. dict. n.* 4. *cum Lopez, et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obliget. Vide *Bus. de Cons. lib.* 1. *n.* 75.

260. — Quæritur 2. utrùm, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor. et alii, apud Leand.* quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter et probabiliùs negant *Less. lib.* 1. *cap.* 40. *n.* 124. *Sanchez Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 46. *et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. cap.* 3. *n.* 109. Ratio, quia, licèt materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cùm non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantùm addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale Castitatis etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd, si conditio sit de præterito, vel præsenti, certè votum remanet reservatum, quia tunc revera non dicitur conditionale, sed absolutum, cùm conditio non suspendat obligationem. Vide *Salmant. de Matrim. cap.* 7. *n.* 1. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. « Voveo, me ingressurum Religionem, si vigesimum annum » attigero: Si cursum studiorum consummavero. » Vide *Salm. de Voto c.* 2. n. 38. Prænotandum 2. ut certum, quòd, si conditio nondum sit impleta, possit in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. de Voto cap.* 3. *n.* 3.

261. — Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impleta? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, et fit absolutum, ac si tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Covarr. etc. apud Salmant. dub. cap.* 3. *num.* 113. *Secunda sententia* dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cùm pœnale non fiat ex affectu ad Religionem, aut Castitatem; imò potiùs ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. Lib.* 2. *c.* 40. *n.* 132. *et Laym. Suar. Bon. etc. apud Salm. ibid. Tertia* verò *sententia* valde probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 40. *n.* 93. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 545 *et* 546. *Salm. ibid. n.* 114 *et* 115. *cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis. Et Elbel n.* 286. vocat probabilissimam *cum Pal. Fill. Spor. Et March.* docet, omnia vota, sive conditionalia, sive pœnalia, non esse reservata; Ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et ideo principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licèt, impleta conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cùm procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secus tamen dicendum, ut bene ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de Jubil. cap. XI.* §. 2. *num.* 9.), si quis voveret Religionem se ingressurum cum conditione, verbi gratia *si Mater obierit;* quia tunc votum potiùs est absolutum, quamvis ad executionem, durante Matris vita, non obliget: particula enim *si* non rarò æquivalet particulæ *quando*.

262. — Utrùm autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiuntur, in votis et juramentis? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de Matrim. l.* 3. *D.* 25. *n.* 12 *et* 13. *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 55. et aliis communiter contra *Pontium, Pal. et Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. Vide tamen quæ fusè de hac quæstione diximus *l.* 1. *de Leg. n.* 138. Et vide etiam dicenda *n.* 232. *in fin. v. An. autem*, ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc.* peregrinos fieri verè subditos Superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.

TRACTATUS TERTIUS.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid tertium Præceptum, *Memento*, etc.

263. An hoc Præceptum sit naturale, vel cæremoniale? —264. An hoc Præcepto præcipiatur cultus interior? Et an hoc Præceptum sit affirmativum?—265. An observantia Dominicæ sit de jure Divino? — 266. An Episcopi possint Festa indicere?—267. A quo tempore incipiat obligatio Festi? — 268. Ad quid obliget hoc Præceptum? Quibus Festis permittantur opera servilia in Regnis Siciliæ? —269. An sit obligatio audiendi Concionem? et qualis sit obligatio Episcoporum, et Parochorum concionandi. — 270. Qui teneantur observare Festa? — 271. An in Festis liceat injungere servilia Infidelibus?

263. — « PRÆCEPTUM hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui Divino, est naturale, et adhuc obligat: quatenus verò tempus ad id designatur die Sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies Dominicus, et Festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th.* 2. 2. *q.* 122. »

Quæritur 1. an præceptum de Sabbato sanctificando fuerit *Naturale*, an *Cæremoniale?* Respondetur unà cum *Bus.* quòd præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit naturale, et obligavit omnes, et ideo inter Decalogi præcepta computatur: prout autem determinavit diem Sabbati à vespera usque ad vesperam (ut in *Leo.* 23.) fuit cæremoniale, et obligabat tantùm Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom.* 3. *p. in Præc. Dec. n.* 4 *et* 6. *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 1. qui sic docet: « Præceptum de sanctificatione Sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem est « quantùm ad hoc, quòd homo deputet aliquod tempus vitæ suæ « ad vacandum divinis... Sed in quantùm in hoc præcepto deter- « minatur speciale tempus in signum creationis Mundi, sic est « præceptum cæremoniale... Unde... ponitur inter Præcepta « Decalogi, in quantùm est morale, non in quantùm est cæremo- « niale. » Vide *Salm. tract.* 23. *de* 3. *Præc.* de hoc puncto fusè disserentes *c.* 1. *a. n.* 1. usque ad 7.

264. — Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior? Affirmant *Scotus, Angel. et Tabien. apud Salm. dict. c.* 1. *n.* 8. unde dicunt, teneri Fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus caritatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissimè negant *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 9. *c.* 7. §. 2. *q.* 4. *a.* 4. *concl.* 2. *dub.* 2. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 35. *n.* 8. *et Salm. ex n.* 9. *cum Co. Fill. Bon. Sayr. etc. ex D. Thom.* 2. 2. *q.* 122. *c.* 4. ubi docet, quòd ad interiorem cultum non cogamur, sed moveamur à Spiritu Sancto : *Et ideo* (ait) *in tertio præcepto præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet *Catech. Rom. de* 3. *Præc. n.* 1. ubi *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma Theologorum, utque docet idem *D. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. *in corp.* et expressiùs *ad* 1. ubi : *Non enim idem est finis præcepti, et id, de quo præceptum datur.*

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum? aut negativum? Et respondetur, esse affirmativum, dum non obligat semper, et ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum. Salm. ibid. n.* 25. contra *Caj. et Fill. etc.* qui tuentur esse negativum, cùm in eo nihil positivum judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide *Catech. Rom. n.* 11.

265. — Quæritur 4. an observantia diei Dominici sit de jure Naturali, sive Divino, vel tantùm Ecclesiastico? *Prima* sententia asserit eam esse de Divino; quia Dominicus dies successit loco Sabbati, quod jure Divino erat institutum ad Deum colendum. Ita *Abb. Ang. Panorm. apud Salm.* et his adhæret *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 691. *cum Mar. et Spor.* qui dicunt excusatum in Festo à Missa, teneri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno. Sed longè probabilior, et communis est secunda sententia, quòd sit de jure Ecclesiastico ex *Catech. Rom. n.* 19. ubi : « Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus in Dominicum transferatur diem. » Idem docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 122. *art.* 3. *ad* 4. « Observantia diei Dominicæ... succedit observantiæ » Sabbati, non ex vi legis, sed ex constitutione Ecclesiæ. » Et ideo observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, et in ea dispensari potest; quamvis in hoc dispensari non posset, ut nullus sit dies festivus cultui Divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III dispensavit in hoc, ut in Dominicis fiat piscatio alecium, utì habetur in *c. Licet de Feriis*, ubi sic dicit : « Licèt » tam veteris, quàm novi Testamenti pagina septimum diem » ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, » quàm dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalia Sanc- » torum Ecclesia decreverit observanda; Indulgemus, ut liceat, » diebus Dominicis, et aliis Festis (præterquam in solemnitati- » bus), si aleces terræ se inclinaverint, earum captioni ingruente » necessitate intendere. » Hanc sententiam tenent *Sotus. de Just. l.* 2. *quæst.* 4. *art.* 4. *ad* 2. *D. Anton. p.* 2. *tit.* 9. *c.* 7. *Nav. c.* 13.

n. 1. *Azor. tom.* 2. *l.* 1. *c.* 2. *q.* 2. *Suar. t.* 1. *de Relig. l.* 2. *c.* 4. *n.* 8. *Sanch. Cons. l.* 5. *cap.* 2. *Dub.* 1. *ex. n.* 2. *Elbel. n.* 340. *et Salm. c.* 1. *n.* 38 *communiter cum S. Th. loc. cit. mox supra n.* 263. *Vill. Caj. Bon. et cum aliis. Carden. in tr.* 52. *p.* 2. *n.* 15. *ac Bell.* Sed urget magna oppositio, videlicet : Præceptum Sabbati erat certè naturale, et morale, nam ideo inter Decalogi præcepta numeratum fuit : Ergo Dominica, quæ Sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali, sive Divino est. Respondetur, quòd, licèt sit de jure Divino et naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultûs, et dierum quibus conferendus erat, fuerit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta : ita ut posset tunc Papa decernere ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm.* dict. *n.* 38. Et ideo præceptum hoc, quoad exhibitionem cultûs, est quidem Divinum, sed, quoad determinationem cultûs et temporis, est Ecclesiasticum. Vide *Salmant. dict. num.* 38 *et* 39. *et in fine Proæmii ad* 3. *Præc.*

266. — Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis Diœcesibus Festa indicere? Constat eos posse ex *c. Conquestus de Feriis.* Sed dubium est ex *Bulla Urb. VIII* ubi in Domino monentur Episcopi ut abstineant à Festis instituendis. Verùm probabiliùs illa verba sunt potiùs monitiva, quàm præceptiva. Vide *Salm. c.* 1. *n.* 113 *et* 114.

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus Cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor. Covarr. Bonac. Trull. etc. Salm. ibid. n.* 116. *ex dict. cap. Conquestus de Fer.* Notandum tamen, quòd sufficiat, si Clerus, et Populus non contradicant. Notandum deinde, quòd, licèt Episcopus, illis contradicentibus nequeat Festa indicere perpetua, possit tamen una, vel altera vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. n.* 117. dicunt, sufficere ex consuetudine solum Cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. n.* 118. juxta jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo ex *Bulla Urb. VIII Universa*, edita anno 1642, possint Episcopi sine consensu Populi et Cleri instituere Festa perpetua ; Ita *Salm. n.* 119 *et* 120. *cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non teneri Populum servare Festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel Cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. etc. n.* 619. Et quidem probabiliùs, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu Cleri et Populi Festa indicere : ex altera autem parte in præfata Bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quòd Episcopi abstineant de facili Festa instituere : Unde non bene, saltem non satis deducitur hanc facultatem absolutè Episcopis concedi.

Utrùm autem Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantùm beatificatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. etc. apud Salm. n.* 21. Sed ipsi ut veriùs negant cum *Sanch. Barb. Vill. Dian. etc. n.* 122. Principes seculares etiam posse

indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam à servilibus, dicunt *Sa, Sylv. etc.* Sed negant commun. *Azor. Sanch. Fill. et plures alii cum Salm. n.* 125.

267. — Quæritur 6. à quonam tempore incipiat obligatio diei festi? *Ang. Panorm. etc.* tenent, incipere à vespera ad vesperam. Probabiliùs verò incipit à media nocte ad aliam: talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possint institui Festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita *Nav. Suar. etc. cum Salm. n.* 131. *et Elbel de* 3. *Præc. n.* 331. Notandum autem, quòd si festum ob diem impeditum transferatur in aliam quoad Officium, non transferatur obligatio audiendi Sacrum, et abstinendi à servilibus. Est commune, vide *Salm. n.* 133. quia talis est communis praxis Ecclesiæ.

268. — Quær. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi et ad quid obliget? Ad primum respondetur affirmativè, cùm damnata fuerit ab Innoc. XI propos. 52 dicens: « Præceptum servandi » Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit con» temptus. » Ad secundum respondetur, quòd obliget ad audiendum Sacrum ex *c. Vice illius, de Tregua, etc. Si quis, de Consecr. Dist.* 1. Et abstinendum à servilibus *ex Leo.* 23. 7. *et ex c.* 1. *Licet de Fer.* Et hoc non solùm in Dominicis, sed etiam in aliis festis.

Hîc opportunè advertendum, quòd ex Brevi edito die 22 Decemb. an. 1748 à nostro Pontif. Bened. XIV pro Regnis utriusque Siciliæ permittantur opera servilia in Festis, exceptis » diebus Dominicis Paschatis Resurrectionis, et Pentecostes, et » aliis Dominicis per annum; nec non diebus Circumcisionis, » Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et Nativitatis Do» mini; diebus Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Na» tivitatis, et Conceptionis B. M. V. Immaculatæ; Festo SS. App. » Petri et Pauli, omnium Sanctorum, ac præcipui quorum» cumque locorum Diœcesium Patroni. » Pro aliis Festis præcipitur tantùm auditio Sacri.

269. — Utrùm autem sit obligatio etiam audiendi concionem? Sic videtur præcipi in *c. Sacerdotes. Dist.* 1. *de Consecr.* Sed respondetur negativè cum *Bus. infra* 308 *et n.* 323. *ac Salm. tr.* 23. *c.* 1. *n.* 141. Explicat autem *Glossa* textum cit. loqui tantùm de contemnentibus concionem. Et notat *Suar. t.* 1. *de Relig. l.* 2. *c.* 16. *n.* 8. nil aliud ibi præcipi, quàm ut Episcopi, et Parochi diebus Dominicis, et Solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quàm Episcopis et Parochis prædicandi. Hîc obiter advertendum, quòd in *Trid. sess.* 5. *c.* 2. *de Ref.* præcipiatur tam Episcopis, quàm Parochis obligatio concionandi suis Populis in Dominicis, et Festis solemnibus his verbis: « Omnes Episcopos... et Prælatos teneri per » seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum (vel » per idoneos, si impediti fuerint)... Si quis autem hoc adim-

»lere contempserit, districtæ subjaceat ultioni. Archipresby-
.eri quoque, Plebani, et quicumque curam Animarum obtinent,
»er se, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus
ialtem Dominicis et Festis solemnibus plebes sibi commissas
»ro sua, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo
ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annun-
iandoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ
eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat.» Idem præ-
ptum renovatur Episcopis in eodem Concil. *sess.* 24. *c.* 4. Hinc
n dubito cum *Salm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 143 *et* 144. *et Barb.*
.in prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quàm Paro-
os graviter, et absolutè. Nec obstat id, quod sentit *Suar. apud*
m. D. 5. *qu. n. p.* 2. *in fin.* nempe, quòd hoc præceptum non
›liget tam rigorosè, ita ut graviter peccent Parochi, qui inter-
um, vel sæpius omittunt concionari : id opinatur *Suar.* tam ex
nsuetudine sic legem interpretante, quàm ex ipso Concilio,
ri in *dict. c.* 4. *sess.* 24. cùm agitur de hac obligatione Episco-
rum, dicitur *si ita oportere duxerint;* Et huic interpretationi
hærent *Bonac. l. c. et Pal. tr.* 9. *D.* 9. *p.* 4. *n.* 5. Sed bene res-
ndent *Salm. l. c. n.* 143. quòd conditio illa referatur ad tempus
ntùm Adventûs, et Quadragesimæ, ut patet revera ex contextu
ncilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD.
tali præcepto admittunt parvam materiam; *Ronc. de* 5. *Præc.*
5. *p.* 6. vult parvam materiam esse tantùm duodecimam par-
m concionum intra annum: Sed hoc videtur nimis rigidum.
ılm. autem *n.* 145. rationabiliter asserunt, non excusari à culpa
avi Parochos sæpius prædicationem omittentes, quo videntur
ılm. excusare Parochos interdum omittentes. Hinc non impro-
ibiliter videntur tenere *Bon. et Pall. ll. cc.* non peccare gra-
.ter Parochos, qui interdum concionari omittunt; secus verò,
t aiunt, si omittant per unum integrum mensem continuum,
ıt per tres menses discontinuos in anno. Tantò Magis, quia
ı *Trid. d. s.* 5. *c.* 2. *in fine* dicitur, quòd, si ab Episcopo ipsi
arochi « moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint,
per censuras etc. cogantur, ut officium suum impleant.» Ex
io videtur, in hac materia ejus parvitatem majorem latitudi-
em habere. Notant demum *Salm. d. n.* 145. bene posse Paro-
hos conciones omittere ut postea opportuniùs suppleant. Epis-
›pi autem rariùs quidem, quàm Parochi, tenentur conciones
ıcere.

270. — Quær. 8. quinam teneantur observare Festa? Res-
ondetur, omnes Fideles rationis compotes, id est circa finem
eptennii. Ita ex communi *Croix l.* 3. *p.* 1. *et n.* 615. *et Salm.*
. 1. *n.* 151. contra alios, quorum opiniones passim rejiciuntur.
Iinc pueri, qui ante septennium certò pervenerint ad usum ra-
ionis, tenentur, ut censent probabiliùs *Suar.* 3. *p. t.* 3. *D.* 82.
ect. 4. *in fine. Nav. c.* 21. *n.* 7. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *qu.* 1 *et*
alm. c. 1. *n.* 152. *cum Fagund. ac Dian. p.* 10. *tr.* 12. *R.* 37.
ui hanc sententiam probabiliorem vocant (contra verò non te-

nentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent.) Ratio, quia lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de Leg. n.* 369. *Dian. l. c. cum Trull. Rocafull. et Pasqualig.* ac *Croix l.* 1. *n.* 676. *cum Burg. Illsung. et Jo. Sanch. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. nempe, pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas, quia istæ non obligant, nisi secundùm communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea ff. de Leg.* ubi: Nam ad ea potiùs debet » aptari jus, quæ frequenter et facilè, quàm quæ perrarò eve- » niunt; » hac etiam ratione *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 2. excusat à jejunio juvenes ante 21 annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: « Quia (ut ait) Legislator attendit » id quod communiter et in pluribus accidit. » Idem autem dicunt *Sanctius, Dian. et Burgh. apud Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 2026. de præcepto annuæ Confessionis; sed tenendum cum *Pal. de Sacr. Pœn. p.* 20. §. 2. *n.* 2. qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* bene obligari ad Confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *c. Omnis utriusque sexûs, de Pœn. et rem.* præcipitur, quòd omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis*, bene explicat *Glossa, id est, cùm est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel. ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n.* 151. Qui autem simul esset cæcus, mutus, et surdus, non teneretur adesse Missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secus, si tantùm sit cæcus, vel surdus *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 616. An teneantur peregrini ad observanda Festa? Vide dicta supra *l.* 1. *n.* 156. et dicenda hoc *l.* 3. *n.* 332. *in fin. v. An autem.*

271. — An autem liceat in Festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Fernand. ap. Tamb. c.* 3. §. 1. *n.* 17. Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 9. *n.* 3. *Croix. l.* 1. *n.* 579. *cum Viva, Tamb. et Elbel n.* 410. meritò putant non improbabile: cum *Laym.* permittat injungi perpetuò amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit *quòd Ecclesia non judicet de iis, qui foris sunt*, 1. *Cor.* 5.

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur?

272. Quæ sint opera servilia? — **273.** An sit duplex peccatum peccare in die festo? — **274.** Quæ opera non sint servilia? — **275.** An itinerari? — **276.** An ducere currus vel jumenta onusta? — **277.** An molere? — **278.** An docere, scribere, canere etc., etiamsi fiant ob lu-

crum? — 279. An transcribere? — 280. An pingere? — 281. An delineare, retrahere, et an sculpere? — 282. An liceat Typographis componere? et an distillare? — 283. An venari, et piscari? — 284. Quæ sint opera forensia vetita in Festis? — 285. An liceant venditiones, et contractus? — 286. An liceant nundinæ, et mercatus? — 287. An liceat excommunicare, conficere Testamenta, et similia?

272. — « Resp. 1. Die festo prohibentur omnia opera servi-
» lia, hoc est, quæ et versantur circa materiam externam, et
» vel mechanica, et illiberalia sunt, v. gr. suere, fabricare; vel
» requirunt tantùm laborem corporis, et ab operariis tantùm,
» et servis fieri solent. Ita DD. communiter. Vide *Laym. l.* 4.
» *tr.* 6. *c.* 2. *Suar. Fill. etc. ex S. Th. loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera *corporis*, quæ per corpus exercentur, et ordinantur immediatè ad utilitatem corporis, ut fodere, suere etc. Et hæc dicuntur *Servilia*, quia à servis fierit solent. Hinc definitur opus servile ab *Ills. apud Croix l.* 3. *p. n.* 284. « Actio, quæ
» immediatè in utilitatem corporis potiùs, quàm animi viribus
» efficitur. » Alia sunt opera *Animæ*, quæ ab anima præcipuè procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia à liberis exercentur. Alia denique sunt *Media*, seu *Communia*, quæ à liberis et servis promiscuè exercentur, ut iter facere, venari, etc. Ita *Laym. tract.* 7. *c.* 1. *n.* 1 *Bon. Dub.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 6. *Anaclet. Viva, etc.*

273. — Quæritur hîc, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant die festo? Affirmant *Bon. S. Antonin. Med. etc. ap. Salm. de* 3. *præc. c.* 1. *n.* 224. quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui Divino, qui in Festo præcipitur; sed probabilior, et longè communior est contraria sententia *Nav. c.* 6. *n.* 9. *Suar. t.* 1. *de Rel. l.* 2. *c.* 18. *n.* 3. *Lug. de pœnit. D.* 16. *n.* 116. *et Salm. ex n.* 225. *cum Caj. Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. etc. et D. Thom.* qui *in.* 3. *D.* 39. *quæst.* 5. *art* 5. *q.* 2. *ad* 2. Glossæ, dicenti in *c.* 13. Lucæ, quòd lex prohibet in Sabbato, *non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari*, sic respondet: « Opera servilia mysticè intelliguntur peccata,
» sed ad litteram dicuntur, ad quorum exercitium servos depu-
» tatos habemus. » Nec obstat illud quod S. Doctor ait 2. 2. *q.* 122.
» *art.* 4. *ad* 3. ubi dicit: « Magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quàm qui aliud corporale opus licitum facit. Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis verò præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est *n.* 264. ex eodem *divo Thoma*.

274. — « 1. Impertinens est ad rationem operis servilis,
» utrùm fiat ex lucro, an ex recreatione: an ex hac, an ista in-
» tentione, pia, vana, et turpi, *Cajet. Suar. Laym. loc. cit. etc.*
» contra *Sylv.* et Canonistas.

» 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione, et

» labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc. quia
» nihil horum mutat naturam operis.

« 3. Servile non est, ideoque nec prohibitum, in festo ludere,
» choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedi-
» bus, equo, curru, vel navi : unde etiam ad hæc necessaria
» sunt licita. *Nao. c.* 13. *Tolet. et Laym. Suar. de fest. c.* 27. »

275. — Utrùm sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Sylv. etc.* At affirmandum est ex communi cum *Bus. Viva de* 3. *Præc. q.* 9. *n.* 8. *Elbel. n.* 404. *et Salm. c.* 2. n. 247. Et sententia opposita nunc relinquenda est, ut antiquata, bene ait *Ronc. c.* 3. *q.* 4.

Utrùm autem sit licitum uti lectica ab hominibus portata? Negat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 577. Affirmat *Tamb.* cum *Ills.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam viget in urbe Neapolis, et excusat à culpa, ut bene advertit *Mazzotta de* 3. *Præcept. cap.* 1. §. 1.

276. — « 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, cùm
» id sit iter facere, ut ait *Fill.* hic *c.* 9. *n.* 170. Ducere autem
» jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est servile
» *Suar. loc. cit. Fill. loc. cit.* Si tamen ante festum talia itinera
» incœpta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam
» utilitatem, vel ob damnum quod aliàs sequeretur. »

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta die festo? Triplex est sententia *Prima* tenet hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ita cum *Bus. Bon. Disp.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 25. *cum Reg. et S. Anton. Nao. Caj. et Sylo. ap. Salm. c.* 1. *n.* 246. *Secunda sententia* tenet, hoc non licere sub gravi, non autem per se sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis oneribus : secus, si labor esset modicus. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 578. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 22. *cum Dian. Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 7. *n.* 10. *Pal. ap. Salm. c.* 1. *n.* 249. *in fin. Elbel de* 3. *Præcept. n.* 404. *Tertia sententia* probabilior, saltem hodie, quam tenent *Viva q.* 9. *art.* 1. *n.* 9. *Ronc. c.* 3. *q.* 4. *Salm. c.* 1. *n.* 250. *cum aliis*, censet omnino licitum esse, non solùm iter incœptum continuare, sed etiam inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile : Et si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel denique quia adest universalis consuetudo quam adesse meritò aserit *Mazz. t.* 1. *p.* 405. Idemque ait de nautis *p.* 409.

277. — An autem liceat in Festis molere : Concedit *Sanchez Conc. lib.* 5. *cap.* 2. *d.* 13. si sit mola, quæ agitur aqua, vel vento; non autem, si agatur bestiis, et in qua requiritur magnus labor, et occupatio. Ex qua doctrina satis probabiliter inferunt *Tamb. n.* 14. *et Croix n.* 578. quòd, quando cooperatio, et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat Ferrariis equos iter agentium ferrare Vide *Dub. sec. II. n.* 300.

278.— « 5. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio » docere, studere, scribere, transcribere, et secundùm quos» dam, ut *Medin. Lopez, et Armillam*, quorum sententiam » probabilem putat *Laym.* contra *Fill. Azor.* et alios multos, » pingere etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis plerique » concedunt); terere tamen colores, et non pingere, sed tinge» re, ut verbi gratia colorare asseres, vel pannos, dealbare pa» rietes, illiberale est. »

Hic plura sunt distinguenda:

Quær. 1. an docere, scribere, ludere, canere etc. sint *servilia*, si fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor. Tabien. etc. ap. Salm. c.* 1. *n.* 263. quia, licèt tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3. *cum Sot. Nav. Suar. et Salm. n.* 264. Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

279. — Quær. 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant *Caj. Nav. Sanch. Sylv. etc. apud Salm. c.* 1. *n.* 268. quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cùm multi transcribant etiam quod non intelligunt, sed negant communissimè, et probabiliùs *Elbel. n.* 399. *Ronc. c.* 3. *q.* 4. *Resp.* 1. *Salm. c.* 1. *n.* 279. *cum Suar. Sa, Trull. Bon. et Viva Q.* 9. *Art.* 1. *n.* 3. *cum Pal. et communi*, quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam: Et ideo *Elbel. n.* 400. *Viva ib.* notat *ex Tamb.* licere etiam transcribere notas musicas, et rationes, et etiam characteres componere, ut *Laym. cum Dian. Bus. n.* 282. *seq. Mazz. et Elbel n.* 401. *cum Spor. Tamb. Mayr. et pluribus* contra *Pal.*

280. — Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez. Med. Aug. Sylv. Sayr. Armilla. Rosell. Barb. apud Salm. c.* 1. *n.* 237. *et apud Bus. et Laym.* Ratio, quia, ut dicunt, tale opus propriè servile non est, sed potiùs liberale, prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causa, admittunt *Azor. Reg. Fill. etc. apud Bon. Disp.* 5. *q. un. p.* 2. *num.* 25. Hanc sententiam *Spor. n.* 45. vocat probabilissimam. *Secunda* tamen communior sententia tenet, pingere esse opus servile, quia non potest dici actio liberalis, cùm non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solùm ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia pingere simillimum est ac sculpere, et acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. n.* 238. *cum Caj. Suar. Pal. Sanch. et aliis.*

His tamen non obstantibus, *Laym. tract.* 7. *c.* 2. *n.* 3. *Viva q.* 6. *A.* 2. *n.* 4. *Elbel. n.* 395. *Holzm. n.* 541. *Ronc. ib. q.* 4. *Anacl. tr.* 10. *q.* 2. *Tamb. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 8. *cum Sa, Pelliz, et Pal.* admittunt, primam sententiam esse probabilem, modò id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas dolando, etc. Ratio, quia pingere, licèt requirat operationem materialem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis, imò potiùs dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura expri-

mit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castr. Tamb. et Viva;* vel, ut ait *Laym.* videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. Negari non potest, prædictam opinionem satis esse probabilem, ut rectè dicit *Mazzotta:* nam, etsi non constaret, quòd pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabiliùs enim videtur esse actio, saltem *media*, et *communis* servis et liberis, dum sæpe communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercere; opera enim *in quantùm* (loquitur *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad.* 3.) *sunt communia servis, et liberis, servilia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in Reg. Prax.* non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

281. — Communiter autem admittunt *Sporer tr.* 3. *in Dec. c.* 4. *Fel. Pot. n.* 2033. *Mazz. et alii apud Tamb. et Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent fœminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quàm ad operandum. Excusant etiam *Az. Fill. Sylv. et Aug. apud Bon. ib. n.* 25. *in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, March. apud Bus hîc n.* 283. *in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n.* 10.

282.— « 6. Videntur etiam excusari posse in Typographiis » litterarum collocatores, quando post Divina collocant neglec- » tum pensum, ut habet *Laym.* hîc. Imprimere tamen servile » habetur. *Escob. D.* 5. *c.* 4. *Suar. Laym. etc.*

« 7. Excusat etiam *Fill.* hîc *n.* 169. distillationem, quæ sine » corporis fatigatione potiùs ad experientiam, et peritiam fit, » quàm ex officio et arte. * (Admittit eam Croix *n.* 578. si » parva sit applicatio. An autem ob eamdem rationem liceat » emundare triticum manibus? Tamb. §. 1. in fin. in dubium » revocat. Cæterùm P. Michael apud Elbel *n.* 408. permittit ad » vitandum otium leves labores, ut decerpere rosas, decorticare » poma, etc. Sed in his potiùs dicendum puto, quòd requiratur » majus temporis spatium ad materiam gravem.)

283. — « 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium tenent, » et excusant per consuetudinem, ad otium, aliaque pejora vitan- » da) venari. *Granat.* 2. 2. *c.* 3. *t.* 12. *art.* 4. *sect.* 7. *n.* 65. » aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in fluminibus » recreationis gratia) et similia: piscatio tamen moderata esse » debet. Vide *Laym. et Fill. tr.* 27. *c.* 9. *q.* 12. *Bon. d.* 5. *q.* 1. « *p.* 2. *n.* 23. *Escob.* qui docet laboriosam esse, et ex officio non » licere. Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum » acu pingentes *Arm. Azor. Pal. Sa, Marcant.* Vide *Dian.* » *p.* 5. *t.* 6. *R.* 15. *et p.* 4. *tr.* 4. *R.* 64. »

Quæritur, an venatio, aucupatio, et piscatio sint opera vetita diebus Festis? Adest duplex sententia. *Prima* affirmat, quia

dicunt esse opera servilia, maximè si fiant ob quæstum, ut *Sylv. Angel. Corell. etc. apud Salm. c.* 1. *n.* 41. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, et communior negat esse prohibita, etsi fiant causa lucri; vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. c.* 2. *n.* 4. *Elbel. n.* 402. *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 2. *D.* 14 *et* 15. *Navar. Med. Granad. Rod. Lop.* Vel quia saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenent *Holzm. n.* 542. *Viva art.* 1. *n.* 15. *cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. etc.* modò, intellige, hæc fiant sine magno labore, aliàs frustra videretur Pontifex dispensasse in piscatione halecum in *c.* 3. *de Feriis.*

284. — « Resp. 2. Prohibentur præterea quædam opera non » servilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus, placitum, » judicium ad mortem, vel pœnam, et strepitus omnis judicialis, » id est actiones, quæ ad decisionem causarum, tam civilium, » quàm criminalium, tam Secularium, quàm Ecclesiasticarum » spectant. Ita *commun. DD. ex c.* 2. *de feriis.* »

Unde resolves :

« 1. Die Festo non licet citare, adducere testes, id est, exigere » juramentum judiciale, proferre, aut exequi sententiam, quæ, » si feratur, est irrita. Vide *Laym. l.* 4. *t.* 7. *c.* 2. *n.* 7. »

Prohibetur in Festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 10. Sed licitum est præstare juramentum Inquisitoribus, et etiam juramenta, quibus confirmantur contractus promissi in die festo. *Viva art.* 2. *n.* 15. Prohibentur etiam formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sive executio; nisi aliter requirat necessitas, aut pietas, *ex c. ult. de Feriis.*

285. — « 2. Nec licet emere, et vendere res non necessarias, » negotiari publicè, vel privatim, inire contractus emptionis, » locationis, permutationis, etc. (nisi ex consuetudine, vel aliis » justis causis excusentur) quia intelliguntur nomine mercatûs, » qui prohibitus est *c.* 1. *de feriis*, ut docent *Bon. ex Suar. c.* 13. » *Fill. t.* 27. *c.* 10. *q.* 2. *n.* 180. * (*Vide n. seq. v. An autem.*) * »

286. — Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, et alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viv. q.* 9. *art.* 2. *n.* 2. *cum Pal. et Salm. c.* 1. *n.* 276 *et* 278. *et ibid. Sanch. Caj. Sot. etc. Croix n.* 606. qui *cum Pal. et Tamb.* dicit, quòd ex consuetudine nunc videtur omnino licitus esse mercatus. Emptiones autem mercium certè sunt vetitæ à jure Canonico, ut ait *Sanch. D.* 25. *n.* 3. *etc. ap. Salm. n.* 279. At ubi est contraria consuetudo, excusantur : *Sanchez et Viv. ib.* consuetudo enim (ait *Mazz.* §. 2.) in hoc magna ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm.* permitti in Festis vendere poculenta, et esculenta, etsi ad gulositatem, cum *Caj. Sanch. Nav. et Bus. D.* 2. juxta Decr. *Sacr. Cong. Rituum ap. Salm. n.* 286. Item vendere calceos, candelas, et similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiam præsentes, et quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia

sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantùm venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex n.* 280. *cum Sanch. Nav. etc. et Croix n.* 606. *cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatûs vetentur etiam locationes, negotiationes, et similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylv. etc.* Sed communiùs negant *Sanch. c.* 2. *D.* 26. *n.* 3. *Viv. art.* 2. *n.* 4. *Salm. c.* 2. *n.* 274. *cum Trull. Pal. Azor. et Leand.* Quia talis est sapientum consuetudo, qua videtur derogatum *Decretis S. Pii V Cum primum, ann.* 1596 *et Sacræ Congreg. Rituum ap. Salm. n.* 286. Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. et alii apud Croix n.* 606. Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. d.* §. 2. damnat de mortali; Sed *Viva* asserit ex commun. *cum Pal. q.* 9. *art.* 2. *n.* 4. quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare; aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judicialem; Et revera, ubique inter nos in Festis stipulantur instrumenta; quamvis Notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterùm communiter conceditur.

287. — « 3. Die Festo licet excommunicare, dispensare, judi-
» cem privatim informare, Advocatum consulere, consilia confi-
» cere, eligere, etc. quia non requirunt strepitum judicialem.
» V. *Bon. l. c.* ° (*Est communis apud Viva q.* 9. *art.* 2. *n.* 4. *Lici-
» tum est etiam conferre Beneficia, et etiam jurisdictionem exer-
» cere sine strepitu judiciali; Item emancipare, et etiam appellare.
» Viva ibid.*) ° »

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288. Qui possint *Dispensationem* dare ad laborandum? — **289.** Quinam laborantes excusentur ex *Consuetudine*? — **290.** An vertentes segetes etc. An Barbitonsores, et Sutores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis? — **291.** Quomodo excuset *Pietas*? — **292.** An liceat Die Festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulchrum etc.? — **293.** An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis? — **294.** Quomodo excuset *Caritas* erga Proximum? — **295.** Quomodo *Necessitas*? — **296.** An excusentur famuli, à Domino coacti ad laborandum? — **297.** An pauperes, reficientes vestes? etc — **298.** An liceat Die Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus? — **299.** An conficere panem? — **300.** An mederi, conflare ferrum? coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos? — **301.** An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiam omittere Sacrum? — **302.** An ad vitandum otium? — **303.** An excusentur Instauratores viarum etc.? et Sartores perficientes vestes Die Festo? — **304.** Quomodo excuset *Utilitas* ad publicam lætitiam?

— 305. Quomodo excuset *Parvitas materiæ?* (*Vide etiam de hoc lib.* 6. *n.* 346.) — 306. An peccet graviter mandans suis famulis, ut laborent per horam? — 307. Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?

« TALES præcipuè sunt septem: Prima, *Dispensatio* Episcopi, » vel habentis potestatem quasi Episcopalem, quales sunt Supe- » riores Religionum; imò et Parochi, quando non datur facilis » accessus ad Episcopum. *Suar. c.* 33. *Laym. c.* 4. *n.* 2. *Bon.* » *p.* 1. *n.* 20. »

288. — In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest *primò* Pontifex, ut supremus Legislator et Pastor, in omnibus festivitatibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in suâ Diœcesi; et etiam Capitulum, sede vacante; necnon Prælati regulares erga suos Religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possint etiam in Festis communibus: notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sine justa causa, peccent graviter, et invalida sit dispensatio; secus, si dispensent in Festis synodalibus, sive particularibus loci. *Tertiò* Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantùm ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Cons. lib.* 5. *c.* 2. *d.* 20. *n.* 2. *Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor. Trull. cum Salm. c.* 1. *n.* 359 *et Viva A.* 2. *n.* 13. qui notat, quòd Vicarius Generalis etiam possit dispensare, sed tantùm ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l.* 4. §. 2. *n.* 3. *cum Meroll. Barb. et Sanch.* Etiam verò præsente Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantùm, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejunio, et in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ita *Viva loc. cit. Tambur. ut supra n.* 37. *et c.* 5. §. 7. *n.* 56. *cum Th. et Jo. Sanch. Spor de Leg. c.* 1. *n.* 349. *cum Suar. Mazzott. de Leg. tr.* 1. *D.* 4. *q.* 1. *cap.* 2. *ac Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 40. *comm.* Censet autem *Elbel de* 3. *Præc. n.* 414. *cum Suar. Sylv. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si Dispensator adiri nequeat. Hîc autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam possit eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n.* 584. *cum Tamb. etc.*

289. — « Secunda, *Consuetudo;* nam sic licitæ sunt nundinæ » illæ, in Festis passim haberi solitæ, et præparationes delicia- » rum non necessariarum, ut cupediorum, placentarum, et simi- » lium ciborum artificiosorum, item emptiones, et venditiones » rerum parvi momenti. *Bon. l. c. Laym. l. c.* »

290. — Hinc ex consuetudine *Salm. c.* 1. *n.* 347. *et Sanch. apud Viva art.* 2. *n.* 12. excusant eos, qui in area vertunt, ut separent segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n.* 13. excusant Barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Viva ib.* dici posse de Sutoribus calceantibus novos calceos). Notat autem *Viva*, quòd communiùs DD. dubitent de

8.

tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D.* 27. *n.* 1. *et Salm. c.* 1. *n.* 343. *cum Caj. et Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Tourn. t.* 3. *p.* 348. *Coll.* 4. *Mazzot. tom.* 1. *c.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 591. *Elbel n.* 417. *Tamb.* §. 2. *n.* 13. *et Viva l. c.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantùm Diebus Festis conceditur, ut tondeantur. Et id concedunt *Salm. cum Trull. et Pasq. n.* 341. non solùm, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.*, sed etiam in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n.* 591. ratione notabilis lucri cessantis, si aliàs à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n.* 55. qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine fere ubique tolerata.

*Notandum autem circa consuetudinem id, quod dicit *Viva art.* 2. *n.* 8. scilicet, quòd ad excusandum sufficiat probabilis consuetudo : sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 18. *Salas, Gran. etc.* dictum unius Doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Bene autem advertit *Mazz. de* 3. *Præc. c.* 2. quòd in dubio de consuetudine præferatur Præceptum, unde petenda est dispensatio; secus, si probabile sit adesse consuetudinem.

291. — « Tertia, *Pietas* in Deum, per quam licita sunt opera, » quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad cultum Dei : ut » pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac similia, quæ ad » ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur. *Fill. n.* 218. *Bon. loc. cit.* »

292. — Quæritur hîc 1. an liceat in die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetibus, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulcrum, et similia? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia cum *Conrad. et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt verè servilia; sed hæc est contra communem. *Secunda* sententia *cum Viva art.* 2. *n.* 10. *Suar. Tol. Croix n.* 86. *et Tamb.* §. 2. *n.* 3. dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. *Tertia* sententia satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari in die festo : tum, quia est communis consuetudo; tum, quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum Divinum. Ita *Elbel n.* 420. *Salm. c.* 1. *n.* 259. *cum Dian. Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licitè fiunt in die festo : et idem tenet *Mazzot. loc. cit.*

293. — Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna ad

jus ædificium, dealbare parietes templi? Affirmant *Angl.* *v. Feriæ, n.* 9 *et* 28. *Tamb. v. Feriæ, n.* 18 *et* 37. *Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c.* 22. *n.* 80. *Fill.* *t.* 27. *n.* 156. item *Peres, Sylv. Pal. etc. apud Sanch. cons. lib.* 5. *cap.* 2. *Dub.* 23. Limitat tamen *Sylv.* modò non sit Diebus Dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, ex eo, quòd ex *c. Conquestus de Feriis*, excusantur judicialia, *si necessitas urgeat, vel pietas suadeat* : ergo similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum eodem jure Ecclesiastico, ut supra *n.* 265, vetantur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. lib.* 1. *n.* 106. *in fin.* Negant verò alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi; quia talia opera de se sunt servilia, et nonnisi remotè concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia verò, ut supra, de se non sunt servilia, et ideo permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n.* 3. *Pal. tr.* 9. *D. un. p.* 10. *n.* 2. *Bon. p.* 3. *n.* 6. *et Salm. cap.* 1. *n.* 260. *cum Suarez, Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art.* 2. *num.* 8. *Tamb. n.* 18. *Sporer tract.* 3. *cap.* 4. *n.* 53. *Ronc. cap.* 3. *q.* 5. *et Salm. n.* 357. tunc solùm licitum esse laborare, cùm pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. et Salm. ib. cum. AA. cit.*) ita indiget, ut, nisi in festo laboret, non posset suæ necessitati subvenire, et aliàs ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de* 3. *Præc.* dicens, licere extruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Pag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n.* 260. sic aiunt : « Cæterùm, quia fere omnes Ecclesiæ « et Monasteria jam his temporibus egestate laborant : idcirco « pro his, sive pro Hospitalibus, Confraternitatibus, et similibus, « possunt licitè homines laborare, Templa extruendo, segetes « metendo, agros colendo, etc. » Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sot. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzott.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294. — « Quarta, *Caritas* erga proximum; per quam liciti « sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, vidua- « rum et miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere, et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. » *Laym. cap.* 2. *n.* 7. Vide *Dian. t.* 1. *R.* 34.

295. — « Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena corporis, vel » animæ; si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento » aliquid omitti non possit.° (*D. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*)° » Quomodo excusantur 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt: » v. gr. si latro foret fugitivus, nisi tunc caperetur. 2. Servi, et » ancillæ coacti à dominis laborare, nec audentes recusare: quod » si tamen frequenter contingat, eos deserere debent. *Suar. Laym.* » *loc. cit.* »

296. — Famuli, coacti à Dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in Festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n.* 593. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *Elbel de* 3. *Præc. n.* 377. *Viva art.* 2. *n.* 9. *Salm. c.* 1. *n.* 346. *cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quòd si talis timor non adsit, veriùs dicunt *Sanchez n.* 18. *Salm. n.* 347. *Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat. AA. cum Mazzot.*

297. — « 3. Excusantur iidem, et similes, reficientes suas » vestes : cùm id aliis diebus non possint.° (*cum Laym. et Spor.* » *n.* 50.)° 4. Pauperes, qui se, suosque alere non possunt, ope- » rantes privatim, sine scandalo, maximè quando multi dies festi » concurrunt. *Bon. n.* 13.° (*Cum Sanch. lib.* 2. *D.* 18. *n.* 15. *et* » *Salm. n.* 331. *cum Azor. Suar. Pal. etc.*)°

298. — « 5. Excusantur coqui, et culinarii. Certum est licere » coquere cibos, ut DD. communiter *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 122. » *art.* 4. *ad* 4 *et* 5.° (*Et quod ad ipsos præparandos pertinet,* » *licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridie com-* » *modè non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis Civitatibus;* » *non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi* » *concurrant plura Festa. Sanch. dict. D.* 18. *n.* 6. *cum Salm.* » *n.* 333.)° »

Licitum esse etiam artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, aiunt *Sanch. n.* 3. *Salm. n.* 334. *cum Sot. et Trull.* Sed meritò negat *Tamb.* §. 2. *n.* 21. nisi sint pro cibo proprio tantùm illius diei; vel iis opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrùm liceat conficere cibos ad delectationem, putà sacchara condita, etc. Negant *Sanch. n.* 14. cui adhærent *Salm. n.* 328. *et Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) *ad modum victùs diuturni*; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Ronc.* tales cibi die antecedenti non sic commodè vel sanè fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. n.* 9. dicit, hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et meritò probabile putat *Tamb. n.* 10. *cum*

... Et consentit *Viva art.* 2. *num.* 6. *vers.* 2. *cum Azor. et* ... c. 2. *pag.* 408.
...mittunt etiam ex consuetudine *Mazzott. ibid. Viv. dict.* ... *Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n.* 22. colligere fructus ... festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores ...tur. Et hoc faciliùs permittendum, si periculum sit, ut ab ...ripiantur, vel à pluvia contaminentur; Unde usu recep... multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et fructus sylvestres. Certum est autem, licere in Festis præ... opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut ...re lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria ... et similia. *Elbel n.* 394. *cum Sporer n.* 42. *Henno, etc.* ...*iter.*
... Excusantur pistores, laniones, et similes in oppidis po... et concursu festorum. * (*Dicit Tourn. tom.* 3. *p.* 348. ... *cum Pontas, et Juenin, bene excusari pistores, et ven... merces, si aliter nequeant se suosque sustentare; vel, si laborent, sint aliis grave incommodum parituri.*) * »
... — Utrùm liceat conficere, et coquere panem? Quoad ...res seu furnarios, ait *Viva*, eos communiùs à DD. non ...ari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem ... *Sanch. D.* 18. *n.* 3. *et Bonac. part.* 3. *n.* 9, sed excusant, ...erveniat concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel ... populi. Probabiliter tamen *Mazzott. loc. cit. et Salm.* ... *cum Sa, Azor. Pasq. Leand. etc.* universè tales excusant, ...d panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. ..., tum, quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, à ... *et Bon.* mox assignatis; tum, quia panis diurnus est aptior ...ctum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum ...ovendum; tum, quia adest consuetudo Romæ, et crederem ... dici ubique cum *Sporer n.* 55.
... quoad pistores; sed quoad alios, an adsit consuetudo per... conficere panem? Meritò dubitat *Tamb. n.* 9. nisi con... plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; ...enique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de ...llis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victûs. *Tamb. n.* 9 *et* 11. *cum Sanch. Bon. et Fag.* De lanionibus ...m vendentibus carnes, vide dicta *n.* 298.
...8. — « 7. Chirurgi, Pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri, et ...ri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque, quorum opus ...el cœptum non potest interrumpi sine damno. »
...icitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium ...o plures requirit dies; et hæc potest aliquando etiam inchoari ...festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n.* 21. *et Sot.* *Trul. Nav. etc. cum Salm. d. n.* 348.
...icitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui ...mo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad labo...lum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune, ... c. 1. *n.* 553. *cum Sanch. n.* 14. *Sot. Trull. Nav. etc. ac*

Mazott. dict. c. 2. Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzott. ibid.*

« 9. Excusantur molitores (*Vide supra Dub.* 1. *n.* 577.), et nau-
» cleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, thynno-
» rum etc. qui certo tantùm anni tempore id possunt. »

301. — Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenent *Caj. Summ. v. Festor. violatio. Angel. v. Feria, n.* 34. *Armilla v. Festum, n.* 20. *Holzm tom.* 1. *pag.* 287. *n.* 546. *v.* Quarta. *Sanch. Cons. lib.* 5. *c.* 2. *dub.* 19. *cum Palac. Rosell. et Alcoz. P. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *num.* 588. *Renzi de III. Præc. cap.* 3. *q.* 13. *Spor. de* 3. *Præc. c.* 4. *n.* 51. *Mazzot. c.* 2. *Elbel n.* 402. *Bon. p.* 3. *n.* 15. *Vio. art.* 2. *n.* 9. *in fin. Tab. c.* 3. §. 2. *n.* 80. *cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. c.* 1. *n.* 349. Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideo in *c. Licet de Feriis* Alexander III dispensasse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis et aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. n.* 4.) Idque *Bus.* hîc *cum Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* rectè extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *R.* 11. *et Salm. ibid. n.* 350. *cum Suar. Reginald. Pal. Abul. etc.* negat eam excusare, qui, ut dicunt, non est idem amittere lucrum ac damnum pati. Sed prima sententia est fortè magis probabilis, cùm communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinere, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim revera coincidunt, aliquid amittere et prohiberi acquirere, quod ampliùs acquiri non potest, ut ait *Spor. dict. n.* 51. nam in *l. un. C. de sent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum Festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb.* Necnon *Ronc. d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quòd ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providere et suis, cum *Suar. Reg. ex Fill.*

Ob eamdem rationem probabiliter dicunt *Tamb. cap.* 1. §. 2. *n.* 7. *Mazzott. de* 3. *Præc. cap.* 3. §. 2. contra *Salm. n.* 352. excusare etiam ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. Vide *inf. Dub.* 5. *n.* 532. Meritò autem reprobant *ib. Salm.* illud, quod adhuc probabile putat *Tamb. cap.* 1. §. 3. *n.* 9. (et ei consentit *Vica q.* 4. *a.* 3. *n.* 12.) posse aliquem proficisci die Sabbati ad venandum in nemore longinquo, licèt die Dominica ibi non possit audire Missam. Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridie Festi iter aggrediuntur. Qui verò die Jovis venatum iret, communiter excusatur *apud Vio. ibid. cum Sanch. March. et Pal.*

302. — Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres

sententiæ. *Prima cum Suar. Comit. et aliis ap. Croix. n.* 586. omnino negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit : sed hæc ratio non persuadet, quia causa, quando est justa, licèt naturam operis non mutet, tamen excusat. Hinc *secunda* sententia quam tenent *Sa, Sylv. et sequitur Laym. l. 4. Tr. 7. c. 4. n. 2. in fine, et Mazz. cum Pellis. et Burgh. ap. Croix*, excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excuset periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb.* 3. §. 9. n. 18. *Viva art* . 2. n. 19. *Sanch. dist.* 15. n. 13. *Croix d. n.* 586. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 586. tantùm in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideo dicit *cum Viva, et Spor. n.* 54. raró talem necessitatem laborandi accidere ; et hæc est *tertia* sententia, cui libentiùs subscribo.

303. — « 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, » viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiuntur.
» 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc. » si aliter fieri non possit, ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in Festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; putà (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus : decentia enim statûs istius illos excusat. Ita *Salm. c.* 1. *n.* 344. *cum Laym. c.* 2. *n.* 2. *Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Viva a.* 2. *n.* 7. *Mazott. c.* 2. *Spor. n.* 50. *et Croix n.* 562. *cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas : Sed intelligendum (ait bene *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de Sutoribus cum *Viva n.* 12. *et Mazz.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

« 13. Item Agricolæ, ad cavendum damnum, ruri laborantes, » ut, si ob pluviam imminentem segetes, vel fœnum congregent. » *Bon. n.* 13. *Fill. n.* 211. °(*Croix. n.* 558.)°

« 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cùm præsupponere possint, emptoribus » ea tunc esse necessaria, nec eos aliàs commodè emere posse. » ° (*Vide supra n.* 286.) ° De supra dictis Vide *Suar. Fill.* » *Laym. Bon. ll. cc.*

304. — « Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, sed ad » communem lætitiam, vel splendorem : sic enim licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, »ignes, vestes, etc. Quanquam monet rectè *Suarez*, præstare »in hoc casu petere veniam à Pastoribus. Vide *Bon.* »

Licitum esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatis, vel lætitiæ, putà ob victoriam, adventum, vel ortum Principis, etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendunt, hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. D.* 18. n. 27 *Tol. et Trull. Pasq. ap. Salm. c.* 1. *n.* 354. qui à fortiori

extendunt ad taurorum agitationes; dummodo talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria : et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c.* 2. conficere theatra, vestes famulorum, etc, causa nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, » *parvitas* operis, seu temporis. Unde grave non videtur una » hora laborare, ut habet *Suar. l.* 2. *de fest. c.* 32. maximè, ut » notat *Laym*, si labor non sit nimis servilis, et fatigans corpus. » Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres » horas impendat. V. *Fill. tr.* 29. *c.* 1. *q.* 1. *n.* 105. »

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ *ap. Suar.* ut aiunt *Salm. c.* 1. *n.* 319. ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorosè ut *Azor. Bon. et Rag. ap. Croix n.* 594. ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maximè, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *R.* 5. *cum Sanch. Trull. et Salm. c.* 1. *n.* 320. *cum Pal. Elbel n.* 395. *Holz. n* 545. Et hanc *Spor. ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Tour. p.* 350. si labor sit valde servilis; ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò dgenericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulum plus, quàm duas horas, ut *Viva cum comm.* ut asserit, *et Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. n.* 319. *in fin. et ap. Croix. d. l. cum Tamb. cap.* 3. §. 2. *n.* 1. qui dicit, esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas; quod *Viva et Mazzott.* etiam admittunt si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.* pariter *cum Fill.* ait durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix lib. p.* 1. *n.* 564. et concludit, quòd communior, et probabilior nunc sit sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multùm ultra duas horas, putà duas horas cum dimidia.

306. — Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninck. in Clypeo tom.* 3. *art.* 5. affirmat, et pariter non negat *Arsdek*, cujus opinionem dicit probabiliorem *Croix c.* 581. casu, quo dominus mandat. ut laborent successivè; nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n.* 580. non esse mortale. Cæterùm probabilior et longè communior est sententia quòd in utroque casu non est mortale, ut *Viva art.* 2. *n.* 11. *cum Bon. Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 4. *n.* 12. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *in fine. et Salm. c.* 1. *n.* 324. *cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia opera famulorum non uniuntur in unum : nequit autem dominus peccare magis,

quàm ipsi famuli, qui tantùm leviter in hoc peccarent, cùm leviter tantùm unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certò esset, si dominus uni famulo mandaret ut pluries laboraret in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ quan- » titatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desu- » mendam, monet *Escob. E.* 3. *c.* 3. *n.* 14. *ex Palao lib.* 1. *tract.* 9. » *d.* 2. *p.* 3. *n.* 4. Sic grave peccatum esse asserit venditionem » rei magni momenti, cum magna solemnitate, licèt brevi tem- » pore fieret. Quod intellige (secundùm prædicta) nisi consue- » tudo, vel necessitas excuset. °(*Vide dicta n.* 286. *in fine.*)° ».

DUBIUM III.

Quæ opera diebus Festis præcipiantur.

308. Quomodo præcipiatur Diebus Festis auditio Concionis, et Missæ? Et Parochis concionari? Remissivè *ad n.* 269. — **309.** An satisfaciat recitans sub Missa Officium, etc. An inserviens Missæ? — **310.** Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro? — **311.** An liceat audire successivè duas Missas dimidias? — **312.** E quo loco possit audiri Missa? — **313.** An in audienda Missa requiratur attentio interna? — **314.** An satisfaciat confitens peccata tempore Missæ? — **315.** An extasim patiens? — **316.** An dormitans? — **317.** An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc? — **318.** In qua Ecclesia audienda sit Missa? — **319.** Quinam satisfaciant audiendo Missam in Oratoriis privatis? An satisfaciant audientes in littore, aut Castris?

308. — « Resp. præcipitur. 1. Auditio concionis, non tamen » sub mortali, nisi quatenus, quisque tenetur discere necessaria » ad salutem. V. *Trid. sess.* 24. *cap.* 4. *de Reform. Fill. hic c.* 8. » *Bon. t.* 2. *d.* 5. *qu.* 1. *p.* 2. *n.* 27. *Suar. etc.* Dixi, *nisi quate- » nus, etc.* quia homines rudiores, ignorantes præcipua Myste- » ria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire » teneri dictum est supra *l.* 2. *tr.* 1. *c.* 1. tenentur lege caritatis » (si alias ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato » concioni, vel potiùs catechesi interesse. *Bon. d.* 2. *in præc.* 3. *n.* 28. » addens, eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse. *Trull.* » *l.* 3. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 12. *Fag. etc.* °(*Quando autem Episcopi tenean- » tur concionem facere : Vide dicta n.* 269. *v. Hic obiter*)° Præci- » pitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Mis- » sam, hoc est morali, et humana assistentia, sive præsentia ei » interesse. Est communis ex *cap. omnes fideles, et* ex *c. Missas* » *de consecrat. dist.* 2. contra *Ang. et Rosellam,* qui semel vel » iterum negligere, dicunt esse veniale. °(*Est præterea dam- » nata hæc propos. ab Innoc. XI propos.* 52.)° Obligat hoc » præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis ha- » bentes : non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio » primæ partis, est quia est universale. Ratio secundæ est quia » assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ est

» quia non sunt Ecclesiæ subjecti. *C. Lugo d.* 22. *sect.* 1 *et* 2. *ex*
» *Navar. Sanch. et Conin.*

Unde resolves :

» 1. Non est obligatio audiendi concionem in Parochia propria:
» tum, quia DD. multi nullum hac de re præceptum agnoscunt,
» cum *Trid. sess.* 24. *c.* 4. *de ref.* dicat, *teneri, ubi commodè id*
» *fieri potest;* tum, quia, si qua obligatio fuit ei derogatum est per
» privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contra-
» riam. *Suarez. de rel. t.* 1. *l.* 2. *cap.* 16. *Azor. Navar. Cened.*
» *Zerol. p.* 1. V. *præd. Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 4. Vide *Barb. in Trid.*
» *sess.* 24. *c.* 4. Imò Fratres Prædicatores, et Minores, et qui
» cum ipsis privilegiis communicant, concionantes in suis Eccle-
» siis quovis anni tempore, possunt auditoribus suis concedere
» 18. annos, et 220 dies Indulgent. nomine Papæ. *Dian. p.* 4. *t.* 4.
» *R.* 22. *ex Rodriq. etc.* °(*Vide dicta sup. n.* 269. *et dicenda ap.*
» *Bus. n.* 323.)°

» 2. Non est obligatio audiendi Missam feria quinta et sexta,
» et Sabbato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum:
» *Azor. Henriq. Suar. d.* 88. *sect.* 4.

» 3. In die Nativitatis Christi tantùm teneris audire unam
» Missam. *Nav. Suar. Fill.*

309. — « 4. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione)
» Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in Confessione,
» ut contra *Caj. Syl. Ang. Armill.* docent *Suar. Sa, Rodriq.*
» *Fill. etc.* Ratio est quia duobus præceptis potest simul satis-
» fieri. ° (*Idem sentiunt Spor. c.* 4. *n.* 16. *Elbel n.* 359. *Salm. de*
» *Matrim. c.* 6. *n.* 20. *cum Pal. Bon. Sanch. et communissma*)°,
» ut v. supra *l.* 1. *t.* 2. *c.* 3. *dub.* 5. Idem de eo, qui confitetur
» tempore Missæ, affirmat *Regin. l.* 19. *n.* 14. dummodo inten-
» tionem habuerit audiendi Missam. Negat autem *Suar. d.* 88.
» *sect.* 6. *Azor. c.* 7. *q.* 6. *Gordonus, Card. Lug. l. c.* si quidem
» possit differre Confessionem, nec adsit necessitas præcepti
» Confessionis. Idem dicit *Bon. disp.* 4. *art. ult. p.* 11. ubi con-
» trariam praxim quorumdam excusat, vel ob necessitatem com-
» municandi, vel intentionem audiendi Missam aliam, vel deni-
» que ob bonam fidem. ° (Vide *infra n.* 314.)°

« 5. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant, alla-
» turi necessaria, v. gr. vinum, hostiam, thus, etc. quia cùm hæc
» ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodo non
» recedant ab Ecclesia, vel saltem non longè. V. *Bon.* °(*Ita*
» *etiam Lugo Disp.* 22. *Sect.* 1. *n.* 24. *et Salm. de Sacr. Miss.*
» *c.* 6. *n.* 21. *cum Sa, Nav. Sylv. Dic. etc. Et sic tenendum cum*
» *Elbel num.* 356. *Pal. et Bon. si sit per breve tempus, vel non exea-*
» *tur ab Ecclesia, contra Dic. Leand. et Dian. apud Sal. dict.*
» *n.* 21.)°

310. — « 6. Peccat, qui non audit integram Missam; et qui-
» dem venialiter, si omittatur parva pars : mortaliter, si nota-
» bilis, v. gr. media vel tertia pars. *Laym.* tamen, et alii durum

» putant, mortalis damnare eum, qui ab Offertorio usque ad » finem adsit. Additque, communiter excusari à mortali, qui » audiunt à principio Epistolæ, vel, secundùm alios, Evangelii » usque ad finem; vel ab initio usque ad Communionem. V. *Bo- » nac. l.* 1. *d.* 4. *q. ult. Card. Lugo d.* 22. *sect.* 1. *n.* 3. »

Quær. 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave? Diversæ sunt sententiæ. *Prima* dicit esse grave omittere ab initio usque ad Epistolam exclusivè; ita *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 665. *Secunda* dicit esse grave, si omittatur inclusivè usque ad Epistolam; ita tenent *Viva quæst.* 9. *art.* 3. *n.* 2. *Croix, et Salm. de Miss. Sacrif. c.* 6. *n.* 2. *cum Sot. Suar. Tab. Azor. Fag. Con. Henr. Dic. etc.* cum communiori, ut asserunt *Salm. Tertia* sententia dicit non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusivè, modò audiatur usque ad ultimum evangelium. Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, apud Salm. et Croix.* Et probabilem hanc censent *Holzm. de* 3. *Præc. n.* 525. *Elbel n.* 258 *et apud Salm. ibid. Suar. Azor. Bon. Laym. Henr. Rodr. etc.* Etiamsi omittatur *Credo* ut *Lug. Henr. Burgh. apud Croix loc. cit.* quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante Offertorium, ex quo, teste Isidoro, olim Missa incipiebat. Secunda sententia mihi est probabilior; sed hanc ultimam (rectè dicunt *Salm.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cùm sit fulcita tot et talibus Auctoribus?

Qui autem omittit omnia post Sumptionem, non peccat graviter, est commune cum *Croix n.* 666. Neque si omittat omnia ante Epistolam simul, et omnia post Sumptionem, ut *Suar. Ills. Fag. apud Croix.* Quid si omitteret etiam Epistolam? *Baun. et Lamas* etiam excusant; sed contradicunt *Pal. Suar. Con. etc. communiùs ap. Croix.* Omittere autem solum Offertorium sive ante, sive post Consecrationem, non est grave, ait *Pasq. ap. Croix. n.* 667.

Quoad Canonem autem, certum est minorem omissionem esse grave. Quare grave quidem est omissio Consecrationis, et Sumptionis simul, ut communiter *ap. Salm. n.* 3. *et Croix d. n.* 667. Item si omittatur à Consecratione usque ad *Pater noster* exclusivè. *Salm. ibid. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 667. *Leand. et alii apud Croix.* Sed dubitatur, an omittere tantùm communionem, vel Consecrationem sit grave? Affirmant ex communiori *Reg Bon. Con. Avers. etc. cum Croix ib. Ronc. c.* 2. *q.* 1. *Pal. de Euch. D.* 16. *n.* 6. *Holzm. c.* 1. *n.* 52. *Salm. ibid. n.* 4. Imò *Pasq.* dicit esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quia probabiliùs Sacrificium in Consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. D.* 22. *n.* 4. *Tamb. l.* 6. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *Diana p.* 5. *t.* 13. *R.* 16. *Escob. d.* 17. *num.* 126. à gravi excusant, etiamsi tota Consecratio omittatur; cùm satis non constet, utrùm essentia Sacrificii sit verè in Sumptione, vel Consecratione; Et probabile putat *Elbel n.* 358. *cum Suar. Hurt. Fag. Burghaber, etc.* valdeque adhærent *Spor. Viva, Laym. et Mazz.* Prima sententia videtur probabi-

lior, quia (ut aiunt *Salm. et Holm.*) licèt non constet an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel Sumptione, constat tamen utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinere. At, quia contra non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, ideo secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendi Missam, si in eo occurrat Festum Annuntiationis, ut ait *Mazzot. de 3. Præcept. c. 3. §. 1.* cum communi, contra *Vasquez.*

Quæritur 2. an, qui veniret ante Consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Santius;* at omnino affirmandum cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 19. n. 6. Salm de Sacrific. Miss. c. 1. n. 13. cum Lug. Suar. et communi*, quia remanent ea, in quibus consistit Sacrificium. Sed, si veniret post Consecrationem, tunc eum non teneri reliqua audire dicunt *Henr. et alii ap. Salm. ib.* juxta dicenda *de Sacr. Miss. l. 6. n.* 305. ubi dicemus, valde probabiliter essentiam Sacrificii in sola Consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Cont. Tourn. tom.* 3. *p.* 353. inquiens obligationem Missæ se habere instar Officii, quod recitari debet in parte, si nequeat integrè. Sed hoc non suadet, quia in Officio præcipitur oratio; unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti, cui potest; sed, ubi deficit essentia Missæ, cessat omnino obligatio, cùm præceptum sit de audienda Missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est Missa. Cæterùm sententia hæc affirmativa est valde probabilis, et in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l. 3. p. 1.* 668.) ex alia ratione, scilicet, quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem Missæ, teneatur supplere, si possit? Negat *Fill.* quia, si omiserit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabiliùs contradicunt *Salm. n.* 15. *cum Leand.* quia, cùm potest, tenetur Missam integram audire.

311. — « 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui à duobus Sa-
» cerdotibus successivè duas dimidias Missas audit, ut habet *Nav.*
» *c. 21. Sa, Sot. Henr. Dian. t. 1. tr. 3. R. 18. Bon. d. 4. q. ult.*
» *part. 11. Hurt.* contra *Suar. Conc. Fag.* quia audit integram
» Missam. Ob quam causam est probabile, ° (*nunc improbabile,*
» *ob damnatam ab Innoc. XI propos.* 53.) ° etsi simul audiat,
» ut habet *Bon. l. c. Hurt. et Dian.* contra *Regin. Conc. Card.*
» *Lugo,* etc. quorum sententia videtur probabilior. »

Quæritur igitur, an satisfaciat præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus Sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53 damnata ab Inn. XI quæ dicebat : « Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas » partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit. » Sed dubium est, si audiat successivè? *Prima* sententia, quam tenent *Nav. c. 22. n. 2. Sa v. Missæ auditio n. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass. T. J. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 611. March.*

tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. etc. ap. Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 7. Card. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 611. et probabilem putant *Salm. et Croix ll. cc. Viva de 3. Praec. quaest. 9. art. 3. n. 1. cum Diana, Pasqual. et Tamb. de 2. Praec. cap. 2. num. 10. Mazzot. c. 3.* § 1. affirmat satisfacere, etiamsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horæ, ut sentit *Mazzotta.* Ratio hujus sententiæ, tum quia auditio tunc bene terminatur ad unam Missam integram, si non physicè, saltem moraliter; tum quia cùm Christus sit principalis offerens Missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; tum quia illæ duæ medietates, licèt non sufficiant ad unitatem Sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cùm jam præstetur assistentia partibus Sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusivè, et ab altero à Consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si verò audiat ab uno usque ad Consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus *secundam sententiam* quòd non satisfaciat, ut tenent *Suarez de Festis sect. 2. Tourn. tom. 3. p. 354. Coll. 5. Spor. de 3. Præcep. c. 4. n. 23. Tamb. d. n. 10. Lugo disp. 22. n. 8. cum Azor. et Coninch.* Ratio potissima, quia Ecclesia præscribit audire, et assistere Missæ, quæ sit unum integrum Sacrificium; sed, sicut non dicitur unum Sacrificium illa Missa, quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem, et ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni Sacrificio, qui duas Missæ dimidias partes à diversis Sacerdotibus audit.

Nec obstat dicerè 1. ut ait *Viva,* quòd, si dicatur Missa ab uno, et, eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicatur Sacrificium; nam respondetur, tunc verè unum Sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minimè unum Sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix,* quòd, cùm Christus sit principalis offerens, bene ex illis duabus partibus unum conficitur Sacrificium; quia respondetur, quòd, licèt Christus in illis duabus Missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offert, ideo non jam conficiatur unum Sacrificium, sed verè sunt duo Sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici, quòd uni Sacrificio assistat, sed duobus Sacrificiis imperfectis. Cæterùm omnes conveniunt, et dicunt quòd qui sine justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem à peccato veniali, ut aiunt *Salm. Viva et alii communiter.*

312. — « 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, * (*Vide* » *infra n.* 316.) * pingit, docet; vel qui est post murum, aut » aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit » quid fiat; quia non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen » surdus, cæcus, et quicumque (licèt sit post ostium, aut colum» nam, vel in fenestra, vel procul à templo) ita est præsens, ut » ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agatur,

» spectata loci natura (etiamsi per accidens nihil audiat, videat
» aut intelligat), sitque pars per moralem conjunctionem ejus
» multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu altaris.
» *Bon. loc. cit.* »

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic. Leand. Bord ap. Salm. de Sacr. c.* 6. *n.* 23. Sufficit enim audire Missam in Choro post Altare, vel per fenestram, quæ fert in Templum, etsi non cernatur Sacerdos; modò per alios assistens advertere possit quid fiat. Ita *Croix n.* 641. *et Mazzott. l. c.* qui subdit, bene posse audiri Missam post Altare, et etiam post parietem, aut columnam, modò assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc è loco extra Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad Altare; ut admittunt etiam *Croix n.* 642. *et Elbel. n.* 334. cum communi. Dicit autem *Mazz.* non satisfacere eum, qui in magna Basilica esset in aliqua Capella, et in altera distantissima fieret Sacrum, sed hoc non videtur probabile, si is bene possit respicere celebrantem, et quid agat; quisque enim, qui adest in Templo, quamvis procul ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut bene ait *Spor. de* 3. *Præc. c.* 4. *n.* 8.

An autem possit audiri Missa ab eo, qui è domo sua, interjecta via, respicit Altare? Affirmant *Sporer n.* 9 *et* 211. *ac Lug. Dic. Gob. etc. apud Croix n.* 643. Idque non improbabiliter admittunt *Mazzota l. c. et Elbel n.* 355. *cum Escobar.* et pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuator Tournel. tom.* 3. *p.* 352. *n.* 3. Dicunt autem *Lugo, et Escob.* non obstare distantiam 30 passuum. Sed *Tamb. et Gobat. apud Croix ib.* id non admittunt.

313. — « 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter et
» in confuso; ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc, si quis
» nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere
» possit, quid fiat, licèt peccet irreverentia, non tamen damnandus
» est mortalis. Imò *Con.* 3. *p. q.* 83. *cum Sylv. Rosel. et Med.*
» docet, eum satisfacere, qui voluntariè toto Sacro est distractus,
» modò sibi sit præsens, et cum reverentia externa assistat. Quod
» probabile esse docet *Laym.* contra *Suar. Bon.* et alios. Vide
» *Con. l. c. et Card. Lug. n.* 20 et 26. Plura de tota hac materia
» vide supra *l.* 1. *n.* 163 *et* 165. »

Circa debitam attentionem ad Missam, quæritur 1. an ad satisfaciendum præcepto Missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia. *Prima* negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externa morali, ita ut possimus testari quæ fiunt. Ita *Lugo de Euchar. D.* 22. *s.* 2. *n.* 71. *et Con. Dic. Pell. Henr. Sylv. Med. Hurt.* et alii multi *ap. Salm. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 38. et probabilem vocant *Laym. Less. Mazz. c.* 3. §. 1. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. (cum communi, ut asserit) *ac Spor. n.* 18. *etc. Secunda* tamen sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Th. in* 4. *D.* 15. *q.* 4. *art.* 2. *q.* 4. *Elbel n.* 435. *Sporer n.* 14. *Laym. Bon. Dian. et alii cum Salm. d. c.* 6. *n.* 39. affirmat requiri attentionem

ternam; quia Ecclesia, licèt non possit præcipere directè actus iternos, potest tamen indirectè. Juxta autem sententiam hanc ifficit (ut dicunt *Salm. n.* 41. *cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c.* . 10.) ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis, cilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et tam non mutet; nam, si postea distrahatur, etiam advertenter, d non advertat, se distrahi à Missa, vel ab Officio, etiam itisfacit: quia iste, licèt voluntariè se distrahat, non tamen dis-ahitur voluntariè à Missa. Ita *Salm. n.* 42. *cum Caj. Sot. Suar. lav. et Sanch.* cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Mis-am duplex est, 1. ad verba et actiones Celebrantis animo colendi eum. 2. ad Mysteria, vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda jus attributa, amorem, etc. modò attendatur ad principaliores artes Missæ, et præcipuè ad Consecrationem, et Sumptionem; it post factum, bene advertit *Elbel n.* 337. *cum Tamb. et Sporer* . 16. quòd nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem olendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam, quam *Croix l.* 4. *n.* 1341. vocat, pectata ratione, probabiliorem, et *l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. vocat communem, negari non potest, esse satis probabilem, juxta dicenda le *Hor. Canon. lib.* 4. *n.* 177. Et à fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de* 3. *Præc. c.* 3. *q.* 5. quin expressè requiratur oratio. Saltem (dico) stante auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ Lex (ab AA contrariis supposita) quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cùm plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. etc.* doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. Hinc *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1740. ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, it audiens nullo modo attendat ad Missam, ut notat *Tr. l.* 3. *p.* 1. *num.* 659.

314. — Quæritur 2. an satisfaciat, qui tempore Missæ peccata confitetur? Resp. negativè cum sententia communi, quam tenent *Contin. Tournely t.* 3. *p.* 351. *cum Tab. et Pontas, Salm. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 46. *Tamb. de* 1. *Præc. c.* 3. *n.* 25. *Escob. c.* 9. *n.* 183. *Con. de Euch. q. ult. p.* 11. *n.* 26. (qui à contraria sententia se retractavit) *Holzm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 527. (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. D.* 22. *n.* 22. qui docet hanc nostram omnino tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon.* enim *et Bassus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n.* 634. ut mox supra diximus, scilicet, quòd sufficiat audire Missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolutè necessaria. Meliùs *Tamb. Dic. Pas. etc.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut

reus, non jam ut offerens Sacrificium cum Sacerdote. *Secunda* verò sententia affirmat, eum satisfacere, si peccata confitens aliquo modo attenderet simul ad Missam. Hanc tenent *Pal. Tr.* 22. *pun.* 16. *n.* 4. *cum Reg. et Molf. Gob. tr.* 3. *n.* 258. *Less. Cons. mor.* 1. *Missa. cas.* 2. (sed *Less.* requirit, ut audiatur saltem bona pars Sacri ante Confessionem) item *Hurt. de Resid. p.* 1. *R.* 8. *n.* 26. et probabilem putant *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. *et Elbel de* 3. *Præc. n.* 345. cum *Ficher, ac Pell.* Ratio, quia talis bene assisteret moraliter, dum pia actione Confessionis satis Deum directè coleret. Item (dicunt *Gob. et Elbel*) Confessio facta Sacerdoti est ac si fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua, Missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel n.* 342. *Zach. n.* 656. (cum communi, ut asserit) *et Pal. ac Gob. apud Croix n.* 656. de Sacerdote excipiente Confessiones. Hæc *secunda* sententia non videtur omnino probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam à pluribus gravibus DD. rejici, modò non audeo probabilem dicere. Absolutè autem illam tenet, et consuluit *Croix l. c. cum Less.* casu, quo obligati ad Missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur, quòd Ecclesia consentiat. Vide dicenda *n.* 332. *v. Non excusatur.* Commune verò est quòd satisfacit, qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum, ut *Suar. Cr. n.* 654. *etc.* Sicut etiam celebrans potest audire Missam alienam, ut probabiliùs putant *Croix c.* 657. *Zachar. n.* 657. *et Spor. n.* 16. quia hic, dum celebrat, jam orat.

315. — Quæritur 3. an satisfaciat præcepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Tor. Lean. apud Salm. Lug. de Euch. D.* 22. *n.* 19. item *Torre c.* 1. *n.* 205. quia tunc, cùm sit alienatus ab usu sensuum non assistit præsentia humana, et morali. Sed eum satisfacere affirmant *Salm. ex n.* 206. *cum Suar. Trull. Led.* et aliis; quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent *DD. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 83. *n.* 13. Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Cont. Tourn. t.* 3. *p.* 352. quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th.* 1. 2. *q.* 113. *art.* 3. *ad* 2.

316. — Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem Officii, satisfaciat? Respondetur *cum Sanch. Cons. lib.* 7. *c.* 2. *d.* 33. *Nav. et Salm. dict. c.* 6. *n.* 48. quòd, si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas ea attentione, qua saltem advertat, se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licèt vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfacit, et saltem non peccat graviter.

317. — Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bus.* hîc affirmat, si confabulatio eum non impediat quominus advertat, saltem in confuso, quid fiat. Sed veriùs con-

tradicunt *Salm. d. c.* 6. *n.* 50. *cum Suar. Dicast. et Fill.* et eis adhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. et aliis, ap. Croix n.* 653. *in fin.* qui dicunt, eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missæ partem, et de re seria; secus, si esset per parvam partem, discontinuatim de re levi, quæ omnem attentionem non impediret : et sic sentit etiam *Elbel. n.* 343. Sed huic ultimo neque omnino acquiesco : dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit Missam, se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. etc. cum Salm. n.* 52. Qui tamen deambularet audiendo Missam dubitat *Bon.* an peccet graviter; sed dicunt bene satisfacere *Dic. Gob. cum aliis ap. Croix n.* 424. Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleemosynis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secus in magna : Ita *Henr. cum aliis apud Salm. n.* 52. Sed *Lessius apud Croix dict. n.* 652. indistinctè eos excusat, si simul attendant ad Missam : Et verè talis distractio non videtur esse incompossibilis. Musici, Organœdi, et alii etiam satisfaciunt, si, dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad Missam attendant; dum id etiam refertur ad eumdem Dei cultum, ut *Croix d. n.* 652. *et Spor. n.* 16.

318. — « 10. Præceptum audiendæ Missæ impletur quocumque loco, sive in Parochiali, aut Cathedrali, sive in Regularium Ecclesia, sive in Oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio est quia Ecclesia tantùm auditionem Missæ præcipit, non autem locum : ergo quovis loco impletur.*(*Ita Salm. de Sacrif. Missæ c.* 6. *n.* 1. *cum Lugo, Dic. etc. communiter. Sed quoad Oratoria privata, vide n. seq.* 319.)* *Tol. l.* 9. *c.* 7. *Azor. c.* 6. *Rodr. Nav. Fill. Lug. Suar. Conc. Bon. d.* 4. *q. ult. c.* 32. *n.* 4. et plures. Quæ doctrina, licèt certa satis sit, nihilominus, quia post omnes supra citatos Auctores à quodam Moderno, viro aliàs docto, in dubium vocatur, peculiari dubio examinanda est ne cui (quia liber obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur erronea. »

Hîc operæ pretium est plura ad trutinam revocare circa privilegium Oratorii privati : et ante omnia refert annotare verba Brevis Pontificii, quo solet hujusmodi indultum concedi.

Clemens XIII. « Tibi NN. Diœcesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio existente in civitate N. et Diœcesi N. ad hoc decenter muro exstructo, et ornato, seu exstruendo et ornando, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci priùs visitando, et approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura, unam Missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum secularem, seu de superiorum suorum licentia Regularem, sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio, ac Paschatis

» Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu
» Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis,
» in tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum
» Nobilium præsentia celebrari facere liberè et licitè possis et
» valeas, indulgemus. Non obstantibus etc. Volumus autem,
» quòd Familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii,
» ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audien-
» di Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi
» censeantur. »

Oportet nunc unamquamque Indulti Clausulam breviter ad examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

CLAUSULA I. *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ.*

Hîc quæritur : an Privilegiatus, transferendo domicilium in aliam Diœcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissimè *Barbosa de Jure Ecclesiast. l. 2. c.* 8. *n.* 16. *Salas de Leg. D.* 20. *sect.* 15. *num.* 123. *Pasqual. tom.* 1. *de Sacrific. Missæ quæst.* 629. *Pellizzar. Man. tom.* 2. *tract.* 8. *c.* 2. *sect.* 2. *n.* 152. *Tamb. Meth. celebr. Missæ l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 2. *La Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 269. *cum Sylo. Bon. etc. et Diana p.* 4. *tract.* 4. *Reg.* 208. cum aliis pluribus. Ratio horum est, quia hoc privilegium est personale, cùm non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilitatem : quapropter, sicut, cessante causa privilegii, privilegium cessat, ita, perseverante ejus causa, nempe nobilitate personæ, privilegium perseverat. Nec obstare dicebant illud, *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ*, id enim non apponitur taxativè; sed tantùm demonstrativè, nimirum, *Tibi, qui nunc es Diœcesis Neapolitanæ*, et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius Diœcesis, qui fortè sit ejusdem nominis. Advertunt tamen præfati AA. quòd semper requiritur inspectio loci, ac approbatio ab Ordinario illius alterius Diœcesis. Sed, his non obstantibus, sentio cum *P. Fortunato à Brixia de Oratorio domest. p.* 62. *et P. Gattico n.* 20. *eod. tit. c.* 22. *ac Morella ap. Dian. loc. cit.* quòd, translato domicilio in aliam diœcesim, Privilegium cessat. Ratio, quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen Civitatis, et Diœcesis non solùm applicatur personæ, nempe *Tibi Diœcesis N.* sed etiam ipsi Oratorio, cùm ibi dicatur : *In privato domùs tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. existente;* et aliquando additur etiam nomen Diœcesis; ergo, sicut limitatur Privilegium circa personam, sic etiam circa locum. Et ideo puto Auctores, pro prima opinione citatos, olim fere communiter illam tenuisse, quia olim nomen Diœcesis apponebatur tantùm personæ, non autem loco; sic enim habetur in Exemplari relato à *Tamb. loc. cit. n.* 1. *Tibi Diœcesis N. ut in privato Domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio, ad hoc decenter muro exstructo etc.* Sed hodie, posito, quòd nomen Civitatis, aut etiam Diœcesis apponitur adhuc loco, non dubitandum, quin non demonstrativè, sed taxativè apponatur. Præterquam quod, etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi Privilegium in dubio strictè est interpretandum. Scio *Tamb. in cit.* §. 4. *n.* 31. citando pro

se *Pelliz.* mihi adversari dicentem, quòd tale Indultum Oratorii latè interpretari debeat, cùm sit privilegium Principis, quo nulli præjudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius apparet, et *P. Brixia l. c. à. c.* 3. *Animadv. I. p.* 91. asserit, id commune esse apud omnes. Ratio, quia aliàs communiter docent *Sanchez de Matr. l.* 8. *D.* 1. *n.* 1 *et* 5. *Bon. de Privil. D.* 1. *q.* 3. *p.* 7. §. 1. *n.* 5. *Suar. de Leg. l.* 8. *c.* 27. *Salm. Tract.* 18. *c.* 1. *n.* 79. *cum Palao, Laym. Bass. Tambur.* et aliis passim, quòd, licèt privilegia, prout sunt favorabilia, latè, imò latissimè sint interpretanda, tamen privilegia illa, quæ juri communi derogant (sicut est hoc) regulariter strictè interpretari debent; quia privilegium contra jus commune continet et importat dispensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *Reg.* 15. *juris in* 6. ubi dicitur : « Quæ à jure communi exorbitant, » nequaquam ad consequentiam sunt trahenda. » Dixi *regulariter;* nam excipiuntur aliqui casus, quos recensemus in *App. de Privileg.* posita *Tom. IX.* Vide ibi *n.* 7.

Dicunt autem *Pignatellus, et Pasqualigus*, posse Dominum, etiamsi per breve tempus maneret ruri, uti ibi privilegio Oratorii, cùm privilegium hoc sit personale. Sed etiam hoc negandum cum *Ronc. de Sacrif. Missæ c.* 5. *q.* 3. *vers. Quarto*, juxta verba ut supra relata Indulti, ubi dicitur : « In privato domûs » tuæ solitæ habitationis Oratorio. » Domus autem rusticana, ubi per breve tempus Dominus degit, nequit dici *solitæ habitationis.*

CLAUSULA II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.*

Primo loco hîc advertendum cum *Tambur. Meth. cel. Missæ l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 5. quòd, non verificata hac conditione nobilitatis, omnino corruit hoc privilegium; quia ex communi doctrina tradita à *Sanch. de Matr. l.* 8. *D.* 21. *n.* 8. cùm non verificatur conditio, qua non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat, eò quòd conditio illa tunc requiritur ut causa finalis et principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons.* 68. *n.* 100. *et Pasqual. ac Clericat. ap. P. à Brixia in cit. Opusc. de Orat. dom.* sufficere ad id quamcumque nobilitatem, sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex dignitate, aut gradu, vel alio modo. Sed hoc negat præfatus *P. à Brixia,* dicens, Pontificem principaliter ob nobilitatem moveri ad hoc Privilegium alicui impertiendum, et ideo non præsumi, quòd velit illud participari ab eo, qui non sit realiter nobilis. De cætero ait *Tamb. loc. cit.* illum hîc censeri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit. Hinc censeo, semper distinguenda esse loca; nam qui fortè nobilis æstimabitur in aliqua Civitate, non æstimabitur talis in alia.

CLAUSULA III. *Ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. existente, ad hoc decenter muro exstructo ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.*

Nota 1. verba, *Muro exstructo; dicunt hîc La Croix l.* 5. *part.* 2.

n. 266. *et Tamb. loc. cit. n.* 8. non esse opus quatuor muris cum janua, qui Oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes, aut tela, quæ reseretur, vel claudatur, ad commoditatem audientium Missam. Censet autem *P. Fortunatus à Brixia,* non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui lignea tabula post absolutum Sacrificium claudantur. Nulli dubium, quin hujusmodi Oratoria decentiùs intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construenda sint; sed ego novi præfatos armarios in usu esse Neapoli, novique, eos ab Archiepiscopo approbari. Et revera hujusmodi Oratoria sic formata non videntur juxta tenorem Indulti, ut opponit *P. à Brixia,* esse vetita, quia tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modò tamen Altare ligneum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxta Decretum S. C. Rituum emanatum die 3 Decemb. 1661, quo dictum fuit: « Habens Indultum eli- » gendi Oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædifi- » care Altare ligneum, non indiget facultate Apostolica, dum- » modo Altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amo- » vibile non sit, et Altaris portatilis imaginem non præ se ferat. »

Nota 2. verbum, *Ornato.* Omnes conveniunt, locum Oratorii debere ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornatu sacrum appareat: imò ait *Pasqualigus quæst.* 618. *n.* 3. quòd in his Oratoriis splendidior requiratur ornatus, quàm in Ecclesiis, in quibus, cùm adsit locus jam permanenter Divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cùm id cesset in Oratoriis privatis, ideo nitor ornatûs venerationem supplere debet.

Nota 3. verba, *Ab omnibus domesticis usibus libero.* Dicunt *Pasqual. de Sacr. Miss. q.* 618. *et Tamb. l. c. n.* 9. *ex Sa verb. Ecclesia n.* 3. quòd, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata, comedere, dormire, et similia agere, tantò magis ea permittenda sint in Oratorio, quod solum ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib.* 6. *p.* 2. *n.* 266. quòd hujusmodi actiones, licèt absque necessitate fierent, non excedunt culpam venialem; docent enim DD. apud *Bonac. et Suar. de Relig. lib.* 3. *cap.* 5. quòd illæ, etiamsi fierent in Ecclesia consecrata, non sunt mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitûs, utendo Ecclesia vel Oratorio tanquam quocumque loco profanato. Quo tamen casu censet *Pasq. cit. q.* 618. *n.* 8. cum aliis, locum effici ineptum, et ideo cessare Privilegium; Saltem, ait *Tamb. ex Castrop.* tunc locum indigere nova approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum supra tectum Oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercere? Negant *Roncaglia de Sacr. Miss. c.* 5. *qu.* 3. *v. Primo, in fine cum Pignatell. et Croix cit. n.* 266. *cum Quarti et Tamb. n.* 9. *vers. Illud, ex Sanch. l.* 1. *n.* 26. *et Glossa in cap. unic. de Consecratione Eccles. in* 6. dicentes, quòd adstinere ab his erit quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra

...dormit. De cætero S. Carolus Borromæus in *Concil. 4.* ...*l.* prohibuit, ne supra Ecclesiam, Capellam, aut Orato-...ubi Missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut ...etur, aut quidquam profani fiat. *Sed P. Gattico c.* 23. *n.* 6. ..., quòd, si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam ... Privilegiatæ, in hac re aliquid indulgendum sit.

CLAUSULA IV. *Per Ordinarium loci priùs visitando et probando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio dura-...*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ...etur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratis. Appro-... autem Oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in ... celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess.* 22. ... *de Observ. etc. n.* 19. Nomine *Ordinarii* veniunt tam Vi-... Generalis Episcopi, quàm Capituli Sede vacante, ex ...*h. de Matr. lib.* 5. *D.* 19. *n.* 3 *et* 5. Potest autem Episco-... etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cùm hæc ... officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. D.* 31. ... et alii passim.

Verba illa, *Ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio dura-...*, asserit *Tambur. n.* 15. non in omnibus Indultis apponi; ...ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest ...dem in Oratorio celebrari, tantùm poterit ipse cogi, ut con-...dat, si neget injustè; *Tamb. cit. n.* 14 *et* 15. Advertit tamen ... Auctor *n.* 16. *ex Sanchez Consil. lib.* 7. *c.* 1. *Dub.* 55. *num.* 7 ... verbum *arbitrio* differt à libera voluntate, unde ait, non ... Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. ... causa tamen existente, bene poterit celebrationem suspen-...re, et non solùm vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Triden-... ex citato Decreto in *Sess.* 22. *de Observ. etc.* ubi universè ...piscopis, tanquam Delegatis Apostolicis, data est potestas sta-...endi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem ...arum.

CLAUSULA V. *Unam Missam pro unoquoque die dummodo ...dem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri con-... non fuerit.*

Nota, *unam Missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid ... dixerint) Bened. XIV in Bulla *Magno*; vide dicenda super ... punctum *lib.* 6. *n.* 359. *v. Notandum III.* Per verba autem ...*modo in eadem domo, etc.* etiamsi unus ex duobus Dominis ...beret proprium Oratorium in sua habitatione separata (vulgò ...*partamento*) ejusdem domûs, nulliter alter Dominus Privi-...gium impetraret.

CLAUSULA VI. *Per quemcumque Sacerdotem, ab eodem ...rdinario approbatum secularem, seu de Superiorum suorum ...entia, Regularem.*

Quidam Auctor apud *Tamb. n.* 33. putavit, per hanc clau-...lam, Sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebran-...m in Oratorio privato, sed rectè id negat *Tamb.* quia passim.

Sacerdotes solent, tantùm ex universali approbatione celebrandi, in prædictis Oratoriis Sacra facere.

CLAUSULA VII. *Sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrationi nequeant in privatis Oratoriis annumerare Matrimonia, jejunia, et similia ad Parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tamb.*) Eucharistiæ Sacramentum, sicut expressè prohibuit Bened. XIV in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; vide dicenda *l.* 6. *n.* 359. *in fine, vers. Quæres hic.* Sacramentum autem Pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

CLAUSULA VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tamb. n.* 7. *ex Gav. p.* 1. *tit.* 10. §. *Sciendum,* nomine *Paschatis*, et *Pentecostes* tantùm primam diem intelligi, in qua revera solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per tò *Solemnioribus* vide *lib.* 6. *n.* 359. *v. Ex quo deducitur* 1. ubi affertur Decretum S. C. illos explicans.

CLAUSULA IX. *In tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, necnon Hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *Tua* omnino requiritur præsentia Domini. Olim *Roncaglia de Sacr. Missæ c.* 5. *q.* 3. *vers. Quinto*, *cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari Missam, assistente Familia, quamvis Dominus abesset, dicens particulam *Ac* (*in tua præsentia*, *et natorum, ac Familiæ*) intelligi pro *Vel;* aliàs (ait) non sufficeret præsentia Domini, si abesset Familia Sed hodie sancitum habemus à Bened. XIV in Decreto incipiente, *Cùm duo nobiles* (vide Constitutiones Benedicti XIV in extensum relatas in *Diss. Proleg.* sub initio *Tom. IX.* Part. 2. *c.* 2. *Decr.* 5.) non posse celebrari in privato Oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus Indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom.* 6. *Cons.* 58. *n.* 105. *et Pasq. de Sacrif. Missæ. q.* 654. *n.* 1. venire etiam Filios illegitimos, modò sint nati ex certo Patre, et de ipso constet. Sed *P. Gattico de Orat. dom. c.* 25. *n.* 25. *et P. Fortu. à Brixia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantùm legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens Matrimonium, vel per auctoritatem Principis; atque hujus sententiæ ego magis adhæreo, cùm hujusmodi Privilegium strictè sit interpretandum, prout probavimus in explicando Clausulam I.

Nomine *Familiæ* veniunt quidem tam Consanguinei, quàm Affines. Utrùm autem veniant omnes Propinqui cujuscumque gradûs? Affirmant *Pignatell. Cons.* 94. n. 102. *et Pasq. q.* 654. Verùm tamen *P. Gattico loc. cit. n.* 76. sentit, Privilegium non extendi, nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) præsens disci-

plina, postquam impedimentum Matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit ampliùs ad gradus inferiores. Præterea, dicit *Tamburinus* cum *Pellizzario*, gaudere Privilegio Propinquos, etiamsi vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modò habitent in eadem domo. Sed communiùs et veriùs id negant *Pignat. loc. cit. n.* 95. *Pasq. q.* 649. *Ronc. de Sacrif. Miss. cap.* 5. *q.* 3. *v. Sexto. Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 627. *et P. à Brixia pag.* 83. quia ex Indulto requiritur, ut cognati non solùm degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *Hospitum*, dicit *P. à Brixia pag.* 93. *cum Pellizz. et Gattico* admitti posse etiam Hospitem (modò sit nobilis juxta indultum) unius diei : et adhuc qui ad prandium invitatur à Privilegiato, ut de Privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudere Hospitis Famuli, cùm non sint de Privilegiati familia.

CLAUSULA XI. *Volumus autem, ut Familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Ut ergo Familiares Privilegio Oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis Domini, et ejus servitio incumbant, ex *cap. Sicut nobis*, *de Verb. sign. in* 6. Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio Domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solùm aliquando intra diem, sed tempore, quo Missa celebratur; ita rectè *P. à Brixia p.* 96. *cum Gattico*, idque patet ex verbis Indulti. Censet autem *Pignatellus Cons.* 98. *n.* 107. quòd Familiares utiles servitio habendi sint pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap.* 25. *n.* 19. saltem casu, quo Famuli sint necessarii convenienti decori Domini. Sed neutrum concedit *P. à Brixia* ex principio pluries supra repetito, quia Privilegium hoc strictè, et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantùm admittit cum Gattico unicum Famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat Domino in iis, quæ tempore Missæ ei occurrere possunt. Familiares autem Cognatorum non gaudent hoc Privilegio, nisi assumantur ab ipso Privilegiato, ut assistant et sint necessarii modo prædicto Cognatis, qui sunt sub cura Privilegiati.

319. — Dubitatur 1. An gaudeant Famuli, viventes quidem expensis Domini, sed habitantes extra ejus domum? Negant *Bon. Barb. Lezana, et Gobat. apud Croix lib.* 6. *pag.* 2. *n.* 272. Sed affirmant *P. Mazzotta tom.* 3. *p.* 183. *Pellizz. Man. tract.* 8. *c.* 2. *Sect.* 2. *q.* 22. *P. Gattico ap. P. à Brixia pag.* 98. *et Palaus, Diana, Quarti*, et alii apud *Croix loc. cit.* quorum sententia non videtur reprobanda, si Familiares illi assistant continuò servitio Domini, et revera (ut diximus) sint Domino necessarii tempore Missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes Missam in Oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor. et aliis*. Sed meritò opinionem hanc rejiciunt *Tamb. Meth. celebr. Miss. lib.* 1. *c.* 4. §. 4. *n.* 34. *Sporer. de* 3. *præc. c.* 4. *n.* 14. *Mazz.*

de Sacr. Miss. cap. 3. *pag.* 183. et alii, ex verbis Indulti, ubi dicitur : « Volumus autem, ut, qui non sunt de Familia, non » censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.» Nec obstat dicere, quòd extranei illi jam Missam audiant, et de loco non adsit præceptum; verba enim illa, *Volumus, etc.* aiunt apponi de stylo Curiæ, pro tempore, quo olim Missa audienda erat in Parochia. Sed rectè respondet *Tamburinus*, quòd Pontifex, dicendo *Volumus, etc.* satis clarè imponat præceptum etiam de loco, jubendo ut, qui non sunt de Familia, teneantur audire Missam, non jam in Parochia, sed in Ecclesia publica, excluso Oratorio privato.

Dubitatur 3. An aliquando teneatur Dominus uti Privilegio Oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia, si teneretur uti suo Privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id teneri Dominum, si commodè Sacerdotem habere possit. *Pasqual. q.* 662. *num.* 4. *Gattico cap.* 25. *n.* 33. *et P. Fortunat. à Brixia p.* 101. non quidem ex vi privilegii, sed ex vi præcepti, quod obligat ad Missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implere valent. Hinc (ut etiam rectè ait *P. à Brixia pag.* 112. *cum Nugnez, Pasqual et Gattico*) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providere de Sacerdote, non solùm sibi, sed etiam aliis de Familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.

Probabile autem est quòd satisfaciat quicumque audit Missam in littore, aut in castris, *Croix n.* 629. *cum Bon. etc. DD. cit.* Notandum hîc, quòd Oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via (intellige hoc pro domibus laicorum), non sint jam Oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quare in iis audientes Missam bene satisfaciunt, et in quibuscumque Festis? Vide *Croix n.* 626. Et vide *Tr. de Euch. lib.* 6. *ex n.* 357.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, et Festis majoribus?

320. — « Resp. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obli-
» gatio. Est communis Auctorum (quos vide *superiore Dub.*
» *cas. ult.*) et ut ait *Card. Lugo disp.* 23. *sect.* 1. *n.* 2. certa ; etsi
» *Marchantius in Candelabro mystico t.* 1. *cap.* 7. et in *Resolu-*
» *tionibus moralibus, in forma manualis editis c.* 8. in dubium
» vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est 1. Quia nul-
» lum extat ea de re præceptum. 2. Quia *c. Ut Dominus*, jube-
» tur Parochus ante Missam ejicere eos, qui proprio Parocho
» contempto istic missam audire vellent : ergo sine contemptu
» (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de Consecr.* jubentur ii,
» qui habent Oratorium domi, in majoribus festivitatibus au-
» dire sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia univer-

» salis Fidelium, et ipsorummet etiam Parochorum doctorum, et
» Confessariorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant)
» consuetudo id non tantùm, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat,
» sed manifestè docet. 5. Quia *Trid. Sess.* 22. *c.* 7. tantùm dicit,
» populum debere moneri (non autem teneri) ut frequenter
» adeant Parochias, saltem Dominicis, et festis majoribus.
» V. *Fagund. Lug. Barb. Zened. Trull. lib.* 3. *c.* 1. *dub.* 6.

321. — « Neque obstat, quæ *March.* objicit, ut 1. Quòd jura
» antiqua decernant contrarium; eò quòd Sixtus IV, *De Tregua*
» *et pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri au-
» dire Missam in Parochia Dominicis, et festis. Nam impri-
» mis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cùm is non dicat teneri,
» sed tantùm prohibeat, ne publicè *prædicetur, non teneri.* Cùm
» enim honestissimum sit, populum audire Missam in Parochia,
» idque suadere deceat, minimè deceret (id publicè præsertim)
» dissuadere, nam inde scandala, et proprii Parochi contemptus
» sequi possent; et hoc est quod Sixtus cavere voluit. Deinde,
» esto antiqua forsan aliqua jura id habeant, eis posterioribus
» temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem
» universalem, est derogatum *Cajet. Lugo, etc. Auctor. cit.*

« Nec obstat 2. Quòd multos Canonistas eam opinionem secu-
» tos asserat. Esto enim olim quidem sic senserint; hoc tamen
» tempore, post tot, et tam ampla privilegia, post tam claram, et
» diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. Cardin. declara-
» tiones, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria
» (*ut vid. seq. Resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

322. — « Nec 3. Locus Trid. paulo ante in resp. citatus, quem
» objicit, ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentiss.
» Cardin. Auctorumque communi explicatione.

« Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque
» pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochia. Est contra
» *March. loco citato,* ubi ait, *Regulares ita communiter respon-*
» *dere, ut privilegiorum suorum fimbrias magnificent, et dilatent*
» *phylacteria:* et contra Auctorem Parochiani obedientis. Ratio
» autem est quia, ut ait *Navarr.* Episcopus non potest tollere
» (nec restringere) jus commune, et generalem totius orbis
» consuetudinem. Ita docent præter *Act. sup. cit. S. Ant. p.* 2.
» *tit.* 9. *c.* 10. §. 1. *d.* 4. *Syvl. v. Missa Tolet. Laym. l.* 4. *t.* 7.
» *cap.* 3. *etc.* et commun. omnes Theologi, et Canonistæ moderni:
» afferuntque *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 8. *q.* 6. *et Car. Lugo. disp.* 22.
» *lib.* 1. pro hac sententia declarationem Card. in *Trid.* quæ
» expressè habet: *Non posse Ordinarium mulctis, et pœnis cogere*
» *ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia,*
» *etiam in casu negligentiæ et contumaciæ.* Et, si quis his duobus,
» tanquam Regularibus, minùs fidat, legere potest eamdem de-
» clarationem *ap. Barb. in Trid. sess.* 22. *c.* 8. *de Sacrif. Miss.*
» *et Sess.* 24. *de reform. c.* 4. *n.* 12. Item *tr. de Offic. et Potest.*
» *Parochi,* ubi eamdem sententiam *Barbos.* ipse sequitur, et pro
» ea supra viginti Auctores celebres, partim Theologos, partim

» Canonistas, quà Regulares, quà non Regulares, citat. Vide » *ejusdem Remissiones* in Trident. impress. Antverpiæ Anno » 1644, et *Zerolam in praxi Episcopali p. 2. v. Parochia, et p. 1.* » *v. Missa,* §. 6. Idem disertis verbis confirmat Clemens VIII » anno 1592, 22 Decemb. decreto suo, circa hanc ipsam contro- » versiam Duaci excitatam, quo eam dirimit his verbis: *Præsenti* » *nostro decreto sancimus, licere secularibus, Christique fidelibus* » *universis, Missas diebus Dominicis, et Festis aliis majoribus au-* » *dire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quàm aliorum* » *Mendicantium, nec non etiam Collegii Societ. JESU juxta* » *eorum privilegia, et antiquas consuetudines, dummodo id in* » *contemptum Parochialium Ecclesiarum non faciant: et tam dic-* » *tis fratribus Prædicatoribus, ac Presbyteris dictæ Societatis,* » *quàm aliis privilegiatis quibus id à Sede Apostolica indultum* » *est idoneis et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Qua-* » *dragesimali, et Paschali, et quovis alio tempore confiteri licitè* » *posse, etc.* Quòd si verò dicta privilegia, et alia similia clariùs » cognoscere lubeat, inspiciatur (ut alia taceam) Compendium » privilegiorum Societatis JESU, ubi præter Leonis X clara » sunt verba Pauli III in *Extrav.* data Anno 1549 Calend. No- » vemb. quæ incipit, *Licet debitum;* qua *omnibus Christi fidelibus,* » *cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus in tem-* » *plis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas* » *audire, et Sacramenta recipere liberè, et licitè valeant, neque ad* » *id Parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porro, ne quis » miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa à variis » Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus repe- » riet motiva gravissima: aut si eas nec inspicere lubet, reco- » gitet saltem, Deum ipsum Innocentio III (dum vidit Eccle- » siam Lateranensem jamjam ruituram) ostendisse, eam sus- » tentari à S. Dominico, et S. Francisco. Consideret, quòd, » sicut olim in varias orbis plagas, et in ipsam Germaniam doc- » trina Christi translata est opera Regularium, ita sine eorum » subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minùs floruisset. » Et denique, ne Regularibus succenseat quisquam, quòd privile- » gia sua tueantur, sciendum est quòd sine consensu Sedis Apos- » tolicæ iis renuntiare, aut cedere non possunt, ut *v. lib.* 2. » *Decret. tit.* 43. *de Arb. c.* 5; imò, etsi id faciant, irritum fore, » et peccaturos: quia injuriam inferrent Ordini, et Ecclesiæ toti. » Nunc ad argumenta *Marchantii* breviter respondeo.

« 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui Paro- » chianum obedientem scripsit; Et huic quidem me paulo ante » sat multas, gravesque auctoritates opposuisse existimo.

« 2. Ait quorumdam Episcoporum praxim esse contrariam, » eamque fundari in jure antiquo, et novo *Trid. loc. cit. sess.* 22. » *et sess.* 24. ubi dicit teneri unumquemque Parochiæ suæ in- » teresse ad audiendum verbum Dei, et rudimenta Fidei: hæc » autem in plerisque locis ruralibus docentur Parochiani in » Missa: ergo etiam ad Missam possunt compelli.

navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati? **326.** — An excusentur custodientes domos, etc.? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis? — **327.** An uxores, filii, et famuli timentes offensionem Dominorum? — **328.** An aliquando viatores? — **329.** Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa? — **330.** An excusentur fœminæ ratione luctûs, vel partûs, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis? — **331.** An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concupisci? — **332.** An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus? — An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto?

324. — « Resp. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, non » teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, » neque (etsi id consilii sit) preces interim ullas loco Missæ » dicere, ut habet *Nav. c.* 13. *Suar. Fill. t.* 5. *c.* 5. *q.* 11.

« Prima causa est impotentia, vel simplex vel moralis, aut » difficultas ex notabili incommodo, proprio, vel proximi; cor- » poris, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens » Ecclesiæ, præcipientis instar discretæ, et benevolæ matris. » *Bonac. d.* 4. *q. ult. p. ult. Nav. Fill. t.* 5. *c.* 7. *q.* 11. *Suar.* » *d.* 85.

« Secunda causa est quodcumque motivum rationabile, quo » quis bona fide putat se excusari. Vide *Suar. in* 3. *p. sect.* 6. » *c.* 5. *Laym. et Bon. l. c.* »

Excusat igitur ab audienda Missa quævis causa mediocriter gravis; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 675. *Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 63. *Mazz. de* 3. *Præc. c.* 3. §. 2. *et Zachar. l.* 3. *part.* 1. *n.* 575. *cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. etc.*

Rectè autem docet hîc *Bus.*, et est commune *cum Dian. ap. Croix n.* 676. *et Salm. dict. c.* 9. *n.* 62. quòd habens privilegium Oratorii non teneatur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa jam dicatur gratis, vel facilè gratis haberi possit? *Suar. Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n.* 576. *et Salm. ib. n.* 61. *cum Fill. Pal. Trull.* putant, eum adhuc non teneri Missam audire, si aliàs esset excusatus, quia privilegium datur ut favor, non ut onus; et ideo nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabilius tamen, eum teneri dicunt *Tourn. t.* 3. *p.* 358. *v.* 2. *et Croix n.* 676. *cum Lugo, Tamb. et communiori,* ut asserit. Ratio, quia, licèt non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely,* si modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut Præcepto satisfaciat.

Unde resolves :

325. — « 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel carcere. » Item in morbo, vel convalescentia, in qua obsit prodire foras. » Item qui sunt in excommunicatione, vel interdicto, de quibus » suo loco. »

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita *communiter DD. Caj. Soto, Suar. Nav. et alii cum Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 18. *et Elbel de* 3. *Præc. n.* 336. apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiam eum, qui, ægra valetudine laborans, timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, cruditatem, etc. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alius viri prudentis; et etiam suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita judicet. Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubium? *Suarez* dicit, tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Bon. ap. Croix n.* 679. *et Salm. ibid. n.* 59. dicunt absolutè, eum non teneri ad Missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversùs infirmum; et idem sentit *Lugo :* Saltem (ait *Gob.*) tunc judicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare. Vide *Croix ibid.* Est valde probabile cum *Mazz. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo Missam, et sic pariter incarceratus, etiamsi negligant absolutionem, vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 53. *cum Nav. Suar. Azor. Bon. Sa, Pal. etc.* Modò, ut bene advertunt *Spor. tr.* 3. *c.* 4. *n.* 26. *et Elbel n.* 265. ipsi non ideo ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Imò probabiliùs dicunt *Bon. et Trull. ac Tourn. t.* 3. *p.* 358. *v. Sed hîc,* ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinere, et negligant; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

326. — « 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, do» mum, infantes, vel puerum (qui in templo quietus, et sine per» turbatione aliorum contineri non potest), aut ægris solatio » sunt, aut coquere debent, et similia curare, quæ omitti non » possunt. *Bonac. Con. n.* 86 *et* 314. »

Excusantur igitur custodientes domos, vel greges, ex communi cum *Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 4. *n.* 3. *Palao t.* 22. *Tour. p.* 338. *t.* 2. *D. un. p. ult. n.* 4. *Bon. D.* 4. *q. ult. n.* 3. *et Salm. c.* 6. *n.* 68. At si sint plures custodes, et una dicatur Missa, debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. c.* 6. *cum Suar. Nav. Con. Laym. Coo. etc.* Et ita pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cùm sit socia, non famula, quæ è converso cogi posset : sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret

Missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. et Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi, cui relinquant parvulos sine periculo, et contra non possent eos adducere in Ecclesiam sine notabili adstantium perturbatione. Ita *Bon. l. c. n.* 2. *et Salm. n.* 73. *et Suar. Trull. et Elb. n.* 389. *cum Laym. etc. communiter.* Probabiliter excusatur etiam, qui timet incarcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix n.* 689. *cum Henr. Dic. et Gob. ac Zach. l.* 3. *p.* 1. *n.* 689.

Excusatur etiam, qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. etc. cum Salm. d. c.* 6. *n.* 76. Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et aliàs gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix n.* 686. *et Mazz. loc. cit.*

327. — « 3. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti, » parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. n.* 226. Si tamen » id fere semper fieret, de alio medio laborandum esset. »

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sine gravi incommodo dominorum; debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omittant: Ita *Suar. D.* 88. *sect.* 6. *n.* 5. *Pal. loc. cit. n.* 5. *Tourn. p.* 339. *et Salm. n.* 74. *cum Con. et Dic.* Imò notat *Croix n.* 685. *in fin. cum Pal.* eos teneri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediant Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc Missam audire, adhuc contra domini jussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, et de facili non possent alium dominum invenire, ut bene ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 685. *cum Pal. tr.* 22. *p. ult. n.* 6. Quidquid dicant *Sporer de* 3. *Præc. c.* 5. *n.* 75. *et Salm. n.* 75. *etc.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d.* §. 2. quòd minimè peccent domini, si tempore Missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sanè excusantur etiam famuli, si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario, ut ait *Spor. d.* 24. *cum Salm. etc. ut supra.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secus, si levem: communiter *Pal. Suar. Bon. Azor. cum Salm. dict. c.* 6. *n.* 68. *Mazz. loc. cit. et Elb. num.* 369. Sed hoc raró admittendum. Ex justa causa, notat *Croix n.* 688. *cum Tamb. et Fag.* posse Patrem detinere filium, domi clausum in pœnam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elb. n.* 380. Rectè etiam excusatur cum *Tourn. p.* 359, qui omitteret Missam ad impediendas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328. — « 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem

mmodam itineris, v. gr. Socios, cùm viam ignoret, vel peri-
la metuat. Aliàs verò tenetur ad Missam ante iter, vel in
inere. *Suarez sect.* 6. *Rodriq. Bon. l. c.* »
xcusatur etiam viator, si aliàs perderet expensas itineris,
s faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. ap. Croix n.* 582. *et Salm.*
9. *cum Bon. etc. ac Elbel n.* 383. Vel si graviores expensas
ire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum
iendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in
ere sine comite, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multùm eum
levaret, et longæ viæ auferret tædium, quòd certè videtur
re incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo
ris incommodi, ut *Tamb. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix*

29. — « 5. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob
stantiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris Germanici, vel
iam minoris spatii : maximè si via sit molesta, cœlum plu-
um. Ubi habenda est ratio personarum, loci, temporis, et
nsuetudinis, *Bon. Suar. Fill. loc. cit. Marc. Hor. Past. t.* 4.
6. *n.* 7. »
ro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostratia,
duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis per-
æ, temporis, etc. ut *Bus. Vio. Salm. ex communi.* Ordinariè
en milliarii distantia non excusat, ut bene ait *Croix n.* 687.
Dicastillus apud ipsum ibid. non obligat mulieres nobiles,
eneras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et
icas ad longius spatium. E converso *Salm. d. c.* 6. *n.* 65. *cum*
r. Pal. Trull. Fill. etc. (quibus adhærent *Zach. l.* 3. *p.* 1.
37. *ac Croix cum Dian. Gob. et Fag.*) dicunt, quòd regulariter
iset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est (ut *Croix*)
is bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et
iùs, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem
it *Mazz.* dicens absolutè, quòd distantia trium milliarium
ies excuset.
30. — « 6. Si ex consuetudine patriæ fœminæ egredi non
leant tempore luctûs, vel etiam post partum. *Sylv. Caj. et*
ill. n. 227. »
xcusantur igitur viduæ ratione luctûs, ut *Spor. n.* 35. *et Elbel*
84. ac etiam filiæ, et sorores, ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed
m consuetudinem (aiunt *Fill. Villal.* et alii) non esse exten-
lam usque ad mensem à morte viri. Mensem tantùm permi-
i. Carolus Borromæus in Conc. 1. Mediolanensi. Quamvis,
ia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de
:ato gravi, docent *Pal. Dic. et Fill. cum cæteris ap. Salm.*
2. Illæ tamen, quæ è domo jam egrediuntur ad alia, non sunt
isandæ, ut rectè notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex
iuetudine virgines excusantur à Missa, ne in publicum exeant,
n. n. 81. *cum Fill. Pal. et Suar.* qui tamen cum *Azor. et*
ris meritò advertit, talem consuetudinem moderandam esse,
id fieri potest.

« 7. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes, *Navarr.* » *Henr. Sa, Azor. Bon. l. c.*

« 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne id » advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5.* »

Bene excusantur cum *Bus. et Elb. n.* 367. mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed meritò advertunt *Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pal. etc.* non esse excusandas ab audienda Missa valde mane, si possint, aut in Ecclesia remota, ubi Populus non concurrit. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante, si posset in aliquo loco occultè, et sine nota Missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elb. n. 367. Tourn. t. 3. p. 338. n. 2. et Pal. Laym. Reg. etc. cum Salm. ib.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elb. n.* 374. idemque sentit *Spor. c. 4. n.* 35. de mulieribus nobilibus. Hoc autem rarò et difficilè puto admitti posse; ut si revera puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* verò *n.* 690. absolutè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer, et Elbel*), etiam postquam convaluerint. *Spor. num. 35. Elbel n. 384. et Salm. c. 6. n. 79. cum Pal. ex cap. un. de Purif. post part.* Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. n.* 80.

331. — « 9. Si quæ sciret, alteri, à quo perditè amaretur, » secuturam occasionem peccati, si prodiret. *Sa, Fill. n.* 227. »

Quæstio magna est, an puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam? Tres sunt sententiæ. *Prima*, quam tenent *Laym. de Car. c. 13. n. 10. Spor. de 6. Præc. c. 1. n. 29 et 37. Val. Lop. ap. Salm. dict. c. 6. n.* 77. dicit, eam posse; et bis, vel ter etiam teneri omittere. *Secunda cum Pal. et Henr.* dicit, eam teneri audire Missam, non obstante ruina alterius, quæ illi voluntariè evenit. *Tertia* cum *Mazz. c. 2. §. 2.* qui eam asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. etc. ap. Salm.* docet, eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum : Sed non teneri, quia utitur jure suo, et damnum ille sua culpa patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio, quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda Missa. E converso, quia caritas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere à Missa plus quàm semel, vel iterum. Vide *dicta de Caritate l. 2. n.* 51 *et* 53.

332. — Quæritur hîc in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. de 3. Præc. c. 1. n.* 352. Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holz. de 3. Præc. c. 1. n. 258. Viva Art. 3. n. 7. Mazz. loc. cit. Elbel n. 368. cum Anacl.*

Dian. etc. Tamb. c. 2. §... *n.* 7. *cum Azor. Bass. apud Croix n.* 681. ob eamdem rationem, ob quam diximus supra *n.* 301. excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quia Præcepta Ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, et duorum alium tenuis fortunæ. Et injustè *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cùm *de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 67. *cum Suar. Pal. Bon. etc.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat à socio, Sacrum omittit. Utrùm autem excusetur, qui in Sabbato venatum iret, ubi Missam audire nequit? Vide *d. n.* 301. *circa fin.* Verùm *Dic. et Gob. apud Croix n.* 584. excusant Aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. d.* §. 2. de Tabellariis, et Custodibus Gabellarum, qui timeant notabilem jacturam : Idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire Missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. c.* scilicet, quòd, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. et Gob.* excusari Molitores, si causa Missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valde autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Caj. etc. cum Salm. n.* 70.

Non excusatur autem ex communiori cum *Pasq. apud Croix n.* 683. qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Ills.* eum excusari qui omitteret Missam ad confitendum peccata, si aliàs deberet aliquandiu permanere in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix cum Less. n.* 665. Item excusantur à Missa, qui aliàs non possent impedire blasphemias, rixas, furta, etc. *Elb. n.* 391.

An autem Peregrini teneantur audire Missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de Rel. l.* 1. *c.* 14. *a. n.* 9. *Pont. de Matr. l.* 8. *c.* 4. *n.* 7. *Jos. de Januar. et Salas ap. Pal. de Leg. D.* 1. *p.* 24. *n.* 12. qui meritò probabile id vocat cum *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 37. *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 58. Ratio, quia Peregrini verè fiunt subditi Superioris loci, ubi sunt, licèt per breve tempus ibi commorentur. Probabiliùs tamen negant *Sanch. l. c. n.* 38 *cum Tol. Azor. Sayr. et Bon. D.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 6. *et* 43. *Sylv. v. Jejunium q.* 2. *n.* 7. *Elbel. de* 3. *Præc n.* 383. item *S. Ant. Gran. Vega etc. apud Salm. l. c.* Ratio, quia Superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ibi maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem juxta dicta *de Leg. lib.* 1. *n.* 156.

Hîc refert annotare, quòd Benedict. XIV, in Brevi, *Cum sicut etc.* dato die 22 Dec. 1748 quoad Regna Neapolis, et Siciliarum, indulserit ab abstinentia operum servilium diebus festis,

exceptis Dominicis Paschatis, et Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno : item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini : item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. M. Immaculatæ, item die SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et Patroni principalis cujuscumque Civitatis aut Pagi illius Diœcesis. In aliis verò Festis præcripsit, Fideles teneri tantùm ad Missam audiendam.

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO, HONORA PATREM, ETC.

DUBIUM I.

An quid teneantur liberi erga Parentes.

333. Quæ teneantur filii præstare Parentibus circa amorem? —334. Quæ circa Reverentiam? — 335. Quæ circa Obedientiam? *Vide alia ibid.*

333. — « RESP. Tenentur vi hujus præcepti, tum Genitoribus, » tum Superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, et quamdiu » subjectus iis est, *amorem, reverentiam, et obedientiam* præ- » stare, ita ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, gra- » viter peccetur : quod faciliùs fiet respectu Parentum, quàm » aliorum. Ita communiter. Vide *Fill. t.* 28. *p.* 2. *c.* 1. *etc.*

Unde resolves :

« 1. Contra *amorem* graviter peccat filius I. Si signa odii » Parentibus ostendat, et eos asperè tractet. II. Si eos torvo » oculo fere semper intueatur, ac ita asperè alloquatur, ac si eos » odio haberet. III. Si non subveniat eis in gravi necessitate » spirituali vel corporali. ° (*Hinc etiam graviter peccant filii,* » *negligentes preces, et Sacrificia offerri pro Parentibus. Salm.* » *t.* 24. *c. un. n.* 24.) ° IV. Si non impleat eorum testamenta, et » legata, modò hæres sit. V. Si grave malum, v. gr. mortem illis » optet. *Nav. Reg. l.* 20. *n.* 8. *Fill. t.* 28. *c.* 1. *q.* 3 *et* 7. »
Graviter ideo peccant filii, si non curent, ut Parentes, in articulo mortis constituti, suscipiant Sacramentum Pœnitentiæ, et alia. *Bon. de IV. Præc. p.* 4. *n.* 5. *Fill. n.* 3. *Salm. de IV. Præc. Tr.* 24. *c. un. n.* 4. *cum Azor. Nav. Trull.* Item, si impediant Parentes, quominus faciant testamentum. *Bon. ib. Tamb. n.* 5. Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediant; secus verò, si modis permissis id faciant, tunc ab omni culpa immunes erunt.

334. — « 2. Contra *reverentiam* peccat graviter filius I. Si » percutiat etiam leviter, secundùm *Reg.* II. Si manum ad » percutiendum deliberatè attollat. ° (*Ita omnes communiter;* » *et rectè advertit Spor. de* 4. *Præc. c.* 5. *n.* 32. *quòd in his filius* » *dupliciter peccaret contra justitiam, et contra pietatem.*) °

» III. Si graviter Parentes contristet. *Reg. l.* 20. *n.* 24. *Fill.* » *c.* 17. *n.* 17. ° (*Etiamsi verba non sint graviter contumeliosa,* » *ut probabilius ait Busemb. mox infra, et Bonac. de* 4. *Præc. p.* 3. » *n.* 4. *contra Elbel eod. tit. n.* 557. dicentem non esse mortale, » si iracundia Parentum non oriatur ex ipso verbo aut facto, » cùm hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, » vel eorum indispositione; nam si tunc non læditur graviter » reverentia, saltem graviter violatur amor erga Parentes, eos » sine justa causa graviter, et deliberatè contristando.) ° IV. Si » animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contume- » liosis, vel talibus, quibus sciat, eos graviter offendendos, » ° (*Hinc bene ait Roncag. de* 4. *Præc. c.* 1. *R.* 1 *in praxi non* » *excusari à mortali, qui Matrem vocet :* pazza, ubbriaca, bestia, » strega, ladra, *et similia.* Qui verò diceret tantùm *Vecchia, stor-* » *dita, ignorante,* et similia, puto non posse de se absolutè dam- » nari de mortali, nisi Parens graviter de his verbis offendatur. » Peccat autem graviter filius, qui Parentes frequenter torvis » oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos » odio habere. *Bus. ut supra et Bon. num.* 3. *cum Sylvest.* » *Graff. etc. Elbel n.* 550. *Ron. R.* 2.) ° V. Si maledicta, aut con- » vicia in eos conjiciat. ° (*cum Tournely t.* 3. *p.* 338. *Intellige* » *in præsentia, ut videbimus in subsequenti Annotatione. Item si* » *Parentes deliberatè gestu vel risu subsannet, ut Sporer n.* 31 *et* » *alii. Dicitur* deliberatè, *nam in his, et similibus, ut supra, sæpe* » *excusantur filii à mortali propter indeliberationem actûs notant* » *Bon. et Elbel.*) ° VI. Si Parentes pauperes despiciat, vel nolit » agnoscere. Quòd si tamen exteriùs tantùm dissimulet, se eos » nosse, et nolit apud se habere ex justa causa, dummodo eis pro- » videat de necessariis *Bon. n.* 4. excusat eum à peccato gravi, eò » quòd rationabiliter non sunt inviti. ° (*Hinc probabiliter ap.* » *Salm. de* 4. *Prac. n.* 5. *Az. Nav. Tol. et Trull. excusant eo* » *casu filium à mortali,* 1. si grave damnum passurus esset, 2. si » Parentes infami crimine essent notati, 3. si solùm exteriùs dis- » simularet, sine interno contemptu, quia tunc (*ut ait Bon.*) ipsi » Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.) ° » VII. Si in foro externo filius etiam de vero crimine Parentes » accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in » Principem, cùm non sit alius corrigendi modus. Vide *Bon.* » *l. c.* »

Absolutè dicit *Sporer d. c.* 5. *n.* 30 *et* 31 filium maledicentem Parentibus, sive eos subsannantem, non excusari à peccato mortali, sive id faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio, quomodo hic Auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, et fortè aliquando plusquam par est benignus, hoc potuerit absolutè asserere; nam, ut ipsemet fatetur de 8. *Præc. c.* 6. *n.* 135. et omnes docent, reverentia, sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Præterea accedit id, quod dicunt plures graves DD. ut *Coninck. de Ritu V. Sacr. art.* 3. *dub.* 1. *num.* 230.

Pontius de Matr. l. 10. *c.* 10. *n.* 15. (et asserit commune) *Tol. l.* 5. *c.* 8. *n.* 11. *Nav. c.* 27. *n.* 256. *in fin.* item *Az. Vasq. Sa, etc. apud Salm. de Matr. c.* 15. *n.* 64. Aiunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; Ratio, quam tradit *Coninck. ap. Salm.* quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergo, sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publicè pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt *Salm. n.* 65, licèt opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, et omnia occulta respicit. (Vide *infra de* 6. *Præc. n.* 458.) Quod mea interest hîc, est ratio adducta, nempe quòd irreverentia non lædatur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens Parenti, aut subsannans eum in ejus absentia, cùm non adsit tunc, neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi non faciat coram aliis. Attamen non nego, in hoc adesse quamdam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ Parentibus debitæ, specialemque malitiam contra Pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu, quo filius ei malediceret animo malevolo, aut cum magno contemptu; nempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde Parentibus deferant, vel fortè saltem præsumendo quod deferrent.

Dicunt autem *Viva, Elbel, Tamb. Mazott. et Bon. cum aliis,* filium Parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulum nimis inconsideratè) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Verumtamen omnino intelligendum, eum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et revera *Nav. et Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Nav.* enim *Manc. c.* 14. *n.* 12. *v. Sexto*, dicit, peccare filium, « qui ex animo Parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si » tamen oretenus tantùm maledixerit, non ampliùs quàm venia» liter offendit. Idque quasi eisdem verbis confirmat *Filliuc.* » *c.* 1. *n.* 17.

338. — « 3. Contra *obedientiam* graviter filius peccat I. Si in » re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad guberna» tionem domûs, bonos mores, vel animæ salutem. *Fill. n.* 20. » II. Si contra voluntatem parentis ducat uxorem se indignam. » Indigna autem dicitur, quacum non potest contrahere sine » dedecore, juxta suæ regionis usum ° (*Vide dicenda de Matr.* » *l.* 6. *n.* 851.)°; non tamen potest exhæredari idcirco. °(*Vide* » *l.* 3. *n.* 949.)° III. Si sine justa causa nolit eam ducere, quam » vult parens, maximè si inde sopirentur odia, aut parentum ne» cessitas levaretur: erit autem justa causa, v. gr. si sit impar » familia, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. IV. Si, » inconsultis parentibus, nubat ° (*De hoc vide de Matr. l.* 6.

n. 849) ut habet Sanch. Potest tamen, ubi eos consuluit, ipsis invitis, prudenter contrahere cum se digna; cùm circa electionem status sit sui juris. *Less. lib. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. 20.* An, et quomodo peccant liberi furando à parentibus? °(Vide infra *l.* 3. *n.* 543.) Item, an alienare possunt bona? Vide infra, *l.* 3. *t.* 5. *c.* 3. *d.* 1. *l.* 3. *t.* 5. *c.* 4. *d.* 1. »

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, et Parens præcepto expresso, et graviter id mandaverit; secus si tantùm monuerit, ut *Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 14. Ronc. c. 1. q. 3 et Holzm. n. 555.* Additque ... *de Pænit. D. 16. n. 226 et Bon. eod. tit. part. 6. n. 3. cum ... et Rodr.* filium tunc specialiter hoc peccatum committere, ... Parens imperet aliquid, intendens obligare ad obediendum ... obedientia sibi debita. Imò dicunt *Sporer n. 16. et Elbel de 4. Præc. n. 55. cum March.* tunc filium graviter peccare, quando ... ordinariè præceptum transgreditur; secus, si aliquoties ex negligentiâ.

Præterea hîc advertendum, filios non teneri obedire in iis, quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant Parentes, si eos cogunt, etiam indirectè invitos, ad vitæ statum eligendum, vel Religiosum, sive Clericalem, sive conjugalem; vel contra, si eos injustè retrahant, etiam sine vi, vel fraude, à statu Religioso, Clericali, vel conjugali, sine justa causa; quia Parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita *Mol.* 5. *D.* 51. *n.* 2. *Elb. n.* 538 *et Spor. n.* 21. *cum communi.* Unde, si filius, sentiat se à Deo vocatum ad Religiosum vel Clericalem statum, et advertat, Parentes injustè impedituros, consultiùs est rem eos celando, Divinamque voluntatem exequendo. Ita *Elbel l. c. Bon. l. c. n. 2. cum Sayr. Molf. Fill. et aliis.* Dictum est autem *injustè*, nam secus dicendum foret, si Parentes ob justam causam contradicerent : putà, si remanerent in necessitate; vel si aliàs extingueretur nobilissima Familia, ut ait *Elbel n.* 539. In hoc tamen secundo casu puto non teneri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fusè dicentur *l.* 4. *ex n.* 66.

» 4. Tenetur proles alere Parentes egentes; adeo, ut, si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manere in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certè valde probabile periculum salutis immineret); °(*Vide infra de Statu Relig. l. 4. n. 66. ubi etiam de fraudibus n. 71.*)° et si Religionem sit ingressus, teneatur ea egredi, et juvare Parentes : dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit. *Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 1. p. 6.* °(*Vide d. 4. n. 67.*)°

» 5. Si verò necessitas post professionem superveniat, si extrema sit, tenetur egredi, petita priùs licèt non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantùm, in qua utcumque possint vivere, non tenetur quidem; potest tamen egredi, si Prælatus per-

» mittat. Quo casu tenetur, in quantùm non obstat suo intento,
» deferre habitum, et observare subtantialia Religionis; at post-
» quam Parentibus subventum est redire tenetur. Vide *Less.*
» *l.* 2. *c.* 41. *dub.* 3. ° (*Vid. et inf. de Statu Relig. l. n.* 67.)°

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios.

336. Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem? — 337. An teneatur Pater dotare filiam, nuptam contra ejus consensum? — 338. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum. — 339. Ad quid aliud teneantur Parentes? — 340. Ad quid teneantur Fratres? — 341. An possint aliquando Parentes filios exhæredare? Et quæ sint causæ justæ exhæredandi? (*Vide etiam de hoc n.* 948 *et* 949.

336. — « PARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascen-
» dentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione,
» juris naturalis conservationem, et educationem liberorum curare.
» Circa quod ex *Bon. disp.* 5. *q.* 1. *Azor. p.* 2. *l.* 2. *q.* 17. *Fill.*
» *tr.* 28. *c.* 2.

Resolvuntur hi Casus:

« 1. Graviter peccant Parentes, qui sine justa causa prolem
» in hospitali, vel locis publicis exponunt. Vide *Bon.* hic, *et*
» *Fill. t.* 21. *p.* 2. *c.* 2. *et infra tract.* 5. *c.* 1. ° (*Justa autem*
» *causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian.*
» *Henr. Salm. de IV. Præc. n.* 36. *in fin. Vide de Restitut.*
» *n.* 656.) °

« 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte,
» nisi habeat justam excusationem ° (*V. gr. sit debilis, aut*
» *nobilis, ob consuetudinem. Salm. n.* 35. *cum Nav. Azor. Trull*
» *etc.* °) : tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem
» quærere. *Bon. d.* 6. *q.* 1. *p.* 6. *Laym.* Item tenetur, secundùm
» jura, prolem alere ad finem anni tertii. ° (*Si verò mater non*
» *possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix.*
» *l.* 3. *p.* 1. *n.* 697. *Et Salm. de* 4. *Præc. c. un. n.* 3. *cum com-*
» *muni.*) ° Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat
» ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. *Fill.*
» *Laym. l.* 5. *t.* 10. *c.* 3. *Reg. l.* 20. *n.* 32. (V. Not. IV, pag. 306.)

« 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in
» quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. cum haberet*)
» spuriæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et
» honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere
» possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filiæ. ° (*Respectu*
» *autem filiorum dicunt Sanch. de Matr. l.* 4. *D.* 26. *n.* 21. *Boss.*
» de *Effectu. Matr. p.* 2. *c.* 4. *num* 95. *cum Glossa in c. Admonere*
» 33. *q.* 2. *ac Surdo, et Megala,* quòd Pater tenetur alimenta
» præstare non tantùm Filio, sed etiam Uxori illius, quamvis
» eam duxerit sine dote, et contra ipsius Patris voluntatem.

» *Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Contro. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone*, quòd Pater
» debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè por-
» tionem jam priùs sibi traditam.) * Et quidem Clerici etiam
» ex fructibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuriis præstare.
» *Fill. loc. cit. t. 28. c. 2. n. 28. Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5.*
» Vide infra *t. 5. c. 4. d. 5. q. 1.* Hinc peccant 1. Si non adhibeant
» diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii
» alantur habeantque hæreditatem secundùm suum statum. 2. Si
» bona dilapidando impotentes se reddant ad liberos honestè se-
» cundùm statum suum educandos, ac dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor. Pell. etc.* 3. Si sine legitima causa filiæ dotem negent
» (vel filium exhæredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est ingres-
» sa Religionem, vel quia, ipsis invitis, nupsit licèt se indigno
» *Bon. l. c. ex. Azor, Reginald. etc.* vel quia filius Ordinem,
» sacrum suscepit : sicut enim Pater tenetur dotare suas proles
» pro matrimonio, vel ingressu Religionis : ita etiam ad susci-
» piendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revocabilis :
» imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legitimam
» aut divisionem cum fratribus docet *Barb. c. 17.* Contrarium
» tamen tenet *Mol. etc.* cum *Dian. p. 8. t. 6. R. 91 et 92.* * (*Et Salm. de IV. Præc. n. 78. At vide dicenda de Contr. n. 956. Ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in collationem adducendis.*) *»

337. — Quæstio est. an Pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25. annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de Matr. l. 4. D. 26. n. 11. Salm. de 4. Præc. n. 40. cum Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolutè : Alii tantùm, si nupserit digno : Alii dicunt, patrem teneri tantùm ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupserit indigno, ut *Sanch. n. 18 et 19. Salm. n. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. ap. Salm. n. 42.* quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. Vide dicenda n. 949.

338.— Notandum obiter hîc est, nuperrima S. R. Neapolitani Concilii, junctis quatuor Aulis, Sanctione, cui Regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse « non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, libero, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cùm filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque alia interpretatione, et rerum forsan judicatarum auctoritate sublata, deinceps perpetua lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.

339. — « 4. Parens tenetur proli subvenire, relicta Religione,
» iisdem casibus, quibus proles parenti; quos vide *superiori*
» *dubio cas.* 4 *et* 5. *in fine n.* 335.

« Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se,
» vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant,
» 1. Si, quantùm in ipsis est, non curent, ut bonis moribus im-
» buantur, doctrinam Christianam, seu Fidei rudimenta addis-
» cant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ
» observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant,
» *Azor, Fill. Bon. l. c.* 2. Si occasiones peccandi ab iis non
» avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos habitare per-
» mittant: *Trull. t.* 1. *d.* 3. *n.* 4. 3. Si consilio, vel exemplo
» malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos;
» moderatè tamen : nam peccant etiam verberando immoderatè,
» v. gr. ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. loc. cit. et d.* 3
» *de contr. q. ult. p.* 3.

« 6. Tenetur etiam proli relinquere libertatem circa electio-
» nem statûs. Unde peccant invitos ad matrimonium, vel religio-
» nem cogendo, vel abstrahendo. ° (*Vide d. n.* 335. *v. Præterea, et*
» *dicenda l.* 6. *n.* 850. *in fin. v. Dicit.*) ° Et quidem *Trid. sess.* 25.
» *de Reg.* 18. excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

340. — « 7. Etsi frater, fratri, vel sorori, saltem in extrema
» vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire lege tum cha-
» ritatis, tum pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter
» parentes, et liberos, cùm non sit ista dependentia. Vide *Less.*
» *l.* 2. *c.* 31. *n.* 34. Unde, si professus est in Religione, non
» tenetur egredi, ut eis succurrat. *Trull. l.* 2. *c.* 2. *d. n.* 24. *n.* 8.
» *ex Suar. etc.* ° (*Vide l.* 4. *n.* 67.)° »

Notandum tamen hîc, quemvis in utroque foro teneri, si possit, alimenta, et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solùm extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. de IV. Præc. num.* 69. *cum Azor, Trull. Fagund. Barbos. Mer. etc.* Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licèt ex diversa matre; nam isti, ut utrimque conjuncti, in jure reputantur ex *lib. Cum plures.* §. *Cum tutor. ff. De administratione Tutorum.* Si verò fratres, sicut si sorores, sint tantùm uterini ex parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

341. — « Quæres, an filius aliquando possit à patre privari
» hæreditate? (*V. Not. V, pag.* 396.)

« Resp. Potest ex justa causa, aliàs non : eadem in testamento
» debet exprimi. *Auth. Sed hodie. C. de Inoff. test.* Talis autem
» censetur. I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsum-
» que pœnituerit ante testamentum conditum) ut, si affecerit
» patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus sit, vel manus
» injecerit in eum, vel maleficiis se immiscuerit. *Bon. d.* 3. *q.* 7.
» *p.* 4. *ex Cov. Sanch. Az. Mol. etc.* II. Si novercam, seu
» patris uxorem cognoverit carnaliter; si parenti furioso, vel
» carcere detento noluerit succurrere, fidejubendo : si impedierit

patrem, quominus testaretur : si bona parentum dilapidaverit cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia, minor 25 annis, luxuriosam vitam elegerit, etc. Circa quas nota, valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cùm debeantur jure naturæ; quod à jure civili tolli non potest. *Bon. d.* 6. *qu.* 1. *p.* 6. §. 3. *ex Sanch. Mol. Az. Reg. Fill. Trull. lib.* 4. *cap.* 2. *d.* 3. *et t.* 2. *lib.* 7. *et cap.* 17. * (*Secus de necessariis ad statum, Salmant. ibid. n.* 43. *cum communi. Circa exhæredationem autem filiorum, vide de Contract. n.* 948 *et* 949.)*»

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco.

« Tutor (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona ritè, et fideliter administrare. Ratio est : quia in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo, patris loco. Quare, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, et ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et saltem de dolo, et culpa lata) : imò, si tutoris officium exerceat pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis), tenetur etiam de levi culpa. *Bonac. de contract. d.* 3. *quæst.* 19. *p.* 4. »
(Not. VI, pag. 396.)

Unde resolves :

« 1. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est eumque bonis moribus imbuere, et bene educare per se, vel per alios. *Bon. loc. cit.*

« 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna, ex ejus defectu secuta, resarcire; nec licet illi pupillo nimium pecuniæ ad usus inutiles concedere.

« 3. Tutor (uti et Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, et actiones pupilli (vel minoris), et bona aliàs peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, etc. prout fuerit utilius. *Ibid. ex Rebell. p.* 2. *lib.* 22. *q.* 17.

« 4. Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertat in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis quod inde accepit pupillus, vel minor, *loco citato. Rebell. q.* 17.

« 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, et sua culpa non percepit. *Sylo. v. Tutor.* §. 4. *Reb. loc. cit.*

« 6. Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli persolvere; ita tamen, ut, quantùm fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylo. Reb. ll. cc. Tab. ibid.*

« 7. Tutor, vel Curator non potest donationes, vel remissio-
» nes gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum,
» sed ad tuendum est constitutus, *ibid.* Excipe donationem remu-
» neratoriam : sic enim potest v. gr. stipendio debito pro liberali
» servitio aliquid addere ex liberali donatione. *Mol. Lugo d.* 23.
» *sect.* 10. *Sanch. Trullench. lib.* 7. *cap.* 17. *d.* 8. Vide *Dian. p.* 8.
» *t.* 6. *R.* 17.

« 8. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes, quia hoc
» onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. Vide
» *Bonac. de Con. d.* 3. *quæst.* 19. *p.* 4. et infra hoc libro *tract.* 5.
» *cap.* 4. *in appendice ad contractus. n.* 917 *et seq.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, et famulorum, aliorumque Superiorum et inferiorum erga se invicem.

342. Quid teneantur Superiores præstare subditis? An Principes teneantur eligere digniores ad officia? — 343. Quid teneantur famuli præstare Dominis? — 344. An famuli, non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? — 345. An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium? — 346. An ægrotans teneatur postea famulatum supplere? — 347. An, elapso triennio, possit salarium exigere? — 348. Quando famulus inserviens, nulla statuta mercede, possit exigere stipendium? — 349. Quando possit mercedem sibi compensare? — 350. An Servi capti in bello, possint fugere ad suos?

342. — « Resp. 1. Domini, et Superiores tenentur habere
» curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex
» 1. ad *Timot. Si quis suorum, etc.* Et ratio est, quia sunt ipso-
» rum caput, et vices parentum gerunt, ideoque tenentur quo-
» dammodo ad eadem, ad quæ parentes. Imprimis verò curare
» tenentur, quantùm in ipsis est, ut servent præcepta Dei, et
» Ecclesiæ. *Bon. dub.* 16. *q.* 1. *part.* 8. »

Quær. hîc obiter, an Principes seculares teneantur eligere digniores ad officia secularia? Affirmant *Salm. de IV Præcep. n.* 103. *cum Sot. Bann. Less. Trull. etc.* Negant verò *Caj. Vasq. Lugo etc. ib.* modò officia non indignis distribuantur : quia, ut isti dicunt, hæc Officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potiùs Regis, qui satisfacit, si dignè, non autem dignissimè Rempub. regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia aliàs Respublica grave pateretur nocumentum; ob quod motivum *Lugo D.* 34. licèt *n.* 19. oppositum sustinuerit, tandem *n.* 21. concludit, regulariter teneri Principes digniores eligere, excepto uno vel altero Ministro. An autem Reges possint Officia secularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. et Med. ap. Salm. l. c. n.* 94. *ex* 1. *Hæc lex ff. ad leg. Jud. de Ambit.* ubi hoc expressè prohibetur. Affirmant verò *Nav.*

Caj. Sot. Sanch. Azor. etc. cum D. Th. Opusc. 21. *ap. Salm. ex n.* 95. modò venditio sit omnino necessaria ad utilitatem Reip. et modò vendatur moderato pretio, ac dignis, et quantùm fieri potest dignioribus. Cæterùm omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de Officiis majoribus Magistratuum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantùm eam exequi. Vide *Salm. l. c.*

« 1. Peccant domini graviter 1. Si sine justa causa impediant » famulos, quominus Diebus festis Missam audiant; vel si die» bus festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, quæ sine » peccato fieri non possunt. *Nav. cap.* 14. *etc.* 2. Si peccandi oc» casionem permittant, cùm eam possint impedire; aut si graviter » delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salu» tem non moneant, non corripiant. *Bon. l. c.* * (*Communiter » cum Salm. de IV. Præc. n.* 140.)*

« 2. Peccant item graviter I. Si eos gravibus injuriis afficiant, » diabolos, canes, etc. apellent. *Bon. l. c. et Trull. l.* 4. *c.* 1. *d.* 6. » licèt *Dian. p.* 7. *t.* 7. *R.* 47. excuset à peccato talem contume» liam, quòd ex ira, et indeliberatione soleat proferri. * (*Et re» vera communiter hæ non habentur, ut graves injuriæ*)* II. Si » alimenta convenientia non præbeant, mercedem justam (dum» modo fideliter servierint) non solvant, vel solvere differant » sine rationabili causa. *ib.* III. Si ante elapsum terminum te» merè eos domo expellant : in quo casu (nisi gravissima ex » causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis. » *(*Ut Salm. n.* 150. cum communi: nec famulus injustè expulsus » tenetur redire ad complendum tempus; intellige, si tempus » conventionis sit jam transactum, et per ipsum non defuit, ut » compleret; tunc enim tenetur Dominus ad salarium promis» sum. Sed dubium est si famulus causa expulsionis nullum dam» num passus fuisset, an totum salarium ei deberetur? In hoc » probabiliter opinari possumus, juxta dicenda n. 345. quòd Do» minus in pœnam injustitiæ teneatur in conscientia solvere ei » saltem majorem quàm dimidiam partem salarii, imò, ut no» tat *Less. l.* 2. *c.* 24. *num.* 8. *teneretur ex l. Qui operat.* 38. *et » l.* 16. *ff.* Locati, totam mercedem tribuere; sed hoc dicimus, » non nisi post sententiam, juxta regulam omnium pœnalium.)* » *Less. Azor. c.* 14. *q.* 1. *Fill. n.* 117. *Regin. Molin. etc. Escob. » t.* 3. *E.* 9. *q.* 33. IV Si eum, qui liberos, aliosve domesticos » verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, et reprehen» sione non emendatur, è domo non dimittant. *Nav. c.* 14. *Azor. » Trull. d.* 51. *n.* 2.

« 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiu ægrotat) » dare salarium, nisi in extrema, vel gravi necessitate (tunc » enim debet ex caritate); imò sumptus in ejus curationem » impensos, potest repetere. *Mol. l.* 1. *t.* 28. *c.* 4. *n.* 8. *Escob. » t.* 3. *c.* 9. *(*Salm. ib. cum Mol. Azor. Less. communiter n.* 248. » *Vide dicenda hoc lib. n.* 864.)*

343. — « Resp. 2. famuli, cæterique subditi tenentur suis

» Dominis, et Superioribus aliquo modo eadem, quæ filii Paren-
» tibus, nimirum amorem, reverentiam, et obedientiam præ-
» stare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco Parentum.
» *S. Th.* 2. 2. *q.* 103. *Regin. l.* 20. *n.* 26.

Unde resolves :

« 1. Peccant famuli graviter. I. Si non laborent, ut serviant
» fideliter : teneanturque ad compensationem damni. *Mol. Less.*
» *l.* 1. *c.* 24. II. Si grave damnum inferant, vel inferri permit-
» tant, cùm possint impedire. *Nav. c.* 14. *n.* 22. *Fill. tr.* 28. *c.* 3.
» *q.* 10. *Regin. l. c.* ° (*Cum Mol. Less. Azor et Salm. n.* 138.
» *ac communi.*)° Et quidem, si damnum illud inferatur sive à
» confamulis, sive ab extraneis, in rebus quarum cura ipsis com-
» missa est à restitutione non possunt excusari. *Mol. Less. l.* 2.
» *c.* 23. *p.* 30. *n.* 65. *Fill. tr.* 36. *c.* 9. *q.* 9. *n.* 114. III. Si sine
» gravissima causa discedant à Domino ante terminum elapsum,
» ultra hunc verò manere non tenentur, etiamsi morbo impediti
» servire aliquandiu non potuerint. *Molin. l. c. Regin. n.* 175.
» *Escob. E.* 7. *n.* 50. IV. Si Domino in rebus magni momenti
» non obediant. *Bon. l. c.* »

344. — Quæritur 1. an famuli, non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? Alii universè affirmant, ut *Renzi de IV Præc. cap.* 1. *quæst.* 21. *et de VII Præc. sect.* 3. *quæst.* 25. *cum Pontio, et Dian.* (*contra Reb. Mol. Bon.*) Quia (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatus unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam res suas committere. Alii verò, ut *Less. l.* 2. *c.* 13. *n.* 75. *Lugo de Just. D.* 19. *Holzmann. de Rest. n.* 437. *Salm. de* 4. *Præc. n.* 138. *cum Mol. Azor. etc.* communiùs, et probabiliùs distinguunt, et dicunt quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut tuendam omnino cum *Bus. et communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantùm contra caritatem, non autem contra justitiam, quia non obligantur ex justitia res Domini à domesticis tueri. Secus tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum Communi, et Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 4. *c.* 3. §. 6. qui addit, in eo casu unumquemque famulum teneri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cùm poterat, tenebatur totum damnum impedire; et si nequibat solus impedire, debebat saltem alios confamulos advocare ad furtum impediendum.

345. — Quær. 2. an famulus, locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore quo inservivit? Affirmat communior sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino eveniret) ; quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam, de qua conventum fuit; unde tenetur dominus solvere saltem parum minùs, quàm dimidiam partem stipendii. Ita *Az. p.* 2. *L.* 2. *c.* 3. *q.* 6. *Fill. tr.* 28. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 68. *Sylv. v. Fam. q.* 6. *et Trull. Dian. Fagund. cum Salmant. de IV. Præc. n.* 132.

346. — Quæres 3. an famulus, locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplere? Minimè, ex *comm. cum Salm. ib. n.* 133. *cum Az. Bon. etc.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est supra cum *Busemb. n.* 342 *in fine, v. Herus.*

347. — Quær. 4. an famulus, elapso triennio, postquam discessit à domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare? Affirmant *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 37. *n.* 17. *et Salm. n.* 134. *cum Mol. Fag. Vill. et aliis;* quia, licèt in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Coo, Med. et Lamas ib.* (contra *Mol.*) juxta legem Hispanicam, sivè Bullam 33. S. Pii V, qua post biennium à servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta Sanctionem S. R. Concilii Neapolitani, junctis quatuor Aulis, relatam *inf. n.* 516, qua, elapsis duobus mensibus, postquam famulus à Domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: Attamen in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; et dominus, si certus sit se non solvisse, semper ad solutionem teneri videtur; tantò magis, quòd in dicta Decisione (pro nostro Regno emanata) dicitur, actionem denegandam esse famulo, non præscriptionis ope, sed vi præsumptæ solutionis. Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, Dominum non legitimè præscripsisse; nam, si aliàs Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, et bona fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non facta; quia Dominus tunc ratione præscriptionis, acquisivit jus non solvendi, juxta dicenda *infra n.* 517.

348. — Quær. 5. an famulus, nulla statuta mercede inserviens possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occultè surripere? Distingue; si dominus hujusmodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secùs, si non: quemadmodum accidit cum pueris, quos Nobiles aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si Domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cùm talis sit consuetudo. Ita *Salm. ib. n.* 155. *cum Mol. Azor. Trull. Vill. Fag. etc.* Famulis autem, qui inserviunt Magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certè nullum salarium debetur. *Salm. n.* 136. *cum Azor. Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex notabilitate enim artis quandoque aliquid à discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate verò artis sæpe discipulus debet aliquid à magistro recipere, ut est ars malleatoris, etc. Videndum igitur est juxta prudentum arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

349. — « 2. Famuli non peccant, si sustentationem vel mer-
» cedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta,
» *Mol. l. cit. Fill. tr.* 36. *c.* 6. *q.* 3. dummodo tamen alius modus
» non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quàm debetur: neque

» scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. Vide *Bon.*
» *de rest. d.* 2. *q. ult. p.* 2. *n.* 16. ° (*Hæc tamen in re animadverte*
» *Prop.* 37. *inter damn. ab Inn. XI.* Vid. *n.* 522.)°

« 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis
» (si quidem illa non gratis, et liberaliter, sed animo mercedis
» exhibuerint) licere ex rebus domini accipere compensationem
» quæ aliter obtineri non possit, docet *Nav. c.* 17. *n.* 108. *Less.*
» *l. c.* Plura de his v. infra *tr.* 5. *c.* 1. *d.* 4. *et c.* 3. *d.* 10. *et*
» *Bon. d.* 5. *q.* 1. *p.* 8. ° (*Nisi sponte suas operas auxisset.*
» *Salm. n.* 136. *cum Mol. Sot. Dian. etc.*) ° »

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro majori opera præstita? Vide *dicenda n.* 522.

380. — Notanda est hîc obiter illa quæstio ad praxim utilis, an servi justo bello capti, licitè possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. et alii ap. Salm. de IV. Præc. n.* 115. quia tales servi censentur tanquam perpetuò ad servitutem damnati, cùm dominus justè eos possideat. Contrarium tamen communiùs et probabiliùs tenent *Less. l.* 2. *c.* 5. *n.* 24. *Sot. Lug. Pal. Fil. Vasq. et quàm plures cum Salm. n.* 116. Ratio, quia tale jus Gentium faciendi servos, homines in justo bello captos, taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l.* 2. *tit.* 1. *de Reg. divis.* ubi *n.* 17. de istis dicitur : « Qui tamen,
» si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pris-
» tinum statum recipiunt. »

DUBIUM V.

Ad quid teneantur Conjuges erga se mutuo, vi hujus Præcepti.

381. Ad quid teneatur uxor erga virum. — **382.** An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare ? — **383.** An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium ? An autem uxor teneatur sequi virum missum in exilium ? — **384.** An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam ? — **385.** Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii ? — **386.** Quomodo peccet vir in uxorem ?

381. — « Resp. Uxor in iis, quæ spectant ad domûs guberna-
» tionem, et bonos mores, tenetur obedire marito ; hic verò
» uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio, quia
» maritus est caput, et uxor commembrum. » *Nav. c.* 14. *n.* 20.
Trull. Filliuc. t. 28. *c.* 9. *n.* 144. *et comm.*

Unde resolves :

« 1. Conjuges peccant : 1. Si debita intentione non contrahant
» matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant procla-
» mationes. 3. Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mor-
» talis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam, vel
» modo indebito, vel cum periculo abortûs. 5. Si debitum sine

justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

« 2. Peccat graviter uxor : 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. l. c. n.* 145. *et Bon.* 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, et consuetudinem fœminarum similis statûs, nisi tamen ex paraphernalibus, si habeat. 3. Si, spreto viro, sibi imperium vindicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodo possit sine periculo vitæ, et salutis, et contrarium non sint pacti, et maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr. Tolet. Bon. p.* 7. Vide infra *t.* 5. *c.* 1. *dub.* 4. 5. Si sine sufficienti indicio malè judicet de mariti continentia. 6. Si sine justa causa debitum neget : v. infra *l. VI.* 7. Si se ingerat in administrationem domûs sine justa causa, qualis est, si v. gr. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. *Sylvius. Trull. c.* 1. *d.* 4. *n.* 18. *Vel si sit incurius, vel minus aptus ad familiam gubernandam. Elb. t.* 2. *conf.* 21. *cum Fill. Gob. et Henno.*) * »

352. — Quær. 1. an uxor nobilis teneatur obedire viro præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc. Affirmant *Ang. Tiraq. etc.* Sed probabiliùs negant *Sanch. de Matrim. l.* 6. *D.* 6. *n.* 14. *Salm. de IV. Præc. n.* 59. *cum Sylv. Var. Fag. etc.* quia uxor est Socia, et ideo non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut aiunt.

353. — Probabiliùs valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 41. *n.* 2. *cum Lop. Pal. etc. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova et gravis causa superveniat. *Sanch. n.* 23. *Salm. de IV. Præc. n.* 61. *cum Vav. Sylv. Fag. etc.* (V. Not. VII, pag. 396.)

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum missum in exilium? Negant *Henr. et Bartol. apud Salm. ib. n.* 62. quia non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabiliùs affirmant *Salm. ib. et Sanch. lib.* 1. *D.* 41. *n.* 11. *cum aliis;* quia non tenetur uxor sufferre pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. et Pal.* si vir alicubi excommunicetur. E converso dicunt *Salm. cum eisd. DD.* quòd, si mulier, necessitate coacta, mutet domicilium, vir comitari eam debet.

354. — Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam. *Prima* sententia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit; secus, si locuples; quia pauper non tenebatur alere uxorem; ergo tenetur ipsa solvere, quod conversum est in suî utilitatem. Ita *Fag. Bal. Lupus, et alii apud Sanch. l.* 9. *D.* 4. *n.* 5. *Secunda* verò probabilior sententia negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; Ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet tantùm contra virum; et licèt in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta : quare, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit. Ita *Sanch. n.* 29. *Salm. de IV. Præc. n.* 64. *cum Mol. Trull. et Bon.* qui ta-

men limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsa sciente; vel si vir protestatus sit, se nolle, stante sua inopia, gratis eam alere. Et quod dictum est hîc de alimentis uxoris, dicit etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.*

385. — Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare quidquid à primo viro accepit, retento tantùm usufructu? Affirma ex *Auth. Ex testamento, et Auth. In donat. C. de Sec. Nupt.* si accepit titulo lucrativo; secus tamen, si oneroso, vel si acceperit ab extraneo. Et idem dicitur respectu viri de rebus donatis à prima uxore. *Sanch. lib.* 6. *D.* 41. *Salm. n.* 66. *cum aliis.* (V. Not. VIII, pag. 397.)

386. — « 3. Peccat graviter maritus : 1. Si verbis contume-» liosis, vel infamatoriis afficiat uxorem.*(Et tale peccatum esset » duplicis malitiæ, ut *Salm. n.* 67.)* 2. Si impediat illam circa » præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa causa. *Sayr. l.* 7. *c.* 7. » *Nav. c.* 14. Si verò impediat etiam sine causa circa ea bona, » quæ consilii tantùm sunt, ut est Confessio, Communio, etc. » communiter tantùm peccat venialiter; nisi constet quòd illa » magnam ex iis utilitatem percipiat. *Sayr. Fill. Bon. q.* 1. *p.* 7. » *Trull.* 3. Si cædat graviter : moderatè tamen castigare verbis, » vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus. habita ratione » conditionis, et statûs, quandoque potest.*(*Consentit huic Elb.* » *Conf.* 21. *n.* 58. *cum Gob.*)* 4. Si alimenta neget, nisi tamen » uxor à consortio mariti propria culpa discesserit. * (Vel nisi » adulterium commiserit, *ut Sanch. de Matrim. l.* 10. *D.* 8. *n.* 25. » *Pal. de Spons. D.* 3. *p.* 6. §. 5. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 714. » Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat » ab ea ante sententiam propria auctoritate : quamvis ipse possit » uxori, repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, et » petere, ut sibi applicetur, prout probabiliùs dicit *Croix n.* 716. » *cum Abbat. et Pal. contra Sanch.*)* 5. Si negligat guberna-» tionem domûs et rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, » vel sine justa causa diu absit. 7. Si, cùm possit, alimenta non » procuret. Vide *Fill. n.* 140 *et* 141. *Nav. c.* 14. *n.* 19. *Tol.* » *lib.* 5. *c.* 2. *Sanch. l.* 10. *de Matr. disp.* 18. *n.* 16. *Bon. p.* 7. »

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos.

387. Ad quid teneantur Parochi circa residentiam ? — **358.** Ad quid circa Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis ?— **359.** An teneantur celebrare pro populo ?—**360.** An concionari, et populum instruere, etc. ? (*de quo vide etiam dicta n.* 269.) Quomodo Parochi teneantur corrigere subditos ? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex justitia ? Dub. II. An teneantur inquirere in mores subditorum ? Dub. III. An teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis ?

387. — « Resp. Curatus, sive Parochus jure divino tenetur : » 1. Residere in sua Parochia. *Trid. sess.* 23. *c.* 1. *de Ref. Barb.*

» *de off. Paroch. c.* 8. *n.* 1. alioqui in conscientia fructus non facit
» suos, teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Eccle-
» siæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, et licentia
» Episcopi ad breve tempus abesse. V. *Nao. c.* 5. *Azor. t.* 2.
» *l.* 2. *c.* 4. *Posseo. Barb. Trul. l.* 4. *c.* 1. *d.* 8. *(*Quoad residen-*
» *tiam, vide dicenda de Benef. l.* 4. *n.* 121 *et* 123.)*

358. — « 2. Tenetur administrare Sacramenta * (Non solùm
» in necessitate extrema, sed etiam gravi, *Salm. Tract.* 21. *de Carit.*
» *c.* 6. *n.* 33. *cum S. Th. et communi. Et ibi addit Bon.* teneri
» Parochum etiam inquirere graviter indigentes)*. Quoties, et
» quanto cum periculo, v. infra *et Bon. tract.* 1. *d.* 2. *q.* 3. *p.* 2.
» *Posseo. Barb. ll. cc.* * (Quoad Sacramentum Pœnitentiæ,
» *vide Busemb. de Pænit. lib.* 6. *n.* 623. *Resp.* 2 *et* 3. Quoad Eu-
» charistiam autem, tenetur eam ministrare, quoties oves ratio-
» nabiliter petunt. *Vide Busemb. de Euch. dict. l.* 6. *n.* 253 *et* 254.
» *Tempore autem pestis probabile est eum non teneri ministrare Eu-*
» *charistiam cum periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. l.* 6. *n.* 233.)*

359. — « 3. Orare pro populo, et celebrare, ut populus au-
» diat Missam : quam etiam teneri eum eidem applicare diebus
» saltem festis, et aliquot aliis, docet *Tol. l.* 3. *c.* 5. Sed negat
» *Suar. Con. in* 3. *p. q.* 83. *art.* 1. cùm nullo jure id cautum
» sit. *Bon. qu. ult. Barb. l. c.* »

Nota hîc, quòd à SS. Pontifice Benedicto XIV in epistola Encyclica, edita an. 1744, statutum est quemcumque Parochorum, sive habentem, sive non, congruos reditus, teneri omnibus Dominicis, et festis diebus applicare Missam pro Populo. Et quamvis concessum sit alicui Parocho, si aliter vivere nequeat, ut applicet Missam pro eleemosynam præbente in diebus festis, sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus Missas pro Populo supplere. Et quoad Vicarios, seu Œconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro Populo celebrare. Vide *lib.* 6. *n.* 323.

360. — « 4. Docere populum concionando, arguendo, etc. per
» se, vel per alios. *Tol. l.* 5. *c.* 5. *Posseo. Barbos. Trull. ll. cc.*
» * (*Vide dicta de* 3. *Præcept. n.* 269. *v. Hic obiter.* Pariter Supe-
» riores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere sub-
» ditos, tanquam eorum Pastores, *Elbel Conf.* 21. *n.* 582. *cum*
» *Henno.*)*

« 5. Tenetur singulis diebus dominicis, et festis solemnibus
» populo doctrinam Christianam explicare, per se, vel per alium,
» ut constat ex *Trid. sess.* 24. *c.* 4. *de Ref.* idque sub gravi obli-
» gatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter
» quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub
» pœna excommunicationis (omnesque alios, ut eam audiant,
» discant et sciant) docent *Trull. l.* 1. *c.* 1. *d.* 5. *n.* 7 *et* 8. *Bald.*
» *t.* 2. *l.* 1. *d.* 48. *Sanch. Pal. Barb. etc.* *(Bene autem potest
» huic obligationi doctrinam Christianam explicandi per alium
» satisfacere. *Trull. et Led. ap. Sal. Tr.* 21. *c.* 2. *n.* 55.)*

« 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, pec-
» cata corrigere, etc. de quibus *Poss. Reg. tom.* 2. *l.* 20. *c.* 5.
» *sect.* 3. *Barb. c.* 7. vide supra. »

Parochi (et tantò magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere Oves, in peccato mortali, vel ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ, et non solùm in extrema, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adsit spes emendationis. Ita communiter *Bon. D.* 3. *p.* 4. *n.* 5. *cum Val. Mald. et Reg.* item *Viva de Præc. q.* 21. *art.* 6. *n.* 12. *Mazzott. tom.* 1. *p.* 458. *Salm. tr.* 21. *c.* 6. *n.* 33. *cum Suar. Con. et Trull.* Vide etiam dicta *l.* 2. *n.* 40. Præterea Parochi tenentur cum quocumque incommodo auferre scandala; unde, si aliquis subditorum sit incorrigibilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantùm semel, sed quousque scandalum perseverat, et spes affulget, ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id Pastores teneantur ex caritate, vel justitia? *Suar. et Tapia apud Salm. loc. cit. c.* 7. *n.* 58. censent, eos teneri solùm ex charitate. Sed probabiliùs tenentur ex justitia, ut sentiunt *Ronc. de Car. Quæst. IV. q.* 1. *Holz. eod. tit. n.* 192. *tr.* 6. *D.* 3. *p.* 7. *n.* 8. *cum Cajet. et Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. et Trull.* Ratio, quia ad hoc utique à communitate stipendium Pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proinde vitia corrigant.

Dubitatur II. An Pastores teneantur inquirere in mores subditorum? Respondetur affirmativè ex communi sententia, ut docent *D. Th.* 2. 2. *q.* 33. *art.* 2. *ad* 3. *et Salm. cum Laym. Caj. Soto, Ledesm. Villal. etc.* Ratio, quam tradit *D. Thomas,* est, quia illi, qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent Pastores erga singulas suas Oves, tenentur non solùm corrigere delinquentes, sed etiam prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secus verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga proximos, istis enim sufficit corrigere eos tantùm, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Dubitatur III. An Episcopi et Parochi teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 5. qui sic docet: « Ubi subditorum salus exigit per-
» sonæ Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter suum
» Gregem deserere, neque propter aliquod commodum tempo-
» rale, neque etiam propter aliquod personale periculum immi-
» nens, cùm bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro
» Ovibus suis. » Sic enim habetur *Joan. c.* 10, et hæc verba non solùm consilium sed etiam præceptum continent, ut rectè probant *Salm. tr.* 21. *c.* 2. *n.* 76. *ex c. Sciscitaris,* 7. *q.* 1. ubi clarè hoc exprimitur. « Si verò (subdit S. Th.) subditorum saluti
» possit sufficienter in absentia Pastoris per alium provideri, tunc
» licet Pastori, vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel
» propter personæ periculum, corporaliter Gregem deserere. »

Quænam autem sint causæ excusantes Parochos à residentia, Vide l. 4. n. 125. Insuper notandum 1. quòd Episcopus, cùm suscepit regimen sui Episcopatûs, debeat (ut præcipit Concil. Trident. *Sess.* 24. *c.* 16. *de Ref.*) rationem exigere à Vicario Capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2. teneri Episcopum ex eodem Trid. *Sess.* 24. *c.* 3. *de Ref.* simul ac potest suam Diœcesim visitare; et eum in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur : « Episcopi » propriam Diœcesim per se ipsos, aut, si legitimè impediti fue- » rint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem, si quo- » tannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, » saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se, » vel visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant. » Deinde additur : « Studeant quàm celerrimè, debita tamen » cum diligentia, visitationem absolvere. Interimque caveant, ne » ipsi, aut quisquam suorum procurationis causa pro visita- » tione, etc. nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam » qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque » consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, » quæ sibi ac suis frugaliter moderatèque pro temporis tantùm » necessitate, et non ultra, erunt ministranda. Sit tamen in op- » tione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab » ipsis antea solvi, certa pecunia taxata, consuetum : salvo item » jure conventionum antiquarum cum Monasteriis, aliisve piis » locis, aut Ecclesiis non Parochialibus inito, quod illæsum per- » maneat..... Quòd si quisquam, quod absit, aliquid ampliùs.... » accipere præsumpserit, is præter dupli restitutionem, intra » mensem faciendam, aliis etiam pœnis... mulctetur. »

DUBIUM VII.

Quæ obligatio Præceptorum, et discipulorum.

361. — « RESP. Inter Præceptores (idem est de Pædagogis) » et discipulos est quodammodo eadem obligatio, quæ inter » Parentes, et liberos.

Unde resolves :

« 1. Discipuli peccant : 1. Si Præceptoribus et Pædagogis non » exhibeant honorem et reverentiam. 2. Si non obediant in rebus » pertinentibus ad studia et bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel » contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, » scholarum aut studiorum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Pecunias » parentum dilapident, vel inutiliter expendant. 6. Malo » fine studeant. 7. Gymnasii sui leges, vel Academiæ statuta (si » quidem ea ad peccatum obligent) non servent. 8. Scientias » superstitiosas, aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos » legant. 9. Stipendium debitum Doctori suo non solvant, cùm » possint. Vide *Nav. c.* 23 *et* 25. *Fill. tr.* 28. *part.* 2. *c.* 10. *q.* 1.

362. — « 2. Magistri, et Pædagogi peccant 1. si peccata dis-

» cipulorum dissimulent, et non corrigant, quando possunt.
» 2. Profectum eorum in litteris non sedulò promoveant. 3. Si
» eos non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa eos do-
» ceant ut vera, vel superstitiosa, et saluti noxia. 5. Non studeant
» ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus
» justo, vel quàm Gymnasii leges, aut consuetudo permittunt.
» 7. Si doctoratûs insignia negent dignis, indignis conferant, quod
» *Nav.* dicit esse mortale: præsertim in Theologia, Jure Cano-
» nico, Civili, et Medicina; nam in Philosophia fortè veniale
» tantùm esse censet *Caj.* verb. *Doctor.* 8. Si discipulis malo sint
» exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi
» sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide *Trull.*
» *l.* 4. *c.* 1. *d.* 11. »

TRACTATUS QUARTUS.

DE QUINTO, ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto Præcepto prohibeatur.

NON OCCIDES.

363. Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per Assassinos? — 364. An easdem incurrant ipsi Assassini? — 365. De agitationibus taurorum.

363. — « PROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio,
» aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et quando sit
» injusta? »

Adnotandum hîc obiter ex *cap. Pro humani, de Homicidio, in* 6. quòd mandantes occidi Christianum per Assassinos, sive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et Beneficio. Insuper per *d. cap. Pro humani*, tales habentur tanquam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et detur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt tantùm probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c.* ubi dicitur: « Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem
» scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia
» adversùs eum requiratur. » Intellige, non requiri aliam sententiam decisoriam: Ita *Molina, Bann. Gom. Farin. et alii ap. Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 190. (V. Not. IX, pag. 397.)

Advertendum verò hîc est 1. quòd isti post sententiam declaratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure vacant, ut *Azor. et Gonzal. ap. Salm. ibid. n.* 191. Advertendum 2. quòd solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cùm in *d. cap.* dicatur *Quamquam mors ex hoc forsan non sequatur*. Et ita *Mol. Cov. etc. ap. Salm. d. n.* 191.

364. — Dubium tamen est, an etiam Assassini incurrant præfatas pœnas, cùm textus tantùm mandantibus eas imponat? *Prima* sententia affirmat, quia Assassini proximiùs ad homicidium concurrunt; unde ex identitate motivi isti etiam comprehenduntur. Tantò magis, quia Pontifex ideo expressè ipsos non comprehendit, quia ibi loquebatur de Assassinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n.* 188. *cum Far. Barb. Gom. et aliis.* Notant autem *Salm. n.* 193 *cum Alciat. Gabr. Farin.* etc. non censeri Assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod temporale eis persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nav. Suar. Azor. Fag. Sylv. et apud Salm. num.* 187. probabiliùs negat, tum, quia pœnæ non sunt extendendæ, tum, quia textus loquitur de iis, qui per Assassinos infideles occidebant Christianos; unde motivum legis formaliter diversum apparet.

365. — Notandum hîc, quòd S. Pius V sub excommunicatione ipso facto prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sive ferarum in foro; et singulis Christianis, ne cum illis congrederentur; item Clericis, ne talibus spectaculis assisterent. Clemens tamen VIII postea has pœnas abstulit pro Regnis tantùm Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. Vide *Salm. de V Præc. c.* 1. *n.* 20.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.

366. An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè? — **367.** An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc.? An liceat navim incendere cum periculo mortis? — **368.** An virgo teneatur pati potiùs mortem, quàm violari? — **369.** An liceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum antidotum? — **370.** An liceat Carthusiano abstinere à carnibus, etiam in necessitate extrema? — **371.** An liceat macerationibus vitam sibi minuere? — **372.** An sit obligatio, ad servandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimis duris? — **373.** An aliquando liceat se mutilare? — **374.** An liceat pueros castrare? — **375.** An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro?

366. — « Resp. Absque divina auctoritate non licet seipsum » directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quia est contra

» charitatem sui, et fit injuria Reip. et Deo, qui est solus directus
» et absolutus Dominus humanæ vitæ. *(An occidens seipsum
» peccet etiam contra justitiam? *Affirmant Salm. de V. Præc.*
» *c.* I. *n.* III. *cum Less. Bann. Sed negant ib. n.* 110. *Lugo, Nav.*
» *Fagn. etc.*)*
« Dixi 1. *absque auctoritate divina*, propter Samsonem, et
» quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina
» inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi 2. *directè*, quia
» indirectè quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid facere,
» vel omittere, ex quo, præter intentionem, mors certò sequa-
» tur, quia præceptum conservandi vitam, utpote affirmativum,
» non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem,
» necessitatem, vel magnam utilitatem. *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. Vide
» *Fill.* hic *tr.* 29. *c.* 4. *q.* 5. *et Becc.* 2. 2. *t.* 3. *c.* 7. *q.* 8. »

Unde resolves :

« 1. Miles potest, imò tenetur persistere in statione etsi mo-
» raliter certus sit, se occidendum, *C. Lugo d.* 10. *q.* 1. *(Ob
» magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem,
» ex pacto vel officio, quam habet miles, Gubernator, Episcopus,
» Parochus, licitè possunt et tenentur mortem perferre. *Elb.*
» *n.* 10. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 33.) * Item potest ad evertendam
» turrim hostilem, aut perdendos hostes, pulverem incendere,
» etsi sciat, se obstruendum; uti et navem mergere, vel incen-
» dere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipub. damno, ut
» docent *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 32. *Fagund. t.* 1. *l.* 5. *c.* 11. *(*Et Salm.*
» *de V Præc. c.* 1. *n.* 123. *cum Bon. Trull. etc.*)* Similiter licet
» se objicere telo, vel ictui, ad servandam vitam Principis, amici
» ad mortem injustè damnati vices subire : *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 30.
» vel in naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez.*
» *p.* 1. *c.* 65. *(Etiamsi tabula jam sit capta, *ut contra Sotum,*
» *Rodr. etc. docent Sylv. ap. Tourn. tom.* 3. *p.* 278. *v. Gravior,*
» *et Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 34. *cum aliis, quos infra reperies*
» *citatos n.* 971. *v. Hoc : Ex D. Th. qui in* 3. *D.* 29. *art.* 5. *ad* 3.
» *dicit, quòd* tradere seipsum morti propter amicum, sit perfec-
» tissimus actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuo-
» sus, quàm vitam propriam corporalem. *Rectè autem advertit*
» *Sylvius*, eum non posse, ad tabulam cedendam, se projicere
» in mare, quia nemo potest positivè se occidere. Hinc neque ad
» baptizandum puerum potest quis se in flumen projicere, *ut*
» *Tourn. p.* 281.)* Item servire peste infectis, vel ad fugiendum
» incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo
» mortis. *Less. et Fill. Laym. l. c.* 1 *n.* 3. *Card. Lugo disp.* 10.
» *sect.* 1 * (*cum Salm. n.* 35.) * Ubi tamen eversionem illam tur-
» ris, et combustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi)
» timidè, et nonnisi ex gravissima , v. gr. boni publici causa,
» videtur concedere. Vide *n.* 51. 52. *et Malderum tr.* 3. *c.* 1. *dub* 19.
» *Dian. p.* 5. *tr.* 4. *R.* 26. *Fagund. p.* 5. *c.* 11. *n.* 6. *et seq.*
» 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem servandam directè

» se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere,
» etiam pro sola integritate corporali, licèt rationabiliter præsu-
» meret, se non consensuram, quia integritas ista magni æsti-
» matur. *V. Laym. c.* 1. *n.* 3. »

367. — Hinc Quær. I. An liceat se occidere ad vitandam mortem duriorem? Resp. Directè se occidere nunquam licet; et si homines venerantur aliquos, qui hoc fecerunt, dicendum, eos id fecisse ex divino instinctu. Ita communiter DD. quidquid dixerit S. Hieronymus *in c.* 1. *Joann.* relatus in *c.* 2. 23. *q.* 5. ubi legitur: « In persecutionibus non licet propria perire manu » (absque eo ubi castitas periclitatur.) » Verùm illud *absque eo* explicari posset, scilicet neque excepto casu, quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licèt verò se indirectè occidere, putà si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum *Busemb. ut supra* docent *Lugo D.* 10. *n.* 50. *cum Less. Contin. Tourn. tom.* 3. *p.* 425. *v. Secundus, et Spor. de V Præc. c.* 3. *n.* 24. Ac *Elb. n.* 13. hoc permittit etiam reis detentis in carcere, ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut *n.* 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. Præc. c.* 2. *q.* 3. *cum Diana ex D. Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. Sed affirmat *Lugo n.* 52. *cum Less.* licere, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel, etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzott. de Rest. ob Homic. c.* 1. *cum Busemb.* hîc *n.* 2. posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: Quod non improbabile videtur, cùm ob bonum Virtutis non dubitent DD. communiter asserere, quòd liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. anteced.* 366. dicunt *Busemb. cum Less. Tol. et Salm. cum aliis.* Tantò magis, quia in casu prædicto stupri semper adest periculum consensûs.

368. — Sed hîc magis urget quæstio III. An virgo teneatur potiùs permittere se occidi, quàm violari; putà, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia. *Prima*, quam tenet *Navar. sum. c.* 16. *n.* 1. *Sot. de Just. l.* 5. *qu.* 1. *art.* 5. item *Tol. Lopez*, et alii *apud Salm. de V Præcept. c.* 1. *n.* 127. dicit, quòd, licèt possit, non teneatur tamen fœmina mortem pati, sed potest tunc permissivè se habere, dum accidit copula; modò voluntate positivè resistat, et consensûs periculum absit; quia, ut dicunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantùm materialis, et ideo ob periculum mortis satis excusatur. *Secunda* sententia, quam tenent *Sal. l. cit. n.* 128. *cum Lugo, Azor. Bon. Fill. Pal. etc.* docet, hoc omnino illicitum esse, quia, cùm fœmina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, ejus tunc cooperatio verè moralis et voluntaria fit; in fœmina enim illa quies in copula reputatur ut

actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies fœminæ revera non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideo prima sententia (speculativè loquendo) sua probabilitate carere non videtur. Non tamen negandum secundam sententiam in praxi omnino suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illa permissione facilè adesse potest.

369. — « 3. Reo licet non fugere, imò etiam sponte se sistere » judici plectendum, licèt positivè seipsum perimere non possit, » etiamsi à judice id ei committatur. Vide *Less. c.* 9. *d.* 6. » *C. Lugo d.* 10. *de just. sect.* 1. *n.* 38. *contra Vasq. t.* 2. *d.* 173. » *c.* 3. »

Quær. hîc, an possit Reus ex præcepto Judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bonac. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V Præc. c.* 1. *n.* 118. Si enim, dicunt, potest Reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, etiam potest manibus illud haurire, et sic etiam gladio se transfigere; tunc enim Judex constituit Reum carnificem sui ipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de Homic. n.* 9. qui citat *Haunold. Ills. etc.* Verùm *Salm. n.* 117. *cum S. Th. Bus. Suar. Soto. Laym. etc. communius* negant, quia occisio sui ipsius, ut intrinsecè mala, nec à judice potest præcipi, nec à Reo patrari. Concedunt tamen communiter, posse Reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cùm hæ actiones tantùm remotè ad mortem tendant.

Notandum verò cum *Salm. n.* 120. *Nav. Lop. Salon. etc.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel à vipera se morderi patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, nulli probabili periculo mortis se committere, quod approbat Henno. Et idem dicendum de funambulis, ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylo.*

370. — « 4. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit » servare vitam vescendo carnibus * (Etiam in probabili peri- » culo mortis, *ut Az. Med. Vict. contra Vasq. Gran. et Salm.* » *de Leg. c.* 2. *n.* 137. qui tamen primam sententiam sat probabi- » lem vocant) *; idque probabiliter ei tum liceat, atque adeo non » peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus, *Sanch. Dian.* » *part.* 8. *t.* 7. *R.* 70. licitè tamen, et laudabiliter etiam tum » omittit, cum certo periculo mortis * (*Et hoc certum esse cen-* » *sent Salm. loc. cit. n.* 136) *, ut contra *Vasq. et Gran.* docet » *Dian. par.* 5. *d.* 4. *R.* 33. ex *Victor. Lor. etc.* quia rationabiliter » negligit vitam pro bono communi Ordinis. *Lugo d.* 10. *n.* 33. » contra *Azor. et Escob. t.* 6 *c.* 7. ubi docet, teneri carnibus vesci » si exigit necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit: » quod *Sanch. part.* 2. *cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 35. cum aliis sex ita dis- » tinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr. morbo, » ex quo judicio Medicorum convalescere non possit, nisi usu » carnium, ait probabilius esse, eum non teneri iis vesci (tametsi » licitè possit) quia morietur naturaliter ex morbo, cujus ipse » non est causa. Si verò sit ab extrinseco, v. gr. si ob inopiam

aliorum ciborum fame moriendum esset, teneri iis vesci, quia mors illa, cùm sit violenta, ipsi imputaretur. * (*Et hoc meritò ut certissimum judicant Salm. de Rest. c. 2. n. 27. et de Leg. l. c. n. 135.*) *

371. — « 5. Licet carnem vigiliis, et inedia moderatè affligere : qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus continuaret, peccaret graviter, ut notat *Laym. d.* 3. *de just. t.* 3. *p.* 2. *c.* 1. *n.* 5. Ex *Caj.* etsi hîc multi ob bonam fidem, et zelum Deo placendi excusentur. Vide *Bon. d.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 7. *n.* 9. *Fill. loc. cit. Card. Lugo. de just. d.* 10. *sect.* 1. *n.* 32. 33 *et* 36. *etc.* Ubi rectè notat, aliud esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positivè sibi afferre : aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam. Prius ait esse illicitum; v. gr. pœnitentiis indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbreviare; posterius verò sæpe licere. » * (*Ita etiam Lugo de Just. D.* 10. *n.* 32. *Tourn. tom.* 3. *p.* 427. *q.* 3. *et Salm. de Rest.* 2. *n.* 30. *cum Gram. Vill. Sayr. etc.* « Si macerationes fiant concilio prudentis Prælati, vel Confessarii, esto vita etiam per 12 annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et revera, si licebit Fabris ferrariis (dicebat Abbas Rancé fundator Reformationis Trappensis) vitam sibi minuere laborando quotidie pene in medio ignis, à quo nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas : si licebit Militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis mortis; cur non licebit Viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat?) * » Ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosa, et exquisita medicina, ad mortem vitandam; nec secularem, relicto domicilio, quærere salubriorem aerem extra patriam. * (*Ut Lugo. Bon. Trull. cum Salm. ib. num.* 26. *Sufficit enim uti mediis ordinariis.*) *

372. — « 6. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, causa humilitatis, vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt vitam abbreviare. Vide *Vasquez l. c.* Addit *Laym. lib.* 3. *p.* 4. *c.* 1. *n.* 5. non teneri quemquam mediis extraordinariis, et nimis duris, v. gr. abscissione cruris, etc. vitam conservare; nisi tamen ea communi bono sit necessaria. * (*Ita communiter Lugo, Soto, Bann. Bon. cum Salm. ib. n.* 50. *Idem docet Tourn. p.* 425. *cum Sylvio. Addit tamen,* quòd Pater, Tutor, aut alius Superior potest jubere abscindi membrum subditi, si hic moderatos dolores tantùm sit passurus, contra *Henno*) *. Vide *Less. loc. cit. Sanch. in opusc. tom.* 1. *l.* 5. *c.* 1. *d.* 34. Ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamina respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans (per se loquendo) teneri subire manus Medici, vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est, et id magis quàm mortem ipsam horret. *Esc. E.* 7. *c.* 8. *ex Turian. sum. p.* 1,

» *c.* 263. *d.* 5. ° (*Ita Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 26. *cum Less. Sanch.*
» *Dian. etc.* Posset tamen virgo permittere, ut tangatur; imò
» teneretur sinere, ut ab alia fœmina curetur, ut rectè ait
» Diana.) °

393. — « Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium
» ad conservationem corporis totius, quia nemo est suorum mem-
» brorum absolutè dominus. *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 14. »

Unde resolves :

« 1. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel
» sedandas tentationes, quia hoc ad eum finem non est necessa-
» rium. *S. Th.* 2. 2. *q.* 65. *art.* 1. *Less. Mol. Fill. t.* 29. *c.* 4.
» *q.* 3. *etc.*

374. — « 2. Peccant parentes, qui filios, etiam consentientes,
» castrant, ut sint utiles cantui. Vide *Laymann. lib.* 3. *tract.* 3.
» *c.* 1. »

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam? *Prima* sententia probabilior negat cum *Busemb.* hîc *Sporer de V Præcept. c.* 3. *n.* 32. *et Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 45. *et de V. Præc. n.* 121. *in fin. et ibid. Lugo, Bonac. Dian. Villal. etc.* Si enim, dicunt, pro bono Animæ id non licet, quantò minùs pro lucro temporali? Deinde aiunt, quòd conservatio vocis non sit bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Tamb. l... c.* 2. §. 3. *n.* 4. *Trull. Salon. Pasq. apud Salm. de Rest. dict. n.* 45. et probabilem putant *Mazz. de Rest. q.* 3. *c.* 1. §. 1. *Elbel n.* 29 (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat id licere, modò absit morale periculum vitæ, et non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad Divinas laudes in Ecclesiis suaviùs canendas; tum, quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cùm per illud conditionem notabiliter in melius mutant, et per totam vitam nobilem et pinguem sustentationem sibi comparent; et ideo tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licitè possit; tantò magis, quòd hoc in dies in usum deducatur, et ab Ecclesia toleretur, ut ait *Elbel.*

375. — « Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum
» occidit.

« Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones; qui tamen non sunt in-
» telligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravis-
» simæ tristitiæ, turbata phantasia, id facerent, vel qui ante mor-
» tem verè de hoc doluerunt. Quòd si constet, quempiam seipsum
» occidisse, et dubitetur, utrùm deliberatè, an ex animo turbato
» factum sit, in praxi privatur sacra sepultura, cùm præsumatur
» secundùm opus externum voluntariè esse factum : nisi tamen
» ex circumstantiis contrarium colligatur. Si verò dubitetur, an
» à seipso, an ab alio, v. gr. sit præcipitatus in aquam; delictum
» tam atrox, et contra naturam non præsumitur sine evidentibus
» indiciis. *Molin. t.* 3. *d.* 20. Vide *Laym. l. c. n.* 8. Vide etiam

Escob. E. 7. q. 8. ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepultura Ecclesiastica. »

DUBIUM II.

An, et quomodo liceat occidere malefactorem.

376. An liceat occidere Proscriptos propria auctoritate ?—377. An liceat principi occidere Reos, non priùs sententia damnatos? — 378. An liceat umquam Clericis damnare Reos pœna mortis ? — 379. An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, et Eucharistiæ ?

376. — « Resp. Extra casum necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi auctoritate publica, et juris ordine servato, ut patet *Exod.* 22. *et Rom.* 13.

Unde resolves :

« 1. Non licet marito uxorem, aut Patri filiam occidere, in adulterio deprehensas : quia ad id non habent auctoritatem publicam; et leges civiles, id permittentes, in jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. ° (Hinc damnata est opinio contraria ab Alex. VII Prop. 19.) ° Secus est de proscriptis quos occidendi cuivis auctoritas publica datur; idque non injustè, cùm ad Reip. defensionem sit necessarium. ° (*Modò occisio non fiat extra territorium proscribentis : Nisi præsumatur licentia alterius Principis. Salm. de V Præc. c.* 2. *n.* 19. Vide. *n.* 380. *vers. Decius*) ° Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa id faciunt. Vide *Laym. l. c.*

377. — « 2. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter loquendo) ut vide infra *l.* 4. *c.* 3. *d.* 1. qui occidi jubet reos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet eos esse nocentes; quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientia et auctoritate publica. Vide *Caj. v. Homicidium, Fill. tr.* 29. *c.* 2. *q.* 6. *n.* 27. *Bon. l. c. p.* 1. *n.* 7. Vide et infra *l.* 4. *c.* 3. *d.* 1. ° (*Excipe* 1. *si crimen sit notorium.* 2. *Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus Regis, si juridicè procederetur. Salm. ibid. num.* 18.)° »

378. — Notandum hîc 1. Clericis, etiam laicalem potestatem habentibus, illicitum esse Reos pœna mortis damnare, ex *cap. Sententia de Cler. percussore.* In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. de V Præc. c.* 13 *et* 14. cum *S. Th. etc.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licitè committere laicis potestatem suam ad causas sanguinis, *Salm. ibid. n.* 16. cum *S. Th. Bon. Trull. etc.* Vide dicenda *l.* 7. *n.* 466.

379. — Notandum 2. Quòd Judex tenetur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur pe-

riculum direptionis. *Salm. c. 1. n. 21.* cum *Nav. Sylv. Trull. etc.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Communionis (nisi tamen grave damnum timeatur) cùm Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure Divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. etc.* et de hoc addunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunus Reus potest communicare, quia tunc verè est in articulo mortis, ut *Salm. ib. cum Nav. Bon. Suar. Lugo, etc.* Et laudabiliter potest communicare eadem die mortis, modò Communio præcedat per horam executionem, ut *Sa, et Fagund. ib. n. 22.*

Notandum 3. quòd si Reus nolit peccata confiteri, post adhortationem, licitè potest occidi à carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm. n. 23.* cum *Trull. Bonac. Salm. et aliis*

DUBIUM III.

An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem.

380. An liceat tueri vitam morte invasoris? An autem vetetur reis, et precisè Bannitis, armis se defendere? — **381.** An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebeio, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid, si contumelia sit jam illata? —**382.** Vide plures resolutiones P. Busembai. — **383.** Quæst. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid, si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia? Qu. 3. Quid, si fur rem jam abstulerit, et resistat Domino volenti eam recuperare? — **384.** Quæst. 4. An liceat Clericis et Religiosis furem interficere? Et utrùm tunc incurrant irregularitatem? — **385.** Quæst. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere? — **386.** Quæst. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiæ? — **387.** An liceat prævenire aggressorem? —**388.** An liceat occidere falsum accusatorem? —**389.** An possis, et tenearis tueri vitam innocentis? — **390.** An etiam cum morte invasoris? — **391.** An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius? Et quid, si fœmina consentiat? — **392.** An possimus, et teneamur tueri bona Proximi, etiam cum occisione furis.

380. — « Resp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, et » aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ » ad eam honeste agendam tibi sunt necessaria, ut bona tempo» ralia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, præve» nias, et occidas: ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, et » cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est non inferendo » majus damnum, nec utendo majore vi, quàm necessarium sit » ad arcendam injuriam. Ita communiter *S. Thom. 2. 2. quæst. 74.* » *art. 7. Mol. etc. Less. dub. 8. n. 44.* (*Nota hìc, errare nuperum auctorem libri cui titulus :* Esposizione della Dottrina » Christiana, *dicendo, quòd S. Th. cum S. Aug.* negat licitum » esse occidere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; nam

» Angelicus expressè oppositum *docet l. c. inquiens :* Nec est ne-
» cessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ præ-
» termittat ad evitandam occisionem alterius. *Addit tantùm*
» *in respons. :* ad primum, *et ibi explicat doctrinam S. Augustini,*
» *et ait*, quòd in occidendo non potest intendi mors alterius, sed
» sola propria defensio.) ° »

Et cum *D. Th.* admittit *Cath. Rom. de V Præc. n.* 8. ubi dicitur : *Licet salutis suæ tuendæ causa alterum occidere;* subdens, satis apparere, quòd hujusmodi homicidium à Lege Divina non vetatur. Et ita *Lugo de Just. D.* 10. *n.* 138. *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 8. *cum S. Antonin. Azor. Bon. Sot. etc. communiter*, contra *Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 51. Id probat *S. Th. l. c. ap. Bus.* ex illo *Exod.* 22. *v.* 2. ubi dicitur : « Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et » accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sangui- » nis. » Hinc subdit S. Doctor : « Sed multò magis licitum est » defendere propriam vitam, quàm propriam domum. » Idem docet *S. Bonav. Serm.* 6. *de* 10. *Præc. S. Anton. p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 1. *Conc. Tourn. t.* 3. ex *p.* 457. *cum Estio, Sylvio, Pontas, Natal. Alex.* et aliis innumeris, cum *Salonio*, qui vocat oppositam sententiam temerariam, cùm repugnet communi DD. et pluribus textibus, et præsertim in *c.* 3. *et in c. Significasti.* 8. *de Homic. et c. Si verò* 3. *de Sent. excom.* ubi dicitur : « Cùm vim vi » repellere omnes leges, omniaque jura permittant. » Sed dices : Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tourn. t.* 3. *p.* 462. *ad* 2. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 51. *Soto, q.* 1. *a.* 8. *Petrocor. l.* 4. *c.* 3. *q.* 3. *et aliis communiter*, tum nos teneri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro, cùm vita ex. gr. nostra absolutè necessaria sit ad salutem spiritualem proximi, ut, si infans aliàs esset decessurus sine Baptismo. Secus verò, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cùm quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licitè vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tract.* 10. *c.* 7. *n.* 7. *et Ronc. de V Præc. c.* 3. *q.* 1. Et eadem ratio currit pro defensione honoris, et bonorum fortunæ ut infra. Hinc etiam Clericus, aut Religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. l. c. cum aliis c. ex dist. c. Significasti, et Clement. Si furiosus, de Hom.* (Vide dicenda de *Cens. l.* 7. *n.* 382.) An autem fiat, vel ne, irregularis Clericus adulter, qui ad se defendendum à marito eum occidit ? Vide *infra hîc n.* 398. *v. In ordine.* Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere;* nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licitè et laudabiliter potest occisionem propriam permittere ne alter vita temporali et æterna privetur, ut dicunt communiter *Less. n.* 55. *cum S. Antonin. Sylv. et Salm.*

n. 50. *cum Sot. Bann. etc.* (contra Abul. et Fagund.) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm.* quando vita invasi esset valde utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n.* 56. *cum S. Anton. et Salm. cum aliis,* quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere.

« 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur *(Vide l.* 4. *n.* 279.)* ; uti » nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym. lib.* 3. *t.* 3. » *p.* 2. quia non sunt iniqui aggressores. »

Decius et Carterius ap. Tamb. l. 6. *c.* 1. *n.* 8. et plures Auctores apud *Clarum, et Nellum,* ut refert *Azor p.* 3. *c.* 1. *q.* 11. tenent, licitum esse Proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* et idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omnino tenenda est opposita cum *Ronc. de V Præc. c.* 3. *q.* 3. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 816. *Salm. c.* 1. *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 35. *cum Sa, et communi.* Ratio, quia lex humana bene potest cuilibet tribuere jus necandi reum, et vice versa auferre ipsi jus se defendendi; aliàs possent rei etiam à carnifice se tueri, quod nullus admittit. Certum est autem, licere unicuique Proscriptos occidere; non verò alios reos, etiamsi essent publici grassatores, et etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxta infra dicenda *n.* 383.). Ita *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 796. *et Elb. n.* 55 *et* 56. Hinc peccant Satellites, aut Milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate publica eis sit mandatum: Id verò tantùm fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi; et aliàs, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix n.* 797. *Elbel num.* 54. *et Dian. p.* 8. *tr.* 7. *R.* 44. *cum Farinac. et Claro.*

381. — « 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratia, si » viro honorato dicatur, *mentiris,* non liceat alterum occidere, » eò quòd aliter repelli possit, ac soleat. (*Less. Azor. Hurt. etc.* » *Dian. p.* 5. *t.* 4. *R.* 12 *et* 13.): licere tamen, si aggressor fus- » tem, vel alapam viro valde honorato impingere conaretur, » quam aliter avertere non posset, docent cum *Dian. l. c. R.* 4. » *Lessius, Hurtad.* et alii 12. *(*Sed in praxi rarissime uti licèt* » *prædicta opinione, nam Sylvius in* 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 7. *qu.* 9. » *rectè sic ait :* Etiamsi honor sit bonum præstantius, quàm » divitiæ, aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum, » quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem inter- » ficere.)*

« 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel » aliter arcere injustam vim possis, non licet occidere. Unde, si » quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere » potiùs, si possit, et salvare se : (Nisi sit periculum percus- » sionis in fugiendo; *et ita tenendum cum Lugo D.* 10. *n.* 166. *et* » *Salm. c.* 1. *cum Tapia, etc. contra aliquos n.* 19. *qui dicunt in-*

» *probabiliter, etiam plebeio fugam esse ignominiosam. Unde*
» *Clerici et Religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo*
» *vitæ, quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum, ut*
» *Lugo l. c. Sed etiam respectu Secularium, et Nobilium sapien-*
» *ter advertit Sylvius in* 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 7. *q.* 9. *dicens:*
» Etiamsi honor sit bonum præstantius quàm divitiæ, aut nul-
» lum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defen-
» sione solius honoris liceat aggressorem interficere.) ° Secus
» tamen, si turpe sit fugere, v. gr. viro nobili, vel officiali bellico;
» nisi rursus, hîc et nunc, id tali turpe non esset, ob præstantiam
» invasoris, vel alias ejus qualitates, v. gr. quia ebrius est vel amens;
» talem enim occidere non licet, quando potest fugere. *Mald. Dian.*
» *part.* 4. *tract.* 5. *R.* 9. Vide *Laym. lib.* 3. *tom.* 3. *part.* 3. *c.* 3.

382. — « 4. Non licet occidere furem ob res exiguas. Licet
» autem, si quis auferat honorem valde notabilem aut bona magni
» momenti; nisi tamen alia via, v. gr. juris, vel aliter, arceri
» aut recuperari possint. Quare, quando jura significant furem
» nocturnum occidi impunè, non autem diurnum, præsupponunt
» quòd plerumque nocturni non possint aliter arceri, diurni
» autem possint. Alioqui enim, si nocturnus potest capi, non
» debet occidi; et si diurnus non potest capi nec repeti ab
» eo quod aufert nisi eum occidendo, id licet: ea tamen non
» debent esse parvi momenti, et minimum unius aurei, secun-
» dùm *Molin. t.* 4. *t.* 3. *d.* 16. *n.* 7. V. *Laym. c.* 3. Vel potiùs,
» secundùm alios apud *Dian. p.* 3. *t. R.* 18. duorum: quanquam
» et hoc *Dianæ. l. c.* nimis laxum videatur: imò *Bon. de rest.*
» rem non magni valoris hîc censet, etsi sit trium vel quatuor
» aureorum. Si tamen talem rem fur v. gr. usurpet, vidente ac
» resistente domino, aut custode, aut huic vim faciat, v. gr.
» repetentem incipiat ferro invadere, permittunt cædem. *Bon.*
» *Dian. l. c.* ° (*Sed vide infra n.* 285. *q.* 2. *in fin.*) ° Ut etiam, si
» dubium sit, an res possit aliter salvari, aut recuperari. *Bon.*
» *l. c.* quia nemo, inquit, tenetur se exponere periculo amittendi
» res suas. Vide *Laym. c.* 1. *Navar. Less. Dian. l. c.*

« 5. Probabilius est, hæc etiam licere Clericis et Religiosis,
» ob bona temporalia. Jura verò, in contrarium afferri solita,
» intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ defen-
» sionis. *Laym. l. c.* ° (*cum aliis infra, vide n.* 388.) ° *Tann*
» *t.* 3. *d.* 4. *q.* 8. *d.* 4. *Esc. E.* 7. *c.* 8. ubi etiam docet ex *Tann.*
» *t.* 3. *d.* 4. *n.* 68. licere virgini occidere invasorem pudicitiæ,
» si violantem nequeat aliter evadere. ° (*Vide infra n.* 386.) °

« 6. Cùm tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, po-
» test quis ex caritate ei parcere et injuriam potiùs pati:
» ° (*Vide dicta n.* 380.) ° sed non tenetur, eo quòd alter sua
» malitia sit in isto periculo. *Laym. ib.*

« 7. Non licet occidere, si injuria jam est contracta, vel aggres-
» sor jam fugerit; quia id non esset se defendere, sed vindicare,
» ut docet *Tol. Rodr.* Sed *Henr. et Nav. c.* 15. *n.* 5. *Fern. p.* 1.
» *c.* 9. §. 1. dicunt, si læsus magnam faceret jacturam honoris,

» nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi, et
» percutere, quantùm esset satis ad defensionem honoris.
» * (*Sed oppositum tenendum omnino cum Lugo D.* 10. *ex n.* 189.
» *et seq. Viva in prop.* 17 *Alex. VII, n.* 9. *cum Sot. Mol. Vasq.*
» *et aliis comm. ap. Lugo. Ratio,* quia tunc non recuperatur honor
» per se, sed per damnum alterius apud homines improbos,
» quod est intrinsecè malum. Et nequeo intelligere, cur senten-
» tia contraria non debeat dici proscripta ex prop. 30 damnata
» ab Innoc XI, relata. n. 381, quæ permittebat repercutere per-
» cutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat.) *
» Concedit tamen *C. Lugo, Mol. Less. etc.* cum *Dian. p.* 8.
» *tr.* 7. *misc. R.* 47. licere furem fugientem, v. g. cum equo
» tuo, conficere telo, vel sagitta, quia invasio adhuc durat.
» * (*Vide infra Qu.* 1. *in fin.*) * Etsi verò id non liceat, postquam
» in tutum se recepit, si tamen per judicem non possis recupe-
» rare rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur,
» eamque tibi vindicare, et, si alter vi impediat, vim vi repel-
» lere. *Tamb. Less. Mald. Hurtad. Diana part.* 5. *tom.* 5.
» *Resol.* 37. *part.* 8. *tom.* 27. *Resol.* 47. * (*Vide infra Qu.* 3.) *

383. — Adverte hîc quatuor Prop. damnatas : I. Prop 31. ab Innoc. XI quæ dicebat : « Regulariter possum occidere furem » pro conservatione unius aurei. » II. Prop. 32. « Non solùm lici- » tum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, » sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos pos- » sessuros speramus. » III. Prop. 33. « Licitum est tam hæredi, » quàm legatario contra injustè impedientem, ne vel hæreditas » adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere ; sicut et jus » habenti in Cathedram, vel Præbendam contra earum posses- » sionem injustè impedientem. » IV. Prop. est 18 ab Alex. VII damnata : « Licet interficere falsum accusatorem, falsos tes- » tes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet senten- » tia, si alia via non potest innocens damnum evitare. » His positis quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momen- ti ? Negat *prima* sententia, quam tenent *Gerson tract. de Euch. et Abul. Abb. Cov. Sylv. et Tamb. ap. Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. n. 80. Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto charitatis debemus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *c. Suscepimus de Hom.* ubi Pontifex duos damnavit Religiosos, quia alter ipsorum interfecerat duos latrones, vestes ei eripere conantes, « quoniam (verba textûs) expediebat potiùs rerum » sustinere jacturam, quàm pro conservandis vilibus rebus et » transitoriis, tam acriter in alios exardescere. » *Secunda* tamen probabilissima et communis sententia affirmat ; et hanc tenent *S. Anton.* 3. *p. t.* 4. *c.* 3. §. 15. *et eod. c.* 3. *in princ. ex Jac. Aret. et Petro* sic tradit : « Nam, si possum occidere furem, ubi » non cognosco, et non potest ei de rebus furatis provideri per » Judicem (ut l. Furem, ff. ad l. Cornel.), multò magis licet » occidere, ubi persona aliter salva esse non potest. » Idem docuit S. Antonin. l. c. §. 2. dicens : « Item licita est defensio

» cum moderamine, non solùm pro persona, sed etiam pro
» rebus; et non solùm pro suis, sed etiam pro rebus sibi depo-
» sitis, et commodatis, et etiam pro rebus Amicorum, et Pro-
» pinquorum suorum, eos scilicet adjuvando. » Idem tenet Syl-
vius in 2. 2. q. 64. art 7. q. 8. inquiens, « licitum esse occidere
» Aggressorem rerum, si sint magni momenti, et non possint aliter
» aut defendi, aut recuperari, quàm per mortem diripientis. »
Idem scribit Dominicus Soto (de just. et jur l. 5. q. 1. art. 3.) »
« Dum quis quempiam aggreditur, ut trucidet, vel sua eripiat,
» potest ille vim vi repellendo eum interimere. » Idem tenent
Angel. v. Defensio, n. 4. Sylvest. v. Excommunicatio, in 6. *n.* 8.
Armilla. v. Defensio, num. 2. Idem docuit olim *D. Raymundus
lib.* 2. *de Raptu* § 18. ubi sic dixit: « Non possum repellere à
» possessione, nisi illos occidam, et sic erit licita talis defensio. »
Idem docent *Sotus de Just. l.* 1. *q.* 1. *art.* 8. *Less. lib.* 2. *cap.* 9.
d. 11. *Lugo D.* 10. *n.* 175. *Caj.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 1.
n. 808. *Elbel de Hom. ex n.* 64. *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *q.* 5. *et
Salm. n.* 81. *cum Bonac. Suar. Prado, etc.* et clarè adhæret
S. Thom. 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *v. Sed contra.* Et probatur 1. ex illo
Exodi 22. *v.* 2. prout retulimus supra *n.* 380. Ex quo textu
S. Th. l. c. infert multò magis licere vitam tueri, dicens: « Sed
» multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm pro-
» priam domum: » ergo supponit pro certo, textum permittere
occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba, quæ post allata
verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirum: « Quòd, si orto
» sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. »
Nam bene respondet Cornel. à Lapide in cit. loc., quòd id non
dicitur ibi, eò quòd post lucem abest periculum mortis, sed quia
alto jam meridie fur meliùs agnosci potest, et sic faciliùs bona
recuperari possunt in judicio; insuper, quia orto sole meliùs
potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex *c.
Dilecto de Sent. Exc.* in 6. ubi dicitur: « Licuit utique ipsi
» Decano, si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis inju-
» riosè expoliare præsumpserit.... se tuerit. » Deinde subditur:
« Et quoniam adversùs ejus nimiam potentiam sufficiens tempora-
» lis defensio sibi fortè non aderat, etc. » Ex quo supponit Papa,
eum potuisse armis secularibus se defendere, si vires suppetebant.
Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque
tradunt *Lugo et Salm.* quia præceptum charitatis non obligat
præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut supra
diximus) proximus est in extrema necessitate; non verò, quando
ipse sponte se exponit mortis periculo. Et sic omnino eliditur
ratio Adversariorum; nam aliàs nec etiam licitum esset occidere
injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum
autem in c. *Suscepimus*, oppositum ut supra, rectè respondent
Salm. n. 84: ibi meritò damnatos fuisse Religiosos, quia res non
erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ à latronibus, ibi
jam vinctis, qui à vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem
excusare, cùm interim bene valebat fugere, et à periculo se

liberare. Hinc diximus cum *Less. dict. dub.* 11. *Sot. l. c. et Salm. n.* 88. *cum Bonac. Prado, Trull. Dic. Sayr. et aliis communiter*, licere furem eminùs telo occidere, si ipse rem asportet, et præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut bene explicat *Bonac. p.* 10. *n.* 2.

Quæritur 2. Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est, ad furem occidendum duo requiri: primò, ut res alia via nequeat recuperari; secundò, ut res sit magni momenti, qualis utique non est valor unius aurei, ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, putà (ut ait *Viva in prop.* 17 *Alex. VII, n.* 10.) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva l. c. et Elbel de Hom. n.* 65. illam esse magnam summam, qua ablata, deficeret alicui sustentatio pro se et pro suis; et idem tenent Natal. Alex. Theol. de V præc. Art. 2. Prop. 6. *Salm.* verò, *et Vasq. ac Mol. apud Lug. D.* 10. *n.* 178. aiunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut bene ait *Ronc. de* 5. *Præc. cap.* 3. *quæst.* 5. furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Cæterùm *Carden. in* 2. *Crisi D.* 21. *n.* 88. censet, respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40 ducatorum) esse magnam. Et regulariter rectè dicunt *Salm. n.* 87. sequendam esse sententiam *Soti et Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. et Trull.* et oppositum rectè rejicit *Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum. Nec non bene advertunt *Lugo n.* 178. *et Salmant. n.* 86. tempore *Soti* quinque aureos, sive ducatos pluris æstimatos fuisse, quàm nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t.* 4. *tr.* 3. *Bon. p.* 10. *n.* 1. et videntur adhærere *Lugo D.* 10. *n.* 178. *Spor. tract.* 5. *c.* 2. *n.* 157. *et Viva l. c. n.* 10. *ac Ronc. l. c.* (modò, ut isti duo aiunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re honor etiam aufertur. Hanc sententiam *Tamb. lib.* 4. *c.* 1. §. 2. *n.* 3. non reprobat. Sed multò magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n.* 85. *et Dian. p.* 5. *tr.* 4. *R.* 18. id non admittentes. Ratio, quia, licèt talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cùm non omnis injuria dehonorationem afferat, hîc mihi videtur illa ablatione non propriè, aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam, adhuc extantem, ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. d. c.* 2. *n.* 92. qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantùm injustus rei detentor, et

deo non licet eum occidere, sed solùm apud Judicem accusare; aliàs enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, casu, quo non sit spes rem alia via recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cùm tibi contendat rem tuam recipere. Ita *Less. c.* 9. *n.* 75. *Lugo D.* 10. *n.* 181. *et Vasq. Tann. Mald. Diana, ap. Salmant. n.* 91. *cum Bus. ut supra n.* 382. *v.* 7.

384. — Quær. 4. an liceat etiam Clericis et Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabiliùs cum *Bus. Lugo D.* 10. *n.* 179. *Elbel n.* 83. *et Salm. cum Less. Bec.* et aliis communiùs (Vide *dicta lib.* 1. *n.* 41.) Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, et ideo unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide *de Irregul. lib.* 7. *n.* 389. ubi probatur sententia negativa.

385. — Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis, etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n.* 169. *et Elbel n.* 66. *cum Nav. Lugo Laym. etc.* quia id, quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ib.* unicuique licere ratione caritatis vi repellere alterum, injustè accedentem ad expoliandam domum proximi sui : et probabiliter consentiunt *Salm. dict. c.* 1. *n.* 104. cum aliis communiter : sicut etiam dicitur pro defensione honoris et pudicitiæ. Vide dicenda *n.* 392.

386. — Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si dicitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum licere pro tuenda pudicitia : quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p.* 2. *t.* 5. *c.* 6. *in fin.* ubi : « Et si licet » non solùm se, sed et bona sua defendere, quin etiam, ne pudicitiam amittas? » Et ideo dicit, non peccare puellam, si, vim vi repellendo, aggressorem occidat. Ita enim Archiepiscopus alibi (p. 2. tit. 7. c. 8. et p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2.) loquitur : « Quia » mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et » magis tenetur saluti suæ providere, quàm alienæ, nam exponit » se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, » propter difficultatem voluntatis. » Idem docent *P. Cuniliati de V. Præc. c.* 2. §. 3. *Lugo n.* 195. *Mol. d.* 17. *n.* 10 *et* 11. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 12. *Anacl. de* 5. *Præc. q.* 2. *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 61. *Spor. tract.* 5. *in* 5. *Præc. c.* 2. *n.* 265. *Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 96. *cum Bon. Trull. Fill.* et aliis communiter. Et sic bene advertunt *Lugo n.* 186. *et Ronc. de quinto Præcepto c.* 3. *Reg.* 5. *in praxi*, quòd non solùm licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediatè post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facilè ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantùm permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, et alia vice eam non sollicitet.

387. — « 8. Licet quoque occidere eum, de quo certò constat,
» quòd de facto paret insidias ad mortem, ut, si uxor v. gr. sciat
» se noctu occidendam à marito, si non possit effugere, licet eam
» prævenire. *Nav. Less. n.* 45. *Fill. n.* 39. »

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem : *Prima* sententia negat cum *Sylvio, Nav. Trull. etc. ap. Salm. de Hom. c.* 1. *n.* 45. Quia prævenire inimicum, solùm paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo Bonn. Vasq. Mol. etc. ib. n.* 55. quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro suî defensione, non est opus, ut alter jam inceperit lædere; sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. Dec. c.* 1. §. 2. *n.* 15. *et Ronc. c.* 3. *q.* 2. *ac Salm. n.* 56. 57 *et* 58. cum *Sot. Azor. Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt : Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, putà, si certò moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequit, licitè potest eum prævenire : aliàs « ridiculum esset (ait Ronc. l. c.) eum velle
» cogere ad expectandam aggressionem, quando justè timeret,
» se non posse ampliùs eam repellere. » Secus verò dicendum, si non certò sciat, sed tantùm suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vita privare. His tamen non obstantibus, censeo, secundam sententiam, hac etiam distinctione supposita, vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

388. — « 9. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanch.* 2. *mor. c.* 29.
» et alii licere occidere eum, qui apud Judicem falsa accusatione,
» aut testimonio, etc. id agit, unde certò tibi constet, quòd sis
» occidendus, vel mutilandus, vel etiam (quod alii difficiliùs
» concedunt) amissurus bona temporalia, honorem, etc. quia
» hæc non est invasio, sed justa defensio : posito, quòd de alterius
» injuria constet, nec sit alius evadendi modus. *Less.* tamen,
» *Fill. et Laym.* non audent id defendere, propter periculum
» magnorum abusuum. Vide *Esc. Ex.* 7. *c.* 8. *Hurt. Lugo.*
» *dub.* 10. *sect.* 7. *Dian. p.* 8. *t.* 7. *R.* 52. ° (*Imò præfata opinio*
» *Sanchezii expressè damnata est in prop.* 18 *proscripta ab Alex.*
» *VII :* Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac
» etiam judicem, à quo iniqua imminet sententia, si alia via
» non potest innocens damnum vitare.) °

389. — « 10. Quandocumque quis juxta supradicta habet jus
» alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare, cùm
» id suadeat caritas. *Fill. Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 4. *Mol. d.* 18. An
» autem, et quando ad hoc teneatur? Vide *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 13.
» *Dian. p.* 5. *t.* 4. *Res.* 6. 14. 20. »

390. — Dicendum igitur est I. licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ita *Contin. Tourn. t.* 3. *p.* 463. cum communi DD. et *S. Th.* 2. 2. *q.* 60. *art.* 6. *ad* 2. ubi

ait : « Vel potest dici, quòd Moyses occidit Ægyptium, defen-
» dendo eum, qui injuriam patiebatur, cum moderamine incul-
» patæ tutelæ. » *Unde Ambros. dicit in l.* 1. *de Offic. c.* 36. *quòd,* qui non repellit injuriam à socio, cùm potest, tam est in vitio, quàm ille, qui facit : *et inducit exemplum Moysis.* Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati se occidi, cùm ipse non sit dominus vitæ suæ : et ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. l.* 2. *c.* 6. *num.* 87. *Lugo, Bon. Dic.* et alii communiter cum *Salm. de Homic. c.* 1. *n.* 94. Sed dices : Si invasus cedat juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris? Respondeo : Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam : Juri ad vitam non potest quidem cedere, cùm non habeat illius dominium; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permitteret se occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri verò tuendi suam vitam bene potest cedere, permittendo, quòd alter eum occidat, juxta dicta *num.* 380. Hinc, cùm tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus, quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus, quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreres. *Salm. ib. n.* 65. cum *Suar. et Bon. Sporer de* 5. *Præc. c.* 2. *n.* 179. cum communissima; vide *l.* 7. *n.* 388.

Sed hîc quæritur, an sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore? Resp. quòd Magistratus, et Principes utique ex justitia ad hoc tenentur, et quando agitur de bono Reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere, etc. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam : vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. d. n.* 98. cum *Less.* Hîc autem obiter adverte, quòd Episcopi, et Parochi, in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas Oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc Parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare Ovibus Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ, non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast.* et alii *ap. Salm. de Euch. c.* 9. *n.* 30. quod ipsi probabile putant. Vid. *d. l.* 2. *n.* 27. *v. Dic. II.* et vide infra *de Euch. l.* 6. *num.* 233.

Sed dubium majus est, an, si innocentem positivè nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. c.* 1. *n.* 100. cum *Nav. Bon. Sa,* etc. quia, dicunt, Præcepto Divino caritatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cùm commodè possit. Probabiliùs tamen negant *Less. l.* 2. *c.* 8. *n.* 92. *et Lugo Dis.* 10. *n.* 208. cui adhæret *Tourn. p.* 463. *R.* 2. Ratio 1. quia Præceptum caritatis eo casu non obligat, cùm præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quàm mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem

inimicitiarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem, quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum caritatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Sporer loc. cit. n.* 170. *cum communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, Filius, Uxor, aut Frater, quia tunc obliget pietas ad eos tutandos. Rectè etiam excipit *Tourn. t.* 3. *p.* 281. *Coll.* 2. *cum Raynaudo*, si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est verè in extrema necessitate Animæ.

391.—Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scilicet percussione, etc. Secus, si tantùm per verba (ut dictum est supra *n.* 282.) Ita *Lugo D.* 10. *n.* 203. *Less. c.* 9. *d.* 13. *et Salm. n.* 96. *cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contra Spor. n.* 169. qui id negat (sed minùs probabiliter) esse licitum, nisi persona, contumeliis affecta, sit conjuncta, ut supra, vel Princeps, aut Dominus.

Quando autem fœmina consentit, vel saltem, si positivè non resistit, non licet ejus pudicitiæ invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n.* 97. Si verò fœmina sit tibi consanguinitate valde propinqua, dicunt *Less. Spor. n.* 173. et cum aliis *Salm. loc. cit.* quòd posses, etiam fœmina ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam ipso facto, vel post, certè non licet occidere, ut patet ex prop. 19 damn. ab Alex. VII, quæ dicebat : « Non peccat maritus occi» dens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. » Notant etiam *Less. l.* 2. *c.* 9. *art.* 88. *et Salmanticens. dict. c.* 1. *n.* 97. quòd non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari, quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hîc autem illud, quod habetur in *c. Si verò* 1. *de Sententia excommunicationis;* ubi definitur, quòd percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, et uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non à culpa.

392. — Dicendum III. nos teneri ex caritate defendere etiam bona proximi, quando commodè possumus, aut cum levi nostra jactura, non verò cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc.* communiter *apud Salm. de Hom. c.* 1. *n.* 102. At, si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occultè compensare. *DD. ib.*

Sed quæritur, an quis, ob tuenda bona proximi magni momenti, possit etiam occidere furem, si oporteat? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tantò magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylo. etc. apud Salm. c.* 1. *n.* 80. Quia, dicunt, Caritas magis obligat ad tuendam vitam unius, quàm bona alterius. Sed contrarium tenent *S. Anton.* 3. *p. tit.* 5. *c.* 3. §. 15. *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 88. *Lugo D.* 50. *n.* 202. *et Nav. Mol. Bon.* cum *Salm. n.* 104. Ratio, quia vitam proximi præferre

debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *Dubio*. An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dub. seq. n.* 394. *Qu. I et II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393. An unquam liceat occidere innocentem directè? — 394. An aliquando liceat procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortûs fœtûs animati? Qu. III. Quando censeatur prolis anima informata? — 395. Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt? — 396. Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fœtûs incurrant irregularitatem? — 397. Qu. VII. Quis possit relaxare pœnas pro abortu inflictas? — 398. Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter, occidens adulteræ maritum aggressorem, incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur?

393. — « Resp. Directa intentione, et scienter nunquam licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus, concedat : indirectè autem, et
» per accidens aliquando licet, utendo nimirum suo jure, et dando
» operam rei licitæ, et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ
» æquivaleat. S. Th. et Doctores communiter.

Unde resolves :

« 1. Si Tyrannus minetur Urbi excidium, nisi innocens occi-
» datur, id non licet directè. Neque valet, sicut membrum licet
» abscindere pro salute corporis, ita et civem pro Repub. quia
» homo est tantùm pars moralis Reipub. à qua non accipit esse,
» et vivere sicut membrum corporis à corpore. *Mol. t.* 4. *c.* 3.
» *d.* 10. *Less. Fill. etc.* ° (*S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 6. *Salm. de*
» *Rest. c.* 2. *n.* 52.) °

« 2. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere, ut Tyran-
» num adeat, et, si nolit, eum tradere : cùm ex caritate, et jus-
» titia legali teneatur vitam exponere pro Rep. Unde, si id renuat,
» fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantùm
» eam permittere; cùm traditio de se sit indifferens, et mors
» tantùm sequatur indirectè, et præter intentionem Reipubl.
» *Mol. l. c. Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 7. *Fill. tr.* 29. *num.* 11. *Laym. etc.*
» ° (*Sotus, Aragon. Turrian. etc. cum Salm. ib. n.* 58. dicunt,
» non posse Remp. tradere illum invitum, quia cooperaretur ad
» ejus mortem, quod est intrinsecè malum. Sed probabilior vide-

» tur prima sententia cum *Lugo D.* 10. *n.* 13. *et Busemb. Molin.*
» *Less. Fill. ac Laym.* ut supra, quia videtur non posse negari,
» quòd eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem
» Sotus; si ergo ille se tradere tenetur, bene potest Resp. eum
» tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est ampliùs
» innocens, ut consentit *Tourn. t.* 3. *p.* 436. *cum Sylvio, Bann. et*
» *Salon.*)° Limitat tamen *Lugo d.* 10. *de just.* si innocens sit
» subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Rep. aliena.

« 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per
» viam angustam, qua quispiam istic sedens esset obterendus,
» licet nihilominus (dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus,
» ut monet *C. Lugo, et Escob. E.* 7. *c.* 8.) fugere cum ejus pe-
» riculo, et interitu, præter tuam intentionem. *Less. n.* 58. *Fill.*
» *n.* 36.° (*Salm. de Rest.* 1. *n.* 74 *et* 65. *cum Prado Vill.*
» *Tapia. Sanch. Dic. etc.*)°

« 4. Similiter ad expugnandam urbem, et victoriam reportan-
» dam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere,
» ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentio-
» nem sequitur. *Less. l. c.*

« 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non
» servent fidem: quia sunt innocentes. *Bonac. t.* 2. *d.* 2. *q. ult.*
» *sect.* 3. *p.* 7. *Dian. p.* 5. *l.* 4. *R.* 25. contra *Azor. etc.* »

394. — « Quæres, quandonam liceat procurare abortum?

« Quicumque malitiosè in se, vel altero, procurat abortum,
» peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homi-
» cidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, et est
» contra naturam generationis: *Lessius l.* 10. *n.* 61. Si tamen ad
» vitam matris conservandam omnino sit necessarium, sequentes
» Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem matri allaturus sit
» probabiliter, et necdum sit animatus anima rationali (ani-
» mari autem communiter aiunt mares die quadragesimo, fe-
» mellas verò octogesimo: quæ res valde incerta est), quidam
» permittunt, etiam directa intentione expelli, ut *Sanch. l.* 9.
» *de Matr. d.* 20. *n.* 9 *et* 10. *Henr. etc.* contra *Less. l.* 2. *c.* 9.
» *d.* 16. et alios, quorum sententia in praxi suadenda: quorsum
» enim directè expellas, cùm indirectè liceat, et sufficiat? 2. Si
» verò fœtus sit animatus, materque judicetur moritura cum
» prole, nisi medicinam sumat; licet eam sumere et secundùm
» quosdam tenetur, intendendo directè suam tantùm sanitatem,
» etsi indirectè, ac consequenter destruatur fœtus: quia in pari
» necessitate mater potest magis prospicere sibi, quàm proli.
» 3. Si verò cum morte matris, spes vitæ, et baptismi prolis affulr
» geat, tenetur mater, secundùm plerosque, sub mortali absti-
» nere ab omni remedio destructivo prolis, quia tenetur vitam
» corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali in-
» fantis. Contrarium tamen docet *Lud. Lopez*, quod *Sa, v. Cari-*
» *tas*, dixit esse probabile. V. *Less. l. c. Sanch. Fill. c.* 29.
» *q.* 1. *Bon. t.* 8. *art.* 3. »

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo consti-

tutæ sumere pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum? Certum est, quòd expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, et expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si aliquis de Homicidio*; quia, licèt vitam homini non adimat, proximè tamen vitam hominis impedit. Contra, certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti, directè ad eam curandam, etiam cum periculo abortûs, si morbus est mortalis; secus, si non esset talis, ut rectè advertit *Tourn. t.* 3. *p.* 451. *R.* 2. Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directè ad fœtum expellendum? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 20. *n.* 9. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 4. *n.* 4. *cum Sylv. Nav. etc.* item *Petroc. t.* 2. *l.* 4. *c.* 3. *q.* 1. *Viva in prop.* 34. *In. XI, n.* 11. *Mazz. t.* 2. *p.* 470. *Habert t.* 7. *p.* 749 *et alii.* Ratio, tum quia, cùm fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum expellere tanquam suæ vitæ aggressorem; et licèt fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem, ad servandam vitam futuram prolis; maximè, quia, pereunte matre, fœtus minimè animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p.* 3. *tit.* 7. *c.* 2. §. 2. ubi: « Si » autem puerperium nondum est animatum, posset tunc et de- » beret (Medicus) talem dare medicinam, quia, licèt impediret » animationem talis fœtûs, non tamen esset causa mortis alicujus » hominis : et hoc bonum sequitur, quia liberat Matrem à » morte. » Rectè verò excipit *Sanch. n.* 7. (idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos) si dubium adsit, an fœtus sit, vel non animatus, eò quòd tunc intrinsecè malum est, innocentem positivè periculo necis exponere. *Secunda* sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè expellatur; non verò directè ad fœtum expellendum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 61. *Lugo de Just. D.* 10. *n.* 131. *Pont. de Matr. l.* 10. *c.* 13. *n.* 2. *Fill. t.* 2. *tr.* 29. *c.* 6. *n.* 140. *Cabass. l.* 5. *c.* 20. *n.* 8. *Tourn. t.* 3. *p.* 451. *Spor. de Matr. c.* 4. *n.* 704. *Card. in prop.* 34 *Innoc. XI, n.* 28. *Bon. de Rest. D.* 2. *p.* 7. *n.* 3. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 62. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 825. *Holzm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 579. *Elb. de Matr. n.* 464. et alii plurimi. Ratio, quia, si nunquam licitum est expellere semen, etsi ejus abundantia mors timeatur, tantò minùs licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet dicere, fœtum inanimatum esse partem matris; nam respondetur, fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoativè condistinctum individuum humanum. Excipe, ut bene advertunt *Spor. n.* 506. *et Holzm. l. c.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ ampliùs non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam, tanquam tutiorem censeo in casu nostro omnino amplectendam, cùm prima nihil ad praxim possit deservire, et frustra videntur circa eam

DD. desudare; ad quid enim (bene hîc ait *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cùm possit et sufficiat indirectè expelli? In duobus duntaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset, si mater aliàs parturiendo experta fuisset periculum mortis: at propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n.* 10. *Petrocor. d. q.* 1. *Az. c.* 4. *q.* 2. contra aliquos. Ratio, quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cùm periculum multùm sit distans, et poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj.* et alii *ap. Sanch. n.* 2. *ex c. Aliquando* 22. *q.* 2 scilicet, nunquam licitum esse matri, ob quodcumque periculum, sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis à conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certè est illicitum ex Prop. 34. Innoc. XI, quæ dicebat: « Licet procurare » abortum ante animationem fœtûs, ne puella deprehensa gra- » vida occidatur, aut infametur. » Ratio, quia aliud est, quòd fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud quòd per accidens, et ab extrinseco: potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt verò *Sanch. de Matr. l.* 2. *D.* 22. *n.* 17. *et Viva dict. prop.* 34. *n.* 17. quòd mulier, vi oppressa à viro, posset incontinenter semen receptum expellere, tanquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem, actu volentem eum fuste percutere (ut diximus supra n. 381.) quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo: nam si mulier posset tunc expellere semen tanquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuò semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam, ut bene docet *Pont. de Matr. l.* 10. *c.* 3. *n.* 1. statim ac vir semen effundit, fœminæ matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib.* 9. *D.* 16. *n.* 3. *cum Salm. de Matr. c.* 13. *n.* 75. *Spor. de Matr. c.* 2. *n.* 493. et aliis communiter (vide *de Matr. l.* 6. *n.* 927.) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quæ reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; aliàs illud statim effunderetur, et frustraretur, et idcirco esset procul dubio peccatum mortale; hinc rectè dicunt *Salm. l. c. n.* 75. quòd non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuò post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. l.* 9. *D.* 20. *n.* 3. Bene autem admittimus id, quod dicit *Sanch. l.* 2. *D.* 22. *n.* 17, nempe, quòd mulier vi oppressa licitè possit se vertere et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri

eveniret. Unde bene concludit *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 824. *cum Carden.* esse quidem licitum fœminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda de *Matr. l.* 6. *n.* 954. *v. Dub.* 1.

Quær. II. An liceat matri sumere pharmacum, directè ad expellendum morbum, si inde timeatur indirectè abortus fœtûs animati? Respondetur : Si remedium directè tendat ad occisionem fœtûs, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, etc. hæc quidem nunquam licent. Si autem tendat directè ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc. hæc certè licita sunt, quando aliter, certò moraliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t.* 7. *p.* 748. *et Tourn. tom.* 3. *p.* 451. *R.* 4. *cum communi.* Sed quæstio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an pereunte matre, proles possit supervivere, et baptizari. Affirmant *Holzm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 79. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 66. *cum Prado;* quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solùm adest, quando constat, jacturam temporalis vitæ esse absolutè necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam aiunt *DD. cc. et alii ap. Salm.* generaliter loquendo); non autem, quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanchez de Matr. lib.* 9. *D.* 20. *n.* 17. *et Ronc. d.* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 3. dicentes, tunc solùm illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabiliùs est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam sicut, quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicina abstineat, tenetur utique mater ex ordine caritatis abstinere à medicina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis : sic etiam ex eadem caritate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, et prolis, ut rectè ait *Tourn. de* 3. *p.* 450. *Concl.* 2. *et p.* 252. *R.* 5. *cum Habert.* Nisi æquale sit periculum abortûs, sive medicina sumatur, sive non; quia tunc sine majori fœtûs periculo justè consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes affulgeret, quòd mortua matre proles supervivere et baptizari posset : quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positivè exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ. Secus verò puto dicendum cum *Elbel. Petrocor. t.* 2. *d.* 4. *tr.* 2. *c.* 3. *q.* 2. *et Tourn. p.* 451. *R.* 3. *cum Sylvio, Hab. Comit.* et communi, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. n.* 65. medicos in hoc casu,

quoad pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eò quòd probabiiissimum sit id, quod dicunt iidem *Salm.* ac *Sanch. d. numero* 17. *Lugo D.* 10. *num.* 135. *Ronc. dict. q.* 3. rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem ut pene miraculum sit, quòd pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmarunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt fœtûs alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vide dicenda *Tom. IV. l.* 6. *n.* 106. *v. Omnino.*

Quær. III. Quandonam censeatur prolis anima informata? Damnata fuit prop. 25. ab Innoc. XI quæ dicebat : « Videtur » probabile, omnem fœtum, quandiu in utero est, carere anima » rationali, et tunc primùm incipere eamdem habere, cùm pari» tur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi. » E converso malè dixerunt aliqui, fœtum in primo instanti, quo concipitur, animari, quia fœtus certè non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Scriptura, *Exod.* 21. ubi juxta versionem 70 dicitur : « Qui percusserit mulierem prægnantem, et » illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro » anima, si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia. » Certum est itaque, fœtum non statim animari : Hinc *Less. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 65. censet ex Hippocrate, masculum ad summum animari die 30, vel 35, vel 40, vel 45, fœminam verò die 35, vel 40. vel 45, aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D.* 10. *n.* 133. *et Bon. ac Fill. ap. Salm. c.* 2. *n.* 59. Attamen *Bus. ut supra n.* 394. *Elbel de Matr. n.* 470. *et Salm. cum S. Th. Azor. Sylvest.* et communi, ut fatetur idem *P. Holzm.* dicunt, masculum formari, et animari spatio 40. dierum, fœminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas homicidis inferendas testatur *Anacl. etc. apud Elbel n.* 470. Imò *S. Thom. dist.* 3. *q.* 5. *art.* 2. sic ait : « Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad 49 diem, » ut Philosophus in 9 de Animalibus dicit : Fœminæ autem » usque ad 90. Sed in compositionem corporis masculi videtur » August. superaddere sex dies » Verùm *Tourn. t.* 3. p. 452. dicit, in hoc magis adhærendum Glossæ, et Theologis, qui fere cuncti (ut ait) censent mares die 40 animari, et die 80 fœminas : et hanc opinionem sequitur sacra Pœnitentiaria : cùm agitur de irregularitate et pœnis, ut ex *Nav.* tradit *Sylv.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *p.* 419. *in fine.*

398. — Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrænatam*, et habetur in Bullario *t.* 5. *p. mihi* 25. In ea Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtûs, sive animati, sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili, et Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis Dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda :

Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem, ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV, in Bulla, *Sedes Apostolica*, edita ann. 1591 abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu foetûs inanimati : reliquit verò tam irregularitatem, quàm excommunicationem Papæ reservatas pro abortu foetûs animati; sed quoad excommunicationem, concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quàm aliis, ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis. (Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes; Vide *l. n.* 99.) Cùm autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantùm *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matr. l.* 5. *D.* 32. *et aliis*, ut dicetur *l.* 7. *n.* 47. An autem excuset ignorantia affectata? Vide *ibid. n.* 48. Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *eod. l.* 7. *n.* 351.

Quær. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant? *Prima* sententia communissima affirmat cum *Viva. in Prop.* 34. *Innoc. XI. n.* 18. *Bon. de Rest. D.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 7. *n.* 6. qui dicit, hanc esse usu receptam, et *Sporer. de Matr. c.* 4. *n.* 718. *cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis. *Secunda* autem sententia valde probabilis, et, attenta ratione intrinseca, probabilior negat cum *Avila de Censur. p.* 2. *c.* 5. *D.* 3. *dub.* 12. *Lezana t.* 3. *v. Abortus, n.* 11. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 70. *cum Naldo, et Alph. de Leone.* Eamdemque tenent *Lugo Resp. Mor. Dub.* 4. *n.* 4. (ait tamen hîc standum esse usui communi, si iste aliter Bullam explicuit), et non improbabilem vocat, imò enixè tuetur *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 6. Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ *Effrænatam* in præcedenti quæst. IV enuntiatæ Sixti V. in qua prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expressè comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. Bullæ dicitur : « Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint. » Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit : « Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumpserint. » Sed respondetur, in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulò in Bulla observavi) tantùm de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam, cùm deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in §. 7. sic subdit : « Insuper ut, immanissimi hujus delicti gravitati non solùm » temporalibus, verùm etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, » et consulamus, omnes et singulos, cujuscumque gradûs, ac statûs, » etc. qui, vel quæ utì principales, vel ut sociæ, ad tale facinus » committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel

alia medicamenta scienter dederint, etc. » Loquendo hîc igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantùm eos, vel eas, *qui, vel quæ dant opem, consilium, etc.* Instant adversarii, et dicunt, saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cùm ibi dicatur : « Qui, vel quæ uti » principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, etc. sed rursus respondetur, hîc sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediatè concurrunt. Et revera nullo modo hîc intelligi possunt prægnantes, nam aliàs Pontifex non dixisset, *qui, vel quæ etc.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Rationem autem, ob quam Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur eam *Lugo, et Salm. cum aliis ut supra*, quia fortè compassus est infirmitati fœminarum, quæ, dum impulsæ à vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, et, dum à tanto facinore non abhorrent, facilè etiam excommunicationem parvi penderent, et ideo Pontifex, ad vitandum novum animæ laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. l. c.* cùm dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valdè probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxta quæ dicemus *l. 7. de Censur. n. 67.*

396. — Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant, in dubio, an fœtus sit, vel non animatus? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Salm. de Censur. c. 7. num. 19. et de Rest. c. 1. n. 59. Vid. in prop. 34. damn. ab Innoc. XI, n. 18. cum Sanch. Mol. etc. ap. Elbel. de Mart. n. 479.* Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam de Homic. et c. Significasti, ac c. Petitio. eod. tit.*; tum, quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quòd procurans abortum post 40. dies, habendus est ut irregularis ; sic enim aiunt *Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, et sic etiam servari in S. Pœnitentiaria. *Secunda* tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 6. v. Irregularitas , et de Censur. l. 10. c. 5. n. 18. cum Præpos. et Giballin.* item *Moya. tr. 5. q. 6. cum Pell. March. Leand. et Verde, Elbel. loc. cit. cum Spor. Diana, Bardi. et aliis :* et idem sentit doctus Autor neotericus Libelli, cui titulus *Instruz. per li Novelli Conf. part. 2. c. 18. n. 464 et 465.* Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui, de Sent. exc. in 6.* (Vide dicenda *l. 7. n. 345.*) In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa ; nam, licèt in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent, vel non, causa homicidii, homicidium tamen erat certè commissum. At in nostro casu, cùm dubia sit animatio

ætûs, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nulbi quidem est expressus in jure, et ideo procurans abortum on est habendus irregularis. Quid verò dicendum, si dubium sset, an aliquis suo consilio vel opera ad mortem certam fœtûs um certè animati cooperatus fuerit? Vide dicenda *l.* 7. *n.* 371. Iulla autem præsumptio esse potest (ut sine fundamento asseunt *Salm.*) quòd fœtus sit masculinus; imò potiùs præsumi otest fœmineus, quia ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior st numerus fœminarum, quàm masculorum; saltem de hoc trimque æquè dubium est. Addit non improbabiliter *Tambur. l.* . *in Dec.* quòd possessio in hoc casu stat pro priori statu, priùs enim œtus est inanimatus, quàm animatus. Hinc valde probabile est, x dictis supra in quæst. III, non censendum irregularem, saltem n foro interno, qui intra 80 dies à fœtûs conceptione abortum rocuravit. Quod autem hîc dicitur de irregularitate, dicendum tiam de excommunicatione, juxta dicenda *l.* 7. *n.* 67. et de aliis œnis, ut bene ait *Elbel l. c.*

397. — Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoatas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu œtûs animati, jam diximus ex Bulla Greg. XIV solos Episcoos, et alios, ab eis specialiter ad hos casus deputatos, posse ab a absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere Confessarii. qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 67. *Dian. part.* 7. *tract.* 5. *R.* 15 *et* 19. *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 5. *R.* 1 *et alii,* dicentes, requiri deputationem specificam ad hunc casum abortûs. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ *Greg.* relatis à *Bon. tom.* 3. *D.* 2. *q.* 2. *p.* 10. *n.* 15 ubi dicitur : « Quilibet Presbyter tam secularis, quàm cujusvis Ordinis re- « gularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, et ad hos « casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et « liberam in foro conscientiæ tantùm absolvendi habeat faculta- « tem. » Sed valde probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bon. l. c. n.* 16. *ac Viva Opusc. de Censur. q.* 7. *d.* 1. *n.* 7. et adhæret *Elbel de Matr. n.* 471. ac non improbabile putat *Sporer. de Matr. c.* 4. *n.* 720. Ratio, quia verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortûs, sed ad Confessarium; ita ut non possit quidem quicumque Confessarius ab hoc casu absolvere (ut falsò opinati sunt aliqui ap. *Dianam*), sed bene potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad absolvendum fideles ab his casibus, vel speciatim exprimendo casum abortûs, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et rectè aiunt *Bon. et Viva.* usum receptum sic interpretasse præfatam concessionem, cùm gratiæ largè interpretentur, et sic ipsemet firmè testor universè practicari in Missionibus, pro quibus, ad absolvendum ab hoc casu abortûs, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quòd Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus, ipsis reservatis.

Pariter, præterea, dicit multò probabiliter *Elbel d. n.* 471. ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores Regularium, jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantùm subditos suos, pro quibus possint etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr.* 6. *c.* 13. *n.* 52. *cum Peyrin. et Pell. Spor. p.* 4. *c.* 4. *n.* 721. *et Elbel ib.* (qui asserit, in hoc satis communiter DD. convenire) quòd omnibus Confessariis Mendicantibus competat in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi; quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Cæterùm post *prop.* 12 damnatam ab Alexandro VII certum esse debet (ut consentit idem *Elb. eod. l. et Cabass. T. I. l.* 1. *c.* 11. *n.* 5.) quòd, si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortûs, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. Vide dicenda *T. VIII. l.* 7. *n.* 99. *in fin.*

Quòd ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non verò Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa à Tridentino in *cap. Liceat* 6. *sess.* 24. expressè est exceptum homicidium voluntarium. Verùm quoad alias pœnas in Bulla Sixti inflictas, scilicet privationis Beneficiorum, et inhabilitatis ad ea, ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cùm sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l.* 1. *n.* 148. utque hîc dicit *Elbel n.* 478. Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta *dict. eodem n.* 148. et ut fusiùs dicemus *l.* 6. *n.* 705. (quidquid dicant *Sporer de Matr. c.* 5. *n.* 722. *et Elbel loc. cit.*) ; quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An verò Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elbel de Leg. n.* 642. *et de Matr. n.* 674. *ac Spor. p.* 4. *c.* 4. *n.* 722. et meritò censet non improbabile *Roncagl. de S. Præc. c.* 2. *q.* 6. (contra *Anacl.*). Ratio, quia in omnibus pœnis, à jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis, possunt Episcopi dispensare, ut genericè loquendo communissimè docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper* 29. *de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur : « Quo tamen » conditor Canonis, ejus absolutionem sibi specialiter non reti- » nuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi. » Et *ib.* subdit Glossa : « Et hîc est argumentum Episcopos posse » dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et conces- » sum videtur, quod non est prohibitum. » Vide *dict. l.* 1. *n.* 191. et vide insuper dicenda *l.* 6. *n.* 980. *in Tom. VII.*

398. — Ultimò oportet hîc aliqua addere *de homicidio casuali,* multùm scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 8. dicens : « Secundùm jura, » si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens,

» et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. » Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Salm. de V Præc. c.* 1. *n.* 133.) homicidium in causa prævisum fuerit. « Si verò (pro» sequitur S. Doctor) det operam rei illicitæ...., non evadit » homicidii reatum. » Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur. I. Quando quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud præviderit, modò non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secus verò, si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quia tunc, licèt illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quòd ad imputandum huic homicidium, non sufficit quòd opus sit per se illicitum, sed requiritur ampliùs, quòd sit illicitum præcisè respectu ad homicidium.

Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit propriè illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, rectè distinguendum est cum *Salmanticensibus loco citato*.

Et dicendum I. Quòd, si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licèt quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel eam terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes jaciendo lapides funda, causa ludendi. Vide *Salm.* cum *aliis d. n.* 136. Hinc sancitum fuit *in c. fin. de Hom. in* 6. irregularem effici, qui mandarit aliquem verberari, licèt prohibuerit eum occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quòd si opus illicitum sit quidem periculosum, sed rarò, ita ut rarò ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum aliàs ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de Cens. c.* 3. *qu.* 3. *n.* 147. cum *Pal. Bon. Henr. Medin. etc.* Dicendum III. Quòd, si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, nunquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Putà, si Clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l.* 2. *c.* 9. *D.* 15. *n.* 13. *Salm. n.* 138. cum *Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantùm certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine verò ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quòd, si adulter possit fugere, et non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de Censur. c.* 8. *n.* 52. *et Sporer de V Præc. c.* 2. *n.* 181. qui asserunt hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut rectè dicunt *Salm.*),

quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si fortè fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cùm ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia absolutè affirmat, eum adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c.* 27. *n.* 238. *et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l.* 3. *de Just. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 10. *n.* 2. Et probant ex *c. Dilectus de Homic.* ubi dicitur, quòd dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur. *Secunda* sententia opposita absolutè negat eum incurrere; et hanc tenent *Sylvest. v. Homicidium,* 3. *q.* 4. *Bonac. D.* 7. *q.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 106. *cum Ban. Med. etc.* item *Avila, Sot. Tab. Leand. Dian. de Henriq. apud Salm. l. c. n.* 49. Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantùm ex injusta invasione mariti, cujus vim licitè potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita, cui datur opera, est proximè et per se periculosa homicidii, non verò, quando est periculosa per accidens et remotè, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potiùs occasio, quàm causa homicidii, cùm ex illo rarò homicidium eveniat. *Tertia* sententia, quam tenent *Suar. D.* 46. *sect.* 1. *n.* 22. *Laym. l. c. Spor. ut supra n.* 182. *cum Fill. Roncagl. de Censur. c.* 3. *q.* 4. *et Salm. l. c. n.* 50. *cum Pal. Con. Vill. Corneio etc.* distinguit, et dicit, quòd, si adulter prævidendo invasionem mariti, temerè accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; secus, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proximè periculosum homicidii: Secus, si periculum sit remotum, et adulter cautè accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii,* negant verò communiùs DD. *ap. Sporer num.* 82. Sed ipse *Spor. Laym. l. c.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secus, si remota, et difficilis.

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat Duellum.

399. Quid est Duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum? — **400.** Quando liceat Duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem? — **401.** Quæ sint pœnæ Duello impositæ?

399. — « RESP. Duellum est duorum (vel subinde plurium)
» certamen quod ex condicto, uno dicente, et altero acceptante ;
» suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere pe-
» riculo. Quod, etsi communiter sit mortale peccatum, licitum
» tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide
» *Trid. sess.* 25. *c.* 19. *de Ref. Sanch.* 2. *mor. c.* 29. Item de
» pœna duellantium. Vide infra *n.* 401.

Unde resolves.

« 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem vel
» justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem termi-
» nandam : quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum
» finem, cùm etiam innocens homicidium, et facere, et pati possit.
» *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 13. *n.* 12. ° (*Et c.* 1 *et* 2. *de Purg. Vulgar.*
» *cum Salm. de V Præc. c.* 1. *n.* 18.) °
« 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam,
» neque ob solam ostentationem virium, aut delectationem. »
Hîc quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam
infamiam? Affirmant *Tamb. l.* 7. *c.* 2. *n.* 17. *cum Escob. et Boss.* Sed
omnino negandum cum *Bus. et Salm. de* 5 *Præc. c.* 1. *n.* 180. *Elbel*
n. 135. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 840. *Holzm. n.* 604. *cum com.* Ratio,
tum ob vitandum scandalum aliorum ; tum, quia Clemens VIII,
in Constit. *Illius vires*, ann. 1592, hoc prohibuit, vetando *duella*
etiam non fatalia. Et ideo non licet Ducibus permittere duella
militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch.*
Dec. l. 2. *c.* 39. *num.* 12. *Salmant. ibid. n.* 180. *cum Navarr. Caj.*
Bon. Pal.
« 3. Nec item ad evitandam ignominiam : quia apud bonos, et
» prudentes honorem non perdet : imò nec apud alios, si provo
» canti dicat, se eum non æstimare dignum, quocum congredia-
» tur, contra leges divinas, et humanas. Interim iturum se in-
» dies liberè suas vias, paratumque semper fore, et nunc esse,
» ut contra quemvis invasorem se tueatur. *Trull. l. c. n.* 4.
» (° *Ita etiam Sanch. l. c. Salm. n.* 163. *cum Soto, Navarr. Azor.*
» *Caj. et aliis. Damnata autem fuit Propos.* 2. *ab Alex. VII*
» *quæ dicebat : Vir equestris ad duellum provocatus, potest*
» *illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*) °
400. — « 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conser-
» vandam æstimationem exercitûs apud hostes, eoque debili-
» tandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno. V.
» *Sanch. l. c.*
» 5. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus concedat
» tamen arma, ut sic fortunam experiaris ; quia est tantùm de-
» fensio, posito, quòd aliter non possis evadere. ° (*Præterea*
» *P. Cuniliati probabiliter sentit Tr.* 4. *c.* 9. §. 5. *n.* 3. *quòd, si*
» *vir nobilis provocatur ad duellum, licitè respondere potest :*
» Ego ut Christianus non possum acceptare duellum ; tamen
» paratus sum ad me defendendum contra injustos aggres-
» sores.) ° Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet

» duello congredi : quia alter alterius esset constitutus minister
» justitiæ, *Trull. l. c.*

« 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, vel Militaris in
» castris, provocatus sisteret se, meræ defensionis gratia, cum
» spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ,
» dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum dam-
» nare *Laym. lib.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *c.* 5. eumdem excusat *Hurt.*
» 2. 2. *d.* 170. *sect.* 8. §. 8. *Less. c.* 9. *d.* 8. *Fill. cap.* 8. *q.* 6.
» *Nav. c.* 13. ».

Quær. igitur 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, et adhuc illud offerre, si aliàs, honore amisso, certè privandus esset officio, quo se et familiam sustentat? Affirmant *Holm. de* 5. *Præc. c.* 3. *n.* 608 *cum Pichler, et Anacl.* item *Spor. eodem tit. c.* 2. *n.* 204. *ac Elbel n.* 118 *et* 128. *cum aliis.* Ratio, ut dicunt Auctores præfati, quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura certò supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l.* 2. *c.* 9. *n.* 49. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 7. *Pal. tr.* 6. *D.* 6. *p.* 7. *n.* 9. *cum Con. et Val.* dum dicunt licitè posse acceptari duellum ad necessariam defensionem bonorum magni momenti, hocque probabile putant *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 836. modò actu alter bona invadat, et actu pugnandum sit : non verò, si in posterum. Sed hodie hæ ambæ prædictæ opiniones ampliùs non sunt probabiles, ex prima et quarta inter quinque Propositiones, quas SS. P. Ben. XIV nuper damnavit in sua Constitutione, quæ incipit, *Detestabilem*, edita die 10. Nov. ann. 1752. Propositiones enuntiatæ hæ sunt:

« I. Vir militaris, qui nisi offerat, vel acceptet duellum,
» tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad Officia mi-
» litaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sus-
» tentat, privaretur, vel promotionis, aliàs sibi debitæ ac pro-
» meritæ, spe perpetuò carere deberet, culpa et pœna vacaret,
» sive offerat, sive acceptet duellum. »

« II. Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humanæ vili-
» pensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud
» provocantes, quando certò sciunt pugnam non esse secuturam,
» utpote ab aliis impediendam. »

« III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra
» duellantes latas, Dux vel Officialis militiæ, acceptans duellum
» ex gravi metu amissionis famæ, vel officii. »

« IV. Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre
» duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio
» remedio eorum jactura propulsari nequit. »

« V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest
» statui Civitatis malè ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia
» vel malitia Magistratùs, justitia apertè denegatur. »

Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversùs falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo D.* 10. *n.* 184.

nch. in Dec. l. 2. c. 39. n. 7. Bann. Caj. Azor. Nav. Trull. ap. lm. de V Præc. n. 168. Ratio istorum, quia cuilibet licet tam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur c iniquus accusator. Sed tenendum cum Salm. ib. n. 163. ac ar. Arag. Hosen, etc. ap. eosd. illicitum esse. Ratio, quia fensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex S. Th. 2. 2. 64. art. 7. dum mors non procederet tunc directè ex omissione elli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sanè isse reprobata ab Alex. VII in Prop. 18 quæ dicebat: «Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo certò imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.»

401. — Quær. hîc 3. quænam sint pœnæ duello impositæ. espond. tres esse ex Trid. Sess. 25. cap. 19. I. Excommunitio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam currunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secus si non rsuaserint, ut bene ait Elbel de Hom. num. 122.); item favom præbentes, Domini dantes locum; ac etiam spectatores, non idem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de instria spectant, et sua præsentia quodammodo approbant, et imant duellantes, prout Greg. XIII et Clemens VIII explicant ridentinum: vide Elbel d. n. 122. II. Pœna est proscriptio nnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non detur recepta in nostris partibus. III. Est privatio Sepulturæ cclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt lbel n. 142. Tamb. Dian. etc. si ipsi alibi moriantur, vel si te mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata ulla, Detestabilem, etiam isti privantur sepultura Ecclesiastica, amvis (ut ibi dicitur) Sacramentis muniti decesserint. Istæ tem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum, ilicet convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum aprovisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ, perrexent ad aliquem locum idoneum. Ita valde probabiliter Elbel 132. cum Dian. Bonæsp. etc. communissimè. Idemque probaliter dicunt Tamb. Dec. l. 6. c. 1. §. 3. n. 11. Dian. p. 5. tr. . R. 39. ac Elbel n. 137. si quis alteri dicat, tecum pugnabo ima vice, qua mihi obviaveris; nam eo casu, postea etiam hato conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deest designao loci, et temporis.

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat Bellum.

02. Quando licitum sit bellum? — 403. Quid debeat facere Princeps, ut licitè bellum inferat? — 404. An possit inferri bellum cum sola opinione probabili? — 405. Ad quid teneantur principes? — 406. An liceat eis vocare in auxilium Hæreticos et Gentiles? — 407. Ad quid teneantur Duces? — 408. An milites possint bellare cum dubio de justitia belli?

402. — « Resp. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta » repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum verò quo » vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit. 1. Ut geratur » auctoritate Principis, vel Magistratûs, nullum agnoscentis » Superiorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, et quædam » Resp. v. gr. Venetorum, Genuensium, etc. 2. Ut adsit justa » causa eaque gravis; v. gr. necessitas boni communis, et quietis » conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coercitio rebel- » lium, defensio innocentium, etc. Vide *Laym. hîc, et Mol. t.* 1. » *d.* 114. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 3. °(*Justa etiam causa est bellum* » *indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut Salm. tr.* 21. » *c.* 3. *p.* 2.)° 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex » odio, sed ex amore boni communis, quam, si hæc ultima sola » desit, non sit obligatio restitutionis. Ita communiter cum » *D. Thom. q.* 41. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. »

Unde resolves :

« 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se » defendere, quia circa eamdem rem non possunt duo habere » contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet ob » ignorantiam invincibilem. *Fill. n.* 185.

403. — « 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni » diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, et gravi causa. » Ad quod sequentia conducent: 1. Ut curet habere non tantùm » peritos, sed etiam bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam » à suis impediantur, vel intervertantur litteræ, aut instructio- » nes ad ipsum. 3. Ut non tantùm à suis Consiliariis, sed etiam » à diversis Theologis curet justitiam belli secundùm leges Evan- » gelicas examinari, et liberè edici. 4. Ut auditis omnibus, ipse » quoque coram Deo illam examinet, statuatque id, quod in punc- » to mortis se fecisse vellet. Denique, licèt sufficiat opinio pro- » babilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter du- » bia, et alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cùm » melior sit conditio possidentis. *Filliuc. tr.* 29. *c.* 9. *q.* 4. *Trull.* » *l.* 5. *c.* 2. *d.* 3. ubi cum *Diana p.* 4. *tr.* 4. *R.* 72. docet, licere » etiam Principi concedere repressalia, servatis tamen conditio- » nibus certis, quas v. apud *Pal. tr.* 1. *c.* 6. *disp.* 5. *p.* 4. et hîc » infra *Art. seq.* »

404. — Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri, Regnum bona fide possidenti? *Prima* sententia affirmat *cum Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 36. *et Az. Fill. Trull. Escob. etc.* apud *Salm. tr.* 21. *c.* 9. *n.* 20. Et hanc sequitur *Sporer de V Præc. c.* 2. *n.* 100. Ratio istorum, quia Princeps non debet inferioris esse conditionis, quàm persona privata; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quòd sit sua; cur non concedenda est Principi adversùs alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni, ab altero possessi vindicandam, cùm non adsit Judex superior, qui

inter ipsos valeat litem secundùm jus decidere? *Secunda* sententia tenet, quòd, ut Princeps non possidens possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliore. Ita *Suar. et Victoria;* saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. t.* 2. *p.* 400. *v. Si primum;* item *Bann. Prado et Led. ap. Salm. loc. cit. n.* 20. Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res à judice adjudicanda esset, juxta sententiam, de qua loquemur *l.* 4. *n.* 210. *v. quær. I.* Ita Princeps, cùm non possit Judicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib.* 3. *pag.* 1. *n.* 869. Sed *tertia* sententia, longè mihi probabilior docet, non posse Principem adversùs alterum bona fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat: ratio potissima est, quia possidens (cùm possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi juxta dicta *lib.* 1. *n.* 53 *et* 54.) nequit unquam re possessa expoliari, nisi constet quòd illam injustè retineat. Ita *Pal.* 1. *t.* 1. *tr.* 1. *D.* 2. *punct.* 7. *n.* 5. *Elbel de Bello Conf.* 6. *n.* 149. qui nostram sententiam habet ut certam, *Holz. de V Præc. n.* 602. *Salm. l. c. n.* 22 *et* 26. *cum Vasq. Montesin. Villal. et Salas.* Idem tenent *Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 3. *n.* 25. *et Tamburin. Dec. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 30. dicens hanc esse legem Canonicam, etiam à Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris. Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licèt secunda sententia satis probabilis, speculativè loquendo, etiam intrinsecè videatur, tamen multùm arridet, quod ait *Ronc. de Carit. c.* 5. *q.* 7. cui adhærent *Salm. n.* 24.: nimirum, quòd bellum communiter talia fert secum flagitia et damna Religioni, innocentibus, honori mulierum, etc. ut practicè vix unquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

408. — « 3. Perspecta justitia belli, debet proponi parti » adversæ; quæ si offerat competentem satisfactionem, non » debet bellum inchoari. Imò, ut probabilius est, si cœptum sit » debet, si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex caritate, » mox finiri. V. *Mol.* supra *d.* 103. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 3.

« 4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem abla- » torum, et expensarum, item in pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* » Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis » imperare, extruere arces, et cætera quæ ad securitatem sunt » necessaria. *Con. Dian. p.* 6. *d.* 4. *R.* 22.

« 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui » tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, » qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. » *R.* 29.

« 6. Tenentur etiam aliquando Principes Catholici à bello, alio- » qui per se justo, abstinere, si inde oriturum sit scandalum, et » spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. *Pal.* » *Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 7.

406. — « 7. Etsi, per se loquendo, in bello justo liceat advo-
» care Infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imò
» plerumque non licet, ratione scandali, aut periculi in Fide,
» v. gr. ne subditi pervertantur, sacra profanentur etc. *Reg. t.* 2.
» *l.* 21. *n.* 10. *Fill. n.* 81.

« 8. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello
» justo auxilium ferre; nisi tamen sit periculum scandali, incre-
» menti hæreseos, et damni veræ Fidei. Vide *Con. tr. de Car.*
» *d. de Bello.* »

Quæritur, an liceat Regibus Catholicis in bello justo contra alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles? *Prima* sententia universè affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, etc. ap. Salmant. de V Præc. cap.* 8. *num.* 32. *Secunda* sententia tenet, hoc absolutè esse illicitum ex *Exod.* 34. *v.* 12. ubi habetur : « Cave ne unquam cum habita-
» toribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam. »
Ita *Ramirez, Pizarrus,* et alii plures, quos congerit *Diana p.* 10. *tr.* 2. *Addit. Resp.* 2. *Tertia* sententia verò, dicit, per se licitum esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumque per accidens esse illictum ob damna Religioni imminentia. Ita cum *Bus.* tenent *S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninch, Prado, Tapia, Pal. et Bon. apud Salmanticens. numer.* 34. Hæc tertia sententia speculativè est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omnino tenenda cum *Sporer. n.* 107. *et Salm. n.* 35. *cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca, et Villal.* Ratio, quia est moraliter impossibile, quòd, contracta societate cum Hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant.

407. — « 9. Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officiales
» peccant, tenenturque ad restitutionem. 1. Si pauciores habeant
» milites, quàm in solutione stipendii exhibent. 2. Quando de-
» bent ex officio commeatum curare, et dant militibus cibum,
» vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu
» per regiones accipiant pecunias à variis pagis, ne istic pernoc-
» tent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad
» domos diversas. *Molin. Bec. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 27 *et* 28. 5. S
» stipendium militibus subtrahentes, permittant eis, ut extor-
» queant ab innocentibus necessaria.

« 10. Miles, qui in bello, et justo, et injusto, paratus est mereri
» stipendia, est in malo statu, et incapax absolutionis, nisi men-
» tem corrigat; et quidem, si militet in bello injusto, tenetur ad
» restitutionem damnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset:
» tunc enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie habet, vel
» eorum, in quibus factus est ditior. V. *infra.*

408. — « 11. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui
» bellum gerit, aut, ab eo ante conductus, non tenetur inquirere
» de Justitia belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrat in
» contrarium, quæ positivè reddat dubium; quia potest præsu-
» mere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque
» Auctoritas plerumque illi sufficit ad formandum etiam posi-

» tivè judicium probabile de justitia causæ, ne cum dubia fide
» operetur. Vide *C. Lugo. d.* 18. *de just. s.* 1. *n.* 21. Si verò non
» sit subditus, tenetur priùs inquirere, et postea saltem proba-
» bile formare judicium, bellum esse justum. *Mol. d.* 113. *n.* 171.
» *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. *n.* 8. *Azor. Mald.Reg.* contra quosdam
» apud *Dian. t.* 2. *tract.* 5. *misc. R.* 96. *et t.* 3. *R.* 7. *Card. de*
» *Lugo l. c. Escob. E.* 7. *c.* 8. »

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi Regis bellum inferentis : tunc, nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imò tenentur obedire Principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 3. *n.* 15. *Spor. de V Præc. c.* 2. *num.* 102. *et Salm. de eod. Præc. c.* 8. *n.* 29. *cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas, et Villal.* Et habetur expressum in *c. Quid culpatur, Dist.* 23. *q.* 1. ubi S. August. sic docet : « Vir justus, si fortè sub Rege, homine etiam sacrilego,
» militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quòd sibi jubetur,
» vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel, utrum sit,
» certum non est. » Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secus verò dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi priùs certi fiant de justitia belli : ratio, quia, cùm agatur de damno tertii, nequit illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita comm. *Cajet.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ad* 4. *Sanch. Sporer ll. cc. et Salm. n.* 30. *cum Led. Mol. et. Villal. contra aliquos apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis, stipendio conductis, idem dicendum, quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer, et Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quàm primùm potest, curare dimissionem, et interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. g. cæde, præda, etc. V. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, V. *Escob. E.* 7. *c.* 8.

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat.

409. — « Resp. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea omnia
» facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; v. gr. occidere,
» spoliare, etc. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur
» pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi,
» Clerici, peregrini, mercatores, et rustici) directè vita spoliari
» non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars Reip.
» hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. *Mol. Bel. p.* 2.
» *c.* 10. 11 *et* 12. *Laym. Fill. n.* 191. *etc.* Ratio est, quia cùm
» sint pars Reip. possunt propter hujus delicta puniri in iis

» bonis, quæ Reip. dominio subsunt.° (*Dicit tamen Spor. de V* » *Præc. n.* 122. *quòd, transacto bello, restituenda sint Ecclesias-* » *ticis omnia ablata, nisi ea in usum justi belli absumpta sint.*)° »

Unde resolves.

410. — « 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam » Ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et occidere, » si v. g. Ecclesia, velut castro, ad repugnandum utantur. *Sylv.* » *v. Bellum, n.* 11. *Sa, Bon. p. ult.* §. 3.

« 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stratagematibus, dum- » modo absint mendacia : etsi etiam hæc v. gr. quando explora- » tores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, ad quæ » cavenda nulla prudentia datur, v. gr, veneno inficere puteos, » aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Mol. d. n.* 11.

« 3. Fides hosti data servanda est nisi vel coactus dederis, vel » in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis, aut si hostes » eam non servent : aut denique conditiones, ac circumstantiæ » planè sint mutatæ. *Dual. Pal. Dian. l. c. R.* 10. vide etiam » *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12.

« 4. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstet » scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti verò » in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium » secum auferre possunt. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. *c.* 12. *n.* 16. An obsides » liceat occidere, vide supra *d.* 4. *casus* 5.

« 5. Potest quidem aliquando (rarò tamen, et nonnisi ob causas » gravissimas) dari urbs in prædam : milites tamen privata aucto- » ritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, » quia sunt executores tantùm, et ministri. V. *Sa, ver. Bellum.* » *Laym. hîc tr.* 3. *c.* 12. *Fill. n.* 198. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *toto.* Dum » autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantùm teneri » ad damnum, quòd ipsi intulerunt, probabile esse docent *Dian.* » *l. c. R.* 31. *ex Sylv. Nav. etc.* item *p.* 3. *t.* 5. *R.* 86. Vide infra » *tr.* 5. *c.* 2. *d.* 3.

« 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, aliisve, » apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, aufe- » rant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi » constet, ea omnino liberè fieri : siquidem donationes illæ ple- » rumque non spontaneæ, sed coactæ sunt); præter ea, quæ ex » constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen » sint in extrema, vel saltem gravi necessitate : *Mol. Con. Pal.* » *Bec. etc. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 21.° (Milites tenentur etiam » restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi » non impediunt : ita *Elbel n.* 154. Quia ipsi tenentur ex justitia » damna Reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, vic- » toria adhuc non desperata, vel si discedant à castris sine justa » causa; secus, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum » stipendium. *Elbel n.* 180. *cum Pal. Laym. Sporer, etc.*)°

« 7. Repressalia licita sunt his conditionibus : 1. Ut manifestè » constet, cives alterius Reip. fecisse injuriam. 2. Ut Superiores

» illorum rogati recusent administrare justitiam. 3. Ut constet
» eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus, causa
» cognita, id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm justa
» satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Eccle-
» siasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. et aliis.*

411. — « Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?
« Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ, mobilia
» fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat Principi,
» et Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria,
» bona ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capien-
» tium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. *Valent. t.* 3.
» *d.* 4. *q.* 3. *Mol. d.* 18. *et Hurt. t.* 2. *d.* 169. *sect.* 12. §. 119.
» ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. Vide etiam *Sylo.*
» *Bonac. loc. cit.* de peccatis in bello committi solitis. *Trull. l.* 2.
» *d.* 10 *et seq. Dian. p.* 6. *t.* 3. *R.* 23. ubi contra *Durand.* docet,
» hanc sententiam esse in praxi tutam. »

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO, ET NONO.

Non mœchaberis, et non concupisces, etc.

412. — « CONJUNGO hæc duo Præcepta, quia utroque idem
» explicitè, vel implicitè prohibetur, scilicet peccata impudicitiæ,
» et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus
» delectationis, seu sensûs venerei, qui fit cum commotione spi-
» rituum generationi servientium, circa partes corporis venereas,
» ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut
» sensitivorum, si tamen non sint venereæ aut venereorum, nec
» ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu
» peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos in quibus non
» intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio se-
» minis, ut sunt actus interni desideriorum, et oblectationum
» morosarum, qui speciem sumunt ab objectis, et perfectos, ac
» consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum.
» Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ
» non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi
» per deformitatem superadditam aliquando specie differant),
» v. g. adulterium, incestus, etc. Alii innaturales sunt, seu contra
» naturam, in quibus conditiones à natura institutæ, v. gr. iden-
» titas speciei, vas debitum, etc. non servantur. Et hi etiam in
» ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundùm
» modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes. »

DUBIUM I.

An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium.

413. Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva? — **414.** Quomodo sit malus omnis actus venereus? — **415.** An detur parvitas materiæ in re venerea? — **416.** An detur in delectatione sensitiva? — **417.** An oscula aliquando sint licita? — **418.** Et quando excusentur à mortali? — **419.** De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum. — **420.** De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum. — **421.** An sit semper mortale aspicere pudenda sexûs diversi? Vel pulchri adolescentis? Et an aspectus isti induant speciem objecti? — **422.** An liceat aspicere partes honestas diversi sexûs? — **423.** An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris? — **424.** An sit mortale aspicere picturas turpes? — **425.** An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili? *Remissivè ad l.* 2. *n.* 52 *et* 54. — **426.** Quando peccent graviter proferentes verba turpia? — **427.** An semper graviter peccent audientes comœdias turpes? An ad eas cooperantes pecunia, vel plausu? — **428.** An illas repræsentantes, et componentes? — **429.** An liceat choreas ducere? — **430.** An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare? — **431.** An liceant tactus, etc. inter conjuges aut sponsos?

413. — « Resp. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis intentio, et delectatio venerea, et venereorum ab intentione, et delectatione sensitiva, et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, et conformitate rei tactæ cum organo tactûs. Deinde sciendum intentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et excludere à Regno cœlorum, secundùm Apostolum ad *Gal.* 5. »

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solùm nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones, et circumstantias, à *P. Busembao* omissas, hîc discussas, et declaratas inveniet: Utinam breviùs, aut obscuriùs explicare me potuissem! Sed cùm hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, et propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur, imò non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clarè (licèt quo castissimè fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de sexto Præcepto, quemadmodum et alium de Debito Conjugali, non legant, nisi cùm fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpius

mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414. — Quamvis sub hoc Præcepto *non mœchaberis* tantùm exprimatur adulterium, quod propriè significat vox græca *mœchia;* nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vide *Salm. de VI Præc. c.* 1. *n.* 3. qui fusè hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambros.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quàm adulterium, attamen, quia à lege Naturæ copula carnalis tantùm ad Matrimonium est ordinata, per quod proles non solùm gigni, sed etiam bene educari possit, ideo in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquam quòd fornicatio jam alibi expressè vetita à Deo invenitur, prout *Leo.* 19. 23. *Deuter.* 23. 17 *et* 1. *Cor.* 6. 9.

« 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et similia, si extra » matrimonium fiant, ex intentione actûs luxuriosi, vel ob delec- » tationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in » seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia : quia eo » animo, extra matrimonium, sunt impudica, et natura sua talis » delectatio tendit ad perfectam, *Fill. t.* 30. *c.* 9. *n.* 294. *Less.* » *lib.* 4. *c.* 3. *d.* 8. *Sanch. l.* 9. *d.* 46. »

415. — Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quòd distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, à delectatione sensitiva, sive naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de Matrim. l.* 9. *D.* 46. *n.* 9. secluso periculo pollutionis, vel consensûs in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum, vel pedem fœminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nao. Sotus, Salas*, et plures apud *Salm. c.* 3. *n.* 79. Idem videtur etiam tenere *Tambur. Dec. de Impud. c.* 8. §. 1. *n.* 8 *et* 9. Sed *Tamb.* alia via incedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latiùs patet ad sensus tactûs. Hinc dicit, tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omnino tenendum est cum *Viva in Trut.* super Prop. 40 damn. ab Alex. VII, et *Salm. c.* 3. *n.* 81. ac *Moya, et Corella,* quòd omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum, maximè post prædictam prop. 40, quæ dicebat : « Est probabilis opinio, quæ » dicit, esse tantùm veniale osculum habitum ob delectationem » carnalem, et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo » ulterioris consensûs, et pollutionis. » Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive

commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Meritò igitur *Tournely Continuat. tom.* 3. *p.* 526. *Concl.* 2. *et Salm. c.* 3. *n.* 65. *cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus supra relatos, scilicet vellicare manum fœminæ, intorquere digitos, etc. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et meritò pariter *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 911. rejicit opinionem *Arriagæ*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales, sponte obvenientes.

416. — Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manûs fœminæ, prout de contactu rei lenis, putà rosæ, panni serici, et similis? *Prima* sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio, Salas. Nav. Fill. Hurt. Moya*, et pluribus apud *Salm. c.* 1. *n.* 36. et adhæret *Bus. infra n.* 4. *et Tourn. t.* 3. *p.* 516. *Concl.* 7. *cum Comit. Baron. Sylvio, et aliis. Secunda* tamen sententia negat cum *Cajetan. Diana*, et aliis *apud Salm. n.* 40. *in fine.* Ratio, quia tactus, secundùm quòd sunt delectabiles juxta sensum tactûs puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum meritò dicunt *Salm. n.* 48. cum *Fill. Trull. Diana, etc. ac Roncag. de* 6. *Præc. c.* 1. *q.* 2. primam sententiam non esse practicè probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maximè à personis ad copulam aptis, et maximè si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait *Elbel de* 6. *Præc. n.* 186. Hinc rectè dicunt *Sporer de Matr. c.* 3. *n.* 687. *cum Sanch. l.* 9. *D.* 49. *et communi, ac Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 804. regulariter primam sententiam non esse practicè probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, à quo abesset tale proximum periculum. Id verò tantùm admitterem cum *P. Holzmann de* 6. *Præc. c.* 2. *n.* 706. in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensûs sibi imminere; sed hic casus quando erit? Notandum verò aliud esse (ut bene distinguit *Tourn. tom.* 3. *p.* 570. *in princ.*) agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua bene potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit merè sensibilis, sive naturalis; modò (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest esse sejunctum à periculo incidendi in delectationem veneream.

417. —« 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis, sive
» consummatis; ideoque in confessione explicandum, utrùm sint
» habiti cum simili sexu, an diverso; cum libera, an conjugata,
» cognata, persona sacra, etc. *Less. d.* 15. *Sanch. l.* 1. *c.* 2.

« 3. Oscula, amplexus, compressiones manuum, et simi-
» lia non obcsœna, si fiant tantùm officii, * (ut *S. Thomas.* 2. 2.

» *quæst.* 15. *art.* 4.)° aut amoris patrii, aut amoris honesti, vel
» benevolentiæ augendæ causa, etiamsi delectatio venerea sub-
» oriatur (modò in eam non consentiatur), non sunt peccata.
» *Less. Fill. l. c. n.* 171. ° *Ita communiter S. Anton. p.* 2. *tit.* 5.
» *c.* 1. §. 10. *et Tournely tom.* 3. *p.* 505. *cum Sylvio, resp.*
» *v. ad* 1. ° »

Rectè tamen notat *Croix l.* 3. *part.* 1. *n.* 900. quòd oscula, etiam habita ex more Patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinariè sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit è converso cum *Sanch.* etc. *n.* 902. quòd osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinariè nisi veniale, quia delectatio illa ordinariè non est nisi naturalis.

418. — « 4. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco,
» curiositate, levitate, petulantia, imò etiam sensualitate, sive
» affectu sensuali, ac naturali (dummodo non cum delectatione
» venerea, nec ejus causa : et si præter intentionem suboriatur,
» ea repulsa, ac tunc abstinendo ab illis), venialem culpam non
» excedunt. Vide *Fill.* hìc, *Less. Sanch. loc. cit. Dian. p.* 4. *t.* 3.
» *R.* 136. Contrarium tamen est tutius. *V. Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 12.
» *num.* 8. ° (*Sed vide dicta n.* 416.)° »

419. — « 5. Idem dicendum de tactu et aspectu inhonestarum
» partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum
» animo venereo, sed ex curiositate tantùm, aut levitate, secluso
» scandalo, et periculo consensûs venerei. ° (Tangere propria
» verenda ex levitate, aut curiositate per se non est mortale, ut
» dicunt *Salm. c.* 3. *n.* 43. *cum Sanch. et Bon. ac Tournely t.* 3.
» *p.* 510. *cum Sylvio et communi :* modò absit turpis delectatio,
» aut ejus periculum : et fiat obiter, et non repetitis vicibus, ut
» bene advertit Tournely, quia aliàs jam aderit periculum. Hinc
» non excusatur à mortali, qui cum commotione spirituum et
» sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc rectè ait Tour-
» nely p. 510. Con. 1. esse mortalem aspectum propriorum, geni-
» talium, si fiat studiosè, et morosè, absque necessitate (ut intel-
» ligendum.) Secus si breviter, ut *Sylvius, et Sanch. ibid.* An
» autem conjux, seipsum voluptuosè tangens, peccet ? Vide di-
» cenda de Matr. *l.* 6. *n.* 936. Morosè autem aspicere commix-
» tionem animalium, periculosum est. ut bene notant *Salm.*
» *n.* 13. *et Croix n.* 903. Excusantur verò conjungentes equos,
» tauros, et similes ad procreandam prolem ; modò absit animus
» libidinosus, ut bene aiunt *Tournely p.* 510. *v. Nostro, Tamb.*
» *l.* 7. *c.* 8. §. 2. *n.* 5. *Elbel. n.* 211. *et Holzmann n.* 711.)° Imò
» si tactus talis, aut aspectus proprii corporis naturali aliquo,
» ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. gr. si fric-
» tione extinguere velis pruritum non venereum : dummodo tamen
» absit periculum pollutionis, aut consensûs in eam, si improviso
» præter intentionem fortè obveniret. *Less. n.* 63. *Fill. n.* 214.
» *Sanch. l.* 9. *d.* 31.

420. — « 6. Tactus nudi, et aspectus partium inhonestarum » alterius corporis, maximè diversi sexûs, aut concubitûs humani » ex curiositate (nam de necessitate aliud est, etiam secluso » affectu venereo) videntur non posse excusari à mortali propter » gravem indecentiam, et periculum proximum actûs venerei : » nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, et ita obiter, ut » hæc absint *Sanchez n.* 23 *et* 29. *Fill. n.* 218. *Laym. etc.* *(*cum* » *Tamb. et Salmant. d. n.* 13.)* »

Notandum I, quoad tactus impudicos, quòd eos sola necessitas excuset; hinc Medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ etiam diversi sexûs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb.* 6. *Dec. de Impudic. c.* 3. *n.* 49. ex communi, *et Salm. c.* 3. *n.* 12. *et* 68. *Sanct. Thom.* 2. 2. *quæst.* 154. *a.* 4. *et Sporer de Matrim. n.* 674. Vide dicenda ex *n.* 481. Hoc speculativè verum est : utinam tamen practicè Medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexûs, nisi fortè fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hîc *n.* 7. tenent *Tamb. Dec. c.* 8. §. 2. *n.* 4. *et Croix n.* 906. At rectè *Salm. n.* 50. hoc neque practicè dicunt admittendum, sed tantùm speculativè, modò tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix n.* 904. *cum Sanchez*, nec etiam excusat à mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id meritò *Salm. c.* 3. *n.* 49. practicè etiam damnant de mortali, si ita tangantur pudenda diversi sexûs, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est, *Croix* autem *n.* 902. probabiliter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant.

Notandum II, tangere genitalia brutorum non esse ordinariè nisi veniale, ut dicunt *Croix l.* 3. *part.* 1. *n.* 903. *Sanchez de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 15. *etc.* Secus probabiliùs dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix l. c. Holzm. n.* 711. *Elbel de VI Præc. n.* 211. *Tournely p.* 510. *v. Nostro. et Sporer de Matr. c.* 3. *n.* 697. *cum Bon. Salas, et Tamb.* (contra *Dian. et Sanch.* putantes, hoc non esse mortale.) Ratio, quia, licèt hoc fieret tantùm levitatis causa, tamen est actio per se vehementissimè excitans ad venerem.

Notandum III, cum *Bus.* hîc *n.* 7. *et Salm. c.* 3. *n.* 13. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensûs venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexûs, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant Salmant. *c.* 3. cum *Sanchez, et Filliuc.* Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421. — Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexûs, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visûs, sit de se mortale? Negant *Caj. et Navar.* apud *Sanchez*

de Matrim. l. 9. D. 46. n. 21. quia dicunt, delectatio ex visu non est, talis, sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantùm naturali. Sed cum *Sanch.* n. 22. *et S. Antonin. Gers. Less. Fill. etc. ac Salm. c.* 1. *n.* 7, 9 *et* 12. omnino dicendum, esse mortale, nisi visio fieret à loco longinquo, et tempore brevissimo, ut *Salm. n.* 13. *et Ronc. c.* 1. *q.* 1. Ratio, quia talis turpis aspectus procul dubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen à mortali *Salm. n.* 12. *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis; At hoc nec admittendum puto, cùm saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. c.* 3. *n.* 13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem à mortali quemcumque deliberatè aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm.* eodem loco in fine cum *Sanch. et Fill.* quòd aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eamdem speciem objecti, et ideo dicunt explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ veriùs contradicit *Croix. l.* 6. *p.* 2. *n.* 130. ubi ait quòd, qui sine ullo desiderio personam venereè aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona: quomodo enim fœmina, aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cùm ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. — Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas personæ pulchræ sexùs diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. c.* 1. *n.* 2. dicunt, hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascumque res pulchras, ad visum à Deo creatas; ideo tenent, nullam esse culpam per se, præcisa curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Tourn. t.* 3. *p.* 513. *in fine*, loquendo de homine seculari. Sed in praxi puto hoc rarò excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secus tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit à veniali, nec etiam à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ procul dubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm. ibid. n.* 3. *cum Less. Caj. S. Anton. Fill. etc. ac Holzm. n.* 712. *et Elbel. n.* 188. Imò valde meritò ait *Ronc. de* 6. *Præc. c.* 1. *Reg. in praxi* 1. diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maximè, si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo: Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinatè dilecta, cui valde adhærent *Salm. c.* 3. *n.* 22. *et c.* 7. *n.* 34. *ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

423. — Aspicere autem partes minùs honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsûs, et modò aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non

est mortale ; Ita *Nav. Sum. c.* 23. *n.* 19. *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 25. *Cajet. v. Ornatus*, *et Salm. c.* 3. *n.* 13. *cum Armill. et aliis*. Dictum est *de se*, nam bene inquit *Holzm. dict. n.* 712. id facilè mortale esse in aspiciente, valde ad venerem proclivi.

424. — Aspicere picturas obscœnas, tantùm ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c.* 8. §. 5. *n.* 1. si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed, in praxi, virum morosè aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari à mortali, quia difficulter se liberare hîc poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elbel. n.* 195. ; nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magna distantia, ut bene ait *Ronc. c.* 1. *q.* 1.

425. — Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmativè, si ornet se pro decentia sui statûs, vel juxta morem Patriæ. *Salm. de VI. Præc. c.* 13. *n.* 16. Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 169. *art.* 2. Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certè peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant ; leviter verò, si faceret tantùm ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Sylv. etc.* cum *Salm. l. cit. n.* 15. *ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. n.* 16. *cum S. Th. dict. art.* 2. *ad.* 1. *et* 3. qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vide alia dicta de scandalo *l.* 2. *n.* 55. ubi diximus, quòd mulier, juxta consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulum ubera detegens non peccet graviter, per se loquendo, si fortè inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati. Vide dicta *eod. l.* 2. *n.* 54. Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter ; sed non rarò erit mortale ; Vide *ibid. n.* 52. *vers.* 2. *Si fœmina.*

« 7. Aspectus verò, et subinde etiam (rariùs tamen propter » periculum adjunctum) tactus ex petulantia, vel curiositate, » partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexûs, » citra affectum, et periculum consensûs venerei, excusari posse » à mortali, ut v. gr. quando simul aliquid natant, vel se lavant, » docent *Laym. l.* 3. *sect.* 4. ex *Sanch. l.* 5. *mor. c.* 6. *n.* 12. 13. » *et n.* 27. 28. *Trull. d.* 12. *n.* 15. * (*Vide dict. num.* 420.)*.

426. — « 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœ- » diarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ, et dona » amatoria, si tantùm fiunt ex curiositate, vel vano solatio, non » sunt mortalia ; secùs tamen, si fiant, vel animo inhonesto, » sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel alio- » rum, *Sanch. d.* 46. *q.* 3. *Fill. t.* 30. *c.* 10. *q.* 3. »

Quær. 1. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quidquid in hoc puncto diversè DD. sentiant, dicendum I, de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quod de audiente) ; sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de Matr.*

l. 9. *D.* 46. *n.* 34. Dicendum II quòd loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hîc, et *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 8. *ac Sanch. n.* 35. cum *S. Antonin. Nav. etc. Tamb. c.* 8. §. 3. *n.* 2. Nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n.* 36. *cum Nav. etc.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c.* 3. *n.* 19. Hinc notant *num* 20. cum *Dicast.* dicteria turpia, quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quia lubricè dicuntur, et audiuntur. Ita etiam loquitur S. Anton. l. c. dicens : « Ubi talia verba turpia dicun-» tur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint » mortalia..., tamen potest esse mortale ratione scandali, ut, » cùm Audientes sint debiles spiritu, et verba essent multùm » lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus can-» tilenas plenas lasciviis. » Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n.* 44. *Tamb.* §. 5. *num.* 1. *et Spor. de Matr. n.* 695. de se esse tantùm veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. (Sed sedulò satagant Confessarii, ut hoc prohibeant, quantùm valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam Animæ ruinam hauriunt.) Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n.* 38. *cum Caj.* Rectè autem advertit *S. Antonin. l. c.* quòd, audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videtur posse excusari à mortali*, sicut qui morosè delectatur in turpi cogitatione, *nisi fortè* hæc forent inter Conjuges. Dicendum III cum eodem *Sanch. n.* 39. esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut rectè addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cùm talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis, ut bene advertit *Elbel n.* 194. Hinc tenent *Salm. c.* 5. *n.* 19. non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maximè coram adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexûs, coram aliis sexûs ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata : et tunc peccant non solùm peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut rectè dicunt *Salm. cum Dic. n.* 21. Et ideo in Confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarunt. Colloqui autem honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maximè in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *n.* 422. *in fin.* cum *Salm. n.* 22. *Ronc. c.* 1. *Reg.* 2. *in praxi.*

427. — Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quòd, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 42. Si verò in

comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantùm, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensûs in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n.* 41 *et Tamb.* §. 5. *n.* 1. *cum Diana, Rodr. Lorca, etc.* quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret sua pecunia, concurrens ad talem repræsentationem.

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croix l.* 2. *n.* 239. Et huic opinioni olim adhæsi. Sed meliùs nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, et Holzm. de Carit. c.* 4. *n.* 242. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positivè cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem rectè dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui aliàs impedire commodè possunt. Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positivè in illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, et Religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim rectè docet Bened. XIV, de Synodo l. 11. c. 10. Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus, et insuper pluries esset expertus, se, illas spectando, nunquam lethaliter peccasse; modò suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. — Certum est autem, repræsentantes, seu componentes has comœdias, notabiliter turpes, nullo modo excusari posse à peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n.* 42. *cum S. Anton. Sylv. Ang. etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut rectè notat *Tamb. ib.* Nota autem hîc id quod docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 168. *art.* 3. *ad* 3. nempe: « Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium » histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus » non est secundùm se illicitum: nec sunt in statu peccati, dummodo moderatè ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis, (id est turpibus, vel quæ vergunt in » Proximi nocumentum, ut explicat in corp.) ad ludum, et non » adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis.... Unde » illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant....; si qui autem... sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, » peccant, quasi eos in peccato foventes. » Idem docet *D. An-*

ton. p. 2. tit. 23. §. 14. ubi explicando verba illa D. Thom. *illicitis verbis aut factis*, dicit : « Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale. », Vide alia dicta *de Scandalo l.* 2. n. 56.

429. — « 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo » alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circum- » stantia mala, secundùm se non sunt malæ, nec actus libidinis, » sed lætitiæ. Quando verò sancti Patres eas interdum valde re- » prehendunt, loquuntur de turpibus, et earum abusu. Vide » *Caj. v. Chorea. Fill. n.* 223. °(*Choreæ, ut docet S. Anton. p.* 2. » *tit.* 6. *c.* 6. per se licitæ sunt, modò fiant à personis secularibus » cum personis honestis, et honesto modo, scilicet non geseticula- » tionibus inhonestis. *Idem dicunt Salm. c.* 3. *n.* 17 *et* 18. *cum* » *Azor. Cajet. Fill. Bon. etc.* In choreis autem leviter apprehen- » dere manum fœminæ, vel non erit culpa, vel ad summum » venialis, *ut notat Caj. ib. Sum. v. Chorea : et consentit proba-* » *biliter Sporer de Matr. c.* 3. *n.* 694. *Vetitum autem fuit Cle-* » *ricis à Trid. sess.* 24. *c.* 12. *choreis illicitis assistere, saltem* » *illas ducere.* Vide *Salm. ib.*

« 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros aut » picturas, incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt » ruina proximi ; cùm moraliter certum sit, multos inde ad pec- » catum incitandos. *Fill. n.* 211. Similiter Magistratus, qui per- » mittunt, ut exhibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter » docet *Hurt.* et concedit *Bald.* si auctoritatem illis præstent, eas » approbent, vel foveant : addit tamen, eos posse aliquando excu- » sari, si ad majus malum impediendum non puniant, et tantùm » tolerent. Vide *Diana p.* 5. *t.* 15. *R.* 82.

430. — « 11. Persona soluta, permittens se tangi ab alia, tac- » tu, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio » manûs, amplexus, et oscula juxta morem patriæ, non peccat, » nisi ei constet fieri pravo affectu ; huic enim cooperari non » licet. Docet tamen *Filliuccius*, etiam tunc admitti posse, ne » tangens infametur. °(*Sive, ne suspicionem infamiæ ingerat,* » *vel ne alii scandalizentur. Ita Tourn. t.* 3. *p.* 505. *cum Sylvio* » *et Salm. c.* 3. *n.* 62. *cum Sa, Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen* » *resistere, si tactus fiant clam, et certum sit malitiosè fieri. Salm.* » *ibid. Tamb.* §. 4. *n.* 25. *Croix lib.* 2. *n.* 249.)° Admittens au- » tem tactus impudicos (ut mamillarum et obscœnarum partium) » vel oscula furtiva °(*ut dicunt etiam Salm. d. n.* 22.)°, et mo- » rosa, vel indecentia, peccat : quia præsumitur affectus malus. » Vide *Fill. tr.* 30. *n.* 169. et infra *lib.* 5. *c.* 1. *dub.* 2. »

Utrùm autem mulier, vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat ? Affirmant *Salm. ibid. cum Caj.* ex communi, ut asserunt ; et probant ex *Deut.* 22. *v.* 24, ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cùm esset in Civitate.* Sed valde probabiliter dicit *Nav. Summ. cap.* 16. *n.* 1. *Soto de Just. l.* 5. *q.* 1. *art.* 5. *et Bon. de VI Præc. q. un. n.* 10. *cum Reg.* non teneri mulierem ad claman-

dum cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat quantùm potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale, pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, et non clamasset, *cùm esset in Civitate;* quia præsumebatur ipsa (ut commentat *à Lap.*) *stupro consensisse, et ideo non clamasse.* Et idem sentiunt *Menoch. et Gordon. cum Philone* apud *Calmet,* super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia præcepta judicialia Veteris Legis jam omnino cessaverint per præcepta judicialia perfectiora Legis Evangelicæ, ut probat doctus *Frassent. t.* 6. *de Leg. D.* 3. *art.* 2. *q.* 4. *concl.* 1. *in fine.* Non negandum tamen, quòd, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potiùs pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quàm permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus *n.* 368. At negativa, quam tenent *Sot. Nav. Tolet.* et alii. potiùs speculativè, quàm practicè est probabilis.

431. — « Quæres, an, et quatenus liceant tactus, et aspec-
» tus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

« Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad hanc
» enim licitè se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa
» si fiant, sunt peccata venialia : quia matrimonium eos cohones-
» tat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habean-
» tur cum periculo pollutionis : quæ, cùm iis sit illicita, eo casu
» erunt mortalia, regulariter saltem. *Sanch. l.* 9. *d.* 46. *n.* 7. *Fill.*
» *n.* 357. et alii. ° (*Vide l.* 6. *n.* 932. *ad* 936.)°

« Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in
» partibus honestis licent, si ex iis tantùm intendant delectatio-
» nem sensitivam: secus, si veneream; *Sanch. l. c. n.* 50. *etc.*
» *Bonac. p.* 9. *num.* 6. *etc.* ° (*Sed vide dicenda l.* 6. *n.* 854.)° »

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

432. An fornicatio sit vetita de jure Naturæ? — **433.** An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat? — **434.** An permitti possint meretrices? — **435.** Circa concubinatum, quæritur I. An possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia? — **436.** Quær. II. An absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum? — **437.** Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens? — **438.** Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis? Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat? — **439.** Quær. V. An famula peccans cum Domino? — **440.** Quær. VI. An uxor peccans cum viro? — **441.** Quær. VII. An tollenda occasio etiam

quam gravi damno? — 442. Quæ sint pœnæ pro concubinatu, præsertim pro Clericis? — 443. An stuprum sit speciale peccatum? — 444. Ad quid teneatur Raptor? — 445. Quid de adulterio? — 446. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges? — 447. An copula habita inter desponsatos? — 448. Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei? — 449. Qu. II. An differant incestus cum affinibus? — 450. Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus? — 451. Qu. IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid, si sit ejus Parochus? — 452. Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem? — 453. An soli tactus incestum constituant? — 454. Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe? — 455. Circa sacrilegium *Personale*, Quær. I. An Sacerdos simul Religiosus, violans castitatem, committat duo sacrilegia? — 456. Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata? — 457. Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid, si morosè delectetur de peccato alterius? — 458. Circa sacrilegium *Locale*, Qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia? — 459. Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia? — 460. Quæ comprehendantur per locum sacrum? — 461. Qu. III. An verba et aspectus lascivi, habiti in Ecclesia, sint sacrilegia? — 462. Qu. IV. An cogitationes turpes? — 463. Circa sacrilegium *Reale* quæritur, quando committatur?

432. — « Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, » quo natura instituit : v. gr. quando servantur sexus diversus, » species eadem, vas, et modus naturalis, etc. »

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.

« 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc » est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex mutuo » consensu. Ad hanc reducitur : 1. Concubinatus, qui est fornicatio » continuata. Unde concubinarius (sicut et meretrix) ordinariè » non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, » cujus retentio scandalum daret, licèt cum ea non peccaret. » *Sanch. lib.* 1. *mor. cap.* 8. *Nav. cap.* 3. *Fill. tr.* 30. *c.* 2. *n.* 56. » 2. Congressus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio intra eamdem speciem gravior, et in Confessione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docent *Rodr. tr.* 3. *c.* 109. *Sanch. de Matr. t.* 1. » *l.* 1. *dub.* 2. *num.* 6. *Fag. t.* 1. *l.* 4. *c.* 3. *Fill. l.* 2. *tr.* 30. *c.* 2. » *num.* 52. contra *Covarr. Vivald. Led. Azor.* quorum sententiam, » (etiam respectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam censet » *Dian. p.* 1. *tr.* 7. *Resp.* 5. »

Attende hìc propos. 15, damnat. ab Alex. VII quæ dicebat: « Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præ» cepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra cas» titatem, non explicando copulam. »

Deinceps notandum, procul dubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cùm Natura ordinet copulam tantùm ad matrimonium, quo non solùm proles generari, sed etiam bene educari

possit. Ideo fornicatio semper est intrinsecè mala, licèt aliquando per accidens à fornicario proles bene educaretur. Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causa nimiæ delectationis, facillimè errari potest; tum, quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum, quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actûs. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Ronc. de VI. Præc. c.* 1. *q.* 2.

433. — Quæritur hîc 1. an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de Just. et Jure Disp.* 10 *n.* 197. *Ronc. ib. q.* 3. *cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi puto sequendos. Alii verò negant. Vide dicta *n.* 368.

434. — Quær. 2. an permitti possint meretrices? *Prima* sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de* 6. *Præc. c.* 2. *n.* 91. *cum S. Thom. Cov. Trull. Led. etc.* huicque clarè adhæret *S. Aug. l.* 4. *de Ord. c.* 4. Ratio, quia, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideo *S. Aug. c.* ait: « Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris » omnia libidinibus. » Verùm secunda sententia, practicè probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc. de VI Præc. c.* 2. *q.* 6. *Nav. Man. c.* 17. *n.* 195. *cum Cornel. Gutt. et aliis ap. Salm. n.* 83. Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eò quòd in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideo, cùm hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideo se abstinent à sollicitandis fœminis honestis. E converso, permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes Parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Cæterùm, bene advertit et probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretricii*, quòd, licèt in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sint.

435. — Concubinatus autem propriè est concubitus soluti cum soluta (impropriè verò cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in una met domo, sive in alia, ut constat ex stylo Curiæ Romanæ, et ex Concilio Tridentino *sess.* 24. *c.* 8. Nota hîc, ante omnia, prop. 41 proscriptam ab Alex. VII, quæ dicebat: « Non est obligandus concubinarius » ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblec- » tamentum concubinarii, vulgò *regalo*, dum, deficiente illa, nimis » ægrè ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium

afficerent, et alia famula nimis difficilè inveniretur. » Item ota alias tres prop. damnatas ab Innoc. XI. « 61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima peccandi occasione versatur, quam potest, et non vult omittere, quin imò ex proposito quærit, aut ei se ingerit. 62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrit. 63. Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi. »
Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere è domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum Bus. dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 27. Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam. Non negant tamen *Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo eum posse absolvi; putà (ut ait *Spor. de Pœn. n.* 329. *cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de Pœn. n.* 455. Sed eo casu dico, omnino expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quòd pœnitens (satis aliàs dispositus, ut supponitur) non ampliùs redire posset ad peccata confitendum, vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436. — Quær. II. An, extra prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulò se eam dimissurum promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala, et F. Ant. à Sp. S.* apud *Salm. c.* 2. *n.* 28. Alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Vao. Pal. Azor. Tol. Fill. etc.* cum *Diana*, se revocante *ap. Salm. n.* 32. Alii denique, ut *Salm. d. n.* 32. cum *Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic : Si concubinarius est publicè notus, minimè est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris; nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concubina extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret, videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publicè pœniteat, et scandalo satisfaciat. Vide dicenda *ib.* 6. *num.* 512. Si verò concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro : putà, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus morte socii, vel si magnum periculum mortis evaserit. Ita *Lugo de Pœn. D.* 10. *n* 251. *et Salm. n* 34. *cum Pal. Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantùm admittendum puto, quando est moraliter impossibile, quòd concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *n.* 435. *in fine.* Nam aliàs semper absolutio est differenda; quia experientia nimis constat, quòd, obtenta absolutione, difficulter occasio

postea aufertur, et sic facillimè reditur ad vomitum. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 456

437. — Quæritur III. An concubina, quæ à concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam à domo illius discedat? Rectè negant *Salm. c.* 2. *ex n.* 43. Excipiunt tamen *n.* 44. primò, si ex discessu ei grave eveniret damnum, putà infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundò, si fœmina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. — Quær. IV. An possit absolvi, qui, causa artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. t.* 4. *in* 3. *p. D.* 32. *sect.* 2. *Cajet. v. Periculum. et Salm. c.* 2. *n.* 46. *cum Cand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi, quantùm potest. Hinc communiter possunt excusari à deserenda occasione, qui, ratione officii, cum fœminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c.* 3. *n.* 5. *ac Graff. Jann. Hurt. Lopez, etc.* cum *Salm. num.* 47. *et Milant. in p.* 61. *Innoc. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui, fœminis medendo, sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de Parocho, qui, in audiendis fœminarum Confessionibus, voluntariè se polluit: Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de Confessario simplici, qui tenetur abstinere à Confessionibus excipiendis, nisi fortè ex hoc infamiam subiret. *Salm. n.* 48. *cum Pal. Nav. Hurt. etc.* Potest etiam absolvi fœmina, quæ vivit hospitando, et peccat occasione hospitandi, et ideo cadit cum diversis, et etiam cadit cum aliquo particulari, modò proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. n.* 49. *cum Nav. et Trull.* Si tamen adhuc, remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de Pœn. l.* 6. *n.* 457.

439. — Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantùm peccaverint, et post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 50. Secus, si occasionem removere neglexerint. *ib.* Quare nunquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, proposito supra in *quæst.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l.* 6. *n.* 459. Et etiam in eo experimentum quærerem.

440. — Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negativè cum *Salm. c.* 2.

n. 52. *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *qu.* IV. *ut supra.*

441. — Quæritur VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; putà, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius, et Anton. de Sp. S.* apud *Salm. n.* 57. Sed contrarium omnino tenent *Salm.* quia damnum spirituale magis quàm temporale, præcavendum est. Verùm hæc ratio, si hîc valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst.* III et IV, ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui statûs, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eodem *lib.* 6. *n.* 456.

Plura hîc adduntur scitu utilia in hac materia.

442. — I. A Concil. Trid. *sess.* 14. *c.* 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extra Oppidum, vel Diœcesim, implorato brachio Sæculari. II. In crimine hoc, cùm sit mixti fori, procedi potest tam à laicali, quàm ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25. *c.* 14. post primam monitionem privatur tertia parte fructuum Beneficii; post secundam verò privatur pensionibus, et Beneficii administratione; deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur; denique excommunicatur, et tunc potest etiam Curiæ seculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c.* 2. *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiam post monitionem tantùm semel peccaverit. *Salm. ibid. n.* 64. Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut à S. C. fuit decisum apud *Salm. n.* 66. Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse. *Salm. n.* 67. Notandum 3. quòd Clericus non privatur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n.* 68.

Utrùm autem Clerici concubinarii publici, sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Ant. Nav. Sylv. etc. ap. Salm. c.* 2. *n.* 70. dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab officio, quàm à Beneficio ex *c. Sacerdotes. Dist.* 50. et sic declaratum esse à S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Soto in* 4. *D.* 5. *q.* 5. *a.* 6. *Fill. tr.* 27. *n.* 124. *ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imò potiùs probatur oppositum ex Trid. *l. cit.* ubi dicitur, quòd, si Clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii; ergo supponit Concilium, nullam esse suspen-

sionem anterius ipso jure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quàm sententia probabilis Doctorum, juxta dicta *l.* 1. *n.* 106.

443. — « 2. Stuprum, hoc est defloratio virginis, ipsa invita; » quia, si consentiat, erit tantùm fornicatio simplex, nec circumstantia in Confessione aperienda, ut probat *Less. et Sanch. l.* 7. » *dis.* 12. contra *Nav. Azor.* et alios. »

Et cum *Bus. et Sanch.* consentiunt *Salm. de VI Præc. c.* 4. *n.* 2. *et Ronc. c.* 3. *q.* 2. *cum Burb. Bon. etc.* Dicunt autem *Bon. et Salm. n.* 13. *cum Less. Fill. Diana,* quòd fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris Parentum, vel rixarum, odii, etc. Vide dicenda *de Sponsalibus, l.* 6. *n.* 847.

444. — « 3. Raptus, cùm scilicet persona aliqua (sive masculus, sive fœmina, sive nupta, sive innupta) libidinis causa » abducitur, illata vi, sive abductæ, sive iis, quorum potestati » subest. * (Scilicet parentibus, aut tutoribus, aut viro; non » autem si sint fratres, et mulier sit sui juris. *Ronc. q.* 3. *cum* » *Mol.*)* Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio, insciis » Parentibus, non erit propriè raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug. d.* 16. *n.* 137. *Fillius* » *n.* 10. Vide *Bon.* Idem dicit *Diana p.* 1. *t.* 7. *R.* 37. *ex Less.* » *lib.* 2. *cap.* 19. *d.* 1. *Sanch. de Matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 4. *n.* 5. *etc.* »

Ex Trident. *Sess.* 24. *cap.* 6. raptor tenetur mulierem ducere aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest Raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cùm rapta sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? Vide *Sulmantic. de IV Præcept. cap.* 4. *n.* 28. Vide alia *de Matrim. lib.* 6. *n.* 1107 *et* 1108.

445. — « 4. Adulterium, cùm scilicet uterque, vel alteruter » coeuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis » conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit » tamen ipsi statui, Sacramento, et huic præcepto. Quòd, si fœmina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quàm si vir, » propter incommoda graviora, v. gr. damnum hæredis, prolis » incertitudinem, etc. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc » gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in » confessione exprimendæ. *Fill. t.* 26. *c.* 4. *n.* 85 *et* 89. »

* (*Nota.* hic prop. 50 damn. ab Innocent. XI quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*) *

446. — Qui sodomiticè uxorem cognoscit, probabiliùs etiam adulterium committit, quia, est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matr. lib.* 9. *D.* 18. *n.* 4. *Ronc. c.* 4. *q.* 3. *cum Azor etc. Salm. de VI Præc. cap.* 5. *num.* 15. cum communi, contra paucos. Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid.*

447. — An verò sit adulterium copula, habita cum desponsata per verba de futuro? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 2. *n.* 2. *Salm. d. c.* 5. *n.* 10. *Ronc. ibid. q.* 5. Censent autem *Ronc. et Salm. de Matr. cap.* 1. *n.* 11. quòd, si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in Confessione circumstantiam sponsalium, tanquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ. Probabile verò satis est cum *Trull. Pont. Dian. Conoar. Lugo, Sanch. et Laym.* esse tantùm circumstantiam aggravantem, cùm sponsus per *sponsalia* nullum acquirat jus in corpus alterius. Vide hoc *de Matr. l.* 6. *n.* 847.

448. — « 5. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, » vel affine, usque ad quartum gradum, eò gravius peccatum, » quò gradus est propinquior, quem proinde in Confessione » exprimere, saltem securius est, ut habet *Nav. c.* 6. *C. Lugo.* » *disp.* 16. *n.* 312. sicut etiam multò gravior est incestus cum » consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v. gr. cum » matre, quàm cum noverca; cum sorore propria, quàm cum » sorore uxoris; et rursus gravior est cum affine, quàm cum » cognato spirituali, vel legali. Addi verò debet, si in primo » gradu fuerit, utrùm cum matre, an cum filia, an sorore, *Lugo* » *loc. cit. et Escob. de actibus humanis E.* 2. *c.* 6. ubi ex *Hurtad.* » *d.* 9. *de Pænit. diss.* 4. probabilè dicit, incestum in eodem » gradu, et linea ejusdem esse speciei (eò tamen graviorem, quò » gradus est vicinior stipiti), et satis esse dicere, habui rem » cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur, » tanquam analoga, fornicatio cum filia Confessionis; cùm pro- » priè non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam » in Confessione exprimendam esse probat *Sanch. l.* 8. *de Matr.* » *d.* 55. *Con. d.* 32. *Fagund.* et cæteri probabiliter contra *Sa.* » *V. Confessio, et Dian. V. Lugo n.* 356. »

Ad majorem horum claritatem, quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda *de Sacr. Pænit. lib.* 6. *n.* 470. ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantùm primo gradu consanguinitatis in linea recta) *cum Caj. Sot. Lug. Bon. etc. cum D. Thom.*

449. — Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis. *Prima* cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1073. *Caj. Lugo, Dian. ex S. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. *Secunda* sententia cum *Vasq. Dic.* et aliis *ib.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quàm ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 469.

450. — Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quàm inter consanguineos, et affines? Absolutè affirmandum cum *Salm. et S. Th.* qui 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2 docet, per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestûs.* An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n.* 49. sed probabiliùs negat

Croix n. 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis, et explicari debet. Vide *Salm. ib. n.* 41.

481. — Quær. IV. An Confessarius, rem habens cum filia spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? *Prima* sententia affirmat, quia Pater cum filia spirituali contrahit quamdam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideo videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. c.* 5. *n.* 43. *cum Sot. Sanch. Fag. etc. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tract.* 30. *n.* 105. *Spor. de Matr. cap.* 3. *n.* 620. *Elbel. de* 6. *Præc. n.* 141. *Holz. eod. tit. n.* 669; item *Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. etc.* apud *Salm. n.* 42. Idem sentit *Tourn. t.* 3. *p.* 488. *art.* 4. *v. Quær. ex c. ult. de Cogn. Spir.* Ubi *Ex datione aliorum Sacramentorum* (præter Baptismum, et Confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium(intellige quoad hanc circumstantiam) dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Rectè verò advertit *Elb. l. c. cum Henno,* Parochum peccantem cum tali pœnitente, peccare etiam contra justitiam, cùm ex justitia teneatur suas oves pascere ex Trid. non solùm verbo, sed etiam exemplo.

482. — Quær. V. An propinqui, obtenta dispensatione ad Matrimonium contrahendum, si ante Matrimonium fornicentur, incestum committant? Affirmant probabiliter *Major, et Callego apud Croix lib.* 6. *part.* 2. *n.* 1077. quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantùm, ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minùs probabiliter contradicit *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 67. *n.* 9. *cum Caj. Arm. et Vega,* et idem sentit *Lugo de Just. D.* 3. *n.* 13. Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem Matrimonii: ubi autem Matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergo, cessante Matrimonii prohibitione, cessat, tanquam accessoria, prohibitio specifica fornicationis.

483. — Nota hîc, quòd omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, et secundi gradùs, sunt incestus, juxta receptam sententiam. Vide *Dub. seq. n.* 469.

484. — « 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per
» actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt
» locus, et persona. Unde sacrilegium est 1. Omnis actus luxu-
» riosus exterior (qualis est v. gr. pollutio, et probabiliter
» etiam tactus impudici, Vide *Lugo n.* 464.) in loco sacro, hoc
» est templo, vel cœmeterio; nisi tamen fiant à conjugibus ex
» necessitate, v. gr. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus
» luxuriosus, tam interior, quàm exterior in persona, vel cum
» persona voto castitatis consecrata, circa quem tamen proba-
» bile est, non opus esse exprimere, utrùm fuerit votum solemne
» an simplex: Sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata, v. gr.

quia est Sacerdos et Religiosus : quia est moraliter una numero malitia : *Sanch. de Matr. l.* 7. *d.* 27. *n.* 27. *Henr.* et cæteri, quos citat *Dian.* et sequitur *p.* 1. *t.* 7. *R.* 3. *V. Card. Lug. d.* 16. *de Pœn. S.* 4. *Bon. q.* 4. *p.* 17. *Esc. E.* 8. »

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc puncto segregatim exponam, quoad sacrilegium, circa *personam*, circa *locum*, et circa *res*.

455. — I. Circa *personam*, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiam Religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quia talis, ut Religiosus, debet servare castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 87. *Con. Ledesm. etc.* Sed negant veriùs *Sanch. de Matr. lib.* 7. *D.* 25. *n.* 28 *et* 81. *Palas. Azor. Trull. etc. cum Salmant. de VI Præc. c.* 6. *n.* 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis; attamen contra idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret, dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantùm ratione voti, sacris Ordinibus annexi, ad castitatem obligaretur, juxta probabiliorem sententiam. Vide *de Ordin. l.* 6. *n.* 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediatè esset tantùm ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra Religionem, juxta communem Doctorum sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo Religionis, ob reverentiam sacri Ordinis, cœlibatum suis Ministris imponit. Rectè etiam Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar. et Card. Vide* de hoc *l.* 6. *n.* 4. *p.* 407. *circa fin.*

456. — Quær. II. An persona Sacra, rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quidquid dicat *Sa*, omnino est affirmandum cum *Less. lib.* 4. *c.* 4. *n.* 84. *Elbel de* 6 *Præc. n.* 248. *Salm. c.* 6. *n.* 5. *cum Fill. Bon.* et communi, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur.

457. — Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez. Salmant. cap.* 6. *num.* 10. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positivè affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanchez Dec. t.* 2. *lib.* 5. *cap.* 6. *num.* 11. *et Dic. et* apud *Salm. ib. n.* 9. Quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantùm propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certò probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Sal. cap.* 6. *num.* 13 *et* 14. contra paucos, sacrilegium utique committere Religiosum, qui morosè delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

488. — II. Circa *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta, habita in Ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quòd ex *c. un. de Consec. Eccl. in 6. et ex c. Ecclesiis* 20. *de Consec. Dist.* 1. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modò effusio certè sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut rectè aiunt *Salm. de Matr. c.* 15. *n.* 65. *in fine. Prima* sententia tenet, præciso scandalo, nunquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cùm sit pœnalis, strictè est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita *Glossa in d. c. Ecclesiis*, 20. *v. Semina,* dicens, hoc esse secundùm Hyginum Papam in *c.* 19. antecedenti, ubi : *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de Matr. lib.* 10. *cap.* 10. *n.* 13. *Sa v. Ecclesia n.* 14. item *Alensis, Rosell. ac Henriq.* et probabile putant *Sotus, Dic. etc.* apud *Salm. l. c. Secunda* sententia distinguit, et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet nemini notam; aut tantùm duobus, aut tribus. Ita *Glossa in cit. c. un. de Consecr. in* 6. *v. Si polluit, ubi :* « Si pollutio fuerit » occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, » quòd ideo reconcilietur Ecclesia, ut videntes Ecclesiam lavari, » cogitent, quantùm pro lavatione peccatorum sit laborandum » *Item Pontius l. c. n.* 9. (vocans communem) *Tolet. l.* 15. *c.* 8. *Sa v. Ecclesia, n.* 19. *Nav. c.* 27. *n.* 230. *Azor. t.* 1. *l.* 10. *c.* 26. *q.* 3. *et Vasq. Coninck, Rodr. etc. apud Salm. d. c.* 15. *n.* 63 *et* 64. Ratio, quia, ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantùm de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio prohiberi videtur, dum tantùm per istam aufertur in opinione hominum reverentia, loco Sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant *Salm. n.* 65. Notant tamen, quòd, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis, aut si vir et fœmina in eodem toro cubare cernantur. *Tertia* sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universè loquuntur de quacumque effusione; et sic rectiùs intelligendi, dum etiam per copulam occultam, et licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiam probabiliùs polluitur; quamvis tamen, cùm sit crimen occultum, non sit obligatio à Divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 15. *n.* 12. *Bon. de Matr. q.* 4. *p. ult. n.* 6. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 667. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1071. *Salm. ib. n.* 65 *et* 67. *cum Suar. Less. Sylv.* Opinantur autem illi DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 10 dies, ut aliqui censent : alii per 20, alii verò per mensem. Et casu, quo conjuges

t, se per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab
nis copulari possunt. Ita *Sanch. loc. cit. et Salm. n.* 67.
– Quæritur II. An autem soli tactus impudici, habiti in
sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de Matr.*
3. *n.* 21. cum *Caj. Nav. et Bon. Fag. Zan. Dian. Cand.*
tc. apud *Moya;* dummodo absit periculum pollutionis.
ia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeò ut impe-
Divina officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed proba-
ontradicunt *Elbel de Sacril. n.* 576. *Holz. de* 6. *Præc.*
tem *Sylvest. Cordub. Lop. et Manuel* apud *Sanch. l. c.*
Ratio, quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent,
pula, et ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ,
fieri tantùm per pollutionem, sed ob gravem irreveren-
æ loco sacro irrogatur: non ideo enim pollutio est sacri-
quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia
est sacrilegium.
– Per *locum* autem Sacrum comprehenditur omnis locus
copo benedictus, et deputatus ad Officia Divina, aut ad
sepeliendos, à tecto usque ad pavimentum. Non autem
ndantur Cellæ, Claustrum, Sacristia, Dormitorium,
supra Ecclesiam, janua extra limen Ecclesiæ, Atrium.
m. de Matr. l. c. et de VI Præc. c. 6. *n.* 30 *et* 70. *cum*
Dic. Bus. Nec etiam veniunt Oratoria privata, nisi sint
uctoritate Episcopi, ut fieri solet in Hospitalibus, quia
t veræ Ecclesiæ, et ibi omnes Missam audire possunt,
. tr. 18. *cap.* 3. *n.* 82. *cum Pal. Suar. Fag. etc.* Secus
si sint merè privata, quamvis ibi dicatur Missa ex con-
Papæ, vel Episcopi, juxta dicenda *de Sacr. Euch. l.* 6.
359.
– Quæritur III. An verba, et aspectus lascivi in Ecclesia
nt sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. *Prima* dicit,
ctus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos,
rilegia. Ita *Sylv. et Coninck* apud *Salm. de VI Præc.*
20. *Secunda* sententia damnat ut sacrilegia, tantùm actus
graviter turpes. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 15. *n.* 20.
. ex n. 21. *cum Suar. Mol. Dec. etc. Tertia* sententia,
nent *Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. etc.* apud
. 19. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 721. vocans communem, et
m alibi sequuntur *Salm. de Matr. c.* 65. *n.* 68. *in fine*
ic sibi contradicant) negant tales actus, aut leviter, aut
turpes, esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia,
ctus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper
pollutionis) licèt sint mortalia, et mortaliter deformia,
en continent per se gravem deformitatem physicam contra
tiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto
m sententiam absolutè probabiliorem.
— Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes
n Ecclesia? Rectè distinguunt *Salm. ib. n.* 24. *cum Soto,*

Nav. Azor. Suar. etc. Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi internè in Ecclesia, etiamsi illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *l.* 3. *n.* 43. *cum Salmantic. etc.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra. *Medin.* Si verò consensus sit peccandi intra Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est, juxta nostram sententiam allatam mox. *n.* 458.

463. — III. Circa *res Sacras;* est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum, ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerit, etc. ut *Dian. et Tancred.* apud *Salm. c.* 6. *n.* 37.

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externè, vel internè contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. Pan. l.* 2. *c.* 7. *n.* 12. *et Sanch. c.* 7. *n.* 36. cum aliis. Ratio, quia sancta sanctè tractanda. Sed vide dicenda *l.* 6. *n.* 35. *in fin. v. valdè.* Sic pariter dicunt *Salm. n.* 37. *cum Lug. Tambur. etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando Reliquias, aut Agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secus, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium, et simonia. *Salm. c.* 6. *n.* 37 *et* 38. *cum Azor. et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis? Affirmant aliqui; sed probabiliùs negatur cum *Salm.* quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc *l.* 3. *n.* 46 *et* 273.

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ Consummatæ contra naturam.

464. Quid de congressu innaturali? — **465.** Quid de mollitie? — **466.** Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta? — **467.** An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversæ speciei? — **468.** An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens? — **469.** An sodomia inter conjunctos addat speciem incestûs? — **470.** Quæ sint pœnæ sodomitarum? — **471.** Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an Clerici patientes illas incurrant? — **472.** An pœnæ incurrantur ante sententiam? — **473.** An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem? — **474.** Quid de peccato bestialitatis? — **475.** De peccato cum Dæmone. Quid si Dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.

464. — « Resp. Cùm contra naturam esse dicantur eæ, in » quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, » ita ut juxta tales modos species varientur, hinc resolvitur, tales » species esse sequentes :

« 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive inde-

» bitus concumbendi modus, cùm scilicet servetur quidem iden-
» titas speciei, diversitas sexûs, et debita naturæ organa, sed
» inordinato tantùm modo acceditur : v. gr. cùm vir succumbit,
» vel aversè accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, aut
» sedendo, aliave ratione insolita; quod est contra naturam mor-
» tale, quando inde periculum est impediendæ generationis, aut
» effundendi seminis : aliàs, si hoc periculum caveatur, aut non
» sit, eò quòd matrix fœminæ satis attrahat semen, et retineat, ut
» fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, et veniale
» grave, imò nullum, si gravis causa adsit, v. gr. quia mulier est
» prægnans, vel quia corporis dispositio sive utriusque, sive alte-
» rius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tract.* 30. *cap.* 8. *q.* 8.
» *n.* 157. • (*Vide dicenda de Matr. l.* 6. *n.* 917.) •

465. — » 2. Mollities, sive pollutio, est cùm. absque con-
» gressu, seu copula, voluntariè procuratur fluxus seminis, sive
» ut foras effundatur, uti in maribus, sive intus defluat in matri-
» cem, ut in fœminis. Et hoc peccatum, præter propriam mali-
» tiam, sæpe aliam habet adjunctam, v. gr. fornicationis, adul-
» terii, incestûs, etc. cùm quis nimirum simul imaginatur, ac
» desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, etc.
» quod proinde, si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura de
» mollitie v. sequenti dubio.

466. — » 3. Sodomia imperfecta est congressus debiti qui-
» dem sexûs, maris nempe cum fœmina, sed extra vas naturale.
» Potest etiam simul habere alias malitias, v. gr. adulterii, si fiat
» cum conjugata; incestûs, si cum consanguinea. *Bon. q.* 4. *de*
» *Matr. p.* 11. *n.* 1. *Fill. l. c. n.* 158.

» 4. Sodomia perfecta est congressus duorum ejusdem sexûs,
» ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina, et potest etiam
» habere alias malitias adjunctas, v. gr. incestûs; quo casu
» cognationis gradum non necessariò explicandum docet *Escob.*
» *de act. hum. E.* 2. *c.* 6. sed satis esse dicere, coivi cum consan-
» guineo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affi-
» nitas, nec linea variat speciem. Ita ille : explicandum tamen
» esse, fuerisne agens, an patiens. dicit *C. Lugo d.* 16. *n.* 423.
» contra *Dian. p.* 2. *t.* 4. *de sacr. R.* 159. *et p.* 6. *t.* 6. *R.* 36. »

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, id est debitum vas, et debitum sexum.

Primam autem sententiam, quòd sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Coo. Lez. Leand. Llamas,* et communiter Juristæ apud *Salm. de VI Præc. cap.* 7. *ex n.* 81. Hinc dicunt, eum veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexûs diversi. *Secunda* vero sententia probabilior, et communis Theologorum, tenet eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Th.* 2. 2.

q. 154. *art.* 11. *Less. l.* 4. *d.* 13. *n.* 89. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 976. *Elbel. n.* 263. *ac Salm. loc. cit. cum Sa, Azor. Bon. Caj.* et aliis pluribus. Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quacum nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Thom. loc. cit. Ronc. de* 6. *Præc. c. ult. q.* 1. *Holzm. loc. cit. Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 626. *Salm. n.* 80. *cum Caj. etc.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel. l. cit. cum Fel. Pot. de* 6. *Præc. n.* 2171. hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cùm inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexûs, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Matth. Conf. c.* 7. *n.* 94. *Ronc. l. c. Tourn. t.* 3. *p.* 501. *sect.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 910. *et l.* 6. *p.* 2. *n.* 1082. *Salm. loc. cit. n.* 81. Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n.* 70. *et Salm. n.* 87. *in fine*, contra *Graff.*, non esse necessariò in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. n.* 82. *ad Caj. Sa, Bon. Tamb.* et communiori, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantùm imperfectam, specie distinctam à perfecta, ut aiunt *Tourn. vide loc. cit. et Tamb. num.* 74. Qui notat *n.* 64. *cum Fill.* et rectè consentiunt *Holz. n.* 720. *et Spor. n.* 336. *cum communi*, ut asserit, quòd, si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas, duo committit peccata, contra eamdem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. et Tamb. n.* 77. *cum Angel.* quòd Confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmat *Sporer. n.* 637. cum aliquibus *apud Dian.*, et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr.* 30. *n.* 155. *cum Cajet. Graff. etc.* quòd, si vir polluitur in ore fœminæ, erit copula inchoata, ut supra: si verò in ore maris, erit sodomia. Quale verò peccatum sit coire cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holz. num.* 720. *Salm. num.* 74. *Spor. num.* 639. *cum Tamb. etc.* communiter, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

467. — Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione? *Prima* sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum

puero esse sodomiam, cum fœmina verò esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n.* 634. *et Dic. et Diana ap. Salm. c.* 7. *n.* 9. *Secunda* verò sententia cum *Caj.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. *Azor. l.* 3. *p.* 2. *c.* 23. *qu.* 1. *Bonac. de Matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 15 *et Salm. n.* 10. *cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, etc.* tenet esse simplicem pollutionem. Ratio, quia quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confiteri, *habui pollutionem tactibus alienis.* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum sed ad pollutionem : et hæc est probabilior. Notat ideo *Ronc. de VI Præc. c.* 7. *q.* 6. *cum Bon. Trull. et Fill.* quòd, si quis polluitur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia cùm tantùm pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468. — Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c.* 7. *n.* 87. *cum Dian. etc.* quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo polluuntur. At veriùs explicandum est, secundùm *Holzm. n.* 678. *Tourn. t.* 3. *p.* 503. *num.* 2. *Mazz. t.* 1. *p.* 13. *et Tamb. Leand. Lugo. etc.* apud *Salm. n.* 86. quia in agente multò faciliùs adest pollutio, quam in patiente.

469. — Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestûs? Tres sunt sententiæ. *Prima* universè negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; quia dicunt, incestum committi tantùm, et quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis. *Secunda* sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p.* 4. *n.* 10 *et* 11. item *Azor. Cand. etc.* apud *Salm. c.* 7. *n.* 90. dicit, coitum sodomiticum inter propinquos in 1 et 2. gradu esse quidem incestum, cùm hic sit vetitus de jure naturali, non verò coitum inter propinquos in 3 et 4 gradu, qui prohibetur tantùm a jure positivo inter marem et fœminam in ordine ad Matrimonium; quare dicunt, coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisè ratione propinquitatis. *Tertia* sententia, quam probabiliorem puto *cum Lug. de Pæn. D.* 16. *a. n.* 345. *Tourn. t.* 3. *p.* 490. *q.* 2. *Ronc. c. ult. q.* 2. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1082. *cum Sylv. et Graff.* item *Leand. Dic. etc. cum Salm. n.* 92. docet, omnem coitum, sive naturalem, sive innaturalem, inter propinquos usque ad 4 gradum, sive sint consanguinei, sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestûs. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur coitu naturali, tantò magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. n.* 94. incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea,

conjugata, etc. cum *Tourn. pag.* 509. *v. Hic, et Vira, ac Salm. ib.* qui asserunt, esse commune. Notandum verò, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto Castitatis : Et insuper, si cum conjugata; quia fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ib. ex n.* 98

470. — Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum, sodomitas à Lege Civili damnari pœna mortis, et combustionis; A jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V apud *Salm. c.* 7. *n.* 107. tam Clericos, quàm Laicos Religiosos, hoc dirum nefas « exer» centes (verba Bullæ) omni privilegio Clericali, Officio, » Beneficio, præsentis canonis auctoritate privari. » Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati seculari tradantur.

471. — Hîc plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratia, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri : I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas. ut (contra *Laguna*) tenent *Ronc. de VI Præc. c. ult. q.* 5. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 2. *Holzm. c.* 3. *n.* 719. item *Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. c.* 7. *n.* 109. et communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari; nam coitus sodomiticus maris cum fœmina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n.* 5. et cum *Azor. Hurt. Dic.* et communiori tenet *Salm. ib. n.* 111. contra *Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. n.* 112. *cum Bon. etc.* quòd sodomia cum fœmina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ. Secus verò, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, sub reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi; sed *Salm. n.* 115. *in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quod ad pœnas Clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. num.* 2. *et Salm. n.* 121. *cum Barb. Suarez, Hurt. Henr.* et communi, contra *Lop. Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1. an Clerici, sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. etc.* apud *Salm. n.* 120. quia dicunt, verbum *exercentes* propriè significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam verò meritò tenent esse probabiliorem *Salm. n.* 117. *cum Dian. Bon. Barb. etc.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac fœminæ à pœnis adulterorum, licèt sint tantùm patientes, non excusantur.

472. — Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur? *Prima* sententia affirmat, quia Pontifex dicit : *Præsentis Canonis auctoritate privamus.* Ita *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. c.* 7. *n.* 124. *Secunda* tamen verior et communior sententia negat cum *Nav. c.* 27. *n.* 249. *Suar. de Cens. t* 5. *D.* 31.

sect. 4. *n.* 22. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 29. *n.* 63. *et Salm. n.* 125. *cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hurt. etc.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr.* 11. *c.* 2. *ex n.* 69.) nulla pœna, privans aliquo jure acquisito, incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imò, etsi ibi dicatur : *Nulla expectata Judicis sententia :* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per se ipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. Vide dicta *l.* 1. *n.* 148.

473. — Dubitatur 3. an Clericus, bestialitatem exercens, pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodriq. etc.* apud *Salm. n.* 128. Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c.* 5. *Salm. c.* 129. cum *Barb. Bon. Dian. etc.* quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet à ratione legis; Non verò currit in lege pœnali, quæ pendet non solùm à ratione legis, sed etiam à voluntate Legislatoris; ideoque in ea non valet argumentum à pari.

474. — « 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter omnes, et » est congressus, in quo non servatur identitas speciei; v. gr. si » homo cocat cum bestia, sive ejusdem sexûs sit, sive non. ° (*Bestialitas est gravius peccatum, quàm sodomia; quia non solum ibi » non servatur debitum vas, aut sexus, sed neque debitum genus. » Salm. c.* 7. *n.* 139.) ° Neque opus est explicare, qualis, sive cujus » speciei fuerit : quia est differentia tantùm materialis, et in » genere entis; non autem formalis, et in genere moris. *Escob.* » *E.* 2. *c.* 6. *Fill. t.* 2. *tr.* 30. *c.* 7. *n.* 131. ° (*Hoc est commune » cum Salm. c.* 7. *n.* 137. *et Elbel n.* 260. *cum Henno, etc.*) ° »

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l.* 3. *p.* 2. *Elb. n.* 261. *Holz. n.* 681. quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressûs cum bestia mari, et cum fœmella. Sed communiter (id fatetur idem *Elbel*), et probabiliùs negant *Tourn. p.* 503. *n.* 3. *Fill. tr.* 30. *c.* 8. *n.* 161. *Tamb. D. cc. l.* 7. *c.* 8. §. 5. *n.* 1. *Felix Pot. de* 6. *Pr. n.* 2182. *Azor. l.* 3. *c.* 22. *q.* 3. *Renzi de* 6. *Pr. c.* 8. *q.* 16. *cum Graff. et de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexûs omnino accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licèt non sint propriè peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel. loc. cit.* saltem venialem.

475. — « Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum » dæmone succubo, vel incubo : cui peccato superadditur malitia » contra religionem; et prætcrea etiam sodomiæ, adulterii, vel » incestûs, si affectu viri, vel mulieris; sodomitico, adulterino, vel » incestuoso cum dæmone coeat. Vide *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 12. » *Fill. num.* 162. »

Bene ait *Busemb.* quòd congressus cum dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel. n.* 360. *cum Bonac. Fill. et Salmant. n.* 141. *cum Cajet. Azor. et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coit cum dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affectivè peccato adulterii, sacrilegii, aut incestûs? Videtur universè affirmare *Busemb. cum aliis ut sup*; sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa à dæmone repræsentata, non quà nupta, aut moniali, sed quà pulchra, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quòd delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur; nisi circumstantia personæ intret in delectationem; vide l. 5. *n.* 15.

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem.

476. An pollutio sit vetita de jure naturæ? — 477. An distillatio voluntaria sit mortalis? — 478. An liceat expellere semen corruptum? — 479. An teneamur impedire pollutionem incœptam? — 480. An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere? — 481. Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita? — 482. Est certè mortalis pollutio, orta ex causa turpi in eam graviter influente. — 483. Quid, si actio ponatur ex justa causa? putà I. ad medendum, ad audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid, si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici Confessario? Et quid, si quis fere semper reciderit? — 484. An sit mortalis pollutio, orta ex causa in eam leviter influente? Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere? — 485. De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?

476. — « Resp. Auctoritate Scripturæ, quæ molles à regno » cœlorum excludit 1. *Cor.* 6. docent omnes, nullo casu licitum » esse intendere, vel procurare directè mollitiem, ne causa qui- » dem sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ mortis. Causam dat » *Sanch. l.* 9. *d.* 17. quòd natura administrationem seminis extra » matrimonium, in omni eventu, homini denegarit, eò quòd ideo » vehemens sit in ea re sensus voluptatis ut homines, passione » excæcati, passim sibi facilè persuaderent, habere se justam » causam irritandi seminis, unde plurima, gravissimaque vitia » contra bonum commune, et in impeditionie generationis emer- » gerent. »

Adverte hîc 1. ante omnia Prop. 49 damnatam ab Innoc. XI, quæ dicebat: « Mollities jure naturæ prohibita non est: unde, si » Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obli- » gatoria sub mortali. » Hæc meritò est damnata; si enim forni-

»atio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quòd pollutio spadonum, et puerorum (licèt illi semen perfectum non habeant) nihil differt à pollutione adultorum. Adverte 3. quòd omnes pollutiones secundùm se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu, ut dicunt *Azor. p. 3. l. 3. c. 21. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 15. Anaclet. de 6. Præc. n. 49.* vide dicta n. 467. Dicitur *secundùm se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ, putà, si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ : item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel fœmina, nupta, vel soluta, juxta dicenda *l. 5. n. 15.* Item si polluitur tactibus alienis.

477. — « 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi medii » inter urinam, et semen (quocum coloris, et viscositatis similitudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio, et, si proveniat sine omni commotione sensûs venerei, ut » quandoque fit de ea non magis laborandum, quàm de sudore, » dicit *Cajetan.* Si verò fiat cum sensu carnis, et commotione » spirituum generationi servientium, tum ei cooperari, vel causam præbere non est, vel est peccatum; idque veniale, vel mortale, ad eumdem modum, quo de pollutione dicetur. *Sanch.* » *l. 9. d. 45. n. 32. Laym. l. 3. t. 4. n. 18.* »

Quæritur, utrùm distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, procul dubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; unde, sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 17. et D. 45. n. 41. Sporer eod. tit. n. 659. Elbel de 6. Præc. n. 259. Holzm. eod. tit. n. 692. Tamb. Dec. l. 7. c. 3. §. 5. n.* 53. et alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solùm hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiam indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo, ac dicemus de pollutione *inf. num.* 484. Si verò distillatio sit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch. l. 9. D. 45. n. 2. Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 35. cum D. Thom. Sayr. Bon.* et aliis communiter; quia de tali fluxu non est magis curandum, quàm de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet : « De quo (ita » *Cajet. Opusc. 22. q. 1. §. Animadverte*) nisi cum rebellione carnis » veniret, non magis curandum, quàm de sudore videtur. » Idem ait *Tourn. tom. 3. p. 409. v. Hic, cum Henr. à S. Ignat.* Imò *Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel. ll. mox. cit.* dicunt, id permitti etiam

cum levi carnis commotione. Rectè verò advertit *Sanch. ap. Salm. d. n.* 35. *in fine*, et consentit *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 8. *n.* 17. quòd directè, et data opera procurare quamcumque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari à peccato mortali; quia revera quæcumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

478. — « 2. Si semen judicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 17. *n.* 16. *Fill. tr.* 30. *c.* 8. *n.* 150. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 8. §. 1. »

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 27. *et Ronc. eod. tit. c.* 7. *q.* 3. tum, quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tum, quia non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud ejicere. Sed communiùs DD. hanc sententiam nostri P. *Bus.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directè solùm tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cùm omnes concedant, licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirectè expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam, relatam *n.* 394. *Q. I.*) Ita *Sanch. l.* 9. *D.* 17. *n.* 15. *et D.* 45. *n.* 9. *Spor. de Matr. n.* 643. *Tamb. l.* 7. *c.* 7. §. 2. *n.* 8. *Anacl. de* 6. *Præc. n.* 47. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 12. *Dian. p.* 2. *tr.* 19. *R.* 55. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 926. *cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modò tamen 1. semen certò sit corruptum, non verò si dubiè. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl.* 3. Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: Nunquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensûs; sic tenendum omnino cum *Sporer n.* 643. *Croix l. c. n.* 926. *cum Laym. Fill.* et communi (contra *Bon. l. c. et Tamb. d.* §. 2. *n.* 8.) Ratio, quia, licet permittatur remedium, eò quòd illud solùm tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, et semen verum expellendum, quod nunquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium tenuerit in *tr. de Matrim.* tamen in *Dec. l.* 5. *c.* 6. *n.* 12. non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n.* 643. *cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l.* 9. *D.* 17. *n.* 15. *Bon. p.* 10. *n.* 12. *Anacl. n.* 47. *Ronc. q.* 3. *etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si

enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum; cur non licebit semen corrumpere?

479. — « 3. Non tenetur quis (modò tamen absit periculum » consensûs in voluptatem, nec voluntariè promoveat) impe- » dire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam cœptam, v. gr. » in somno reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut na- » tura se exoneret : quia id non est procurare, sed pati, ut ef- » fluat, quod, aliàs corruptum, sanitatem læderet. Unde idem » admittit *Sanch.* etiamsi orta esset priùs ex culpa, modò de ea » doleat; et consensum ulteriorem abstrahat, additque plerum- » que expedire, munire se cruce, et sine alio attactu, quietis ma- » nibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem. » *Sanchez. d.* 17. *num.* 27. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 10. »

Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plenè deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notant *S. Ant. p.* 2. *n.* 6. *c.* 5. *in fin. Navarr. c.* 16. *n.* 8. *v. Non est. Salm. de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 74. *ac Concina n.* 48. et patebit ex dicendis *l.* 5. *num.* 3 *et* 5. Quando verò emissio incepit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensûs periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum, quia difficillimum est avertere exitum seminis jam è lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. Nav. Azor. Trull. etc.* tum, quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 17. *n.* 16. *Conc. l. c. Spor. de Matr. n.* 657. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 688. *Tamb. l.* 7. *c.* 7. §. 2. *n.* 17. et alii communiter; tunc enim illa pollutionem non vult, sed merè patitur. Bene tamen monet *Gerson. Alph.* 38. *l.* 3. *prop.* 9. quòd eo casu « pro executione virtutis, et evitatione » periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere, quan- » tùm sentit, et commodè fieri potest. » Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480. — « 4. Licitum est ob finem honestum, v. gr. minuendæ » tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu » spontaneam et naturalem exonerationem naturæ; modò desi- » derium illud non sit causa efficax pollutionis. ° (*Et hanc pro-* » *babiliorem censent Salm. n.* 75. *cum S. Anton. Trull. Fag.* » *Dian. etc.*)° Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali, et » sine peccato facta : quia objectum istius desiderii et gaudii non » est malum; °(*Et ita S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 5. *in fin. Modo,* » ***intellige, (ut notat Ronc. c. 7. in Reg. prax. n. 40.) pollutio*** » ***non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu proprio, ut dicemus. l. 5.*** » ***n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu***

» *secuto, scilicet de exoneratione; vide ib.*)* quanquam ejus-
» modi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, qui-
» dam bene observant. *Less. d.* 14. *num.* 15. *Laym. num.* 17.

481. — « 5. Si quis, facturus rem aliquam necessariam, vel
» licitam, et honestam, prævidet, inde naturaliter secuturam
» pollutionem (idque multò magis valet de distillatione) quam
» tamen ille nullo modo velit, nec intendat : tunc, modò absit
» periculum consensûs in delectationem, non tenetur abstinere
» à tali actione, quia prosequenti suum jus non imputatur effec-
» tus per accidens, et præter intentionem secutus. Hinc, non
» obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulie-
» rum, studere casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate,
» fœminas cautè, et cum necessitate alloqui, osculari, amplecti
» juxta morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quòd
» si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod
» colligitur inde, si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lap-
» sus) à causa illa, quantumvis licita, abstinendum esset; proin-
» deque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium
» *Fill. Sanch. l.* 9. *d.* 45. *Nav. c.* 16. *Laym. n.* 16. Monet autem
» *Laym.* eum, qui in actionibus honestis et utilibus talem mise-
» riam experitur, faciliùs liberari contemnendo, quàm æsti-
» mando, quia imaginatione et timore augeretur.

482. — « 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita,
» otiosa, vel minùs necessaria, et hæc sit causa propinqua, ac
» natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus,
» aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non
» abstinere : quia in eam consentiens, moraliter in effectum con-
» sentire censetur. Quòd si res illa sit causa tantùm remota, per
» accidens tantùm ad pollutionem concurrens, qualis est verbi
» gratia esus, aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inuti-
» lis, crapula, ebrietas etiam mortalis (modò pollutionem non
» intendat, et absit periculum venerei consensûs), secuta pollu-
» tio non est mortale : quia in talem rem consentiens, non ideo
» velle censetur effectum. *Fill. tr.* 30. *c.* 8. *q.* 6. *n.* 152. *Sanch.*
» *l. c. Less. l.* 4. *c.* 3. *d.* 14. Vide *Dian. p.* 5. *tr.* 13. *R.* 4. Ad-
» dunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa voli-
» tam tantum esse peccatum, quantum est ipsa; uti, si causa sit
» peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem : si sit veniale,
» venialem : si verò causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore
» (secluso semper periculo consensûs); hinc venialem v. gr.
» esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel aspectu per se
» non mortali. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 9. *ex Lopez. Henr. Vasq. Bon.*
» *de Matr. p.* 10. Vide *Diana p.* 1. *t.* 2. *misc. R.* 56. »

Clariùs et distinctiùs hæc omnia explicare et discutere hîc operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, et homo non abstinet à causa sive actione illa ponenda, patet, quòd pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modò saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt procul dubio omnes illæ, quæ per se sunt graves

culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum, alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata; aspectus concubitûs humani et cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones, ex his causis provenientes, certè sunt mortalia; ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 154. *a.* 5. et alii communiter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 45. *n.* 21. et certum est apud omnes. Idem rectè dicit *Sporer. de Matr. n.* 647, de pollutione orta ex actionibus, quæ, licèt sint veniales per se, et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum, cum non excusari à malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella, à se inordinatè dilecta, saltem ob periculum consensûs, ut bene inquiunt *Petroc. tom.* 2. *de* 6. *Præc. c.* 4. *p.* 214. *et Salm. de* 6. *Præc. c.* 7. *n.* 34. *cum S. Th. Opusc.* 65. *c. de Fluxu libid.* ubi expressè id docet.

483. — Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Sylv.* 2. 2. *q.* 154. *a.* 11. *ad* 2. *Tournely tom.* 3. *p.* 498. *cum Henr. a S. Ignat. et communi, Salm. n.* 45 *et* 46. *Croix. l.* 3. *p.* 1. *n.* 925. *Ronc. de* 6. *Præc. c.* 7. *qu.* 9. *et alii ex D. Th. l. c.* Ratio, quia tunc homo potiùs patitur, quàm agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur D Gregorius in *cap. Testamentum, Distinct.* 6. et juxta D. Thomam, « quando unius causæ est duplex effectus » æquè immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æqui- » valet malo, nihil prohibet, bonum intendi, et malum permitti. » Hinc etiam prævisa pollutione involuntaria, licet I. Parochis, et etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis, aspicere, et tangere partes fœminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem patriæ, servire in balneis, et similia. Ita *S. Th. p.* 3. *q.* 80. *a.* 7. *Sanch. dict. D.* 45. *ex n.* 4. *usque ad* 8. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 6. *Sporer l. c. n.* 650. *Anacl. de* 6. *Præc. n.* 53. *P. Holz. eod. tit. n.* 690. *Salm. loc. cit. n.* 45. *in fin.* item *Petrocor. tom.* 2. *de Temp. p.* 215. *cum Navarr. Cajet. et S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 4. *in fine*, ubi sic ait: « Sed ubi pollutio sit om- » nino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, » sicut, cùm quis audit in Confessione turpia, aut loquens » cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio. » Et idem docet *Nav. c.* 16. *n.* 7. II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Bus. supra. n.* 419. *in fin. Bon. l. c. n.* 8. *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 13. *March. Salm. n.* 49. *cum Trull. et Diana*; item *Cajet. Navarr. Vill. Led. Zanard. Bass. ap.*

Moyam. Fortè dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritûs, quæ per fornicationem fit, venerea delectatio potiùs censeri debeat. Sed respondetur, rationabiliùs judicandum, quòd talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur potiùs ex acrimonia sanguinis, quàm ex ardore luxuriæ. Saltem, in dubio, prævalet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licitè quisque potest tactu pruritum corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculo consensûs, per accidens, et involuntariè, ac proinde inculpabiliter accidit : ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandum pro certo esset, pruritum illum à libidine procedere. Cæterùm sapienter monet *Croix loc. cit.* eos, qui puritatem amant, ut abstineant (intellige) quantùm moraliter est possibile, ab husjusmodi tactibus. Idque absolutè, et meritò prohibet *Ronc. loc. cit.* si pruritus non sit valde molestus, permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. III. Sic etiam licet, etiam prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac. n. 7. Sanch. n. 7. cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salm. n.* 53. *cum Less. Azor. et Dic.* Et etiam causa recreationis, ut *Spor. n.* 650. *Anacl. n.* 53. *et Holz. n.* 690. *cum Pichler*, et communi, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodiùs quiescendum, *Salm. n.* 53 *et* 56. *in fin. Spor. n.* 650. *Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix. n.* 925. *Holz. n.* 690 cum aliis communiter. V. Cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer n.* 650. *Salm. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n.* 690. *cum Pichler, etc.* communiter.

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties miserè consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est, quòd non teneatur, modò proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. c.* 3. *in fine ex Salm. de* 6. *Præc. c.* 2. *n.* 47. *cum Hurt. Anton. a Sp. S. etc.* Vide dicenda in *l.* 5. *n.* 63. *v. Quæritur.* Idem dicitur de Parocho, qui in eamdem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis confessionibus ; Secus verò de simplici Confessario, qui, sine gravi detrimento famæ vel facultatum, exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salm. n.* 48. *cum Palao., et aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper, vel fere semper, lapsæ fuerint, et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos teneri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *l.* 3. *n.* 438 et fusiùs *l.* 6. *n.* 457.

484. — Quæstio autem hîc magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. Sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ aliàs sint licitæ. Ita *Val. Medin. Manuel, etc. apud Sanch. l.* 9. *D.* 45. *n.* 10. II sententia, quam tenet *Armilla apud eumdem Sanch. n.* 11, dicit, quamcumque causam, etiam venialiter illicitam efficere pollutionem mortalem. III. sen-

tentia, quam sequuntur *Soto*, *Ang. Gerson. Lopez*, *etc. apud Sanch. n.* 12. tenet, omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom.* 3. *part. quæst.* 80. *n.* 7. ubi ait « Quandoque verò (pollutio nocturna) » est cum peccato, putà, cùm provenit ex superfluitate cibi, vel » potûs. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale. »
IV. Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali, in genere luxuriæ. Ita *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 102. *Sylvius* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 11. *ad* 2. *Sporer de Matrimonio c.* 3. *n.* 647. *Croix l.* 3 *part.* 1. *n.* 922. *Sanch. de Matrim. l.* 9. *D.* 45. *n.* 10. *cum Sylvest. Abul. Sa*, *Ang. Turr. Henr. etc.* Item *Ronc. c.* 7. *q.* 9. *R.* 2. *Elbel. de* 6. *Præc. n.* 257. *Anacl. eod. tit. n.* 54. *Holzm. n.* 620. *Bonac. q.* 4. *p.* 10. *n.* 5. *Salm. c.* 7. *n.* 51 *et* 54. *cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia, cùm pollutio non sit volita in se, sed tantùm in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est quia, cùm causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cùm causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potiùs à causa naturali, quàm ab illis procedit. Ita *Sanch. dict. D.* 46. *n.* 18. *Salm. c.* 7. *n.* 50. *cum aliis ut supra.* Idem sentit *P. Cunil. Tract.* 2. *c.* 2. *n.* 15. dicens: « Peccat mortaliter ponens actiones turpes, » de se proximè excitantes ad pollutionem, seu commotiones. » Secus, si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere » cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponantur sine fine » virtutis, peccabit tantùm venialiter. » Idem de pollutione involuntariè orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis, dicunt *Less. l.* 3. *c.* 3. *n.* 102. *cum Sa*, *Bon. quæst.* 4. *p.* 10. *n.* 9. *cum Vasq. Tamb.* §. 2. *n.* 8. *Sporer. n.* 748. *cum Sanchez.* Sed in praxi id nunquam concederem, et tantò minùs, si ob lectionem turpem, solius curiositatis causa, frequenter accideret pollutio; rectè enim dicunt *Salm. n.* 48, et consentit *Roncaglia. quæst.* 7 *n.* 11, non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementiùs ad pollutionem influunt, et aliàs voluntariè, ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, utì sunt nimirum curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitûs animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, et similia: Ratio, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit. Secus verò dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis

rarò eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis. colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum. Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch. num.* 18. *et Salm. num.* 50.

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere, quàm luxuriæ, putà ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch. n.* 20. *Nao. c.* 16. *n.* 8. *Suar.* 3. *part. tom.* 3. *quæst.* 80. *art.* 7. *Bonac. p.* 10. *num.* 6. *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 99. *Salm. n.* 54. *cum Vasq. Dicast. etc. Sporer n.* 649. *cum Laym.* et aliis, citatis supra *n.* 484. Ideo S. Greg. in *cap. Testamentum, Dist.* 6. loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potûs, dixit tantùm aliquem reatum contrahi : « Cùm verò (verba Pontificis) ultra modum » appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exinde animus » aliquem reatum. » Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. Sed hîc controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum? Negant *Holz. de sexto Præcepto cap.* 1. *num.* 690. *Croix lib.* 3. *part.* 1. *num.* 924. *cum Arriaga, et Rodr.* quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potiùs ex naturæ infirmitate, quàm ex causa illa, quæ nonnisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrit. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. num.* 21. *Less. c.* 3. *n.* 99. *Ronc. q.* 7. *Sporer d. n.* 649. *Bonac. p.* 10. *n.* 6. *Salm. cap.* 4. *num.* 52. *cum S. Gregor. S. Antonin. Nao. Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 12. docent communiter DD. citati *n.* 483. Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salm. n.* 51 *et* 63. *Ronc. q.* 7. *R.* 3. *Spor. n.* 650. *Holz. n.* 690, ut mox supra dictum est.

488. — « 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si ante » directè, vel formaliter sit procurata, et causa non sit retractata. » 2. Quando post somnum placuit, et approbata est propter delectationem veneream; aliàs non. *Fill. q.* 5. *n.* 148. *Trull. loc. cit.* » *n.* 9. * (*Sed vide de hoc l.* 5. *n.* 20.) *

» Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel fœminas procurata, sit mollities tantùm, an sodomia?

» Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine concubitu, esse tantùm mollitiem : si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexûs (præsertim si adsit aliqua conjunctio, et commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia.

» *Vill. t.* 30. *c.* 8. Plura de tota hac materia V. infra *lib.* 5. *cap.* 1.
» *d.* 2. *art.* 2. de peccato in genere, et auctores citatos.° (*Vide*
» *de hoc supra Dub. anteced. n.* 467.)° »

TRACTATUS QUINTUS.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non furtum facies.

« Cum hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis » proximi, quæ fit 1. per furtum et rapinam, 2. per omissionem » reparationis damni illati, 3. per iniquitatem contractuum, de » his tribus hic agendum. »

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

aut multa ? — 814. Quibus detur restitutio in integrum, circa bona præscripta ? — 815. IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi. — 816. Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa præscriptiones. — 817. An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.

486. — ANTEQUAM aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes Tractatus de Furto, Restitutione, et Contractibus, ad meliùs intelligenda ea, quæ dicentur, alia quædam generalia de Justitia et Jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, et Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, et honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantùm domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *Jus in re*, et in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideo tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. Venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio : Beneficiarius per collationem habet jus in Beneficium, et similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantùm jus habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantùm actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

487. — Deinde Jus in re dividitur in *Dominium*, et *Usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet Pater erga filios, Episcopus erga Diœcesanos, etc. Aliud *proprietatis* erga res, sive servitutem. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, et dominus in prædio dato ad emphyteusim : aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, et Emphyteuta.

Ususfructus autem est jus utendi, et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hìc notandum, ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus ; non autem potest illos alienare, *l. Plenum. ff. de usu, etc.* Ita pariter habens domûs usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quòd usufructuario incumbat solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa, seu collectas super rem impositas, ut ex *l. Hactenus*, *ff. de Usuf.* Deinde tenetur rem bene colere, arbores novas mortuis substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius. (*V. Not. X, pag.* 397.)

488. — Filiusfamilias dominium habet peculii Castrensis, et quasi-Castrensis. In quo notandum, quòd peculium filiorumfam. sit quadruplex, *Castrense*, *Quasi-Castrense*, *Profectitium*, *et Adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione à Præfectis militiæ, vel à Parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l.* 2. *c.* 4. *n.* 7. *Lugo D.* 4. *n.* 15. (V. Not. XI, pag. 401.)

II. *Quasi-Castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in Officiis publicis, Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usumfructum. Et hoc etiamsi merces exigatur à privatis, *Lugo n.* 16. *cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo n.* 17. *cum Nav. Mol.* de Notariis, sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis verò Artificibus, etsi Publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi-castrense; excipit tamen *Sanch. ap. Lugo n.* 18. Architectos Principis, vel communitatis. Omnia autem bona, donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum, sunt quasi-castrensia, *Lugo, n.* 19. Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur à filiofam. ex officio clericali, ex *Auth. Presbyteros,* 1. *C. de Episc. et Cler.* Imò idem dicitur de omnibus, quæ Clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo n.* 21. *cum Mol. Sanch. et communi.* Hocque rectè dicit *Lugo n.* 22. contra aliquos de Clericis etiam tonsuratis, cum textus *cit.* exprimat etiam Cantores.

III. Peculium autem *Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando; peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum, et proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu patris : secus verò, si donantur filio intuitu suiipsius, etsi occasione patris filius cognitus sit à donante, *Lugo n.* 37. In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incœperit possidere ; aliàs dividendum pro rata dubii. Bona verò donata filio à patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cùm ille hæreditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. cit. cum Mol.* et ut dicemus *n.* 956. Dubium fit 1. an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. etc. apud Lugo n.* 40. Dicunt verò *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.*, esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine patris negotietur, adventitium verò si nomine suo, putà, si ipse furatus sit pecuniam à patre, vel si pecunia otiosa esset apud patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n.* 40. quòd, si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quàm paternis, lucrum non sit futurum profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis patris, vel alterius, tum tantùm profectitium præsumitur, cùm filius administraret bona paterna. *Lugo n.* 41. *cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius, pro labore præstito in beneficium patris, possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanch. l.* 1. *c.* 2. *d.* 8. *n.* 1. et probabile putant *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 6. *et Bus. infr. n.* 544. Negant verò *Molin. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. Rectè autem distinguit *Lugo D.* 5. *n.* 42. et ait, quòd, si filius extra domum patris habitet, nec à patre alatur, id, quod lucratur, est adventitium ; profectitium verò, si in domo

paterna degat, et à patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita : quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. Sed hîc dubium fit 3. utrùm, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. D.* 234. *et Sanch. loc. c. n.* 4. quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabiliùs docet *Lugo dict. n.* 42. *cum Nav. Less. Ang. etc. ut supra*, quòd, dum filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secus, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta à patre percepta. Vide etiam dicenda *num.* 544.

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiisf. proveniunt aliunde quàm ex bonis paternis, vel intuitu patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, pater verò acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratûs. *Lugo D.* 5. *n.* 30. Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. quando præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, patre contradicente. II. Si filius unà cum patre succedit in hæreditatem fratris, vel sororis. Ita *Less. l.* 2. *c.* 3. *num.* 9, 10 *et* 11. *et Lugo D.* 5. *n.* 23. *cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem*, si filius accipit dotem, patre se non obligante. Vide alia apud *Lugo*. Exceptis autem his casibus : filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet* 4. *de Sepult.* in 6. Potest tamen universè testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quandiu vivit, etiamsi filius exierit à patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n.* 24. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 128. *Holzm. p.* 4. *n.* 274. Si verò pater emancipet filium, dimidia pars usùsfructûs erit patris, et dimidia filii, *Lugo, et Holzm. ib.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispanico, tunc ususfructus erit totus filii; si verò ratione statûs religiosi à filio assumpti, ususfructus erit totus patris, *Lugo ibid.* Hîc notandum I. quòd, si pater permittat filio, ut discedat è sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat, ut *Lugo n.* 27. *ex l. Cum oportet. C. de bonis quæ liber.* Notandum II. quòd, si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem, *Lugo n.* 35. *et Mol.* (V. Not. XII, pag. 403.)

489. — Bona uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res, quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Ac lege, ff. de Pactis.* Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus verò et plena administratio ad maritum,

l. 2. *ff. de jure dotium.* Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eodem l.* Deinde notand. quòd, si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, Matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de jure Dotium.* Deinceps notandum, quòd, si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et, soluto Matrimonio, non tenetur, nisi ad pretium reddendum, *l. Quoties, ff. de jure Dotium.* Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *l. c. Res in dotem.*

490. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet I. in bona *patrimonialia,* quæ dicuntur ea, quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana; II. in bona *Quasi-patrimonialia* seu *Industrialia,* et dicuntur ea, quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex Concionibus, Missis, etc. III. in bona merè *Ecclesiastica,* et sunt illa, quæ acquiruntur ex Beneficiis; IV. tandem in bona *Parcimonialia,* quæ sunt illa quæ Clericus ex reditibus Ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parciùs, quàm honestè vivere potuisset.

491. — I. Quoad bona *Patrimonialia* certum est, quòd Clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex *c. Relatum* 12. *de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus,* ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 35 *et* 45. *Less. de Just. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *Lugo de Just. D.* 4. *n.* 23. *Anacl. tr.* 7. *D.* 4. *q.* 3. *Viva Opusc. de Benef. q.* 3. *art.* 1. *n.* 5. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 138. *cum Pal. Conin. etc.* Ex quo infert *Anacl. n.* 27. *cum Less. et aliis,* quòd, si Clericus vivat, aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere; quia, cùm jus habeat vivendi ex Beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis: unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si Clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hîc et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hîc et nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An verò Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona Industrialia? Negant *Nav. de Redit. Eccl. q.* 1. *n.* 74. *Sanch. l. c. dub.* 46. Quia (ut dicunt) Distributiones verè sunt partes redituum beneficii, et ideo eamdem naturam ac onus sortiuntur, quàm alii Beneficii fructus. Sed probabiliùs affirmant *Lugo D.* 4. *n.* 25. *et Salm. c.* 2. *n.* 140. *cum Azor. Sylvest. Angel. Bon. et Covarr.* Ratio, quia præfatæ Distributiones, licèt ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediatè pro titulo, sed pro servitio personali, tanquam personæ stipendium.

III. Idem, quòd de bonis Patrimonialibus et industrialibus,

dicitur de *Parcimonialibus*, ita ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Navar. de Redit. q.* 1. *Mon.* 30. *Less. c. l. n.* 39. *Cabass. Th. Jur. l.* 2. *c.* 16. *n.* 8. *Anacl. n.* 28. *Mazz. tom.* 2. *p.* 420. *et Less. dict. c.* 3. *n.* 39. *cum Sot. Covarr. et aliis* (contra *Petroc. l.* 4. *de Benef. c. ult. q.* 7. et alios paucos). Et idem expressè docet *S. Th.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 7. ubi ait: « De his autem, quæ sunt specialiter suo usui (scilicet Clerici) » deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis. » Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi*, 12. *q.* 1. quem opponit *Petr.* ubi legitur : « Quidquid verò de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive » de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare » censuimus. » Nam respondetur ex prædictis, bona parcimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in Conc. Agath. *Can.* 36. ubi dictum fuit : « Clerici omnes qui fideliter Eccle- » siæ deserviunt, stipendia, tantis laboribus debita, secundùm » servitii sui intuitum vel ordinationem Canonicam, à Sacerdo- » tibus seu Episcopis consequuntur. »

IV. Major difficultas est de bonis merè *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici, sine injustitia, malè disponere? Certum est, quòd Beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes clargiri. Ita *S. Th.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 7. *Lugo. D.* 4. *n.* 9. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 38. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 141 *et* 144. *cum Mol. Con. Pal. et communi.* An verò ad id teneantur virtute justitiæ, vel Religionis, infra dicetur. Hìc autem sedulò notandum : quòd in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multò major, quàm in furto, ut dicunt *Lugo. n.* 42. *cum Mol. Henr. Holz. de Just. n.* 204. *et alii ex D. Th. l. c.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus, et alii apud Mazz. t.* 2. *p.* 419, requirunt quartam, vel quintam partem superfluorum. Sed veriùs sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz.* et tenent *D.* 4. *n.* 44. *ac Croix l.* 4. *n.* 1358, qui cum *Haunoldo* meritò sententiam *Coninchii* reprobant. Hìc obiter advertatur, Benedictum XIV in sua Bulla 29, *Universalis Ecclesiæ*, edita die 20 Aug. 1451. (*t. in Bullar.*), declarasse, quòd, si Beneficiarius fructus Beneficii vendat per totam suam vitam, sive una, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis necessariò pauperibus succurrere? Negant *Azor. p.* 2. *lib.* 7. *c.* 11. *q.* 2. *cum Nav. et Viva Opusc. de Benef. q.* 2. *a.* 4. *n.* 12. qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse Clericum superfluum erogare, sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libitu, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, et non dissipare, ut loquitur *Trid. Sess.* 25. *cap.* 1. *de Ref.* Sed excipiendum omnino mihi videtur

cum *Lugo D.* 4. *n.* 15. *et* 39. *ac Less. c.* 4. *num.* 47. si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hîc advertit *Viva l. c. cum Vasq.* Pastores, ut Episcopos et Parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen Beneficiarios non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem, non solùm ostiatim mendicantes, sed etiam ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si verè pauperes sint, ita ut aliàs non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. l.* 2. *cap.* 2. *Dub.* 38. *n.* 21. *Laym. l.* 4. *tr.* 2. *c.* 3. *n.* 3. *Croix l.* 4 *n.* 904. *cum Azor. Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* ubi interdicitur Beneficiariis, « ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant.... Sed, si pauperes sint, iis ut » pauperibus distribuant. » Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam graviùs egentibus (quidquid dicat *Laym. l. c.*). Ratio quia, ut bene advertit *Viva loc. cit. art.* 2. *n.* 2. *cum Mol. et communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cùm illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib.* 5. *c.* 4. *Concl.* 3 sic scripsit: « Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ » gratia pietatis (nota) et caritatis potest in alios consangui- » neos indigentes, aut famulos distribuere, tenetur residuum » dare pauperibus sub mortali. » Idque expressum habetur in Decreto indicto à Cardinali Polo, Legato Apostolico ann. 1566. apud *Thomassin. de Eccl. Discip. t.* 3. *p.* 3. *lib.* 3, *cap.* 32. quo præceptum fuit Beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat S. Gregor. instruens Augustinum Anglorum apostolum); « Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex » fructibus Ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus » sustinendis, et ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria » sunt, supererit, id omne juxta illa, quæ B. Greg. Papa Augus- » tino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes » Christi alendos distribuant. » Hinc dicit *Croix lib.* 4. *n.* 904. *cum Azor. Pal. etc.* quòd sub nomine victûs Beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se et Familiam sustentandam; adque Familiam spectant Parentes, Fratres, Nepotes, et alii Consanguinei. Item advertunt *Laym. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. *Ronc. Cons.* 6. *n.* 6. *et Viva loc. cit. cum aliis*, quòd, si Beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad Beneficium tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen, rectè ait *Roncaglia loc. cit.* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem dignitatem, non verò pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci,

in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *n.* 144. *et Holzm. p.* 4. *tr.* 1. *n.* 210. quòd, licèt congruentius sit bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio, nisi ibi sint pauperes, extrema vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p.* 2. *l.* 7. *c.* 11. *q.* 2. *Bonac. de Benef. D.* 4. *p.* 2. *n.* 3. *et Mol. D.* 145. *cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æquè egentes) erogentur; et si testatores oppositum expresserint, vel saltem tacitè significarint. Ratio, quia Canones (præcisè in *cap. Sancimus* 31. *Caus.* 12. *quæst.* 2.) indistinctè præcipiunt, ut eleemosyna fiat sive in cives, sive in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diœcesis, putà, si subveniendum sit Collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An Beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negat *Navarr.* dicens, ea statim esse distribuenda. Sed veriùs docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *ad.* 4. (quem sequitur *P. Holzm. part.* 4. *n.* 207. *cum aliis*) dicens : « Si quis, necessitate non imminente providendi paupe- » ribus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ posses- » siones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Eccle- » siæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit. » Bene tamen advertit *Holzmann loc. cit.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne morte adveniente, tales reditus fortè à consanguineis diripiantur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suo, unde vivat, possit se sustentare ex reditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert. de Just. t.* 4. *c.* 21. *in fin. Petrocor. de Benef. cap. ult. q.* 8. *Fagnan. cap. Si quis de Pec. Cler. Anac. q.* 3. *n.* 27. *Holzm. n.* 208. *etc. communiter.* Rectè enim ait *Fagn.* quòd primis Ecclesiæ sæculis nulli Clerici admittebantur, nisi qui, relictis omnibus propriis bonis, de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio; modò nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scil. postquam Clerici portionem suam à Mensa Episcopali separatam habere cœperunt, et Beneficia fuerunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sanè est rationi naturali omnino consonum; justum enim est ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxta illud : *Quis militat suis stipendiis unquam? Ap.* 1. *Cor.* Fortene divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injustè accipiunt? Per accidens autem est, quòd sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *ad* 3. Rectè verò limitat S. D. si casus occurreret, quòd aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait : « In tali necessitate peccaret » Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet » patrimonialia bona, de quibus vivere posset. » Ratio patet, quia

tunc, jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An, sicut Beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam Pensionarii? Affirmant *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *dubium* 47. *Mazzot. t.* 2. *p.* 421. *et Salm. tr.* 12. *cap.* 2. *n.* 147. *cum Mol. et Pal.* modò Pensio sit ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis : Secus, si sit mere Laicalis ob titulum merè sæcularem, et detur laicis ob obsequia præstita, putà Principibus, equitibus, etc. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, nempè Cantoris, Procuratoris, etc. Ratio, quia cùm hæc obligatio sit annexa reditibus Beneficii, Pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. D.* 4. *n.* 32. *cum Vasq. Gigas, Coo. etc.* et ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum piè applicentur. Idem ait *Mastrius D.* 14. *q.* 2. *a.* 3. *n.* 69. *cum Bon. etc. contra Nao. Azor. etc.* de Equitibus Commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus à Gregor. XIII jam concessum est testari.

492. — Quæritur VII. An Beneficiarii, expendentes reditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnopere inter DD. agitatur, et ideo in ejus discussione diutiùs immorabor. *Prima* sententia probabilis, et valde communior inter recentiores, negat. Hanc tenent *S. Antonin. t.* 2. *tit.* 2. *cap.* 5. §. 3. *Less. de Just. lib.* 4. *c.* 4. *n.* 43. *Mol. tom.* 1. *tr.* 2. *D.* 143. *Cabass. Theor. Jur. lib.* 2. *cap.* 26. *n.* 7. *Sporer de* 7. *Præc. c.* 1. *n.* 113. *Azor. p.* 2 *lib.* 7. *c.* 9. *Viva Opusc. de Benef. q.* 2. *a.* 3. *n.* 2. *Mazzot. tom.* 2. *pag.* 419. *Sanch. l.* 2. *Cons. cap.* 2. *d.* 37. *n.* 2. *Anacl. tract.* 7. *D.* 4. *quæst.* 3. *n.* 34. *Holzm. p.* 4. *de Just. n.* 196. *Salm. tract.* 12. *cap.* 2. *n.* 155. *cum Pal. Con. etc. Lugo de Just. D.* 4. *n.* 2. *cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Coparr. Cordub. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinatur : Omnes Clerici antiquitùs in communi vivebant, et bona Ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum verò applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed Simplicius Papa, qui creatus est an. 465. in *cap. de reditibus*, 28. *Caus.* 12. *quæst.* 2. eò quòd, frigescente charitate, fortè Episcopi non tam fideles essent in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius in *cap. Concesso.* 26. et Gregorius in *cap. Cognovimus* 29. *dict. cap.* 12. *quæst.* 2. Hinc dicunt, quòd, licèt ante hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cùm illa ab Ecclesia ad proprium

quia Fundatores Benefici
ricis eorum fructus: sed e
intendit obligare virtute l
hujusmodi fructus superf
Deo, et ex pietate donat
obligationem restitutionis
qui videntur bona reliq
detracta sua sustentatior
Respondet enim *Cabassut*
bona luxui Clericorum de
cos adstringere ad illam o
que testator minimè inten
pet, si tamen ille dissipabi
quia illa testatoris intentio
Et pro hac sententia non p
jam in *Summa* 2. 2. *q.* 185.
tur tantùm de iis, quæ *spe*
ficiarii) *deputata*, id est as
ut Contrarii explicant. Se
art. 12. *ad* 3. ubi distinguit
ribus, ab illis, quæ assignant
quibus ait, ipsos nullam deb
verba : « Aliter ergo dicen
» quæ principaliter sunt attı
» ex consequenti necessitat
» Hospitalium, etc. et aliter
» attributa usibus Ministror
» rum, et alia hujusmodi. Nar
» tur non solùm ex abusu, sed
» alius in suos usus assumit,
» ad restitutionem, tanquam
» verò non committitur ...

Petrocor. tom. 4. eod. tit. c. ult. q. 7. Habert tom. 4. de Just. cap. 21. *Concina tom.* 2. *Diss.* 6. *c.* 18. *Roncaglia de Præc. VII. c.* 6. *Reg. in praxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. et Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel. Major. Hostiens.* et alii apud *Lugo de Rest. D. 4. n.* 1. Dicunt autem hi, quod ante suppositam divisionem Clerici minimè quidem erant domini bonorum Ecclesiasticorum, cùm omnia tunc essent communia; unde, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per Simplicium; sed de hac divisione nullum probatur vestigium, quinimo (ait *Habert loc. cit.*) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cùm nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona Ecclesiastica, tenenturque Beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id, quod adstruit *Cabassutius*, nempe, quòd testatores intenderint bona sua in dominium Clericorum relinquere; potiùs enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quòd hæc fuerit intentio Fundatorum, testatur Concilium Aquisgranense ann. 816. ubi in *Can.* 116. dicitur : « Fideles ob Animarum suarum reme» dium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, » ut his et Milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et » pauperes recrearentur. » Unde plures AA. ut *Fill. Petroc. Thomassin. et Natal. Alexander,* constanter sentiunt, numquam Beneficiarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate Testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certè dici posset, eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse : saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit suos Ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ex Tridentino *l. c.*, ut supra, tenent *Ronc. Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit *Habert*. Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri, ita et Beneficiarius. Quòd autem Ecclesia revera hoc dominium, si concesserit, limitatum quidem concesserit Beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. Gratianus *in Causa* 12. *q.* 1. *post. c.* 15 *et* 27. quærit, an Mensa communis scindi potuerit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eò quòd, sicut superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque Præbendæ; quo Gratianus ostendit, quòd,

dominium. Quod videtur confirmari à Tridentino, ut supra *Sess.* 24. *c.* 12. *de Ref.* verbis illis, *fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos.* Insuper ex Conc. Lateranensi V. *sess.* 9. §. *Statuimus,* ubi dictum fuit, quòd Beneficiarius Officium post sex menses à possessione Beneficii omittens, *fructus suos non faciat;* ergo, si Officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An, dono accipiens à Beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem? Quod ad restitutionem pertinet, eum teneri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent, Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cùm valde sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. et Ronc.* ut supra retulimus, quòd Beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donet, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut rectè ait *Lug. D.* 4. *n.* 48. Si verò per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus probabiliùs accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, quâ tenuimus, Beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo verè influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili casu diximus *n.* 112. et fusiùs probabimus *de Contract. n.* 722. Dixi *probabiliùs;* non enim nego, posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quòd si verò in bona fide acceperit, probabiliùs est non teneri eum ad aliquid restituendum, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 83. *et l.* 3. *n.* 927.

Sed, admissa sententia contraria tanquam probabili, scilicet, quòd absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra Religionem aut Charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant *Mazzot. tom.* 2. *pag.* 419. *et Sanch. Consc. c.* 2. *D.* 38. *n.* 14. citant *Navarr. Sylv. etc.* communiter, ut asserunt. Ratio, quia accipiens verè cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur, nisi per acceptationem. Sed probabiliùs (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo D.* 4. *n.* 49. *Busemb. l.* 4. *n.* 183. *Holzm. p.* 4. *de Just. n.* 221. *et Salm. tract.* 12. *c.* 2. *n.* 149, accipientem non peccare, neque contra Religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra Religionem, quia tunc ipse minimè cooperatur peccato donantis; licet enim dominium rei non transferatur sine ejus acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externè, omnino consummatum est; per accidens autem si fiat, quòd oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel

refutationem donatarii; prout nihil minuit, vel addit ad peccatum homicidæ, quòd ex vulnere lethali, ab ipso inflicto, mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem, ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. num.* 50. *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem Regulares, facti Episcopi, possint liberè disponere de bonis Ecclesiasticis et Patrimonialibus? Probabiliùs negatur. Vide dicenda *l.* 4. *de Statu Relig. num.* 2. ubi *Salmant. cum aliis* secus dicunt de bonis Patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493. — Tribus modis Dominium acquiritur : 1. Jure Naturali, seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scilicet per præscriptionem, et usucapionem. 3. Voluntate privata hominum, per contractus. Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magis pertinet ad jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. *Occupatione; ex* §. *Feræ, Instit. de Rerum divisione,* ubi sic dicitur : « Quod enim ante nullius est, id naturali ratione » occupanti conceditur. » Quid de Thesauris inventis? *Vid. infra n.* 602. Quid de Venatione, et Piscatione? *Vid. n.* 604. Certum autem est, omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An verò post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vid. Dub.* 5. *n.* 603. (V. Not. XIII, pag. 410.)

494. — II. Acquiritur dominium *Nativitate,* per quam nostra fiunt, quæ nascuntur à propriis animalibus, ex §. 1. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usumfructuarium spectant partus ovium, equarum, etc. salvo semper numero matrum.

495. — III. *Alluvione,* qua, si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eumdem pertineret, *ex* §. *Prætcrea eod. loc.* Statutum etiam est *ibid.* quòd, si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste esset fluvii dominus; antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimque habent. (*N. XIV, p.* 410.)

496. — IV. *Specificatione,* quando forma datur in alienam materiam, v. gr. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex* §. 34. *ibid.* Secus tamen esset si de alienis uvis vinum faceres : illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 121. Dicit etiam *Croix n.* 123, quòd, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem,

n. 134. *cum Haunoldo.* Secus verò, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabiliùs autem addit *Croix n.* 123. *cum Gloss. ad* §. 25. *Instit. et Haunoldo contra alios,* ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri. (*V. Not. XV, pag.* 411)

497. — V. *Accessione,* quando alicui rei accedit ornamentum, licèt pretiosius, putà si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, et gemma à te acquiritur. §. *Si tamen eod. loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facilè divelli posset. *Croix ibid. n.* 126. *cum Lug.* (V. Not. XVI, pag. 412.)

498. — VI. *Confusione, vel Commixtione. Confusio* est quando duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet : utpote, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quòd illud sit utriusque materiæ, *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 116. His positis, sciendum quoad *Confusionem,* quòd si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum* 27. *eodem Inst. V. Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 3. §. 4. *n.* 11. *cum Palao, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 117. Si verò Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, et ampliùs sit tua major materiæ pars; teneris tamen alienæ pretium solvere, *ex dicto* §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loc.* Quoad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quòd miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito : Nam in *l. Si alieni, ff.* de *Solutionibus,* sic dicitur : « Si alieni nummi, inscio vel » invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed, si » mixti aliis sunt, ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui ac- » cepit, in libris Cassii scriptum est; ita ut furti actio Domino » cum eo, qui dedisset, competeret. » Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secus, si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 118. Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus; vide *dict.* §. 27 *et* 28. *Quod si eod. Instit.* (V. Not. XVII. pag. 412.)

499. — Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant *Gloss. in d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. Tract.* 7. *D.* 5. *q.* 3. 28 *et* 29. *cum Henn. ap. Croix ibid. n.* 119. Quia dicunt, id tantùm de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem,

agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere nollet, ut dicunt *Schengidero. et alii apud Croix d. n.* 132. Idem, quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest; ut *Croix dict. n.* 132. *cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licèt aureæ, cedant chartis: Sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n.* 134. *cum Illsung. Haun. et Tamb.* contrarium vigere. (*V. Not. XIX, pag.* 413.)

802. — IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bona fide, et fructus sint consumpti. §. *Si quis à non Domino eod. Instit.*

803. — X. *Traditione,* per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Instit.*

804. — Jure autem *Positivo Civili*, seu *Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem*, *seu Usucapionem,* quæ propriùs dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones: I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *Bona Fides, ex Reg.* 2. *jur. in* 6. qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modò interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. D.* 6. *quæst.* 2. *n.* 12. tanquam communius et probabilius. Vide dicenda *n.* 511. (V. Not. XX, pag. 414.)

805. — II. Conditio est *Titulus justus*, putà emptionis, donationis, etc. saltem rationabiliter, sive probabiliter, præsumptus, etsi revera non intervenerit. Notandum tamen, quòd Titulus non semper requiritur, sed tantùm, quando præsumptio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix. l.* 3. *p.* 2. *n.* 498. cum communi. Sufficit etiam titulus existimatus, putà si existimes rem patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n.* 499 (V. Not. XXI, pag. 414.)

806. — III. Conditio est *Continuata Possessio* per tempus à jure definitum. Si enim adsit Titulus, res usu consumptibiles, seu mobiles, triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de Usuc. et* §. 1. *Institut. de Usuc.* ibi: « Cautum est, ut res quidem mobiles » per triennium usucapiantur. » *Bon.* tamen *de Restitut. quæst. ult. p.* 2. §. dicit hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos: sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD.; nam *Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 22. *cum communi, Verde Inst. Civ. l.* 2. *de Usucap. Lemma.* 8. *n.* 451. *Anacl. l. c. n.* 21. indistinctè ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix. l.* 3. *p.* 2. *n.* 529. Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo, ib.* (contra *Sylv. Covar. Less. etc.*) *Busembaum* autem *de Restit. n.* 610. *circa fin. cum Trull. et Salon.* dicit, quòd ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes, et quadriennium inter absentes. (*V. Not. XXII, pag.* 415.)

807. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 522. *cum Dicastill. et pluribus* : quia accessorium sequitur principale. Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per 30 annos. Vide *Croix, n.* 539.

Si quis per triennium possedit Beneficium Ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relata in extensum *apud Croix l.* 4. *n.* 689, etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n.* 716. *cum Nav. Sot. Sa, Less. etc.* contra alios : modò absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam à se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur Beneficium, *Croix n.* 709. Vide dicta *de Simon. n.* 111. Secus verò, si fuerit à tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *n.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus. *Croix* cum *Gom. et Chok. contra Lugo n.* 710. Ad excludendum autem Beneficiatum, simonia debet esse utrimque completa. *Croix n.* 712. Vide dicta *n.* 106. *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in Beneficium sine vera collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Litterarum pontificiarum ; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. V. *Croix ex n.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ib. n.* 715.

808. — Res verò immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10 annorum inter præsentes, et 20 inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib. Anacl. n.* 22. Notandum autem, quòd *Præsentes* dicuntur, qui in eadem Provincia, *Absentes*, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eadem Provincia, sive alibi, ut *Anac.* ait *n.* 23. *ex l. ul. C. de longi temp.* Sed *Lug. de Justitia et Jure Disput.* 7. *n.* 76. *cum aliis* dicit, censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem Provincia in diversis tamen degunt locis, qui proprium Gubernatorem habent, licèt eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. n.* 24.

809. — Quando autem non adest Titulus, ad præscribenda, sive mobilia, sive immobilia, requiruntur 30 anni Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de Præscr.* 30 *vel* 40 *an.* Idem ait *Tamb. Dec. l.* 8. *tract.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. *cum Mol. et Lessio*, qui notat deinde, quoad immobilia sine Titulo præscribenda, nihil in jure esse constitutum. Unde videntur etiam 30 anni requiri.

810. — Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum, requiruntur 40 anni, ex *Auth. Quas actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Imò, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio cen-

tenaria, ut *Anacl. n.* 25. Dubitatur autem, utrùm res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? Affirmant *Bon. l. c. Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 12. *cum Laym. et aliis pluribus ap. Anac. n.* 27. Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* Negant verò *ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* Probantque *ex c.* 1. *D. de integr. Rest.* eò quòd, ut isti dicunt, concessio locis piis facta à Jure Canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

811. — Dicitur autem *Possessio continuata*; nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur: nisi alter injustè hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less. n.* 49. *Anacl. n.* 39. *cum aliis.*

Si verò bona fide possidere incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ita *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 482. *Lugo D.* 7. *n.* 17. *Less. Mol.* et communiter (contra *Adrian.*) Et favent *c. Si virgo.* 34. *quæst.* 1. *et c. fin. de Præscr.* Dicitque *Croix n.* 548. quòd pro litis contestatione non interrumpatur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bona fide incepisse possidere; et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. et alii apud Croix n.* 484, quia leges ideo tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantùm requiritur fides theologicè, sed etiam civiliter bona, cùm tantùm ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix n.* 489. quòd, si fides tua sit solùm venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex Conc. Cart. *in c. fin. de Præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali. (*V. Not. XXIII, pag.* 416.)

812. — Hæres possessoris malæ fidei probabiliùs non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. disp.* 65. *et Croix n.* 490. *cum Dic. etc.* Excipiunt *Less. Pal. Coo. Grotius. et alii ib.* si præscribens sit hæredis: sed hoc probabiliùs etiam negat *Croix. cum Lugo etc.* Secus verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n.* 491.

813. — Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo. C.* 7. *n.* 49. *et Croix n.* 493. Etsic etiam præscribet libertatem a solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debere, *Croix n.* 494. cum *Mol. Coo. etc.* Notandum autem, quòd, si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l.* 34. *ff. de Acq. post. Croix. n.* 517. Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. D.* 23. *n.* 59. *et Croix. ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quia, cùm possessio consistat in facto externo, non nisi alio externo facto amittitur.

814. — Sedulò insuper advertendum, quòd aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout Minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palaus, Less. etc. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 558. Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideo se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarunt; Sed hoc negant *Haunold*, *Fachinæus*, et meritò *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissimè manerent, et facilè frustraretur lex præscriptionis. (*V.N.* XXIV.)

815. — IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi*; nam res furtivè, aut vi possessæ nunquam præscribuntur à fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nini spatio 30 annorum inter præsentes, et 40 inter absentes. Si verò Titulus non adsit, res furtivæ nunquam à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n.* 18. Res fisci tantùm præscribuntur per 40 an. Quædam autem res nunquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. num.* 17. (N. XXV,)

816. — Probabile autem censet *Verde l. c.* quòd Hæres cum bona fide ritè possit præscribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed, ut diximus supra *n.* 512, id probabiliùs negant *Mol. Croix etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterùm admittatur ibi Præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore. in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantùm præsumptionibus) ab Actore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, et Procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus : Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici : Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses : Fabros, post annum, Famulos et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habere, ut ibi statuitur, « nisi scripturæ » publicæ vel privatæ producantur; » Et insuper ibi dicitur hæc decerni non « ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis; » quare infertur, quòd debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta Decisione minimè ab obligatione solutionis eximitur.

817. — Communis autem est sententia apud Jurisconsultos et Theologos, quòd etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 470 et eam tenet, et fusè probat *Lugo de Just. D.* 7. *ex n.* 4. *cum Cajet. Sot. Coo. Mol. Less. Sylv. etc.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n.* 1. *ex Conc. Lat.* relato in

c. final. de Præscript. ubi tantùm reprobatur præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis : « Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte » habeat rei alienæ conscientiam. » Ratio autem est, quia bene potest Lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hîc maximè utilis agitur apud *Tamb. Dec. l.* 6. *tr.* 1. *c.* 4. §. 2. an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cùm is tantùm ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet *n.* 8. talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Lege Municipali non sit explicitè abrogatum, prout Neapoli expressè in Decisione relata statutum est illud, quòd Hæres Testatoris, mala fide rem possidentis, nunquam præscribere possit. Cæterùm, quoad alias præscriptiones, à Jure communi statutas, nihil verè in nostro Regno derogatum expressè invenitur; Imò *Verde l. c. Lemma* 4. *n.* 424. *cum Staib. Gallub. Prado, et Amato, contra Ursil. et Rovit.* tenet in regno servar quidem præscriptionem : « Juri enim standum » (ait Verde), cujus oppositum non invenitur in Regno sanci- » tum. » Quare concluditur (prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licitè non uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno, et in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

818. Quid est furtum ? — **819.** An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem ?— **820.** An ob necessitatem ? Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate ? Quær. II An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat ? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris ? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam, in extrema necessitate ? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives ? Et hîc quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi ? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem ? — **821.** Quando liceat creditori facere compensationem ? — **822.** An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus ? *Sequitur idem* 523 *et* 524. — **825.** An Christiani possint auferre res Turcarum ?

818. — « Resp. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio, invito » rationabiliter domino. Quòd si res sit sacra, dicitur sacrilegium

» de quo supra. Si aperta vi fiat, est rapina, à furto specie dis-
» tincta. Licèt autem furtum, cæteris paribus, quàm rapina,
» levius sit, et ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proxi-
» mum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit nota-
» bilis. Ita communiter omnes.

Unde resolves :

519. — « 1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum, aut com-
» modum illius à quo accipit, non furatur : v. g. si uxor auferat
» à marito pecunias, ne ludis, aut commessationibus eas prodi-
» gat ; aut vinum, ne inebrietur ; aut librum hæreticum, ne eum
» legat ; aut famulus det eleemosynam non nimis magnam valde
» indigenti, de qua dominus rationabiliter non sit invitus, à quo
» tamen ob verecundiam, vel aliam causam non audeat petere.
» Vide *Less. l.* 2. *c.* 12.

520. — « 2. Qui pro se, vel alio, in extrema necessitate consti-
» tuto, alienum accipit, quantùm necessarium est, nec furatur,
» nec tenetur restituere postea sic absumptum, siquidem re et
» spe indigens fuerit. Idem docet *Lessius. l. c. d.* 4. *Malde-*
» *rus etc.* de necessitate gravi. Verùm id probabiliùs alii negant,
» cum *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. *ex S. Thom.* 2. 2. *q.* 66.
» *art.* 7. *Sylv. Ang.* Vid. *Dian. t.* 1. *p.* 2. *t. misc. R.* 20. *C. Lugo*
» *d.* 16. *s.* 7. ° (*Adverte hîc Prop.* 36 *damnatam ab Innoc. XI:*
» *Permissum est furari, non solùm in extrema necessitate, sed*
» *etiam in gravi.*) ° »

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantùm sufficit ad se à tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 66. *a.* 7. Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia ; jus enim Gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quòd cuique competit, sibi providendi, dum extrema necessitate, laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ita communiter *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 154. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 71. *Spor. tr.* 5. *c.* 5. *n.* 103. *Salm. de Restitut. c.* 5. *n.* 38. *cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop.* 36. *damn. ab Innoc. XI. n.* 14. *cum Sylv. Azor. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 947. *cum Card. Haunold. et Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de Char. c.* 2. *q.* 3. *Holzm. eodem tit. n.* 172. *ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc.* apud *Croix l.* 2. *n.* 195. Aut verò in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, putà oculum *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix. ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr.* 1. *n.* 85. *Ronc. l. c. Elbel de Rest.*

n. 271. Non enim opus est, ut dicunt *Lugo. et Elbel ex D. Th.* et aliis, quòd hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit quòd proximè et moraliter certò immineant: imò ait *Holzm. l. c.* quòd de eis adsit periculum certò probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. etc.* Sed probabiliùs contradicunt *Salm. d. n.* 39. quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cùm possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providere? Negant *Salm. n.* 39. *cum Soto et Prado*, dicentes hanc potiùs judicari necessitatem gravem, quàm extremam, cùm bona temporalia tantùm ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant verò *Viva l. c. n.* 3. *Ronc. l. c. Mazzott. t.* 2. *p.* 375. *ac Less. Pal. et Dicast. apud Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 952. item *Bann. et Serra apud Salm.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potiùs ille mortem subire vellet, quàm mendicare.

Sed hîc plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in* 2. 2. *D.* 259. *sect.* 3. §. 21. *et Spor. tr.* 3. *c.* 6. *n.* 59, quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cùm libertas non requiratur ad vitam, et aliàs requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facilè pretium redemptionis augeretur. Excipiunt tantùm, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quòd, si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt *Fill. tr.* 28. *c.* 3. *n.* 76. *et Az. t.* 2. *l.* 12. *c.* 8. *q.* 5. *cum Caj. et Major.* quòd divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterùm, si absolutè aiunt DD. ut supra, et ipse *Spor.* fatetur, quòd quisque possit alienum surripere ad se liberandum à perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde propabilem spem habeat suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo, hîc adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ*, qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere, *t.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 7. sic ait: « (Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minùsve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei aut vitæ, si captivus utilis sit Reip., tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divi-

tibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquere, Christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur.) » Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscurè loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occultè alienum surripere, antequam petat? *Coninchius D.* 27. *de Char. dub.* 10. *n.* 158 censet pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extremè indigere, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* verò *l.* 1. *c.* 12. *Laym. l.* 3. *tr.* 1. *c.* 1. *num.* 7. *et P. Concina tom.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 11. dicunt, eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cùm pauper jus habeat ad illa bona, sed tantùm quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius, quàm veniale. Sed meliùs distinguendum, cum *Lugo D.* 16. *n.* 140, qui dicit : si res illa peculiaris non est absolutè necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo; nam aliàs omnes mendici possent impunè accipere aliena non petita, eò quòd perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si verò pauper peculiari illa re extremè indigeat, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia, ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, imò nec venialiter dico, cùm ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7.

Quæritur III. An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolutè necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix l.* 3. *p.* 1 *n.* 953. *Conc. t.* 2. *D.* 6. *c.* 9. *n.* 6. et probabilem vocat *Spor. de Charit. c.* 6. *n.* 54. (*Croix* autem citat *Lugo D.* 16. *a. n.* 147. sed non bene, quia *Lugo* loquitur tantùm de obligatione divitis, dicens, ipsum non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infra videbimus.) Ratio autem hujus sententiæ est, quia caritas, ex qua solùm tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantùm ad ea, quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenet *Sp. de Char. c.* 6. *n.* 154. consentitque *Lugo loc. cit. n.* 146. dummodo dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practicè probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate cùm omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut* (sicut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7. *ad* 2.) *per talem necessitatem efficiatur suum id quod quis*

accipit. Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D*. 16. *n*. 150. *Laym. l*. 2. *t*. 3. *c*. 6. *n*. 4. *Spor. de Charit. c*. 6. *n*. 51. *Ronc. eod. c*. 2. *q*. 3. *R*. 3. *Dian. p*. 5. *tr*. 8. *R*. 6. cum communi, et consentit *P. Conc. l. c. n*. 6. nempe, quòd dives non tenetur per magnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maximè, si ipse deberet è suo statu decidere; eò quòd caritas non obliget cum tanto incommodo; unde aiunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix l*. 2. *n*. 201. neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret è suo statu : nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc*.) pauper esset persona conjunctissima, putà pater, vel filius. Nam respondetur, quòd, licèt hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; rectè enim discurrit *Lugo n*. 143. et dicit, quòd, sicut ab initio ante divisionem bonorum, omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere, quantùm erat ei necessarium; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare : Sic etiam in casu extremæ necessitatis, cùm omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, justè potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideo tamen dives tenetur dare, cùm ipse tantùm ex caritate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n*. 54. scilicet, quòd eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile : quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediat.

Quær. IV. An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem? *Prima* sententia negat, quam tenet *Pal. t*. 1. *tr*. 7. *D*. 2. *p*. 10. *n*. 3. *cum Con. et P. Nav. Diana t*. 8. *coord. tr*. 7. *R*. 14. et æquè probabilem vocat *Sporer de* 7. *Præc. c*. 5. *n*. 102, satisque probabilem putant *Less. l*. 2. *c*. 15. *n*. 7. *et Tamb. l*. 8. *tr*. 2. *c*. 6. §. 2. *n*. 3. Ratio, quia, cùm in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi. *Secunda* verò sententia, gravissima, et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c. Sylo. v. Furtum, q*. 5. *Armil. eod. v. n*. 10. *Az. l*. 12. *c*. 7. *et P. Conc. tom*. 4. *de Furto c*. 5. *q*. 4. Ratio, tum, quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum, quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantùm dat jus ea utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. supra cit*. surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solùm suspenditur, sed etiam verè extinguitur

ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolutè pauper, ut dicunt *Lugo D.* 16. *n.* 171. *et Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 35. (contra *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. ac alios *ap. Salm. ib.*) Ratio, quia, ut docet *D. Thom. l. c.* qui est absolutè pauper, potest licitè ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit. Rectè autem excipiunt *Salm. l. c. n.* 35, si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie; tunc enim dicunt, quòd tenetur eam restituere. Ratio, quia, cùm illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit, vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam, et consumptam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolutè pauper.

Quær. VI. An dives, non subveniens pauperi tempore, quo illè erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in* 1. *Crisi D.* 26. *n.* 76. *cum Hurt. Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. item *Prado et Arag. ap. Salm. de Rest. n.* 33. eamque putat probabiliorem *P. Concina tom.* 2. *de Eleem. c.* 9. *quæst.* 10. Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, et tenetur restituere. Aliàs, si non peccaret contra justitiam, sed tantùm contra caritatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, quominus in tali necessitate suum arriperet; nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quòd, si dives sive impedit, sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata. *Secunda* verò sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 25. *Lug. D.* 16. *ex n.* 143. *Holzmann. de Carit. c.* 3. *n.* 182. cum communi, ut asserit, et *Salm. l. c. n.* 34. *cum Suar. Con. Ban. Sanch. Vasq.* negat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto caritatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cùm illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium ; tunc enim, non quoad dominium, sed tantùm quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices : Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper justè rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Qu. III.* ante divisionem bonorum omnia erant communia et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cùm omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cùm autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat procul dubio dives contra justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia

sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coactè; et ideo ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus, coactus necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n.* 12. *cum Less. Suar. Mol. et Dic.* et aliis (ut ait) communissimè. Hoc tamen currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam justè invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n.* 12. *in fin. et Salm. IV. Præc. n.* 136. *cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

823. — Dicunt II. *Salmanticenses*, quòd, si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi domini gratiam; secus autem, si ex voluntate domini expressa, vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe, quòd quivis operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm. de IV. Præc. cap.* 4. *n.* 136. *et de Rest. cap.* 1. *n.* 138. *cum Mol. Sot. Vill. Nav. Dian. Fagund. Bass.* et ita etiam *Corella cum Filguera, Toresil. Lastra, et Hozes super dict. prop.* 37. Consentitque huic *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 976.

824. — An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 976. *Carden. sup. Prop. Innoc. XI. Diss.* 23. *c.* 2. *art.* 3. *n.* 62 *et* 63. *et Viva in dict. prop.* 37. *n.* 1. Et dicunt, quòd famulus, sive quicumque alius mercenarius, non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valde docti, et in re morali versati; ideoque inquiunt, ad hoc non sufficere judicium Confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. Præc. n.* 137. dicunt, famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certè judicet, se majus stipendium mereri. Quod sanè videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens, timoratus, et verè aptus ad rectè judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissimè evenient. Nec obstat supradicta *prop.* 37. damnata, quæ meritò proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

825. — Quæritur hîc obiter, utrùm Christiani possint licitè surripere res Turcarum? Resp. si Christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est, posse eos surripere à dominis quantùm sufficit, ut redimantur, et ad patriam redeant, in compensationem injustæ servitutis, et damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex Decreto Congr. SS. Off. die 23. Aug. 1630. *ap. Peyrin. de Priv. Minim. t.* 3. *c.* 4. *n.* 29. ubi sic fuit declaratum : « Qui captivi injustè detinentur ab Infidelibus, » possunt à dominis particularibus accipere sine injustitia, quan- » tùm sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficien- » tia redemptionis, ab illis, vel ab aliis, qui sunt partes Reip.

» sive Judææ, sive Turcæ. » Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. t.* 1. *l.* 8. *c.* 24. *q.* 12. *et Fill. tr.* 22. *c.* 5. *n.* 123. Sed affirmant probabiliter *Mol. tom.* 1. *tr.* 2. *D.* 37. *lit. D. cum Caj.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 8. item *Victorel. Naldus, Duval. Rebell. Velaps. Covarr. et alii apud Dian. p.* 5. *tr.* 13. *R.* 98. qui probabile putat. Ratio, quia sic rectè præsumi potest ei concedi à Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de* 7. *Præc. n,* 2953. modò (rectè limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel salviconductûs; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maximè si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

826. Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias? —**827.** Id clariùs elucidatur. — **828.** Conclusio et probabilior sententia. — **829.** Quid de furtô rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum? —**830.** Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis? — **831.** Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem? —**832.** An sit mortale furari parùm Reliquiæ sacræ?

826. — « VARIÆ ea de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis scrupulosè statuit medium Regalem; alii nimis laxè 10 aureos: » moderatiùs *Tol. Med. Less. etc.* duos Regales, etsi minus sufficiat, et notabiliter noceat.

» Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter metienda est, non » tantùm ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis per- » sonæ, cui aufertur : si nimirum ei grave damnum inferatur, » aut saltem caritas Christiana graviter lædatur, quomodo » respectu valde divitis, imò etiam regis, unus, vel alter aureus » notabili quid videtur : respectu verò mediocriter divitum, » quatuor circiter Regales, sive medius imperialis : respectu » mechanicorum duo; respectu pauperis unus. Ita nunc plerique » cum *Bon.*

Unde resolves :

« 1. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde » proficuam, v. gr. sartori acum, quam unicam habet, nec ha- » bere aliam potest, qua se alat. *Less. l.* 2. *c.* 12. *d.* 8.

« 2. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex » jactura rei parvæ domino secuturam valde magnam molestiam, » v. gr. quia valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari » potest : nisi tamen res sit nullius prorsus momenti. V. *Bon.* » *d.* 2. *q.* 8. *p.* 1. »

827. — Quoad hoc punctum, tam ad praxim scitu necessa-

riam, nempe, quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hîc elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quòd, ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolutè pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis, cùm enim furti gravitas consistat in quantitate damni, quod proximo infertur, facilè nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *S. Th. Opus. c. de Erud. Princ. lib.* 7.*cap.* 8. dixit: « In amissione unius gallinæ plus pauper gra» vatur, quàm unus multùm dives gravaretur in mille marcis. » Ideo etiam ait *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *cum Nav. Bus.* et communi, quòd auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille, ea carens, nequiret sibi de victu providere. Cæterùm ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 12, magnopere conferre judicia sapientum, quorum major auctoritas, in hoc puncto, mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulò hîc congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi, hîc simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. lib.* 2. *cap.* 12. *ex n.* 31. *Lugo. eod. tit. D.* 16. *n.* 27 *et* 28. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *n.* 3. *Bon. de Rest. D.* 2. *qu.* 8. *p.* 1. *n.* 7. *Fill. tract.* 31. *cap.* 10. *n.* 239. *Salm. de Rest. cap.* 5. *ex. n.* 15. *Habert tom.* 4. *p.* 2. *cap.* 8. §. 5. *P. Concina t.* 4. *cap.* 3. *Sporer de* 7. *Præc. cap.* 5. *ex n.* 31. *Holzm. eod. tit. c.* 1. *n.* 732. *Ronc. eod. tit. c. un. qu.* 4. *Anacl. tr.* 9. *D.* 5. *qu.* 1. *n.* 8. *Elbel. Conf.* 10. *n.* 288. *Wigandt. tract.* 9. *Ex.* 3. *qu.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 987. *Mazzot. t.* 2. *pag.* 397. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 2. *cap.* 2. *n.* 2. *Viva. de Rest. q.* 7. *art.* 5. *n.* 5. *Tol. l.* 5. *c.* 16. *n.* 3. *Fel. Potesta de* 7. *Præc. c.* 3. *n.* 2618. Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideo hîc opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ut eam iidem DD. explicant. *Pazius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostratia. *Regalis* juxta *Tambur.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eumdem valorem vel circiter reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster *Florenus*, juxta *Lessium*, *et Anacl.* valet quatuor Regales, juxta *Lugonem* valet quinque; juxta verò *Fill.* sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. Fel. et Potesta* valet 12 vel 13 julios; et ad idem reducitur, vel circiter *Scutus* sive *Ducatus noster*.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut bene advertit *Croix n.* 985. *cum Spor. Gom. et aliis*, non solùm computatur victus, sed etiam vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cùm sit valde obscura et confusa, nec universè possit pro omnibus valere, idcirco affere-

mus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert, Elbel, Spor. et Holzm.* Alii verò communiùs assignant unum Regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus. Less. Bon. Viva, Anacl. Escob. Renzi, Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo.* II. Respectu *pauperum laborantium,* generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo,* eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victûs diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctiùs loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum julium. Alii verò communiùs dicunt, esse duos Regales, tam pro Fossoribus, quàm pro Artificibus, sive Mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva, Wigandt, Conc. Renzi, Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro Artificibus *Sotus, et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Regales, et idem dicunt *Elbel, et Potesta, Filiuccius* requirit tres julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Rectè tamen advertit *Habert,* quòd, si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo Asses singulis diebus, pro hoc talis summa esset gravis. III. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum,* qui vivunt propriis reditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios, *Laym.* 12. vel 14. *Pazios,* id est sex Regales vel circiter; Communiùs verò *Bus. Less. Bonac. Gordon. Habert, Viva, Anacl. cum P. Navarr. Elbel, Tamb. Holz. Potest. Wigandt, cum Bann.* item *Serra, Reg. Dian. cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imò *Escob. Mazzot. Renzi, et Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen rectè advertit *Viva,* non intelligendum de illis, qui, licèt vivant propriis reditibus, tamen strictè vivunt; pro his enim certè puto tres Regales gravem materiam, imò etiam minùs pro eis, qui nimis miserè se et familiam sustentant. E converso pro persona absolutè opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* verò 6 vel 7 Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ, puto cum *Elb. Viva, Anacl. et Croix,* esse quatuor Regales. Pro Mercatore verò valde divite *Croix, n.* 987. requirit unum Imperialem, sive octo Regales, *Tamb. Renzi, et Potesta* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elb. Holz et Ang. Sylvest. Rod. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer. et Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communiùs verò suffi-

cere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzot. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Navar. Reg. et Diana, Less. cum Sot. et P. Nav. Ronc. Holz.* Et hoc procedere, etiam respectu *Regum*, dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. et Lugo;* quia, licèt respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, revera tamen (ut aiunt) gravis est, spectatis Regum oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro Regibus unum Aureum cum dimidio. Alii verò probabiliter dicunt, requiri saltem duos aureos, ut *Croix, Bonac. Busemb. Sporer. Mazzot. Elbel, Tamb. Viva, et Serra ap. Salm.* Imò *Potestà* pro Regibus requirit plus, quàm duos Aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra, ac Layman. cum P. Nav. Ang. Silvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba, et communi* ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus Communitatis, censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1012. unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quòd, si Communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulteriùs extendi, modò duos Ducatos non excedat.

828. — Ex his omnibus concludo, quid probabilius mihi videatur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto, esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minùs, si aliquis pauper minùs quotidie eleemosynis lucretur. 2. Respectu *Fossorum,* et similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; pro *Artificibus* verò duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter Divitum* quatuor Julios, et minùs pro iis, qui ex propriis miserè vivunt, verùm pro *absolutè Divitibus* quinque, vel sex Julios : et idem censeo pro *Mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum, unum Aureum. Et idem puto pro Communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

« 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ » ultro proveniunt, et sunt valde expositæ, v. gr. fructus ad viam » publicam. Vide *Less. loc. cit.*» (V. Not. XXVI, pag. 417.)

829. — Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, et teneantur ad restitutionem? Certum est, licitum esse cuilibet Communitati prohibere sub aliqua pœna etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t.* 1. *tr.* 2. *D.* 58. *Soto l.* 4. *de Just. q.* 6. *art.* 4. *Lug. de Just. D.* 6. *n.* 85. *et Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 5. *dub.* 1. *n.* 4. cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliunde possint oppidani commodè ligna asportare, ut *Mol. ibid. et Sanch. n.* 5. *ex Soto, et Led.* Item communiter DD. docent, quòd, si nemus est totius Communitatis, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imò nec venialiter, juxta *Sanch. n.* 22. cum *Soto, Salon. Angles, Corduba, etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantùm tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio

censetur purè pœnalis juxta dicta *lib.* 1. *n.* 145. Ita *Molina l. c. Soto v. Dubium autem, Lug. n.* 85. *Laym. de Just. cap.* 5. *n.* 18. *Bus. infra n.* 614. *v.* 2. *Qui in loco, et Sanch. n.* 19. *cum Arag. Bann. Mann. Galac.* et aliis pluribus. Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch. n.* 25. *cum Salon. Lop. et Mann.* quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quod Communitati infertur: unde dicit *Sanch. cum Henriq.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. n.* 23. *cum Salon. et Mercado*, et approbat *Lugo n.* 89.) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum aiunt *Sot. l. c. Mol. Concl.* 4. *et Sanch. n.* 20. *cum Led. Salon. Lop.* et aliis, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex Sylva alterius. Quod etiam expressè approbat *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 7. *n.* 26. *cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. et Arag.* (contra *La Croix n.* 254. qui perperam citat pro se *Bonac.*) Adduntque *Lugo num.* 91. *et Dicast. Burg. et Illsung. ap. Croix l. c.* nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm teneri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis, quas à cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. n.* 27. *cum Vasq. Molin. Vill. Reg. Turrian. et aliis,* si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid verò, si nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n.* 36. *cum Navarr. Salon. Bann. Henriq.* et aliis, satis esse probabile, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus, quàm ipsa Respublica habebat; at, quando sylva erat Reipub. cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectiùs contradicunt *Mol. dicta Disp.* 58. *Soto art.* 4. *v. Dubium, Bonac,* cum AA. citatis *dicto n.* 27. et alii plures *apud Sanch. ibidem.* Ratio, quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit liberè eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt *Croix n.* 253. *cum Ills. et Lugo n.* 88. cum aliis, quòd si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo n.* 93. *et Sanch. n.* 5. *cum aliis.*

Quær. II. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmat *Covarr. Valer. Ripa, etc.* apud *Lugo D.* 16. *n.* 33. modò quis uvas foras non asportet, adducuntque illud *Deuter.* 23. *v.* 24 et 25. ubi dicitur: « Ingressus vineam proximi tui, comede uvas,

» quantùm tibi placuerit : foras autem ne efferas tecum. Si in-
» traveris in segetem Amici tui, franges spicas, et manu con-
» teres : falce autem non metes » Et idem, quod dicitur de uvis et spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. à Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, et plerique alii apud *Calmet in loco cit.* dicunt intelligi non solùm de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti aiunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de 7. Præc. n.* 758. (cui adhæret *Lugo loco cit.*) sentit ex *Lirano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa et Arabica apud *Calmet*, ac etiam Hebræa, quæ verba illa, *foras tamen ne efferas tecum,* sic legit : *et non ponas in vas tuum,* id est *in calathum tuum,* ut *Calmet* explicat. Cæterùm probabiliter ait *Lugo,* de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam, vel alteram uvam); parique modo concedit, ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum : id enim prohibere, videtur durissimum et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Lugo Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat : « Hoc non servatur hodie ad litteram, sed in contra-
» rium dispensatum est propter malitiam hominum. » His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia : nam, quòd permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quòd autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. Auctoritas aliorum, ut supra, et maximè Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cùm ipse præ aliis meliùs noscat Hebræorum mores. Obstant 2. verba textûs, *ingressus vineam proximi tui,* quæ magis propriè intelliguntur de viatoribus, quàm de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Lucæ.* 6. *v.* 1. qui juxta hanc legem, « cùm transirent per
» sata, vellebant... spicas, et manducabant confricantes manibus : »
Ipsi autem objurgati fuerunt à Pharisæis, non, quia hoc illicitè facerent, sed quia facerent die Sabbati ; At Christus Dominus eos omnino excusavit.

830. — 4. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno, interpolatim parva, et plura furetur. Vide *Less. loc. cit. n.* 46.

Docent *Less. Trull. Vill. apud Salm. dict. c.* 5. *n.* 19. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus ; nempe, si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eamdem quantitatem requirit. *P. Holzm. de 7. Præc. c.* 745. si hæc furtula fiant diversis : atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel. de 7. Præc. Conf.* 11. *n.* 325. quòd, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur, et sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. g. sex Julii. Si verò utrumque concurrat, nempe si fiant à diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less.*

et Lugo D. 16. *n.* 51, modò furta non fiant per partes ex industria, et modò inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bonac. Lug. etc. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imò *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *n.* 10. *Ronc. Viva prop.* 29. *Alex. VII, n.* 17. *cum Trull. etc.* (contra *Rebell. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1011.) excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc. c. un. qu.* 5. opinionem *Fill. Dian. Salaz. Vidal. Tol. etc. ap. Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez.* Nisi, excipit *Viva,* materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit *Ronc. ib.* scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licèt non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

831. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem, *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1002. *cum Less. Lugo, Vasq. etc.* Idem est, si intra illud breve tempus quis velit restituere tantùm illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix ib. cum Vasq. Sanch. Reb. Reg. Sayr.* et aliis plurimis.

832. — Quæritur hîc, an sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ? Nulli dubium, quin in Districtu Romano sit mortale, cùm Clemens VIII et Paulus V excommunicationem indixerint contra eos, qui, invitis Rectoribus Ecclesiarum, furantur Reliquias etiam minimas. Secus, probabiliter ait *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1603. cum *Sanch. Castrop. Dian. et Baldell.* si quis furetur extra Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut putà Sanctæ Crucis. Capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit.

833. Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid? si habeat?—834. An furtula facta à diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus? — 835. Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente? — 836. Quid, si mutuò sciant, et eodem tempore furentur? — 837. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius? — 838. An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem?

« Resp. Hîc quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, » quæ sit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantita» tis peccati. V. *Less. loc. cit. Sanch. l.* 7. *c.* 21.

Unde resolves :

833. — « 1. Si quis ex occasione tantùm furatur, sive uni, sive » pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, » nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, » neque ea simul sumpta unum mortale constituunt; postquam » tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo, » mortaliter peccare potest. *Less. d.* 7. *Sanch. lib.* 7. *c.* 21. *Bon.* » *q.* 8. *p.* 2. » (*Etsi nunquam advertat ad culpam gravem, ut* » *Tamb. Croix, Carden. etc. communiter.* Vide *dicenda n.* 553.)* » Verùm et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non » possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, » quæ tunc accipit *Gran. Dic. p.* 3. *t.* 6. *R.* 25.

« 2. Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, » habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave » dammum, peccat graviter ea intentione; nam, licèt executio sin- » gulorum sit tantùm venialis ex se, ut tamen substat tali inten- » tioni, est continuata executio peccati mortalis. *Less. l.* 1. *c.* 12. » *d.* 7. *Sanch. l. c.* quia nocent graviter Reip. et praxis illa valde » perniciosa est societati humanæ, v. g. si sartor particulam panni » à diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis, etc. » * (*Nota autem hìc Prop.* 38 *damn. ab Innoc. XI.* Non tenetur » quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est » per pauca (*aliàs parva*) furta, quantumcumque sit magna » summa totalis.)* Interim hi excusantur subinde à gravi pec- » cato. 1. Ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, » ut se servent indemnes, vel quia alias non lucrarentur, vel » pretium augere deberent, et tunc non invenirent emptores, » *Rosella.* V. *Emptio.* 3. Si aliàs non habeant, unde se vel suos » alant. »

834. — Hîc quæritur I. An furtula, facta diversis personis, coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis? Negant *Ang. Med. et P. Navar. apud Sanch. D. lib.* 8. *cap.* 12. *n.* 10. et probabile putat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1013. *cum Esp.* nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed meritò dicit *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 48. hanc opinionem ab omnibus rejici, cùm contraria sit communis et tenenda cum ipso *Lugone, et Sanch. loc. cit. n.* 16. *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 19. *Croix ib. et aliis.* Et veriùs videtur cum *Salm. l. c. et Milante in dict prop.* 38. oppositum expressè damnatum, cùm præfata propositio genericè loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere? vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut in-

commodum. Ratio, quia licèt domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 12. *n.* 15. et aliqui alii apud *Lugo D.* 16. *n.* 40. etsi in alio proposito) præceptum *non furandi* non solùm prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cùm fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantùm, quando creditores sunt incerti; non verò, quando sunt certi: propterea quòd, restituendo pauperibus, cùm restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideo non videtur suam obligationem implere. Sed probabiliùs mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cùm commodè possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. n.* 5. et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. V. al P. Lod. et Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quàm damnum proximi. Si ergo singuli domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cùm ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis grave intulerit damnum Reipublicæ, ideo Reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere; dominis verò tantùm sub levi. Unde videtur, quòd sufficienter fur satisfaciet gravi obligationi ex præsumpto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Nunquam præsumitur Resp. velle, quòd fur restituat pauperibus cum culpa veniali, à qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: cùm in hoc non censeatur graviter invita Resp. ad quam (ut diximus) principaliùs tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideo probabiliter videtur dici posse, quòd fur semper excusabitur à mortali, si pauperibus restituat; et etiam à veniali, si aliqua rationabilis causa adest.

535. — « Si plures simul, vel successivè plura furta parva » alicui faciant, quæ, simul sumpta, graviter illi noceant; tunc, » si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter: v. gr. si » viatores ex vinea unam, alteramve uvam rapiant, et comedant, » etsi hoc licere dicant *Coo. Vasq. et Ripa;* * (*Vide dict. num.* 529.) * contra *Dian. p.* 3. *t.* 6. *R.* 30. Si autem singuli » conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuò » sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non » esse mortale, ut docent *Less. Tan. etc.* contra *Suar. Vasp.* » Vide *Bon. l. c.* »

536. — Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuò sciant, grave damnum domino fieri, nisi ex communi consilio faciant.

Ita etiam tenent *Habert t.* 4. *cap.* 7. §. 5. *qu.* 6. *Lugo D.* 16. *num.* 55. *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 28. *cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c.* 12. *n.* 52. *de Justit. cum Sot. et Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *n.* 24. (contra *Lugo.*) Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

837. — Si autem plures plura parva furentur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. etc. ap. Croix. l.* 3. *p.* 1. *n.* 1009. dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabiliùs *Less. Lug. Salm. et Tamb. ib.* tenent, peccare tantùm contra caritatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non verò contra justitiam : quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus *l.* 2. n. 45. communiter *cum Sanch. Salm. Mol. etc.*

838. — Si quis, post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lugo D.* 16. *n.* 43. *et Croix l. c. n.* 1007. *cum Spor. Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale toties quoties aliquid leve surripiatur. *Sed Lessius cap.* 12. *n.* 44. *et Sal. de Rest. cap.* 5. *n.* 23. *cum Tapia, et Diana*, hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon. de Rest. D.* 2. *q.* 8. *p.* 2. *n.* 5. meritò putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum.

839. Quid de furto uxorum et virorum ? — **840.** An uxor possit dare eleemosynas etc. ?— **841.** An aliquando possit expendere ?— **842.** An liceat ipsi subvenire parentibus, etc. ? — **843.** Quale furtum filiorum sit grave ? — **844.** An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua ? — **845.** Quid de furtis famulorum in esculentis, etc. ?— **846.** De Restitutione, facienda ab uxore, et filiis.

839. — « Resp. Licèt verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, » servi patrifamilias invito quid auferant, plerumque tamen » major quantitas requiritur, ut sit mortale, cùm plerumque hîc » dominus aut non rationabiliter invitus, aut saltem minùs invi- » tus sit, ut ab his, quàm ab aliis, auferatur : vel, etsi valde » invitus sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, » quàm modi accipiendi clam, aut ratione finis, ob quem acci- » piunt, v. gr. ad ludendum, potandum, etc. V. *Cajet.* V. *Furtum. Less. c.* 12. *n.* 76. »

Unde resolves :

1. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, » invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; quia, licèt

» media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum
» illius partis, ideoque tenetur ad restitutionem. *Trull. lib.* 7.
» *cap.* 6. *d.* 8. *n.* 7. *etc.*

« 2. Similiter peccat graviter Maritus contra justitiam, cum
» obligatione restituendi, si aliquid notabile Uxori surripiat, sine
» ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis pro-
» priis, siquidem libera eorum administratio ipsimet Uxori
» competat, quia par est ratio Mariti, et Uxoris, quoad bona
» propria. Vide *Villalob. t.* 2. *d.* 13. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *n.* 9.

840. — « 3. Uxor potest dare eleemosynam, et munera, secun-
» dùm consuetudinem aliarum mulierum illius loci, et conditio-
» nis; etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat, quia
» consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non
» potest. * (*Ita Lugo D.* 16. *n.* 64. *communiter cum Molin. Con.*
» *Bon. Reg. apud Dianam. t.* 1. *p.* 2. *tr.* 1. *Res.* 33. *Et hoc,*
» *etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bonacin. Gob. etc.*
» *Croix l. c. n.* 1015) * *ibid. n.* 13. *Dian. p.* 1. *t.* 3. *R.* 22. *et p.* 4.
» *t.* 8. *R.* 34. ubi cum *Moll.* et aliis docet, posse eam, inscio
» marito, dare vigesimam partem annui censûs, vel lucri : eò
» quòd hoc pertineat ad decentiam statûs, et maritus irratio-
» nabiliter sit invitus. * (*Sed hoc ita universaliter dictum repro-*
» *bat Lugo D.* 15. *n.* 16. *Sporer, et Tamb. cum Croix eod. l. c.*
» *n.* 1021. *Idem autem Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 1. *cap.* 2. §. 3. *n.* 14.
» *tantùm admittit, quando divitiæ non multùm excedunt.*) * Hinc
» etiam potest cum *Abigail* moderatas eleemosynas dare, ut
» mariti conversionem impetret, vel ne Deus illum puniat. *Vasq.*
» *Bon. Regin.* et alii contra *Con. etc.* Vide *Dian. p.* 2. *t.* 1. 16.
» *R.* 23. *et p.* 5. *t.* 8. *R.* 34.

841. — « 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, vel
» fatuo : quia tunc ad illam spectat administratio domûs : Item,
» quæ acquirit sua industria * (dempto tamen labore, quem
» præstare debet Familiæ, ut bene advertit *Croix ibid. n.* 1018)*;
» Item paraphernalia, hoc est bona, quæ, præter dotem marito
» allatam, sibi reservavit. *Trull. loc. cit.* et cæteri comm. *(Item
» potest Uxor liberè disponere de iis, quæ sibi reservavit de
» bonis à Viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatione Fami-
» liæ ad certum tempus, modò honestè Familiam jam susten-
» tarit. *Ita Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1024. *cum Pal. Nav. Less. Mol.*
» *Bon. etc.*)*

« 5. Non peccat Uxor, subducendo aliqua, vel compensationis
» causa, si Vir sit prodigus : quia is tunc facit uxori injuriam,
» partem ipsius profundendo, vel pro victu, vestibus, cæterisque
» sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpe non intelligunt,
» et frustra ab illis peterentur. *Bon. Trull. l. c.*

842. — « 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio ma-
» trimonio sint pauperes, ita ut miserè secundùm statum suum
» vivant, et maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis
» propriis, vel etiam ex communibus (dummodo post mortem
» viri omnia computet in sua parte) eis subvenire, quia jure

» naturæ tenetur eos alere, et maritus in id consentire. *Navar.*
» *Palaus*, *Less. lib.* 2. *c.* 12. *d.* 14. *Dian. p.* 5. *t.* 8. *R.* 34. ubi
» illam potestatem extendit ad fratres, et sorores, quod etiam
» *Less. l. c. et Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 9. judicant probabile. *(*Cum*
» *Lugo D.* 16. *n.* 71. *Mol. Sanch. etc.*)*

843. — « 7. Filius peccat graviter, invitis Parentibus, nota-
» bilem summam accipiens, qualis non semper est, secundùm
» *Less. cap.* 12. si filius patri prædiviti duos, vel tres, imò secun-
» dùm *Sanch.* quinque vel sex aureos furetur : eò quòd parens
» sit minùs invitus, et filius sit aliquid patris. Unde non tene-
» bitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter no-
» ceat. »

Dicit *Salas* apud *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1032, non esse grave furtum filii 20 vel 30 aureorum à patre possidente annuos 1500 aureos, et non improbat *Lugo D.* 16 *a num.* 76, si pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos. *Less. Navar. et Fill. ap. Spor. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 57. dicunt, non peccare graviter filium furantem 2 vel 3 aureos à patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri saltem 50 aureos : sed hoc *Lugo et La Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi fortè esset filius principis, in quo consentit *Holzm. num.* 755. qui etiam dicit, non esse grave accipere à parente prædivite decem aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. etc. ib.* quòd, si pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præsumpto patris consensu.

« 8. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut
» vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppe-
» ditata ad usus honestos, putat *Less. c.* 22. *d.* 13. eum peccare
» mortaliter : etsi excuset à restitutione, si pater rogatus facilè
» condonaturus putetur.

844. — « 9. Si filius, v. gr. mercatoris vel cauponis, admi-
» nistret bona parentis, potest à patre exigere salarium, quan-
» tum dare deberet extraneo, et si id impetrare non possit, vel
» exigere non ausit, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym.*
» *l.* 3. s. 5. *t.* 4. *cap.* 8. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 66. »

Ita etiam sentiunt apud *Moya Tr.* 6. *disp.* 4. *Qu.* 1. ex *n.* 1. *Nav. Escob. Ang. Gom.* cum communiori, ut asserit *Molin.* et non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratìs, ignorans, quòd possit servire cum mercede, si præsumatur, quòd, si non ignoraret, minimè operam gratìs impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est, filium noluisse gratìs servire. Unde videtur hîc posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo Clericus posset sibi compensare de fructibus Beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in suî sustentationem, nisi expressè voluerit compensationi renuntiare, quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib.* cum *S. Th. Caj. Pal. Less. Molin. et Nav.* Verùm *Lugo D.* 5. *n.* 42. *et Moya cum*

Molin. Med. Sylv. et aliis tenent, nullo modo filium posse hoc salarium à patre exigere, quia, secundùm jura, filius debet patri suas operas, et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons.* 1. *c.* 2. *D.* 8 *et* 9. Et cùm hæc sententia sit valde probabilis, imò probabilior cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, meritò ait *Croix ib. n.* 5035. minimè posse filium occultè sibi illud compensare, cùm compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum : sed hîc jus filii est valde dubium. Dices : Prima opinio est saltem practicè probabilis probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti. (Vide dicta *l.* 1. *n.* 35.) Sed respondetur, ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantùm de modo. Sed hîc valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus, sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum quòd non liceat compensare : Vide *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 148. Si verò filius præstet in beneficium patris majora opera et obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium à patre? Vide dict. *n.* 488. *v.* III.

545. — « 10. Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ » domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ tamen » ipsi domi consumunt, in iis faciliùs (uti et Religiosi) excusantur; cùm in his dominus, aut Prælatus sæpe tantùm sit » invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod » tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur. *Laym. Es-* » *cob. et Less. d.* 2. *c.* 12. *d.* 8. *n.* 48. ubi docet, quòd furta mi- » nima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non » coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantùm » accipiantur. *(*Ita etiam Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch. apud* » *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 19. *Sed meritò hoc non admittit Spor. t.* 5 » *n.* 57. *si magna esset quantitas.*)*

546. — « 11. Cùm à gravi peccato furtum domesticum non » potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post » mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas » rei ablatæ sit valde magna, nec pater restitutionem tacitè, vel » expressè dimiserit. Famuli verò, si sine magna difficultate re- » stituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis » extraordinariis, quantùm possunt. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1. »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUBIUM I.

547. Quid est restitutio, et an debeatur tantùm ex læsione Justitiæ commutativæ ?—548. Quæ sint Radices restitutionis ?—549. Quænam est culpa Theologica, et quæ Juridica ? — 550. Ex qua culpa

oriatur obligatio restituendi? — 551. Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?—552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi?—553. An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi?—554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica? — 555. An idem in Officiis? — 556. Quid de injuria materiali et formali? *Et vide ibi resolutiones?*

547. — « RESP. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem » necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum proxi » mo illatum per injuriam; ita ut radix restitutionis non sit » quævis læsio proximi, v. gr. contra caritatem, etc. in quibus » non habet jus, quod violetur; sed ea tantùm, quæ est contra » justitiam, in qua propriè injuria infertur, hoc est, læditur ali- » quod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua dam- » num patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. furando, » defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, » occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et » similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Tractatus *de Restitutione, et de Contractibus*, qui cum permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facilè continget in hoc meo libro, et potissimùm in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum : Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus fortè, quàm par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia à multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quòd, quidquid scripserim, non aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solùm diligenti trutina perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tanquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit non renui Auctoribus plurimis contraïre, etiam iis, quibus magis forsan adhærere potuissem, utpote quia, cùm hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non præter-

nisi etiam rigidæ sententiæ Auctores legere, et præcipuè Merbesium Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutium, Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam, etc. paratus quidem à sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quòd ipsi ut plurimùm magis conviciis et subsannationibus, quàm vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhærere potuissem iis, qui opiniones suas sæpius veriores et Evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tanquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Cæterùm in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, et à ratione alienas uti probabiles admittere, quàm damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur : cùm certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ Dogmatico-Moralis me instruit, quòd hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat : æquè enim nefas est à culpa excusare eum, qui reus est, quàm innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulò monuit *S. Ant. p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali, vel non, sic scripsit : « Nisi habetur auctoritas expressa S. Scripturæ, » aut Canones, seu determinationes Ecclesiæ, vel evidens ratio, » non nisi periculosissimè determinatur. Nam si determinetur, » quòd sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafa- » ciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad » gehennam. Si autem determinetur, quòd non sit mortale, et » secundùm rei veritatem sit, error suus non excusabit à mor- » tali.... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia : secus, si » ex probabili, putà, quia consuluit peritos in tali materia, à qui- » bus sibi dicitur, illud tale non esse mortale : videtur enim tunc » ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat à toto. Et hoc quan- » tùm ad ea, quæ non sunt expressè contra jus Divinum, vel » Naturale, vel contra articulos Fidei, decem Præcepta, et hu- » jusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. » Item S. Bonaventura dixit : « Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta, » nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem : » prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat sal- » vandum. » Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æquè rationem à me exigeret si opiniones laxas, ut probabiles approbassem, quàm si probabiles, ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse, Animas per viam arctiorem dirigere, cùm videamus, Ecclesiam tam nimiam libertatem quàm nimium rigorem sæpe proscripsisse. Unde *Gerson de Vita Spir. part.* 3. *lect.* 4. *coll.* 10. animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic

advertit : « Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et » strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur » homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia de- » speratiùs, immerguntur. » Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cùm jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam, etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D.* 17. *n.* 86. et sic revera tenent *Gonet. Diss. de Prob. Habert. t.* 4. *p. mihi* 76. *Natal. Alex. l.* 4. *R.* 39. *Wigandt Ex.* 1. *qu.* 7. *P. Henno, etc.* Vide dicta *l.* 1. *n.* 83. Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quòd in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quòd, si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua à pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum, vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *Commutativæ;* non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, et pœnas, neque ex læsione justitiæ *Distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus, conferens Beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n.* 585. *et lib.* 4. *n.* 107. Quid verò, si Beneficium sit curatum? Vid. *eodem loco n.* 109.

Tantùm igitur ex læsione justitiæ *Commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l.* 3. *part.* 2. *num.* 295. *cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. etc. contra Less. et Coo.* Quare dicunt præfati DD. quòd, si actio ex alia virtute, quàm ex justitia, sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

848. — Notandum est I. quòd *Radices restitutionis* duæ communiter assignantur; prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex contractu.

849. — Notandum II. quòd alia est culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem ac peccatum mortale aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: in *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent : et *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quòd, qui damnum minimè prævidet, nec intendit, certò ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, si penitus fortuitò domum alienam incenderet. Ita *Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 14. *cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.*

850. — His positis, quær. I. Ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantùm ex

culpa lata, conjuncta cum culpa gravi Theologica. Ita *Less. l.* 2. *c.* 7. *n.* 27. *Lugo D.* 8. *n.* 56. *Sotus l.* 4. *q.* 7. *art.* 2. *in fin. Nav. l.* 2. *de Restit. cap.* 1. *n.* 48. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 23. *n.* 160. *Viva de Restitutione q.* 1. *art.* 4. *n.* 2. *Salm. de Restitutione c.* 1. *n.* 16. *cum Laym. Azor. etc. Croix l.* 2. *p.* 2. *n.* 184 *et* 185. Item *Cabassut. Theor. Jur. etc. l.* 6. *c.* 17. *n.* 2. *Ronc. de Rest. c.* 1. *q.* 4. *et alii communiter.* Ratio, quia (ut docent *Lugo de Just. D.* 8. *n.* 59. *et alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna ; et ideo dicimus, quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; *Theologica*, quia cùm conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum; *Gravis*, quia ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

881. — Quæritur hîc II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D.* 8. *n.* 75. *et Sal. de Rest. c.* 1. *n.* 22. *cum Mol. etc.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant verò *Sanch. Conc. l.* 1. *c.* 4. *d.* 5. *n.* 9. *cum Angles,* item *Navarr. et Turr. apud Salm. n.* 21. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus completè injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii l.* 2. *c.* 7. *n.* 25. qui alia via casum resolvit, et sic distinguit : si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem, licèt aliunde ob pravum animum peccet contra caritatem.

882. — Quæritur III. Utrùm peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatis materiæ, certè obligat ad restitutionem sub levi. Si verò est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt diversi apud *Lugo de Just. D.* 8. *n.* 56. nam alii, ut *Vasquez, et Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent, an sub gravi culpa, vel levi. Alii autem, ut *Laym. l.* 3. *part.* 1. *c.* 6. *sect.* 5. *n.* 4. *Mol. to.* 3. *tr.* 2. *D.* 698. *n.* 7. *Croix l.* 3. *part* 2. *n.* 191. *cum Soto, Bonac, Reginal. et aliis,* dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpæ : hinc *Bonac. D.* 1. *q.* 1. *punc.* 3 ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si verò sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonac. Secunda* tamen sententia pro-

babilior et communior, quam tenent *Petr. Navarr. lib.* 2. *c.* 1. *n.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 7. *n.* 27. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 25. *n.* 160. *Lugo dict. D.* 8. *n.* 57. qui omnino eam existimant veriorem cum *Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus, Roncaglia de Rest. c.* 1. *Viva q.* 4. *de Rest. q.* 2. *art.* 4. *n.* 3. *cum Azor. et Fill. apud Cabass. Theor. Jur. etc. l.* 6. *c.* 17. *n.* 2. docent, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis ; sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plenè deliberatus, non oritur obligatio ; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione, actus igitur non perfectè deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis. Vide dicenda *l.* 5. *num.* 3. Dixi *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi ; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optimè arguit doctissimus *Lugo n.* 58 *et* 60. qui post D. Thomam non temerè inter alios Theologos facilè Princeps dici potest, cùm in dubiis discutiendis hic Auctor sæpe, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

883. — Quær. IV. Utrùm ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmativè, et casus est, quando in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem, saltem illius ultimi furtuli : Ita *Lugo D.* 8. *n.* 62. *Viva d. q.* 2. *n.* 5. cum *Card. Tamb. et La Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 245. (*contra Dian. Ovied. Petsch. etc. apud ipsum*). Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cùm sit tantùm culpa levis, non posset gravem obligationem parere ; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ : Vel, ut ait *Croix l. c.* oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantùm materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabiliùs tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix n.* 249. contra *Medinam, Lopez, Esp. etc.* (V. Not. XXVII, pag. 417.)

884. — Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lugo de Just. D.* 8. *n.* 101. tam Leges, quàm contrahentes bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica ; sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmat *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *t.* 3. *part.* 1. *c.* 5. *n.* 2. *cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n.* 99. et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam : latam, si in commodum alterius contrahentis ; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractûs,

ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus de Just. l.* 5. *q.* 7. *a.* 2. *Less. c.* 7. *n.* 43. *Fill. c.* 2. *n.* 13. *Tol. l.* 5. *c.* 17. *Sa*, *v. Culpæ n.* 2. *Lugo loc. cit. n.* 106. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 177. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 32. *cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de Rest. c.* 1. *qu.* 5. Ratio quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quòd aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva d. Rest. q.* 2. *a. n.* 4. vel obligant solum pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salm. etc.* Illæ verò Leges, quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Viva, et alii*; quidquid alii dicant. Vide dicta *l.* 1. *n.* 100. *in fin. v. Quæro.*

885. — Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quòd nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 27. cum *Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel, si Officium de se exigat magnam diligentiam: *ut Salmant. cum aliis d. l. n.* 28. Sed semper intelligitur, quòd culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

886. — « Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. gr. cùm quis rem alienam destruat, accipiat bona fide vel retineat, id est probabiliter judicans id sibi licere, vel rem esse suam: et formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cùm sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse suam. Vide *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 1. *Less. l.* 2. *c.* 7. *d.* 6. *Bonac. d.* 3. *q.* 1. *p.* 6.

Unde resolves:

« 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum » secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatione alte- » rius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cùm hæc » sit reparatio damni: potest tamen à judice cogi ad satisfacien- » dum pro injuria.

« 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem » tantùm, tenetur restituere, sed nonnisi id, quod ex alterius re » adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

« 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, » sive non, tenetur restituere, et quidem tantum quantum est » damnum secutum. An verò sufficiat culpa venialis, contro- » vertunt Auctores, et sententia utraque probabilis videtur, ac

» in praxi tuta, saltem, quando commodè non potest restituere.
» Vide *Auct. cit. et Laym. l.* 2. *tr.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 7. *d.* 1. *n.* 27.
» *C. Lugo disp.* 8. *sect.* 5. *n.* 56. »

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.

857. Quotuplices dicantur cooperantes? —**858.** Quid de *mandante?* **859.** Quid de *consulente?* Qu. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem?—**860.** Qu. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur? — **861.** Qu. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset? — **862.** Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?—**863.** Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantùm suadeas modum? — **864.** Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili? — **865.** Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus? — **866.** Quando teneatur ad restituendum *dans iniquum suffragium?* — **867.** Quando teneatur *palpo?* — **868.** Quando *præbens recursum?* — **869.** An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium? —**870.** An idem possit emptor malæ fidei?—**871.** Quomodo teneatur *participans?* Quid, si ob metum? — **872.** Quid, si impedias alium, ne reparet damnum alterius? — **873.** Quomodo teneantur *causæ privativæ?* — **874.** Vide alios casus apud Busemb. *usque ad num.* 578.

857. — « Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt
» causa influens et efficax damni secuti: ac qui ex officio et
» obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt.
» Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad resti-
» tutionem comprehensos sequentibus versibus:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Patet ex sequentibus Casibus.

858. « 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè
» mandet, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto, ex quo verbi
» gratia famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non
» autem tenetur, qui ratum tantùm habet opus suo nomine
» factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum
» retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera
» causa. *Mol. Less. l.* 2. *c.* 3. *d.* 3. *Fill. t.* 32. *n.* 54.

« 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissionibus
» ad damnificationem inducens. ° Juxta *prop.* 39. damnatam ab
» Innocentio XI. ° Quòd si tamen ante executionem consilium
» suum retractet, et quantùm potest contrarium suadeat, etsi
» non persuadeat, probabile est eum excusari à restitutione,
» maximè si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat.
» Vide *Bon. et Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 14. *Sa v. Consilium, et*
» *Dian. tr.* 2. *misc. res.* 18. *t.* 5. *resol.* 83. »

859.— Quær. I. an consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de Rest. t.* 4. *c.* 4. §. 2. *q.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 13. *n.* 16. *Lugo de Just. D* 19. *n.* 37. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 28. *Holz. de Rest. c.* 3. *n.* 439. *Spor. eodem tit. c.* 3. *n.* 21. *cum Tol. Gom. Laym. Mol.* et aliis communissimè, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur à restitutione; secus, si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio, quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens. *Secunda* autem sententia quam tenent *P. Concina t.* 7. *p.* 134. *Merb. p.* 1. *q.* 182. *Concl.* 2. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 117. *cum Reg. Villal. etc. Azor. p.* 3. *l.* 4. *c.* 11. *q.* 2. *Dian. p.* 2. *tr.* 16. *R.* 17. *cum Navar. et Salon. Ronc. de Rest. c.* 4. *q.* 4. *R.* 2. item *S. Antonin. Sylvest. Fill. ap. Spor. n.* 22. et probabilem putant *Less. n.* 18. *Spor. l. c. Elbel. de Rest. t.* 3. *n.* 143. *Bonac. D.* 1. *q.* 2. *p.* 6. *Viva. de Rest. q.* 3. *art.* 2. *n.* 3. *Ronc. de Restit. c.* 4. *q.* 4. *R.* 2. vocat sententiam probabilissimam, et *Laym. l.* 1. *tract.* 5. *p.* 3. *c.* 5. *n.* 7. valde probabilem vocat, excusat à restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo, quo potest, damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis allata, nam eo casu ignis necessariò operatur, sed, revocato consilio, damnum non ampliùs vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. Rectè verò notant *Salm. n.* 158. *et Sporer n.* 22. *cum aliis*, quòd, si consulens nequeat avertere executorem à damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.

860. — Quæritur II. Secuto damno ex consilio, quisnam primò teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 56. *de Lugo, et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primò teneri: secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum.

861. — Quæritur III. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q.* 3. *art.* 3. *n.* 3. *Less. Mol. Vasq. et communi, ac Bus.* hîc. *n.* 8. quòd, si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia, ubi intercesserit tantùm injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holzm. n.* 436. *cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc.* 73. *c.* 20. qui docet : « Si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda

de jure restitutio realis, sed tantummodo secundùm genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem. » cus autem (rectè ait *Viva*) si executor etiam à consilio motus erit, quia tunc verè est efficax concausa damni.

582. — Quær. IV. Utrùm in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc. erit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *abert t.* 4. *c.* 4. §. 2. *q.* 4. *Lugo D.* 19. *n.* 21. *Sanch. de Matrim.* 2. *D.* 41. *n.* 17. *et Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 44. *cum Cova. Ang. Boss.* olin. *etc. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 574. *Ronc. de Rest. c.* 4. *qu.* 1. . 3. et valde adhæret *Less. l.* 2. *c.* 27. *n.* 13. licèt priùs in *c.* 13. 38. expressè contrarium tenuerit. Ratio 1. quia in tali dubio sidet delictum pravi consilii, cùm enim consilium erat de se tum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse sa damni; prout si quis infligat alteri vulnus, aptum de se occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulre decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum obare deberet, ex alia causa mortem, aut aliud damnum promisse. Ratio 2. quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine nsilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur terminatus ad damnum inferendum, ergo possessio stat pro ligatione consulentis, et hoc casu ruit possessio quam ipse bet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.* nisi aint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant, quia (ut ait nch. *in Dec. d. n.* 44.) homicida erat acer inimicus occisi, vel ecem jam minatus fuerat, et similia : Item si executor, fide gnus, affirmaret, se non esse impulsum à consilio, ut dicunt em *Sanch. Habert, et Mazzott.* Commune autem est inter D. cum *Less. l.* 2. *c.* 27. *num* 13. *et Roncaglia d. c.* 4. *qu.* 1. dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad ullam restitutionem consulentem teneri.

Secunda verò sententia, satis etiam probabilis, negat in tali ubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Bus. Less. l.* 2. 13. *n.* 38. *cum P. Nav. et Sylvest.* qui vocat communem, *Salm.* *Rest. c.* 1. *n.* 113. *cum Henriq. Dic. et. Reb.* item *Met. apud* nch. *l. cit.* et probabilem putat *Elbel de Rest. n.* 146. *cum Sayr.* ian. et aliis pluribus. Et hanc videtur tenere *D. Thom.* 2. 2. . 62. *art.* 7. ubi docet : « In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum ; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinæ. Unde tunc solùm tenetur consiliator, aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta. » Ergo, xta *D. Thomam*, probari debet consilium certò fuisse causam amni ; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) ignificat persuasionem moraliter certam, quòd consulens fuerit ausa damni, ut bene explicat Doctus *P. Concina t.* 7. *de Just.*

Diss. 2. *c.* 9. §. 1. *n.* 14. dicens : « Per tò *probabiliter* S. Doctor » intelligit moralem persuasionem, et certitudinem. » Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quòd nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quòd ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quòd præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere, respondetur ex *D. Thom. loc. sup. cit.* quòd ad obligationem restitutionis non sufficit, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur, ut revera influat: cùm autem ex *D. Thoma* consilium non semper sit causa damni : « Non enim semper » (verba S. Doctoris) consilium, vel adulatio est efficax causa » rapinæ, » influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessariò est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem, scilicet quòd delictum executoris non præsumitur, respondetur, quòd regula hæc currit pro eo, qui omnino innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit; cùm enim ipse omnino voluntariè crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positivè est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam, dicens, quòd in tali dubio consiliator teneatur restituere tantùm pro rata dubii. Sed huic obstat, quòd vel certò possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certò possidet consilium; et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *n.* 547. Dicit autem *Sanch. Dec. l. c. n.* 44. quòd in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cùm homicidium sit certum, quisque in dubio, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam, et c. Significasti, de Homic.* Sed vide de hoc dicenda in *Tom. VII. l.* 7. *n.* 371. Certum autem mihi est, quòd, si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum; teneris ad restitutionem, etiamsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c.* §. 1. *q.* 1. cum communi et *Sporer n.* 7. *cum aliis.*

563. — Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantùm modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* dicit, te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo verò, ut damnum citiùs inferatur, totius es causa damni, cùm alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet* 1. 2. *q.* 62. *a.* 7. *Viva de Restit. q.* 3. *a.* 3. *n.* 5. *cum Mol. Reb. etc. Secunda* sententia te absolutè excusat à restitutione, modò certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 9 *et* 15. *Layman l.* 3. *tr.* 2. *c.* 5. *n.* 5. *Lessius l.* 2. *c.* 13. *n.* 6. *Sporer c.* 3. *n.* 27. *Holzmann de Restit. c.* 3. *n.* 437. et probabilem putant *Salman-*

tic. c. 1. *n.* 111. *cum S. Anton. Prado. Sylv. Navarr. etc.* Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quòd alter certè damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cùm animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quòd in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id, quod mox supra diximus *num.* 462. Resp. 2. (quod magis urget) possessionem hîc stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. et Laym. ibid. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navarr. Less.* contra *Vasq.* probabilissimè excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scilicet alter, sine sua cooperatione, adhuc certè damnum intulisset, v. gr. si quis teneat scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. — Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. Art.* 3. *n.* 7. ex *Laym. Holz. c.* 2. *n.* 432. *Less. c.* 7. *n.* 34. distinguendo : Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur : quia tunc verè decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis : quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium, nisi cum consilio adfuerit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium : nam secus dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hîc, quòd dans consilium noxium tenetur damnum postea facere quantùm potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. et Less. et communi d. l.* 9.

565. — Quær. VII. an parato inferre majus damnum possit suaderi minus, adversùs eamdem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solùm percutiat? Affirmat cum *Viva d. l. n.* 10. *Sanch. Bonac. Busemb.* hîc *n.* 11. *et communiori.* Dixi adversùs *eamdem personam*, quia adversùs aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ita *Viva, cum communi apud Bon. d. n.* 10. *in fin.* Addit *Viva*, quòd solùm in genere potest suaderi illi, ut potiùs minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse furari à Petro divite, quàm à Paulo paupere. Imò concedit, posse dici illi, qui vult furari à Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco *cum Sporer c.* 3. *n.* 27. quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva super Propos.* 36. *Innoc XI*, volenti furari à Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulùm à Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. — « 3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suf-

» fragio est causa efficax damni. *Less. d.* 3. *n.* 23. *Filliuc. c.* 32.
» *num* 1. »

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cùm non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrùm, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. *Prima* sententia dicit eum ad nihil teneri, et hanc tuentur *Reb. Hen. Gran. Dian. et alii apud Lugo de Just. D.* 29. *n.* 20. *et Sporer de Rest. c.* 3. *n.* 34. vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 123. *cum Bonac. Dicast. etc.* dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; aliàs, si primi tantùm tenerentur, cùm primi sint ignoti, nemo teneretur, et à nullo resarciretur damnum; sed huic respondetur, quòd per accidens se haberet. *Tertia* tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est quia hîc dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quòd singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 22. *Sporer l. c. n.* 35. *Mol. D.* 736. *n.* 6. Notandum autem hîc cum *P. Concina c.* 9. §. 2. *n.* 27. quòd, si ille, qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat, alios se revocaturos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. — « 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat. *Lessius, Filliuc. l. c.* ° (*Dummodo judicet, sic ad damnum influere, licèt non intendat. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 128.)°

568. — « 5. Item, qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, etc. *ibidem.* Hi enim omnes, utì et is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villal.* apud *Dian. p.* 4. *tr.* 1. 4. *R.* 176. Licèt *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eò quòd his plerumque detrahatur plus à justa mercede, quàm mereantur ista fragmenta, ideoque licitè ea retineant. °(Huic doctrinæ non acquiesco, quia potiùs censeo plerumque oppositum accidere.

» Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non
» præsumitur fraudasse.)* Neque hîc à peccato excusari cau-
» pones, qui à filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res pa-
» rentibus surreptas, notat *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *cap.* 5: *Bon. etc.*
» Qui verò, post delictum, ipsum reum juvat ad fugiendum (non
» concurrendo ad delictum), non tenetur restituere, modò non
» det illi spem refugii inposterum : tum, quia non est causa
» damni : tum, quia reo licet fugere, ut infra dicetur *l.* 4. *c.* 3.
» *d.* 7. »

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna domini, non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 125. *et alii communiter.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modò non influat in damna futura, ut bene notat *Busemb.* hîc *in fine*, et consentit *P. Concina p.* 137. *n.* 30. Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non quà furem, sed quà amicum, cognatum : vel ratione officii, utì stabularius, etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n.* 125. *circa finem ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modò, ut diximus, non influat in furta futura, ut bene advertit *Croix n.* 37.

569. — Utrùm autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quòd possit, quia in hoc non infert domino damnum, cùm reponat rem in eumdem statum, in quo erat. Ita *S. Anton. p.* 2. *c.* 5. §. 2. *Lug. de Just. D.* 17. *n.* 29. *cum Nav. Sylv. Ang. Mald.* et aliis (ut asserit) recentioribus communiter : ita etiam *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 14. *Holzm. c.* 3. *n.* 450. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 83. *cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de Rest. n.* 38. *cum aliis, satis comm. Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj.* 2. 2. *q.* 62 *a.* 6. *Conc. tom.* 7. *p.* 112. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 100. *cum Mol. Laym. et aliis,* dicit teneri emptorem rem domino restituere, quia res, erepta è manu furis, jam adepta est meliorem statum; et ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multùm probabilis, sed non minùs probabilis, et fortè probabilior est prima, et valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo : Prima, quia non teneris rem domino servare cum tuo damno, et ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas; prout, si rem alienam, in via inventam, abstulisti, et postea scias damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat, licèt, id faciendo, in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantùm permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cùm quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum

damnum reparandum, licèt indirectè, et per accidens damnum alteri eveniat: quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licitè quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 58. *Cordub. et Caj.* item *Busemb. de V. Præc. l.* 3. *n.* 393. *infr. n.* 5. *cum Lugo, et Escob. Salm. de Homic. c.* 1. *n.* 34. *ac de Rest. c.* 1. *n.* 64. *cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi ad suum recuperandum; atque ideo tunc licitè reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractûs est ipsi directè licita, ac necessaria; et damnum domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias, et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non licet, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideo, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licitè præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licitè permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare: Aliud, damnum alteri inferre, aliud, damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantùm posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quàm restituendo rem latroni.

870. — Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communiùs DD. cum *Less. Mol. et aliis apud Bus. Dub. V. n.* 600. *et Salm. l. c. n.* 87. *cum aliis.* Sed adhuc affirmat *Holz. c.* 3. *num.* 455. *Elbel l. c. n.* 39. *et Tol. Dian. Prado, Sylv. Ang. ap. Salm. d. n.* 87. item *Alensis, Gabriel ap. Lugo l. c. n.* 37. Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. n.* 21. *ac Malder.* Et quidem non immeritò *Busemb.* putat absolutè probabilem, imò *Lugo* dicit fortè probabiliorem. Ratio, quia, licèt iste peccaverit, rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quòd hic interveniat injusta acceptio emptoris; nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto causa, quòd dominus rem suam amittat; revera enim (ut diximus *n.* 551.) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solùm sit injusta, sed etiam, ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licèt fuerit domino injuriosa, nullum tamen

damnum ipsi intulit, cùm damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est *n. præced.*

871. — « 6. Item participans de præda, aut quoquo modo » cooperans : ut agens excubias, applicans scalas, parans instru- » menta, conficiens litteras, etc. in bello iniquo tormenta ad- » vehens; excusantur tamen (modò actio per se non sit mala) qui » ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt, v. gr. cùm rustici, » furto à solis militibus facto, coguntur eorum prædas avehere, » vel pecora abigere *Less. l.* 5. *n.* 19. »

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantùm de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes verò in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem, juxta dicenda *n.* 579. Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur à culpa et à restitutione ii, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? *Prima* sententia, inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tr.* 13. *de Rest. cap.* 1. *n.* 127 *et* 129. *Sporer de* 7. *Præc. c.* 3. *n.* 41. *et Holz. de Rest. c.* 3. *num.* 443. *Viva eod. tit. q.* 3. *art.* 4. *num.* 10. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 13. *n.* 29 *et* 30. *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *n.* 8. distinguit : Si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia; tunc cooperans, ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tam à restitutione quàm à culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus, si actiones sint proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur, neque à culpa, neque à restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati; imò *Salm. tract.* 21. *c.* 8. *n.* 75. se revocantes, dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsecè malas. Ratio, ut aiunt, quia istæ actiones proximè influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideo evadunt intrinsecè malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes, ob quemcumque metum, proximè cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam læderes; ideoque, si id agis, peccas, et ad restitutionem teneris. Tantùm te excusant *Viva et Ronc. de Rest. cap.* 3. *q.* 9. si malum, quod tibi imminet, sit magnum; et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve : vel damnum, adhuc te non adjuvante, pariter

inferretur; cui quoque consentit *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 5. *n.* 5. cum *S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. et Sylvest.* juxta dicta *n.* 563.

Secunda verò sententia, quam tenent *Busemb.* (Vide *lib.* 2. *n.* 68.) *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 30. *et Less. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 59. censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud Sapientibus submittens tanquam minùs sapiens, nemine me præcedente, sic dico : Peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quòd, si tu solùm times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut aiunt *Bonac. Viva, et Less. cum Nav. ll. supra citatis.* Si autem times malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely tom.* 3. *p.* 336. *v. Quinta;* quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, aliàs esset irrationabiliter invitus. Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones, tam primi, quàm secundi generis, sunt revera indifferentes, cùm juxta finem, quo fiunt, vel licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certè erunt tibi illicitæ : si verò præstas, ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licitè permittis. Nec verum est, quòd formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta ea, quæ fusiùs diximus de *Carit. l.* 2. *n.* 63. *vers. Ad distinguendum.* Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsecè malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam aliàs, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expressè autem favet mihi doctrina *P. Molinæ,* qui *tom.* 1. *D.* 105. *Concl.* 5. sic docet : « (Mortis metu, vel mutilationis membri, fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre Christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum, ad vitam conservandam. Ergo, quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de

bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum, ad vitam tuendam.) » Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Continuator Tourn. t.* 1. *p.* 303. *in fine*, ubi sic loquitur : « (non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sanè (*nempe fur*) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cùm id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque à damno liberem.) » Idque expressè confirmatur à S. Th. qui ait : « Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ » habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc, quòd non » occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël : » Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. » *Jer.* 41. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. *Corp. in fine.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut supra diximus : sed, spectata ratione intrinseca, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia, relata *num.* 520 *Qu. V.* scilicet, an surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus, veram sententiam esse, quòd tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit, re, et spe. Atque sic videtur dicendum in præsenti casu, nempe, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximatur à restitutione, quando tempore cooperationis erat absolutè pauper, non solùm re, sed etiam spe. Sed hîc sentio, eadem, ut supra, distinctione utens, quòd, si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ : ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille, qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolutè pauper? Respondeo : is ideo tenetur, quia, cùm possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium, quod alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideo nihil tenetur restituere; nec aliàs obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15 Innoc. XI, ubi ait, quòd is, qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccet, nec teneatur ad restitutionem, sic enim scribit : « Ideoque iis innoxiè cooperatur, qui- » cumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. » Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? » Procul dubio ex eo solùm, quia invitus patitur malum; at in

» casu præfato dominus invitus non foret circa malum, quod » pateretur, ablatæ nimirum rei : sic præsumendum est, cùm » ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; nemo quippe potest postponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, » et naturæ dictamen. » Hinc asserit, hunc cooperantem bene excusari non tam à culpa, quàm à restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib.* 3. *tr.* 1. *c.* 1. *n.* 7. *cum P. Navarr. et Med.* in simili casu sic dicit : « Si quis merces alienas in mare » abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem » cùm nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat. »

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, putà, si furi terga servaret (vulgò *guardasse le spalle*) vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia ; quia sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod nunquam licet. Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium, sive claves, ad occidendum (Vide *num.* 697. V. *Teneris*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 204. *cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. et La Croix l.* 2. *n.* 265. *cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni ; quia aliter non tenetur impedire damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *Carit. lib.* 2. *cit. n.* 66. quòd, si dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros etc., quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hîc autem, cur *P. Milante*, cùm dixerit *loco supra cit.* præfatas actiones, quoad cooperationem ad furandum, non esse intrinsecè malas, ibidem asseruerit, easdem esse intrinsecè malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æquè in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut rectè advertunt *Salm. dict. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 75. Sed nos, ex propriis principiis rem assumentes, censemus patenter probasse, quòd in neutro casu cooperationes illæ, justa et proportionata causa interveniente, sunt intrinsecè malæ.

872. — Hîc obiter notandum, quòd si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caii, peccas contra caritatem, sicut peccaret Titius, si malitiosè permitteret damnum illud, non verò contra justitiam ; unde non teneris ad restitutionem. Ita *Croix cum Moll. Less. Lugo* (contra *Nav. et Medin.*) Secus dicendum, si impedis vi, vel fraude.

873. — « 7. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum » alterius concurrunt ; nimirum mutus, sive non clamans, cùm » potest : aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantùm,

» quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc.
» tenentur ex justitia damnum cavere. *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7.
» Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem
» damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum
» culpabilem negligentiam, dantur. Item Consiliarii, Canonici
» tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitu-
» tionem, vel electionem. Item Tutores, Administratores bono-
» rum, etc. non impedientes damna, Pupillis, Minoribus,
» Ecclesiis provenientia. Item Custodes montium, vinearum,
» sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt,
» vel facta non manifestant. *Mol. d.* 116. *Fill. t.* 32. *c.* 2. *qu.* 12.
» vide supra *l.* 3. *t.* 3. *c.* 2. Peccant etiam famuli custodientes
» bona domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediant
» damna ab extraneis. *Salm. de IV. Præc. n.* 138, *cum Lugo*,
» *Moll. etc. Sed omnino* Vide *dicta hoc lib* 3. *n.* 344.) * Item
» Principes, et domini territoriorum, si sciant, vias publicas
» infestari à prædonibus, et cùm possint, non impediant, tenen-
» tur mercatoribus, et cæteris viatoribus damna, quæ ab istis
» accipiunt, compensare. *Dian. p.* 8. *t.* 7. *R.* 38.

874. — « 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando
» non fuerunt causa efficax damni; ut v. gr. si fur homicida non
» fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilo-
» minus absolutè erat facturus, item si v. gr. in Capitulo alii
» ante te dederint suffragium, ita ut videas, te nihil impetratu-
» rum, etsi neges; tunc enim non teneris restituere, licèt pec-
» ces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, con-
» sulendo, etc. *Bon. loc. cit.*

875. — « 9. Probabile est, non teneri supradictos, si non
» sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter in-
» fluxisse, quia in dubio melior est conditio possidentis præsertim
» circa materiam justitiæ. *Less. c.* 3. *p.* 4. *Bon. q.* 2. *q.* 4. *Dian. t.* 5.
» *misc. R.* 64. *Tan.* 2. 2. *d.* 4. *qu.* 6. *d.* 14. * (*Vide dicta supra*
» *n.* 562.) *

876. — « 10. Nec tenentur, si efficaciter tantùm concurrant
» ad circumstantiam, et modum actûs damnosi, v. gr. si quis
» tantùm impellat alium, ut citiùs, vel animosiùs, hoc, vel
» illo loco, vel modo noceat, vide *Laym. lib.* 2. *s.* 5. *t.* 2. *c.* 5.
» * (Vide *dicta supra n.* 563.) *

877. — « 11. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre mag-
» num damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia tunc
» utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet
» impedire damnum unius cum injuria alterius. (Vide *dicta*
» *hic n.* 565.)

878. — « 12. Non tenetur item (contra *Navarr. Ang. etc.*)
» Confessarius, etsi ex officio Confessiones audiat, ut Paro-
» chus, etc., si ex negligentia, vel ignorantia pœnitentem non
» moneat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi ex officio
» teneatur bene instruere pœnitentem, ideoque peccet graviter
» omittendo, quando est necessarium, non tamen ad hoc tenetur

» ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus
» damnum cavere, aut procurare ut hoc ei compensetur. Secus
» tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediat ex
» malitia, imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata : quia
» tunc consilio suo est causa efficax damni. Vide *Less. et Bon.*
» *d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. *et* infra *l.* 6. *tr.* 4. *c.* 2.
» *d.* 5. * (Vide *dicenda l.* 6. *de Pœn.* 621.) * »

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

879. Qui teneantur restituere in solidum? — **880.** Qui teneantur primùm restituere? — **881.** Quid, si damnificatus condonet restitutionem?

879. — « Resp. Cùm plures damnificantes, vel seorsim sin-
» guli rem suam agere possint, vel conjunctim atque alii aliis
» plus minùsve in damnum influere, hinc ex tali ordine, et
» mensurâ influxûs, ordo, et mensura restitutionis desumenda
» est. Ita communiter Doctores.

Unde resolves :

« 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, et
» casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur resti-
» tuere, quàm quod quisque per se damni intulit. *Laym. lib.* 8.
» *tract.* 2. *c.* 6.

» 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes id fece-
» runt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum :
» quia singuli sunt causa totius damni, cùm unus juvet alterum,
» et procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum.
» Unde, si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, ni-
» mirum à principali totum, aut, si is nolit, à reliquis pro rata
» singulorum repetere. *Bon. de Rest. d.* 1. *q.* 2. *d.* 11. *ex Vasq.*
» *Moll. Fill. etc.* »

Quær. an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue : si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum : et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit; nam, propter concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam; unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de Rest. cap.* 1. *num* 151. *cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. l.* 2. *c.* 13. *d.* 4. *n.* 34. (Excipit autem *n.* 35. si quis non concurreret ad damnum immediatè, sed tantùm mediatè, præbendo instrumenta, juvando conscendere, etc.) Sed adhuc probabilis est

ntentia *Nav. c.* 17. *n.* 17. *et* 21. *Sylv. v. Restit. n.* 3. *q.* 6. *Ang.* . *Furtum* §. 16. et satis probabilem eam vocant *Lugo de Just.* '. 19. *n.* 83. *et Spor. de* 7. *Præc. c.* 3. *n.* 76. *cum Dic. et aliis:* icunt isti teneri cooperantes tantùm ad suam partem, si damum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia, cùm bligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu casualitate in amnum, obligatio non debet esse major, quàm est ipse influxus; rgo, sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. 'rout enim, qui concurreret tantùm ad partem alicujus damni ividui, licèt cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad llam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum ausatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, b partialitatem causalitatis, sive influxus, partialiter tantùm enetur, quia solùm partialiter damnum ab ipso procedit. Et uic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrarium adducus; nam *dict. n.* 35. ipse tum obligat cooperantem ad totum amnum, cum « sine ipso, vel alio, similem opem conferente, damnum non fieret, » verba *Lessii*. Secus autem omnino dicenum cum *Lessio dub.* 2. *n.* 2. *Salm. n.* 151. *et communi* (quidquid icant aliqui *ap. Salm. n.* 149.) si damnum sine ipsius ope non bveniret; quia tunc certè tenetur ad totum, etiamsi ipso non pitulante, alter eamdem opem certè præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc. unc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantùm d partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurant. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 99. *Salm. c.* 1. *n.* 147. *cum Bonac. Dic. ess. Nav. Molin.* contra *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 62. qui putat in asu communis consilii quemque teneri in solidum. Si verò omes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut sinulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *'roix n.* 53.) certè singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb. Ionc. et Salm. d. l. n.* 148. Cùm autem dubitatur, an quisque uerit causa totius damni, non tenetur, nisi ad partem suam, ıxta id, quod diximus supra *Dub.* 2. *n.* 362.

Utrùm, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur estituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *'alm. de Rest. c.* 1. *n.* 152. *et Ronc. eod. tit. cap.* 5. *q.* 5. dicens quemque teneri tantùm partem suam restituere, quia præamendum alios socios jam restituisse. Sed id mihi minimè robatur. Advertendum tamen, quòd rudes, etsi teneantur in olidum, raró expedit obligare ad totum; cùm difficulter isti ibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem à sociis blatam. Quinimo satis præsumi valet, quòd ipsi domini, quius debetur restitutio, consentiant ut illi restituant tantùm artem ab eis ablatam; cùm aliter valde sit timendum, ut nihil estituant, si obligentur ad totum.

880. — « 3. Quòd si actio damnificans fuerit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, aut is mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam,

» vel æquivalens; et, si ille non faciat, tenentur reliqui. *Less.*
» *lib.* 2. *c.* 13. *d.* 5.

« 4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quia res periit,
» et destructa est; ut fit v. g. in combustione, mutilatione, des-
» tructione, tunc ante alios primò tenetur restituere, qui man-
» davit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut
» in bello Princeps, et Dux; et, si is non sit facturus, vel quia
» non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui v. g. cæteri
» milites. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, practicè
» tamen ii excusantur per accidens: tum, quia non possunt
» totum restituere: tum, quia dominorum voluntas non est, nec
» expectatio, ut plus restituant, quàm partem suam; ideoque,
» si hanc possunt restituere, ad id tenentur: uti et, si quid
» adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *cap.* 6.
» *n.* 5. *ex Caj. Mol. etc.* Imò *Bon. de Rest. d.* 2. *q.* 2. *p.* 10.
» *n.* 13. *ex Nav. cap.* 17. *Vasq Less. d.* 4. *n.* 37. dicunt, mili-
» tem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem
» totius damni illati à toto exercitu, sed tantùm pro sua parte.
» Vide supra *t.* 4. *c.* 1. *d.* 5. *art.* 3. »

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. Tenetur restituere mandans, sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam suî, ut *Salm. c.* 1. *n.* 140. *cum Less. et Lug. ac Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 55. *cum Nav.* contra *Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. l. n.* 140 *et* 145.

881. — « 5. Si damnum passus condonet restitutionem prin-
» cipali damnificanti, etiam minùs principales liberantur, non
» autem vice versa; quia, ruente principali, ruit accessorium,
» non contra. *Laym. l. supra c.* »

Hîc notandum, quòd, si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit à consecutione alicujus boni.

882. Quid, si quis impedit, sine vi, aut fraude, aliquem à consecutione justi boni? — **883.** Quid, si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam? — **884.** Quid, si quis ex odio, sine vi, aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat? — **885.** An suadens Episcopo ut conferat Beneficium minùs digno, peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid, si Beneficium deberetur alicui ratione concursûs? *Remissivè ad lib.* 4. *n.* 109. — **886.** An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur? *Remissivè ad n.* 636. — **887.** An

teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc ? Quid, si precibus importunissimis, aut metu ? — 888. Quid, si religiosus suadeat Testatori, ut relinquat bona suo Monasterio, relicta Ecclesia Matrice ?

882. — « RESP. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod » à natura, lege, vel aliter habeat : et, an per vim, fraudem, » calumniam, et mendacia quis alium impedierit : num verò » aliter. Inde enim apud *Layman. loc. cit. Bonac. q.* 2. *p.* 12.

Resolves sequentes casus :

« 1. Qui alterum impedivit à consecutione rei debitæ ex jus» titia, tenetur ad restitutionem. *Less. c.* 12. *d.* 18. *Fill. t.* 32. » *c.* 3. *q.* 12. *n.* 72.

« 2. Si res non esset debita ex justitia, sed conferenda ex libera » voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumnia collatorem » inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium ecclesias» ticum, et similia dona gratuita non conferat ei, cui apud se » constituerat conferre, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri » etiam minùs digno; etsi sæpe is possit graviter peccare, præsertim » si id ex odio, aut malo fine faciat non tamen tenetur ad resti» tutionem. *Azor.* 3. *p. l.* 4. *c.* 9. *Vasq. Sa, Bon. p.* 12. »

883. — Quær. hic I. An qui fraudibus, seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, quæ ob crimen v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud, essent fisco addicta, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 134. *Sanch. Dec. lib.* 2. *c.* 22. *n.* 22. *Lug. de Just. D.* 18. *n.* 108. *et Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 104. *cum Diana. Az. Bon. Tanner.* ac aliis communissimè, quòd post sententiam certò tenetur ; secus verò ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ nonnisi post sententiam debetur ; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

884. — Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis affirmat : hanc tenent *Scotus in* 4. *Dist.* 19. *Cajet.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 103. *cum Bann. Lugo de Just. D.* 18. *n.* 98. item *Covar. et Major ap. Less. lib.* 2. *c.* 12. *n.* 128. *et alii apud Lugo.* Probatur ex *lib.* 2. §. *Ideo Labeo ff. de Aqua pluv. arc.* ubi dicit : « Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde » factum sit, ut vicino noceatur, tum eo aquæ pluviæ arcendæ » agi non posse à vicino ; modò hoc non hoc animo fecit, ut vicino » noceat, sed ne sibi noceat. » Probatque ratione, quia animus injustus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 2. *ad* 4. ubi ait : « Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest » impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno » modo justè, putà, si intendens utilitatem Ecclesiæ, procuret, » ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad res-

» titutionem. Alio modo injustè : putà, si intendat ejus nocumen-
» tum, quem impedit propter odium, vel vindictam. » Et tunc dicit, quòd tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus esset determinatus ad ei dandum Beneficium ; si verò non esset determinatus, tenetur tantùm ad æstimationem spei, quam ille ad Beneficium habebat.

Secunda verò sententia communis (ut fatentur iidem *Salm. cit. n.* 102.) et probabilior, negat eum teneri ad ullam restitutionem, eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib.* 4. *de Just. c. ult. q.* 6. *Pal. tract.* 13. *de Benef. D.* 2. *p.* 11. §. 5. *n.* 3. *cum Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. de* 7. *præc c.* 3. *q.* 4. *cum Ant. à Spir. S. Spor. tract.* 4. *de Rest. c.* 2. *n.* 213. ubi vocat sententiam veram et communem cum *Tamb. lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 4. *Viva de Rest. q.* 2. *a.* 1. *n.* 5. *Laym. lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 6. *n.* 1. *Holzm. tr.* 2. *de Rest. cap.* 5. *n.* 539. *Elbel. de Rest. Conf.* 4. *n.* 108. *Bon. D.* 1. *quæst.* 2. *p.* 12. *n.* 2. *Mol. t.* 3. *D.* 272. *n.* 4. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 1. *d.* 49. *n.* 27. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 148. *cum Turr. Espars. etc. Mazz. t.* 2. *p.* 300. Eamdemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de Just. lib.* 4. *qu.* 6. *art.* 3. *ad* 6. versùs finem, quem malè citant pro se *Salm n.* 103. Nam *Sotus* sic expressè ait : « Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, Præ-
» bendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiamsi
» ex odio alterius id faciat, et contra caritatem delinquat, ad
» nullam tenetur restitutionem. » Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat : ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solùm sit occasio (ut esset in præsenti casu) sed etiam sit vera et efficax causa damni ; nam aliàs, si illud eveniat, aliunde evenit, et merè fortuitò. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantùm contra caritatem, vel tantùm affectivè contra justitiam, non autem effectivè, cùm ille non habeat jus ; et ideo opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed tantùm affectivè injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falsò enim dicitur is affectivè pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem, ut supra oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl. et Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quòd lex illa justè prohibuit arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit, unde rectè ait *Sotus*, quòd eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam, ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facis ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *S. Th.* supra allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ab obtinenda Præbenda tunc teneri

ad restitutionem damni, quando impedit *injustè*, ut S. Doctor exprimit, nempe vi, vel fraude. Nec obstat quòd ibi dicat; « Putà, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter » odium, vel vindictam. » Nam Angelicus hîc supponit injustitiam, cujus causa sit odium : « Facere enim ex odio (ait » *Sotus*) non te onere restitutionis gravat; sed facere injustè, » scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum. »

885. — Hinc infertur I. quòd, si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadeat Episcopo, etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ut conferat minùs digno, etiamsi probabilius sit, quòd tam Episcopus, quàm suasor graviter peccent, quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus *l.* 4. *n.* 93. suasor tamen non teneatur ad ullam restitutionem, quia non læsit justitiam commutativam, avertendo Collatorem à conferendo Beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita *Glossa in c.* 2. *de Offic. Cust. Soto. l. c. Sylo. v. Episc. n.* 10. *qu.* 9. *Less. n.* 128. *Laym. n.* 2. *Ronc. d. qu.* 4. *Holzm. n.* 340. *Pal. tr.* 13. *del. Ben. D.* 2. *p.* 21. §. 5. *n.* 3. *cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr.* 4. *c.* 2. *num.* 213. *cum Mol. et communi*, item *Sa, Fill. Nao. et Dic. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 106. (qui hoc probabile vocant *n.* 107. licèt oppositum alibi probabilius putent in *tr. de Benef. n.* 371.) Vide dicenda *l.* 4. *n.* 106. usque ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia, teneri ad restitutionem, cùm quis post concursum impediat digniorem à consequendo beneficio, juxta dicenda *l.* 4. *n.* 109. Infertur II. propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet, *Laym. l. c. n.* 1. *Elb. de Rest. n.* 108. *Tamb. l. c. Spor. num.* 113. *cum Sanch, Sot. Mol. etc.*

886. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens ut homicidium alteri imputetur, tenetur damnum restituere, quod ex imputatione ille passus fuerit? Vide *num.* 636.

887. — « 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferenda, » aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem indu- » ceret, ne ei daret; aut eum à petitione (cùm quivis habeat » jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calum- » niam, vel mendacium impediret (cùm etiam quivis jus ha- » beat, ne iniquè impediatur): is teneretur ad compensationem » damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem, vel probabi- » litatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existi- » maretur, dummodo tamen eo sit dignus : nam si indignus est, » non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit. » *Less. l.* 2. *c.* 12. *d.* 18. *Mol. t.* 1. *D.* 135. *Sa*, V. *Restit. n.* 221. » V. *Bon. l. c.* »

Censent *Salm. de Contract. c.* 5. *n.* 30. quòd æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de Matrim. c.* 9. *n.* 37.

888. — Nota hîc autem, quòd graviter peccat religiosus, qui

suadet testatori, ut suo Monasterio potiùs quàm Ecclesiæ matrici, bona relinquat, ex *Clem.* 1. *de Privil.* in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum : Ita *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 1. *dub.* 49. *n.* 38. *Lugo Disp.* 18. *n.* 95. *et Croix l.* 3. *p.* 2 *num.* 74. *Mol.* Imò *Sanch.* putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modò non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum.

589. Quid, si creditor sit incertus? — **590.** An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti? — **591.** Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? *usque ad n.* 594. —**595.** Quid circa furta minuta? — **596.** An bona certa sint restituenda domino, vel possessori? — **597.** An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno? — **598.** Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei? — **599.** Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam? — **600.** Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi? *Vide etiam n.* 569. — **601.** An revendens rem emptam bona fide, teneatur pretium restituere emptori? — **602.** Quid notandum circa thesauros inventos? — **603.** An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere? — **604.** Quid notandum circa res captas venatione? — **605.** Quid, si quis venatur in locis reservatis?—**606.** Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis?

« Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, et si quis damnum » patitur, quidve ratio, et leges ferant communiter. Vide *Less.* » *et Laym. hîc, cap.* 9.

Unde resolves :

589. — « 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque sunt incerta, hoc est, cùm, cui debeantur, ignoras, aut » adire non potes, aut illi restituere; tunc, si ea habes sine » delicto, ut, si inveneris, vel à mercatore v. gr. per errorem » acceperis duas ulnas panni pro una, et jam si discessit, nec » scias, quò abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam in- » quirendi : post quam, si spes non sit sciendi dominum, proba- » bile est, quòd non tenearis ea dare pauperibus (licèt ita pleri- » que cum *S. Th.* sentiant *(*quorum sententiam vocant commu-* » *nem Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 214. *Sed vide n.* 603.)* et sit magis » pium, ac practicè suadendum); sed possis tibi retinere, ut docet » *Petrus Navarrus,* quem sequitur *Laym. hîc, et Less. l.* 2. » *c.* 14. *dub.* 7. *n.* 48, idque *Dian. p.* 2. *tr.* 3. *misc. R.* 5. dicit » esse tutum in praxi. *(*Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n.* 213. » *exceptis debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in* » *fine hujus numeri.*) * Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, » usura, etc. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, » hospitali, etc. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo

» potest, ut saltem, cùm corpori domini non prosit, prosit ejus
» animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Docto-
» res, ut videbis *apud Laym. hîc.* »

Quæritur I. quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus? Distinguendum, et videndum, an res accepta sit bona, vel mala fide. Si *mala fide*, tunc iterùm distinguendum est : vel dominus incertus rei est ignotus tantùm in particulari, prout, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylv. tom.* 3. *in* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *Less. lib.* 2. *cap.* 14. *n.* 32. idemque dicunt *Pal. Mol. Caj. Nav. etc.* Vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat : et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in *cap. Cum, tu de Usuris,* ubi præcipitur usurariis ut restitutionem faciant dominis, vel eorum hæredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus. Sufficit autem, quòd restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quòd fiat locis piis, ut communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 33. *Nav. cap.* 17. *n.* 33. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 216. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 94. *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 5. *cum Az. Mol. P. Nav. Vasq. Fill. etc.* Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cùm defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res veròsimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylv. verb. Restitutio* 8. *q.* 3. *Bon. l. c. n.* 10. et idem dicunt *Salm. n.* 213. *cum Soto, Rebell. et Tapia;* et quamvis *Sylvius loco supra cit.* dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda *num.* 595.

590. — Quæritur II. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 95. item *Cajet. et Bonac. ap. Spor. de Restit. cap.* 3. *n.* 104. Quia, cùm debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, *quando debita diligentia est præmissa;* nam aliàs certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cùm eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communiùs verò *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *c.* 5. *n.* 24. *Salm.*

tr. 12. *c.* 2. *n.* 85. *Pal. de Just. D. un. p.* 19. *n.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 43. *Spor. l. c. n.* 113. *et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quòd, si res extat, pauper debet eam restituere domino competenti, si verò est consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licèt dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Meliùs igitur distinguendum cum *Lugo de Just. D.* 21. *n.* 102. juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n.* 603. *cum eodem Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n.* 92. (qui *n.* 95 *supra citato* sibi non cohæret) : quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando verò adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quòd non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n.* 603. Rectè tamen excipiunt *Spor. d. n.* 113. *et Wigandt tr.* 8. *Ex* 3. *num.* 50; nisi pauper, aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit.

591. — Notandum, quòd super his debitis incertis bene potest fieri compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ. c.* 18. pro Regnis Hispaniarum, Sardiniæ et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV in sua Bulla *Pastor Bonus* (Vide *Tom.* 1. *Bullar. Bulla* 95. §. 25.) ut restitutio fiat, cùm poterit commodè fieri iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa ? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lugo D.* 21. *num.* 95. Sed negant *Cavar. Sot. Nav. Mol.* et alii communiter *ibid.* Veriùs tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, putà ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia bonorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi ? Vide *Lugo n.* 96. et vide *q. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat ? Dicunt alii, eum teneri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c.* §. 5. *n.* 9. *et Caj. Sot. etc. ap. Renzi. de* 7. *Præc. c.* 3. *qu.* 26. Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis expoliare voluisse. Alii verò dicunt, eum ad

nihil teneri, ut *Salmant. de Rest. c* 1. *n.* 17. *cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. D.* 21. *n.* 98. *et Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut Administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n.* 3. *cum Vill. Dian et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriq. ap. Croix loc. cit. n.* 413. *cum Bus. infra dub.* 7. *art.* 3. *n.* 2. hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cùm hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt veriùs *Lug. n.* 107. *ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cùm ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cùm hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit, de Rel. dom.* ubi dicitur : « Quia contingit, cum ea,
» quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad
» illum debeant, non ad alium, (salva Sedis Apostolicæ Aucto-
» ritate) converti. » Sed quoad ultimas voluntates, vide infra *n.* 931.

893. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis malè perceptis. *Croix n.* 416. Dicunt etiam *Escob. lib.* 37. *c.* 12. *n.* 7. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. §. 3. *n.* 19. item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *Res.* 46 compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix. lib.* 3. *p.* 1. *n.* 417. *Dian l. c.* quia talis restitutio omnino facienda est iisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *num.* 895.

894. — An verò, si creditor sit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugo n.* 139. Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n.* 418. quia compositio conceditur tantùm, quando creditor est incertus. An autem hæres, qui compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D.* 20. *n.* 12. et assentit *Croix n.* 419. si concessio facta est illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secus verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam Testator habuit.

895. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis,
» vini, etc. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere,
» non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo,
» aut majore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit
» *Mol.* At *Vasq. et Escob.* dicunt esse probabile, quòd possit
» dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem. »

Alii igitur dicunt, ut *Escobar, lib.* 3. *c.* 12. *n.* 71. *Anacl.*

de 7. Præc. D. 5. *n.* 20. item *S. Th. in* 4. *sent. D.* 15. *q.* 1. *c.* 5. *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 46. quòd pro hujusmodi furtulis commissis à venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cùm regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu, de Usur.* Advertunt tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cùm communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; nisi (excipit *Bon. de Rest. d.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ*. Alii verò, quorum sententiam tanquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cùm existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantùm fieri potest, damnum compensari debet. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 10. *n.* 2. *Concina. tom.* 7. *D.* 2. *cap.* 13. *n.* 10. *Spor. de Rest. c.* 3. *n.* 117. cum communi ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Dian. l. c. Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. §. 5. *n.* 19. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 251. *cum Dic. Reb. et Tap.* Verumtamen censeo, juxta dicta *num.* 534 quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, putà, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatorem Tournely (*Tom.* 1. *c.* 3. *art.* 4. *sect.* 2. *q.* 4. *pag.* 391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitatem defraudavit, ita ait : « Deinde, ut, quod verè furatus » es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel » quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel » quia periculum est infamiæ, hoc sive per Parochum, qui » suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem » læsisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, » insumas. »

596. — « Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent » possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; » etsi is non sit immediatus dominus. Unde, quod acceptum est » à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis » fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut » utilitatis spoliarentur; et damnum, atque lucrum cessans » compensari deberent.

« 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si » sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria

» domini; quo modo bona Ecclesiæ, non prælato dissipatori. sed
» potius capitulo restituenda sunt. Item accepta a filiofamilias,
» pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum
» administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt
» Patri, Tutori, Marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicujus
» publicata, et fisco addicta sint : tunc enim depositum, et si-
» milia debita fisco debent reddi.

« 5. Cùm quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non
» præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuat, non satis-
» fecit domino postea comparenti : secus, si diligentia sit præ-
» missa. V. *Less. l.* 2. *c.* 14. *dub.* 3.

597. — « 6. Cùm dominus quidem scitur, sed ei mitti non
» potest sine sumptu, tunc, si res malè accepta est, tenetur res-
» tituens aliquas expensas ex se facere; si autem bene accepit, non-
» nisi expensis domini restituendum est. Quando nullo modo po-
» test mitti, expectandum est ad tempus. At si adhuc non sit spes,
» reputatur debitum incertum. *Tol. l.* 5. *c.* 24. »

598. — Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno? *Prima* sententia affirmat, cum *Caj.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5. *ac Vasq. Nav. Cov. Arm. etc. apud Lugo de Just. D. n.* 184. Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. *Secunda* verò sententia communissima, et probabilior, negat; hanc tenent *Bus.* (vide *n.* 677.) *Bon. de Rest. D.* 1. *qu.* 5. *p.* 1. *n.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 50. *Mol. tom.* 3. *D.* 752. *n.* 5. *Holz. n.* 493. *Fill. tr.* 32. *c.* 4. *qu.* 8. *n.* 111. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 195. *cum Pal.* item *Lug. l. c. n.* 385. *cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. etc.* cum communi, ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 368. Ratio, quia justitia, cùm sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra caritatem, et aliàs dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt *Lugo n.* 189. *et Croix n.* 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter aiunt *Less. c.* 16. *n.* 23. *Tamb. l.* 8. *tr.* 4. *c.* 1. §. 8. *n.* 4. *cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n.* 186. qui dicit, in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse *Lugo n.* 188, *et Croix n.* 373. *cum Ills. et Haun.* quòd damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versa.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum : si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno

damno debitoris, tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c.* *Lugo n.* 191. *Less. c.* 15. *n.* 50, restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n.* 365. (qui id non probat cum *Lugo n.* 184.) quòd, si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester, et Persch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infra num.* 677, excusant furem à restituendo domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. n.* 4. *Spor. tr.* 4. *c.* 3. *n.* 162. *et Croix n.* 368. *cum Lugo, Vasq. et Ill.* Excusant autem *Scotus, Gabr. et Ricch. ap. Croix n.* 365, si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa *in cap. Cum tu, de Usur. lit.* (i) ubi dicitur fur non teneri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabiliùs verò *Spor. Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò *Lugo n.* 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — « 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ » fidei, putante, rem esse suam, cùm non sit, tum, siquidem in» tervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, » pignoris, etc. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex » caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alte» rius graviore incommodo, infamia, *etc. Vasq. Azor. part.* 3. » *l.* 4. *q.* 2. Si autem aliter accepta sit, tunc vero suo domino » restitui debet, si eum noveris, et sine gravi incommodo fieri » possit.

600. — « 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, » sive mala, sive bona fide, rem furtivam, tenetur restituere » domino, non furi. Ita communiter *Mol. Regin. t.* 1. *l.* 10. *c.* 5 » *n.* 40. *Tol.* tamen *l.* 5. *c.* 17. *Sylv. Ant. Mald. in* 2. 2. *tit.* 4. » *c.* 3. *dub.* 2. probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo » pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejore loco, » quàm ante fuerat : et consequenter ipse non infert domino » damnum. ° (*Vide dicta n.* 569 *et* 570.) ° Quod *Nav. et Trull.* » *l.* 7. *c.* 11. *d.* 4. admittunt cum hac limitatione; si mox, et non » post longum tempus contractum rescindat, vel si certò sciat. » furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, » aut absit, ita ut conveniri non possit. Quòd si pretium suum » recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et » sibi damnum adscribere. Quòd si porro sciens rem esse furti» vam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si » emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cùm » utiliter ejus negotium gesserit : secus autem, si pretium esset

» fere æquale rei : tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri
» prudentis tantum, quantum videtur meritus, rem domini uti-
» liter redimendo, *Less. l. c. c.* 14. *n.* 3. *Dian. p.* 2. *t.* 3. *R.* 5.

601. — « Si bona fide rem alienam, v. gr. equum emeris ab
» altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea
» cognoscatur esse Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus
» repetat pretium à te, existimat quidem probabile *Nao. et Dian.*
» *p.* 1. *t.* 8. *R.* 68, non teneri te Paulo id reddere (si in nullo
» factus sis ditior), sed sufficere, si tuam actionem, quam habes
» in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus, Salon. Less Sayr. Bon. de*
» *rest. quæst.* 4. *p.* 2. rectiùs docent, teneri te exigente Paulo,
» contractum rescindere, et pretium restituere : tum, quia ven-
» didisti rem vitiosam, tum, quia teneris de evictione emptori,
» nec eum potes remittere ad illum, quocum nihil habet negotii.
» Quòd si tamen Paulus, cùm possit, tibi non restituat equum,
» sed Joanni, et hoc ipso impediat quominus pretium tuum
» possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum
» restituere, *Bon. Less. etc.* Vide *Trull. c.* 11. *d.* 31. »

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. à se citatos, docet etiam *Less. l. c. c.* 14. *n.* 26. *et Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 88. nempe, teneri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm. tr.* 14. *c.* 2. *n.* 31. Vide dicenda infra *n.* 800. Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut aiunt *Salm. cit. c.* 1. *n.* 88. Nec tenetur (ut dicit *Less. c.* 14. *n.* 30.) monere dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bona fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem illam ampliùs non habeat, nec sit causa, quòd dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et
» alia inventa, quæ habentur pro derelictis ? Resp. Quando
» nullius domini sunt, jure naturali, et gentium fiunt primi
» occupantis. Potest tamen per consuetudinem et leges aliter
» quid ordinari, quod servandum est. De quo v. *Less. l.* 2. *c.* 5.
» *d.* 10. *Laym. l.* 3. *t.* 1. *c.* 5. » (V. Not. XXVIII, pag. 41.)

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. Tr.* 12. *de Just. et Jur. c.* 2. *n.* 93. *cum Lug. Less. Pal. etc.* Licèt de hoc dubitare videantur aliquid apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino : tunc statuit *L. unic. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pœnalis, non

obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d. n.* 93. *cum Laym. Less. et aliis citatis*. Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n.* 97. III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q.* 2. *Art.* 2. *n.* 3. IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus : quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n.* 91. *cum Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. l. c. n.* 91. *in fin.* Sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propria, tunc toti applicantur fisco : si verò inveniantur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. Sed vide alia *ap. Salm. l. c.* (V. Not. XXIX, pag. 419.)

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l.* 5. *de Just. qu.* 3. *a.* 3. *ad* 2. *Nav. l.* 4. *de Rest. c.* 2. *n.* 75. *Dian. p.* 2. *tr.* 17. *R.* 5. *Sa, verb. Thesaurus, n.* 4. item *Marchald. Led. Escob. etc. ap. Croix lib.* 3. *num.* 89. Et probabilem vocant *Less. lib.* 2. *cap.* 14. *n.* 48. *Lugo. de Just. D.* 6. *num.* 139. *Holzmann. p.* 4. *de Just. num.* 59. *Salm. tr.* 12. *cap.* 2. *num.* 84. *Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac valde probabilem vocat *Laym. lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 5. *n.* 24. Ratio, quia domino non invento post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis. *Secunda* sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus D. un. p.* 19. *n.* 4. *Less. loc. cit. Caj. Sum. v. Furtum, Laym. n.* 85. *cum Tap. et Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. *Tertia* sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. D.* 6. *n.* 104. *et fusiùs. n.* 140. *Holzm. de Just. n.* 51 *et* 54. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 89. distinguit, et dicit : Quando adhuc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd si utrumque servari nequeat, res, vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. E converso, quando res spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eò quòd res non possit ampliùs à domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile; ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, et ideo acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris

domini, cùm ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsus amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. *ad* 2. ubi ait : « Et similiter si (res) pro dere- » lictis habeantur, et hoc credit inventor, licèt sibi eas retineat, » non committit furtum. » Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quàm ut illis utantur; hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tanquam derelicta, evadit nullius et redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — « Quæres 2. an et cui restituenda, quæ capiuntur » venatione justè prohibita? (V. Not. XXX, pag. 419.)

« Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex » consuetudine, et legibus ac juribus particularibus, ut videre » potes apud *Laym. l. c. l.* 3. *t.* 1. *c.* 5. *n.* 14. *et Less. c.* 8. » *d.* 9. *et Sa V. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic casus :

« Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ sege- » tibus, fructibusque infert. »

Quoad *Venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, §. *Illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. et Jur. c.* 5. n. 12.

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabiliùs *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contra *Nav. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quòd legem prohibentem venationes, tantùm Reges ferre possint, et alii, quibus Rex, tanquam privilegium, tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3. utrùm venatores, in locis à Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n.* 14. *et Less. c.* 5. *n.* 44. et dicunt, eos teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. et aliis ap. Bus. n.* 614. *v.* 5. *Spor. tr.* 6. *n.* 169. *cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. n.* 44. si damnum non fuerit notabile, cùm feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi judicio, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quando pœna injuncta est, quia illam tantùm videntur tunc Principes intendere.

606. — Quær. 4. utrùm venatio Ecclesiasticis prohibita sit?

Ex. t. 1. *de Clerico venatore* sic habetur : « Episcopum, Presby-
» terum, ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad
» venandum habere non licet; quòd, si quis talium personarum
» in hac voluptate sæpiùs detentus fuerit, si Episcopus est, tribus
» mensibus à Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab
» omni officio suspendatur. » In quo notandum 1. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. et Jur. c.* 2. *n.* 64. *et Laym. d. l. n.* 15. *cum Abb. et aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *Sess.* 24. *c.* 12. circa finem generaliùs loquitur : « Ab illicitisque
» venationibus, aucupiis, etc. abstineat. »

Notandum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens : ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D.* 6. *n.* 51. *et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de* 7. *Præc. c.* 1. *n.* 15. *et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa.* apud *Laym. l. c. n.* 15. qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut aiunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò sentit *Laym. l. c.* cum *Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, et moderata : vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus, auctor libri cui titulus (*Instr. per li Noo. Conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam verò, juxta communiorem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictiùs autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem.* 1. §. *Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm d. n.* 64. si bis, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

E REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantùm, sive à possessore bonæ fidei.

ad restituendum? — 613. Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?

607. — « Resp. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet › aliquid, de quo postea meliùs cognoscit; tenetur, ne incipiat › esse possessor malæ fidei, et detinere alienum, id tantùm, et › non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, unà cum ejus › fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditior; præ› terquam, si dominium sibi comparaverit per legitimam præ› scriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l.* 2. › *c.* 6. *Bon. d.* 1. *q.* 1. *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 2. » (V. Not. XXXI,)

Unde resolves :

« 1. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure aut alio porta› veris, et fere attriveris, ac postea dominus compareat, teneris › eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quan› tum attrita est, si aliàs vestem æqualis valoris attrivisses; si › autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil teneris, › *Bonac. l. c. Laym. num.* 1. Vide *Trull. lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 1. › Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, › sive emptione) sit usu consumptibilis, eamque cum tuis mis- ceris, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furti- vam fuisse, non teneris restituere. *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 1. quia per istam commixtionem bona fide factam est in re translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de Solut.* Neque est ratio, cur hæc potiùs quàm illa pars censeatur aliena: atque adeo perit obligatio realis, et antùm manet personalis in venditore. Vide *Dianam p.* 4 r. 4. *R.* 66. *Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 3. *Less. l* 2. *c.* 20. *d.* 18. ubi ddit, esse valde probabile, jurique naturæ conforme, quòd erus dominus rei illius ablatæ, et permixtæ (quamdiu totus umulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satis- t ante alios, imò possit ex eo occultè accipere. »

oc intelligendum est, quòd in tali casu semper teneris red- domino id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit stituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura alte- Vide *Tamb. de Rest. c.* 3. §. 4. *Bon. d. loco n.* 5. qui hoc erto supponunt. Sed quoad mixtionem vide *n.* 498 *et* 499. . — Dicunt *Bon. Led. et alii ap. Salm. n.* 35. *in fine,* accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide à non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia jam ioni pariter, ac illa furtiva, cùm dominus non habeat jus n specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non mihi probabilis, cùm ratio non probetur; nam dominus n censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, la sit major ratio in aliis, quàm in rebus usu consumpti-

- « 2. Milites, bona fide militantes, intellecta postea

» belli injustitia, id tantùm restituere debent, quod adhuc habent
» ex præda, et quo facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.*

« 3. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebravit con-
» tractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non ad plus
» tenetur, quàm quo factus est ditior. Vide *Laym. l.* 3. *tr.* 2.
» *c.* 3.

« 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in
» eam partem, quòd res non sit sua, teneri aliquid restituere
» juxta inclinationem, docet *Con. d.* 3. *p.* 10. *n.* 39. At *Pal. t.* 1.
» *d.* 2. *p.* 2. *n. ult.* putat, eum ad nihil teneri, quia possessor,
» contrariis rationibus non convincentibus, præponderat. Idem
» docent *Vasq. ap. Escob. t.* 2. *c.* 3. *n.* 154. *Dian. p.* 4. *t.* 3.
» *R.* 24 *et* 26. Si neglexerit investigare veritatem, et deinde
» sciri non possit, dicit *Pal. loc. cit* ad nihil eum teneri.°(*Vide*
» *dicta lib.* 1. *n.* 83 *et* 85.)°

« 5. Si bona fide rem vendideris dono tibi datam, teneris re-
» stituere pretium, quia factus es locupletior, et satis debet esse
» tibi, non habere te minus, quàm ante. Quòd si tamen apud
» alterum res sit, is reddere tenetur. *ib. et Vasq. c.* 9. §. 2. *Mol.*
» *Less. l.* 2. *c.* 14. *d.* 3

« 6. Si bona fide rem ipse emiseris, et vendideris sine lucro,
» nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem res est. *Mol.*
» *l. c. Less. l.* 2. *c.* 14. *d.* 1. contra *Vasq. etc.*

« 7. Si rem alienam bona fide donaveris, non donaturus aliam,
» si hanc non habuisses, ad nihil teneris; quia non es factus
» ditior; secus si aliam donaturus fuisses (quia tunc, parcendo
» tuæ, factus es ditior) ; vel si aliquid acceperis in remuneratio-
» nem. *Bonac. Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 1.

« 8. Si aliena re lucratus sis, tanquam instrumento, v. gr.
» frumentum alienum aliò deportatum vendideris: vel pecuniam
» alienam negotiationi exposueris, non teneris illud lucrum re-
» stituere ; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ indus-
» triæ : tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa
» natura ex se nullo modo gignit, sed tantùm concurrit, ut instru-
» mentum operantis. *Laym. l. c. n.* 3. *ex S. Thom. etc.*

610. — « 9. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales,
» hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus anima-
» lium, arborum, herbæ, et gramina; sive sint simul industria-
» les, sive mixti, hoc est, ad quos æquè, aut magis hominum labor
» cum natura concurrit, ut verbi gratia segetes, et quæ serendo
» gignuntur : item vinum, oleum, lana, etc. quo etiam referuntur
» pretia locationis domorum, jumentorum, etc. qui fructus civiles
» appellantur ; hi, inquam, fructus rei, si percepti, et extantes
» sint, domino restitui debent, deductis tamen expensis propriis,
» et æstimatione laboris. °(Sed vide infra n. 825. v. Bene au-
» tem, ubi dicemus cum *Molina. La Croix, et communi,* quòd
» fructus mixti à possessore tam bonæ, quàm malæ fidei non de-
» beant restitui, nisi in quantum respondent malæ fidei, non verò
» in quantum respondent industriæ.)° Et quidem pretium loca-

» tionis ex re aliena debet domino restitui, licèt is rem, si penes » se habuisset, non fuisset locaturus. V. *Laym. l. c.* °(An te- » nearis restituere pretium libri alieni locati? Negat *Laym.* quia » liber non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed veriùs » tenendum oppositum cum *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 110. *n.* 3. *Sal-* » *mant. de Rest. cap.* 3. *n.* 70. *qui citant Lugo, Prado, Sanch. et* » *Less.* Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo, et simili, » quia, licèt non sint aptæ ad fructus gignendos, sunt tamen per » se locabiles.)° Si tamen fructus isti reales bona fide possessi » fuerint tempore à lege præscripto ad usucapiendum illos (quòd » si adsit titulus, est biennium inter præsentes, inter absentes » quadriennium : si autem non adsit titulus, anni 30 cum bona » fide), non sunt restituendi : quia usucapio transfert dominium. » *Salon. Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 3. °(*Ita Lugo, Less. Cajet. Sot.* » *Mol. et alii communiter; vide dicta n.* 517. *Quoad verò præ-* » *scriptionem et ejus requisita, vide, quæ fusè diximus hoc lib.* 6. » *ex n.* 504.)°

611. — « 10. Si à fure acceperis (sive bona, sive mala fide) » rem usu consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, cum » propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non pos- » sit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens, » quia fur per commixtionem istius rei cum propria acquisivit » ejus dominium, atque adeo illud tanquam verus ejus dominus » potuit transferre, *Navarrus, Sanch. Less. Bon. Trull. l.* 7. » *c.* 11. *d.* 2. Vide *Diana p.* 2. *tr.* 5. *misc. R.* 40. ° (*Ita etiam* » *dicunt Salmant. de Rest. c.* 1. *num.* 46. *cum Sanch. Reb.* » *Dic. etc.*) ° »

612. — Sed quid, si receperis à fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de* 7. *Præc. n.* 250. *et Tamb. de rest. c.* 3. §. 4. *n.* 16. aiunt, probabile esse, quod dicunt *Less. Mol. etc.* ad nihil teneri donatarium qui accipit rem à debitore non solvendo, quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit : quapropter, cùm debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D.* 6. *n.* 173. *Sanchez Dec. lib.* 1. *c.* 23. *n.* 34. *et Tamb. loc. cit.* Ideo probabile esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cit.* quòd donatarius possit rem illam accipere, et retinere. Sed huic opinioni obstat primò id, quod valde probabiliter docent idem *Less. lib.* 2. *cap.* 10. *n.* 157. *et Salmant. de Contract. cap.* 3. *n.* 110. *cum Trull.* ut dictum est *numero* 499. *vers. Notandum*, contra *Lugo, Sanch., etc.* nempe, quòd, cùm cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo unà cum debitore. Qua sententia posita, donatarius, rem illam permixtam accipiens, semper teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, et referemus *n.* 722. contra *Less. et Mol.* ut supra, scilicet omnino

peccare contra Justitiam accipientem rem à debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. n. 34. eod. Tamb.* et communi sententia *ap. Sporer l. c.* accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

613. — Quæritur hîc, ad quid teneatur, qui in mare projecerit gemmam putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum? *Prima* sententia dicit, eum teneri ad centum, quia injustè damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licèt ignoratum. Ita *Lugo de Just. d. 8. n. 63. Pallavic. ac Ills. apud Croix l. 3. p. 2. n. 194.* et aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holz. de Rest. n. 544. Pontius in Cursu Theol. D. 52. qu. 2. Concl. 2. n. 6. Croix l. c. cum Dicast. Mazzott. de Rest. tr. 4. D. 1. q. 3. c. 3. q. 5. Espars. qu 34. Diana p. 11. tr. 2. R. 34.* et alii docti Juniores dicunt, eum teneri tantùm ad decem, modò invincibiliter credat, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim à principiis petendo, dico, quòd secundùm omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur. Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minùs peccet, quantò plus vel minùs æstimat damni valorem. Juxta autem culpam respondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantùm pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quòd, si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integrè restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cùm gravior injuria desit: nam est commune axioma apud Philosophos, quòd, « sicut se habet simpliciter ad simpli- » citer, ita magis ad magis. » Nec obstat dicere, quòd damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterùm ordinariè accidit; non verò, si prorsus invincibiliter fuerit incognitum, ut advertunt *Croix dict. n. 194 Mazzotta loc. cit. c. 2. num. 4. et P. Holzm. de Rest. tr. 2. n. 592. Salm. de Rest. c. 4. num. 118 et 124.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.

614. Ad quid teneatur possessor malæ fidei? *Vide resolutiones.* —

615. Circa solutionem gabellarum, Quæritur I. Quis possit tributa

imponere? Quær. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem? — **616.** Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Quæritur IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes? — **617.** Quær. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Quær. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam? Qu. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? — **618.** An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confusè prævisa? — **619.** Cui crescat pretium rei ablatæ? — **620.** Quid, si apud furem pereat res, quæ æquè periisset apud Dominum? — **621.** Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus? — **622.** Quid, si quis se fingat pauperem? — **623.** Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate? — **624.** Quid, si consumat rem mutuatam? — **625.** Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?

614. — « Resp. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate, » tum juris, quod alter habet, tum damni, quod injustè infertur; » cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, et con» sensu rationabiliter præsumatur.

Unde resolves:

« 1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est » passus, restitutio ei facienda in solidum; si autem tantùm » habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, » consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, » quæ expectabatur; cùm tantùm sit in spe, et multis modis » possit impediri.

« 2. Qui in loco publico suæ civitatis contra justam prohibi» tionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, » nisi communitati graviter nocuerit, v. g. stirpes incidendo, » arbores ædificiis idoneas sternendo: quia rationabiliter præsu» mitur mens Reipub. non esse, suis membris usum publicorum » locorum rigidiùs prohibere, quàm sub mulcta solvenda, casu » quo deprehendantur, ° (*cum Laym. de Just. c. 5. n. 18.* » *Hinc ad nihil teneretur ante sententiam.* Vide *dicta n. 529.* » *Quæst. 1.*) ° (V. Not. XXXII, pag. 420.)

« 3. Graviùs tamen peccaret, et teneretur ad restitutionem, » si quis pasceret in loco alicujus privati; etsi etiam hîc præsumi » aliquando possit de consensu domini, qui sæpe non intendit, ut » fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

« 4. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel aliàs » prohibitis (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt) » non peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, docet *Dian.* » *ex Less. Dicast. etc. p. 9. t. 9. Res. 39.* contra *Bon. etc.* ° (Vide » *dict. num. 604 et 605.*) °

« 5. Etsi probabilius sit, et in praxi communiter tenendum, » peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque

» oriri obligationem restitutionis : non omnino tamen improba-
» biliter id alii quidam negant, eò quòd consuetudo interpretetur,
» non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quàm ut de-
» prehensi mulctentur. Vide *Nav. c.* 23. *Sa v. Gabella, Bonac.*
» *q.* 9. *p.* 1. *n.* 5. *ex Navar. Fill. t.* 28. *n.* 11. *Less. Mol. d.* 9.
» *Dian. tr. de Leg. Res.* 19. *Laym. lib.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 8. *n.* 4
» *et* 5. vide etiam *Dian. p.* 1. *t.* 11. *Res.* 38. *et p.* 2. *t.* 17. *R.* 38.
» ubi ex *Cajet. Med. Soto, etc.* docet, non esse negandam abso-
» lutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia
» imposita rebus iis, quæ emuntur, non ad negotiationem, sed ad
» usus proprios, vel familiæ necessaria, v. gr. pani, carnibus,
» piscibus, frumento, oleo, etc. »

Circa hanc tributorum materiam plures hîc quæstiones sunt enucleandæ. (*V. Not. XXXIII, pag.* 420.)

618. — Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt Imperatores, Reges, Respublicæ, omnesque Principes supremam habentes potestatem. Possunt etiam Concilia, et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *n.* 12. *Mol. D.* 666. *Lugo de Just. D.* 36. *n.* 3 *et* 4. Possunt etiam ii, quibus Princeps gubernandi potestatem impertitur, et expressè simul hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n.* 6. *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 3. Possunt item Civitates, et Communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones, sive *collectas* ut vocant, ad suî gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacitè consentire videatur : *Lugo n.* 8. An autem Principi infideli debeantur tributa à Christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Regnum possidet; secus si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. l. c. d.* 5. *et Lug. n.* 16.

Communissimè autem docet *Molina loc. cit. Less. dub.* 2. *num.* 14. *Lugo n.* 14. *Sanch. dict. c.* 4. *dub.* 4. *cum Sylv. Panorm. Ang. etc.* quòd bene possit consuetudine ab aliquo Principe acquiri jus, tam exigendi, quàm imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia, vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod meritò pertinet etiam sustentatio Principis, juxta ejus dignitatem. Hinc, si Princeps nequeat alia via suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina D.* 667. *Less. cap.* 33. *n.* 48. *Sanch. Cons. lib.* 2. *c.* 4. *dub.* 2. *n.* 8. *Lugo D.* 36. *cum Vasq. et aliis* contra *S. Anton. Hist. Hen. etc.* Notant tamen præfati AA. debere tunc Principem moderari sumptus, quantùm fieri possit, imò et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene monet *Molina l. c.* peccare utique Principes, si excessivis sumptibus, et largitionibus, periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe ut Populus non magis gravetur, quàm ejus bonum postulet. Hinc ait *Lugo n.* 21. non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeo gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; nisi (bene excipit) alter Princeps, qui Regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint Religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c.* 33. *num.* 49. *et Lugo n.* 22. *cum Victoria* justè posse Principem subditis, qui rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Æqualitas in personis*, nempe, quòd si qui majores vires habeant, plus solvant, et minùs, qui minores, vide *Lugo n.* 23. Sed dubitatur, an *Assisium*, impositum ob utilitatem alicujus loci, justè exigatur ab exteris? Negant *Sylv. Cajet. Ang. etc. apud Sanch. dicto cap.* 4. *dub.* 45. *n.* 6. Sed communiter et probabiliùs affirmant *Sanch. n.* 9. *Mol. D.* 669. *n.* 3. *et Lugo n.* 28. *v. Secundo, cum Vasq. et aliis :* tum. quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri à Civibus dignosci ; tum , quia sic in Populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cùm ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. — Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Prima sententia communissima, et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanch. Dec. lib.* 6. *cap.* 4. *n.* 62. *Mol. D.* 674. *La Croix. lib.* 1. *p.* 2. *n.* 669. *Conc. t.* 6 *pag.* 420. *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 7. *n.* 1. *Ronc. eodem tit. c.* 10 *q.* 4. *Holz. de Leg. n.* 358. *Diana p.* 1. *tr.* 10. *R.* 19. *cum Suar. P. Nav. Led. Grass. Vega, etc. Less. cap.* 33. *n.* 56. *cum Cajet. Arm. Med. Cov. etc. ac Lugo. D.* 36. *n.* 38 *et* 39. *cum Soto, Sylv. Gabr. Cord., etc.* Probatur 1. ex illo Matt. 22. *v.* 21. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc.* Et ex Apost. ad Roman. 13. *v.* 6 *et* 7. « Ideo enim et tributa præstatis; ministri enim Dei » sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita, » cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal. » Probatur 2. ratione, quia, sicut Rex tenetur vacare saluti Populi, administrationis justitiæ, et aliis oneribus, sic contra tenetur Populus ex justitia, et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem. *Secunda* verò sententia negat, et eam tenent *Navarr. Man. cap.* 23. *n.* 55 *et* 60. *Angel. v. Pedagium. n.* 6. *Beia in Resp. p.* 1. *Cas.* 13. *Duard. in Comment. Bull. Cœnæ lib.* 2. *Can.* 15. *q.* 12. *n.* 9. ubi fusè illam tuetur, et respondet ad contraria argumenta, et probabilem putant *Bossius p.* 1. §. 24. *n.* 290 *et* 296. *cum Sayr. et Sancio, ac Diana l. c. cum Sa, et Malder.* qui dicunt, defraudantes vectigalia non esse à Confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licèt subditi, per se loquendo, de jure naturæ teneantur Principi congruum sub-

sidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt impositæ, cùm justè præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam: nam « leges humanæ (ait Navarrus) etiam præci-» pientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad » æternam non obligant; quatenus sunt leges ejus, qui pœnam » statuit. » (Cujus sententiæ sunt etiam alii, citati *lib.* 1. *n.* 147.) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Unde videtur Principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eò magis præsumendum videtur, quò (ut quidam doctus Recentior dicebat) solutiones gabellarum certò excederent Principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem et probabiliori) non dari legem mixtam, nempe, quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam; nihilominus in præsenti casu, existente lege, quæ præcipit ut solvatur gabella et pœnam injungit non solventibus, dici potest quòd tunc peccat fraudans, quando non soluta gabella nollet etiam post confiscationem solvere pœnam: lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 5. *dub.* 1. *n.* 22. *cum Salon. Cord. Ang. Mercad. Met. et aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hîc magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cujus beneficium cedunt, quàm in aliis, tantùm afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ, et pœnæ; vel tantùm pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quàm erga Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et, si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ cæterùm non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanch. Cons. cap.* 4. *dub.* 10. *n.* 7. neminem, qui palam et recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitûs per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis, vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n.* 12. cum aliis, etiamsi quis consultò merces, aut se occulet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita. Generaliter verò loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D.* 36. *n.* 43. *cum Mol. D.* 674. *n.* 9. monendos esse Populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi

suadeant in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de Censib. in* 6. ubi: « Quamquam pedagio- » rum exactiones regulariter meritò sint damnatæ. » Quod tantùm de rebus ad usus proprios fortè dispositum putat *Lug. D.* 36. *n.* 88. *in fin.* Unde refert *Sanchez Cons. lib.* 2. *c.* 4. *D.* 44. *n.* 2. *cum S. Ant. Jason. et Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cùm sit res odiosa, et contra jus commune, expressa indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de Justit. lib.* 3. *quæst.* 6. *art. ult. v. Causa, et Host. Angel. Tab. Led. ac alii apud eumdem Sanch. l. c. n.* 4. Quia (ut aiunt) injustum est gravare pauperiores, cùm isti pluribus indigeant ad usum proprium. *Secunda* verò sententia affirmat, eamque tenent *Lugo de Just. D.* 36. *num.* 71. *Less. cap.* 33. *D.* 7. *et Sanch. n.* 6. *cum Nav. S. Anton. Angles, Sylv. Gab. et Rosell.* Quia talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes, quàm divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos alunt, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quàm pauperes. Dicunt tamen *Lessius, l. c. et Sanch. n.* 7. *cum Corduba, etc.* quibus adhæret *Lugo dicto n.* 27 *et* 71. ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta D.* 36. *n.* 69. *cum Bartolo, et Decio, Less. lib.* 2. *c.* 33. *n.* 62. *ac Sanch. D.* 15. *n.* 2. *cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Baez. etc.* quòd si paupertas in aliquo eò deveniret, ut hic non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas; quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis priùs alat se et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa*, et alii AA. citati, etiam Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur.

617. — Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant eos teneri *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *dub.* 8. *n.* 64. *ac Sotus, Palac. Malder. etc. apud Lugo D.* 36. *n.* 86. Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina D.* 674. *n.* 6 *et* 9. *concl.* 5. *Diana t.* 3. *tract.* 3.

R. 39. *cum Villal. Arag. Fill. etc. Lugo de Justit. D.* 36. *n.* 89. *et Sanchez Cons. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *num.* 5. *cum S. Antonin. Host. Cajetan. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cùm præsumptio fundet partem contrariam: quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ : non verò de antiquis, quorum causæ non est memoria, et ideo præsumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto n.* 6.) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti Auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis : « Oportet, ut omnis » census ad quid esse, quando persolvi debeat, præsciatur. » Item ex *c. Quamquam de Censib. in* 6. ubi : « Quamquam pedagiorum » exactiones regulariter meritò sint damnatæ, tantò tamen dis- » trictiùs, ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet. »

Dices : Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondet *Lugo n.* 90. non eamdem fieri præsumptionem pro lege, quàm pro tributis, quorum plura à viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num.*) : « Rari sunt, qui veritatem in » hac materia Principibus dicant, cupientes eis placere : et Po- » puli non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur. » Non est ergo (subdit *Lugo*) præsumptio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cùm tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quòd Superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem *Lugo dict. n.* 90. *v. Dices*, fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ita etiam docet *Less. lib.* 2. *cap.* 31. *n.* 10. *et cap.* 41. *n.* 77. *in fin. Sotus de Teg. secret. Membr.* 3. *qu.* 2. *Conclus.* 2. *Cordub. lib.* 3. *qu.* 6. *et Sanch. loc. cit. et Dec. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 24. *cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodriq. Henriq. Salas, etc.* Ratio, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, unà cum dubio de potestate imperandi præponderat possessioni Superioris. Confirmant eamdem sententiam plures Juristæ apud *Sanch. Cons. dicto num.* 5. ut *Bartolus, Corneius, Decius, etc.* dicentes, quòd, cùm tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempe, cùm probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez, Vasq. et Turr. apud Lugo D.* 36. *num.* 91. Sed communissimè negat *Less. l.* 2. *cap.* 33 *n* 67. asserens esse

communem sententiam DD. cum *P. Navarr. lib.* 3. *c.* 1. *n.* 263. Item *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 3. *n.* 7. *Laym. lib.* 3. *trac.* 3. *cap.* 3. *n.* 6. *Pal. tr.* 1. *D.* 2. *p.* 6. *n.* 5. *Lugo dicto n.* 91. *et Sporer de* 7. *Præc. cap.* 5. *n.* 154. *cum Azor. Cajet. Sylv. etc.* vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit *Diana tom.* 1. *p.* 1. *de Parlam. R.* 22. *et p.* 2. *tr.* 3. *Misc. R.* 59. Ratio, quia subditus justè tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suar. tom.* 5. *in* 3. *part. D.* 4. *Sect.* 6. *n.* 6. *in fin.* ubi fatetur, non esse obligationem obediendi, quando saltem manifestè probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expressè eam docet *D. Antoninus p.* 2. *n.* 1. *cap.* 13. §. 8. ubi sic ait : « non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta » causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur) » non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum. »

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa? Affirmant *Mol. loc. cit. n.* 7. *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 7. *n.* 2. *cum Navarr. Sylv. Caj. Ang. Arm. Host. etc.* nisi ipsi sint subditi, et à Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasq. et Turr. n.* 93. excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imò *Lugo n.* 28. sentit, non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat; potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam? Negant *Corduba, Reginald. et Grass. apud Lugo D.* 36. *n.* 72. Sed affirmant communiter *Less. cap.* 33. *dub.* 10. *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 48. *Molina D.* 674. *n.* 10. *et Diana tom.* 1. *p.* 2. *tract.* 2. *Misc. R.* 16. *cum Navar. Vasq. Sylv. Bon. Turr. Molf. Nald. Vega, etc.* et consentit *Lugo n.* 76 Ratio, quia conductor majus non habet jus, quàm Rex; si ergo Rex injustè ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor. Idem dicunt *Less. ib. n.* 76. *v. Secus, et Lugo n.* 82. *cum Sylv. P. Navar. et Vega*, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut rectè ait *Lugo n.* 80. quando debitum contractum fuit à Rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylv. apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 276. Sed probabiliùs negant *Sanch. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 12. *n.* 3. *Lugo D.* 36. *a n.* 65. *Sporer de* 7. *Præc. n.* 151. *ac Molina, Less. Bonacina, et Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quia gabella non est onus strictè reale gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non à quovis habente rem illam, à solo venditore solvendum, qui, facta venditione, adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modò emptor non cooperetur positivè ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo*

pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi? Sentiunt *Molin. Vasq. Laym. Less. etc. apud Salm. de Rest. c. 1. n.* 58. furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum, quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati; tum, quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur domino : Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo D.* 18. *n.* 126. *Pal. de Just. q. un. p.* 44. §. 9. *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 106. *n.* 24. *et Salm. n.* 59. *cum Sylo. Reb. et Vill.* Ratio, quia res domino suo fructificat, licèt dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur. Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed postea apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina l. c. pag.* 105. *n.* 21. furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitus improbabile, quoniam, cùm pretium agni creverit à quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — « 10. Qui, fingens se pauperem, vel alium quàm est, » extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuerit, » qualis ostiatim mendicantibus datur; secus, si fuerit magna; » tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc (si pauper sit), » tenetur restituere secundùm *Molin.* danti; secundùm Palaum » vel danti, vel aliis pauperibus. Vide *Escob. t.* 3. *E.* 2. *c.* 6. » *n.* 109.

623 — « 11. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante » acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur » restituere : quia nec ratione rei acceptæ, cùm ea, nec in se, nec » in pretio extet; nec ratione acceptionis, cùm jure eam consum» pserit; nec ratione contractùs, cùm hic non obliget, nisi re » pereunte tua culpa. *Less. Hurt. Trull. Diana p.* 5. *tr.* 8. *D.* 10. » Imò probabiliter ne id quidem, quod ante illam necessitatem » erat furatus, et in ea consumpsit, quia furtum illi non ademit » jus, quod ad rem in tali casu habebat. *Concin. Pal. Hurt. Dian.* » *lot. cit. R.* 8. contra *Less. et Vasq.* sicut neque, si in ipsa neces» sitate accepisset, et consumpsisset. *Dian. l. c. R.* 9. ex *Azor.* » *et* 6. aliis, contra *Less.* * (*Vide quæ diximus Quæst. IV.*) *

624. — Certum est autem, quòd mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia tunc consumit rem propriam, cùm rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

625. — Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit? Dicunt aliqui, eum teneri ad totam rem reddendam uni, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel paupe-

n. 52. *cum Less. Pal. Dicast. etc. Spor. n.* 162. *Holz. n.* 400. Et confirmatur ex *lib.* 1. *ff. Ad leg. Rhod. etc.* ubi dicitur, non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navim deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit; pereunte prima navi in eadem tempestate. Sed dices : Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo : extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni, quod non adest, cùm restitutio ad hoc tantùm debeatur, ut damnum reparetur; Probavimus autem *n.* 561. *ex D. Thoma,* quòd sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sine sua culpa;* nam si fur rem consumpserit, vel ex negligentia culpabili perdiderit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n.* 9. *Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi.* Quamvis *Spor. de Rest. n.* 168. *et Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 93. *cum Vasq. et aliis* excusent furem à restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intra idem tempus, quo jam præviderit rem apud dominum æquè perituram; quod probabile rectè putant *Laym. n.* 2. *ac Lugo D.* 18. *n.* 77. quia revera fur, eo casu, nec etiam est causa damni. Dixi 2. *sine culpa alterius;* nam, ut bene advertit *Elbel de Rest. n.* 77. teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eam obstrictus fur, qui priùs obligationem contraxit. Ita *Elbel Holz. Bus. Spor. et alii communiter.* Dixi 3. *eodem tempore et periculo;* nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. l. c. n.* 15. *cum Pal. Dicast. et Less.* furem teneri ad restitutionem, quia, non restituendo, fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 218. excusat furem à restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æquè apud dominum res peritura fuisset : rectè enim ait *Croix,* teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quòd dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cùm, non mora, sed periculum fuerit vera causa, quòd dominus rem amitteret.

621. — Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus, Bann. Salon. etc. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 236. restituendos esse decem denarios. Sed probabiliùs *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantùm quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo,* nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet ampliùs opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris

totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest. *Secunda* verò communior et probabilior sententia negat, eamque tenent *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 141. *Lugo loc. cit. a. n.* 5. *et Disp.* 15. *n.* 23. *Laym. l.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. *Bonac. D.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 10. *n.* 10. *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 1. *n.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 299. *Sporer de* 8. *Præc. c.* 6. *n.* 127. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 80. *et c.* 4. *n.* 142. *cum Bann. Vas. Vict. Fill. P. Nav. etc.* Ac probabilem putat *P. Conc. t.* 7. *p.* 110. *n.* 7. Probatur 1. *Exod.* 21. 19. ubi dicitur, quòd, convalescente vulnerato, « innocens erit qui percusserit, ita tamen, ut operas » ejus, et impensas in medicos restituat. » Ergo sufficit restituere tantùm damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His, qui effud. etc.* ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus : « Cicatricum autem, » aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus » nullam recipit æstimationem. » Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquam compensatio damni, per quamcumque enim pecuniam damnum minimè reparabitur, neque in toto, neque in parte : et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia vel ex æquitate aliquid læso elargiendum.

« 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis » et voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homicidium vel » non præviderit, vel diligentiam debitam adhibuerit ad caven- » dum, non tenetur ad restitutionem : tenetur autem, si præ- » viderit, et non caverit. *Bon. d.* 2, *q. ult. sect.* 2. *p.* 1.

» 2. Qui occidit Caium, putans esse Titium, tenetur ad res- » titutionem : quia actio ista est Caio injuriosa. *Bon. loc. cit.* » *comm.* »

628. — Quær. I. An occidens Caium, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem ? Affirmat *Bus.* hîc *cum communi.* At negant alii, quia homicidium respectu Caii est merè casuale, et involuntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hîc dubium fit, an incurrat excommunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p.* 9, *tr.* 4. *R.* 31. cum *Suar. de Censur. D.* 22. *sect.* 1. *n.* 54. *Conc. tom.* 3. *D.* 53. *n.* 3. et probabile vocat *Tambur. Dec. l.* 9. *c.* 4. §. 3. *n.* 29. Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed merè casualis et affectiva : solùm autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabiliùs tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 32. *n.* 26. *cum Cordub. et Cov. Viva. de Rest. qu.* 7. *art.* 1

n. 7. *Bonac. de Cens. D.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 20. *cum Mol. Reb.* et aliis communiter, ut fatetur ipse *Tamb. n.* 28. Ratio, quia occidens Clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percutit, licèt erret in persona, jam lædit statum Clericalem, quia Clericum vult lædere, et de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem Canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis et materialis, respectu verò statûs est substantialis et formalis. Tantò magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov. Cordub. Leg. Vega, etc.* contra *Fill. t.* 20. *c.* 3. *q.* 10. *Spor. de* 5. *Præc. c.* 3. *n.* 206. *et Tamb. loc. cit. n.* 25. *cum Con. Henr. et Farinac.* qui afferunt pro se quamdam Declarationem S. C. Concilii ann. 1587. *ap. Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quòd mandans occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidat Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quòd ille fuerit verus mandans, cùm mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quòd, si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit merè casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui, volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantùm adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cùm occisio illa omnino accidat præter voluntatem; et in casu nostro adest affectus, et homicidium externum, cùm occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licèt erret in persona.

629. — Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caii amici, teneatur Caio restituere damnum? *Prima* sententia cum *Bon. de R. in partic. Disp.* 2. *q ult. sect.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *cum Haunold. et aliis ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 200. absolutè affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantùm circa qualitatem, non circa substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t.* 10. *q.* 28. *Molin. tom.* 3. *D.* 127. *n.* 4. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. §. 6. *n.* 2. *verb. Dixi; Sporer tr.* 31. *Rest. c.* 2. *n.* 149. *Lugo de Just. D.* 17. *n.* 78. *et D.* 28. *n.* 86. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 200. cum aliis doctis junioribus, et præsertim doctissimo Magistro meo Illustriss. Episcopo Torno negat eum teneri ad restitutionem, modò is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quàm Titii; nempe si non fuerit sic animo, actualiter saltem implicitè comparatus,

quòd etiamsi scivisset domum esse Caii, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Caio, non ut Caio, sed ut domino domûs; et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus verò, si nullum alium intenderit lædere, quàm Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis nec, sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sine animo sicut nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc. *Cardinalis* enim *de Lugo* sic loquitur: cùm ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantùm injuriam irrogandi, quocumque alio excluso; si postea per errorem invincibilem lædam Caium, injuria respectu Titii non est formalis et effectiva, sed dumtaxat materialis, et affectiva, ac merè accidentalis, cùm mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali, et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quòd ad obligationem restitutionis satis sit intendere aliquam actionem injustam, et eam exequi; nam respondent DD. citati, quòd ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter, seu vovuntariè injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cùm accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantùm lædere Titium, et quemcumque alium excludam, tunc neminem voluntariè offendo; non Titium, quia de facto is non læditur, non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria, et ideo error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Spor. de* 5. *Præc. c.* 3. *n.* 206. *Fill. tr.* 20. *c.* 3. *q.* 10. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 201. *Leand. l. c. Tamb. l.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 31. (contra *Bon. l. c. n.* 8. *cum Cov. Gom. et Sanch. l.* 9. *D.* 32. *n.* 27. *Suar. etc.*) de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l.* 18. *Eum qui* §. *Si injuria, ff. de Jurejur.* ubi dicitur, quòd, si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minimè præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non verò in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. D.* 17. *n.* 78. *Spor. tr.* 4. *de Restit. c.* 2. *n.* 139. et probabile putant *Leand. et Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo*, quòd si fur, rem injustè accipiendo, vult illam absolutè possidere, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit: Secus verò, inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit v. gr. Principis; quia tunc non intendit absolutè possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec.*

l. 2. *c.* 23. *n.* 157. In furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cùm in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, à restitutione ob furtum : nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessoriè illius damnum ; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè injuria domini ; et ideo error domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem, in casu verò damnificationis circa substantiam.

630. — « 3. Si læsus ante mortem omnia remiserit, ad nihil » tenetur occisor : quia filiis non fit injuria in bonis, nisi qua- » tenus lædantur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim » non fit injuria) ; ergo, sicut per eum jus acquirunt, sic etiam » id amittunt, etsi non rectè faciat parens, si filii valde egeant. » *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 26. * (*Ita etiam Salm. de Rest. c.* 2. » *n.* 113. *cum Sanch. Sot. Bonac. et communiter contra Croix l.* 3. » *p.* 2. *num.* 310. *cum Lugo : Facta autem remissione injuriæ,* » *non intelligitur facta remissio damnorum ;* Vide *ibid.* » *num.* 112.) *

631. — « 4. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione non sit » obligatio restituendi : per sententiam tamen judicis cogitur » injurians satisfacere pro injuria.

« 5. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat eleemosy- » nas, et Missas pro salute occisi.

« 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc » etiam pro vita, et membris facienda est restitutio, quia horum » pretio vita æstimatur ; ac proinde tantùm debet restitui, quanti » potuisset vendi ; et pro mutilatione, vel cicatrice, quantò pluris » venderetur.

« 7. Pro expensis funeris nihil restituitur, quia illæ aliquando » faciendæ tandem fuissent ; nisi fortè occasione illatæ necis, » v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

« 8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem et medica- » menta vulnerati, vel occisi. *Fill. tom.* 32. *c.* 8. *num.* 202.

« 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione cessa- » runt ; non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acqui- » sita, sed pro majore, aut minore spe, quam læsus habuerit illa » acquirendi. Vid. *Trull. l.* 7. *c.* 8. *d.* 3.

« 10. Si homicida à Magistratu plectatur, veriùs est, eum adhuc » teneri ad damna resarcienda, cùm morte sua tantùm satisfaciat » justitiæ publicæ, non hæredibus occisi ; qui tamen, cùm ple- » rumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde » hæredes homicidæ ad nihil tunc tenentur. *Fill. l. c. n.* 214.

« 11. Debet autem restitutio fieri tantùm parentibus interfecti, » filiis, et uxori : quia hi soli directè læduntur, cùm moraliter » censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occiderit animo » etiam nocendi aliis : nam tunc etiam his eum restituere teneri » dicit *Card. Lugo de Just. d.* 11. *n.* 8. *ex Less.* Vide *Trull. l.* » *c. d.* 4. »

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quòd hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans, non tantùm illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenta ætate, valetudine, etc. ut rectè docet *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 2. *n.* 10. *cum Panorm. Gom. Ang. Palao, etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* bene advertit cum *S. Thom. Navar. Sot. Salon. Arag. et aliis*, contra *Panormit. Gom. et alios*. Certum est II. quòd restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore quo vixit: non autem lucrum, quod cessavit à tempore mortis, cùm id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub.* 3. *n.* 9; et consentit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 309. dicit autem *ibidem* quòd, si nullus superfuerit hæres, restitutio dictorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n.* 309. quòd, si uxor (et idem dicendum esset de filiis et parentibus) postea æquè commodè nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. — Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis, bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universè affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus, quominus ea ipsis elargiretur. Ita *Vasq. Scot. Azor. et alii apud Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 105. *Secunda* dicit, restitutionem deberi tantùm fratribus, præter parentes, uxorem, et filios. *Tertia*, et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infra n.* 13. *cum Less. et Trull.* item *P. Conc. tom.* 7. *p.* 214. *n.* 18. *et Salm. dict. l. n.* 108. *cum Soto, Lugo, Fill. Bon. etc.* docet, nihil deberi aliis, nisi parentibus, filiis, et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare aiunt *Salm. n.* 108. *et Lugo Disp.* 11. *n.* 117. id, quod dicit *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 3. *n.* 11. esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem à consecutione boni, cùm hujusmodi impeditio prævidetur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, et remotè sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem qua quis habet jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni, obtinet, quando directè intenditur illius damnum, non verò si eveniat per accidens.

633. — Contra autem dicunt *Salm. dict. l. n.* 108. *cum Cajet. Mol. etc.* teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiam ad nihil teneri, cùm deficiat

ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. n.* 108. juxta dicta *supra n.* 583. Sed huic sententiæ nequeo acquiescere; nam occidens, animo nocendi directè aliis, certè peccat contra justitiam erga illos, cùm habeat quisque jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, et eum ideo teneri eos indemnes reddere rectè dicunt *P. Conc. l. c. Tamb. de Rest. ex homic. c.* 4. §. 3. *n.* 13. *cum Less. et Viva de Rest. Q.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. *in fine, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 310. *Elb. cum Henr. et Ills.* Neque hîc valet dicere quòd, si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur is qui impedit alterum ex odio à consecutione justi boni, quem dictum est supra *n.* 584. non teneri? Respondetur quòd ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis; sed hîc prodiit in vim externè injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. — « 12. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem » creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenerit; » contrarium tamen etiam probabile (saltem secundùm limita- » tionem casûs præcedentis) est, cùm occisio illa non sit directè » causativa illius damni. Vide *Laym. loc. cit. n.* 4. »

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiæ. *Prima* dicit eum teneri, si homicida præviderit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 110. *Secunda* dicit eum teneri, sive præviderit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol. et Laym. apud Salm. n.* 110. *Tertia* autem sententia, quam tenet *Tamb. de Rest. c.* 4. §. 3. *n.* 12. *cum Less. Soto, Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n.* 11. *et Viva de Rest. q.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. docet eum non teneri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modò non intenderit, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directè intendisset, ut *Tamb. dict. l. n.* 13. *et Viva;* et hoc rectè vocat communius et probabilius *P. Conc. t.* 7. *p.* 214. *n.* 10. juxta mox supradicta *n. præced.*

« 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occisus » alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per accidens se- » quitur. *Less. l.* 2. *c.* 9. *art.* 26. *Trull. loc. cit.* ° (Vide *mox* » *dicta n.* 632.) °

« 14. Nec tenetur ad damna, quæ v. gr. provenient ex morte » alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium » fecisse, et sic captus plecteretur; quia hujus mors non directè » causaretur ab ipso, sed per accidens, et ex errore, vel malitia » accusatorum. Vide *Bon. d.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 2. »

635. — Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l.* 2. *c.* 9. *Dub.* 16. *n.* 110. quod certè ad nihil teneris si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas?

Navarr. apud Sanch. Cons. l. 1. *c.* 4. *dub.* 5. *n.* 6. *aliique ap. Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 111. dicunt te teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabiliùs tamen negant te teneri *Less. dict. n.* 111. *cum Soto, Lopez, et aliis,* item *Sanch. n.* 7. *Tamb. Dec. l.* 6. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licèt error prævideatur : modò tamen (ut bene limitat *Less. num.* 114. *Tamb. n.* 4. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 157.) actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, putà, ut dicunt *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 1. *n.* 5. *Tamb. et Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Pesch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636. — Sed majus dubium fit, si non solùm advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de Just. Disp.* 8. *n.* 75. cum *Caj. Ricc. Cord. Ang. etc. et D.* 11. (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non bene congruens cum dictis à se *q.* 2. *art.* 1. *n.* 5.) affirmat, te tunc teneri ad restitutionem; quia, licèt tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verùm adhuc probabilius puto, nec etiam eo casu te teneri, ut docent *Less. n.* 113. *Sanch. n.* 9. *cum Angles. Tamb. et Croix n.* 156. *cum Diana, etc.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externè graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices, sicut quis, occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille benefaciebat, licèt ex liberalitate, prout diximus *n.* 633. tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessariò, et proximè erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus, cui imputatur homicidium, non est necessariò, per se, et immediatè conjunctum cum morte occisi, sed remotè et merè per accidens, cùm propriè pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas ipsum fuisse homicidam. Unde hîc homicidium est tantùm occasio imputationis, non verò causa, quia non influit proximè et directè.

637. — Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylo. Angl. etc. ap. Lug. disp.* 9. *n.* 51. et *Tamb.* probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n.* 50. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 305. *cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter,* probabiliùs putant eum teneri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor

utique habet jus, ut à nemine ex privata auctoritate injustè occidatur.

638. Censet autem *Suar. ap. Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 307. quòd, si quis provocet alterum ad pugnam, et, illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius contradicunt *Lugo Disp.* 12. *n.* 58. *cum Vasq. et aliis*; quia, licèt provocans peccet contra charitatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. — Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana etc. apud Croix loc. cit. n.* 312. Negant verò communiùs DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix,* sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantùm detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro.

640. Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit? —641. Ad quid, si virgo consenserit? — 642. Quando deflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud ? An Corruptor, fictè promittens, teneatur ad matrimonium. — 643. Lim. I. Quid, si puella potuerit advertere fictionem? Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis? Dub. 3. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur, saltem ad damna? — 644. Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum? et quid, si immineat dedecus familiæ? — 645. Lim. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus? — 646. Lim. IV. Quid, si fœmina jam sit corrupta ?—647. Lim. V. Quid, si non stet per virum quominus matrimonium fiat? — 648. An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare? — 649. An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii? — 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit? Quid, si fictè promiserit cum pacto impetrandi dispensationem?

640. — « Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur
» tantùm rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum,
» idque vel matrimonio, vel damni æstimatione ad arbitrium
» prudentis, ut talem nimirum inveniat, qualem manens virgo
» invenisset. Vide *Sanch. lib.* 7. *d.* 14. *Fill. t.* 32. *c.* 8. *n.* 209.
» * (*Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. Tamburin.*
» *de Restitut. cum Lugo c.* 5. *n.* 27. *Nisi magnus sit excessus.*
» *V. infra n. seq.* 641 *et* 649. *in fin.*) *

Unde resolves :

« 1. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde,
» si stuprum mansit occultum, aut non impedivit, quin æquè
» lautè nuberet, ad nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q.* 4.
» *de Matr. p.* 7. * (At, si virgo, antequam nubat, satisfactionem
» petat, tenetur stuprator satisfacere, licèt stuprum sit occultum
» *Tambur. dict. lib. n.* 32.)*

641. — « 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem
» absque vi, fraude, vel promissione matrimonii, quia non est
» facta injuria, *ibid. et Trull. d.* 2.

« 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur res-
» tituere, quia adhuc consensit liberè : nisi fortè preces tales
» fuerint, ut vi et coactioni æquiparentur, ut si conjunctæ fue-
» rint cum minis, vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius do-
» minus, vel vir magnæ auctoritatis. *Trull. c.* 9. *d.* 2.

« 4. Si promissione vera, vel ficta matrimonii eam flexit, tunc
» tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter ex parte
» sua acceptavit, et implevit, tenetur et alter implere, etiamsi
» fictè contraxerit quia tenebatur ex justitia verè contrahere,
» cùm alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et
» id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem vovisset.
» *Less. l.* 2. *c.* 10. *d.* 3 *et* 4. *Trull. d.* 3.

« 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu,
» quo 1. Is puellam valde notabiliter conditione excederet, vel
» verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si ipsa con-
» scia esset prædicti voti : quia tunc ipsa contraxisset mala fide.
» 3. Si ipse putavit, eam esse virginem, cùm tamen non esset. 4. Si
» ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si
» ipse jam sacris initiatus est aut alteri matrimonio copulatus;
» tunc enim his casibus solùm teneretur curare, ut æquè com-
» modè nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter.
» Vid. *Sanch.* 1. *de Matr. d.* 10. *l.* 1. *Trull. l.* 7. *c.* 9. *d.* 3. »

Omnia hæc, cùm agatur de rebus valde gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulò hìc discutienda et elucidanda sunt; et primò videndum de obligatione viri, deflorantis virginem sine promissione matrimonii; secundò de eo qui defloravit, matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittat matrimonium?

In hoc distinguendum : si virgo liberè consentiat, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et hanc tenent *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 14. *n.* 11. *Lugo de Pœnit. D.* 16. *n.* 223 *et* 224 *Suar. t.* 4. *D.* 22. *Sect.* 4. *n.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 10. *d.* 1. *et* probabilem putant *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 316. *et Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3.

c. 13. *n.* 1. *cum Soto P. Nav. et Vasq.* Ratio, quia si ipsa puella cùm sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si deflorationi consentiat, utens jure suo, tantò minùs irrogat deflorator. Tantùm illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debitam, et etiam contra obedientiam, si de tali crimine expressè prohibitionem à patre habuerit, ut ait *Lug. n.* 226. *Secunda* verò sententia affirmat, et hanc tenent *S. Anton.* 2. *p. tit.* 5. *c.* 6. §. 1. *Nav. Manual. c.* 16. *n.* 19. *Cordub. l.* 1. *q.* 13. *col.* 4. §. *Ubi;* item *Bannez, et Salm. apud Sanch. dict. n.* 11. et probabilem putant ipse *Sanch. et Laym. n.* 2. *in fine cum Cajet. Sylv. et Valent.* relatis ibi *n.* 1. Et idem tenet *D. Thomas* 2. 2. *q.* 154. *art.* 6. *ad* 3. qui dicit: « Injuriam facit » (deflorator) patri puellæ, unde ei secundùm legem tenetur ad » pœnam; » *nimirum ex Deuter.* 22. ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellæ 50 siclos. Id tamen bene advertit *D. Antoninus* locum habere tantùm post sententiam Judicis. Cæterùm docet præfata secunda sententia, tam puellam quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem et justitiam, at teneri deflorantem restituere patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitione, aut alio simili; nisi præsumatur pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem quam augere debent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affirmant *Azor. t.* 3. *l.* 5. *q.* 1. *Diff.* 9. *et Corduba l. c. quæst.* 13. *d.* 5 et alii. Sed communissimè negant *Soto l.* 4. *de Just. q.* 7. *a.* 1. *ad* 2. *Suar. t.* 4. *de Pœnit. D.* 22. *n.* 26. *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 14. *n.* 11. *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 9. *Lugo de Just. D.* 16. *n.* 8. *cum Vasq. Ronc. de Rest. c.* 2. *q.* 1. *p.* 352. *Mol. D.* 206. *n.* 2. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *n.* 2. *cum Sylv. et Salm. tr.* 12. *de Rest. c.* 3. *n.* 2. *cum P. Nav. Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio, quia sicut puella, cùm possit liberè nuptias respuere, non facit injuriam parentibus, si ad illas minùs aptam se reddat, consentiendo in suam deflorationem, ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamatione proveniens, puellæ et parentibus resarcire, ut rectè advertunt *Laym. l. c. n.* 2. *in fine, et Salm. n.* 7. *in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives et puella pauper, tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licèt non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse: ita *Salm. dicto c.* 3. *n.* 6. *cum Bann. Villal. et Tapia.* Quamvis *Dicast.* et *Rebell.* dicant ad id teneri violatorem tantùm ex consilio et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n.* 2. *in fine,* si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam parentibus illatam; bene enim contra

ipsum competit parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de Rest. D.* 12. *n.* 10. et *Molina D.* 104. *n.* 13. cum *Guttier et Salcedo.*

Cæterùm loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam aut dotandam (ut habetur in *c.* 1 *et* 2. *de Adulter.* et in *l. unic. ff. de Bapt.*) eò quòd leges ordinariè præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm. dicto c.* 3. *n.* 5. ad ea non teneri in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumptione, non obligant in conscientia, ut diximus *l.* 1. *n.* 99. *in fine v. Quæro.*

Hîc obiter adnotare juvat cum *Tourn. t.* 3. *p.* 484. *v. Quæres*, valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quòd promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam fortè juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, prout fert Auctor præfatus in praxi deductum in quadam Diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylo. ex Nav. et Sayro apud eumd. Tournely. p.* 478. quòd, si vidua, habens bona relicta à viro cum conditione, ut castè vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si verò quis vi, minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tam puellæ, quàm parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, *ex c. Si culpa, de Injur.* Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æquè bene nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo dicta. D.* 12. *n.* 13. *Less. c.* 10. *n.* 17. *Sanch. l.* 7. *D.* 14. *n.* 12. *Ronc. p.* 352. *q.* 2. *Laym. dicto c.* 13. *n.* 3. *et Salm. c.* 3. *n.* 8. Qui addunt, teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ à viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando, non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promiserit, ut *Less. n.* 13. *Lugo n.* 11 *et* 14. *Salm. n.* 9. *cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verumtamen Judex (ut notant *Salm. ib.*) bene potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis, ex *cap.* 1. *de Adulter.* juxta olim sancitam ex *Exodi* 22. *v.* 8. ubi : « Si seduxerit quis virginem... dormieritque cum ea, » dotabit eam, et habebit eam uxorem ; » si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omnino dotare, ut rectè dicunt *Less. c.* 10. *n.* 12. *Ronc. loc. cit. Lugo n.* 12. *cum Azor. et Turr. ac Salm. n.* 10. *cum Rebel. et Dicast.* Vide infra *num.* 648. Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit priùs vel non ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur. Item, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secus verò, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur : ita *Laym. c.* 13. *n.* 4. *Ronc. loc. cit. et Salm. n.* 11. ex communi DD.

642. — Dubium fit 1. Quid si virgo injustè violata postea æquè bene nubat? Respondetur, ad nihil teneri violatorem nisi

ante Matrimonium, per sententiam vel pactum, dos fuerit puellæ adjudicata; nam aliàs nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cùm nullum secutum sit: ita *Nav. Man. c.* 16. *n.* 7 *et* 19. *Less. c.* 10. *n.* 15. *Lugo D.* 12. *n.* 16. *Laym. c.* 13. *n.* 4. *cum Vasq. Corduba, et Azor. ac Salm. c.* 3. *n.* 12. *cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quòd, si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus aut promissis, virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare? Negant communissimè *Sanch. de Matrim. lib.* 4. *D.* 10. *n.* 1 *et* 4. *Less. cap.* 10. *n.* 14. *Lugo D.* 12. *n.* 4. *et Salm. cap.* 3. *n.* 14. *cum Vasq. Soto, Dicast. Diana, et P. Nav.* Ratio, quia preces illæ aut promissa non tollunt, quòd virgo verè sponte consentiat, cùm possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA. si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeo importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam quàm virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur *ex lib.* 1. *de Raptu, et Glossa in c. Scienti, de Reg. Jur. in* 6. Tametsi bene addant *Salm. loc. cit. cum Sanch. et Less.* rarissimè id contingere, dum fœmina de facili possit, concepta ira vel aliter, à sollicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta qu.* 2. *pag.* 353. *in fine, et Salm. n.* 16. *cum Bann. Tapia. et Villal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea liberè consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ronc. et Salm. ll. cc. cum Reb. et Dic.* si vir nolit discedere et virgo consentiat, quia aliàs timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salmant. dicto n.* 16. *in fine*, teneri violatorem tantùm ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si Matrimonium verè aut fictè promittat.

Quæritur I. An, qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit à virgine, teneatur eam ducere? *Prima* sententia dicit, eum non teneri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ita *Gabriel. et Barth. Led. apud Salm. de Matrim. cap.* 1. *n.* 33. idem tenet *Propos. ap. Tamb. Dec. lib.* 7. *cap.* 5. §. 3. *n.* 44. et probabile putat *Dic. ap. Salm.* (qui citant etiam *S. Antoninum,* sed non bene; nam hic *p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. expressè tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cùm defecerit consensus; tenetur tantùm ex damno illato; ergo sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententia, omino tenenda,

docet ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenet *D. Th. Suppl. q.* 46. *art.* 2. *ad* 4. et sequuntur *Busemb. ut supra*, item *S. Anton. p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. *Nav. Man. c.* 16. *n.* 18. *Sanch. de Matrim. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 3. *Lug. D.* 12. *n.* 20. *Less. lib.* 2. *c.* 10. *n.* 20. *Escob. de Rest. c.* 7. *n.* 36. *Tamb. loc. cit. Pal. de Spons. D.* 1. *p.* 2. *n.* 3. *Elbel de Matr. n.* 14. *Salm. loc. cit. n.* 34. *Croix l.* 6. *p.* 3. *n.* 69. *Viva de Matr. q.* 1. *art.* 2. *n.* 3. *Laym. lib.* 5. *tr.* 10. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 11. *Holzm. de Matr. cap.* 1. *n.* 119 et alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap.* 1. *de Adult.* ubi dicitur : « Si seduxit quis virginem nondum desponsatam, » dormieritque cum ea, dotabit, et habebit eam uxorem; si verò » pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum » dotis, quam virgines accipere consueverunt. » Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docet *Laym. l.* 13. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 13. *n.* 3. *cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Tourn. p.* 363. *R.* 4. quòd lex præfata non obligat in conscientia ante Judicis sententiam. Hîc tamen notandum, quòd omnes conveniunt cum *Lugo D.* 12. *num.* 11 defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo n.* 16. ipsum omnino teneri ad eam ducendum; nisi (bene excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multùm excederet fœminæ conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno nimis excedente debitum, juxta dicenda *n.* 697. Meliùs autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias,* quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia quamvis fictè contraxerit. Ut enim humanum commercium rectè servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus à contractibus absit, et propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis fictè contraxerit, juxta communem sententiam, quam referemus *de Contract. n.* 709. Ita in casu præsenti deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere.

643. — Hæc verò sententia limitatur I. nisi fœmina ex verbis aut aliis conjecturis facilè poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cùm ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 7. *cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylv. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap.* 10. *n.* 24. quòd, si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infra videbimus dub. 3.

Sed hîc dubitatur 1. An teneatur stuprator ad nuptias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de Matr. l.* 12. *c.* 2. *n.* 15. *Croix lib.* 6. *c.* 3. *n.* 71. *Laym. de Spons. cap.* 1. *n.* 11. *cum Nav. Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cùm non raró viri fœminas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut supra. Salm. l. cit. n.* 37. *Lugo de Just. D.* 12. *n.* 21. (cum communi, ut asserit) et *Sanch. n.* 5. *cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm.* et aliis pluribus. Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quòd si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiæ imputandum. Sicque expressè docuit *D. Th. Suppl. q.* 46. *a.* 2. *ad* 4. ubi dixit, quòd sponsus extorquens copulam à virgine per fictam promissionem, « tenetur eam ducere in uxorem, si aliam non » duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; » et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus » (Nota) sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis » evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quòd sponsa » non fuerit decepta, sed decipi se finxerit. » Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n.* 22. *et Sanch. lib.* 1. *D.* 9. *n.* 8. *et D.* 10. *n.* 8. *cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav.* et aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum à matrimonio, *Less. d. cap.* 10. *n.* 21. requirit, ut vir sit longè nobilior, nempe si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 6. *cum S. Anton. et Nav.* ait multò minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ib.* subdit *Sanch. cum Nav. Lop. Cordub. Veracr.* et admittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navar. Manual. c.* 16 *n.* 18. « Obligatur ad explenda promissa... nisi essent valde » inæquales genere, potentia, vel divitiis, putà si ille esset nobilis, » et illa agricolæ, vel artificis filia. » Idem docet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 7. §. 1. ubi : « Servet promissum, nisi nimis distans esset » eorum conditio, putà mulier plebeia, vir nobilis et potens. »

Dubitatur 2. An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n.* 22. *et Busemb. de Matr. cap.* 1. *d.* 2. Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo. D.* 12. *num.* 31 *et* 32. *Viva loc. cit. n.* 4. *Salm. de Matrim. cap.* 1. *n.* 38. *cum Corneio, Sanch. n.* 21. et probabile putant ipse *Less. loc. cit. et Cordub. Man. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit,

quòd ipse non servet id, quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam, non tenetur vir reddere plus quàm mulier petiit: mulier autem ignorans conditionem viri nihil aliud petiit quàm ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parum excedentis eam duceret. Si igitur vir multò melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet redderet plus quàm æquale injuriæ illatæ, dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; et ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet, eam dotando vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrùm casu, quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nav. Cord. et alii ap. Sanch. dict. D.* 10. *n.* 18. quia ipse jam injustè puellam defloravit. Sed probabiliùs negant *Less. cap.* 10. *n.* 24. *Lugo D.* 10. *n.* 30. *Sanch. n.* 19. *cum S. Anton. Sylv. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse: tum, quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed ampliùs requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum, ut diximus *n.* 584. Hinc, si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th.* sequitur *S. Anton. p.* 3. *tit.* 1. *cap.* 29. sub initium.

644. — Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut supra, Lug. D.* 10. *n.* 23. *et Sanch. D.* 10. *n.* 10. *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. id. cum S. Anton. et Salmant. n.* 40. *cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de Matr. *l.* 6. *n.* 851. *vers. Ad id autem.* Casu verò, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minimè teneri virginem violatam ducere, sive fictè, sive verè promiserit: nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non teneri ad matrimonium, imò nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem verè, nec etiam tenetur eam ducere, quia promissio est nulla, cùm sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de Matrim. d. n.* 851. *cum Laym. Ronc. etc.* Sed dices: Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideo illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo D.* 12. *n.* 9. *cum Vasq.* (contra *Cordub. et alios*) *Less. c.* 10. *num.* 9. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *part.* 3. *cap.* 13. *num.* 2. *Roncaglia de* 7. *Præcept. cap.* 2. *quæst.* 1. *R.* 2. Ergo à pari videtur dicendum, quòd, si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè

promittit. Sed respondetur, quòd dispar sit ratio inter promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cùm justitia non possit obligare ad illicitum, juxta dicenda *n.* 712. Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: Contractus verò consummatus potest esse quidem illicitus, et validus. Cùm ergo puella corrupta condonat matrimonium, validè condonat (quamvis illicitè, si immineat familiæ infamia,) quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantùm promitteret se cessuram, nulla esset promissio, tanquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella, etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solùm promittat, invalidè promittit; sicut, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit: si verò solùm promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

648. — Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ita *Sanch. l.* 1. *D.* 10. *n.* 14. *cum Nav. Lugo D.* 12. *n.* 37. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 329. Modò (ut bene excipiunt *Lugo n.* 48. *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *n.* 24.) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideo mulier facilè tunc poterit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quòd hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secus, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multùm deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minimè eos præstasset, tunc enim probabiliùs tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam; quia tunc, ut ait, fœmina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti Doctoris, meliùs dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de Matrim. n.* 602. eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideo, cùm fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam fortè ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 5. §. 2. *n.* 41. Et hîc mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quòd Auctor iste multùm facilis fuerit ad tribuendum probabilitatis pondus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde

cum cautela legendus est. Cæterùm ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi et illustrissimi Episcopi, D. Julii Torni, sanè theologice loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, Sapientum judicio, ut plurimùm probabiliores sint.

646. — Limitatur IV. Si vir fœminam cognoverit, existimans eam esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salm. de Matrim. c.* 1. *n.* 39. *Sanch. l.* 1. *eod. d.* 10. *n.* 11. *cum Lop. et Bordon.* item *Spor. Laym. Holzm. Ronc. locis. c. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ib.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. l. c. Spor. n.* 602. *Lugo D.* 12. *n.* 25. teneri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; nisi fœmina eum deceperit fingens se virginem, quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati Auctores; sed probabiliùs docent *Less. c.* 10. *n.* 30. *Ronc. de Matr. c.* 2. *q.* 5. *Conc. tom.* 7. *pag.* 216 *et* 218 in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid : vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset, nam aliàs pro damno violatæ honestatis probabiliùs nihil debetur, cùm tale damnum nulla pecunia compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (vide dicta *n.* 627.) Imò probabiliter ait *Elbel de Rest. n.* 221. quòd, si puella ideo infametur, et à meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit fœminam illam esse corruptam? Eum adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lop. apud Sanch. n.* 22. sed meliùs distinguendum : si fœmina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. n.* 39, teneri virum tantùm ad damna, non verò ad matrimonium, quia revera matrimonium cum fœmina inhonestè corrupta est longè majus, quàm copula exacta. Si verò fœmina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanch. n.* 23. *cum Henr. et Verac.* censet, virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi fœmina infamiam ex copula contraheret. Sed veriùs dicendum cum *Lugo n.* 34. *et Salm. l. c.* virum semper teneri ad eam ducendam, quia tunc copula revera est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus qu. *n.* 642.

647. — Limitatur V. Si non stet per virum, quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi verè promisisset; ergo tantò magis, si fictè promiserit, ut *Sanch. l.* 1. *D.* 10. *n.* 15. *et Lugo, D.* 12. *n.* 28. ubi id habet ut certum. Sed rectè excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis fœminæ, cùm fuerit inferior, quia tunc obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes, an eo casu vir fictè promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. D.* 16. *n.* 16.

et Lugo n. 29. *cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cùm per eam teneretur tantùm ad conjugium, ac si verè promisisset : nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. Sed veriùs mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylv. Nav. Henr. ap. Sanch. n.* 25. *et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator verè promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet, quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit facta, certè non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud puto eum omnino teneri ac si damnum se compensaturum promisisset.

648. — Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Molin. Covarr. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Lugo D.* 12. *n.* 12. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 313. cum *Less. Azor. Bon. et Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi quocum velit. Si autem ipsa, cùm esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Less. cap.* 10. *n.* 13. *et Lugo l. c. n.* 13. *Gob. ap. Croix ib.* dicunt satis esse, ut ille dotando eam damnum compenset : intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quàm per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodo verò (ut advertunt *Lugo n.* 18. *et Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta supra dicta *n.* 643.

649. — Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuerit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap. *Croix lib.* 3. *p.* 2 *num.* 320. teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum cùm factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem? *Prima* sententia negat eum teneri, et hanc tuentur *Laym. lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 1. *c.* 2. *n.* 5. *cum Nav. Rodr. Dian.* 3. *p. tr.* 4. *R.* 280. *Salm. de Rest. cap.* 3. *n.* 13. *cum Sylv. Prad. et Dic.* item *Perez, Hurt. et Gob. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. et probabilem vocant *Lugo D.* 12. *n.* 41. *ac Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 5. *n.* 2. *cum Man. ac Vivald.* et probabiliorem putat *P. Conc. t.* 7. *D.* 3. *c.* 2. *n.* 10. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcisè ad matrimonium cum deflorata, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cùm illa fuerit nulla. Nec obstat, quòd fictè promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum fictè promittentis in hoc esse, quòd, cùm poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuerit. In præsenti autem casu, stante voto, cor-

ruptor non poterat verum consensum præstare, et ideo tenetur tantùm ad damnum, eam dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo, ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda verò sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2. *cap.* 10. *n.* 32. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 45. *n.* 3. *Lugo D.* 12. *n.* 42. *cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tamb. Dec. lib.* 7. *c.* 5. §. 2. *num.* 34. *Sporer de Matrimonio cap.* 3. *num.* 601. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 320, docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adæquatè reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo quòd tenebatur corruptor verè promittere, et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quòd debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 35. *Mol. D.* 790. *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 8. *p.* 2. *n.* 12. *Lugo D.* 20. *n.* 140. *cum Navar. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos*, §. *Is quoque ff. de Re jud.* ubi dicitur : « Qui ex causa dona-» tionis convenitur, in quantùm facere potest condemnatur, et qui-» dem is solus, deducto ære alieno. » Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis, id docent *Laym. lib.* 4. *tr.* 4. *c.* 3. *q.* 6. *n.* 13. *Sanch. Dec. lib.* 4. *c.* 15. *n.* 39. *Bon. tom.* 2. *D.* 4. *q.* 5. §. 2. *n.* 29. *Pal. D.* 1. *p.* 16. *n.* 10. *Salm. de Vot c.* 1. *num.* 125. *cum Trull. et Leand.* Eo quòd vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier, ff. de Jure dotium.* Hinc est, quòd, si quis voverit bona sua Ecclesiæ, et postea damnum alicui inferat, priùs tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo D.* 12. *n.* 50. etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et meritò probabile putat *Croix d. n.* 320. contra *Sanch. et Less.* ex infra dicendis. Sed dices : Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt eum posse, ut *Less. lib.* 4. *c.* 20. *n.* 34. *Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 702. *Tamb. l. c. n.* 36. *et Trull. Candid. etc. ap. Salm. de Rest. cap.* 3. *n.* 22. qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantùm eam suadent, ut vir possit inde etiam eam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo D.* 12. *n.* 41. quòd, licèt talis vir nequisset matrimonium promit-

tere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cùm possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillimè potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur : prout, si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel petendo à Prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certò et longè probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n.* 35. imò *Spor.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni, quam tenent *Laym. eod. l. c. et Nav. Manuel de Viveld. apud Lugo D.* 12. *n.* 40. nempe quòd, si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium; huic dico, opinioni non valeo acquiescere; veriùs enim contradicit sapientissimus *Lugo n.* 41. et eum sequitur *Sporer de Spons. c.* 3. *n.* 595. Ratio, quia certum est apud omnes, quòd injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 13. ipse *Lugo n.* 11. *et Salm. de Rest. cap.* 3. *n.* 9. *cum Bann. Dicast. Villal. etc.* Tantò magis igitur stuprator, quando matrimonium fictè promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modò (bene excipit *Lugo n.* 18.) ipse non sit multò melioris conditionis, ut diximus.

680. — Quæritur IV. Ad quid teneatur qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raró soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1 vel 2 gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quando verò impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Sylv. Henr. Villal. Vict. Led. etc. ap. Sanch. de Matr. l.* 5. *D.* 5. *n.* 5. qui probabile putat; et ita tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortiùs dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solùm impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur à contractu matrimonii, tanquam impossibilis; ea enim quæ à voluntate Principis pendent impossibilia dicuntur, ex *l. Continuus* 137. §. *Cùm quis, ff. de Verb. Sig.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Dian. p.* 6. *in fine. R.* 290. adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communiùs et veriùs docent talem promissionem satis obligare,

23.

ita *Lug. D.* 13. *n.* 53. *Laym. l.* 5. §. 10. *p.* 3. *cap.* 7. *n.* 4. *Sporer de Spons. s.* 1. *n.* 211. *cum Pal. Con. et Dic. Salm. de Matrim. cap.* 2. *n.* 47. *cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. loc. cit. n.* 12. *cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzm. de Matr. c.* 3. *n.* 191. cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile, id enim, quod Princeps concedere solet, minimè impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum*, §. *Constat de Leg.* Tum quia omnis contractus, licèt pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta Jurisperitorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nulla facta mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. D.* 5. *n.* 26. *cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipuler* 35. *ff. de Verb. oblig.* Sed veriùs adhuc puto cum *Lugo D.* 13. *n.* 54. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 314. *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 6. §. 3. *n.* 37. *cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n.* 25. qui vocat probabile promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacitè apposita ; prout, si Religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia Prælati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cùm taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator fictè promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hîc rectè distinguit idem *Lugo n.* 55. *et Tamb. n.* 37. quòd, si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuerit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator fictè, sed absolutè conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo : si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si verò inculpabiliter, tunc dico, quòd, quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ ; et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo et Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facilè impetrari potest et sine gravi incommodo, tunc dico, omnino teneri virum ad

matrimonium, eò quòd, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox supra *n.* 649. in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii, deflorator enim fictè promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si verè promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro Adulterio.

681. Ad quid tenentur adulteri ? — **682.** Ad quid tenetur adultera ? — **683.** An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam ? —**684.** An tunc spurius teneatur credere Matri ? — **685.** Ad quid tenetur adulter ? — **686.** An teneantur adulteri reddere expensas Hospitalibus pro exposita prole ? — **687.** An quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti ? — **688.** Quid, si dubium sit inter duos adulteros ? — **689.** Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis ?

681. — « Resp. Cùm ex adulterio damnificari possint conjux » alter, et proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem, etc. » patet, quòd uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cùm » id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine » detrimento altioris boni, et causatione majoris mali. Est com- » munis. V. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 14.

Unde resolves :

682. — « 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non » tenetur prodere, quòd proles ejus spuria sit : nam et viro suo » tristitiam, et sui odium, et discordias domesticas crearet, ac » famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ meritò cedunt. » Accedit, quòd proles matri non teneatur credere se esse ille- » gitimam. *Fill. tr.* 32. *q.* 222.

« 2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum com- » pensare, verbi gr. 1. diligentiùs administrando rem fami- » liarem. 2. De cultu corporis detrahendo. 3. Si habeat bona » propria, plus legitimis, quàm spurio relinquendo. 4. eum » inducendo, ut relicta hæreditate, vel ejus parte, amplectatur » statum Ecclesiasticum, vel religiosum, si idoneus sit, etc. » *Trull. l. c. d.* 4. »

683. — Quær. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat, prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum ligitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. etc, ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 332. Sed negant *Sotus, Major, et alii ib.* nisi ingens sit damnum, nempe Regni, Principatus, et similis. Alii verò, ut *Cajetan. Less. Scotus, Vasq. Med. Ricc. etc. apud Lugo D.* 13. *n.* 45. negant ullo casu teneri matrem se infamare ; et probant ex *cap. Officii* 9. *de Pœn. et rem.* ubi dicitur : « Mulieri, quæ,

» ignorante marito de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro » suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda. » Ultima tamen sententia vera, et satis communis, quam omnino sequendam puto, et tenent *Lugo num.* 45. *cum Soto, Covar. Molin. Tol. Val. Turr. etc. Croix n.* 333. *Ronc. de* 7. *Præc. cap.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *cum Azor. Fill. Diana, et Tambur. Spor. de Matrim. c.* 2. *n.* 462. *Elbel eod. tit. n.* 457. *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *n.* 1. Et huic se adjungit *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 58. Hæc sententia distinguit : Si damnum famæ multùm præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire : secus verò, si infamia non sit tanta. Hinc infertur, matrem teneri se prodere I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo, Croix etc.* Bene tamen advertunt *Lugo n.* 57. *et Elb. n.* 458. non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgò de ea malè sentiant. Idem autem, quod de fœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo* et *Less.* de fœmina vili : modò (addit *Lugo*) sit adeo abjecta, ut non esset longè magis æstimabilis fama sua, quàm damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno, vel principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, vel similiter speraret filium ei crediturum, bonisque cessurum, ne timeretur ulteriùs magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n.* 60. *Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n.* 333. *Holz. Spor. Tamb. l.* 7. *c.* 3. §. 4. *n.* 15. Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed bene aiunt *Lugo et Spor.* raró ad hoc teneri uxorem eò quòd raró ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere filio, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiori et probabiliori sententia ut dictum est *n.* 627. non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam pecunia compensare. Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo filio, cùm communiùs docent DD. cum *Lugo D.* 14. *n.* 52. *et Salm. de Restit. cap.* 4. *n.* 48. *Sot. Ban. Prado, Reb. Vill. Tap. etc.* quòd infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur : Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus, aliud teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At, cùm quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quòd ad damnum resarciendum longè majus detrimentum,

ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quòd mater se manifestando soli filio, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quòd revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 38. et in præsenti casu id dicunt *Lugo*, *et Sporer ll. cc.* Cùm ergo ex una parte mater sit certè obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quòd ipsa, revelando suum crimen filio, tale longè majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Imò hoc puto dicendum, non solùm si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc. tom.* 2. *pag.* 222; sed etiam si habeat spem tantùm verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo*, *et Holz.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc aiunt *Tamb. n.* 16. *et Elbel n.* 460. *cum Bambust.* in praxi raró teneri matrem se manifestare marito, aut filio, quia raró fieri potest, quòd ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna; et contra, raró continget, quòd filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

684. — Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag.* 223. *n.* 10. *Tamb. l.* 7. *cap.* 3. §. 4. *n.* 10. *et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo D.* 13. *n.* 61. si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempe amore in filium, et sua præsenti probitate, putà, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr.* apud *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 334. Sed communissimè et probabiliùs filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo d. n.* 61. *Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 39. *cum Trull. Dic. Vill. etc. Holz. de* 6. *Præc. c.* 1. *n.* 657. (cum communi, ut asserit) *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 51. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 14. *n.* 1. *cum Abb. Rich. Sa, etc. Ronc. de* 7. *Præc. c.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *cum Azor. Fill. Dian. etc. Sporer de Matr. c.* 2. *n.* 555. *Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. filium, ff. de his, qui sunt sui, etc.* Vide *Lugo D.* 13. *n.* 16. Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. Relatum de Testam.* ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: « tribus » aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est » *Deuteron.* 19. *v.* 15. In ore duorum aut trium testium stabit » omne verbum. » Et ex *c. Licèt de Testib.* ubi: « Licèt quædam » sint causæ, quæ plures quàm duos exigant testes: nulla tamen » est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, termine- » tur. » Hoc enim dicunt *Laym. et Holz.* fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene aiunt *Lugo n.* 62. *Holz. Ronc. Spor. Less. Salm. Croix*

ll. cc. si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tanquam spurius condemnaretur, prout si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere : quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsa præsumptione.

685. — « 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, » etiam ipse sæpe excusatur vel in toto, vel ex parte, sive quia » damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum » creditur ; sive quia huic restitutio non potest fieri sine periculo » vitæ, dispendio famæ, turbatione, et discordiis familiarum; » sive quia non est certus filium esse suum. Vide *Less. lib.* 3. » *cap.* 10. *d.* 6. *Bon. de Matr. q.* 4. *p.* 15. *Trull. l.* 7. *cap.* 8. » *d.* 7. »

Cæterùm adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno : Nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm. de* 4. *Præc. c. un. n.* 3. *cum communi*. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

686. — Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem Hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole? Affirmat *prima* sententia, quam *Salm.* communem vocant *de Rest. c.* 3. *n.* 28. *cum Mol. Less. Sanch. etc.* item *Elbel de Matr. n.* 461. *Spor. eod. tit. n.* 538. *Lugo D.* 13. *n.* 5. *etc.* Ratio, quia hæc pia opera unicè pro pauperibus sunt instituta. Negat verò *secunda* sententia, quam tenent *Henr. Dic. Roder. de Acun. ap. Salm. n.* 29. *Renz. de* 6. *Præc. cap.* 5. *q.* 8. et probabilem vocant *Salm. n.* 29. *Elbel, Spor. ll. cc. et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 159. Eamdemque sententiam docet *Laym. de Just. lib.* 3. *tr.* 4. *cap.* 14. *n.* 4. si Hospitale sit opulentum, secus si pauper. Sed universè præfatam sententiam ego puto probabiliorem; ratio, quia hujusmodi Hospitalia non solùm sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt Hospitalia occurrere. Imò dico ista potiùs, quàm pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facilè subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

687. — Quæritur 2. ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua, vel mariti? *Laym. l. c n.* 3. licèt contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, eum teneri ad damnum pro rata dubii. Communis verò est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus prolem esse suam; ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior

est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Tourn. tom* 1. *pag*. 365. *Elbel de Matr. num*. 443. *cum Soto, Nav. Sporer, Salm. de Rest. c.* 3. *n*. 30. *cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. et aliis*, et est commune *ap. Croix n*. 335. *cum Lugo D*. 13. *n*. 27. *Azor. Concina, etc.*

688. — Et ob eamdem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. l.* 4. *c*. 3. *dub*. 1. *Disp*. 13. *n*. 20. *Zachar. lib*. 3. *p*. 1. *n*. 704. *cum Gob. Less. Fill. et Bon. ac Salm. d. l. n*. 32. *cum Sot. Trull. Lop. etc.* (*contra Dic. Mol. et alios.*) Quæ utique sententia, spectata ratione, et absolutè loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certò moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex *n*. 562. cum *D. Th*. 2. 2. *q*. 62. *art*. 7. Nec obstat dicere cum *Ronc*. quòd possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; nam respondetur, quòd ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficiat actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certè secutum, ut docuit idem *S. Th*. cujus verba retulimus *n*. 561. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit posuisse eum actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur ut actu moraliter certo illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Th*. cujus textum vide *d. n*. 562. Per accidens verò est, quòd prolem nullus alere teneatur, cùm incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l*. 3. *p*. 1. *n*. 704. (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum *Gob. Less. et Fill.* (contra *Bardi*,) et communem asserit *Lugo. D*. 13. *n*. 19. Attamen ipse *Croix l*. 3. *p*. 2. *n*. 337. cum *Lugo n*. 24. loquens de prole adulterina, absolutè dicit cum *Ills*. adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licèt nemo teneatur ad damnum in dubio an à se sit illatum; tamen hîc (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni, nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universè non suadet, quia videtur tantùm valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cùm adulteram haberet advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint à primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; et ita mecum sentit *Elbel de Rest. cap*. 18. *num*. 452 *et* 453. *cum Petschascher, et Babestuber*. Vide dicta *n*. 562.

689. — Quæritur 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse

non induxerit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem utì filium suum, sed negativè se habuerit? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia docet teneri eum semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quòd proles credatur mariti, quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 45. *Lug. D.* 13. *n.* 14. *Mol. t.* 4. *D.* 103. *n.* 2. *et Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 36. *cum Caj. Less. Moll. etc.* et vocant communem. *Secunda* verò sententia excusat adulterum, quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; sicut non est causa abortûs qui fornicatur cum muliere, licèt conjiciat eam in necessitatem abortûs. Ita *Sot. Trull. etc. ib. Tertia* sententia apud *Tambur. Decal. l.* 7. *c.* 3. §. 5 *et* 6. distinguit et dicit, quoad alimenta teneri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; quoad hæreditatem verò proli relictam, dicit eum non teneri, quia de hoc tenent *Sot. de Just. l.* 4. *q.* 7. *art.* 2. *et Henriq. l.* 2. *de Matr. c.* 2. *n.* 3. et probabilem vocat *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. à S. Faust. apud Lug. de Just. D.* 13. *n.* 10. Sed longè probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta quàm ad hæreditatem, quam unà cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licèt adulter tantùm permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima et directè moralis omnium damnorum, cùm in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem è domo ejicere propter infamiam, quam subiret. Ita *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 45. *P. Conc. tom.* 7. *p.* 222. *n.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 336. *Elbel l. c. et Lug. l. c. n.* 11. *cum Vasq. Caj. Sylv. Navar. Mol. Az.* et aliis communiter, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secus autem dicendum ait *Lugo n.* 13. *cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à Religione. Et quid pro Officio.

660. An restitutio facienda in alio genere? *De restitutione famæ, vide dicenda n.* 988. Vide hìc alias resolutiones. — **661.** Quid, si quis inducat alterum ad peccandum? — **662.** Ad quid teneatur qui abduxerit Novitium vel Religiosum à sua Religione? — **663.** De restitutione ob omissionem Officii Divini. — **664.** Quæst. I. Quid, si fructus Beneficii non percipiantur? — **665.** Qu. II. Quid, si omittatur Officium sine culpa? — **666.** Qu. III. An restituendi fructus intrà primos sex menses? — **667.** Qu. IV. An omittens

Officium possit postea supplere altera die? — 668. Qu. V. Quid, si omittatur pars minor quàm integræ Horæ? — 669. Qu. VI. Quid, si recitentur Horæ sine attentione interna? — 670. Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus? — 671. Quæst. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam? — 672. Quæst. IX. Cui facienda restitutio? — 673. Qu. X. An omnes fructus restituendi? et quid de Beneficiario simplici? — 674. Quæst. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium? — 675. Quæst. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum et Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro, qui tantùm intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant choro qui submissè recitant?

660. — « RESP. 1. Juxta dicta, si restitui non possint bona » ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex » bonis diversi ordinis. » (*Vide d. n.* 627.) »

Unde resolves :

« 1. Pro fama restituenda est fama : cùm id non potest, non » teneris ad pecuniam, et bona fortunæ, nisi per sententiam à » judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. » Quòd si tamen, lædendo famam, in bonis etiam fortunæ » alteri damnum allatum esset, constat ex supradictis quid fa- » ciendum sit. Porro de læsione famæ, etc. *Vide dicenda* » *n.* 988.

661. — « 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, » vel exemplo suo, tenetur quidem ex caritate, quoad potest, » eum revocare ad meliorem statum, sed non ex justitia. *Less.* » *l.* 2. *c.* 8. *d.* 2. *n.* 20. *Laym. c.* 8. *num.* 1.

« 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, etc. » tenetur ad id ex justitia ; quia quisque habet jus, ne injustè læ- » datur in bonis spiritualibus. Unde, si lædatur, debet id spiri- » tuale restitui, si possit. *ib.*

« An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut alter con- » vertatur? *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 240. putat eum probabiliter teneri ; » sed non negat oppositum esse etiam probabile cum *Sanch.*

662. — « 4. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab in- » gressu religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter pec- » carit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus » suadere ingressum ex caritate ; non tamen ex justitia vel illi, » vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. » Vide *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 8.

« 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit, suasione, » aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitu- » tionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius » ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, et » compenset monasterio commoda quæ ex hæreditate, bonis, vel » industria alterius expectabantur. »

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem à Religione, graviter peccat contra justitiam; est commune apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 307. *cum Less. Dic. Bugh. et Steph.* Probatur ex Tridentino *Sess.* 25. *c.* 18. *de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam à Religione impedit. Fortiùs peccant parentes, si impediant; vide dicta *n.* 338. *v. Præterea.* Probabiliùs autem est, quòd is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch.* contra *Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D.* 9. *n.* 40. Et hoc dicendum probabiliùs, etiamsi ille aversus simplex esset Novitius, ut *Lug. n.* 39. *et Less. cum aliis apud Croix ib.* contra *Sanch.* qui putat oppositum probabile, dicens monasterium non acquirere jus in Novitium nisi post professionem. Hîc autem videndum

De restitutione ob omissionem Officii Divini.

663. — Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X aucto à S. Pio V anno 1571, Beneficiarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus à die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Sect.* 9. §. *Statuimus*, sic dicitur : « Statuimus quoque, ut quilibet habens Be- » neficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium » divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus » non faciat suos pro rata omissionis recitationis Officii, et tem- » poris. » Deinde S. Pius V in sua *Const.* 186 quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571, sic sancivit : « Statui- » mus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus » intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus » responderent; qui verò Matutinum, tantùm dimidiam; qui » cæteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, » sextam partem fructuum ejus diei amittat; tametsi aliquis » Choro addictus, non recitans, omnibus Horis Canonicis, cùm » aliis præsens adsit, fructusque et Distributiones fortè aliter » assignatas sola præsentia, juxta statuta, consuetudinem, vel » aliàs sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum » et Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se » admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non » dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, » grave peccatum intelligat admisisse, etc. » Hujusmodi autem restitutio certè debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione Alexandri VII. prop. 20. quæ dicebat : « Restitutio » à Pio V imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in » conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd » sit pœna. »

664. — Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt. Quær. 1. An Beneficiatus, fructus non percipiens teneatur ad Horas recitandas? Respondetur : Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Vica de rest. q.* 7. *art.* 9. *n.* 2. *Croix l.* 4. *n.* 1193. *Pon. de Hor. Can.*

Dec. 1. *q.* 2. *p.* 4. *n.* 25. *et Lug. Resp. Mor. dup.* 5. *n.* 5. Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus justè privetur fructibus in pœnam alicujus criminis, *Bon. l. c. cum Azor.* Secus, si injustè privetur, ut idem *Bonac. cum Suar. Mol. Azor. Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n.* 5. *cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super Beneficio? Distinguendum : si Beneficiarius nondum acceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c.* 6. *n.* 29. *et Sanch. l.* 2. *c.* 2. *d.* 76. *n.* 6. *cum Corduba,* dicunt eum teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia Beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium Beneficii, ex *c. Si tibi de Præb. in* 6. Quapropter, cùm à die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non teneri ad Officium. Ratio, quia Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem, cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Hab. t.* 4. *p.* 232. *q.* 7. *P. Conc. tom.* 7. *n.* 411. *Continuator Tournely tom.* 1. *p.* 620. *Salm. tr.* 16. *c.* 2. *n.* 36, *cum Suarez, Pal. Lug. Bon. Fill. Rodr. etc.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium quin possessionem adipiscatur, quia ex *reg.* 25. *in* 6. *Mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat quòd fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.* etiam fructus Beneficii vacantis sæpe reservari Beneficiario futuro, et tamen nemo dicit hunc teneri ad Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si verò Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium, ut docent *Less. lib.* 2. *cap.* 34. *num.* 173. *Suar. lib.* 4. *cap.* 29. *num.* 7 *et* 10. *Lug. loc. cit. dub.* 5. *num.* 9. *Conc. pag.* 412. *num.* 27. *Salmant. num.* 38. *cum Pal. Fill.* et aliis communiter. Secus, si absit hæc spes et dubium sit cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lug. n.* 14. *Salm. num.* 39. *cum Sanch. Led. Pell. et Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 30. *cum Bon.* Et hoc dicendum etiamsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut rectè notant *Lugo. n.* 5. *et Salm. n.* 38.) ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix* ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed meliùs censent *Lugo n.* 5. *et Salm. n.* 39. *cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei qui sine culpa sic omisit Officium, unde

licitè eos retinere potest, sicut licitè retinet fructus maturatos à tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

665. — Quær. 2. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva loc. cit. n. 2. v. Inf. secundo*, qui probabilem putat. Negat verò *secunda* sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 34. n. 180. v. Quinto, P. Conc. tom. 2. p. 417. n. 5.* et ipse *Viva cum Sanch.* et communiori. Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis Concilii Lateranensis, « qui officium non dixerit, legitimo impedimento ces- » sante, fructus suos non faciat; » tum quia, ut censent *Sylv. v. Clericus, 4. n. 17. cum Innoc. Panormit. Butr. idem Less. loc. cit. num. 179. cum Palud. et Rosell.* (contra *Ang. et Cov.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cùm fructus Beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiati, cum onere tamen Officii; ante enim Concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto et ante omnem sententiam; sed cùm hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop. 20. n. 3.*) ipsa omnino culpam requirit; et ideo satis à restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices : si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna, cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII, damnando Propositionem 20, dum (ut diximus *lib. 1. n. 149.*) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur non requiri sententiam, eo quòd hæc restitutio sit pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto *n. 149. v. Pœna*, sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663.*) dicens: « Si post sex menses, obtento Beneficio, » Officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, » fructus suos non faciat. »

666. — Quæritur 3. An omittens Officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suar. de Relig... 4. c. 29. et Val. cum aliis apud Viva l. c. n. 2. v. Inf. sexto.* Sed negant probabilius *Less. cit. cap. 34. n. 167. Conc. tom. 2. p. 416. n. 3. et Viva cum Vasquez* et communiori. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantùm omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quòd isti non excusentur à culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V, *ut supra n. 663.*

667. — Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium uno die possit supplere die alio? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari à peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata Bulla S. Pii V. Dubium fit an ita supplens excusetur à restitutione fructuum? *Prima* sententia affirmat, quam tenent

Molf. tom. 1. *tr.* 5. *c.* 5. *n.* 7. *Salm. tr.* 16. *c.* 4. *n.* 65. qui citant *Palud. et Quintan.* item *Henr. Suar. et Fill.* (Sed *Dian. p.* 2. *tr.* 12. *R.* 24. asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, *et Fill. ac Suarez* loqui tantùm pro casu præcedentis quæstionis) ; ac probabilem vocat *Bon. de Horis Can. D.* 1. *q.* 5. *p.* 2. *n.* 5. Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si Cappellanus omittat Missam uno die, bene potest altero supplere. *Secunda* verò sententia communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c. Viva dict. art.* 9. *n.* 2. *Ronc. de Hor. Can. c.* 4. *q.* 7. *R.* 2. *cum Nav. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. cit.* item *P. Concina, t.* 2. *p.* 420. *cum Leandr.* qui dicit hanc omnino tenendam, et *Croix l.* 4. *n.* 1209. qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus Officii est addictum diei, unde qui illud non implet, non potest implere die alio ; et hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V, dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit.* Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserit,* sed *intermiserit,* quo verbo satis significavit non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi die altero suppleat; quia, licèt is dici possit Horas non omisisse, nequit verò dici quòd non intermiserit. Hinc bene arguit *Roncaglia,* quomodo ille, qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tantò minùs deinde approbo id quod subdunt *Salm. ibid.* nempe quòd Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei quod dicit *Roncaglia,* nimirùm quòd, cùm sub nomine pauperum veniant etiam animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari à restitutione : non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. — Quær. 5. An omittens partem minorem quàm integræ Horæ teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem, etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert Chori usus, tum quia à S. Pio V tantùm omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio : qui autem partem levem illius omittit non potest dici Horam omisisse ; ita *Suar. l.* 4. *c.* 3. *n.* 13. *Bonac. D.* 1. *q.* 5. *part.* 2. *n.* 11. *Salm. tr.* 16. *c.* 2. *n.* 13. *et P. Concina tom.* 2. *p.* 419. *n.* 8. *in fine.* Et hoc verum putant *Pal. tom.* 2. *c.* 7. *Dec.* 2. *p.* 7. *n.* 6. *Salm. loc. cit. n.* 56. *cum Fill. P. Nav. Pel. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam ; quia præceptum recitandi integrum Officium diversum est à præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Rel. l.* 4. *c.* 30. *n.* 13. *P. Concina l. c. Bon. de Hor. Can. D.* 2. *q.* 5. *p.* 2. *n.* 15. *cum Garc. etc.* nempe non excusari à restitutione, qui in uno Officio

per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex Concil. Lateranensi absolutè præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*, ubi nota non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii*: ergo ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea S. Pius V suam Bullam emanavit, qua nihil quidem de illa Constitutione Concilii immutavit, *sed expressiùs providere volens*, ut dixit, solùm definivit quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quòd Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii à restitutione jam à Concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tantò magis deinde rejicimus cum *Salm. ibid. Bonac. Pal. etc.* id quod dicunt *Filliuc. Pellizz. et Dian.* (*et Viva* putat probabile cum *Navarr. et Tolet.*), nimirum non teneri ad restitutionem qui omittit partem notabilem alicujus Horæ: nam qui partem notabilem omittit, verè non recitat Horam, sicut verè Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

660. — Quær. 6. An teneatur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sine debita attentione? Qui externè voluntariè distrahitur certè non satisfacit Officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interiùs; de hoc magna est quæstio, de qua fusè agemus *lib.* 4. *n.* 177. ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, eum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hîc dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia, posito jure certo quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps, *Prosper Fagnanus*, gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui Confessarii, quia ejus sententiæ tanquam sui Judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris Doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere Confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem à restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxta dicta *n.* 547. Præterea, diximus *lib.* 1. *n.* 25. et fusiùs dicemus *Tomo VI. lib.* 6. *num* 604. quòd pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeat denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus. Nec obstat dicere, quòd pœnitens debeat se conformare judicio Confessarii, nam Confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantùm Judex dispositionis pœnitentium et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *Sess.* 14 *c.* 5. ubi dicitur : « Jesus Christus... Sacerdotes sui ipsius Vica-

» rios reliquit tanquam præsides et Judices, ad quos omnia mor-
» talia crimina deferantur..., qui pro potestate clavium remis-
» sionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient.
» Constat enim, Sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere
» non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injun-
» gendis servare potuisse, si in genere dumtaxat et non potiùs in
» specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. » En igitur
patet, pœnitentem in hoc tantùm sequi debere judicium con-
fessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet.
E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum
habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari,
nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispo-
situs, quia non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certè
non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant;
sed tantùm judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi
formet. Sed instabit *Fagnanus* : hæc sunt principia probabilis-
tica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica,
cùm plures etiàm inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc
unum scio, quòd in omnibus scientiis regula probata sit ut se-
quamur principia magis recepta à Sapientibus, prout sunt ista
quæ invenio passim teneri à Scriptoribus undique doctrina et
pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiæ sua volumina ediderunt,
et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod
enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* (ait *Continuator
Tournely t.* 1. *p.* 293.) « magni esse debet ponderis, quia ubi est
» aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentis-
» simi quique judicant. » Neque hic Auctor dixit hoc loquens de
opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia,
cui plures graves Auctores contradicunt.

670. — Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere
fructus Beneficii? Certum est teneri excommunicatum tempore
collationis, quæ fuit nulla, *Viva q.* 7. *art.* 9. *num.* 7. Secus, si
post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. l.* 1.
tr. 5. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 9. *Continuator Tournely tom.* 2. *p.* 486. *Pal.
R.* 2. *p.* 11. *n.* 4. *Sanch. de Matr. lib.* 3. *D.* 51. *n.* 12. *Salm. de
Cens. c.* 13. *n.* 115. *cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis
pluribus* (contra *Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.*) Et quidem proba-
bilius : ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus
lib. 1. *num.* 148. reus non tenetur subire, nisi post sententiam.
Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis* 63. §. *Verum. de
Apell.* ubi dicitur : « Illi proventus ecclesiastici meritò subtrahun-
» tur cui Ecclesiæ communicatio denegatur. » Tò autem *sub-
trahuntur,* ait *Tournely,* potiùs indicat expoliationem, quæ fit
ab homine, quàm quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat
Glossa. Tantò magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi
factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari à Judice
ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Benefi-
ciarius per se vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem
ob injustam excommunicationem abesset à choro posset percipere

fructus Beneficii et etiam distributiones, ut ait *Viva n.* 8. *cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat Choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol.* concedunt huic distributiones, sed negat communiùs et multò probabiliùs *Viva cum Suar. etc. ibid.*

671. —Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15 dies, *ut Suar. apud Viva d. l. n.* 10. *ex Conc. Lateran.*

672. — Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V*, sive Ecclesiæ, sive domui Beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. et Vasq. apud Viva quæst.* 7. *a.* 9. *n.* 11. Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ eleemosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom.* 2. *p.* 425. *n.* 24. Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si verè pauper est, ut dicunt *Palaus tract.* 7. *D.* 2. *p.* 7. *n.* 12. *cum Nav. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n.* 11. *in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens se posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. et Viva.* Addunt *Palaus tr.* 7. *D.* 2. *p.* 7. *n.* 11. *cum Suar. Bonac. et Salm. de Hor. Can. c.* 2. *n.* 60. *in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fil. Quintan. et communi,* posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe, (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n.* 66.) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, et similia : sed huic supra *n.* 667. *Quæst.* 4. *in fine* non acquievimus. Tantùm admittendum videtur cum *Concina p.* 427. posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis.

673. —Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor.* quia sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. tom.* 1. *l.* 2. *c.* 2. *d.* 83. *n.* 3. *Sotus de Just. l.* 10. *q.* 5. *art.* 6. *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 133. *Viva. l. c. n.* 13. *et Salm. tr.* 16. *c.* 2. *num.* 59. *cum Pal. Vasq. Led. Vill. Dian. Henr. Rodr. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsum non teneri omnes fructus restituere, sed tantùm eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio, tum quia Bulla S. Pii sic recepta est et sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, et Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quare dicunt Episcopum vel Parochum teneri restituere tertiam vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt : Canonicos, dimidiam partem : habentes Capellaniam, di-

midiam, vel tertiam partem: (Capellanus enim tenetur ad Officium, cùm quælibet Capellania conferenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, sit verè Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: secus, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licèt ab ipso conferatur. Ita *Salm. de Horis Can. c.* 5. *n.* 59. *cum Suar. Pel. Vill. etc.*) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solùm pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Concil. l.* 2. *c.* 2. *D.* 84. *n.* 4. dicit Episcopum et Parochum teneri tantùm ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop.* 20 *Alex. VII. n.* 6. *in fin. et de Horis Can. q.* 3. *A.* 3. *n.* 8. *in fine*. Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. n.* 8. *in fine*.

Quid de Beneficiario simplici? Rectè *Viva cum Bon. d. l. de Rest. n.* 13. *in fine* dicit, eum teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi castè, etc. compensatur privilegiis Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit teneri tantùm ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem meritò ait *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 177. esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tantùm, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. — Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Canon. c.* 2. *n.* 48. *cum Nav. Laym. Pal. Sa, etc.* teneri eum censent, quia S. Pius V hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya tract.* 2. *de Rel. Disp.* 2. *q.* 4. *n.* 8. *Malder. Escob. Quintan. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: et idem sentiunt *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 169. *Sanch. l.* 2. *Consul. c.* 2. *d.* 66. *cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre. et Pell. apud Salm. d. c.* 2. *n.* 46. (quamvis *Less. et Pell.* sentiant teneri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis.) Ratio, quia *ex c. Is. cui de Præbend. in* 6. in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; in præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cùm ibi prohibeatur ne de Beneficio provideatur tantùm obtinens aliud Beneficium sufficiens: « Is cui (verba textûs) conceditur, Auctoritate Aposto-
» lica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere ali-
» cui, aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest. »
Addit ibi *Glossa*: « Ergo si non est sufficiens, secus est. » Deinde infra rationem adducit: « quia Beneficiatus idoneus non est, et
» jure communi Beneficiatus beneficiari non mandatur *ex c.*
» *Quia in tantùm de Præb.* » Habens igitur tenue Beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tanquam non Beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere Officii.

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. Meritò

tamen *Viva in prop.* 20 *Alex. VII*, *n.* 7. *Sporer de Hor. Can. c.* 1. *n.* 27. *Elbel eod. tit. n.* 421. *Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 24. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 48. *cum Mald. ac aliis communiter* censent probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. Et adhæret *Sanchez Cons. l.* 2. *c.* 2. *Dub.* 67. *n.* 4. *cum Suarez*, putans, Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit *Viva loc. c.* mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc. *Sotus ap. Sanch.* n. 5. obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16 aureos. Verùm huic minimè acquiesco : communis enim sententia est apud *Croix l.* 4. *n.* 1195. nullo modo excusari ab officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque rectè censet dicendum *Croix n.* 1196. *cum Vasq.*, si dubium sit, an Beneficium sit tenue; quia, cùm Beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro Beneficio, et proinde pro obligatione Officii. Meritò addunt *Lugo, Re. Mor. Dub.* 6. *n.* 5. *cum Suar. et aliis, Croix. n.* 1193. et *Tamb. l. c. n.* 26. neque excusari Beneficiarium si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus se habiturum, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum, tom.* 2. *D.* 2. *p.* 1. §. 2. *n.* 18. Pariter addit *Croix ibidem* teneri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet, ut ait idem *Croix, loc. cit. cum Suarez, Lugo, etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.* si absit cum licentia : sed id rectè rejiciunt *Tamb. n.* 23. *et Croix ibid. cum Azor.* cùm ille possit fructus percipere, si velit.

675. — Quær. 12. an Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum et Præbendarum? Plura dubia hîc discutienda sunt. Certum est, quòd Clerici Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum tenentur Officium in Choro ex *c.* 1. *de Col. Miss. cap. Fin. Dist.* 92. et ex Trid. *Sess.* 24. *c.* 12. Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam Officium persolvatur, et adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 9. *n.* 14. Imò probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva*, Canonicos benè Distributiones lucrari, si recitent in Sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. c.* 5. *n.* 14. *Sylvest. v. Horæ q.* 11. *Cajet. eod. verb.* §. 5. item *Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salm. tr.* 16. *c.* 4. *n.* 2. Tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assis-

tendi Choro oritur ex Distributionibus; ergo, cùm his Canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed veriùs *Suarez l.* 4. *c.* 17. *Bon. D.* 11. *q.* 1. *p.* 2. *P. Concina tom.* 2. *p.* 510. *n.* 4. *Viva l. c. n.* 14. *Continuator Tourn. tom.* 1. *p.* 642. *Salm. l. c. n.* 3. *cum Vasq. Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui à Choro absunt notabiliter, ultra tempus à Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis Presb. Dist.* 113. depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius Beneficii; Tridentinum enim *Sess.* 24. *c.* 12. loquens de Canonicis præcipit : « Omnes... compellantur... in Choro ad » psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reveren- » ter, distinctè, devotèque laudare. » Diximus autem 1. notabiliter, nam si absit Canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ita *Salm. c.* 4. *n.* 1. *et Croix. l.* 4. *n.* 876. *cum Sylvest. Bon. Cov. Vasquez, et Suar. l.* 4. *c.* 13. *n.* 8 *et* 9, qui tamen dixit præfatam sententiam non videri certè improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum*, quia Tridentinum permittit Canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Rectè autem docet *S. Thomas* 2. 2. *q.* 91. *art.* 2. *ad* 3. quem sequitur *Viva l.* 3. *verb. Dico tertio, cum Val. Fill. et Bon.* contra *Nav. et alios*, Episcopos non obligari ad Chorum, tum quia sic fert consuetudo, tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici, qui Choro non intersunt? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiamsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. *Sess.* 24. *c.* 12. ubi dicitur: « Distributiones verò, qui » statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione » aut remissione exclusa, his careant. » Nota, *remissione exclusa*, nam ut bene advertunt *Croix l.* 4. *n.* 877. *et Conc. t.* 2. *p.* 523. *n.* 4. si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licitè possunt donare eas absentibus; modò hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo*, quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l.* 4. *ex n.* 130.

Hæc quoad Distributiones. An verò non assistentes teneantur etiam fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *l. c.* « Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, » quos ratione etiam Præbendæ ac residentiæ fecit suos. Quòd » si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fruc- » tibus. Crescente verò contumacia, contra eos juxta sacrorum » Canonum Constitutiones procedatur. » Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c.* 4. *n.* 12. illi exspoliantur ipsis Beneficiis. Hoc verò aiunt *Salm. d. c.* 4. *n.* 9. ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, et lucrentur Distribu-

tiones Canonici, qui tantùm assistunt, et non canunt? Affirmant *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 99. n. 2. cum Met. Arag. et Panorm.* Et consentiunt *Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. et Salm. c. 4. n. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in Bulla *Cùm semper oblatas*, (vide in init. Tom. IX. *Epist. Encycl. n. V.*) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atque pluries improbatam à Congregatione ipsius Concilii, dicit : « Equidem » minimè Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti » persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici, se » suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, » absque divinæ Psalmodiæ cantu. Verùm, nisi illis præstò sit » Apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum » ac vigens privilegium sive indultum, jure ac meritò verendum » est ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac Distributio- » num fructus minimè suos faciant, et consequenter ne ad eorum » restitutionem teneantur. » Ex quo verbo *verendum* rectè infert *Concina tom. 2. p. 518. n. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non ampliùs probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quacum certè non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19 Januarii anno 1748, ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquileiensem, incipiens, *Dilecte Fili, etc.* (vide apud *Conc. pag. 520. n. 29.*) Ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum, tantùm interessendi Choro, extirpandam esse declarat, sic dicens : « Itaque à te dilecte Fili noster, poscimus et flagitamus, » ut non solùm hujusmodi *abusum et corruptelam* ab Ecclesias- » tica disciplina absonam et Canonicis ordinationibus ac nos- » træ quoque Constitutioni *contrariam* penitus evellere et era- » dicare adnitaris : verùm etiam ipsos suaviter fortiterque ad- » moneas, ut inposterùm, ea, qua decet ac *tenentur* reverentia, » Choro intersint, adsistantque, nec non pari pietate, attentione » ac vigilantia omnino *canere vel psallere* cum cæteris studeant » ac contendant. Deinde iisdem edicas, et notum facias nos (quem- » admodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi » declaramus et injungimus) *decernere atque statuere*, sicut in » eadem Constitutione nostra innuimus, ipsos suosque succes- » sores Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque, » minimè verò canentes, psallentes, nullo pacto ex Præbendis et Distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni *obnoxios esse, ac fore*. Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quòd Canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex Præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4. an satisfaciant Choro, qui submissè recitant

psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duæ sententiæ. *Prima,* quam tenet *Caj. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. eod. v. n.* 22. *Navarr. in c.* 10. *n.* 80. *et alii ap. Salm. tr.* 16. *c.* 1. *n.* 25. dicit eos non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus. *Secunda* verò sententia valde probabilis et communior affirmat; hancque tenet *Sanch. Cons. tom.* 2. *l.* 7. *c.* 2. *dub.* 14. *n.* 2. *Less. l.* 1. *c.* 34. *n.* 184. *Suar. tom.* 2. *l.* 4. *c.* 12. *n.* 8. *Fill. tr.* 26. *c.* 6. *n.* 195. *Conc. tom.* 2. *p.* 513. *n.* 9. *Bon. D.* 1. *q.* 3. *p.* 2. §. 1. *n.* 16. *Salm. l. c. cum Sot. Trull. Vill. etc.* Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in Choro non est necesse ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit et mutuò communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submissè recitando satisfaciant Choro et lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis.* Sed communiter et meritò id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina, p.* 513. *n.* 9. *Tournely. tom.* 1. *p.* 638. *et Bonac. l. c. n.* 17. *cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia Distributiones debentur solùm iis qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement.* 1. *de Cel. Miss.* in eo consistit, ut Clerici conveniant in Ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quòd Canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem Distributionum. Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV, ut mox supra vidimus in præcedenti Dubio, expressè declaravit Canonicos non cantantes vel psallentes, non solùm amittere omnes Distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus Præbendæ.

Dubitatur 5. An Canonici, Portinarii, et similes possint inservire Choro per Substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventrilia Praxis, etc. Annot.* 19. §. 3. *n.* 18. *cum Zerol. Barb et Garz.* ex præscripto Concilii Trident. *Sess.* 24. *cap.* 12. ubi dicitur : « Omnes verò divina per se, et non per » Substitutos compellantur obire Officia. » Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex Declaratione S. Congr. 25 Jul. 1570. « Si factum est aliquod Sta» tutum, quòd Canonici possint inservire per Substitutos, vel » alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est con» tra Concilium. » Tantùm id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis et absentiæ permissæ. Verumtamen advertunt *Fagnan. Tom.* 1. *in Cap. Cum omnes, de Constit. n.* 28. *Monacel. Tom.* 2. *tit.* 13. *Form.* 2. *n.* 64. *et Matthæus. Offic. Cur. Cap.* 55. §. 1. *n.* 9. declarasse. S. C. Concilii, quòd Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem Capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum Chori, modò non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modò curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abu-

tantur : putà si hujusmodi substitutiones sint nimiùm frequentes. Aliàs verò, ut scribit idem *Fag.* declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantùm inter præsentes. Cùmque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia Civitatis, ubi est Cathedralis, per medium milliare vel circa in Suburbiis, unde Canonicus opportunè possit ad servitium accedere ; S. C. respondit, non censeri absentem. Omnes has Declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif.* 107. *n.* 17 *et* 18.

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui.

676. Quando, et ubi facienda restitutio ?—**677.** An sumptibus furis ? — **678.** Quando et ubi facienda solutio ex contractu ?—**679.** Quando peccat differens restitutionem ? — **680.** Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum ? — **681.** An absolvendus, qui, cùm possit restituere vult differre restitutionem ? —**682.** An absolvi possit debitor, antequam restituat ? Et an Confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam ? — **683.** Quot peccata committit negligens restituere ?

676. — « Resp. Debet quamprimum, et eo modo ac loco » restitui, quo jus, et interesse damnificati requirit, et commodè » ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pa- » teretur in re sua propria ultra debitum. Vide *Laym. hic. l.* 3. » *tract.* 2. *c.* 10. *Fill. tr.* 32. *c.* 4. *q.* 11. »

Unde resolves :

« 1. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam, » et qui non potest per se, faciat per aliam personam interposi- » tam, v. gr. Confessarium* (*Quid, si Confessarius non restituat? » Vide de* Conscientia *quæ diximus l.* 1. *n.* 39.) *

677. — « 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sump- » tibus 'ad eum locum rem deferre, ubi alter eam habiturus » fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, » deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel defe- » rendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus » impendere, quàm res valeat ; tunc enim plerumque ex præ- » sumpta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus » pios. *Bon. q.* 6. *p.* 1. »

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumptu majori quàm res valeat ? Affirmant *Navarr. Val. D'cast. Cajet. etc. apud Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 195. Sed negant

Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum Bus. Mc. Vide dicta supra *n.* 597 *et* 598.

678. — « 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, » ubi rem possidet *l. c.*

» 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi debent, de » quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè. Vide » *Less. et Bonac. l. c.* »

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco ubi contractus fuit initus : et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur ab altera parte : nisi illa ob timorem, oblivionem aut impotentiam omittat eum monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 254. *cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n.* 255. *Lug. Con. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licèt iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus. n. seq.*

679. — « 5. Si quis possit quamprimum restituere totum, ad » id tenetur. Si autem alter dilatione non pateretur ulterius » damnum, aut non notabile, non facilè arguendus esset gravis » peccati is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut pau- » latim per partes solveret. Vide *Bon. de contract. d.* 1. *q.* 6 » *p.* 1. »

Certè excusatur à peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 253. *cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus,* ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680. — Utrùm, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur : si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo. D.* 18. *n.* 35. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 252. Si verò ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa dicunt *Navarr. Dic. Burg. et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut aiunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabiliùs tenetur, ut docent *Lugo D.* 2. *n.* 17. *Less. c.* 16. *n.* 32. *et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licèt justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. — « 6. Qui scit, se teneri ad restitutionem, et cùm » possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel » post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest: » quia semper est in actuali peccato, et impœnitens, *Sylv. Sayr.* » *Bon. Trull. c.* 14. *d.* 11.

« 7. Certum est non posse absolvi, qui, quando potest, non vult » restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille

» sit in bona fide, et monitio prævideatur non profutura, ut
» *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 256. *cum Dicast. P. Nav. Sylv. etc.*
» Limita 2. Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia
» et similia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. l. n.* 259. *cum*
» *Lug. Dic. Bon. Bann. etc.* »

682. — Quæritur hîc 1. utrùm sit absolvendus debitor antequam restituat. *Prima* sententia dicit eum bene posse absolvi, non solùm prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris et propositi. Ita *Viva de Rest. q.* 1. *art.* 5. *n.* 2. *cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazz. tom.* 3. *p.* 577. Et probabilem putant *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 258. *cum P. Navarr. et Dic.* etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit. Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Conc. tom.* 7. *p.* 85. *n.* 25. regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi priùs restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis, sicut non est absolvendus concubinarius antequam concubinam abjiciat; experientia enim satis compertum est, quòd debitores post absolutionem rarissimè restituant, prout concubinarii rarissimè concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan. fer.* 6. *post.* 4. *Dom. Quard.* rectè monuit: « Prius ergo vadat et con-
» cubinam è domo pellat, pecuniam alienam restituat..... et tunc ad
» Confessarium redeat ut absolvatur. » Cæterùm bene ait *Conc. l. c. n.* 24. quòd, si revera prudens Confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere cùm primùm poterit, et restitutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere pro prima vice: imò probabilissimè id admittunt *Salm. n.* 258. et *Lugo de Just. D.* 20. *n.* 213, etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, ut Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2. utrùm, si pœnitens sit in bona fide et Confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam, debeat eum monere? De hoc dubio vide dicenda *de Pœn. l.* 6. *n.* 614. ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor.* et aliis communiter contra paucos. Si enim Confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quòd ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum?

683. — Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere? *Prima* sententia, quam *Salmant.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere: imò quoties per somnum aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. c.* 1. *n.* 252. *Secunda* sententia docet, eum unum peccatum committere, licèt per annum, et ampliùs in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physicè interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu

retentionis. Ita *Lug. de Pœnit. D.* 16. *n.* 549. *cum Nav. Gabr. Tanner. et Salm. l. c. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *l.* 5. *de Pecc. n.* 40,

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat.

684. Cui facienda restitutio, si res extet? — **685.** An pretum rei venditæ possit solvi creditori venditoris? — **686.** An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita?—**687.** An priùs restituenda debita certa quàm incerta? — **688.** An priùs solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu? — **689.** Quæ alia debita priùs solvenda? —**690.** An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita? An autem personales anteriores? — **691.** An præferri possit creditor personalis pauperior? — **692.** An priùs exigens? — **693.** An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere? — **694.** An famuli possint accipere salarium à debitis gravato? — **695.** An uxor et filii alimenta?

684. — « Resp. Certum est non necessariò ordinem servari,
» quando debitor omnibus solvere potest; quando verò tantum non
» habet, ut hæredibus relinquat, sequentes regulæ servandæ.
« 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo
» habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, etc.
» debet priùs restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus.
» Similiter, si res empta ad creditum, pretio non soluto, adhuc
» extet, *Nav. Sylv. Bon. q.* 3. *p.* 2. Hoc tamen *Less. c.* 15. *d.* 2.
» contra *Bon. etc.* limitat, nisi venditor ab emptore fidejussionem
» vel pignus acceperit. (*V. N. XXXV. p.* 421.) »

685. — Quæritur, an venditor rei, extante re, sit præferendus pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1. quòd, si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quo vendidi,* 19. *ff. de Contr. empt.* et ex § *Venditæ, Instit. de Rer. Div.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 231. Et vide *infra n.* 796. Certum est 2. quòd si venditor acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio *Lugo D.* 20. *n.* 15. Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, et de pretio tantùm fidem accepit? *Prima* sententia dicit tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. n.* 232. *cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium,* sed non bene, nam *Lessius l.* 2. *c.* 15. *n.* 11. ubi citatur, loquitur de casu quo non sit data nec etiam fides de pretio.) Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licèt eo casu transla-

tum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* verò sententia probabilior, quam tuentur *Mol. tom.* 2. *D.* 536. *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *tract.* 2. *c.* 11. *n.* 2. *Pal. D.* 1. *p.* 18. §. 14. *n.* 5. *Lugo D.* 20. *n.* 17. *cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor. etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cùm dominium jam translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quòd res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur : aliàs emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal. Rebell. et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 375. quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta *n.* 499. *v. Notandum.*

687. — « 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ accep» tionis, priùs restitui debent certa, hoc est, quorum domini » cognoscuntur, quàm incerta, *Bon. Less. d.* 1. quia illa jure » naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo » pauperibus. »

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. etc.* imò communis cum *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 230. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 377. quòd priùs restituenda sint debita certa quàm incerta : attamen etiam probabile est, quòd, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Rebell.* et probabile vocant *Tapia, Vill.* apud *Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 299. *et Lugo D.* 20. *n.* 5. probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 9. *ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 210. Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut, quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3. Priùs facienda est restitutio debitorum licitè » contractorum quàm usurarum; cùm in his dominus non fuerit » simpliciter invitus. »

Quæritur, utrùm debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Rest. c.* 1. *ex n.* 234. quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria quàm non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc.* 73. *c.* 17. *Reb. Med. etc. Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm

creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo D.* 20. *ex n.* 34. nullam præ se ferre rationem magni momenti. *Tertia* communior et probabilior dicit : prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo D.* 20. *n.* 36. *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 16. item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. apud Salm. num.* 236.

689. — « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt quàm » quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc » includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita » defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr.* » *Sylvest. Con. q.* 8. *p.* 2.

« 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si » tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequen- » dum est jus commune, secundùm quod 1. solvenda sunt debita, » ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos » uxoris extrahenda est. (° *Dos ex Laym. præfertur omnibus cre-* » *ditis hypothecam tacitam habentibus*). ° 3. Debita ad quæ bona » debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. Deposita perdita in potes- » tate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum credi- » torum : post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, » et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem » multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas » inter eos servanda est. V. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 11, ubi addit, è » bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse » impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertio- » nem testamenti, item ad Medicos et Pharmacopolas pertinent. » V. *Filliuc. c.* 4. *q.* 13. »

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communiùs *Lugo D.* 20. *n.* 41. *cum Mol. Vasq. et alii apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 392. contra *Navarr. Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quòd inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l.* 3. *ff. Qui potiores, etc.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 211. Dubium est quoad personales. *Prima* sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tr.* 32. *D.* 18. §. 18. *num.* 5. *Holzm. de Rest. tr.* 2. *n.* 477. *et Less. Bon. Vasq. Azor. etc. apud Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 245. Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æquè omnibus est obnoxia. Et probant ex *l.* 1. *ff. de separat.* ubi dicitur: « Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deterio- » rem, conditionem facere. » Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda,* quam tenent *S. Anton. p.* 2. *tit.* 2. *c.* 7. §. 3. *Sylv. Restit. q.* 5. *Diana p.* 3. *tr.* 5. *Res.* 10.

Navar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Just. Disp. 20. *n.* 148. *Bon. q.* 18. *n.* 18. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 430. *Conc. tom.* 7. *p.* 178. *n.* 17. *Salm. dict. l. n.* 246. *cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, etc.* docet, præferendos esse anteriores, *ex regula* 45 *Juris in* 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Licèt enim Jus Civile sic loquatur tantùm de creditoribus hypothecariis : Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali ; Creditor enim anterior personalis, quamvis directè personam debitoris, indirectè tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari à creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691. — Quæritur an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti? Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 247. *Prima* affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quàm non indigens. Ita *D. Thom. Op.* 73. *c.* 18. *Molin. Sa, Med. etc.* et probabilem putant *Less. Laym. apud Salm. l. c. Secunda* sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo D.* 20. *n.* 161. *Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. etc.* Excipiunt *Salm. dict. n.* 247. *cum Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 26. si creditor esset extremè, vel graviter indigens; tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex caritate. Et sic revera tenendum casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur ; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quæres, utrùm priùs exigenti non liceat priùs sol- » vere?

« Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, qui habet » hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque » priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum. *Less.* » *dub.* 5. *ex l. Scimus;* §. *Et si prœterea. C. de jur. delib.*

« 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis » exigat (sive in judicio, sive extra), teneris ei in integrum sol- » vere, quia diligentia fecit eum potiorem. *Nav. Sylv. Bonac. l.* » *c. ex l. Pupillus. ff. Quæ in fraudem, etc.* »

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo d.* 20. *n.* 177. quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui priùs obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo n.* 170. *cum Molin. et Vasq.* eo quòd lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si verò is petiit extra judicium et exegit, *Lugo n.* 176. sentit non posse eum retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *n.* 690. Attamen *Salm. c.* 1. *n.* 249. *cum Less. Ban. Villal. Dic. Nav. Sylv. et Bus. ut supra, et Cabassut.*

l. 6. *c.* 23. *n.* 14. rectè dicunt probabilius esse, quòd possit illud retinere, ex *dict. l. Pupillus,* ubi dicitur : « Si verò justè exegerit, » et certi creditores neglexerint exactionem.... id quod acceperit » creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ » negligentiæ expensum ferre debent. » Idipsum clariùs confirmatur, ex *l. Si non* 6. §. 1. *ff. de Bon. auc. Jud. etc.* ubi habetur : « Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui » diligens fuerit noceat. Quòd si utroque instante tibi gratificans » tutor solvit, æquum est aut priùs eamdem portionem mihi » quæri, aut communicandum quod accepisti. »

« 3. Debitor sciens statum suum labentem, non potest non » petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus » solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an possit » retinere, controvertitur. Vide *Bon. Less. l. c. Trull. l.* 7. » *c.* 14. *d.* 22.) Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi secun- » dùm ordinem supradictum. »

693. — Alii autem, ut *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 41. *et Dic. Dian. Villal. Led. etc. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 250. dicunt quòd creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licèt debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur, *ex l. Qui autem, et l. Pupillus, ff. quæ in fraude, etc. Card. de Lugo D.* 20. *n.* 178 *et* 179, distinguit et dicit quòd si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus : secus si bona fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eò quòd bona fide acceperit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed veriùs *P. Concina, tom.* 7. *p.* 180. *n.* 22. *Pal. D.* 1. *p.* 18. §. 21. *n.* 6. *Tourn. p.* 229. *Salm. n.* 251. *cum Bann. Tap. Bon. Azor. et Turr.* dicunt, ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere : quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integrè solvatur, cùm debitor non possit satisfacere omnibus : jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solutum non posse repeti in foro externo, sed non, quòd possit retineri. Præterquam quòd præfatæ leges, ut supra vidimus, intendant solùm præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injustè debitor solvit. Nec prodest creditori, quòd acceperit in bona fide, nam licèt accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694. — Utrùm famuli possint recipere salarium à domino debitis gravato? Rectè possunt, si bona fide famulatum præstiterint. An verò ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum, ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav. Adr. et Ang. apud Laym. de Rest. c.* 11. *n.* 8. Negant tamen *Mol.* (et non improbabiliter ait *Laym.*) ; nam ipsi neque contra justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dicta n.* 612.

695. — Utrùm filii et uxor possint accipere alimenta à debi-

tis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. n.* 9. *cum Sanch. et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 387. contra *Henr. et alios,* etiamsi paterfam. alia debita contrahat ad eos alendos, cùm ipse ad eos alendos ex justitia teneatur : modò isti non habeant aliunde sustentationem. Imò docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contra Sylv.* quòd uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licèt alere se possit bonis propriis, vel propinquorum : quia vir non minùs tenetur alere uxorem, quàm usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita; nisi in casu quo familia graviter egeret ; tunc enim huic priùs vir succurrere tenetur, ideoque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent.

696. Quæ excusent à parte debitoris? — **697.** Quid, si non possis restituere, nisi cum graviori damno? Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusurus re restituenda? — **698.** Vide alios casus. — **699.** Quid, si debitor cedat bonis? — **700.** Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpto consensu domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione? — **701.** Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam? — **702.** Quid, si in necessitatem gravem? — **703.** Quid, si creditor sit in eadem necessitate? — **704.** An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor? — **705.** An hæres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit, fuit capite damnatus? — **706.** An possessor bonæ fidei in dubio si factus sit ditior, teneatur restituere?

696. — « Resp. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, etsi de facto non sit contentus, *Commun. Doct.*

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tantùm primò primus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, et hinc ortum sit incendium, etc. Quòd si advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, et teneris restituere damna secuta. Porro in

» foro externo proceditur secundùm culpam juridicam, quæ sæpe
» non est peccatum, et dividitur in latam, et levem, et levissi-
» mam.* (*Vide dicta n.* 549 *et* 550.) *
« 2. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositio-
» nem cum Episcopo vel Papa, *Less. c.* 10. *d.* 11. *Bon. q. ult.*
» *p.* 2. * (*Quod possit etiam Episcopus componere, tenent Trull.*
» *Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenendum cum Lugo, Mol. etc.*
» *ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 413. Vide *dicta ex n.* 592. *v. Notat.*) *
« 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi
» ipsi revera indigenti eam des : et tunc quidem postea factus
» ditior, adhuc non teneris restituere. Vide *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 12.
697. — « 4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter gra-
» viore damno tibi, aut Reip. inferendo, quàm æstimari debeat
» commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim
» differre potes, dum cesset ista impotentia, *Laym. l. c. ex Sylv.*
» *Nav. etc.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti et in
» sequentibus casibus.* (*Vide dicta n.* 598.) * »
Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 270. *cum Pal. Less. et Dicast.* Cessationem autem lucri dicunt *Salm. n.* 271. non esse causam justam differendi restitutionem : nisi (excipit *Beia ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 424.) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circa dilationem restitutionis *ap. Croix n.* 425. Probabilissimum autem est cum *Lugo D.* 21. *n.* 26. *et Croix n.* 426. *cum Nav. Sot. Mol. Less. etc* (contra *Azor. Sanch. Bon. etc.*) te non teneri restituere rem, qua dominus est abusurus ad peccandum : imò si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori, vel saltem æquali gravi damno, juxta dicta *n.* 571. *vers. Secus.* Idque expressè docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 1. ubi dicit : « Quando res restituenda » apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est : vel » alteri, non ei debet tunc restitui ; quia restitutio ordinatur ad » utilitatem ejus, cui restituitur. » Et tunc peccares restituendo, non solùm contra caritatem, ut dicunt *Mol. et Dic.*, sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. Conc. t.* 7. *p.* 168. *et Lug. n.* 29. *cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix n.* 427. Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.
698. — « 5. Si ad restituendum sis impotens ; ut si vivere non
» possis secundùm decentiam tui statûs justè à te acquisiti.* (*Se-*
» *cus injustè acquisiti, Salm. c.* 1. *n.* 269.) * Unde si nobilis, v. gr.
» non potest statim solvere nisi se privet famulis, equis, armis, etc.
» vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam ;
» vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut
» magnum damnum subeat, potest differre, et paulatim restituere
» sine jactura sui statûs, *Laym. l. c. Bon.* * (*Est commune apud*
» *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 340.) *
« 6. Quòd si tamen tua culpa in illas angustias delapsus sis,

» v. gr. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi impu-
» tare debes, quòd jam sine statûs tui amissione non possis satis-
» facere. *Ibid.*

« 7. Quòd si item creditor ex dilatione æquale damnum subire
» debeat, tu potiùs quàm is, sustinere debes, cùm ejus conditio
» sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum,
» sunt omnia communia, *ib.* ° (*communiter omnes cum Laym. ap.*
» *Croix n.* 430.) °

« 8. Quòd si item damnum quod timetur ex restitutione, non
» esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantùm, quòd
» spoliet se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem :
» quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amit-
» tere, sed est dimittere alienum, et reverti ad statum proprium,
» *Sayr. Bonac.*

« 9. Item excusaris à restitutione, si fieri nequit absque periculo
» salutis animæ tuæ, vel tuorum; ut v. g. si non possis absque
» peccato, ut, si sit periculum, ne uxor, aut filiæ se prostituant,
» ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in
» desperationem. *Bon. Less. Moll. Fill.*

« 10. Item, si non possis restituere absque periculo vitæ, vel
» notabili detrimento famæ : cum aliàs plus damni sustineres,
» quàm intulisti, *Bon. d.* 2. *q. ult. p.* 1. ° (*Nisi jactura famæ sit*
» *minima respectu damni in bonis creditoris. Salm. c.* 1. *n.* 283.
» Vide *dicta n.* 653. *v. Sed dices.*) °

699. — « Item, si cedas bonis, quia leges concesserunt, ut
» qui contraxit nulla debita, nec habet unde solvat, possit cedere
» bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, et tunc maneat
» liber, ita ut etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis
» artis, et quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quòd si tamen
» postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc resti-
» tuere, ex *l. Cum. et filiifam. C. Qui bon. Navarr. Bon. Less.*
» ° (*Imò ex Laym. c.* 12. *q.* 1. *remanet obligatus ad laborandum,*
» *et acquirendum, ut solvat.*) ° Ex quo *Trull. lib.* 7. *d.* 15. *c.* 5.
» sic limitat : si acquirat plus quàm ad decentiam statûs est
» necessarium, ex dicta *l. Cum, etc.* Nisi tamen debita proveniant
» ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantùm posse retinere, quæ
» simpliciter necessaria sunt ad victum, docet *Navarr. Salon.*
» *Less. loc. cit.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem justè
» acquiruntur, licitè teneri, si ad statum sint necessaria. Vide
» *Tol. Laym. lib.* 3. *c.* 12. *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *d.* 3. *Bonac. Trull.*
» *loc. cit.* Porro, etsi cessionem dictam non habere locum in bonis
» ex delicto provenientibus communiter teneant DD. cum *Laym.*
» *loc. cit.* contrarium tamen ex *Less. Diana, etc.* docet *Trull. loco*
» *citato.* Denique, etsi debitor principalis cesserit, non ideo
» liberantur fidejussores, *Card. Lugo, Dian. p.* 7. *t.* 8. *R.* 18.
» *et alii.* (V. Not. XXXVI, p. 424.)

700. — « Resp. 2. Ex parte creditoris excusat : 1. Si is, cui
» debet restitui, semel remiserit, expressè, vel tacitè, v. gr. si
» laceraverit tuum chirographum, vel tibi reddiderit. Remissio

» autem hæc debet esse libera ; non metu, fraude, vel mendacio
» extorta. *Fill. tr.* 32. *c.* 5. *q.* 9. *Less. l.* 2. *c.* 16. *d.* 2.
« 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debebat tuus
» creditor. *Less. d.* 5. *Bon. p.* 3. 3. Si compensatio facta est cre-
» ditori per commodum æquivalens, v. gr. per procurationem
» officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest
» restitutio imò aliquando debet, si creditor ea sit abusurus, v. gr.
» si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad fornicandum, vel
» aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra jus-
» titiam, sive inferendum damnum injustum tertiæ personæ : nisi
» tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.
» * (*Vide dicta n.* 697 *et alibi.*) * »
Quær. hîc I. An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpta voluntate domini, nempe quòd si peteres, libenter ille donaret? Respondetur affirmativè cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 19. *n.* 13. *cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. D.* 21. *num.* 54 *et* 63. *cum Sylvest. Tab. Sayr. Holzm. tract.* 3. *pag.* 483. *num.* 600. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 462. *cum Lessius, Sa, Reg. et Dic.* Et expressè eam docet *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 1. *c.* 15. *init.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito domino, sic subdit : « Invito domino dicitur, quia, si credit » dominum permissurum, et subest justa causa credendi, non » tenetur. » Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quàm in ditescendo cum damno domini graviter inviti, cùm hoc præceptum non furandi tantùm ordinetur ad caritatem erga proximum servandam, ut diximus *n.* 534. *v. Quær. II.* et docet *Lugo cum aliis D.* 16. *n.* 49. Unde, ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut dominus non sit positivè invitus. Id confirmatur ex *l.* 46. §. 7. *ff. de Furtis,* ubi legitur : « Rectè dictum est, qui putavit domini » voluntate rem attingere, non esse furem ; Quid enim doli fecit, » qui putat dominum consensurum fuisse? » Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ art.* 15. *q.* 2. *art.* 5. *q.* 4. qui ait non esse proprietarium religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione Prælati ; ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id, quod ait *Suar. tom.* 3. *de Rel. lib.* 8. *cap.* 11, nempe quòd licentia interpretativa, quatenus daretur si peteretur non sit licentia, sed esset si peteretur ; ideoque non sufficit ad valorem actûs, v. gr. ad Confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo, et Holz. ll. cc.* quòd ad audiendas Confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiratur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam, non requiritur positiva voluntas domini, sed sufficit, ut diximus, quòd ipse non sit positivè invitus ; saltem ad te excusandum à culpa gravi ; nam, si putes dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis à veniali, ut rectè docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa, Reb. Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione? Negat *Prima* sententia cum *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 13. *n.* 11. *Laym. lib.* 3. *tr.* 2. *c.* 12. *n.* 9. *Spor. de Consc. tr.* 1. *c.* 1. *n.* 90. *Bonac. de Leg. q.* 1. *p.* 10. *n.* 13. *Dian. q.* 3. *tr.* 6. *R.* 57. *Salmant. de Leg. c.* 2. *n.* 146. *etc.* Ratio, quia, cùm is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis sastisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quòd debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potiùs debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quòd donatio fuerit facta per errorem sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib.* 2. *cap.* 17. *n.* 28. *Sanch. et alii* communiter, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi. Hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat, eum non indigere, quia error hic fuit in substantia : contra verò, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si priùs hoc novisset. Vide dicenda *n.* 715.

Limitant verò præfatam sententiam 1. si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, putà si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum, vel Residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Suar. de Rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Ronc. de Leg. c.* 45. *in fine Spor. et Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Ronc. l. c. ac. Bon. l. c. p.* 10. *n.* 13. de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet; *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3. si obligationes essent aliunde quàm ex justitia, putà si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. et Bus. n.* 163. *v.* 2. *Is votum, cum Azor. et Less.*

Secunda verò sententia, quam tenent *Card. in* 1. *Crisi d.* 64. *a. n.* 24. *Rodr. part.* 2. *c.* 49. *Concl.* 2. *Wazz. de Rest. tom.* 2. *pag.* 366. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 452. *cum Reb. Tamb. l.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Solutio*, *n.* 4. cum suo Magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana*, revocans primam sententiam, *p.* 5. *tr.* 13. *R.* 94), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse ait *Mazzot.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod seculare, quod sit pretio æstimabile.) Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur priùs velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus* 97. *ff. de Solution.* ubi dicitur, quòd qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore ; hæc sunt

verba textûs : « Cùm ex pluribus causis (nempe propter infa-
» miam, vel pœnam, vel hypothecam) debitor pecuniam solvit
» utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa
» ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam
» continet, etc. » Et ratio ibi subditur (quod magis urget),
quia præsumitur, quòd si debitor fuisset admonitus, pro causa
potiore solvisset : « Quod verisimile videtur, diligentem debi-
» torem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse. » Sic
textus ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit *id est sua discre-
tione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit,
ut donatio fuerit omnino involuntaria, qui enim donat, cense-
tur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam)
habere ; « Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore. »

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis :
sed hæc *Secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim
præcipuam primæ sententiæ nempe quòd in contractibus non
conditionalis, sed actualis voluntas attendatur ; respondetur,
quòd in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur,
quæ nunquam in actu adfuerit sed habetur vera voluntas, ut
supponimus, anteriùs absolutè habita solvendi debitum, quæ
semper perseverat, quamdiu non revocetur. Sed dices : debitor
donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere,
unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur,
quòd donans immemor debiti potiùs censeatur velle solvere ex
prima voluntate habita quàm velle donare. Tota igitur quæstio
reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima
voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis
donandi ; sed videtur satis probabile quòd prævaleat prima
voluntas, tanquam potior et præcedens. Hocque probatur ex
concessis ab eisdem DD. contrariis. Concedunt enim *Laym. l.* 1.
tract. 4. *cap.* 4. *n.* 5. *Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 8. *n.* 17. *cum Led.*
juxta ea etiam, quæ diximus *n.* 210, quòd si quis emiserit votum
non vovendi, et statuerit se nolle futura vota valere, et postea
immemor primi voti secundum emittat, tunc nullum erit hoc
secundum votum, dummodo primum non retractet expressè ; vel
virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter
Sanch. loc. cit. et Laym. lib. 3 *tract.* 5. *c.* 4. *n.* 3. *ex l. Si quis
de Legatis* 3. dicunt non valere posterius testamentum contra
prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revoca-
tum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expressè
primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum vo-
tum, primum testamentum, et non secundum ? Nulla utique
alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas
habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio
(loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini. Præterea
concedit *Laym. lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 4. *n.* 7. *v. Cæterum*, quòd si
quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur, si postea
illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur.
Hîc rursus rogo, quare hic non teneatur ad primam donationem,

cùm prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum quàm donandi? Nec valet dicere, quòd ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantùm is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantùm prævalet voluntas generalis jam priùs habita potiùs solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quàm iterum donandi. Id quidem fortiùs dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictiùs obligat, quàm debitum ex donatione.

Sed occurrit hîc alia urgentior difficultas, nimirum, quòd debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix et Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clariùs id explico: quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certè ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hîc probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quòd per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quòd probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib.* 1. *n.* 33. *cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo, Salm. et aliis.*

701. — Quæritur III. quando debitor in necessitate constitutus excusetur à restitutione? Hîc distinguenda est primò necessitas gravis ab extrema, et dicendum, quòd si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis ut testantur *Salmanticenses de Restitut. cap.* 1. *num.* 271. Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib.* 2. *c.* 10. *cum Caj. Sot. et Tol. ac Sporer de Rest. cap.* 4. *n.* 77. *contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. p.* 7. *tr.* 32. *D.* 1. *q.* 17. §. 2. *n.* 6. nisi præcisè ob substractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere, unde in casu melior debet esse conditio domini priùs possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. n.* 4. et ait, quòd si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certè debet tantumdem restitui, quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, unde debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc., tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Nav.* non teneri debitorem ad

restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n.* 5. dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabiliùs rectè ipse cum *Soto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *n.* 520. *Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum, et filiorum : ita *Less. n.* 14. *cum Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. — In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quòd, si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certè potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib.* 2. *p.* 2. *n.* 430. Si verò ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. c. n.* 4. *Salm. n.* 272. *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *c.* 8. §. *Quidam, et Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Laymann.* Quòd si necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix n.* 431 debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissimè vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit, eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum à debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo, D.* 21. *num.* 21. qui subdit tamen *num.* 22. quòd ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quòd pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus loc. cit. n.* 1. *Viva de Rest. quæst.* 6. *art.* 1. *n.* 3 *et* 7. *cum Tambur. et Bonac. Salm. loc. cit. n.* 269. *cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *justè acquisito,* nam secus dicendum, si status injustè acquisitus fuisset ex usuris, etc. ut communiter limitant *Pal. dict. n.* 4. *et Salm. dict. n.* 269. *cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n.* 430. *cum Laym. et communi,* si debitor propria culpa, nempe ludis et comessationibus in illum miserum statum devenerit. Sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jam acquisierit. Hîc autem bene advertunt *S. Anton. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 8. *Elbel de Restit. n.* 347. *Holzm. n.* 507. *et Spor. cap.* 4. *n.* 65 cum communi, quòd, licèt tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantùm potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc.

703. — Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur : si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc ea non laborat sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvis in neces-

sitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens quàm debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. c.* 10. *n.* 30. *Salm. dict. c.* 1. *n.* 270. *et Croix loc. cit. n.* 430. *cum Azor. Laym. Dic. Mol. Spor. etc.* Si verò debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado, Trull. ap. Salm. n.* 273. Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de* 7. *Præc. c.* 9. *q.* 2. quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: secus tamen censet *Roncaglia,* si debitum esset ex contractu. *Secunda* verò sententia tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius n.* 19. *Pal. n.* 7. Et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Sylvio. ap. Salm. l. c.* qui eam æquè probabilem putant. Et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantùm æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multò majus quàm creditor; cùm enim is gravi necessitate jam laboret, certè non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. — Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit.* §. 10. *n.* 2. *cum P. Nav. et Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ justè fit. Sed probabiliùs dicendum cum *Viva loc. cit. n.* 7. *Salm. n.* 274. *Bon. et Villal.* quòd, si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando justè differtur solutio; secus verò si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. Vide *dict. num.* 680.

Quær. IV. Si fur mittat domino rem ablatam per Confessarium, aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere? Negant *Castropal. Soto, Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. etc. apud Salmant. de Restitut. c.* 1. *n.* 187. quibus olim adhæsi. Eamdem enixè tuetur *Felix Potestà* (*num.* 179), dicens: si fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certè ad nil amplius teneretur; idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certò præsumitur; aliàs creditor esset irrationabiliter invitus, dum certè fur non tenetur se prodere: taciti autem et expressi consensùs eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 67. *Lugo de Just. D.* 21. *tota sect.* 5. qui mordicus eam tuetur, et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav.*

Sayr. P. Nav. Sylv. etc. Item *Sporer de Rest. c. 4. n.* 25. *cum Mol. Tol. Reb. Fabr. Salm. l. c. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 364 *et* 462. Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cùm furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene aiunt *Lugo et Sporer* cum aliis; sive restituatur valor rei et mittatur ad creditorem. Quo casu fortiùs probatur nostra sententia, ex eo quòd dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum. Si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi qui adhuc illius dominus est? Ratio autem à priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri. Dices eo casu, cùm fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; aliàs irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo : non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur verè, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cùm faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum à novo peccato, non autem ad liberandum à restitutione. Creditor autem, licèt præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quòd si creditor expressè consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensûs debitum haberet pro accepto, et periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam verè probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis meliùs postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid si cùm dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro anima domini, et ille det. *Tamb. dict. lib. n.* 8. dicit quòd, si teneri potest prima sententia, possit etiam et hæc; quia dominus non debuit esse invitus, quòd fur Confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tantò magis, quia, si denuò ille restituat, dominus plus recipiet quàm suum creditum, recipiendo creditum et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. n.* 20. *et Tambur. n.* 8. Secus tamen esset (dicit idem *Tamb.*) si Confessarius mala fide suaserit furi ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus nunquam consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

705. — Quæritur V. Quando Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus, etc. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 465. Sed contrarium est dicendum cum *Croix, Sporer, et aliis communiter*. Censet tamen probabile *Croix, ib. cum Soto, Less. Fill. Bus. etc.* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix, et Sporer:* Vel nisi, *ait Lugo,* damnum esset valde grave.

706. — Possessor bonæ fidei in dubio an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 568. *cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantùm ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio an sis cooperatus damno alieno, non teneris, *Croix n.* 574. In dubio autem an res restituenda sit materiæ gravis aut levis, teneris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. n.* 575.

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negativè : Vide, quæ super hac quæstione fusè diximus, *lib.* 1. *n.* 83 *et* 84. Et quid si, superveniente dubio, negligat inquirere? Vide ib. *n.* 85.

FINIS SECUNDI VOLUMINIS.

NOTÆ.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

NOTA I.

(Pag. 54, lin. 46, ad verb. *Propria ipsorum.*)

Superiores ex duplici titulo juramenta subditorum irritare possunt, nempe vel quia voluntas, vel quia bona inferiorum illis subjecta sunt, siquidem in omni promissione subintelligitur ex jure tacita hæc conditio, si consenserint ii quorum interest; nemo enim voluntatem suam nec bona obligare potest, nisi salvo jure eorum à quibus hæc vel illa pendent. Porro voluntas superioribus subjecta est vel jure naturali, vel canonico, vel civili. Quænam autem bona filiorum, pupillorum, uxorum, parentibus, tutoribus et maritis subjecta sint jure civili definitur et patebit ex dicendis ubi de *Justitiâ* et *Contractibus*.

NOTA II.

(Pag. 71, lin. 15, ad verb. *Debita justitiæ.*)

Quamvis hæres ex religione teneatur solvere vota realia defuncti, non tamen ex jure hodierno tenetur, imò nec potest ea solvere ante legata, siquidem nec vota nec promissiones quæ debitis solemnitatibus carent ullum jus civile conferunt, nec proinde legatis prævalere possunt. Si verò solutis legatis, non satis remaneat ex hæreditate vel ex parte disponibili ut votis realibus satisfieri possit, videtur ex dictis apud auctorem quòd legatarii tenentur hæc vota ex legatis solvere.

Notandum hîc insuper quòd pater non possit sive in morte sive in vita, gravare votis realibus legitimam filiorum seu partem bonorum de qua disponere non licet; quia non potest titulo gratuito quidquam detrahere de parte bonorum quæ filiis per legem reservatur. Unde si vota excedant partem disponibilem, post mortem reduci poterunt, nisi filii in vota consenserint.

NOTA III.

(Pag. 87, ad tit. verb. *Irritare.*)

De his quæ vota spectant vide notamen superiùs additum circa juramentorum irritationem à superioribus. Illud enim votis à patre vel tutore, etc., irritandis etiam applicatur.

Art. 583. Les fruits naturels sont ceux qui sont le produit spontané de la terre. Le produit et le croît des animaux sont aussi des fruits naturels.

Les fruits industriels d'un fonds sont ceux qu'on obtient par la culture.

Art. 584. Les fruits civils sont les loyers des maisons, les intérêts des sommes exigibles, les arrérages des rentes.

Les prix des baux à ferme sont aussi rangés dans la classe des fruits civils.

Art. 585. Les fruits naturels et industriels pendans par branches ou par racines au moment où l'usufruit est ouvert, appartiennent à l'usufruitier.

Ceux qui sont dans le même état au moment où finit l'usufruit, appartiennent au propriétaire, sans récompense de part ni d'autre des labours et des semences, mais aussi sans préjudice de la portion des fruits qui pourrait être acquise au colon partiaire, s'il en existait un au commencement ou à la cessation de l'usufruit.

Art. 586. Les fruits civils sont réputés s'acquérir jour par jour, et appartiennent à l'usufruitier, à porportion de la durée de son usufruit. Cette règle s'applique aux prix des baux à ferme, comme aux loyers des maisons et aux autres fruits civils.

Art. 587. Si l'usufruit comprend des choses dont on ne peut faire usage sans les consommer, comme l'argent, les grains, les liqueurs, l'usufruitier a le droit de s'en servir, mais à la charge d'en rendre de pareille quantité, qualité et valeur, ou leur estimation, à la fin de l'usufruit.

Art. 588. L'usufruit d'une rente viagère donne aussi à l'usufruitier, pendant la durée de son usufruit, le droit d'en percevoir les arrérages, sans être tenu à aucune restitution.

Art. 589. Si l'usufruit comprend des choses qui, sans se consommer de suite, se détériorent peu à peu par l'usage, comme du linge, des meubles meublans, l'usufruitier a le droit de s'en servir pour l'usage auquel elles sont destinées, et n'est obligé de les rendre, à la fin de l'usufruit, que dans l'état où elles se trouvent, non détériorées par son dol ou par sa faute.

Art. 590. Si l'usufruit comprend des bois taillis, l'usufruitier est tenu d'observer l'ordre et la quotité des coupes, conformément à l'aménagement ou à l'usage constant des propriétaires ; sans indemnité toutefois en faveur de l'usufruitier ou de ses héritiers, pour les coupes ordinaires, soit de taillis, soit de baliveaux, soit de futaies, qu'il n'aurait pas faites pendant sa jouissance.

Les arbres qu'on peut tirer d'une pépinière sans la dégarder, ne font aussi partie de l'usufruit qu'à la charge par l'usufruitier de se conformer aux usages des lieux pour le remplacement.

Art. 591. L'usufruitier profite encore, toujours en se conformant aux époques et à l'usage des anciens propriétaires, des parties de bois de haute futaie qui ont été mises en coupes réglées, soit que ces coupes se fassent périodiquement sur une certaine étendue de terrain, soit qu'elles se fassent d'une certaine quantité d'arbres pris indistinctement sur toute la surface du domaine.

Art. 592. Dans tous les autres cas, l'usufruitier ne peut toucher aux arbres de haute futaie : il peut seulement employer, pour faire les réparations dont il est tenu, les arbres arrachés ou brisés par accident :

virum sequi ubicumque domicilium eligere voluerit, et ex art. 1388, conjuges non possunt derogare juribus quæ marito competunt in personam uxoris. Hoc tamen intelligendum est si maritus domicilium fixum alicubi eligat, non verò si sit vagus, vel si extra regnum discedat.

NOTA VIII.

(Pag. 162, lin. 10, ad verb. *Prima uxore.*)

Uxor non tenetur reservare filiis primi matrimonii quæ à primo viro accepit, nisi hæc excedant partem de qua disponere licet. Vide quæ de hoc infra dicemus in tractatum de justitia et in volumine sequenti de contractibus.

NOTA IX.

(Pag. 166, lin. 32, ad verb. *Necandi.*)

Pœnæ temporales quæ apud auctorem referuntur pro mandantibus occidi christianum per assassinos, locum non habent in Galliis ubi statuuntur aliæ in codice pœnali.

DE JUSTITIA ET JURE.

NOTA X.

(Pag. 244, lin. 42, ad verb. *Sed proprietarius.*)

Quædam hîc fusiùs adnotanda sunt circa usumfructum et usum, præcipuas referendo dispositiones quæ de his in codice civili reperiuntur.

Dispositiones illæ ad quatuor capita revocantur; aliæ spectant modum quo constituitur ususfructus vel usus; aliæ jura tum usufructuarii tùm usuarii; aliæ obligationes utriusque; aliæ tandem modum quo finitur sive ususfructus, sive usus. De his omnibus seorsim agitur in codice. Sed hîc ante omnia notabimus usumfructum et usum constitui et finiri eodem modo, ac proinde quæcumque spectant constitutionem vel extinctionem ususfructûs, etiam de usu intelligenda esse.

§ I. Art. 578. L'usufruit est le droit de jouir des choses dont un autre a la propriété, comme le propriétaire lui-même, mais à la charge d'en conserver la substance.

Art. 579. L'usufruit est établi par la loi, ou par la volonté de l'homme.

Art. 580. L'usufruit peut être établi, ou purement, ou à certain jour, ou à condition.

Art. 581. Il peut être établi sur toute espèce de biens meubles ou immeubles.

§ II. Art. 582. L'usufruitier a le droit de jouir de toute espèce de fruits, soit naturels, soit industriels, soit civils, que peut produire l'objet dont il a l'usufruit.

Les denrées sont vendues, et le prix en provenant est pareillement placé.

Les intérêts de ces sommes et les prix des fermes appartiennent, dans ce cas, à l'usufruitier.

ART. 604. Le retard de donner caution ne prive pas l'usufruitier des fruits auxquels il peut avoir droit; ils lui sont dus du moment où l'usufruit a été ouvert.

ART. 605. L'usufruitier n'est tenu qu'aux réparations d'entretien.

Les grosses réparations demeurent à la charge du propriétaire, à moins qu'elles n'aient été occasionées par le défaut de réparations d'entretien, depuis l'ouverture de l'usufruit ; auquel cas l'usufruitier en est aussi tenu.

ART. 606. Les grosses réparations sont celles des gros murs et des voûtes, le rétablissement des poutres et des couvertures entières.

Celui des digues et des murs de soutenement et de clôture aussi en entier.

Toutes les autres réparations sont d'entretien.

ART. 607. Ni le propriétaire, ni l'usufruitier, ne sont tenus de rebâtir ce qui est tombé de vétusté, ou ce qui a été détruit par cas fortuit.

Quòd si usufructuarius ædes acceperit defectu reparationum deterioratas, evidenter non tenetur eas in meliori statu reddere. Notandum insuper usumfructuarium non posse rerum conditionem immutare, sed iis uti debere ad usum cui destinatæ sunt, alioquin tenebitur de damno si quod inde proveniat.

ART. 608. L'usufruitier est tenu, pendant sa jouissance, de toutes les charges annuelles de l'héritage, telles que les contributions et autres qui dans l'usage sont censées charges des fruits.

Quantùm ad alia onera extraordinaria proprietarius ordinariè tenetur ea solvere, nisi agatur de pensione annua, sed potest ab usufructuario usuras exigere, gallicè *les intérêts*. Vide *art.* 610 *et seqq.*

ART. 614. Si, pendant la durée de l'usufruit, un tiers commet quelque usurpation sur le fonds, ou attente autrement aux droits du propriétaire, l'usufruitier est tenu de le dénoncer à celui-ci : faute de ce, il est responsable de tout le dommage qui peut en résulter pour le propriétaire, comme il le serait des dégradations commises par lui-même.

ART. 615. Si l'usufruit n'est établi que sur un animal qui vient à périr sans la faute de l'usufruitier, celui-ci n'est pas tenu d'en rendre un autre, ni d'en payer l'estimation.

ART. 616. Si le troupeau sur lequel un usufruit a été établi, périt entièrement par accident ou par maladie, et sans la faute de l'usufruitier, celui-ci n'est tenu envers le propriétaire que de lui rendre compte des cuirs ou de leur valeur.

Si le troupeau ne périt pas entièrement, l'usufruitier et tenu de remplacer, jusqu'à concurrence du croît, les têtes des animaux qui ont péri.

§ IV. ART. 617. L'usufruit s'éteint,

Par la mort naturelle et par la mort civile de l'usufruitier ;

Par l'expiration du temps pour lequel il a été accordé ;

Par la consolidation ou la réunion sur la même tête, des deux qualités d'usufruitier et de propriétaire ;

Par le non-usage du droit pendant trente ans ;

Par la perte totale de la chose sur laquelle l'usufruit est établi.

ART. 619. L'usufruit qui n'est pas accordé à des particuliers ne dure que trente ans.

ART. 620. L'usufruit accordé jusqu'à ce qu'un tiers ait atteint un âge fixe, dure jusqu'à cette époque, encore que le tiers soit mort avant l'âge fixé.

ART. 621. La vente de la chose sujette à usufruit ne fait aucun changement dans le droit de l'usufruitier ; il continue de jouir de son usufruit s'il n'y a pas formellement renoncé.

ART. 622. Les créanciers de l'usufruitier peuvent faire annuler la renonciation qu'il aurait faite à leur préjudice.

ART. 623. Si une partie seulement de la chose soumise à l'usufruit est détruite, l'usufruit se conserve sur ce qui reste.

ART. 624. Si l'usufruit n'est établi que sur un bâtiment, et que ce bâtiment soit détruit par un incendie ou autre accident, ou qu'il s'écroule de vétusté, l'usufruitier n'aura le droit de jouir ni du sol ni des matériaux.

Si l'usufruit était établi sur un domaine dont le bâtiment faisait partie, l'usufruitier jouirait du sol et des matériaux.

Potest etiam obtineri ususfructûs cessatio propter culpam usufructuarii si rebus noceat vel eas deteriorari permittat. Vide *art.* 618.

§ V. ART. 628. Les droits d'usage et d'habitation se règlent par le titre qui les a établis, et reçoivent, d'après ses dispositions, plus ou moins d'étendue.

ART. 629. Si le titre ne s'explique pas sur l'étendue de ses droits, ils sont réglés ainsi qu'il suit.

ART. 630. Celui qui a l'usage des fruits d'un fonds, ne peut en exiger qu'autant qu'il lui en faut pour ses besoins et ceux de sa famille.

Il peut en exiger pour les besoins même des enfans qui lui sont survenus depuis la concession de l'usage.

ART. 631. L'usager ne peut céder ni louer son droit à un autre.

ART. 632. Celui qui a un droit d'habitation dans une maison, peut y demeurer avec sa famille, quand même il n'aurait pas été marié à l'époque où ce droit lui a été donné.

ART. 633. Le droit d'habitation se restreint à ce qui est nécessaire pour l'habitation de celui à qui ce droit est concédé, et de sa famille.

ART. 634. Le droit d'habitation ne peut être ni cédé ni loué.

ART. 635. Si l'usager absorbe tous les fruits du fonds, ou s'il occupe la totalité de la maison, il est assujéti aux frais de culture, aux réparations d'entretien, et au paiement des contributions, comme l'usufruitier.

S'il ne prend qu'une partie des fruits, ou s'il n'occupe qu'une partie de la maison, il contribue au prorata de ce dont il jouit.

NOTA XI.

(Pag. 244, lin. 44, ad verb. *Castrensis.*)

Filii familias dicuntur filii legitimi qui nondum majoritatis annos attigerunt, nec à paterna potestate sunt liberati per emancipationem.

Art. 388. Le mineur est l'individu de l'un et de l'autre sexe qui n'a point encore l'âge de vingt-un ans accomplis.

Art. 476. Le mineur est émancipé de plein droit par le mariage.

Art. 477. Le mineur, même non marié, pourra être émancipé par son père, ou, à défaut de père, par sa mère, lorsqu'il aura atteint l'âge de quinze ans révolus.

Cette émancipation s'opérera par la seule déclaration du père ou de la mère, reçue par le juge de paix assisté de son greffier.

Bona filiorumfamilias jure romano quadruplicis generis distinguebantur, ut videre est apud auctorem; sed hæc distinctio nullum habet in jure novo fundamentum.

Minores nondum emancipati bonorum suorum nudam habent proprietatem, non verò usumfructum ante annum 18 completum, exceptis tantùm quibusdam casibus lege definitis.

Art. 384. Le père, durant le mariage, et, après la dissolution du mariage, le survivant des père et mère, auront la jouissance des biens de leurs enfans jusqu'à l'âge de dix-huit ans accomplis, ou jusqu'à l'émancipation qui pourrait avoir lieu avant l'âge de dix-huit ans.

Art. 385. Les charges de cette jouissance seront :

1º Celles auxquelles sont tenus les usufruitiers ;

2º La nourriture, l'entretien et l'éducation des enfans, selon leur fortune ;

3º Le paiement des arrérages ou intérêts des capitaux ;

4º Les frais funéraires et ceux de dernière maladie.

Art. 386. Cette jouissance n'aura pas lieu au profit de celui des père et mère contre lequel le divorce aurait été prononcé ; et elle cessera à l'égard de la mère dans le cas d'un second mariage.

Art. 387. Elle ne s'étendra pas aux biens que les enfans pourront acquérir par un travail et une industrie séparés, ni à ceux qui leur seront donnés ou légués sous la condition expresse que les père et mère n'en jouiront pas.

Pariter excipienda sunt bona quæ filiis adveniunt ex successione parentibus ablata tanquam indignis, *art.* 730, et bona quæ in *majoratus* constituuntur, ex declaratione consilii statûs ann. 1811. Hæc non intelligenda sunt de filiis illegitimis, in quorum bonis parentes non habent usumfructum.

Ususfructus patri vel matri concessus independens est à tutela ; sed hunc usumfructum amittit conjux superstes, si post dissolutionem matrimonii, inventarium non confecerit.

Insuper juxta plures jurisperitorum et tribunalium decisiones, mater illo usufructu privari potest ob notoriam incontinentiam, sicut etiam illo privantur parentes qui filios in morum corruptionem quovis modo induxerunt. *Cod. pœn. Art.* 335.

Art. 389. Le père est, durant le mariage, administrateur des biens personnels de ses enfans mineurs.

Il est comptable, quant à la propriété et aux revenus, des biens dont il n'a pas la jouissance ; et, quant à la propriété seulement, de ceux des biens dont la loi lui donne l'usufruit.

Post dissolutionem matrimonii per mortem unius conjugis, administratio bonorum minoris nondum emancipati pertinet ad eos quibus defertur tutela. Hinc filiifamilias, licèt aliquando bonorum habeant tùm proprietatem tum usumfructum, non tamen eorum habent administrationem ante annos majoritatis aut emancipationem.

Si verò minores sint emancipati, bonorum suorum tum usumfructum tum administrationem habent, sed plures actus perficere non possunt, nisi quasdam servando formalitates, de quibus vide adnotationes in *Tract.* de *Contractibus*.

NOTA XII.

(Pag. 246, lin. 45 ad verb. *Bona uxoris.*)

Quoad uxorum bona prænotandum est matrimonium contrahi posse vel absque ulla speciali stipulatione, et tunc inter conjuges instituitur vi legis quædam societas bonorum quæ dicitur *communitas legalis*, vel cum certis conventionibus quæ societatem bonorum definiant, et tunc communitas dicitur *conventionalis*; vel cum stipulatione qua communitas excludatur; vel tandem cum speciali et expressa conventione qua regimen dotale instituatur. Varia autem sunt jura et variæ uxorum obligationes prout matrimonium sub his regiminibus diversis contrahitur.

§ I. Communitas *legalis* hodie est in Galliis jus commune, et locum habet quoties non existit contractus matrimonialis, vel in illo conjuges simpliciter declarant se matrimonium contrahere sub regimine communitatis, absque ulla speciali conventione. *Art.* 1393 *et* 1400.

Communitas sive legalis sive conventionalis incipit à die celebrationis matrimonii coram officiario publico. *Art.* 1399. Bona quæ in communitatem veniunt dicuntur *communia*, cætera verò *propria*. Quædam sunt pariter utriusque conjugis debita quæ ex bonis communibus solvi debent; alia verò quæ ex propriis. Hæc autem sive bona sive onera pro communitate legali definiuntur in codice civili. Præcipuas tantùm dispositiones referemus; alias vide si lubet, in ipso codice.

Art. 1401. La communauté se compose activement,

1° De tout le mobilier que les époux possédaient au jour de la célébration du mariage, ensemble de tout le mobilier qui leur échoit pendant le mariage à titre de succession ou même de donation, si le donateur n'a exprimé le contraire :

2° De tous les fruits, revenus, intérêts et arrérages, de quelque nature qu'ils soient, échus ou perçus pendant le mariage, et provenant des biens qui appartenaient aux époux lors de sa célébration, ou de ceux qui leur sont échus pendant le mariage, à quelque titre que ce soit ;

3° De tous les immeubles qui sont acquis pendant le mariage.

Art. 1402. Tout immeuble est réputé acquêt de communauté, s'il n'est prouvé que l'un des époux en avait la propriété ou possession légale antérieurement au mariage, ou qu'il lui est échu depuis à titre de succession ou donation.

Art. 1403. Les coupes de bois et les produits des carrières et mines tombent dans la communauté pour tout ce qui en est considéré comme usufruit, d'après les règles expliquées au titre *de l'Usufruit, de l'Usage et de l'Habitation.*

Si les coupes de bois qui, en suivant ces règles, pouvaient être faites durant la communauté, ne l'ont point été, il en sera dû récompense à l'époux non propriétaire du fonds ou à ses héritiers.

Si les carrières et mines ont été ouvertes pendant le mariage, les produits n'en tombent dans la communauté que sauf récompense ou indemnité à celui des époux à qui elle pourra être due.

Art. 1404. Les immeubles que les époux possèdent au jour de la célébration du mariage, ou qui leur échoient pendant son cours à titre de succession, n'entrent point en communauté.

Néanmoins, si l'un des époux avait acquis un immeuble depuis le contrat de mariage, contenant stipulation de communauté, et avant la célébration du mariage, l'immeuble acquis dans cet intervalle entrera dans la communauté, à moins que l'acquisition n'ait été faite en exécution de quelque clause du mariage, auquel cas elle serait réglée suivant la convention.

Art. 1405. Les donations d'immeubles qui ne sont faites pendant le mariage qu'à l'un des deux époux, ne tombent point en communauté, et appartiennent au donataire seul, à moins que la donation ne contienne expressément que la chose donnée appartiendra à la communauté.

Si donatio facta sit utrique conjugum, bona fiunt communia, nisi intelligatur ex donatione, unicuique illa dari pro dimidia parte.

Notandum insuper quòd si prædium ab alterutro conjugum ematur ex pretio boni proprii venditi, illud non fit commune, sed proprium conjugi ad quem pertinebat bonum alienatum.

Art. 1409. La communauté se compose passivement,

1° De toutes les dettes mobilières dont les époux étaient grevés au jour de la célébration de leur mariage, ou dont se trouvent chargées les successions qui leur échoient durant le mariage, sauf la récompense pour celles relatives aux immeubles propres à l'un ou à l'autre des époux.

2° Des dettes, tant en capitaux qu'arrérages ou intérêts, contractées par le mari pendant la communauté, ou par la femme, du consentement du mari, sauf la récompense dans les cas où elle a lieu.

3° Des arrérages et intérêts seulement des rentes ou dettes passives qui sont personelles aux deux époux ;

4° Des réparations usufructuaires des immeubles qui n'entrent point en communauté ;

5° Des alimens des époux, de l'éducation et entretien des enfans, et de toute autre charge du mariage.

Art. 1411. Les dettes des successions purement mobilières, qui sont échues aux époux pendant le mariage, sont pour le tout à la charge de la communauté.

Art. 1412. Les dettes d'une succession purement immobilière, qui échoit à l'un des époux pendant le mariage, ne sont point à la charge de la communauté, sauf le droit qu'ont les créanciers de poursuivre leur paiement sur les immeubles de ladite succession.

Néanmoins si la succession est échue au mari, les créanciers de la succession peuvent poursuivre leur paiement, soit sur tous les biens propres au mari, soit même sur ceux de la communauté, sauf, dans ce second cas, la récompense due à la femme ou à ses héritiers.

Art. 1414. Lorsque la succession échue à l'un des époux est en partie mobilière et en partie immobilière, les dettes dont elle est grevée ne sont à la charge de la communauté que jusqu'à concurrence de la portion contributoire du mobilier dans les dettes, eu égard à la valeur de ce mobilier comparée à celle des immeubles.

Cette portion contributoire se règle d'après l'inventaire auquel le mari doit faire procéder, soit de son chef, si la succession le concerne personnellement, soit comme dirigeant et autorisant les actions de sa femme, s'il s'agit d'une succession à elle échue.

Art. 1416. Les dispositions de l'article 1414 ne font point obstacle à ce que les créanciers d'une succession en partie mobilière et en partie immobilière poursuivent leur paiement sur les biens de la communauté, soit que la succession soit échue au mari, soit qu'elle soit échue à la femme lorsque celle-ci l'a acceptée du consentement de son mari; le tout sauf les récompenses respectives.

Il en est de même si la succession n'a été acceptée par la femme que comme autorisée en justice, et que néanmoins le mobilier en ait été confondu dans celui de la communauté sans un inventaire préalable.

Art. 1418. Les règles établies par les articles 1411 et suivans régissent les dettes dépendantes d'une donation, comme celles résultant d'une succession.

Art. 1419. Les créanciers peuvent poursuivre le paiement des dettes que la femme a contractées avec le consentement du mari, tant sur tous les biens de la communauté, que sur ceux du mari ou de la femme, sauf la récompense due à la communauté, ou l'indemnité due au mari.

Art. 1420. Toute dette qui n'est contractée par la femme qu'en vertu de la procuration générale ou spéciale du mari, est à la charge de la communauté; et le créancier n'en peut poursuivre le paiement ni contre la femme ni sur ses biens personnels.

Hinc patet ex bonis communibus solvenda esse tum debita quibus gravantur bona quæ in communitatem veniunt, tum ea quæ pro aliis reputantur onera ususfructûs, tum debita quæ à marito vel ab uxore de illius consensu contrahuntur, excepto tamen quòd si ab uno conjuge contrahantur in utilitatem propriam, debeatur alteri compensatio; tum alia quæcumque onera matrimonii.

Art. 1433. S'il est vendu un immeuble appartenant à l'un des époux, de même que si l'on s'est rédimé en argent de services fonciers dus à des héritages propres à l'un d'eux, et que le prix en ait été versé dans la communauté, le tout sans remploi, il y a lieu au prélèvement de ce prix sur la communauté au profit de l'époux qui était propriétaire, soit de l'immeuble vendu, soit des services rachetés.

Art. 1437. Toutes les fois qu'il est pris sur la communauté une somme soit pour acquitter les dettes ou charges personnelles à l'un des époux, telles que le prix ou partie du prix d'un immeuble à lui propre, ou le rachat de services fonciers, soit pour le recouvrement, la conservation ou l'amélioration de ses biens personnels, et généralement toutes les fois que l'un des deux époux a tiré un profit personnel des biens de la communauté, il en doit la récompense

Sub regimine communitatis legalis mulier habet dominium *nudum* bonorum sibi propriorum, fructus verò eorum augent bona communia, et illorum administratio ad maritum pertinet, durante communitate. Quantùm ad bona communia nullum fere jus habet uxor in illa, quandiu durat communitas. Hinc non potest ea alienare nec obligare sine consensu mariti, etiam cum judicis auctoritate, nisi ratione mercaturæ quam publicè exercet. Maritus verò habet illorum administrationem, eaque potest vendere, alienare et oppignerare sine consensu uxoris. Non potest tamen bona immobilia nec bonorum mobi-

lium universitatem aut *quotitatem* titulo gratuito donare inter vivos, nisi agatur de statu filiorum communium constituendo.

Art. 1421. Le mari administre seul les biens de la communauté.

Il peut les vendre, aliéner et hypothéquer sans le concours de la femme.

Art. 1422. Il ne peut disposer entre-vifs à titre gratuit des immeubles de la communauté, ni de l'universalité ou d'une quotité du mobilier, si ce n'est pour l'établissement des enfans communs.

Il peut néanmoins disposer des effets mobiliers à titre gratuit et particulier, au profit de toutes personnes, pourvu qu'il ne s'en réserve pas l'usufruit.

Art. 1423. La donation testamentaire faite par le mari ne peut excéder sa part dans la communauté.

S'il a donné en cette forme un effet de la communauté, le donataire ne peut le réclamer en nature, qu'autant que l'effet, par l'événement du partage, tombe au lot des héritiers du mari; si l'effet ne tombe point au lot de ses héritiers, le légataire a la récompense de la valeur totale de l'effet donné, sur la part des héritiers du mari dans la communauté et sur les biens personnels de ce dernier.

Art. 1424. Les amendes, encourues par le mari pour crime n'emportant pas mort civile, peuvent se poursuivre sur les biens de la communauté, sauf la récompense due à la femme; celles encourues par la femme ne peuvent s'exécuter que sur la nue propriété de ses biens personnels, tant que dure la communauté.

Art. 1425. Les condamnations prononcées contre l'un des deux époux pour crime emportant mort civile, ne frappent que sa part de la communauté et ses biens personnels.

Art. 1426. Les actes faits par la femme sans le consentement du mari, et même avec l'autorisation de la justice, n'engagent point les biens de la communauté, si ce n'est lorsqu'elle contracte comme marchande publique et pour le fait de son commerce.

Art. 1427. La femme ne peut s'obliger ni engager les biens de la communauté, même pour tirer son mari de prison, ou pour l'établissement de ses enfants en cas d'absence du mari, qu'après y avoir été autorisée par justice.

Art. 1428. Le mari a l'administration de tous les biens personnels de la femme.

Il peut exercer seul toutes les actions mobilières et possessoires qui appartiennent à la femme.

Il ne peut aliéner les immeubles personnels de la femme sans son consentement.

Il est responsable de tout dépérissement des biens personnels de sa femme, causé par défaut d'actes conservatoires.

Vide insuper quæ dicentur volumine sequenti *de Contractibus*.

Dissolvitur communitas 1° per mortem naturalem aut civilem unius conjugum; 2° per separationem corporis aut bonorum. Sed hæc utraque separatio locum habere non potest nisi propter causas determinatas et per sententiam judicis. Vide pro separatione corporis *art.* 306 *et seqq.* pro separatione bonorum, *art.* 1443 *et seqq.*

Art. 1448. La femme qui a obtenu la séparation de biens doit contribuer, proportionellement à ses facultés et à celles du mari, tant aux frais du ménage qu'à ceux d'éducation des enfans communs.

Elle doit supporter entièrement ces frais, s'il ne reste rien au mari.

Soluta communitate uterque conjugum vel eorum hæredes recipit primùm bona propria, deinde partem dimidiam communium, solvendo etiam dimidiam partem debitorum.

ART. 1470. Sur la masse des biens, chaque époux ou son héritier prélève,

1° Ses biens personnels qui ne sont point entrés en communauté, s'ils existent en nature, ou ceux qui ont été acquis en remploi ;

2° Le prix de ses immeubles qui ont été aliénés pendant la communauté, et dont il n'a point été fait remploi ;

3° Les indemnités qui lui sont dues par la communauté.

ART. 1482. Les dettes de la communauté sont pour moitié à la charge de chacun des époux ou de leurs héritiers : les frais de scellé, inventaire, vente de mobilier, liquidation, licitation et partage, font partie de ses dettes.

ART. 1483. La femme n'est tenue des dettes de la communauté, soit à l'égard du mari, soit à l'égard des créanciers, que jusqu'à concurrence de son émolument, pourvu qu'il y ait eu bon et fidèle inventaire, et en rendant compte tant du contenu de cet inventaire que de ce qui lui est échu par le partage.

Notandum tamen 1° referenda esse à conjugibus quæcumque in compensationem vel indemnitatem communitati debentur propter emolumentum proprium ex ea receptum, *art.* 1468 *et seqq.*; 2° partem uxoris recipi ab ea vel ejus hæredibus ante mariti partem. Imò si bona communitatis ad debitam compensationem non sufficiant, potest ea ex bonis mariti propriis obtineri. *Art.* 1471 *et seqq.*

Notandum insuper, soluta communitate, uxorem posse vel eam acceptare vel huic renuntiare, excepto triplici casu.

ART. 1454. La femme qui s'est immiscée dans les biens de la communauté ne peut y renoncer.

Les actes purement administratifs ou conservatoires n'emportent point immixtion.

ART. 1455. La femme majeure, qui a pris dans un acte la qualité de commune, ne peut plus y renoncer ni se faire restituer contre cette qualité, quand même elle l'aurait prise avant d'avoir fait inventaire, s'il n'y a eu dol de la part des héritiers du mari.

ART. 1460. La veuve qui a diverti ou recélé quelques effets de la communauté est déclarée commune, nonobstant sa renonciation ; il en est de même à l'égard de ses héritiers.

Uxor autem post renuntiationem recipit bona sibi propria, nullum verò jus habet in communia, sed nec etiam tenetur de debitis quibus gravatur communitas. Vide *art.* 1492 *et seqq.* Idem dicendum de uxoris hæredibus.

Notandum tandem quòd si unus conjugum filios habeat ex præcedenti matrimonio, et alter ob bonorum mobilium et debitorum communitatem, percipiat emolumentum ultra id quod lege permittitur in hoc casu pro donatione inter sponsos, filii ex præcedenti matrimonio nati reductionem obtinere possunt. Non permittitur autem donatio quæ vel quartam partem bonorum vel etiam unius filiorum partem hæreditariam excederet. *Art.* 1496 *et* 1098.

Id pariter dicendum est de communitate conventionali ex *art.* 1527.

§ II. Communitati legali derogari potest per quascumque conjugum stipulationes quæ nec bonis moribus repugnant nec specialiter lege prohibentur.

Art. 1388. Les époux ne peuvent déroger, ni aux droits résultant de la puissance maritale sur la personne de la femme et des enfans, ou qui appartiennent au mari comme chef, ni aux droits conférés au survivant des époux par le titre *de la Puissance paternelle*, et par le titre *de la Minorité, de la Tutelle et de l'Emancipation*, ni aux dispositions prohibitives du présent Code.

Art. 1389. Ils ne peuvent faire aucune convention ou renonciation dont l'objet serait de changer l'ordre légal des successions, soit par rapport à eux-mêmes dans la succession de leurs enfans ou descendans, soit par rapport à leurs enfans entre eux ; sans préjudice des donations entre-vifs ou testamentaires qui pourront avoir lieu selon les formes et dans les cas déterminés par le présent Code.

Art. 1390. Les époux ne peuvent plus stipuler d'une manière générale que leur association sera réglée par l'une des coutumes, lois ou statuts locaux qui régissaient ci-devant les diverses parties du territoire français, et qui sont abrogés par le présent Code.

His exceptis, quascumque alias conventiones sponsi facere possunt, ac proinde communitatem pro libitu vel extendere vel restringere, adeo ut plura vel pauciora comprehendat. Subjacet autem communitas conventionalis eisdem regulis ac communitas legalis pro his omnibus ad quæ non extenduntur conjugum stipulationes. *Art.* 1428. In aliis verò sequendæ sunt tum contractûs matrimonialis clausulæ, tum etiam regulæ communitati conventionali speciales quæ statuuntur in codice civili ab *art.* 1497 *ad art.* 1528.

Art. 1394. Toutes conventions matrimoniales seront rédigées, avant le mariage, par acte devant notaire.

Art. 1395. Elles ne peuvent recevoir aucun changement après la célébration du mariage.

§ III. Regimen communitatis excluditur cùm conjuges, non stipulando regimen dotale, declarant se matrimonium inire sine communitate vel cum separatione bonorum. *Art.* 1529.

Art. 1530. La clause portant que les époux se marient sans communauté, ne donne point à la femme le droit d'administrer ses biens, ni d'en percevoir les fruits ; ces fruits sont censés apportés au mari pour soutenir les charges du mariage.

Art. 1533. Le mari est tenu de toutes les charges de l'usufruit.

Art. 1534. La clause énoncée au présent paragraphe ne fait point obstacle à ce qu'il soit convenu que la femme touchera annuellement, sur ses seules quittances, certaines portions de ses revenus pour son entretien et ses besoins personnels.

Bona durante matrimonio acquisita, solius sunt mariti qui tenetur etiam de omnibus debitis à se contractis. Ita *Delvincourt*, tom. 3. pag. 325.

Art. 1536. Lorsque les époux ont stipulé par leur contrat de mariage qu'ils seraient séparés de biens, la femme conserve l'entière administration de ses biens meubles et immeubles, et la jouissance libre de ses revenus.

Art. 1537. Chacun des époux contribue aux charges du mariage, suivant les conventions contenues en leur contrat ; et, s'il n'en existe point à cet égard, la femme contribue à ces charges jusqu'à concurrence du tiers de ses revenus.

§ IV. Regimen dotale instituitur per expressam conjugum declarationem se velle sub hoc regimine contrahere ; nec ad id sufficit consti-

tutio dotis, vel communitatis exclusio, neque etiam bonorum separatio. *Art.* 1392. Hinc non ita vocatur a constitutione dotis quæ in aliis etiam regiminibus constitui potest, cùm hoc nomine intelligatur quidquid affertur marito ad onera matrimonii sustinenda, sed quia dos constituta quibusdam specialibus gaudet privilegiis.

Sub hoc regimine, uxoris bona duplicis generis distinguuntur; alia scilicet *dotalia*, alia *paraphernalia*. Insuper stipulari licet quòd bona durante matrimonio acquisita fient communia.

ART. 1541. Tout ce que la femme se constitue ou qui lui est donné en contrat de mariage est dotal, s'il n'y a stipulation contraire.

ART. 1542. La constitution de dot peut frapper tous les biens présens et à venir de la femme, ou tous ses biens présens seulement, ou une partie de ses biens présens et à venir, ou même un objet individuel.

La constitution, en termes généraux, de tous les biens de la femme, ne comprend pas les biens à venir.

ART. 1543. La dot ne peut être constituée ni même augmentée pendant le mariage.

ART. 1549. Le mari seul a l'administration des biens dotaux pendant le mariage.

Il a seul le droit d'en poursuivre les débiteurs et détenteurs, d'en percevoir les fruits et les intérêts, et de recevoir le remboursement des capitaux.

Cependant il peut être convenu, par le contrat de mariage, que la femme touchera annuellement, sur ses seules quittances, une partie de ses revenus pour son entretien et ses besoins personnels.

ART. 1551. Si la dot ou partie de la dot consiste en objets mobiliers mis à prix par le contrat, sans déclaration que l'estimation n'en fait pas vente, le mari en devient propriétaire, et n'est débiteur que du prix donné au mobilier.

ART. 1552. L'estimation donnée à l'immeuble constitué en dot n'en transporte point la propriété au mari, s'il n'y en a déclaration expresse.

Bona immobilia in dotem constituta alienari vel hypotheca gravari non possunt durante matrimonio, neque ab uxore, neque à marito, neque ab utroque simul, exceptis quibusdam casibus lege definitis. Vide *art.* 1554 *et seqq.*

ART. 1562. Le mari est tenu, à l'égard des biens dotaux, de toutes les obligations de l'usufruitier.

Il est responsable de toutes prescriptions acquises et détériorations survenues par sa négligence.

ART. 1563. Si la dot est mise en péril, la femme peut poursuivre la séparation de biens, ainsi qu'il est dit aux articles 1443 et suivans.

Dissoluto matrimonio vel post bonorum separationem, maritus vel ejus hæredes tenentur ad restitutionem dotis integræ, nisi tamen pars aliqua perierit absque culpa mariti. Vide *art.* 1564 *et seqq.*

ART. 1574. Tous les biens de la femme qui n'ont pas été constitués en dot, sont paraphernaux.

ART. 1575. Si tous les biens de la femme sont paraphernaux, et s'il n'y a pas de convention dans le contrat pour lui faire supporter une portion des charges du mariage, la femme y contribue jusqu'à concurrence du tiers de ses revenus.

ART. 1576. La femme a l'administration et la jouissance de ses biens paraphernaux ;

Mais elle ne peut les aliéner ni paraître en jugement à raison desdits biens, sans l'autorisation du mari, ou, à son refus, sans la permission de la justice.

NOTA XIII.

(Pag. 256, lin. 20, ad verb. I. *Occupatione.*)

Jure communi gentium occupatione acquiruntur ea omnia quæ nullius sunt. Jure autem civili gallico generaliter statuitur bona derelicta et quæ nullum habent dominum ad rempublicam pertinere.

ART. 539. Tous les biens vacans et sans maîtres, et ceux des personnes qui décèdent sans héritiers, ou dont les successions sont abandonnées, appartiennent au domaine public.

ART. 713. Les biens qui n'ont pas de maître, appartiennent à l'Etat.

Hæc tamen legis dispositio quamdam ex usu limitationem accepit. Nam apud nos etiam occupantis fiunt pisces, aves, animalia sylvestria, et aliæ res mobiles quæ dicuntur *nullius* quia nunquam dominum habuerunt, quales sunt v. gr. conchæ, lapides quæ inveniuntur in littore maris, etc.

Animalia autem fera et sylvestria quæ occupatione acquiruntur, remanent in capientis dominio quamdiu in ipsius custodia coercentur. Si verò naturalem libertatem receperint, id est si oculos domini effugerint, vel quamvis semper in conspectu ejus, ita absint ut difficilis sit eorum prosecutio, rursum fiunt primi occupantis.

Quòd si hæc animalia sint usu mansuefacta, ut columbæ, cuniculi, accipitres, etc., remanent prioris domini quamdiu consuetudinem revertendi non amiserunt. Hinc qui eas sibi proprias faceret aut fraudibus alliceret ad restitutionem teneretur.

ART. 564. Les pigeons, lapins, poissons, qui passent dans un autre colombier, garenne ou étang, appartiennent au propriétaire de ces objets, pourvu qu'ils n'y aient point été attirés par fraude et artifice.

Hoc autem intelligi non debet de columbis et cuniculis domesticis quæ repeti possunt apud vicinum non secus ac gallinæ. Ita *Malleville* in hunc art.

Ex lege speciali examen apum ad dominum pertinet quamdiu id prosequitur ; alioquin ad eum in cujus fundo sistitur. *Loi du* 6 *oct.* 1791. Hoc tamen videtur intelligendum si fundi dominus compareat et animum habeat examen occupandi.

Vide insuper quæ infra adnotabuntur de rebus inventis, de venatione, etc.

NOTA XIV.

(Pag. 256, lig. 32, ad verb. III. *Alluvione.*)

Ex jure gallico non secùs ac romano incrementa quæ fundo alicui flumen superaddit paulatim et insensibiliter, sive ripam deserendo, sive terras ripæ adjiciendo, fundi domino per alluvionem acquiruntur. Si vero flumen subitò et patenter partem aliquam notabilem ex agro vicino detraxerit et fundo alterius adjecerit, pars detracta remanet prio-

ris domini, qui tamen debet eam intra annum reclamare. *Art.* 556 *et suiv.* Alveus autem relictus iis accrescit quorum agri per novum alveum invaduntur.

Art. 563. Si un fleuve ou une rivière navigable, flottable ou non, se forme un nouveau cours en abandonnant son ancien lit, les propriétaires des fonds nouvellement occupés prennent, à titre d'indemnité, l'ancien lit abandonné, chacun dans la proportion du terrain qui lui a été enlevé.

Jus alluvionis locum non habet quoad lacus et stagna. *Art.* 558. Insuper terræ à mari derelictæ ad rempublicam pertinent, ex *art.* 538.

Art. 560. Les îles, îlots, attérissemens, qui se forment dans le lit des fleuves ou des rivières navigables ou flottables, appartiennent à l'Etat, s'il n'y a titre ou prescription contraire.

Art. 561. Les îles et attérissemens qui se forment dans les rivières non navigables et non flottables, appartiennent aux propriétaires riverains du côté où l'île s'est formée : si l'île n'est pas formée d'un seul côté, elle appartient aux propriétaires riverains des deux côtés, à partir de la ligne qu'on suppose tracée au milieu de la rivière.

Art. 562. Si une rivière ou un fleuve, en se formant un bras nouveau, coupe et embrasse le champ d'un propriétaire riverain, et en fait un île, ce propriétaire conserve la propriété de son champ, encore que l'île se soit formée dans un fleuve ou dans une rivière navigable ou flottable.

NOTA XV.

(Pag. 256, lin. 39, ad verb. IV. *Specificatione.*)

Dispositiones juris romani de specificatione non retinuit codex civilis; semper enim dominus rei novam speciem sibi vindicare potest, nisi forte opus longè superet valorem materiæ.

Art. 570. Si un artisan ou une personne quelconque a employé une matière qui ne lui appartenait pas, à former une chose d'une nouvelle espèce, soit que la matière puisse ou non reprendre sa première forme, celui qui en était le propriétaire a le droit de réclamer la chose qui en a été formée, en remboursant le prix de la main-d'œuvre.

Art. 571. Si cependant la main-d'œuvre était tellement importante qu'elle surpassât de beaucoup la valeur de la matière employée, l'industrie serait alors réputée la partie principale, et l'ouvrier aurait le droit de retenir la chose travaillée, en remboursant le prix de la matière au propriétaire.

Art. 572. Lorsqu'une personne a employé en partie la matière qui lui appartenait, et en partie celle qui ne lui appartenait pas, à former une chose d'une espèce nouvelle, sans que ni l'une ni l'autre des deux matières soit entièrement détruite, mais de manière qu'elles ne puissent pas se séparer sans inconvénient, la chose est commune aux deux propriétaires, en raison, quant à l'un, de la matière qui lui appartenait; quant à l'autre, en raison à la fois et de la matière qui lui appartenait, et du prix de sa main-d'œuvre.

Tres insuper circa rerum mobilium unionem statuuntur regulæ generales quæ tum specificationi, tum accessioni, tum etiam commixtioni conveniunt, et quas hîc referre interest.

Art. 575. Lorsque la chose reste en commun entre les propriétaires

des matières dont elle a été formée, elle doit être licitée au profit commun.

Art. 576. Dans tous les cas où le propriétaire dont la matière a été employée, à son insu, à former une chose d'une autre espèce, peut réclamer la propriéte de cette chose, il a le choix de demander la restitution de sa matière en même nature, quantité, poids, mesure et bonté, ou sa valeur.

Art. 577. Ceux qui auront employé des matières appartenant à d'autres, et à leur insu, pourront aussi être condamnés à des dommages et intérêts, s'il y a lieu, sans préjudice des poursuites par voie extraordinaire, si le cas y échet.

NOTA XVI.

(Pag. 257, lin. 6, ad verb. V. *Accessione*.)

Hæc in Codice civili de acccessione statuuntur.

Art. 566. Lorsque deux choses appartenant à différens maîtres, qui ont été unies de manière à former un tout, sont néanmoins séparables, en sorte que l'une puisse subsister sans l'autre, le tout appartient au maître de la chose qui forme la partie principale, à la charge de payer à l'autre la valeur de la chose qui a été unie.

Art. 567. Est réputée partie principale celle à laquelle l'autre n'a été unie que pour l'usage, l'ornement ou le complément de la première.

Art. 568. Néanmoins, quand la chose unie est beaucoup plus précieuse que la chose principale, et quand elle a été employée à l'insu du propriétaire, celui-ci peut demander que la chose unie soit séparée pour lui être rendue, même quand il pourrait en résulter quelque dégradation de la chose à laquelle elle a été jointe.

Art. 559. Si un fleuve ou une rivière, navigable ou non, enlève par une force subite une partie considérable et reconnoissable d'un champ riverain, et la porte vers un champ inférieur ou sur la rive opposée, le propriétaire de la partie enlevée peut réclamer sa propriété; mais il est tenu de former sa demande dans l'année : après ce delai, il n'y sera plus recevable, à moins que le propriétaire du champ auquel la partie enlevée a été unie n'eût pas encore pris possession de celle-ci.

Vide insuper regulas ex *art.* 575 *et seqq.* traditas in adnotatione superiori de specificatione.

NOTA XVII.

(Pag. 257, lin. 11, ad verb. *VI. Confusione.*)

De confusione et commixtione traduntur in Codice civili regulæ sequentes, quæ facilè applicari possunt variis casibus et exemplis apud auctorem positis.

Art. 573. Lorsqu'une chose a été formée par le mélange de plusieurs matières appartenant à différens propriétaires, mais dont aucune ne peut être regardée comme la matière principale, si les matières peuvent être séparées, celui à l'insu duquel les matières ont été mélangées, peut en demander la division.

Si les matières ne peuvent plus être séparées sans inconvénient, ils en acquièrent en commun la propriété dans la proportion de la quantite, de la qualité et de la valeur des matières appartenant à chacun d'eux.

Art. 574. Si la matière appartenant à l'un des propriétaires était de beaucoup supérieure à l'autre par la quantité et le prix, en ce cas le propriétaire de la matière supérieure en valeur pourrait réclamer la chose provenue du mélange, en remboursant à l'autre la valeur de sa matière.

NOTA XVIII.

(Pag. 258, lin. 30, ad verb. *VII. Ædificatione.*)

Ex jure gallico constructiones, plantationes vel alia opera quæ in aliquo fundo facta sunt ex alienâ materiâ ad proprietarium fundi pertinent, cum obligatione solvendi pretium materiæ et laboris, aut valoris augmentum pro variis casibus.

Potest etiam exigere ut tollantur si ab alio facta sint malâ fide, secus verò si bona fide.

Art. 554. Le propriétaire du sol, qui a fait des constructions, plantations et ouvrages avec des matériaux qui ne lui appartenaient pas, doit en payer la valeur; il peut aussi être condamné à des dommages et intérêts, s'il y a lieu : mais le propriétaire des matériaux n'a pas le droit de les enlever.

Censet tamen *Toullier* quòd si plantæ nondum radices egerint, proprietarius earum exigere potest ut evellantur et sibi reddantur.

Art. 555. Lorsque les plantations, constructions et ouvrages ont été faits par un tiers et avec ses matériaux, le propriétaire du fonds a droit, ou de les retenir, ou d'obliger ce tiers à les enlever.

Si le propriétaire du fonds demande la suppression des plantations et constructions, elle est aux frais de celui qui les a faites, sans aucune indemnité pour lui; il peut même être condamné à des dommages et intérêts, s'il y a lieu, pour le préjudice que peut avoir éprouvé le propriétaire du fonds.

Si le propriétaire préfère conserver ces plantations et constructions, il doit le remboursement de la valeur des matériaux et du prix de la main-d'œuvre, sans égard à la plus ou moins grande augmentation de valeur que le fonds a pu recevoir. Néanmoins, si les plantations, constructions et ouvrages ont été faits par un tiers évincé, qui n'aurait pas été condamné à la restitution des fruits, attendu sa bonne foi, le propriétaire ne pourra demander la suppression desdits ouvrages, plantations et constructions; mais il aura le choix, ou de rembourser la valeur des matériaux et du prix de la main d'œuvre, ou de rembourser une somme égale à celle dont le fonds a augmenté de valeur.

NOTA XIX.

(Pag. 258, lin. 43, ad verb. *VIII. Plantatione.*)

Ex articulis in præcedenti adnotatione relatis jam satis intelligitur cujus sint plantationes quæ in fundo factæ sunt ex plantis alienis. Quod si plantationes fiant propè confines fundi alieni, dominus exigere potest ut tollantur, vel ut rami succidantur, aut etiam ipse radices succidere.

Art. 671. Il n'est permis de planter des arbres de haute tige qu'à la distance prescrite par les réglemens particuliers actuellement existans,

ou par les usages constans et reconnus; et à défaut de réglemens et usages, qu'à la distance de deux mètres de la ligne séparative des deux héritages pour les arbres à haute tige, et à la distance d'un demi-metre pour les autres arbres et haies vives.

Art. 672. Le voisin peut exiger que les arbres et haies plantés à une moindre distance soient arrachés.

Celui sur la propriété duquel avancent les branches des arbres du voisin, peut contraindre celui-ci à couper ces branches.

Si ce sont les racines qui avancent sur son héritage, il a droit de les y couper lui-même.

Putant tamen jurisperiti exigi non posse ut arbores post triginta annos tollantur, etsi non adesset distantia requisita, propter jus præscriptionis.

Art. 673. Les arbres qui se trouvent dans la haie mitoyenne, sont mitoyens comme la haie; et chacun des deux propriétaires a droit de requérir qu'ils soient abbatus.

NOTA XX.

(Pag. 259, lin. 18, ad verb. *Bona fides.*)

In foro civili bona fides non exigitur ad præscriptionem triginta annorum et ad præscriptionem decem aut viginti annorum; sufficit quod extiterit initio possessionis, *art.* 2262 *et* 2269; sed, ut patet, id non est admittendum pro foro conscientiæ.

NOTA XXI.

(Pag. 269, lin. 26, ad verb. *Titulus justus.*)

Per justum titulum non intelligitur titulus verus et ex omni parte validus, alioqui non esset opus præscriptione; sed titulus de se aptus ad transferendum dominium, licet revera illud non transferat ob latentem defectum, qualis est donatio vel venditio facta ab eo qui falsò putabatur esse dominus. In præscriptione triginta annorum possessio tam diuturna tenet locum tituli. Quoad res mobiles possessio pariter tanquam titulus reputatur.

Art. 2267. Le titre nul par défaut de forme, ne peut servir de base à la prescription de dix et vingt ans.

A fortiori non sufficeret pro hujusmodi præscriptione titulus tantum præsumptus aut existimatus.

Art. 2232. Les actes de pure faculté et ceux de simple tolérance ne peuvent fonder ni possession ni prescription.

Art. 2233. Les actes de violence ne peuvent fonder non plus une possession capable d'opérer la prescription.

La possession utile ne commence que lorsque la violence a cessé.

Art. 2236. Ceux qui possèdent pour autrui, ne prescrivent jamais, par quelque laps de temps que ce soit.

Ainsi, le fermier, le dépositaire, l'usufruitier, et tous autres qui détiennent précairement la chose du propriétaire, ne peuvent la prescrire.

Art. 2237. Les héritiers de ceux qui tenaient la chose à quelqu'un des titres désignés par l'article précédent, ne peuvent non plus prescrire.

Id intelligendum de hæredibus vel legatariis titulo universali, non vero de iis qui rem obtinent titulo legati particularis; isti enim post tempus requisitum præscribunt, si sint bonæ fidei.

ART. 2238. Néanmoins les personnes énoncées dans les articles 2236 et 2237 peuvent prescrire, si le titre de leur possession se trouve interverti, soit par une cause venant d'un tiers, soit par la contradiction qu'elles ont opposée au droit du propriétaire.

ART. 2239. Ceux à qui les fermiers, dépositaires et autres détenteurs précaires ont transmis la chose par un titre translatif de propriété, peuvent la prescrire.

NOTA XXII.

(Pag. 259, lin. 34, ad verb. *Continuata Possessio.*)

De possessione et requisito tempore ad præscribendum sequentia statuuntur in Codice civili.

ART. 2228. La possession est la détention ou la jouissance d'une chose ou d'un droit que nous tenons ou que nous exerçons par nous-mêmes, ou par un autre qui la tient ou qui l'exerce en notre nom.

ART. 2229. Pour pouvoir prescrire, il faut une possession continue et non interrompue, paisible, publique, non équivoque, et à titre de propriétaire.

ART. 2235. Pour compléter la prescription, on peut joindre à sa possession celle de son auteur, de quelque manière qu'on lui ait succédé, soit à titre universel ou particulier, soit à titre lucratif ou onéreux.

Intellige tamen, ut patet ex supra dictis, si possessio auctoris habuerit conditiones requisitas.

ART. 2260. La prescription se compte par jours, et non par heures.

ART. 2261. Elle est acquise lorsque le dernier jour du terme est accompli.

Res mobiles præscribuntur per triennium sola possessione et absque alio titulo, modo tamen sit bona fides.

ART. 2279. En fait de meubles, la possession vaut titre.

Néanmoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans, à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui dans les mains duquel il la trouve: sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient.

Res immobiles præscribuntur cum titulo per decem annos inter præsentes et per viginti annos inter absentes; præscribuntur absque titulo per triginta annos in omni casu, nec ulla in jure novo longior admittitur præscriptio.

ART. 2262. Toutes les actions, tant réelles que personnelles, sont prescrites par trente ans, sans que celui qui allègue cette prescription soit obligé d'en rapporter un titre, ou qu'on puisse lui opposer l'exception déduite de mauvaise foi.

ART. 2265. Celui qui acquiert de bonne foi et par juste titre un immeuble, en prescrit la propriété par dix ans, si le véritable propriétaire habite dans le ressort de la cour royale dans l'étendue de laquelle l'immeuble est situé; et par vingt ans, s'il est domicilié hors dudit ressort.

ART. 2266. Si le véritable propriétaire a eu son domicile en différens temps, dans le ressort et hors du ressort, il faut, pour compléter la

prescription, ajouter à ce qui manque aux dix ans de présence, un nombre d'années d'absence double de celui qui manque pour compléter les dix ans de présence.

NOTA XXIII.

(Pag. 261, lin. 9, ad verb. *Possessio continuata.*)

Hæc de præscriptionis interruptione statuuntur in Codice civili.

ART. 2242. La prescription peut être interrompue ou naturellement ou civilement.

ART. 2243. Il y a interruption naturelle, lorsque le possesseur est privé, pendant plus d'un an, de la jouissance de la chose, soit par l'ancien propriétaire, soit même par un tiers.

ART. 2244. Une citation en justice, un commandement ou une saisie, signifiés à celui qu'on veut empêcher de prescrire, forment l'interruption civile.

ART. 2245. La citation en conciliation devant le bureau de paix, interrompt la prescription, du jour de sa date, lorsqu'elle est suivie d'une assignation en justice donnée dans les délais de droit.

ART. 2246. La citation en justice, donnée même devant un juge incompétent, interrompt la prescription.

ART. 2247. Si l'assignation est nulle par défaut de forme,
Si le demandeur se désiste de sa demande,
S'il laisse périmer l'instance,
Ou si sa demande est rejetée,
L'interruption est regardée comme non avenue.

NOTA XXIV.

(Pag. 262, lin. 1, ad verb. *Advertendum.*)

Ex jure novo nulla datur restitutio in integrum post absolutam præscriptionem, sed aliquando præscriptio suspenditur et tempus non currit pro quibusdam personis.

ART. 2252. La prescription ne court pas contre les mineurs et les interdits, sauf ce qui est dit à l'article 2278, et à l'exception des autres cas déterminés par la loi.

ART. 2253. Elle ne court point entre époux.

ART. 2254. La prescription court contre la femme mariée, encore qu'elle ne soit point séparée par contrat de mariage, ou en justice, à l'égard des biens dont le mari a l'administration, sauf son recours contre le mari.

ART. 2255. Néanmoins elle ne court point, pendant le mariage, à l'égard de l'aliénation d'un fonds constitué selon le régime dotal, conformément à l'article 1561, au titre *du Contrat de Mariage et des Droits respectifs des Epoux.*

ART. 2256. La prescription est pareillement suspendue pendant le mariage.

1.° Dans le cas où l'action de la femme ne pourrait être exercée qu'après une option à faire sur l'acceptation ou la renonciation à la communauté;

2. Dans le cas où le mari, ayant vendu le bien propre de la femme sans son consentement, est garant de la vente, et dans tous les autres cas où l'action de la femme refléchirait contre le mari.

Art. 2257. La prescription ne court point,

A l'égard d'une créance qui dépend d'une condition, jusqu'à ce que la condition arrive;

A l'égard d'une action en garantie jusqu'à ce que l'éviction ait lieu;

A l'égard d'une créance à jour fixe, jusqu'à ce que ce jour soit arrivé.

NOTA XXV.

(Pag. 262, lin. 12, ad verb. *Apta præscribi.*)

In jure novo locum non habent quæ apud auctorem dicuntur de rebus furtivis, quæ possunt præscribi à tertio possessore, modò tamen is sit bonâ fide. Res autem fisci aut reipublicæ eodem modo præscribuntur ac res privatorum, iis tamen exceptis quæ extra commercium sunt.

Art. 2226. On ne peut prescrire le domaine des choses qui ne sont point dans le commerce.

Art. 2227. L'Etat, les établissemens publics et les communes sont soumis aux mêmes prescriptions que les particuliers, et peuvent également les opposer.

NOTA XXVI.

(Pag. 275, lin. 37, ad verb. *Restitutionem.*)

Sententia quæ excusat à restitutione cædentes ligna in sylvis reipublicæ vel communitatis, admitti non potest in Galliis, nisi pro his quibus usu vel titulo jus concessum est; tùm quia reipublicæ vel communitatis dominium non minus est absolutum quàm privatorum; tùm quia leges non solum pœnam sed etiam restitutionem imponunt cædentibus.

Dans les cas d'enlèvement frauduleux de bois et d'autres productions du sol des forêts, il y aura toujours lieu, outre les amendes, à la restitution des objets enlevés ou de leur valeur, et de plus, selon les circonstances, à des dommages et intérêts. *Code forest. art.* 198.

Idem dicendum est de sententia quæ excusat comedentes uvas in vinea aliena. Vide Codicem pœnalem *art.* 468 *et* 471.

NOTA XXVII.

(Pag. 289, lin. 49, ad verb. *Utriusque.*)

Distinctio theologorum juxta quam in contractibus debebatur restitutio propter culpam latam, levem aut levissimam prout contractus in utilitatem unius vel utriusque contrahentium vergeret, ex jure novo abrogata videtur, quibusdam tantum exceptis casibus lege definitis.

Art. 1137. L'obligation de veiller à la conservation de la chose, soit que la convention n'ait pour objet que l'utilité de l'une des parties, soit qu'elle ait pour objet leur utilité commune, soumet celui qui en est chargé à y apporter tous les soins d'un bon père de famille.

Cette obligation est plus ou moins étendue relativement à certains

contrats, dont les effets, à cet égard, sont expliqués sous les titres qui les concernent.

Id insuper colligere est ex variis articulis ubi debitores vel obligati lege aut contractu tenentur pariter adhibere curam boni patris familiâs, adeo ut obligentur ad compensationem damni etiam propter culpam levissimam.

Dixi quibusdam casibus exceptis; sic v. gr., in deposito vel mandato expressè statuitur adhibendam esse majorem diligentiam si depositarius vel mandatarius mercedem accipiant.

Valdè autem disputatur utrùm in contractibus adesse possit obligatio damnum compensandi ob culpam merè juridicam, si non simul conjungatur culpa theologica. Nobis autem videtur esse distinguendum: si enim culpa versetur circa objectum expressum vel implicitum contractûs, adeo ut omittatur id de quo contrahentes expressè vel tacitè convenerunt, non videtur requiri culpam theologicam quia tunc obligatio nascitur ex pacto; si verò damna reputari non possint velut objectum saltem implicitum conventionis, tunc compensatio non debetur, saltem ante sententiam judicis, benè verò post.

Pariter obligantur ad restitutionem, post sententiam judicis, quicumque damnum suo facto intulerunt, etiam extra contractum, quia lex quæ ad id obligat, lata est propter bonum commune ad reddendos homines diligentes et cautiores, ac proinde jus confert ei qui damnum passus est statim ac sententiâ judicis declaratur adfuisse culpam licet merè juridicam.

Art. 1382. Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.

Art. 1383. Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non-seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence.

Art. 1384. On est responsable, non-seulement du dommage que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde.

Le père, et la mère après le décès du mari, sont responsables du dommage causé par leurs enfans mineurs habitant avec eux;

Les maîtres et les commettans, du dommage causé par leurs domestiques et préposés dans les fonctions auxquelles ils les ont employés;

Les instituteurs et les artisans, du dommage causé par leurs élèves et apprentis pendant le temps qu'ils sont sous leur surveillance.

La responsabilité ci-dessus a lieu, à moins que les père et mère, instituteurs et artisans, ne prouvent qu'ils n'ont pu empêcher le fait qui donne lieu à cette responsabilité.

Art. 1385. Le propriétaire d'un animal, ou celui qui s'en sert, pendant qu'il est à son usage, est responsable du dommage que l'animal a causé soit que l'animal fût sous sa garde, soit qu'il fût égaré ou échappé.

NOTA XXVIII.

(Pag. 317, lin. 39, ad verb. *Thesauros.*)

De thesauris hæc statuuntur in Codice civili:

Art. 716. La propriété d'un trésor appartient à celui qui le trouve dans son propre fonds: si le trésor est trouvé dans le fonds d'autrui, il

appartient pour moitié à celui qui l'a découvert, et pour l'autre moitié au propriétaire du fonds.

Le trésor est toute chose cachée ou enfouie sur laquelle personne ne peut justifier sa propriété, et qui est découverte par le pur effet du hasard.

NOTA XXIX.

(Pag. 317, lin. 18, ad verb. *Rei perditæ.*)

Jam diximus bona omnia quæ domino carent ex jure civili ad rempublicam pertinere. Diximus insuper hanc legis dispositionem ex usu limitandam esse quantum ad res mobiles, et id etiam colligitur ex articulo sequenti.

ART. 717. Les droits sur les effets jetés à la mer, sur les objets que la mer rejette, de quelque nature qu'ils puissent être, sur les plantes et herbages qui croissent sur les rivages de la mer, sont aussi réglés par des lois particulières.

Il en est de même des choses perdues dont le maître ne se représente pas.

Quoad res amissas testatur *Delvincourt*, nullas existere leges speciales. Affirmat verò *Toullier* etiamnùm vigere leges quæ reipublicæ adscribunt, nisi dominus intra certum tempus compareat, res inventas in fluminibus navigabilibus vel in eorum littore, et in quibusdam locis publicis, quales sunt gallicè, *les greffes criminels*, *les bureaux des messageries*, *etc.*

Notandum est insuper id quod statuitur in Codice civili :

ART. 2279. En fait de meubles, la possession vaut titre.

Néanmoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans, à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui dans les mains duquel il la trouve ; sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient.

ART. 2280. Si le possesseur actuel de la chose volée ou perdue l'a achetée dans une foire ou dans un marché, ou dans une vente publique, ou d'un marchand vendant des choses pareilles, le propriétaire originaire ne peut se la faire rendre qu'en remboursant au possesseur le prix qu'elle lui a coûté.

NOTA XXX.

(Pag. 319, lin. 12, ad verb. *Prohibita.*)

In Galliis ex legibus specialibus facultas venandi cuique permittitur, servatis tamen quibusdam conditionibus : hinc venari non licet absque legali permissione vulgò dictâ *port d'armes*, nec in fundo alterius sine illius consensu saltem rationabiliter præsumpto, nec extra tempus à præfecto statutum, etiam in propriis fundis, nisi sint muro circumclusi, aut adhibeantur solùm retia, vel nisi ad repellendas feras quæ segetes proprias invadunt.

NOTA XXXI.

(Pag, 321, lin. 7, ad verb. *Factus est ditior.*)

Possessor bonæ fidei restituere tenetur rem ipsam si extet, vel ejus

pretium si non illud consumpserit, vel tandem id ex quo factus est ditior. Vide tamen pro re emptâ in foro publico, articulum 2280 quem supra retulimus, ubi de rebus amissis. Quod si res aliena propriis commixta sit, vide quæ antea diximus de commixtione. Nota insuper quod statuitur in Codice civili de pecuniâ vel re consumptibili in solutionem datâ.

Art. 1238. Pour payer valablement, il faut être propriétaire de la chose donnée en paiement, et capable de l'aliéner.

Néanmoins le paiement d'une somme en argent ou autre chose qui se consomme par l'usage, ne peut être répété contre le créancier qui l'a consommée de bonne foi, quoique le paiement en ait été fait par celui qui n'en était pas propriétaire, ou qui n'était pas capable de l'aliéner.

Quoad fructus rei, ex jure novo possessori bonæ fidei acquiruntur, *art.* 549; et communiter dicunt jurisperiti non esse distinguendum inter fructus extantes vel consumptos, sed retineri posse quoscumque percepit durante bona fide. Cessat autem fructus suos facere, statim ac novit tituli vitium, etiam ante ullam domini interpellationem.

Art. 550. Le possesseur est de bonne foi quand il possède comme propriétaire en vertu d'un titre translatif de propriété dont il ignore les vices.

Il cesse d'être de bonne foi du moment où ces vices lui sont connus.

Quòd si possessor bonæ fidei quasdam impensas fecerit, dominus rei tenebitur vel pretium materiæ et laboris, vel augmentum quod inde res suscepit, possessori restituere. Excipiendæ sunt impensæ quæ vocantur usufructuariæ, scilicet modicæ reparationes, etc., quarum onus incumbit possessori cùm ipse jura habeat usufructuarii.

NOTA XXXII.

(Pag. 325, lin. 36, ad verb. *Deprehenduntur.*)

De his qui ligna cædunt in sylvis, jam diximus eos ex legibus gallicis teneri non solùm ad mulctam, sed etiam ad restitutionem rerum ablatarum. Idem statuitur erga eos qui piscantur in locis prohibitis. *Loi relative à la pêche fluviale, art.* 5. Prohibetur autem piscatio in fluviis navigabilibus, nisi cum lineâ projectili, omnibus qui licentiam vel jus non obtinuerunt. In aliis verò fluviis piscari licet iis tantum qui fundos habent ripæ adjacentes, non autem aliis nisi de eorum consensu saltem præsumpto. Vide legem mox citatam. In mari autem omnibus licet piscari, modò adhibeantur retia statutis specialibus determinata.

NOTA XXXIII.

(Pag. 326, lin. 13, ad verb. *Circa Tributorum.*)

De obligatione solvendi tributa et vectigalia, vide quæ tom. I dicta sunt in adnotationibus ubi de lege pœnali.

NOTE XXXIV.

(Pag. 332, lin. 4, ad verb. *Malæ fidei.*)

Possessor malæ fidei tenetur rem ipsam vel ejus valorem restituere, etiamsi res casu fortuito perierit.

Art. 1379. Si la chose indûment reçue est un immeuble ou un meuble corporel, celui qui l'a reçue s'oblige à la restituer en nature, si elle existe, ou sa valeur, si elle est périe ou détériorée par sa faute; il est même garant de sa perte par cas fortuit, s'il l'a reçue de mauvaise foi.

De quelque manière que la chose volée ait péri ou ait été perdue, sa perte ne dispense pas celui qui l'a soustraite de la restitution du prix. *Art.* 1302.

Hæc posterior dispositio vim habet etiamsi res apud dominum æque peritura fuisset.

Tenetur insuper possessor malæ fidei ad restituendos fructus, deductis tamen expensis quas fecit ad eos colligendos vel ad rei conservationem.

Art. 548. Les fruits produits par la chose n'appartiennent au propriétaire qu'à la charge de rembourser les frais des labours, travaux et semences faits par des tiers.

Art. 1381. Celui auquel la chose est restituée, doit tenir compte même au possesseur de mauvaise foi, de toutes les dépenses nécessaires et utiles qui ont été faites pour la conservation de la chose.

Quòd si possessor malæ fidei constructiones vel plantationes fecerit, fundi dominus poterit vel exigere ut tollantur, vel eas retinere solvendo tantùm pretium materiæ et laboris. *Art.* 555.

NOTA XXXV.

(Pag. 379, lin. 24, ad verb. *Apud se habet.*)

Res aliena, si adhuc extet in specie, restituenda est domino. Dicitur autem *res aliena*, illa cujus dominium debitor non acquisivit, v. gr., res furto ablata, deposita aut commodata, etc. Imò res mobilis nondum soluta, si vendita sit absque termino pro solutione, venditori reddenda est, modo in eodem statu remanserit, et intra octo dies à venditore vindicetur, ut statuitur in *art.* 2102. Quoad rem immobilem venditor habet in eam privilegium pro pretio obtinendo, ex *art.* 2103.

Art. 2093. Les biens du débiteur sont le gage commun de ses créanciers; et le prix s'en distribue entre eux par contribution, à moins qu'il n'y ait entre les créanciers des causes légitimes de préférence.

Art. 2094. Les causes légitimes de préférence sont les priviléges et hypothèques.

Art. 2095. Le privilége est un droit que la qualité de la créance donne à un créancier d'être préféré aux autres créanciers, même hypothécaires.

Art. 2096. Entre les créanciers privilégiés, la préférence se règle par les différentes qualités des priviléges.

Art. 2097. Les créanciers privilégiés qui sont dans le même rang, sont payés par concurrence.

Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris, vel bona mobilia; et rursùm vel omnia bona mobilia vel quædam tantùm. *Art.* 2099 *et* 2100.

Art. 2101. Les créances privilégiées sur la généralité des meubles sont celles ci-après exprimées, et s'exercent dans l'ordre suivant:

1.° Les frais de justice;

2.° Les frais funéraires;

3.° Les frais quelconques de la dernière maladie, concurremment entre ceux à qui ils sont dus;

4.° Les salaires des gens de service, pour l'année échue et ce qui leur est dû sur l'année courante:

5.° Les fournitures de subsistances faites au débiteur et à sa famille: savoir pendant les six derniers mois, par les marchands en détail, tels que boulangers, bouchers et autres; et pendant la dernière année, par les maîtres de pension et marchands en gros.

Hujusmodi privilegia exercentur à creditoribus in ordine designato, et non solùm afficiunt bonorum mobilium universitatem, sed insuper, iis deficientibus, bona immobilia, adeo ut impensæ illæ creditoribus solvi debeant ante alia quælibet debita. *Art.* 2104 et 2105.

Art. 2102. Les créances privilégiées sur certains meubles sont,

1.° Les loyers et fermages des immeubles, sur les fruits de la récolte de l'année, et sur le prix de tout ce qui garnit la maison louée ou la ferme, et de tout ce qui sert à l'exploitation de la ferme; savoir, pour tout ce qui est échu, et pour tout ce qui est à échoir, si les baux sont authentiques, ou si, étant sous signature privée, ils ont une date certaine; et, dans ces deux cas, les autres créanciers ont le droit de relouer la maison ou la ferme pour le restant du bail, et de faire leur profit des baux ou fermages, à la charge toutefois de payer au propriétaire tout ce qui lui serait encore dû;

Et, à défaut de baux authentiques, ou lorsqu'étant sous signature privée, ils n'ont pas une date certaine, pour une année à partir de l'expiration de l'année courante;

Le même privilége a lieu pour les réparations locatives, et pour tout ce qui concerne l'expiration du bail;

Néanmoins les sommes dues pour les semences ou pour les frais de la récolte de l'année, sont payées sur le prix de la récolte; et celles dues pour ustensiles, sur le prix de ces ustensiles, par préférence au propriétaire, dans l'un et l'autre cas;

Le propriétaire peut saisir les meubles qui garnissent sa maison ou sa ferme, lorsqu'ils ont été déplacés sans son consentement, et il conserve sur eux son privilége, pourvu qu'il ait fait la revendication: savoir, lorsqu'il s'agit du mobilier qui garnissait une ferme, dans le délai de quarante jours; et dans celui de quinzaine, s'il s'agit de meubles garnissant une maison;

2.° La créance sur le gage dont le créancier est saisi;

3.° Les frais faits pour la conservation de la chose;

4.° Le prix d'effets mobiliers non payés, s'ils sont encore en la possession du débiteur, soit qu'il ait acheté à terme ou sans terme;

Si la vente a été faite sans terme, le vendeur peut même revendiquer ces effets tant qu'ils sont en la possession de l'acheteur, et en empêcher la revente, pourvu que la revendication soit faite dans la huitaine de la livraison, et que les effets se trouvent dans le même état dans lequel cette livraison a été faite;

Le privilége du vendeur ne s'exerce toutefois qu'après *celui du* propriétaire de la maison ou de la ferme, à moins qu'il ne soit prouvé que le propriétaire avait connaissance que les meubles et autres objets garnissant sa maison ou sa ferme n'appartenaient pas au locataire;

Il n'est rien innové aux lois et usages du commerce sur la revendication.

5.° Les fournitures d'un aubergiste, sur les effets du voyageur qui ont été transportés dans son auberge.

6.° Les frais de voiture et les dépenses accessoires, sur la chose voiturée.

7.° Les créances résultant d'abus et prévarications commis par les fonctionnaires publics dans l'exercice de leurs fonctions, sur les fonds de leur cautionnement, et sur les intérêts qui en peuvent être dus.

Privilegia in hoc articulo enuntiata nullum inter se ordinem habent prælationis, sed unumquodque eorum dat jus creditoribus designatis ut ante alios solutionem obtineant ex rebus quibus inhæret privilegium. Idem dicendum de privilegiis in articulo sequenti enumerandis.

Art. 2103. Les créanciers privilégiés sur les immeubles sont :

1.° Le vendeur, sur l'immeuble vendu, pour le paiement du prix.

S'il y a plusieurs ventes successives dont le prix soit dû en tout ou en partie, le premier vendeur est préféré au second, le deuxième au troisième, et ainsi de suite.

2.° Ceux qui ont fourni les deniers pour l'acquisition d'un immeuble, pourvu qu'il soit authentiquement constaté, par l'acte d'emprunt, que la somme était destinée à cet emploi, et, par la quittance du vendeur, que ce paiement a été fait des deniers empruntés.

3.° Les cohéritiers, sur les immeubles de la succession, pour la garantie des partages faits entre eux, et des soultes ou retours de lots.

4.° Les architectes, entrepreneurs, maçons et autres ouvriers employés pour édifier, reconstruire ou réparer des bâtimens, canaux ou autres ouvrages quelconques, pourvu néanmoins que, par un expert nommé d'office par le tribunal de première instance dans le ressort duquel les bâtimens sont situés, il ait été dressé préalablement un procès-verbal, à l'effet de constater l'état des lieux relativement aux ouvrages que le propriétaire déclarera avoir dessein de faire, et que les ouvrages aient été, dans les six mois au plus de leur perfection, reçus par un expert également nommé d'office.

Mais le montant du privilége ne peut excéder les valeurs constatées par le second procès-verbal, et il se réduit à la plus-value existante à l'époque de l'aliénation de l'immeuble et résultant des travaux qui y ont été faits.

5.° Ceux qui ont prêté les deniers pour payer ou rembourser les ouvriers, jouissent du même privilége, pourvu que cet emploi soit authentiquement constaté par l'acte d'emprunt, et par la quittance des ouvriers, ainsi qu'il a été dit ci-dessus pour ceux qui ont prêté les deniers pour l'acquisition d'un immeuble.

Art. 2106. Entre les créanciers, les priviléges ne produisent d'effet à l'égard des immeubles qu'autant qu'ils sont rendus publics par inscription sur les registres du conservateur des hypothèques, de la manière déterminée par la loi, et à compter de la date de cette inscription, sous les seules exceptions qui suivent.

Art. 2107. Sont exceptées de la formalité de l'inscription les créances énoncées en l'article 2101.

Post creditores privilegiatos solvi debet creditoribus hypothecariis ex bonis quæ per hypothecam illis obligantur, habitâ ratione non crediti vel temporis hypothecæ, sed ejus publicæ inscriptionis, exceptis tamen hypothecis quibusdam legalibus quæ inscriptione non indigent.

Art. 2134. Entre les créanciers, l'hypothèque, soit légale, soit judiciaire, soit conventionnelle, n'a de rang que du jour de l'inscription prise par le créancier sur les registres du conservateur, dans la forme et de la manière prescrites par la loi, sauf les exceptions portées en l'article suivant.

Art. 2135. L'hypothèque existe, indépendamment de toute inscription,

1.° Au profit des mineurs et interdits, sur les immeubles appartenant à leur tuteur, à raison de sa gestion, du jour de l'acceptation de la tutelle;

2.° Au profit des femmes, pour raison de leurs dot et conventions matrimoniales, sur les immeubles de leur mari, et à compter du jour du mariage.

La femme n'a hypothèque pour les sommes dotales qui proviennent de successions à elle échues, ou de donations à elle faites pendant le mariage, qu'à compter de l'ouverture des successions ou du jour que les donations ont eu leur effet.

Elle n'a hypothèque pour l'indemnité des dettes qu'elle a contractées avec son mari, et pour le remploi de ses propres aliénés, qu'à compter du jour de l'obligation ou de la vente.

Dans aucun cas, la disposition du présent article ne pourra préjudicier aux droits acquis à des tiers avant la publication du présent titre.

ART. 2147. Tous les créanciers inscrits le même jour exercent en concurrence une hypothèque de la même date, sans distinction entre l'inscription du matin et celle du soir, quand cette différence serait marquée par le conservateur.

NOTA XXXVI.

(Pag. 386, lin. 26, ad verb. *Si cedas bonis.*)

ART. 1266. La cession de biens est volontaire ou judiciaire.

ART. 1267. La cession de biens volontaire est celle que les créanciers acceptent volontairement, et qui n'a d'effet que celui résultant des stipulations mêmes du contrat passé entre eux et le débiteur.

ART. 1268. La cession judiciaire est un bénéfice que la loi accorde au débiteur malheureux et de bonne foi, auquel il est permis, pour avoir la liberté de sa personne, de faire en justice l'abandon de tous ses biens a ses créanciers, nonobstant toute stipulation contraire.

ART. 1269. La cession judiciaire ne confère point la propriété aux créanciers; elle leur donne seulement le droit de faire vendre les biens a leur profit, et d'en percevoir les revenus jusqu'à la vente.

ART. 1270. Les créanciers ne peuvent refuser la cession judiciaire, si ce n'est dans les cas exceptés par la loi.

Elle opère la décharge de la contrainte par corps.

Au surplus, elle ne libère le débiteur que jusqu'a concurrence de la valeur des biens abandonnés; et dans le cas où ils auraient été insuffisans, s'il lui en survient d'autres, il est obligé de les abandonner jusqu'au parfait paiement.

Cæterum qui cedit bonis res hic enumerandas retinere potest, quas regulariter creditores sibi vindicare non possunt.

C. de Pr. ART. 592. Ne pourront être saisis, 1.° les objets que la loi déclare immeubles par destination.

2°. Le coucher nécessaire des saisis, ceux de leurs enfans vivant avec eux; les habits dont les saisis sont vêtus et couverts.

3.° Les livres relatifs à la profession du saisi, jusqu'à la somme de trois cents francs, à son choix.

4.° Les machines et instrumens servant à l'enseignement, pratique ou exercice des sciences et arts, jusqu'à concurrence de la même somme, et au choix du saisi.

5.º Les équipemens des militaires, suivant l'ordonnance et le grade.

6.º Les outils des artisans, nécessaires à leurs occupations personnelles;

7.º Les farines et menues denrées nécessaires à la consommation du saisi et de sa famille pendant un mois.

8.º Enfin, une vache, ou trois brebis, ou deux chèvres, au choix du saisi, avec les pailles, fourrages et grains nécessaires pour la litière et la nourriture desdits animaux pendant un mois.

Insuper si is qui cedit bonis negotiator sit, nec mala fides præsumatur, aliquam summam ex bonis obtinere potest ad suam et familiæ sustentationem.

C. de Com. Art. 530. S'il n'existe pas de présomption de banqueroute, le failli aura droit de demander, à titre de secours, une somme sur ses biens : les syndics en proposeront la quotité ; et le tribunal, sur le rapport du commissaire, la fixera en proportion des besoins et de l'étendue de la famille du failli, de sa bonne foi, et du plus ou moins de perte qu'il fera supporter à ses créanciers.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA, QUÆ SINGULIS CAPITIBUS ET DUBIIS APPONUNTUR, UT SIMUL HIC PRÆ OCULIS HABEANTUR CUNCTÆ RES ET QUÆSTIONES, QUÆ IN SECUNDO VOLUMINE CONTINENTUR.

LIBRI II

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

FINIS INDICIS TOMI SECUNDI.